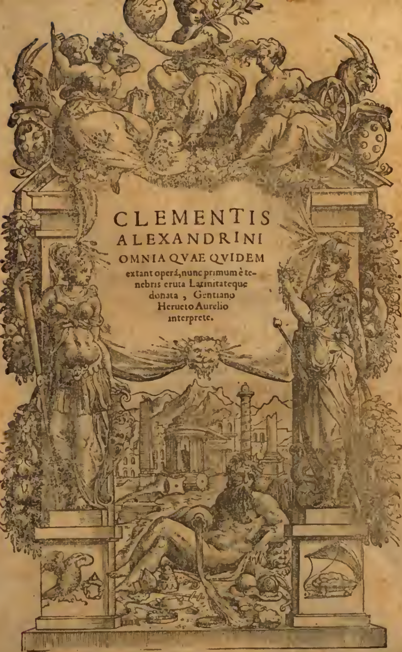
[illegible] postillas.

CLEMENTIS ALEXANDRINI OMNIA QVAE QVIDEM

extant operá, nunc primum è tenebris eruta Latinitateque donata, Gentiano Herueto Aurelio interprete.

Laur. Torrentinus Ducalis typographus excudebat.
FLORENTIAE. M D L I. Cum priuilegio.

Liber adhortatorius aduerſus Gentes qui Protrepticus inſcribitur.

Pædagogi Libri tres.

Stromatum ſiue Commentariorum de varia multiplicique literatura ad inſtituendum Chriſtianum Philoſophum, Libri octo.

RODOLPHO CARPENSI SANCTAE ROMANAE ECCLESIAE TIT. SANCTAE MARIAE TRANSTIBERINAE AMplissimo Cardinali Gentianus Heruetus.

S. D. P.

CVM *nihil sit pulchrius, nihil praeclarius, nihil ad laudem & gloriam illustrius, quàm vitam ita instituere, vt ad publicam vtilitatem omnes rationes, omnia consilia, & omnes denique actiones conferantur: nulli certè mihi reipublicae magis videntur prodesse, ijs qui egregia veterum monimenta, qui virtute & doctrina caeteris antecelluere, è tenebris eruta in claram lucem proferunt. Qui meo quidem iudicio longè in hoc caeteros sua superant beneficentia, quòd quantumuis magna sint aliorum beneficia, illis certè de iis tantùm qui viuunt bene merentur: horum verò insignia merita, sibi non solùm viuos sed eos etiam qui è viuis excessere deuinciunt. Nam & apud veteres qui hanc vitam reliquere scriptores magna ineunt gratia, cum quae ad publicam vtilitatem diuinè scripserunt communicantur omnibus, & qui sunt studiosi, ex eorum lucubrationibus magnum fructum percipientes, tum ipsis auctoribus, tum iis quoque quorum opera auctores in lucem prodierunt, agnoscunt se debere plurimum. Quod si vllus vnquam scriptor antiquus diu planè sepultus tandem exijt in lucem, à quo maxima in publicum redundauit vtilitas: Clemens certè Alexandrinus qui fuit Pantaeni Martyris discipulus et Magister Origenis, propter admirabilem eius eruditionem sit necesse est omnibus longè vtilissimus. Ac de eius quidem insigni doctrina cum Eusebii Caesariensis, Theodoriti Episcopi Cyrensis, Diui Hieronymi Stridonensis, et aliquot aliorum virorũ illustrium possim proferre testimonia, mihi in praesentia vnus suffecerit Cyrillus Patriarcha Alexandrinus, qui de eo ita scribit aduersus Iulianum.* ἔφη δὲ καὶ Κλήμης, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καί μάλα τοι καὶ πολυίστωρ, περί τε θεῶν καὶ ναῶν ὡδί. οὐ γὰρ οὐδὲ τοῦτο σιωπήσομαι, πρὸς δὲ καὶ αὐτὸ ἐλέγξομαι νεὼς μὲν εὐφήμως ὀνομαζομένους τάφους δὲ γενομένους τούτους καὶ τάφους νεὼς ἐπικεκλημένους. *Quod est. De Dijs autem et templis sic dixit Clemens vir disertus & plurimarum rerum cognitione praeditus. Neque enim hoc celabimus, atque adeò hoc conuincemus specioso quidem nomine dici templa, fuisse autem sepulchra ea quae templa sunt appellata: Et rursus.* ταύτης τῆς ἰδίᾳ μέμνηται ἱστορίας ἐν τοῖς στρωματεῦσιν ὁ Κλήμης, ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ φιλομαθὴς, καὶ ἀναγνωσμάτων ἑλληνικῶν πολυπραγμονήσας βάθος, ὡς ὀλίγοι τάχα που τῶν πρὸ αὐτοῦ. *Huius, inquit, historiae separatim meminit Clemens in Stromatibus, vir disertus et in primis studiosus, et qui eorũ quae apud Graecos leguntur altitudinem ea cura ac studio perscrutatus est, quo pauci vtique ex ijs qui eum praecessere. Quàm is autem sit vtilis futurus hinc potest euidenter perspici. Sunt ne aliqui qui priscis et ex alto petitis delectantur hi-*

storijs. Ii legant Clementem, qui omnes antiquas ita tenuit historias, vt nihil eorum quæ in vniuerso terrarum orbe gesta sunt eum latuisse videatur. Sunt qui veterum Poëtarum carmina perinde venerantur ac quædam diuina oraculorum responsa? Ii Clemētem magnifaciant necesse est, qui plurimorum Poëtarum citat testimonia, quorum opera hodie funditus interiere. Sunt qui priscos in Deorum sacrificijs velint scire ritus & ceremonias? Ii adeant Clementem, qui omnia veterum Deorum orgia & nefanda mysteria ita aperit, vt si quis adhuc inter Christianos ἐθνικῶς et veteres Getium mores et instituta laudat & admiratur, atque vtinam nullus esset, is lecto Clemente, si non sit vel lapide stupidior, omnem de falsis Dijs falsam abyciat opinionem, & eorum qui olim Deos colebant amentiæ eum pudeat necesse est. Sunt qui veterum Philosophorum velint decreta cognoscere? Ii videant Clementem qui Philosophiæ totius originem, Philosophorum omniū familias, sectas, successiones et scita ita tradit & describit, vt cum vir tam insigniter doctus Christianam philosophiam omnibus prætulerit, eam esse planè diuinam, & à Deo re vera inspiratam et promulgatam, quantumuis increduli vel inuiti fateantur oportet. Sunt qui veterum Hæreticorum, qui Dei ecclesiam in eius nascentis initio perturbarunt, dogmata cupiunt cognoscere? Ii ea à Clemente explicata audient et confutata. Sunt qui aduersus nostri temporis Lutheranos & cæteros hæreticos desiderant veterum auctoritates? Eos quoque suo testimonio pulchrè instructos in plurimis dimittet Clemens. Sunt qui prauos ac corruptos mores corrigi cupiunt? At nemo est qui vitia acrius insectetur, nemo qui ad virtutes melius adhortetur, nemo qui rectè instituendæ vitæ viam melius demonstret. Sunt qui optant in integrum lapsam restitui disciplinam? Ii cum Clemētis doctrinam & vitæ sanctitatem, vt par est, laudauerint, qui cum esset solummodo presbyter, talis fuit quales si essent permulti nostris temporibus Episcopi, præclarè ageretur cum Christiana republica. Ii, inquam, Christum rogabunt, vt ijs qui hodie sibi cōmisso gregi præsunt, sancto suo Spiritu sanctam mentem inspiret. Cum itaque reip. Christianæ tam vtilis sit futurus Clemens Alexandrinus, ijs plurimum deberi agnoscatur, magnæq; gratiæ habeantur et agantur æquum est, quorum opera effectum est vt vir tantus in publicum exiret. Cuius Stromata quidem & Pædagogus ex Medicea bibliotheca, ea suppeditante clarissimo virtutisq; & doctrinæ amantissimo Principe, Cosmo Florentiæ duce, in apertum prodiere. A te autem amplissime Cardinalis benignè est suppeditatus is liber qui dicitur προτρεπτικός. Is est autem oratio qua dehortatur Gentes à cultu simulachrorum, et ad veram hortatur religionem. Qui cum nuper editus esset, & aliquot meis amicis visum esset facturum me operæ pretium si eum Latine verterem, eam ego prouinciam eo suscepi confidentius, quòd à tuo exemplari antiquissimo & permultis in eo adiectis Scholijs illustrato adiutus sim. Quo nomine cum & ego & ij qui ex meo labore aliquam accipient vtilitatem tibi multum debeant, id & his meis ad te literis testatum relinquere, & hoc Clementis opusculum quidem, sed varia & multiplici doctrina refertum, tibi dedicare & offerre constitui. Quod vt grato animo accipias te etiam atque etiam oratum velim. Vale Cardinalis amplissime. Romæ Pridie Cal. Januar. 1550.

CLEMENTIS ALEXANDRINI ORATIO ADHORTATORIA AD GRAECOS, SEV AD GENTES.

AMFHION Thebanus, & Arion Methymnæus,
fuerunt quidem ambo arte canendi præditi, Græ
corum autem in choro, & fabula et canticum de
ambobus huc vsque canitur, quòd hic quidem pi
B scem inescauerit, ille verò Thebas ædificauerit,
Thracius autem alius Sophista (alia est hæc Græ
ca fabula) solo cantu feras reddebat mansuetas,
quinetiam & cæteras arbores, & fagos, suis lo-
cis motas musica transplantabat. Possum tibi a-
liam quoque narrare fabulam, huic non minus
quàm fratri frater est similis similem, & Canto-
rem Eunomum Locrensem, & Cicadam Pythi-
cam. Dies festus maximo Græcorum conuentu
Pythone celebrabatur propter Draconem mortuum, Eunomo canente serpentis
C ephitaphium, nescio an hymnus an lamentatio serpentis esset canticum: erat autem
certamen constitutum, & æstus tempore cithara canebat Eunomus, quando cicadæ
quæ Sole incalescebant, sub ramis canebant in montibus. Canebant autem non
Draconi mortuo, sed Deo sapientissimo verè liberum canticum, modis Eunomi
præstantius. Locro chorda rumpitur, in citharæ iugum aduolat cicada, & super in-
strumentum tanquam super ramum personat, & citharæ cantico apta harmonia cō
ueniens citharœdus, chordam suppleuit deficiētem. Cicada ergo Eunomi cantu du
citur, vt vult fabula, quæ æneum Eunomum in Pythone posuit cum ipsa cithara, &
Locri socium certaminis. Ea autem & sua sponte aduolat, & sua sponte canit. Græ-
cis autem visus est fuisse histrio & imitator musicæ. Quanam ergo ratione credidi-
D stis inanibus fabulis, existimantes animantia demulceri musica: lætus autem ac spe-
ciosus vultus veritatis, solus, vt est verisimile, videtur vobis esse simulatus, & infi-
delitatis oculis subiicitur. Cithæron autem, & Helicon, et Odrysii montes, & Thra
cum quæ errori initiant mysteria, diuinis honoribus affecta, Hymnisque & laudi-
bus sunt celebrata. Ego quidem, & si mera sit fabula, ægre fero tot & tantas quæ à
Tragœdis referuntur calamitates. Vobis autem malorum quoque descriptiones a-
ctus Poëtarum euaserunt. Sed actus quidem, & Lenæum celebrantes, & iam planè
debacchantes Poëtas, hedera vtique redimitos, mysteriis Bacchicis præter modum
desipientes, cum ipsis Satyris, & insano Thyaso, & alio choro dæmonum, in Heli-
cone & Cythærone qui consenuerunt includamus, supernè autem è cœlis deduca-
E mus veritatem, vnà cum clarissima prudentia, in montem Dei sanctum, & sanctum
chorum propheticum. Illa autem vel longè clarissima luce emicans, vndiquaque illu
minet eos qui volutātur in tenebris, & homines liberet ab errore, supernam dexte-
ram, nempe intelligentiam, porrigens ad salutem. Ii verò ad se reuersi, Heliconem
quidem & Cithæronem renuentes deserant, Sion autem habitent. Ex Sion enim e-
gredietur Lex, & Verbum Domini ex Hierusalem. Verbum cœleste, verus germa- Esa.2.
nusque decertator, qui in totius mundi theatro coronatur. Canit autem meus qui-
dem certè Eunomus, non Terpandri modum, neque modum Capitonis, sed neque
Phrygium, vel Lydium, vel Dorium, sed nouæ harmoniæ æternum modum, qui à
F Deo accipit denominationem, Canticum nouum, Leuiticum.

Luctu itaque carens, grauiumque obliuia ducens. Hom.Od.δ.

Cunctorum. Iucundum quoddam & verum persuasio
nis medicamentum est cantico contemperatum. Mihi itaque videntur & Thracius

ille Orpheus, & Thebanus, & Methymnæus, viri quidam, non viri, fuisse decepto-
res, qui prætextu musicæ vitæ perniciem afferentes, artificiosis quibusdam præsti-
[illegible] giis ad corruptelas dæmoniacè incitantes, probra orgiis celebrantes, luctus in Deo-
rum cantica traducentes, primi deduxere homines ad simulachra, atque adeò lapi-
dibus & lignis, hoc est, imaginibus & adumbrationibus, agrestem gentis excitaue-
re consuetudinem: illam verè pulchram libertatem, eorum qui sub cœlo vitam ege-
runt, canticis & carminibus in extremam redigentes seruitutem. Sed non talis est
meus cantor, sed venit paulò post dissoluturus acerbam seruitutem dæmonum ty-
rannidem obtinentium: ad suaue autem & benignum religionis & pietatis in De-
um iugum nos traducens, in cœlum rursus euocat eos qui humi sunt abiecti. Solus
quidem certè ex iis qui vnquam fuerunt, difficillimas feras, homines mansuefecit.
Volucres quidem, eos qui ex ipsis sunt leues: serpentes verò, eos qui deceptores: &
leones, eos qui sunt animosi & ad iram concitati: sues autem, eos qui sunt volupta-
ti deditι: lupos autem, eos qui sunt rapaces, lapides autem & ligna sunt insipien-
tes. Preterea autem lapidibus quoque est insensilior homo qui est tinctus ignoran-
tia. Testis nobis accedat vox prophetica, veritati concinens, quæ miseretur eorum
qui sunt contriti in ignorantia & amentia. POTENS est enim Deus ex his lapidi-
Matth. 3. hus suscitare filios Abrahæ, qui miseratus multam inscitiam & cordis duritiem eo-
rum qui lapiduerunt aduersus veritatem, excitauit semen pietatis in Deum, virtu-
tem sentiens, ex lapidibus illis, nempe Gentibus quæ crediderunt lapidibus. Rursus
ergo quosdam virulentos impostoresque ac simulatores, iustitiæ insidiantes, appel- c
Luc. 3. lauit genimina viperarum. Sed horum quoque serpentium si quis pœnitētia ductus
fuerit, Verbum lubens ac sua sponte sequens, homo Dei efficitur. Alios autem alle
Matth. 7. goricè dicit lupos pellibus ouium indutos, eos innuens qui in forma hominum sunt
rapaces. Has ergo omnes immanissas feras & tales lapides, ipse cœlestis cantus
Ad Tit. 3. in mansuetos homines transformauit. ERAMVS enim, eramus nos quoque ali-
quando insipientes, inobedientes, errantes, seruientes voluptatibus, & cupiditati-
bus variis, in malitia & inuidia degentes, odibiles, nos inuicem odio habentes, vt ait
scriptura Apostolica. Quando autem benignitas & humanitas apparuit Seruatoris
nostri Dei, non ex operibus in iustitia quæ fecimus nos, sed secundum suam miseri
cordiam nos saluos fecit. Vide quantum potuerit nouum Canticum. Homines ex
lapidibus, & homines fecit ex feris. Ii autem qui erant alioqui vt mortui, qui eius
quæ verè est Vita non erant participes, postquam cantici solùm fuerunt auditores,
reuixerunt. Hoc tibi & vniuersum numerosè concinneque exornauit, & elemen-
torum dissensionem in ordinem redegit consonantiæ, vt ei totus mundus fieret har
monia. & mare quidem dimisit solutum, ei autem vt terram inuaderet prohibuit,
terram autem rursus stabilem & solidam effecit, quæ ferebatur, & ei mare termi-
num præfixit. Iam verò ignis quoque vehementiam aëre emolliit, veluti Doricam
harmoniam Lydia attēperans, & sæuam aëris frigiditatem ignis amplexu leniit, hos
extremos vniuersorum sonos numerosè & concinnè contemperans. Atque incor-
ruptum quidem hoc canticum, vniuersorum firmamentum, & harmonia omnium,
à mediis ad fines, & ab extremis extensum ad media, concinnauit hoc vniuersum,
Genes. 4. non ex musica Thracia, quę est Tubal musicæ similis, sed ex paterna Dei voluntate,
quam Dauid admiratus est. Qui autem ex Dauid ortus est, & ante ipsum fuit, Dei
Verbum, lyram quidem & citharam instrumenta inanima despiciens, cum hunc
mundum, atque etiam paruum mundum, nempe hominem, & eius animam cor-
pus sancto Spiritu concinnasset, psallit Deo per instrumentum multarum vocum,
& huic instrumento, nempe homini, canit. Tu enim es cithara, & tibia, & templum
meum, cithara propter harmoniam, tibia propter spiritum, templum propter ver-
bum, vt illa quidem resonet, hæc verò inspirent, templum autem contineat Domi-
num, Dauid certè Rex citharœdus, cuius paulo antè meminimus, qui adhortabatur
1. Regum. 2. ad veritatem, dehortabatur autem ab idolis, longè quidem aberat vt ipse laudaret
[illegible] dæmones, qui vera musica ab ipso expellebantur, qua Saule à dæmone vexato,
ille

A illé solummodo canens eum curauit. Pulchrum spirans instrumentum, Dominus
hominem fecit ad suam imaginem. Certè ipse quoque est Dei concinnum & aptum Cauté legendū.
instrumentum & sanctum, Sapientia supermundana, verbum cœleste. Quidnam er-
go vult instrumentum, Dei verbum, Dominus, & nouum canticum? Patefacere o-
culos cæcorum, & aperire aures surdorum, & qui pedibus claudicant vel errant, ad
iustitiam deducere, Deum insipientibus hominibus ostendere, interitum compesce
re, mortem vincere, inobedientes filios patri reconciliare. Benignum Dei instrumē
tum, Dominus, miseretur, castigat, hortatur, admonet, conseruat, custodit, & do-
ctrinæ mercedem ex redundanti quadam copia, nobis regnum cœlorum promittit,
B hunc solum fructum percipiens ex nobis, quod salui sumus. Vitium enim homi-
num pascitur interitu, veritas autem, sicut apis, nulli ex iis quæ sunt detrimentum
afferens, propter solam salutem hominum exultat. Habes ergo promissionem, ha-
bes benignitatem, euade gratiæ particeps, & meum salutare canticum ne ita existi-
mes esse nouum, vt vas, vel domum: erat enim ante Luciferum, & in principio erat Ioan.1.
verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Est autem vetus error,
res noua verò apparet veritas. Siue ergo veteres Phryges docent fabulosæ capræ, si-
ue rursus Arcades, qui eos ante Lunam fuisse describunt poetæ. Siue rursus Aegy-
ptios, ii qui hanc primam apparuisse terram, Deosque & homines somniant. Sed Herodotus.
nullus eorum fui ante hunc mundum. Nos autem sumus ante mundi constitutio-
C nem, qui eo quòd esse oporteret, in ipso prius Deo sumus geniti. Dei verbi su-
mus nos figmenta ratione prædita, per quem prisci sumus, quoniam in prin-
cipio erat Verbum. Sed quoniam Verbum quidem erat ab alto petita origine, di-
uinum vniuersorum principium & fuit & est. Quia autem nunc nomen acce-
pit olim sanctificatum, potestate dignum, Christus, nouum mihi vocatum est can-
ticum. Hic ergo Verbum Christus, et vt nos olim essemus, erat enim in Deo,
& vt bene essemus, causa fuit. Nunc autem apparuit hominibus hic ipse Verbum,
qui solus est ambo, Deus & homo, & est nobis omnium causa bonorum, à quo edo- Ad Tit.2.
cti rectè viuere, ad vitam æternam transmittimur. Nam vt ait diuinus ille Domini
Apostolus, Gratia Dei salutaris omnibus hominibus apparuit, docens nos vt abne-
D gantes impietatem & sęcularia desideria, moderatè & iustè & piè viuamus in hoc sę
culo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei & seruatoris nostri
Iesu Christi. Hoc est canticum nouum, aduentus qui nunc refulsit in nobis, verbi
qui erat in principio & prius fuit. Apparuit autem nuper, qui prius erat Seruator,
apparuit qui est, in eo qui est, quoniam Verbum qui erat apud Deum, Doctor appa
ruit, per quem omnia sunt fabricata. Verbum, qui cum eo quod finxit, vitam simul
præbuit in principio, vt opifex, bene viuere docuit, cum apparuisset vt magister, vt
postea semper viuere suppeditaret vt Deus. Ille autem non nunc quidem primum
misertus est nostri erroris, sed ab ipso altè petito principio, nunc autem cum iam pe
riremus, apparens conseruauit. Maligna enim & serpens helua, oculos præstringens
E redigit in seruitutem, & in hodiernum vsque diem homines affligit, barbarorum ri
tu, vt mihi videtur, puniens, qui dicuntur cadaueribus alligare captiuos, donec cum
ipsis quoque putrescant. Hic ergo malus tyrannus & draco, quoscunque ab ortu si-
bi potuerit vendicare, lapidibus & lignis & imaginibus, & aliquibus eiusmodi simu
lachris, misero superstitionis vinculo, viuos, vt dicitur, adducens, vnà cum eis sepe-
lit, donec vnà cum eis interierint. Quamobrem, vnus enim est seductor, qui ab ini-
tio quidem Euam, nūc autem alios quoque iam homines ad mortem adducit, vnus
& idem est nobis adiutor & opitulator Dominus, à principio quidem prophetice
præsignificans, nunc autem iam etiam apertè ad salutem adhortans. Fugiamus ergo,
præcepto parentes Apostolico, principem potestatis aeris, spiritus, qui nunc opera-
F tur in filiis diffidentiæ, & ad Seruatorem Dominum accuramus, qui & nunc & sem Ephe.2. ἀπειθείας
per adhortatur ad salutem, per prodigia & signa, in Aegypto, in deserto, & per ru- incredulitatis.
bum, & per eam, quæ humanitatis gratia, Hebræos ancillæ instar sequebatur, nu-
bem. Atque hoc quidem metu adhortabatur eos qui erāt duro corde. Iam verò etiā

per Mosem omnibus sapientiæ numeris absolutum, & veri amatorem Esaiam, & omnem chorum propheticum, magis ex ratione, ad rationem seu Verbum conuertit eos qui habent aures, & alicubi quidem maledictis incessit, alicubi verò etiam minatur, & nonnullos quidem deflet homines, nonnullis verò canit, quemadmodum bonus Medicus, corporum ægrotantium, alia quidem effingens cataplasmatibus, alia verò leuigans, alia autem exhauriens, alia autem ferro quoque diuidens, alia autem vrens, & nonnunquam etiam secans, si qua ratione fieri possit vt præter partem vel membrum possit homo sanari. Multiplices quidem habet Seruator voces & modos ad salutem hominum, minans admonet, maledicens conuertit, deflens miseretur, psallens per rubum loquitur, quoniam illi signis egebant & prodigiis, & igne terret homines, ex columna flammam accendens, quod est simul gratiæ & timoris indicium: si obedieris, lucem. Si non obedieris, ignem. Quoniam autem & columna & rubo caro est pretiosior, Prophetæ post illa loquuntur. Ipse est Dominus loquens in Esaia, ipse in Helia, ipse in ore Prophetarum. Quòd si tu non credis Prophetis, fabulam autem esse existimas, & viros, & ignem, ipse tibi loquetur Dominus. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo. Seipsum autem exinaniit misericors Dominus, hominem seruare cupiens. & ipse iam tibi Verbum euidenter loquitur, ægrè ferens incredulitatem. Ego certè loquor, Dei Verbum factus homo, vt tu quoque discas ab homine quanā tandem ratione homo efficiatur Deus. Deinde annon absurdū, ò amici Deum quidē semper nos adhortari ad virtutē, nos autē recusare vtilitatē, & differre salutem? Annon Ioānes quoque ad hortatoria ad salutem, & est vniuersum vox exhortatoria? Eum ergo rogemus, quisnā tu es ex hominibus? Heliam quidem se non esse dicet: Christum autem esse negabit, vocem autem esse fatebitur clamantem in deserto. Quis est ergo Ioannes? Vt eum vtcunque exprimam, liceat dicere, vox Verbi adhortatoria, clamans in deserto. Quid clamas ò vox? dic nobis quoque. Rectas facite vias Domini præcursor Ioānes, & vox Verbum præcurrit, vox adhortatoria, præparans ad salutem, vox adhortans ad hæreditatem cœlorum, per quam sterilis & deserta non est amplius infertilis. Hanc mihi fœtus conceptionem prædixit vox Angeli. Ille quoque vox præcurrebat Dominum, sterilem annuncians mulierem, vt Ioannes desertam. Per hanc ergo verbi vocem, sterilis, multos habet filios, & deserta fert fructum. Hæ duæ voces Dominum præcurrentes, Angeli & Ioannis, mihi quidem significant salutem repositam, nempe quòd cum hoc Verbum apparuerit, bonæ prolis fructum recepturi simus, vitam æternam. Has ambas itaque voces simul Scriptura colligens, totum aperit. AVDIAT quæ non parit, erumpat vocem quæ non parturit, quòd sunt plures filii desertæ, quàm eius quæ habet virum. Virum nobis annunciabat Angelus, nos adhortabatur Ioannes vt agricolam cogitaremus, virum quæreremus. Est enim hic vnus & idem vir sterilis mulieris agricola desertæ, qui diuina impleuit virtute & sterilem & desertam. Quia enim ingenuæ multi sunt filii, carebat autem liberis propter incredulitatem, quę multos ab initio habuit filios, mulier Hebræa: sterilis accipit virum, & deserta agricolam. Deinde illa quidem, fructuum, hæc verò fidelium, ambæ autem matres per Verbum. Infidelibus autem in hodiernum vsque diem & sterilis & deserta relinquitur. Ioannes quidem præco Verbi, ea vtique ratione adhortabatur, paratos esse ad Dei Christi aduentum, & id erat quod tacitè significabat Zachariæ silentium, expectans fructum Christi præcursorem, vt Verbum lux veritatis, Propheticorum ænigmatum mysticum absoluat silentium, factus Euangelium. Tu autem si Deum verè videre desideras, sis particeps piaculorum quæ Deo conueniunt, non ramorum lauri, & quorundam sertorum factorum ex lana & purpura, sed iustitia redimitus, & continentię foliis contectus, sedulò Christum quæras: EGO inquit, sum ostium, quod discere oportet iis qui voluerint Deum intelligere, vt nobis omnes simul portas cœlorum aperiat. Sunt enim rationales rationis seu Verbi portæ, quæ aperiuntur claue fidei. Deum nemo nouit nisi filius, & cui filius reuelauerit. Bene autem scio quòd qui clausam portam tunc aperit, reuelat postea ea quæ

Marginalia: A; B; Ad Philip. 2.; C; Esa. 40. Ioan. 1.; D; Esa. 54.; E; Luc. 1.; Ioan. 10.; F; Matth. 11.

A ea quæ sunt intus,& ostendit ea quæ nec prius poterant cognosci,nisi ab iis qui per Christum ambulassent,per quem solum Deus cernitur.Impia ergo adyta ne inuestigetis,nec barathrorum ora præstigiis plena,aut Lebeten Thesprotæum,aut tripodem Cirrhæum,aut æs Dodonæum.Gerandryon autem arenis desertis honoratum,& quod illic est oraculum,quod cum ipsa quercu emarcuit,anilibus fabulis relinquatis.Silentio quidem certè mandatus est fons Castalius,& alius fons Colophonis,& alia similiter perierunt fluenta diuinatoria,quæ certè fastu plena , sero quidem,tandem tamen conuicta sunt,vt quæ vnà cum suis effluxere fabulis . Narra nobis alius quoque diuinationis , vel insanæ potius vanitatis oracula ,ᶜClarium,Py-
B thium,Didymeum,Amphiaraum,Apollinē Amphilochum.Quòd si velis, & monstrorum inspectores,augures,& aruspices,& somniorum coniectores vnà cum eis consecra.Ad Pythium autem adductos simul statue ᶜ aleuromantes & crithomantes , & eos qui adhuc apud multos sunt in honore , ventriloquos. Iam verò adyta Aegyptiorum,& necromantiæ Ethruscorum,demandentur tenebris. Sunt hæc verè insana hominum infidelium commenta.Ad harum præstigiarum mercaturæ societatem adducuntur capræ,quæ sunt ad diuinationem exercitatæ:& corui,qui ab hominibus docentur dare responsa.Quid tibi recenseam mysteria?Non propalabo quidem,vt aiunt olim Alcibiadem,sed per Verbum veritatis, præstigias quæ in eis latent rectè aperiam,& eos qui vestri Dii vocantur,quorum sunt sacra mystica,tan-
C quam in vitæ scena,veritatis contemplatoribus in medium proferam & euoluam. Dionysum Mænolen orgiis Bacchi celebrant,crudarum carnium esu sacram agentes insaniam,& cæsarum carnium peragunt diuisionem,coronati serpentibus,vlulantes Euam,Euam illam per quam error est consecutus , & signum Bacchicorum orgiorum est serpens mysteriis initiatus . Iam verò si accurata vox spectetur Hebraica,nomen Heuia aspiratum,exponitur serpens fœmina . Ceres autem & filia Proserpina iam in scena actus factæ sunt,erroremque,& raptum, & earum luctum Eleusis illustrat facibus. Mihi autem videtur oportere dare etymologiam horum vocabulorum orgia,& mysteria.Orgia quidem dicuntur ἀπὸ τῆς ὀργῆς hoc est ab ira Cereris in Iouem . Mysteria autem ἀπὸ τοῦ μύσους hoc est ab execratione & abomi-
D natione quæ accidit circa Dionysum . Quòd si etiam à Mçonte quodam Attico, quem dicit Apollodorus interiisse in venatione,nulla est inuidia vestra mysteria sepulchri honore esse affecta.Possunt autem aliter quoque intelligi μυστήρια quasi μυθήρια literis ex aduerso sibi respondentibus, θηρῶσιν id est,venantur enim,si vllæ aliæ,huiusmodi quoque fabulæ,ex Thracibus,maximè barbaros:ex Phrygibus, amentissimos: ex Græcis , superstitiosos. Pereat ergo,qui huius fraudis fuit princeps & auctor hominibus,siue ᵈDardanus, qui matris Deorum ostendit mysteria, siue Eetion,qui Samothracum suggessit Orgia & sacra mystica siue Phryx ille Midas,qui didicit ab ᵉ Odryso,deinde iis qui eius parebant ditioni,fraudem tradidit artificiosam.Non enim Cyprius insularis Cinyras mihi vnquam persuaserit,libidino-
E sa quæ circa Venerem fiebant orgia,ausus ex nocte diei tradere,dum meretricem ciuem vellet in Deos referre. Melampodem autem filium Amythaonis,alii dicunt ex Aegypto in Græciam transtulisse festum Cereris,luctum qui laudibus celebratur. Hos ego dixerim fuisse principes & auctores impiarum fabularum, & patres perniciosæ superstitionis,qui vitis & corruptelæ semen in vita seminarunt,ᶠmysteria. Iam verò,tempus enim est,conuincam hæc vestra orgia,esse plena fraude & præstigiis,& si mysteriis estis initiati, has vestras fabulas quæ in honore habentur magis ridebitis. Apertè autem dico quæ sunt occulta,non erubescens dicere ea quæ nō pudet vos adorare.Quæ ergo ex spuma & in Cypro est genita,Cinyræ amica, Venerem dico, quæ φιλομμειδής dicitur , quòd exorta sit ἐκ μηδέων hoc est ex genitalibus, Cinyras fuit Rex Cypri.
F ex salacibus,inquam,illis genitalibus,quæ cœlo abscissa sunt,quæ post abscissionem fluctui vim attulerunt,tanquam libidinosis vestris partibus dignus, fructus fit Venus in sacris mysticis.Marinæ huius voluptatis generationis indicium , salis pugillus & ᶠPhallus traditur iis qui in hac mœchandi arte sunt initiati.Numinum autem Veneris mysteria.

ei efferunt ii qui initiantur, vt amicæ amatores. Cereris autem mysteria, sunt Iouis A
cum matre venerei cógressus, & ira, nescio quid deinceps dicam, matris an vxo-
ris Cereris, qua de causa dicitur appellata esse [f]Brimo, Iouis preces, & potus bilis, &
cordis euulsiones & dictu nefandæ operationes. Hæc mystica sacra peragunt Phry
ges Atthidi & [h]Cybelæ & Corybantibus. Hoc quoque iactarunt, quod cum Iupi-
ter ab ariete geminos euulsisset coleos, iecit in medium sinum Cereris, de violento
congressu falsum pendens supplicium, vt qui seipsum vtique excidisset. Hæc sym-
bola huius initiationis satis superque adaucta, satis scio vobis risum esse motura,
etiam si vobis non veniat in mentem ridere, eo quòd refellamini. Ex tympano co-
medi, ex cymbalo bibi, temperatum attuli, ingressa sum thalamum, an non probra B
sunt hæc symbola? non ridicula mysteria? Quid autem si etiam reliqua adiecerim?
Vterum quidem gerit Ceres, nutritur autem Proserpina. Rursus autem hic Iupi-
ter qui genuit, coit cum Proserpina sua filia post matrem Cererem, oblitus prioris
sceleris. Pater & corruptor puellæ Iupiter, & coit factus Draco, conuictus quisnã
esset. [i]Sabaziorum certè mysteriorum signum est iis qui initiantur, Deus qui sinum
peruadit. Est autem iis Draco qui extrahitur à sinu eorum qui initiantur, euidens
argumentum Iouis incontinentiæ. Parit autem Proserpina quoque filium taurina
εἰδωλικῶς specie. Certè, ait quidam Poëta cultui idolorum deditus, taurus pater Draconis, &
pater tauri Draco. In monte occultum bubulcus stimulum. Bubulci, vt existimo, sti
mulum, ferulam illam pulchram efficiens, quam Bacchi circumagunt. Vis etiam ti- C
bi narrem quomodo flores collegerit [k]Proserpina, eiusque calathum & raptũ à Plu
tone, & hiatum terræ, & sues Eubulei quæ deuoratæ fuerunt à Deabus? Propter
quam causam, in Thesmophoriis sacrificantes, expellunt porcos. Huius fabulæ diẽ
festum mulieres variè concelebrant, Thesmophoria, Scirophoria, multis modis ra
μεγαρίζοντας ptum Proserpinæ tragicè decantantes. Dionysi enim mysteria sunt planè inhuma-
na, quem cum esset adhuc puer, motu qui fit in armis, Curetibus choream ducenti
bus, dolo autem subeuntibus Titanibus, puerilibus quibusdam ludis deceptum hi
decerpserunt Titanes, cum adhuc esset infans, vt mysterii Poëta dicit Orpheus
Thracius.

[l] *Pinea nux, trochus, & qui flectunt membra mouentque* D
Ludi, & quæ Hesperides miserunt aurea mala,

Inutilia autem huius mysterii symbola non fuerit inutile ad ea condemnanda ad-
ducere, talus, sphæra, nux pinea, mala, trochus, speculũ, vellus. Atque Minerua qui
dem quæ Dionysi cor sustulit, appellata est Pallas ἀπὸ τοῦ πάλλειν id est à vibrando seu
torquendo, eo quòd cor vibret ac torqueat. Titanes autem qui ipsum etiam discer
pserunt, cum quendam lebetem tripodi imposuissent, Dionysi membra iniicien-
tes, ea prius coxerunt, deinde confixa verubus Vulcano imposita tenebant: Iupi-
ter autem cum postea apparuisset, siquidem Deus erat, vt qui assarum carnium ni-
dorem forte sensisset, cuius præmii se esse participes vestri Dii confitentur, Tita-
nes punit fulmine, & membra Dionysi filio Apollini sepelire præcipit. Ille autem, E
non fuit enim Ioui inobediens, deferens in Parnassum, deponit illic cadauer lace-
rum. Quòd si etiam Corybantum velis Orgia considerare, Ii cum tertium fratrem
occidissent, caput mortui purpura contexerunt, & coronatum sepelierunt, feren-
tes in clypeo æneo ad radicem montis Olympi. Et hæc sunt, vt in summa dicam,
mysteria, cædes & sepulchra. Horum autem Sacerdotes, quos Anactotelestas vo-
cant iis quibus vocare curæ est, ad calamitatem quędam monstra afferunt, prohi-
bentes apium cum totis radicibus in mensa apponere, Putant enim ex Corybanti-
co qui effluxit sanguine, enatum esse apium. Sicut certè mulieres etiam quę [m]The
smophoria celebrant, à mali Punici granorum esu se abstinent, existimantes ex gut-
tis sanguinis Dionysi germinasse mala Punica. Cabeiros autem appellantes Cory- F
bantes, mortem quoque Cabiricam annunciant. Hi enim duo fratricidæ, cum ci-
stam sustulissent in qua repositum erat pudendum Dionysi, eam vexerunt in E-
thruriam, egregiarum mercium mercatores, & ibi habitarunt cum essent exules,
venerabilem

A venerabilem pietatis doctrinam, pudenda & cistam colendam cõmendantes Ethru
scis, propter quam causam non improbabiliter volunt nonnulli Dionysium vocari
Atim, vt qui sit priuatus pudendis. Et quid mirum si Ethrusci barbari in tam tur
pes incidant affectiones, cum etiam Atheniensibus & aliis Grçciæ, pudet me vel di
cere, probro ac dedecore plena sit Cereris fabula. Cum enim erraret Ceres ad
quærendam filiam Proserpinam, circa Eleusinem (is est autem locus Atticę) desa
tigatur, & mœrore affecta sedet super * puteum. Hoc in hodiernum vsque diem
prohibetur iis qui initiantur, ne videantur ii qui sunt initiati mysteriis, imitari
eam quæ lugebat. Tũc autem habitabant Eleusinem Terrigenæ, seu terræ filii. Eo
B rum nomina sunt Baubo & Dysaules & Triptolemus. Præterea autem Eumolpus
& Eubuleus, Triptolemus erat bubulcus: pastor autem Eumolpus: vpilio autem
Eubuleus, à quibus, Eumolpidarum, & hoc sacra enuncians Præconum genus,
Athenis effloruit. Baubo autem (neque enim me continebo quin dicam) cum Ce
rerem hospitio excepisset, ei confectum potum porrigit. Cum ea autem recusaret
accipere, & non vellet bibere, vt quæ lugeret, ęgrè ferens Baubo vt quæ fuisset de-
specta, pudenda aperit, & ea Deæ ostendit. Ceres autem delectatur visione, & vix
tandem potum accipit, exhilarata spectaculo. Hæc sunt arcana Atheniensium my
steria Hæc etiam describit Orpheus. Adducam autem tibi ipsos versus Orphei, vt
habeas illum ipsum mystagogum testem impudentiæ.

C *Sic dixit, vestes tollens, omnemque figuram*
Corporis ostendit turpem, puerilique Iacchus
Tunc ætate fuit, gremio à quo est dextera Baubus
Ridente immissa, ipsa hilaris sed tunc Dea mente
Subrisit, varium vas quod potumque tenebat
In cista accepit.

Eleusiniorum mysteriorum signum est, Ieiunaui, potum confectum bibi, ex cista
accepi. postquam feci, deposui in calathum, & ex calatho in cistam, pulchra quidem
hæc sunt spectacula & Deæ conuenientia. Digna quidem certè nocte mysteria &
igne, & qui magno, vel potius vano est animo, populo Erechthidarũ, atque etiam
D aliis Græcis, quos quidem vita functos ea manent quę ne sperant quidem. His qui-
dem vaticinatur Heraclitus Ephesius, his, inquam, noctiuagis, Magis Bacchis, My
stis, his post mortem minatur, his ignem vaticinatur. Iis enim quę ex hominum sen
tentia mysteria existimantur, prophanè initiantur, sunt enim ea lex vana & opi-
nio, & sunt Draconis mysteria, fraus quædam, quæ verè prophana colit sacra, & ad
execranda sacramenta adulterina exhortatur religione. Quales autem sunt cistæ
eorum mysticæ? Oportet enim sancta eorum reuelare, & arcana enunciare. An nõ
ea sunt sesamides & pyramides, & lana bene laborata, libaque multis distincta vm
bilicis, salisque pugilli, & Draco orgium Dionysi * Bassari? An non mala Punica, at
que etiam corda, ferulæ, & hederę, & prætereà placentæ, & papauera? Hęc sunt eo
E rum sancta. Quinetiam Themidis arcana symbola, origanũ, lucerna, ensis, pecten
muliebris, quem honestè & mysticè licet dicere, pudendum muliebre. O euiden-
tem impudentiam. Olim quidem moderatis hominibus voluptatis integumẽtum
erat nox silens. Nunc autem iis qui initiantur est incontinentiæ sacra nox loquens,
& ignis qui lucet in facibus, vitia & animi perturbationes arguit. Extingue ignem
ò Sacerdos. Reuerere lampades ò tu qui faces geris, tuum Iacchum lux arguit. Con
uertere, cela nocte mysteria, & orgia honorentur tenebris. Ignis non dissimulat,
& arguit, & punit quæ iubetur. Hęc sunt impiorum, & qui sunt planè sine Deo,
mysteria. Impios autem eos & sine Deo iure voco, qui eum quidem qui est verè
Deus ignorauerunt, puerum autem qui discerpitur à Titanibus, & lugentem mu
F lierculam, & partes re vera præ pudore minimè dicendas impudenter colunt. Du-
plicique tenentur impietate, priore quidem, qua eum qui est Deus ignorant, eum
qui verè est Deus non agnoscentes. Altera & secunda, qua per eum errorem eos
qui non sunt vt qui sint existimant, & eos Deos nominant qui verè non sunt, imò

verò qui ne sunt quidem, sed solū nomen obtinent. Propterea certè nos quoque ar- A
Ephe. 2. guit Apostolus: ET eratis, dicens, alieni à testamentis promissionis, spem non ha-
bentes, & sine Deo in mundo. Multa bona Regi Scytharum eueniāt, quicūque
fuerit Anacharsis. Is ciuem suum, qui matris Deorum sacra quæ fiunt apud Cyzice
nos in Scythia imitabatur, & tympanum perstrepens, & cymbalum resonans, vt
[p] Menagyrtes aliquis, collo appensum habebat, sagittis confodit, vt qui & ipse effœ
minatus euasisset apud Græcos, & [q] fœmininum morbum alios Græcos doceret.
Qua de causa, nullo enim modo celandum est, venit mihi in mentem admirari, quo
nam modo [r] Euemerum Agrigentinum, & Nicanorem Cyprum, & [f] Diagoram,
& Hipponem Melium, & illum post hos Cyrenæum, cui nomen erat Theodorus,
& multos alios, qui moderatè ac continenter vixerunt, & reliquis hominibus acri- B
us hunc de Diis istis errorem perspexerunt, impios & ἀθέους hoc est absque Deo,
cognominarunt, etiamsi veritatem ipsam non considerauerint, sed errorem qui-
dem certè suspicati sint; quod quidem non paruum exoritur semen ad excitandam
scintillam intelligētiæ veritatis. Ex quibus, vnus quidem præcipit Aegyptiis, si exi
stimatis Deos, ne ipsos lugeatis, neque plangatis. Si autem lugetis, ne eos Deos esse
putetis. Alter verò cum Herculem ex ligno cepisset efformatum, aliquid autem do
mi forte coquebat, vt est verisimile, age ò Hercules, inquit, nūc iam tempus est, vt
sicut Euristheo nobis quoque in hoc tertiodecimo decertādo certamine inseruias,
idque Diagoræ pares, & ipsum tanquam lignum in ignem iniecit. Extrema itaque C
Deut. 23. ignorantiæ, sunt impietas & superstitio, extra quæ studendum est manere. Non vi
des Mosem, sacrū veritatis interpretem iubentem vt Eunuchus, & cui sunt execta
virilia, nō ingrediatur in ecclesiam? & præterea is qui natus est ex meretrice? Signi
ficat autem per priores quidem mores impios, diuina virtute & genitali priuatos,
per reliquum autem tertium, eum qui pro vno solo qui est Deus, multos falso nomi
ne Deos sibi adscribit, sicut is qui natus est ex meretrice, multos adscribit sibi pa-
tres, propter veri patris ignorationem. Erat autem quędam antiqua, naturaliter ho
minibus ingenerata, cum cœlo societas, ignoratione quidem obscurata, sed quæ ta
men repente ex tenebris exilit & emicat, vt illud ab aliquo dictum est.

Hunc ne uides qui supra infinitum æthera, D
Vlnis suis terram humidisque continet,
Cui terra currus, & edes terrestria.
Quisnam tu sis [t] conijcere est difficile.

Et quæcūque huiusmodi alia canunt Poëtæ. Peruersæ autem sententiæ, & quæ de
clinarunt à recta, verè perniciosæ, hominem, qui est planta cœlestis diuerterunt à
cœlesti vivendi ratione, & humi prostrauerunt, persuadētes humanis figmentis at
tendere. Alii enim statim in cœlo contemplando decepti, & soli visui credentes,
motus astrorum contemplantes, admirati sunt, & Deos esse censuerunt, astra De-
os, nempe θεοὺς ἀπὸ τοῦ θεῖν hoc est à cursu nominantes, & Solem adorarunt, vt Indi.
& Lunam, vt Phryges. Alii autem, eorum quæ ex terris nascūtur mites fructus car E
pentes, Cererem frumentum, vt Athenienses: & Dionysium vitem, vt Thebani, ap
pellauerunt. Alii cum considerassent vitii pœnas, eas in Deos referunt, adorantes
pœnas & calamitates. Hinc Furias & Eumenidas, & quos παλαμναίους & προστροπαίους
vocant ceu auerruncatores & malorum depulsores, & præterea ἀλάστορας id est
cacodæmones seu malos genios, finxerunt Poëtæ scenici. Iam verò quidam ex Phi
losophis ipsi quoque post Poëticos, earum, quæ sunt in nobis affectionum, figuras
& simulachra constituunt, nempe metum, & amorem, & gaudium, & spem, sicut
certè priscus quoque [u] Epimenides, qui contumeliæ & impudentię Athenis erexit
altaria. Alii autem ex iisdem rebus impulsi, ab hominibus in Deos referūtur, & in-
star corporis effinguntur, Iustitia quædam, & Clotho, & Lachesis, & Atropos, & F
αὔξω ab augendo. Parca, & Auxo & Thallo, Atticæ. Sextus est modus introducendæ & acquirendæ
θάλλω a germinando. Deorum deceptionis, quo Deos numerant duodecim. Quorum etiam Theogo-
niam, seu Deorum ortum, canit Hesiodus, & quæcūque de Diis Theologicè disse
rit.

A rit Homerus. Restat postremus (sunt enim hi omnes septem modi) qui proficiscitur à diuino in homines beneficio. Nam cum beneficio afficientem Deum non intelligerent, effinxerunt quosdam Seruatores, Castorem & Pollucem, & Herculem ἀλεξίκακον idest, in malis adiutorem, & medicum Aesculapium. Hæ quidem sunt lubricæ & exitiosæ à veritate digressiones, quæ hominem à cœlo detrahunt, & in barathrum pessundant. Volo autem vobis quales essent ipsi Dii, & quinam essent, ad viuum ostendere, vt tandem ab errore cessetis, rursus autem in cœlum reuertamini. Eramus enim nos quoque aliquando filii iræ sicut etiam reliqui. Deus autem cum dites esset in misericordia, per multam suam dilectionem qua dilexit nos, cùm iam essemus mortui delictis, cum Christo conuiuificauit. Viuens enim Verbum, & Ephe. 2.

B vnà cum Christo sepultum, vnà cum Deo extollitur. Qui autem adhuc sunt infideles, iræ filii nominantur, vt qui ira nutriantur. Nos non sumus amplius iræ alumni, qui sumus auulsi ab errore, tendimus autem ad veritatem. Ea ratione nos qui aliquando fuimus filii iniquitatis, per Verbi clementiam nunc facti sumus filii Dei. Vos autem vester quoque incessit poëta Agrigentinus Empedocles.

Difficilis nam quos cruciat sceleratque vita,
Non erit à misero vobis cessare dolere.

Ac plurima quidem vobis de Diis ficta & fabulosè sunt tradita. Quæcunque autem facta esse reputatum est, ea de hominibus turpibus, & qui petulanter ac flagitiosè vi

C xerunt, scripta sunt. Cum fastu quodam & furore inceditis, & recta via relicta, per spinas & vepres abitis.

Cur erratis? ab humanis desistite rebus.
Et missis noctis tenebris, apprendite lucem.

Hæc vobis præcipit Prophetica & Poëtica Sibylla, præcipit etiam Veritas, quæ harum terribilium, & stuporem incutientium personarum, aperit Deorum turbam, falsò susceptas opiniones synonimis arguens. Ac sunt quidem qui tres dicunt esse Ioues, vnum quidem, Aetheris filium in Arcadia, reliquos autem, filios Saturni. Eorum autem, vnum quidem in Creta, alterum verò rursus in Arcadia. Sunt autem qui ponunt quinque Mineruas, vnam quidem Vulcani filiam, Athenienfem: alteram

D verò Nili, Aegyptiam: tertiam, Saturni, belli inuentricem: quartam, Iouis, quam Messenii Coryphasiam à matre cognominârunt. Postremam filiam Pallantis & Titanidis filiæ Oceani, quæ patre impiè ab ipsa sacrificato, ornata fuit patris pelle, tanquam vellere. Iam verò Apollinem Aristoteles quidem primum Vulcani & Mineruæ. Non est hic amplius virgo Minerua. Secundum in Creta, filium Corybantis. Tertium Iouis, & tertium Arcadem, Sileni. Is apud Arcadas appellatus est Nomius. Post hos recenset Libyn Ammonis. Didymus autem Grammaticus sextum his subiungit, filium Magnetis. Quot autem nunc quoque sunt Apollines innumerabiles, mortales homines, opem ferentes, qui similiter vocati sunt atque illi prædicti? Quid autem si tibi multos dixerim Aesculapios, vel qui enumerantur Mercu

E rios, vel Vulcanos qui traduntur in fabulis? Num superflua quædam vobis afferre videbor, qui aures vestras his multis nominibus obruam? Sed ipsos quidem, patriæ, & artes, & vitæ, & præterea sepulchra, eos homines fuisse conuincunt. Mars quidem certe, qui à Poetis fuit vt potuit, honoratus. Il. 5

Mars Mars pernicies hominum, qui mœnia quassas.

Hic transfuga, qui nunc has, nunc illas partes sequitur, & insurgit in hostes, vt dicit quidem Epicharmus: erat Spartanus. Sophocles autem eum nouit esse Thracem. Alii autem Arcadem. Hunc autem Homerus dicit fuisse vinctum tredecim Il. 5 mensibus.

F *Et Mars sustinuit, cum Otus fortisque Ephialtes*
Hunc nati rigido unxerunt uinculo Aloi.
Mensibus is dolio tredenis uinctus aheno est.

Multis augeantur bonis Cares, qui canes ei sacrificant. Scythæ autem non cessent

mactare asinos, vt dicit Apollodorus & Callimachus. A

Phœbus hyperboreis asino placatur in oris.

Idem autem alibi.

Phœbum mactati cædes delectat aselli.

Vulcanus autem [a] quem iecit Iupiter ex Olympo à limine dio, cum in Lemnum cecidisset, fuit faber æris, vt qui mutilatus esset pedibus.

Graciles illi tibiæque fluebant.

Habes etiam Medicum, non solùm æris fabrum inter Deos. Medicus autẽ erat auarus, nomen est ei Aesculapius. Tibi autem tuum adducam poëtam Bœotiũ Pindarũ.

Illum quoque subuertit præclara mercede.
Aurum quod in manibus apparuit. B
Manus autem [b] Saturnius iaculatus per ambas,
Respirationem pectoris abstulit ocyus.
Ardens autem fulmen illi mortem attulit.

Et Euripides.

Nam Iupiter meum peremit filium,
Cui torsit ignem in pectus, Aesculapium.

Hic ergo ictus fulmine iacet in finibus Cynosuridis. Philochorus autem dicit Medicum in Teno coli Neptunum, Saturnum autem situm esse in Sicilia, & eum illic fuisse sepultum. Patrocles Thurius & iunior Sophocles scribunt de Castore vt Polluce, eos fuisse quosdam homines morti satisque obnoxios. Quòd si cui possit fidem facere Homerus, audiatur quod scriptum est. C

Tenos, vna ex cycladibus.

Il. 7.

Hos autem gremio iam terra tenebat.
In Lacedæmone, eis quæ chara est patria tellus.

Accedat autem is quoque qui scripsit poëmata [c] Cypriaca.

Mortalis Castor, mortemque huic fata pararunt.
Immortalis erat sed Pollux, Martia proles.

Hoc quidem effinxit poëticè. Homerus autem est eo fide dignior, qui dixit de vtroque Castore & Polluce, & qui prçterea Herculem arguit esse hominem. D

Nanque virum Alcidem qui insignia facta sciebat.

Odv. 7

Herculem ergo ipse quoque Homerus nouit mortalem hominẽ. Hieronymus autem philosophus ipsius quoque corporis narrat habitum, paruum, crispo capillo, bona firmaque valetudine. Dicæarchus autẽ [d] gracilem, neruosum, nigrum, naso aquilino, oculis sublætis, fuso capillo. Hic ergo Hercules, cum duos & quinquaginta annos vixisset, è vita excessit, per eam quæ fuit in Oeta pyram, iustis illi factis exequiis. Musæ autem, quas Alcander ait genus ducere à Ioue & Memoria, & reliqui poëtç, & scriptores vt Deas eas habẽt & colunt, quin & totç ciuitates Musis musæa extruunt: eas, cum essent seruæ, emit Megacle filia Macaris, [e] Macar autem, erat quidem Rex Lesbiorum: semper autem contendebat cum vxore. Matris autem vicem dolebat Megaclo. Quid ni enim doleret? & Musas has ancillas tot emit numero, & Mysas vocat lingua Aeolica. Has docuit canere, & vetera facta numerosè ad citharam cantare. Illæ verò cum cithara assiduè sonarent, & pulchrè incantarent, Macara demulcebant, & eius iram sedabant. Qua de causa, Megaclo, vt pro matre eis referret gratias, posuit columnas æneas, & per omnia iussit sacra honorari. Et sunt Musæ quidem tales. Est autem historia apud Myrsilum Lesbium. Audite ergo eorum qui sunt apud vos Deorum amores, & quæ sunt præter fidem fabulas intemperantiæ, & eorum vulnera, & vincula, & risus & pugnas, & præterea seruitutes & conuiuia, & rursus complexus, & lachrymas, & affectiones, & impudicas voluptates. Voca mihi Neptunum, & chorum qui fuit ab ipso corruptus, Amphitritem, Amymonem, Alopen, [f] Melanippem Alcyonem, Hippothoem, Chionem, & alias innumerabiles, in quibus quidem cum tot essent, vestri Neptuni affectiones in arctum cogebantur. Voca mihi etiam Apollinem. Is est Phœbus, & vates castus, & bo-

nus

A nus consiliarius. Sed non hæc dicit Sterope, nec Arethusa, nec Arsinoë, nec Zeuxippe, nec Prothoë, nec Marpissa, nec Hypsipyle. Effugit enim sola Daphne & vatem & vitium. Et post omnes veniat ipse Iupiter, vestra sententia hominum pater atque Deorum, qui in Venerem adeo fuit profusus, vt omnes quidem desideraret, suam autem in omnes expleret libidinem. Explebatur itaque mulieribus, non minus quàm hircus Thmuitarũ capris. Atque tua quidem ò Homere admiror poemata. Legitur Aethusa. Il. α.

Amauit & cilus glaucis Saturnius ipsi,
Fusique ambrosii Regis fluxere capilli
Vertice de sacro, magnum & tremefecit olympum.

B Grauem ac venerabilem ò Homere effingis Iouem, & ei nutum tribuis honorandum. Sed si solum ei cestum ò homo ostenderis, & Iupiter arguitur, & coma dedecore afficitur. In quantam libidinem processit ille Iupiter, qui tot noctes cum Alcumena transegit in delitiis? Neque enim nouem noctes longę sunt intemperanti. Rursus autem vniuersa vita erat breuis intemperantiæ, vt illum nobis Malorum propulsatorem sereret, Iouis filius Hercules, verè Iouis, qui ex longa nocte gignitur, qui duodecim quidem certamina longo tempore fortiter sustinuis, quinquaginta autem filias Thestiæ vna nocte vitiauit, vt qui simul & adulter & sponsus fuerit tot virginum. Non abs re ergo eum vocant poëtæ miserum & αἰσυλέργοι id est perpetratorem rerum nefariarum. Longum autem fuerit eius omnis generis adulteria et stupra pueris illata recensere. Nam nec à pueris quidem Dii vestri abstinuere,

C vnus quidem Hylam, alius verò Hyacinthum, alius Pelopem, alius Chrysippum, alius autem Ganymedem, amantes. Hos Deos vestræ vxores adorent, tales autem suos esse maritos vota faciant, adeò temperantes, vt sint Diis similes, similia consectantes. Tales filii vestri consuescant colere. Vt etiam viri fiant, sacram fornicationis imaginem, Deos accipientes. Sed ex Diis forte quidem soli masculi feruntur in Venerem: Deæ autem fœminæ domi quælibet harum, ait Homerus, erubescentes Deæ propter honestatem videre Venerem adulteratam. Illæ autem se gerunt impudicè, in adulterio vehementius implicitæ. Aurora propter Tithonum, Luna Endymionem, Nereis propter Aeacum, & propter Peleum Thetis, propter Iasonem au-

D tem Ceres, & propter Adonidem Proserpina, Venus verò propter Martem est probro & dedecore affecta: transiit ad Cinyram, et nupsit Anchisæ, & Phaëthonti parauit insidias, & amauit Adonidem, contendit autem cum Iunone quæ βοῶπις dicitur, hoc est, bouinis oculis, et cum se propter malum Deæ vestibus exuissent, se permiserunt Pastori, indicaturo quænam esset ex eis pulchra. Age verò paucis quoque obeamus certamina, & panegyricos illos sepulchrales conuentus dissoluamus, Isthmia & Nemea & Pythia, & quæ ea sequũtur Olympia. In Pythone quidem Pythius Draco colitur, et frequens serpentis conuentus appellatur Pythia. In Isthmo miserabile excrementum mare expuit, et Melicertam deflent Isthmia. Nemeæ alii puero Archemoro iusta facta sunt, & funebris pueri oratio appellatur Nemea. Pisa

E autem vobis, ò Græci, est sepulchrum aurigæ Phrygis, & Pelopis inferiæ. Olympia sibi vendicat Iupiter Phidiæ. Erant ergo mysteria, vt videtur, certamina, quæ suscipiebantur propter mortuos, sicut etiam oracula responsa, et facta sunt ambo publica. Sed quæ sunt quidem in Sagra mysteria, & quæ in Alimunte Atticæ, circumscripta sunt Athenis, mũdi autem sunt probrum ac dedecus, & certamina & Phalli Dionyso consecrati, qui vitam malè occuparunt. Dionysus enim cum cuperet descendere ad inferos, viam ignorabat. Pollicetur autem se ei esse dicturum quidam Prosymnus nomine, sed non sine mercede. Merces autem non pulchra, sed pulchra Dionyso. erat autem venerea gratia, merces, quam postulabatur Dionysus. A Deo λόγια

F autem volente hoc postulatum est, idque ei daturum pollicetur, si redierit, iureiurando promisso confirmato. Cum viam didicisset, abiit, rursus rediit, non offendit Prosymnum, erat enim mortuus Amatori iusta faciens Dionysus, proficiscitur ad monimentum, & muliebria patiendi vehementi tenetur desiderio. Cum ergo ficus ramum vt cõtigit, excidisset, instat virilis membricum efformat, & ei insidet ramo,

faciens promissum mortuo. Mysticum huius quod accidit monimentum, per vrbes A
Phalli excitantur Dionyso. Nisi enim pompam facerent Dionyso, & canticum canerent, pudendis, inquit Heraclitus, fierent impudentissima. Hic est autem Orcus, & Dionysus seu Bacchus cui insaniunt, & cui bacchantur: non tantū propter ebrietatem corporis, vt opinor, quàm propter probrosam sacrorum libidinis interpretationem. Sunt ergo iure vestri Dii tales, qui serui fuere vitiorum. Quinetiam eorum qui [s]Ilothes vocantur à Lacedæmoniis. Iugum seruile subiit Apollo Admeto Pheris. Hercules Sardibus Omphalæ. Laomedonti autem fuit mercenarius Neptunus & Apollo, sicut seruus inutilis, qui nec libertatem quidem potuit consequi à priori Domino. Tunc etiam muros Troiæ Phrygi ædificarunt. Non pudet autem Homerum dicere Mineruam Vlyssi præluxisse, aureum lychnum tenentem in manibus. Legimus autem Venerem, tāquam immodestam aliquam ancillulā, lecticam Veneri apposuisse ex aduerso adulteri, vt eum induceret ad coitum. Panyassis autē, præter hos, alios quoque plurimos Deos refert seruiisse hominibus, sic scribens: B

Passa Ceres, passusque insignis Mulciber, estque
Passus Neptunus, passusque est Phœbus Apollo
Mortali ipse suas operas mercede locare.
Passus Marsque ferox, irato à Patre coactus.

Et quæ deinceps sequuntur. Est ergo his meritò consequens, hos vestros Deos, qui & amore languent, & animi vexantur perturbationibus, omnino inducere obnoxios humanis affectionibus. Nam mortale illis est corpus. Rectè autem admodum coniicit Homerus, introducens Venerem propter vulnus acuta & magna voce clamantem, & narrans bellicosissimum Martem fuisse à Diomede in ventre sauciatum. Polemo autem dicit etiam Mineruam fuisse vulneratam ab Ornyto. Quinetiam dicit Homerus Plutonem fuisse vulneratum ab Hercule, & Eleum Augeam. Iam verò Iunonem quoque coniugalem refert idem Panyassis fuisse vulneratam ab eodem Hercule in Pylo arenoso. Sosibius autem dicit etiam Herculem fuisse in manu sauciatum ab Hippocoontidis. Quòd si sunt vulnera, est etiam sanguis. Sanies verò poëtica quam ἰχῶρα vocant, est etiam sanguine turpior. Putrefactio enim sanguinis sanies intelligitur. Et curationes ergo & nutrimenta quibus indigent, eis necesse est inducere. Quare & mensæ, & ebrietates, & risus & coitus, vtpote quod homines venereis rebus non vterentur, nec darent operam liberis, sed nec dormituri essent, si essent immortales, nullius egeni, & expertes senii. Fuit autem humanæ quoque mensæ particeps apud Aethiopes, inhumanæ autem & nefariæ: conuiuio à Lycaone exceptus ipse Iupiter, humanis certè carnibus impletus non lubens. Nesciebat enim Deus, quòd Lycaon Arcas eum conuiuio excipiebat, interfectum suum filium ei epulandum apponeret, Nyctimo ei nomen erat. Egregius verò Iupiter, qui est diuinator, hospitalis, supplices exaudiens, clemens, panomphæus seu voces ac linguas omnium excipiens, depulsor & auersor malorum: potius autem iniustus, sceleratus, iniquus, impius, inhumanus, violentus, stuprator, adulter, amator. Sed tunc quidem fuit cum esset talis, nempe quando erat homo, nunc autem mihi videntur vobis quoque consenuisse fabulæ. Iupiter non est amplius Draco, non cygnus, non aquila, non homo amori deditus, non volat Deus, puerorum amore non tenetur, non osculatur, non affert vim, et si adhuc multæ sint pulchræ mulieres & Leda venustiores, & Semele formosiores: adolescētes autem speciosiores & ciuiliores Phryge bubulco. Vbi nunc est illa aquila, vbi verò cygnus, vbi autem ipse Iupiter? vnà cum penna consenuit. Non enim quòd amoribus operam dederit eum pœnitet, nec docetur esse moderatus & temperans. Vobis autem fabula aperitur, mortua est Leda, mortuus est cygnus, mortua est aquila. Quære tuum Iouem, ne scruteris cœlum, sed terram. Narrabit tibi Cretensis apud quem est sepultus. Callimachus in hymnis: sepulchrum enim, inquit, tuum ò rex, Cretes sunt fabricati. Mortuus est enim Iupiter, ne ægrè feras, vt Leda, vt cygnus, vt aquila, vt homo amori deditus, vt draco. Iam verò videntur ipsi quoque qui praua imbuti sunt superstitione,

A perstitione, inuiti quidem, sed tamen de Diis errorem intelligere.

Annosa haud geniti sunt ex quercúue petráue.
Sed sunt ex genere hominum. Paulò post autem inuenientur esse & quercus & petræ. Agamemnonem certè quendam Iouem in Sparta coli refert Staphylus. Phanocles autem, in pulchris colebat Heroibus Agamemnonem Græcorum Regem. Argynnæ stare templum Veneris propter Argennum dilectum. Dianam quæ vocantur ἀπαγχομένη hec est, suffocata, colunt Arcades, vt inquit Callimachus in Causis. Culta est etiam in Methymna alia Diana Condylitis sic appellata à pugno. Est etiam podagræ alterius Dianæ templum in Laconica, vt ait Sosibius. Polemo autem nouit imaginem hiantis Apollinis, & ob-
B sonatoris rursus Apollinis, aliam quæ colitur in Elide. Hic Elei Ioui ἀπομυίῳ sacrificant. Romani autem sacrificant ἀπομυίῳ Herculi, id est, muscarum depulsori, & febri & pauori, quos ipsos quoque adscribunt in numerum eorum qui erant cum Hercule. Mitto autem Argiuos qui colunt Venerem τυμβωρύχον idest quæ sepulchra effodit. Argiui, & Lacones, & etiam Spartani, Dianam colunt Chelytidem, quoniam tussire ab eis vocatur χελύττειν Vnde nam putas hæc tibi adscripta sunt? Asseruntur ea quæ adducuntur à vobis, ne tuos quidem videris agnoscere scriptores, quos ego testes cito ad tuam incredulitatem? O miseri, qui omnem vestram vitam re vera minimè vitalem impia impleuistis ludificatione. An non caluus quidem Iupiter Argis, alius autem vltor, honorati sunt in [i] Cypro? An non Veneri quidem
C [i] πειθοῖ, Argiui. ἑταίρᾳ autem, id est amicæ seu meretrici Athenienses. καλλιπύγῳ autem, idest pulchras habenti nates, sacrificant Syracusani, quam Nicander Poëta alicubi vocauit καλλίγλουτον, idest pulchris clunibus. Dionysum autem iam tacco [k] χοιροψάλαν, id est, cunni contrectatorem Eum adorant Sicyonii, Dionysum præficientes mẽbris muliebribus, vt curam gerat turpitudinis, colentes eum qui est auctor & princeps probri ac petulantiæ. Tales quidem sunt ipsis Dei. tales autẽ sunt ipsi quoque, in Diis ludentes, vel potius seipsos ludificantes, probroque & ignominia seipsos afficientes. Et quanto melius Aegyptii, qui vicatim & per oppida bruta coluerunt animantia quàm Græci, qui tales Deos adorant. Illa enim, & si sint feræ, non sunt tamen adultera, nec stupro ac fornicationi dedita. Hi autem quales sint
D quid opus est amplius dicere cum satis eos conuicerimus? Porrò autem Aegyptii, quorum nunc feci mentionem, dispersi sunt in varios cultus ac religiones. Ex his, Euenitæ quidem colunt piscem Phagrum. Mæoten autem, (est verò hic quoque alius piscis) colunt qui habitant Elephantinam. Oxyrinchitæ autem piscem similiter, à quo eorum denominatur regio. Præterea autem Ichneumonem Heracleopolitæ. Saitæ autem & Thebani ouem. Lupum autem Lycopolitani. Canem verò Cynopolitani. Apim Memphitani. Hircum Mendesii. Vos autem qui estis Aegyptiis omnino meliores, vereor autem dicere deteriores, qui non cessatis Aegyptios ridere quotidie, quales vos quoque estis in bruta animantia? Ex vobis quidem ciconias honore affecerunt Thessali, propter consuetudinem. [l] Thebani autem muste-
E las, propter ortum Herculis. Quid verò, Thessali rursus dicuntur colere formicas, quoniam didicerunt Iouem assimilatum formicæ, coiisse cum Eurymedusa filia Cletoris, & genuisse Myrmidonem? Polemo autem refert eos qui habitant circa Troadẽ, colere mures qui sunt in his regionibus quos ipsi appellant [m] σμίνθοι quoniam arrodebant chordas arcuum bellicorum, & Sminthium Apollinem ab illis muribus appellarunt. Heraclides autem dicit in ædificationibus templorum in Acarnania, vbi est Actium promontorium, & templum Actii Apollinis, bouem prius sacrificari muscis. Neque verò obliuiscar Samiorum, qui ouem colunt, vt dicit Euphorion. Sed nec eorum qui colunt Phœniciam Syrorum, quorum alii quidem colum-
F bas, alii verò pisces tam impensè colunt quàm Elei Iouem. Age verò, quoniam non sunt Dii quos colitis, mihi rursus videtur considerandum, an sint re vera dæmones, relati in hunc secundum ordinem, vt vos dicitis. Si sunt itaque dęmones liguritores & scelerati: possunt etiam apertè inueniri in ciuitatibus dæmones indigenæ,

Cythnos vna ex insulis cycladibus. qui honores decerpunt, apud Cythnios quidem Edemus, apud Tenios Callistagoras, apud Eleos autem Anius, apud Lacones Astrabacus. Colitur autem quidam quoque heros [a] Phalereis in puppi. Et Pythia constituit vt sacrificarent Platæensibus Androcrati & Democrati & Cyclæo & Leuconi, cum vel maximè tunc vigerent Medica certamina. Possunt alii quoque permulti cerni dæmones, ei qui potest vel parum perspicere. A

Hesiodus. *Dæmonium decies ter habet nam millia tellus*
Immortalia, quis hominum custodia cessa est.

Qui nam sunt hi custodes? [o] O Bœotie, non te pigeat dicere? num clarum est quòd hi sunt, & qui sunt his honoratiores, magni dæmones, Apollo, Diana, Latona, Ceres, Proserpina, Pluto, Hercules, ipse Iupiter. Sed ne fugiamus nos custodiunt O Ascreæ, ne fortasse peccemus, qui peccatis non sunt vtique affines. Hic licet eloqui id quod habet instar prouerbii, Pater qui non potest corrigi, corrigit filium. Si autem sunt hi quoque custodes, non sunt propter eam qua sunt in nos affecti beneuolentiam: sed nostrum vrgentes exitium, instar adulatorum adhærescunt vitæ fumo inescati. Ipsi certè dæmones fatentur suam ingluuiem libaminis & nidoris, vt qui dicant, sortiti sumus hoc munus. Quānam aliam vocem ederent, si vocem acciperent Dii Aegyptiorum, nempe feles & mustelæ, quàm Homericam & Poeticam, cui placet nidor & condimentum obsoniorum? Tales quidem sunt apud vos et dæmones & Dei, & si qui semidei tāquam semiasini muli vocati sunt. Neque enim est vobis nominum egestas ad impietatis compositiones. Age verò hoc quoque adiiciamus, quòd inhumani & homines odio habentes dæmones sunt vestri Dii, et non solùm lætitiam ex eo capiunt quòd hominum mentes offendant, [r] sed etiam ex hominum cæde fruuntur voluptate, nunc quidem armatas in stadiis contentiones, nunc autem innumerabiles de laude in bellis, decertationes, sibi præbentes materiam voluptatis, vt vel maximè possint humanis affatim expleri cædibus. Iam verò cum ciuitates et gentes tanquam pestes inuasissent, sæua postularunt libamina. Et Aristomenes quidem Messenius [f] Ithomete Ioui trecentos mactauit, se tot & tales hecatombas ritè sacrificare existimans, in quibus etiam Theopompus Rex Lacedæmoniorum, erat præclara victima. Tauri autē populi qui habitant circa Tauricam Chersonesum, quoscunque hospites apud se ceperint, ex iis qui mari aberrarunt, Dianæ Tauricæ eos statim sacrificant. Hæc tua sacrificia Euripides in scena tragicè decantat. Monimus autē in Collectione rerum mirabilium, refert in Pella Thessaliæ Acheum hominem sacrificari Peleo & Chironi. Lyctios autē (sunt hi verò gens Cretensium) pronunciat itidem Anticlides in reditibus, Ioui mactare homines & Lesbios [q] Dionyso simile offerre sacrificium dicit Dosidas. Phocenses autem (neque enim eos præteribo) eos scribit Pythocles in tertio de Cōcordia, hominem holocaustum offerre Dianæ Tauricæ: Erechtheus autem Atticus, & Marius Romanus sacrificarunt suas filias. Quorum ille quidem Persephone, vt Demaratus in primo Rerum tragicarum: hic autem, nempe Marius, Diis Auerruncanis seu malorum depulsoribus, vt Dorotheus scribit in quarto Rerum Italicarum. Hominibus quidem bene velle ex his rebus ostenduntur dæmones. Quomodo ergo nō sunt sancti qui sunt cultui dæmonum ac superstitioni dediti? alii quidem dæmones vt seruatores bonis verbis prosequentes, alii verò petentes salutem à salutis insidiatoribus. Dum ergo existimant se eis ritè sacrificare, non animaduertunt se homines occidere. Non enim ex loco fit cædes hostia. neque si quis Dianæ & Ioui in sacro loco, [s] magis quàm irę & auaritiæ & aliis similibus dæmonibus in altaribus vel in viis hominem occiderit, sacram appellans hostiam, id sacrum est, sed est cædes & homicidium tale sacrificium. Quid ergo ò homines aliorum hominum sapientissimi, alias quidem feras fugimus, & sicubi in vrsum vel leonē inciderimus, diuertimus? B C D E F

II. 3. Verg. 2. *Improuisum aspris veluti qui sentibus anguem,*
Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit.

Perniciosos autem & exitiales, insidiatores, hominumque hostes & prædones cum dæmones

A dæmones esse prius senseritis & intelligatis, non declinatis, non auersamini? Quid-
nam autem veri dixerint improbi, vel quamnam attulerint vtilitatem? Iam ego pos-
sum tibi ostendere hominem vestris istis Diis, nempe dæmonibus, meliorem, Apol
line vate Cyrum & Solonem. Munera diligit vester Phœbus, non homines. Prodi-
dit [r] Crœsum amicũ, & mercedis oblitus, adeò erat gloriæ cupidus, Crœsum ad ro
gum deduxit per Halym. Sic amantes dæmones deducunt ad ignem. Sed tu ò ho-
mo, qui es Apolline hominum amantior & verior, miserere eius qui est vinctus su
pra pyram. Et tu quidem Solon vaticinare veritatem. Tu autem Cyre iube pyram
extingui. Tu postremo ò Crœse fac vt sapias, cum tuo malo id didiceris. Est ingra-
B tus is quem adoras. Capit mercedem, & auro accepto mentitur. O Solon vide rur-
sus finem, nunquid non dæmon, sed homo tibi dicit? Non obliqua vaticinatur So-
lon, cum bene intelliges, verùm solum ò Barbare responsum hoc in pyra experieris.
Vnde mihi venit in mentem admirari, quibusnam tandem visis abducti homines
qui sunt decepti, superstitionem & dæmonum cultum annunciarunt hominibus,
sceleratos dæmones colere lege lata iubentes. Seu fuerit ille [s] Phoroneus, seu Me-
rops, seu aliquis alius, qui eis posuerunt templa & altaria, & præterea sacrificio eis
primi obtulisse fabulosè dicti sunt. Nam posterioribus quidem certè temporibus,
finxerunt Deos quos adorarent. Hunc certè Amorem vel Cupidinem, qui dicitur
esse inter [t] Deos antiquissimos, nemo prius colebat, quàm adolescentulus quis-
C piam Charmam ceperit, & aram elegantiorem posuerit in Academia, postquam
fuit expleta cupiditas, & morbi intemperantiam appellarunt amorem, intemperan
tem cupiditatem in Deorum numerum referentes. Athenienses autem nec quis es-
set quidem Pan nouerant, priusquam eis diceret [u] Philippides. Merito ergo dæmo-
num cultus cum alicunde cœpisset principium, fons fuit stolidi vitii. Deinde cum
non fuisset rescissus, sed accepisset augmentum & magno fluxisset alueo, multos
dæmones constituit, sacrificans hecatombas, & conuentus celebrans, & imagines
erigens, & templa ædificans. Quæ quidem nec ipsa silentio prætermittam, atque a-
deò ipsa conuincam specioso quidem nomine nominari templa, fuisse autem sepul-
chra, hoc est, sepulchra vocata fuisse templa. Vos autem vel nunc saltem dæmonum
D cultus & superstitionis obliuiscamini, sepulchra colere erubescentes. In templo
Mineruæ, Larissæ, in arce est sepulchrum Acrisii. Athenis autem in arce, Cecropis,
vt ait Antiochus in nono Historiarum. Quid verò Erichthonius, non fuit sepultus
in templo Poliadis? Immarus autem filius Eumolpi & Dairæ, non fuit sepultus in
ambitu Eleusinii, quod est sub arce? Filiæ autem Celei non sunt sepultę in Eleusi-
ne? Quid tibi enumerem vxores Hyperboreorum? Hyperoche & Laodice sepultæ
sunt in Artemisio in Delo. Id autem est in templo Delii Apollinis. Leandrius au-
tem dicit Clearcum fuisse Mileti sepultum in [x] Didymæo. Hic [y] Leucophrynes mo
nimentum par est nun prætermittere, sequendo Zenonem [z] Myndium, quæ in tem
plo Dianæ sepulta est Magnesiæ. Sed neque Apollinis aram quæ est in Telmesso,
E quam ipsam quoque scribunt esse monimentum Telmissis vatis: Ptolemæus autem
filius Agesarchæ, in primo eorum quos scribit de Philopatre, dicit in Papho in tem
plo Veneris sepultum esse Cyniram & eius nepotes. Sed mihi quidem persequenti
sepulchra quæ adorantur, ne vniuersum quidem tempus suffecerit. Vos autem, si
non eorum quę audetis aliquis vos pudor subeat, planè mortui verè mortuis cre-
dentes circumcursatis? O miseri, cur nam hoc malum toleratis? nocte quidem capi-
ta vobis sunt inuoluta. Quòd si præter hæc ipsas vobis imagines subiecero conside-
randas, verè persequentes, inuenietis nugas esse cõsuetudinem, vt qui manuum ho-
minum opera colatis insensilia. Et Scythę quidem antiquitus adorabant acina-
cem. Arabes autem lapidem. Persæ verò fluuium, & ex aliis hominibus ii qui erant
F adhuc antiquiores, ligna erigebant insignia, & columnas ponebant ex lapidibus,
quæ etiam appellabantur ξόανα eo quòd eraderentur & expolirentur ex materia.
In Icaro certè, imago Dianæ lignum erat non laboratum, & Cithæroniæ Iunonis — Thespiæ locus in Bœotia sacer Iunoni.
Thespię truncus excisus, & Samię Iunonis, vt ait Aethlius, prius quidem erat asser.

Postea autem, cum esset Archon Procleus, effic̃ta est in formam statuæ. Postquam A
autem cœperunt statuæ formari hominibus[d], βρέτη quod idem est quod statuæ, cœ
perunt denominationem, ἐκ τῶν βροτῶν id est ex hominibus. Romæ autem antiqui-
tus statuam Martis, fuisse hastam dicit scriptor Varro, cum nondum peruenis-
sent artifices ad hoc speciosum quidem sed improbum artificium. Postquam autem
ars floruit, auctus est error. Quod itaque lapides & ligna, & vt semel dicam, mate-
riam, fecerint imagines hominibus similes, quibus pietatis formam præ vobis fertis,
calumniantes veritatem, iam quidem ex hoc patet. Verumenimuero cùm locus in
digeat aliqua demonstratione, non est id recusandum. Ac Iouem quidem Olympi-
cum, & Poliadem Athenis, ex auro & ebore effecisse Phidiam, cuiuis est euidens. B
Iunonis autem Samiæ statuam factam esse Euclidis cęlo, refert Olympicus in Samia
cis. Ne ergo dubitetis, si Seuerarum quæ Athenis vocantur Dearum duas quidem
fecit Scopas ex lapide qui vocatur λυχνεὺς Calos autem eam quam narrantur habe-

Locus hic est corruptus.

re mediam, Polemonem ostendere in quarto eorum quæ scripsit ad Timæum, nec
eas quæ sunt in Pataris Lycię statuas, Iouis & Apollinis, quas rursus Phidias imagi-
nes, sicut leones qui cum eis dedicatæ sunt, effecit. Quòd si vt nonnulli dicũt, erat

Quasi diceret, siue fuerit ars Bryaxis, siue Phidiæ.

ars Bryaxis, non contendo, habes eum quoque statuarium. Vtrum eorum velis ad
scribe. Quinetiam Telesii Atheniensis, vt ait Philochorus, opus sunt imagines in
Neapecha, Neptuni & Amphitrites, quæ adorantur Teni. Demetrius autem in se-
cundo Argolicorum, statuæ Iunonis Tirynthiæ, & materiam, pirum, & effecto- C
rem fuisse scribit Argum. Multi autem fortasse admirabuntur si didicerint Palladiũ
quod appellatur Diopetes, vt quod à Ioue deuolârit, quod Diomedes quidem &
Vlysses feruntur Troia abstulisse, deposuisse autem apud Demophoontem, fuisse
constitutum ex ossibus Pelopis, quemadmodum Olympium ex aliis ossibus beluæ
Indicæ. Atqui adduco Dionysium hæc referentem in quinta parte circuli. Appellas
autem in Delphicis dicit duo fuisse Palladia, ambo autem fabricata esse ab homini

Morychus vnũ ex Bacchi cognominibus.

bus. Sed ne quis existimet me propter ignorationem prætermisisse, hæc quoque ad-
ducam, Morychi Dionysi statuã fuisse quidẽ factam ex lapide qui vocatur [aa] Phel
lata, esse autem opus Siconis cognomine Eupalami, vt dicit Polemo in quadam epi
stola. Fuerunt autem etiam quidem duo alii, Cretenses, vt arbitror, statua- D
rii, Ecyles & Dipœnus hi nominabantur. Fecerunt autem imagines Castoris
& Pollucis quæ sunt Argis, & effigiem Herculis quæ est Tyriathe, & statuam
Dianę[bb] Munychię in Sicyone. Et quid in his immoror, cum liceat vobis magnum
illum dæmonem ostendere quisnam fuerit, quem per excellentiam audimus cultu
& veneratione dignum ab omnibus esse habitum? Eum non esse manu factum ausi
sunt dicere, Aegyptium Sarapim. Alii enim scribunt eum fuisse munus missum à
Sinopensibus ad Ptolomæum Philadelphum, qui eos fame laborantes misso ex Ae-
gypto frumento recreauit. esse autem hanc statuam effigiem Plutonis, qui acce-
ptam statuam posuit in promontorio quod nunc appellant Racotim, vbi etiam est
honore affectum templum Sarapidis. est autem prædium locis vicinum. Blistichem E
autem pellicem mortuam Canopi, translatam Ptolomæus sepeliit sub prius dicto
templo. Alii autem Ponticam imaginem dicunt esse Sarapim, translatam autem fuis
se honorificè Alexandriam à frequenti hominum conuentu. Isidorus solus, à Se-
leucensibus, qui sunt propter Anthiochiam, statuam fuisse traductam, qui ipsi quo-
que penuria frumenti laborauerant, & nutriti fuerant à Ptolomæo. Cęterum Athe
nodorus quidem filius Sandonis, cum vellet Sarapidis ostendere antiquitatem, ne-
scio quomodo eo lapsus est vt eum argueret factam fuisse statuam. Sesostrim dicit
Regem Aegyptium, cum plurimas Græcorum gentes sibi subiunxisset, reuersum
in Aegyptum, multos adduxisse artifices. Osirim itaque à quo genus duxerat, iussit
magnificè affabreque variatum effingi. Eum autem construit Bryaxes opifex, F
non Atheniensis, sed aliquis alius qui eodem appellabatur nomine quo Bryaxes,
qui ad opus faciendum mixta & varia vsus est materia. Habebat enim ramentum au
ri & argenti & æris et ferri & plumbi, nec ei vllus lapis deerat Aegyptius, nec Saphi

ri &

A ri & hæmatitis fragmenta, ſed nec ſmaragdi & Topazii. Hæc ergo omnia leuigata tritaque ac commixta illiuit colore cœruleo. Qua de cauſa nigrior eſt color imaginis. & cum pharmaco relicto ex ſepultura Oſiridis & Apis, omnia permiſcuiſſet, duplicauit Sarapim, cuius nomen quoque ſignificat & funeris ſocietatem, & opus quod factum eſt ex ſepultura, vt quod compoſitum ex Oſiride & Api, factum ſit Oſirapis. Nouum autem alium in Aegypto, & qui vel ab ipſis propemodum colitur Græcis, retulit in numerum Deorum, Imperator Romanorum, dilectum, & qui fuit formoſiſſimus, Antinoum: quem ita conſecrauit vt Ganymedem Iupiter. Non enim facile arcetur cupiditas quæ caret metu. Et ſacras Antinoi noctes nunc ado-
B rant homines, quas turpes ſciebat amator qui ſimul vigilauerat. Quid mihi refers in numerum Deorum, eum qui ſtupro fuit honoratus? Quid verò iuſſiſti etiam lugeri tanquam filium? Quid verò eius quoque narras pulchritudinem? Turpis eſt pulchritudo quæ per contumeliam & probrum emarcuit. Ne tyrannidem exerceas ô homo in pulchritudinem, ne probrum afferas florenti adoleſcenti. Ipſam mundam conſerua vt ſit pulchra. Pulchritudinis rex efficere, non Tyrannus, liber maneat. Tunc tuam agnoſcam pulchritudinem, quoniam mundam conſeruaſti imaginem, tunc veram adorabo pulchritudinem, quæ eſt exemplar pulchrorum. Iam verò dilecti ſepulchrum, eſt templum Antinoi & oppidum. Sicut autem templa, ita etiam ſepulchra habentur in admiratione, Pyramides, & Mauſolea, & Labyrinthi, alia tem-
C pla mortuorum, vt illa ſepulchra Deorum. Vobis autem magiſtram adducam vatem Sibyllam.

Non ſunt reſponſa hæc Phœbi mendacia, ſtulti
Quemque Deum dixere homines, falſoque vocarunt
Vatem, ſed vox iſta Dei, ſimilem ſimulachris
Quem haud fecere manus hominum, ſermonis egenis.

Hęc quidem tibi prædicit ruinas templorum, ſignificans quidem fore, vt templum Dianæ Epheſiæ terræ hiatibus & motibus abſorbeatur, his verbis.

Abiecta autem Epheſus triſtisque in littore flebit,
D *Et templum quærens, quod tunc non incolet vllus.*

Templum autem Iſidis & Sarapidis in Aegypto diruendum dicit & exurendum.

Iſi Dea in Nili tu undis infauſta manebis.
Sola, & voce carens, Manasque Acherontis arenis.

Deinde ſubiicit.

Tuque Sarapi erecta ingens cui ſaxea moles.
Magnus in Aegypto miſera impendet tibi caſus.

Sed ſi tu non audis Prophetiſſam, at tuum audi philoſophum Heraclitum Epheſium, quod ſint inſenſiles exprobrantem imaginibus. Et his vota faciunt imaginibus, perinde ac ſiquis loquatur cum ædibus. Annon enim ſunt prodigioſi qui lapi-
E des adorant? Deinde verò eos etiam ſtatuentes ante fores, perinde ac viuos ac efficaces. Mercurium tanquam Deum adorant, eum etiam ἀγυιᾶ hoc eſt, viæ viciniæue præfectum, ianitorem ſtatuentes. Si enim tanquam inſenſiles iniuria afficiunt: cur adorant vt Deos? Si verò exiſtimant eos eſſe ſenſus participes, cur eos ianitores conſtituunt? Romani autem qui res maximas & præclarè geſtas Fortunæ attribuunt, & eam eſſe Deam maximam exiſtimant, poſuerunt eam in ſterquilinio, dignum Deæ templum, ſeceſſum tribuentes. Verùm enimuero inſenſili lapidi & ligno & diuiti auro nihil penitus curę eſt nec nidor, nec ſanguis, nec fumus, quo dum honorantur & ſuffumigantur nigreſcunt. Sed neque honori nec iniuria. Sunt autem hæ imagines quouis animali viliores. & quomodo quæ ſunt inſenſilia, diuino ſint honore
F affecta, mihi venit in mentem dubitare, & errantium vtpote miſerorum misereri amentiæ. Nam ſi quædam animalia non habent omnes ſenſus, vt vermes & erucæ, σφαλακα & quæcunque ſtatim à primo ortu manca & mutila apparent, ſicut talpæ & mus araneus, quam dicit Nicander cæcam & ſurdam: ſunt tamen meliores his ſtatuis &

imaginibus quæ sunt surdæ penitus. Habent enim vnum quidem certè sensum, ver- A
bigratia auditum vel tactum, vel qui habet proportionem ac conuenientiam cum
odoratu vel gustu. Simulachra autem nullum sensum participāt. Sunt autem multa
animantia, quæ nec visum habent nec auditum neque vocem, cuiusmodi est genus
ostreorum, viuunt tamen & augentur, & præterea vnà cum Luna afficiuntur. Sta-
tuæ autem ociosæ, inefficaces, inutiles & insensiles, alligantur, & clauis configun-
tur, & compinguntur, funduntur, limantur, secantur, eraduntur, cælantur. Surdam
quidem terram vexant & contumeliosè tractant statuarii, eam à natura propria ar-
te dimouentes, & adorare persuadentes. Adorant autem ii qui Deos faciunt, non
Deos & dæmones, mea quidem sententia, sed terram & artem, quod quidem est B
imagines. Verè est imago, mortua materia, formata manu artificis. Nobis autem
non est sensilis, imago materiæ sensilis, sed quę percipitur intelligentia. Deus, qui so
lus verè est Deus, intelligentia percipitur non sensu. Ac rursus cum in ipsis casibus
& infortuniis, reipsa didicerint superstitiosi lapidum adoratores, insensilem non co
lere materiam, ab ipso vsu victi pereunt præ superstitione: & tamen simulachra con
temnentes, nec volentes omnino videri contemnere, ab ipsis Diis conuincuntur,
quibus sunt dedicatæ imagines. Dionysius enim Tyrannus iunior, cum auream ve
stem Ioui abstulisset in Sicilia, iussit eum indui lanea, facetè dicēs eam esse aurea me
liorem, vt quæ esset & æstate lenior, & hyeme calidior. Antiochus autē Cyzicenus
cum egeret pecuniis, Iouis auream statuam, quæ erat magnitudinis quindecim, cu- C
bitorum, fundi iussit. & ex alia viliori materia statuam illi similem, laminis inaura-

Epidaurus est oppidum Argorum sacrum Apollini.

tam, rursus reponi. Hirundines autem, & multæ aues sæpe aduolantes, inquinant
imagines, nullam curam gerentes nec Olympii Iouis, nec Aesculapii Epidaurii.
Sed nec Mineruæ [cc] Poliadis, vel Sarapidis Aegyptii, à quibus nec ipsas quidē imagi
nes esse insensiles discitis. Sed sunt quidem improbi aliqui prædones, vel hostes, qui
facta irruptione, turpis lucri gratia, sacra sunt depopulati, & diripuere donaria,
vel ipsas etiam fuderunt statuas. Et si Cambyses aliquis, vel Darius, vel alius insa-
niens, quædam eiusmodi fecerit, & si Aegyptium quis Apim occiderit, rideo qui-
dem quòd Deum ipsorum occiderit, indignor autem, si propter lucrum peccauit.
Lubens autem obliuiscar huius maleficii, auaritiam non idolorum imbecillitatem D
conuinci existimans. Sed non ignis nec terribiles terræmotus pertimescunt aut re-
uerentur dæmones aut imagines, non magis quàm calculos qui sunt ad littora accu
mulati fluctibus. Scio ego ignem posse conuincere, & mederi superstitioni, si velis
cessare ab amentia. Ignis te ad lucem deducet. Hic ignis, & templum quod erat
Argis, combussit vnà cum Sacerdote Chryside, & id quod erat Ephesi, Dianæ, se-
cundum post Amazones, & Romæ sæpe depopulatus est Capitolium, Sed nec absti
nuit à templo Sarapidis Alexandrię. [dd] Liberalis autem Dionysi Athenis templū di
ruit, & templum Delphici prius rapuit procella, deinde ignis sapiens temperásque
deleuit. Hoc tibi ostenditur procemium eorum quæ pollicetur ignis. Qui autem fa
bricantur statuas, non eos admonent qui ex vobis sapiunt, vt materiam contemna- E
tis? Atheniensis quidē Phidias, qui scripsit in [ee] Iouis Olympii digito, παντάρκης καλός
Pulcher omnes adiuuans. Non erat enim ei pulcher Iupiter, sed is qui ab eo amaba-
tur. Praxiteles autem, vt declarat Posidippus in libro de Cnidio, Veneris Cnidiæ
construens imaginem, fecit eam formæ similem Cratinæ quam amabat, vt adora-

Quidam dicunt hoc fecisse Phidiam.

rent miseri amicam Praxitelis. Cum floreret autem Phryne Meretrix Thespiaca, pi
ctores omnes imitabantur Veneris imagines ad Phrynes pulchritudinem. Sicut rur
sus Lapicidæ quoque Mercurios effingebant Athenis ad [ff] Alcibiadem. Restat nunc
tuum adhibere iudicium, si velis etiam adorare meretrices. Hinc puto moti Reges
veteres, has fabulas despicientes, liberè, propterea quòd ab hominibus nullum impē
deret periculum, seipsos Deos pronunciarunt: ea ratione docentes illos quoque F
per gloriam factos esse immortales. Ceyx quidem filius Aeoli, appellatur Iupiter
ab vxore Alcyone. Rursus autem Alcyone Iuno appellatur à marito. Ptolemæus au
tem quartus vocabatur Dionysus, & Mithridates Ponticus ipse quoque Diony-

sus

A ſus. Volebat autem Alexander quoque videri filius eſſe Ammonis, & cornutus effingi à ſtatuariis, pulchrum hominis vultum cornu ſtudens ignominia prohroque afficere. Neque verò ſolùm Reges, ſed etiam priuati, ſe iactant de diuinis appellationibus, vt Menecrates Medicus, qui fuit cognominatus Iupiter. Quid opus eſt vt referam Alexarchum? Is cum fuiſſet ſcientia Grammaticus, vt ſcribit Ariſtus Salaminius, ſeipſum effinxit in Solis effigiem. Quid opus eſt etiam meminiſſe Nicagoræ? Erat Zelites genere, natus tempore Alexandri, Mercurius appellabatur Nicagoras, & vſus eſt Mercurii veſte: cum etiam integræ gentes & cum ipſis viris vrbes, adulatione vtentes, de Diis fabulas viles & contemptas reddant, homines ſeipſos

B efficientes, Diis æquales, inflati à gloria, ſibi qui modum ſuperant honores decernẽtes. Nunc quidem Macedonem Pellæum, Amyntoris filium Philippum in Cynoſarge adorandum decernentes, cui & fractus erat iugulus, & fracta tibia, cui fuerat exectus oculus. & rurſus [gg] Demetriũ ipſum quoque Deum vocãtes, & vbi ex equo quidem deſcendit Athenas ingrediens, eſt templum Demetrii καταιβάτου hoc eſt Deſcenſoris. Vbique autem aræ & nuptiæ Mineruæ ei parabantur ab Athenienſibus. Ille autem Deum quidem deſpiciebat, cum non poſſet nubere imagini: habens autem [hh] Lamiam Meretricẽ aſcendit in arcem, & in Mineruæ thalamo volutabatur, veteri virgini meretricis iuuenis figuras & habitus oſtẽdens. Neque eſt ergo [ii] Hipponi inuidendum mortem ſuam efficienti immortalem. Is enim Hippo iuſſit ſuo

C inſcribi monimento hunc verſum elegiacum.

Hic eſt Hipponis tumulus, quem lumine caſſum
Aeternis fecit parca parem eſſe Deis.

Cynoſarges Atticæ gymnaſium.

Rectè quidem, ô Hippo, humanum errorem nobis oſtendis. Si enim tibi vel loquenti non crediderunt, fiant mortui diſcipuli. Hoc eſt oraculum Hipponis, ipſum intelligamus. Qui à vobis adorantur, cum fuerint aliquando homines, deinde quidem mortem obierunt. affecit autem ipſos honore & fabula & tempus. Solent enim, neſcio quomodo, ea quidem quæ ſunt præſentia, deſpici, propter conſuetudinem: quæ autem ſunt præterita, ſeparata ab ea quæ tunc erat præſens probatione, propter incertitudinem temporis, in honore eſſe propter figmentum: & alia quidem

D non credi, alia verò etiam haberi in admiratione. Iam verò veteres mortui longo erroris tempore ſe venditantes, à poſteris exiſtimantur eſſe Dii. Harum rerum fidem vobis faciunt veſtra myſteria, celebres conuentus, vincula & vulnera, & Dii lachrymantes.

Hei mihi, quòd qui hominum eſt mihi uel chariſſimus unus, Il. 9
A Patroclo ſtatuunt Sarpedona fata domari.

Superata eſt Iouis voluntas, & vobis victus Iupiter luget propter Sarpedonem. Meritò ergo vos ipſi idola & dæmones eos vocatis, cum & Mineruam ipſam & alios Deos, qui eos improbè honorauit, Homerus, appellauit dæmones.

E *Illa aſt conſcendit Olympum,*
Ad Iouis Aegiferi, alioſque ad dæmonas, ædes.

Quomodo ergo ſunt adhuc Dii ſimulachra & dæmones, verè abominandi & immundi ſpiritus, quos fatentur omnes eſſe terrenos & lutulentos, qui circa ſepulchra & monimenta ipſo pondere depreſſi verſantur & voluntantur? circa quæ etiam exiliter & euanide apparent ſpectra vmbris ſimilia. Hi ſunt veſtri Dii, ſimulachra, vmbræ, & præter hos claudæ illæ & rugoſæ & ſtrabis oculis litæ, quæ ſunt potius Il. 1
filiæ Therſitis quàm Iouis. Quare mihi videtur Dion facetè dixiſſe, quomodo homines bonam prolem iure petierint à Ioue, quam ipſe ſibi præbere non potuit? O impietatem puram & ab interitu alienam eſſentiam, quoad eius à vobis fieri poteſt, defoditis, & id quod eſt intemeratum & ſanctum eius quæ verè eſt eſſentiæ, obruiſtis,

F Deum deprædantes. Quid ergo iis qui non ſunt Dii munera tribuiſtis? Cur verò relicto cœlo terram honoraſtis? Quid eſt autem aliud aurum vel argentum, vel adamas, vel ferrum, vel æs, vel ebur, vel lapides precioſi? an non terra & ex terra?

An non autem vnius matris terræ sunt fœtus hæc cuncta quæ vides? Cur ergo, ò A
stolidi & inanium rerum dediti cogitationi (rursus enim reuertar ad institutum)
cœlestem locum maledictis incessentes, pietatem ac religionem in solum detraxistis?
terrestres Deos vobis fingentes, & hæc genita ante Deum ingenitum persequentes,
Lapis Parius qui est mirum in modum albus. tes, in profundiorem incidistis caliginem? Pulcher est lapis Parius, sed nondum est
Neptunus. Pulchrum est ebur, sed nondum est Olympius. Materia semper arte indiget.
Deus autem est nullius indigus. Præcessit ars, adiecta est figura. Materia, & essentiæ opes, ad lucrum quidem deducunt, sola autem sunt figura venerandæ. Aurum est tua statua, est lignum, est lapis, est terra, quæ si ab initio consideraueris,
formam accepit ab artifice. Ego autem terram calcare didici, non adorare. B
Non est enim mihi fas vnquam rebus inanimatis credere spes animæ. Eundum est ergo quàm proximè fieri potest ad imagines. Nam qui est proprius earum error, vel ex aspectu conuincitur. Dæmonum enim affectionem imagines vel apertissimè exprimunt. Si quis ergo picturas & imagines obiens contempletur, ex turpibus ignominiaque ac dedecore plenis figuris, vestros Deos statim agnoscet. Dionysum, ex amictu. Vulcanum, ex arte. Cererem, ex calamitate. Inò ex vitta. Neptunum ex tridente. Iouem, ex cygno. Herculem autem ostendit pyra. & si quis nudam viderit depictam mulierem, auream Venerem intelligit. Sic Pygmalion ille Cyprius eburneam amauit statuam, erat ea simulachrum Veneris, & erat nudum. Vincitur
figura Cyprius, & coit cum imagine. Id autem scribit Philostephanus. Venus au- C
tem alia in Cnido erat lapis, & erat pulchra, alius eam amauit, & cum lapide Veneris habet consuetudinem, vt refert Posidippus. prior quidem in opere de Cypro, alter verò in opere de Cnido, tantum ars valuit ad decipiendum, quæ homines amori deditos illexit in [kk] barathrum. Vim quidem efficacem habet ars opificis, sed eum qui est ratione præditus non potest decipere, nec eos qui vixerunt ex ratione. Per picturam enim, propter adumbratam similitudinem, columbi aduolârunt ad columbas, & equabus rectè pictis equi adhinnierunt. Adolescentem aiunt amasse imaginem, & pulchrum iuuenem simulachrum Cnidium. Sed spectatorum visum ars deceperat. Neque enim cum Dea congressus esset aliquis, neque esset aliquis sepultus
cum mortua, neque dæmonem amasset & lapidem aliquis qui fuisset sanæ mentis. D
Vos autem ars decipit aliis præstigiis, etiam si non inducens ad amandum, verùm ad colendum & adorandum simulachra & picturas. Similis quidem est pictura, laudetur ars, non decipiat autem hominem ac si esset veritas. Quietè stetit equus: columba minimè est perturbata, & penna stetit otiosa. Vacca Dædali, quę ex ligno confecta fuerat, cepit taurum agrestem, & coëgit bestiam ars. quæ eam deceperat, amantem inire mulierem. Tantum œstrum artes quæ improbo vtuntur artificio, attulerunt insipientibus. Sed qui simias quidem nutriunt & exercent. quòd nec ceręę, nec luteæ, nec virginalium mundorum similitudines, eas aliquid fallant mirantur. Vos autem vel simiis euadetis deteriores, dum lapideis & ligneis & aureis & eburneis
imagunculis & picturis animum adhibetis. Tot vobis perniciosorum ludibriorum, E
opifices, lapicidæ, & statuarii, pictoresque, & fabri, & Poetæ, multam & talem turbam inducunt, in agris quidem, Satyros, per syluas autem, nymphas Oreades, & Amadryades. Quinetiam in aquis & fluuiis & fontibus, Naiades, & in mari Nereides. Magi autem se iam suæ impietatis gloriantur ministros habere dęmones, vt qui eos in suorum famulorum numerum adscripserint, & necessitate adactos seruos fecerint suis carminibus. Deorum itaque nuptiæ, & liberorum procreationes, & puerperia, & adulteria quæ canuntur, & conuiuia quæ à Comicis recitantur, & risus qui in potu inducuntur, incitant me vt vociferer, etsi velim tacere. O impietatem, scenam cœlum fecistis, & Deus vobis factus est actus, & quod sanctum est, dæ-
moniorum personis in Comœdia ludificati estis, verum Dei cultum ac religio- F
[illegible] nem, dæmonum superstitione, libidinosè & obscenè inquinantes.

Sed pulsans citharam pulchrè is præludere cœpit.

ὀδύσ. θ Cane nobis, ò Homere, pulchram aliquam cantilenam.

[illegible]

A *Furtiuum pulchræ Venerisque & Martis amorem.*
Vulcani in tecto ut fuerit congressus amantum
Primum, & per multa incestarit dona cubile,
Vulcani Regis.

Desine canticum ò Homere, non est pulchrum. Docet adulterium. Nos autem ne aures quidem stupris ac fornicationibus inquinare volumus. Sumus enim nos, sumus, qui Dei imaginem circumferimus, in hoc viuo, & quod mouetur, simulachro, homine, simul habitantem imaginem, consulentem, colloquentem, contubernalem, & quæ nostris mouetur affectionibus, & est affectionibus omnibus superior. Nos Deo donati & dedicati sumus pro Christo. Nos genus electum, regale 2.Petri.2. Exod.19.
B Sacerdotium, gens sancta, populus peculiaris, qui al quando non populus, nunc autem populus Dei, qui, vt ait Ioannes, non sumus ex iis qui sunt inferius, sed ab eo qui venit supernè vniuersum didicimus, qui Dei œconomiam seu carnis susceptæ dispensationem mente comprehendimus, qui vt in vitæ nouitate ambularemus nos exercuimus. Sed hæc non cogitat vulgi magna pars, sed pudore & metu omni abiecto, domi depingunt turpes dæmonum in Venerem pruritus & titillationes. Depictis enim quibusdam tabellis, sublime appensis, mentem adhibentes, thalamos ornarunt impudicitia, intemperantiam existimantes pietatem, & in cubili decumbentes, in ipsis amplexibus Venerem illam nudam respiciunt, quæ vincta est pro-
C pter complexus, & ad Ledam aduolantem auem, quòd sit mulierum amans, probantes & admittentes, in annuli palla imprimunt picturam, vtentes signaculo conueniente Iouis impudicitiæ. Hæc sunt mollis & delicatæ vitæ vestræ exemplaria. Hæ sunt Theologiæ probri & petulantiæ plenæ. Hæ sunt doctrinæ Deorum, qui vnà vobiscum fornicantur. Nam quod quilibet vult hoc etiam putat, vt ait orator Atheniensis. Cuiusmodi autem sunt aliæ quoque vobis imagines? Panisci quidam, & nudæ puellæ, & ebrii Satyri, & membrorum erectiones, quæ picturis nudantur, conuictæ proficisci ab intemperantia. Iam verò totius libidinis & impudicitiæ figuras apertè descriptas publicè intuentes, non erubescitis, sed potius positas erectasque custoditis, perinde ac si Deorum vestrorum imagines impudentiæ columnas
D domi consecraueritis, figuras gestusque Philænidis æquè depingentes, atque certamina Herculis. Horum non solum vsus, sed etiam aspectus, & auditus, deponendam esse memoriam vobis annunciamus. Scortatæ sunt aures vestræ, fornicati sunt oculi, & quod est magis nouum, ante complexum vestri adulterium admiserunt aspectus. O qui homini vim attulistis, & diuinitatem, figmenti confutatione conuellistis, omnino increduli estis, vt vestras sequentes animi perturbationes, vacetis delitiis, & creditis quidem simulachris, eorum quærentes intemperantiam: Deo autem non creditis, moderationem non ferentes & continentiam: & quæ sunt quidem præstantiora odio habuistis, quæ verò deteriora, honore affecistis, vt qui virtutis quidem sitis effecti contemplatores, vitii autem decertatores. Beati ergo vno, vt
E semel dicam, consensu sunt soli illi ex Sibillæ sententia, quicunque

Græcè ita puto legēdum καὶ τὸ εἴδωλον τοῦ πλάσματος ἐλέγχῳ ἀπαρκέσαντες.

A se visa Deum qui omnino templa negabunt,
Surdorum & lapidum quæ sunt altaria, sedes.
Ex lapide & manibus simulachra affecta virorum.
Cæsorum quæ sunt animato infecta cruore,
Quadrupedum, bipedum, volucrumque, & cæde ferarum.

Nobis enim est apertè vetitum artem fallacem exercere. Non facies enim, inquit Propheta, cuiusuis rei similitudinem eorum quæ sunt in cœlo, & quæcunque sunt in terra infrà. Reuera enim Cererem Praxitelis, & Proserpinam, & Iacchum mysti Exo.20.
F cum Deos existimaremus, vel Lysippi artes, vel manus Apellis, quæ diuinæ existimationis figuram præbuere materiæ. Sed vos quidem vt statua fabricetur quàm pulcherrima valde adlaboratis, ne autem propter insensilitatem efficiamini imaginibus similes, non curatis. Valde certè dilucide & breuiter arguit Propheticus sermo

Ioan.6.

παιχνιασμοῖς

consuetudinem, dicens quod omnes Dii gentium sunt idola dæmoniorum. Deus A
autem cœlos fecit, & ea quæ sunt in cœlo. Hinc itaque factum est, vt quidam erran
tes nescio quomodo, diuinam quidem artem, sed non Deum adorent, Solem & Lu
nam & alium chorum astrorum, eos præter rationem Deos existimantes, cum sint
Psal.32. instrumenta temporis. Verbo enim eius firmati sunt, & spiritu oris eius omnis vir-
tus eorum. Sed ars quidem humana, & domos, & naues, & vrbes, & picturas fabrica
tur. Deus autem quomodo dixerim quæcunque facit? Vide vniuersum mundum.
Illius est opus & cœlum & Sol, & Angeli & homines sunt opera digitorum eius.
Quanta est autem Dei potentia? Ipsius Dei solum voluntas, est mundi creatio. So
lus enim Deus fecit, quoniam ipse quoque est solus verè Deus. Sola voluntate ope-
ratur, & eius solum velle factum esse consequitur. Hinc euertitur chorus Philoso- B
phorum, qui factum quidem esse hominem ad cœlum contemplādum pulcherrimè
confitentur, sed quæ in cœlo cernuntur & visu comprehenduntur adorant. Etsi
enim humana opera non sunt ea quæ sunt in cœlo, at hominibus tamen sunt fabri-
cata. Nec adoret quis vestrum Solem, sed Solis effectorem desideret: neque mun-
dum Deum esse censeat & vt Deum colat, sed mundi quærat opificem. Ei ergo qui
ad portas venturus est salutares, solum restat, vt videtur, refugium diuina sapien-
tia. Hinc tanquam ex sacro aliquo asylo, nullus homo potest amplius educi, qui ma-
gno studio contendit ad salutem. Persequamur autem, si velis, sententias quoque
Philosophorum quas de Diis iactitant, si forte ipsam quoque inuenerimus philoso C
phiam, propter inanem gloriam, ex materia idola constituentem, si etiam dæmonia
quædam diuino honore afficientem, persequendo ostendere possimus somniare ve
ritatem. Principia itaque à se laudata reliquerunt, Thales Milesius aquam, & Ana
ximenes, qui ipse quoque fuit Milesius, aërem, quem Diogenes Apolloniates est po
stea consecutus. Parmenides autem Eleates introduxit Deos ignem & terram. Ex
his autem alterum solum Deum existimarunt ignem, Hippasus Metapontinus &
Ephesius Heraclitus. Empedocles autem Agrigentinus, cum incidisset in multitu-
dinem, præter hæc quatuor elementa, contentionem enumerat & amicitiam. Sunt
autem hi quoque impii, qui insipida quadam sapientia adorarunt materiam: & lapi
des quidem vel ligna non honorarunt, terram autem eorum matrem vt Deam esse D
colendam putarunt, & Neptunum quidem non effingunt, ipsam autem aquam co-
lunt. Quid est enim aliud Neptunus quàm humida quædam substantia, quæ ἀπὸ τῆς
πόσεως hoc est, à potu Græcè vocata ποσειδῶν sicut certè Mars bellicus ἄρης Græcè
dictus est ἀπὸ τῆς ἄρσεως καὶ ἀναιρέσεως id est ab insurrectione & interfectione.
Qua ratione mihi videntur quoque valde multi, cum solum ensem fixerint, tan-
quam Marti sacrificare. Est autem hoc Scytharum, sicut dicit Eudoxus in secundo
de Ambitu. Ex Scythis autem, Sarmatæ, vt dicit Icesius in opere de Mysteriis, ado-
rant acinacem. Hoc etiā vsu venit Heraclito & eius sectatoribus, qui ignem colunt
tanquam ortus rerum principium. Hunc enim ignem alii nominarunt, ἥφαιστον E
id est Vulcanum. Persarum autem Magi ignem coluerunt, & multi ex iis qui A-
siam incolunt. Quinetiam Macedones, vt ait Diogenes in primo Persicorum. Quid
mihi opus est recensere Sarmatas, quos refert Nymphodorus, in libro de Legibus
Barbaricis, ignem colere; aut Persas & Medos & Magos? Hos autem dicit Dinon sa
crificare sub dio, solas Deorum imagines ignem & aquam esse putantes. Neque ve
rò eorum celauerim inscitiam, Nam etsi se maximè existimant fugere ab errore, in
alium tamen labuntur errorem. Deorum quidem imagines ligna & lapides non exi
stimarunt, vt Græci. Sed nec Ichneumonas & Ibides, vt Aegyptii, sed ignem & a-
quam, vt philosophi. Multis tamen postea decursis annorum curriculis, eos imagi-
nes hominum formæ similes coluisse ostendit Berosus in tertio Chaldaicorum,
Hic Berosus fuit Sibyllę pater, vt refert Iustinus Martyr. cum hoc introduxisset Artaxerxes Darii filii Ochi filius, qui cum primus Veneris F
Tanaidis imaginem erexisset Babylone, & Susis, & Ecbatanis, & Persis, & Bactris,
& Damasco, & Sardibus eam ostendit esse colendam. Fateantur ergo philosophi
suos magistros fuisse Persas, vel Sarmatas, vel Magos, à quibus didicerunt impieta-
tem

A tem venerabilium sibi principiorum, principem omnium effectorem & ipsorum principiorum opificem ignorantes, Deum, qui caret principio: hæc autem egena & infirma, vt ait Apostolus, quæ ad vsum hominum ministeriumque facta sunt elementa adorantes. Ex aliis autem philosophis, qui elementis præteritis, quid excelsius & præstantius indagârunt, alii quidem ex ipsis laudârunt infinitum, ex quibus fuit Anaximander Milesius, & Anaxagoras Clazomenius, & Atheniensis Archelaus. Atque hi quidem ambo præfecerunt mentem infinitati. Leucippus autem Milesius & Chius Metrodorus, ipsi quoque, vt videtur, duplicia reliquere principia, plenum & inane. His autem duobus assumpta adiecit simulachra, seu rerum species, Democritus Abderitanus. Alcmæon verò Crotoniatâ astra Deos esse puta- Gala.4.
B bat, vt quæ sint animata. Sed nec eorum silebo impudentiam, Xenocrates (fuit hic Carthagineinsis) septem quidem Deos Planetas, octauum verò, qui ex his omnibus constat, mundum tacitè significat. Sed nec prætermittam Stoicos, qui omnem quan tumuis vilem & abiectam materiam dicunt Deum peruadere, qui apertè suam philosophiam afficiunt dedecore. Sed nec molestum fuerit, vt arbitror, cum ad hunc locum peruenerim, meminisse etiam Peripateticorum. Et qui est quidem pater huius hæresis, cum non intellexisset patrem, eum qui vocatur supremus, putat esse animam vniuersi, hoc est mundi animam Deum esse existimans, ipse à seipso confoditur. Qui enim vsque ad Lunam eius definit prouidentiam, deinde mundum Deum
C esse existimat, euertitur, vt qui eum qui est Dei expers Deum esse arbitretur. Eresius autem ille Theophrastus, familiaris Aristotelis, alicubi quidem cœlum, alicubi verò spiritum Deum esse existimat. Nam Epicuri quidem solius vel lubens obliuiscar, qui Deo dicit non esse curæ res humanas, impiè se gerens per omnia. Quid verò Heraclides Ponticus? non ipse quoque alicubi detrahitur ad simulachra? Magna mihi affluit huiusmodi turba, inducens veluti quandam laruam demoniorum, absurdas exterorum fabulas, nugis anilibus adumbratas. Longè abest vt viris permittamus audire eiusmodi fabulas, qui ne lachrymantes quidem, vt dicitur, filios narrando fabulas solari assuescimus, timentes ne vnà cum eis nutriamus impietatem, quæ annunciatur quidem ab his qui sibi videntur sapientes: qui quidem veri
D tatem nô magis nouerunt quàm pueri. Quid enim, ô per veritatem, eos qui tibi crediderunt, fluxui & interitui grauibus & inordinatis efficis obnoxios? Cur verò mihi vitam reples simulachris, vel ventos, vel aërem, vel ignem, vel terram, vel lapides, vel ligna, vel hunc mundum Deos effingens? & de Diis etiam stellis errantibus, hominibus qui verè aberrauerunt, per hanc vulgo iactatam astrologiam, non astronomiam, sublime loquens & nugans. Desidero Dominum spirituum Dominum ignis, mundi opificem Deum quæro, qui præbet Soli lumen, non autem Dei opera. Quémnam autem à te inquisitionis accipiam adiutorem. Non enim Platonem, si velis, omnino repudiamus. Quánam ergo ratione est Deus perscrutandus, O Plato? Vniuersi enim huius patrem & effectorem & inuenire est difficile, & Plato in Timæo.
E cum inueneris, fieri non potest vt eum enuncies. Cur nam verò ô per ipsum? Nequaquam enim est dicendus. Rectè ô Plato attigisti veritatem, sed ne te pigeat laboris, vnà mecum suscipe boni inquisitionem. Omnibus enim, vt semel dicam, hominibus, maximè autem iis qui versantur in doctrina & literis, instillatus est quidam diuinus influxus. Qua de causa vel inuiti fatentur quidem vnum esse Deum, ab interitu alienum & ingenitum, eumque in cœli vertice, in sua propria specula verè semper esse. Dic autem quisnam Deus est mihi cogitandus? Per ipsum videlicet Deum, dic ô Plato.

Qui cuncta cernit, ipse sed non cernitur,

Ait Euripides. Mihi ergo videtur Menander errasse, cum dicit:

O Sol, Deorum nam te adorare decet

F *Primum, Dei per quem uidentur cæteri.*

Neque enim Sol vnquam ostendet verum Deum. Neque verum Verbum, qui est Sol animæ, quem, si solum intus sit exortus, in profundo mentis, ipsius quoque mentis illustratur oculus. Vnde non improbabiliter Democritus ait paucos ex do-

ctis hominibus manus sustulisse,hic quem nunc Græci vocamus aërem totum oppleri fabulis,quòd ipse omnia norit & det & auferat,& is sit Rex omnium.Hac ergo ratione Plato quoque de Deo cogitans, Regem omnium significat, & est ille causa omnium bonorum.Quisnam ergo Rex est Deus vniuersorum? Eorum quæ sunt mensura veritatis. Sicut enim ea in quæ cadit dimensio,mensura comprehenduntur:ita etiam eo quòd Deum cogitemus, venit in dimensionem & comprehenditur veritas.Verè autem sacer Moses: NON erit,inquit, in tuo marsupio statera magna vel parua,sed statera vera & æqua.stateram & mensuram & numerum omnium Deum esse existimans.Iniusta enim & iniqua simulachra domi in marsupio, & in sordida,vt semel dicam,anima sunt abscondita.Quæ est autem sola iusta mensura;qui solus est verè Deus,semper æqualis,& semper eodem modo se habens, omnia metitur & ponderat,tanquam trutina iustitia,vniuersorum naturam in æquilibrio continens & sustinens.Deus quidem certè,sicut vetus est oratio,omnium quæ sunt principium & finem & media continens,recta semper secundum naturam circumcirca ingreditur.Illum autem semper consequitur iustitia,quæ de eis pœnas sumit,qui à Lege diuina deficiunt.Vndenam ò Plato, veritatem coniicis? Vndenam abundè suppeditata rationum copia pietatem & verum Dei cultum vaticinatur? His,inquit,sunt sapientiora barbarorum genera.Noui tuos magistros, etsi eos celare velis.Geometriam discis ab Aegyptiis;Astronomiam à Babyloniis: rectas & sanas incantationes accipis à Thracibus.Te etiam multa docuerunt Assyrii. Leges autem quæcunque veræ sunt,& de Deo opinio,suppeditata tibi sunt ab Hebræis,qui non vanis erroribus, nec hominum opera aurea ænea & argentea, eburnea, lignea & lapidea hominum qui mortui sunt adorant simulachra,inani consilio adorantur ab hominibus,sed sanctas vlnas tollunt ad cœlum,mane à cubili semper corpus aquis mundantes,& immortalem qui semper regnat colunt.Nec mihi ò Philosophia vnum hunc Platonem, sed multos etiam alios cura vt in medium adducas. qui vnum vere Deum solum loquuntur Deum, sicubi per eius inspirationẽ veritatem apprehenderint. Antisthenes enim non hoc quidem Cynicum cogitauit,sed vt qui esset Socratis familiaris,dicit Deum nulli esse similem.Quare nemo eum potest discere ex imagine. Xenophon autem Atheniensis ipse quoque apertè scribit de veritate,testimonium dicturus vt Socrates,nisi ipse timuisset pharmacum. Sed nihilo secius tacite significat. QVI, inquit, omnia mouet & quieta efficit, magnus quidem est & apertè potens;sed cuiusmodi nam sit forma non apparet.Sed nec Sol qui omni ex parte videtur esse lucidus & conspicuus, ipse seipsum videre permittit. Sed si quis ipsum impudenter fuerit contemplatus, visu oculorum priuatur.Vndenam igitur eruditur Grylli filius? num ab Hebræorum prophetissa scilicet,quæ hoc modo vaticinatur?

Quæ caro cælestem poterit uerumque tueri,
Humanæ sortis qui expers in uertice cæli
Est Deus. Aduersos radios neque cernere Solis
Mortales possunt homines, lucemque micantem.

Cleanthes autem Pisadeus, Stoicus Philosophus,qui non poëticam Theogoniam, sed veram ostendit Theologiam,non celauit quidnam de Deo sentiret. Si bonum quale sit me rogas,audi: ordinatum, iustum, sanctum, pium, seipsum continens, pulchrum,decorum,seuerum,constans, semper conferens, metus curæ & doloris expers,iucundum,tutum,amicum,honoratum,quod omnes fatentur gloriosum,à fastu alienum,curam gerens,moderatum,vehemens,diuturnum,reprehensioni minimè affine,semper permanens.Is est sordidus & illiberalis,quisquis respicit ad opinionem,tanquam ab illa quid boni consecuturus. Hic, vt existimo, apertè docet qualisnam sit Deus,& quod communis opinio & consuetudo, eos qui ipsas sequuntur,sed non eos qui Deum quærunt,in seruitutem redigunt. Nec est silendus Pythagoras,qui dicit:Deus quidem est vnus.Is autem non est, vt quidam existimant, extra mundi administrationem:sed est totus in ipsa, in toto circulo speculator to-

tius

Marginalia: Leuit. — ἀῤῥεπής. — Xeno. de Memor. dict. & fac. Soc. — A B C D E F

A titus generationis, vniuersorum contemperatio, qui semper est, & suas facultates deducit ad opus, omnium operum in cœlo illustrator, pater omnium, mens & animatio toti circulo, omnium motus. Atque hæc quidem sufficiunt ad Dei agnitionem, quæ ab ipsis quidem Deo inspirante scripta, à nobis autem selecta sunt, ei qui vel parum potest perspicere veritatem. Accedat autem, non sufficit enim philosophia, ipsa quoque poetica, quæ est quidem omnino in falso occupata, sed vix tandem aliquando testatur veritatem, vel potius Deo confitetur fabulosam digressionem. Accedat autem quicunque velit poëta. Ac primus quidem Aratus intelligit Dei potestatem omnia peruadere.

Atque ut sint omnia firma,
B *Primo & postremo præbent huic sacra precesque.*
O mirande pater, salue, ualde utilis orbi.

Ascræus quoque Hesiodus Deum itidem tacitè significat.

Ipse suo regno ditioneque continet omnes.
Nec tenet imperium hoc ex immortalibus ullus.

Iam verò in scena quoque veritatem aperiunt. Vnus quidem,

In atherem & cœlum cum tu suspexeris,
Eum uide tu censeas esse Deum.

C Ait Euripides. Sophilli verò filius Sophocles.

In ueritate est unus, est unus Deus:
Qui machinam cœli solique condidit.
Latos marisque fluctus, & uehementiam
Ventorum, aberrantes lucro nos homines
Sed recreantes qui incidunt casus graues,
Imagines & æneas & ligneas
Et lapideas posuimus atque eburneas.
Dijsque sacra offerentes, & festos dies
His celebrantes, esse dicimus pios.

D Hic quidem tam audacter & tam confidenter veritatem auditoribus introduxit in scenam. Thracius autem sacrorum simul interpres & poëta, Oeagri filius Orpheus, postquam Orgiorum sacra fuit effatus, & simulachrorum exposuit Theologiam, veritatis inducit recantationem, verè sacram, sed serò tamen canens orationem.

Effabor quis fas est, aures claude prophane
Quisquis es, illustri Musæ sed edite Luna,
Audi, uera loquar, nec quæ olim uisa fuere
Pectoribus, chara te priuent lumine uitæ.
Verbum ast aspiciens diuinum, assistere nunquam
E *Huic cessat, mentemque tuam & cor dirige recta*
Atque uia ingredere, mundi autem respice Regem,
Solum immortalem.

Deinde inferius subiungens, dicit dilucidè.

Ex se unus genitus, genita & sunt omnia ab uno.
Versaturque in eis ipse, ex mortalibus ullus
Nec uidet hunc, contrà sed cunctos aspicit ipse.

Sic quidem Orpheus, & cum aberrasset, tandem intellexit.

Ast homo consilio ne tu cunctare sagaci:
F *Sed propera placare Deum mox ipse reuersus.*

Si enim cum vel maximè Græci quasdam Verbi diuini accepissent illuminationes, veritatis pauca quædam sunt elocuti, attestantur quidem eius vim non occultam, seipsos autem arguunt, vt qui imbecilli finem non attigerint. Iam enim existimo cu-

uis euasisse manifestum, quòd qui absque Verbo veritatis operantur aliquid vel loquuntur, sunt similes iis qui conantur ingredi absque pedibus. Te quoque pudore quodam moueant ad salutem, Deorum vestrorum reprehensiones, quibus à veritate coacti poetę vestri, eos insectantur in comoediis. Menander certè Comicus in Auriga in actu qui dicitur Suppositiitius. A

Nullus, inquit, mihi placet Deus foris ambulans
Cum uetula, neque in domos ingrediens
In tabula Metragyrtes.

Tales enim erant Metragyrtæ. Vnde eis mendicantibus meritò dicebat Antisthenes. Non alo matrem Deorum quam Dii alunt. Rursus autem idem Comicus in actu qui dicitur Sacerdos, ægrè ferens consuetudinem, impiam erroris arrogantiam conatur refellere, sapienter eloquens: B

Nam si trahit Deum
Ad quod cupit quisquam homo cymbalis,
Hoc qui facit, certè is Deo est potentior.
Audaciæ sed utæque hæc reperta sunt
Hominibus instrumenta.

Neque verò solus Menander, sed etiam Homerus & Euripides, & alii permulti poëtæ Deos vestros arguunt, nec eos verentur insequi maledictis vel tantillum. C
Iam Mineruam κυνάμυιαν id est, muscam caninam, & Vulcanum ἀμφιγυῆ id est vtroque pede claudum appellant. Veneri autem dicit Helena.

Atque tuis pedibus reditus tibi non sit Olympo.

De Dionyso autem seu Baccho apertè dicit Homerus:

Et qui nutrices Bacchi quandoque furentis.
In Diuum immisit Dionysum, quæ simul omnes
Thyrsum iecerunt sæuo impellente Lycurgo.

Socratica schola verè dignus est Euripides, respiciens ad veritatem, & spectatores despiciens, aliquando quidem Apollinem, qui medias habitat sedes, in os apertissimè respondens hominibus, arguens. D

Parens ei, suam parentem cecidit,
Eum putate uos impium & occidite,
Peccauit ille, non ego, minus sciens
Erat qui honesti & ipsius iustitiæ.

Aliquando autem Herculem inducens furiosum, & alicubi ebrium & insatiabilem. Quomodo enim non erat eiusmodi, qui in conuiuio virides ficus comedebat cum carnibus, latrans tam ineptè, vt id sciret vel barbarus. Iam verò in actu cui nomen est Ion, capite nudo Deos theatro aperit. E

Aequum esse qui potest, dedistis qui hominibus
Leges, rei ut uos sitis iniustitiæ?
Quod si (nam erit nunquam id, & absque re loquor)
Supplicium ob raptas luatis fœminas.
Neptune, tu, & cœlum tenet qui Iupiter,
Scelera luendo, templa exinanibitis.

Tempus est itaque aliis prius ordine peractis, venire ad scripturas propheticas. Prophetarum enim responsa, materiam nobis apertè prębentia ad Dei cultum & religionem, veritati fundamentum subiiciunt. Diuinæ autem scripturæ, honestæque & moderatæ vitæ institutiones, quæ sunt viæ compendiosæ, nudę à verborum fucis & ornamentis blanditiisque & illecebris: erigunt hominem qui suffocatur à vitio, casus eorum quæ ad victum pertinent contemnentes, vna & eadem voce multa remedia afferentes, à damnosa quidem fraude nos dehortantes, ad prævisam autem sa- F

A lutem apertè adhortantes. Prophetiſſa ſtaque Sibylla nobis prima canat canticum ſalutare.

Omnino en clarus, nulloque errore uagatur.
Dimiſſis tandem nebulis tenebriſque uenite:
Solis lux grata aſpectu clariſſima fulget.
Figaturque animis præſtans ſapientia ueſtris.
Eſt mittens imbres Deus unus, fulgura, motus,
Fulmina, peſtes atque fames, & triſtia cuncta,
Et glaciem, atque niues. Quid opus tibi ſingula dicam?
B *Eſt cœli princeps, Dominus terræ, is quoque uerè eſt.*

Diuinè profectò errorem quidem tenebris aſſimilans: Soli autem & Dei luci, cognitionem. Vtrunque autem adducens in comparationem, docet electionem. Falſum enim non per ſolam veri allationem exterminatur, ſed per vſum veritatis per vim eiectum fugatur. Hieremias autem Propheta ſapientiſſimus, vel in Hieremia potius ſanctus Spiritus, Deum oſtendit: DEVS appropinquans ego ſum, inquit, & non Deus procul. Si fuerit homo aliquid in occulto, & ego non videbo ipſum? An non cœlum & terram ego impleo? dicit Dominus. Rurſum autem per Eſaiam. QVIS metietur, inquit, cœlum palmo, & terram omnem pugillo? Vide Dei magnitudinem, & admirare. Eum adoremus de quo dicit Propheta: A FACIE tua montes liqueſcent, ſicut cera à facie ignis. Is eſt inquit Deus, cuius cœlum eſt thronus, terra autem ſcabellum pedum eius. qui ſi cœlum aperuerit, te terror apprehendet. Vis autem etiam audire quid hic Propheta dicat de ſimulachris: TRADVCENTVR, inquit, coram Sole, & erunt eorum morticinia eſcę volucribus cœli & beſtiis terræ, & putreſient à Sole & Luna. Ipſi amauerunt ea quibus ipſi etiam ſeruierunt, & ciuitas eorum incendetur. Dicit autem fore vt etiam elementa & mundus cum eis pereant: TERRA, inquit, veteraſcet, & cœlum præteribit. Verbum autem Domini manet in æternum. Quid verò quando Deus rurſus voluerit ſeipſum per Moſen oſtendere: VIDETE, videte quod ego ſum, & non eſt alius Deus præter me. Ego occidam & viuere faciam, percutiam & ego medebor, & non eſt qui eripiet è meis manibus. Sed vis ne adhuc audire alium reſponſa dantem? Habes vniuerſum chorum Propheticum, eos qui vnà cum Moſe concinunt. Quid eis dicit Spiritus ſanctus? Non verebor dicere per Oſee Prophetam: ECCE ego firmans tonitru, & creans ſpiritum, cuius manus cœli quoque fundârunt militiam. Præterea autem per Eſaiam hanc quoque tibi vocem redigam in memoriam: EGO ſum, inquit, Dominus, ego ſum qui loquor iuſtitiam, & annuntio veritatem, congregamini & venite. Simul conſultate qui ſeruamini à Gentibus. Non cognouerunt qui tollunt lignum, ſculpturam eorum, & Deos orantes qui eos non ſeruabunt. Deinde paulò inferius: EGO, inquit, Deus, & non eſt præter me iuſtus, & Seruator non eſt excepto me. Conuertimini ad me, & ſalui eſtote qui eſtis ex finibus terræ: EGO ſum Deus, & non eſt alius, per meipſum iuro. Idololatris autem indignatur dicens: CVI aſſimilaſtis Dominum, aut cui ſimilitudini aſſimilaſtis ipſum? Num imaginem fecit faber, aut aurifex auro fuſo ipſum auro illiuit? & quæ deinceps conſequuntur. Non amplius ergo ò vos idololatræ, ſed nunc quoque minas cauete. Eiulabunt enim ſculptilia, & quæ manu facta ſunt, vel ii potius qui fiduciam in eis habuerunt: eſt enim materia inſenſilis. Præterea, inquit, Dominus cōcutiet vrbes quę habitantur, & manu comprehendet vniuerſum orbem terræ, tanquam nidum. Quid tibi annunciem ſapientiæ myſteria & verba, ex erudito quodam Hebræo? DOMINVS creauit me initium viarum ſuarum ad opera ſua. & Dominus dat ſapientiam, & à facie eius cognitio & intelligentia. Quouſque piger iaces? Quando autem ex ſomno excitaberis? Si autem fueris impiger, veniet tanquam fons meſſis tua, verbum paternum, bonus lychnus, Dominus qui inducit lucem, fidem omnibus & ſalutem. Dominus enim qui fecit terram in virtute ſua, vt ait Hieremias, erexit orbem terræ in ſapien

[Margin: c.23. — c.40. — C Ibidem. 64. — Ibidem. 66. — Deut.32. — D — Eſa.45. — E — Eſa.40. — Prouerb. 8. — F — c.27.]

tia sua. Nos enim qui procideramus ad simulachra, sapientia, quæ est Verbum eius, A
erigit ad veritatem, & hæc est prima à lapsu resurrectio. Vnde ab omni idololatria
dehortans diuinus Moses, pulcherrimè clamauit. AVDI Israël, Dominus Deus
Deut. 6. tuus, Dominus vnus est, & Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.
Matth. 4. Psal. 2. NVNC ò homines intelligite, ex sententia beati illius Psalmographi Dauid, apprehendite disciplinam, ne aliquãdo irascatur Dominus, & pereatis de via iusta, quando exarserit velociter furor eius. Beati omnes qui confidunt in ipso. Iam verò nostri mirandum in modum miserens Dominus, nobis tradit modum salutarem, velu
Ibidem. 4. ti numerum quem vocant ἐμβατήριον quòd hortetur ad ingrediendum: FILII hòminum, vsquequo graui corde? Vt quid diligitis vanitatem & quæritis mẽdacium? B
Quænam est ergo vanitas, & quid est mendacium, Sanctus Domini Apostolus, Græ
Rom. 1. cos reprehendens tibi exponet, quòd cum Deum cognouissent, non vt Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt; sed euanuerunt in cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam Dei in similitudinem carnis corruptibilis hominis, & seruierunt creaturæ potius quàm Creatori. Atqui hic est Deus qui in principio fecit cœlum & terram. Tu autem Deum quidem non intelligis, cœlum autem adoras, & quomodo non te impiè geris? Audi rursus Prophetam qui dicit: DEFICIET quidem Sol, & cœlum obscurabitur, resplendebit autem omnipotens in æternum, & mouebuntur cœlorum virtutes, & cœli conuoluentur vt pellis, vt qui extendantur & contrahantur (hæ enim sunt voces Propheticæ) & terra fugiet à facie Domini. Possim tibi C
scripturas afferre innumerabiles, quarum ne apex quidem vnus præteribit, qui nõ
Heb. 12. euaserit perfectus. Os enim Domini, Spiritus sanctus, ea est elocutum: NE amplius ergo, inquit, fili mi negligas disciplinam Domini, neque defatigeris cum ab eo corriperis. O insignem humanitatem. Non vt magister discipulos, neque vt ministros Dominus, nec vt homines Deus: sed vt pater, quàm benignè admonet filios? Deinde fatetur quidem Moses se timere ac tremere cum de verbo audiret. Tu autem Verbum diuinum audiens, non times? non es anxius? non simul & revereris & studes discere, hoc est, festinas ad salutem, timens iram, diligens gratiam, spem amplectens & admirans, vt declines iudicium. Venite, venite ò meorum iuuenum cœtus.
Nisi enim efficiamini rursus vt pueri, & regeneremini, vt ait Scriptura, eum qui verè est Pater non recipietis, neque vnquam in regnum cœlorum intrabitis. Quomodo enim hospiti permissum est ingredi? Sed quando, vt puto, inscriptus fuerit, & ciuis effectus, & patrem acceperit, tunc erit in numero filiorum patris, tunc dignus habebitur qui sit hæres, tunc germano & dilecto regnum paternum impertiet. D
Hæc est enim primogenita ecclesia, quæ constat ex multis bonis pueris. Hi sunt primogeniti, qui descripti sunt in cœlis, & vnà cum tot Angelorum milibus diem festum celebrant. Primogeniti autem nos filii, qui sumus Dei alumni, qui primogeniti sumus germani amici, qui primi ex aliis hominibus Deum intelleximus, qui primi à peccatis auulsi, qui à Diabolo primi sumus separati. Nunc autem sunt tanto quidam magis impii, quanto est benignior Deus ac humanior. Deus enim ex seruis E
vult nos fieri filios. Illi autem etiam filii effici contempserunt. O magnam arrogantiam. Dominum pudore afficitis. Libertatem pollicetur: vos autem aufugitis in seruitutem. Salutem gratis largitur: vos autem ad hominem descenditis. Vitam donat æternam: vos autem supplicium expectatis, & ignem præstolamini, quem parauit
Ephe. 4. Dominus diabolo & angelis eius. Propterea beatus Apostolus: TESTOR, inquit, in Domino, ne amplius ambuletis sicut & Gentes ambulant in vanitate mentis suæ, obscurati cogitatione, & alienati à vita Dei, propter ignorantiam quæ est in ipsis, propter cæcitatem cordis ipsorum: qui quidem seipsos tradiderunt, indurati impudicitiæ ad operationem omnis immunditiæ & auaritiæ. Tali teste refellente hominum ignorantiam, & Deum inuocante, quidnam restat aliud incredulis quã F
iudicium & condemnatio? Non negligit autem Dominus suadens, terrens, adhortans, excitans, admonens. A somno quidem certè excitat, & ab ipsis tenebris eos qui
Ibidem. 5. aberrauerunt facit surgere: EXPERGISCERE, inquit, qui dormis, & exurge à mortuis,

A mortuis,& illuminabit te Christus Dominus,Sol resurrectionis,qui ante Luciferum gignitur,qui largitus est vitam propriis radiis. Ne quis ergo Verbum despiciat,ne teipsum imprudens despicetur. Dicit enim alicubi Scriptura. Hodie si vocem eius audieritis,nolite obdurare corda vestra,sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto,vbi tentauerunt me patres vestri in probatione.Quænam est autem probatio? Si velis discere,exponet tibi sanctus Spiritus: ET viderunt,inquit,opera mea quadraginta annis.Quare proximus fui generationi huic, & dixi, semper errant corde. Ipsi verò non cognouerunt vias meas,sicut iuraui in ira mea,si introibunt in requiem meam.Videte minas,videte adhortationem,videte honorem.Cur ergo gratiam adhuc mutamus in iram,& non patentibus auribus Verbum suscipientes,in castis animis Deum hospitio excipimus? Est enim magna gratia eius promissionis,si hodie vocem eius audierimus. Illud autem Hodie, augetur in vno quoque eius die,donec nominatur hodie.Vsque ad consummationem & hodie & doctrina permanet,& tunc quæ verè est hodie,quæ non deficit dies Dei,vnà cum seculis extenditur. Semper ergo audiamus vocem Verbi diuini. Hodie enim est imago æterni sæculi,lucis verò signum ac Symbolum est dies. Lux verò est Verbum hominibus,per quod Deum contemplamur. Merito ergo iis qui crediderunt & obediunt,superabundauit gratia.Iis autem qui non crediderunt & errant corde,& vias Domini non cognouerunt, quas rectas facere & parare iussit Ioannes,iis proximus fuit Dominus & minatur.Atque minarum quoque finem acceperunt ænigmaticè veteres Hebræorum errones.Non dicuntur enim ingredi in requiem propter infidelitatem, priusquam ipsi Mosis successorem consecuti, serò tandem discant se non posse aliter esse saluos,quam si Iesu, crediderint. Dominus autem cum sit benignus,adhortatur omnes homines ad agnitionem veritatis, qui mittit paracletum.Quænam est ergo agnitio? pietas ac Dei cultus. Est autem pietas ad omnia vtilis ex Pauli sententia,habens promissionem vitę præsentis & futuræ.Quanti ò homines profiteremini vos esse empturos,si salus æterna venderetur? Ne si Pactolum quidem,qui totus aureo, vt est in fabulis, fluit fluento quis dederit,pro salute iustum pretium numerauerit.Ne vos ergo laborasse pigeat, licet vobis si velitis,pretiosissimam salutem emere proprio thesauro,charitate,& fide vitę, quod quidem est iustum pretium.Hoc pretium Deus lubenter accipit. Sperauimus enim in Deo viuo,qui est Seruator omnium hominum,maximè autem fidelium. Alii autem homines,qui mundo adhæserunt,vt pisculi quidam qui vocantur φύκια petris marinis,contemnunt immortalitatem,sicut senex Ithacensis,qui non Veritatem & cœlestem patriam, & eam etiam quæ verè est lucem, desiderabat, sed fumum.Pietas autem,quæ Deo hominem,quoad eius fieri potest assimilat, conuenientem sibi magistrum adscribit,nempe Deum,qui vel solus potest pro dignitate hominem Deo assimilare. Hanc doctrinam Apostolus cum sciret verè esse diuinam. TV autem, inquit, ò Timothęe,ab infantia Sacras literas nosti quæ te possunt instituere ad salutem,per fidem in Christum.sunt enim verè sacræ literæ quæ sacros faciunt & deificant.Ex quibus literis & sacris syllabis compositas scripturas & opera, idem consequenter Apostolus appellat diuinitus inspiratas,vt quæ sint vtiles ad docendum,ad arguendum,ad corripiendum, ad instruendum in iustitia,vt perfectus sit homo Dei,ad omne bonum opus instructus.Non adeò autem admirabitur quispiam aliorum sanctorum adhortationes, vt ipsum Dominum,qui est benignus ac humanus. Nullum enim aliud est ei præterquam hoc solum opus, vt homo saluus fiat.Clamat ergo ipse vrgens ad salutem:Appropinquauit regnum cœlorum. Conuertit homines timori appropinquantes. Ea ratione Apostolus quoque Domini, adhortans Macedones,fit diuinæ vocis interpres, dicens:Appropinquauit Dominus,cauete ne deprehendamur vacui.Vos autem qui estis adeò egeni,vel potius increduli,neque ipsi Domino credentes,neque Paulo,& maximè roganti pro Christo,gustate & videte quòd Christus est Deus,fides introducet,experientia docebit, Scriptura instituet.Venite,dicens,ò filii,audite me, timorem Domini docebo vos.

[Margin: A, B (at "te honorem"), C (at "Ioannes"), D (at "bis si velitis"), E (at "stituere ad salutem"), F (at "nus,cauete"). Right margin notes: Psal.94. (at "Hodie si vocem"); 1.Tim.4. (at "pietas ad omnia"); 2.Tim.3. (at "stituere ad salutem"); Phil.4. (at "adhortans Macedones"); Psal.33. (at "Venite, dicens")]

Deinde vt iis qui iam crediderunt, breuiter subiunxit. QVIS est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Nos sumus, inquiemus, qui sumus boni adoratores, qui bonorum æmulatores ac sectatores. Audite ergo qui estis longe, audite qui prope. Nullis celatum est Verbum, lux est communis, omnibus illucescit hominibus. Nullus est in Verbo Cimmerius, festinemus ad salutem, ad regenerationem. Multi in vnam cogi dilectionem, per monadicæ essentiæ vnionem, festinemus. Beneficio affecti, conuenienter persequamur vnionem, bonam exquirentes vnitatem. Quæ est autem ex multis vnio? cum ex vocum multitudine, & dispersione diuinam ceperit harmoniam, fit vnus conuentus, vnum chori ducem sequens & magistrum Verbum, in eadem acquiescens veritate, dicens Abba pater. Hanc Deus veram vocem amplectitur, eam primam à suis filiis percipiens. At, inquitis, non est fas nobis euertere consuetudinem traditam à patribus. Quid verò, an non primo alimento lacte vtimur, cui certè in lucem editos nutrices nos assuefecere? Cur verò paternas facultates augemus aut diminuimus, & non æquales, vt accepimus, conseruamus? Cur autem non amplius in sinu paterno singultimus, vel etiam alia, quæ dum vt infantes faceremus, & aleremur à matribus, risum mouimus, non amplius facimus? sed nos ipsos, etiam si Pædagogos minimè habuimus, correximus. Deinde in affectionibus quidem excessus, etsi sint damnosi & periculosi, dulces tamen, excidunt. In vita autem, non improbam relinquentes consuetudinem, vitiosamque & impiam, & si patres ægrè ferant, declinabimus ad veritatem, & eum qui verè Pater est inquiremus, tanquam letifero aliquo veneno reiecta consuetudine? Hoc ipsum enim est pulcherrimum argumentum ad vobis ostendendum, quòd ex insania & hac longè infelicissima consuetudine odio habita est pietas & Dei cultus. Nunquam enim esset odio habitum vel prohibitum tantum bonum, quo generi hominum nullum à Deo datum est præstantius, nisi abrepti à consuetudine, deinde nobis occlusis auribus, vt equi duræ ceruicis habenas detrectantes & ore frenum mordentes, fugeretis rationes, vestræ quidem vitæ aurigas nos excutere cupientes, sed vos ipsos præ inscitia præcipites dantes in exitium, sanctum Dei Verbum ducitis execrandum. Vestræ itaque electionis vos consequuntur præmia, ex Sophoclis sententia.

οἰκτοσλύτο μυ. *(margin)*

Mens uana, inutiles aures, cura irrita.

Et nescitis hoc esse longè omnium verissimum, quod boni quidem & pii bonam consequentur remunerationem, vt qui bonum honorârint: qui autem contrà fuerint mali, supplicium conueniens. Ac etiam vitii principi imminet supplicium? Ei certè minatur Zacharias fore vt puniatur: IN TE est qui elegit Hierusalem, non ecce hoc est torris euulsus ex igne? Quænam ergo adhuc inest hominibus appetitio mortis voluntariæ? Cur verò ad mortiferum hunc torrem confugerunt, cum quo comburentur, cum liceat rectè ex Deo viuere, non ex consuetudine? Deus enim vitam largitur. Mala autem cõsuetudo post excessum ex hac vita, vanam pœnitentiam affert cum supplicio. Passus nouit quoque stultus, quòd perdit dæmonum superstitio, & salutem dat verus Dei cultus. Videat vestrum aliquis eos qui adorant simulachra, sordida coma, veste senta & lacera deformatos, à lauacris quidem omnino abstinentes, excrescentibus autem vnguibus efferatos, & multos etiam pudendis priuatos, re ipsa ostendentes templa idolorum esse quædam sepulchra vel carceres. Ii certe mihi videntur lugere, non Deos colere, vt qui ea passi sint, quæ sunt potius misericordia digna, quàm Dei cultu ac religione. Et hæc videntes vos adhuc cæcutitis, & ad vniuersorum Dominum non respicietis? Non autem ex iis qui hic sunt carceribus fugientes, confugietis ad eam quæ est ex cœlis misericordiam? Deum enim ex multa benignitate & clementia hominem retinet & complectitur, sicut cum pullus è nido excidit, mater auis è nido aduolat. Si quando autem serpens pullo deuoraturus inhiet, mater circumuolat, natos charissima pignora deflens. Deus autem pater & suum quærit figmentum, & ei quod lapsum est medetur, & feram persequitur, & pullum rursus in nidum recipit, vt rursus aduolet incitans. Deinde canes quidem qui iam aberrauerunt, sagacibus naribus quærentes, Dominum

Zacha. 3. Hesiodus. Esa. 1. *(margin)*

A Dominum inuestigant: nouit autem inquit, bos possessorem suum, & asinus præ-
sepe Domini sui, Israel autem me non cognouit. Quid ergo Dominus? Iniuriæ ac-
ceptæ obliuiscitur, adhuc miseretur, adhuc postulat pœnitentiam. Volo autem vos
rogare, an non vobis videtur absurdum, vos ipsos qui estis Dei figmentum & ab
ipso animam accepistis, & omnino Dei estis, alii seruire Domino, & præterea cole-
re quidem pro Rege tyrannum, pro bono autem malum? Quis enim, ô per veritatẽ,
sanę mentis, bonum relinquens versatur cum vitio? Quis est autem qui Deum fu-
giens, viuit vnà cum dæmoniis? Quis autem cum possit esse Dei filius, delectatur ser
uitute? Aut quis cum cœli possit esse ciuis, herebum persequitur, cum ei liceat colę-
B re paradisum, & cœlum circumcirca obire, vitalisque & puri esse fontis particeps,
per lucidam illam in aëre suis vestigiis ambulando nebulam, & contemplando vt
Helias salutarem pluuiam? Illi autem, instar vermium, in cœno & voraginibus, 3.Regum.17.
nempe voluptatis fluentis volutati, inutilibus & stultis pascuntur delitiis, suilli qui
dam homines. Sues enim, inquit, cœno magis delectantur, quàm aqua munda, & in
congestę paleæ versari cumulo, est quædam insana eis delectatio, vt ait Democri- ἐπὶ φορυτῷ
tus. Ne ergo, ne euadamus mancipia neque porcis efficiamur similes, sed vt germa- μαργαίνειν.
ni filii lucis, intueamur lucem & sursum aspiciamus, ne nos esse adulterinos depre-
hendat Dominus, quemadmodum Sol aquilas. Ducamur ergo pœnitentia, & ex
ignoratione traducamur ad scientiam, ex imprudentia ad prudentiam, ex intempe-
C rantia ad temperantiam, ex iniustitia ad iustitiam, ex impietate & nulla religione
ad Deum. Pulchrum est periculum ad Deum transfugere. Multa alia possumus bo-
na consequi nos iustitiæ amatores, qui æternam salutem persequimur. Quinetiam
eorum quæ Deus ipse tacitè significat loquens per Esaiam, est hæreditas iis qui co-
lunt Dominum. Est pulchra quidem certè & amabilis hæreditas, non aurum, non ar
gentum, non vestis, in qua sunt tineæ; nec res terrenæ quas subit latro in diuitiis
terrestribus cęcutiens, sed thesaurus ille salutis, ad quem oportet eos contendere
qui Verbi fuerint amatores. Hinc autem nobiscum abeunt bona opera, & veritatis φιλόλογοι
pennis simul euolant. Hanc nobis hæreditatem æternum Dei tradit testamentum,
donum æternum suppeditans. Hic autem amore nostri præditus noster pater verè
D pater, non cessat adhortari, admonere, docere, diligere. Neque enim cessat dare salu
tem. Consulit autem ea quæ sunt optima: EFFICIAMINI iusti, ait Dominus.
Qui sititis, ite ad aquam, & quicunque non habetis pecuniam, ite, & emite, & bibi- Esa.55.
te absque pecunia. Adhortatur ad lauacrum, ad salutem, ad illuminationem, prope-
modum clamans & dicens: Do tibi ô fili, terram, & mare, & cœlum, & quę in eis
sunt tibi omnia largior animantia. Solummodo ô fili patrem sitias, Deus tibi gratis
ostendetur. Non cauponatur veritas. Dat tibi & volucria & natatilia & terrestria
animantia. Hæc tuis cum gratiarum actione sumendis nutrimentis pater est fabri- εὐχαρίστοις τρο
catus, quæ pecunia quidem emet qui est adulterinus, & filius perditionis, cuius in- φαῖς
stitutum est seruire mammonæ. Tibi autem tua permittit. Germano dicit filio qui
E amat patrem, per quem adhuc operatur, cui etiam soli promittit, dicens: ET exten
detur terra ad confirmationem. Interitui enim seu corruptioni non confirmatur.
Mea est enim vniuersa terra: ea autem tua quoque est si Deum receperis. Vnde iis
qui crediderunt meritò annunciat Scriptura. Sancti autem Domini erunt hæredes
Dei gloriæ & potentiæ. Quænam est dic mihi, ô beate gloria? Quam oculus non vi-
dit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, & lętabuntur in regno Domini Esa.64.
sui in æternum, Amen. Habetis ô homines diuinam gratiæ promissionem, audiui- 1.Corin.2.
stis etiam alias supplicii minas, per quæ dat salutem Dominus, & gratia & metu ho-
minem instituens. Quid cunctamur? cur non supplicium effugimus? Cur non do-
num suscipimus? Cur non eligimus ea quę sunt præstantiora, Deum malo & idolo-
F latriæ præferentes sapientiam, & vitam, morte commutantes. Ecce, inquit, ante fa-
ciem vestram posui mortem & vitam tentat te Dominus vt vitam eligas. Consulit Eccles.15.
tibi vt pater, Deo obedite. Si enim me, inquit, audieritis & volueritis, bona terræ co
medetis. Obedientiæ est gratia. Sin autem mihi non obedieritis, neque volueritis: Esa.1.

gladius vos & ignis deuorabit. Inobedientiæ autem est iudicium. Os enim Domini A
hæc locutum est. Lex veritatis. Verbum Domini. Vultis ego sim vobis bonus consi
liarius? Sed vos quidem audite. Ego autem, si fieri possit, ostendam. Vos quidem
oportebat, ò homines, de ipso bono cogitantes, testem à natura ingeneratum &
cum fide dignum adducere, nempe fidem quæ ex se & ex sua domo apertè eligit id
quod est optimum ac præstantissimum, nec quærere aut laborare an ea sit persequen
da. Etenim an aliquem inebriari oporteat, verbi gratia, dubitare oportet. Vos au-
tem inebriamini, priusquam consideraueritis. Et an iniuria sit facienda non valde
estis solliciti, sed quam primum iniuriam facitis. Solum autem an Deus sit colendus
quæritis, & an sapiens, hoc est Deus & Christus sit sequendus, hoc consultandum B
& considerandum esse censetis. Credite nobis si vos inuaserit ebrietas, vt sobrii &
moderati sitis. Credite si affecti estis iniuria, vt viuatis. Si autem vultis credere, eui-
dentem virtutum fidem suspicientes: ex redundanti quadam copia vobis adducam
de Verbo persuasionem. Vos autem (patrii enim mores adhuc vos præoccupatos
abducunt à veritate) iam audieritis quomodo se habet id quod sequitur. Neque ve
rò vos huius nominis pudor occupet, qui viris affert damnum maximum. In verita-
tis ergo stadio nos apertè exuentes, germanè ac legitimè certemus, designatore qui
dem Verbo sancto, certamen autem ac præmium certaminis, agonotheta proponen
te Domino vniuersorum. Nō proponitur enim nobis paruum certaminis præmium
immortalitas. Non curetis ergo nec si vobis detrahant quidam forensium rabula- C
rum quisquiliæ, dæmonum superstitionis impium ducentes chorum, amentia & in
sania in ipsum deturbati barathrum simulachrorum factores, & adoratores lapi-
dum. Illi enim ausi sunt homines in Deos referre, tertiumdecimum [b] Macedonem
Alexandrum in Deorum numerum adscribentes, quem Babylon arguit mortuum.
Diuinum itaque admiror Sophistam, ei nomen erat Theocritus. Irridens is Theocri
tus vanas hominum opiniones quas de Diis habebant, dixit ad ciues: O viri, in-
quit, bono esto te animo, donec videtis Deos mori ante homines. Hos autem Deos
qui sub aspectum cadunt, & horum qui sunt geniti promiscuam qui adorat collu-
uiem, eisque assentatur, is est dæmonibus illis longè infelicior. Deus enim nullo mo
do est iniustus vt dæmones, sed quàm fieri potest iustissimus, neque est illi quid- D
quam similius, quàm qui ex nobis fuerit quàm iustissimus. Ite in viam omnes qui illi
beralem manuum artem exercent populus, qui Mineruam Iouis filiam [c] Gorgopin
& Ergatin statutis ventilabris colitis, stulti lapidum opifices iidemque adoratores,
veniant, Phidias vester & Polycletus, & rursus Praxiteles & Apelles, & quicunque
illiberales & sordidas tractant artes, qui sunt terreni terræ operarii. Tunc enim, in-
quit quædam Prophetia, res hic se habebunt infeliciter, quando crediderint statuis.
Veniant ergo rursus (non enim desinam vocare) viles abiectique artifices. Nullus
vtique ex his spirantem fabricatus est imaginem. Sed neque ex terra mollem car-
nem effecit. Quis liquefecit medullam? aut quis fecit vt ossa concrescerent? Quis
neruos distendit? Quis venas inflauit? Quis in ipsis sanguinem infudit? aut quis cu- E
tem extendit? Vbi nam autem quis eorum oculos fecit videntes? Quis inspirauit ani
mam? Quis donauit iustitiam? Quis promisit immortalitatem? Solus vniuersorum
Opifex Pater, cuius est ars longè optima ac præstantissima. Talem animatam imagi
nem, nos, nempe hominem fecit. Olympus autem vester, imago imaginis, longè à ve
ritate discrepans, est surdum opus manuum Atticarum. Est enim Dei imago eius
Verbum & filius, mentis germanum diuinum illud Verbum, lucis lux exemplaris
& archetypa. Verbi autem imago est homo, vera mens quæ est in homine, qui ad
Dei imaginem & similitudinem propterea factus esse dicitur, prudentia quæ est in
corde, diuino Verbo assimilatus, & ea ratione Verbi rationisque particeps. Homi-
nis autem terrigenæ, qui videtur, terrena imago, sunt quæ viri similitudinem refe- F
runt effigies. Procul à veritate cernitur id quod est ad tempus expressum ac effor-
matum. Nihil ergo mihi videtur fuisse aliud vita nisi furore plena, quæ tanto studio
versabatur in materia. Permissa est autem à vana opinione consuetudo, quæ nos
quidem

Qui pudor scilicet, eos qui sunt magno & forti animo solet valde ledere. Tales enim viros appellat.

μιαροτέχνας.

A quidem fecit gustare seruitutem, curamque superuacaneam & à ratione alienam. ὑπερείσιον
Legum autem iniquarum & fallacium imitationum causa est ignoratio, quæ qui-
dem hominum generi comparata, cum parcarum exitialium & abominandorũ simu
lachrorum dæmonum multas formas excogitasset, iis qui eam sequuntur longe mor
tis impressit maculam. Rationalem ergo aquam seu Verbi accipite. Lauamini qui
estis polluti. Vos veris aspergite guttis & emundate à consuetudine. Mundos homi
nes cœlum oportet conscendere. Homo es, quære id quod est maximè commune,
eum qui te est fabricatus. Filius es, id quod est maximè proprium, agnosce patrem.
Tu autem adhuc permanes in peccatis, extabescens & liquescens voluptatibus. Cui
loquetur Dominus? Vestrum est regnum cœlorum, si velitis, qui liberam animi vo-
B luntatem ad Deum direxeritis. Vestrum est, si tantum volueritis credere, & com-
pendium sequi prædicationis. Quam cum exaudiissent Nineuitæ, expectatam euer-
sionem, per germanam & sinceram pœnitentiam, egregia salute commutauere.
Quomodo ergo, inquit, cœlos conscendam? Via est Dominus, angusta quidem, sed Matth. 7.
ex cœlis: angusta quidem, sed quæ mittit ad cœlos: angusta, quæ despicitur in terra:
lata, quæ adoratur in cœlis. Deinde qui Verbum quidem non accepit auditione, ei
venia datur propter ignorantiam. Qui autem haurit auribus, & animæ sua sponte
infert incredulitatem, quò videbitur quidem esse prudentior, eò maiori eo malo
fuerit; quoniam accusatrice vsus est prudentia, id quod est optimum non eligens.
C Est enim alioqui homini à natura ingeneratum, vt ei quædam intercedat cum Deo
coniunctio: Quemadmodum ergo equum non cogimus arare, neque taurum vena-
ri, ad id autem quod natura aptum est animal vnumquodque trahimus. Sic certè ho
minem qui natus est ad cœli contemplationem, & verè est planta cœlestis, adhorta-
mur ad Dei cognitionem, id quod est eius proprium, eximium, est peculiare com-
prehendentes, vt sufficiens seculorum viaticum, pietatem & Dei cultum comparet,
consulentes. Terram cole, dicimus, si es agricola; sed cognosce Deum, terram co-
lens: & nauiga qui teneris amore nauigationis, sed cœlestem assumens gubernato-
rem. Te militantem deprehendit cognitio, audi Imperatorem qui tibi iusta signifi-
cat. Vt qui ergo sitis crapula grauati & ebrietate, redite ad sobrietatem, & cum pa-
D rum perspexeritis, cum animis vestris cogitate quidnam sibi velint qui à vobis ado-
rantur lapides, & quæ vano studio in materiam expenditis. In ignoratione & facul-
tates & opes, sicut etiam vestram vitam, in morte consumitis, cum vanæ vestræ spei
hunc solum finem inueneritis, nec vestrum possitis misereri. Sed nec vt iis qui mise
rentur vestri erroris apti estis vt credatis mancipati malæ consuetudini, à qua depen
dentes, vestra sponte vsque ad extremum spiritum passum itis ad interitum. Lux
enim venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem, cum li Ioan. 3.
ceat ea amouere quæ saluti impedimentum afferunt, fastum, diuitias, & timorem,
proferendo hoc poëticum. Quo fero hanc magnam vim pecuniæ vbi nam autem Hc in Od.
ipse quoque aberro? Si vultis ergo, his inanibus abiectis visis ac phantasiis, renun-
E ciare ipsi consuetudini: dic vanæ gloriæ, falsa valete somnia, eratis ergo nihil. Quid
enim ô homines existimatis Typhonẽ, & Andocidem, & Mercuriũ, & Amyetum, ἀμύηθε
nũ est cuilibet vtique manifestum eos esse lapides sicut etiam Mercurium? Vt autẽ ἐλαυσ
nõ est Deus area, & vt nõ est Deus iris, sed sunt aërum & nubium quędam affectio
nes: & quẽadmodum dies nõ est Deus, neque mẽsis, nec annus: sic neque Sol, nec Lu
na, quibus definitur vnũquodque eorũ quę prędicta sunt. Quis itaque sanæ mentis,
pœnam, supplicium, iustitiã & Nemesim Deos esse putauerit? Nam neque furię, nec
parcę, nec fatum, quoniã nec respublica, nec gloria, nec Plutus, idest diuitiæ, quẽ vel
pictores cæcũ depingunt. Si autem verecũdiã & amorem & Venerẽ in Deos refer-
tis: eos cõsequantur pudor, & appetitio, & pulchritudo, & coitus. Nõ ergo amplius
F iure apud vos Dii gemelli existimabuntur, somnus & mors, cum ea sint affectiones
quæ naturaliter aĩalibus eueniant. Sed neque fatũ nec parcas Deos meritò dicetis. Si
aũt lis & pugna nõ sunt Dii: nec Deus est Mars, nec Enyo: præterea autẽ fulgura &
fulmina & imbres nõ sunt Dii: quomodo sunt Dii ignis & aqua? Quomodo aũt quę
D

διαΐσσοντα hoc est, aëre percurrentes dicuntur, & Cometæ, qui prouenerunt ex affectione aëris? Qui Deam autem dicit Fortunam, Deam quoque dicat actionem. Si ergo nullum ex his censetur esse Deus, sed nec ex illis insensilibus & manu factis figmentis: cernitur autem quædam in nos diuinę potentiæ prouidentia: restat vt nihil aliud quàm hoc confiteamur, quòd solus verè sit & consistit, qui verè est solus Deus. Verumenimuero hominibus qui mandragoram vel aliquod aliud pharmacum biberunt, stulti euasere similes. Deus autem vobis concedat vt ex hoc somno aliquando excitemini, & Deum intelligatis, neque aurum, vel lapidem, vel arborem, vel actionem, vel affectionem, vel morbum, vel timorem, vt Deum affingatis. Verè enim sunt in alma terra tres dæmonum myriades, non immortalium, sed neque mortalium: nam neque sunt sensu præditi, vt mortis sint quoque participes, sed lapidei & lignei hominum domini, qui vitam hominum violant & iniuria afficiunt per consuetudinem. Domini, autem, inquit, est terra & plenitudo eius. Deinde cur in iis quæ sunt Domini voluptati & delitiis indulgens, audes ignorare Dominum? Relinque meam terram, inquiet tibi Dominus, ne tangas aquam quam tibi dono, ne sis particeps fructuum quos ego colo. Alimenta ò homo refer Deo accepta, agnosce tuum Dominum, proprium es Dei figmentum. Quod autem est eius proprium, quomodo iure fiat alienum? Quod est enim abalienatum, cum priuetur proprietate, priuatur veritate. An non enim quodammodo vt Niobe, vel vt magis mysticè ad vos loquar, instar vxoris viri Hebræi, eum Loth appellabant veteres, eua sistis omni sensu vacui? Hanc mulierem accepimus effectam esse lapidem, propterea quòd amaret Sodoma. Sodomitæ autem impii, & qui versabantur adhuc in impietate, duro erant corde & stolidi. Has tibi existima voces dici diuinitus. Ne existimes enim lapides quidem esse sacra & ligna & aues & serpentes, non autem homines, sed contra, verè quidem sacros homines existima; feras autem & lapides id quod sunt. Miseri enim & infelices homines, per coruum quidem & graculum existimant Deum clamare, per hominem autem tacere, & honore quidem affecerunt coruum vt Dei nuncium. Dei autem hominem persequuntur, non crocitantem, nec glocitantem, sed, proh dolor, è ratione loquentem, benignisque & humanis vocibus resonando instituentem, inhumanè conantur occidere, dum vocat ad iustitiam: neque quæ supernè descendit gratiam excipientes, neque supplicium declinantes. Deo enim non credunt, neque eius ediscunt potentiam. Cuius autem est humanitas quæ verbis dici non potest, eius est improbitatis odium quod capi non potest. Alit autem ira quidem supplicium propter peccatum: bene facit autem humanitas propter pœnitentiam. Dei autem priuari auxilio est longè miserrimum. Oculorum quidem orbitas, & aurium surditas, maiori dolore afficiũt, quàm cætera * maligni commoda. Illa enim aspectu cœlesti est priuata: hæc verò, orbata est cœlesti doctrina. Vos autem, qui quod ad veritatem quidem attinet, estis manci, & mente quidem cæci, surdi autem intelligentia, non doletis, non ægrè fertis, non cœlum videre & cœli effectorem desiderastis, nec vniuersorum opificem & patrem audire & discere quæsiistis, institutum & liberam animi voluntatem saluti coniungentes. Nullum enim obsistit impedimentum ei qui contendit ad Dei cognitionem, non liberorum orbitas, non paupertas, non ignominia, non egestas possessionum. Nemo eam quæ vera verè est sapientiam optat excindere, & ære ferróue commutare. Id enim elegit potius quàm quiduis aliud. Christus est vbique salutaris. Qui enim iusti est æmulator, vt qui est amator eius qui nihilius est egenus, paucis indiget, vt qui nõ in aliquo alio, quàm in ipso & Deo, beatitudinis thesaurum reposuerit, vbi non est tinea, non fur, non pirata, sed honorum æternus dator. Meritò ergo assimilati estis illis serpentibus, qui clausas habent aures incantatoribus. IRA enim eis, inquit Scriptura, est ad similitudinem serpentis, tanquam surdæ aspidis & aures suas obturantis, quæ non exaudiet vocem incantantium. Sed vos quidem reueremini sanctitatem, miteque nostrum verbum suscipite, & virus letale expuite, vt vobis quoque interitum sicut illis senium exuere concedatur. Audite me, nec aures obstruite, nec auditum

Marginalia: Democriticum. — Ex Hesiodo. — κατηχοῦντα — Aspectu cœlesti id est spectaculo diuinæ pulchritudinis. — Bonum doctrinæ præfert cuiuis alii bono. — In ipso bono scilicet doctrinæ.

Margin letters: A, B, C, D, E, F

A auditum obſepite,ſed menti ea quæ dicuntur imprimite.Immortalitatis pulchrum
eſt medicamentum, reptiles ac ſerpentinas tandem conuerſiones ſiſtite. Inimici
enim Domini terram lingent,inquit Scriptura,à terra in ætherem extollamini, re-
ſpicite in cœlum,admiremini,deſinite inſidiari calcaneo iuſtorum, & viam verita-
tis impedire.Eſtote prudentes & innoxii,ſortaſſe Dominus vtique vobis dabit pen
nam ſimplicitatis,vult pennis induere terrigenas,vt relictis luſtris cœlos habitetis,
ſolummodo ex toto corde ducamur pœnitentia,vt poſſimus capere Dominum ex
toto corde.Sperate in ipſum,inquit,tota populi congregatio,effundite coram ipſo
omnia corda veſtra: iis dicit,qui ſunt recentes ab improbitate,miſeretur, & implet
iuſtitia. Crede homo homini & Deo. Crede homo Deo viuenti qui paſſus eſt &
B adoratur. Credite ſerui mortuo,omnes homines credite ei qui ſolus eſt Deus ex
omnibus hominibus.Credite,& mercedem accipite ſalutem.Quærite Deum,& vi
uet anima veſtra. Qui quærit Deum, eſt de propria ſalute ſolicitus. Inueniſti
Deum,habes vitam.Quæramus ergo,vt etiam viuamus.Merces inuentionis, vita
eſt apud Deum.Exultent & lætentur in te omnes qui te quærunt,& dicant perpe-
tuò,magnificetur Deus.Pulcher hymnus Dei homo immortalis,qui iuſtitia ædifi-
catur,in quo ſunt inſculpta eloquia veritatis.Vbi enim eſt alibi inſcribenda iuſtitia
quàm in anima temperanti ac moderata? vbi charitas? Vbi autem pudor? & vbi man
ſuetudo? Oportet, vt exiſtimo, vt qui his diuinis ſunt ſcripturis obſignati, exiſti-
C ment eas eſſe optimos carceres à quibus emittatur ſapientia, ad quamcunque vitæ
partem ii conuerſi fuerint, & eundem ſalutis portum nullis agitatum fluctibus,pu
tent ſapientiam,per quam ſunt quidem boni patres filiorum,qui ad patrem confu-
gerunt:boni autem ſunt filii in parentes,qui filium intellexerunt: boni autem mari
ti vxorum,qui ſponſi meminerunt,boni autem ſunt famulorum Domini, qui ſunt
ab extrema ſeruitute liberati. O errore qui eſt in hominibus beſtiæ beatiores,quę
poſſident quidem vt vos ignorationem,veritatem autem nequaquam ſalſo imitan-
tur ac ſimulant.Non ſunt apud eas genera adulatorum. Piſces nequaquam dæmo-
nes colunt ſuperſtitioſè, aues non adorant ſimulachra. Vnum cœlum ſolum ſtu-
pent,quoniam Deum nō poſſunt intelligentia apprehendere,vt quibus non ſit con
D ceſſa ratio.Deinde non erubeſcitis,quòd vos ipſos feceritis piſcibus minus partici-
pes rationis,qui per tot ætates contriti eſtis in impietate? Fuiſtis infantes, deinde
pueri,deinde puberes,deinde viri,boni autem nunquam. Senectutem ſaltem reue-
remini.Cum in vitæ ſitis occaſu,reſipiſcite,moderatique ac temperantes euadite,
vel in fine vitæ Deum agnoſcite,vt vobis vitæ finis ſuſcipiat initium ſalutis. Conſe
nuiſtis in falſa dæmonum religione,venite iuuenes ac recentes ad Dei cultum ve-
ramque religionem,vos referet Deus in numerum puerorum ſimplicium. Leges
quidem Solonis ſequatur Athenienſis, & Argiuus leges Phoronei, & Spartanus
Lycurgi. Si autem teipſum Deo adſcribis,cœlum quidem tibi eſt patria.Deus au-
tem legiſlator. Quænam autem ſunt leges? non occides, adulterium non commit-
E tes,puero ſtuprum non inferes,non furaberis,non dices falſum teſtimonium. Dili
ges Dominum Deum tuum.Horum autem ſunt etiam implementa leges rationa-
les, & verba ſancta.Si in ipſis inſcribamini cordibus,diliges proximum tuum ſicut
teipſum,& tibi percutienti maxillam,præbe etiam alteram. Non concupiſces, ſola
enim concupiſcentia admiſiſti adulterium.Quanto eſt melius hominibus, ab initio
ea quæ oportet nolle concupiſcere,quàm aſſequi ea quæ concupieris? Sed vos qui-
dem non poteſtis ſuſtinere ſalutis acrimoniam.Quemadmodum autem cibis dulci-
bus delectantur,eos pluris facientes propter leuitatem voluptatis: nos autem cu-
rant & ſanant amara,quæ ſenſum exaſperant.Sed eos qui ſunt imbecillo ſtomacho
confirmat medicamentorum acrimonia,ſic delectat & iucundo quidem ſenſu titil-
F lat conſuetudo. Sed illa quidem in barathrum deturbat conſuetudo, in cœlum au-
tem deducit veritas,quæ aſpera quidem primum eſt,ſed bona puerorum educatrix,
& honeſtus quidem ac venerandus eſt mulierum cœtus, prudens autem modera-
tusque ſenatus. Neque verò ea eſt aditu difficilis, neque eiuſmodi,vt ſit eam acci-

pere difficile, sed est proximè in nostris domibus, vt dicit tacitè significans Moses A
longè sapientissimus, in tribus nostris degens partibus, manibus, ore, & corde. Hoc
quidem verum est ac germanum signum veritatis, quæ in summa tribus completur,
consilio, & actione, & verbo. Neque verò verearis, ne multa eaque iucunda, te visis
pulsum ac phantasiis abducant à sapientia, transiliet ipse lubens nugas consuetudi-
nis, sicut etiam pueri, cum ad virilem ętatem peruenerint, abiiciūt ludibria. Celeri-
tate quidem inexuperabili, & quę facilem aditum præbet beneuolentia, diuina quæ
terræ illuxit potentia, impleuit vniuersum salutari semine. Non enim tantū opus in
tam paruo tēpore absque diuina cura & prouidentia perfecit Dominus, qui visu est
despectus, reipsa autē adoratur; qui expurgās, & salutaris, benignusque & clemens B
est, Verbū diuinū qui reuera est Deus manifestissimus, qui est vniuersorū domino
exæquatus; quoniā erat eius filius, & Verbū erat in Deo, neque quando est primum
prædicatus non creditus, neque quando suscepit personā hominis, nec quando car
ne effictus egit salutarē actū humanitatis, ignoratus. Fuit enim verus ac germanus
decertator, & sui figmenti propugnator. Celerrimè autē omnibus hominibus tradi
tus, cū Sole celerius ortus esset ex ipsa paterna voluntate, facillimè fecit vt Deus no
bis illucesceret, vndenam ipse esset, & quis esset, per ea quę docuit & demonstrauit,
ostendens, fœderis initor & reconciliator, & Seruator noster, Verbū fons viuificus,
pacificus, qui per vniuersam terræ faciem diffunditur, per quē, vt semel dicam, effe-
cta sunt omnia pelagus bonorum. Parumper autem si velis ab alto repetens, intuere C
diuinum beneficium. Primus homo quando in Paradiso erat, ludebat solutus; quo-
niam erat Dei puer. Quando autem subiecit se voluptati, (Serpens allegoricè dici-
tur voluptas, super ventrem repens, vitio terreno innutrita materiis,) illectus est
puer cupiditatibus, vir effectus per inobedientiam, & cum patrem non audiisset,
Deum affecit ignominia. Quantum virium habes voluptas? Homo qui erat solutus
propter simplicitatem, inuentus est alligatus peccatis. Eum voluit rursus Dominus
soluere à vinculis & carne alligatus. ô diuinum mysterium. hunc serpentem sub-
egit, & tyrannum redegit in seruitutem, nempe mortem, & quod est maximè præ-
ter opinionem, illum hominem qui seductus fuerat à voluptate, qui alligatus erat
interitu & corruptioni, extensis manibus ostendit solutum. O mysticum miracu- D

Extensis manibus in cruce.

lum. Inclinatus quidem est Dominus, homo autem surrexit, & qui cecidit ex para-
diso, maius obedientiæ præmium cœlos accipit. Quamobrem, vt mihi videtur, quo-
niam ipsum Verbum ad nos venit cœlitus, non est nobis amplius eundum ad huma-
nam doctrinam, Athenas, & aliam Græciam, quinetiam Ioniam, quærendo curio-
sè. Si est enim nobis ille magister, qui impleuit omnia sanctis potestatibus, opificio,
salute, beneficio, legislatione, prophetia, doctrina, magister omnia nunc resonat, &
vniuersum iam Athenæ & Græcia factum est Verbo. Non enim poeticæ quidem fa
bulæ credidistis, quę Minoēm scribit Cretensem visum esse familiari Iouis consue-
tudine: nobis autem non credetis qui Dei fuimus discipuli, qui eam philosophiam E
quæ re vera, vera est suscepimus? Quam autem summi tantum obscurè significa-
runt Philosophi, Christi etiā comprehendere & prædicauere discipuli. Atque vni-
uersus quidem, vt semel dicam, Christus, non diuiditur. Neque est Barbarus, nec Iu-
dæus, nec Græcus, nec masculus, nec fœmina. Est autem nouus homo Dei sancto
Spiritu transformatus. Deinde alia quidem consilia & admonitiones & molesta
sunt, & sunt de iis quæ sunt singularia, an ducenda sit vxor, an sit gerenda respubli
ca an, procreandi filii. Generalis autem sola adhortatio, & quę ad totam scilicet vitā
in omni tempore, in omni euentu, vitam dirigit ad id quod est præcipuum, est pie
tas ac Dei cultus. Qua ratione solum quoque viuere necesse est, vt semper viuamus.
Philosophia autem, vt dicunt veteres, est diuturnum Sapientiæ consilium, quod æ-
ternum ambit amorem. Præceptum autem Domini lucidum illuminans oculos. Su- F
scipe Christum, suscipe visum, suscipe lucem, vt rectè cognoscas Deumque virum-
que dulce Verbum, quod nos illuminauit super aurum & lapidem pretiosum, est
desiderabile super mel & fauum. Quomodo enim non est desiderabile, quod men-

tem

A tem in tenebris defossam, operantem effecerit & efficacem, & animæ luciferos acuerit oculos? Quemadmodum enim si Sol non esset, quod ad alia quidem astra attinet, nox essent omnia: ita nisi Verbum cognouissemus, & eo illuminati essemus, nihil differremus ab auibus quę pascuntur, vt qui pinguefiamus in tenebris, & morte nutriamur. Capiamus lucem, vt Deum capiamus. Capiamus lucem, vt simus Domini discipuli. Hoc certè Patri quoque est pollicitus: NARRABO nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. Lauda, & narrabo tibi patrem tuum Deum. Saluum faciunt tuæ narrationes. Docebit me canticum, quòd huc vsque errraui quærens Deum. Quoniam autem ad lucem me deducis Domine, & Deum inuenio per te, & Patrem accipio abs te, fio tuus cohæres, quoniam fratris te non pu-

B duit. Auferamus ergo, auferamus obliuionem veritatis, ignorantia amota & tenebris, quæ sunt impedimento oculis perinde ac caligo, eum qui verè est Deus contemplemur, hanc ei primum vocem in hymno acclamantes: Salue lux, quoniam lux nobis è cœlo exorta est qui defossi eramus in tenebris, & inclusi in vmbra mortis, lux, inquam, Sole purior, & vita quæ hic est iucundior. Illa lux vita est æterna, & viuunt quæcunque eam participant. Nox autem veretur lucem, & propter timorem occidens, cedit diei Domini. Fiunt omnia lux quæ sopiri non potest, & occasus credidit orienti. Hoc noua voluit creatura. Qui omnia enim obequitat Sol iustitiæ, æquè obit humanitatem, imitans Patrem qui æquè super omnes facit oriri solem

C suum, & rorem instillat veritatis. Is occasum traduxit in orientem, & mortem in vitam cruci affixit: ab exitio autem abreptum hominem, in æthere suspendit, transplantans interitum & corruptionem in interitus & corruptionis vacuitatem: & terram mutat in cœlum Dei agricola dextera significans, populos autem ad bonum opus excitans, veram vitam in memoriam redigens, & verè magnam, & diuinam, & quæ auferri non potest nobis hæreditatem largiens, cœlesti doctrina hominem Deum faciens, dans legem in mentem ipsorum, & eas scribens in corde. Quásnam scribit Leges? Quod omnes scient Deum à magno vsque ad paruum. Et propitius, inquit, Deus ero ipsis, & peccatorum eorum non recordabor. Suscipiamus leges vitæ, pareamus Deo exhortanti. Discamus ipsum, vt sit propitius. Reddamus illi li-

D cet non egenti gratam mercedem, affectus bene compositos, & veluti inhabitatæ domus mercedem, pro nostra quæ est hic inhabitatione, demus Deo pietatem ac eius cultum. Aes pro auro, pondusque nouem pro pondere centum taurorum. Pro modica fide dat tibi tantam terram quàm colas: aquam, vt bibas & aliam vt nauiges: aërem, vt respires: ignem, vt opereris, mundum, vt inhabites. Hinc tibi concessit in cœlos mittere coloniam. Hæc tot & tam magna opera & munera modica fide locauit. Deinde qui crediderunt quidem præstigiatoribus, amuleta & incantationes accipiunt vt salutares. Vos autem ne ipsum quidem Verbum cœleste, qui est Seruator, alligare vobis vultis, & Dei credentes incantationi, liberari quidem à vitiis & perturbationibus, quæ sunt morbi animi: auelli autem à pecca-

Locauit, id est tradidit largitus est.

E to. Est enim peccatum mors æterna. Estis planè edentuli & cæci sicut talpæ, & nihil aliud quàm comedentes, degitis in tenebris, circumfluentes interitu & corruptione. Sed est Veritas quæ clamat. Ex tenebris lux lucebit. Luceat ergo lux in occulto hominis, nempe in corde, & exoriantur radii cognitionis, eum qui intus est occultus, hominem manifestantes & illustrantes, discipulum lucis, qui est Christi familiaris & cohæres: maximè quando pio & bono filio maximè honorandum & colendum boni Patris nomen venerit ad cognitionem, imperantis lenia, & filio iubentis ea quæ sunt salutaria. Qui autem ei paret, in omnibus magna commoda percipit, sequitur Deum, paret Patri, se errare cognoscit, Deum diligit, diligit proximum, implet mandatum, quærit præmium, postulat promissum.

F Deo autem semper est propositum seruare gregem hominum, & ideo Pastorem bonum bonus misit Deus. Verbum autem explicata veritate, ostendit hominibus altitudinem salutis, vt vel salui fierent ducti pœnitentia, vel iudicarentur, si non obediissent. Hæc est prædicatio iustitiæ, iis quidem qui parent, euangelium, seu

bonus nuncius, iis autem qui non obedierint, iudicium. Sed terrifica quidem tuba classicum canens, congregauit milites, & bellum denunciauit. Christus autem qui pacificum modum in fines terræ inspirauit, non congregabit suos milites pacificos? Collegit quidem, ô homo Sanguine & Verbo *incruentum exercitum, & regnum cœlorum eis tradidit. Tuba est Christi, eius Euangelium. Is quidem tuba cecinit, nos autem audiuimus. Armemur pacificè, induentes thoracem iustitiæ, & fidei clypeum assumentes, & galeam salutaris imponentes, & acuamus gladium spiritus, quod est Verbum Dei. Ita nos Apostolus ordinat pacificè. Hæc sunt arma nostra inuulnerabilia. His armati, confligamus instructa acie aduersus malum, ignita mali iacula extinguamus, aqueis à Verbo tinctis cuspidibus, beneficia remunerantes gratis benedictionibus, & Deum verbo diuino honorantes. Adhuc enim loquente te, dicet, inquit: Ecce adsum. O sanctam & beatam hanc potentiam, per quam Deus versatur vnà cum hominibus. Melius est ergo & præstantius imitatorem simul fieri & cultorem optimæ ac præstantissimæ eorum quæ sunt essentiæ. Non poterit enim quis Deum imitari, nisi eo quòd sanctè colat, neque colere ac venerari, nisi eum imitetur. Qui est enim cœlestis amor & verè diuinus, hac ratione accedit hominibus, quando in ipsa anima id quod verè est honestum, à Verbo diuino excitatum, poterit effulgere. Et quod est maximum, cum germana ac sincera voluntate vnà concurrit salus, simul, vt semel dicam, coniugatis libera animi electione & vita.* Proinde hæc sola veritatis adhortatio assimilata est fidelissimis amicis, permanens vsque ad extremum spiritum, & bona dux ac comes toto ac perfecto spiritu animæ, iis qui tendunt ad cœlum. Quid autem te adhortor? Vrgeo vt saluus fias. Hoc vult Christus, vno verbo tibi vitam largitur. Et quod nam est hoc? Disce paucis. Verbum veritatis, Verbum incorruptionis, qui hominem regenerat, ipsum reducens ad veritatem, stimulus salutis, qui abigit interitum, qui mortem persequitur, qui ædificauit templum in hominibus, vt in hominibus Deum collocet. Fac vt templum sit castum ac mundum, & voluptates & delitias, tanquam caducum & breuem florem, relinque vento & igni. Temperantiæ autem ac moderationis sapienter fructus cole, & Deo teipsum consecra primitias, vt non solùm sit opus, sed etiam Dei gratia. Decet autem vtrumque, & Christo familiarem videri & dignum regno, & regno esse dignatum. Fugiamus ergo consuetudinem, fugiamus tanquam scopulum difficilem, aut charybdis minas, aut fabulosas Sirenes, suffocat hominem, à veritate auertit, abducit à vita, est laqueus, est barathrum, est malum ventilabrum consuetudo. Ait quidem ille:

Esa. 58. (margin, beside "Adhuc enim loquente te")

Côiugatis, id est, conuenientibus. (margin)

Hom. in Od. *Nauem inter fumum fœuum fluctumque coërce.*

Fugiamus, fugiamus ô socii, hæc vnda ignem eructat, mala est insula, accumulata ossibus & cadaueribus. In ea autem canit formosa meretricula, voluptas, quæ publica oblectat musica.

Circem innuit. (margin)

Sirenes hæc dicunt Vlyssi. (margin)

Gloria Græcorum ueni age huc illustris Vlysses,
Siste ratem, diuina audire ut carmina possis.

Laudat te ô nauta, & celebrem te dicit & illustrem, & Græcorum gloriam sibi vendicat meretrix. Sine eam possidere cadauera, fert tibi opem diuinus spiritus. Prætergredere voluptatem, abige:

Hesiodus. *Atque caue meretrix te fœmina fallere compta*
Possit, dulce loquens, quærens te euertere nido.

Præternauiga canticum, mortem operatur. Si solum velis, vicisti interitum, & ligno alligatus, eris solutus ab omni exitio. Gubernabit te Verbum Dei, & ad portum cœlorum te adducet Spiritus sanctus. Tunc meum Deum intueberis & sanctis illis initiabere mysteriis, & frueris iis quæ sunt occulta in cœlis, quæ mihi sunt seruata, quæ neque auris audiuit, nec in cor alicuius ascenderunt. Soles mihi duos videre en videor: Et duplices Thebas, dicebat quidam bacchans idolis, mera ebrius ignorantia. Ego verò eius misertus fuerim debacchantis, & eum qui sic desipit, adhortatus fuerim ad moderatam temperantemque salutem, quoniam Dominus

quoque

A quoque pœnitentiam peccatoris & non mortem desiderat. Veni ò vesane, non thyrso innixus, neque hædera redimitus. Abiice mitram, abiice nebridem, sis temperans ac moderatus. Ostendam tibi Verbum, & Verbi mysteria narrans conuenienter tuæ similitudini. Hic est mons Deo dilectus, qui non tragœdiis subiicitur, vt Cythęron: sed est dedicatus veritatis actibus, mons sobrius, castis vmbrosus materiis. In eo autem bacchantur, non fulmine ictæ Semeles sorores, Mænades, quæ in incesta visceratione carnium initiantur; sed Dei filię, pulchræ agnæ quæ veneranda Verbi orgia concelebrant: chorum moderatum congregantes. Chorus sunt iusti. Canticum est hymnus Regis omnium, psallunt puellæ, gloria afficiunt Angeli, Prophe-
B tæ loquuntur, editur sonus musicæ, cursu Thiasum persequuntur, magno studio festinant qui sunt vocati, patrem cupientes recipere. Veni tu quoque mihi ò senex, relictis Athenis, & diuinatione abiecta & arte Bacchica deducere ad veritatem. Ecce do tibi lignum quo innitaris. Festina Tiresia, crede. Christus illuminabit visum Sole splendidius, per quem cęcorum oculi respiciunt, nox te fugiet, ignis perterrebitur, mors peribit. Videbis cœlos ò senex, qui Thebas non aspicis. O verè sancta mysteria. O puram lucem, præferuntur mihi faces, cum cœlos & Deum aspexero, sanctus fio initiatus. Sacrorum autem interpres est Dominus & mystam obsignat illuminans, & Patri commendat eum qui credidit, qui seruatur seculis. Hæ sunt debacchationes meorum mysteriorum. Si velis tu quoque initiare, & chorum duces
C cum Angelis circa eum qui est ingenitus, & ab interitu alienus, & qui solus est verè Deus, vnà hymnum nobiscum canente Deo Verbo. Aeternus hic est Iesus vnus, qui magnus pontifex & vnius Dei, qui idem quoque est pater, orat pro hominibus, & hortatur homines. Audite gentes innumerabiles, vel potius quicunque ex hominibus estis ratione præditi, & Barbari & Græci, voco omne genus hominum, quorum ego sum opifex voluntate Patris. Venite ad me sub vno Deo collocandi, & vno Dei Verbo, nec sola ratione superate expertia rationis animantia; sed etiam ex vniuersis mortalibus do fruendam vobis immortalitatem. Volo enim volo vos hac quoque impertiri gratia, plenum & integrum præbens beneficium. Interitus ac corruptionis vacuitatem & rationem seu Verbum vobis largior, Dei cognitionem.
D Perfectum meipsum largior. Hoc sum ego, hoc vult Deus. Hoc est consensio, hoc est concentus & harmonia Patris. Hoc Filius, hoc Christus, hoc Verbum Dei, brachium Domini, potestas vniuersorum, voluntas Patris. Quorum olim quidem imagines; sed non omnes similes. volo vos corrigere ad exemplar, vt sitis mihi quoque similes, vngam vos vnguento fidei, per quod interitum exuitis & corruptionem: & iustitiæ nudam ostendam figuram, per quam ad Deum ascenditis. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quòd ego sum mitis & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum est suaue, & onus meum leue. Festinemus, curramus ò religiosæ & Dei Verbi similes, ò homines, imagines, festinemus, curramus, Matth. II.
E tollamus iugum eius, subeamus incorruptionem. Pulchrum aurigam hominum Christum diligamus. Pullum cum veteri duxit sub idem iugum, & iuncta hominum biga, currum dirigit ad immortalitatem, contendens ad Deum, vt euidenter impleat quod tacitè significauerat: prius quidem in Hierusalem, nunc autem agens in cœlos. Pulcherrimum est Patri spectaculum, filius æternus, victor. Magno ergo studio & contentione feramur ad honesta, & efficiamur homines pii ac religiosi, & maxima eorum quæ sunt aliena ab affectionibus & perturbationibus, Deum & vitam acquiramus. Est autem Verbum adiutor, bono animo simus, & in eo ponamus fiduciam. Nec nos vnquam tantum auri & argenti & glorię subeat desiderium, quantum ipsius Verbi veritatis. Neque enim Deo gratum est, si nos ea qui-
F dem quæ sunt maximi pretii minimi facimus: amentias autem, & ignorantias, & socordias, ac voluptates, & cultus simulachrorum, manifesta probra ac dedecora, & impietatem extremam pluris faciamus. Non abs re enim Philosophi, quæcunque stulti faciunt, ea impiè gerere & impios esse existimant. Quinetiam ipsam præterea

ignorantiam insaniẹ genus describentes, nihil aliud quàm multos fatentur insanire. Non est ergo dubitandum, inquiet Verbum, vtrum sit eorum melius, sapere ac moderatum esse, an insanire. Oportet autem Veritati fortiter adhærentes, Deum sequi totis viribus, moderate se gerentes, & existimare omnia eius esse sicut sunt. præterea autem nos quoque, cum didicerimus esse rem pulcherrimam eius possessionem, seipsos Deo permitterẹ, Dominum Deum diligentes, & hoc nostrum esse munus per totam vitam existimantes. Si autem sunt communia ea quæ sunt amicorum: est autem homo religiosus & Dei amicus Verbo intercedente: Fiunt itaque omnia hominis, quia sunt Dei omnia, & sunt omnia amborum amicorum communia, Dei & hominis. Nobis ergo hoc nunc restat vt dicamus eum solum qui est pius ac religiosus, esse Christianum, & diuitem, & temperantem, & generosum, & ea ratione Dei imaginem cum similitudine & dicere & credere iustum est & sanctum, vt qui à Christo Iesu factus sit cum prudentia, atque adeò iam quoque Deo similis. Non celat itaque Propheta gratiam, dicens, Ego dixi Dii estis, & filii excelsi omnes. Nos enim nos adoptauit, & noster tantum vult esse pater, non eorum qui fidem non habent. Res ergo nostræ ita se habent qui sumus Dei ministri. Qualia autem sunt consilia, tales quoque sunt sermones. Quales autem sunt sermones, tales etiam actiones, & qualia sunt opera, vita talis. Bona est vniuersa hominum vita, qui Christum cognouerunt. Satis, vt puto, verborum fecimus, etiam si longius processi, propter humanitatem & beneuolentiam, quod de Deo habui effundens, vtpote qui ad maximum omnium bonorum hortarer, nempe salutem. De ea enim vita quæ nullum habet finem & intermissionem, nec volunt quidem vnquam intermitti orationes, sacra enuntiantes. Vobis autem adhuc hic restat finis, vt eligamus id quod est vtile, vel iudicium, vel gratiam. Nam ego ne puto quidem esse dubitandum, vtrum eorum sit melius. Sed nec fas est comparare vitam cum interitu.

Margin: A (line 1); B (line 10); Psal. 81. (line 15); C (line 21); D (end).

A *SCHOLIA.*

Ternionis A

[a] *Adæ est error uetus, res autem noua est salus per Christum.*
[b] *De columna ignis loquitur, quæ Israëlitis exeuntibus ex Aegypto duce Mose apparuit.*
[c] ἀλευρομάντις *in farina,* κριθομάντις *in hordeo diuinat.*
[d] *Dardanus Iouis quidem filius, Phrygum autem Rex, primus dicitur incepisse mysteria Cereris.*
[e] *Odrysus Rex Thracum, cum quo gens habet idem nomen.*
B [f] φαλλὸς *lignum efformatum in speciem membri uirilis.*
[g] βειμὼ ἀπὸ τοῦ βειμᾶν *quod est fremere & irasci.*
[h] *Rhea dicitur Cybele, Cybela enim sunt montes Phrygiæ, in quibus ea colitur.*
[i] *Sabazia mysteria quæ fiebant Dionyso, quem ex Ioue suscepit Proserpina, quem nominabant Sabazium & Zagreum.*
[k] *Proserpina Zagream Dionysum Tauriformam seu Taurina specie appellauit, propterea quòd esset ualde agrestis.*
[l] κῶνος καὶ ῥόμβος *quæ & nucem pineam & trochum significant: sunt etiam genera saltationis.*
[m] *Thesmophoria est festus dies Cereris, sic appellatus, quoniam unà cum inuentione fructuum Ce-*
C *reris excogitatæ sunt leges, quæ* θεσμοὶ *dicuntur, cum prius ferarum instar uiuerent.*
[n] *Hunc piscem Veteres appellabant* καλλίχθυον*. Dicit enim Callimachus* καλλιχθύῳ ἐπὶ φρὶ τὶ κατίζω παιδὸς ἄπαυστος
[o] *Bassara dicitur indumentum Bacchicum.*
[p] *Menagyrtæ uocabantur Rheæ Sacerdotes, quòd pecunias singulis mensibus colligebant pagos urbes & domos obeuntes ac mendicantes, & simulachra ferentes in humeris. Hi etiam uocantur* μητραγύρται *quod matrem Deorum ferentes humeris, colligerent pecunias.*
[q] *Fœmininum, ut puto, morbum dicit, qui conuenit fœminis: uel uoluptatem, ut quæ emolliat & effœminet corda uirorum fortium.*
[r] *Euemerus est hic quem quidam dicunt Messenium, cuius meminit Callimachus in Choriambis,*
D *dicens,* γέρων ἀλαζὼν ἄδικα βιβλία ψύχει *qui male audiebat ut* ἄθεος.
[s] *Diagoras Philosophus fuit Melius genere, qui cum esset pius à principio conuersus est postea ad impietatem. Hac de causa, cum is qui depositum acceperat esset inficiatus, dixit id quod est præstantius non respicere res humanas, neque enim tam improbum hominem fuisse passuros. Huius meminit Aristophanes, cum dicit Socratem Melium, idest, Diagoram. Hipponis autem, qui ipse quoque fuit impius, meminit Cratinus.*
[t] *Græcè est* δυσόπαστος *id est, coniectu & comprehensu difficilis. Deriuatur autem* ἀπὸ τόπος *quod est locus, alludit uerò ad id quod dixerat, continet.*
[u] *Is Epimenides purgauit Athenas, erat autem Cretensis, sapientissimus, cuius meminit Menander in Cozeanomenis.*
E

Ternionis B

[a] *Ad uiuum,* ἐν χρῷ *in cute, id est propè uel uerè. Sic Hieremias, Deus appropinquans ego sum, id est, uerus.*
[b] *Dolium Græcè* κέραμος *fuit autem* κέραμος *carcer. Sic enim uocatur lingua Cypriorum.*
[c] *Cypriaca poëmata sunt quæ dicuntur cyclica. Continent autem raptum Helenæ. Ignoratur autem scriptor horum Cyclicorum. Cyclici autem dicuntur qui quæ sunt circa Iliadem, uel priora*
F *uel posteriora, ex ipsis conscripserunt Homericis.*
[d] ἰσχνὰ *gracilis apud Atticos, ut ait Diogenes, seu tenuis ac subtilis.*
[e] *Meminit, etiam Macaris Homerus, cum dicit* ὅσσον Λέσβος ἄνω μάκαρος ἕδος ἐντὸς ἐέργει.
[f] *Sagra urbs Italiæ, à qua etiam prouerbium, Veriora ijs quæ in Sagra.*

[g] εἵλωτες uocantur Mesenij, uel à palude quæ sita est prope Lacedæmonem, uel à uerbo ἑλεῖν A
Lacedæmonij enim cum eos cepissent, condemnarunt eos colere paludem, quod est uile & seruile officium, sicut Penestæ apud Thessalos, & Thetes, idest mercenarij, apud Athenienses: sic apud Lacedæmonios Ilotes.

[h] Petra, ut ex qua natos esse homines sit in fabulis.

[i] πεδιβασῶ forte leg. ἐπιβασῶ Venus quæ facit ascendere. Scholia interpretantur αἰσχρομορφοῦ id est quæ turpes efficit figuras.

[k] χοιροψάλας Dionysus colitur in Sicyone Bœotiæ, ut dicit Polemo in epistola ad Attalum. Accipitur autem χοιροψάλαν pro ψίλλαν. Est autem χοῖρος pudendum muliebre, ut testatur Aristoph. in Achar. dicens, χοῖρε χοῖρε τί σὺ ... B

[l] Continet historia quod cum in partu laboraret Alcumena, accessit mustela & statim peperit Herculem, & ideo eum colunt Thebani.

[m] Cum Cretenses expeditionem fecissent aduersus Troianos, & castrametati essent prope Troadem, mures noctu arrodebant lora clypeorum. Hinc factum est ut templum extruerent, Apolloni, sua autem Cretensium lingua eum uocarunt Sminthium, Mures enim Cretenses appellant mynthos.

[n] Phalereus erat portus Atticæ. Qui autem in proris erat Heros, is erat Androgeus filius Minois, sic nominatus, quoniam collocabatur in proris nauium. Et Callimachus meminit in quarto Causarum. C

[o] Bœotie, idest. O Hesiode, erat enim Bœotius genere.

[p] Ithome est urbs Lacedæmoniæ, quam etiam dicunt esse Messenem, uel potius ubi est arx Messenæ, sicut olim arx Argorum dicebatur Larissa.

[q] Hæc est libri inscriptio, qui continet reditum eorum qui reuersi sunt ex Troia.

[r] Super pyram enim cum esset Crœsus, sic dixit, ut ait Herodotus. Quæ autem mihi acciderunt, ingrata quidem, sed docuerunt uerum esse quod dicit Homerus, ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω passus autem stultus cognouit.

[s] Phoroneus erat genere argiuus. Merops autem Cous. Oraculum circa Lebadiam Bœotiæ fuisse primum à Phoroneo inuentum, cum ijs qui Dij censentur sacrificasset, scribitur similiter etiam à Merope. D

[t] Antiquissimum Deorum amorem cum Chao & terra fuisse natum dicit Hesiodus, cum dicit ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ' αὐτὰρ ἔπειτα γαῖ' εὐρύστερνος, ἠδ' ἔρως.

[u] Hic Philippides erat ἡμεροδρόμος id est tabellarius seu ueredarius, ut dicit Herodotus. Deinde cum Xerxes in Græciam fecisset expeditionem, is profectus ad annunciandum Laconibus aduentum Xerxis, in monte Parthenio uidet spectrum Panis eo in loco, & audit cuiusnam dæmonis est esset uisum, & quod ueniret laturus opem Græcis, & ab eo tempore Pan est existimatus Deus ab Atheniensibus, & cum speluncam quæ est super Areopagum ei ædificassent, cornutum hircum ei quotannis sacrificabant.

[x] Didymæus enim Apollo Mileti colitur, uel propterea quòd simul cum sorore Diana natus sit, uel quòd sint illic duplicia eius sacrificia. E

[y] Leucophryne uocatur Diana in Magnesia.

[z] Mindius, Mindus est urbs Cariæ, Telmissus urbs Cariæ quæ optimos habuit Vates. Vnde erat Aristander, quicum Alexander uersabatur, quando ædificauit Alexandriam.

[aa] Phellatas lapides uocant quidam à monte Phelleo, lapides asperos, ut Aristophanes Comicus αἶγας ἐκ φελλέως capras ex Phelleo, utpote loco aspero.

[bb] Munichia Diana colitur in Piræo. Vnde etiam pars portus uocata est Munichium.

[cc] Dolias Mineruæ colitur Athenis, quæ etiam πολιοῦχος idest præses ciuitatis. est autem posita in arce. F

Liberalis

A [dd] *Liberalis Dionysus, qui colebatur Liberis, est autem is locus Bœotiæ.*

[ee] *Alij dicunt in digito Mineruæ, ex quibus est etiam Gregorius Theologus, cum dicit, καὶ φειδίας τὸ παιδίον ἐν τῷ δακτύλῳ τῆς παρθένου χειρώσας τερπόμενον κάλλος Et Phidias qui pusionem pingit in digito Pantarces pulcher. Libanius autem Sophista dicit Phidiam pinxisse in digito Veneris.*

[ff] *Alcibiades dux exercitus Athenensium, uir & forma elegans & ætate iuuenis, adeò ut multæ fœminæ eum insanè amauerint.*

[gg] *Demetrius fuit Rex Macedonum & Græcorum. Quodam autem à ratione alieno œstro incitatus Mineruam uxorem ambijt.*

[hh] *Lamia quidem hæc fuit, propter quam laruæ quæ fiunt appellantur lamiæ, quæ fuerit terribilis*
B *infantibus, nam cum suos perdidisset filios, ueluti quodam inuidiæ œstro percita ferebatur in cædem alienorum.*

[ii] *Hippo quidam fuit ex ueteribus sapientibus, existimauit autem non esse deos sed existimari solum ab hominibus.*

[kk] *Barathrum est locus Athenis profundissimus, in quem inijciebantur damnati, quorum ne corpora quidem apparebant amplius. Erant autem alibi quoque loca supplicio deputata, quemadmodum Ceatas Lacedæmone, carcer autem Romæ.*

Ternionis C

C

[a] *Abdera est oppidum Thraciæ, sic appellatum ab Abdero uno ex socijs Herculis, qui fuit illic deuoratus ab equis Diomedis, quos quidem equos interfecit Hercules, & ab Abdero qui ab eo amabatur uocauit oppidum. Eadem etiam scribuntur de Perithoo, qui fuit etiam amatus ab Hercule, & ab illo illic mortuo & sepulto ab Hercule, nominata est urbs Perinthus.*

[b] *Antiquissimi enim apud Græcos, si audiendus est Herodotus Halicarnasseus, ex Aegypto comparata fabula, octo primum in Deos relati sunt. Deinde cum in nimiam Græci redacti essent superstitionem duodecim omnes sunt existimati.*

γοργῶπις & ἐργάνη epitheta Mineruæ, quorum primum significat oculis trucem, secundum quæ delectatur operibus.

D

Ternionis D

[a] *Maligni commoda dicit cæteros sensus, quoniam ingrediens per sensus hominem afficit iniuria.*

[b] *Incruentum. Non est enim, inquit, nobis pugna aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus aduersus potestates, tenebrarum, aduersus spiritualia nequitiæ.*

[c] *Visceratione, Crudas enim carnes comedebant, qui Dionyso initiabantur, hoc peragentes indicium dilaniationis Dionysi quæ facta est à Mænadibus.*

CLEMENTIS ALEXANDRINI

VIRI LONGE DOCTISSIMI,

qui Panteni quidem martyris fuit diſcipulus, præceptor verò Originis.

PAEDAGOGVS,

In quo docet quodnam ſit Chriſtiani hominis officium.

Gentiano Herueto Aureliano interprete.

FLORENTIAE

M D L I.

ILLVSTRI AC REVERENDO IOANNI AB HANGESTO NOVIODV-NENSI EPISCOPO ET COMITI, REGNI FRANCIAE PARI,

Gentianus Heruetus. S. D. P.

CVM Clementis Alexandrini Pædagogus, nuper à me Latinè versus, esset in lucem exiturus, diuque apud me cogitassem, quénnam ex omnibus potissimum deligerem, cuius felicibus auspiciis fretus, tutò posset multiplex ac varium Doctorum virorum subire iudicium: tu mihi in primis occurristi, ad quem & ipse Clemens meritò mitti magnopere cuperet, & à quo eum benignè excipiendum, amanter amplectendum, fortiterque defendendum, ego iustis, vt existimo, de causis mihi persuaderem. Cum enim ad conciliandam retinendamque amicitiam plurimum valeat eorundem morum ac studiorum similitudo: Clementis autem tanta sit doctrina, tam insignis & propè incredibilis rerum variarum cognitio, vt vir longè doctissimus Theodoretus eum virum sacrum, & maxima rerum experientia & doctrina præditum, in suo de Diuinis dogmatibus libello, vocare minimè dubitarit: ad quem potius fuerit is mittendus, quàm ad eum qui in omni literarum genere est ita versatus, vt in singulis excellat? Neque verò vereor, ne aliquo adulandi studio adductus, plura tibi quàm par sit tribuere existimer, cum sit mihi magis pertimescendum, ne viri docti, qui & antea in Gallia, & nunc in Italia pro summa tua humanitate te familiariter vsi sunt, & in dies vtuntur, me nimis esse in laudãdo parcum; & malignum arguant: quàm metuendum ne in tuis laudibus modum excessisse videar. Quas quidem ego fusè ac prolixè in præsentia persequerer, nisi mihi interim esset habenda ratio tuæ verecundiæ, qui cum sis ab omnibus longè celebrari dignissimus, à nullo tamen lubenter in os laudari pateris. Hoc tantùm dicam, quod mihi Clementem ad te mittenti quodammodo necesse est, & te clementem, & Clemente te esse dignissimum. Nec dubito, quin, vbi familiaris aliqua inter vos intercesserit consuetudo, vtrique, nempe vt & tu illum, & ille te vicissim admiretur, vsu sit venturum. Nam cum præter Sacrarum literarum peritiam, in quibus eius præcipua laborauit industria, omnium bonarum artium totiusque humanitatis, maximè autem philosophiæ, & in primis Platonicæ, qua

tu, quòd à Christiana in permultis non ita multum dissidere videatur, admodum delectaris, non dubito quin vir magnus & maximè suspiciendus à te sit existimandus. Sed cum ille hæc omnia esse tibi secum communia intellexerit, tibi autem hoc præterea accedere cognouerit, quod ille pulcherrimam quidem illam, sed vnam tamen tantùm linguam, nempe Græcam, teneat: Tu autem Græcam, Latinam, Hebræam, Chaldæam, vt omittam Arabicam, quam satis feliciter attigisti, & Gallicam quam ab infantia, & Italicam quam adolescens obiter didicisti, pulchrè calleas, & Liberalibus omnibus disciplinis Philosophiæque ac medicinæ cognitioni, iuris Ciuilis ac Pontificii scientiam adiunxeris, administrandæque reip. iurisque dicendi rationem tam diuturno rerum vsu & experientia, quàm veterum exemplorum & monimentorum recordatione comparatam cõprehenderis non dubito quin ille tibi summa sit omnia tributurus, & quòd ad tantum virum missus sit, magnas gratias acturus. Sed quid ago, qui contrà ac statueram in tuas laudes excurram? cum mihi magis laborandum sit vt tu Clementem clementer accipias, quàm committendum vt dum vtrunque inter se confero, alteri fortasse videar nimium detrahere. Vt eum autem tibi gratum futurum mihi persuadeam, tua facit humanitas, ad quem cum viris omnibus doctis facilis pateat aditus, multum abest vt virum longè doctissimum & optimum à te putem excludendum. Qui quidem cum Græcè & Latinè nunc in lucem exeat, si natiua eius lingua te magis delectet, poteris eum Græcè perlegere. Sin autem velis eum quandoque audire loquentem paulò familiarius, Latino eum sermone non tam ornato quidem illo & eleganti, sed qui tamen eius cogitata fideliter exprimat, differentem audies. Interpretis enim fidem, si nihil aliud, me satis præstitisse existimo. Quod cum tu, vt spero, facile animaduerteris, restabit vt à te petam ac postulem, vt cum hunc Pædagogum grata manu acceperis, me, imo verò nostrum Clementem tuo patrocinio à malignorum & improborum hominum calumniis defendas: qui cum ipsi nullam Christianæ reip. vtilem nauent operam, in hoc tamen sibi valde placent, si securè aliorum detrahant laboribus. Quorum ego maledicta me posse facile repellere, imò verò despicere, existimo, si tu eum qua spero beneuolentia exceperis, & summa tui nominis auctoritate defenderis. Vale, & me in clientulorum tuorum numerum digneris adscribere.

Bononiæ VI. Idus Iul. M D. XXXXVIIII.

CAPITA PRIMI LIBRI.

SCHOLIA QVAEDAM IN PAEDAGOGVM.

EA quæ in humana constitutione considerantur, mores præcedunt, ut qui sint ueluti materia & initamentum bonorum & malorum motuum. Quoniam autem ex motibus alij quidem sunt actiones, alij uerò passiones: actiones quidem, quoniam sunt in eo quod in nobis imperium obtinet, sunt diuiniores: passiones uerò in eo quod est imbecillum & materiale: nunc merito primo quidem loco ponuntur mores, ut qui sint fundamentum actionum: subijciuntur autem actiones & animi affectiones, ut quibus sit ingeneratum ut componantur à ratione.

· Vos ò pueri attendite. ἐλλειπτικῶς enim seu per defectum dictum est, ut adolescentes scilicet redderet attentiores ad audiendam grauitatem eorum quæ dicuntur. Constituta est nobis seu à nobis, basis ueritatis, seu basis sancti templi magni Dei. Quænam est autem basis, nisi infractum fundamentum cognitionis? pulchra adhortatio per obedientiam uitæ rationi consentaneæ, æterna appetitio, delecta scilicet in prædium intelligens.

Quoniam sermo exhortatorius, qui uersatur in moribus, tenet locum fundamenti uel carinæ ad pietatis superædificationem: habet adiutorem ad actiones, sermonem qui uersatur in tradendis præceptis, ad affectiones autem seu animi perturbationes, sermonem consolatorium.

Nam cum tria in homine considerentur, mores, actiones, animi perturbationes: sermo pædagogus unus & idem, horum unicuique conformatus, ut corrigat & meliores reddat, applicatur tribus congruè & conuenienter: Moribus quidem, adhortando; actionibus uerò, præcepta suppeditando: rursus autem perturbationibus animi, consolando. Quare quando salutem quidem procurando uersatur in moribus, adhortatorius nominatur sermo uel suasorius. Quando autem in actionibus, dicitur ὑποθετικός, id est, præcepta tradens, & θεραπευτικός, idest medens seu curans. Quando autem affectiones animi transmutat, consolatorius. Quando autem ad hæc aggredienda incitat, tunc subit Pædagogi officium, ut sint meliores incitans. Per adhortationem quidem incitat ad mores componendos. Per eum autem qui tradit præcepta, themata similitudinaria inducit, per euidentem explicationem, ea quæ ab alijs errata sunt, posteris pulchre suggerens. Vnde etiam dicitur curans siue medens. Per consolatorium autem, reditum per pœnitentiam, ut restituatur pristino statui sibi conuenienti. Nonnunquam autem procedit etiam per uiam doctrinæ de qua non est tempus dicendi in præsentia, est autem cum dogmatibus.

A

CLEMENTIS ALEXANDRINI PAEDAGOGI LIBER PRIMVS.

B

Quid profitetur Pædagogus Cap. I.

CONSTITVTA est basis veritatis ò vos pueri, nobis ipsis sancti templi magni Dei, infractum fundamentum cognitionis, pulchra adhortatio per obedientiam vitæ rationi consentaneæ, æterna appetitio deiecta in prædium intelligens. Cum hæc quidem certè tria sint in homine, mores, actiones, animique affectiones seu perturbationes: mores sortitus est sermo exhortatorius, pietatis dux ac religio-
C nis, qui instar carinæ subiectus est ad fidei ædificationem. quo quidem nos valde exultantes, & opiniones veteres abiurantes, ad salutem capessendam iuuenes alacresque reddimur, cum psallente propheta concinentes, QVAM BONVS Israel Deus Psal. 72.
iis, qui recto sunt corde: Omnibus verò actionibus præest sermo qui versatur in tradendis præceptis: animi autem motibus ac perturbationibus medetur sermo consolatorius. Hic ipse idem quiuis sermo, cum vnus sit, à mundana, in qua eductus & coalitus est, cõsuetudine hominem abripiens, & in simplici vniusque modi fidei in Deum salute instituens, dux scilicet cœlestis sermo,
D quando ad salutem quidem adhortatus est, ei impositum est nomen Exhortatorii. & hic sermo propriè incitatorius, ex parte scilicet totum, appellatus est. Est enim exhortatoria vniuersa religio piusque Dei cultus, vt qui & vitæ hic rectè degendæ, & futuræ desiderium menti cognatæ ingeneret. Nunc autem cum & in medendo & in præceptis tradendis versetur, & ad vtrunque simul, eum quem admonet, ipse seipsum sequens, adhortetur, qui in nobis sunt animi morborum curationem in summa promittens, hic à nobis apposite vno appelletur nomine, Pædagogus. cum in actione, non in accuratè tradenda disciplinæ ratione, versetur Pædagogus, quatenus eius quoque finis est animam meliorem reddere, non docere; & in vita moderata ac temperata, non quæ sit scientia prædita, instituere. Quanquam hic ipse quoque sermo
E ad docendum aptus est. sed eo in præsentia non vtitur. Qui enim quæ ad dogmata pertinent declarat & reuelat, is sermo est qui in docendo versatur. Cùm autem in actione versetur Pædagogus, postquam ad componendos mores prius adhortatus est, tum ad ea quæ oportet agenda adhortatur, pura ac sincera præcepta tradens, & eorum quæ prius admissa sunt, erratorum imagines ac similitudines posteris ostendens. Sunt autem ambo vtilissima. Adhortatorium quidem genus, ad parendum. Quod autem instar imaginis ac similitudinis assumitur, quod est ipsum quoque duplex, sicut prior coniugatio, partim quidem in eo consistit, vt bonum eligentes imitemur; partim autem, vt malum repudiantes auersemur. Morborum itaque animi hinc curatio sequitur, cum adhibitis imaginum ac similitudinum solatiis, animos
F confirmat Pædagogus, humanis præceptis, tanquam lenibus medicamentis, ad perfectam veritatis cognitionem eos qui laborant deducens. Inter sanitatem autem & cognitionem permultum interest. Nam hæc quidem disciplina, illa verò curatione comparatur: qui itaque laborat non prius aliquid eorum quæ ad doctrinam per-

tinent didicerit, quàm perfectè sanus fuerit. Neque enim discentibus ac laborantibus vnumquodque præceptum similiter traditur: sed illis quidem ad cognitionem: his verò ad medelam. Quemadmodum ergo, quorum corpus ægrotat, iis medico opus est: ita quorum æger est animus, ii pædagogo opus habent, vt animi nostri morbis medeatur: Deinde verò Doctore, qui puram deducat animam ad cognitionis aptitudinem, vt possit reuelationem sermonis percipere. Porrò autem dum gradu salutari nobis conuenienti in efficaci disciplina nos studet perfectos & consummatos reddere, pulchra vtitur œconomia. Omni ex parte benignus & hominum amans verbum, è supernis adhortans, deinde fungens Pædagogi officio in omnibus, & nos edocens. B

Quòd propter peccata nostra nos moderetur Pædagogus. *Cap. II.*

PAedagogus autem noster, ò vos pueri, est Deo Patri suo similis, cuius est filius, in quem nullum omnino cadit peccatum, estque nulli reprehensioni affinis, & animo impatibilis: Deus in figura hominis, impollutus, paternæ voluntati seruiens, Deus verbum, qui est in patre, qui est à dexteris patris, & cum * figura Deus est. Hic nobis est imago in qua nulla est macula. Ei omnibus viribus tentandum C est animam similem efficere. Sed ille quidem liber est ab omnibus humanis animi per

Ioan. 5. turbationibus. Propterea enim vel solus est Iudex, quòd solus sit inquem peccatum

1. Pet. 2. non cadit. nos autem conemur quoad eius fieri poterit vt quàm minimum peccemus. Nihil enim maiori curæ ac studio esse debet, quàm vt ab animi perturbationibus morbisque primum liberemur: deinde verò vt prohibeamus ne in peccatorum consuetudinem facile prolabamur. Atque optimum quidem est nullo modo peccare penitus, quod quidem Dei esse dicimus. Secundum autem, nullum ex voluntariis attingere maleficiis, quod est proprium sapientis, & in inuoluntariorum non adeò multa incidere. Tertium autem quod est proprium eorum qui benè educti & à Pædagogo rectè instituti fuere, in peccatis non diutissimè immorari, vltimo loco ponatur. Sed ei quoque salutare fuerit, si iis qui vocant ad pœnitentiam minimè D

Num. 6. repugnauerit. Atque mihi quidem per Mosen videtur pulcherrimè dicere Pædagogus. SI QVIS IN EO fuerit repente mortuus, statim polluetur caput voti eius, & radetur: peccatum inuoluntarium, mortem repentinam appellans. Eam autem dicit polluere, vt quæ animam macula respergat. & ideo quàm citissimè ei adhibet medicinam, consulens vt statim ei caput radatur, nempe ignorantiæ comas, quæ vmbram rationi offundunt, amouere & abstergere suadens. vt à densa vitii materia nuda relicta ratio, [b] ea autem sedem suam collocat in cerebro, quàm ocyssimè redeat ad pœnitentiam. Deinde cum pauca adiecisset, subiungit: PRIORES autem dies irrationales. Per quæ clarum est significari peccata quæ non facta sunt E per rationem. & Inuoluntarium quidem appellauit repentinum, peccare autem, Irrationale. Quamobrem sermo Pædagogus sortitus est moderationem, ad prohibendum irrationale peccatum. Id autem hinc ex Scriptura considera. PROPTEREA hæc dicit Dominus. Quod prius fuerit peccatum, arguendo ostenditur per sequentem dictionem, propterea quod iustum iudicium sequitur. Idque per Prophetas apertè ostenditur, dum dicunt. SI NON PECCASSES, non hæc esset mina-

Esaiæ. 66. tus. & propterea sic dicit Dominus. Propterea quòd hos sermones non audiistis ideo

Hierem. 7. hæc dicit Dominus. &, Ecce propterea dicit Dominus. Propterea enim est Prophe

Ezech. 33. tia, propter obedientiam scilicet & inobedientiam. Propter illam quidem, vt seruemur. Propter hanc autem, vt castigemur. Est autem Pædagogus noster, Verbum, qui F præter naturales animæ affectiones curat per admonitiones. Morborum enim corporis auxilium propriè vocatur Medicina, quæ docetur humana sapientia. Verbum autem paternum, solus est humanarum ægritudinum Pæonius medicus, & sanctus

A ægrotæ animæ incantator. SALVVM fac seruum tuum, inquit, Deus meus sperantem in te. MISERERE mei Domine, quia ad te clamabo toto die. Medicina enim, vt ait Democritus, medetur morbis corporis, sapientia autem liberat animam à perturbationibus. Bonus autem pædagogus, qui est sapientia, qui verbum Patris, qui fabricatus est cœlum, vniuersi figmenti curam gerit. Eiusque corpori & animæ medetur, qui est omni ex parte sufficiens medicus humanæ naturæ, seruator. SVRGE, inquit Paralytico, & sublato in quo iaces grabato, vade domum. & qui prius erat infirmus, extemplo, sanus & firmus euasit. & mortuo, Lazare, dixit, egredere. Ille verò mortuus ex sepulchro exiit qualis erat antequam moreretur, meditatus resurrectionem. Psal. 85. Marc. 2. Iohan. 11.

B Quinetiam ipsi quoque medetur animæ præceptis donisque ac gratiis. Sed præceptis quidem ac monitis id facere vtique differt: Donis autem ac gratiis diues, Dimittuntur tibi peccata tua, nobis dicit peccatoribus. Nos autem simul ac ipse cogitauit, facti sumus infantes, optimum ac stabilissimum locum ab optima & præclarè ordinata eius moderatione adepti: quæ primum quidem in mundi & cœli solique ambitibus circumagitur, in cæterorumque astrorum motibus versatur, propter hominem: Deinde verò in ipso homine, in quem omne eius studium confertur: eumque maximum ac pulcherrimum esse opus existimans, prudentia quidem ac moderatione & temperantia animam eius direxit: corpus verò pulchritudine iustaque & commoderata membrorum proportione temperauit: in

C humanæ autem naturæ actionibus, quod in eis rectè & ex virtute geritur, pulchrumque qui est in eis ordinem ex suo eis inspirauit.

Quòd sit benignus & hominum amans Pædagogus Cap. III.

IN omnibus prodest, & in omnibus iuuat Dominus, & tanquam homo, & tanquam Deus. peccata quidem remittens, vt Deus; ne peccemus autem, Pædagogi ritu instituens, vt homo. Iure ergo homo est Deo charus, quoniam eius figmentum homo est.

D & alia quidem solo iussu fecit: hominem autem per se manu fabricatus est, & quid ei proprium inspirauit. Quod ergo ab ipso & ad eius imaginem factum est, vel tanquam propter se Deo eligendum ab ipso Deo fabricatum est; vel tanquam propter aliud eligendum effictum est. Si ergo homo est propter se res eligenda, cum bonus sit, bonum amauit. & intus est in homine id amatorium, quod Dei inspiratio seu insufflatio dicitur. Si autem homo res propter alias eligenda factus est, non alia fuit Deo causa cur hunc faceret, quàm quòd absque eo neque Deus poterat esse bonus opifex: neque homo peruenire ad Dei cognitionem. Non enim aliter id cuius causa homo factus est Deus fecisset, si non homo factus esset. & quam habuit absconsam volendo potentiam, per externam impleuit facien Gen. 1.

E di potestatem Deus ab homine acceptam, qui fecit hominem. & vidit quem habuit. & factum est quod voluit. nihil est autem quod Deus non possit. Homo ergo quem fecit Deus, res est per se eligenda. Quæ res autem per se est eligenda, ei est propria ac familiaris cui per se est eligenda. Ea autem res est expetenda & deligenda. Sed & si quid est diligendum, non potest id ab ipso non diligi. Diligendum autem esse hominem ostensum est. Homo ergo à Deo diligitur. Qui enim fieri potest vt non diligatur, propter quem vnigenitus ex sinu Patris demittitur, verbum fidei: fides ex superabundantia, ipse Dominus, qui apertè confitetur, & dicit. IPSE enim pater vos diligit, quia vos me dilexistis. Et ipse rursus. ET DILEXISTI ipsos, quemadmodum me dilexisti. Iohan. 16. Idem. 17.

F Quidnam ergo vult Pædagogus, & quid profitetur, & quomodo & factis & dictis affectus sit, & in iis quæ sunt agenda præcipiendis, & prohibendis iis quæ sunt contraria, iam vtique clarum est. Manifestum est autem esse alterum genus sermonis, cuius est institutum docere, quod quidem est subtile & spiritale, & accuratam tractandi rationem sequitur, & in arcanis con

templandis mysteriis versatur. Id autem in præsentia differatur. Par est autem eum A
nos redamare qui pro suo in nos amore dux est nobis vitæ optimæ degendæ, ex eius
autem voluntatis iussis viuere, non ea solùm quæ iubentur exequentes, vel quæ pro
hibentur cauentes, sed etiam has quidem imagines auersantes, illas verò, quoad eius
fieri poterit, imitantes: Pædagogi factorum similitudinem operando referre, vt
impleat id quod dictum est, Ad imaginem & similitudinem. In vita enim tanquam
in profundis errantes tenebris, optimo, & qui nunquam aberret ac offendat, duce
Matth. 15. opus habemus. Optimus autem dux est, non cæcus, vt dicit Scriptura, cæcos in fo-
ueas ducens, sed verbum cuius est visus perspicacissimus, & qui cordis intima per-
uidet. Quemadmodum ergo non est lux quæ non illuminat, neque mouens quod B
non mouet, ita nec diligens quod non diligit, nec bonum quod non prodest, & ad
Ioan. 1. salutem deducit. Faciamus ergo præcepta per opera & facta Domini. Verbum enim
ipsum apertè caro factum est, eandem simul virtutem actiuam & contemplatiuam
ostendens. atque adeò eius sermonem, præcepta, & monita legem existimantes, eo-
gnoscamus quæ sunt breues & directæ viæ ad æternitatem. Persuasione enim sunt
plena præcepta, non timore.

Quòd ex æquo virorum & mulierum Pædagogus sermo sit. *Cap. IIII.*

C

HANC ergo bonam obedientiam magis magisque amplectentes, nos
ipsos Domino tradamus, firmissimum eius fidei rudentem appen-
dentes, cogitantes eandem esse virtutem viri & mulieris. Si enim
Gal. 3. vtrisque vnus Deus est, vtrisque etiam vnus est Pædagogus; vna
ecclesia, vna moderatio ac temperantia, vna verecundia, alimen-
tum commune, coniugales nuptiæ, respiratio, visus, auditus, co
gnitio, spes, obedientia, charitas, omnia similia. Quorum au-
Matth. 22. Luc. 20. tem est vita quidem communis, communis autem gratia, & salus communis; eo-
rum quoque communis est dilectio & educatio. IN HOC, enim inquit, seculo vxo
res ducunt & nubunt: in quo solo fœmininum à masculo discernitur: In illo autem D
non amplius, vbi socialis & sanctæ huius vitæ, quæ ex coniunctione proficiscitur,
præmia non masculo ac fœminæ, sed homini proponuntur, cum eum qui est sepa-
παιδάριον. ratus seiungat cupiditas. Viris itaque & mulieribus commune nomen homo est. Ea
Puellus tam masculus quam fœmina. ratione mihi videntur Attici παιδάριον communiter non solùm masculum sed etiam
fœminam vocasse, si cui fide dignus videtur esse Comicus Mænander in Rapizome-
na, qui sic dicit. FILIOLA mea. admodum enim natura humanum est ac benignum
παιδάριον. Iam verò ἄρνες quoque, quod agnos significat, est epicœnum nomen sim
plicitatis, animalis masculini & fœminini. Ipse autem Dominus nos pascit in secu-
la seculorum. Amen. Sine pastore autem, nec oues, nec quidquam potest aliud vi-
uere. neque pueri sine pædagogo, nec ministri sine Domino. E

Quòd omnes qui in veritate versantur, sint apud Deum pueri. *Cap. V.*

QVÒD itaque Pædagia quidem sit παίδων ἀγωγή, hoc est, puerorum
eductio, ex ipso nomine clarum est. Restat autem vt pueros quos
Scriptura significat consideremus, deinde Pædagogum eis præficia
mus. Nos pueri sumus. multifariam autem nos celebrat, multisque
modis variis nominibus allegoricè vtitur Scriptura, simplicitatem
fidei diuersis rationibus immutans, In Euangelio itaque. CVM F
Iohan. vlt. Matth. 19. Mar. 10. IN littore, inquit, stetisset Dominus, discipulos, erant autem pi
scantes, alloquutus est: Puelli, nonquid obsonium habetis? eos pueros appellans
quos vsu & diuturna consuetudine habebat familiares. ET ADDVXERVNT ei, in-

A quit, pueros ad impositionem manuum benedictionis. Cum autem eius noti ac fa
miliares prohiberent, dixit Iesus: SINITE puellos, & ne prohibete eos venire ad
me. Talium enim est regnum cœlorum. Quid autem sibi vult quod dictum est, ipse
declarabit Dominus, dicens: NISI CONVERSI fueritis, & efficiamini sicut hi Mat. 18.
puelli, non intrabitis in regnum cœlorũ. non regenerationem allegoricè hic signifi
cans, sed quæ in pueris inest simplicitatem, vt eius similitudinem referamus, cõmen
dans. Pueros quoque nos eligit spiritus Propheticus. CVM CARPSISSENT, in- Mat. 21.
quit, pueri ramos oleæ vel palmarum, exierunt obuiam Domino, & clamarunt
dicentes, O sanna filio Dauid, Benedictus qui venit in nomine Domini: Lux & glo
B ria & laus cum supplicatione Domino. Hoc enim significat O sanna, si Latinè ex-
plicetur. Mihi autem videtur Scriptura, hanc prophetiam proferens, tacitè eam quæ
prædicta fuerat probri loco obiicere. NVNQVAM legistis, Ex ore infantium & la- Psal. 8.
ctantium perfecisti laudem. Hac itidem ratione Dominus suos familiares stimulat,
vt ipsum diligenter attenderent incitans, vt qui iam ad patrem properaret; audito-
res vt maiore desiderio eum audirent præparans, fore vt paulò post abesset præsigni
ficans. oportere eos veritate vberius ac profusius frui innuens, cum verbum mox
se in cœlum reciperet. Rursus ergo eos vocat puellos. Ait enim: PVELLI adhuc Iohan. 13.
modicum sum vobiscum. Et rursus assimilat regnum cœlorum puellis in foro seden Mat. 11.
tibus, & dicentibus: TIBIA vobis cecinimus, & non saltastis, Lamentati sumus,
C & non planxistis: & quæcunque alia subiunxit his consentanea. [a]Neque verò ita so
lum sentit Euangelium, sed prophetia quoque est eiusdem sententiæ. Dicit itaque
Dauid: LAVDATE pueri Dominum, laudate nomen Domini. Porrò autem di- Psal. 112.
cit etiam per Esaiam: ECCE EGO & pueri quos dedit mihi Deus. Miraris, dum au Esa. 8.
dis viros qui sunt in Gentibus à Domino vocari pueros: non mihi vocem videris au
dire Atticam, à qua disci potest eas, quæ sunt elegantes & speciosæ adolescentulæ,
& præterea ingenuæ, appellari παιδίσκας, ancillas autem παιδισκάρια. & ipsas ado
lescentulas propter ætatis pueriles vigorem diminutiue puellarum nomine honora
ri. Iam verò cum dicit, [b]Agnelli stent à dextris, simplices pueros significat, tan- Mat. 25.
quam agni & oues sint genere, non viri. Agnellos autem priuilegio dignos censuit,
D eam quæ est in hominibus facilitatem ac teneritudinem morumque simplicitatem
& animi innocentiam præferens. Et rursus quando dicit: TANQVAM vituli la- Hier. 46.
ctantes, nos rursus allegoricè significat, & quando, TANQVAM columbam sim- Deut. 14.
plicem & felle carentem, & cum rursus nos iubet per Mosen duos pullos columba- Num. 6.
rum vel par turturum pro peccato offerre, eorum quæ sunt tenera nullam quæ eis
inest cum peccato affinitatem, pullorumque innocentiam, & acceptæ iniuriæ nul
lam recordationem dicens esse Deo acceptam, & simile simili expiari exponens.
Quinetiam turturum timiditas, quæ ne peccetur adhibenda est, cautionem signifi-
cat. Quòd autem nos pullos dicat, testis est Scriptura: QVEMADMODVM gallina Mat. 23.
congregat pullos sub alis suis. Ita nos sumus pulli Domini, sanè quàm admirabiliter
E & mysticè animæ simplicitatem ex puerili ætate describente sermone. Alicubi enim ὑιοὶ
nos vocat pueros, alicubi verò pullos, nonnunquam autem infantes, alicubi autem τέκνα.
filiolos, & sæpe filios, & populum recentem, & populum nouum. SERVIS AV- Esa. 56. et 65.
TEM meis, inquit, imponetur nomen nouum. Nomen nouum dicit, quod est re-
cens, æternum, impollutum, simplex, & infantile, & verum, quod benedicetur
in terra. Per allegoriam autem nos rursus pullos vocat, qui vitii iugum non sub- πῶλος, Pullus equinus.
imus, qui ab improbitate minime domiti sumus, sed sumus simplices, & ad ipsum
solum Patrem exilimus, non equos subiugales, qui ad propinquorum vxores hin-
niunt, & fœminarum insano amore tenentur, sed liberos, & recenter genitos:
qui propter fidem exultant: qui celeriter currunt ad veritatem: qui sunt veloces ad
F salutem: qui mundana proterunt & conculcant. LAETARE valde filia Sion: annun Zach. 9. Mat. 21.
tia filia Hierusalem: Ecce Rex tuus venit tibi iustus, mansuetus, & seruans, & ipse
mitis, & qui ascendit subiugalem & pullum nouum. Non satis habuit solum dixis-
se pullum, sed etiam nouum ei adiecit. humanitatis quæ in Christo vnita est noui-

tatem, & senii expertem cum simplicitate æternitatem ostendens. Tales autem nos A
nouos pullos qui infantes sumus, diuinus noster alit pullorum domitor. Quòd si
Genes. 49. asinus quoque nouus est in Scriptura, pullus tamen est hic quoque asinus. ET PVL
LVM, inquit, alligauit vineæ. hunc simplicem & infantem populum sermoni alli-
gans, quem vocat allegoricè vitem. Fert enim vinum vitis, sicut Verbum sangui-
nem. Est autem vtrunque poculentum hominibus ad salutem: vinum quidem cor-
pori, sanguis verò spiritui. Quòd autem nos quoque agnos dicit, fide dignus testis
Esa. 40. est spiritus loquens per Esaiam: SICVT pastor pascet gregem suum, & brachio suo
colliget agnos: per id quod est in ouibus tenerrimum, agnos scilicet, simplicitatem
allegoricè significans. Atque adeò nos quidem certè earum quæ sunt in vita longè B
pulcherrimas & perfectissimas possessiones appellatione puerili honorantes, disci-
plinam Græcè παιδείας & παιδαγωγίας vocauimus. Pædagogiam autem esse confite-
mur bonam à pueris in virtute institutionem. Nobis itaque Dominus apertius aceui
dentius reuelans quid ex appellatione puerorum significetur, cum orta esset quæstio
inter Apostolos quisnam ex eis maior esset, statuit Iesus puellum in medio, dicens:
Matth. 18. QVI SE humiliauerit vt hic puellus, is maior est in regno cœlorum. Non ergo pue
rorum appellatione vsus est, tanquam qui per ætatem essent inconsiderati, & ra-
tione minime vti possent, queadmodum nonnulli sensere: neque si dixerit, NISI
FVERITIS sicut hi puelli, non intrabitis in regnum Dei, id inerudite accipiendum
est. Qui itaque infantes sumus, humi non amplius volutamur: neque vt anteà ser- C
pentum more in terra serpimus, toto corpore in stultis cupiditatibus prouoluti,
sed mente sursum erecti, mundoque & peccatis renunciantes, suspenso pede eate-
nus terram tangentes quatenus in mundo esse videamur, sanctam persequimur sa-
pientiam. Hæc autem videtur esse stultitia iis, qui se ad calliditatem & versutiam
exacuerunt. Iure ergo sunt pueri, qui Deum solum patrem nouerunt, simplices,
infantes, integri ac innocentes, qui sunt vnicornium cornuum amatores. Iis ita-
que qui in sermone processerunt hanc vocem annuntiauit, rerum ac negotiorum
quæ hic sunt iubens curam abiicere, & suadens solum patrem attendere, puellos
Matth. 6. imitantes. Et ideo dicit in iis quæ consequuntur. NE SITIS solliciti de crastino.
Sufficit enim diei malitia sua. Ita curis de victu depositis soli Patri adhærere præci- D
pit. Qui autem hoc implet præceptum, reuera infans ac puer Deo est & mundo:
huic quidem, tanquam seductus ac errabundus: illi verò, tanquam dilectus. Iam
Matth. 23. verò si vnus est, vt dicit Scriptura, magister in cœlis, in confesso est qui in terra sunt
omnes appellari discipulos. Ita enim habet veritas, id quidem quod est perfectum
esse apud Dominum qui semper docet: quod puerile autem est & infantile, apud
nos qui semper discimus. Porrò autem itidem Prophetia id quod perfectum est ho-
Psal. 6. norauit Viri appellatione. Et per Dauid quidem, de Diabolo, VIRVM, inquit, san-
guinum abominatur Dominus. Virum vocat vt qui sit perfectus in vitio. Dicitur
Vir quoque Dominus vt qui sit perfectus in iustitia. Iam enim Apostolus ad Corin
2. Cor. 11. thios scribens, dicit: DESPONDI enim vos vni viro virginem castam exibere Chri E
Eph. 4. sto. siue tanquam infantes & sanctos, veruntamen soli Domino. Ad Ephesios au-
tem scribens, apertissimè reuelauit quod quæritur, dicens hoc modo. DONEC
occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis Dei, in virum perfectum: in men
suram ætatis plenitudinis Christi, vt non simus amplius infantes qui fluctibus agi
temur & circunferamur omni vento doctrinæ, in præstigiis hominum, in versutia
ad insidias erroris: vera autem dicentes in dilectione, augeamus in ipsum omnia.
Hæc dicens ad ædificationem corporis Christi, qui est caput & vir, qui solus in iusti
tia perfectus. nos autem infantes, qui ad inflationem perflantes hæresum ventos vi
tantes, & iis non fidem habentes qui nos aliter docent quàm patres, tunc perfecti
efficimur quando sumus ecclesia, capite, Christo scilicet, recepto. Hic autem F
par est attendere appellationem huius vocabuli νήπιος, quod infantem significat,
vt intelligatur τὸ νήπιος non dici de insipientibus. Qui est enim insipiens, dicitur
νηπύτιος. νήπιος autem qui est νέηπιος, vt ἤπιος qui est leni ac molli animo. Quo fit vt is
dicatur

A dicatur νήπιος, qui moribus mitis ac mansuetus recéter euasit. Hoc autem manifestissime significauit beatus Paulus, dicens: CVM POSSEMVS oneri esse sicut Christi Apostoli, fuimus mites in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. Mitis ergo ac mansuetus est infans, nempe νήπιος & ea ratione magis tener ac mollis. & tener mollisque est qui est simplex, doli ac fraudis expers, & remotus à simulatione, rectoque & erecto animo. Hoc est autem fundamentum simplicitatis & veritatis. SVPER QVEM, enim inquit respiciam, nisi super mansuetum & quietum? Talis enim est sermo virginalis, tener ac mollis, & fictioni non affinis. Vnde etiam virginem teneram sponsam, & puerum ἀπαλόφρονα, hoc est, teneri ac mollis animi, vocare consueuimus. Sumus autem nos teneri ac molles, qui persuasioni nôn reluctamur, & à bonitate non difficiliter colimur, bileque vacui, & malitia & peruersitate minime permixti sumus. Vetus enim generatio peruersa est & duro corde. Chorus autem infantium, nos inquam, qui sumus nouus populus, mollis est & delicatus vt puer. Propter simplicium autem & innocentum corda fatetur se gaudere Apostolus in epistola ad Romanos, & quandam, vt ita dicam, infantium definitionem tradit dicens: VOLO AVTEM vos sapientes quidem esse ad bonum, simplices autem ad malum. Neque enim nomen τὸ νήπιον à nobis intelligitur per priuationem, quoniam à Grammaticis statuitur, νη esse priuatiuam particulam. Si qui enim infantiam insectantur, nos vocant insipientes: videte quomodo Dominum blasphemiis & maledictis impetunt, dum eos existimant insipientes qui ad Deum confugerunt. Si autem, quod magis quoque audiendum est, ipsi de simplicibus infantes acceperint, gaudemus appellatione. Infantes enim sunt mentes nouæ in veteri insipientia, quæ nuper prudentes, quæ in Nouo testamento exortæ sunt. Nuper certe Deus per Christi aduentum fuit cognitus. DEVM enim nemo nouit nisi Filius, & cui Filius reuelauerit. Iuuenes ergo populus nouus, vt distinguatur à veteri populo. ii sunt, qui noua bona didicerunt: & est nobis vber ætatis ipsa iuuentus expers senii, in qua semper vigemus ad intelligentiam & mentis agitationem, semper iuuenes, & semper mansueti; & semper recentes ac noui. Oportet enim nouos esse sermones, qui noui verbi fuerunt participes. Quod autem fuit æternitatis particeps, ei quod est ab interitu alienum solet assimilari. vt pueriliis ætatis appellatio sit nobis ver totius vitæ, propterea quòd sit senii expers quæ est in nobis veritas, & mores nostri, qui sunt veritate perfusi. sapientia autem semper germinans, quæ semper similiter & eodem modo se habet, & nunquam mutatur. PVELLI, inquit, eorum super humeros tollentur, & super genua consolationem accipient. perinde ac si mater aliquem consoletur, ita ego quoque vos consolabor. Mater quidem ad se pueros adducit: & nos matrem quærimus ecclesiam. Quidquid itaque est imbecillum & tenerum, vt quod propter imbecillitatem auxilio egeat, gratum est iucundum & delectabile, animosa animæ parte ei quod est tantillum auxilium ferente. Quemadmodum enim patres & matres lubentius vident, equorum quidem pullos, boum verò paruos vitulos, & leonum leunculum, & cerui hinnulum, & hominis puellum: ita etiam vniuersorum Pater eos qui ad ipsum confugiunt recipit, & in filiorum adoptionem spiritu regeneratos nouit mansuetos, & eos solos diligit, eisque fert auxilium, & prò eis pugnat eosque defendit: & ideo puellum nominat. Ego verò Isaac quoque ad puerum refero. Isaac risus exponitur. Eum vidit ludentem cum vxore & auxiliatrice Rebecca rex curiosus. Rex autem, cui nomen erat Abimelech, mihi videtur esse quædam supramundana sapientia, quæ puerilis ludi ac disciplinæ considerat mysterium. Interpretantur autem Rebeccam tolerantiam. O prudentem ludum ac disciplinam. Risus & à tolerantia adiuuatur, & Rex, qui ea attendit, stupet & admiratur spiritum eorum qui sunt puelli in Christo, qui in tolerantia vitam agunt. Et hic est diuinus ludus ac disciplina. Talem ludum ludere suum Iouem dicit Heraclitus. Quid enim aliud viro sapienti & perfecto magis conuenit, quàm ludere & collætari? per honestarum rerum tolerantiam, & honorum administrationem, dies festos cum Deo celebran-

Marginal notes: 1. Thes. 2. — Esa. 66. — ἀπαλοὶ ἁπαλοὶ — Rom. vlt. — Mat. 11. Luc. 10. — Esa. 49. & 66. — Genes. 26. — παιδιά

Margin letters: B (at "uimus. Sumus autem"), C (at "dictis impetunt"), D (at "particeps"), E (at "equorum quidem"), F (at "qui sunt puelli")

tem. Poteſt etiam aliter accipi quod à Prophetia ſignificatur, nos ſcilicet lætari & ridere propter ſalutem, quemadmodum Iſaac. Riſit autem ille quoque à morte ſolutus, ludens & exultans cum ſponſa, quæ noſtra eſt ad ſalutem auxiliatrix Eccleſia, cui firmum ac ſolidum nomen impoſitum eſt, Tolerantia: vel quoniam ea manet in ſecula, ſemper gaudens: vel quòd conſtet ex tolerantia credentium, qui ſumus membra Chriſti, & eorum qui ad finem ſuſtinuerunt teſtimonium, & quæ fit propterea gratiarum actio. Hic eſt ludus & diſciplina myſtica, & ſalus quæ cum graui ac honeſto ſolatio fert auxilium. Rex itaque Chriſtus è ſuperis riſum noſtrum ſpeculatur, & cum è feneſtra, vt dicit Scriptura, proſpexiſſet gratiarum actionem, & benedictionem, exultationem & lætitiam, & ſimul etiam cum iis operantem tolerantiam, & eorum coniunctionem, ſolam ſuam reſpicit eccleſiam: oſtendens faciem ſuam quæ deerat eccleſiæ, quæ regali capite perfecta efficitur. Vbi erat autem feneſtra, per quam oſtendebatur Dominus? Caro, per quam fuit manifeſtatus. Ipſe eſt Iſaac (aliter enim accipere poſſumus) qui eſt typus ac figura Domini. Puer quidem vt filius: erat enim filius Abrahæ, quemadmodum Chriſtus Dei: hoſtia autem ſicut Dominus. Sed non oblatus eſt vt Dominus. ligna ſolùm ſacrificii portauit Iſaac, vt lignum Dominus. Myſticè autem riſit, prædicens fore vt Dominus nos riſu impleret, qui ſanguine Domini ab interitu & corruptione redempti ſumus. Solummodo autem iure Iſaac non paſſus eſt, qui primas paſſionis partes verbo ceſſerit. Quinetiam ſignificat Domini diuinitatem, dum nõ fuit occiſus. Surrexit enim poſt iuſta facta funeris Ieſus: non paſſus, quemadmodum Iſaac dimiſſus eſt è ſacrificio. Porrò autem ad eius quod propoſitum eſt defenſionem maximum quoque aliud afferam. Ipſum Dominum puellum nominat, id per Eſaiam prædicens ſpiritus: ECCE

Eſa. 9. PVELLVS natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, cuius principatus ſuper humerum eius, & vocatum eſt nomen eius, magni conſilii Angelus. Quid eſt ergo puellus? Infans, ad cuius imaginem nos infantes ſumus. Per eundem Prophetam narrat eius magnitudinem: ADMIRABILIS conſiliarius, Deus potens, pater æternus, princeps pacis; eo quòd ludum ac diſciplinam impleat: Et pacis eius non eſt finis. O magnum Deum. O perfectum puerum. Filius in Patre, & Pater in Filio. Et quomodo non eſt perfecta huius pueri puerilis diſciplina & inſtitutio, quæ nos omnes pueros perſuadit, Pædagogi ritu nos inſtituens, qui ſumus eius infantes? Is manus in nos expandit, quæ apertè & euidenter fuere creditæ. De hoc puello fert quoque teſtimonium Ioannes, qui eſt maior Propheta inter natos mulierum: ECCE

Ioan. 1. AGNVS Dei. Quoniam enim Scriptura pueros ac infantes agnos nominat, Deum qui eſt Verbum, qui propter nos homo factus eſt, qui nobis in omnibus aſſimilari volebat, vocauit agnum Dei, filium Dei, infantem Patris.

Aduerſus eos qui exiſtimant puerorum & infantium appellationem ſignificare Primarum diſciplinarum doctrinam. Cap. VI.

LIcet autem nobis veluti ex quadam redundanti copia eos aggredi qui in reprehendẽdis aliis delectantur. Nõ enim nos pueri & infantes appellati ſumus, quòd ſit puerilis & contemnenda noſtra diſciplina, vt nos calumniati ſunt qui ſunt inflati ſcientia. Statim itaque regenerati recepimus perfectionem, cuius causa feſtinabamus. Fuimus enim illuminati. id autem eſt Deum agnoſcere. Non eſt ergo imperfectus, qui quod perfectum eſt cognouit. nec me reprehenderitis quòd fatear

Matth. 3. Mar. 1. Luc. 3. me Deum noſſe. Verbo enim ita dicere viſum eſt. is verò liber eſt. Iam enim dum tingeretur Dominus, vox è cœlis teſtis dilecti reſonuit: TV ES FILIVS meus dilectus, ego hodie genui te. Sapientes ergo rogemus. Chriſtus hodie regeneratus, iámne eſt perfectus, an, quod eſt abſurdiſsimum, ei aliquid deeſt? Sed ſi ita eſt, vt aliquid

A aliquid disceret opus fuit. sed eum cum Deus esset nihil didicisse fuit cōsentaneum. Neque enim quis Verbo maior fuerit. Sed neque magister ac doctor est eius qui solus est magister. Annon ergo vel inuiti fatebuntur Verbū perfectum ex perfecto Patre natum ex œconomica præordinatione esse perfectè regeneratum? Et si erat perfectus, cur qui erat perfectus tingebatur? Oportebat, inquiunt, implere humanam professionem. Pulcherrimè. Ita enim dico. Simulac ergo à Ioanne tingitur, fit perfectus. Scilicet. Nihil ergo ab eo didicit. Nequaquam. Solo autem lauacro perficitur, & spiritus aduentu sanctificatur. Ita habet. Hoc ipsum nobis quoque euenit, quorum fuit exemplar Dominus. Tincti illuminamur. Illuminati, in filios Psal. 81.
B adoptamur. Adoptati perficimur. Perfecti, immortales reddimur. EGO, inquit, dixi Dii estis, & filii excelsi omnes. Multis autem modis vocatur hoc opus, Gratia Illuminatio, Perfectum, & Lauacrum. Lauacrum quidem, per quod peccata abstergimus. Gratia autem, qua remittuntur pœnæ quæ peccatis debentur. Illuminatio autem, per quam sanctam illam & salutarem lucem intuemur, hoc est per quam id quod est diuinum perspicimus. Perfectum autem dicimus, cui nihil deest. Quid enim ei desit qui Deum nouit? Est enim reuera absurdum Dei vocari gratiam, quæ non sit perfecta & vndequaque plena. Qui est autem perfectus, perfecta vtique largietur. Quemadmodum autem simulac ipse iussit fiunt omnia: ita sequitur vt eo quòd solum gratificari voluerit, plena fuerit gratia. Quod enim futurum est
C temporis, id per voluntatem potentiæ anticipatur. Accedit iis quod liberatio à malis est initium salutis. Soli ergo qui primum vitæ fines attigimus, iam perfecti sumus. Iam autem viuimus, qui sumus à morte separati. Christum ergo sequi salus Iohan. 1.
est. QVOD enim factum est in ipso vita est. AMEN amen dico vobis, inquit, Ibidem. 5.
Qui sermones meos audit, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit; sed transiit à morte ad vitam. Ita solum credidisse & regenera tum esse, est in vita perfectio. Nunquam est enim Deus imbecillus. Quemadmodum enim eius voluntas est opus, & id Mundus nominatur: ita etiam eius volun- Rom. 8.
tas est hominum salus, & ea vocata est Ecclesia. Nouit ergo quos vocauit, quos 1. Thes. 5.
seruauit: Simul autem vocauit, & seruauit. [b] IPSI enim vos, inquit Apostolus,
D à Deo docti estis. Nefas est ergo imperfectum sentire quod ab ipso docetur. Quod autem ab eo discitur, est æterni Seruatoris æterna salus, Cui gratia in secula seculorum Amen. & qui est solummodo regeneratus, quemadmodum etiam illuminatus dicitur, illuminatus quidem protinus à tenebris liberatur, & ab eo tempore lucem accepit. Quemadmodum ergo qui somnum excusserunt, ab eo tempore protinus intus vigilant: vel potius quemadmodum qui oculorum suffusionem conantur amouere, non extrinsecus eis lucem suppeditant quam non habent: sed quod oculis impedimentum afferebat depellentes, liberam relinquunt pupillam: ita etiam qui tingimur, abstersis peccatis, quæ diuino spiritui instar caliginis tenebras offundebant, liberum, ab omnique impedimento vacuum, & lucidum habemus spiritus
E oculum: quo quidem solo quod diuinum est intuemur, cœlitus influente nobis sancto spiritu. Hæc est æterna splendoris temperatura, qui videre potest æternam lucem. quandoquidem quod simile est, est amicum simili. Quod sanctum est autem, amicum est ei ex quo sanctum est, quod lux propriè appellatum est. ERATIS Ephes. 4.
enim aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino. Hinc puto ab antiquis Græcis hominem vocatum esse φῶτα id est, lucem. At nondum, inquiunt, perfectum donum accepit. Ego quoque assentior. Sed est in luce, & tenebræ ipsum non comprehendunt. Inter lucem autem & tenebras nihil est intermedium. In resurrectione autem credentium, finis est repositus. Is autem, non est aliquid aliud adipisci, quàm promissum prius conuentum assequi. Non enim eodem tempore ambo simul consi
F stere dicimus. nempe & accessum ad finē, & accessus anticipationem Non est enim idem æuum & tempus. Sed neque idem est appetitio qua ad aliquid impellimur, & αἰών
finis ad quem tendimus. Circa vnum autem ambo, & vnus circa ambo versatur. Est autem, vt ita dicam, incitans quidem appetitio, fides quæ in tempore generatur:

finis autem, promissum assequi, qui est firmus ac stabilis in secula. Ipse autem A
Iohan. 8. Dominus salutis æqualitatem apertissime reuelauit, cùm dixit: HAEC EST enim voluntas patris mei, vt omnis qui contemplatur filium, & credit in ipsum, habeat vitam æternam, & resuscitabo ipsum in nouissimo die. Quatenus ergo fieri potest, in hoc mundo, quem per nouissimum diem significauit, qui eousque seruatur dum cessauerit, nos perfectos factos esse credimus. Fides enim est doctrinæ perfectio.
Ibidem. 3. Et ideo dicit, QVI CREDIT in filium, habet vitam æternam. Si ergo qui credidimus, habemus vitam æternam: quid reliqui est vltra vitæ æternæ possessionem? Fidei autem quæ ex se perfecta & plena est nihil deest. Sin autem ei aliquid deest: non est vndequaque perfecta, neque fides est in vlla re claudicans. neque postquam ex hoc loco excesserint expectat eos qui crediderunt, cum absque vllo discrimine hic arram acceperint. Sed cùm illud quod futurum est credere præcepe B rimus, post resurrectionem quod factum est recipimus. Vt illud impleatur quod
Mat. 9. dictum est: FIAT secundum fidem tuam. Vbi autem fides, hic promissio. Promissionis autem perfectio est requies. Quapropter cognitio quidem est in illuminatione. Finis autem cognitionis, requies, quod quidem extremum expetendum intelligitur. Quemadmodum ergo imperitia peritia soluitur, & inuenta certa via dubitatio: ita illuminatione tenebras deleri necesse est. Tenebræ autem sunt ignoratio, per quam in peccata incidimus circa veritatem hallucinantes. Cognitio ergo est illuminatio, quæ delet ignorationem, & perspicacem videndi facul C tatem inserit. Quin etiam eorum quæ sunt deteriora reiectio, est meliorum reuelatio. Quæ enim malè colligauit ignoratio, ea pulchrè resoluit agnitio. Hæc autem vincula quàm celerrimè remittuntur, humana quidem fide, diuina verò gratia, cùm remittuntur peccata vno medicamento Pæonio, nempe verbali baptismo. Omnia ergo peccata eluimus, & euestigio mali non sumus amplius. Vna est hæc gratia illuminationis, quòd non sint iidem mores qui erant antequam lauaremur.
λογικῷ βαπτίσματι Quoniam autem cognitio vnà oritur cum illuminatione circa mentem refulgens, & qui prius rudes & ignari eramus, protinus vocamur discipuli: vtrúmne id factum est cum aliquando aduentasset disciplina? non enim poteris tempus dicere. Catechesis enim, seu quæ per auditum suscipitur institutio, ad fidem deducit. Fides D autem simul cùm baptismo docetur à diuino spiritu. Quòd enim fides vna sit vniuersa salus humanæ naturæ eademque sit autem iusti & benigni Dei erga omnes æqualitas & communicatio, Paulus manifestissime exposuit, sic dicens: PRIVS-
Gal. 3. QVAM autem veniret fides, custodiebamur sub Lege, conclusi sub fide quæ erat reuelanda. Quare Lex fuit noster Pædagogus in Christo vt ex fide iustificemur. Postquam autem venit fides, non sumus amplius sub pædagogo. Non auditis nos non esse amplius sub illa Lege, quæ erat cum timore, sed sub verbo, qui est Pædagogus liberi arbitrii. Deinde subiunxit vocem quæ est remota ab omni perso-
Ibidem. narum acceptione. OMNES enim filii estis per fidem Dei in Christo Iesu. Quicunque enim in Christum baptizati estis, Christum induistis. Nô est Iudæus, nec Græ E cus, non est seruus nec liber, non est masculus & fœmina. Omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu. Non ergo hi quidem sunt cognitione præditi, hi autem animales in eodem verbo: sed omnes qui concupiscentias carnales deposuerunt, sunt
1. Corinth. 12. æquales & spiritales apud Dominum. Et rursus alibi scribit. ETENIM VNO spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi: & omnes ex vno poculo bibimus. Neque verò absurdum fuerit illorum quoque ipsorum, vnà cum eis, verbis vti, qui spiritus quidem percolationē dicunt esse meliorum memoriam. Percolationem autem intelligunt, quæ ex meliorum fit recordatione, eorum quæ peiora sunt separationem. Ei itaque qui meliora reuocauit in memoriā, necessario sequitur pœnitentia propter deteriora. Ipsum F ergo spiritum pœnitentia adductum recurrisse fatentur. Eodem modo nos quoque nostrorum peccatorum moti pœnitentia, ipsorum detrimentis renunciantes, baptismo percolati ad æternam quoque lucem recurrimus, filii ad patrem. Exultans itaque

A que in spiritu Iesus, CONFITEOR tibi pater, inquit Deus cœli & terræ, quòd absc ōdisti hæc à sapientibus & intelligentibus, & reuelasti ea paruulis. Infantes nos ac paruulos Pædagogus & magister appellans, qui sapiētibus qui sunt in mundo sumus aptiores ad salutē qui sapientes seipsos existimantes, superbia inflati sunt. & exclamat exultans & mirandum in modū lætus, tāquā vnà cū infantibus balbutiens. NAE O PATER quia sic complacuit ante te. Propterea quæ abscons̄a sunt à sapientibus & intelligentibus huius quod nunc est seculi, reuelata sunt infantibus. Meritò ergo Dei pueri, qui veterem quidem hominem deposuerunt, & vitii tunicam exuerunt, Dei autem incorruptionem induerunt: vt nouus facti populus sanctus regenerati impollutum hominem custodiamus. & infans quidem est, tanquam Dei puellus, qui à fornicatione & improbitate est expurgatus. Manifestissimè itaque beatus Paulus nos ab hac quæstione liberauit in priore epistola ad Corinthios, sic scribens: FRATRES ne pueri efficiamini mentibus, sed sitis vitio infantes, mentibus autem este perfecti. Illud autem, QVANDO eram paruulus, cogitabā vt paruulus, loquebar vt paruulus, quam sub Lege egit vitam significat, in qua non vt iam simplex, sed vt adhuc insipiens, puerilia quidem animo agitans, persequebatur, puerilia autem loquens, blasphemus & maledictis Verbum incessebat. Duo enim significat νήπιος, infantem videlicet & stultum. POSTQVAM factus sum, inquit, vir. rursus dicit Paulus, feci vt cessarent ea quæ erant infantis. Non ætatis imperfectam magnitudinem, sed nec temporis præfinitam mensuram, neque virilium & perfectiorum disciplinas, arcanas scilicet alias doctrinas significat, infantiam extra fines amandans, qui se eā annunciare profitetur Apostolus; sed infantes quidem dicit eos qui sunt in Lege, qui non secus ac laruis pueri, timore perturbantur. Viros autem, qui Verbo paremus nostrique sumus iuris & arbitrii, vocauit, qui credidimus spontanea electione seruati, sapienter, non insipienter metu territi. De hac re testimonium feret ipse Apostolus, Iudæos secundum prius Testamentum dicens hæredes, nos autem secundum promissionem. DICO autem, inquit, quandiu hæres est infans, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium; sed est sub tutoribus & curatoribus vsque ad patris præfinitum tempus: ita & nos quando eramus redacti in seruitutem sub elementis mundi. Quando autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, vt eos qui erant sub Lege redimeret, vt adoptionem filiorum per ipsum reciperemus. Vide quomodo confessus est esse infantes, qui timori & peccatis subiecti sunt: eos autem qui sub fide sunt filios vocans, viros effecit, tanquam vt eos distingueret ab infantibus qui sunt in Lege. NON ES, enim inquit, amplius seruus, sed filius. Sin autem filius, & hæres per Deum. Quid ergo filio deest post hæreditatem? Eleganter ergo sic exponi potest illud, QVANDO eram infans, hoc est, quando eram Iudæus; erat enim a prima sua origine Hebræus, cogitabam vt infans, quoniā sequebar Legem. postquam autem factus sum vir, non amplius quæ sunt infantis, hoc est quæ sunt Legis, sed quæ sunt viri cogito, hoc est, quæ sunt Christi. quē solum virum Scriptura, vocat, vt antè diximus. CESSARE feci quæ sunt infantis. Quæ est autē in Christo infantia, est perfectio, si cū Lege conferatur. Cum hic sumus, suscipienda est defensio infantiæ. Est præterea interpretandū id quoque quod ab Apostolo dictū est. LAC VOBIS potum dedi tanquam infantibus in Christo, non cibum. nondū enim poteratis, sed neque adhuc nunc potestis. Non enim mihi videtur dictum Iudaicè accipiendum quod dicit. Nam illam quoque scripturam ei ex hoc aduerso adducam. INDVCAM vos in terram bonam lacte & melle fluentem. Exoritur itaque maxima dubitatio in harum scripturarum collatione cogitantibus. Si enim fidei in Christum principium est quæ per lac designatur infantia, ea autem tanquam puerilis & imperfecta vilipenditur: quomodo eius quod est perfectum, & scientia præditum, post cibum requies, infantili rursus lacte honorata est? Nunquid ergo hoc, quod veluti quandam similitudinem indicat, tale quid significat? & est vtique hoc dictum ita legendum: LAC vobis potum dedi in Christo; & paruo interiecto

Mat. 11. | c. 14. 1. Corinth. 13. | Gal. 4. | Ibidem. | 1. Corinth. 13. | Exo. 3.

ſpatio ſubiungamus. TANQVAM infantibus. vt per lectionis diſtinctionem talem A
ſenſum accipiamus. Cathechizaui vos, hoc eſt, per auditum in Chriſto inſtitui, ſim
plici verò & ex ſe naturali alimento ſpiritali. Talis eſt enim lactis, quæ eſt altrix
animalium ſubſtantia, ex amantibus vberibus ſcaturiens: ita vt vniuerſum ſic in-
telligatur. Quemadmodum nutrices recenter natos infantes lacte nutriunt: ita
ego Chriſti lacte, nempe vobis ſpiritale nutrimētum inſtillans. Ita ergo perfectum
eſt alimentum lac perfectum, & ad finem qui nunquam ceſſaturus eſt deducit. Quo
circa in quiete quoque idem ipſum lac & mel promittitur. Iure enim rurſus iuſtis
lac Dominus pollicetur, vt apertè Verbum eſſe vtrunque oſtendatur, Alpha & ω,
principium & finis, Verbum inquam quod lac allegoricè dicitur. Tale quid Ho B
merus vel inuitus diuinat, iuſtos homines γαλακτοφάγες, hoc eſt, qui lacte veſcuntur,
1. Corinth. 3. appellans. Poteſt etiam ita Scriptura accipi. ET EGO, fratres, non potui loqui vo-
bis tanquam ſpiritalibus, ſed tanquam carnalibus, tanquam infantibus in Chriſto,
vt poſſint carnales intelligi qui recenter inſtituebantur erantque cathecumeni, &
νουτίχεδι· adhuc infantes in Chriſto. Spiritales enim eos qui ſancto ſpiritui iam crediderunt
appellauit. Carnales autem, eos qui per auditionem recenter inſtituti ſunt, nec ad-
1. Corinth. 3. huc ſunt expurgati, quos merito adhuc carnales dicit, vt qui æquè ac Gentes ea quæ
erant carnis cogitabant. VBI ENIM inter vos æmulatio & lis, an non carnales eſtis,
& ſecundum hominem ambulatis? Quo circa dicit etiam, LAC vobis inquit, po-
tum dedi, cognitionem dicens vobis infudi, quæ ex catecheſi, ideſt per audi- C
tum inſtitutione data eſt, quæ nutrit in vitam æternam. Quinetiam hoc ver-
bum, Potum dedi, eſt ſymbolum ac ſignum perfectæ participationis. Qui enim
perfecti ſunt dicuntur bibere: infantes autem ſugere. SANGVIS enim meus, in-
quit, Dominus, verus eſt potus. Nunquid ergo cum dixit, Lac potum dedi, ſigni-
ficauit perfectam in verbo Lacte lætitiam, veritatis ſcilicet cognitionem? Quod
autem deinceps ſubiungitur, NON CIBVM, nondum enim poteratis, euiden-
tem quæ erit in futuro ſeculo reuelationem, inſtar cibi, facie ad faciem poteſt ſi-
gnificare. VIDEMVS enim nunc tanquam per ſpeculum, dicit idem Apoſtolus,
tunc autē facie ad faciem. Quocirca illud quoque ſubiunxit. SED NEQVE nunc
poteſtis. Adhuc enim carnales eſtis, quæ ſunt carnis cogitantes, concupiſcentes, D
amantes, æmulantes, iraſcentes, inuidentes. Non enim in carne amplius ſumus,
vt quidam exiſtimarunt. Cum ea enim, faciem Angelis æqualem habentes, pro-
1. Corinth. 2. miſſum, facie ad faciem videbimus. Quomodo autem ſi verè eſt illud promiſſum
poſtquam hinc exceſſerimus: quod oculus non vidit, neque in mentem hominis
aſcendit, ſe id nouiſſe dicunt, cum ſpiritu non intellexerint, ſed ex diſciplina acce-
perint, quod auris nunquam audiuit, præterquam illa ſola quæ in tertium cœlum
2. Corinth. 12. rapta eſt, ſed illud quoque arcano ſilentio obtegere iuſſus eſt. Sin autem humana
Hier. 9. ſapientia, quod quidem reſtat, poteſt intelligi, eſt cognitionis gloriatio. Audi le-
1. Corinth. 1. gem ſcripturæ. NE GLORIETVR ſapiens in ſapientia ſua & non glorietur fortis
in fortitudine ſua, ſed qui gloriatur in Domino glorietur. Nos autem à Deo docti E
ſumus, & in Chriſti nomine gloriamur. Quomodo ergo non eſt exiſtimandum
Apoſtolum hoc modo intelligere lac infantium, ſi quidem paſtores ſumus qui ec-
cleſiis præſumus ad imaginem boni paſtoris, uos autem oues? annon eum qui lac
quoque gregis dicit Dominum ſeruare conſequentiam, vtentem allegoria? Iam
verò dictum rurſus menti eſt applicandum, LAC VOBIS potum dedi non cibum.
nondum enim poteratis, Non aliquid aliud quàm lac cibum exiſtimantes, ſed idem
ſubſtantia. Similiter enim idem ipſum quoque Verbum vel eſt remiſſum laxumque
& mite vt lac: vel concretum & coactum vt cibus. Verum enimuero ſi ſic accepe-
rimus, poteſt à nobis lac intelligi prædicatio quæ plurimum diffuſa eſt. Cibus au-
tem, fides quæ à catecheſi in fundamentum coacta & conuerſa eſt. quæ cum ſit au E
ditione ſolidior, cibo aſſimilatur in ipſa anima corpus effecta. Tale alimentum
alibi quoque Dominus in Euangelio ſecundum Ioannem aliter per ſymbola ac ſi-
Iohan. 6. gna expoſuit cū dixit, COMEDITE carnes meas, & bibite meum ſanguinem, eui-
denter

A denter fidei & promissionis quod est esculentum & poculentum dicens allegoricè, per quæ ecclesia, tanquam homo, ex multis constans membris irrigatur & augetur, & ex vtrisque conflatur & coalescit, corpore quidem, fide; anima verò, spe quemadmodum Dominus quoque ex carne & sanguine. Reuera enim sanguis fidei est spes, in qua continetur, quemadmodum fides ab anima. cum autem spes expirauerit, perinde ac si sanguis effluxerit, vitalis fidei facultas dissoluitur. Quòd si velint nonnulli contendere, dicentes lac primas significare disciplinas tanquam prima nutrimenta, cibum autem spirituales cognitiones, ad quas seipsos propter scientiam erigunt, sciant quòd eum vtique cibum dicant nutrimentum solidum, & carnem & sanguinem Iesu gloriabunda sua sapientia deducunt ad veram
B simplicitatem. Sanguis enim inuenitur primum genitus in homine, quem nonnulli dicere ausi sunt substantiam animæ. Hic autem sanguis naturali conuersus coctione, postquam mater concepit & vterum gerit, charitate consentiente & vodquodammodo patiente efflorescit, & senescit, vt sit infans absque metu. et quod carnis quidem est humidius, est sanguis, vt qui sit veluti quædam caro humida: sanguinis autem lac est id quod est iucundius & subtilius. Siue enim est sanguis qui fœtui qui est in vtero suppeditatur, & per maternum prius vmbilicum mittitur: siue ipsa menstrua à proprio motu exclusa, naturali diffusione ab almo & generationis auctore Deo ad vbera iam turgentia se conferre iubentur, sanguis mutatus infanti
C efficitur iucundum & suaue nutrimentum. ex omnibus enim membris maximũ habent consensum vbera cum matrice. Vbi enim in partu vas abscissum fuerit, per quod sanguis ad fœtum deferebatur, obstruitur quidem meatus, sanguis autem ad vbera impellitur, & cum illuc per multum defluxerit, extenduntur, & sanguis in lac mutatur, non secus ac mutatur sanguis in pus in vlceratione: siue à venis apertis, quæ sitæ sunt in mammillis, per fœtus distẽsiones, in naturales mammillarum cauernas sanguis transfunditur; ei autem commixtus qui ex vicinis arteriis emittitur spiritus, manente integra quæ subiicitur sanguinis substantia, vndæ instar agitatus albescit, & tali interruptione ritu spumæ mutatur affectione quandam ei quæ mari euenit non absimili, quod quidem Poetæ dicunt ventorum concitum insultibus
D salis quisquilias expuere. Verumtamen adhuc habet sanguinis substantiam. Eodem modo fluuii quoque dum magno feruntur impetu, circunfusi aeris interceptione lancinati spumam cum murmure exprimunt. & quod in ore nostro est humidum spiritu exalbescit. Quàm est ergo absurdum non fateri sanguinem in eum fulgorem eamque albedinem à spiritu conuerti, eamque suscipere mutationem in qualitate, non autem in substantia? Nihil certè quod melius nutriat, neque quod sit dulcius, nec lacte candidius inueneris. Est id itaque omni ex parte spirituali nutrimento simile quod est quidem dulce propter gratiam, nutriens autem tanquam vita, candidum autem vt dies Christi; & sanguinem Verbi ostensum est esse tanquam lac. Ea ergo ratione in puerperio dispensatum lac infanti subministratur; & vbe ἁλὸς ἄχνα
E ra quæ interim recta virum respiciebant, iam ad puellum inclinantur, quod à natura elaboratum est nutrimentum, vt ad capiendum facile exibeant edocta, ad salutis educationem. Non enim tanquam fontes sunt vbera influente parato lacte plena, sed alimentum mutantia, lac in seipsis efficiunt, & exhalant. Alimentum autem, quod est ipsum conueniens ac vtile puello recenter compacto & nato, a Deo altore & Patre eorum qui generantur & regenerantur elaboratur: quemadmodum veteribus Hebræis manna cœlitus defluebat, super cœleste Angelorum nutrimẽtum. Exod.16.
Certè nunc quoque nutrices id lactis quod primum ad potum effunditur, eodem Deut.8.
quo illud nutrimentum nomine manna appellauerunt. Cæterum mulieres quidem pregnantes, cum matres factæ fuerint, lac emittunt. Dominus autem Chri-
F stus fructus Virginis, non beata dixit vbera fœminea, nec ea ad nutrimentum delegit: sed cum amans & benignus Pater Verbum impluisset, ipsum iam spiritale alimentum factum est bonis & moderatis hominibus. O miraculum mysticum. Vnus quidem est vniuersorum pater. Vnum est etiam Verbũ vniuersorum, & Spiri-

tus sanctus vnus, & ipse est vbique. Vna autem sola est mater virgo: mihi autem A
placet eam vocare ecclesiam. Lac non habuit mater hæc sola, quoniam sola non fuit mulier. Virgo est autem simul & mater, integra quidem & inuiolata, vt virgo; amans autem, vt mater: & suos accersens infantulos, sancto lacte, nempe verbo infantili enutrit. Ideo autem lac non habuit, quod lac esset hic infantulus pulcher & appositus, scilicet corpus Christi, nouum cœtum verbo nutriens, quem ipse Dominus carnali labore peperit: quem ipse fasciis alligauit Dominus, prætioso sanguine. O sanctas secundinas & partum sanctum, O sanctas fascias. Verbum est omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor. COMEDITE, inquit, meam carnem, & bibite meum sanguinem. Hæc apposita & conuenientia alimenta nobis suppeditat Dominus, & carnem præbet, & effundit sanguinē: & ad incrementum nihil deest infantulis. O admirabile mysterium. Veterem & carnalem nos iubet exuere corruptionem, quemadmodum & vetus nutrimentum: alius autem nouæ Christi dietæ effectos participes, illum, si fieri possit, recipientes, in nobis ipsis reponere, & Seruatorem intra pectus comprehendere, vt carnis nostræ affectiones integras perfectasque reddamus. At non vis sic intelligere, sed fortasse communius. Hoc quoque modo audias: Carnem nobis allegoricè sanctus significat Spiritus. Ab ipso enim caro fabricata est: sanguis Verbum nobis designat; tanquam enim diues sanguis, Verbum vitæ infusum est. Amborum autem est temperatura Dominus. Alimentum infantium, est Dominus, qui est spiritus & verbum. Alimentum, id est Dominus Iesus, hoc est, verbum Dei, est spiritus incarnatus, caro cœlestis sanctificata. Nutrimentum est lac Patris, quo solo aluntur infantuli. Ipse itaque qui est dilectus, & altor noster, Verbum, effudit pro nobis suum sanguinem, salutem humanæ naturæ afferens, per quem qui in Deum credidimus, ad mammillam Patris, quæ curarum obliuionem inducit, nempe Verbum, confugimus. Ille autem solus, vt est consentaneum, nobis lac dilectionis infantibus suppeditat. Iique sunt verè beati, qui hanc lactant mammillam. Et ideo Petrus quoque dicit. DEPOSITO ergo omni vitio, & omni dolo, & simulatione, & inuidia, detractione, tanquam nuper nati infantes verbale lac concupiistis, vt in ipso crescatis in salutem, si gustastis quòd Christus Dominus. Quòd si quispiam etiam eis concesserit cibum aliquid aliud esse præter lac: deinde quomodo non à seipsis configentur, vt qui naturam non considerauerint? Etenim alimentum, cum condensans hyems continet, & intus concluso calido non præbet exitum, concoctum & in sanguinem versum fluit in venas. Illæ autem cum eis non detur perspiratio, impletæ maximè intenduntur, & pulsant. Quocirca nutrices quoque lacte tunc maximè plenæ sunt. A nobis autem paulò antè ostésum est sanguinem pregnantibus, in lac deduci, mutatum quidem, sed nequaquam conuersa substantia, quemadmodum scilicet senescentibus pili flaui mutantur in canos.

[Margin: Ioan. 6.] B
[Margin: 1. Pet. 2.] C D

Aestate autem rursus corpus, cum sit rarius vt alimentum facilius differatur efficit: & lac minime abundat, quoniam neque sanguis, neque enim vniuersum continetur nutrimentum. Si ergo cibi quidem confectio sanguificatur: sanguis verò lactescit; sanguis est lactis præparatio, sicut sanguis hominis, & acinus vineæ. Lacte ergo, Dominico scilicet nutrimento, statim quidem postquam editi sumus alimur: simul ac autem regenerati fuimus, honore affecti sumus, dum spes quietis annunciatur, superna Hierusalem, in qua & mel & lac pluere scriptum est, dum per materiale sanctum nobis alimentum despondetur. CIBI enim, sicut ait Apostolus, abolentur. Quod per lac autem est nutrimentum, deducit in cœlos, ciues cœlorum & cum Angelis choreas ducturos enutriens. Quoniam autem VERBVM est fons vitæ scaturiens, & flumen olei dictum est, meritò Paulus allegoricè loquēs, & ipsum lac nominans, subiungit. POTVM dedi. Verbum enim bibitur alimentum veritatis. Certè potus quoque vocatur humidum nutrimentum. Potest autem res eadem esse & cibus, si aliquo modo affecta sit, & potus, si alio et alio modo consideretur. quemadmodum caseus quoque est lactis concretio, vel lac concretum

[Margin: E; 1. Cor. 6. Ibidem. 3.; F]

A cretum: neque enim dictiones aucupari mihi in præsentia curæ est, præterquam
quòd vtrunque nutrimentum vna subministrat substantia. Cæterum pueris quo-
que lactantibus lac solum sufficit vt sit & potus & alimentum. EGO, inquit DO- Ioan. 4.
MINVS, habeo manducare cibum quem vos nescitis. Cibus meus est vt faciam vo
luntatem eius qui misit me. Videte alium cibum, qui quemadmodum lac allego-
ricè dictus est, nempe voluntas Dei. Quinetiam propriæ passionis complemen- Mat. 20. et.26.
tum abusiuè poculum appellauit, quando eam ebibere ac exhaurire & perficere
ipsum solum oportebat. Ita Christo quidem nutrimentum erat Paternæ volunta
tis adimpletio: Nobis autem ipse Christus infantibus est alimentum, qui Verbum
B cœlorum exugimus. Hinc quærere Græcè dicitur μαστεύειν, quòd infantibus qui
Verbum quærunt paterna benignitatis vbera lac suppeditant. Præterea autem se-
ipsum quoque panem cœlorum Verbum fatetur. NON EINM Moses, inquit, de- Ioan. 6.
dit vobis panē de cœlo; sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum: Panis enim
ex Deo est qui de cœlo descendit, & vitam dat mundo, & panis quem ego dabo ca μαστεύειν
ro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Hic panis notandum est mysterium, à μαστός
quod ipsum dicat carnem, vt quæ per ignem resurgat, quemadmodum ex corru- Quod significat
ptione & satione frumentum resurgit, atque adeò quæ etiam per ignem consistat, mammillam.
in gaudium ecclesiæ, vt panis qui pinsitur. Sed hoc rursus à nobis dicetur apertius
in libro de Resurrectione. Quoniam autem dixit. ET PANIS quem ego dabo,
C caro mea est: caro autem sanguine irrigatur: sanguis autem vinum allegoricè dici-
tur: sciendum est quòd panis in vinum temperatum minutatim coniectus, vinum
arripit, quod est aqueum autem relinquit: ita etiam caro Domini quæ est panis cœ-
lorum, ebibit sanguinem; eos qui ex hominibus sunt cœlestes, ad incorruptionem
enutriens: solas autem illas carnales cupiditates ad corruptionem relinquens. Ita
Verbum multis modis allegoricè dicitur, & cibus, & caro, & nutrimentum, &
panis, & sanguis, & lac. Omnia est Dominus, vt nos eo fruamur qui in ipsum
credidimus. Ne quis verò alienum existimet, quòd nos sanguinem Domini lac
allegoricè dicamus. Annon enim vinum quoque allegoricè dicitur? QVI LAVAT, Genes. 49.
inquit, in vino vestem suam, & in sanguine vuæ indumentum suum. In spiri-
D tu suo dicit se ornaturum corpus verbi quemadmodum scilicet suo spiritu enu
triet eos qui Verbum esuriunt. Quod autem sanguis sit Verbum, Abel iusti Ibidem. 4.
sanguis fert testimonium qui Deum interpellat. Sanguis enim vocem nunquam e-
mittet, nisi sanguis Verbum intelligatur. Vetus enim iustus typus est noui iusti: &
sanguis vetus qui interpellat pro nouo sanguine interpellat. Deum autem alloqui-
tur sanguis qui est Verbum, quoniam significauit Verbum, qui erat passurus. Cæ
terum caro quoque ipsa, & sanguis qui est in ipsa, veluti per quandam remunera-
tionem, lacte irrigatur & augetur. Porrò autem eius quod conceptum est forma-
tio, fit semine commixto ac contemperato cum puro, quod relictum est, excremen
to menstruæ purgationis. Quæ est enim in eo facultas, sanguinis naturam conglo
E bans, quemadmodum coagulum facit lac concrescere, formationis efficit substan-
tiam. Facile enim producit bona temperatura: quæ autem sunt extrema, propensa
sunt ad filiorum sterilitatem. Iam enim in ipsa terra, quod nimiis imbribus irun
datur, semen abstrahitur: propter humoris autem siccitatem desiccatur. Qui est au
tem viscosus succus semen continet & producit. Iam verò nonnulli quoque anima-
lis semen statuunt esse spumam sanguinis in substantia, qui innato masculi calore
in coniunctione turbatus, ventilatus spumescit, & deponitur in venis seminariis.
Hinc Diogenes Apolloniates vult Venerem Græcè esse dictam ἀφροδίτην Ex his o-
mnibus clarum est sanguinem esse humani corporis substantiam. Quinetiam qui ἀφροδίσια
est in vtero, primum quidem est lactea humidi coagulatio. Deinde hæc coagulatio venus aut coitus
F in sanguinem conuersa caro efficitur. Concreta autem in vtero à naturali & calido ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ
spiritu, à quo effingitur fœtus, viuificatur. Sed etiam postquam est in lucem edi
tus, puellus eodem sanguine alitur. Natura enim sanguinis est fluxus lactis, & fons
nutrimenti lac est, quo etiam mulier ostenditur & verè peperisse & esse mater: per

quod etiam beneuolentiæ amatorium accipit. Propterea ergo qui in Apostolo A
1. Corinth. 3. erat Sanctus spiritus, Domini voce vtens, dicit mysticè: LAC vobis potum dedi,
Si enim in Christo regenerati sumus; qui nos regenerauit, proprio lacte nutrit.
nempe Verbo. Quidquid enim generauit, ei quod generatur protinus alimentum
præbere est consentaneum. Quemadmodum autem regeneratio conuenienter, ita
etiam nutrimentum fuit homini spiritale. Omni ergo ratione nos in omnibus
Christo coniungimur, & familiares reddimur, & in cognatione, per sanguinem
eius quo redimimur, & in consensione, per nutritionem quæ ex verbo efficitur, &
in incorruptione, per eius ipsius institutionem, & vitæ agendæ rationem. Aluisse
autem inter homines sæpe affert plura amoris incitamenta quàm procreasse libe- B
ros. Idem ergo sanguis & lac est symbolum ac signum passionis & doctrinæ. Vni-
cuique ergo nostrum, qui infantes sumus, licet Domino gloriari, & eloqui. Pa-
Ibidem. 3. tre bono, æquè bono me sanguine glorior esse. Quòd autem lac ex sanguine fiat
1. Cor. 10. per mutationem, iam quidem clarum est; verùm id etiam & ex pecoribus & ex ho
bus licet cognoscere. Hæc enim animalia tempore anni, quod ver vocamus, cum
sit id quod ambit humidius, herbæque & pascua sint melioris succi & magis ro-
scida, sanguine prius implentur, vt ex venarum quæ incuruantur vasorum exten-
sione licet cognoscere, ex sanguine autem lac funditur vberius: contrà autem, æsta
te, ab æstu adustus & arefactus sistit sanguis mutationem: & ideo minus mulgen-
tur. Quinetiam lac quoque habet maximè naturalem cum aqua cognationem, C
quemadmodum scilicet cum nutrimento spiritali lauacrum spiritale. Qui itaque
in prædicto lacte frigidæ aquæ parum exorbent, statim iuuantur. Non sinit enim lac
acescere quæ est illi cum aqua societas, dum non per repugnantiam aliquam, sed
per coniunctam illi affectionem maturatur: & quam habet verbum cum baptismo
societatem, eandem habet lac cum aqua conuentionem. Hoc enim solum ex humi
dis suscipit cum aqua mixtionem, recipiens expurgationem, quemadmodum ba-
ptismus propter remissionem peccatorum. Aptè etiam & appositè melle misce-
tur, idque rursus propter purgationem, cum dulci nutrimento. Verbum enim be
nignitate commixtum simul & animi medetur affectionibus, & expurgat peccata,
Psal. 118. illudque, Melle dulcior emanat sermo, mihi videtur dictum esse de verbo, qui est D
mel: Multis autem in locis Prophetia eum extollit super mel & fauum. Porrò au
tem miscetur quoque lac vino dulci: est autem vtilis mixtio: veluti contemperata
affectione ad incorruptionem. Lac enim à vino serescit, & finditur, & quidquid
est eius adulterinum, id tanquam per aquæductum educitur. Eodem autem mo-
do spiritalis fidei societas se habet in hominem patibilem. Serescere enim faciens
Allusio est in carnales concupiscentias, hominem ad æternitatem contrahit, diuinis immorta-
ἔλαιον & lem efficiens. Sed & multi adipe lactis, quod butyrum vocant, vtuntur ad lucer
ἔλεος. nam, multiplicem Verbi misericordiam per hoc ænigma apertè significantes, vt
Deut. 32. quod solum iure nutriat, & augeat, & infantes illuminet. Propterea enim Scri-
ptura quoque dicit de Domino. CIBARVNT eos germina agrorum: suxerunt E
mel de petra, & oleum ex petra solida, butyrum boum & lac ouium cum adipe a-
gnorũ, & quæ sequuntur, dedit eis. Quinetiam prædicens Propheta pueri genera-
tionem: BVTYRVM, inquit, & mel comedet. Mihi autem venit etiã in mentem
admirari quomodo audent quidam seipsos vocare perfectos & gnosticos, hoc est,
cognitione præditos, plus de se quàm Apostolus sentientes, inflati, & exultantes,
Philip. 3. cum ipse Paulus de se fateatur: NON QVOD IAM cœpi, vel iam perfectus sum:
persequor autem si etiam comprehendam propter quod & comprehensus sum à
Christo. Fratres, ego meipsum nondum existimo comprehendisse. Vnum autem,
eorum quæ retro sunt obliuiscens, ad ea autem quæ ante sunt me extẽdens, secun
dum scopum persequor brauium supernæ vocationis in Christo Iesu. Et seipsum F
quidem perfectum existimat, quòd à priore vita liberatus sit: meliorem autem per-
sequitur, non tanquam in cognitione perfectus, sed tanquam id quod est perfe-
ctum desiderans. Et ideo subiungit: QVICVNQVE ergo perfecti, hoc sentimus,
perfectionem

A perfectionem scilicet dicens renuntiasse peccatis, & in fidem eius qui est perfectus esse regeneratos, posteriorum peccatorum oblitos.

Quis est Pædagogus, & de eius Pædagogia. Cap. VII.

QVONIAM ergo ostendimus pueros, nos omnes qui à Scriptura vocamur; nec id solùm, sed etiam qui Christum secuti sumus, nos infantes dictos esse allegoricè: solum autem esse perfectum Patrem vniuersorum: in ipso enim Filius, & in Filio Pater; restat vt nos ordinem sequentes, dicamus quis sit noster Pædagogus. Vocatur autem Iesus. Nonnunquam ergo seipsum Pastorem vocat, & dicit.
B EGO sum pastor bonus, per metaphoram sumptam à pastoribus, qui ducunt oues. Iohan. 10.
Qui puellos ducit intellectus pædagogus, qui est pastor curam gerens infantium.
Infantes enim, simplices tanquam oues dicuntur allegoricè. ET ERVNT, inquit, Ibidem. 2.
omnes, vnus grex, & vnus Pastor. Pædagogus ergo iure Verbum dicitur, qui pueros nos ducit ad salutem. Euidentissimè ergo Verbum dicit de seipso per Oseam.
EGO AVTEM sum præceptor vester. Pædagogia autem est diuina religio, quæ est doctrina diuini cultus, & eruditio ad assequendam veritatis agnitionem, & recta institutio, vitæque agendæ ratio, quæ in cœlum deducit. Pædagogia autem multis modis appellatur. Est enim Pædagogia eius qui ducitur & discit: & Pædagogia
C eius qui ducit & docet: & tertio Pædagogia est ipsa deductio & institutio: & quarto Pædagogia est ea quæ docentur, vt præcepta. Est autem quæ est ex Deo Pædagogia, veritatis directio ad Dei contemplationem, & sanctarum actionum aperta ac euidens descriptio in æterna perseuerantia. Quemadmodum ergo phalangem dirigit Dux exercitus, militum salutis curam gerens: & gubernator nauis clauum regit, volens seruare vectores: ita etiam Pædagogus ducit pueros ad salutarem vitæ agendæ rationem, vt nostri ipsorum curam gerat. Et in summa quæcunque à Deo iustè nobis fieri petierimus, ea nobis aderunt si Pædagogo paruerimus. Quemadmodum ergo gubernator non semper cedit ventis; sed contrà proram obuertens, vniuersis resistit tempestatibus: Ita Pædagogus legibus quæ sunt in hoc mun
D do nunquam cedit, nec eis puellum, tanquam cymbam, in beluinam & libidinosam viuendi rationem impellere permittit: sed solo secundo veritatis spiritu in altum sublatus, clauum pueri, aures inquam, fortiter tenet, donec inoffensum Puellum in portū cœlorum perduxerit. Patrius enim, qui ab eis vocatur mos, momento temporis præterit: Diuina autem vitæ institutio est in æternum permanens possessio. Achillis quidem Pædagogum dicunt fuisse Phœnicem, & Crœsi filiorum Adrastum, Alexandri autem Leonidem, & Philippi Nausithoon. Sed Phœnix quidem insano mulierum amore tenebatur: erat autem exul Adrastus, Leonides verò Macedonis fastum non resecuit, nec Nausithous ebrietatis Pellæi curauit vitium.
Neque verò Alcibiadis scortationē Thrax Zopyrus reprimere potuit. Sed erat em
E ptitium mancipium Zopyrus: & Themistoclis liberorum Pædagogus Sicinnus fuit ignauus famulus. Eum dicunt saltasse, & genus saltationis, quod Sicinnis Græcè dicitur, inuenisse. Non nos latuerunt qui apud Persas Regii vocantur Pædagogi, quos numero quatuor ex omnibus Persis Optimatim deligentes Reges Persarum suis præficiebant liberis. Sed solam sagittandi artem discunt eorum filii: postquam autem ad pubertatem peruenerint, cum sororibus, & matribus, mulieribusque tam vxoribus quàm concubinis innumerabilibus coëunt, tanquam capri ad venereum congressum exercitati. Noster autem Pædagogus sanctus Deus Iesus, qui est dux omnis humanæ naturæ Verbum, ipse benignus & clemens Deus est Pædagogus. De ipso quidem alicubi dicit Spiritus sanctus in cantico: POPVLO in deserto Deut. 32.
F sufficienter suppeditauit in siti æstus, in inaquoso ipsum circundedit, & eū erudiit, & custodiit tanquā pupillam oculi, sicut aquila protegit nidum suū, & in pullis suis desiderauit: expansis alis suscepit ipsos, & super dorsum eos recepit: Dominus solus duxit ipsos, & non erat cum eis Deus alienus. Apertè, vt mihi quidem videtur,

Præceptor, Græce παιδευτής & est allusio ad παῖδας & παιδαγωγεῖν.

Pellæus Philippus à Pella vrbe Macedoniæ.

Scriptura ostendit Pædagogum, eius ductum enarrans. Rursus autem quando di A
cit per propriam personam, seipsum fatetur Pædagogum. EGO Dominus Deus
Mich.6. tuus qui eduxi te de terra Aegypti. Quis ergo habet potestatem inducendi & edu
Genes. 17. cendi: annon Pædagogus? Is apparuit Abrahæ, & dixit: EGO SVM Deus tuus,
εὐαρέστει gratus esto coram me. Eum autem tanquam optimus Pædagogus, vt sit fidelis
puer instruit dicens: ET SIS irreprehensibilis. Et ponam testamentum meum in-
ter me & te & semen tuum. Amicitiæ quæ præest & curam gerit: Hic est societas &
communicatio. Iacob autem Pædagogus videtur esse euidentissimè. Ei itaque di
Ibid.28. cit. ECCE ego tecum custodiens te in vniuersa via, quocunque ambulaueris, & re
ducam te in terram hanc, quoniam non te derelinquam donec fecerim quæcunque B
Ibid. 32. locutus sum tibi. Cum eo autem colluctari quoque dicitur. Remansit autem, in-
quit, Iacob solus, & luctabatur cum eo homo, nempe Pædagogus, vsque ad matu-
tinum. Hic erat homo qui agebat & ferebat, qui vnà exercebatur, & exercitato-
rem Iacob aduersum malignum inungebat. Quòd autem Verbum esset, qui erat
vnà cum Iacob aliptes & inunctor, & Pædagogus humanæ naturæ, ex hoc sciri po-
Ibidem. test: INTERROGAVIT, inquit, ipsum, & dixit ei; Enuntia mihi quod sit nomen
tuum. Et dixit: Cur interrogas nom n meum? Nomen enim nouum nouo popu-
lo reseruabat, nempe infanti. Adhuc autem erat innominatus Deus Dominus, vt
qui nondum homo factus fuerat. Vocauit tamen Iacob nomen loci illius, Speciem
εἶδος εἶδον Dei. ASPEXI, enim inquit, Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. C
Ibidem. Facies autem Dei, est Verbum, quo Deus illuminatur & cognoscitur. Tunc etiam
nominatus est Israël quando vidit Deum Dominum. Hic est Deus, qui est Ver-
bum, qui Pædagogus, qui ei postea rursus dixit: NE TIMEAS descendere in Ae-
Ibid.46. gyptum. Vide quomodo iustum sequitur Pædagogus, & quomodo eum qui ex-
ercetur inungit, docens supplantare aduersarium. Hic ipse Mosen quoque docet
Exo. 32. fungi Pædagogi officio. Dicit enim Dominus: SI QVIS peccauit coram me, de-
leo eum de libro meo: nunc autem vade, & deduc populum hunc in locum
quem dixi tibi. Hoc in loco est magister Pædagogiæ. Re vera enim erat Dominus
per Mosen Pædagogus veteris populi, per seipsum autem, populi noui dux, facie
ad faciem. Ecce enim dixit Mosi: ANGELVS meus præcedit te, Euangelicam & D
Ibidem. principalem Verbi potestatem repræsentans: Dominicam autem authoritatem ac
dignitatem conseruans. QVO DIE, inquit, visitauero, indicam super ipsos pec-
catum ipsorum. Hoc est: Quo die iudex fuero constitutus, reddam quæ eorum pec
catis respondeant. Idem enim Pædagogus & Iudex eos qui non obedierunt iudi-
cat. Eorum autem peccatum benignum Verbum nequam silentio præterit. Arguit
autem, vt ducantur pœnitentia. Mauult enim Dominus pœnitentiam Peccatoris
Ezech. 18. quàm mortem. Nos autem, cum tanquam infantes aliorum peccata auditione ac-
ceperimus, minarum metu ne similia patiamur, ab eiusmodi delictis abstinemus.
Quidnam fuit ergo quod peccarunt? Quòd in ira sua homines occiderunt, & sua
cupiditate tauro neruos præciderunt: Execranda est ira ipsorum. Quis ergo nos eo E
benignius & humanius erudierit? Prius itaque veteri populo Vetus erat testamen
tum, & Lex cum metu populum erudiebat, & Verbum erat Angelus: nouo autem
& recenti populo nouum ac recens testamentum datum est, & Verbum fuit geni-
Rom. 8. tum, & metus in dilectionem conuersus est, & mysticus ille Angelus Iesus paritur.
Deut. 6. Hic enim ipse Pædagogus, tunc quidem, Dominum Deum timebis, dicebat: nobis
Mat. 22. autem per hoc suasit, Diliges Dominum Deum tuum, & nobis præcipit: Cessate
Esa. 1. ab operibus vestris peccatorum veterum, discite bene facere: Declina à malo, & fac
Psal. 36. Ibid. 44. bonum. Dilexisti iustitiam: odio habuisti iniquitatem. Hoc est meum nouum testa
mentum veteri litera impressum. Non est ergo exprobranda Verbi nouitas. Sed
Hier. 1. Dominus quoque dicit in Hieremia. NE DICAS quòd sum iunior. Antequam te F
formarim in vtero noui te, & antequam egredereris è matrice sanctificaui te. Hæc
apud nos potest prophetia significare eos qui ante mundi constitutionem Deo ad
fidem sunt cogniti. nomine autē sunt infantes propter impletam nuper Dei volun-
tatem,

A tatem, quatenus ad vocationem & salutem recenter nati sumus. Quocirca etiam
subiungit: PROPHETAM ad gentes posui te, dicens eum oportere prædicere non Ibidem.
videri esse probro recentioris appellationem iis qui videntur infantes. Lex autem
est vetus gratia per Mosen à Verbo data. quocirca dicit quoque Scriptura: LEX Iohan. 1.
PER MOSEN data est; Non à Mose: sed à Verbo quidem, verum per Mosen seruũ
suum. Et ideo fuit ad tempus. Aeterna autem gratia & veritas per Iesum Christum
facta est. Videte verba scripturæ, De Lege quidem. Data est, inquit, tantum. Veri-
tas autem, quę est gratia Patris, est æternum Verbi opus: & non dicitur dari sed per
Iesum fieri, sine quo factum est nihil. Iam verò Moses Propheticè perfecto cedens
B Pedagogo, nempe Verbo, & nomen, & Pædagogiam prædicit, & populo commen
dat Pædagogum, præceptis ei obedientiæ traditis: PROPHETAM vobis suscitabit, Deut. 18.
inquit, Deus tanquam me de fratribus vestris, per Iesum Naue filium Iesum Dei
significans. Nomen enim Iesu, quod in Lege prædicabatur, erat adumbratio Do-
mini: subiungit itaque, quod populo vtile futurum erat consulens: IPSVM audio
tis, dicens. Et homo qui non audierit Prophetam hunc, ei minatur. Tale nobis præ
dicit nomen salutaris Pædagogi. Propterea ei virgam adiungit Prophetia, Virgam
disciplinæ, imperii, & potestatis: vt quibus Verbum suadens & admonens nó mede
tur, eis minæ medeantur. Quibus autem non medetur minæ, eis Virga medebitur.
Quibus verò Virga non medetur, eos ignis depascit: EGREDIETVR, inquit, Virga Esa. 11.
C de radice Iesse. Vide Pædagogi curam, sapientiam, & potestatem: NON SECVN
DVM opinionem, inquit, iudicabit, neque secundum loquelam arguet, sed iudica-
bit humili iudicium, & arguet peccatores terræ. Et per Dauid: CASTIGANS castiga Psal. 117.
uit me Dominus, & morti non tradidit me. A Domino enim castigari, & tanquá
à Pædagogo erudiri, est à morte liberari. Et dicit per eundem Prophetam: IN Ibidem. 2.
VIRGA ferrea pasces eos. Ea quoque motus Apostolus in epistola ad Corinthios. 1. Corin. 4.
QVID vultis, inquit, in Virga veniam ad vos, an in dilectione & spiritu lenitatis?
Sed etiá. VIRGAM potentiæ emittet Dominus ex Sion, dicit per alium Prophetá. Psal. 119.
Pædagogica autẽ hæc VIRGA tua & baculus tuus me consolata sunt, dixit aliquis Ibidem. 22.
alius. Hæc est Pædagogi potestas, veneranda & grauis, consolatoria, salutaris.

D *Aduersus eos qui existimant non esse bonum eum qui iustus est. Cap. VIII.*

HIC exoriuntur aliqui, qui dicunt non esse bonum Dominũ, pro-
pter virgam, & minas, & timorem: neque scripturam audientes
quæ sic dicit: ET QVI TIMET DOMINVM, conuertetur ad cor Ecclesi. 21.
suum, & obliti, quod est maximum, eius benignitatis, quòd pro-
pter nos homo factus sit. Atqui Propheta eum familiarius præca-
tur per hæc verba: MEMENTO nostri, quoniam puluis sumus. Iob. 10. Psal. 102.
Hoc est, Miserere nostri, quoniam carnis imbecillitatem tu ipse eam passus, exper-
tus es. Ea ergo ratione optimus & nulli reprehensioni obnoxius Pædagogus est
E Dominus, qui propter insignem benignitatem & clementiam vniuscuiusque ho-
minum naturæ miseretur. Nihil enim estet, quod odio habet Dominus: non enim Sapien. 11.
aliquid quidem odit, vult autẽ id esse quod odit. Neque verò vult aliquid non esse:
est autem causa vt sit id quod vult non esse. Sed neque non vult quidem aliquid nó
esse, id verò est. Si quid ergo odio habet Verbum, id vult non esse. Nihil est autem,
cuius non causam Deus quòd id sit præbeat. Nihil ergo odio habet Deus. Sed ne-
que Verbum. Vtrunque enim vnum est, nempe Deus. Dixit enim. IN PRINCIPIO Iohan. 1.
erat Verbum, & Verbum erat in Deo: & Deus erat Verbum. Quòd si nihil odio
habet eorum quæ ab ipso facta sunt: restat vt id diligat. Longè autem plus quàm alia
iure hominem diliget, qui est pulcherrimum animal eorum quæ ab ipso effecta
F sunt, pietateque ac religione præditum. Hominem ergo diligit Deus. Ergo Ver-
bum etiam hominem diligit. Qui autem aliquid amat, ei vult prodesse. Quod au
tem prodest, eo quod non prodest vtique fuerit præstantius. Præstantius autẽ bono
nihil est. Prodest ergo quod bonum est. Deum autem esse bonum in confesso est,

Deus ergo prodest. Bonum autem quatenus bonum est, nihil aliud facit quàm pro- A
dest. Deus ergo prodest in omnibus. Et non homini quidem in aliqua re prodest?
non autem eius curam gerit? Neque curam quidem eius gerit: non autẽ est etiam de
eo sollicitus? Est enim præstantius quod sua sponte prodest, quàm quod nõ sua spon
Matth. 6. tè. Deo autem nihil est præstantius. Nec est aliud sua sponte prodesse, quàm esse de
homine sollicitum. Deus ergo curam gerit hominis, & de eo est sollicitus. Id au-
tem reipsa ostendit, cum Verbo eum erudiat, qui est verus ac germanus coadiutor
Dei in homines beneuolentiæ. Bonum autem esse dicitur, non eo quòd virtu-
tem habeat: quandoquidem iustitia quoque bonum esse dicitur, non quòd habeat
virtutem: ipsa enim est virtus: sed quòd ipsa ex se & per se bona sit. Dicitur B
etiam alio modo bonum, id quod est vtile non eo quòd delectet, sed eo quòd pro-
sit. Quæ quidem omnia est iustitia, & vt virtus, & vt per se eligenda bonum, & vt
quæ non delectet. Non enim iudicat ad gratiam, sed pro vniuscuiusque meritis di-
stribuit. Id autem quod est vtile sequitur id quod prodest. Per omnes ergo partes
per quas bonum diiudicatur, iustitia quoque boni figuram ac characterem susci-
pit, sunt inter se æqualia & similia. Bonum est ergo iustitia. Quomodo ergo,
inquiunt, si Dominus homines diligit, & bonus est, irascitur, & punit? Necesse est
ergo de iis quàm fieri poterit breuissimè disserere: Est enim hæc tractatio aliqua ex
parte conducibilis, ad rectam puerorum eductionem necessarii auxilii locum te-
nens. Multæ enim animi affectiones curantur supplicio, & præceptorum acerbio C
rum iussu, atque etiam per doctrinam nonnullarum speculationum. Est autem
Abscessus Græcè est ἀπόστασις, hoc est apostema, hoc est, humorũ abscessus. reprehensio veluti quædam chirurgia affectionum animæ. Abscessus autem, verita
tis affectiones, quas sectione diuidentem oportet coarguere. Medicamentorum
autem potioni aut applicationi est similis probri insimulatio, quæ resoluit affectio-
nes quæ iam occalluerunt, impudicæque & libidinosæ vitæ sordes expurgat, fastus-
que ac superbiæ carnes quæ excreuerunt exæquat, sanum ac verum hominem repa-
rans ac restituens. Iam verò admonitio est veluti quædam diæta ægrotantis ani-
mæ, quæ sunt sumenda consulit, & quæ non sunt, prohibet. Hæc autem omnia ten
dunt ad salutem & sanitatem æternam. Quinetiam dux exercitus, cum in eos qui
maleficium admiserunt, & mulctis pecuniariis, & pœnis quæ cum vinculis & extre- D
ma ignominia ad corpus vsque peruadunt, animaduertit, & nonnullos etiam non-
nunquam morte punit, finem habet id quod bonum est, vt qui eius imperio parent
duces admoneantur: Ita etiam magnus ille Imperator vniuersorum dux Verbum,
eos qui præter suam Legem effrenatiori impetu efferuntur & aurigæ non parent,
vt à seruitute, & errore, & ab aduersarii captiuitate liberentur, vt animi perturba-
tiones coërceant admonens, ad sacram reipublicæ concordiam eos pacificè dedu-
cit. Quemadmodum ergo orationi suasoriæ adiunctum est genus exhortatorium
& consolatorium: ita etiam laudatorio vituperatorium & exprobratorium. Est au-
Hebr. 12. tem hoc genus ars quædam abstersoria. Beneuolentiæ autem non odii signum est,
reprehendere. Ambo enim probrum obiiciunt, & amicus, & inimicus: sed inimi- E
cus quidem irridens: amicus autem bene volens. Non ergo propter odium Domi-
nus homines maledictis incessit, quos cum propter nostra ipsorum scelera licuisset
perdere, ipse pro nobis passus est. Pædagogus enim, vt qui sit bonus, admodum arti
ficiose vel per maledictum ad vituperandum irrepit, maledicto tanquam flagello
mentis socordiam excitans. Rursus autem eosdem vicissim conatur adhortari.
Quos enim laus non mouit, eos incitauit vituperatio: & quos tanquam mortuos vi
tuperatio non excitauit ad salutem, eos ad veritatem expergefacit maledictum. Fla
Eccles. 22. gella enim & maledicta in omni tempore Sapientiæ. QVI TESTAM conglutinat,
& stultum docet: ad sensum, inquit, terram ducit, & eum qui est desperatus acuit
ad prudentiam. Propterea apertè subiunxit: EXCITANS dormientem è profundo F
somno, qui est ex aliis maximè morti similis. Porrò autem ipse de seipso apertissi
mè exponit, multiplicem multisque modis vtilem culturam allegoricè significans,
Ioan. 15. quando dixit: EGO SVM vitis vera, & Pater meus Agricola est. Deinde rursus
subiunxit

A subiunxit: OMNIS palmes in me non ferens fructum, tollit ipsum, et quidquid fructum fert expurgat, vt amplius fructus ferat. Syluescit enim vitis nisi putetur: ita etiam homo. Luxuriantes autem adnatasque propagines, Verbum, qui est gladius, expurgat, cogens appetitiones ne fructum ferre desiderent. Eorum autem qui peccant increpatio habet scopum salutem, Verbo se concinnè applicante pro propriis vniuscuiusque moribus, & alicubi quidem vehementi ac intenso, alicubi autem laxo ac remisso. Apertissimè itaque per Mosen dictum est: BONO este animo, vt vos tentet accessit Deus: vt sit timur eius in vobis, vt non peccetis. Hinc pulchrè quoque Plato cum didicisset: OMNIBVS enim, inquit, re vera bene fit qui dant pœnas. Iuuantur enim dum eis punitis melior euadit anima. Si qui autem corriguntur iis à iusto benefit: etiam ex sententia Platonis in confesso est bonum esse quod iustum est. Ipse ergo timor prodest & vt hominibus bono esset inuentus est: quoniam spiritus timens Dominum viuet. Spes enim est in eum qui ipsos saluos facit. Hic ipse autem, Verbum inquam, qui pœnas imponit, est Iudex. De quo dicit etiam Esaias: DOMINVS tradidit ipsum peccatis nostris, Peccatorum scilicet correctorem & directorem: & ideo solus hic potest peccata remittere, noster à Patre vniuersorum constitutus Pædagogus, qui solus ab obedientia potest discernere inobedientiam. Qui autem minatur, apertè ostendit se nihil mali velle facere, neque ea quæ minatur exequi, sed incusso timore impetum ad peccata reprimit, & suam in homines beneuolentiam ostendit, adhuc differens, & ostendens qualia sunt passuri si peccatores permaneant. Non autem sicut serpens statim infixus momordit. Bonus est ergo Deus. Atque ipse quidem Dominus sermone ante factum sæpe vtitur: SAGITTAE, inquit, meæ conficient ipsos, consumpti fame & morsu auium, & neruorum in ceruicem conuulsio immedicabilis. Dentes beluarum immittam in ipsos cum ira serpentium super terram, foris filiis eos orbabit gladius, & ex promptuariis metus. Non enim Deus irascitur, vt nonnullis visum est, sed per suam in homines beneuolentiam à plurimis quidem abstinere hortatus est, omnia autem quæ sunt agenda indicauit. Bona autem est hæc ars, terrere ne peccemus. Timor enim Domini peccata extrudit. QVI est autem sine timore, non poterit iustificari, inquit Scriptura. Deus autem non ex ira irrogat supplicium, sed quod iustum est considerat, nempe quòd propter nos expediat prætermitti quod iustum. Vnusquisque autem nostrum supplicium eligit, cum sponte peccat. culpa est autem eius qui eligit. in Deum autem culpa conferri nequit. SI AVTEM iniustitia nostra Dei iustitiam commendat: quid dicemus? Nũquid est Deus iniustus qui infert iram? Absit. Dicit itaque minans: ACVAM gladium meum, & apprehẽdet iudicium manus mea, & ipse retribuam ius inimicis, & iis qui oderunt retribuam. Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus comedet carnes à sanguine vulneratorum. Hic ergo apertum est quòd qui non sunt inimici veritati, neque Verbum oderunt, suam ipsorum salutem odio non habuerint, inimicitiarum autem pœnas effugerint. CORONA itaque sapientiæ, inquit Sapientia, timor Domini. Apertissimè autem per Amos Prophetam sui consilii rationem Verbum significauit: EVERTI vos, dicens, sicut Deus euertit Sodomam & Gomorram, & fuistis sicut torris extractus ab igne, & ne sic quidem ad me conuersi estis dicit Dominus. Videte quomodo Deus propter suam bonitatem requirit pœnitentiam: & in ipsa minarum intentione tacitè ostendit suam in homines beneuolentiam: AVERTAM, inquit, faciem meam ab ipsis, & ostendam quid erit ipsis. Vbi enim Domini facies respicit, illic est pax & exultatio. Vbi autem faciem auertit, ingreditur vitium. Non vult ergo mala intueri: bonus enim est, sed cum ipse oculos auertit, sua sponte propter humanam infidelitatem ortum habet vitium.

F VIDE ergo, inquit Paulus, bonitatem & seueritatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: In te autem bonitatem, si permanseris in bonitate, hoc est, Fide in Christum. Eum autem qui bonus est, quatenus bonus est, sequitur odium vitii. Et ideo fatebor quidem eum castigare infideles. Castigatio enim est bono &

Margin notes: Deut. 8. — B — Esa. 43. — C — Deuter. 32. — Ecclesi. 1. — D — Rom. 3. — Deute. 32. — E — Ecclesi. 1. — Amos. 4. — Rom. 11.

παιδεύεσθαι vtilitati eius qui castigatur. Est enim eius qui resistit correctio: vlcisci autem non A
vult. Est autem Vltio, retributio mali quod emittitur ad vtilitatē eius quod vlcisci-
Matth. 5. tur. Vlcisci autem non desiderauerit, qui pro iis qui nobis faciunt iniuriam nos orare docuit. Atqui quod bonus sit Deus omnes confitentur. Quod autem idem quoque Deus iustus sit, non est mihi pluribus verbis opus, si Euangelicam Domini vo-
Iohan. 17. cem adduxero: Vnum quidem ipsum dicit: VT OMNES vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te: vt & ipsi in nobis vnum sint: vt etiam mundus credat quòd tu me miseris. Et ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, vt vnum sint, sicut nos vnū sumus; ego in ipsis, & tu in me, vt sint perfecti in vnum. Vnum autem est Deus, & vltra vnum, & supra ipsam vnitatem. Et ideo particula illa: TV, demonstratiuam B
habens emphasim, eum qui verè solus est, qui fuit, & est, & erit Deum ostendit. In
ὁ ὤν quibus tribus temporibus ponitur vnum nomen, nempe ENS. Quod autem is ipse qui solus Deus est, ipse quoque solus & verè iustus sit, in ipso testabitur Domi-
Ibidem. nus Euangelio, dicens: PATER, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, illi quoque mecum sint, vt contemplentur gloriam meam quam dedisti mihi. quòd dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iustè, & mundus te non cognouit. Ego autem te cognoui, & illi cognouerunt, quòd tu me miseris, & notum eis feci nomen
Exod. 20. tuum, & notum faciam. Hic est qui reddit peccata Patrum in filios iis qui oderunt, & faciens misericordiam iis qui diligunt. Qui enim hos quidem statuit à dextris, illos verò à sinistris, quatenus quidem Pater qui bonus est mente concipitur, C
id solum quod est bonus appellatus est: quatenus verò qui Filius est verbum eius in Patre est, iustus appellatur ex mutua quæ est inter se relatione & habitudine, vt sit
Prouerb. 31. dilectionis æqualitate dimensum nomen potentiæ: VIRVM inquit, secundum ope-
Sapien. 6. ra sua iudicabit, cum bonæ statere iustitiæ faciem Deus nobis Iesum notum fecerit, per quem, tanquam ex æquali trutina, Deum cognouimus. De eo quoque apertè di-
Ecclesi. 18. cit Sapientia. MISERICORDIA enim & ira cum ipso. Dominus enim his vtrisque solus est potens, iram effundens ad propitiationem ex magna sua misericordia. Ita etiam eius reprehensio. Misericordiæ enim & reprehensionis scopus salus est eorum qui reprehenduntur. Iam verò quòd bonus sit idem Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, idem Verbum rursus confitebitur, dicens eum esse bonum in ingra- D
Matth. 5. tos & in improbos. & præterea dum dicit: ESTOTE misericordes, sicut Pater ve-
Mar. 10. ster est misericors: quinetiam quando apertè dicit: NEMO bonus nisi Pater meus
Matth. 5. qui est in cœlis. Deinde rursus PATER, inquit, Solem suum splendere facit super o-
Ibidem. mnes. Hic notandum est, quòd Patrem suum, qui bonus est, opificem quoque & creatorem esse fatetur. Quòd autem iustus sit creator nulla est controuersia. Et rur-
Psal. 8. sus: PATER meus, inquit, pluit super iustos & iniustos, & quatenus quidem pluit, est aquarum & nubium opifex: quatenus autem super omnes, iustè est & cum virtute eius æquilibrium. Tanquam bonus autem, super iustos & iniustos similiter. Apertissime ergo vnum & eundem esse Deum ratiocinatione colligimus hoc mo-
do: VIDEBO cœlos opera digitorum tuorū &: QVI creauit cœlos, in cœlis habitat, E
Ibidem. 2. &: COELVM sedes tua, Spiritus sanctus cecinit. Dominus autem dicit in præcatio-
Ibid. 10. ne: PATER noster, qui es in cœlis. Cœli autem sunt eius qui mundū creauit. Con-
Ibidem. 102. tradici ergo nō potest quin dñs sit filius opificis. Quòd si apud oēs in confesso est iu-
Esa. 62. stum esse creatorē: opificis autē filius est Dominus. Eius ergo qui est iustus filius est
Matth. 6. Dominus. Quocirca Paulus quoque dicit: NVNC AVTEM sine Lege iustitia Dei
Rom. 3. manifestata est. Et rursus vt magis Deū censeas: IVSTITIA autem Dei per fidē Iesu Christi in omnes credentes. Non est enim distinctio. Et præterea ferens testimoniū veritati paulopost subiungit: IN TOLERANTIA Dei ad ostēsionem quòd sit idem iustus, & iustificans eū qui est ex fide, Iesus. Quod autē iustum est id bonū esse nosse videtur qui dicit: QVARE LEX quidem sancta, & præceptum sanctum, & iustum, F
Ibidem. 7. & bonum: in eadem potestate vtrunque nomen collocans. Atqui nullus est etiam bonus nisi pater eius. Idem est ergo pater eius, qui cum vnum sit, multis significatur
Matth. 11. potestatibus. Et hoc sibi volebat illud. NEMO nouit Patrem, qui quidem erat ipse omnia

A omnia, prinſquam veniret filius, vt ſit veritate apertum quòd qui eſt vniuerſorum
Deus, vnus ſolus ſit bonus, iuſtus, opifex, filius in Patre. Cui gloria in ſecula ſeculo
rum. Amen. Sed neque à ſalutari verbo eſt alienum, dum cura aliquorum ab eo
geritur, maledicere, etenim hoc quoque eſt medicamẽtum diuinæ benignitatis, ex
quo effloreſcit rubor pudoris, & ad peccandum ſubit verecundia. Si enim oportet
vituperare, oportet etiam maledicere. Quo in loco animam, quæ dolere deſiit, tem
pus eſt non lætaliter ſauciare, ſed ſalubriter exiguo dolore lucrantem à morte æter
na liberationem. In Pædagogia autem eius magna eſt ſapientia, & varia eſt eius ad-
miniſtrationis ratio ad ſalutem. Bonis enim fert teſtimonium Pædagogus. Vocatos
B autem ad meliora euocat, & eos qui ad iniuriam faciendam properant, ab impetu
auertit. Iubet antem ad vitam meliorem traduci. Non eſt enim alterum, quod eſt
abſque teſtimonio, ab eo cui fertur teſtimonium; & gratia eſt maxima, quæ profici-
ſcitur ex teſtimonio. Porrò autẽ iræ quoque affectio, ſi ira vocanda ſit eius admoni-
tio, eſt benignitatis & beneuolentiæ in homines, cum Deus ad affectiones deſcen-
dat propter hominem, propter quem Verbum Dei homo factus eſt.

Quòd eiuſdem eſt poteſtatis & benefacere, & iuſtè punire: In quo etiam dicitur quis ſit modus Verbi Pædagogiæ. Cap. IX.

C OMNIBVS ergo viribns, humanæ naturæ Pædagogus, diuinnm no-
ſtrum Verbum, vtens omnibus ſapientiæ machinis, infantes con-
ſeruare aggreſſus eſt, admonens, reprehendens, increpans, argu-
ens, minans, ſanans, promittens, gratificans, multis quibuſdam
veluti frenis à ratione alienas humanæ naturæ appetitiones alli-
gans. Vt ergo paucis dicam, in nos ita ſe gerit Dominus, vt nos
in noſtros filios. Sunt tibi filii: CASTIGA eos, ſuadet Sapientia, & Sapien. 7.
inflecte eos à iuuentute ſua: ſunt tibi filiæ, attẽde corpori earum, & ne vultũ tuum
apud eas exhilaraueris. Atqui liberos noſtros, filios & filias, valde & ſupra quodcun
que aliud amamus. Quoniam autem qui ad gratiam quidem loquuntur, parum di
D ligunt id quod moleſtia non afficiunt: qui autem ad vtilitatem acerbi ſunt, & ſi in
præſentia moleſti ſint, in futurum poſtea ſeculum beneficio afficiunt: non præſen
tem voluptatem Dominus, ſed futuram ſpectauit delectationem. Benigne autem
eius Pædagogiæ modum perſequamur cum Prophetico teſtimonio: Eſt ergo ad-
monitio, curam gerens vituperatio, mentem inſerens. Talis eſt Pædagogus admoni
tor, vt quando dicit in Euangelio: QVOTIES volui congregare filios tuos, ſicut Mat. 23.
gallina congregat pullos ſuos, & noluiſtis. Et rurſus Scriptura admonet: ET MOE- Hier. 3. 32.
CHATI ſunt, dicens, in lignum & lapidem, & ſuffumigarunt Baal. Maximum au-
tem ſignum eſt eius benignitatis, quòd licet apertè ſciret impudentiam populi qui
recalcitrabat & reſiliebat, apertè tamen adhortatur ad pœnitentiam, & dicit per E-
E zechiel: FILI hominis in medio ſcorpiorum tu habitas. Veruntamen loquere ipſis c. 2.
ſi forte audierint. Quinetiam Moſi dicit: VADE ET DIC Pharaoni vt emittat po Exod. 3.
pulum: ego autem noui quod non emittet ipſos. Vtrunque enim apertè oſtendit, &
Deum præſciuiſſe futurum, & eius benignitatem libero animi arbitrio largiri occa
ſionem pœnitentiæ. Admonet etiam per Eſaiam, populi curã gerens, quando dicit:
HIC POPVLVS labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. Hoc eſt vitupe c. 29.
ratio arguens: FRVSTRA autem me colunt, docentes doctrinas mandata homi- Mat. 15.
num. Hic curatio, quæ peccatum manifeſtauit, eadem ratione ſalutem oſtendit. In- [illegible]
crepatio autem eſt propter turpia vituperatio, iis quæ ſunt honeſta coniungens.
Hoc oſtenditur per Hieremiam: EQVI in fœminas inſanientes facti ſunt: vnuſquiſ c. 5.
F que ad vxorem proximi ſui hinniebat. Nunquid propter hæc non viſitabo, dicit
Dominus, vel in populo tali non vindicabit anima mea? Coniungit autem vbique
timorem, quòd timor Domini ſit principium ſenſus. Et rurſus per Oſee: NON c. 4.
VISITABO, inquit, ipſos? quoniam ipſi cum meretricibus commiſcebantur, &

cum initiatis sacrificabant,& populus qui intelligebat coniungebatur cum meretrice. Eorum peccatum ostendit apertius,eos intelligere profitens, vt qui sua sponte & consulto peccarent.Intelligentia autem est animæ oculus.Et ideo Israël est qui Deum videt:hoc est, qui Deum intelligit. Querela autem est vituperatio, vtpote eorum qui contemnunt vel negligunt.Hoc modo Pædagogiæ vsus est per Esaiam,
c. 1. dicens: AVDI COELVM & ausculta terra,quoniam Dominus locutus est. Filios genui,& extuli:ipsi verò me nihili duxerunt:Nouit bos possessorem,& asinus præsepe Domini sui: Israël autem me non cognouit. Quomodo enim non est indignum, si qui nouit Deum, non cognoscat Dominum? sed bos quidem & asinus, quæ sunt inertia & stulta animalia,nouerint eum qui ipsa alit:Israël autem iis à ratione alienior inueniatur?Et cū per Hieremiam pluribus de populo questus esset, B
Hier. 1. & 2. subiungit: ET ME reliquerunt, dicit Dominus. Insectatio autem est inuectiua
ἐπίπληξις increpatio,vel inuehens vituperatio.Hoc etiam medicamento vsus est Pædagogus
Esa. 30. per Esaiam,dicens: VAE FILII defectores. Hæc dicit Dominus.Fecistis consilium non per me,& pacta conuenta non per spiritum meum.Acerbissimo autem constipamento in singulis vtitur,nempe metu, per ipsum simul aperiens & conuertens populum ad salutem.quemadmodum lanæ quoque quæ tinguntur solent constringi ac constipari,dum parantur, vt colorem melius suscipiant. Redargutio autem est peccati prolatio,id in medium afferens.Eo tanquam maximè necessario Pædagogiæ modo vtitur,propterea quòd eneruata & soluta sit permultorum fides. Di-
Esa. 30. et. 63. cit enim per Esaiam: DERELIQVISTIS Dominum,& ad indignationem conci- C
Hier. 2. tauistis sanctum Israëlis.Dicit etiam per Hieremiam: STVPVIT cœlum propter hoc,& terra multo magis horruit.Quoniam duo mala fecit hic populus:me dereliquerunt fontem aquæ viuæ,& foderunt lacus contritos qui aquam continere non poterunt. Et rursus per eundem. PECCATVM peccauit Hierusalem,propterea in commotionem facta est. Omnes qui glorificabant eam, spreuerunt ipsam,quoniam viderunt eius turpitudinem. Redargutionis autem acerbitatem & vehementiam per Solomonem consolans, dicit, tacitè significans Pædagogiæ in filios
Prouerb. 3. amorem: FILI mi, disciplinam Domini ne despicias,neque ægrè feras cum ab ipso corriperis. Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit:quoniam homo peccator fugit reprehensionem. Consequenter ergo D
Psal. 140. dicit Scriptura INCREPET me iustus, & castiget,oleum autem peccatoris nō im-
φρένωσις pinguet caput meum. Castigatio autem est vituperatio, quæ affert intelligentiam nec ab hoc quidem Pædagogiæ modo abstinuit:sed dicit per Hieremiam. QVOVS-
c. 11. QVE clamabo, & non exaudient? ecce aures incircuncisæ eorum. O beatam to
c. 9. lerantiam. Et rursus per eūdem. INCIRCVNCISAE omnes gentes:hic autem populus est incircuncisus corde, quoniam populus est inobediens. Filii, inquit, quibus
ἐπίσκοπή non est fides. Visitatio autem est vehemens redargutio. Vsa est hoc genere in E-
Matth. 23. uangelio: HIERVSALEM, Hierusalē,quæ occidit Prophetas,& lapidat eos qui ad ipsam missi sunt.Nominis autem conduplicatio effecit vt esset grauis reprehensio. Qui enim Deum nouit, quomodo Dei ministros persequitur? PROPTEREA, in- E
Ibidem. quit,relinquitur domus vestra deserta. Dico enim vobis: Deinceps non videbitis me donec dixeritis,Benedictus qui venit in nomine Domini.Si enim non suscipitis benignitatem, cognoscetis potentiam. Maledictum autem est intensa & vehemens oratio. Pro medicamēto autem vsa est maledicto,dicens per Esaiam: VAE
Esa. 1. gens peccatrix:filii iniqui.populus plenus iniquitatibus:semen malum.Et in Euangelio per Ioannem: SERPENTES, inquit, genimina viperarum. Accusatio au-
Matth. 3. tem est vituperatio eorum qui faciunt iniuriam. Hac Pædagogiæ ratione per Dauid vsus est,dicens: POPVLVS quem non cognoui seruiit mihi,& in auditu auris
Psal. 17. obediit mihi.Filii alieni mentiti sunt mihi,& claudicauerunt à viis suis. Et per F
Hie. 3. Hieremiam: ET DEDI ei libellum repudii,& non timuit inconposita Iuda. Et rur-
Ibidem. 2. 8. fus: ET ME nihili fecit domus Israël, & domus Iudæ mentita est Domino. Expo-
μεμψιμοιρία stulatio autē est, quæ artificiali auxilio clam fit vituperatio,quæ ipsa quoque saluti prouidet

A prouidet sub integumento. Ea aute visa est per Hieremiam. QVOMODO sedit sola ci- Tren. 1.
uitas, quæ fuerat plena populis: facta est tanquam vidua, quæ imperabat regioni-
bus: facta est sub tributo. Flens fleuit in nocte. Obtrectatio autē est obtrectans vi-
tuperatio. Et eo vsus est auxilio diuinus Pædagogus, dicens per Hieremiam: FVIT Hie. 3.
tibi aspectus meretricis: impudens fuisti erga omnes, & non in domum vocauisti
me, & patrem, & principem virginitatis tuæ, & pulchra meretrix & iucunda, dux
venenorum. Artificiose admodum cum virgini sub nomine meretricio insultasset,
rursus ad honestatem eam adhortans euocat. Indignatio autem est legitima in-
crepatio, seu increpatio filiorum qui plus quàm oportet extolluntur. Ea Pædago-
gia per Mosen vtitur, dicens:. Filii reprehensibiles, generatio praua, & peruersa. Deut. 32.
B Hæc Domino retribuitis? Hic populus stultus, & nō sapiens: non hic ipse Pater pos-
sedit te? Et per Esaiam dicit: PRINCIPES tui non obediunt, socii furum, diligen- Esa. 1.
tes munera, persequentes retributionem, orphanis non iudicantes. Et vt in summa
dicā. Eius in incutiendo timore artificium, est fons salutis. Boni est autem, dare salu-
tem. Misericordia autem Domini est super omnem carnem, dum arguit, castigat, &
docet, sicut pastor gregem suum. Eorum qui disciplinam suscipiunt miseretur, &
eos qui sunt ardenti studio sibi conglutinat: & hac ducendi ratione sexcenta milia
peditum, qui coacti erant, in ea quam habebant cordis duritie flagellans, miserans,
verberans, medens, in miseratione & disciplina custodiit. Prout enim eius est mul-
C ta misericordia, ita etiam eius reprehensio. Pulchrum enim quidem certè est nō pec-
care. Bonum est etiam vt & qui peccat ducatur pœnitentia: quemadmodum opti-
mum quidem est semper esse sanum: bonum autem est etiam à morbo conualesce-
re. Hac etiam ratione per Solomonem præcipit: TV QVIDEM virga percute fi- Prouerb. 23.
lium tuum: animam autem eius à morte libera. Et rursus. NE PARSERIS castiga- Ibidem.
re puerum: virga autem ipsum corrige: non enim morietur. Reprehensio enim &
increpatio, sicut vel ipsum Græcum nomen, nempe, ἐπίπληξις significat, sunt ipsi ἐπίπληξις à
ictus animæ, qui peccata castigant, & mortem prohibent: ad moderationem autem πλήσσω
& temperantiam deducunt eos qui feruntur ad intemperātiam. Hac quidem cer- quod est percussio.
tè ratione Plato cum sciret reprehensionem maximas esse vires correctionis, & præ-
D cipuam purgationem, conuenienter ei quod dictum est, eum qui est maximè impu-
rus, vult ineruditum & turpem euasisse, propterea quòd reprehendi non posset,
quemadmodum purissimum & pulcherrimum eum esse conueniebat qui futurus
esset beatus. Si enim Magistratus ac principes non sunt timori bono operi: quo- Rom. 13.
modo qui natura bonus est, Deus ei qui non peccat erit timori? SI AVTEM malum Ibidem.
facias, time, vt dicit Apostolus. Et ideo ipse quoque Apostolus ad similitudinem
Domini sigillatim ecclesias peracriter incessit, suæ conscius libertatis, & imbecilli-
tatis eorū qui audiebant. Galatis itaque dicit. INIMICVS factus sum, vera vobis Gala. 4.
dicens? Quemadmodum autem qui sani sunt non opus habent medico, quatenus
sunt valentes: Qui autem ægrotant, arte indigent: Ita nos quoque qui in vita la-
E boramus probrosis cupiditatibus, vituperandisque intemperantiis, ac libidinibus,
aliorumque vitiorum inflammationibus, Seruatore opus habemus. Is autem non so-
lum lenia ac mitia adhibet medicamenta, sed etiam acria. Peccatorum quidem cer-
te proserpentes corrosiones sistunt amaræ metus radices. Quamobrem salutaris est
metus licet amarus. Iure ergo qui ægrotamus, Seruatore opus habemus: qui autē
aberrauimus, eo qui nos est deducturus; & qui cæci sumus, eo qui nos ad lucem de-
ducat: & qui sitimus, fonte vitali, cuius qui sunt participes, non amplius sitient: &
qui mortui sumus, vita egemus: & qui oues, pastore: & qui pueri, Pædagogo: quin-
etiam vniuersa humana natura, Iesu: ne qui insolentes & peccatores sumus, incida-
mus in finem condemnationis: à paleis autem segregemur, & in apothecam pater- Matth. 3.
F nam recondamur. Ventilabrum enim in manu Domini, quo palea quæ igni debetur Luc. 3.
à frumento secernitur. Licet autem, si vultis, sanctissimi Pastoris & Pædagogi,
omnipotentis & Paterni Verbi summā nobis sapientiam ediscere, vbi allegoria vti-
tur, seipsum dicens Pastorem ouium. Est autem Pædagogus infantium. Dicit er-

go per Ezechielem, orationem dirigens ad Presbyteros, & eis quandam salutarem A
Ezech. 34. iustæ sollicitudinis descriptionem exponens: ET QVOD claudum est alligabo,& quod ægrum est curabo,& quod aberrat,reducam:& pascam ipsos ego ad montem sanctum meum. Hæc sunt præcepta boni pastoris.Pasce nos infantes sicut oues. Etiam Domine imple tuis iustitiæ pascuis. Etiam Pædagoge pasce nos ad sanctum tuum montem,ad ecclesiam:quæ in alto est,quæ superat nubes, quæ cœlos tangit:
Ibidem. ET ERO,inquit, pastor ipsorum,& ero prope ipsos,sicut tunica prope corpus ipsorum.Vult carni meæ dare salutem,me tunica incorruptionis induens, & corpus
Zach. 13. meum inunxit: VOCABVNT me, inquit,& dicã,Ecce adsum.Celerius exaudisti
Esa. 58. quàm ego expectaui Domine: ET SI TRAIICIANT, non cadent, dicit Dominus.Non cademus enim in corruptionem,qui ad incorruptionem traiicimus: quoniam ipse nos tenebit.Dixit enim ipse,& voluit ipse.Talis est noster Pædagogus, B
Mat. 20. optimo iure bonus: NON VENI, inquit, vt mihi ministraretur, sed vt ipse mini-
Iohan. 4. strarem. Propterea in Euangelio fessus introducitur,qui pro nobis defatigatur,& suam ipsius animam pretium redemptionis pro multis dare pollicens. Hunc enim solum esse fatetur bonum pastorem. Liberalis ergo est ac magnificus, qui quod maximum est suam pro nobis dat animam.Valdeque est hominibus vtilis,& in eos benignus, quòd homo voluit esse frater,cum posset esse Dominus.Ille verò etiam vsque adeò bonus fuit vt pro nobis moreretur.Quinetiam eius clamauit iustitia:
Hier. 7. 17. 18. SI RECTI ad me veniatis,& ego rectus ad vos.Si obliqui ambuletis, & ego obli- C
Mal. 2. quus,dicit Dominus exercituum.peccatorum increpationes per vias obliquas significans.Recta enim & secundum naturam,quæ per Iesu I literam significatur,est eius bonitas,quæ erga eos qui ex auditu crediderunt firma est & immobilis: QVO-
Prouerb. 1. NIAM VOCAVI, & non exaudiistis,dicit Dominus,sed mea irrita fecistis consilia: meas autem reprehensiones non attendistis. Ita est maximè vtilis Domini repre
Psal. 77. hensio.De his Dauid quoque dicit: GENERATIO peruersa & exacerbans,generatio quæ non direxit cor suum,& non fuit fidelis cum Deo spiritus eius:& Dei testamentum non custodierunt,& in Lege eius noluerunt ambulare. Hæ sunt causæ exacerbationis,propter quas venit Iudex pœnas irrogaturus iis qui bonam vitam noluerunt eligere: & ideo cum eis paulò hic egit crassius,si ab eo quo ad mortem D feruntur impetu aliquo modo eos retardauerit. Dicit itaque per Dauid minarum
Ibidem. causam apertissimam: NON CREDIDERVNT in mirabilibus eius.Quando occidebat ipsos requirebant ipsum,& conuertebantur,& mane ad Deum vigilabant,& recordati sunt quòd Deus est adiutor eorum,& Deus altissimus redemptor eorum est. Ita cognouit eos conuerti propter metum,contempsisse autem eius benignitatem.Bonum enim,vt quod fit semper beneficum generaliter contemnitur,colitur autem qui beneuolo iustitiæ metu admonet.* Duplex est autem genus metus, quorum alterum quidem est cum pudore:quo vtuntur ciues erga bonos Principes, & nos erga Deum:quemadmodum vtuntur boni ac moderati filii in parentes: E-
Eccles. 30. QVVS,enim inquit,indomitus euadit durus,& filius remissus euadit petulans. * Aliud autem metus genus est cum odio, quo serui vtuntur erga Dominos difficiles,& Hebræi,qui Deum Dominum fecere,non patrem. Multum autem atque adeò omnino differt id quod est spontaneum,liberum,ac voluntarium ab eo quod
Psal. 84. fit per necessitatem,quod ad religionem & pietatem attinet: IPSE enim, inquit,
Oseæ. 14. est misericors,medebitur peccatis eorum,& nõ perdet,& implebit vt auertat iram suam,& non incendet omnem indignationem suam. Vide quomodo Pædagogi quod iustum est ostenditur in increpationibus,& Dei quod bonum est, in miserationibus.Quocirca Dauid,hoc est,Spiritus qui per eum loquitur,vtrunque com-
Psal. 88. plectens de eodem Deo psallit: IVSTITIA & iudicium præparatio sedis tuæ. Misericordia & veritas præcedent ante faciem tuam. Fatetur esse eiusdem potesta- F tis & iudicare & benefacere. Simul enim est vtrorunque potestas,iudicium iusti quod discernit,& idem iustus & bonus qui est verè Deus: qui est ipse omnia,& omnia ipse, quoniam ipse Deus, qui est solus Deus.Quemadmodum enim speculum

non

A non est malum deformi, eo quòd ipsum ostendat qualis sit: & quemadmodũ medicus non est ægrotanti malus, quòd ei febrem annunciet. Non enim medicus febris causa est, sed ipse febrem arguit. Ita nec is qui reprehendit, ei male vult qui laborat animo. neque enim ei delicta adiungit, sed ea quæ adsunt peccata ostendit, ad hoc vt auertat ab eiusmodi studiis. Quamobrem Deus quidem bonus est per seipsum. Iustus autẽ propter nos, & ideo etiã bonus. Quod iustum est autẽ, nobis per suum ipsius Verbum ostendit, illinc è superis vnde ipse fuit Pater. Priusquam enim esset creator, Deus erat, bonus erat: & propterea & opifex esse & Pater voluit, & illius amoris habitudo ac relatio, fuit iustitiæ principium, cum & Solem suum lucere face

B ret, & filium suum mitteret. Isque primus è cœlis bonã annuntiauit iustitiam, cum diceret: NEMO nouit Filium nisi Pater, neque Patrem nisi Filius. Hæc reciproca Matth. 24.
quæ ex æquo rependitur cognitio est antiquæ iustitiæ symbolum. Deinde ad homines descendit iustitia, & scripto & corpore, Verbo & Lege, humanam naturam ad salutarem vrgens pœnitentiam. Bona enim erat. At Deo non obedis? Eius rei culpam tibi adscribe, qui Iudicem attrahas.

Quòd idem Deus per idem Verbum & à peccatis arcet minans, & humanæ naturæ dat salutem, adhortans. *Cap. X.*

C St itaque quæ in astringenda humana natura versatur administrationem, bonam esse & salutarem, & à Verbo necessario assumi ostendimus vsque & ad pœnitentiam, & ad peccatorum prohibitionem accommodata fuerit; eõsideranda deinceps fuerit Verbi mansuetudo & lenitas. Eum enim iustum esse ostensum est: proprias autem exponit sentẽtias quæ ad salutem hortantur, per quas id quod bonum est & conducibile vult ex paterna voluntate significare. Hæc autem considera. Honestum quidem est Encomastici. Vtile verò Suasorii. Enimuero Suasorii quidem relatio & habitudo est hortatorium & dehortatorium. Encomiastici verò, laudatorium & vituperatorium. Aliquo enim modo affecta

D sententia Suasoria, efficitur hortatoria, & aliquo modo dehortatoria. Similiter etiam genus Encomiasticum, aliquo quidem modo affectum, est vituperatorium: aliquo verò, laudatorium, in quibus maximè versatur iustus Pædagogus, qui quod nobis est vtile sibi tanquam scopum proposuit. Verùm enimuero genus quidem Vituperatorium & Dehortatorium nobis prius ostensum est, nunc autem Hortatorium & Laudatorium rursus nobis aggrediẽdum est, & tanquam in trutina in æquilibrio stantes iusti lances expendamus. Ad ea ergo quæ sunt vtilia adhortatione vtitur Pædagogus hoc modo per Solomonem: EGO VOS, ò homines, adhortor, & meam vocem edo filiis hominum, audite me. Præclara enim dicam, & quæ sequuntur. Quæ sunt autem salutaria consulit: quoniam consilium ad eligen Prouerb. 4. 5.

E dum & vitandum aptum est, quemadmodum facit per Dauid, dicens: BEATVS vir qui non ambulauit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & supra cathedram pestilentiarum non sedit: sed in Lege Domini voluntas eius. Consilii autem dandi tres sunt partes: Vna quidem, que sumit exempla ex tempore præterito, vt verbi gratia, quid Hebræis euenerit, qui aurum per Idololatriæ crimen adorarunt in vitulo, & quid passi sunt cum fornicati essent, & quæ sunt similia. Altera verò quæ ex præsenti tempore intelligitur, vt quæ sensu comprehendatur, sicut illud quod dictum est iis qui Dominum rogarunt: An ipse es Christus, aliúmne expectamus? ABITE, & dicite Ioanni, cæci vident, surdi audiunt, leprosi mundantur, mortui resurgunt, & beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Hoc er Psal. 1. Exod. 32. Matth. 11.

F go fuit quod prædicens dicebat Dauid: SICVT audiuimus, ita & vidimus. Ex Psal. 47.
futuris autem constat tertia pars dandi consiliũ, qua quæ sunt euentura iubet caueri, quemadmodum illud quoque dictum est: QVI AVTEM in peccata inciderint, Matth. 8. 22.
eiicientur in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentium, & quæ sunt si Luc. 13.

milia,adeo vt ex his omnibus clarum ſit Dominum per omnem medendi rationem A
procedentem,humanam naturam euocare ad ſalutem. Conſolatione autem peccata ſolatur,minuens quidem cupiditatem,ſimul autem ſpem præbens ad ſalutem.
Ezech. 18. Dicit enim per Ezechielem: SI CONVERSI fueritis ex toto corde veſtro,& dixeritis Pater:audiam vos tâquam populum ſanctum.Et rurſus dicit: VENITE ad
Matth. 11. me omnes qui laboratis,& onerati eſtis,& ego reficiam vos, & ea quæ ſequuntur ex ſua perſona dicit Dominus. Apertiſſimè autem ad bonitatem vocat per Solo-
Prouerb. 3. monem, dicens: BEATVS homo qui inuenit ſapientiam:& mortalis qui inuenit prudentiam.Quod bonum eſt enim à quærente inuenitur,& ſolet videri ab eo qui
Hier. 31. inuenit. Iam verò per Hieremiam quoque enarrat prudentiam: BEATI ſumus B
Verbum λόγοι ratio. Iſraël, dicens,quòd quæ Deo grata ſunt à nobis cognoſci poſſint. Cognoſci autem poſſunt per Verbum,per quem ſumus beati & prudentes. Prudentia enim & co-
Hier. 11. Baruch. 3. gnitio ſignificatur per eundem Prophetam dicentem: AVDI Iſraël mandata vitæ,
Luc. 11. auſculta vt cognoſcas prudentiam.Per Moſem autem propter ſuam in homines beneuolentiam donum quoque pollicetur iis qui contendunt ad ſalutem.Dicit enim:
ET INTRODVCAM vos in terram bonam,quam iurauit Dominus Patribus ve-
Deute. 4. 8. ſtris.Et præterea: INTRODVCAM vos in montem ſanctum,& vos lætitia afficiam,
Eſa 56. dicit per Eſaiam. Iam verò eſt aliud quoque genus Pædagogiæ,nempe beatifica-
Pſal. 1. tio: BEATVS ille eſt,per Dauid dicit,qui non peccauit: ET ERIT tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in C
tempore ſuo,& folium eius non defluet.Per hoc etiam tacitè ſignificauit reſurrectionem. ET OMNIA quæcunque faciet ei rectè ſuccedent. Nos vult eſſe tales, vt ſimus beati.Rurſus autem oſtendens id quod ex aduerſo reſpondet iuſtitiæ trutinæ: AT NON SIC IMPII, inquit,non ſic,ſed tanquam puluis,quem proiicit ventus à facie terræ. Cum peccatorum pœnas,& facilem & tanquam ventis perflabilem eorum diſſipationem oſtendiſſet Pædagogus, per pœnam à cauſa dehortatus eſt,& cum ſupplicium pro meritis intentaſſet,beneficentiæ ſuæ benignitatem oſtẽdit,vt bona nobis paremus,iiſque fruamur,per eã ſummo nos artificio excitans.
Hie. 6. Quinetiam ad cognitionem nos per Hieremiam hortatur,dicens: VIA DEI ſi ambulaſſes, habitaſſes in pace in ſeculum.Cognitionis enim eis mercedem oſtendens, D
Ibidem. prudentes ad eius amorem excitat. Et ei qui aberrauit dans veniam: CONVERTERE, conuertere enim inquit,ſicut qui vindemiat ad caniſtrum ſuum. Vides bonum Iuſtitiæ, quæ conſulit moueri pœnitentia. Præterea per Hieremiam illuminat
Ibidem. eos qui à veritate aberrant: HAEC autem dicit Dominus.State in viis, & videte, & rogate ſemitas Domini æternas, quænam eſt ſemita bona, & ambulate in ea & inuenietis ſanctificationem animabus veſtris. Ducit autem ad pœnitentiam cauſa
Hier. 18. ſalutis noſtræ.Propterea dicit: SI TE POENITVERIT,expurgabit Dominus cor
Ezech. 18. 33. 36. tuum,& cor ſeminis tui. Poteram quidem ad huius quæſtionis defenſionem adducere Philoſophos,qui dicunt eum ſolum qui eſt perfectus eſſe laudabilem, qui malus eſt autem, vituperabilem. Sed quoniam nonnulli quod beatum eſt calu- E
mniantur,vt quod neque ipſum aliquid negotii habeat,neque alii exhibeat, cũ beneuolentiam in homines non intelligant, propter hos,& propter eos etiam qui bono quod iuſtum eſt non tribuunt,id quod à nobis dictum fuit adiectum eſt. Conſequens enim eſſet vt diceremus increpatorium ac vituperatorium Pædagogiæ genus conuenire hominibus,quoniam omnes homines ſtultos dicunt, ſapiens autem ſolus Deus eſt à quo ſapientia,& perfectus ſolus, & ideo ſolus quoque laudabilis. Sed hac oratione non vtor. Dico ergo laudem & vituperationem,vel quod laudi & vituperationi eſt aſſimile,eſſe medicamenta hominibus maximè neceſſaria. Qui ſunt itaque curatu difficiles, ab igne, malleo, incude:hoc eſt,minis, reprehen- F
ſione,increpatione,tanquam ferrum aguntur.Qui autem ipſam fidem attendunt, tanquam per ſe docti, & libero animi arbitrio impulſi, laude augentur. Laudata enim virtus non ſecus ac arbor creſcit. Hoc cum intelligeret, mihi videtur Samius præcepiſſe Pythagoras.

Quæ

A *Quæ mala sunt faciens reprehendere, sed bona, gaude.*
Reprehendere autem dicitur etiam admonere, quod Græcè est νουθετεῖν. Admonitio-
nis autem, quæ Græcè est νουθέτησις, etymologia est νοῦ ἐνθηματισμός, hoc est mentis
immissio, quòd sit increpatorium genus quod mentem pariat. Cæterum alia in-
numerabilia inueniri possunt præcepta de parandis bonis, & malis fugiendis: NON Esa. 48.
est pax impiis, dicit Dominus. Propterea per Solomonem præcipit infantibus: FILI, Prouerb. 1.
ne te in errorem abducant peccatores, neque in viis cum eis ambulaueris, si te hor-
tati fuerint, dicentes: Veni nobiscum, sis socius innocentis sanguinis, in terra autē
virum iustum iniustè abscondamus, de medio eum tollamus, sicut infernus viuen-
B tem. Hoc itaque de Domini quoque passione prædicitur. Porrò per Ezechielem Ezech. 18.
etiam vita nobis mandata suppeditat. ANIMA quæ peccat, morietur: homo autem
erit iustus, qui facit iustitiam. Non comedet in montibus, & oculos suos non con-
iecit in cogitata domus Israël, & vxorem proximi sui non polluerit, & ad mulierem
quæ est in puerperio non appropinquabit, & hominem potentia non opprimet, &
pignus debitoris reddet, & rapinam non rapiet, panem suum dabit esurienti, & nu-
dum induet. Pecuniam suam non dabit ad vsuram, & commodum non accipiet, &
ab iniquitate auertet manum suam, & iustum iudicium faciet inter virum & inter
proximum suum. In præceptis meis ambulauit, & iustificationes meas seruauit vt
faceret eas. Iustus hic est, vita viuet, dicit Dominus. Hæc continent descriptio-
C nem institutionis vitæ Christianorum, & cōuenientem adhortationem ad beatam
vitam, præmium vitæ, vitam æternam.

Quòd per Legem & Prophetas Verbum fungeretur Pædagogi officio. Cap. XI.

EIVS quidem in homines beneuolentiæ & pædagogiæ modus, vt à
nobis geri potuit, ostensus est. Quocirca ipse seipsum pulcherri- Matth 13.
mè exponens, grano sinapis assimilauit, & verbi quod seminatur,
quod in eo inest spiritale, naturamque multiplicē, verbalisque seu λογικῆς δυνά-
D rationalis potestatis magnificentiam simul & sanctitatem, & præ- μεως
terea reprehensionis mordacitatem, & repurgandi facultatem esse
vtilem propter acrimoniam significans. Per exiguum itaque granum, quod alle-
goricè dicitur, vniuersæ humanæ naturæ plurimam salutem largitur. Atque mel
quidem, cum sit dulcissimum, bilem generat, quemadmodum quod bonum est, con
temptum: quod quidem causa est peccandi. Sinapi autem & bilem diminuit, hoc est,
iram: & flegma excindit, hoc est, fastum ac superbiam. Ex quo verbo vera animæ
sanitas æternaque bona temperatura accedit. Olim itaque per Mosen, Verbum Pæ
dagogi fungebatur officio. Deinde etiam per Prophetas. Est autem Moses quoque Exod. 32.
Propheta. Est enim Lex Pædagogia puerorum insolentium, qui habenis non facile
E retinentur. SATVRATI ergo, inquit, surrexerunt ludere. Saturati autem Græcè 1. Corinth. 10.
est, χορτασθέντας quasi dicas, fœno repleti, nempe qui à ratione alienam alimenti ple-
nitudinem χόρτασμα hoc est, fœni repletionem, non autem cibum dixerit. Quo-
niam autem absque ratione satiati absque ratione ludebant, propterea ipsos & Lex
& timor sequebatur, vt & peccata rescinderet, & ad res honestas rectè & ex virtu-
te gerendas adhortaretur, aures præparans vt vero Pædagogo obedirent, qui est
vnum & idem Verbum, Legi quæ vrgebat conueniens: Datum enim dicit Paulus Gala. 3.
Pædagogum ad Christum, adeò vt ex hoc apertum sit vnum solum verum, bonum,
iustum, ad imaginem & similitudinem Patris Filium, Iesum, Verbum Dei, esse no-
strum Pædagogum: cui nos tradidit Deus tanquam Pater beneuolus vero & ger-
F mano Pædagogo committens & cōmendans filios, vt qui nobis dilucidè præceperit.
HIC EST filius meus dilectus, ipsum audite. Fide dignus est diuinus Pędagogus, Matth. 17.
tribus rebus pulcherrimis ornatus, scientia, beneuolentia, dicendi libertate. Scien
tia quidem, quoniam est Paterna sapientia. Omnis enim sapientia est à Domino, &

cum eo est in æuum. Dicendi autẽ fiducia, quoniã Deus est & opifex. Omnia enim A
per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Beneuolentia autem, quoniam so-
Ephes. 5. Ioan. 10. lus pro nobis seipsum hostiam tradidit. Bonus enim pastor animam suam ponit pro
ouibus suis, atque adeò eam posuit. Beneuolentia autem, nihil est aliud, quam
voluntas boni proximi sui, propter illum.

Quòd Pædagogus conuenienter paternæ affectioni seueritate & benignitate vsus sit. *Cap. XII.*

His iam peractis, consequens fuerit, vt Pædagogus noster Iesus vi- B
tam nobis veram describat, & qui in Christo est hominẽ instituat.
Est autem forma eius ac character neque admodum difficilis, nec
præ benignitate vsque adeò dissolutus. Simul autem mandat, &
mandatorum characteres ita imprimit vt ea possint perficere. At-
que mihi quidem is ipse videtur hominẽ finxisse ex puluere: aqua
φύματι autem regenerasse: spiritu verò auxisse, Verbo autem, pædagogi instar instituisse,
ad filiorum adoptionem & salutem sanctis præceptis dirigens, vt cum terra genitũ
in sanctum & supercœlestem hominem suo aduẽtu transformasset, diuinam illam
Genes. 1. vocem maximè impleret: FACIAMVS hominem ad imaginem & similitudinem
nostram. Atque fuit quidem Christus hoc plenum quod dixit Deus. Alius autem C
homo intelligitur per solam imaginem. Nos autem, O boni Patris filii, alumni
boni Pædagogi, Patris voluntatem impleamus. Verbum audiamus, & verè saluta-
rem Seruatoris nostri vitam exprimamus, hic iam meditantes cœlestem vitæ agen-
dæ formam, per quam effecti Dii, semper germinante lætitiæ, & incorrupto boni
odoris vnguento inungamur, euidens incorruptionis indicium habentes vitæ Do-
mini formam, & Dei vestigia persequentes: cui soli conuenit considerare, atque
adeò cui curæ est, quomodo & quanam ratione futura sit vita hominũ sanior. Quin
etiam adhoc vt victu facile contenti sumus, & quæ sunt superuacanea negligamus,
accinctique & expediti & ad bonæ vitæ æternitatem parati sumus nos præparat;
Matth. 6. vnunquenque nostrum esse ipsum suipsius pœnum docens. NE SOLICITI, enim D
inquit sitis, de crastino, dicens oportere eum qui in Christi numerum relatus est,
sua sorte contentum, sibi per se seruientem, & qui in diem satis sit victum deligere.
Non enim in bello sed in pace instituimur. Ac bello quidem magno apparatu opus
est, magnoque & profuso sumptu egent delitiæ. Pax autem & dilectio, simplices, &
quæ lites ac negotia fugiunt, sorores, non armis, neque profuso apparatu indigent.
Nutrimentum eis Verbum est. Verbum autem is est cui & demonstrandi & docen
cendi principatus obtigit, à quo frugalitatem, simplicitatem, à fastuque alienatio-
nem, libertatis amorem, benignitatem, & honesti studium ediscimus. Id, & si vno
verbo cum virtutis coniunctione Deo similes reddimur, non ad socordiam ac ne-
gligentiam oportet traducere, sed elabora, & ne defatigeris. Eris enim qualis non E
speras, neque verò coniicere potueris. Quemadmodum autem Philosophorum
quidem est alia viuendi ratio: alia verò oratorum: alia autem luctatorum. Ita est ge-
nerosa ac liberalis affectio, liberæ animi voluntati, quæ honesti est studiosa, conue-
niens, quæ accessit ex Christi Pædagogia, & qui operari docti sunt honesti & gra-
ues, incessus & accubitus, nutritio & somnus, cubitusque & viuendi ratio, & reli-
qua disciplina. Non est enim nimis intensa ac vehemens eiusmodi Verbi eductio,
sed moderata, & quæ iusto ac recto tenore consistat. Hac etiam ratione Serua-
tor Verbum dictus est, qui hæc hominibus Verbalia & rationalia medicamenta ad
salutem, vt bono ac integro sensu præditi essemus, inuenit. Opportunitatem quidẽ
obseruans: detrimentum autem & offensionem arguens, & affectionum animi cau- F
sas exponens, & à ratione alienarum cupiditatum radices excindens, à quibus qui-
dem abstinere oporteat præcipiens, omnia autem salutis antidota ægrotãtibus ex-
hibens. Hoc est enim maximum, & maximè regium Dei opus, humanam seruare
naturam

A naturam. At medico quidem, qui nihil quod ad salutem faciat consulit, ægroti succensent: Diuino autem Pædagogo, quomodo non maximas se habere gratias fatebuntur, qui minimè taceat, nec animi penetralibus cōtineat minas quæ ferunt ad exitium? Sed & eas arguat, & quæ ad eas tendunt appetitiones excindat, & quæ ad rectam reip. administrationem pertinent edoceat. Magnæ ergo illi sunt agendæ gratiæ. Ratione enim præditum animal, hominem inquam, aliquid ne aliud dicimus quàm oportere id quod est diuinum contemplari? Porrò autem humanā quoque naturam dico eum oportere considerare, & ita viuere, vt iubet & dictat veritas, & ipsum Pædagogum & eius præcepta mirandum in modū admirantes, vt quæ
B inter se congruant & conueniant. Cui conuenienter imagini ac similitudini oportet nos quoque, cum nos ipsos Pedagogo adaptauerimus, ita viuere vt factis oratio reuera conueniat.

Quòd quemadmodum id quod rectè & ex virtute geritur, fit ex recta ratione, ita rursus peccatum præter rationem. Cap. XIII.

QVIDQVID est præter rectam rationem, id est peccatum. Iam enim generales animi affectiones seu perturbationes hoc modo definiędas censent Philosophi. Cupiditatem quidem; appetitionem, quæ non paret rationi: Metum autem; dissolutionem, quæ non paret ra-
C tioni. Voluptatem autem elationem animæ, quæ non paret rationi. Si ergo quæ in rationem est inobedientia peccatū generat: quomodo non necessariò rationis obedientia, quam quidem fidem dicimus, parit ac procreat id quod vocatur honestum ac decorum? Ipsa enim virtus, est animæ concinna & cōgrua affectio, quæ rationi subiicitur per totam vitā. Quinetiā, quod est supremum omnium, ipsam Philosophiam definiunt, Studium rectè rationis, adeò vt sit necessariò delictum, quicquid fit propter errorem rationis, & meritò Græcè vocetur ἁμάρτημα hoc est erratum, quod etiam peccatū significat. Iam enim, quando primus homo peccauit, & Deo non obediit: ET IVMENTIS, inquit, assimilatus est homo, qui præter rationem aberrasset, meritò rationis expers existimatus
D comparatur iumentis. Hinc etiam dicit Sapientia: EQVVS ad coitum, libidinosus, & adulter irrationali iumento assimilatus. Et ideo subiungit: QVOCVNQVE super eum sedente hinnit. Non amplius, inquit, homo loquitur. Non est enim amplius particeps rationis, qui peccat præter rationem, est autem expers rationis belua, dedita cupiditatibus, cui omnes voluptates insident. Quod ex rationis autem obedientia rectè & ex virtute geritur. προσῆκον & καθῆκον hoc est, quod congruit & conuenit, nempe officium vocant Stoici. Quod itaque decet & congruit, nempe officium, id etiam conuenit. Obedientia autem fundatur mandatis. Eæ autem monitionibus, quæ cum sint eædem, veritatem sibi scopum proponentes, ad extremum expetendum, quod finis intelligitur, instituunt. Pietatis autem ac religionis
E finis est æterna in Deo requies. Aeui autem seu æternitatis principium est noster finis. Quod est itaque pietatis honestum rectèque & ex virtute factum, id quod decet ac conuenit, nempe officium operibus efficit. Vnde officia meritò consistunt in actionibus, non autem in dictionibus. Et est Christiani quidem actio, rationalis animæ operatio, ex sincero ac prudenti iudicio & appetitione veritatis, quæ per coniunctum auxiliumque simul ferens corpus peragitur. Quod decet autem ac cōuenit, officium inquam, est quę in vita Deum & Christum sequitur voluntas vna, quæ se propter vitam ęternam rectè & ex virtute gerit. Etenim Christianorum vita, quam nunc instituimus, est quidam conuentus ac congregatio actionum ratio-
F nalium: hoc est eorum quæ à ratione docentur, quæ nō labitur operatio, quam quidem fidem appellauimus. Conuentus autem ac congregatio, mandata Domini, quę cum sint diuinæ sententiæ, monita spiritalia, nobis ipsis scripta sunt, vt quæ & nobis ipsis & proximis bene possint quadrare. Quinetiam ipsæ quoque ad nos reuert-

λόγος ratio, pro filio Dei necessariò vertitur hoc in loco.

Hierem. 5.

A *abstinentiam. illud ipsum præ se ferentes esse pullum ad uitem alligandum. Et hæc quidem ita se habuerunt, donec Iacobus frater Domini secundum carnem, & Paulus diuinus Apostolus, Legi quidem nimiam purgationem, et nimis anxiam de cibis curam resecauerunt, Gentilẽ autem nauem paucissimis agitari permiserunt, nempe ut se abstinerent à fornicatione immolatis & suffocato, quando qui prædictus esset ad uitis capreolos alligandus, pullus uenit ad opus, & qui ex uno ex Mosaicis præceptis, nempe de diuinitate colligabatur uiti, & ex Mosaicis institutionibus uelut ab obstetrice primò eductus fuerat, ex meliori rursus, nempe Apostolica quæ est in Christo cognitione scilicet, prodit in lucem, liberatus à iugo Legis, & in liberam adductus rempublicã. Ac de uite quidem & ad uitis capreolum alligato pullo quod adducit eloquium, satis aptam, ut*
B *existimo, habuit contemplationem.*

Cap. VI.

[a] *Ex his tractandi rationẽ sumpsit Gregorius cognomine Theologus in Oratione, quæ inscribitur εἰς φῶτα*

[b] *Hoc quoque congruit cum Prophetia Hieremiæ quæ dicit, Omnes me noscent à paruo usque ad magnum eorum.*

[c] *SED ILLVD QVOQVE. Quod dictũ est ab Apostolo de uerbis quæ non licet homini loqui, non ita accipiendum est, quod quæ dixit sint tacenda. Quomodo enim, cum ipse in suis multa*
C *proferat Epistolis? Qui enim non erat Apostolus cum Christus in hac nostra uita ageret? quomodo dicit: Ego accepi à Domino, quod et tradidi uobis? Et rursus: de Virginibus præceptum Domini non habeo? Non significat itaque non esse enunciandũ, sed, Non licet, significat cum tanta auctoritate & dignitate ea dicta esse, quanta assequi nequeat humana natura. Huius rei fides fit ex iis quæ dicuntur in Euangelio de Doctrina Christi quòd docebat turbas cum potestate, sed non ut Scribæ & Pharisæi scilicet cum adulatione.*

Cap. IX.

D [a] *DVPLEX EST METVS. Vnus quidem qui inchoat, qui etiam conuertit, ut est metus eorum qui metu suppliciorum conuertuntur à peccatis. Alter uerò perficiens, de quo etiam dicit Dauid: Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest metuentibus eum.*

Cap. X.

[a] *PATER. Et quomodo Gregorius Nyssenus in expositione orationis Dominicæ, dicit eos qui tenentur peccatis, si dicant Pater noster, non bonum Deum uocare patrem, sed aduersarium? Quòd uel non conuertentur labijs, ut uocent Patrem, uel non ex toto corde.*

Hæc insunt in secundo Libro Pædagogi.

A CLEMENTIS PAEDAGOGI LIBER SECVNDVS.

Quomodo in alimentis versari oporteat. *Cap. I.*

PROPOSITVM itaque institutum ac scopum sequentibus, & scripturas ad eam Pædagogiæ partem, quæ vitæ
B vtilis futura est deligentibus; qualem esse in tota vita eum qui Christianus dicitur, oporteat; summatim describendum est. Nobis igitur à nobis ipsis incipiendum est, & quomodo nos componere ac moderari oporteat. Compositi itaque proportionem & commoderationem coniectantibus, quemadmodum vnunquemque nostrum se in suum corpus gerere, vel potius quomodo id dirigere oporteat, dicendum est. Quando enim quis à rebus externis, & ab ipsa præterea eductione corporis ad mentem à ratione deductus, eorum quæ in homine secundum naturam eueniunt contempla-
C tionem accuratè perfecteque didicerit, sciet non esse studium in res externas conferendum: hominis autem esse proprium, animæ expurgare oculum, castamque & sanctam carnem suam tueri. Qui enim ab illis purè emundatus exolutusque fuerit per quæ est adhuc puluis, quidnam aliud seipso habuerit cõducibilius ad hoc vt recta via ingrediatur ad Dei comprehensionem? Atque alii quidem homines viuunt vt comedant, quod certè etiam rationis expertibus euenit animantibus, quibus nihil aliud quàm venter vita est: nobis autem Pædagogus præcipit comesse vt viuamus. neque enim nostrum nutritio munus est, neque institutum scopúsue noster voluptas: sed ea nutritio est propter nostram hic mansionem, quam ad incorruptionem ratio instituit. Et ideo secernitur ac seligitur alimẽtum: Est autem
D ipsum simplex, & non nimio studio comparanda nimisue curiosa, sed simplicibus & minimè curiosis puellis apta & apposita veritas. vtpote quod ad viuendum, non ad lautitias delitiasque aptum sit. Ipsum autem viuere, ex duobus, sanitate scilicet & viribus, constituitur; quibus maximè conuenit alimenti facilitas: vt quod & ad digestionem & corporis leuitatem sit vtile. Ex quibus incrementum, sanitas, & iustę vires, non autem iniustæ, lubricæ, & miserę: quales sunt quæ Athletis ex illa sua edendi necessitate obueniunt. Sunt itaque multiplices qualitates respuendæ quę varia detrimenta pariunt: malas corporum habitudines, stomachorum subuersiones, cum corruptus & constupratus sit gustus, misera & infausta quadam condiendi arte, & inani in faciendis bellariis artificio. Audent enim appellare nutritionem,
E delitiarum exercitationem, quæ in noxias voluptates dilabitur. Antiphanes autem Delius medicus vel vnam hanc dixit esse morborum causam, ciborum varietatem, cum qui veritatẽ ægreferant, multiplici nescio qua vana gloria frugalem & moderatum victum abiurent, & transmarinas escas anxiè perquirunt. Ac mihi quidem venit in mentem eorum morbi misereri: ipsos autem non pudet suas decantare delitias, cumque in freto sunt Siculo murenas anxio & solicito animo perquirant, & Meandri anguillas, & qui in Melo sunt hædos, & qui in Sciatho mugiles, Pelori cõchas, & Abydena ostrea, nec mænas quę sunt in Lipara prætermittant, nec bolum Mantinicum, nec betas quæ sunt apud Ascræos: & pectines exquirant Methymnæos, & psettas Atticas, & turdos Daphnios, & caricas Chelidonias, propter quas
F in Græciã cũ quinquies mille millibus infelix Persa profectus est: Phasidis aues præterea coemant: attagenas Aegyptias: Medicum pauonẽ. Hæc condimentis immutantes, ii qui sunt gulæ dediti, obsoniis inhiant: Quęcũque tellus, & profunda Ponti, immensaque alit latitudo aeris, ingluuiei ea suę comparantes. Videntur reue-

[Margin: αἰχγιοφαία]

[Margin: ψῆτται ἀττικαὶ piscis genus: De quibus vide Athenæum & Aristotelem.]

ra hi insatiabiles,& solliciti ac anxii ciborum indagatores,ad delitias ac voluptates A
suas mundum irretire,sibilantibus sartaginibus vndique circunstrepentes,& circa
cochlear & mortarium totam vitam suam consumentes , edaces atque adeò o-
mniuori homines,materiam ignis instar apprehendentes. Quinetiam facilem &
parabilem cibum,nempe panem effœminant,quod frumenti est nutriens excribran
tes,vt quod est alimenti necessarium,fit probrum voluptatis.Apud homines autem
nullum habet terminum delicata ingluuies.In liba enim placentas & bellaria proue
cta est,merendarum & cœnæ appendicum multitudinem inueniens, omnes qualita
tes aucupans.At mihi quidem videtur homo qui est eiusmodi nihil esse aliud quàm
Prouerb.23. bucca aut maxilla; NE DESIDERES autem,inquit Scriptura, cibos diuitum. Ii B
enim vitæ non veræ & turpi coniuncti sunt.Illi enim dant operam obsoniis quæ fi-
mus paulopost excipit:nobis autem cibum cœlestem venantibus necesse est ventri
1.Corinth.6. qui est sub cœlo imperare,& multo magis iis quæ ei amica & grata sunt: QVAE De-
us abolebit,inquit Apostolus,voraces gulæ cupiditates iure execrans: ESSE enim
Vocabant Clementis tempore nónulli prandia ac conuiuia, ἀγάπας hoc est,charitates. ventri, ex quibus hæc carnalis,& quæ interitum affert,vita depẽdet,quam audent
nonnulli vocare charitatem,effrenata lingua vtentes,nempe quædam prandiola ni
dorem & ius redolentia pulchro & salutari Verbi opere appellantes , sanctifica-
tam charitatem ollulis & iuris fluento iniuria afficientes,potuque delitiis & fumo
illud nomen maledicto persequentes: falluntur existimatione,vt qui Dei promis-
sum prandiolis se posse emere expectauerint. Quæ enim lætitiæ causa fiunt congre C
gationes , ipsi quoque recensentes & cœnulas,& prandia,& epulas , hunc cœtum
iure vocauerimus,rationem sequentes.Has autem epulas, ἀγάπας , idest charitates,
Luc. 14. non vocauit Dominus.Dicit itaque alicubi quidem: QVANDO fueris inuitatus ad
nuptias; ne primo loco accumbas : sed quando vocatus fueris, accumbe in vltimo
loco . alicubi autem: QVANDO feceris prandium aut cœnam. Et rursus: SED
QVANDO feceris epulum,voca mendicos., Propter quod cœna maximè facienda
Ibidem. est. Et præterea: HOMO quidam fecit cœnam magnam,& vocauit multos. Sed
sentio vndenam effluxerit speciosa cœnarum appellatio.Nempe ex gutturibus. In-
saniæ merendarum ventitator,ait Comicus. Reuera enim multis multa sunt cœnæ
gratia.Nondum enim didicerunt Deum parasse suo opificio, homini inquam , ci- D
bum & potum, vt conseruetur,non autem vt voluptate afficiatur.Nam nec corpo
ribus quidem natura insitum est,vt ex multiplici ciborum varietate iuuentur.Con
trà enim omnino qui escis vtuntur vilissimis,sunt robustiores,saniores,& genero-
siores:vt famuli Dominis , & agricolæ possessoribus ; & non solùm fortiores , sed
etiam prudentiores,vt Philosophi diuitibus.Neque enim mentem nutrimentis ob-
ruerunt: neque ipsam voluptatibus deceperunt. Charitas autem reuera est cœle
ste nutrimentum,rationale epulum: OMNIA sustinet, omnia suffert , omnia spe-
1.Corin.13. rat,charitas nunquam excidit.Beatus qui comedit prandium in regno Dei. *Casus
est autem omnium grauissimus,si quæ charitas non potest excidere,supernè è cœlis
ad iuscula humi abiiciatur.Et tu me eam existimas putare cœnam quæ aboletur? SI E
Ibidem. FACVLTATES inquit,meas distribuero,charitatem autẽ non habeam, nihil sum.
Matth.22. Ab vniuersa hac charitate dependet Lex & Verbum,si Dominum Deum tuum &
proximum dilexeris.In cœlis autem est hoc cœleste conuiuium,quod à bona sessio-
ne εὐωχία Græcè dicitur: Terrestre autem,cœna dictum est,vt ex Scriptura osten-
sum est,& fit quidem cœna propter charitatem:sed non est cœna charitas , verùm
socialis beneuolentiæ & quæ sua lubenter impertit , indicium. Ne quod ergo no-
Rom.14. strum bonum est,maledictis lacessatur: NON EST enim regnum Dei esca & po-
tus,dicit Apostolus:vt fluxum & momentaneum prandium intelligatur: SED IV-
STITIA,& pax,& gaudium in Spiritu sancto.De hoc qui prandio comederit,is eo-
rum quæ sunt,optimum,nempe regnum Dei possidebit , sanctum charitatis con- F
uentum hic meditatus , nempe cœlestem Ecclesiam. Charitas ergo res est pura
& Deo digna:officium verò eius est communicatio.Cura autem disciplinæ est cha
Sapien. 6. ritas,quam dicit Sapientia: CHARITAS verò obseruatio legum eius. Hæ autem
lætitiæ

A lætitiæ habent quoddam charitatis incitamentum ex nutrimento publico, quod ad
æternam assuefacit oblectationem. Charitas ergo cœna non est. Epulum autem à
charitate pendeat. Discant enim inquit, filii tui quos dilexisti Domine, quòd non Deut. 8.
generationes fructuum nutriant hominem, sed verbum tuum eos qui tibi credunt
conseruat: non enim in pane viuet iustus. Sed sit nobis cœna tenuis & expedita,
apta ad vigilias, impermixta diuersis qualitatibus, & quæ à Pædagogi disciplina mi-
nimè sit aliena. Bona enim nutrix ad societatem & communicationem est chari-
tas, quæ copiosum habet viaticum, nempe sufficientiam, quæ quidem dimenso iu-
sta quantitate alimento præfecta, salubriter corpus administrans, etiam proximis ex
B eo aliquid distribuit. Victus autem qui inundat & obruit sufficientiam, homini
multum officit: animam quidem segnem & inertem reddit, corpus verò valetudi-
narium, & quod in morbos facile prolabitur, efficiens. Quinetiam voluptates quæ
in aromatibus conditis diiudicandis dapibus sunt anxiæ & difficiles, probra &
maledicta inurunt. Vtpote liguritionem, ingluuiem, edacitatem, voracitatem, in-
satiabilitatem, & huiusmodi alia. Muscæ quoque iis nominibus aptissimè respóden
tes, & viuerræ, & adulatores & gladiatores, & immane genus parasitorum: ven-
tris voluptate hi quidem rationem, illi verò amicitiam, alii autem vitam ipsam ven
dentes: super ventrem serpentes: beluæ hominibus similes, ad imaginem patris sui,
edacis voracisque beluæ, & qui eos prodigos, quod Græcè est ἀσώτους appellarũt, be
C ne mihi videntur eorum finem significasse. vt qui eos ἀσώστους, hoc est à salute alie-
nos, per elisionem eleméti σ, intellexerint. Annon enim sunt eiusmodi qui in ollis
versantur, multiplicibusque exquisitorum condimentorum varietatibus, qui sunt
humilis & abiecti animi, terræ planè filii, qui victum in dies persequuntur perinde
ac non victuri? Eos miseros pronunciat per Esaiam sanctus Spiritus, cum nomen
Charitatis sensim nescio quomodo ab eis sustulisset, quoniam nonerat epulum ra-
tioni consentaneum: IPSI AVTEM fecerunt lætitiam, occidentes vitulos, & o- Esa. 22.
ues sacrificantes, dicentes: Comedamus & bibamus; cras enim morimur. Et quòd
eiusmodi delitias peccatum existimet, subiungit: ET NON dimittetur hoc ve-
strum peccatum, donec mortui fueritis. Non dicens peccati remissionem mortem
D insensilem: Sed retributionem peccati, quæ quidem mors est, à salute secernens:
NE LAETERIS autem propter execrandas delitias, dicit Sapientia. Hic autem Prouerb. 4. 20.
de idolothytis quoque, hoc est, de iis quæ idolis immolantur, mentio facienda est, Ecclesi. 2.
quonam modo præcipiat ab iis esse abstinendum. Illa mihi videntur execranda &
abominanda, quorum sanguinem superuolant. Subter sunt herebum quæ animæ
hoc nunc lumine cassæ. NOLO enim vos fieri participes dæmoniorum, dicit Apo 1. Corin. 10.
stolus. Eorum enim qui seruantur & eorum qui pereunt separata sunt nutrimen-
ta. Ab his ergo abstinendum est non quòd pertimescamus. Non est enim in eis ali-
qua potentia; sed quòd propter nostram conscientiam quæ sancta est, ea propter
dæmonum odium quibus illa sunt dedicata, auersemur. & præterea propter eorũ
E qui multa procliuiter discernũt ac verentur imbecillitatem, quibus infirma pollui-
tur conscientia: CIBVS enim nos non commendabit Deo. neque QVAE intrant 1. Corin. 8.
coinquinant hominem, sed quæ ex ore, inquit, exeunt. Vsus enim nutrimenti est Matth. 15.
indifferens: NEQVE enim si comedamus, inquit, plus habemus: nec si non come 1. Corin. 8.
damus, deficimus. Sed non est consentaneum vt sint mensæ dæmoniorũm partici-
pes, qui diuino ac spiritali nutrimento digni sumus habiti: ANNON HABEMVS Ibidem. 9.
potestatem comedendi & bibendi, dicit Apostolus, & mulieres circunducendi? Sed
voluptatibus, scilicet, imperantes, arcemus cupiditates. Videte ergo ne hæc nostra Ibidem. 8.
potestas offensionem afferat imbecillis. Non oportet ergo nos veluti prodigè &
profusè viuentes, queádmodum est in Euangelio similitudo filii diuitis, abuti do- Luc. 15.
F nis patris, sed eis vti, vt qui ipsis constanter imperemus. Vt in cibos enim regnum
& dominatum obtineamus, non vt eis seruiamus ordinati fuimus. Res est ergo præ-
clara & maximè expetenda, id quod verum est suspicientes, supernum alimentum
persequi, & eius quod verè est inexplebili spectaculo impleri, firma, stabili, & pura

voluptate fruentes. Hanc enim charitatem oportere nos suscipere ostendit cibus Christi. Est autem valde à ratione alienū & inutile, & nequaquam humanum, pecudum more pinguefactum, morti nutriri: deorsum in terram respicientes, & è terra semper in mensas procumbentes, lautam ac delicatam vitam persequentes, id quod bonum est, hic vtique in vita quæ non est futura infodientes, soli cibi deuorationi blandientes, propter quam in maiori pretio sint coqui quàm agricolæ. Non enim ferculorum circumlationem tollimus, sed consuetudinis prolapsionem, tanquam calamitatem, suspectam habemus. Quocirca vitandus est luxus pauca quædam & quæ sunt necessaria sumentibus: & si quis nos inuitat infidelium, & accedere statuamus: Bonum est enim cum insolentibus hominibus non versari: quidquid apponitur iubet nos cōmedere, nihil interrogantes propter conscientiam. Similiter autem iussit nos ea quæ sunt in macello citra vllum scrupulum vllamúe curiosam indagationem emere. Non est ergo omnino à variis cibis abstinendum: sed in eis non est studium ponendum. Ea autem quæ apponuntur sumenda sunt, vt decet Christianum, eum quidem qui nos inuitauit honorantes; innoxia & quæ satietatem non afferat sermonis & congressionis societate: sumptuosas quæ inferuntur dapes indifferentes esse existimantes, obsonia despicientes, vt quæ non sint paulopost. QVI COMEDIT, eum qui non comedit non spernat. Qui autem non comedit, eum qui comedit non iudicet. Cum autem parum fuerit progressus, præcepti quoque causam exponet. QVI COMEDIT, inquiens, Domino comedit, & Deo agit gratias. Et qui non comedit, Domino non comedit, & Deo agit gratias. Vt sit iustum nutrimentum gratiarum actio. Porrò autem qui semper agit gratias, is in voluptatibus non versatur. Quòd si etiam propter virtutem conuiuas aliquot inuitemus, eo magis à lautis & delicatis his cibis abstinēdum est, euidens virtutis exemplar nos ipsos exhibentes, sicut ipsi Christum exemplar habuimus. SI QVID, enim eiusmodi ciborum fratrem offendit, non comedam, inquit, in æternum, ne fratrem meum offendam. Exigua continentia hominem lucrifacio. AN NON habemus potestatem comedendi & bibendi? ET VERITATEM cognouimus, inquit, quòd nihil est simulachrum in mundo, sed solus reuera & vnus noster Deus, ex quo omnia, & vnus Dominus Iesus. Sed tua, inquit, cognitione perit frater imbecillus, propter quem Christus mortuus est. Qui autem imbecillorum fratrum conscientiam verberant, in Christum peccant. Hac quidem certè ratione Apostolus de nobis cautionem adhibens, cœnas discernit: NON COMMISCERI iubens, si quis frater inueniatur qui dicitur esse fornicator, vel adulter, vel idololatra, cum eo nec comedere quidem, vel sermonem, vel obsonium, quod illinc procedit inquinamentum habens suspectum, quemadmodum etiam mensas dæmoniorum. Bonum ergo esse nec carnem comedere, nec vinum bibere & ipse fatetur, & Pythagorici. Hoc enim est potius feræ, & quæ ex eis ascendit, exhalatio, cum sit crassior & turbidior, offundit animæ tenebras. Quòd si quis ea quoque sumat, non peccat, modo ea moderatè ac temperatè sumat, non eis nimium deditus, neque ab eis dependens, neque obsonia deuorans ac deglutiens. Ei enim vox personabit, dicens: NE CIBI gratia dissolue opus Dei. Est enim insipientis ea quæ publicis epulis apponuntur valde mirari ac stupere, postquam quæ ex verbo percipiuntur delitias senseris; multo est autem insipientius visum, seruire pulmentis, adeò vt eorum, vt ita dicam, intemperantia vna cum eis feratur à ministris. Quomodo autem non est inutile è sedibus surgere, propemodum faciem in ollas inniicientes, è sedibus tāquam è nido prospicientes: vt quod vulgo dicitur, vaporem errantem excipiant per respirationem? Quomodo autem non est à ratione alienum manus condimētis immiscere, vel perpetuò ad obsonium extendere, non gustantium ritu sed rapientium se immoderatè & indecorè implentes? Licet enim videre eos qui sunt eiusmodi, suibus vel canibus propter voracitatem assimilari, potiusquam hominibus: qui adeò festinant vt saturentur, vt ambæ maxillæ simul inflentur, elatis vasis quæ sunt in facie: quinetiam sudorem præterea diffundi, dum propter insatiabilitatem arctè comprimuntur, &

propter

Marginal notes: 1. Corin. 10. (B) — Rom. 14. — (C) — 1. Corin. 8. — Ibidem. 19. — Ibidem. 8. — (D) — Ibidem. 5. — Rom. 14. (E) — (F)

A propter intemperantiam anhelant, festinatione indecora & ab honesta consuetudi
ne aliena; intruso in ventrem nutrimento, & tanquam ad viaticum, non ad digestio
nem, edulia reponunt. Atque cum semper malum sit immoderatio, ea in nutrimen
tis maximè reprobatur. Ingluuies itaque, quæ græcè ὀψοφαγία dicitur, nihil est
aliud quàm in obsonii vsu immoderatio. Dicitur etiam λαιμαργία, quæ quidem est
circa guttur insania, & γαστριμαργία, quæ est in alimento intemperantia, & vt ipsum
nomen indicat, in ventrem insania. Insanus enim Græcè μάργος dicitur. Eos ita-
que qui in epulis iniuriam facere meditabantur Apostolus increpans, dicit: VNVS- 1. Corin. 11.
QVISQVE enim propriam cœnam præcipit in comedendo, & alius quidem esurit;
B alius verò est ebrius. An non domus habetis ad comedendum & bibendum? aut Dei
ecclesiam contemnitis, & pudore afficitis eos qui non habent? Apud eos autem qui
habēt, insatiabiles qui citra vllum pudorem comedunt, seipsos dedecore afficiunt.
Ambo autem male faciunt, hi quidem qui eos qui non habebant grauarunt: illi verò
qui suam intemperantiam apud eos qui habent aperuerunt. Necessariò ergo aduer-
sus eos qui pudorem exuerunt & insatiabiles, quibus nihil sufficit, cœnis impuden-
tius vtentes, secundò rursus Apostolus in vocem erupit indignantem: QVAMOB- Ibidem.
REM FRATRES mei conuenientes ad comedendum, alter alterum expectate. Si
quis autem esurit, domi comedat, ne in iudicium conueniatis. Ab omni ergo serui-
li & illiberali actione & intemperantia abstinendum est, quæ apponuntur honestè
C tangendo, & manum, & lectum, & barbam seruando impollutam, faciei decorem
immobilem & non se huc & illuc versantem custodiendo, nec inter comedendum
se indecorè gerendo; sed manum quidem ordinatè certis interuallis adhibitis porri
gendo. Est etiam cauendum ne inter comedendum loquaris. Fit enim vox inde-
cora, & non satis expressa ac significans, vt quæ plenis maxillis in angustum coër-
cetur: & lingua quæ nutrimento premitur, à naturali operatione præpedita, oppres
sam edit prolationem. Sed nec simul edere & bibere conuenit: est enim maximæ in-
temperantiæ tempora confundere, quorum vsus non simul conueniunt. ET SIVE 1. Corinth. 10.
comeditis, inquit, siue bibitis, omnia in gloriam Dei facite, veram frugalitatem ac
tenuitatem tanquam scopum proponentes. Quam mihi Dominus quoque videtur Iohan. vlt.
D significasse, cum panes benedixit & assos pisces, cum quibus suos Discipulos conui
uio excepit, cibi non nimis exquisiti pulchrum exemplar inducēs. Ille itaque piscis, Matth. 17.
quem quum iussisset Dominus Petrus cepit, ipse quoque facile, diuinitus dona-
tum, frugaleque ac moderatum alimentum significat. Per eos autem qui ex aqua a-
scendunt ad escam iustitiæ, monet auferre luxuriam & auaritiam, tanquam piscis
numisma: vt separet vanam gloriā, & dato statere publicanis, redditis Cæsari quæ
sunt Cæsaris, Deo seruet quæ Dei sunt. Habet autem stater alias quoque solutio-
nes quæ minimè ignorantur. Sed ea tractare non est huius temporis, sufficit autem
ad monitio, ea nobis ad præsens institutum vtentibus, cum à Verbi [b] floribus mini
mè discrepet. Quod quidem iam sæpe fecimus, ad eam de qua agitur quæstionē fon
E tem longe vtilissimū attrahentes, vt irrigentur quæ à Verbo plantantur. Etsi enim 1. Corin. 10.
omnium mihi licet esse particeps, non omnia tamē expediunt. Cito enim adducun-
tur vt ea faciant quæ non licet, qui faciunt omnia quæ licet. Quemadmodum au-
tem non aduenit iustitia per auaritiam & plura habendi cupiditatem: neque tempe
rantia per intemperantiam: ita nec victus Christiani ratio lautitiis paratur & deli-
tiis. A cibis enim titillantibus & ad venerem incitantibus procul est mensa verita-
tis. Et si enim maximè propter homines omnia facta sunt; non tamen omnibus vti
bonum est: sed neque semper. Nam tempus, occasio, modus, & ad aliquid relatio,
non paruum ei qui instituitur momentum afferunt ad id, quod sibi est vtile. At-
que hoc quidem aptum est & magnam vim habet ad abolendam vitam quæ est ven-
F tri dedita, ad quam quidem diuitiæ incitant, non eæ quæ sunt acribus oculis, sed ni- Diuitiæ πλοῦτος
miæ quæ circa gulæ insaniam cæcutiunt copiæ. Nemo autem ad res necessarias pau- Plutus autē cæ-
per est, neque homo vnquam despicitur. Qui enim & pennata & natatilia, & vt se- cus fingitur.
mel dicam, à ratione aliena nutrit animantia, vnus est Deus, eis autem nihil deest, Matth. 6.

etsi nullam de victu curam gerant. Nos autem eis sumus eò præstantiores, quòd & A
Domini: & Deo eò familiariores, quòd & temperantiores. Facti autem sumus
non vt comedamus & bibamus, sed facti sumus vt essemus ad Dei agnitionem: IV-
Prouerb.13. STVS enim inquit, comedens, impletur animo. Ventres autem impiorum egeni,
vt qui nunquam cessaturas cupedias appetant. Magnificentia autem non ad solum
vsum, sed etiam ad socialem communicationem apta est. Quocirca ii cibi cauendi
sunt, qui non esurientes nos cogunt comedere, appetitiones nostras veluti quibusdam præstigiis fallentes. An non est enim vel in moderata frugalitate multiplex ciborum varietas? bulbi, oliuæ, aliquot olera, lac, caseus, fructus, & quæcúque absque
iure coquuntur, & si assa carne vel elixa opus fuerit, ea est quoque impertienda: B
Luc.24. HABETIS hic aliquid esculentum? dixit Dominus Discipulis post resurrectioné.
Illi verò vt qui frugalitatem exercere ab eo didicerant, ei assi piscis partem dederunt: ET CVM coram eis comedisset, dixit eis, inquit Lucas, quæcunque dixit.
Adhæc autem ne bellariorum quidem, nempe fauorum, expertes esse oportet eos
qui rationi conuenienter cœnant. Ex cibis enim ii sunt aptissimi, quibus ex se vti licet absque igne, quoniam sunt paratiores, secundi autem qui sunt frugaliores ac
viliores, vt antè diximus. Iis autem qui ad luxum mensarum propensi sunt, & suos
sibi morbos enutriunt, præest dæmon helluo maximus, quem ego non verebor appellare Ventri dæmonem, dæmonum omnium pessimum & perniciosissimum. Is
Græcè est allusio in δαίμονα & εὐδαίμονα autem est re vera similis ei qui dicitur Ventriloquus. Melius est autem esse felicem C
quàm habere cohabitantem dæmonem. In vsu autem virtutis esse censetur felicitas.
Matth.3. Matthæus itaque Apostolus seminibus baccis & oleribus absque carnibus vtebatur. Ioannes autem continentiam vlterius extendens, locustas & mel agreste comedebat. Porrò autem Petrus quoque abstinebat à suibus. Sed ei persuasit quæ in
Actuum.10. eum cæcidit extasis: vt in Actibus Apostolorum scriptum est: ET VIDET cœlum
apertum, & vas quoddam quatuor initiis alligatum super terram, omnes quadrupedes, & serpentes terræ, & volucres cœli in ipso. Et vox ad ipsum facta est: Surge, &
occide, & comede. Petrus autem dixit: Nequaquam Domine, quoniam omne commune & immundum nunquam comedi. Et vox rursus ad eum secundò facta est:
Quæ Deus mundauit ne communia dixeris. Ergo nobis quoque vsus est indifferens: NON enim quæ intrant in os coinquinant hominem, sed in intemperantia D
Genes.1.&.9. inanis exercitatio. Deus enim qui finxit hominem: OMNIA vobis, inquit, erunt
in cibum: OLERA autem cum charitate meliora quàm vitulus cum fraude. Hoc
nobis rectè in memoriam reuocat id quod ante dictum est, quòd non sint olera charitas, sed secundæ sunt cœnæ cum charitate, in quibus bona quidem est media constitutio, in omnibus quidem, sed vel maximè in apparatu conuiuii. Nam sunt extrema quidem periculosa: media autem bona sunt, medium est autem quidquid non
eget rebus necessariis. Quæ sunt enim secundum naturam appetitiones circunscribuntur sufficientia. Porrò autem Iudæis per Legem summo consilio annuntiatur
frugalitas. Innumerabilium quippe rerum vsum per Mosen abstulit Pædagogus, E
causas illis adiungens, occultas quidem, quæ erant spirituales: apertas autem, quæ carnales, quibus etiam crediderunt: iis quidem, quòd vngulam non habeant bifidam:
illis verò, quòd cibum non ruminent: aliis verò, quòd ex aquatilibus sola squammas
Leuit.11. non habeant, adeò vt eis omnino pauca restarent apta ad alimentum. Quæ autem
permisit tangere, eorum rursus prohibuit morticinia, & quæ simulachris immolata, & quæ suffocata fuerant. nanque ne hæc quidem licet tractare. Quoniam enim
fieri non potest, vt qui iucundis vtitur, ab eis suscipiendis abstineat, ei contrariam
vitæ rationem opposuit, donec qui ex more proficiscitur ad voluptatem ac delectationem impetum dissolueret. Hominibus autem sæpenumero quidem damnum &
molestiam procreauit voluptas. Graues autem affectiones, & obliuionem, & insipientiam in anima parit nimia alimenti copia. Iam verò dicût etiam puerorum cor- F
pora rectè crescere in longitudinem, si desit nutrimentum. neque enim prohibetur
spiritus recurrens ad incremêtum, cum commodam cursus respirationem multum

nutrimentum

A nutrimentum obſepiat. Vnde luxurioſam delitiiſque affluentem vitam, qui ſectatus
eſt veritatem Philoſophorum Plato ſcintillam Hebraicè veritatis ſuſcitans: MIHI
autem, inquit, cum veniſſem, quæ illic beata vita dicitur, Italicis & Siracuſanis men
ſis plena, nullo modo placuit. Bis die ſaturum viuere, & noctu nunquam ſolum dor
mire, & quæcunque ſtudia hanc vitam conſequuntur. Ex his enim nullus homo ex
iis qui ſunt ſub cœlo poteſt eſſe prudens, qui hæc à iuuentute exercet, nec ſic admi-
rabilis natura ſuperabitur. Neque enim Plato de Dauide non audierat, qui in ſua ci
uitate in medio tabernaculo ſanctam arcam collocans, facta omnibus qui eius di- 1.Para.16.
tioni parebant lætitia, coram Domino diſtribuit omnibus Iſraëlis copiis, à viro vſ-
B que ad mulierem, vnicuique tortam panis, & ſubcineritium panem, & laganum ex
ſartagine. Hoc eſt ſufficiens nutrimentum & Iſraëliticum: Gentile autem quod eſt
ſuperuacaneum. Qui autem eo vtitur, nunquam vt ſit ſapiens laborauerit, vt qui
mentem in ventre infoderit, admodum ſimilis piſci qui græcè ὄνος hoc eſt, aſinus
dicitur: quem quidem dicit Ariſtoteles ſolum ex aliis animalibus habere cor in ven-
tre. Hunc Epicharmus Comicus vocat ἐκτραπελόγαστρον hoc eſt, qui à communi
ventris conſuetudine diſcedit. Tales ſunt ii homines, qui in ventrem crediderunt:
QVORVM Deus venter eſt, & gloria in ignominia ipſorum, qui ea quæ ſunt terre- Philippen.3.
na cogitant. Eis non bona prædixit Apoſtolus, dicens: QVORVM finis eſt
interitus.

C

Quomodo in potu ſe gerere oporteat. Cap. II.

VINO autem modico vtere, aquam bibenti Timotheo, propter ſto- 1.Timoth.5.
machum tuum, dicit Apoſtolus, pulchrè admodum ægrotanti &
languenti corpori conueniens, quod ipſum confirmet ac corrobo
ret auxilium adhibens: modicum autem id decernens, ne eum la-
teret, hoc auxilium propter multitudinem alia egere curatione.
Naturalis itaque & ſobrius potus ſitientibus neceſſarius, eſt aqua:
Eam ex prærupta petra manantem, veteribus Hebræis vnicum ac ſimplicem tem- Exod.18.
perantiæ potum ſuppeditauit Dominus. Oportebat autem eos vtpote errantes eſſe
D maximè ſobrios. Poſtea ſancta vitis botrum germinauit Propheticum. Hoc ſi- Nume.20.
gnum eſt iis qui ad quietem ex errore inſtituti ſunt magnus botrus, nempe Verbũ
pro nobis expreſſum, cum ſanguis vuæ, Verbum ſcilicet, aqua temperari voluerit:
Sic etiam ſanguis eius ſalute temperatur. Duplex eſt autem ſanguis Domini.
Alter enim eſt carnalis, quo redempti ſumus ab interitu. Alter verò ſpiritalis, quo
ſcilicet vncti ſumus. Et hoc eſt, bibere Ieſu ſanguinem, eſſe participem incorru-
ptionis Domini. Verbi autem virtus eſt ſpiritus, quemadmodum ſanguis carnis.
Commoderata itaque proportione & conuenientia, vinum quidem aquæ, homini
verò ſpiritus admiſcetur. Ac temperatum quidem vinum ad fidem conuiuio exci-
pit: Spiritus autem deducit ad incorruptionem. Amborum autem temperatura, po
E tus ſcilicet & verbi, dicitur Euchariſtia, quæ & laudatur & bona eſt gratia, cuius
qui per fidem ſunt participes, ſanctificãtur & corpore & anima: cum diuinum tem
peramentum, hominẽ ſcilicet, diuina voluntas Spiritu & Verbo myſticè contem-
perauerit. Etenim verè quidẽ ſpiritus animæ quæ ab ipſo fertur coniungitur & fa-
miliaris efficitur. Caro autem Verbo, propter quam Verbum caro factum eſt.
Eos itaque laudo & admiror qui vitam auſteram delegerunt, & moderatæ vitæ me
dicamentum aquam appetunt: vinum autem, tanquam ignis minas, quàm longiſſi-
mè fugiunt. Placet ergo vt pueri & puellæ ab hoc medicamento plurimum abſti-
neant. Non enim feruenti ætati, quod eſt omnium humidorum calidiſſimum, vi-
num infundere conuenit, perinde ac ſi quis ignem in ignem deriuet, ex quo agre-
F ſtes immaneſque appetitiones, ardẽteſque cupiditates, & mores ignei inceduntur,
excalefacti autem intus adoleſcentes euadunt propenſi ad libidines, adeò vt præui-
ſum eorum damnum per corpus comprobetur, celerius quàm oportuit maturatis
membris cupiditatis. Vino itaque efferueſcente luxuriant ac intumeſcunt vbera

& pudenda fornicationis imaginem iam prænuntiantia,& corpus cogit vulnus a- A
nimæ inflammari,& pulſus impudentes anxiam ſuperuacaneam perſequuntur dili-
gentiam,temperantiam ac moderationem ad iniquitatem prouocantes. Hinc au-
tem fit,vt muſtum iuuentutis fines pudoris tranſiliat. Oportet autem quàm ma-
ximè fieri poteſt iuuenum appetitiones conari extinguere, minarum quidem bac-
chicum fomitem auferentes,feruori autem contrarium medicamentum infunden
tes,quod etiam ardentem animam cohibebit,& membra intumeſcentia retinebit,
& quæ iam agitatur cupiditatis incitamentum ſopiet. Qui autem ſunt in ipſo
flore ac vigore ætatis,cum interdiu quidem prandium ſumpſerint quibus conue-
nit prandium,pane ſolo guſtato à potu omnino abſtineant,vt ebibatur eorum ſu- B
perflua humiditas,aridorum eſu veluti quadam ſpógia exhauſta.Aſſiduè enim ſpue
re,& emungi,& ad excernendum properare,ſunt ſignum intemperantiæ ex immo
derata exhibitione humidorum, quæ plus quàm par ſit in corpus infunduntur.
Quòd ſi etiam ſitis acceſſerit,curetur aqua non multa hæc affectio. Neque enim
aqua nimium profuſè impleri conuenit,ne obruatur nutrimentum. Comminua-
tur autem ad faciendam concoctionem,dum cibi quidem aſſurgunt in molem, pau
ca ſunt autem quæ ad excretionem procedant.Quanquam etiam alioqui conuenit
diuinis cogitationibus vino minimè grauari.Perpauca nam cogit,ſicut ait Comi-
cus,merum comprehendere,tantum abeſt vt temperantem eum poſſit efficere.
Veſpere autem tempore cœnæ vino vtendum eſt.Quoniam enim paulò magis ſo- C
briis ac ſeriis lectionibus non amplius operam damus,tunc fit frigidius quod ambit
interdiu,vt introductitio calore fouêdus ſit tepor innatus qui deficit.Sed hic quo-
que vino eſt exiguo vtendum.neque enim vſque ad contumeliæ crateras acceden-
dum eſt.Iis autem qui iam ſunt prouectioris ætatis hilarius potu vti permittendum
eſt,ętatis refrigerationem,quæ tempore quodammodo emarceſcit,vitis medicamē
to citra noxam ſuſcitantes.Neque enim ſeniorum appetitiones circa ebrietatis nau
fragia amplius magna ex parte fluctuant.Ratione enim ac tempore,veluti quibuſ-
dam anchoris,in portu fundati,cupiditatum tempeſtatem,quæ ex ebrietate excita
tur,ferunt facilius.Quibus etiam in conuiuiis licet aliquid vrbanè dicere ac lepide.
Cæterum iis quoque ſit potationis eò vſque terminus,dum & illabefactatā ratio- D
nem,& ſuo officio fungentem memoriam,corpuſque vino immotum & inconcuſ
ſum conſeruent. ἀκροθώρακα hoc eſt, qui ſuum pectus vino inſigniter armauit,vo-
cant qui ſunt eorum periti.Melius eſt ergo ne labaris,antea deſinere. Artorius au-
tem quidam in libro de Longa vita,ſic enim commemini,exiſtimat oportere eò vſ-
que potum ſolummodo præberi donec cibi humectentur, vt nobis vitam paremus
longiorem. Conuenit ergo vt vinum alii quidem loco medicinæ propter ſolam
ſanitatem adhibeant:alii verò vt ſe relaxent & exhilarent. Vinum enim primum
quidem facit eum,qui plus quàm antè bibit,ipſum eſſe ſibiipſi æquum & clementē,
& conuiuis ſuauem,& famulis mitiorem, & amicis iucundiorem: contumelia au-
tem affectum par pari refert.Cum enim ſit calidum, & habet ſuaues ſuccos modera E
tè temperatos,turpia quidem excrementa liquefacit caliditate:acres autē & malos
Psal. 103. ſuccos bono odore contemperat.Illud ergo benedictum eſt: EXVLTATIO ani-
Ecclesi. 13. mæ & cordis,vinum creatum eſt ab initio,ſi quantum ſatis eſt bibatur. Optimum
eſt autem aqua plurima vinum miſcere, & non ipſum tanquam aquam requirere,
hebeſque & obtuſum reddere ad temulentiam: neque tanquam aquam infundere
propter vinoſitatem.Sunt enim ambo Dei opera,& ea ratione conducit ad ſanita-
tem vtriuſque mixtura,aquæ ſcilicet & vini:quoniam ex eo quod eſt neceſſarium
& eo quod eſt vtile vita conſiſtit.Ei itaque quod eſt neceſſarium,nempe aquæ plu-
rimæ,ex vtili etiam aliquid immiſcendum eſt. Vino autem immodico lingua qui-
dem prępeditur:labra verò ſoluuntur: oculi autem detorquentur ac diuertuntur, F
cum præ humiditatis multitudine viſus tanquam in piſcina natitet,& mentiri co-
acti exiſtimant quidem omnia in orbem circumagi, numerare autem non poſſunt
quæ procul ſunt tanquam ſint vnica. ATQVI duos Soles videre mi videor, ebrius
dicebat

A dicebat Thebanus senex. Motus enim visus à vini caliditate sæpius eius quod vnum est multiplicem apprehendit substantiam. nihil autem differt an visum moueat, an id quod videtur. Idem enim visui ex vtrisque accidit, qui propter fluctuationem nō potest subiectum perfectè comprehendere. Iam vero gressus tanquam fluctu impellente subsidunt, nec possunt locum tenere, ructusque ac singultus, vomitusque & desipientiæ pro ludo & delectamento subeunt. Quisquis enim est temulentus, vt dicit tragœdia.

Eum ira uincit: caret sapientia.
Soletque lingua cum permulta fuderit,
Inuitus audire quæ uolens dixit malè.

B Atque ante tragœdiam quidem clamauit Sapientia. Vinum quod bibitur multum, in irritatione, & omni lapsu replet. Quo circa plurimi quidem dicunt oportere in conuiuio se relaxare, & quæ sunt seria in auroram differre. Ego autem tunc maximè censeo rationem esse in conuiuium vnà introducendam, quę instar Pædagogi corrigat temulentiam: ne nobis imprudentibus conuiuium delabatur ad ebrietatem. Quemadmodum enim nemo qui sapit, æquum censuerit claudere oculos, priusquā eat dormitum: ita nec rationem abesse à conuiuio quis rectè voluerit, neque ante res gerendas eam præsopire rectè instituerit. Sed neque poterit vnquam ratio à suo munere desistere, nec si dormiamus quidem. Ea enim ad somnum est inuitanda. Perfecta enim sapientia, quę est diuinarum & humanarum rerum scientia, quæ Prouerb. 23. Eccles. 19. 31.

C vniuersa complectitur ac continet, quatenus gregis hominum curam gerit, ars vitę efficitur, & ea ratione quādiu viuimus simul adest perpetuò, proprium semper munus, nempe bonam vitam, obiens. Miseri autem qui è conuiuio temperantiam exigunt, quæ in compotationibus versatur intemperantiam vitam esse beatam existimant. Quorum vita quidem nihil est aliud quàm comessatio, crapula, balnea, temetum, matulæ otium, potus. Videre ergo licet aliquos eorum semimortuos, cespitantes, in collis coronas habentes: non secus ac amphoras inter se inuicem merum fundētes sub nomine beneuolentiæ: alios autem plenos crapula, sordidatos, in vultu pallentes, & liuidos, & hesternæ temulentiæ adhuc illam infundentes temulentiam. Bonum, bonum est, ô amici, vt cum hanc imaginem simul ridiculam & miserabilem quàm longissimè ab ea didicerimus, nos ipsos ad id quod est melius

D componamus & effingamus, timentes ne forte nos quoque aliis simile spectaculum fiamus, & ridiculi euadamus. Lepidè profectò dictum est: Fornacem quidem inter tingendum probare ferri aciem; vinum autem cor superborum. Et est quidem ebrietas, vsus vini vehementior. Debacchatio verò, quæ Græcè est παροινία quod ex huius vsu præter decorum loquendo, suscipitur dedecus. Crapula autem quæ propter ebrietatem accipitur molestia & fastidium, quæ κραιπάλη Græcè dicta est, eo quòd caput vibret & exagitet. Hanc vitam, si quidem vita est appellanda, quæ est ignaua & otiosa, libidini & voluptati dedita, temulentiam admirans & suspiciens, diuina despiciens Sapientia, præcipit suis filiis. NE SIS VINI potor, nec stipem exten Prouerb. 23. Eccles. 19.

E das ad emptiones carnium. Omnis enim ebriosus & fornicator mendicabit, & induetur laceris & pannosis omnis somnolentus. Somnolentus enim est quisquis ad sapientiam non vigilat, sed ab ebrietate in somnum demergitur. Et lacens, inquit, inducetur debacchator, & per ebrietatem pudore afficietur propter eos qui aspiciunt. Peccatoris enim foramina sunt ea, quæ ex veste carnali sunt lacerata, perforata libidinibus, per quæ dedecus intra animam cernitur, nempe peccatum, propter quod non facilè seruabitur vestis, quæ vndicunque diuulsa est & dilaniata, multis marcescens cupiditatibus, à salute separata ac discissa. Et ea ratione ad monendum aptissimè subiungit. CVI VAE, cui tumultus, cui iudicia, cui iniucundæ lo-

F quelæ, cui contritiones superuacuæ? Videte vinosum totum dilaceratum, qui ipsam quidem rationem despicit, seipsum autem tradidit & permisit ebrietati, & quot & quanta ei Scriptura minata est. Minis autem rursus subiungit: CVIVS sunt liuidi oculi, annon eorum qui in vinis tempus consumunt? annon eorum qui inue- Ibidem 23.

ſtigant vbi fiant potationes?Hîc quidem eum qui potu nimio delectatur vel iam ra- A
tioni mortuum eſſe oſtẽdit per liuentes oculos, quod eſt ſignum mortuis, eam quæ
eſt in Domino mortem ei annuncians.Obliuio enim eorum, quæ ad veram vitam
pertinent, vergit ad interitum.Iure ergo Pædagogus vehementiſſimè prohibet,no
Prouerb. 23. ſtræ ſalutis curam gerens. NE BIBITE,inquit,vinum propter ebrietatem.Quam-
Eſa. 28. obrem,rogabis.Quoniam inquit, os tuum tunc loquetur peruerſa.Iaces autem tan
quam in corde maris,& tanquam gubernator in multis fluctibus.Ex hoc loco etiam
adiuta dicit Poëtica.

Vinum hominum ueniens,uelut ignis corda furore
Pellit,ceu Libyci fluctuat unda maris, B
Quam Notus aut Boreas agitant. Et rurſus.
Arcanaque cuncta
Vinum errans aperit, tumulentis noxia, uinum.

Vinum quod mentes fallit. Et quæ ſequuntur.Videtis naufragii periculum.Cor
quidem multo potu obruitur.vini autem temulentiæ maris minis comparauit, in
qua corpus tanquam nauis demerſum,turpitudinis profundum ſubiit ac dedecoris,
decumanis vini fluctibus obrutum.Gubernator autem , mens ſcilicet humana , ſu-
pereminentis ebrietatis fluctu circumagitur: & in mari verſans caligat , & propter
procellæ tenebras à portu veritatis aberrat,donec in ſaxa mari latentia irruens,ſe-
ipſum in voluptates impactum perdiderit. Meritò ergo Apoſtolus quoque præci- C
Ephe. 5. pit: NE INEBRIEMINI vino,in quo eſt multa luxuria.Luxuria autem Græcè eſt
Alluſio eſt in ἀσώτως et ἄσωτος ἀσωτία non poſſe ſeruari ebrietatem,per ἀσωτίας ſignificans. Nam & ſi aquam
vinum in nuptiis fecerit,non tamen permiſit inebriari : quod erat autem aqueum
Ioan. 2. ſenſus legis viuificauit,operatorem ſcilicet ex Adam,cum vniuerſum mundum re
pleuit ſanguine,& potum vitis veritatis,temperamentum Veteris Legis & Verbi
noui,ad præſtituti temporis complementum,pietati ac Dei cultui præbuit.Myſti-
cum ergo ſignum ſancti ſanguinis vinum Scriptura nominauit. Temulentiæ au-
Prouerb. 20. tem incommoda reprehendens. INTEMPERANS inquit, res eſt vinum, & iniu-
rioſa res ebrietas. Placet ergo rectæ rationi,hyeme quidem propter rigorem eo-
vſque bibere dum non rigeas,iis qui ſunt ad rigorem procliues:alio autem tempo- D
re propter medelam inteſtinorum. Quemadmodum enim cibo,vt non eſurias , ita
etiam potu ne ſitias,vtendum eſt,diligenter cauendo ne labamur.Res eſt enim ad-
modum lubrica & periculoſa vini ingreſſus.Ita autem fuerit anima noſtra pura ſic-
ca,& luminoſa.Ipſa autem ſicca anima eſt ſapientiſſima & optima,ea autem ratio-
ne etiam contemplatiua,nec ex iis quæ ex vino aſcendunt exhalationibus madefa-
cta,inſtar nubis in molem corpoream coacta eſt.Nõ eſt ergo vinum Chium magna
cura requirendum,ſi abſit:nec Arethuſium,ſi non adſit.Sitis enim eſt alicuius indi
gentiæ affectio,& ad eam explendam quærit conueniens auxilium non autem vi-
num ardens ac fumoſum.Langueſcentis autem & imbecillæ propter intemperan-
tiam appetitionis ſunt tranſmarinæ vini importationes , deſipiente in deſideriis a- E
nimo vel ante ebrietatem.Nã & Thaſium odoriferum,& bene ſpirans Leſbium,et
quoddam ſuaue Creticum,& dulce Syracuſium, & Mendeſium quoddam Aegy-
ptiacum,& inſulare Naxium,& aliquod aliud flagrans ex Italia. Multa quidẽ hæc
nomina. Moderato conuiuæ vinum vnum , quod ex vnius Dei agricultura pro-
uenit.Quid enim,annon vinum in ſua patria natum cuique ſufficit ad ſuam explen
plendam cupiditatem?Niſi forte etiam aquam ſunt importaturi , quemadmodum
Hoc de Regibus Perſarũ ſcribit Herodotus& multi alii. ſtulti Reges.Choaſpes qui ſic dicitur,eſt fluuius Indiæ,cuius eſt ad potum optima
aqua Choaſpia. Quemadmodum autem vinum vinoſos,ita quæ inuehitur aqua
diuites miſeros efficit in delitiis.Et hic Spiritus ſanctus per Amos elocutus: QVI BI-
Amos. 6. BVNT vinum percolatum,& ſuper lectum,inquit,ſedent eburneum: & quæcun- F
Ibidem 7. que ea conſequuntur,probri loco ſubiunxit.Decoris autẽ cura eſt maximè gerenda,
cuius etiam Mineruam,quæcunque ea fuerit,curã gerentem dicit fabula tibiarum
abieciſſe delectationem,propterea quòd id eſſet aſpectu indecorũ: vtpote vt vultu
ſtabili

A stabili nec se huc & illuc flectente bibamus,non nimis auidè attrahentes, nec ante-
quam biberimus,oculos indecorè se gerere cogentes,præ intemperantia inconue-
nienter haurientes, vt mentum nô conspergamus, nec vestem madefaciamus,dum
potus simul totus infunditur,faciem nostram phialis proluentes atque adeo prope
modum obruentes. Etenim susurrus dum potus magno impetu fertur,& plurimo
spiritu attrahitur,perinde ac si in vas fictile infundatur, guttur autem resonat pro-
pter rapidam ingurgitationem,turpe est & indecorum intemperantiæ spectaculû.
Accedit his quod ei quoque est damnosum qui illo vtitur potus studium. Ne ad id
quod tibi damnum affert, ò amice, festinaueris. A te non rapitur potus, tibi datus
est,& te expectat,ne disrumpi festinaueris, ingenti hiatu attrahens. Impletur tua
B sitis,& si tardius biberis,honestè ac decorè te gerens,dum potus vt decet, per par-
tes diuiditur.Non enim tempore aufertur,quod præripitur ab intemperantia; IN
VINO, inquit,ne te virum fortem præbeas.Multos enim vinum reddidit inutiles. Ecclesi. 31.
Ebrietate autem maximè vtuntur Scythæ,Celtæ,Iberi,& Thraces, quæ vniuersæ Esa. 5.
sunt bellicosæ gentes: pulchrumque ac beatum vitæ studium se exercere putant.
Nos autem qui sumus genus pacificum,ad vsum non ad petulantiam & contume-
liam côuiuantes,sobriis haustibus amicitiæ ergò bibimus,vt verò & côuenienti no
mine appellentur pocula amicitiæ.Quomodo Dominum bibisse existimatis, quan-
do propter nos homo factus est?adeóne impudenter vt nos?annon honestè ac tem-
peratè,annon consideratè?Rectè enim scitote. Ipse quoque vino vsus est,nam ipse
C quoque homo,& vinum benedixit,cum dixit: ACCIPITE bibite,hoc est sanguis Matth. 26.
meus,Sanguis vitis,Verbum,quod pro multis effunditur in remissionem peccato-
rum,sanctum lætitiæ fluentum allegoricè significat. Et quòd sobrium quidem ac
moderatum esse oportet eum qui bibit,per ea quæ in conuiuiis docuit apertè osten
dit.Neque enim ebrius docuit. Quòd autem vinum esset quod benedictum est,
ostendit rursus,dicens Discipulis: NON BIBAM ex fructu vitis huius, donec bibe Ibidem.
ro ipsum vobiscum in regno patris mei. Cæterum quòd vinum quidem esset quod
bibebatur à Domino, rursus ipse de seipso dicit,Iudæorum cordis duritiem expro-
brans: VENIT,enim inquit,filius hominis,& dicunt: Ecce homo vorax, & potor Luc. 7.
vini,publicanorum amicus.Hæc quidem nobis firma & fixa sint aduersus eos qui di
D cuntur Encratitæ. Porrò autem mulieres,id quod honestum est ac decorum vti-
que suscipientes, ne labra latis calicibus diffundentes,dilatato ore disrumpantur,
admodum angustis in ore alabastris indecorè bibêtes,capita quidem reflectunt,col
la autem,non vt mihi quidem videtur honestè denudant, & iugulum extendentes
potum ingurgitant,conuiuis ea quæ possunt veluti denudantes: virilesque eructa-
tiones vel potius seruiles attrahentes, in luxu & in delitiis tempus consumunt.
Nihil enim quod probrum affert & vituperationem, viro,qui ratione est præditus,
conuenit,multo autem minus mulieri: cui vel ipsum tantùm scire ipsam quænam
sit,ei affert pudorem: IRA autem,inquit,magna est mulier ebria,tanquam ira Dei Ecclesi. 26.
mulier temulenta.Quamobrem?Quoniam suam non cælat turpitudinem. Facile
E enim mulier ad inhonestè se gerendum attrahitur, si liberam suam animi electio-
nem voluptatibus solummodo permiserit.Neque verò alabastris bibere prohibue-
rimus,sed studere in iis solùm bibere,vt superbum & arrogans resecamus. eis quæ
inciderint,citra vllam animi affectionem vti illis consulentes: ad quas prolabuntur
appetitiones eis longè antè eminus resecantes.Iam verò aëris impulsus,qui redeun-
te quadam fluctuatione incitat ad eructandum,est sensim transmittendus. Nullo au
tem modo permittendum est mulieribus,vt appareant aliquid corporis denudan-
tes,ne ambo prolabantur:hi quidem,vt qui ad videndum incitentur: illæ verò, vt
quæ in se virorum intuitum attrahant. Semper autem,tanquam præsente Domino,
F honestè versandum est;ne nobis quoque sicut Corinthiis succensens dicat Aposto-
lus: CONVENIENTIBVS vobis non licet Dominicam cœnam comedere. Mihi 1. Corinth. 11.
videtur is qui à Mathematicis dicitur Acephalus,qui ante stellam errantem enume
ratur,capite in pectus compresso,significare helluones homines, & voluptarios,&

ad ebrietatem propensos. Nam in his quoque ratiocinandi facultas, non in capite, A
sed in intestinis collocatur, iræ & cupiditati seruiens. Quamobrem quemadmodum
Elpenor fregit calcaneum, cum cecidisset propter ebrietatem: ita eorum cerebrum
præ ebrietate caligine offusum, ad cor & iecur, hoc est ad voluptatem & iram ma-
iori casu decidit quàm dicunt Poëtæ Vulcanum cœlitus à Ioue in terram fuisse deie
ctum: LABOR autem, vigiliæ, inquit, & bilis, & tormentum est cum homine in-
satiabili. Quocirca Noë quoque indecora vinolentia scripta est, vt ebrietatẽ quàm
maximè vitemus, manifestam scriptisque mandatam lapsus imaginem habẽtes: pro-
pter quam qui ebrietatis texerunt turpitudinem, benedicuntur à Domino. Breuissi
Genes. 9. mè itaque comprehendens Scriptura, vno verbo omnia dixit. Quod homini erudi- B
to satis est vinum, & in eius cubili requiescet.

Quòd in sumptuosam vasorum supellectilem non sit studium conferendum. Cap. III.

ARGENTEORVM itaque & aureorum gemmeorumque poculo-
rum irritus & inutilis est vsus vt qui sit visus solùm deceptio.
Nam siue eis calidum mixtum liquorem infuderis, excalefactorũ
vasorum molesta est tractatio: siue rursus frigidum infuderis, C
qualitatem materia transfundit, liquorem corrumpens, & est da-
mnosus diues potus. Valeant ergo Theridei calices, Antigoni-
des, canthari Labronii, & Lepastæ, & poculorum genera innumerabilia, trullæ
preterea & psycteres, & œnochoæ. Aurum enim & argentum, & priuatim &
De his Athenæus lib. x. publicè est inuidiosa, vt semel dicam, possessio, si vsum excesserit, rara ad acquirẽ
dum, difficilis ad custodiendũ, & non apta ad vtendũ. Quinetiam curiosa ac super-
flua tornatorũ in vitro vana gloria, ad frangendũ propter artẽ paratior, quæ simul
docet & timere & bibere, est à bonis nostris institutis & legibus exterminada. Sellæ
autẽ argenteæ, pelues & acetabula, scutellæ & catini, & præterea vasa aurea & argẽ
tea, nõnulla quidẽ ad ciborũ ministerium, alia verò ad alios vsus quos me pudet dice D
re, ex sectili cedro, thuris virgulto, ebenoque & ebore instructi tripodes, lectique ar
gẽti pedes & ex ebore cõpacti, auroque interspersæ & testudine variatæ cubilis val
uæ, & stragulæ vestes purpureæ, & aliorum colorum paratu difficilium, insolentũ
delitiarum argumenta, inuidiæ mollisque ignauiæ insidiosa commoda, sunt omnia
amandanda, vt quæ nihil habeant propter quod sit iure in eis multum studii ponen-
1. Corin. 7. dum: TEMPVS enim contractum est, vt dicit Apostolus. Hoc ergo restat ne habi-
tum ac figuram quampiam præ nobis ridicule feramus: quemadmodum in pompis
videntur nonnulli extrinsecus ita vncti & obliti ad grauitatem, vt stuporem & ad-
mirationem afferant, intus autem sunt planè miseri. Hoc itaque explicans accura-
Ibidem. tius subiunxit. RELIQVVM est vt & qui habent vxores, sint tanquam non haben E
Genes. 1. tes, & qui emunt, tanquam non possidentes. Quòd si hæc dixit in coniugio, in quo
dixit Deus, Crescite & multiplicemini, quomodo putatis arrogantiam ac superbiã
non esse ex auctoritate Domini exterminandam? Quocirca dicit etiam Dominus:
Matth. 19. Mar. 10. VENDE quæ habes, & da pauperibus; & huc me sequere. Sequere Deum nudus ab
arrogantia, nudus à pompa momentanea, quod tuum est, quod bonum est, quod au
ferri non potest, in Deum fidem, in passum confessionem, beneficentiam in homi-
nes possidens, quod quidem est possessio pretiosissima. Ego autem admitto etiã
Platonem, qui lege lata apertè decernit, quòd neque vt opes aureas & argenteas ha
beas laborare oportet, neque vas inutile, quod non cum vsu necessario moderatum
quoque sit, vt sit idem ad multa accommodatum; multiplex autem & varia posses-
sio expurgetur. Pulcherrimè itaque alicubi dicit diuina Scriptura, ad eos qui sunt sui
Baruch. 3. amantes & arrogãtes verba dirigens: VBI SVNT qui gentibus imperabant, & qui F
dominabantur feris, quæ sunt super terram? qui in cœli auibus illudebant, qui argẽ-
ti & auri thesauros congregabant, in quibus homines habebant fiduciam, & non

est finis

A est finis acquisitionis eorum, qui aurum & argentũ fabricabantur, & erant solliciti? Non est inuentio verborum eorum: euanuerunt, & ad inferos descenderunt. Hæc est merces arrogantis superbiæ. Si nobis enim agrum colentibus ligone & aratro opus est: ligonem autem argenteum, falcemque auream nemo fuerit fabricatus: & materia, quæ apta sit ad opus faciundum, non quæ sit diues in agricultura, vtimur: quid vetat quominus in vasis quoque domesticis idem sentiant, qui quod est simile considerant? quorum modus sit vsus, non sumptus ac magnificentia. Quid enim dic quæso, qui in mensa ponitur gladiolus, si clauos non habuerit argenteos, vel nõ fuerit factus ex ebore capulus, non scindit? An ad carnem diuidendam Indicum ferrum nobis fabricandum est, auxilium veluti quoddam euocantibus? Quid verò
B si fuerit peluis fictilis, an ablutarum manuum sordes non excipiet? & vas fictile quo pedes lauamus, pedum sordes? Ergo ne etiam indignabitur mensa, quæ est pedibus eburneis instructa, si panem vnius oboli portauerit? neque verò lumen lucerna ministrabit, quòd sit figuli opus, non aurificis? Ego autem dico vel humile grabatum nihilo meliorem præbere accubitum quàm lectum eburneum. Cum autem ad substernendum sit satis ouinarum caprinarúmue pellium, adeò vt purpureis aut puniceis nõ sit opus; propter primarum, quæ exitium attulerunt, delitiarum stultitiam, nihilo secius condemnare frugalitatem, quis tantus error & vana honesti pulchrique persuasio? Videte, Christus in vili catino cibum sumpsit, & fecit Discipulos su per herbam accumbere: & pedes eorum lauit linteò accinctus, Deus à fastu alienus, *ex3xiv.*
C & Dominus omnium, nunquid argenteum lauacrum è cœlo deferens? Et à Samaritana potum petiit, quæ aquam vase fictili hauriebat è puteo, aurum regale non requirens, sitim autem docens facile extinguere. Scopum enim constituebat vsum, non nimiam & inutilem magnificentiam. In conuiuiis autem comedebat & bibebat, non terræ metalla effodiens: neque auri & argenti, hoc est, rubiginem redolentibus vasculis vtens: Quodammodo enim spirat incensæ rubigo materiæ. In summa enim & alimenta, & vestes, vasa & suppellectilem, & quæcunque in domo sunt, atque ipsam, vt semel dicam vitam, oportet esse consentaneam rectæ Christiani hominis institutioni, prout conducibile fuerit accommodatam, personæ, ætati, studio, ac tempori. Cum enim simus vnius Dei ministri, oportet & possessiones, & Matth. 14. Mar. 6. Ioan. 13. Ibidem. 4.
D quæ est in eis suppellectilem, vnius honestæ vitæ signa ostẽdere, & vnumquemque hominem indistincta & nõ differenti fide, huic vniformi institutioni ea quæ consequuntur consentanea & conuenientia, per hanc vnicam affectionem videri facere. Quæ autem nec difficiliter acquirimus, & eis facile vtimur, laudamus, & facile custodimus & facile communicamus: meliora autem sunt quæ vtilia. Quæ viliora autem sunt ac frugaliora, sunt meliora diuitibus. In summa diuitiæ, quæ non rectè administrantur, sunt arx vitii ac sceleris, in quibus multi cæcutientes cœlorum regnum nunquam ingredi poterunt, in rebus quidem mundanis ægrotantes: superbè autem & arroganter propter delitias viuẽtes. Oportet autem eos, qui contendunt ad salutem, hoc animo anteà anticipasse, quòd vsus quidem causa, nobis
E sit vniuersa possessio: sufficiẽtiæ autem gratia possessio, quam etiam ex paucis quispiam parauerit. Vani autem sunt, qui propter insatiabilitatem repositis rebus pretiosis delectantur. QVI autem cogit, inquit, mercedes, coẽgit in nodum perforatum. Is autem est qui cogit, & sementem excludit, & detrimento afficitur, qui nulli impertitur. Res est autem planè ridicula, & digna maximè quæ ludibrio habeatur, argentea vrinæ receptacula, & vitreas matulas viros inferre, quemadmodum suos introducunt consiliarios, & has, quę sine ratione sunt diuites mulieres, ex auro excrementorum facere receptacula, vt ne egerere quidem eis liceat absque superbia. Vellem quidem eos per totã vitam aurum stercora existimare: Nũc autem arx vitii
F inuenta est pecuniæ cupiditas, quam Apostolus dicit esse radicem omnium malorum. QVAM quidem appetentes, à fide aberrarunt, & seipsos confixerunt multis doloribus. Veræ autem diuitiæ sunt paupertas cupiditatum: & vera animi magnitudo est, non propter diuitias sibi placere, & magnos spiritus sumere, sed eas despi- 1. Timoth. 6.

cere. De suppellectile autem & vasis se iactare est perquam turpe: non enim in eis studium suum ponere æquum est, quæ volenti licet vel è foro emere. Sapientia autem emi non potest terreno numismate, nec in foro, sed in cœlo venditur: & iusto nummo venditur, nempe Verbo immortali, regali aureo.

Quomodo in conuiuiis se recreare oportet. *Cap. IIII.*

A CONVIVIO autem rationali absit comessatio & lasciuia iuuenilis. Quinetiam inanes vigiliæ, quæ de petulantia & turpibus con- B
κῶμος. uitiis & maledictis sibi placent. Est enim hæc comessatio tibia inebrians, extemporalis amatorii pontis impotentiæ catena. Amor autem & ebrietas, & quæ ratione carent affectiones, à nostro choro procul amandentur. Vnà autem cum petulantia in comessatione versatur cantilena. In potu verò vigiliæ ebrietatem accersunt, & excitant libidinem, quæ sunt rebus turpibus faciendis dedita auda-
ᾠδία. cia. Sin autem in tibiis, & psalteriis, choris & saltationibus & plausibus Aegyptiorũ, & dissolutis eiusmodi otiis studiosè versentur, immodesti, insolẽtes, valdeque à bona disciplina alieni euaserint, vtpote quos cymbala & tympana circumsonent, & fraudis instrumenta circunstrepant. Reuera enim vt mihi videtur, eiusmodi con- C
uiuium est ebrietatis theatrum. Cum enim tenebrarum opera exuerimus, induere
Rom. 13. arma lucis vult Apostolus, vt in die decore ambulantes: non in comessationibus, & ebrietatibus: non in cubilibus & in impudicitiis versantes. Fistula itaque tribuatur Pastoribus: tibia autem superstitiosis hominibus, qui ad cultum idolorum contendunt. Reuera enim hæc instrumenta sunt à sobrio conuiuio amandanda, quæ magis bestiis quàm hominibus cõueniunt; & iis hominibus qui à ratione sunt alieniores. Ceruas enim fistulis demulceri accepimus, & in laqueos inter venandũ cantu duci à venatoribus. Equis autẽ coëuntibus, veluti quidam hymenæus, tibia carmen canitur. Id autem ab incitandis equis Musici appellarunt, ἱππόθορον. Omne autem turpe spectaculum, omnemque turpem auditionem, & vt semel dicam, turpem omnẽ sensum intemperantiæ, quòd quidem est vera sensus priuatio, maximè D
oportet nos excindere, quæ in oculis & in auribus titillat, & effœminat, voluptatem cauentes. Fractorum enim cantuum, & flebilium Caricæ Musæ modorum varia veneficia, intemperanti & prauo musicæ artificio mores corrumpunt, ad huius comessationis affectionem trahentes. Diuinum autem ministerium separans psallit
Psal. 150. spiritus: LAVDATE eum in sono tubæ. In sono enim tubæ suscitabit mortuos: LAVDATE eum in psalterio, quoniam lingua est psalterium Domini: ET IN cithara laudate eum. Per citharam os intelligatur, quod spiritu tanquam plectro pulsatur: IN TYMPANO & choro Laudate eum. Dicit Ecclesiam quæ meditata est carnis resurrectionem in pelle resonante: IN CHORDIS & organo laudate eum.
Organum dicit corpus nostrum, & chordas eius neruos, per quos numerosè & con- E
cinnè intenditur, & spiritu pulsatum, voces edit humanas: LAVDATE eum in cymbalis iubilationis. Oris cymbalum dicit linguam, quæ pulsatis labris resonat. Et ideo humanæ naturæ acclamauit: OMNIS spiritus laudet Dominum. Quoniam omnis spiritus quem fecit, curam gessit. Verè enim pacificum instrumentum homo est. Alia autem siquis curiosius inquirat, inueniet instrumenta bellica ad cupiditates inflammantia, vel amores incendentia, vel animum iramque irritantia. In bellis itaque suis tuba vtuntur Ethrusci: fistula Arcades. Siculi autem instrumẽtis quæ appellant πηκτίδας. Cretenses lyra. Lacedæmonii tibia, cornu Thraces, tympano Aegyptii, & Arabes cymbalo. Vno ergo instrumento, Verbo solo pacifico nos F
vtimur, quo Deum honoramus, non amplius veteri psalterio, & tuba, & tympano, & tibia, quibus mos erat iis qui in bello se exercebant. Deique metum contempserunt, & simul congregatis concionibus in choris vti, vt per eiusmodi modos solutus ac deiectus excitaretur animus. Duplex autem sit nostra in potu beneuolentiæ

ergo

A ergò inuitatio, ex Lege. Si enim diliges Dominum Deum tuum: Deinde proximũ tuum. Prior quidem, quæ est in Deum beneuola inuitatio, fiat per gratiarum actionem & Psalmodiam. Secunda autem, quæ est in proximum, per honestam vitæ consuetudinem: VERBVM enim Domini inhabitet in vobis copiosè, dicit Apostolus. Coloss. 3. Hoc autem verbum se accommodat & reddit conforme temporibus, personis, locis. Atque adeò nunc quoque in conuiuio versatur. Rursus enim subiungit Apostolus: IN OMNI sapientia docentes, & admonentes vos ipsos, Psalmis, Hymnis, & Ibidem. canticis spiritalibus in gratia canentes in corde vestro Deo. Et rursus: QVIDQVID feceritis vel in sermone vel in opere, omnia in nomine Domini Iesu, gratias agen-
B tes Deo & Patri eius. Hæc est gratiosa ac iucunda nostra comessatio. Et si ad lyram vel citharam canere & psallere noueris, nulla in te cadet reprehensio. Hebræum iustum Regem imitaberis, qui Deo est gratus & acceptus: EXVLTATE iusti in Do- Psal. 32. mino: rectos decet laudatio, dicit Propheta: CONFITEMINI Domino in cithara in psalterio decachordo ei psallite. Cantate ei canticum nouum. Nunquid autem decachordum psalterium Verbum Iesum significat, qui manifestatur elemento Litera I decem apud Græcos significat. decadis? Quemadmodum autem antequam sumamus alimentum, laudare nos cõuenit factoré vniuersorum: ita etiam in potu nos ei decet psallere, cum eius creaturarum efficimur participes. Est enim psalmus numerosa & modesta laudatio. Canticum spiritale psalmum dixit Apostolus. Postremo autem antequam nos Ad Coloss. 3.
C somnus inuadat, pium & sanctum est Deo gratias agere, vt qui eius benignitatem & gratiam fuerimus consecuti, ita vt cum diuino quodam afflatu nos ad somnum conferamus: & cõfiteri ei, inquit, in canticis labiorum, quòd in eius iussu fiat quid- Psal. 61. & 118. quid ei visum est, & ad eius salutare nihil est mancum ac diminutum. Cæterum apud Græcos quoque veteres, in conuiuiis ad compotandum comparatis, & distillantibus poculis, ad Hebraicorum psalmorum similitudinem, canticum quod appellabatur σκολιὸν, idest obliquum, canebatur, communiter omnibus voce simul pæana clamantibus, & nonnunquam etiam per cantici vices propinationem circumagentibus. Qui autem erant ex eis musicæ paulò peritiores, etiam ad lyram canebant. Verum amatoria quidem procul absint cantica. Sint autem cantica Dei laudes:
D LAVDENT, inquit, nomen eius in choro, in tympano, & psalterio psallant ei. Et Ibidem. 149. quis est chorus qui psallit? Ipse tibi narrabit spiritus: LAVDATIO eius in ecclesia sanctorum. Exultent propter Regem ipsorum. Et rursus subiungit: QVONIAM bene placitum est Domino in populo suo. Sunt enim admittendæ modestæ & pudicæ harmoniæ, à forti & neruosa nostra cogitatione verè molles & eneruatas harmonias amandando quàm longissimè, quæ improbo flexuum vocis artificio vtentes, ad delicatam & ignauam vitæ agendæ rationem deducunt. Graues autem, & quæ ad temperantiam pertinent modulationes, ebrietati proteruiæ valedicunt. Chromaticę igitur harmonię, impudenti in vino proteruiæ, floribusque redimitæ & meretriciæ musicæ sunt relinquendæ.

E

De risu. Cap. V.

VERVM autem ridicularum, vel ridendarum potius actionum imitatores, exigendi sunt à nostra Republica. Cum enim verba omnia à cogitatione & moribus emanent, fieri non potest vt verba aliqua emittantur ridicula, quæ non procedant à moribus ridiculis. Illud enim: NON EST arbor bona quæ facit fructus ma- Matth. 7. los; neque arbor mala quæ facit fructus bonos, hic quoque applicandum est. Sermo enim fructus est cogitationis. Si ergo qui risum mouent sunt
F exterminandi à nostra Republica, longè abest vt nobis permittat risum mouere. Absurdum enim esset, quorum auditores esse prohibitum est, inueniri eorum imitatores. Multò autem esset absurdius studere vt ipse sis ridiculus, hoc est, probris incessendus & irridendus. Si enim ridiculam figuram suscipere, quemadmodum

in pompis videntur nonnulli, in animum minimè induxerimus: quomodo inter- A
num hominem magis ridiculam sustinere figuram iure passi fuerimus? & si perso-
nam nostram non nostra quidem sponte in magis ridiculosam vnquam conuerte
rimus: quomodo in verbis studuerimus esse & videri ridiculi, id quod est omniũ
quę sunt in homine longè pretiosissimum, nempe sermonem ac rationem ludibrio
habentes? Ridiculum est ergo hæc exercere, quandoquidem nec huiusmodi ridicu-
lorum hominum oratio digna est quæ audiatur: per hæc nomina ad turpia facta cõ
suefaciens. Vrbanè ergo & lepidè loquendum est, non risus autem mouendus.
Quinetiam ipse risus est comprimendus. Nam ipse quoque, si quo modo oportet
proferatur, præ se fert decorem & honestatem: Sin aliter prodeat, indicat intempe B
rantiam. Nam, vt semel dicam, quæcunque sunt naturalia hominibus, ea ab illis mi
nimè tollenda sunt: sed eis potius modus & conueniens tempus adhibendum est.
Non enim quoniam homo est animal vi ridendi præditum, ideo perpetuò ridendũ
est, quandoquidem nec equus cuius est proprius hinnitus, semper hinnit. Tan-
quam autem animalia ratione prædita, oportet nos temperatè cõponere, studii no
stri acrimoniam & nimium intensam vehemẽtiam moderatè remittentes, non au-
tem inconcinnè dissoluentes. Quæ vultus enim tanquam alicuius instrumenti fit
per harmoniam decora remissio, appellata est Græcè μειδίαμα hoc est, subrisio.
Ita appellata est diffusio, & exhilaratio, & risus eorum in quorum vultu residet
modestia. Immoderata autem & inconcinna vultus dissolutio, si sit quidem in mu C
lieribus, appellatur Græcè κιχλισμός hoc est, risus immodestus & lasciuus, is est
autem risus meretricius. Si autem in viris, καγχασμός hoc est, Cachinnatio. Est au-
Ecclesi. 21. tem hic procorum risus insolens & proteruus. STVLTVS autem in risu extollit
vocẽ suam, inquit, Scriptura: Vir autem astutus vix sensim subridebit. Astutum au
tem nunc dicit prudentem, qui contrario modo quàm stultus affectus est. Sed ne-
que rursus oportet esse tristem, sed grauem & cogitantem. Illum enim magis ad-
mitto subridentem, qui seuera visus est facie subridere quàm qui non seuera. Mi-
nus enim fuerit risus ille irridendus. Oportet autem ipsum quoque subrisum doce
ri & castigari: & si de rebus quidem turpibus fuerit, erubescere potius videri quã
subridere, ne videamur per consensum collætari. Si autem de rebus molestis, con- D
uenit potius tristiores videri quàm lætari. Illud enim est considerationis humanæ
indicium: hoc autem exhibet crudelitatis existimationem. Neque enim est sem-
per ridendum, est enim immoderatum: neque si adsint seniores, vel aliqui quos æ-
quum est revereri: nisi forte ipsi quoque vt nos exhilarent vrbanè aliquid & lepidè
dixerint. Sed neque apud quoslibet ridendum est: neque in omni loco, sed neque
omnibus: neque propter omnia. Maximè enim adolescentulis & mulieribus risus
est procliuis ad calumniã. Terribile autem aliquid & rigidum præ se ferre eminus,
eos qui circunstant expellit. Potest enim vel solo aspectu grauitas petulantiæ irru-
ptiones frangere ac reprimere.

Omnes autem stultos, ut uno uerbo dicam, uinum E
Et ridere iubet molle, & saltare lubenter.

Mores effœminatos conuertens ad mollitiem. Est autem considerandum quomo-
do hinc profecta dicendi licentia turpitudinem vsque adeò auget & amplificat, vt
eam deducat ad turpiloquium.

Edidit, & quod erat melius non dicere, uerbum.

Improborum itaque hominum mores in vino maximè perspici contingit, vt qui
sint omni simulatione nudati propter illiberalem vini petulantiæ in dicendo licen
tiam, per quam sopitur quidem ratio, quæ in ipsa anima ebrietate oppressa est
& grauata: agrestes autem & omni vrbanitate carentes excitantur affectiones, quæ
in animi imbecillitatem facile dominatum occupant. F

De

A *De turloquio.* *Cap. VI.*

A TVRPILOQVIO autem & nos omnino abstinere oportet, & eis
qui illo vtuntur os obstruere, & aspectu seueriore, & vultus auer
sione, & ea, quę vocatur, subsannatione, & sæpe etiam asperiori
oratione. QVAE enim inquit, ex ore exeunt, coinquinant homi- Matth. 15.
nem. Communem, & gentilem, & indoctum, intemperãtemque Coinquinant
& petulantem eum ostendunt: non autem proprium, modestum, Græce κοινοῖ
honestum & temperantem. Cum autem turpia æquè in audié- hoc est cõmuné
reddunt.
B do versentur & in spectando, diuinus Pædagogus eadem ratione pueris luctanti-
bus, ne aures eorum offendantur, pudicos & modestos sermones, veluti quædam
aurium munimenta adhibet, ne possit ad frangendam animam peruadere pulsatio
fornicationis: oculos autem dirigit ad rerum honestarum spectaculum: melius esse
dicens labi pedibus quàm oculis. Hoc turpiloquium propulsans Apostolus: O- Ephe. 4.
MNIS, inquit, malus sermo ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus. Et rur
sus: SICVT decet sanctos, non nominetur in vobis turpitudo, & stultiloquium, Ibidem. 5.
vel scurrilis vrbanitas, quæ ad rem non pertinent: sed potius gratiarum actio. Si au-
tem qui stultum dixit fratrem, obnoxius est iudicio; quid de eo qui stulta loquitur Matth. 5.
pronuntiabimus? Annon etiam de eo scriptum est: QVI LOCVTVS verbum fue- Ibidem. 12.
rit otiosum reddet rationem Domino in die iudicii? Et rursus: EX SERMONE tuo Ibidem.
C iustificaberis, inquit, & ex sermone tuo condemnaberis. Quænam sunt ergo saluta-
res aurium defensiones, & quænam sunt lubricorum oculorum disciplinæ? Quæ
cum iustis sunt conuersationes, aresquæ præoccupant, & eis prius obstruunt, qui
volunt abducere à veritate. Bonos mores perdunt malæ consuetudines, inquit Poë
tica. Præclarius autem Apostolus: ESTOTE, inquit, odio habentes malum, ad- Rom. 12.
hærentes bono. Qui enim cum sanctis versatur, sanctificabitur. Omnino ergo ab-
stinendum est à turpibus auditionibus, & verbis, & spectaculis: sed multo magis à
factis turpibus mundos esse oportet: partim quidem in ostendendis & nudandis ali-
quibus partibus corporis quas non decet: partim autem in cõtemplandis secretiori-
bus partibus. Neque enim turpem iusti denudationem in animum induxit aspicere Genes. 9.
D modestus filius: sed texit modestia quod nudarat ebrietas, spectandum lapsum in-
scientiæ. Mundos autem nihilo secius esse oportet & à vocum prolationibus, qui-
bus nullum esse oportet aditum ad aures eorum qui in Christo crediderunt. Hac
ratione mihi videtur Pædagogus nihil quod sit indecorum & inhonestum nobis lo
qui permittere, longè antè nos præmuniens aduersus incontinentiam. Præclarè
enim & mira arte solet vitiorum radices excindere, quemadmodum, Non mœcha- Exod. 20.
beris, per illud: Non concupisces. Adulterium enim fructus & concupiscentiæ, quę Matth. 5.
quidem est mala radix. Similiter ergo hic quoque Pædagogus securam nominum li
centiam, tanquam vsum reprehendit, securam intemperantiæ congressionem am-
E putans: Se enim in nominibus insolenter gerere, facit vt meditemur inhonestè face
re. In voce autem esse modestum, est seipsum exercere ad fortiter sustinédam libidi
nis impressionem. Profundiori autem oratione tractauimus, quòd neque in no-
minibus, sed neque in partibus ad coitum pertinentibus, & nuptiali congressione,
in quibus imposita sunt nomina quæ vsu minimè trita sunt, eius quod vere turpe
est ponitur appellatio.[a] Nam neque genu & tibia, & huiusmodi membra, & quę eis
imposita sunt nomina, sunt turpia, nec quæ per ea fit actio: membra autem & homi
nis verenda verecundia quidem plena, non autem turpia censenda sunt. Turpis au-
tem res est, quæ fit præter leges eorum operatio, ideoque probro digna & suppli-
cio. Turpe enim solum reuera est vitium, & quæ per ipsum aguntur. His ergo con
F sequenter iure vocetur turpiloquium quæ de vitiosis factis habetur oratio: cuius-
modi est si de adulterio vel de puerorum amore differatur, & quæ sunt huiusmo-
di. Quanquam ineptæ quoque nugæ sunt silentio prætermittendæ. EX MVLTILO Prouerb. 10.
QVIO, enim inquit, non effugies peccatum. Luet ergo pœnas linguæ vitium.

Ecclesi.10. EST enim tacens qui inuenitur sapiens,& est qui odio habetur propter multam loquacitatem.Quinetiam ipse nugator affert sibiipsi fastidium ac satietatem. QVI A
Ibidem. 10. enim multiplicat sermonem,odit animam suam.

Quænam obseruare oporteat eos qui honestè simul viuunt. Cap. VII.

A NOBIS autem absit quoque irridere,à quo primum incipit contumelia,ex quibus lites,pugnæ,& inimicitiæ erumpunt. Diximus autem contumeliam esse ebrietatis ministram. Non ex solis autem factis,sed etiam ex verbis homo iudicatur. IN CONVI-
Ibidem. 31. VIO autem,inquit,ne argueris proximum,& ei opprobrii sermonem ne dixeris.Si enim vel maximè cum sanctis conuersari præcipitur,sanctum irridere peccatum est. EX ORE enim insipien- B
Prouerb. 20. tium,inquit Scriptura,baculus contumeliæ.Baculum dicens, fundamentum contumeliæ,cui innititur ei super quam requiescit contumelia. Vnde admiror Apostolum,qui hîc quoque suadet,neque scurrilia,neque quæ nihil ad rem pertinent,verba effundere.Si enim propter charitatem conuenitur ad conuiuia : conuiuii autem finis est,in eos qui simul sunt beneuolentia: charitatem autem consequuntur cibus & potus:quomodo non est vt ratio postulat conuersandum,& nec propter charitatem dubitandum?Si enim conuenimus,vt quæ inter nos est beneuolentiam augeamus:quomodo inimicitias irridendo prouocamus?Satius est tacere quàm contradicere,peccatum peccato adducentes.Beatus re vera vir ille est , qui non est lapsus in ore suo,vel non compunctus est in molestia peccati,vel ductus pœnitentia propter ea quæ locutus peccauit:vel ideo quod locutus neminem molestia affecerit. In summa ergo adolescentes & adolescentulæ ab eiusmodi conuiuiis omnino abstineant, ne labantur in iis quæ non conueniebant. Insuetatæ enim auditiones,& indecora spectacula,dum in eis adhuc fides fluctuat,mentem eorum euentilant. Aetatis autem instabilitas eas adiuuat,vt ad cupiditates ferantur præcipites. Quinetiam nonnunquam aliis causæ sunt offensionum,dum florem ætatis,qui est maximè lubricus & periculosus,ostentant. Rectè enim videtur præcipere Sapientia. CVM MVLIE-
Ephe.5.
Ecclesi.14. C
Ibidem. 9. RE quæ viro subiecta est ne omnino sedeas,& ne super cubitum cum ea accubueris: D
Hoc est: Ne cum ea frequentius cœnes,neque cum ea comedas. Et ideo subiungit. NEQVE cum ea in vino congrediaris: nequando inclinet cor tuum in ipsam, & sanguine tuo labetur ad interitum. Lubrica enim res est quæ est in vino libertas, quæ potest efflorescere. Viro autem subiectam nominauit,quod maius sit periculum ei qui vitæ societatis vinculum conatur dissoluere. Quòd si aliqua necessitas euenerit quæ eas iubeat accedere:illæ quidem exterius amictu pulchrè tegantur : intus autem pudore.Quæcúque autem non sunt viro subiectæ,iis est extremum probrum interesse conuiuio virorum,idque vinolentorum.Qui in tabernaculum autem oculos fixerint,immobiles, innixi cubitis adsint solis auribus. Quòd si etiam sederint,ne pedes sæpe permutent,nec alterum fœmur alteri superponant,nec manum mento sustentent.Illiberale enim est & indecorum seipsum non ferre : idque E
datur vitio adolescenti.Sæpe autem moueri,habitumque & figuram mutare,signũ est leuitatis.Iam verò modesti est & honesti,& in cibo & in potu quod minus est eligere,idque tardius & non procliuius,tam in principio quàm etiam in internallis.
Ecclesi.31. Quinetiam priorem desinere,& ab affectione se alienum ostendere: COMEDE, inquit vt homo,quæ apponuntur:cessa autem primus disciplinæ gratia.Et si in medio plurium sederis,ne ante ipsos manum porrigas. Non est ergo vnquam prosiliendum ab ingluuie persuasis?sed nec quamuis cupientes non nisi aliquanto post porrigere oportet,longa mora intemperantiam fatentes.Sed neque interim videri tanquam feras cibo hærere,eumque auidè arripere.Porrò autem nec obsonii multum ingerendum est.Neque enim vt obsonium deuoret,sed vt frumento vescatur homini innatum est. Ante multos autem surgere, & conuiuio excedere,est valde modesti hominis. CVM EST, inquit,tempus surgendi,ne sis postremus, & reuerte- F

tere

A tere in domum tuam. Quinetiam dicebant duodecim, cum euocassent Discipulorum multitudinem: Non est bonum nos relicto verbo Dei ministrare mensis. Actuum. 6.
Quòd si hoc diligenter cauerunt, multo magis vitabant ingluuiem. Hi autem ipsi Apostoli scribentes fratribus qui erant in Antiochia, Syria, & Cilicia: VISVM est Actuum. 15.
dixerunt spiritui sancto & nobis, nullum vobis maius onus imponere, præterquam necessitatem abstinendi ab imolatis & sanguine, & suffocatis & fornicatione, à quibus vos ipsos custodientes rectè facietis. Oportet autem in vino petulantiam non secus fugere quàm cicutam. Ambo enim ad mortem attrahunt. Oportet verò & profusum risum arcere, & immodicas lachrymas. Sæpe enim temulenti
B cum maximum cachinnum sustulerint, deinde rursus nescio qua persuasi vini insolentia, descendunt ad lachrymas. A ratione enim alienum est, & esse effœminatum, & esse petulantem. Senes autem adolescentes tanquam filios respicientes, rarissimè quidem, sed aliquando tamen cum eis luserint, salsum aliquod dictum in eos torquentes quod eos decorum doceat. Cum taciturno & verecundo facetè & vrbanè potest hoc modo agere: Meus autem filius (de eo loquens qui tacet) nō cessat loqui. Adolescentis enim verecundiam auget talis ludificatio, lepidè ostendens bona quæ in eo insunt per falsam insimulationem malorum quæ ei non insunt. Est enim hæc quædam Magistri docentis inuentio, per id quod non adest, id quod adest confirmans. Certè tale quid etiam facere constituit, qui eum qui aquam bibit, &
C est sobrius ac temperans temulentum dicit esse & petulantem. Quòd si sint etiam nonnulli qui alios lubenter irrideant, nobis quidem tacendum est, & verba superflua sunt tanquam plena pocula à nobis transmittenda. Lubricus enim & periculosus est eiusmodi ludus. Os autem temerarii appropinquat contritioni. Non suscipies autem inanem auditionem: Neque vnà cum iniusto sedebis vt sis falsus testis, neque in calumniis, neque in maledictis, sed neque in improbitate. Atque ego quidem mihi videor modestorum voci posse modum imponere, quibus permittitur, vt is qui cum alio differit loquatur. Silentium enim est virtus mulierum, à periculo autem remotum adolescentum munus est: probata autem iam ætate bona est oratio. Senior loquere in conuiuio, te enim decet: sed citra impedimentum loquere, & in perfecta scientia. Adolescens, tibi quoque permittit Sapientia, loquere, si Ecclesi. 32.
D te opus sit, vix cum bis interrogatus fueris. Sermonem autem tuum paucis in summam redige. Vterque autem qui differit, vocem suam metiatur iusta proportione & commoderatione. Elatus enim clamor pronuntiationis est res insanissima, cum proximis autem ita loqui vt non audiaris, eius est qui nullo est sensu præditus. Neque enim audient: & est hoc quidem pusilli & abiecti animi indicium: illud verò arrogantiæ. Absit etiam vehemens contentio pro inani verborum victoria. Nobis enim finis est esse à tumultu & perturbatione alienos, & hoc sibi vult illud: Pax tibi. Priusquam autem audieris, ne verbum responde. Iam verò vox quoque fracta & eneruata est fœminæ: modesti autem est in voce moderatio, à magnitudine simul
E & prolixitate celeritateque & multitudine arcentis suam orationem. Neque enim prolixo est vnquam sermone vtendum: neque multum loquēdum: nec nugandum. Sed neque volubiliter & præcipitanter colloquendum est. Ipsi enim voci, vt ita dicam, ius suum tribuendum est, importunisque vociferatoribus & exclamatoribus ora sunt obstruēda. Ea enim de causa Thersitē plagis castigauit moderatus Vlysses.
Immodicis verbis turbabat nam omnia solus.
Plurima mente sua temere is confusa tenebat.
Sed certo nihil ordine. Terribilis enim in interitu suo vir linguosus. Nugatorum itaque, non secus ac veterum calceorum, alia quidem vitio detrita sunt. Sola autem lingua reliqua est ad damnum. Ea de causa quæ sunt vitæ vtilissima Ibidem.
F præcipit Sapientia: NE NVGERIS in multitudine seniorum. Quinetiam nugas nostras radicitus excindens, à Deo incipiens, & vt moderatè nos geramus constituens, dicit: SERMONEM ne *iteraueris in oratione tua. Poppysmata autem, Ibidem. 7.
& sibili, & digitis expressi soni, quibus accersuntur famuli, cùm sint rationis exper-

tes significationes, ratione præditis hominibus vitandi sunt. Frequenter etiam A
spuere, & violentius excreare, & etiam emungere in conuiuio vitandum est. Con-
uiuarum enim habenda est vtique ratio, ne præ nausea talem auersentur turpitudi
nem, quæ arguit intemperantiam. Non enim sicut bobus & asinis simul est præ-
sepe & sterquilinium. Multi enim eodem tempore se emungũt, spuunt, & cœnant.
Sternutatio autem si cui euenerit, sicut etiam ructus, non oportebit sono proximos
ciere, qui de mala educatione ferant testimonium. Sed ructus quidem cum expira-
to aere est transmittendus, ore decorè composito, nec instar personarum tragica-
rum diducto & hiante. Sternutationis autem qui conturbat strepitus, respira-
tione leniter repressa ac retenta auferendus est. Hac enim ratione quàm hone- B
stissimè fieri poterit conglobatæ spiritus minæ intus sunt extinguendæ, prouiden-
do vt ita transeat, vt etiam cæteros latere conetur, si vi expressus aër aliquod secum
excrementum eduxerit. Arrogantiæ autem & insolentiæ signum est, ipsis velle so-
nis aliquid addere, non autem detrahere. Iam verò qui dentes scalpunt, & vlcera
cruentant, tum sibiipsis molesti sunt, & tum inuisi proximis. Porrò autem aurium
quoque fricationes, & sternutamentorum irritationes, sunt suilli pruritus & con-
fricationes, quæ intemperantem meditantur fornicationem. Fugiendæ quoque
sunt turpitudines quæ sub aspectum cadunt, & turpes qui de eis fiunt sermones.
Sit autem grauis quoque aspectus, collique conuersio ac motus honestus & deco-
rus, & manuum quoque in loquendo gestus. In summa enim, quies, pax, & tran- C
quillitas est Christiani propria.

An vnguentis & coronis vtendum sit. Cap. VIII.

CORONARVM autem & vnguentorum vsus non est nobis necessa
rius. Ad libidines enim & voluptates impellunt, maximè cum nox
Luc. 7. propè est. Scio quòd cum vnguenti alabastrum ad sanctam cœnam
mulier attulisset, vnxit pedes Domini, & eum delectauit. Scio etiã
veteres Hebræorum Reges auro & lapide pretioso ornata gestasse
diademata. Sed mulier quidem Verbi nondum fuerat particeps,
erat enim adhuc peccatrix, eo autem quod apud se esse pulcherri- D
mum existimabat, nempe vnguento, honorauit Dominum, atque etiam ornamen
to corporis, nempe capillis suis, abstersit vnguentum quod redundabat, libans Do-
mino lachrymas pœnitentiæ. Propterea eius peccata remissa sunt. Potest autem
hoc esse signum ac symbolum doctrinæ Dominicæ & eius passionis. Pedes enim
qui vnguntur vnguento odorifero, doctrinam diuinam significant, quæ cum insi-
Psal. 18. gni gloria orbem terræ peruadit. EXIIT enim sonus eorum in fines terræ, atque
Rom. 10. adeò, si non nimium importunus videor, pedes Domini sunt Apostoli Prophetia
delibuti, qui suaueolentis vnguenti, scilicet sancti sunt spiritus participes. Itaque
Apostoli, qui vniuersum orbem terræ obierunt, & Euangelium prædicarunt, per
allegoriam dicuntur pedes Domini. De quibus per Psalmographum quoque prædi E
Ibidem. 131. cit Dominus. ADOREMVS in loco vbi steterunt pedes eius. Hoc est, quo pedes
eius peruenerunt, Apostoli, per quos prædicatus venit ad fines terrę. Lachrimæ au
tem sunt pœnitentia: & soluti capilli prædicabant liberationem à nimio amore su-
perflui ornatus, & quæ cum prædicatione propter Dominum suscipienda erat affli
ctionem in tolerantia, veteri illa per nouam fidem soluta vana gloria. Quinetiam
significat passionem Domini. Mysticè sic intelligentibus, oleum est ipse Dominus,
á quo ad nos peruenit misericordia. Vnguentum autem, adulterinum inquam o-
leum, est Iudas Proditor, quo pedes vnctus est Dominus, dum à conuersatione in
mundo liberabatur. Vnguntur enim mortui. Lachrymæ autem sumus peccatores,
qui in ipsum credidimus, quibus peccata remisit. Et capilli soluti flens est Hierusa- F
lem, quæ inuncta fuerat, propter quam Propheticæ fuerunt lamentationes. Nos au
Matth. 26. tem docebit ipse Dominus Iudam esse falsum & adulterinum: QVI INTINXE-
RIT mecum dicens, in catinum, hic me tradet. Vides conuiuam dolosum. Hic ipse

Iudas

A Iudas osculo prodidit Dominum. Fuit enim idem hypocrita & simulator, fraudulentumque ac dolosum habens osculum, alium veterem imitans hypocritam, & populum illum arguens propter quem dictum est: HIC POPVLVS labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Est ergo satis probabile cum quidem oleum significare, vt Discipulum qui consecutus fuit misericordiam. Fraudulẽtum autem vtpote proditorem, oleum infectum aovenenatum. Hoc ergo erat quod prædicebant pedes vnguento delibuti, Iudæ nempe proditionem, cùm Dominus pergeret ad passionem. Quinetiam ipse Seruator lauans pedes Discipulorum, mittens ipsos ad honestas actiones, eorum ingressum ad beneficia gentium significauit, quæ decora & pura erant propria potestate præparans. Iis fragrauit vnguentum, & suauis odoris opus ad omnes perueniens ab iis celebratum est. Domini enim passio nos quidem bono odore repleuit: Hebræos verò peccato. Hoc apertissimè ostẽdit Apostolus, dicens: DEO GRATIA qui nos semper facit triumphare in Christo, & odorem suæ cognitionis per nos manifestat in omni loco, quoniam Domini bonus odor sumus Deo in iis qui salui fiunt & in iis qui pereunt. His quidem odor ex morte in mortem: illis verò odor ex vita in vitam. Porrò autem Reges Iudæorum, auro & gemmis & composita ac varia corona vtentes, Christi Christum in capite symbolicè gestantes, imprudentes capite Domini ornabantur. Lapis quidem certè pretiosus vel margarita vel smaragdus ipsum Verbum significat. Aurum autem rursus est ipsum Verbum ab interitu alienum, qui corruptionis virus minimè recipit. Atque ipsi quidem nato aurum obtulerũt Magi, quod est regni symbolum, manet autem hæc corona immortalis ad imaginem Domini: non enim veluti flos flaccescit. Iam verò noui etiam Aristippum Cyrenæum. Molli ac luxuriosæ vitæ erat deditus Aristippus, is eiusmodi Sophisticam proponebat orationem. Equus qui vnguento vngitur, in viri virtute non læditur, nec vnctus canis in virtute canis. Subiunxit, Ergo nec homo, & ita conclusit syllogismum. Atqui equo quidem & cani nulla est ad vnguentum cognoscendum ratio. Quibus autem sensus est ratione magis præditus, iis illorum vsus est magis vituperandus, vt qui pueriles odores exhibeant. Horum autem vnguentorum sunt infinitæ differentiæ. [a]Brenthium, Metallium, & Regium, Plangonium, & Psagdæ Aegyptiæ. Simonides autem in Iambis non veretur dicere. VNGEBAR vnguentis & thymiamatibus, & [b]baccari: nam quidam mercator aderat. Porrò autem vtuntur etiam vnguento ex liliis, & vnguento cyprio, & nardus apud eos est in maximo pretio, vnguentum quoque ex rosis, & alia quibus vtuntur mulieres, & humida, & sicca, & quæ asperguntur vnguenta, & quibus fiunt suffitus. Indies enim ab eis noua excogitantur, vt inexplebilem cupiditatem boni odoris insatiabilitate expleant. Quocirca nimiam quandam decori pulchrique curam redolent. Atque eæ quidem & sua vestimenta, & vestes stragulas, domosque suas suffumigant & aspergunt, atque adeò vel ipsa propemodum matulas olere cogunt vnguenti delitiæ. Quamobrem rectè mihi videntur nonnulli, cum ægrè ferrent tantum studii in vnguenta conferri vt vel virilitatem ipsam effœminarent, & eorum artifices, nempe vnguẽtarios, à ciuitatibus quę bonis legibus & institutis reguntur expellere, atque adeò ipsos etiam floridarum lanarum infectores. Nefas est enim vestes dolosas & vnguenta in ciuitatem veritatis ingredi. Oportet autem viros in primis apud nos vnguenta non olere, sed vitæ probitatem. Spiret autem fœmina Christum, qui est regalis vnctio, non vnguenta & diapasmata, diuina autem semper vngatur pudicitiæ vnctione, sancto delectata vnguento, nempe spiritu. Hanc suauis odoris vnctionem hominibus notis suis Christus comparat, ex aromatibus cœlestibus hoc vnguentum componens. Hoc autem vnguento ipse quoque Dominus vngitur, sicut per Dauid meminit: PROPTEREA vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Myrra, & stacte, & casia à vestimentis tuis. Cæterum ne forte sicut vultures vnguenta abhorreamus, aut sicut scarabæi: Hos enim rosaceo vnguento delibutos mori inquiunt: pauca quædam ex his vnguentis sunt eligenda fœminis, quæ virum minimè torpefaciunt. Nimiæ enim

Margin: Esa. 29. — 2. Corin. 2. — Matth. 2. — ἀπειροκαλία. — Psal. 44. — Section letters: A, B, C, D, E, F.

vnguentorum vnctiones,iusta quæ fiunt mortuis,potius quàm familiarem vitæ cõ A
suetudinem redolent.Quanquam ipsum quoque oleum apibus & insectis est inimi
cum,verùm id prodest nonnullis hominibus:nonnullos autem ad pugnam excitat,
&qui prius erant amici,id vnctos in stadiis eo deducit,vt omni contentione omni-
busque viribus in certamine depugnent:vnguentum autem,cum molle sit oleum,
non existimatis generosos mores posse effœminare? Quemadmodum autem deli-
tias à gustu amouimus,ità certè à visu & odoratu sensus titillantem voluptatem a-
mandamus,ne quam fugauimus intemperantiam, per sensus, tanquam per portas
quibus desunt custodes,ei in animam aditum patefaciamus. Quòd si suauis odoris
suffitum,pontificem magnum,nempe Dominum,dicant Deo offerre,ne id esse sa B
crificium & suauis odoris suffitum intelligant,sed gratam & acceptam charitatem,
spiritalem scilicet odoris suauitatem, Dominum altari offerre accipiant. Sufficit
itaque ipsum oleum & ad superficiem cutis pinguefaciendam, neruosque relaxan-
dos,& ad corporis grauiorem reprimendum odorem,si etiam oleo ad hoc opus ha-
beamus.Suauis autem odoris studium,est esca otii & mollitiei,quæ ad libidinosam
& intemperantem cupiditatem paulatim attrahit.Qui est enim intemperans,vndi-
quaque ducitur ac trahitur,& à cibo,& à strato,& à conuersatione,& ab oculis,&
ab auribus,& à maxillis, atque adeò etiam à naribus.Et sicut boues annulis & funi-
bus:ita etiam intemperans suffitibus,& vnguentis,& suaue olentibus coronarum
odoribus trahitur.Quoniam autem voluptati nihil loci tribuimus, quæ ad nullum C
vsum qui vitæ cõferat fuerit composita,age hic quoque eas distinguamus, id quod
est vtile eligentes.Sunt enim suaues quidam odores,qui neque torporem afferunt,
neque ad amores impellunt,neque impudicam coniunctionem ac meretricium cõ-
tubernium redolent,sed sunt vnà cum temperantia salubres, & cerebrum quidem
alunt quando malè affectus fuerit,& ventriculum corroborant.Multùm ergo abest
vt oporteat refrigerare floribus, quando quis vult neruos leues agilesque redde-
re.Non est enim vsus eorum omnino ablegandus, sed vnguento tanquam medica-
mento & auxilio vtendum est,& ad vires languentes excitandas,& ad catarros, &
ad refrigerationes,& ad fastidium. Quemadmodum alicubi quoque dicit Comi-
cus: Vnguentis manus vngitur,quod est pars sanitatis maxima, vt cerebri bonos D
odores faciat. Quinetiam pedum,per eorum quæ calefaciunt aut refrigerant vn-
ctionem,fricatio exercetur vtilitatis gratia:vt scilicet iis qui sunt repleti in capite
fiat quædam attractio & diuersio ad corporis partes quæ sunt minus principales.
Voluptas autem,cui nulla accedit vtilitas,meretriciorum est morum opprobrium,
& medicamentum ad prouocandum.Omnino autem multum differt μυραλοιφεῖν
hoc est,esse vnguento delibutum,ab eo quod est vngi vnguẽto.Illud enim est effœ
minatum.Vnguento autem vngi nonnunquam est vtile.Aristippus itaque Philoso
Ecclesi. 38. phus cum vnguento vnctus esset,dicebat malos malè perdendos esse Cinædos, qui
vt vnguenti vtilitas malè audiret effecerant: HONORA autem Medicum propter
eius vtilitatem,inquit Scriptura.Ipsum enim creauit altissimus. A Domino autem E
est medicina,deinde subiungit: ET VNGVENTARIVS faciet mixtionem. Vi-
delicet quòd data essent vnguenta ad vtilitatem, non autem ad suauem sensuum
titillationem.In vnguentorum enim incitamentis nequaquam ponendum est stu-
dium:sed est id quod est in eis vtile eligendum,cum etiam Deus hominibus oleum
nasci permiserit ad leuandos labores. Desipientes autem mulieres,quæ canos qui-
dem tingunt,capillos autem vngunt,celerius canescunt propter aromata deficcato
ria.Quocirca sunt etiam qui vnguntur sicciores:facit autem siccitas caniores.Siue
enim canicies est pilorum exiccatio: siue calidi defectus, siccitate proprium pilo-
rum nutrimentum ebibente humidum,& efficiente canos: Quomodo vnguenta
adhuc amauerimus propter quæ cani fiunt, qui canos fugimus? Quemadmodum F
autem qui naribus sunt sagacibus canes,feras odore inuestigant:ita ex nimis curio-
sa vnguentorum fragrantia,qui moderati sunt & temperantes, venantur intempe
rantes. Porrò autem talis quoque vsus coronarum ad comessationem & in vino

A proteruiam comparatus effluxit. Ne caput mihi corona cinxeris; Ver est. In roscidis pratis & mollibus variisque germinantibus floribus degere pulchrum est, natiua & sincera odoris suauitate apum ritu fruentes, ex puro autem prato contextam coronam pro ornamento domi circunferre, non est moderatorum hominum. Non enim rosarum baccis, vel violis, vel liliis, vel aliquibus aliis eiusmodi floribus comã quæ se parat ad violentam petulantiam, eam herbis ac floribus variegantes, contegere conuenit. Alioqui enim etiam comam refrigerat circumposita corona, tum propter humiditatem, tum propter frigiditatem. Ea de causa medici cum cerebrũ esse frigidum per diligentem naturæ contemplationem cognoscant, pectora esse vngenda sentiunt & supremas nasi partes, vt sensim transiens calida exhalatio eius frigiditatem possit rectè fouere. Longè ergo abest vt is sit floribus refrigerandus.

B Accedit his quòd florum quoque delectationem perdunt ii qui sunt coronati. Visu enim non fruuntur qui habent coronam supra oculos reuinctam. Sed neque odoris suauitate, cum instrumentis respiratoriis sint flores eis superiores. Cum enim odor secundum naturam sursum emittatur & exhaletur, supra caput respiratio nulla delectatione fruitur, cum suauitas odoris abripiatur. Sicut ergo pulchritudo, ita etiam flos delectat dum videtur, & oportet nos eorum quæ pulchra sunt aspectu fruentes, laude & gloria afficere Opificem. Vsus autem eorum est noxius, & celeritee præterit, pœnitentiæ supplicio affectus. Statim autem probatur eorum vitæ breuitas. Ambo enim flaccescunt, & flos, & pulchritudo. Cæterum eos quidem qui ea cõtrectant, ille quidem refrigerat, hæc verò incendit & inflammat. Vt vno autem ver-

C bo absoluam, qui præter aspectum vsus eorum fruendo percipitur, petulantia est et iniuria, non autem delectatio. Oblectare autem nos honestè oportet tanquam in paradiso, Scripturam verè sequentes. Mulieris quidem corona vir est existimandus. Viri autem, matrimonium. Matrimonii autem flores, amborum liberi, quos quidẽ carnalium pratorum diuinus colligit agricola. Senum autem coronæ sunt filiorum filii. Filiis autem gloria, inquit, sunt patres. Nobis autem Pater vniuersorum & vniuersæ ecclesiæ corona Christus est. Quemadmodum antem radices & herbæ, ita etiam flores proprias habent qualitates: & has quidem vtiles, illas verò noxias, alias autem periculosas. Hedera itaque refrigerat. Nux autem emittit spiritum qui torporem & veternum immittit, vt vel ipsa ostendit nominis etymologia. Narcis-

D sus verò flos est grauis odoris: Id autem arguit nominis appellatio, vt qui neruis νάρκην hoc est, torporem afferat. Rosarum autem & violarum qui emittuntur odores, cum sint modicè frigidi, grauedines capitis comprimunt & coërcent. Nobis autem nullo modo non solùm vnà inebriari, sed ne mero quidem vti permissum est. Quinetiam crocus & flos ligustri in somnum minimè molestum deducunt. Porrò autem multa ex iis cerebrũ quod est natura frigidum suis fouent odoribus, dum excrementa cerebri subtilia & minuta efficiunt; Hinc etiam dicunt rosam Græcè ῥόδον fuisse nominatam quòd odoris plurimum fluxum emittat & ideo cito marcescit. Cæterum nec apud antiquos quidem Græcos fuit vllus adhuc coronarum vsus. Neque enim Proci, nec qui luxuriosam vitam agebant, Phæaces eis vsi sunt.

E In certaminibus autem primò fuit donum Ahletarum, secundò autem plausus & excitatio, tertio foliorum coniectio. Vltimò autem fuit corona, cum Græciæ post tempora Medica magna ad delitias facta esset accessio. Qui à Verbo itaque seu Ratione instituuntur, à coronis arcentur, nec existimant rationem esse à se alligandã quæ in cerebro sita est: non quòd conuiuialis per vinum petulantiæ sit corona symbolum, sed quòd ea sit dedicata simulachris. Sophocles certè Narcissum antiquam magnorum Deorum coronam appellauit, id dicens de terestribus: Sappho autem coronat musas rosa. Non es rosarum Pieriarum particeps. Iunonem autem dicunt de-

F lectari lilio, & Dianam myrsine. Et si enim flores quidem maximè propter hominẽ facti sunt; eos tamen cum stulti accepissent, non ad proprium vsum quo grato animo vti poterant, sed in ingratum dæmonum ministerium abusi sunt. Ab eis ergo abstinendum est propter conscientiam. A turba autem & negotio remotæ segnitiæ

1. Corin. 11.

Prouerb. 17.

Matth. 25.

Nux κάρυα Græcè, ἀπὸ τοῦ κάρου hoc est à torpore aut grauedine

ἀπὸ τοῦ ῥεῖν ῥόδον ἀπὸ τῆς ῥοῆς ὀδμῆς hoc est à fluxu odoris.

ἆθλος ἐπικρότησις φυλλοβολία

corona signum est. Qua de causa mortuos quoque coronant, quo nomine re ipsa suo testimonio idola mortua esse asserunt, qui enim bacchantur, nec absque coronis orgia sua celebrant. Postquam autem flores circumposuerint, postremo mirandum in modum incenduntur. Cum dæmonibus nullo modo communicandum est. Sed nec viua Dei imago mortuorum simulachrorum ritu est coronanda. Pulchra enim amaranti corona ei est reposita qui se rectè gesserit. Hunc florē terra ferre non potest: cœlum solummodo eum potest producere. Accedit his quòd à ratione alienū est, vt qui audierimus Dominum spinis fuisse coronatum, ipsi venerabili Domini passioni per ludum insultantes, habeamus capita redimita floribus. Domini enim corona nos Propheticè significabat, qui fuimus aliquando infrugiferi, qui circa illum positi fuimus per ecclesiam, cuius ipse est caput. Quinetiam est typus fidei. Vitæ quidem, propter ligni substantiam. Lætitiæ autem, propter coronæ appellationem. Periculi verò propter spinam, neque enim citra sanguinem licet ad Verbum accedere. Contexta autem corona marcescit, & prauitatis perplexum sertum dissoluitur, & flos exiccatur. Marcescit enim gloria eorum qui Domino minimè crediderunt. In altum autem elatum Iesum coronauerunt, suam testantes inscitiam. Hac enim ipsa de causa cum duro corde sint, sapienter prolatum non intelligunt Prophetiam, quam ipsi appellant Domini probrum & contumeliam. Non cognouit Dominum populus qui aberrauit, ratione ac consideratione minimè fuit circuncisus, non fuerunt eius illuminatæ tenebræ, non nouit Deum, negauit Dominum. Verum esse Israëlem perdidit: Deum persecutus est: Verbum sperauit afficere contumelia: & quem tanquam maleficum crucifixit, tanquam Regem coronauit. Quapropter in quem hominem non crediderunt, eum benignum Deum Dominum agnoscent, & iustum. Quem exacerbauerunt vt se Dominum ostenderet, hoc de eo in altum sublato testati sunt, diadema iustitiæ ei supra omne nomen exaltato tribuentes, per spinam semper florentē. Hoc diadema est inimicum iis qui insidiantur, iis autem qui in ecclesia simul versantur amicum, eos circumsepsit ac muniit. Hæc corona flos est eorum qui crediderunt in eum qui glorificatus est, cruentat autem & castigat eos qui non crediderunt. Porrò autem hoc quoque signum est rei à Domino bene gestæ, cum ipse suo capite & principali parte corporis omnia mala nostra portauerit, propter quæ pungebamur. Cum ipse enim ab offensionibus & peccatis, & eiusmodi spinis, nos propria passione liberasset, Diabolumque infirmasset & aboleuisset, orans merito dixit: VBI TVVS ô mors stimulus. Atque nos quidem vuas ex spinis colligimus, & ficus ex rubis: Illi autem consauciantur ac laniantur, ad quos manus extendit, nempe ad populum infidelem & infrugiferum. Possem aliud quoque tibi mysticum dicere. Nam cum omnipotens vniuersorum Dominus, quando cœpit per Verbum Legem ferre, & Mosi suam potentiam voluit manifestare, ei diuina visio ostenditur formatæ lucis in rubo ardente. Spinosa autem planta est rubus. Postquam Verbum Legem ferre & cum hominibus conuersari desiit, mysticè rursus Dominus corona coronatur, hinc illuc vnde descenderat abiens, veteris descensus principium instaurans, ac deintegro veluti in summam redigens, vt quod primum per rubum Verbum visum fuerat, per spinam rursus assumptum ostenderet omnia esse vnius potentiæ, cum sit vnus, & Patris qui vnus est, Filius principium & finis seculi. Sed digressus sum à specie Pædagogica ad genus orationis quod versatur in docendis dogmatibus: Rursus ergo reuertor ad propositum. Quòd ergo loco medicamenti, curationis gratia, & nonnunquam etiam moderatæ recreationis, non sit reiicienda quæ ex floribus sentitur oblectatio, & quæ ex vnguentis & suffitibus accipitur vtilitas, ostendimus. Quòd si dixerint aliqui, quænam est ergo amplius florum gratia iis qui eis non vtuntur? Sciant ex eis quoque componi vnguenta, eaque esse admodum vtilia. Susinum quidem componitur ex liliis & lirinis. Est autem calefaciens, aperiens, attrahens, humefaciens, abstergens, subtilium tenuiumque partium, bilem mouens, molliens. Narcissinum autem, quod componitur ex Narcisso, æquè iuuat ac Susinum. Myrsinum verò, quod ex myrtis

Marginal notes: 1. Corin. 6. ἀμάραντος & amarantũ florē, & immarcessibilem significat. — Matth. 27. — Heb. 2. 1. Corin. 15. — Exod. 3. Lucis Græcè est, φωτὸς quod & lucem significat & hominem. — αἰπειφαλαιωσάμενος

Margin letters: A, B, C, D, E, F

ex myrtis & myrſine conſtat, eſt conſtipans: qui ex corpore autem emittuntur odores, coërcet ac continet. Quod eſt ex roſis autem, eſt refrigerans. In ſumma enim vt eis bene vtamur ea fabricata ſunt. EXAVDITE me, inquit, & tanquam roſa plantata in fluentis aquarum germinate. Tanquam libanus ſuauem odorem emittite, & benedicite Dominum ſuper opera eius. De his autem multa dici poſſent, cum nos flores & aromata ad neceſſarias vtilitates, non ad delitiarum inſolentiam facta eſſe dicamus. Quòd ſi eſt etiam aliquid concedendum, odore florum vti ſufficit: nequaquam autem coronentur. Hominis enim curam gerit Pater, & ei ſoli ſuam præbet artem propriam. Dicit itaque Scriptura: AQVA & ignis, & ferrum, & lac, ſimila frumenti, & mel, ſanguis vuæ, & oleum, & veſtis. Hæc omnia piis ad bona ſunt. μύρ pιva. Eccleſi. 39. Ibidem.

Quomodo ſe in ſomno gerere oporteat. *Cap. IX.*

QVOMODO autem deinceps nos ad ſomnum conferemus modeſtiæ præceptorum memores, iam dicendum eſt. Poſtquam enim finito conuiuio Deo benedixerimus eumque laudauerimus, quòd quæ erant noſtro vſui neceſſaria ſuppeditauerit, & eum diem tranſmitteremus conceſſerit, nobis côuertenda eſt ad ſomnum oratio: ſtratorum magnificentiam, puluinos auro intertextos, auroque variegatas glabras veſtes, ſtragulas, puniceaſque xyſtidas, & pretioſiſſimos gaunacas, & Poëtica purpurea Rhegea, veſteſque ſupernè molles ac delicatas, & cubilia vel ipſo ſomno molliora valere iubentibus. Nam præterquam quòd vituperanda eſt hæc mollis & ſenſum titillans voluptas, in lanuginoſis plumis dormire eſt noxium, corporibus tanquam in vaſtum quendam hiatum cadentibus, propter ſtratorum mollitiem. Neque enim eos qui in eis verſantes dormiunt continent, propterea quòd ex vtraque parte corporis cubile aggeris inſtar aſſurgat: neque vt cibi concoquantur permittunt, ſed potius incendunt: quod quidem nutrimentum corrumpit. In planis autem & æquatis cubilibus decubitus, qui ſunt ſomni veluti naturale gymnaſium, ad nutrimentum digerendum conferunt. Qui autem poſſunt in aliis volutari cubilibus, ſomni veluti naturale hoc habentes gymnaſium, alimenta facilius digerunt, & ſe ad omnes caſus aptiores efficiunt. Præterea autem lecticæ, quæ pedes habent argenteos, magnam arrogantiam arguunt, & ebur quod eſt in lectulis, cum elephanti corpus reliquit animam, non eſt vſque adeò licitum ſanctis hominibus, vt quod iners & ignauum ſit quietis artificium. Non eſt ergo ſtudium in ea conferendum. Non eſt enim poſſeſſoribus eorum vſus prohibitus, ſed quod in eis ponitur ſtudium eſt prohibitum. Non eſt enim ſita in eis felicitas. Rurſus autem eſt vanę gloriæ Cynicæ, ad dormiendum quemadmodum Diomedes ſe exercere, Agreſtiſque bouis conſtrarat tergora ſubtus, niſi forte cogat caſus aliquis. Vlyſſes autem quod lecti ſponſæ claudicabat, ſuppoſito lapide corrigebat. Tanta frugalitas, & natiua nec extrinſecus petita operis ſimplicitas, non ſolû apud priuatos, ſed etiam apud veterum Græcorum præfectos exercebatur. Quanquam quid de iis mihi dicere opus eſt? Iacob humi dormiebat: & lapis erat ei puluinus. Atque quidem viſum videre dignus eſt habitus, quod captum hominis ſuperabat. Nobis autem vt rationi conuenit, ſimplici cubili & frugali vtendum eſt, quod habeat id quod nos iuuet commoderatum & conueniens. Si æſtus ſit, quod protegat. Si ſit frigus, quod foueat. Sit autem lectus non affabrè & curioſè factus, pedeſque habeat planos ac leues. Nimis enim curioſæ & exquiſitæ tornaturæ ſiunt ſæpe reptiliû ſemitæ animantium, dum in inciſuris artis circumaguntur, & minimè dilabuntur. In primis autem cubilis mollitiem commoderatè & côuenienter virilem eſſe oportet & maſculam. Non oportet enim ſomnum eſſe perfectam corporis ſolutionem, ſed tantùm remiſſionem. Et ideo eum dico eſſe aſſumendum non ad otium & ſocordiam, ſed ad negotiorum & actionum quietem. Ita ergo dormitandum eſt vt facile excitemur: SINT, enim inquit, veſtri lumbi præcincti, & lucernæ ardentes, ἐυςἰλς-γαυνακας. ῥηγεα. Geneſ. 28. Luc. 12.

& vos similes hominibus dominum suum expectantibus, quando redibit à nuptiis, A
vt cum venerit & pulsauerit statim illi aperiant. Beati serui illi quos veniens Domi
nus inuenerit vigilantes. Dormientis enim hominis nullus vsus, quemadmodum
nec mortui. Quocirca sæpe etiam noctu è lecto surgendum est, Deusque est laudan
dus. Beati enim qui in ipsum vigilarunt, seipsos assimilantes Angelis, quos nos
ἐγρηγόρους hoc est vigilantes vocamus. Dormiens autem homo nullus vllius est pre-
tii, non magis quàm qui non viuit. Qui autem lucem habet, vigilat, & tenebræ eũ
non comprehendunt, nec itaque somnus, quoniam non tenebræ. Ad Deum ergo
vigilauit qui fuit illuminatus. Qui autem talis est, viuit. QVOD enim factum est
Ioan. 1. in ipso, vita erat. BEATVS homo, inquit Sapientia, qui me audiet, & homo qui B
Prouerb. 8. vias meas custodit, vigilans in foribus meis, interdiu obseruans stationem mei in-
gressus. Ne ergo dormiamus vt cæteri, sed: VIGILEMVS, & sobrii simus. Qui
1. ad Thes. 5. enim dormiunt, noctu dormiunt, & qui ebrii sunt, noctu ebrii sunt: hoc est, In te-
nebris ignorantiæ. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus. Omnes enim vos estis
filii lucis, & filii diei. Non sumus noctis, nec tenebrarum; sed qui vt verè viuamus,
rectèque ac sincerè sentiamus, nostri maximè curam gerit; plurimo tempore vigila-
uit, id solum sibi reseruans quod erat ad suam sanitatem vtile. Id autem non vsque
adeò est vsitatum, sed exercitationis meditatio perpetuas vigilias gignit ex labori-
bus. Ne cibi ergo nos grauent, sed alleuent, vt quàm maximè fieri poterit somno
minimè lædamur, vt grauantur natantes quibus appenduntur onera. Rursus autem C
veluti ex abysso infernè nos alleuabit sobrietas ad paratã vigiliæ stationẽ. Est enim
somnus qui nos deprimit morti similis, eo deducens per ignorationem vt sensu ca-
reamus: & clausis à ciliis oculis lucem abscindit. Hanc ergo lucem, qui sumus veræ
lucis filii, ne foras excludamus; intus autem ad nos conuersi, absconsi hominis vi-
sum illuminantes, & ipsam veritatem contemplantes, & eius fluxionum effecti par
ticipes, vera somnia euidenter prudenterque reuelemus. Eorum autem qui crapu-
la grauantur ructus, & eorum qui nimio cibo onusti sunt oscitationes, stragulisq́
que inuolutum stertere, ventrumq́ue in arctum compressorum murmura, oculum
animæ perspicacem obruunt, impleta cogitatione variis visionibus. Causa autem
est alimentum superuacaneum, quod ratiocinatiuam animæ facultatem eò trahit D
vt sensu priuetur penitus. Immodicus enim somnus, nec corporibus, nec animis no-
stris vllam affert vtilitatem, nec iis quæ circa veritatem versantur omnino conue-
Genes. 19. nit actionibus, & si sit secũdum naturam. Loth autem iustus (regenerationis enim
œconomiæ in præsentia mitto expositionem) non ad illum nefarium inductus esset
coitum, nisi inebriatus fuisset à filiabus, somnoque oppressus & grauatus. Si ergo
causas quæ ad multum ac profundum somnum nos impellunt præciderimus, magis
sobriè dormiemus. Non enim oportet eos, qui inhabitantem & vigilantem intus
habent rationem tota nocte dormire. Noctu autẽ maximè expergiscẽdum est quan
do dies desinunt, & huic quidem danda est opera literis; illi verò ars sua est inchoan
da. Fœminas autem oportet aggredi lanificium. Nobis autem, vt semel dicam, o- E
mnibus aduersus somnum decertandum est, nos paulatim accessione facta assuefa-
ciẽtibus, vt maiori parte temporis per vigiliam simus vitæ participes. Somnus enim,
non secus ac publicanus, dimidium vitæ tempus nobiscum diuidit. Longè autem
abest vt permittatur interdiu dormire iis, qui maximam noctis partem ad vigilias
resecant. Tedia autem & dormitationes, pandiculationes, & oscitationes, sunt in-
stabilia animæ fastidia. Postremo autem hoc sciendum est non esse animam quæ
somno indiget: Ipsa enim est semper mobilis: sed corpus, quod quieti traditur, re-
soluitur, dum anima non amplius corporaliter operatur, sed per seipsam mente ver
sat. Quo fit vt quæ sunt vera somnia, rectè reputanti sint sobriæ animæ cogitata,
vt quæ ad corporis affectiones per consensum nõ trahatur, & ipsa sibiipsi quæ sunt F
optima cõsulat: animæ autem est interitus, si ipsa apud se omnino quiescat. Et ideo
Deum mente semper versans, per continuã consuetudinẽ corpori vigiliã inferens,
exæquat hominẽ angelicæ gratiæ: vitæ æternitatẽ ex meditatione vigiliæ suscipiẽs.

Quæ

A *Quænam de procreatione liberorum tractanda sint.* *Cap. X.*

TEMPVS autem coniunctionis considerandum iis solis relinqui-
tur, qui iuncti sunt matrimonio. Qui autem matrimonio iuncti
sunt, iis scopus est & institutum, liberorum susceptio. Finis au-
tem, vt boni sint liberi, quemadmodum agricolæ seminis quidem
deiectionis causa est, quòd nutrimenti habendi curam gerat. Ei
autem agriculturæ finis est, fructuum perceptio. Multo autem
melior est agricola, qui terram colit animatam. Ille enim ad tem
B pus alimentum expetens: hic verò vt vniuersum permaneat curam gerens, agricolæ
officio fungitur, & ille quidem propter se, hic verò propter Deum plantat ac semi-
nat. Dixit enim: CRESCITE & multiplicemini, & subaudiendum est: Et ea ra-
tione fit homo Dei imago, quatenus homo cooperatur ad generationem hominis. Genes.1.
Non est quælibet terra apta ad suscipienda semina. Quòd si etiam sit quælibet, non
tamen eidem agricolæ. Neque verò seminandum est supra petram, neque semen est
iniuria afficiendum, quod quidem dux est & princeps genetationis, estque substā-
tia quæ simul habet insitas naturæ rationes. Quæ sunt autem secundum naturam
rationes, absque ratione pręter naturalibus mandando meatibus, ignominia & pro-
bro afficere valde est nefarium & impium. Videte itaque quomodo sapientissimus
C Moses infrugiferam aliquando sationem symbolicè repulit. NON COMEDES, in-
quiens, leporem, nec hyenam. Non vult homines esse qualitatis eorum participes, Leui.11.
neque eis æqualem gustare libidinem. Hæc enim animalia ad explendum coitum ve Deut. 14.
nereum feruntur insano quodam stupore. Ac leporem quidem dicunt quotannis
multiplicare venerem, pro numero annorum quos vixit habentem foramina, & ea
ratione dum leporis esum prohibet, significat se dehortari puerorum amorem.
Hiænam autem vicissim singulis annis masculinum sexum mutare in fœmininum.
Significare autem non esse ad adulteria prorumpendum, eum qui ab hyæna absti-
net. Sed non oportere quidem his assimilari animalibus, per propositam prohibi-
tionem sapientissimum Mosem citra vllam dubitationem significare ego quoque
D assentior: non tamen eorum quæ symbolicè dicta sunt expositioni consentio. Nun-
quam enim naturæ vis potest afferri vt mutetur. Quod autem semel in ipsa effi-
ctum est, nefas est affectione incontrarium refingi. Affectio enim est, non natura.
Eius enim quod formatum est adulterare characterem, non autem ipsam formam
potest transformare affectio. Et si enim multæ aues dicuntur temporum vicibus
mutare & vocem & colorem: quemadmodum merula ex nigra quidem flaua, ex ea κόττυφος.
autem quæ suauiter canebat, obstrepera & turbulētum sonum edens fieri dicitur.
Itidem etiam luscinia & colorem & vocem, cum Solis fiunt conuersiones, mutare
asseritur: cæterum non mutant ipsam naturam, vt figura mutata fiat mas ex fœmi-
na; sed recens quidem pennarum productio, nouæ vestis instar, quandam pēnarum
E tincturam, tanquam flores emittit: sed ea paulo post minis hybernis exhalatur, sicut
flos, dum color flaccescit. Ipsa quoque vox similiter frigore malè vexata, marcescit.
Cum enim exterior cutis ab aëre ambiente densatur, quæ in collo sunt arteriæ com-
prestæ & constipatę, spiritum quoque comprimunt. Is autem in arctum valde coa-
ctus, suffocatum & oppressum edit sonum. Rursus itaque ambienti aëri assimila-
tur, & vere relaxatus ex angustiis liberatur spiritus, qui fertur per dilatatas, quæ tūc
clausæ erant, arterias. Nō profert itaque amplius cantum flaccidum & languidum,
sed iam emittit canorum, etiam vox eorum latius diffunditur, etiam auium vocis
existit cantus, ver. Nequaquam ergo credendum est hyænam vnquam mutare natu
ram. Idem enim animal nō habet simul ambo pudenda masculini & fœminini, sicut
nonnulli existimarunt, Hermaphroditos prodigiosè narrantes, & inter masculum
F & fœminam, hanc ex viro & fœmina constantem naturam innouātes. Valde autem
falluntur vt qui non animaduerterint quàm sit filiorum amans omnium mater &
genitrix natura. oQuniam enim hoc animal, hyæna inquam, est salacissimum, sub

cauda ante excrementi meatum, adnatum est ei quoddam carneum tuberculum, A
fœminino pudendo figura persimile. Nullum autem meatum habet hæc figura car nis in vllum vsum desinens, vel in matricem inquam, vel in rectum intestinum. So lam autem habet multam concauitatem, quæ inanem excipiat libidinem, quando auersi fuerint meatus qui in concipiendo fœtu occupati sunt. Hoc ipsum autem & masculo & feminæ hyænę adnatum est, quòd fit insigniter pathica. Masculus enim vicissim & agit & patitur. Vnde etiam rarissimè inueniri potest hyæna fœmina. Non enim frequenter concipit hoc animal, cum in eis tuto redundet satio præter naturam. Hac etiam ratione mihi videtur Plato in Phædro amorem puerorum repellens, eum appellare bestiam, quòd frenum mordentes, qui se voluptatibus de- B
dunt, libidinosi, quadrupedũ more ingrediuntur, & filios seminare conantur. IMPIOS autem tradidit Deus, vt ait Apostolus, in passiones ignominiæ. Nam & fœ-
Rom. 1. minæ eorum mutauerunt naturalem vsum in eum qui est præter naturam. Similiter autem & masculi eorum, relicto vsu naturali exarserunt in desiderio sui inter se inuicem: masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in se recipientes. Atqui ne libidinosissimis quidem animantibus cõ cessit natura excrementi meatum superfluum. Vrina enim in vesicam excernitur,
ὑπόστασις humefactum alimentum in ventrem: lachryma verò in oculum: sanguis in venas, sordes in aures, muccus in nares desertur. Recti autem intestini fimi sedes cohæret, per quam excrementa expuuntur. Sola ergo varia in hyenis natura superfluo coitui superfluam hanc partem excogitauit, & ideo est etiam aliquantisper concauum, C
vt prurientibus partibus inseruiat, exinde autem excæcatur concauitas: non fuit enim fabricata ad generationem. Hinc nobis manifestum atque adeo in confesso est vitandos esse cum masculis concubitus, & infrugiferas sationes, & venerem pręposteram, & quæ natura cohærere non possunt, Androgynorum, idest, qui viri sunt simul & mulieres, coniunctiones, ipsam naturam sequentibus, quæ per partiũ prohibet constitutionem, vt quæ masculum non ad semen suscipiendum, sed ad id effundendum virum fecerit. Hieremias autem quando dicit, hoc est per ipsum lo-
c. 11. quens Spiritus: SPELVNCA hiænæ facta est domus mea, quod erat ex mortuis corporibus alimentum abhorrens. Sapienti allegoria reprehendit cultum simula- D
chrorum. Verè enim oportet ab idolis esse puram domum Dei viuentis. Rursus Moses lepore quoque vesci prohibet. Omni enim tempore coit lepus, & salit assidente fœmina eam à tergo aggrediens, est enim ex iis quę retro insiliunt. Concipit autem singulis mensibus, & superfœtat. Init autem & parit. Postquam autem peperit, statim initur in quocunque fuerit leporario, neque enim vno contenta est matrimonio, & rursus concipit adhuc lactens, habet enim matricem cui sunt duo sinus, & non vnus solus matricis vacuus sinus, est ei sufficiens sedes ad receptaculum coitus. Quidquid enim est vacuum, desiderat repleri. Accidit autem vt cum vterum gerunt, altera pars matricis desiderio teneatur, & libidine furiat. Quocirca fiunt eis superfœtationes. A vehementibus ergo appetitionibus, mutuisque con E
gressionibus, & cum prægnantibus fœminis coniunctionibus alternisque initibus puerorumque stupris, adulteriis, & libidine abstinere, huius nos ęnigmatis prohibitio adhortata est. Idcirco apertè & nõper ænigmata Moses adhuc nudo capite pro-
Exod. 20. hibuit: NON FORNICABERIS, non mœchaberis, pueris stuprũ non afferes, inquiens. Verbi itaque iussus est omni ratione obseruandus: neque quidquam contra leges vllo modo faciendum est: neque sunt mandata infirmanda. Malæ enim cupiditati nomen est, petulans iniuria & equum cupiditatis, petulantem ac insolentem
Hie. 5. vocauit Plato, cum legisset: FACTI estis mihi equi furentes in fœminas. Pro
Eze. 23. probro autem petulantique iniuria supplicium significabunt Angeli, qui Sodomã
Genes. 19. accesserunt. Ii eos qui probro & ignominia illos afficere voluerunt vnà cum ipsa ciuitate combusserunt, euidenti hoc indicio ignem qui est fructus libidinis descri- F
bentes. Quæ enim veteribus acciderunt, sicut antè diximus, ad nos admonendos scripta sunt, ne eisdem teneamur vitiis, & caueamus ne in pœnas similes incidamus.

A mus.Oportet autem filios quidem existimare pueros: vxores autem alienas intue-
ri tanquam proprias filias. Voluptates autem continere, ventrique & iis quæ sunt
infra ventrem dominari, est maximi imperii. Si enim ne digitum quidem temere
mouere permittit sapienti ratio, vt confitentur Stoici: quomodo non multo ma-
gis iis qui sapientiam persequuntur, in eam qua coitur particulam dominatus est
obtinendus? Atque hac mihi quidem de causa videtur esse nominatum pudendum,
quòd hac corporis parte magis quam qualibet alia cum pudore vtendum sit. Natura
enim sicut alimentis, ita etiam legitimis nuptiis quantum conuenit, confert, & de-
cet, nobis vti permisit. Permisit autem appetere liberorũ procreationem. Quicun-
que autem quod modum excedit persequuntur, labuntur in eo quod est secundum
B naturam, per congressus qui sunt præter leges seipsos lædentes. Omnino enim re-
ctè habet nunquam cum adolescentibus, perinde ac cum fœminis, veneris vti con-
suetudine. Et ideo non esse in petris & lapidibus seminandum, dicit qui à Mose fa-
ctus est Philosophus, quoniam nunquam actis radicibus genitalem sit semen natu-
ram suscepturum. Verbum itaque per Mosen apertissimè præcepit: ET CVM MA- Leui.18.
SCVLO non dormies fœminino cõcubitu, est enim abominatio. Accedit his quòd
ab omni quòque aruo fœminino, præterquam à proprio, ex diuinis scripturis colli-
gens, præclarus Plato consuluit, lege illinc accepta: ET VXORI proximi tui non Ibidem.
dabis concubitum seminis, vt polluaris apud ipsam. Irrita autem sunt & adulterina
C concubinarum semina. Ne semina vbi non vis tibi nasci quod seminatum est. Ne-
que vllam omnino tange mulierem præterquam tuam ipsius vxorem, ex qua sola
tibi licet carnis voluptates percipere ad suscipiendam legitimam successionem. Hæc
enim rationi sola sunt legitima. Eis quidem certè qui diuini muneris, nempe opifi-
cialis sunt participes, semen nõ est abiiciendum, neque iniuria afficiendum, neque
tanquam si cornibus semen mandes seminandum est. Hic ipse ergo Moses cum ipsis κερασβόλα
quoque prohibet vxoribus congredi, si forte eas detineant purgationes menstruæ. Ibidem.
Non enim purgamẽto corporis, id quod est maximè genitale seminis, & quod mox
homo futurum est, polluere est consentaneum, nec sordido materiæ profluuio, &
quæ expurgantur inquinamentis inundare ac obruere. Semen autem generationis
D degenerat ineptumque redditur, si matricis sulcis priuetur. Neque verò vllum vn-
quam induxit veterum Hebræorum coëuntem cum sua vxore pregnante. Sola enim
voluptas si quis ea etiam vtatur in coniugio, est præter leges, & iniusta, & à ratione
aliena. Rursus autem Moses abducit viros à prægnantibus, quousque pepererint.
Reuera enim matrix sub vesica quidem collocata, super intestinum autem quod Re-
ctum appellatur posita, extẽdit collum inter humeros in vesica: & os colli, in quod
venit semen impletum occluditur, rursusque inane redditur partu purgato: fructu
autem deposito, deinde semen suscipit. Neque verò nobis turpe est ad auditorum
vtilitatem nominare partes in quibus fit fœtus conceptio, quæ quidem Deum fabri-
cari nõ puduit. Matrix itaque sitiens filiorum procreationem semen suscipit, pro-
E brosumque & vituperandum negat coitum, post sationem ore clauso omnino iam
libidinem excludens. Eius autem appetitiones, quæ prius in amantibus versabantur
complexibus, intro cõuersæ, in procreatione sobolis occupatæ, operantur vna cum
opifice. Nefas est ergo operantem iam naturam adhuc molestia afficere, superfluè
prorumpendo ad petulantem iniuriam. Petulans autem iniuria, & multa habet no-
mina, & est multiplex. Postquam autem ad hanc veneream conuersa fuerit immo-
derationem, Græcè λαγνεία idest, lasciuia dicitur, quo nomine significatur libidino-
sa, popularis, & incesta in coitum propensio. Quæ cum aucta fuerit, magna simul
morborum conuenit multitudo, videndi desiderium, vinolentia, & amor in muliè-
res, luxus quoque, & simul vniuersum voluptatum studium. In quæ omnia tyran-
F nidem obtinet cupiditas. His autem cognatæ innumerabiles augentur affectiones,
ex quibus mores intemperantes ad summum proueliuntur. Dicit autem Scriptura:
PARANTVR intemperantibus flagella, & supplicia humeris insipientum, vim in- Prouerb. 3.
temperantiæ, constantemque tolerantiam vocans humeros insipientum. Quocirca

Eccles.23. AMOVE à seruis tuis spes inanes,& indecoras inquit,cupiditates auerte à me. Ventris appetitio, & coitus ne me apprehendant. Longè ergo sunt arcenda plurima insidiatorum maleficia.Non ad solam enim Cratetis peram,sed etiam ad nostram ciuitatem non nauigat stultus parasitus,nec scortator libidinosus qui clune valde exultat,non dolosa meretrix,nec vlla eiusmodi alia voluptatis belua. Multa ergo nobis per totam vitam seminetur,quæ bona sit & honesta,occupatio. In summa ergo vel iungi matrimonio,vel omnino à matrimonio purum & mundum esse oportet.In quæstione enim id versatur,& hoc à nobis declaratum est in libro de continentia.Quòd si hoc ipsum,An ducenda sit vxor,veniat in considerationem: quomodo liberè permittetur,quemadmodum nutrimento,ita etiam coitu semper vti, B tanquam necessario?Ex eo ergo videri possunt nerui tanquam stamina differri,& in vehementi congressus intensione disrumpi.Iam verò offundit etiam caliginem sensibus.Robur quoque interrumpit.Patet hoc & in animantibus rationis expertibus,& in iis quæ in exercitatione versantur corporibus. Quorum hi quidem qui abstinent,in certaminibus superant aduersarios:illa verò à coitu abducuntur, atque adeò vix circumaguntur & trahuntur,omnibus viribus & omni animi impetu perfectè exinanita.Paruam epilepsiam dicebat coitum Sophista Abderites,existimans morbum immedicabilem.Annon enim consequuntur resolutiones,quæ exinanitionis eiusque quod abscedit magnitudini ascribuntur? Homo enim ex homine enascitur & euellitur.Vide damni magnitudinem.Totus homo per exinanitio- C

Genes.2. nem coitus abstrahitur.Dicit enim: HOC NVNC os ex ossibus meis: & caro ex carne mea. Homo ergo tantum exinanitur semine,quantus videtur corpore, est enim generationis initium id quod recedit.Quinetiam conturbat ebullitio materiæ,& compagem corporis labefactat & commouet.Lepidè ergo dixit ille, qui interroganti quomodo adhuc rebus vteretur venereis,respondens:Bona verba,queso.Ego verò lubentissimè isthinc,tanquam ab agresti & insano Domino profugi. Cæterum introducatur quidem & eligatur matrimonium.Vult enim Dominus humanum genus repleri,sed non dicit:Estote libidinosi:nec vos tanquam ad coitum natos voluit dedere voluptati.Pudore autem nos afficiat Pædagogus clamans per

Eze.43. Osee.2. Ezechielem:CIRCVNCIDAMINI fornicationem vestram.Aliquod tempus ad seminandum opportunum habent quoque rationis expertia animantia.Non coire au- D tem ad liberorum procreationem,est facere iniuriam naturæ,quam quidem oportet magistram asciscentes,quas prudenter introducit temporis considerationes diligenter obseruare,senectutem,inquam,& puerilem ætatem. His enim nondum concessit:Illos autem non vult amplius vxores ducere.Sed non vult homines semper dare operam matrimonio.Matrimonium autem est filiorum procreationis appetitio,non nullo ac incerto ordine feminis excretio,quæ est & præter Leges, & à ratione aliena.Secundum naturā autem nobis vita vniuersa processerit,si & ab initio cupiditates contineamus,& hominum genus,quod ex diuina prouidentia nasci tur,improbis & malitiosis machinationibus non interficiamus. Ex enim sub prætextu fornicationis,vtentes medicamētis quæ omnino ad exitium attrahunt, simul E cum fœtu omnem humanitatem consumunt.Cæterum quibus vxores ducere concessum est,iis Pædagogo opus fuerit,vt non interdiu mystica naturæ celebrentur orgia,nec ex ecclesia,verbi gratia,aut ex foro mane rediens,galli more coëat,quando orationis,& lectionis,& efficacium quæ interdiu fiunt operum tempus est.Vespere autem oportet post conuiuium quiescere,& post gratiarum actionem quæ fit Deo pro bonis quæ percepimus. Non semper autem concedit tempus natura, vt peragatur congressus matrimonii:est enim eo desiderabilior coniunctio quo diuturnior. Neque verò noctu,tanquam in tenebris,se immodestè & intemperanter gerendum est,sed verecundia,tanquam lux rationis,in animo includenda est.Nihil F enim à Penelope telam texente differemus, si interdiu quidem texamus dogmata temperantiæ:noctu autem ea resoluamus,cum in cubile venerimus.Si enim honestatem exercere oportet,multo magis tuæ vxori honestas est ostendenda, inhonestas

A ſtas vitando coniunctiones:& quòd caſtè cum proximis verſeris fide dignum è domo adſit teſtimonium.Non eſt enim,non eſt aliquid honeſtum apud eam reputandum,apud quam honeſtas non eſt teſtata ac probata in acribus illis voluptatibus.
Beneuolentia autem , quæ fatetur ſe præcipitem ferri ad congreſſionem, exiguo
tempore floret,& cum corpore conſeneſcit: nonnunquam autem etiam præſeneſcit,flacceſcente iam & marceſcente libidine,quando matrimonialem moderationem ac temperantiam meretriciæ voluptates iniuria affecerint. Amantium enim
corda ſunt volucria,amoriſque irritamenta extinguuntur ſępe pœnitentia , amorque ſępe vertitur in odium,quando reprehenſionem ſenſerit ſatietas . Impudico-
B rum verò verborum,& turpium figurarum,meretriciorumque oſculorum , & huiuſmodi laſciuiarum nomina,ne ſunt quidem memoria tenenda,beatum ſequentibus Apoſtolum,qui apertè dicit: FORNICATIO autem,& omnis immunditia, Ephe.5.
vel plura habendi cupiditas,ne nominetur quidem in vobis,ſicut decet ſanctos. Re Hoc Epicurus,
ctè ergo videtur dixiſſe quiſpiam.Nulli quidem profuit coitus,rectè autem cum eo & ſimilia dicit
agitur ſi non læſerit.Qui enim ex lege eſt,eſt periculoſus, niſi quatenus in libero- in ſentétus quas vocauit ϖείας
rum procreatione verſatur.De eo autem qui eſt præter leges dicit Scriptura: MV- ideſt principales
LIER meretrix apro ſimilis reputabitur.Quæ auté viro ſubiecta eſt,turris eſt mor- Eccleſi.24.25.
tis iis qui ea vtuntur.Capro vel apro meretriciam comparauit affectionem . Mor- μυδίᾳ mercenaria.
tem autem dixit petitam,adulterium quod committitur in meretrice quæ cuſtodi- Prouerb.5.7.23.
C tur:Domum autem & vrbem,in qua ſuam exercent intemperantiam. Quinetiam
quæ eſt apud vos Poetica,quodammodo ea exprobrans,ſcribit.

Mœchus es,illicitus coitus valdeque nefandus
Fœmineusque virum tecum eſt,ó maxima peſtis.

Rurſus autem pudicos & continentes admiratur.

Quos deſiderium tenuit nec turpe cubilis
Alterius, nec tetra nuſaque ſtupra tulerunt,
Vlla unquam maribus.

Quando quidé multi hęc ſua peccata non eſſe præter naturá voluptates exiſtimant.
Qui autem ſunt his paulò meliores,eſſe hæc quidé peccata agnoſcunt:vincuntur au-
D tem à voluptatibus,& ſunt eis tenebrę vitiorú integumentum,ſuú enim adulterio
violat matrimonium , qui id habet pro meretrice, & non audit Pædagogum clamantem: HOMO qui aſcendit ſuper lectum ſuum,qui dicit in animo:Quis me vi Eccleſi.23.
det?Circa me ſunt tenebræ,& parietes ſunt tegumenta méa,& nemo aſpicit peccata mea.Quid vereor ne meminerit altiſſimus? Is quidé eſt miſerrimus,qui ſolos ve
retur hominum oculos,exiſtimat autem fore vt Deum lateat: neſcit enim Scriptu- Ibidem.
ram dicere:Oculi Domini altiſſimi,dici non poteſt quanto ſint Sole ſplendidiores.
Qui reſpiciunt omnes vias hominum,& partes occultas intelligunt.Itidem rurſus
Pædagogus eis minatur per Eſaiam,dicens: VAE iis qui in occulto conſilium ca- c.29.
piunt,& dicunt.Quis nos videt?Senſilem enim lucem latebit fortaſſe quiſpiam,ſed
E eam quæ intelligentia apprehenditur minimè latere poteſt.An vt ait Heraclitus,id
quod nunquam occidit,poſſit latere quiſpiam? Tenebras ergo minimè obtegamus,
etenim lux in nobis habitat: ET tenebræ,inquit,ipſum non comprehendunt. Ipſa Ioan.1.
autem noctem illuſtrat honeſta ac pudica cogitatio.Bonorum autem virorum cogitationes lucernas quæ dormire non poſſunt appellauit Scriptura . Quáquam ipſum
quidem conari latere propter ea quę facit quiſpiam,peccare eſt citra vllam contro-
uerſiam.Quicunque autem peccat,ſtatim quoque facit iniuriam, non tam proxi- Pſal.17.
mo,ſi mœchetur,quàm ſibiipſi quòd mœchatus fuerit,quin & ſeipſum omnino red Prouerb.31.
dit deteriorem,ſuęque famæ detrahit. Qui enim peccat,quatenus peccat,ipſe eſt λόγος ratio,& verbum.
ſeipſo deterior,& ignominioſior.Omnino autem iam ei vtique adeſt intemperan-
F tia,vt qui vincatur à turpi voluptate. Quamobrem qui fornicatur,Deo eſt omni-
no mortuus,& à ratione tanquam à ſpiritu vt cadauer relictus eſt. Quod enim ſan Herodotus dicit
ctum eſt,vt eſt conſentaneum,pollui auerſatur.Puro autem purum ſemper fas eſt mulieres ſimul
tangere.Ne ſimul ac exuitur tunica,pudorem quoque exuamus . Nam iulto tempe cum tunica pudorem exuere.

rantiam nunquam fas est exuere. Ecce enim hoc corruptibile induit incorruptionem, quando cupiditas insatiabilis, quæ fluxu quodam fertur in libidinem, castigata à continentia, & à corruptionis amore aliena, æternæ temperātiæ hominem tradiderit. In hoc enim sæculo vxores ducunt, & nubunt: abolitis autem carnis operibus, ipsâ pura carne induti incorruptionem, id quod est Angelis proportione commoderatum persequimur. Hac ratione Plato quoque in Philebo, qui fuerat barbaræ discipulus Philosophię, impios & à Deo alienos eos mysticè vocauit, qui Deum in ipsis habitantem, nempe rationem, corrumpunt, & quantum in se est, vitiorum suorum coniunctione polluunt. Non est ergo iis vnquam mortaliter viuendum, qui Deo sanctificātur, neque vt dicit Paulus, membra Christi facienda sunt membra meretricis, nec Dei templum, faciendum est templum turpium affectionum. Recordemini quatuor & viginti millia fuisse propter fornicationem extrusa. Ea autem quæ euenerunt iis qui fornicati sunt, vt iam à me dictum est, sunt figurę quæ nostras libidines corrigunt. Porrò autem Pædagogus monet apertissimè. POST TVA desideria ne ambules, & arcearis à tuis appetitionibus. Vinum enim & mulieres facient sapientes deficere, & qui adhæret meretricibus, euadet audacior. Putredo & vermis erunt eius hæredes, & efferetur in maiori ludibrio. Et rursus: Non cessat enim iuuare: Qui autem voluptatem aduersis oculis intuetur, coronat vitam suam. Non est ergo iustum vinci à rebus venereis, nec libidinibus stolidè inhiare, nec à ratione alienis appetitionibus moueri, nec desiderare pollui. Ei autem soli qui vxorem duxit, vt qui tunc sit agricola, serere permissum est, quando tempus sementem admittit. Aduersus aliam autem intemperantiam optimum quidem est medicamentum, ratio. Fert etiam auxilium penuria satietatis, per quam accensæ libidines, prosiliunt ad voluptates. Ergo nec sumptuosa vestis est assumenda, sicut nec cibus varius. Ipse certè Dominus in animum, & corpus, & tertio loco in ea quæ externa sunt præcepta diuidens, propter corpus quidem externa comparare consulit: corpus autem administrat per animam, animam autem erudit: NE SOLICITI sitis animæ vestræ, inquiens, quid comedatis, neque corpori vestro quid induamini. Anima enim plus est quàm cibus, & corpus quàm vestimentum. Et subiungit apertum doctrinæ indicium: CONSIDERATE coruos quòd neque seminant, neque metunt, quibus non est pœnus, nec horreum, & Deus nutrit ipsos. Non vos præstatis volucribus? Et hæc quidem de nutrimento. Similiter autem de veste quoque præcipit, quæ rerum externarum tertium locum obtinet: CONSIDERATE, inquiens, lilia quomodo neque nent, neque texunt. Dico autem vobis, quòd neque Solomon induebatur vt vnum ex his. De diuitiis autem valde se iactabat Rex Solomon. Quid est itaque floribus pulchrius & floridius? Quid est autem liliis vel rosis delectabilius? SI AVTEM fœnum quod hodie est in agro, & cras in clybanum mittitur, Deus sic vestit: quanto vos magis modicæ fidei? ET VOS nè quærite quid comedatis aut quid bibatis. Hic hæc particula: QVID, cibi varietatem expulit. Id enim significatur ex Scriptura. Ne soliciti sitis quænam comedatis aut quænam bibatis. De his enim esse solicitum, est nimia plura habendi cupiditas, & delitias arguit. Sed si comedere per se solum cogitetur, est argumentum necessitatis, & defectus repletio, vt diximus. Quod est autem amplius, est ex superfluo. Quod est autem ex superfluo, esse à Diabolo declarauit Scriptura. Sensum autem planum facit quæ sequitur dictio: Cum enim dixisset: Ne quærite quid comedatis & quid bibatis, subiunxit: ET NE sublimes efferamini. A veritate autem sublimes efferunt arrogantia & delitiæ, & quę in rebus superuacaneis versatur, delectatio, abducit à veritate. Quocirca pulcherrimè quoque dicit: HAEC autem omnia gentes mundi quærunt. Qui immoderati sunt & insipientes, gentes sunt. Quænam autem hæc dicit? Delitias, delectationem, cupedias, obsoniorum voracitatem, & ingluuiem. Hæc sunt illud: QVID. De solo autem nutrimento, sicco scilicet & humido, vt quæ sint necessaria: SCIT, inquit, pater vester quid vobis opus sit. Quòd si nobis omnino innatum est vt quæramus, ne quærendi facultatem in delitiis

Marginal notes: Matth. 22. Luc. 20. λόγος verbum & ratio. 1. Corin. 6. Nume. 25. 1. Corin. 10. Eccles. 18. 19. Luc. 12. παράδειγμα θεός. Ad Gal. 5. Matth. 6. Ibidem.

Margin letters: A, B, C, D, E, F

A delitiis perdamus, ſed eam ad veritatem inquirendam excitemus. Quærite enim,
inquit, regnum Dei, & quæ ad alimentum pertinent adiicientur vobis. Si ergo de
veste, & delitiis, rebusque ſuperuacaneis, tanquam nõ neceſſariam omnino, curam
tollit, quid cẽſendum eſt eum dicere de nimio ornatus ſtudio: de tinctura lanarum,
varietate colorum, ſuperflua cura gemmarum, auri elaboratione: capillis artificio-
ſis, & intortis crinibus? Quid de fucata oculorum pictura, quid de vulſionibus, pur-
puriſſi ac ceruſſæ fucationibus, tinctisque pilorum coloribus, improbisque huiu-
ſmodi artificiorum fraudibus? Annon hoc quoque rectè coniiciendum eſt, id quod
de fœno paulò antè dictum eſt, de his ornamentorum amatoribus, qui à temperantia
B & vero animi ornatu alieni ſunt, optimè poſſe dici? Ager enim eſt mundus, & nos
herba, qui ſumus Dei gratia irrigati. Tonſi autem rurſus exorimur, vt pluribus o-
ſtendetur in libro de reſurrectione. Fœnum autem turba promiſcua allegoricè di-
citur, quæ ſe ad momentaneam lætitiam applicat: quæ floret paruo tempore, quæ ſu
perflua ornamenta, quæ gloriam, quæ quiduis potius quàm veritatem ſectatur, quæ
non ad aliud apta eſt quàm ad ignis incendium. HOMO QVIDAM, dicit narrans Luc. 16.
Dominus, erat valde diues, qui induebatur purpura & byſſo, qui oblectâbatur quo-
tidie ſplendide. Hic erat fœnum. Mendicus autem quidam nomine Lazarus, abie-
ctus erat in veſtibulo diuitis, vlceratus, cupiens repleri iis quæ cadebant de menſa di
uitis. Hic eſt herba: ſed ille quidem diues puniebatur ad inferos, vt qui eſſet ignis
C particeps. Hic autem rurſus germinauit in ſinu Patris. Laudo ergo & admiror vete
rem Lacedęmoniorum ciuitatem, quæ ſolis meretricibus floridas veſtes & aurum
mundum geſtare permiſit, à probis mulieribus mundi ſtudium auferens, quòd ſolis
meretricibus ſe ornare concederet. Contrà autem Athenienſium Principes, qui ci-
uilem vitæ formam expulerant, togæ virilis obliti aurum geſtabant, & talaribus tu-
nicis amiciebantur: *Crobulo, quod eſt veſtimenti genus, aureo induebantur, adiun
ctis cicadis ornati, ortum ſuum re vera terreſtrem, Cynedico quodam faſtu & arro
gantia monſtrantes. Horum autem Principum æmulatio ad alios quoque Ionas
peruaſit, quos Homerus eſſe effœminatos oſtendens, vocat ἑλκεχίτωνας hoc eſt, ve
ſtimenta trahentes. Ii ergo qui pulchri ſimulachrum, nimium ſcilicet ornatus ſtu-
D dium, non autem ipſum pulchrum & honeſtum attendunt, ſpecioſo nomine, ſimu
lachrorum cultum rurſus inducentes, à veritate longè ſunt relegandi: eum opinio-
ne non ſcientia pulchri naturam ſomnient, & eſt vita quæ ab eis hîc agitur profun-
dus ſomnus ignorantiæ. Annon oportet nos excitatos, ad id quod verè pulchrum eſt
& ornatũ cõtendere? & id ſolũ aſſequi deſiderare, relinquentes quæ hic ſunt munda
na, ipſo *mundo, hoc eſt vero ornatu gaudentes, priuſquã perfectè obdormiamus?
Dico ergo hominẽ nõ alia de cauſa opus habere veſtimẽtis, quàm vt tegatur corpus,
ad maxima frigora & vehementes æſtus propulſandos, ne nos lædat ambientis aëris
immoderatio. Quòd ſi hic eſt veſtis ſcopus, vide ne non alia quidẽ viris, alia verò fœ
minis veſtis tribuẽda ſit. Tegi enim vtriſque cõmune eſt, queadmodũ comedere &
bibere. Cum vſus itaque ſit cõis, cõſtructionem ſimilem cõprobamus. Queadmodũ
E enim vtriſque cõe eſt vt egeant iis quæ tegant, ita à quibus tegẽdi ſunt eſſe oportet
ſimilia, et ſi oporteat huiſmodi tegumentũ aſſumere, quo ſunt fœminarũ celandi o-
culi. Etſi enim fœmina propter imbecillitatẽ longè plura cõcupiſcat, id malæ educa Sumptum ex tragœdia Euripidis
tionis cõſuetudini tribuendũ eſt, per quã ſępenumero viri in malis vitæ inſtitutis e- Hecuba.
ducati euaſerunt, mulieribus magis effœminati. Nõ eſt igitur eis hac in re cedendũ.
Quòd ſi ſe eis aliquantulũ accõmodare oporteat, veſtibus quidẽ paulò mollioribus
eis vti cõcedendum eſt dũmodo nimis ſubtiliter per ſummã ſtultitiam laborata ope
ra, curioſæque in texturis plicaturæ longiſſimè amandentur: auri fila, & Indicos ſe-
res, & operoſos bombyces valere iubentibus. Eſt autem bombyx primum vermis,
F deinde aſpera ex eo naſcitur eruca, poſt quam in tertia metamorphoſi innouatur
papilio, quem nonnulli Græcè appellant νεκύδαλον Ex quo longum ſtamen naſci-
tur, quemadmodum ex aranea tela araneæ. Superflua enim hæc & perſpicua men-
tem minimè conſtantem arguunt, quæ exiguo expanſo velo, tanquam quodam

lenocinio, probrum corporis illiciunt. Non est enim amplius tegumentũ mollis ac A
delicata vestis,quæ nudam figuram non potest occulere. Eiusmodi enim vestis in
corpus incidens,mollius ipsi corpori imprimitur & applicatur, figuræ carnis instar
adhærens: & mulieris typum ita exprimit,vt vel non videnti manifesta sit tota con
stitutio corporis.Reiiciendæ quoque sunt vestimenti tincturæ.Ipsæ enim & ab vsu
& à veritate longè remotæ sunt,præter id quod ex eis morum oritur reprehensio.
Neque enim est earum vsus vtilis: Nam nec ad frigus propulsandum est aptus, ne-
que ad tegumentum habet aliquid amplius quàm alia vestis,nisi solum vituperium.
Coloris autem delectans suauitas malè habet auidos,eos ad stultam impellens lippi
tudinem.Atque eos quidem qui sunt candidi,& non intus adulterini, candidis & B
minimè curiosis ac operosis vestibus vti est conuenientissimum. Apertè certè &
purè Daniel Propheta: POSITI sunt, inquit throni, & sedit super ipsos, tan-
c.7. quam vetus dierum,& eius vestimentum album sicut nix. Tali veste vtentem Do-
minum,in visione se vidisse dicit Apocalypsis: VIDI animas eorum qui testes fue
c.6. rant sub altari,& data est vnicuique vestis candida. Quòd si oporteat etiam aliquẽ
alium colorem quærere,naturalis veritatis per se tinctura sufficit. Vestes autem,
quæ sunt floribus similes,Bacchicis nugis & initiorum mysteriis relinquẽdæ sunt.
Deinde verò purpura,& vasa argentea,sunt, vt dicit Comicus, Tragœdis & non
vitæ vtilia.Vita autem nostra quiduis potius quàm pompa est existimanda. Tinctu- C
ra itaque Sardiniaca,& alia Omphacina seu oleagina,& alia viridis, rosacea & coc-
cina, & aliç innumerabiles tincturæ, excogitæ sunt à perniciosis delectationibus.
Quò fit vt visus iam sit vestis non autem integumenti. Quæ autem ex auro affabrè
facta,& quæ purpura tincta sunt,& hæ animalium quæ vento feruntur delitiæ, &
ille vnguentis delibutus Crocotus,& suspiciendarũ membranularum pretia ingen
tia,& variegatæ vestes,quæ in purpura habent animalia,cum ipsa arte valere iuben-
da sunt.Quid enim prudenter ac præclarè fecerint mulieres,quæ, vt ait comœdia,
floribus tinctæ,Crocotum gestantes,atque fucatæ sedent? Apertè itaque suadet Pæ
Ecclesi. 11. dagogus: IN AMICTV vestis ne glorieris, neque in omni gloria quæ est præter D
leges efferaris. Eos certè irridens qui mollibus vestibus induti sunt, dicit in Euange
lio: ECCE qui in vestitu glorioso & delitiis degunt, sunt in terrenis regiis. Re-
Matth. 11. gias dicit terrenas,mortales ac corruptibiles, vbi est vana honesti opinio, inanis glo
riæ ambitio,error,& adulatio. Qui aulam autem cœlestem obseruant quæ est circa
omnium Regem,incorruptibilem animæ vestem nempe carnem, sanctificant, &
per eam induunt incorruptionem. Quemadmodum ergo quæ non nubit, soli Deo
dat operam,& eius cura non diuiditur: Pudica autem quæ nupsit, vitam cum Deo
1.Corin.7. & cum marito diuidit: quæ autem aliter fertur, tota coniugii, hoc est, vitii efficitur.
Eodem modo pudica mulier, vt ego quidem sentio, quę marito dat operam, pia E
est & religiosa citra vllam fictionem: Quæ autem immoderato ornatus studio tene
tur,& à Deo & à pudico coniugio excidit,vt quæ maritum ornamento permutet.
Quemadmodum Argiua illa meretrix, Eryphile inquam. Auri quæ pretium sum-
psit pro coniuge charo. Quocirca Cæum Sophistam iure approbo, qui virtutis &
improbitatis aptas describit imagines. Quarum hanc quidem fecit simpliciter stan-
tem,candida veste indutam & puram,nempe virtutem, sola verecundia ornatam.
Talem esse oportet fidelem mulierem,nempe virtute præditam cum verecundia.
Alteram autem contrà inducit,nempe improbitatem, superflua quidem & varia ve
ste indutam,alieno autem colore exultantem: motus eius & habitus comparatus ad
λόγος. delectationem describitur, non secus ac meretrices. Qui ergo rationem seu Ver-
bum sequitur,nulli turpi voluptati adhærebit. Et ideo quod in veste vsum affert
præferendum est: & si Verbum hoc canit, per Dauid dicens de Domino: DELECTA
Psal. 44. VERVNT te filiæ Regum in honore. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deau- F
rato & fimbriis aureis circumamicta: non luxuriosas ac delicatas vestes, sed integrũ
ac incorruptum, ex fide contextum ornatum eorum qui consecuti sunt misericor-
diam,nempe ecclesiæ,significauit. In qua Iesus à dolo alienus splendet vt aurum,
& fimbriæ

A & fimbriæ aureæ sunt electi. Quòd si etiam propter fœminas sit aliquid relaxandū,
texenda quidem est suauis vestis & tactu mollis: sed non sicut picturæ, est ad visus
delectationem colorum varieganda floribus. Pictura enim tempore euanescit: Ab-
lutiones autem, extersiones, ac constipationes, quæ venenatis tincturæ fucis lanas
inficiunt, imbecillas vestium texturas efficiunt. Hoc autem nec ad bonam quidem
domus administrationem aptum est. Est autem maximè ineptum & indecorum, pe-
pla [e] Xystides, ephaptides, lenasque ac tunicas stupere & admirari: & quæ, vt ait
Homerus, Velant circumquaque pudorem. Pudet me, vt verè dicam, cum videam
tantum opum effundi ad tegenda pudenda. Vetus enim homo qui erat in paradiso,
B ramis & foliis dimetiebatur tegumentum pudoris. Nunc autem cum nobis oues fa- Genes. 3.
bricatæ sint, ne similiter ac oues simus insipientes. A ratione autem seu verbo insti
tuti, sumptuosas vestes redarguamus, dicentes: Estis pili ouium. Etiamsi se iactet
Miletus, etiamsi laudetur Italia, etiamsi sub pellibus pili custodiantur, quorum
nonnulli insano amore tenentur: nobis quidem certè nullum est studium in ea con
ferendum. Beatus autem Ioannes despectis quoque ouium pilis, qui delitias redo-
lent, pilos camelorum elegit, & eis se vestiit, simplicem vitam & à dolo alienam re-
præsentans. Mel enim comedebat & locustas, dulcem & spiritalem cibum: à fastu a- Matth. 3.
lienas & moderatas vias Domini præparans. Sé enim certè purpurea chlamyde in-
duisset, si vllam vrbani fastus curam gessisset: sed cum in solitudinum quietis, tran-
C quillè cum Deo versaturus se recepisset, ab omni inani studio, vanaque boni spe-
cie, sordidoque ac illiberali decore se remouit. Ouina autem pelle Helias vtebatur
indumento, & ouinam pellem stringebat zona facta ex pilis. Esaias verò alius Pro- 4. Reg. 1.
pheta, nudus erat, & nullis vtebatur calceis. Sæpe autem sacco quoque vtebatur, Esa. 20.
quod est indumentum humilitatis. Quòd si etiam vocas Hieremiam, is cingulum Hier. 13.
solum habuit lineum. Quemadmodum autem bene nutrita corpora, si nuda sint,
vires ac vigorem apertius indicant: ita etiam pulchritudo morum, si ineptis nugis
non inuoluatur, magis indicat animi magnitudinem & magnificentiam. [d] Trahere
autem vestes ad summos vsque pedes demissas, valde est arrogans & superbū, quod
ambulandi actionem impedit, cum vestis instar verriculi, quæ in soli sunt superficie
D sordes secum attrahat: ne fractis quidem & eneruatis his saltatoribus, qui Cynædi-
cam turpitudinem mutam in scenam transferunt, vestem cum tanto dedecore dif-
fluentem despicantibus: quibus exquisitæ vestes, fimbriarumque dilatationes, & cu-
riosi figurarum numeri, illiberalem ac sordidam syrmatum mollitiem indicant.
Quòd si quis [e] talarem Domini vestem adducit, variegata illa tunica ostendit flo-
res Sapientiæ, varias, & quæ non flaccescunt Scripturas, eloquia Domini, quæ veri-
tatis splendoribus refulgent. Eiusmodi alia veste Spiritus Dominum per Dauid in-
duit, sic psallens. CONFESSIONEM & decorem indutus es. Inducens lucem, sicut Psal. 103.
vestimentum. Quemadmodum ergo vestium compositionem, honestam, & ab eo
quod est indecorum mundam esse oportet: ita etiam vitanda est vsus immoderatio.
E Neque enim, sicut [f] Lacænas virgines, supra genu vestiri honestum est. Nullam
enim partem fœminæ nudari decorum est. Atqui posset quidem honestè dici vrba-
na & faceta illa vox quæ dicta est ei qui dixerat, Pulcher [g] cubitus: At non publi-
cus: & tibi pulchræ sunt tibiæ dicendo, sed sunt solius mei mariti. & speciosa facies,
sed est eius tantum qui me vxorem duxit. Ego autem nolo pudicas fœminas præbe
re talium laudum causam iis, qui per eiusmodi laudes vt probrum eis afferant venan
tur. Nec verò solum calcaneum nudare est prohibitum, sed etiam caput tegere, &
vultum adumbrare iussum est. Neque enim honestum est corporis pulchritudinem
esse hominum aucupium nec par est vt purpureo vtens velo, fœmina velit aspici.
Atque vtinam posset etiam à veste eximi purpura, vt non in vtentium faciem spe-
F ctatores conuerteret. Atque illæ quidem cum reliquæ vestes admodum parum te-
xant, fecerunt quidquid est purpureum, suas inflammantes libidines. Quæ autem
his stolidis & mollibus purpuris impensè delectantur, eas, vt sunt verba Poëtæ. Pur-
purea arripuit mors. Propter hanc itaque purpuram, & Tyrus, & Sidon, & quæ re-

gio est mari propinqua Laconico maximè desiderantur. Quinetiam earum tinctores & purpuræ infectores, & ipsa conchylia in magno pretio habentur, propterea A
quòd eorum sanguis producat purpuram. At etiam auidis pannis admiscentes dolosæ mulieres, & qui sunt ex viris effœminati, fraudulentas dolosasque tincturas, insano quodam amore feruntur in immoderationem, non amplius lintea ex Aegypto, sed quædam alia ex terra Hebræorum & Ciliciam comparantes. Amorgina autem taceo & byssina: Delitię iam eorum appellationem immodicè ludificando transmiserunt. Porrò autem oportet, vt mihi quidem videtur, id quod tegitur, ex tegumento ostendere, se esse eo melius: vt templo imaginem, & corpore animam, & ve-

ὑπ[illegible] κω

ste corpus. Nunc autem contrà omnino, si corpus quidem earum venundetur, nun B
quam mille drachmas atticas inuenerit; vnam autem vestem mille talentis ementes, se esse vestibus vtiliores & viliores arguunt. Cur ergo quæ sunt rara & prætiosa plus quàm ea quę sunt in medio sita & vilia persequimini? Quoniam quod verè pulchrum, & quod verè bonum est ignoratis; & pro iis quæ sunt, ea quæ esse videntur, à stultis magno studio quæruntur, qui perinde ac insani quæ alba sunt tanquam nigra visione apprehendunt.

De calceamentis. XI.

SIMILITER autem in calceamentis superbæ arrogantesque fœmi- C
næ magnam quoque ostendunt mollitiem. Verè ergo turpia sunt illa sandalia, in quibus sunt aurea veluti donaria. Quinetiam circumcirca clauos soleis infigere æquum censent. Multæ autem eis quoque amatorias salutationes imprimunt, vt vel per terram numerosè incedentes, meretricios spiritus in incessu insculpant. Valere ergo iubendum est aureorum & gemmeorum sandaliorum vanis artificiis, & crepidis Atticis & Sicyoniis, cothurnisque Persicis & Hethruscis. Recto autem scopo, vt veritati nostræ mos est, proposito, id quod est secundum naturam eligendum est. Calceorum enim vsus hic quidem est ad tegendos pedes: D
Alius autem ad propulsandas offensiones, & à montanis asperitatibus plantam pedis conseruans. Sunt itaque mulieribus albi concedendi calcei, nisi iter ineant, tunc autem eis vnctis vtendum est. Neque enim fœminam decet pedem ostendere: & alioqui mulieri tener est sensus vt facilè lædatur. Viro autem pulchrè conuenit nullos habere calceos, præterquam si militet. Calceatum enim esse, non paruam habet affinitatem cum eo quod est, esse ligatum. Optimum quidem est exercitationis genus nudis vti pedibus, & ad sanitatem & ad expeditam facilitatem, vbi non prohibeat necessitas. Quòd si iter non ingrediamur, nec nudis incedere pedibus pati possimus, soleis vtendum est. Eas autem Attici vocabant κονίποδες quòd pedes, quantū E
ego coniicio, terræ appropinquarent. Tenuis ac simplicis calceaturæ testis sufficit Ioannes, qui dicebat se non esse dignum soluere corrigiam calceorum Domini. Non enim curiosos aut superfluos is habebat calceos qui veræ Philosophiæ typum Hebræis ostendebat. Hoc autem num quid aliud significet, alibi ostendetur.

ὑποδέεσθαι non multum distat ab eo quod est, δεδέσθαι.

κονίποδες à pulvere & pedibus componitur.

Luc. 3.

Quòd non oporteat gemmas & aureum ornatum stupere & admirari. Cap. XII.

GEMMAS autem [a] fuscas aut virides, & quæ ab externi maris æstu expelluntur, & quæ ex terræ ramentis deteruntur, admirari & stupere est puerile. In pellucidos enim lapillos, propriosque ac peculiares colores, atque vitra varia magno ferri studio, nihil est aliud quàm stultorum hominum, qui trahuntur ab iis quibus inest pellens vi- F
tio. Ita etiam pueri cum ignem aspexerint, splendore adducti ad eum feruntur, cùm quàm sit eum tangere periculosum propter ignorationem minimè animaduerterint. Tales stultis sunt mulieribus gemmæ monilibus alligatæ, &

A inclusæ torquibus, amethysi, & Ceraunitæ, & Iaspides, & topazion, & smaragdus
milesia, merces pretiosissima. Maximi autem precii margarita mundum muliebrem
per summam lasciuiam mirandum in modum inuasit. Ea autem nascitur in quo-
dam ostreo pinnis non absimili. Magnitudo autem eius est quantus permagnus pi-
scis oculus, nec pudet miseras totum suum studium in hoc ostreo ponere, cùm eis
liceat sancta ornari gemma, nempe Verbo Dei, quod vtique Scriptura appellauit
Margaritam, qui est pellucidus & purus Iesus, qui est in carne contemplator ocu-
lus, qui est ratio, qui perspicuus, per quem caro est pretiosa quæ aqua regeneratur.
Illud enim ostreum in aqua natum carnem contegit, ex ea autem margarita conci-
B pitur. Ex sanctis autem lapidibus supernam Hierusalem, fuisse constructam accepi- Apocalyp. 21.
mus: & duodecim portas cœlestis ciuitatis, lapidibus pretiosis assimilatas, suscipien
dam Apostolicæ vocis gratiam significare admittimus. In pretiosis enim lapidibus
collocati sunt colores, sunt autem ii pretiosi, alia verò remanent terrestris mate-
ria. Meritò ergo symbolicè sanctorum ex his ædificatur ciuitas. Ex inimitabili ita-
que illo flore lapidum, florem spiritus, ab interitu scilicet alienam & sanctam sub-
stantiam, intellexere. Quæ ergo quid sit in scripturis symbolicum nō intelligunt,
totæ lapidibus inhiant, admirabilem illam defensionem afferentes: Quæ ostendit
Dominus, cur eis non vtamur? &, adsunt mihi, cur non eis me oblectabo? &, quibus
nam ergo facta sunt, si non nobis? Eorum qui Dei vocem plane ignorauerunt sunt
C eiusmodi voces. Primum enim quæ sunt necessaria, sicut aquam & aërem, apertè
omnibus suppeditat. Quæcunque autem non sunt necessaria, terra & aqua abscon
dit. Et ideo aurum formicæ fodiunt: aurum Gryphes custodiunt: à mari teguntur
margaritæ. Vos autem curam superuacaneam ponitis in iis quæ non oportet. Ecce
totum cœlum apertum est, & Deum non quæritis. absconsum autem aurum & la-
pides ii apud nos scrutantur, qui sunt damnati capitis. Quinetiam scripturæ repu-
gnat, cum illa apertè clamet: QVAERITE primum regnum cœlorum, & hæc o- Matth. 6.
mnia adiicientur vobis. Quòd si etiam vobis omnia donata sunt, & si vobis omnia
concessa sunt, & si omnia vobis licent, ait Apostolus: SED NON omnia expe- 1. Corin. 10.
diunt. Produxit autem genus nostrum Deus ipse ad communicationem, cum ipse
D prior suum filium impertiit, & suum Verbum omnibus commune subministrauit,
& fecit omnia pro omnibus, sunt ergo omnia communia, ne plura quàm alii sibi
vendicent diuites. Hoc ergo: adsunt mihi, & supersunt, cur non me iis oblectabo?
non est humanum, nec ad societatem pertinens. Illud autem magis charitatem ar-
guit, Adsunt mihi, cur non impartiar pauperibus? Qui enim talis est, est perfectus,
qui hoc impleuit: DILIGES proximum tuum sicut teipsum. Hæ sunt veræ deli- Rom. 13.
tiæ, hic est pretiosus thesaurus. Quæ autem fiunt in cupiditates impensæ, interitus Ad Gal. 5.
non sumptus locum obtinent. Scio enim Deum potestatem vsus nobis dedisse, ve-
rum eum vsque ad id quod est necessarium, & vsum communem esse statuit. Absur
dum est autem & turpe vnum lautè & luxuriosè viuere, cum multi esuriant. Quan-
E to est enim gloriosius multis benefacere, quàm magnificè habitare? Quanto autem
prudentius, in homines quàm in lapides & in aurum impendere? Quanto autem est
vtilius ornatos habere amicos, quàm ornamenta inanima? Cuinam autem agri tan-
tum profuerint quantum gratificari? Restat ergo nobis vt illud quoque quod obii-
citur dissoluamus. Quinam ergo habebunt quæ sunt sumptuosa & magnifica, si o-
mnes quæ sunt vilia & frugalia deligunt? Homines, dixerimus: si absque vlla vehe-
menti affectione & discrimine eis vtamur. Sin autem fieri non potest vt sint omnes
frugi & temperantes. At propter vsum rerum necessarium, ea quæ facile parari pos
sunt sunt persequenda, hęc superuacanea multum valere iubentes. In summa ergo
ornamenta, vt quæ ornatus satietatem afferunt, ipsum etiam mundum recusanti-
F bus sunt omnino exterminanda. Oportet enim eas intus esse ornatus, & pulchram
mulierem internam ostendere. In sola enim anima pulchritudo apparet & turpitu-
do, & ideo is solus qui est virtute præditus, is verè est pulcher, bonus & honestus,
& solum quod pulchrum est & honestum, bonum esse statuitur. Sola autem virtus

vel per pulchrum corpus apparet,& in carne effloreſcit,moderationis ſpeciem amabilem oſtendens,quando mores tanquam lux quædam in forma reſplenduerint. A
Vniuſcuiuſque enim plantæ & animalis pulchritudinem,in vniuſcuiuſque virtute eſſe euenit.Hominis autem virtus eſt iuſtitia,temperantia, animi magnitudo ,& pietas.Pulcher ergo & honeſtus homo eſt qui eſt iuſtus & moderatus , & vt ſemel dicam,qui bonus eſt,non qui diues.Iam verò milites quoque volunt auro ornari, vt qui nec illud legerint Poëticum.

Home.Iliad. *Quique aurum geſtans ,in bellum, ut ſtulta puella,*
Ibat.

Cæterum ornatus quidem ſtudium , quod virtutis minimè curam gerit, ſed corpus ſibi vendicat,boni & honeſti ſtudio conuerſo ad vanam gloriam, funditus expellendum eſt.Quæ enim corpori non conueniunt,perinde ac ſi ei conueniant,adiungens,mendacii meditationem,& conſuetudinis fraudem progenerauit,non honeſtatem,ſimplicitatem,& à ſimulatione alienationem,& verè pueritiam , ſed faſtum,arrogantiã,mollitiem & luxuriam oſtẽdens.Iſtæ verò veram pulchritudinem obſcurant,auro eam adumbrantes,nec intelligunt quantum in ſe delictum admittunt,ſe innumerabilibus vinculis alligantes , quemadmodum dicunt apud barbaros,ſceleſtos & maleficos homines auro vinciri. Captiuos hos vinctosque diuites videntur eſſe æmulatæ mulieres.Annon enim colli vinculum eſt torques aureus, C
moniliaque & quæ καθετῆρες vocantur catenarum locum obtinent?quæ etiam Attica lingua eodem nomine,nempe ἁλύσεις hoc eſt,catenæ appellantur.Talares autem compedes , indecorum in pedibus fœminarum ornamentum vocauit Philæmon in ſynephebo.

Pellucidas ueſtes, quendamque compedem
Aureum.

Cur ergo hic à vobis tantopere expetitur ornatus , niſi quòd vos velitis , ò fœminæ , videri eſſe compedibus aſtrictas ? Si materia enim probrum eluit , eſt hoc quidem vitium quod minimè interit.Ac mihi quidem videntur ſua ſponte vinculis alligatæ,gloriari de ſuis magnis calamitatibus.Ac fortaſſe etiam Poëtica fabula adulterium committentem Venerem dicit fuiſſe comprehenſam eiuſmodi vinculis,nihil aliud quàm hæc ornamenta,adulterii eſſe ſigna ſignificans. Illa enim aurea quoque fuiſſe dixit Homerus.Iam verò vel apertiſſima maligni ſigna nequaquam D
μυραίνη ὄφις, ornamenta muliebria. pudet eas induere,Quemadmodum enim Euam Serpens decepit , ita etiam mulieres alias mundus aureus,eſca vtens ſerpentis figura,in probra furioſè impulit,nempe murænulas quaſdam aureas & ſerpentes ad decorem effingens.Dicit itaque Comicus Nicoſtratus,Catenas,monilia,annulos,armillas, ſerpentes, periſcelides,elleborum.Summa autem cum earum ignominia omnem mundum muliebrem recen- E
ſens Ariſtophanes oſtẽdit in Theſmophoria Zuſis. Adducam autem ipſa verba Comici,quæ importunum veſtræ inſolentiæ faſtum apertè arguunt. Mitræ,redimicula,nitrum,& acus.Pumex ſtrophium,quæ poſt locatur funda,& poſterius operculum,fucus,torques,componendorumque oculorum inſtrumenta,ſubtilis veſtis linea,vitta , zona,inſtita,prętexta,multitia,cython,barathrum,encyclon, tunica. Quæ ſunt autem horum non dixi maxima,inaures,gemmæ,plaſtra,Botrylidon,fibulæ amphileæ,monilia,pedicæ,ſigilla,catenæ,annuli, cataplaſmata,ampullæ, capitis ligamina,oliſbi,ſardia,ventilabra,clincteres.Ego quidem defeſſus ſum, & indignor,dicendo tot earum ornamentorum multitudinem. Mihi autem in mentem venit admirari,quòd eæ non enecentur,dum tantum onus baiulant. O curam val de inanem,O vanam & inſanam gloriæ cupiditatem. Ritu meretricio opes effundunt in probra ac dedecora,ſuaque improba & arroganti ſtoliditate Dei dona cor
Luc.12. rumpunt & adulterant,artem maligni imitantes. Dominus autem in Euangelio eum diuitem qui in horreis & apothecis recondebat,& apud ſe dicebat, Habes mul ta bona in multos annos repoſita,comede,bibe,lętare,apertè ſtultum vocauit. HAC NOCTE animam tuam accipiunt.Quæ ergo paraſti,cuius erunt? Apelles pictor F

A ctor cum vidisset quendam ex suis Discipulis pinxisse Helenam multo auro ornatam. O adolescens, inquit, cum non posses pingere pulchram, fecisti diuitem. Tales sunt Helenę, quę nunc sunt mulieres, nôn verè pulchræ, sed multis effictę & ornatæ diuitiis. Eis prędicit spiritus per Sophoniam, argentum & aurum ipsarum non possę eas eximere in die iræ Domini. Eis autem quæ à Pædagogo Christo erudiuntur, non auro sed ratione ac Verbo exornari conuenit, per quod solum apparet aurum. Beati quidem fuissent Hebræi veteres, si mundum mulierum abstulissent, & abiecissent, vel solummodo fudissent, nũc autem cum aureum bouem conflassent, & in eo adorando idololatriæ peccatum admisissent, ipsi quidem nec ex arte, nec ex B suo instituto commodi quidquam ceperunt: expressissima autem figura nostras mulieres docuerunt, vt ab ornamentis abstineant. Quæ itaque cupiditas in aurum fornicatur, fit idolum quod igne examinatur. Cui quidem soli reseruantur delitiæ, vt quæ sint simulachrum, nõ veritas. Hinc Verbum per Prophetam Hebræos probris insectans: ARGENTEA & aurea, inquit, fecerunt Baal ornamenta scilicet. Et apertè comminans: ET VINDICABO, inquit, super ipsam dies Baalim, in quibus ei sacrificauit, & inaures ei apposuit, & torques suos. Et ornatus causam subiungit, dicens: ET AMBVLAVIT post amatores suos, mei autem oblita est, dicit Dominus. Ipsi ergo improbo Sophistæ, Diabolo scilicet, nugis dimissis, ne sint huius C meretricii ornatus participes, nec per speciosum prætextũ, Idololatriæ crimen admittant. Admodum ergo pulchrè dixit beatus Paulus: MVLIERES, inquit, similiter, non in plicaturis, vel auro, vel margaritis, vel veste sumptuosa, sed quæ decet mulieres profitentes pietatem, per bona opera seipsas ornantes. Earum enim ornatum iure abesse iubet. Si sunt enim pulchræ, sufficit natura, nõ contendat ars contra naturam. Hoc est, fraus minimè litiget cum veritate. Sin autem sunt natura turpes, ex iis quæ sibi applicant, quod non habent arguunt. Eas ergo quæ Christo seruiunt cõuenit amplecti frugalitatem. Frugalitas enim re vera curãgerit sanctitatis, vt quæ ea quæ redundant, & sunt immoderata, exæquet, & per quęlibet, qui ex D superuacaneis capitur vsum percipiat. Quod enim frugale est ac tenue, vt ipsum etiã nomen indicat, non eminet, neque vlla in re in molem assurgit aut intumescit, sed est vniuersum planũ, lene, equale, & minimè superfluum, & ea de causa sufficiens. Est autem sufficientia habitus quidam qui ad suum finem peruenit, ita vt neque quid desit, neque redundet. Eorum autem mater est iustitia. Nutrix autem, virtus ea quæ Græcè dicitur αὐτάρκεια quæ est per quam contenti sumus. Ea igitur est, habitus iis quæ oportet contentus, & qui per se ea acquirit quæ ad beatam vitam conferunt. Sit ergo in vestrarum manuum carpis sanctus ornatus, quæ facile impertitur communicatio, & familiæ administrandæ opera. QVI enim dat pauperi, fœneratur Deo, & manus fortium ditescunt. Fortes vocat eos qui pecunias contemnunt; E & qui sunt ad communicandum & largiendum faciles. In pedibus autem appareat impigra alacritas ad benefaciendum, & ingressus ad iustitiam. Torques autem & catenæ sunt pudor & modestia: Talia Deus fundit monilia, BEATVS homo qui inuenit sapientiam: & mortalis qui vidit prudentiam, dicit spiritus per Solomonem. Eius enim est melior mercatura quàm thesauri auri & argenti, est autem pretiosis gemmis pretiosiot. Hæc est enim verum ornamentum. Eis autem non perforentur aures præter naturam, vt aureæ ab eis inaures dependeant. Neque enim fas est vim afferre naturæ præter id quod voluit. Non alius autem fuerit melior aurium ornatus, descendens ad meatus qui sunt secũdũ naturam, quàm vera Catechesis, hoc est, quæ per auditum suscipitur institutio. Oculi autem Verbo inuncti, & aures ad sensum perforatæ, diuinarum rerum auditorem & sanctarum rerum contemplatorem efficiunt, Verbo verè veram ostendente pulchritudinem: quam oculus non vidit, A nec auris prius audiuit.

[Margin notes: c.1. — Exod. 32. — Osee. 2. 13. Osee. 2. — 1. ad Corin. 2. — λιτὸς frugalis & tenuis. — ἱκανὸς sufficiēs, à ἱκνοῦμαι quod significat peruenio. — Prouerb. 3.]

SCHOLIA. A

Cap. Primum.

[a] *Sicut indigna res est charitatem è cœlo detrahere, ita etiam sumptuosam cœnam in charitatem, nempe agapen conuertere.*

[b] *FLORIBVS. Florum non meminit intempestiuè, sed quia paulò post & plantarum et fontis & irrigationis erat usum adducturus, iure prius accepit florem qui nascitur ex plantis.*

Cap. III. B

THRACLEI CALICES. Sunt hæc genera poculorum. Theracleum est quod fundo sphærico impositum habet instar infundibuli, ex quo est facile bibere. Antigonium, quod absque fundo sphærico desinit in acutum. Cantharus autē est peluis quidem simile, supernè autem tectum operculo, cuius os in medio iusta patet symmetria & in extrema parte circumferentiæ ostiolum, ex quo bibere potest qui id aperit. Labronium est poculum factum in formam aspidis, ex quo pleno haustu potest ingurgitare qui bibit. Lepaste est in formam ollæ, & una ansa apprehenditur. Psycter est figuræ cylindricæ segmentum, quod sectionis cylindricæ innititur columellæ, qua & stare & apprehendi potest. Prochois quæ etiam dicitur œnochoe est uas quoddam sphæricum ansa una, et uno saliente instructum, ex quibus ansa quidem apprehenditur, saliente uerò humidum quod est intus reconditum effunditur. C

Cap. VI.

[a] *PER hæc uidetur tale quid significare, quòd nec in nominibus membrorum consideratur turpitudo, neque enim tibia, nec genu, uerbi gratia, turpe quid significant, ut neque os nec lingua, sic nec uerendum, sed si rem accuratè oportet perpendere, honestas quædam nomini tribuitur, significans uerendum id de quo dicitur. sic etiam patrem & superiorem aliquem uerendum dicimus, ut etiam Helena apud Homerum suum Socerum.* D

Cap. VII.

[a] *ET quomodo Samuelis Anna eadem sæpe in sua oratione repetit, & nos sæpe repetentes Kyrie eleison, minimè improbamur? Sed existimo eloquium minimè hoc dicere, sed quòd quæ Deo uouerimus ea esse Deo statim reddenda, nec expectandum ut idem rursus promittas, perinde ac si putaremus uerbis adimpleri gratiam, & accessione præstiti promissi uellemus nostrorum morum ostentare insolentiam.*

Cap. VIII. E

[a] *BRENTHIVM. A quodam suaui genere floris sic dictum. Metallium, à quodam Metallo qui inuenit.*

[b] *Plangonium ab inuentrice Plagonine.*

[c] *Baccari genus unguenti Barbarici.*

Cap. X.

[a] *Huius Crobuli meminit etiam Thucydides in proœmio quarti Peloponesiaci. Erat genus reticuli crobylus, ab extremis crines extendens ad uerticem, deinde eos deducens in acutum, qui perforata aurea cicada constringebantur ne deorsum diffluerent.* F

[b] *κόσμος mundum & ornatum significat, sicut etiam muliebris mundus latinè dicitur.*

A [c] *Xystis est genus uestis admodum subtile, unde etiam dictum est ἀπὸ τοῦ ξύεσθαι quòd sit uelu ti rasum propter tenuitatem. Ephaptis autem idem est quod lena. Est enim utrunque genus ue stis penulæ simile, quod indutis uestibus imponitur. Est autem ephaptis lena pretiosior.*

[d] *Vt insani Nicolaitæ qui ipsum cacodæmonem ducem imitantur.*

[e] *TALAREM. Legis dicit uestem Sacerdotalem: sed hoc erat signum mysticum, significat enim ut arbitror, nihil esse diuinorum mysteriorum prophanis euulgandum, siquidem pedes signi ficant transitum actionum, sicut etiam Dauid dicit obseruari calcaneum ab improbis, & alibi di cit: in malo die se timere iniquitatem calcanei.*

B [f] *LACAENAS. Quæ eo quòd fœmora ostenderent uocabantur φαινομηρίδες.*

[g] *CVBITVS. Hoc dixit quispiam intuitus cubitum mulieris Lacedæmoniæ, quæ respõdet: sed non publicus, nam & sine manicis saltabant, adeò ut ab humeris uideretur & brachium & car pus, idque adhuc uidetur in ueteribus statuis. Quæ manicis autem non utebantur, dicebantur δω ρίζειν: erant enim Dorienses Lacedæmonii. Qui autem utebantur, ἰωνίζειν ut uxores Athenien sium. Vocabantur autem Athenienses Iones ob missam coloniam. Hoc autem faciebant Lacedæ monij, ut uiriles efficerent mulieres. Athenienses uerò ut effœminarent.*

Cap. XII.

C [a] *Fuscus color dicitur qui non est admodum albus, tales autem sunt qui uocantur Sardonychi, qui quidem sunt naturales, non habent enim album ualde lucidum, si non sint artificiales. Quinetiam addantur his Sapphiri, nam illi quoque ad album cum fusco uergunt. Sũt autem multi quoque uiri des, iaspides, & smaragdi, & alii multi. Quæ ab externi autem maris æstu expelluntur, sunt quæ dicuntur margaritæ. enascuntur enim ex ostreis sinus Persici. Terræ autẽ ramenta sunt omnes gemmæ. Tales enim sunt lychnitæ, & carbunculi, & amethysi. Præterea autem berilli & sma ragdi, & hyacinthi & omnes ferè gemmæ, Topazii autem, si credendum est Agatharchi di, qui scripsit de rubro mari, inueniuntur in medijs quæ in eo sunt cautibus.*

D [b] *Hoc referendum est ad id quod superius dictum est, ut sit. Et non erubescunt non intelligentes spiritaliter ea quæ symbolicè dicta sunt, utpote quòd mulieres adducerent ea quæ dicta sunt, crea turas, gemmas, & gemmarum colores.*

[c] *Sunt hæc nomina ornamentorum mulierum apud Aristophanem, quæ & cuiusmodi fuerint ignorantur, nec possunt reddi latinè.*

[d] *Si sint pulchræ, sufficit natura, ne contendat ars cum natura. Sin autem sint natura turpes, se ipsas arguunt, ex eo quòd applicant quod non habent.*

Hæc insunt in tertio libro Pædagogi.

A CLEMENTIS PAEDAGOGI LIBER TERTIVS.

De vera pulchritudine. *Cap. I.*

B EST ergo, vt videtur, disciplinarum omnium pulcherrima ac maxima, seipsum nosse. Siquis enim seipsum norit, Deum cognoscit. Quòd si Deum cognoscet, ei assimilabitur: non aurum gestans, nec talarem vestem ferens, sed benefaciens, & quàm paucissimis fieri poterit indigens. Solus autem Deus nulla re omnino indiget, et maximè quidem gaudet, quando videt nos mentis ornatu mundos: deinde & eo qui castam corporis vestem, nempe moderationem & temperantiam complectitur. Cum sit itaque anima triplex genere: intelligentia, quæ
C ratiocinandi facultas appellatur, internus homo est, qui huic homini qui videtur imperat, eum ipsum autem alioqui Deus agit. Ira autem, quæ est fera & immanis, haud ita procul à furore habitat. In varias autem formas se mutans tertia est cupiditas, quæ plusquam Proteus marinus Dæmon varius, nunc hanc, nunc illam, nunc aliam figuram suscipit, & ad libidines, stupra, & adulteria allicit.

Efficiturque leo primum, cui barba decora est.

Cultum & ornatum adhuc ferens. Virum autem esse, barbæ pili ostendunt.

Sed post illa draco, vel pardus, sus quoque magnus.

Prolapsum est nimium cultus studium ad intemperantiam. Valentem itaque feram
D homo non præ se fert amplius.

Humida lympha, arbos ramisque fit alta proceris.

Effunduntur affectiones: obruuntur voluptates: flaccescit pulchritudo, & citius quàm folia humi decidit, quando amatoriæ eius petulantiæ procellæ expirauerint, & priusquam venerit autumnus, marcescit & interit. Omnia enim fit cupiditas, & omnia effingit, & vult fucum facere, vt occultet hominem. Homo autem ille, cui ratio Verbúmue cohabitat, non variatur, nõ fingitur, formam habet rationis. Deo assimilatur. Pulcher est, non vt pulcher videatur colitur. Vera est pulchritudo: est enim Deus. Deus autem ille fit homo, quoniam Deus vult. Rectè ergo dixit Heraclitus: HOMINES Dii. Dii homines. Ratio enim hæc est euidens mysterium.
A Deus in homine, & homo Deus: & voluntatem Patris intercessor efficit. Intercessor enim est ratio seu Verbum, quæ est communis ambobus. Dei quidem filius, seruator autem hominum: & illius quidem minister, noster autem Pædagogus. Atque cum caro quidem serua sit, quemadmodum testatur Paulus: quomodo quis iure ancillam lenonis instar exornauerit? Quòd enim id quod carneum est, sit serui forma, dicit de Domino Apostolus, eum seipsum exinaniisse serui forma accepta, externum hominem seruum appellans priusquam seruiisset, & carnem suscepisset Dominus. Misericors autem Deus, ipse carnem effecit liberam, cumque ab interitu acerbaque & letifera seruitute liberasset, incorruptionẽ ei adiunxit, sanctum hoc & æternitatis ornamentum carni, immortalitatem videlicet, apponens. Est autem alia quoque hominum pulchritudo, charitas: CHARITAS autem, vt ait Apostolus, est patiens, benigna, non æmulatur, non agit perperam non inflatur.
F Perperam enim agere dicitur cultus, qui superfluitatem & inutilitatem apertè indicat. Et ideo subiungit: NON INDECORE se gerit. Indecora enim est aliena, & quæ non est secundum naturam, figura. Quæ autem ficta est, est aliena. Quod quidem apertè explicat, dum dicit: NON QVAERIT quæ sua sunt. Quod enim

Ad Philip. 2.

Ad Gal. 4.
Hebr. 2.

1. Corin. 13.

proprium est eius, est veritas. Vocat itaque quod suum est. Quod alienum est autem quærit nimium ornatus studium, vt quod sit remotum à Deo, ratione, & charitate. Ipsum autem Dominũ fuisse aspectu deformem, testatur spiritus per Esaiam: A
c.g. ET VIDIMVS ipsum, & non habebat speciem nec pulchritudinem, sed species eius vilis, diminuta præ hominibus. Quis est autem Domino præstantior? Sed non carnis pulchritudinem, quæ visione apprehenditur, sed veram animæ & corporis ostendit pulchritudinem, animæ quidem, beneficentiã, carnis verò immortalitatẽ.

Quòd non sit cultu vtendum. *Cap. II.* B

NON externi ergo hominis aspectus, sed animus probitatis ornamento ornandus est. Dici potest ornandam quoque esse carnem ornamento continentiæ. Istæ autem non animaduertunt, dum colunt id quod est extrinsecus, quæ intus in profundo sita sunt, esse planè inculta, horrida & sterilia, cuiusmodi sunt etiam ornamenta Aegyptiorum, apud quos templa, eorumque porticus, vestibula ac luci magnificè instructi: eorumque atria multis columnis cincta sunt: parietes autem lapidibus externis & artificiosè depictis resplendent ita vt nihil desit: ædes autem auro, argento, & electro collucent, & ex India ac Aethiopia variis fulgentibus lapillis, adyta verò intextis auro obumbrantur peplis. Sed si C penetralia templi ambitus subieris, & ad eius quod est præstantius spectaculũ properans, imaginem quæ templum habitat quæsieris: sacerdos quispiam ex iis qui in templo sacrificant, graui & venerando vultu aspiciens, & Aegyptiorum lingua Pæanem concinens, cum veli aliquantum contraxerit tanquam Deum ostensurus, abundè nobis suppeditat occasionem irridendi numinis. Neque enim intus inuenietur Deus qui quærebatur, ad quem festinabamus, sed felis, vel Crocodilus, vel serpens indigena, vel aliqua eiusmodi belua, quæ templo quidem est indigna, sed antro, speluncæ, ac cœno magis congruit. Apparet Deus Aegyptiorum, belua, quæ super vestem stragulam purpuream volutatur. Ita etiam mihi videntur fœminæ, quæ aurum gestant, & in crispandis crinibus exercentur, & in genis vngendis, oculisque pingendis, & pilis tingendis versantur, & aliam mollitiem arte improba persequuntur, carnalem ambitum ornantes, & verè Aegyptios imitantes, infelices amatores attrahere. Sed si quis veli templum aperuerit, vitam inquam, vestem, aurum, fucum, tincturam, & quæ eis intrita & incrustata sunt, hoc est velamentum, quod ex eis contextũ est, tanquam illuc veram inuenturus pulchritudinem, rectè scio eum esse abominaturũ. Neque enim Dei imaginem intus inueniet habitantẽ, quã est consentaneum, sed loco eius fornicatrix & adultera animæ occupauit adytum, & vera esse bestia conuincetur fuco scilicet intrita & incrustata simia: & seductor ille serpens, mentis excedens intelligentiam, per gloriæ cupiditatem pro spelunca habet animam, & cum omnia exitialibus venenis impleuerit, & erroris sui virus eructauerit, mulieres in meretrices transformat hic Draco, fungens lenonis officio. Non est enim mulieris sed meretricis illud nimium sui ornandi studium. D E Quæ quidem mulieres, domus apud maritos seruandæ, administrandæque familiæ curam gerunt exiguam: sed soluta mariti crumena, quæ eis suppeditantur conuertunt in suas cupiditates, vt quòd pulchræ videantur multos testes habeant: & ornandi artificio toto die assidentes, vacant, ære emptis mancipiis. Carnem ergo, vt quæ sit visu iniucunda, mollem & suauem reddunt: & interdiu quidem in thalamis versantes, arti ornandi affixæ sunt, ne floridis coloribus depictæ deprehendantur: vespere autem tanquam ex antro ad lucernã prorepit hęc adulterina pulchritudo. Nã & ebrietas, & lux exilior & paulò obscurior incrustationi earũ opem ferũt. F
Atque eam quidem, quæ suos pilos reddebat, Mænander Comicus domo arcet.

At nunc recede ab his ædibus, nam fœminam
Pudicam non decet facere flauos pilos.

Sed

A Sed neque genas fucare, nec oculos depingere. Non intelligunt autem miseræ se propriam perdere pulchritudinem, dum externam inducunt. Summo itaque manè se lacerantes, & extendentes, variisque ac cõfusis mixtionibus effingentes, viuum quidem cutis colorem refrigerant, carnem autem venenis effodiunt, curiosisque ac superfluis abstersionibus proprium decoris florem corrumpunt, & marcidum efficiunt. Quo circa ex cataplasmatibus quidem cernuntur pallidæ: à morbis autem facile arripiuntur, vt quæ adumbratam carnem, venenis iam liquefactam habeant: hominum opificem contumelia afficientes, tanquam qui pro meritis non fuerit eis largitus pulchritudinem. Iure ergo quod ad domum seruandam, & administran-
B dam familiam attinet, sunt otiosæ, vt quæ sedeant, veluti depictæ ad spectaculum, non natæ ad domus custodiam familiæue administrationem. Et ideo apud Comicum dicit considerata mulier.

Quid prouidi fecerimus nos fœminæ,
Vel splendidi, quæ tot colorum floribus
Sparsæ sedemus, liberarum mulierum
Typum ac figuram destruentes funditus,
Perniciem domorum, & coniugium exitium,
Et filiorum uendicantes dedecus.

Hac etiam ratione Antiphates Comicus in Malthaca irridet meretriciam mulie-
C rum consuetudinem, dicens verba omnibus communia aduersus illam earum fricationem & intritionem. Venit ipsa, transit, accedit, non transit, venit, adest abstergitur, accedit, smegmate saponeue purgatur, pectitur, eiecit, teritur, lauatur, se contemplatur, componitur, vnguentis perfunditur, ornatur, vngitur, & si quid nõ habeat, enecatur. Ter enim non semel dignæ sunt quæ pereant, quæ Crocodilorum excrementis vtuntur, & spuma sepiarum vnguntur, & supercilia fuligine illinunt, & fuco genas terunt. Quæ ergo vel Poëtis ethnicis erant odio propter mores, cur non magis à veritate reiiciendæ fuerint? Alius itaque Comicus eas reprehendens, Alexis, eius enim verba afferam, quæ curiosa & superuacanea rerum explicatione, propter perpetuam & immutabilem earum impudentiam pudore eum affici osten-
D dunt, neque enim erat quantum par fuisset curiosus, me autem pudet fœminas ita in Comœdiis rideri, si eis possem aliquid afferre auxilii. Deinde verò marito quoque affert exitium. Primum quidem in lucro, & in spoliandis proximis. Omnia alia opera ab eis fiunt obiter. Est aliqua parua, suber in calceis insuitur. Longa est aliqua tenuem gestat scalam, caput in humerum demittens egreditur, hoc ei detrahit de longitudine. Depressiores coxæ & fœmora sunt alicui, eis aliquid assuit, vt qui ingrediuntur eam pulchras habere nates exclament. Mollem ac prominentem habet ventrem, vt Comicorum nutrices, appositis nonnullis eum erigit. [a] Depressior est venter, veluti contis quibusdam adhibitis efficit vt is anterius procedat. Supercilia flaua habet aliqua, depingunt fuligine. Alicui vt ea nigra sint contigit, tollit ce-
E rusa nigrorem: sunt alicui nimis alba, farinæ deterit alborem. Habet aliquam corporis partem candidam, eam nudam ostendit. Bellos habet dentes: rideat necesse est. Vt præsentes videant quàm sit ei os venustum, & quamuis læta non sit, toto tamen die ridet. In labris habens tenuem myrsinæ tabellam, vt velit nolit ea tandem cogatur diducere. Hæc ad dehortandum nimium sui ornatus studium ex mundana addu xi Sapientia, cum velit Verbum nos omni ratione conseruare. Mox autem diuinis quoque Scripturis id muniò. Solet autem qui non latet, propter reprehẽsionum dedecus abstinere à peccatis. Quemadmodum autem cui impositum est cataplasma, et cui inuncti sunt oculi, vel ipso aspectu præbet morbi suspitionem: ita fuci, tincturæ, & colores illiti, animam intrinsecus ægrotare significant. Ne ad alienum autem
F fluuium accedamus, nobis suadet Pædagogus. per alienum fluuium, alienam vxorem libidini deditam allegoricè significans, vt quæ ad omnes dimanet, & per meretriciam intemperantiam omnium voluptati effundatur. AB ALIENA, inquit, aqua abstine, & ex fonte alieno ne biberis, titillantis sensum delectationis fluentum nos Prouerb. 9. Eccles. 25.

vitare admonens, vt longo tempore viuamus. Adiecti autem nobis fuerint anni vitæ siue alienam voluptatem non venantibus, siue etiam hæreses declinantibus. Atque Ebriosum quidē esse & Vinosum, & si sint magna vitia, non tamen tanta quantum est nimium sui ornandi studium. Mensa plena, & frequentes calices satis sunt ad implendam ingluuiem. At qui auri, purpuræ, & gemmarum nimio studio tenentur, iis nec quod super terram, nec quod sub terra est, aurum suffecerit: neque mare Tyrium, nec quæ ab Indis & Aethiopibus deportantur onera: sed nec Pactolus, cuius sunt fluenta aurea. Sed nec si quis eorum Midas fortè euaserit, is impleri potest, sed est adhuc pauper, alias opes desiderans: Vnà autem cum auro vel commori parati sunt. Quòd si cæcæ sunt opes, vt reuera cæcæ sunt: quomodo non cæcæ sunt quæ eas stupent, & admirantur, & in ea affectæ sunt? Dum ergo cupiditatis limites sibi non cōstituunt, in impudentiam impingunt. Eis enim opus est & theatro, & pompa, & spectatorum multitudine, & errore in sacris, & diuturna mora in triuiis, vt eę sint manifestæ omnibus. Ornantur enim vt aliis placeant, quæ in facie non in corde gloriantur. Sicut enim notæ inustæ fugitiuum: ita etiam floridi colores adulteram indicant. Nam etsi coccino induaris, & aureo ornamento orneris, & oculos tuos vngas stibio, frustra est pulchritudo tua, dicit Verbum per Hieremiam. An verò non absurdum est equos quidem, & aues, & alia animantia, ex herba & pratis surgere ac euolare proprio ornamento lætantia, iubis, & colore naturali, & pennis variis: mulierem verò perinde ac si sit bestiis inferior, se esse adeò deformem existimare, vt externa emptitia & adumbrata pulchritudine egeat? Vittæ certè, & earum permultæ differētiæ, & curiosæ ac superuacaneæ capillorum plicaturæ, & crinium innumerabiles figuræ, & pretiosæ speculorum structuræ, quibus se componunt, dum eas venantur qui puerorum more, insipientium formas admirantur, sunt fœminarum quę omnem pudorem exuerunt: quas qui meretrices vocauerit, is non aberrauerit, quæ ex vultibus suis personas faciunt. Nobis autem suadet Sermo non ea considerare quæ videntur, sed ea quæ non videntur. Quæ enim videntur sunt temporalia. Quæ autem non videntur, æterna. Quo autem nihil dici aut fingi potest absurdius, fictæ istius suæ formæ, perinde ac si res ab eis bene gesta vel correcta sit, specula excogitarunt, cum huic fraudi esset potius admouendum operculum. Neque verò, vt est in Græcorum fabulis, formoso Narcisso rectè successit, quòd suæ fuerit contemplator imaginis. Quòd si Moses præcipit hominibus nullam facere imaginem, quæ Deum arte repræsentet: quomodo hę rectè fecerint mulieres, quæ fallaci personæ fictione suas per reuerberationem imitantur imagines? Cæterum Prophetæ quoque Samueli, cum mitteretur vt vngeret in Regem vnum ex filiis Iesse, & vidisset eius filium natu maximum pulchrum & magnum, quando eo lætatus Samuel chrisma protulit, dixit, inquit, ei Dominus: NE RESPEXERIS ad aspectum eius, & altitudinē magnitudinis, eius quoniā repuli eum. Homo enim respiciet ad oculos, & Dominus ad cor. Et non vnxit eum qui erat pulcher corpore, sed eum qui pulcher erat animo. Si ergo naturalem corporis pulchritudinem minus quàm pulchritudinem animæ æstimat Dominus: quid sentit de adulterina, qui quidquid falsum est omnino expulit? PER FIDEM enim ambulamus, non per speciem. Apertissimè ergo docet Dominus per Abraham, & patriam, & cognatos, & possessiones, & omnes diuitias contemnere eum qui Deum sequitur, cum eum fecit aduenam. Et ideo eum appellauit Amicum, vt qui suas facultates habuisset cō temptui, erat enim honesto loco natus, & valde diues. Trecentis itaque & octodecim suis famulis quatuor Reges subegit, qui Loth captiuum abduxerat. Solam Hesther iustè inuenimus ornatam. Mysticè ornabatur mulier Regi suo, sed eius pulchritudo pretium inuenitur, quo liberatus fuit populus qui interficiebatur. Quòd autem cultus faciat mulieres meretrices, viros autem androgynos seu effœminatos & adulteros, testis est nobis Tragicus, sic narrans.

Venisset ast hic ex Phrygibus cum qui Deas
Diiudicauit, sunt ut Argis fabulæ,

Lacedæmona

Margin notes (left): πλοῦτος. — Hier. 4. — 2. Corin. 4: προσωπεῖον. — Exod. 20. Deut. 5. [illegible] — 1. Regum. 4. — 2. Corin. 5. — Genes. 14. Hesther. 5.
Margin letters (right): A B C D E F

A *Lacedæmona, ornatu superbo uestium*
Barbarico luxuque & auro splendidus:
Amans amantem ui recessit auferens
Helenen ad Idæ caulas, abesset cum domo
Menelaus.

O ad adulteria incitantem pulchritudinem. Græciam euertit barbarum sui ornandi studium, & effœminatæ delitiæ. Laconicam pudicitiam corrupit vestis, & luxus, & pulchra species, barbaricum sui ornandi studium meretricem probauit Iouis filiam. Non erat eis Pædagogus qui rescinderet libidines: nec qui diceret. Non mœ-
B chaberis, nec qui diceret. Non concupisces, nec ad adulterium iter ingredieris per concupiscentiam, sed neque appetitiones inflammabis per immoderatum tui ornandi studium. Sed hęc cuiusmodi consecutus est exitus, & quot mala senserunt qui nimium sui amorem prohibere noluerunt? Propter effrenatas voluptates Græcia & Asia commotæ sunt. A barbaro adolescentulo omnia agitantur. Tota Grecia nauigat, mare in arctum cogitur, terras ferens, longum bellum excitatur, & vehementia erumpunt prælia, campique implentur cadaueribus, classi insultat Barbarus, dominatum obtinet iniquitas, & ficti illius Iouis oculus Thraces respicit, & fluuiorum fluenta sistuntur mortuis corporibus, pectora pulsantur planctibus, & luctus terrã possidet. Idæ autem multis fontibus irriguæ omnes concutiuntur pedes, & omnia
C cacumina, Troianorum vrbes & Achiuorum naues. Quo fugiemus, ô Homere, & vbi consistemus? Ostende nobis terram quæ minime mota sit.

Puer ne habenas tetigeris qui es insciens,
Currumque agendi ignarus, haud ascenderis.

Duobus Aurigis cœlum lætatur, quibus solis ignis agitur. Mens enim à voluptate abducitur, & rationis integritas, quæ Verbo Pædagogo non vtitur, labitur in libidinem: lapsus autem mercedem recipit, quod excidat. Harum rerum tibi sunt indicio Angeli, qui Dei reliquerunt pulchritudinem, propter pulchritudinem quæ Esa.14.
flaccescit, atque adeò è cœlis in terram ceciderunt. Quinetiam Sicimitæ puniuntur, qui lapsi sunt, sanctæ virgini probrum inferentes. Sepulchrum, eis est suppli- Eze.28.
D cium, & pœnæ monimentum nos ducit ad salutem.

Aduersus viros qui se colunt. Cap. III.

Eo vsque ergo processit luxus, vt non solum fœminæ inani hoc studio laborent, sed etiam viri hoc vitium sequantur. Qui enim à corporis cultu minimè puri sunt, ii nequaquã sani sunt: ad mollitiem autem declinantes, planè effœminantur, illiberali quidem tonsu ac meretricio se tondẽtes, subtilibus autem ac perspicuis vestibus induti, gloriosè vndiquaque obeuntes: [a] Mastichen rodentes, & vn-
E guenta olentes. Quid de iis dixerit quispiam, qui tanquam [b] Metoposcopus, ex figura diuinat, cum eos viderit, adulteros, Androgynos atque effœminatos, vtrãque venerem persequentes, pilis infestos, glabros, florem virilem abhorrentes, comas autem non secus ac mulieres ornantes? In nefariis autem & audacibus ceptis improbi ac scelerati viuentes: STOLIDA admittunt atque improba facta, ait Sybilla. Propter eos plenæ sunt ciuitates iis quos effœminatos picant, radunt, & vellunt. Officinæ autem vbique constructæ & apertæ sunt, & huius meretriciæ fornicationis artifices multum pecuniæ lucrantur ab iis qui seipsos pice oblinunt, & pilos vulsoribus quoquomodo præbent vellendos, quos nec eorum qui vident, nec eorum qui accedunt, nec suipsorum qui viri sunt pudet. Tales sunt qui
F turpes & illiberales persequuntur affectiones, et quorum corpus violentis picis vulsionibus totum glabrum est & læue. Nihil est certè quo possit vlterius progredi talis impudentia. Si enim nihil ab eis infectum relinquitur, nec silentio est à me prætereundum. Quendam ex iis qui verè sunt ignaui ac degeneres, Pædagogi ritu incre-

pans Diogenes,cum venderetur,magno & forti animo dixit:Veni adolescens,eme A
tibi virum,ancipiti oratione fornicatorium eius vitę institutum corrigens. Eos
enim qui viri sunt radi ac leuigari,quomodo non est turpe ac planè illiberale? Pilos autem tingere,& canos vngere ac coloribus oblinere,quibus perditi Androgyni effœminatique homines vtuntur, muliebresque pexus omnino dimittendi sunt.Putant enim se sicut serpens posse senium capitis exuere,dum seipsos pingentes transformant ac renouant.Sed & si pilos callidè circunscribant,rugas tamen nō effugient, sed neque mortem latebunt,etsi tempus per artem ementiantur. Quo magis homo festinat ad finem,tanto est verè venerabiliot,vt qui Deum solum habeat se seniorem. Nam ille quoque est æternus senex, qui est iis quæ sunt antiquior. B

Dani.7. Antiquum dierum illum vocauit Prophetia. ET CAPILLI capitis eius tan
Matth.5. quam lana pura,ait Propheta. NVLLVS autem alius,inquit Dominus,potest album pilum facere,vel nigrum.Quomodo ergo opus Deo contrarium fabricantur, vel potius ei per vim aduersantur impii,qui pilum transmutant.qui ab eo canus fa-

Ecclesi.25. ctus est?Senum autem corona,inquit Scriptura,est multa experiētia,& vultus eius canicies, flos est multæ experientiæ.Illi verò canorum tinctorem,qui est ætatis munus præcipuum dedecore afficiunt.Fieri autem non potest,non potest, inquam,fie-

Ephe.4. ri,vt veram ostendat animam,qui caput habet adulterinum. VOS autem non sic, inquit,Christum didicistis,si quidem ipsum audiistis,& in ipso docti estis, sicut est C veritas in Iesu,vt vos deponatis secundum priorem conuersationem veterem hominem. Non canum: sed eum qui corrumpitur secundum desideria deceptionis. Renouemini autem. Non tincturis & cultibus : spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate veritatis. Eum autem qui vir est pecti, & tonderi, crines componētem ad speculum,genasque radi,velli ac deglabrari,quomodo non est planè muliebre? Et certè nisi quis eos nudos viderit,mulieres esse putauerit.Etsi enim eis aurū gestare non sit permissum,per muliebrem tamen libidinem,quasdam auri fimbrias & quædam fila foliis circumplectentes,vel ex eadem materia sphæricas nescio quas figuras facientes,talis appendunt,& erecto collo gestant.Hoc est inuentum fractorum hominum,qui trahuntur in gynecæum, ancipitis vitæ & ad libidinem propensarum D bestiarum.Hæc est fornicatoria & impia insidiarum ratio.Deus enim voluit fœminam quidem esse glabram ac leuem,sola coma sicut equum iuba sponte naturæ exultantem:Virum autem cum sicut Leones barba ornasset,virilem etiam fecit hirsuto pectore,quod quidē est roboris & imperii indicium. Ita etiā Gallos qui pro gallinis decertant cristis tanquam galeis ornauit.Hos autem pilos Deus tanti facit, vt eos simul cum prudentia iubeat adesse hominibus atque adeo honestate delectatus, grauitatem honorauit veneranda canitie.Prudentia autem,& accuratæ exactęque rationes,canæ intelligentiæ,vnà cum tempore ad summum suum vigorem perueniunt,& intensis multæ experientiæ viribus senium confirmant ac corroborant, amabilem venerandæ prudentiæ florem ad fidem iure faciendam proferentes,scilicet caniciem. Hoc viri signum, barba scilicet,per quod vir apparet, est Eua antiquius,& signum melioris naturæ. Eum Deus æquum censuit hirtum esse oportere,& per totum viri corpus pilos disseminauit : quidquid autem eius erat læue ac molle,à latere abstulit,ad seminis susceptionem tractabilem fœminam fabricatus, vt & generationis & domus custodiæ esset opitulatrix.Ille autem (quod lęue enim erat proiecerat) & vir mansit, & virum ostendit, & ei agere,quemadmodum illi pati,concessum est:Sunt enim natura sicciora & calidiora,quæ sunt hirsuta,lenibus. Quocirca & masculina fœminis, & coleata exectis, & perfecta imperfectis,& hirsutiora sunt & calidiora.In eo ergo violando,quod est virilis naturæ signum,eo scilicet quod est hirsutum,contra legem facere est impium. Lęuoris autem aut glabritiei ornamentum (à Verbo enim inflammor) si in viros quidem, est mulierculæ; F si in fœminas autem,adulteri.Vtrunque autem est à nostra republica longissimè re-

Matth.10. legandum.Quinetiam vestri quoque capitis omnes capilli numerati sunt,ait Dominus.

A nus. Sunt autem etiam pili in barba numerati atque adeò etiam quæ sunt in toto corpore. Non est ergo aliquid vellendum præter Dei institutum, quod in voluntate eius annumeratum est. NISI vtique vos ipsos non agnoscitis, inquit Dominus, quòd Christus Iesus est in vobis. Quem si inhabitantem sciuissemus, nescio quomodo ipsum probro afficere in animum induxissemus. Picari autem ac velli, vereor dicere quàm sit indecorum & turpe factu. Auersos, incuruatos, & arcana naturæ apertè denudantes, exilientes, & coxarum vertebras propemodum luxantes, & cũ erubescendæ sint eorum figuræ ipsi non erubescentes, in ipso iuuenum cœtu & medio gymnasio vbi virtus virorum exercetur se indecorè gerentes, hoc præter naturam persequi exercitium, quomodo non est extremæ intemperantiæ? Qui enim in aperto hæc faciunt, vix vllos domi fuerint reueriti. Quæ in publico autem est intemperantia, testatur eam quæ est in obscuro in summa licẽtia libidinem. Qui enim sub Solis radiis virum abnegat, clarum est eum noctu conuinci mulierem: NON ERIT autem, dixit Verbum per Mosem, meretrix ex filiabus Israël, & non erit scortum ex filiis Israël. At pix iuuat, inquiunt, imo verò facit vt quis malè audiat. Nemo autem qui sapit voluerit scortum videri, si eo morbo non laboret, & studere vt pulchra imago vituperetur. Si eos enim qui sunt vocati secũdum propositum Deus præsciuit conformes imagini filii sui propter quos, vt vult Apostolus, præfiniit ac prædestinauit beatitudinem. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: Quomodo non sunt impii, qui conforme Domino corpus iniuria probroque afficiunt? Ei autem qui pulcher esse velit, quod est in homine pulcherrimum, ornandum est, nempe mens, quam oportet quotidie pulchriorem & magis decoram ostendere. Vellendi autem sunt nõ pili, sed cupiditates. Ego verò eorum etiam qui ab iis qui mancipia venundant veneunt pusionum misereor. Atqui probro & iniuria non à seipsis afficiuntur, sed iussi miseri ad turpem quæstum faciendum ornantur. Qui autem sua sponte lubentesque ac volentes ea faciunt, quæ qui iubent capite punirentur, si viri essent, quomodo non execrandi? At nunc quidem vita eo processit intemperantiæ, insultante & lasciuiente iniquitate, & quidquid est impudicum & libidinosum, diffusum est in ciuitatibus, & iam pro lege habetur. In eis stant in fornice mulieres, carnem suam ad probrum voluptatis venundantes, & pueri docti abnegare naturam, mulieres simulant. Omnia immutauit luxus: hominem probro ac dedecore affecit: mollis & luxuriosa superflua curiositas quærit omnia, omnia aggreditur, naturam coërcet, homines patiuntur muliebria, & fœminæ præter naturam viros agunt, & nubunt vxoresque ducunt fœminæ: nullus est meatus ad quem non pateat aditus impudicitiæ. Iam verò eis quoque communis venus publicatur, conuiuiorum delitiæ. O miserandum spectaculum. O nefandum studium. Hæc ciuilis nostræ intemperantiæ ostẽduntur trophæa. Flagitia arguunt, quæ prostant in fornicibus. O quanta est hæc iniquitas. Sed neque intelligunt miseri quantas sæpe tragœdias excitet incertus coitus. Cum meritorio filio & meretricibus filiabus sæpe patres coëunt, expositorum filiorum minimè recordantes, & viros esse eos qui genuerunt ostendit nimia libidinis licentia. Hæc sapientes leges permittũt: licet autem eis peccare ex lege, & nefandam voluptatem appellant facilitatem. Se esse ab adulterio liberos existimant, qui naturam adulterant. Eos autem consequitur, eorum, quæ flagitiosè ab eis perpetrata sunt, vltrix iustitia. & in seipsos ineuitabilem attrahentes calamitatem paruo nummo mortem emunt. Harum mercium miseri mercatores, nauigant, tanquam frumentum, tanquam vinum, fornicationem importantes. Alii autem longè miseriores, tanquam panem, tanquam obsonium, voluptates comparant. Et nec illud quidem Mosis eis venit in mentem. NON PROPHANABIS filiam tuam, vt eam facias meretricem. & non fornicabitur terra. & terra implebitur iniquitate. Hæc olim propheticè dicta sunt, est autem manifestus exitus. Omnis iam terra & fornicatione & iniquitate plena est. Suspicio autem & admiror veteres Romanorum legislatores. Ii muliebre & effœminatum vitæ studiũ odio habuerunt, & corporis cum fœmina consuetudinem præter naturæ Legem,

Ioan. 14. — Deut. 23. — Rom. 8. — Leuit. 9.

vt in terra infoderetur ex Lege iustitiæ æquum existimarunt. Nefas est enim barbam vellere, quæ est pulchritudo congenita, pulchritudo generosa & ingenua. A

Primum lanugo est, quæ fit gratissima pubes.

Procedens autem iam innngitur, dum barba delectatur, in quam vnguentum descendit Propheticum, dum Aaron honoratur. Oportet autem eum qui à Pædagogo rectè instituitur, super quem pax habitauit, etiam cum pilis suis pacem agere. Quid non igitur admiserint fœminæ ad libidinem propensæ, dum vident viros talia audere? Imo verò ii non viri, sed Batali & fœminelli dicendi sunt, quorum voces sunt compressæ & graciles, vestis autem cum tactu tunc tinctura ipsa est effœminata. Ex moribus autem externis apertè arguuntur hi homines, ex amictu, calceatu, figura & habitu, tonsu, aspectu: EX ASPECTV enim vir cognoscetur, inquit Scriptura, & ex occursu hominis homo agnoscetur. Vestitus viri, & gressus pedis, & risus dentium de ipso annuntiabit. Ii enim et si aliis pilis maximè cani sint, eorum qui sunt in capite solummodo curam gerunt, vittis, non secus ac fœminæ, comas prope modum alligantes. Atque leones quidem de hirtis suis pilis se iactant, sed in pugna eis armantur. Capri quoque ipsi gloriantur de suis cristis, sed eos pilis inhorrescentes pertimescunt venatores. B

Psal 132.

Batalus fuit vir effœminatissimus.

Ecclesi. 18. Ibidem. 19.

Lanigeræ quoque oues denso sunt uellere onustæ.

Atqui eorum quoque pilos multiplicauit benignus Pater in tuum, ò homo, vsum, dum te vellera tondere docuit. Et ex gentibus quidem Galli & Scythæ comam nutriunt, sed non se immodicè colunt, & terribile quidem quid præ se fert densum barbari capillitium, & flauus ille color bellum minatur, vt qui videatur cognationē habere cum sanguine. Ambo hi Barbari luxum odio habuere. Apertos testes proferent Germanus quidem Rhenum; Scytha verò plaustrum. Nonnunquam autem euenit vt Scytha plaustrum quoque contemnat. Diuitiæ barbaro eius esse videtur magnitudo, & relictis delitiis vitam agit frugalem. Domum sufficientem, & equo agiliorem, equum scilicet, acceptum conscendens Scytha, eum ducit quo vult. Fame autem laborans, petit ab equo alimentum. Ille verò præbet venas, & quem solum possidet sanguinem Domino suppeditat. Porrò autem equus quoque Nomadi est & vehiculum & cibus. Arabiorum autem (sunt hi alii Nomades) ad pugnandum apta ætas camelos conscendit: Prægnantes hi camelos educunt. Illæ verò simul & pascuntur & currunt. Dominos suscipientes vnà quoque cum eis domum ferunt. Quòd si potus quoque barbaris defecerit, lac mulgent: exinanito autem nutrimento ne sanguini quidem parcunt, vt fertur de lupis rabie agitatis. Illæ verò Barbaris mansuetiores, etiam iniuria affectæ, mali accepti non recordantur: sed solitudinem confidenter percurrunt, Dominos simul portantes & alentes. Pereant ergo immanes beluæ, quibus est cibus sanguis. Neque enim hominibus fas est tangere sanguinem, quibus corpus nihil est aliud quàm caro exculta sanguine. Verbi particeps fuit humanus sanguis, & gratiæ per spiritum habet communionem. Siquis eum iniuria affecerit, non latebit: licet ei, etiam si sit nudatus figura ipsum alloqui Dominum. Barbarorum autem probo frugalitatem. Expeditam vitæ rationem diligentes Barbari, reliquerunt delitias. Tales nos vocat Dominus nudos à fastu & arrogantia, nudos à vana gloria, auulsos à peccatis, solum vitæ lignum ferentes, solam salutem obtinentes. C D E

Cum quibusnam habenda sit consuetudo. IIII.

VERVM ENIM vero imprudens transilii spiritu consequentiam, ad quam rursus est reuertendum, & reprehendenda est multorum seruorum possessio. Per se enim operari, & per se ministrare fugientes, ad famulos confugiunt, obsonatorum, & mensæ structorum, eorumque qui carnes in frusta artificiosè dissecant, magnam emētes multitudinem. In multas autem & varias partes eis sunt diuisi mercenarii. Ac nonnulli quidem eorum laborant in iis quæ ad explendam F

A plendam gulæ ingluuiem pertinent, structores, & ciborum conditores, & alii quidem bellariorum, alii verò, liborum ac placentarum, & alii pulmentorum ac sorbitionum sunt compositores & architecti. Alii verò ponunt operam in vestibus superfluis. Alii autem aurum custodiunt, vt Gryphes. Alii argentum seruant, & abstergunt pocula, & conuiuiorum apparatus præparant. Alii fricant iumenta, & ab eis exercetur turba pocillatorum, formosorumque adolescentum greges tanquam pecorum, à quibus emulgent pulchritudinem. Ornatores autem & ornatrices mulieribus ornandis deseruiunt, & hę quidem speculis: illæ autem vittis: aliæ verò præsunt pectinibus. Eunuchi multi, iique lenones: propterea quòd sit probabile eos libidini non posse operam dare, iis qui volunt vacare voluptati inseruientes citra vl-
B lam suspitionem. Eunuchus autem verus est, non qui non potest, sed qui non vult dare operam voluptati. Transgressis itaque Iudæis per Samuelem Prophetam Verbum protestans, petenti Regem populo non humanum pollicetur Dominum, sed quendam se insolentem daturum eis minatur Tyrannum, libidini & voluptati deditum: QVI VESTRAS, inquit, filias accipiet in vnguentarias, coquas, & panificas, vt qui belli lege eas inuaserit, non autem sequatur pacificam reipublicæ administrationem. Et qui mulierum quidem lecticas in altum tollant, & perniciter eas ferant multi Galli sunt: lanificium autem, telæque texendæ artificium, muliebreque opus ac domus administratio & custodia, nusquam est: sed qui mulieribus 1. Regum. 8.
C quidem falsa narrant, toto die cum eis versantur, amatorias fabulas nugaciter referentes, earumque corpus & animas falsis factis & verbis mendacibus enecantes. NON eris autem, inquit, cum multis propter vitium, nec adiicieris cum multitudine: quoniam sapientia in paucis. Confusio autem & immoderatio in multis cernitur. Atque illę quidem non propter honestatem quòd nolint aspici, qui lecticas earum portent conducunt. Rectè enim ageretur, si huic affectioni hunc afferrent prætextum: sed per summas delitias vehuntur à famulis, per pompam traduci cupientes. Aperto itaque velo eos qui ipsas respiciunt acrius intuentes, mores suos ostendunt. Sæpe autem etiam extra prospiciunt, quæ est extrinsecus honestatem hac nimis lubrica & superuacanea cura probro afficientes: NE RESPICIAS autem, in- Ecclesi. 7. Esa. 17. Ecclesi. 9.
D quit, in vicis ciuitatis: nec erres in eius solitudinibus. Est enim verè solitudo etiam si sit turba incontinentium, vbi non est homo pudicus. Hæ verò circũferuntur per templa sacrificantes, & diuinãtes, cum præstigiatoribus, * & circulatoribus, & cum sceleratis vetulis, quæ domibus exitium afferunt, quotidie vnà pompam transmittentes: & aniles susurros ad pocula sustinentes, quædam amatoria & carmina in matrimonii perniciem composita à prestigiatoribus ediscentes. & hos quidem viros habent, illis verò adhærescunt: alios autem eis vates pollicentur, se autem falli nesciunt, & seipsas quidem, tanquam vas voluptatis, iis tradentes qui volunt explere libidinẽ: suam autem pudicitiam probro turpissimo permutantes, vituperandum imprimis exitium pro magno lucro ducunt. Multi autem sunt meretriciæ impudicitiæ
E ministri, vnus hinc, alius aliunde subeuntes. Facile enim ad libidinem feruntur intemperantes, sicut porci ad eam aluei partem quæ deprimitur. Vnde Scriptura constantissimè admonet: NE INTRODVCAS quemuis hominem in domum tuam. Dolosi enim hominis multæ sunt insidiæ. Alibi autem: VIRI iusti, inquit, sint tui conuiuæ, & in timore Domini tua permanebit gloriatio. Abeat in malam rem fornicatio. HOC ENIM scitote, inquit Apostolus, quòd omnis fornicator, vel immundus, vel auarus, qui est cultor idolorum, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Istæ verò effœminatorum virorum delectantur congressibus: intro autem confluunt cinædorum turbæ lingua effrenatæ, scelerati quidem corpore, & scelerati oratione, ad ministeria impudica viriles, adulterio deseruientes, impudicè Ibidem. 11. Ibidem. 9. Ephe. 5.
F ridentes, & susurrantes & fornicatorium ac cinædicum ad lasciuiam sonum per nares edentes, impudicis verbis & figuris delectare conantes, & ad risum qui est fornicationis præcursor prouocantes. Nõnunquam autem vel qualibet ira incensi, vel ipsi qui scorta sunt, vel qui etiam cinædorum turbam tanquam fœlix quid ac beatũ

in ſuam perniciem ſectantur, naribus non ſecus ac ranæ plauſum edunt, vt qui in A
naſo bilem veluti inhabitantem habeant. Quinetiam quæ ſunt ex eis paulò ciuilio
res, aues Indicas pauonesque Medicos nutriunt: & accumbunt quidem vnà cum a-
σικιννοί ſatyri et genus ſatyricæ ſaltationis.
cuto capite monſtris, ſicinnis portentis letãtes, & rident quidem cum Therſiten
audiunt: ipſæ verò Therſitas maximi pretii ementes, non de coniugibus, ſed de illis
quæ ſunt terræ pondus ſe iactant, & modeſtam quidem & continentem viduam,
Melitæo catello longè præſtantiorem deſpiciunt, & iuſtum ſenem negligunt, qui
eſt, vt puto, monſtro ære empto magis decorus & honeſtus. Puerum autem orpha-
χαράδριος
num non admittunt, quæ Pſittacos, & gracculos enutriunt, ſed filios quidem do-
mi natos exponunt: gallinarum autem pullos excipiunt: & quæ ſunt expertia ratio- B
nis, iis quæ ratione ſunt prędita præferunt: cum oporteret ſenes alere, qui modera
tionem profitentur & temperantiam, & ſunt, vt ego quidem exiſtimo, ſimiis for-
moſiores, & loqui poſſunt melius luſciniis, & illud in medium adducere: FOE-
Prouerb. 19. Matth. 25.
NERATVR Deo qui miſeretur pauperis, & hoc: QVATENVS autem, inquit,
vni horum minimorum feciſtis, mihi feciſtis. Eæ autem contrà, intemperantiá præ
tulerunt temperantiæ, vt quæ ſuas facultates in lapides conuerterint, margaritas
ſcilicet & ſmaragdos Indicos. Quinetiam in futilibus & euanidis tincturis, et in
emptitiis mancipiis temere profundunt, & pecunias abiiciunt, non ſecus ac gallinę
ſatiatæ, vitæ ſtercora fodientes: PAVPERTAS autem, inquit, virum humiliat.
Per paupertatem volunt dicere parſimoniam, per quam pauperes ſunt ii qui ſunt C
diuites, vt qui bona non communicent.

Quomodo in balneis ſe gerere oporteat. *Cap.* V.

CVIVSMODI autem ſunt eis lauacra? Domus artificioſè compa-
ctæ, perſpicuæ, quæque circumferri poſſunt, teguntur ſindone, &
cathedræ aureæ, argenteæ, & vaſa innumerabilia aurea & argen-
tea, quorum hæc quidem ad propinandum: illa verò ad veſcendũ:
alia autem ad lauandum circumferuntur. quinetiam carbonum cra
ticulæ. Eò enim veniunt intemperantiæ vt cœnent & ſint ebriæ D
dum lauantur, et argenteam ſupellectilem, cum qua pompam tranſ
mittunt, arroganter in balneis proferunt: atque adeò fortaſſe etiam diuitias pro-
pter immodicam ſuperbiam. Maximè autem voluntariam inſolentiam, per quam vi
ros puſilli & effœminati animi arguunt, vt qui victi ſint à fœminis, oſtentant: &
quomodocunque ſeipſas non poſſe conuenire, nec ſine multis vaſis poſſe ſudare
comprobant. Etenim quæ ſunt pauperes, cum pompæ non ſint participes, lauacris
ex æquo fruuntur. Habent itaque ſordes diuitiarum, opes nimias maledictorum.
Hac veluti eſca irretiunt miſeros, auri ſplendorem ore hiante admirantes. Ea enim
ratione eius quod bonum & honeſtum eſt ignaros in ſtuporem adducentes, vt ipſas
mirentur amatores callido comminiſcuntur artificio, qui eis paulò poſt nudis in- E
ſultant. Atque ipſæ quidem ſuis maritis nõ ſe exuerint, ſimulatum pudorem proba
biliter præ ſe ferentes. Licet autem aliis volentibus, eas quæ domi ſunt incluſæ, nu-
das videre in balneis. Hîc enim ſe exuere ſpectatoribus tanquam corporum caupo
nibus non erubeſcunt. Sed Heſiodus quidem.

Corpus fœmineo non exhilarare lauacro.

Suadet. Viris autem & fœminis communia aperta ſunt balnea, & ex eo exuuntur ad
intemperantiam. (A viſu enim hominibus amor proficiſcitur) perinde ac ſi ſit eis
pudor in lauacris obrutus. Quæ autem nõ vſque adeò omnem pudorem exuerunt,
externos quidem excludunt: vnà autem cum ſuis miniſtris collauantur, & ſeruis nu
dæ exuuntur, & ab eis fricantur. pertimeſcenti libidini concedentes, vt ſecurè con F
trectet. Qui enim nudis dominabus ad lauacrum introducuntur, ſtudent ſe exue-
re, ad cupiditatis audaciam malo more metum circumſcribentes. Ac veteres qui-
dem Athletæ virum nudum oſtendere erubeſcentes, dum certamen peragebant ac-
cinctis

A cinctis subligaculis seruabant verecundiam. Istæ autem cum simul cum tunica pudorem exuerint, volunt quidem videri pulchræ: similiter autem malæ vel inuitæ cõuincuntur. Etenim per ipsum corpus maximè apparet lasciua cõcupiscentia, quemadmodũ hydropicis per cutis superficiem quod humidũ continetur. Quod autem in vtroque ægrotat, ex visu cognoscitur. Oportet ergo viros se pulchrum veritatis exemplum fœminis præbentes, erubescere vnà cum eis exui, lubricumque ac periculosum aspectum effugere. Qui enim curiosius, inquit, respexit, iam peccauit. Oportet ergo domi quidem parentum & famulorum pudore affici: in viis autem, eorum qui fiunt obuiam: in lauacris verò, mulierum: in solitudine autem, suiipsius: vbique autem, Verbi, quod est vbique, & sine ipso factum est nihil. Hac enim solũ ratione Matth. 5. Ioan. 1.

B fit vt quis nunquam labatur, si Deum sibipsi semper adesse existimat.

Quòd solus Christianus sit diues. Cap. VI.

SVNT itaque habendæ diuitiæ, vt est rationi consentaneũ, suntque benignè, nõ autem sordidè nec insolenter cõmunicandæ, nec est honesti studium in sui amorem superbiamque & arrogantiam consumendum, ne fortè nobis vtique dicat quispiam. Equus eius est pretii quindecim talentorum, vel fundus, vel seruus, vel aurum: ipse verò est tribus obolis vilior. Iam enim aufer mundum à fœminis, et

C seruos à Dominis, nihil inuenies Dominos differre ab emptitiis mancipiis, non incessu: non aspectu: non sermone, adeò sunt similes mancipiis. Quinetiam in hoc discrepant, quòd sint seruis imbecilliores, et ita educti sint vt sint magis valetudinarii. Hoc ergo ex dogmatibus optimum est perpetuò canendum, quòd vir quidem bonus, qui est moderatus & iustus, in cœlo recõdit thesaurum pecuniæ. Is qui terrena vendidit, & dedit pauperibus, inuenit thesaurum in quem non cadit interitus, vbi nec tinea est, nec latro. Is ergo est verè beatus, etiamsi sit paruus, imbecillus, & inglorius: isque re vera magnas possidet diuitias. Quòd si sit vel Mida & *Cynira ditior, sit autem iniustus & insolens, queadmodum qui purpura & bysso luxuriosè vestiebatur, Lazarum autem contemnebat, & miser est, & in Matth. 6. Ibidem. 19. Luc. 16.

D mœrore viuit, neque viuet. Diuitiæ ergo sunt serpenti similes, quem si quis nescie inoffensè eminus accipere, bestiam sine periculo summa cauda appendens: ea manu circumplicabitur, & mordebit. Pulchrè callent serpentum instar repentes diuitiæ, dum à perito vel ab imperito apprehenduntur, inhærere, & mordere. Sed siquis se magnificum præbens rectè & scienter eis vtatur, cum Verbi quidem carmine bestiam detraxerit, ipse verò illæsus manserit. Cæterũ, vt videtur, non satis animaduertimus quis sit is solus diues, qui quæ sunt longè prætiosissima possidet. Magni autem pretii sunt, non gemma, non argentum, non vestis, non corporis pulchritudo, sed virtus. Ea est autem ratio tradita per Pædagogum ad exercitationem. Hæc est ratio, quæ abiurat delitias, & eam quę per se fit operationem in ministerium euocat,

E laudatque frugalitatem filiam temperantię: ACCIPITE, inquit, disciplinam, et non argentum, & cognitionem super aurum probatum. Melior est enim sapientia lapidibus pretiosis. Quidquid est autem pretiosum, nequaquam est ea dignum. Et rursus: COLLIGITE me super aurum, & lapidem pretiosum, & argentum. Germina enim mea meliora sunt argento electo. Quòd si etiam distinguere oporteat, sit quidem diues qui multa possidet, estque auro onustus, vt sordidum marsupium: at in iusto quidem certè inest honestum ac decorum. Decorum enim est ordo, qui in administrando ita vt oportet largiendoque definitur. Sunt enim qui seminant, et plura colligunt. De quibus scriptum est: DISPERSIT, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Quare non qui habet, & seruat: sed qui impertit, est di Prouerb. 8. Ibidem. Psal. 111.

F ues, & impertitio ac communicatio, non autem possessio beatum reddit. Animæ autem fructus est communicatio. Diuitiæ ergo sunt in anima. Atqui bona possideri solum possunt à bonis. Boni autem Christiani. Homo autem insipiens vel intemperans neque boni sensum habuerit, neque possessionis. A solis ergo Christianis pos-

sunt bona possideri. His autem bonis nihil est diuitius. Hi sunt ergo soli diuites. Veræ enim sunt diuitiæ iustitia, & ratio, quæ est quouis thesauro pretiosior. Quæ quidem diuitiæ ex pecoribus & prædiis non augentur, sed à Deo donantur diuitiæ quę auferri non possunt, cuius est thesaurus sola anima, possessio ei qui illam possidet optima, quæ hominem verè reddit beatum. Cui enim adest nihil eorum expetere quæ non sunt in nostra potestate, ea autem quæ expetit consequi: quinetiam quæ sanctè desiderat, ea petentem à Deo accipere: quomodo non is multa, imo verò omnia possidet, qui thesaurum æternum, nempe Deum habeat: PETENTI, inquit, dabitor, & pulsanti aperietur. Si Deus nihil negat: pietate ac religione præditi viri sunt omnia. A B

Matth. 7.

Quòd pulchrum viaticum Christiano sit frugalitas. *Cap.* VII.

DELITIAE autem errantes in voluptatibus, graue sunt ac periculosum hominibus naufragium. A vero enim honesti studio, & quæ viro bono conueniunt voluptatibus aliena est hæc iucunda, & gloriæ ac laudis expers multorum vita. Homo enim est natura excelsum & erectum animal, & quod veri quærendi ac inueniendi desiderio tenetur, vt qui vnius opus sit et effectum. A diuina autem vita alienum est libidinis, voluptatisque studium, vtpote similiter quidem vesci ac passeres: coire autem similiter vt hirci & sues. Voluptatem enim bonum existimare, est planè perfectæ eius quod honestum est inscientiæ. Porrò autem nimia diuitiarum cupiditas hominem à recta vitæ ratione dimouet, persuadens vt ad res turpes omnē planè pudorem exuat, si modo ei sicut feræ liceat quibusuis vesci, et quælibet similiter bibere, & in rebus venereis suam quacunque ratione libidinem explere, & ideo rarissimè regni Dei sit heres. Quorsum ergo tot parantur obsonia? Annon vt vnum ventrem impleant? Quàm res sit immunda ingluuies, arguunt sterquilinia, in quæ ventres nostri expnunt reliquias conuiuii. Quorsum autem tot pocillatores congregant, cum calice vno possint impleri? Quorsum autem vestium arcas? Quorsum vasa aurea? & quorsum ornamenta? Compilatoribus & sceleratis hominibus hæc parantur, & oculis qui satiari nequeunt: ELEEMOSYNAE autem & fides, inquit Scriptura, te non deserant. Ecce igitur Heliam quoque Thesbitem habemus pulchrum exemplum frugalitatis: quando sedit sub rhamno, & Angelus ei affert alimentum. Erat subcinericius panis ordeaceus, & amphora aquæ. Eiusmodi prandium ad eum misit Dominus. Proficiscentes ergo nos ad veritatem, accinctos esse oportet: NE PORTETIS, inquit Dominus, crumenam, non peram, neque calceamentum. Hoc est, Ne possideatis diuitias quæ solum in crumena reconduntur, ne vestra implete horrea, tanquam sementem in pera deponentes, sed iis etiam qui egent impertite. Ne de iumentis & famulis sitis nimium solliciti, quæ diuitum ingressus calceamenta, cum onera portent, allegoricè dicta sunt. Abiicienda est ergo vasorum multitudo, & pocula aurea & argentea, & famulorum turba, cum pulchras & venerandas pedissequas à Pædagogo acceperimus, per seipsum operationem scilicet & frugalitatem. Iam verò ita incedendum est vt conuenienter Verbo ingrediamur, & si cui adsit vxor & filii, domus nequaquam est onus, quæ cum prudenti viatore migrare didicerit. Vxor quoque quæ virum diligit, coërcenda est & componenda, vt similiter ac maritus iter ingrediatur. Pulchrū est viaticum viæ quæ ducit ad cœlum, si frugalitatem cum vna moderata grauitate iungamus. Mensura autem sicut pes calcei, ita etiam vniuscuiusque possessionis est corpus. Quod autem superabundat, quæ sunt, inquit, ornamenta & suppellex diuitum, non sunt ornatus corporis. Oportet autem vi in cœlos conscendere, & pulchrum baculum, beneficentiam scilicet, circumferre, & iis qui affliguntur elargientem veram quietem percipere. Fatetur enim Scriptura animæ redemptionis pretium esse proprias diuitias. Hoc est, si ditescat, saluus erit per elargitionem. Quemadmodum enim quicunque putei scaturiunt, exhausti in pristinam mensuram reuertuntur.

C D E F

Eccl. 7. 17. et. 29. 3. Regum. 19. Matth. 10. Luc. 9. Prouerb. 13.

A uertuntur. Ita etiam elargitio, quæ est bonus fons benignitatis, potum sitientibus communicans, rursus augetur & repletur, quemadmodum ad vbera, quæ suguntur vel etiam mulgentur, solet lac confluere. Est enim minimè indigens, qui Deum Verbum habet omnipotentem, & nullo eorum quibus opus habet vnquam eget. Verbum enim possessio est cui nihil deest, & est causa omnis copiæ. Si quis autem dixerit se sæpe vidisse iustum cui panis deerat, hoc quidem rarum est, & id vbi non est alius iustus, sed tamen illud quoque legat: NON IN solo pane viuet iustus, sed in Deut. 8.
verbo Domini: qui est panis verus panis cœlestis. Vir ergo bonus nunquam laborat Matth. 4.
inopia quamdiu habuerit saluam in Deum cõfessionem. Licet enim ei petere & accipere ea quibus indiget à Patre vniuersorum, & propriis frui, si filium custodiat.
B Hoc quoque adest nullam sentire indigentiam. Hoc nostrum Verbum fungens munere Pædagogi, dat nobis diuitias, nec ditescere vlla est inuidia iis qui per ipsum possident vt nullius egeant. Qui has habet diuitias, fiat hæres regni Dei.

Quòd similitudines & exempla sint rectæ doctrinæ pars maxima. VIII.

SI QVIS autem vestrum, delitias perpetuò fugerit, à frugalitate e-
C ductus, inuoluntarios labores facilius sustinere meditabitur, voluntarias afflictiones pro persecutionum perpetuis habens exercitiis: vt cum ad necessarios venerit labores, & dolores ac metus, ad eos tolerandos non sit inexercitatus. Et ideo patriam non habemus in terra, vt possessiones terrenas contemnamus. Est itaque ditissima frugalitas, quæ exæquatur expensis non deficientibus, quas conuenit pendi ad ea quæ oportet & quantum oportet. Expensæ enim sunt pensiones. Et quomodo oporteat quidem vxorem simul cum marito viuere, & de domus administratione, & vsu famulorum, & quomodo eam per se operari conueniat, & de tempore matrimonii, & de iis quæ ad mulieres pertinẽt, disseruimus in libro de Nuptiis. Quæ autem ad Pædagogicam institutionem pertinent, ea nunc nobis loco de-
D scriptionis addenda sunt, Christianam vitam exprimentibus. Et plurima quidẽ iam dicta & in formam Pædagogicæ institutionis redacta sunt. Quod autem restat subiiciemus. Neque enim parui ad salutem momenti sunt exempla.

Vlyssis uxorem uide (ait tragœdia) haud leto dedit
Telemachus, haud marito nanque iunxerat
Maritum, ei cubile in ædibus sanctum manet.

Flagitiosum exprobrans adulterium, pulchram temperantiæ imaginem ostendit, in maritum amorem. Ilotas autem (seruorum nomen sunt Ilotes) Lacedæmonii cogẽtes inebriari, sibiipsis sobriis ea quæ faciebat ebrietas, correctionis curationisque loco ostendebant. Obseruantes ergo illorũ turpitudinem, docebantur ne in idem
E quod damnabant vitium inciderent, ex ebriorum probro hoc fructus consequentes quod ipsi non peccarent. Ex hominibus enim alii quidem docti seruati sunt: alii verò sua sponte virtutem vel amplexi sunt, vel quæsierunt.

Optimus ille quidem est qui percipit omnia per se. Hesiodus.

Ipse est Abraham qui Deum quæsiuit.

Is bonus est rursus, qui paret recta monenti.

Hi sunt Discipuli, qui Verbo crediderunt. Et ideo ille quidem appellatus est ami- Genes. 17.
cus: Illi autem Apostoli. Vnum & eundem Deum; ille quidem magna cura & studio Luc. 6.
inquirens: hi verò prædicantes. sunt autem ambo populi. Horum autem amborum auditores, ille quidem per inquisitionem commodum consecutus est: hic verò sal-
F uus euasit per inuentionem.

Sed qui nec per se apprendit, nec recta monente.
Hunc alio, reputat, planè vir inutilis ille

Populus alius est gentilis, inutilis, hic est populus, qui Christum non sequitur. Mul-

tis tamen modis iuuans pædagogus, qui est clemens & benignus, hæc quidem sua- A
sit: illa verò etiã exprobrauit. Iam verò aliis quoque peccantibus eorum nobis osten
dit turpitudinem, & quod eam consequitur supplicium, simulque & consolans &
admonens, se esse benignum & clementem ostendit, hoc cõsilio vt nos à vitio auer
teret, ea quæ passi sunt ostendens. Per quas imagines & similitudines vt eos qui-
dem qui malè affecti erant cessarent effecit: eos verò qui iis similia audebant prohi-
buit: alios ad tolerantiam fundauit: alios à vitio repressit: alios verò etiam curauit,
per contemplationem eius quod est simile, traductos ad id quod est melius. Quis
enim quempiam in via sequens non cauerit, si prior in fossam ceciderit: vt deuitet
periculum, peccati consequentiam fugiens? Quid verò si quis se exercet, viam quæ B
ducit ad gloriã didicerit, & videns athletam qui cum præcessit præmium habuisse,
non contendit ad coronam, ipsum antiquiorem imitans? Multę sunt eiusmodi simi-
litudines diuinæ Sapientię. Vnius autem exempli meminero, et paucis expõnã quod
accidit Sodomitis; & fuit quidem iis qui scelus admiserant iudicium: Pædagogica au
tem institutio iis qui audiuerint. Sodomitæ cum propter multas delitias in libidinis
Genes.19. & intemperantiæ vitium impegissent, adulteria quidem securè committentes, pue
rorum autem insano amore ardẽtes, respexit eos Verbum quod videt omnia: quem
latere non possunt qui nefaria perpetrant. Neque verò eorum libidini acquieuit vi-
gilans humanæ naturæ custos, nos autem ab illorum imitatione auertens, ad suam-
que moderationem & temperantiam instituens, aliquos inuadens peccatores, ne si C
impunita relinqueretur impudicitia, ea frueretur nimia securitate, iussit comburi
Sodoma: prouidi illius ignis aliquid effundens in intemperantiam, ne si non castiga
ta esset eorum libido, fores nimis aperiret iis qui toto impetu feruntur ad volupta-
tem. Fuit ergo iustum Sodomorum supplicium, salutis bene ab hominibus conside-
randæ imago. Qui enim non similiter peccarint ac ii qui puniti sunt, nunquam pec-
catoribus similes pœnas dederint, vt qui propterea quod non peccarint ne pateren-
tur cauerint. VOLO enim vos scire, inquit Iudas, quòd Deus qui semel seruauit po
pulum ex Aegypto, secundo perdidit eos qui non crediderunt, & Angelos qui non
custodierunt suum imperium, sed reliquerunt proprium habitaculum, in iudicium
magni diei, vinculis æternis sub caligine agrestium angelorum custodiit. Et paula- D
tim eorum qui iudicantur imagines admodum ad docendum appositè explicat. VAE
eis quòd in via Cain ambulauerunt, & in errore Balaam effusi sunt, & in contradi-
ctione Core perierunt. Eos enim qui ferre non possunt libertatem adoptionis filio
rum Dei, arcet metus ne se insolenter gerant. Ideo enim sunt minæ ac supplicia, vt
timentes pœnas à peccatis abstineamus. Possum tibi narrare pœnas nimiæ ornatus
cupiditatis, & inanis gloriæ, non autem solius intemperantiæ: & præterea maledi-
cta afferre in eos qui propter diuitias malè sentiunt & se gerunt, in quibus Deus
terrendo prohibet à maleficiis. Cæterum parcens prolixitati operis, adducam Pæda
gogi præcepta quæ sequuntur, vt minas caueant.

Quanam de causa sit balneum accipiendum. Cap. IX. E

BALNEI ergo (ab eo enim digressa est oratio) quatuor sunt causæ,
per quas ad ipsum accedimus. Vel enim causa munditiei, vel calo-
ris, vel sanitatis, vel postremo voluptatis. Se ergo voluptatis causa
lauare reiiciendum est. Impudens enim voluptas est omnino excin
denda. Sumendum est autem lauacrum, mulieribus quidem mun-
dationis causa & sanitatis. Solius autem sanitatis causa, viris. Calo
ris verò causa lauari est superfluum, cum quod frigore horridũ eua
serit possit aliter recreari. Porrò autem balnei frequentes vsus vires adimunt, natu
ralemque roboris vehementiam relaxant, sæpe autem dissoluunt, & vt quis animo
linquatur efficiunt. Quodammodo enim corpora, non secus ac arbores, non solum
ore, sed etiam iis qui sunt in toto corpore meatibus inter lauandum bibunt. Huius
autem rei est indicium, quòd qui sæpe sitierint, deinde in aquas descenderint, siti
remedium

A remedium inuenerunt. Nisi ergo ad aliquid prosit lauacrum, non oportet nos eo resoluere. Veteres ea ἀνθρωπογναφεῖα hoc est, fullonicas hominum officinas vocarũt, quoniam citius quàm par erat pannosa corpora efficiunt, & ante tempus cogunt cõsenescere, abstergentia, dum non secus ac in ferro, calore caro mollificatur. Hinc frigidi veluti tinctura & temperatura opus habemus. Neque verò semper est lauandum, sed siue paulò fueris inanior, vel rursus paulò repletior, respuendum est balneum. Sed eo certè vtendum est habita ratione ætatis corporis, & temporis anni. Non enim omnes semper, nec semper iuuat, vt qui earum rerum sunt periti fatentur. Nobis autem sufficit symmetria, quam semper vt vitæ nostræ opem ferat accer

B simus. Neque enim balneo adeò vtendum est, vt manus alterius egeamus adminiculo. Neque verò assiduè & sæpe in die lauandum est, sicut frequenter in forum ventitamus. Iam verò multos quoque habere qui ministrent, est proximos iniuria afficere per delitias, & est eorum qui non intelligunt oportere esse commune eorum qui lauantur balneum. Oportet autem maximè quidem lauare animam purgante ratione, & nonnunquam etiam corpus, propter sordes quæ ei adnascuntur. Quinetiam sunt nonnunquam resoluendi labores: VAE enim vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, dicit Dominus, quoniam similes estis sepulchris dealbatis. Sepulchrum pulchrum apparet extrinsecus: intus autem plenum est mortuis ossibus, & omni immũditia. Et rursus dicit eisdem: VAE vobis, quoniam mundatis quod est extrinsecus Matth. 23. Ibidem.

C poculi & patinæ, intus autem plena sunt immunditia: munda primum quod intus est poculi, vt sit etiam mundum quod est exterius. Optimum ergo lauacrum expurgat sordes animæ, estque spiritale. De quo dicit aperte Prophetia: ABLVIT Dominus sordes filiorum & filiarum Israël, & mundabit sanguinem ex medio ipsorũ, sanguinem iniquitatis, & cædes Prophetarum. Purgationis autem modum subiunxit Dominus, dicens: IN SPIRITV iudicii, & in spiritu vstionis. Quod est autem corporis carneum, vel per solam aquam abluitur, vt fit sæpe ruri, vbi non est balneum. Esa. 4.

D *Quòd exercitia quoque sunt eligenda iis qui vitam agunt rationi consentaneam.* Cap. X.

ADOLESCENTIBVS autem sufficit gymnasium, etiamsi adsit balneum. Etenim hęc viris quoque longè balneis anteferre, forte nõ malum fuerit, vt quæ habeant aliquid quod iuuenibus confert ad sanitatem, studiumque ac laudis cupiditatem afferunt, vt non solùm bonæ corporis habitudinis, sed etiam animi magnitudinis curam gerant. Quòd si fiat absque eo quòd à rebus melioribus abstrahantur, scitum est & non inutile. Neque verò hic sunt abducendæ mulieres à labore corporis, sed non ad luctam & cursum exhortandæ sunt:

E sed in lana & tela sunt exercendæ, & vt pistrici adsint, si opus sit. Præterea autem ipsas per se vxores oportet ex penu afferre ea quibus opus habemus, & neque eis ad pistrinum aut molendinum accedere turpe est: Sed neque in coquendo obsonio versari, modò id sit marito gratum: mulieri domus custodi & auxiliatrici est dedecus. Iam verò & per se vestes stragulas excutere, & sitienti marito potum præbere, cibumque apponere honestissimè poterit, seque ad moderatam sanitatem ita exercuerit. Talem mulierem suscipit Pædagogus, quæ cubitos extendat ad ea quæ sunt vtilia, manus suas colo fulcit: easdemque pauperi aperit: carpum verò mendico porrigit: nec, Sarram imitando, viatoribus ministrãdi officio fungi erubescit. Dixit enim ei Abraham: FESTINA & cõmisce tres mensuras similæ, & fac subcinericios. Rachel autem filia Laban veniebat, inquit, cum ouibus patris sui. Nec ea suffecerunt, Genes. 18.

F sed docẽs quàm ab omni esset fastu aliena, subiunxit: IPSA ENIM pascebat oues patris sui. Alia nobis innumerabilia præbẽt Scripturæ exempla frugalitatis, laboris, & etiã exercitii. Ex viris autẽ, alii quidẽ nudi luctentur: alii verò paruo quoque globo Ibidem. 29.

ludant eo ludo qui Phenis *dicitur, maximè in Sole. Aliis verò sufficit deambulatio rus euntibus, vel in vrbem descendentibus. Quòd si etiam ligonem tractauerint, non est hæc illiberalis nec sordida mercatura œconomica, ad agricolam pertinentis exercitii. Cæterum oblitus sum propemodum dicere quòd Pittacus ille Rex Mytilenæorum moluit, eo efficaci vtens exercitio. Pulchrum est autem etiam aquam per se haurire, & ligna scindere quibus sit vsurus. Iacob autem pascebat oues Laban quę relictæ fuerant, regale habens signum, virgam styracinam, quæ per lignum meditabatur naturam mutare in melius. Multis quoque quæ alta fit voce lectio, est exercitium. Iam verò lucta quoque quam selegimus, non assumatur gratia inutilis contentionis & vanę gloriæ cupiditatis, sed vt viriles excernantur sudores. Nec verò laborandum est in ostentando ea in re artificio, sed recta lucta certandum est, collis, manibus, & lateribus implicatis. Est enim honestior & virilior, quæ cum decoro robore fit hoc modo, exercitatio, quæ vtilis & conducibilis sanitatis gratia assumitur. Reliqui alii, gymnasticæ, non liberalium vitæ studiorum meditationem profitentur. Modus autem est vbique attendendus. Quemadmodum enim est optimum labores cibos præcedere: ita supra modum laborare, est & pessimum, & laboriosum, & morborum causa est. Neque ergo oportet esse omnino otiosum, neque esse omnino nimis laboriosum. Sicut enim de alimento diximus, ita etiam dicendum est vbique in omnibus. Non ad voluptatem luxuriosamque vitæ rationem vita agenda est: nec rursus ad contrariam, & quæ nullum habeat temperamentum, sed eam quæ inter hæc medium locum obtinet, estque temperata ac moderata, & pura ab vtroque vitio, delitiarum scilicet, & parcitatis. Iam verò, sicut etiam antè diximus, virtus ea per quam contenti sumus, est exercitium à fastu alienum, & ipsum sibiipsi calceos induere, & pedes lauare, & oleo vnctum seipsum confricare. Porrò autem ei quoque qui fricauit mutuam dare operam, id quoque est communicatiuæ iustitię exercitium, & dormire iuxta amicum ægrotantem, quique non potest sibiipsi ministrare, & egenti ea quæ sunt necessaria apponere. ET APPOSVIT eis, inquit, tribus Abraham prandium sub arbore, & adstitit eis comedentibus. Piscatio quoque, quéadmodum Petro, si nobis superfuerit à disciplinis otium: Hæc est autem melior piscatio, quam Dominus largitus est Discipulo, qui tanquam pisces per aquam homines piscari docuit.

[Margin: ἐλαύειν; Genes. 30.; αὐτάρκεια; Ibidem. 18.; Ioan. 21.; Matth. 4.; A; B; C; D]

Compendiosa optimæ vitæ pertractatio. *Cap. XI.*

QVOCIRCA & aurum gestare, & molliori vti veste, non omnino rescindendum est. Sed frenandæ sunt rationis expertes affectiones, ne per nimiam dissolutionem abripientes ad mollem nos ac luxuriosam vitam impellant. Quæ enim in satietatem impegerunt delitiæ, mirandum in modum exultant, & resistunt, aurigamque & Pædagogum excutiunt qui procul habenas retinens, equum humanum fert & agit ad salutem, animæ scilicet partem à ratione alienam, quæ in voluptates, & vituperandas appetitiones, & gemmas, & aurum, & vestem variam reliquumque luxum efferatur. Illud autem memoria maximè tenendũ est, quod sanctè dictum est: CONVERSATIONEM vestram in gentibus habentes honestam, vt in quo de vobis malè loquuntur, tanquam maleficis, ex honestis operibus suspicientes, Deum glorificent. Nobis ergo concedit Pædagogus frugali veste vti, albo colore, vt diximus, vt non arti varieganti, sed naturæ generanti nos accommodantes, quidquid est fallax, et veritatem ementitur repellentes, quod est simplex & vniusmodi veritatis amplectamur. Nimis luxuriosè ac delicatè viuentem reprehendens Sophocles dicit.

[Margin: E; 1. Petri. 2.; F]

Quæ fœminarum sunt amicta uestibus,

Quas

A Quas histriones referunt. Quemadmodum enim militis & nautæ, ita etiam pudicæ fœminæ est propria vestis quæ est minimè elaborata, & est decora ac munda. Vnde etiam quæ in Lege per Mosen de lepra lata est lex, reiicit id quod est varium, & multis maculis notatum, perinde ac nefarium, vt quod sit serpētis variis squammis simile. Eum ergo, qui varietate colorum minimè efflorescit, totus autem à vertice capitis vsque ad extremos pedes est candidus, mundum esse statuit, vt quemadmodum in corpore, varia quoque ac versipelli relicta mentis affectione, qui non est varius, nec anceps, simplicem veritatis colorem diligamus. Qui autem in hoc quoque Mosis est imitator, longè optimus Plato, illam texturam admittit, cui non amplius B operis est adhibitum quàm pudica mulier postulet. Albi verò colores honestati conueniunt. Alibi quoque dicit. Et in textura non adhibere tincturas præterquam ad ornamenta belli. Pacificis ergo hominibus & lucidis album conuenit. Quemadmodum ergo signa quæ ad causas proximè accedunt si adsunt ipsum rei effectum significant, vel potius indicant. Quemadmodum fumus quidem ignem, bonus autem color bonusque pulsus sanitatem: ita etiam talis qui est apud nos amictus indicat qualis sit nostrorum morum constitutio. Pura autem est & simplex moderatio & temperantia, quoniam munditia quidem est habitus puram vitæ rationem præparans, & minimè mixtam turpibus. Simplicitas autem est habitus, qui tollit superflua. Solida autem vestis, & à fullonico artificio maximè est aliena, & protegit calidum quod C est in corpore, non quòd in se vestis habeat caliditatem, sed quòd quæ est in corpore exeuntem reuocet, & ei non præbeat exitum. Quòd si etiam aliqua in ea forte insit, ipsam in se comprehensam continet, & ab ipsa excalefacta corpus vicissim calefacit. Quapropter hyeme ea maximè vtendum est. Ea autem est facilis. Facilitas autem est habitus, ab iis quæ sunt superflua alienus, qui ad hoc vt nihil desit, suscipit ea quæ sufficiunt ad numerum eorum quę pertinent ad sanitatem, & ad beatam vitā. Porrò autem vtatur etiā fœmina veste frugali & honesta, magis autem molli quàm viro conueniat, sed nō quæ pudorem omnino abiecerit, nec planè mollitie diffluat. Congruant autem vestes ætati, personæ, figuris naturæ, studiis. Pulcherrimè enim nobis præcipit diuinus Apostolus vt Iesum Christum induamus, & ne carnis curam Rom. 13 D geramus in desideriis. Prohibet autem Verbum ne auriculas sauciemus vim naturæ afferentes. Cur non enim itidem narem? vt illud etiam impleatur quod dictum est. Quemadmodum inauris in nare suis, ita improbæ fœminę pulchritudo. In summa Prouerb. 11. enim si quis auro ornari existimet, is est auro inferior. Qui est autem auro inferior, is non est eius Dominus. Se autem Lydio ramento minus esse honestum & inferiorem fateri, quomodo non est absurdissimum? Quemadmodum ergo polluitur aurum suis immunditia cœnum rostro suo conturbantis: ita quæ sunt paulò magis luxui deditæ mulieres, si à nimiis copiis incitentur ad libidinem & impudicitiam, probro ac dedecore veram pulchritudinem afficiunt, eam inquinamentis veneris pollutentes. Dat ergo eis annulum aureum, nec eum quidem ad ornatum, sed vt ea obsi E gnet quæ domi digna sunt quæ custodiantur, propterea quòd seruandæ domus ad eam cura pertinet. Si enim rectam Pædagogi institutionem omnes propè sequerentur, nihil opus esset signaculis, cum omnes essent ex ęquo iusti & serui & Domini. Sed quoniam ignorantia & mala educatio præbet occasionem propensionis ad iniuriam, fuit opus sigillis. Sed nonnunquam etiam de illa seuera & accurata vitæ ratione est aliquid remittendum. Nonnunquam enim concedendum est illis, quæ in coniugem minus continentem inciduntur, ornari, vt marito suo placeant. Hic autem eis constituatur terminus, vt à solis suis maritis laudari, & eis placere ambiant. Atque ego quidem nollem eas corporeum exercere decorem, sed eos quibus nupserūt pudico maritorum amore inducere, qui quidem est violentum & iustum medicamē F tum: sed quoniam ii volunt esse misera & infelici anima, permittatur eis, si pudicæ & castę esse velint, à ratione alienas maritorum cupiditates & appetitiones paulatim lenire ac sedare. Ipsi autem ad frugalitatem sensim sunt inducendi, paulatim assuefaciendo ei quod est moderatius ac temperatius. Honestas enim non eius quod

est importunum & immodicum adiectione, sed eius quod est superuacaneum detra- A
ctione accedit. Ea ergo quæ à fœminis ad luxum comparantur, ab eis tanquam pennæ detrahenda sunt, vt quæ instabilem superbiam ac mollitiem inanesque voluptates procreent, quibus excitatæ & quodammodo alatæ, sæpe à matrimoniis resiliunt. Quocirca fœminæ honestè ornandæ, & pudico pudore astringendæ sunt, ne à veritate propter mollitiem diffluant. Atque honestum quidem est vt viri vxoribus suis fidem habentes, eis domus custodiam permittant, vt quæ eis ad id opitulatrices datæ sunt. Quòd si oporteat nos quoque, dum rempublicam gerimus, & in agris etiam alia opera exercemus, & sæpe etiam sumus sine vxoribus, nonnulla vt sint tutiora obsignare: dat nobis quoque vnum ad hoc signaculum. Alii autem sunt abiiciendi B
Prouerb. 8. annuli, vt vult enim Scriptura, Aureus prudenti mundus est disciplina. Quæ aurum autem gestant mulieres, mihi videntur timere, ne si quis aurum ab eis abstulerit, existimentur ancillæ, vt quæ nō sint ornatę. Nobilitas autem veritatis, quę in eo quod est natura pulchrum ac honestum in anima diiudicatur, non emptione & venditione, sed illiberali mente seruitutem discreuit. Nobis autem non videri, sed liberos esse conuenit, qui à Deo quidem tanquam Pædagogo instituti, à Deo verò adoptati sumus. Et ideo & status, & motus, & incessus, & vestitus, & vniuersa, vt semel dicam, vita est quàm maximè libera suscipienda. Sed neque est à viris anulus in articulo ferendus: Hoc enim est muliebre, sed in paruo digito, atque adeò in extrema C
eius parte est demittendus. Ita enim erit manus maximè ad operandum expedita in iis in quibus ea egemus, neque facile excidet sigillum, quod maiore articuli ligamento custoditur. Sint autem nobis signacula, columba, vel piscis, vel nauis quæ celeri cursu à vento fertur, vel lyra musica, qua vsus est Polycrates, vel ancora nautica quam insculpebat Seleucus, & si sit piscans aliquis, meminerit Apostoli, & puerorum qui ex aqua extrahuntur. Neque enim idolorum sunt imprimendæ facies, quibus vel solum attendere prohibitum est. Sed nec ensis, vel arcus, iis qui pacem persequuntur; nec pocula, iis qui sunt moderati ac temperantes. Multi autem libidinosi nudatos habent eos quos amant, vel amicas, vt ne si velint quidem, possint affectionis amoris obliuisci, quòd libido & intemperantia eis perpetuò in mentem reuocetur. De pilis autem ita videtur. Virorum quidem sit rarum caput, nisi D
forte pilos crispos habeat, barba autem hirsuta. Intorti autem capilli ne à capite nimium demittantur, in comam muliebrem dilabentes. Viris enim barba sufficit. Quòd si quis etiam barbæ non nihil tondeat, ea tamen non est omnino denudanda. est enim turpe spectaculum, barbæque ad cutem vsque tonsus, non videtur multum abesse à vulsione & læuore. Iam enim Psalmographus barbæ coma
Psal. 132. delectatus: SICVT vnguentum, inquit, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Is cum barbę conduplicatione decorem laudasset, vultum exhilarauit vnguento Domini. Quoniam autem non decoris gratia tonsus, sed propter circumstantiam accipitur, pili quidem capitis, ne si crescant, descendentes visum impediant, & forte qui in superiori labri parte inter comedendum polluuntur, tondendi sunt, non nouacula: est enim illiberabile: sed tonsorum forficibus. Barbæ autem pili, qui nihil molestiæ afferunt, non sunt vexandi, vt qui vultui grauitatem afferant, & quendam paternum terrorem incutiant. Porrò autem multos quoque docet non peccare figura & habitus, ne facile deprehendantur. Iis autem qui nolunt manifeste peccare latere figuram, & non esse insignem, est gratissimum. Quod veriti ii quibus licet peccare propterea quòd non cognoscantur, multis assimilati vt secure possent peccare consecuti sunt. Non solum ergo seuerum virum ostendit capillorum raritas, sed etiam efficit vt minus facile lædatur cranium, cum et frigori & æstui ipsum assuefaciat, & incommoda quæ ab eis proficiscuntur repellat, quæ quidem coma instar spongiæ in seipsam recipiens perpetuam ex humore noxiam cerebro infligit. Mulieribus autem crines mollire sufficit, & tenui aliqua fibula comam alligare frugaliter, simplici cultura pudicas comas in veram & germanam pulchritudinem alentibus. Meretricii

A retricii enim pilorum plexus,& catenarum nexus,cum eas deformes reddunt, tum etiam pilos discerpunt,artificiosis insertis vinculis euellētes.Quo fit vt ne sua quidem tangant capita,ne capillos confundant pertimescentes. Quinetiam non sine metu eas inuadit somnus,dum timent ne texturæ figuram imprudentes spolient. Alienorum autem capillorum appositiones sunt omnino reiiciēdæ,& externas comas capiti adhibere est maximè impium,quę mortuis pilis cranium induunt. Cui enim manum imponit Presbyter? Cui autem benedicet? Non mulieri quæ est ornata,sed alienis capillis,& per ipsos alii capiti.Si autem mulieris quidem caput est vir: viri autem caput est Christus: quomodo non est impium eas in duplex peccatum 1.Corin.11.
B incidere.Per immodicam enim comam viros decipiunt:Dominum autem, quantū in ipsis situm est,dedecore afficiunt,dum meretricē ornantur in fraudem veritatis,& caput quod verè pulchrum est maledictis incessunt.Nec ergo pili sunt tingendi,nec cani colorandi.Neque enim vestem variare concessum est: & maximè ætatis senium,& id cui magna fides habetur,non est tegendum. Dei autem decus in lucem proferendum est,ad hoc vt id honorent adolescentes.Cum enim impudenter se gerentibus apparuisset aliquando instar Pædagogi canicies,eos traduxit ad modestiam,& visus fulgore iuuenilem terruit & repressit cupiditatem: sed neque earum vultibus sunt callidæ sapientiæ illecebræ illinendæ.Pudicum autem eis ornatum ostendemus.Pulchritudo enim optima primum est pulchritudo animæ, vt sæ
C pe significauimus,quando fuerit anima ornata sancto Spiritu,& iis quæ ab eo oriuntur ornata letitiis,iustitia,prudentia,fortitudine,temperantia, bonorum amore & pudore,quo nullus color nitidior vnquam visus est.Postea autem exerceatur quoque pulchritudo corporis,commoderatione membrorum & partium cum bono colore.Hic est sanitatis aptus & compositus ornatus,per quem ficti simulachri accedit ad verum transitus,conuenienter figuræ quæ à Deo data est.Ad ornādum autem secundum naturam magno prædita est artificio potus temperatura, & cibi commoderatio.Non solum enim corpus ex his sanitatem obtinet,sed etiam facit vt ex his appareat pulchritudo.Ex eo enim quod est ignitum fulgor & splēdor accedit: ex humido autem, nitor & gratia:ex sicco autem, virtus & stabilitas:ex aëre
D autem, spirandi facilitas,& par equilibrium. Ex quibus concinna & pulchra hæc verbi seu rationis statua ornata est.Sanitatis autem liberalis flos est pulchritudo.Sanitas enim intus operatur, exterius autem efflorescens pulchritudo bonum colorē manifestum ostendit.Pulcherrimæ ergo & saluberrimæ vitæ agendæ rationes,corpora exercentes,germanam & firmam efficiunt pulchritudinem,spiritu in seipsum attrahente succum omnem & frigidum spiritum.Ad se autem trahit caliditas ventilata motibus,postquam autem attraxerit, excalefactum, paulatim per ipsas carnes exhalat nutrimenti superabundantiam,aliquanta quidem humiditate, sed in signi caliditate.Et ideo prius quoque exinanitur nutrimentum. Corpori autem immobili cibus minimè adhærescit,sed excidit:quemadmodum à frigido clybano pa-
E nis,vel totus,vel solum fundum relinquens.Iure ergo iis qui per exercitiorum abstersiones non excernunt,& vrinæ & stercora redundant.Redundant etiam eis alia excrementa,& præterea sudores,cum alimētum minimè distribuatur corpori, sed effundatur in ea quæ sunt superuacanea. Hinc etiam ad partes genitales excitantur libidines,cum commoderatis motibus affluat superfluitas. Quocirca liquefacere oportet hanc superfluitatem,& eam in concoctionem effundere,per quam rubescit species. Est autem absurdum eos qui ad Dei imaginem & similitudinem facti sunt,tanquam archetypum exemplar contemnentes,externum ornatum inducere,improbum humanum artificium Dei opificio præferentes. Iubet autem Pædagogus eas in vestitu honesto cum pudore & modestia seipsas exornare, subiectas vi- 1. ad Timoth.1.
F ris propriis,vt etsi qui verbo non pareant,per vxorum cōuersationem absque verbo lucrifiant. CVM viderint,inquit, castam vestram quæ est in Verbo conuersatio- 1.Petri.3
nem.Quorum sit non qui est extrinsecus plicaturæ vel auri appositionis, vel vestiū indumēti ornatus:sed occultus cordis homo in incorruptibilitate mitis et quieti spi

ritus,qui eſt coram Deo pretioſus.Quæ à mulieribus autem per ſe fit operatio, eis A
veram & maximè germanam affert pulchritudinem, vt quæ earum corpora exer-
ceat,& ipſas per ſe ornet:non ab aliis laboratum immundum mundum ſordidum-
que ac illiberalem & meretricium afferens:ſed mundum vniuſcuiuſque pudicę mu
lieris,qui per manus eius, quando maximè opus fuerit, & ſuppeditatur & texitur.
Neque enim vnquam conuenit iis quæ ex foro emuntur,ſed propriis ac domeſticis
videri ornatas operibus,quæ ex Dei legibus vitam ſuã inſtituunt. Res eſt enim pul-
cherrima,mulier domus cuſtos,quæ & ſe & maritum propriis ornamentis induit,
per quæ omnes exultant, filii quidem propter matrem:maritus autem propter vxo
rem.Ipſa autem,propter eos.Omnes verò,propter Deum.Vt paucis igitur dicam, B
Prouerb.31. virtutis pœnus eſt,fortis mulier quæ cibos otioſa non comedit:Eleemoſynæ autem
leges ſunt in ore eius:Quæ os ſuum ſapienter & legitimè aperuit.Quam beatam di
xerunt filii ſurgẽtes,maritus autem eius laudauit,vt ſanctum Verbum dicit per So-
lomonem.Mulier enim pia benedicitur, ipſa autem laudet timorem Domini. Et
Ibidem.12. rurſus: MVLIER fortis corona eſt marito ſuo. Corrigendæ autem ſunt quàm
maximè & figuræ & aſpectus & inceſſus & voces.Non enim eas ita ſe gerere opor
tet vt nonnullæ,quæ geſtus comœdiæ imitantes,& ſaltatorum fractos motus ſeruã
tes,effœminatis motibus, mollibusque ingreſſibus,& fictis vocibus veluti in pro-
ſcenium prodeunt,ſcintillantibus oculis intuentes,ad ineſcandam voluptatem in- C
Ibidem.5. ſtructæ.Mel enim à labris mulieris meretricis diſtillat,quæ ad gratiam loquens gut-
Iudicum.14. tur ſuum impinguat:at id quidem certè poſtea felle amarius inuenies,& magis acu
Ibidem.16. tum quàm gladium ancipitem.Inſipientiæ enim pedes deducunt eos qui illa vtun-
tur poſt mortem ad inferos.Generoſum certè Sampſonem vicit fornicaria: & virũ
ſuum totondit alia mulier. Sed non ita conculcauit Ioſeph alia mulier, victa eſt au-
Geneſ.39. tem Aegyptia fornicatrix,& ſumens vincula temperantiæ potentior apparet ſolu-
ta poteſtate.Optimæ autem ſe habere videtur id quod dictum eſt. In ſumma neſcio
ego ſuſurrare,neque fractus in obliquumque reflexo collo ingredi.quemadmodum
alios hic cinædos multos video in ciuitate,vulſoſque ac picatos. Muliebres autem
motus,luxus,& delitiæ ſunt omnino arcendæ. Mollis enim in incedendo motus,
effœminateque ac eneruatè ingredi,vt ait Anacreon,ſunt valde meretricia. Dicit D
quidem,vt mihi videtur,comœdia,meretricia veſtigia relinquere formam & deli-
tias.Fornicatoria autem veſtigia minimè figuntur in veritate,vias enim vitæ non
ingrediuntur.Sunt autem lubricæ ac periculoſæ eius orbitæ,& quæ non ſunt cogni
tu faciles.Porrò autem oculis maximè parcendum eſt,quoniam melius eſt labi pedi
bus quàm oculis.Dominus itaque quàm fieri poteſt compẽdioſiſſimè medetur huic
Matth.5. vitio: SI TE tuus,inquiens,ſcandalizat oculus, excinde eum,ex imo euellens cu-
piditatem:laſciui autem aſpectus,& verſatilibus ac tanquam conniuentibus oculis
intueri,nihil eſt aliud quàm oculis mœchari, cum per eos cupiditas ineat prima
pugnæ præludia.Ante totum omne enim corpus corrumpuntur oculi. Pulchra au
tem ac bona contemplans oculus,cor lætitia afficit. Hoc eſt,qui rectè contemplari E
didicit,lætitia afficit.Annuens autem oculo cum dolo,viris dolores congregat.Ta
lem vtique effœminatum Sardanapalum,Regem Aſſyriorum,in lecto pedibus ſur-
ſum ſublatis ſedentem,purpuram carpentem, & albuginem oculorum verſantem
introducunt.Quæ hæc exercent mulieres ſuo intuitu ſuiipſarum lenæ ſunt: LV-
Ibidem.6. CERNA enim corporis eſt oculus,inquit Scriptura,per quem apparent interna, lu-
ce quæ cernitur illuſtrata. FORNICATIO autem mulieris in eleuatione oculorũ:
Ad Coloſſen.3. MORTIFICATE ergo membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, im-
munditiam,paſſionem,cupiditatem malam,& auaritiam,quæ eſt idolorum cultus.
Propter quæ venit ira Dei ſuper filios inobedientiæ,clamat Apoſtolus. Nos autem
affectiones animi excitamus,& non erubeſcimus:aliæ quidem ex iis maſtichem de- F
uorantes,obeuntes,diductis labris arrident iis qui ad eas accedunt.Aliæ verò,perin
de ac ſi digitos non haberent,fibulis quas ferunt,capita ſcalpentes,deliciantur,& vt
eas vel ex teſtudine, vel elephante, vel aliquo alio animali mortuo factas habeant
magno

A magno ſtudio procurant. Aliæ autem, tanquam quæ habeant pullulantes quoſdam
flores vt decoræ videantur aſpectantibus, illitis colorihus ornatæ vultus ſuos com-
maculant. Stultam & audacem vocat huiuſmodi mulierem per Solomonem, quæ
neſcit verecundiam: SEDIT in foribus domus ſuæ apertè ſuper ſellam, vocans eos Prouerb. 9.
qui in via prętereunt, eos ſcilicet qui vias ſuas dirigunt. Vocat autem per ſuam ſpe-
ciem & vniuerſam vitam, dicens ſcilicet: Quis eſt veſtrum ſtultiſſimus? Ad me decli
net. Iis autem qui egent prudentia præcipit dicés. Abſconſos panes iucundè tangi-
te, & dulcem furti aquam. Furtiuam hanc dicit venerem. Hinc adiutus Bœotius
„ Pindarus, Dulcis eſt, inquit, furtiua cura Veneris. Miſer autem neſcit quòd ſerpen
tes apud eam habitant, & quòd vadit ad laqueum inferi. Sed reſilias, inquit Pædago
B gus, neque in loco diutius habites, neque in eam tuos defigas oculos. Ita enim aquã
alienam traiicies, & tranſibis Acherontem. Quocirca hæc dicit Dominus per Eſa-
iam: PROPTEREA quòd ambulauerunt filię Sion erecto collo, & in nutibus ocu Eſa. 3.
lorum, & ſimul cum inceſſu trahentes tunicas, & pedibus ludentes, & humiliabit
Deus filias Sion, & reuelabit figuram earum, figuram indecoram. Ego quidem cen
ſeo ne ancillas quidem quæ probas ſequuntur fœminas, oportere turpia dicere aut
facere: ſed ipſas debere caſtigari à Dominis. Valde itaque acriter dicit Comicus
„ Philemon. Cum liceat poſt mulierem liberam, reſpicientem ancillam retro ſequi
„ pulchram, & ex Platæico conſequentem quempiam eam limis intueri. In Domi-
C nam enim retorquetur ancillæ intemperantia, quæ concedit vt qui minora aggre-
diuntur non vereantur ad maiora conſcẽdere, cum eo quòd ignoſcat turpibus, Do-
mina præ ſe ferat ſe eam non damnare. Non ſuccenſere autem iis qui ſe dedunt libi
dini, eſt indicium animi ad ſimilia propenſi. Qualis enim Domina, talis eſt, vt dici-
tur in Prouerbio, catella. A deambulatione autem nobis procul eſt amandandus fu
rioſus inceſſus, ſed honeſtus & lentus nobis eſt eligendus, non autem nimis tardus.
ſed neque in via fluctuare, nec ſupina ceruice obuios reſpicere an ipſum aſpiciant,
tanquam pompam in ſcena traducentem, & anullos oſtentantem: nec ſi in locum
decliuiorem detrudatur eos oportet à famulis in priſtinum locum reduci, vt non-
nullos videmus delicatiores qui videntur eſſe robuſti, ſed ſunt ab animi mollitie ef-
D fœminati. In fortis autem viri vultu nullum eſſe oportet ſignum mollitiei, ſed ne-
que in vlla parte corporis. Neque ergo in motu neque in habitu inueniatur vnquã
magni animi & excelſi dedecus. Neque verò tanquam iumentis famulis vtendum
eſt, ei qui fuerit ſanæ mentis. Quemadmodum enim illis præcipitur, vt cum omni
metu, Dominis, non ſolum bonis & clementibus, ſed moroſis etiam & prauis, ait 1. Petri. 2.
Petrus, ſubiiciantur: ita æquitas, & patientia, & benignitas Dominis pulchrè cõue
nit. In ſumma eſte inquit: OMNES vnamines, miſericordes, fratrum amantes, bo
nis viſceribus præditi, humiles, & quæ ſequuntur: VT BONAE cuiuſdam & amabi-
lis benedictionis hæredes ſitis. Adoleſcentulæ imaginem volens deſcribere Zeno
„ Cittieus, eam ita effingit. Sit, inquit, pura facies, ſupercilium non demiſſum, nec
E oculus ſublimis neque fractus, ceruix minimè ſupina, nec remiſſa membra corpo-
„ ris, ſed erecta, & ſimilia ei qui eſt in tonis, recto tono, ſit in ſermone acumen, & bo-
„ na eorum quæ dicta fuerint memoria, habitusque & motus qui nullam ſpem præ-
„ beat impudicis. Reſideat quidem in vultu pudor, & viraginem aſpectu præ ſe ferat.
Procul autem abſit myropolarum, aurificum, lanificum, cæterarumque officinarũ
caligo, in quibus ornatu meretricio ornatæ, tanquam ſedẽtes in proſtibulo, totum
diem trãſigunt. Neque ergo viri in tonſtrinis & cauponis verſãtes, ſuauibus blan
disque verbis nugentur, & aſſidentes mulieres ceſſent quandoque venari, qui etiã
vt riſum moueant non ceſſant maledicere. Iam verò prohibendus quoque eſt teſſe-
rarum ludus: & præterea ex talorum ludo lucri ſtudium, quod nonnulli acriter per-
F ſequuntur. Talia eis bile vexatis minimè reconditæ inueniunt delitiæ. In cauſa autẽ
eſt otium. Amat autem quis inania quæ ſunt à veritate ſeiuncta. Neque enim aliter
poſſunt recreare animum abſque damno. Vniuſcuiuſque autem hominum mentis
imitatio eſt vitæ electio. Cæterum, vt eſt conſentaneum, ea demum vitæ prodeſt

consuetudo, quæ intercedit cum viris bonis. Rursus autem vitæ vsum cum impro- A
Leuit. 11. Deut. 14. bis hominibus planè suillum agnoscens sapientissimus per Mosen Pædagogus, senio ri populo porcis vesci prohibuit: significans non oportere eos qui Deum inuocant cum impuris versari hominibus, qui porcorum instar corporalibus voluptatibus, obscœnisque cibis, & impudicis titillationibus prurientes, damnosa veneris voluptate perfunduntur. Sed neque miluium, raptoque vescentem auem, & aquilam dicit esse comedendam: NON APPROPINQVABIS iis, inquiens, qui rapina victũ sibi comparant. Porrò autem alia quoque similiter eandẽ habent allegoriam. Cum
Ibidem. quibusnam autem, nempe iustus, vitæ habenda sit coniunctio, rursus dicit per allegoriam: Quidquid enim bifidam habet vngulam, & ruminat est mundum. Quod bifi- B
dam enim habet vngulam, iustitiæ ostendit æquilibrium. Quod ruminat autem proprium iustitię nutrimentum, nempe Verbum, quod extrinsecus quidem ingreditur per catachesin, quemadmodum nutrimentum: ex cogitatione autem tanquam à ventre ad rationalem reminiscentiam intrinsecus reuocatur. Ruminat autem iustus spiritale nutrimentum, cum Verbum habet in ore. Bifida autẽ iure est iustitia, vt quæ & hîc sanctificet, in sæculumque futurum transmittat. Non ducet ergo nos Pædagogus ad spectacula, nec inconcinnè stadia & theatra pestilentiæ cathedram quis vocauerit. Nam hîc quoque scelestum est cõsilium, quemadmodum aduersus iustum, & ideo maledictis deuouetur quod aduersus ipsum initur cõcilium. Magna itaque confusione & iniquitate hi cœtus pleni sunt, & occasio conuentus causa est turpitu- C
dinis, cum viri & fœminæ permixtim conueniant alter ad alterius spectaculum. Hîc perperam iam agit concilium. Dum enim lasciuiunt oculi, calescunt appetitiones, & oculi proximos impudentius respicere assuefacti, quòd concessum otium habeant, intendunt cupiditates. Prohibeantur ergo spectacula & acromata, quæ nequitia, verbisque obscœnis & vanis temere profusis plena sunt. Quod enim turpe factũ non ostenditur in theatris? Quod autem verbum impudens non proferunt qui risum mouent scurræ & histriones? Qui autem ex vitio quod in se est delectationem aliquam perceperunt, euidentes domi imagines imprimunt. Contrà autem qui his demulceri & his affici nequeunt, in ignauis voluptatibus minimè prolabentur. Si dixerint enim pro ludo assumi spectacula ad recreandos animos: dicemus non sapere D
ciuitates, quibus ludus pro re seria habetur. Neque enim ludi sunt inanis gloriæ cupiditates, quæ ad morte afficiendum adeò sunt immisericordes. Sed neque vana studia & inconsideratæ ambitiones, & pręterea suarum facultatum impensæ. Neque verò quæ his de causis excitantur seditiones amplius ludi sunt. Vano enim studio nunquam emendum est otiũ. Neque enim qui sapit, id quod est iucũdum, ei quod est melius prætulerit. At non omnes, inquit, philosophamur. Nunquid ergo nec omnes vitam persequimur? Quid tu dicis? Quomodo ergo credidisti? Quomodo autem præterea Deum amas & proximum, si non philosopharis? Quomodo autem teipsum amas, si non 'is vitæ cupidus? Literas, inquit, non didici. Sed si non didicisti legere, non est quòd de auditu te possis excusare, quoniam is nequit doceri. Fides autem nõ E
sapientum secundum mundum, sed eorum qui secundum Deum sunt sapientes, est possessio. Illa autem etiam absque literis discitur. Eius autem scriptum quod & ad rudes ignarosque homines pertinet, & est diuinum, vocatum est charitas, quæ est decretum spiritale. Licet etiam audire diuinam sapientiam, & licet in administranda republica versari, quinetiam quæ sunt in mundo honestè ex Dei sententia auferre minimè est prohibitum. Qui aliquid vendit aut emit, eorum quæ à se venduntur aut emuntur nunquam dicat duo pretia. Vnum autem ac simplex dicens, & vera dicere studens, si id non consequatur, dum veritatem assequitur, diues est recta animi affectione. Absit autem iusiurandum auctor omnium quæ venduntur. Absit autem etiam in aliis iusiurandum, & ita philosophentur negotiatores forenses, et cau- F
pones: NON ASSVMES nomen Domini in vano. Neque enim eum mun-
Exod. 20. dauerit Dominus, qui nomen eius in vano assumit. Eos autem qui præter hæc faciunt, qui sunt auari, mendaces, hypocritæ, qui veritatem cauponantur, ex paterna aula

A aula expulit Dominus,nolens iniustæ negotiationis,vel verborum,vel quæ ex materia consistunt possessionum domum esse,sanctam domum Domini. In ecclesiam autem venire oportet virum & mulierem,honestè indutos, non simulato incessu, silentium amplectentes,charitatem non fictam possidentes, castos corpore, castos corde, ad Deum rogandum aptos.Hoc amplius habeat mulier: Semper tecta sit, nisi domi fuerit.Est enim honestus habitus,& ex quo nihil possit offensionis suscipi.Ipsa enim nunquam labetur, si & verecundiam & vestem ante oculos posuerit: nec ad peccati lapsum alium prouocabit, dum vultum suum aperit. Hoc enim Verbum requirit, quandoquidem conuenit eam tectam orare. Dicunt autem Aeneæ vxorem propter insignem honestatem,ne cum Troia quidem caperetur perterritã Ioan.2.

B se detexisse:sed etiam dum ab incendio fugeret,mansisse copertam. Oporteret autem tales in tota vita & videri & effingi eos qui Christo initiantur,quales se in ecclesiis ad grauitatem & honestatem componunt,& esse,non autem videri esse tales,adeò mites,adeò pios ac religiosos,adeò charitati deditos. Nunc autem, nescio quomodo,vnà cum locis figuram,habitumque & mores mutant, non secus ac Polypos dicunt petris quibus adhæreſcunt assimilatos, videri quoque colore esse tales.Postquam itaque excesserunt à congregatione,deposita illa quæ in ea erat diuina inspiratione, multitudini cum qua versantur assimilantur: vel potius deposita falsa ac simulata grauitatis persona,deprehenduntur quales esse ignorabantur: &

C cum qui de Deo habitus est sermonem venerati sunt, eum illic relinquunt vbi audiuerunt: foris autem impiis modis & amatoriis canticis se oblectant:tibiarum cantu,plausu,temulentia, & quouis cœno ac sorde oppleti. Hoc autem dum cantant et recantant,ii qui immortalitatem antea celebrabant,tandem perniciosissimam malè canunt palinodiam. Comedamus & bibamus,cras enim morimur. Ii autem non cras verè,sed iam Deo mortui sunt:sepelientes suos mortuos, hoc est, seipsos in mortem infodientes. Eis autem fortiter resistit Apostolus: NE ERRETIS, neque adulteri,neque molles,neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici,& quæcunque alia his adiungit: regnum Dei possidebunt. Præterea: IN REGNVM Dei vocati sumus:dignè regno ambule- 1.Corin.6. 1.ad Thess.2.

D mus Deum diligentes & proximum.Dilectio autem non in osculo censetur, sed in beneuolentia.Illi autem nihil aliud osculo quàm ecclesias conturbant, cum ipsam non habeant intus amicitiam.Etenim hoc vtique turpem mouit suspitionem et maledicentiam,quòd impudenter osculo vterentur quod esse oportebat mysticum. Id sanctum vocauit Apostolus.Regno dignè gustato,ore modesto & clauso beneuolẽtiam animi ostendamus,per quod maximè se exerit mãsuetudo morum. Est autem aliud quoque osculum incestum,veneno plenum,sanctitatem simulans. An nescitis quod etiam phalangia,se ore tantum tangant, graues dolores hominibus afferunt.Oscula autem impudicitiæ sæpe virus immittunt. Manifestum itaque nobis euasit osculum non esse dilectionem.Dilectio enim est Dei: HAEC EST autem c.4.

E dilectio Dei, inquit Ioannes,vt mandata seruemus.Non vt nos inuicem ore demulceamus. ET MANDATA eius grauia non sunt. Cæterum dilectorum quoque in via salutationes,qui volunt per res externas euadere manifesti,ne minimam quidẽ habent gratiam.Si enim in adyto mysticè Deum orare conuenit:consequens fuerit proximum quoque,quem secundo loco iubemur diligere, similiter ac Deum mysticè intus amanter & benignè alloqui tempus redimentes: NOS enim sumus sal terræ.Qui autem amico mane magna voce benedixit,ab eo qui execratur & maledicit nihil videbitur differre.Videtur autem super omnia esse auersandus mulierum aspectus.Non solùm enim si tangantur,sed etiam si spectentur, peccari potest.Quæ maxime vitare oportet eos qui rectè & sincerè instituuntur: OCVLI enim tui recta Matth.5. Ioan.5.

F videant.Supercilia autem recta annuant.Et si enim fieri potest vt qui viderit se fortiter gerat,verumtamen ne cadat cauendum est.Fieri enim potest vt qui viderit,labatur:sed fieri non potest vt qui non viderit concupiscat.Non solùm enim pudicos ac temperantes satis est esse puros,sed etiam adhibenda est opera,vt quod est extrin

Legitur etiam scriptis habitu fideles. Rom. 12. Eccles. 9.

secus, sit ab omni reprehensione & vituperatione alienum, omni exclusa suspitionis causa, vt in summam quandam contrahatur castitas, vt non simus solum fideles, sed etiam videamur fide digni. Etenim hoc quoque cauendum est, vt ait Apostolus, ne quis nos reprehendat: PROVIDENTES enim inquit, bona non solùm coram Domino, sed etiam coram hominibus: AVERTE autem oculum à muliere gratiosa, & ne discas alienam pulchritudinem, inquit Scriptura. Et si causam roges, ipse tibi enarrabit: IN PVLCHRITVDINE enim mulieris multi seducti sunt. Et ex eo, tanquam ignis, accenditur amicitia, quæ ad ignem nunquam cessaturum deducit propter peccatum: amicitia, inquam, quæ ex igne oritur, quam applicarunt amorem. A B

Breuis optimæ vitæ similiter pertractatio, & quot loca Scripturæ sanctæ vitam Christianorum describunt. *Cap. X.*

EGO verò iis quoque qui vxores duxerint consuluerim, ne vnquam vxores suas coram famulis osculētur. Nam nec famulis quidem eū vnquam arridere permisit Aristoteles: tantum abest vt in eorum conspectu videri osculari ac complecti vxorem. Melius est autem vt à domo incipiamus honestatem ostendere matrimonii. Temperantiæ enim maxima est coniugatio, quæ puram spirat ac redolet voluptatem. Admodum enim pulchrè dicit Tragœdia. C

O fœminæ, non hominibus tantas ferunt
Aurum, tyrannis, ulla nec luxuria
Lætitias, boni ut mariti & fœminæ
Piæ æqua mens, fauens mariti commodis.

1. Petri 1.

Hæc præcepta iustitiæ, quæ ab iis qui mundanam sequuntur sapientiam dicta sunt, sunt minimè recusanda. Scientes ergo suum cuiusque officium, in timore conuersemini tempore vestri incolatus, scientes quòd non corruptibilibus argento & auro redempti sumus ex vana nostra conuersatione à patribus tradita, sed pretioso sanguine, tanquam agni immaculati, & in quem nulla cadit reprehensio, Christi: SATIS ergo fuit præteritum tempus, ait Petrus, ad faciēdam Gentium voluntatem, dum ambulauimus in lasciuiis, concupiscentiis, temulentiis, comessationibus, potationibus, & nefariis idolorum cultibus. Limitem habemus crucem Domini, cui crucifigimur, & à prioribus peccatis reprimimur. Regenerati ergo, in veritate affigamur, resipiscamusque atque sanctificemur: QVONIAM OCVLI Domini super iustos, & aures eius in deprecationem ipsorum. Vultus autem Domini super facientes mala. Et quis est qui sit nobis malè facturus, si bonum secuti fuerimus? Optima autem educatio seu institutio, est moderatio, quæ est decorum vndiquaque perfectum, firmaque ac stabilis ordinata potestas, ea quæ sunt inter se inuicem coniuncta & cohærentia factis rectè distribuens, virtute insuperabilis. Hæc quidem vt asperius dicerem adductus sum, procurans salutem correctionis. A me quidem dicta sint, inquit Pædagogus, quoniam: QVI liberè quidem arguit, est pacificus. Vos autem si me quidem audieritis, salui eritis. Quòd si ea quæ dicta sunt non attenderitis, non est mihi curæ. Et tamen ei quoque hoc modo curæ est. Peccatoris enim mauult pœnitentiam quàm mortem: SI AVTEM me audieritis, bona terræ comedetis, dicit rursus Pædagogus, bona terræ humana bona nominans, formam, diuitias, sanitatem, vires, & alimentum. Verè enim bona sunt ea quæ neque auris audiuit, neque vnquam in cor ascenderunt. Apud eum qui verè Rex est, & verè est, sunt bona quæ verè sunt, & nos expectant. Bonorum enim est & donator & custos. Per illorum autem participationem quæ hîc sunt eodem nomine appellantur, hominum imbecillitatem Verbo in Deo erudiente, & eos deducente à sensilibus ad intelligentiam. Quæcunque sunt ergo domi seruanda, & quomodo vita sit corrigenda, nobis satis D E F

Psal. 33. Prouerb. 24. 28. Ibidem. 4. Esa. 5. Eze. 18. 33. Esa. 1. 1. Corin. 2.

A satis disseruit Pædagogus. Quæ itaque solet in via lubenter dicere pueris, donec eos
ad Magistrum deduxerit, ea à nobis veluti in summa per ipsas scripturas subiiciun-
tur & apponuntur, nuda præcepta adducens, tempori quidem peregrinationis ac-
commodans, interpretationes autem earum Magistro relinquens. Eius enim lex
vult timorem soluere, liberum animi arbitrium ad fidem liberans: Audi, inquit, ò
puer, qui rectè institueris, capita salutis. Aperiam enim mores meos, & tibi pulchra
hæc præcepta suggeram, per quæ peruenies ad salutem. Duco autem te per viam sa-
lutarem. Discede à viis erroris, quoniam: NOVIT Dominus viam iustorum, & Psal. 1.
via impiorum peribit. Sequere ergo, ò puer, honam viam, qua ego te deducam, aures
mihi præbens audientes. Et dabo tibi thesauros arcanos, occultos, & qui non pos-
B sunt videri à gentibus, à nobis autem possunt. Sapientiæ autem thesauri non pos-
sunt deficere. quos admirans Apostolus. O profunditas, inquit, diuitiarum & sa- Rom. 11.
pientię. Thesauri autem multi ab vno Deo suppeditantur, hi quidem per Legem, illi
verò per Prophetas reuelantur. Alii verò ore diuino. Alius verò concinens hepta-
chordo spiritus. Cum sit autem vnus Dominus, est idem per hos omnes Pædago- septenario nu-
gus. Hic est ergo quod omnia summatim complectitur præceptum, & ad vitam per- mero.
tinet admonitio: QVEMADMODVM vultis vt vobis faciant homines, vos quo- Matth. 5.
que eis facite. Possunt etiam per duo omnia præcepta comprehendi, vt dicit Domi- Ibidem. 22.
nus: DILIGES Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, et in tota vir
C tute tua, & proximum tuum sicut teipsum. Deinde ex his infert: EX HOC depen Ibidem. 19.
dent tota Lex & Prophetæ. Iam verò ei qui interrogauit. Quid faciam vt vitæ æter
næ hæreditatem possideam? NOSTI mandata, respondit. Qui cum affirmasset:
HOC FAC, inquit, & saluus eris. Veruntamen est etiam distinctius adducenda Pæ-
dagogi henignitas per varia & salutaria præcepta, vt ex copiosa salute & scriptura-
rum ordinatione ea promptius inueniamus. Est nobis qui per Mosen datus est De-
calogus, simplici et vnius generis elemento significans, salutarem peccatorum ap-
pellationem circumscribens. Non mœchaheris. Idola non adorabis. Pueris stuprum Exod. 20.
non inferes. Non furaberis. Non dices falsum testimonium. Honora patrem tuum Deut. 5.
& matrem tuam, & ea quæ illa consequuntur, sunt à nobis seruanda, & quæcunque
D in libris legendis præcipiuntur. Porrò autem pręcipit etiam per Esaiam: LAVAMI c. 1.
NI, & mundi estote, auferte scelera ab animabus vestris coram oculis meis, discite
bonum facere, quærite iudicium. Liberate eum qui iniuria afficitur. Iudicate or-
phano, & iustificate viduam, & venite, & disceptemus, dicit Dominus. Multa etiam
apud alios præcepta inuenerimus. quemadmodum, verbi gratia, orationis quidem,
circa bona opera: ORATIO Domino accepta, dicit Scriptura. Ex exponitur etiam Actuum. 10.
modus orationis: SI VIDERIS, inquit, nudum, operi eum, & necessarios seminis Iaco. 5.
tui non despicies, tunc erumpet mane lumen tuum, & medelæ tuæ cito exorientur, Esa. 58.
& ambulabit ante te iustitia tua, & gloria Dei te complectetur. Quis est autem fru-
ctus huius orationis? TVNC CLAMABIS, & Deus te exaudiet. Adhuc loquente Ibidem.
E te, dicet: Ecce adsum. De ieiunio autem: CVR NAM mihi ieiunatis, ait Dominus?
Non hoc ieiunium ego elegi, & diem, vt homo humiliet animam suam. Ne si col-
lum quidem tuum flexeris vt circum, & saccum ac cinerem substraueris, ne sic qui-
dem vocabitis ieiunium acceptum. Quid ergo sibi vult ieiunium? Ecce hoc est, in-
quit, ieiunium quod elegi, dicit Dominus, solue omne vinculum iniquitatis. Dissol
ue peruersos nexus violentorum contractuum, libera eos qui sunt offensi in acce-
ptilatione, & iniustam omnem scripturam discerpe. Frange esurienti panem tuum,
& pauperes qui tecto carent introduc in domum tuam. Iam verò de sacrificiis quo-
que: QVID MIHI multitudo sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus. Plenus
sum holocaustis arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum, & hœdorũ Esa. 1.
F nolo, nec veneritis vt à me videamini. Quis enim requisiuit hæc de manibus ve-
stris? Atrium meum calcare nõ adiicietis, si similam afferatis. Mane incensum mihi
est abominatio, neomenias vestras & sabbata non fero. Quomodo ergo sacrificabo
Domino? SACRIFICIVM, inquit, Domino spiritus contritus. Quomodo igitur Psal. 50.

coronabo, vel vngam vnguento, vel Domino quodnam incensum offeram? ODOR, A
Eccl.35. inquit, suauitatis Deo est, cor quod glorificat eum qui ipsum fecit. Hæc sunt corona,
Matth.18. næ, & sacrificia, & aromata, & flores Dei. Præterea de patientia: SI PECCAVERIT, inquit, frater tuus, ipsum argue, & si eum pœnituerit, ei remitte. Si septies in die in te peccauerit, & septies ad te conuertatur, dicens: Me pœnitet, ei remitte. Et iis quidem qui militant, per Ioannem præcipit, vt sint solis stipendiis contenti, Pu-
Luc.3. blicanis autem, vt non amplius exigant quàm sit constitutum. Iudici autem: NON
Deut.16. ACCIPIES, inquit, personam in iudicio. Dona enim excæcant oculos videntium, & corrumpunt verba iusta vt liberent eos qui faciunt iniuriam. Quinetiam iis qui
Prouerb. 13. 28. student œconomiæ & domus administrationi: POSSESSIO quæ paratur cum ini- B
Habacuc.2. quitate, minor redditur. Quinetiam de charitate: CHARITAS, inquit, operit mul-
1.Petri.4. titudinem peccatorum. Et de republicæ administratione: REDDITE quæ sunt
Matth.22. Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. De iureiurando autem & de iniuriæ acce-
Leuit.19. ptæ recordatione: NVNQVID EGO mandaui patribus vestris exeuntibus è terra
Eccles.10. Aegypti, vt offerrent mihi holocausta & sacrificia? Sed hoc mandaui vobis. Vnus-
Esa.3. quisque vestrum aduersus proximum in corde suo iniuriæ acceptæ nô recordetur,
Luc.14. falsum iusiurandum non diligat. Quinetiam mendacibus & superbis minatur. Illis quidem, hoc modo: VAE iis qui dicunt dulce, amarum: & amarum, dulce. His verò, sic: VAE prudentes in seipsis, & coram seipsis scientes: Qui enim seipsum humiliat, exaltabitur: & qui seipsum exaltat, humiliabitur. Et misericordes quidem bea- C
Matth.5. tos pronunciat, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Iram autem infelicem
Eccles.30. pronunciat Sapientia: QVONIAM ipsos quoque prudentes perdet. Iam verò iubet quoque inimicos diligere, & in iis qui nos execrantur benedicere, orareque
Matth.5. pro iis qui nobis insultant & nos iniuria afficiunt: ET QVI te, inquit, percutit in maxillam, præbe ei & alteram. Et si quis abstulerit tibi tunicam, ne prohibeas quo-
Ibidem.21. minus tollat etiam pallium. De fide autem: QVAECVNQVE petieritis in oratione credentes, accipietis, inquit. Infidelibus autem nihil est fidum, vt ait Pindarus. Ac famulis quidem vtendum est, tanquam nobis ipsis. Sunt enim homines, sicut nos. Deus enim est omnibus liberis & seruis ex æquo, si consideres. Oportet au-
Prouerb.13. tem fratres quoque peccantes non punire, sed reprehendere: QVI SVO enim par- D
cit baculo, inquit, suum odit filium. Præterea gloriæ quidem expellit cupiditatem,
Matth.23. dicens: VAE vobis Pharisæi, quoniam amatis primas sedes in synagogis, & saluta-
Ibidem.11. tationes in foro. Peccatoris autem amplectitur pœnitentiam, quæ peccata sequitur
Luc.7. pœnitentiam diligens. Solum enim Verbum est, in quod peccatum non cadit. Est
1.Petri.2. enim peccare natura omnibus innatum & commune. Post peccatum autem resipiscere, non est cuiusuis hominis, sed eius qui est iure magnifaciendus. De communi-
Matth.25. catione autem: VENITE, inquit, ad me omnes benedicti, estote hæredes regni, vobis parati à constitutione mundi. Esurii enim, & dedistis mihi ad comedendum: sitiui, & dedisti mihi potum. Peregrinus eram, & me collegistis: nudus, & me operuistis: infirmus, & visitastis me. eram in carcere, & ad me venistis. Et quando fecimus E
aliquid horum Domino? Ipse rursus dicet Dominus, fratrum beneuolentiam beneuolè in seipsum conuertens, & dicens: QVODCVNQVE fecistis his paruis, mihi fecistis. Et ibunt qui tales sunt in vitam æternam. Tales sunt Verbi leges, verba consolatoria, non in tabulis lapideis, digitis Domino scriptis, sed scriptæ in cordibus hominum, in quas solùm non cadit interitus. Quocirca fractę sunt tabulæ eorum qui erant duri cordis, vt fides puerorum imprimeretur in teneris mentibus. Ambæ autem Leges Verbo seruiebant, ad humanæ naturæ institutionem. Illa quidem per Mosem, hæc verò per Apostolos. Cuiusmodi autem tradita sit per Apostolos puerilis institutio, mihi videtur de eo quoque genere necessario disserendum. Imò verò sui recordans dicit Pædagogus. Atque ipsa quidem eius præcepta rursus exponam F
Zacha.8. veluti in semine: DEPOSITO mendacio loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus alter alterius membra. SOL non occidat super ira-
Ephe.4. cundiam vestram, neque locum date Diabolo: QVI FVRABATVR, nô amplius furetur,

A furetur, sed potius laboret, operans bonum, vt possit impertiri egenti: OMNIS amaritudo, & ira, & excandescentia, & clamor, & maledictum tollatur à vobis, cum omni vitio: ESTOTE alter in alterum benigni, misericordes, vobis inuicem gratificantes, quemadmodum Deus quoque vobis in Christo gratificatus est: ESTOTE ergo prudentes, & Dei imitatores, sicut filii dilecti, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit vos. Mulieres quidem propriis viris subiiciantur, tanquam Domino. Mariti autem suas vxores diligant, sicut Christus dilexit ecclesiam. Se ergo inuicem diligent qui sunt coniuncti, sicut propria corpora: FILII obedite vestris parentibus. Patres ne prouocate ad B iram filios vestros, sed educate eos in disciplina & admonitione Domini. Serui obedite Dominis secundum carnem, cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo ex animo cum beneuolentia seruientes. Et Domini benefacite seruis vestris, remittentes minas, scientes quòd & ipsorum & vester Dominus est in cœlis, & non est personæ acceptio: SI VIVIMVS spiritu, spiritu & ambulemus: NE SIMVS vanæ gloriæ cupidi, alter alterum prouocantes, alter alteri inuidentes. Alter alterius onera portate, & ita implete Legem Christi: NE ERRETIS, Deus non subsannatur: QVOD bonum est facientes, ne animo deficiamur. proprio enim tempore metemus. Non dissoluti, pacem in vobis agite: ADHORTAMVR autem vos fratres, admonete in-C solentes, consolemini pusillanimes, sustinete infirmos, patientes estote erga omnes. Videte ne quis malum alicui pro malo reddat. Spiritum ne extinguatis, Prophetiam ne nihili ducatis. Omnia autem probate, & quod bonum est tenete. Ab omni specie mala abstinete. In oratione perseuerate vigilantes in ipsa. In gratiarum actione, in sapientia ambulate apud eos qui extra sunt tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia, sale sit conditus, vt sciatis quomodo oporteat vos vnicuique respondere. Enutriamini in sermonibus fidei. Exerceamini ad pietatem. Corporalis enim exercitatio ad modicum est vtilis. Pietas autem est vtilis ad omnia, habens promissionem vitæ quæ nunc est, & futuræ. Qui fideles habent Dominos, ne contemnant, quoniam fratres sunt, D sed magis seruiant, quoniam sunt fideles. Qui largitur, sit in simplicitate. Qui præest, in studio. Qui miseretur, in hilaritate. Charitas non ficta, malum odio habentes, bono adhærentes, fraterna dilectione vestri inuicem amantes, honore vos inuicem præuenientes, studio non pigri, spiritu feruentes. Domino seruientes, spe gaudentes, afflictionem sustinentes, in oratione perseuerantes, hospitalitatem persequentes, vsibus sanctorum communicantes. Hæc pauca ex multis, exempli gratia, ex ipsis Scripturis percurrens Pædagogus, suis apponit pueris, per quæ, vt semel dicam, funditus excinditur vitium, & circumscribitur iniquitas. Plurima autem alia præcepta quæ ad electas personas pertinent, in sanctis libris scripta sunt; hæc quidem Presbyteris, alia verò Episcopis, alia Dia-E conis, alia autem viduis, de quibus fuerit aliud dicendi tempus. Multa autem etiam per ænigmata, multa verò per parabolas quoque possunt prodesse iis qui in ea incidunt. Sed non est meum inquit Pædagogus, hæc docere, sed magistro ad sancta verba exponenda opus habemus, ad quem nobis eundum est.

Et iam quidem certè tempus est, mihi quidem cessandi à Pædagogia: vobis autem audiendi Magistrum. Cum is autem vos exceperit in bona disciplina eductos, edocebit eloquia. Rectè autem cecinit ecclesia & sponsus, qui est solus magister, boni patris bona voluntas, sapientia germana, sanctificatio cognitionis. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, vt dicit Ioannes: qui medetur & corpori & animæ nostræ, proprio nempe homini, Iesus. Non solùm autem F pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Et in hoc cognoscimus quòd ipsum cognouimus, si eius mandata seruemus. Qui dicit: Cognoui ipsum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est. Qui autem seruat eius sermonem, verè perfecta est in eo Dei dilectio. In hoc cognoscimus

Marginal notes: Ephe. 5. — Ibidem. 6. — Ad Gala. 5. — Ibidem. 6. — 1. ad Thess. 5. — Ad Colossen. 4. — 1. Ad Timoth. 4 — Ibidem. 6. — Rom. 12. — 1. Ioan. 2.

quòd in eo sumus. Qui dicit in ipso manere, debet sicut ille ambulauit ipse quoque ambulare. O alumni beatæ Pædagogiæ, impleamus pulchram ecclesiæ personam, & ad bonam matrem infantes accurramus, & si simus sermonis auditores, beatam glorificemus œconomiam, humanæ scilicet carnis susceptæ con filium, per quod tanquam à Pędagogo quidem homo instituitur, sanctificatur autem, tanquam Dei puellus, & in cœlis quidem versatur, è terra institutus, patrem autem illic sumit, quem discit in terra. Omnia Verbum & facit, & docet, & instituit. Equus freno ducitur, & taurus iugo, fera laqueo capitur. Homo autem verbo transformatur, quo feræ mansuescunt, inescantur natatilia, & attrahuntur volucres. Hoc verbum seu ratio reuera equo frenum con struit, tauro iugum, feræ laqueum, pisci arundinem, aui laqueum. Hoc rempublicam gerit, agros colit, imperat & est administer, & vniuersa fabricatur. A B

Hoc terram, ac cœlum, maris æquoraque alta creauit,
Astraque quæ cœlum pulchra vndique cuncta coronant.

O diuina opera. O diuina præcepta. Aqua hæc in seipso fluctuet. Hic ignis iram contineat, aër hic vagetur in æthere: terra autem & concrescat & ferat. Quando ego volo hominem formare, elementa sunt mihi materia, vnà cum meo figmento cohabito. Si me cognoueris, ignis tibi seruiet. Tale ac tantum est verbum. Hic est Pædagogus, mundi & hominis opifex, & propter ipsum iam est mundi quoque Pædagogus, cuius iussu ambo constamus, expectantes iudicium. Neque enim furtiuum fert hominibus vocale verbum. Erit verbum sapientia, vt ait Bacchylides. Irreprehensibiles autem, & integri, & inculpati Deo, vt dicit Paulus, filii, in medio generationis prauæ & peruersæ, tanquam luminaria, in mundo apparete. Quod ergo restat, propter talem Verbi celebrationem Verbum orabimus. Placare tuis ô Pædagogæ pueris, pater auriga, fili Israël, & pater vnum ambo, Domine. Da nobis qui tua sequimur præcepta, vt impleamus similitudinem imaginis, & pro viribus sentiamus bonum Deum, & iudicem non acerbum, præstaque vt omnes qui in tua pace versamur, vt in tuam ciuitatem transferimur, cum vndas peccati absque fluctibus tranauerimus, tranquilli cum sancto Spiritu conueniamus, & ineffabili sapientia noctu & interdiu ad perfectum vsque diem laudantes, gratias agamus, laudemus vnum Patrem, & Filium: Filium, inquam, Pædagogum & Magistrum, vnà cum sancto Spiritu. Qui vnus est omnia, in quo omnia, per quem omnia vnum, per quem est quod semper est, cuius membra omnes, cuius sunt gloria & sæcula. Qui est vndiquaque bonus, vndiquaque pulcher, vndiquaque sapiens, vndiquaque iustus. Cui gloria nunc & in secula seculorum. Amen. Quoniam autem Pædagogus nos duxit in ecclesiam, ipseque sibi, ipsi, Verbo, inquam, quod docet, & omnia considerat, assidet, bene habuerit, si nos cum in hoc loco sumus, iustæ gratiarum actionis mercedem, pulchræ Pædagogiæ conuenientem laudem Domino offeramus. C Ad Philip. 2. D E

HYMNVS CHRISTI SERVATORIS, A SANcto Clemente compositus, è Graeco verbatim nulla versus habita ratione traductus.

FRęnum pullorum indocilium.
Penna volucrum non errantium.
Verus clauus infantium.
Paſtor agnorum regalium.
Tuos ſimplices
Pueros congrega.
Ad ſanctè laudandum,
Sincerè canendum,
Ore innoxio
Chriſtum puerorum ducem.
Rex ſanctorum,
Verbum,qui dómas omnia,
Patris altiſſimi.
Sapientiæ rector.
Laborum ſuſtentaculum
Aeuo gaudens.
Humani generis
Seruator Ieſu.
Paſtor, arator,
Clauus, fręnum,
Penna cœleſtis
Sanctiſſimi gregis.
Piſcator hominum,
Qui ſalui fiunt.
Pelagi vitii
Piſces caſtos
Vnda ex infeſta
Dulci vita ineſcans.
Sis dux ouium,
Rationalium paſtor
Sancte,ſis dux
Rex, puerorum intactorum.
Veſtigia Chriſti.

Vita cœleſtis.
Verbum perenne.
Aeuum infinitum.
Lux ęterna.
Fons miſericordię.
Operatrix virtutis
Honeſta vita
Deum laudent, Chriſte Ieſu.
Lac cœleſte
Dulcibus vberibus
Nymphę Gratiarum
Sapientię tuę expreſſum.
Infantuli
Ore tenero
Enutriti
Mammæ rationalis
Roſcido ſpiritu
Impleti.
Laudes ſimplices,
Hymnos veraces,
Regi Chriſto,
Mercedes ſanctas
Vitæ doctrinæ,
Canamus ſimul.
Canamus ſimpliciter,
Puerum valentem,
Chorus pacis.
Chriſto geniti,
Populus modeſtus,
Pſallamus ſimul deum pacis.

A *SCHOLIA.*

Cap. Secundum.

[a] *Est quidem hic locus Græcè corruptus, sed hanc esse existimo sententiam.*

Cap. III.

B [a] *Mastichen rodentes, ut sordes scilicet ex dentibus emundent.*

[b] *Metoposcopus qui ex frontis inspectione hominis naturam coniectat.*

[c] *Coxarum, Græcè λορδουμένης id est posteriores lumborum partes constringendo, anterius protendere pectus. Id enim significat λορδὸς quod est contrarium dictioni κυρτὸς id est, conuexus.*

[d] *Sceleratas intelligit Tribades, quas uocant etiam Lesbias & Etæristrias.*

Cap. IIII.

[a] *Circulatoribus, Græcè est μητραγύρταις sunt autem Metragyrtæ qui matri Deorum Rheæ dedicati, & præstigias inducunt, et philtra componunt, quos etiam Gallos uocant, qui sibi absciderunt uirilia, & sunt ad turpia patienda paratissimi.*

C [b] *Melitæus catellus paruus et humilis quem κυνίδιον uocant, ex eo quòd in altum non assurgat. Est enim κυνίδιον diminutiuum à κύων, quod paruum hominem significat dicitur autem Melitæus à Melite insula in mari Tyrrheno.*

Cap. VI.

[a] *Cinyras fuit Cypriorũ Rex longè ditissimus. Is fertur ab irata Venere impulsus, filiæ suæ Myrrhæ stuprum intulisse ex qua natus est Adonis.*

D

Cap. VII.

[a] *Scriptura dicit sub iunipero & panem ὀλυρίτην est autem ὄλυρα quod multi uocant βρόμον.*

Cap. X.

[a] *Phenis ludus est eiusmodi. Ex ludentibus pueris quis sphærã tenens, deinde eam alii prius ostendens eam ad alium mittebat. Ita autem dictus est uel a Phenicida qui prius inuenit, uel a uerbo φενακίζειν quod significat decipere. Decipiebat enim, ut qui alii quidem ostenderet, alii uerò*

E *traderet.*

CLEMENTIS ALEXANDRINI SCRI ptoris grauiſsimi et antiquiſsi mi Stromatum libri octo Gen tiano Herueto Aurelio inter- prete.

FLORENTIAE.

COSMO MEDICI
CLARISSIMO ET PRVDEN TISSIMO FLORENTIAE DVCI GENTIANVS HERVETVS.

S. D. P.

CVM Clementis Alexandrini Stromatum octo libri varia & multiplici eruditione referti, è tua bibliotheca exprompti, & à tuo typographo Græcè in lucem editi, à me Latinè eſſent verſi, Clariſſime Princeps, non committendum putaui, vt cum ii in ſtudiorum manus propediem eſſent venturi, neſcirent cuinam hunc theſaurum eos ferre acceptum oporteret. Nam cum multis nominibus tibi plurimum debeant qui literarum ſtudiis delectantur, ſe quidem certè huius verè admirabilis auctoris editione tibi adeò obligatos fateantur neceſſe eſt, vt diuini huius beneficii memoriam nulla ſit vnquam delētura obliuio. Eſt certè eiuſmodi hic eius Commentarius, qui cuiuſuis doctrinæ tantas continet opes & tam innumerabiles, vt nullus ſit vllis artibus ac diſciplinis præditus, qui non ſit ex eo maximam vtilitatem accepturus. Qui ſi interiiſſet, & non tua ope eſſet in vitam propè dixerim reuocatus, incredibilem feciſſet iacturam Chriſtiana reſpublica. Quo quidem nomine ipſum quoque Clementem, quem, ſuum opus ad publicam vtilitatem conſcriptum, ab interitu eſſe vindicatum, gaudere eſt conſentaneum, magnas quoque tibi gratias & habiturum, & ſuis ad Deum precibus eſſe relaturum, piè credendum eſt. Ea verò magna laus eſt optime princeps, non ſolum viuos ſed eos quoque qui è viuis exceſſere, tibi immortali tuo beneficio obſtringere. Plurima ſunt profectò eaque maxima & præclariſſima, quæ plurimi in te iure ſuſpiciunt, laudant, & admirantur: nihil eſt tamen quod omnes vno ore magis prædicant atque adeò in cœlum ferunt quàm & tuum inſignem doctrinæ amorem, & eximiam in doctos beneuolentiam. Et meritò profectò. Nam cum in hac diuinitus ad te delata pulcherrimæ reipublicæ adminiſtratione hoc tibi propoſueris, & eo omnes tuas actiones huc vſque direxeris, vt quod quidem eſt optimi & verè Chriſtiani principis inſtitutum, ciues tui bene ac beatè viuant, quod tum demum fit cum expulſis vitiis ſuus eſt virtuti ac dignitati locus: quid honeſtius & vtilius quàm & ex antiquorum monimentis præclara inſtituta & fa-

cta discere, & ad res honestas tuo exemplo, studio & auxilio tuos ciues incitare? Ea re certe factum est vt cum peritissimi instar medici, & bene valentes ea quæ ad tuendam sanitatem pertinent docuisses, & ægros partim lenibus, partim acribus, prout morbus postulabat, medicamentis curasses, sit exoptata salus vestræ reddita reipublicæ. Sed quo feror, qui contra ac statueram in tuas laudes excurro, quas nec tam parui est ingenii, nec tam exiguæ in dicendo facultatis, minime certe huius epistolæ breuitatis celebrare: & non potius ad Clementem nostrum redeo.? Quidni enim eum nostrum vocem, cum vterque in eum quod potuit contulerit? Tu eum liberaliter excepisti, fouisti, recreasti, nitidumque & rectè curatum in publicum exire iussisti. Ego autem protinus non vulgari inita cum eo amicitia, non satis habui eum audire Græcè loquentem, nisi etiam, vt Latinis omnibus euaderet familiaris, eum Romanè loqui docerem. Quàm bene quidam esto aliorum iudicium. Neque enim is sum qui nesciam quàm sit difficile Græcum senem sermonem discere peregrinum, maximè si ipse magister in ea quam ipse docet lingua sit hospes. Quomodocunque tamen se habeat, ego sedulo sum conatus, & me præstitisse opinor, vt si nihil aliud, cogitata certè sua Latinè fideliter & familiariter explicet. Huius itaque Clementis quæ quidem extant opera, maximo tuo beneficio in lucem nuper edita, cum Latinè reddidissem, & pulcherrimis typis in publicum edenda Florentiam misissem, hoc diuinum Stromatum opus faustissimis tuis auspiciis emittendum esse censui. Quod quidem vt facerem eo lubentius sum adductus, quòd cum Petrus Victorius vir egregiè doctus, Marcello Ceruino Cardinali Sanctæ Crucis, viro in primis pio & docto, in cuius sum clientela cum Protrepticon Clementis benignè suppeditasset, omnia eius opera dedicarit, ab officio meo non alienum fore duxi, si hæc Stromata felici tuo nomini consecrans, testatúm relinquerem quàm sit bonis omnibus gratum, & immortali laude celebratum, hoc tuum doctrinæ studium, & ad bonas prouehendas artes & disciplinas inexhausta liberalitas.

Vale Princeps optime, & Clementi Latinè loquenti faciles aures paulisper præbe. Eugubii pridie Non. Iulii. 1551.

CLEMENTIS ALEXANDRINI, STROMATVM LIBER PRIMVS.

Deest principium.

* * * *

VT ea sub manu legas, & ea seruare possis. Vtrùm autem ne omnino quidem, an est aliquibus permittendum scribere? Et si prius quidem: quis est vsus literarum? Sin autem alterum: aut viris bonis: aut iis qui non sunt eiusmodi. Ridiculum quidem certè fuerit, eorum qui sunt boni ac studiosi scriptis repudiatis, eos qui tales non sunt componentes admittere. Sed Theopompo quidem & Timæo, qui fabulas & maledicta componunt, præterea autem Epicuro quòque qui est princeps &
C author impietatis, quinetiam Hipponacti & Archilocho tam turpiter scribere concedendum est: ei autem qui veritatem prædicat, prohibendum est posteris vtilitatem relinquere. Pulchrum autem esse & honestum existimo, iis etiam qui postea futuri sunt, bonos filios relinquere. Ac filii quidem, corporum, animę autem sunt fœtus orationes. Iam Patres eos dicimus qui nos catechesi instituerunt. Philosophia autem, humana est & se lubenter communicat. Dicit itaque Solomon.
FILI, si susceptam præcepti mei dictionem apud te absconderis: exaudiet sapientiam auris tua. Sermonem qui seminatur, in eius qui discit anima, absconditum dicit, tanquam in terra, & hæc est plantatio spiritalis. Vnde etiam infert. ET applicabis Prouerb.2.
D bis cor tuum ad intelligentiam, applicabis autem ipsam ad admonitionem filio tuo. Anima enim animæ, & spiritus spiritui copulatus, per sermonis seminationem id quod deiectum est augent & viuificant, filius autem est, quisquis eruditur, ex eo quòd ei qui eum erudit obediat. FILI, inquit, præscriptorum meorum ne obliuiscaris. Quòd si non est omnium cognitio: asinus ad lyram, vt ii dicunt qui prouerbiis vtuntur, vulgo sunt quæ scripta sunt. Sues quidem certè magis delectantur luto quàm aqua munda. PROPTEREA, inquit Dominus, loquor eis Matth.13.
in Parabolis, quòd videntes non vident, & audientes non audiunt, & non intelligunt, non quòd eis Dominus præbeat ignorationem. Sic enim sentire est nepharium, sed quòd eam quæ inerat, Propheticè arguerit, & ea quæ dicebantur non
E esse intellecturos indicarit. Iam autem cernitur ipse Seruator, qui ex redundanti Luc.19.
copia, pro eius qui accipit viribus, quæ ex exercitatione seruis augentur, facultates distribuerat, reuersus cum eis rationem ponere, quãdo iis quidem qui eius pecuniam auxerant, qui in modico fuerant fideles, exceptis, eos super multa constituturum pollicitus, in Domini gaudium iussit ingredi: ei autem qui pecuniam ad fœnerandum creditam occultauerat, & eam ipsam quam acceperat absque vllo emolumento reddebat. SERVE, inquit, nequam & ignaue, oportebat te pecuniam meam dare nummulariis, & ego veniens meam recepissem. Propter hæc Seruus inutilis iniicietur in tenebras exteriores. TV ERGO fortis estò, ait quoque Paulus, in gratia quæ est in Christo Iesu, & quæ audiisti à me per multos te- 2.Tim.2.
F stes, ea committe fidelibus hominibus, qui quidem idonei erunt alios quoque docere. Et rursus. STVDE teipsum Deo probum exhibere operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. Si ambo ergo verbum prædicant: hic Ibidem.
quidem scripto, ille verò voce: quomodo non sunt ambo admittendi, qui effece-

runt vt fides operetur per dilectionem? A culpa autem eius qui quod est opti- A
mum non elegit, Deus est prorsus alienus, & minimè eius causa. Iam verò illo-
rum quidem munus est verbum fœnerari: horum autem, probare, & aut accipe-
re, aut non. Iudicium autem in ipsis iudicatur. Sed prædicandi quidem scien-
tia est quodammodo Angelica, vtrouis modo iuuans, seu per manum, seu per lin-
guam operetur. Quoniam qui seminat in spiritum, de spiritu metet vitam æter-
nam. Quod autem bonum est facientes, ne simus pusillo & abiecto animo. In eum
quidem certè qui diuina prouidentia in eam inciderit, confert ea quæ sunt maxi-
ma, principium fidei, vitæ rectè instituendæ promptum & alacre desiderium, ve-
ritatis appetitionem & ad eam incitationem, motum inquisitionis, vestigium co B
gnitionis, & vt rem in pauca conferam, dat materiam & occasionem salutis. Qui
autem in verbis veritatis germanè & sincerè sunt educati, accepto vitæ æternæ
ἐφοδίῳ. viatico, sublimes in cœlum feruntur. Valde itaque mirabiliter dicit Apostolus.
Semper vos exhibentes vt Dei ministros, vt pauperes, multos autem ditantes, vt
2.Corin.6. nihil habentes, & omnia possidentes. Os nostrum apertum est ad vos. TESTIFI
COR autem, inquit scribens ad Timotheum, coram Deo & Christo Iesu, & ele-
1.Tim.5. ctis Angelis, vt hæc serues absque præiudicio, nihil faciens secundum prouocatio
πρόσκλισιν. nem. Necesse est ergo vtrosque eos probare seipsos, illum quidem an dignus sit
qui dicat & monimenta relinquat. hunc verò, an iure possit audire & legere. Etiã
eucharistiam cum quidam vt mos est diuiserint, permittunt vnicuique ex populo C
eius partem sumere. Ad accuratè enim perfectéque eligendũ ac fugiẽdum optima
est conscientia. Firmum autem eius fundamentum, est recta vita, cum ea quę cõue
nit doctrina, & sequi alios iam probatos & qui se rectè gesserunt optimũ est, & ad
1.Corin.11. veritatem intelligendam, & ad exequenda mandata. Quamobrem qui comederit
panem & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domi-
ni. Probet autem homo seipsum, & sic de pane edat, & de calice bibat. Conse-
quens est ergo, vt qui vt proximis prosit curam suscipit, consideret, nunquid au-
dacter ac temere, & aliqua in aliquos ductus æmulatione, ad docendum prosilue-
rit, num gloriam aucupetur eius verbi communicatio, num hanc solam accipit
mercedem, eorum qui audiunt salutem, num loquendi ad gratiam, sordiumque D
acceptorum munerum criminationem effugerit qui per literarum monimenta lo
1.Tim.2. quitur. NVNQVAM enim in sermone adulationis fuimus, sicut nouistis, inquit
Apostolus, neque in prætextu auaritiæ. Deus testis, neque quærentes gloriam ab
hominibus, neque à vobis, neque ab aliis, cum possemus esse oneri vt Christi A-
postoli, sed fuimus mansueti in medio vestri, sicut nutrix fouet filios suos. Eadem
autem ratione eis quoque qui sunt diuinorum verborum participes obseruandũ
est, num nimium curiosi animi vitio inducti, tanquam vrbium ædificia visuri, ad
id accedant, num veniant vt sint rerum secularium participes, cum audierint eos
qui sunt Christo consecrati, ea quæ sunt ad victum necessaria lubenter communi
care. Sed sunt ii quidem hypocritæ, & ideo mittantur. Si quis autem non videri E
iustus sed esse velit, oportet vt optima is sit conscientia. Si est ergo messis quidem
multa, operarii verò pauci: re vera orare oportet vt maximè sit plurium operario
rum copia. Est autem duplex agricultura, vna quidem quæ scriptis non contine-
tur: altera verò quæ continetur. Vtrouis autem modo Domini operarius præcla-
rum frumentum seminauerit, & spicas auxerit & messuerit, verè diuinus appare-
Ioan.6. bit agricola. OPERAMINI, inquit Dominus, non cibum qui perit, sed qui ma-
Matt.5. net in vitam æternam. Sumitur autem nutrimentum & per cibos & per verba, &
reuera beati sunt pacifici, qui eos qui in hac vita & errore ab ignoratione oppu-
gnantur, contraria docendo transmouent, & traducunt ad pacem quæ est in Ver
bo & vita quæ est ex Deo, & eos qui esuriunt iustitiam, panis distributione nu-
triunt. Sunt enim etiam animæ propria habentes nutrimenta, & aliæ quidem au- F
gentur per agnitionem & scientiam, aliæ verò per Græcam pascuntur Philoso
phiam, cuius, quemadmodum nucum, non est quiduis esculentum. Qui autem
plantat

A plantat & irrigat, cum eius qui auget sint ministri, in ministerio vnum sunt. Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum proprium laborem. Dei enim sumus cooperatores. Dei agricultura. Dei ædificatio estis, vt ait Apostolus. *1.Corin.3.* Neque verò permittendum est auditoribus vt ex comparatione faciant probationem: neque verbum tradendum est examinandum iis qui educati sunt in artibus omnis generis doctrinæ, & inflatorum argumentorum viribus animam iam habent præoccupatam, & nondum exinanitam. Qui autem ex fide conuiuari instituerit, is ad diuinorum verborum susceptionem firmus est ac stabilis, vt qui iudicium quod bona nititur ratione, nempe fidem habeat. Eum autem hinc ex redundanti copia sequitur persuasio. Hoc itaque erat illud Propheticum. NISI credideritis, *κρίσιν εὔλογον iudicium rationabile, alludit autē ad λόγον.*

B non intelligetis. Dum ergo tempus habemus, operemur bonum, maximè autem apud domesticos fidei. Vnusquisque autem eorum ex beati Dauidis sententia psallat gratias agens. Asperges me Domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Auditam mihi facies lætitiam, & exultatione exultabunt ossa humiliata. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne proiicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Atque qui ad præsentes quidem dicit, & tempore probat, & iudicio iudicat & discernit ab aliis eum qui potest audire, obseruans orationes, mores, consuetudines, vitam, motus, habitus, a- *Esa. 6. Galat. 6. Psal.50.*

C spectum, sermonem, triuium, petram, viam quæ conculcatur, terram fertilem, silueſcentem regionem, & regionem bonam ac feracem, & quæ colitur, & quæ potest multiplicare sementem. Qui autem per literarum monimenta loquitur, apud Deum Sacramenti religione obstringitur, hæc in scriptis vociferans, nec lucri gratia, nec inanis gloriæ causa, nō vinci ab affectione, non quæstui seruire, non efferri voluptate, sed eorum qui legunt sola frui salute, cuius nec est in præsentia particeps, sed spe expectans eam quæ omnino reddēdi est retributionem ab eo qui operariis pollicitus est se redditurum mercedem pro meritis. Sed nec eum qui in virorum numerum adscriptus est oportet desiderare remunerationem. Non enim *ἀφοσιοῦται.*

D qui sua benefacta iactauit, propter gloriationem accepit retributionem. Qui autem eorum quæ oportet aliquid facit propter remunerationem, aut vt rectè operans studens recipere, aut vt maleficus pœnam vitans, an non mundana tenetur consuetudine? Oportet autem Dominum, quo ad eius fieri potest, imitari. Is autem fuerit qui Dei voluntati inseruit, qui cum gratis acceperit, dat gratis, satia magnam recipiens mercedem ipsam vitæ institutionem. NON ingredietur autem, inquit, in sancta merces meretricis. Porrò autem prohibitum est offerre altari pretium canis. Cui autem mala educatione & doctrina obtusus est animæ oculus, vadat ad propriam lucem, ad veritatem, quæ in scriptis ea quæ non sunt scripta indicat. QVI sititis, ite ad aquam, dicit Esaias. Et bibite aquam de vasis ve- *Deut.23. ἄλλαγμα. Esa.55.*

E stris, monet Salomon. Plato itaque qui est ex Hebræis Philosophus, iubet Agricolas non irrigare, neque aquam ab aliis sumere, nisi cum prius apud se foderint vsque ad terram quæ virginalis dicitur, terram aridam & aquæ expertem inuenerint. Inopiæ enim non succurrere non iustum est. Otio autem ac socordiæ viaticum suppeditare minimè est honestum, etiam si onus quidem simul imponere rationi esse consentaneum, simul autem portare non conuenire dicebat Pythagoras. Simul autem accendit scriptura igniculum animæ, & conuenientem oculum dirigit ad contemplationem, fortasse quidem etiam aliquid immittens vt is qui inserit Agricola, id autem quod inest excitans. Multi enim in nobis, ex diuini Apostoli sententia, sunt infirmi & imbecilli, & dormiunt multi. Si autem nos ipsos di- *Prouerb.5. Plat. de 8. Leg. Est apud Plat. ἐν κοπρώνι ... quod Clemens hic dicit παρθενικόν. 1.Cor.11.*

F iudicaremus, non diiudicaremur. Non est autem hoc opus scriptura artificiosè comparata ad ostentationem. Sed mihi ad senectutem reconduntur monimenta, obliuionis medicamentum, verè imago & adumbratio euidentium & animatarum illarum orationum quas dignus habitus sum qui audirem, & virorum bea-

torum,quique reuera erant maximl pretii & æstimationis. Eorum vnus quidem A
in Grecia,Ionicus,Alii verò in magna Grecia,Alter eorũ erat ex Cœlesyria,alter
ex Aegypto,Alii autem ex oriẽte,& eius alter quidem Assyrius,Alter verò in Pa-
læstina Hebræus ex alto ducta origine. Cum autem in eum vltimnm incidissem,
erat autem primus potestate,conquieui in Aegypto venans ea quæ latuerant. Si-
cula re vera apis,Prophetici & Apostolici prati flores decerpens,synceram quan-
dam & incorruptam cognitionem ingenerauit eorum qui audiebant animis. Sed
qui veram quidem beatæ doctrinæ seruabant traditionem, statim à Petro & Ia-
cobo & Ioanne & Paulo, sanctis Apostolis, filius à Patre accipiens, pauci autem
sunt patribus similes,ad nos quoque Deo volente peruenerunt, illa à maioribus B
data & Apostolica depositari semina.Rectè autem scio fore vt exultent, non hac
dico lætati expositione,sed sola ea obseruatione quæ est in annotatione.Est enim
Græcè est ἀκρὸς, sed puto legendum, παιδὸς. hæc vt opinor, descriptio, animæ desiderantis beatam ita conseruare traditio-
nem vt non possit effugere.Filio autem amante sapientiam, pater lætitia afficie-
tur.Putei qui exhauriuntur,emittunt aquam magis perspicuam, corrumpuntur
autem ii quorum nullus est particeps.Ferrum quoque vsus seruat purius,vsus au-
tem defectus ei generat rubiginem. Vt semel enim dicam, exercitatio salubrem
Matt.5. habitum ingenerat & spiritibus & corporibus. Nemo accendit lucernam & po-
nit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui accepti fue-
rint conniuio.Quid enim iuuat sapientia,quæ non sapientem efficit eum qui po- C
test audire.Preterea autem semper quoque seruat Seruator, & semper operatur
vt videt Patrem. Docens aliquis plus discit, & dicens sepe vna audit cum iis qui
ipsum audiunt.Vnus est enim magister & eius qui discit & eius qui audit,qui &
mentem irrigat & rationem.Nunquid etiam prohibuit Dominus à bono feriari
σαββατίζειν. & sabbatum agere.Diuinis autem mysteriis & sancta illa luce impertiri illos con-
cessit qui ea possent capere.Iam verò non reuelauit multis ea quæ non erant mul-
torum,sed paucis quibus sciebat conuenire,qui & ea possent accipere,& ex eis in
formari. Arcana autem,sicut Deus,verbo creduntur,non scripto. Quòd siquis
Matth.10. dicat scriptum esse.Nihil occultum quod nõ manifestabitur:nihil opertum quod
Luc.11. reuelabitur:à nobis quoque audiat, ei qui occultè audit occultum manifestatum D
iri,& ei qui secretè ea quæ traduntur potest seruare, apertum iri quod opertum
est,vt veritas,& id quod multis est occultum, fiat paucis manifestum. Nam cur
omnes nesciunt veritatem?Cur autem non est ab omnibus amata iustitia,si est o-
mnium iustitia? Sed enim traduntur mysticè mysteria,vt sit etiam in ore loquen-
tis id quod loquitur,potius autem non in voce,sed in intelligentia. Dedit autem
Ephe.4. Deus ecclesiæ alios quidem Apostolos,alios verò Prophetas,alios verò Euangeli
stas,alios verò Pastores & Doctores ad perfectionem sanctorum,ad opus ministe
rii,ad ædificationem corporis Christi. Horum itaque meorum commentario-
rum scriptura,scio quàm sit imbecilla, si conferatur cum illo spiritu gratia pleno,
quem vt audiremus digni sumus habiti,fuerit autem imago, archetypum in me- E
Prouerb.1. moriam reuocans,ei qui thyrso ictus fuerit. SAPIENTI, enim inquit, loquere,
& erit sapientior.Quinetiam habenti adiicietur. Profitetur autem, non arcana
satis posse interpretari,multum abest, sed tantum in memoriam reuocare,siue ali
quando obliti fuerimus,siue ne obliuiscamur. Multa autem rectè scio effluxisse
propter longitudinem temporis,vt que absque scriptis effugerint. Vnde memo-
riæ mee imbecillitatem subleuans, expositionem capita constituentem, salutare
memoriæ monimentum mihi comparans,hac necessario vsus sum descriptione.
Sunt ergo quædam quorum ne recordati quidem sumus, erat enim apud viros
beatos magna quedam vis.Sunt etiam quædam non annotata,quæ cum tempore
mansissent,nunc effugerunt,aliqua autem quæ extinguebantur,vt que flaccesce- F
rent in ipsa cogitatione.Quoniam autem iis qui non sunt probati, non facile po
test exhiberi eiusmodi ministerium:hæc monumentis suscitans,nonnulla quidem
consultò prætermitto,timens scribere quæ etiam caui dicere, non vtique inui-
dens,

A deus, neque enim fas, sed iis timens ne ea inciderent, ne in aliam forte partem accipientes laberentur, & puero gladium, vt dicunt qui prouerbiis vtuntur, præbere inueniremur. Neque enim fieri potest vt quæ scripta sunt non elabantur, etiam si à me non edita mansérint. Reuoluta autem, & vna semper voce, nempe ea quę scripta est vtentia, interroganti nihil amplius pręter ea quæ scripta sunt respondent. Necessario enim semper auxilio indigent, aut eius qui scripsit, aut alterius qui eisdem insistit vestigiis. Sunt autem quædam, etiam quæ mihi tacitè significabit scriptura, & in aliis quidem insistet, alia verò tantum dicet, conabitur autem & celans dicere, & occultans aperire, & tacens ostendere, & quæ ab insignibus hęresibus decreta sancita sunt adducet, & aduersus ea dicet quæcunque ante pro-
B pheticam contemplationem prius dispensata esse oportet, quæ nobis procedet ex gloriosa & veneranda traditionis regula, ab ortu mundi progredientibus, ea quæ ex naturali contemplatione necessario prius tractanda sunt prius adducens, pręparata prius terra & à spinis & ab omni herba, agricolæ ritu, ad plantandam vineam. Certamen enim est etiam prœludium certaminis, & mysteria sunt ea quæ præcedunt mysteria. Neque verò verebuntur nostri commentarii vti iis quæ sunt pulcherrima ex philosophia, & iis quæ præcedunt disciplinis. Non enim solum propter Hebræos, & eos qui sunt sub lege, par est fieri Iudęum, sed etiã propter Græcos græcum, vt omnes lucri faciamus. Et in epistola ad Colossenses, ADMONENTES, inquit, omnem hominem & docentes in omni sapientia, vt exhibeamus
C omnem hominem perfectum in Christo. Quanquam alioqui commentariorum descriptioni conuenit splendor contemplationis. Iam verò ipsa quoque bonarum disciplinarum copia est veluti quoddam condimentum Athletę cibo permixtum, non delitias quidem captantis, sed bonum appetitum sumentis, laudis amorem. Psallentes quidem certè, nimis intensum grauitatis sonum modulatè remittimus. Quemadmodum autem qui volunt alloqui populum, hoc sæpenumero faciunt per præconem, vt ea quę dicuntur magis exaudiantur: ita hic quoque cum ad multos habenda sit à nobis oratio quæ præcedit traditionem, adducendæ sunt opiniones & voces quæ eis in singulis resonant, per quas ii magis conuertentur qui au-
D dient. Et vt paucis dicam. In multis quidem margaritis vna est. In multa autem piscium piscatione vnus est callionymus, tempore autem & labore & elucescet veritas, si bonus obtigerit adiutor. Per homines enim diuinitus plurima beneficia suppeditantur. Atque omnes quidem qui visu vtimur, ea quæ cadunt in ipsum cõtemplamur, sed alii aliorum gratia. Iam non similiter ouem contemplatur coquus & pastor. Ille quidem an sit pinguis diligenter scrutatur: hic verò lac ouis obseruat an sit generosum. Mulgeat quidem aliquis, si cibo egeat: vellus tondeat, si ei tegumento opus sit. Sic mihi etiam procedat fructus bonæ Græcorum doctrinæ. Nullam enim existimo scripturam adeo fortunatam præcedere, cui nullus omnino contradicat: sed illam existimandum est esse rationi consentaneam, cui nemo
E iure contradicit. Et actio simul & institutum est admittendum, non quod est à reprehensione alienum, sed quod nullus iure reprehendit. Non statim autem si quis non principaliter efficit, hoc facit quòd id deuitet: sed id agit diuinam quandã sapienter adhibens dispensationem, & se rebus accommodans, & in omnem partem versans. Neque enim qui habet virtutem, via ad virtutem amplius opus habet, neque qui valet viribus, eget instauratione. Quemadmodum enim terram prius rigant Agricolæ: ita etiam nos, eo quod ebibi potest ex Græcorum orationibus, id quod est in eis terrestre prius irrigamus, vt suscipiat spiritale semen quod deiicitur, & id facile possit alere. Continebunt autem hæ orationes, quæ dicuntur στρωματεῖς. idest, stragulæ varièque contextæ, admixtam veritatem Philosophiæ de-
F cretis, vel potius coopertam & absconsam, sicut testa operitur id quod est in nuce esculentum. Fidei enim semina, solis, vt existimo, conuenit seruari fidei agricolis. Non me autem latuerunt ea etiam quæ ab aliquibus imperitè tumultuantibus iactantur, qui dicunt oportere in iis versari quæ sunt maximè necessaria, & quæ fi-

Marginalia: ὑποτυπώσεων. — 1. Corin. 9. — Col. 1. — χρησομαθία. — εὐφραίνεσθαι. — καλλιώνυμος. Hunc dicunt aliqui esse Anthiam, alii ἱερὸν ἰχθὺν seu sacrũ piscẽ. — κατὰ προηγούμενον — συμπεριφερόμενος.

dem continent: externa autem & quæ sunt superuacanea transilire, quæ nos fru- A
stra conterunt & detinent in iis quæ ad finem nihil conferunt. Alii autem etiam
Philosophiam ex malo ad hominum perniciē existimant in vitam esse ingressam,
vt quæ profecta sit, à maligno aliquo inuentore. Ego autem quòd vitium quidem
malam habeat naturam, nec alicuius boni esse agricola vnquam sustinuerit, in his
totis ostendam orationibus quæ dicuntur στρωματεῖς, tacitè significans aliqua ra-
tione diuinę quoque prouidentiæ opus esse Philosophiam. De commentariis au-
tem, qui in temporibus necessariis, Græcorum complexi sunt opinionem, tantū
dico iis qui reprehendendi studio delectantur. Primum quidem etsi sit inutilis
Philosophia, si eam esse inutilem confirmare vtile est, est vtilis. Deinde nec fieri B
potest vt ii Græcos condemnent, qui nuda de eorum decretis dictione vtuntur, si
nō vnà sigillatim ad ea aperienda descendant vsque ad cognitionem. Est enim vel
maximè fide digna probatio quæ est cum experientia, quoniam vel perfectissima
inuenitur demonstratio, eorum quæ sunt damnata, cognitio. Multa itaque licet
ad finem non conferant, artifici ornamentum afferunt. Et alioqui varia ac multi-
plex doctrina & variè probat id quod adducitur, & Catechumenis admirationē
afferens, ea quæ sunt præcipua dogmata, ad eorum qui audiunt persuasionem, de
ψυχαγωγία. ducit, & ad veritatem. Est autem fide digna eiusmodi animum permouens persua
sio, per quam qui sunt doctrinę studiosi, quæ male exagitatur, suscipiunt veritatē,
ad hoc vt neque ipsa Philosophia vitę perniciem afferat, cum sit rerum falsarum C
& malorum operum artifex, quam nonnulli falsò affirmarunt esse euidentem ve-
ritatis imaginem, donum Græcis datum diuinitus: neque nos à fide auellamur, à
fraudulentæ artis veluti quibusdam decepti præstigiis, sed vt semel dicam, maio-
ri integumento vtentes, exercitationem aliquam fidei demonstratiuam vtcun-
que comparemus. Quinetiam ipsorum quoque dogmatum conflictus, dum inter
se conferuntur, veritatem conciliat, vnde cōsequitur cognitio, non quòd per prin
cipalem rationem ingressa sit Philosophia, sed quòd per eum fructum qui capitur
ex cognitione, veræ comprehensionis firmum ac stabilem suscipiamus persuasio-
nem, propter eorum quę subintelliguntur scientiam. Taceo quòd hæ orationes
multiplici ac varia doctrina in vnum corpus coagmentatæ, volunt ex arte celare D
semina cognitionis. Quemadmodum ergo qui studio tenetur venationis, post-
quam quęsiit, inuestigauit, indagauit, canes qui cursu persequerentur emisit, fe-
ram capit: ita etiam apparet verum dulcedine quæsitum, & labore paratum. Qua-
ἐξορχήσασθαι. nam ergo de causa sic tuos commentarios tibi ordinare visum est? Quoniam ma-
gnum est periculum, verè arcanam verę Philosophię rationem, iis propalare, qui
profusè quidem ac petulanter, sed non iure volunt contra omnes dicere, omnia
autem nomina ac verba turpiter & indecore eiaculantur, & seipsos fallentes, &
eorum qui sibi adhærent oculos præstringentes. Hebræi enim signa quęrunt, vt ait
1.Corin.1. Apostolus. Græci autem sapientiam quærunt. Magna est autem turba eiusmodi.
Ac eorum quidem aliqui voluptatibus mancipati, cum velint non credere, omni E
veneratione dignā irrident veritatem barbariem habentes ludibrio. Aliqui au-
tem alii seipsos erigentes, calumnias verbis inuecture contendunt, contentiosas cō
ἐριστικοὶ ἢ parantes quæstiones, dictiuncularum venatores, pusillarum quarundam artium
ἱμαντελικτοί. æmulatores, litigatores, & iurgiorum consarcinatores, vt ait ille Abderitanus.

Lingua volubilis est hominum, est & fabula multa.
Dictorum omnimodum hinc atque hinc diuisio multa est,
Quod uerbum edideris te tale audire necesse est.

Habetur in Græco ζυγόνων, id est turturibus, sed puto legendum τεττίγων, id est, cicadis.

Ob hāc ergo artem se efferentes Sophistę infelices, canoris quibusdam suis nugis
garrientes, cum in nominum delectu & certa dictionum compositione & conne F
xione tota vita laborant, cicadis apparent loquaciores, eos quibus pruriunt aures,
non satis, vt mihi videtur, viriliter demulcentes & titillantes.

Verborum non stilla cadens, sed flumen, inertum.

Et certè

A Et certè quomodo veterum calceorum, imbecilla quidē sunt eis alia & diffluunt. sola autem eis restat lingua. Pulchrè autē eos insectans, scribit Solon Atheniensis.

Ad linguam aspicitis, & dulcia uerba loquentis.
Quilibet ast uestrum uulpis uestigia figit.
Cunctis est uobis petulans mens. χαῦνος νόος

Hoc vtique significat vox illa salutaris. Vulpes foueas habent, filius autem homi nis non habet vbi caput reclinet. Soli enim ei, vt arbitror, qui credit, perfectè distincto ab iis bestiis quę dictæ sunt à scriptura, eorum quæ sunt caput conquiescit, nempe benignum & mansuetum verbum. Qui comprehendit sapientes in astutia ipsorum. Dominus enim solus cognoscit disceptationes sapientum, quòd vanæ B sunt. Sapientes vtique scriptura vocante Sophistas, qui in dictionibus versantur & artibus superfluis. Vnde ipsi quoque Græci, eos qui in re aliqua curiosè versan tur, sapientes simul & Sophistas denominatiuè appellarunt. Cratinus itaque cum in Archilochiis Poëtas recensuisset, ait. Vobis Sophistarum examen quod prodiit? Et similiter Iophon Comicus in Aulœdis Satyris, dicit de Rapsodis & aliquibus alijs. *Nanque introiit.* Matt. 8. Luc. 9. 1. Corin. 3.

Vna Sophistarum caterua plurima.

De iis & similibus qui se inani dicendi genere exercuerunt, pulcherrimè dicit diui na scriptura. PERDAM sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abole bo. Homerus autem & fabrum vocat sapientem, & de Margite, si is vtique is est, C sic scribit. 1. Cor. 1.

Hunc nec aratorem Dii fossoremue crearunt,
Vllo alione modo sapientem, atque abfuit omnis.

Hesiodus autem cum Linum Citharœdū dixisset esse cuiusuis sapientię peritum. Nautam etiam non veretur dicere sapientem scribens.

Nautica in arte aliquid qui nec sapit.

Daniel autem Propheta, Mysterium, inquit, quod Rex rogat, non est sapientum, Magorum, incantatorum, Gazarenorū potestas vt Regi annuncient, sed est Deus in cœlo reuelans. Quinetiam appellat sapientes Babylonis. Quòd autem scriptura sapientiam appellet æquiuocè omnem mundanam siue sapientiā siue artē, alię autē D sunt quæ per additionem & compositionem humana sint ratione excogitatæ, & quòd à Deo sit quæ arte fit & est sapiens excogitatio, manifestum erit si hanc dictionem adiecerimus. ET LOCVTVS est Dominus ad Mosen, dicens. Ecce vocaui Beseleel filium Vri, filii Or de tribu Iuda & impleui eum diuino spiritu sapiētiæ, vt in omni opere excogitet & architectetur, operetur aurum & argētum & ęs & hyacinthum & purpuram & coccinum, & vt operetur opera lapidea, & fabrilem artem lignorum, vsque ad illud, & omnia opera. Deinde vero generalem infert orationem. ET CVILIBET intelligenti corde dedi intelligentiam, hoc est, ei qui potest suscipere labore & exercitatione. Rursus autem apertè scriptum est ex E nomine Domini. ET TV loquere omnibus sapientibus cogitatione, quos impleui spiritu sensus. Habent quidem aliquam peculiarem naturę proprietatem, qui sunt sapientes cogitatiōne. Duplicem autem sensus spiritum accipiunt ab ea quæ est principalis sapientia, ii qui seipsos idoneos exhibuerunt. Qui persequuntur enim artes sordidas & illiberales, eo quod circa sensus excellit fruuntur. Auditu quidem, qui dicitur communiter Musicus: tactu verò, figulus: & voce, cantor: olfactu, vnguentarius: visu, qui ea quæ in sigillis exprimuntur est tornandi facultate præditus. Qui autem in doctrina versantur, suppeditatam habent consensionem, per quam Poëtæ modos, dictionem Rhetores, & syllogismos Dialectici, & F Philosophi apprehendunt eam quæ ad se pertinet contemplationem. Ad inuenien dum enim & excogitandum res est apta consensio, quæ & iam probabiliter animum applicare persuadet, animi autem auget applicationem vnà ad sciētiam quoque exercitatio. Meritò ergo Apostolus variam ac multiplicem dixit Dei sapien- Daniel. 2. Exod. 31. συναίσθησιν. ἐπιβολήν.

tiam,vt quæ multifariam multisque modis, per artem, per scientiam, per fidem, A
per Prophetiam suam ostendat potentiam ad nostrum beneficium. Quoniam o-
Eccles.1. MNIS sapientia à Domino,& cum ipso est in secula,vt dicit Iesu sapientia. Si enim
Prouerb.2. prudentiam & sensum magna voce inuocaueris,& eam quęsieris sicut argenti the
sauros,& prompto & alacri animo inuestigaris,intelliges Dei cultum, & sensum
diuinum inuenies. Ad differentiam sensus qui versatur in Philosophia, dixit Pro-
pheta,quem pręclare ac magnificè docet scrutari ad profectum in Dei cultu &
pietate in Deum. Ei autem opposuit sensum qui est in Dei cultu, cognitionem
significans,& hæc dicens. DEVS enim dat sapientiam ex ore suo,& sensum simul
& prudentiam, & iustis instar thesauri recondit auxilium. Iis enim qui à Philoso
phia fuere iustificati,auxilium tanquam thesaurus reconditur,ea quoque consen- B
sio quę ducit ad Dei cultum & pietatem in Deum. Atque erat quidem ante Do-
mini aduentum Philosophia Græcis necessaria ad iustitiam: nunc autem est vtilis
ad Dei cultum & pietatem iis qui fidem colligunt per demonstrationem. Quo-
niam pes, inquit, tuus non offenderit, si quæ bona sunt ad Dei prouidentiam re
feras, siue Græca sint, siue nostra. Omnium.n. bonorum Deus est causa, sed alio-
rum quidem principaliter, vt testamenti veteris & noui. Aliorũ autem per conse
quentiam, sicut Philosophię. Forte autem principaliter tunc etiam Græcis data
fuit, priusquã Dominus Gręcos quoq; vocasset. Nam ipsa quoque Græcos Pęda-
gogi more docebat, sicut lex Hebręos ad Christum. Præparat ergo Philosophia, C
Prouerb.4. ei viam muniens qui à Christo perficitur. Iam sapientiam, inquit Solomon, vallo
circunda,& te exaltabit, corona autem voluptatis te proteget. Nam cum tu eam
per Philosophiam & multam rectam eruditionem lorica munieris, Sophistis inac
cessam seruaueris. Atque est quidem vna via veritatis, sed in eam tanquam in flu-
uium perennem alia aliunde fluenta influunt. Diuinè ergo dictum est. AVDI fili
mi,& mea verba suscipe, vt sint tibi multę vię vitæ, vias enim sapientiæ doceo te,
ne te deficiant fontes qui ex ipsa terra scaturiunt. Quo quidem in loco vnius cu-
iusdam iusti vias plures salutares recensuit. Infert autem alias multorum multas
iustorum vias, hoc modo id indicans. Viæ autem iustorum splendent sicut lux.
ἀφορμαί. Fuerint autem mandata quoque,& quæ prius audiuntur disciplinę, viæ & admi- D
Luc.13. nicula vitę. HIERVSALEM Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, si-
cut gallina congregat pullos suos. Hierusalem autem exponitur visio pacis. Signifi
ἀποτυπώσαν- cat ergo prophetice, eos qui pacificè res sacras inspexerint, ad vocationem multis
τας. modis institui. Quid ergo? Voluit quidem, non autem potuit? Quot aut modis,
aut vbi? Bis, per Prophetas,& aduentum. Multiplicem ergo sapientiam ostendit
dictio quoties;& vnoquoq; modo qualitatis & quantitatis omnino seruat aliquos
Sap.1. & in tẽpore & in seculo. Quoniam Spiritus Domini repleuit orbem terræ. Quòd
Prouerb.7. si quis vim afferens, dicat. Ne animum adhibe mulieri malę. Mel.n. distillat à labiis
mulieris meretricis, Græcam esse eruditionem, audiat quę deinceps sequuntur,
Quæ ad tempus vngit guttur suum. Philosophia autem non adulatur. Quãnam er- E
go significet eam quę fornicata est, dilucidè infert. Stultitiæ enim pedes deducunt
eos qui ea vtuntur post mortem ad inferos, eius autem vestigia minimè sunt stabi-
lia. Fac ergo vt via tua longè absit à stulta voluptate. Ne steteris ad fores domus
eius, vt non tradat aliis vitam tuam. Et protestatur. Deinde te pœnitebit in sene-
ctute, quando contritę fuerint carnes tui corporis. Hic est enim finis stultę volu-
ptatis. Et hęc quidem ita se habent. Cum autem dixerit. Ne sis multum apud alie-
nam, vti quidem; sed non immorari & permanere in doctrina seculari admonet.
Verbo enim Domini præparant, ac prius instituunt, quę temporibus conuenienti
bus vnicuique generationi vtiliter data sunt. Iam enim quidam ancillarum inesca-
ti amatoriis, contempserunt Dominam Philosophiam,& ex ipsis alii quidem con- F
senuerunt in Musica: alii verò in Geometria: alii autem in grãmatica: plurimi autẽ
in Rhetorica. Sed quemadmodum liberales quę stant in circulo disciplinę, confe-
runt ad Philosophiam quæ est ipsorum domina: ita etiam ipsa Philosophia condu-
cit ad

A cit ad parandam sapientiam. Est enim Philosophia quidem exercitatio. Sapientia verò scientia rerum diuinarum & humanarum, & causarum ipsarum. Est enim sapientia domina Philosophiæ, sicut illa eius quæ prius auditur disciplinæ. Si enim Philosophia profitetur continentiam & linguæ & ventris & eorum quæ sunt sub ventrem, & est propter se eligenda: multo videbitur venerabilior & prestantior, si exerceatur propter Dei honorem & cognitionem. Eorum autem quæ dicta sunt per hęc præbebit scriptura testimonium. Sarra erat olim sterilis. Abrahę autem vxor, cum non pareret, Sarra, ancillam suam nomine Agar Aegyptiam permittit Abrahę ad liberorum susceptionem. Sapiētia ergo quę cum fideli cohabitat, fidelis autem & iustus reputatus est Abraham, erat adhuc sterilis & sine liberis in illa generatione, vt quæ nihil adhuc Abrahæ quod esset ex virtute

φιλοσοφίας Græce habetur sed legēdū puto σοφίας.

Genes. 11. et. 17.

B peperisset: meritò autem volebat, vt qui proficiendi adhuc tempus haberet, cum mundi seu seculi disciplina, per Aegyptum autem allegoricè significatur mundus, prius congrederetur, postea autem ad eam quoque accedens diuina prouidentia gigneret Isaac. Interpretatur autem Philo Agar quidem incolatum, hic enim dictū est. Ne multum sis apud alienam. Sarram autem meum principatum. Licet ergo ei qui disciplinis prius est institutus, venire ad sapientiam quę vel maximè principatum obtinet, à qua augetur genus Israeliticum. Ex quibus ostenditur sapientiā esse docendi potestate præditam, ad quam peruenit Abraham, ex contemplatione cœlestium transiens ad eam quæ ex Deo est fidem & iustitiam. Per Isaac autem id quod per se didicit indicatur. Quare etiā Christi typus inuenitur. Is fuit vir vnius

Genes. 32.

C vxoris, nempe Rebeccæ, quam transferunt tolerantiam. Dicitur autem Iacob congredi cum pluribus, vt qui exponatur exercitator. fiunt autem exercitationes per plura & differentia dogmata. Vnde hic etiam nominatur Israël, qui re vera est vi perspiciendi præditus, vt qui sit multarum rerum peritus & ad exercendum accōmodatus. Fuerit etiam aliquid aliud quod significatur per tres illos priores patres, nempe esse firmum ac validum cognitionis signaculum, quod constat ex natura, & doctrina, & exercitatione. Habueris autem etiam aliam eorum quæ dicta sunt similitudinem, Thamar quæ sedit in triuio, & visa est esse meretrix. quam studiosus Iudas, exponitur autem potens, qui nihil relinquit quod non consideret ac scrutetur, considerauit & ad eam declinauit, seruans eam quam habuit in Deum

Ibidem. 32.

Ibidem. 38.

D confessionem. Vnde etiam Abraham, cum Sarra æmularetur Agar quæ erat in maiori quàm ipsa existimatione, vt qui secularis Philosophiæ solum id quod est vtile elegisset. ECCE, inquit, ancilla in manibus tuis, vtere ea vt lubet. Quasi diceret, Secularem quidem amplector doctrinam, & vt iuniorem, & vt conseruam: scientiam autem tuam, vt perfectam Dominam, honoro & colo. ET AFFLIXIT eam Sarra quod perinde est ac correxit & admonuit. Rectè itaque dictum est. Noli negligere disciplinam Domini, neque defatigeris cum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. Ac prædictæ quidem scripturæ in aliis locis examinatæ, alia mysteria adesse significant.

Ibidem. 16. et. 21.

Prouerb. 3. Heb. 12.

E Hinc ergo dicimus Philosophiam nuda ratione habere inquisitionem veritatis & naturæ eorum quæ sunt. Hæc autem est veritas de qua ipse dixit Dominus. Ego sum veritas, & rursus disciplinā quæ præcedit eā quæ est in Christo quietem, exercere mentem & excitare intelligentiam, generando ingenii acumen aptum ad inquirendum per veram Philosophiam, quam inuentam vel potius acceptam Mystæ habent ab ipsa veritate. Multum autem confert promptitudo ad videndum ea quæ oportet per exercitationem. Mentis autem fuerint exercitatio ea quæ mente possunt percipi. Triplex autem eorum natura, quæ in quantis continuis, & quantis discretis, & iis quę sunt dicenda consideratur. Quæ enim ex demonstrationibus con

Ioan. 14.

F ficitur oratio, perfectam animæ fidem facit eius quod consequitur, vt non putet id quod demonstratum est aliter se habere: nec sinit vt iis succumbat quę nobis per fraudem incurrunt. In his ergo disciplinis à sensilibus expurgatur & excitatur anima, vt possit veritatem perspicere. Educatio enim, & bona quæ seruatur eruditio,

bonas efficit naturas, & bonæ naturæ talem suscipientes disciplinam, fiunt adhuc A priorbus meliores, cum ad alia, tum ad gignendum, quemadmodum in aliis animalibus. Vnde etiam dicit. VADE ad formicam ô piger, & efficere illa sapientior, quæ multum & omnis generis nutrimentum recondit tempore messis aduersus minas hyemis, aut. VADE ad apem, & disce eam esse opificem. Ipsa enim omne pratum depascens, vnum fauum generat. Si autem oras in cella penuaria, sicut docuit Dominus adorare spiritu; non vtique in sola domo versabitur œconomia, sed etiam in anima, quænam sint ei tribuenda, & quemadmodum & quantum, & quænam sint reponenda, & in ipsam recondenda, & quando ea afferenda, & apud quos. Non enim natura sed disciplina viri boni & honesti fiunt, quemadmodum medici & gubernatores. Omnes itaque communiter videmus vitem & equum, B sed sciet quidem Agricola, vitis ne ad ferendum fructum bona sit an mala, & qui equorum habet cognitionem, facile discernit ignauum vel celerem. Alios autem esse aliis natura ad virtutem aptiores, ostendunt quidem quędam studia eorum qui sunt aliis natura aptiores: nullam autem ex virtute perfectionem arguunt eorum qui sunt meliori natura, cum etiam qui natura minimè apti sunt ad virtutē, eam quam par est assecuti disciplinam, vel ad omne genus probitatis & honestatis peruenerint, & contra, qui natura apti erant ad virtutem euaserint mali negligentia & incuria. Nos rursus natura ad societatem & communicationem aptos iustosque Deus fabricatus est. Vnde nec iustum ex sola impositione oriri dicendum est, ex pręcepto autem bonum opificii excitari intelligendum est, cum ex C disciplina didicerit anima velle bonum eligere. Sed quemadmodum vel sine literis fidelem posse esse dicimus: ita quæ in fide dicuntur posse intelligere eum qui non didicit confitemur. Quę enim bene dicuntur admittere, aliena autem non admittere, non sola fides, sed quæ circa disciplinam versatur fides efficit. Quod si ignorantia, imperitia simul & inscitia, rerum diuinarum & humanarum scientiam æquè affert ac doctrina, at quemadmodum in vitæ paupertate licet rectè viuere, ita etiam licet in abundantia, & facilius simul & celerius cum præcedentibus disciplinis liberalibus posse aliquem virtutem venari confitemur, quæ tamen non est eiusmodi vt sine iis capi nō possit, sed tunc quoque ab iis qui di D dicerunt, & sensus habent exercitatos. ODIVM enim, inquit Salomon, excitat contentio. Vias autem vitę custodit disciplina, vt non decipiamur, neque circũueniamur ab iis qui ad auditorum perniciem improbam artem exercuerunt. Disciplina vagatur, inquit, inconfutabilis. Oportet autem arguendi & refellendi genus persequi, vt Sophistarum fallaces repellantur opiniones. Rectè profectò ac diuinè Anaxarchus scribit in libro de Regno. Multa ac varia doctrina multum quidem iuuat, multum autem lædit eum qui eam possidet. Iuuat quidem eum qui dignus est, lędit autem eum qui quiduis dicit vel in vniuerso populo. Oportet autem scire mensuram temporis. Hic est autem finis sapientiæ. Quicunque autem canunt pro foribus, etiam si quid doctum cecinerint, non reputati sapientes opinio E nem subeunt stultitię. Et Hesiodus.

Musarum, reddunt hominem quæ multa loquentem.

Diuinum, vocalem. In verbis enim copiosum dicit multa loquētem, acrem autem ac vehementem, vocalem, & diuinum, eum qui est peritus, & Philosophus, & sciens veritatis. Apparet itaque priores illas liberales Gręcorum disciplinas vnà cum ipsa Philosophia venire diuinitus ad homines, non principaliter, sed quemadmodum imbres erumpunt in terram bonam, & in fimum, & super domos. Similiter autem germinat & herba & frumentum, & nascitur etiam ficus in monimētis, & si qua est arbor impudentior. Et quæ nascuntur, emergunt in figura eorum quę vera sunt, quoniam eandem pluuię virtutem sunt assecuta, sed non eandem habuere F gratiam quam ea quæ in solo pingui nata sunt, vt quę vel arefacta vel euulsa fuerint. Porro autem hic quoque est vtilis parabola sementis, quam Dominus est interpretatus. Vnus enim est agricola terræ quæ est in hominibus, qui ex alto seminat à

Pouerb. 6. — Ecclesi. 11. — πεμώ. — Ioan. 4. — ἀπλῶς. — πεπαιδεία. — Prouerb. 11. — πολυμαθία. — πολυφραδέοντα, αὐδήεντα, θέσπιον. — Matth. 13. Mar. 4.

A nat à constitutione mundi alentia semina, qui vnoquoque tempore verbum principale impluit, tempora autem & loca quæ susceperunt, genuere differentiam. Et alioqui agricola non solum frumentum, & si eius quoque sunt plures differentiæ, sed etiam alia semina seminat, ordeum, fabas, pisa, cicer & semina quæ olera in ortis producunt, & flores. Eiusdem est autem agriculturę, & plantandi officiũ, ἀρεξ. & operandi quæcunque pertinent ad ipsa plantaria, ortos, & pomaria, & in summa, ad omnis generis arbores producendas & alendas. κοπιώμενα καὶ κηδευτικὰ σπέρματα, Similiter autem non sola ars pascendarum ouium, sed & boum equorumque & canum alendorum & curandarum apum artes omnes, & vt semel dicam, quæ in curandis gregibus animalibusque nutriendis versantur, inter se quidem differunt eo quod est magis & minus. Sed sunt omnes vitæ vtiles. Philosophiam autem non dico Stoicam, nec
B Platonicam, aut Epicuream, & Aristotelicam, sed quæcunque ab his sectis rectè dicta sunt, quę docent iustitiam cũ pia scientia, hoc totum selectum dico Philosophiã: quæcunque autem ex humanis amputata cogitatis adulterarunt, ea nunquam diuina dixerim. Iam verò illud quoque consideremus, quòd si quando rectè viuunt qui nesciunt benefacere, accidit enim vt benefaciant, nonnulli autem per intelligentiam ad veritatis verbum feruntur tanquam ad scopum: Abraham autem non ex operibus iustificatus est sed ex fide; nihil ergo eis post vitæ finem proderit, etiã si nunc rectè operentur, nisi fidem habeant. Propterea enim Greca voce expositæ sunt scripturæ, vt nullum vnquam ignorantiæ possint prætextum afferre, cum possint quæ sunt apud nos audire si tantum voluerint. Aliter dicit aliquis de verita-
C te, aliter veritas seipsam interpretatur. Aliud est veritatis coniectura, & aliud veritas, aliud similitudo, aliud idipsum quod est. Et altera quidem accedit disciplina & exercitatione; altera verò potestate & fide. Est enim donum doctrina pietatis, gratia verò fides. Facientes enim Dei voluntatem, voluntatem cognoscimus. Aperite Psal. 117. ergo, inquit scriptura, portas iustitiæ, vt in eas ingressus confitear Domino. Sed vię quidem ad iustitiam, cum Deus seruet multis modis, est enim bonus, sunt multę & variæ, & ferentes ad viam Dominicam & portam. Quòd si viam regiam & ingressum quæris valida auctoritate munitam, audies. HAEC est porta Domini, iusti intrabunt in eam. Cum ergo multæ apertę sint portæ in iustitia, hęc fuit in Christo, in quam beati omnes qui intrarunt, & iter suum direxerunt in sanctitate
D cognoscendi potestate prædita. Iam Clemens in epistola ad Corinthios, his verbis γνωστικῇ. inquit, exponens differentiam eorum qui sunt probati in ecclesia. SIT aliquis fidelis, sit potens in explicanda cognitione, sit sapiens in discretione sermonum, sit stupendus in operibus. Ars autem Sophistica, quam sectati sunt Gręci tanquam γοργόν. rem pręclaram & magnifaciendam, est potestas phantastica, seu quæ visione percipitur, verbis falsas opiniones tanquam veras ingenerans. Præbet enim ad persua- ἐξέλωσαι. dendum quidem dicendi artem, ad contendendum verò, litigandi ac decertandi. ἐριστικῆ. Artes ergo, si non fuerint cum Philosophia, fuerint cuilibet exitiales. Apertè ita-
E que Plato malam artem appellauit sophisticam, & eum sequens Aristoteles, eam quandam furandi artem pronunciat, vt quæ totum sapientiæ officium probabiliter auferat, & profiteatur sapientiam in qua non est versata, nec in eam studium posuit. Vt paucis autem dicam. Quemadmodum artis quidem dicendi principiũ, est id quod est probabile: officium verò, argumentum. & finis, persuasio: ita litigãdi ac concertandi artis principium est id quod visum fuerit: officium verò, contentio, & finis, victoria. Eodem enim modo Sophisticę quoque artis principium quidem est id quod apparet, officium verò duplex, vnum quidem ex arte dicẽdi, quod cernitur perpetua oratione rem persequens: alterum verò ex Dialectica, interro- διεξοδικόν. gans, eius verò finis est obstupefactio & deductio ad admirationem. Et quæ rur- ἔκπληξις.
F sus in scholis vulgo iactatur Dialectica, ostenditur Philosophi esse exercitatio in eo quod est opinabile, contradicendi facultatis gratia. Meritò ergo egregius Apostolus superuacaneas has artes dictionum vilipendens. SI QVIS non accedit, in- 1. Tim. 6. quit, ad sanos sermones, doctrina autem aliqua est inflatus, nihil sciens, sed labo-

rans circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus fit lis, inuidia, maledictum, A
Λογομαχίαι. suspitiones malæ, concertationes hominum mente corruptorum, & priuatorum veritate. Vides quomodo in eos inuectus sit, Logicam, id est quæ in sermone versatur, eorum artem, morbum appellans, propter quam se efferunt & magnificè circumspiciunt quibus cordi est hęc ars garrula & improba, siue sint Græci, siue etiã barbari Sophistę. Pulcherrime ergo dicit Tragicus Euripides in Phœnissis.

Iniqua uero oratio,

In se ægra, pharmacis eget sapientibus.

Sanus enim dictus est sermo salutaris, cum ipse sit veritas, & id quod sanũ est semper, manet immortale. Quæ est autem ab eo quod est sanum & diuinum secretio, est impietas & lethalis affectio. Hi sunt lupi rapaces tecti pellibus ouium, plagiarii B
ψυχαγωγοί. & diserti animarum abigei, qui clam quidem furantur, sed fures esse conuincuntur, qui & dolo & vi nos conantur superare qui non delectamur superuacaneis, vtpote quòd minus eis in dicendo valeamus.

Vir impeditus sæpe linguæ infantia,
Cum iusta dixit, at diserto habet minus.
Quin ore quod bellè fluit, uerissima
Surripiunt, appareant ut quæ haud decet.

κατάρπα lego ἀτάρπα. κυβεῖαι. Inquit tragœdia. Tales autem sunt litigiosi isti, siue sectas sectentur, siue artes nescio quas exerceant dialecticas. Isti sunt qui funiculos trahunt, inquit scriptura, & nihil texunt, inanem laborem plurimi facientes, quem imposturam & astutiam Ad Tit. 1. ipse vocauit Apostolus, aptam ad erroris insidias. SVNT enim, inquit, multi in- C
φρεναπάται. obedientes, vaniloqui, mentem decipientes. Non omnibus ergo dictum est. VOS ESTIS sal terræ. Sunt enim aliqui etiam ex iis qui verbum audiunt, marinis pisci-
Matth. 5. bus similes, qui eum ab ipso ortu in salso nutriantur, salibus tamen ad eòdiendum indigent. Ego itaque vel lubentissimè admitto tragœdiam quæ dicit. O fili, rectè etiam dici possunt falsæ orationes, specie autem verborum verum vicerint. Sed non est hoc perfectissimum verum natura & factum. Quisquis autem fuerit lingua quidem sapiens, res tamen semper existimo esse verbis præstantiores. Multis D
ergo placere minimè est expetendum. Quę enim sunt illis iucunda nos non exercemus. Quæ nos autem scimus, procul sunt ab illorum affectione. NE SIMVS, in-
Galat. quit Apostolus, inanis glorię cupidi, nos inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Sic itaq; veri amator Plato, veluti à Deo incitatus dicit. Ego, inquit, sum eiusmodi vt nulli alii credam nisi rationi, quæ mihi consideranti optima visa fuerit. Eos ergo reprehendit qui absque mente & scientia credunt opinionibus, vtpote quod non oporteat relicta recta & sana ratione, ei credere quæ est falsi particeps. A veritate enim aberrasse malum est. Vera autem dicere, & ea quæ sunt opinari, bonum. Bonis autem inuiti quidem priuantur homines, priuantur tamen, vel circumuenti, vel præstigiis decepti, vel coacti & cum non crediderint. Atque qui credidit quidem, sua sponte capitur, circũuenitur autem qui in contrariam persuasionem traducitur, oblitus quòd alia quidẽ tempus, alia verò ratio aufert imprudẽtẽ. E
Cogit autem sæpe dolor, & angor, & rursus contentio, & ira, postquam suscepta fuerit opinio. Postremò autem præstigiis decipiuntur, qui vel à voluptate sunt inducti, vel timore perterriti. Sunt autem mutationes omnes volũtarię. Atque nihil quidem eorum vnquam acceperit scientia. Nonnulli autem qui se putant esse ingeniosos, nec Philosophiam attingere volunt, nec Dialecticam, sed nec contemplationem discere naturalem, sed solum & nudam fidem requirunt, perinde ac si cum nullam vitis curam gesserint, velint ab initio statim botros accipere. Dicitur autem Dominus vitis allegoricè, à quo cum diligentia, & agri colendi arte, quæ fit F
ratione ac sermone, fructus est vindemiandus. Putare oportet, fodere, ligare, & re-
Ioan. 15. liqua facere. Falce, vt sentio, & ligone & aliis rusticis instrumentis ad vitis curam opus est, vt nobis fructum producat esculentum. Quemadmodum autem in agricultura,

A cultura, ita etiam in medicina, ille vtiliter didicit qui varias attigit disciplinas, vt possit melius colere & curare. Ita hic etiam eum bene & vtiliter eruditum existimo, qui omnia refert ad veritatem, adeò vt ex Geometria & Musica & ex Grammatica & ipsa Philosophia colligens quod est vtile, nullis insidiis interceptam seruet fidem. Porro autem Athleta, vt prius dictum est, contemnitur, qui se nō prius instruxit ad certamen. Iam verò Gubernatorem quoque laudamus qui multarum rerum habet experientiam, qui mores nouit multorum hominū, & medicum qui multa est expertus, qua ratione effingunt etiam empiricum. Qui autem singula refert ad rectam vitam, exempla afferens ex Græcis & ex barbaris, is valde peritus veritatis inuestigator, & multi re vera consilii, instar lapidis indicis, is est autem Ly-

B dius, creditur posse discernere aurum adulterinum à probo, & aptus esse ad separandum is qui ex nobis habet multam rerum experientiam & cognitionem, Sophisticam quidem à Philosophia, ornatricem autem à gymnastica, & culinariam à medicina, & dicendi artem à Dialectica, quinetiam alias hæreses quæ sunt in barbara Philosophia ab ipsa veritate. Quomodo autem non necesse est vt de iis quæ intelligentia percipiuntur tractet philosophando, qui Dei velit potentiam attingere? Quomodo autem nō est etiam vtile diuidere voces quę sunt ancipites, & quæ in testamentis efferuntur æquiuocè? Ex amphibolia enim Dominus sapienter eludit diabolum in tempore tentationis. Nec ego hic vtique video, quonam modo Philosophiæ & Dialecticæ inuentor, vt quidam existimant, inducitur deceptus tropo amphibolię. Si autem Prophetæ & Apostoli artes non norant, per quas ostē-

C duntur exercitationes quę sunt in Philosophia: at mens Prophetici & docentis spiritus, occulte loquens propterea quòd non sint aures omnium intelligentes, artificiosas doctrinas exigit ad explicationem. Securè enim nouerunt illarum sensum Prophetæ & spiritus discipuli. Ex fide enim & quàm dici non potest facile, dixit spiritus, sed non tam facile percipere possunt ii qui non didicerunt. PRAECEPTA autem, inquit, scribe dupliciter, nempe voluntate & cognitione respondendi verba veritatis iis qui tibi proponunt. Quęnam est autem respondendi, vel quę etiam interrogandi scientia? Fuerit autem hæc dialectica Quid verò, an non factum quo

D que est dicere? & facere ex verbo fit seu ratione? Si nō enim verbo seu ratione agamus, citra rationem fecerimus. Opus autem rationale ex Deo efficitur. Et nihil sine ipso factum est, inquit. Verbo, inquam, Deo, seu ratione. Annon etiam Dominus omnia fecit verbo seu ratione. Operantur autem etiam iumenta acta cogente metu. Num etiam qui vocantur Orthodoxi, bona opera aggrediuntur, nescientes quæ faciunt? Propterea ergo Seruator cum panem accepisset, primum locutus est, & egit gratias, deinde cum panem fregisset appòsuit, vt comedamus ex ratione, & eum scripturas agnouerimus, vitam instituamus per obedientiam. Quemadmodum autē qui mala vtuntur oratione, nihil differunt ab iis qui malo facto vtuntur: Calumnia enim est ministra gladii, & affert dolorem maledictum: ex quibus

E est vitæ euersio. Hæc autem fuerint opera improbę orationis. Ita etiam qui bona vtuntur oratione propè accedunt ad eos qui bonis factis vtuntur. Recreat itaque animam oratio, & adhortatur ad honestatem. Beatus est autem qui pro dextera vtraque manu vtitur. Neque ergo qui bene potest facere, est maledictis incessendus ab eo qui bene potest dicere, neque est vituperandus qui bene potest dicere, ab eo qui bene facere potest. Faciat autem vterque id quod ei à natura est insitum. Quod autem alter factum ostendit, hoc alter loquitur, beneficentiæ veluti viam præparans, & deducens auditores vt bene operentur. Est enim etiam salutaris oratio, sicut opus salutare. Atque iustitia quidem certè non consistit absque oratione. Quemadmodum autem beneficio affici tollitur, si auferamus benefacere: ita tolli

F tur obedientia & fides, si nec pręceptum, nec qui est ipsum explicaturus, simul assumuntur. Nunc autem altero alterius gratia, & verbis & factis abundamus. Ars autem contentiosa & Sophistica est penitus repudianda, quandoquidem ipsæ Sophistarum dictiones non solum multorum oculos præstringunt & eos seducunt, sed

[Margin notes: χρηστομαθεῖν. / κομμωτικήν. / ἐπιβολὴ γνῶσις. / σοφίζεσθαι. / Matth.4. / λόγῳ. / Ioan.1. / ὀρθοδόξασι. / Matth.26. / 1.Corin.11. / λογικῶς.]

nonnunquam etiam vim afferentes; Cadmeam referunt victoriam. Est enim lon- A
Psal.48. gè verissimus ille Psalmus. IVSTVS viuet in finem, quoniam non videbit interitum, quando viderit sapientes morientes. Quosnam autem dicit sapiẽtes, audi ex Iesu sapientia. NON EST sapientia improbitatis scientia. Eam autem dicit quam
Prouerb.10. excogitarunt artes quæ in dicendo & disserendo versantur. QVAERES ergo apud malos sapientiam, & non inuenies. Et si rursus roges quænam ea est. OS iusti, inquit, distillabit tibi sapientiam. Dicitur autem ars Sophistica æquiuocè cum veritate sapiẽtia. Meum autem est probabile, vt existimo, institutum, verbo quidem
λόγῳ. ac rationi conuenienter viuere, ea autem quæ significantur intelligere: eloquentiam autem nunquam magnifacientem, contentum esse si significetur id quod in- B
telligitur. Quo autem nomine significetur id quod volo exponere, nihil mihi curæ est. Opem enim ferre vt seruentur ii qui seruari cupiunt, puto esse optimum,
τὰ κόσμια. non autem dictiunculas tanquam quædam ornamenta componere. ET si caueris, inquit Pythagoreus in Platonis Politico, ne sis de nominibus nimium solicitus, prudentia locupletior apparebis in senectute. Et rursus inuenies in Theeteto. Nominum autem & verborum facilitas, & non nimis accurata examinatio, vt plurimum non est sordida & illiberalis, sed eius potius contrarium, est autem nonnunquam etiam necessaria. Hæc quàm fieri potest breuissimè scriptura enuntiauit, di-
μὴ πολὺς ἦν. cens. NE MVLTVM verseris in verbis. Dictio enim est tanquam vestis in corpore. Res autem sunt carnes & nerui. Non oportet ergo maiorem vestis quàm salu- C
tis corporis curã gerere. Non solum enim frugalis vitæ ratio, sed etiam a superuacaneo cultu ornatuque aliena oratio, exercenda est ei qui veram vitam elegit, siquidem delitias vt dolosas & luxuriosas repudiamus, sicut vnguentum & purpuram veteres Lacedæmonii. Dolosas quidem vestes, & dolosas vnctiones rectè reputantes & nominantes, quoniam nec honestus est ille cibi apparatus qui plura habet condimenta quàm ea quæ nutriunt, nec est bellus vrbanusue orationis vsus, qui auditores magis potest delectare quàm iuuare. Musas existimare Sirenibus iucundiores admonet Pythagoras, docens non cum voluptate exercere sapientias,
ψυχαγωγίας. arguens autem deceptricem aliam animi oblectationem. Qui nauigando præteruectus est Sirenas, vnus sufficit, & qui Sphingi respondit, vnus alius, atque adeò si D
vultis, nullus. Non oportet ergo vnquam dilatare phylacteria, vanam ambiendo & magnifaciendo gloriam. Sufficit autem ei qui cognoscendi est potestate præditus, si ei vel vnus inuentus sit auditor. Potest itaque audiri Pindarus scribens Bœotius. NON apud omnes licet veterem aperire orationem, præterquam fidelissimis silentii viis. Stimulus autem pugnæ est dominans oratio. Admodum ergo re-
2.Tim.2. ctè nos vehementer admonet beatus Apostolus, ne verbis contendamus propter nihil vtile, ad euersionem auditorum, prophanas autem vocũ nouitates vitemus,
1.Cor.3. ad plurimum enim proficiunt impietatis, & sermo eorum serpit vt cancer. Hæc ergo sapientia mundi stultitia est apud Deum. Et horum sapientum cognoscit Deus cogitationes quòd vanæ sunt. Nemo ergo glorietur humana præcellens cogitatio- E
ne. Rectè enim scriptum est in Hieremia. NE glorietur sapiens in sapientia sua, &
Hier.9. ne glorietur fortis in fortitudine sua, & ne glorietur diues in diuitiis suis. Sed in hoc glorietur qui gloriatur, quòd intelligat & cognoscat, quòd ego sum Deus faciens misericordiam & iudicium, & iustitiam super terram. QVONIAM in his est
1.Corin.2. voluntas mea, dicit Dominus. Ne confidamus in nobis ipsis, sed in Deo qui suscitat mortuos, inquit Apostolus. Qui ex tanta morte nos eripuit, vt fides nostra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Spiritalis enim diiudicat omnia, ipse autem a nullo diiudicatur. Illa quoque eius audio. Hæc autem dico ne quis vos decipiat in probabilitate sermonis, neque subingrediatur qui deprædatur. Et rursus.
Colo.2. Videte ne quis sit qui vos seducat per Philosophiam & inanem deceptionem, se- F
cundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum. Philosophiam quidem non omnem sed Epicuream, cuius etiam meminit Paulus in Actibus Apostolorum, reprehendens, quæ tollit prouidentiam, & in

A Deorum numerum refert volnptatem,& si qua alia honore affecit elementa,quæ
eis non constituens causam efficientem,ne visione quidem apprehẽdit opificem.
Quinetiam Stoici,quorum ipse quoque meminit,non rectè dicunt, Deum, cum
sit corpus, vilissimam peruasisse materiam. Traditionem autem humanam, cano πιθανολογίαι.
ras dicit nugas quę versantur in oratione. Quamobrem illa quoque scribit. IV-
NIORES fugite quæstiones. Sunt enim pueriles huiusmodi contentiones. Virtus
autem non tenetur amore iunenum,inquit Plato philosophus, & certamen no-
strum,vt vult Gorgias Leontinus,duabus opus habet virtutibus,audacia & sapiẽ
tia,audacia quidem,vt adeat periculum:Sapientia autem,vt discernat ænigma.
Verbum enim quemadmodum in Olympia præconium, vocat quidem eum qui
B vult,sed coronat eum qui potest esse inuictus,quoniam re vera verbum non vult
otiosum esse eum qui credidit. QVAERITE,enim inquit,& inuenietis,sed inqui Matt.7.
sitionem terminat inuentione,recentibus nugis exterminatis,inserta autem con
templatione quæ nostram fidem confirmat. HOC autem dico ne quis vos deci-
piat in probabilitate sermonis,ait Apostolus,vt qui quæ ab eis dicuntur discerne
re scilicet didiceritis, & iis qnæ obiiciuntur occurrere docti sitis. SICVT ergo Col.2.
accepistis Iesum Christum dominum,in eo ambulate radicati & superædificati in
ipso,& confirmati in fide. Est autem persuasio fidei confirmatio. VIDETE ne
quis sit qui vos abducat ab fide in Christnm per philosophiam & inanem deceptio
nem,quæ tollit prouidentiam secundum traditionem hominum. Quæ est enim se
cundum traditionem diuinam philosophia,constituit & confirmat prouidẽtiam
C qua sublata videtur fabula Seruatoris Oeconomia, cum nos secundum elementa
huius mundi & non secundnm Christum feramur. Quæ est enim Christo consen
tanea doctrina,& opificem Deum esse asserit,& deducit prouidentiam vsque ad
singularia,& talem elementorum nouit esse naturam,vt in eam cadat ortus & mu
tatio,eaque docet à Deo regi ad hoc vt vim assimilantem ac dispensantẽ habeanr,
adeò vt mens principalis,omnem præcedat doctrinam. Elementa autem colunt, ἡγεμονικόν.
Diogenes quidem aërem. Thales verò aquam. Hippasus verò ignem,& qui prin-
cipia ponunt indiuidua,philosophię nomen suscipientes,impii quidam homuncu
D li & voluptati dediti. PROPTEREA oro,inquit,vt dilectio vestra adhuc magis Phil.1.
& magis abundet in agnitione & omni sensu,ad hoc vt vos probetis quæ sunt po
tiora. Nam quãdo eramus,inquit Apostolus,paruuli,snb elementis huius mundi Heb.5.
eramus seruientes. Paruulus autem etiam si sit hęres, nihil differt à seruo vsque ad
præfinitum tempus patris. Paruuli ergo sunt etiam Philosophi,nisi à Christo viri
fiant. Si enim non futurus sit hæres cum filio liberæ, at est quidem certè semen A-
brahæ quod non ex promissione donum suscepit proprium. Perfectorum autem
est solidus cibus,qui propter habitum habent sensus exercitatos ad discretionem
boni & mali. Quisquis .n. est lactis particeps,non est peritus sermonis iustitiæ,cũ
sit paruulus & nondum sciat verbum per quod credidit & operatur,nec possit in
E ipso reddere rationem. OMNIA autem probate,inquit Apostolus,& quod bonũ
est tenete. Spiritalibus dicens,qui omnia quæ dicũtur ex veritate diiudicant, vtrũ 1.Thess.5.
videantur,an sic veritati cohæreant. Inconfutabilis autem vagatur disciplina, &
plagę & reprehensiones dant disciplinam sapientiæ,reprehensiones s. quæ sunt cũ
dilectione. COR enim rectum exquirit cognitionem,quoniã qui quærit Deum,
cognitionem inuenit cum iustitia. Qui ipsam autem rectè quęsierunt,pacem inue
nerunt. ET cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem: eos 1.Corin.4.
qui sunt opinione sapientes,& se quidem esse putant,nõ autem sunt sapientes, im
petens hæc scribit. NON enim est in sermone regnum Dei. Non inquam in eo qui ἐπιρραπίζων.
nõ est verus,sed opinione probabilis. In virtute autem dixit,seu potentia. Sola.n.
F est potens veritas. Et rursus. SI QVIS putat se nosse aliquid nondum nouit sicut
nosse oportet. Nunquam est.n.veritas opinio. Sed cognitionis quidem opinio in-
flat & fastu replet,charitas autem ædificat,quæ non in opinione versatur sed veri
tate. Vnde si quis diligit,is cognitus est,inquit. Quoniam autem non sola traditio 1.Co.8.

est publica ei qui sensit sermonis magnificentiam. Occultanda est sapientia quæ di A
cta est in mysterio, quam docuit Dei filius. Iam enim Esaias quoq; Propheta igne
linguam purgatur, vt possit dicere visionem, & nec linguam solum, sed etiam au-
res castas nobis habere conuenit, si conemur fieri veritatis participes. Hæc mihi
erant impedimento quo minus scriberem, & nunc adhuc vereor, vt ait, ante por-
Matth.7. cos iacere margaritas, ne eas conculcent pedibus, & conuersi nos frangant. Est.n.
difficile de vero lumine verè puros & perspicuos ostendere sermones snillis & in-
doctis auditoribus. His enim vix possunt apud vulgus vlla magis audiri ridicula:
ἐνθουσιαστικώτερα. rursus autem apud ingeniosos magis admirabilia & Deum magis inspirantia. Ani
malis autem homo non suscipit ea quę sunt spiritus Dei. Sunt enim ei stultitia. Sa B
1.Corin.2. Matth.10. pientes autem ore non præferunt quę in consessu cogitant. Sed quod auditis, in-
quit Dominus, in aurem, prędicate super tecta, arcanas traditiones veræ cognitio
nis, quæ excelsè & excellenter explicantur, iubens suscipere, & sicut in aurem audi
uimus, ita etiam tradere quibus oportet, non autem omnibus passim tradere quæ
ὑποτύπωσις. eis in parabolis dicta erant, præcipiens. Sed re vera commentariorum monimento
rumue descriptio, sunt quæcunq; sparsim habent seminatā hic & illic veritatem, vt
σπερμολόγοι eos lateant qui more gracculorū passim ac temere verba serunt. Postquā autē agri
colam bonū nacta fuerint, producet vnūquodq; ex iis & edet frumentū. Cum vna
sit itaque veritas, habet.n. innumerabilia falsum diuerticula: quemadmodum Bac-
chæ quæ Penthei mēbra diuellerunt ac distulerūt, Philosophiæ tam barbaræ quàm C
Græcè hęreses, vnaquęq; id quod sortita est, tanquā totam iactat veritatem. Lucis
autem, vt opinor, exortu omnia illuminantur. Vniuersi ergo Græci ac barbari qui
cunq; veritatē desiderarūt, alii quidem nō paucas, alii verò partem aliquā, si modo
vllā, veritatis Verbi habere ostendi possunt. Atq; seculū quidem, temporis futurū
ἐκκεῖνο. & præsens, quinetiā prętéritū, instar momenti cōstituunt. Sed multo est potentior
seculi veritas ad propria colligenda semina, etiā si in terram alienā ciciderint. Per-
multa.n. inuenimus ex his quæ opinione recepta sunt, apud hęreses, quæ non sunt
omnino absurdæ, nec excisam habent naturalē cōsequentiā, vt quæ tanquā virum
καθάπερ ἀν αἱ fœminę Christū exciderint, etiam si certū sit & extra cōtrouersiam eas esse dissimi
σφαι αἱ γυναι- les genere & tota veritate. Aut enim vt membrum, aut vt species, aut vt genus in
καῖς ποδὸς ἀπο- vnū colligitur. Iam.n. hypate quoq; cū sit Netæ contraria, est tamē vna harmonia, D
κεφάλαιαι ἐν & numeris par differt ab impari, in Arithmetica tamen ambo cōueniunt, quemad
χριστῷ. modum figura circulus, & triangulus, & quadratus, & quęcūq; aliæ figurę inter se
differunt. Quinetiam in mundo vniuerso partes omnes, etiam si inter se differant,
seruant eam quę est cum toto coniunctionem & conuenientiam. Sic ergo & bar-
bara & Gręca Philosophia, æternæ veritatis auulsam quandam particulam, non è
Bacchi mythologia, sed ex verbi quod semper est Theologia decerpsit. Qui autem
diuisa rursus cōposuerit, & perfectum verbū vnū fecerit, scias futurū vt veritatē
Ecclesi.1. citra periculum cōtēpletur. Scriptū est itaq; in Ecclesiaste. ET ADIECI sapientiā
super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem, & cor meū vidit multa, sapientiā E
προαίρεσις. & cognitionē, parabolas & scientiā noui præterea. Et hoc quidem est electio spiri
tus, quoniā in multitudine sapiētię est multitudo cognitionis. Qui est autē omnis
γνωστικός. generis sapientia prędítus, is propriè fuerit virtutē cognoscendi assecutus. Iam ve
rò scriptū est. Abundantia cognitionis sapientiæ, viuificabit eum qui est ex ipsa. Et
rursus apertius confirmat ea quæ dicta sunt hoc dictum. SVNT omnia in cōspectu
ἐνώπια. eorum qui intelligunt. Omnia autē, sunt Græca & barbara. Alterutra autē nō sunt
Prouerb.7. vtiq; omnia. In cōspectu autem sunt iis qui sensum volunt accipere. ELIGITE di
ὀρθὰ habet exēplar Græcū, sed puto legendum ἐνώπια. sciplinā, & nō argentum, & cognitionē super aurum probatum. Eligite autem sen
sum quoq; plus quàm aurum purū. Melior est.n. sapientia lapidibus pretiosis. Quid
quid autem est pretiosnm, non est pretio cum ea conferendum. Dicunt autē Gręci
οὐκ ἔστιν ἄξιον αὐτῆς. ci post Orpheum & Linum, & poëtas qui apud eos fuerunt antiquissimi, in admi F
ratione fuisse habitos propter sapientiam primos septē, qui cognominati fuerunt
sapientes, quorum quatuor quidem fuerunt ex Asia, Thales Milesius & Bias Prie
neus

A neus,& Pittacus Mitylenæus,& Cleobulus Lindius.Duo autẽ ex Europa, Solon Atheniensis,& Chilo Lacedęmonius.Septimum autem alii quidem dicunt esse Periandrum Corinthiũ.Alii verò Anacharsim Scytham.Alii verò Epimenidem Cretensem, quem Græcũ Prophetã nouit Paulus,cuius etiam meminit in epistola ad Titum, sic dicens. DIXIT quidam ex ipsis proprius Propheta.Cretenses semper mẽdaces,malæ bestiæ,ventres pigri.Et testimonium hoc verũ est.Vides quomodo etiã in Græcorũ prophetis dat aliquid veritatis.Nec erubescit,& ad ędificationẽ, & ad aliquorum quam gerit curã differens,vti Græcis poëmatibus.Itaq; ad Corinthios(non.n. hic solum) differens de resurrectione mortuorũ,tragico iambo vsus est, dicens. QVID MIHI prodest si mortui non resurgunt.Manducemus & bibamus cras enim moriemur.Nolite seduci,corrumpunt bonos mores colloquia praua. Tim. 1. αἱρετικῶς. 1.Corin.15.

B Alii autem Acusilaum Argiuum in septem sapientum numerum retulerunt. Alii autem Pherecydem Syrum.Plato autem pro Periandro vt sapientia indigno, propterea quòd fuerit tyrannus,ponit Mysonem Cheneum.Et quod longè quidẽ infra Mosis ætatem fuerint Græcorum sapientes,ostendetur paulopost.Quòd autem modus eius quæ fuit apud eos Philosophiæ fuerit Hebraicus & ænigmaticus, iam considerandum est.Breuitatem itaque amplectebantur quæ est admonitoria, & quæ vtilissima.Iam Plato hunc modum dicit studiosè ac diligenter fuisse consectatos,communiter quidem omnes Græcos, præcipuè autem Lacedæmonios & Cretenses qui optimis legibus vtebantur.Atque illud quidem Nosce teipsum,alii φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.

C quidem existimarunt Chilonis.Chamæleo autem in libro de Diis,Thaletis. Aristoteles autem Pythiæ.Potest autem id iubere persequi cognitionem. Nam sine substantia vniuersorum non possunt nosci partes.Oportet autem ortum mundi diligenter inquirere,per quem poterit quoque disci natura hominis.Chiloni rursus Lacedæmonio tribuunt.Ne quid nimis. Strato autem in opere de inuentis, asscribit hoc dictum Stratodemo Tegeatæ.Didymus autem id censet esse Solonis,sicut etiam Cleobuli.Modus optimus.Illud autem,Spondę noxa pręsto est, Cleomenes quidem in libro de Hesiodo dicit prius fuisse dictum ab Homero his verbis δειλαί τοι δειλῶν τι καὶ ἐγγυάασθαι. Aristotel.i autem existimant id fuisse Chilonis,Didymus

D autem dicit id fuisse admonitionẽ Thaletis.Et deinde illud. Omnes homines mali,vel plurimi hominum mali (hoc enim dictum duobus modis effertur) Sotades Byzantinus dicit esse Biantis,& illud. Omnia vincit diligens meditatio, volunt esse Periandri.Similiter autem admonitionem quæ dicit:Nosce occasionem,fuisse Pittaci.Solon autem leges tulit Atheniensibus.Pittacus verò Mitylenæis. Tandem autem Pythagoras Pherecydis familiaris, seipsum primus appellauit Philosophum.Philosophiæ itaq;,post viros qui prius dicti sunt,tres fuere successiones, quæ nomina sumpserunt à locis in quibus versatæ sunt.Italica quidem, quæ deriuata est à Pythagora.Ionica verò,quę à Thalete.Eleatica autem quæ à Xenophane.Porro autem Mnesarchi filius,Samius quidem erat,vt dicit Hippobotus, vt au

E tem dicit Aristoxenus in vita Pythagoræ, & Aristarchus & Theopompus, erat Tuscus.vt autem Neanthes, Syrius vel Tyrius, adeò vt ex plurimorum sententia Pythagoras esset genere barbarus.Quinetiam Thales,vt referunt Leander & Herodotus,erat Phœnix.Vt autem nonnulli existimarunt,Milesius. Hic solus videtur esse congressus cum Prophetis Aegyptiorum.Eius autem nullus scribitur Præceptor,quẽadmodũ nec Pherecydis Syri, cuius fuit discipulus Pythagoras.Sed Pythagoræ quidem quæ Italica dicta est Philosophia,consenuit in Metaponto oppido Italię.Anaximander autem Praxidami filius,Milesius,succedit Thaleti.Ei Anaximenes Eurystrati Milesius.Post quẽ Anaxagoras Hegesibuli Clazomenius .Hic ex Ionia scholam traduxit Athenas.Ei succedit Archelaus , quẽ audiuit Socrates. λαξόος.

Ex his æquiloquus declinauit lapicida.

F Graium incantator,ait Timon in Sillis. Propterea quòd à Physicis declinarit ad ea quę ad mores pertinent.Socratem autem cum audisset, Antisthenes quidem sectam introduxit Cynicam.Plato autem secessit in Academiam. Apud Platonem ἐννομολέσχης. ἐπῳδός.

Philoſophatus Ariſtoteles,cum tranſiſſet in Lyceum,hæreſim creat Peripateti- A
cam.Ei ſuccedit Theophraſtus,cui Straton,cui Lycon.Deinde Critolaus. Dein-
de Diodorus.Platoni ſuccedit Speuſippus.Ei Xenocrates,cui Polemon.Polemo-
nis autem auditores fuere Crates & Crantor, in quos deſiit vetus Academia.
Crantoris autem fuit particeps Arceſilaus,à quo vſque ad Hegeſilaum media flo-
ruit Academia.Deinde Carneades ſuccedit Hegeſilao,& qui deinceps ſequũtur.
ἀπαγῆσ, δυναςεύ· σικελίας. Eleaticę autem diſciplinę princeps fuit Xenophanes Colophonius,quem dicit Ti
mæus fuiſſe tempore Hieronis qui in Sicilia obtinuit Dominatum, & Epicharmi
Poetæ.Apollodorus autem eum cum natus eſſet quadrageſima Olympiade, per-
ueniſſe vſque ad tempora Darii & Cyri.Xenophanis ergo fuit auditor Parmeni- B
des.Eius Zeno.Deinde Leucippus.Deinde Democritus.Democriti autem audi-
tores,Protagoras Abderitanus & Metrodorus Chius,cuius Diogenes Smyrnæ-
us,cuius Anaxarchus.Eius autem Pyrrhon,cuius Nauſiphanes.Eius dicunt non-
nulli diſcipulum fuiſſe Epicurum.Et hęc eſt quidem ſucceſſio eorum qui fuerunt
apud Græcos Philoſophorum,tanquam in epitome Tempora autem eorum qui
fuerunt principes & auctores ipſorum Philoſophiæ, ſunt dicenda conſequenter,
vt in conferendo oſtendamus Hebræorum Philoſophiam fuiſſe generationibus
multis antiquiorem.Et de Xenophane quidem dictum eſt qui fuit Eleaticæ prin
ceps Philoſophiæ.Thaletem autem Eudemus in Hiſtoriis aſtrologicis dicit præ-
dixiſſe defectum Solis qui fuit eo tẽpore quo inter ſe manus cõſerue re Medi & Ly C
di, regnãte quidẽ Cyaxare patre Aſtyagis in Media,Alyatte autẽ Crœſi,in Lydia.
Ei autem congruit Herodotus quoque in primo. Sunt autem ea tempora circa
quinquageſimam Olympiadem.Pythagoras autem inuenitur tempore Polycra-
tis tyranni circa ſexageſimam ſecundam Olympiadem.Solonis autem æmulator
fuiſſe ſcribitur Mneſiphilus,cum quo verſatus eſt Themiſtocles. Floruit autem
Solon quadrageſima ſexta Olympiade.Heraclitus enim Bauſonis filius perſuaſit
Melanconię tyranno vt deponeret tyrannidem.Hic deſpexit Regem Darium ad-
hortantem vt veniret ad Perſas . Hæc ſunt quidem tempora eorum qui apud Grę
cos fuere antiquiſſimi ſapientum & Philoſophorum.Quòd autem eorum pluri-
mi fuerint & genere barbari,& à barbaris eruditi,quid opus eſt dicere?Siquidem D
Tuſcum fuiſſe Pythagoram oſtenſum eſt.Phryx autem erat Antiſthenes,& Or-
pheus Odryſius vel Thrax.Homerum enim plurimi oſtendunt Aegyptium. Tha
les autem cum eſſet Phœnix genere,etiam cum Aegyptiorum prophetis congreſ
ſus eſſe dicitur,ſicut etiam Pythagoras cum iis ipſis,propter quos etiam fuit cir-
cũciſus, vt adyta ingrediens,Aegyptiorum myſticam diſceret Philoſophiam , &
cum Chaldæorum & Magorum verſatus eſt præſtantiſſimis,& eam quæ nunc vo
ὁμακοεῖον. auditorium ἀπὸ τοῦ ὁμοῦ ἀκούειν. catur eccleſiam,ſignificat id quod apud ipſum eſt ὁμακοεῖον Plato autem non itinfi-
cias ſe ea quæ ſunt præſtantiſſima in Philoſophia mercatum eſſe a Barbaris , & ſe
fatetur veniſſe in Aegyptum.in Phædone ſcribens vndiquaque poſſe iuuari Phi-
loſophum.Magna quidem eſt, inquit Græcia O Cebes, ait ille,in qua ſunt viri E
omni ex parte boni,multa ſunt autem etiam genera Barbarorum . Sic exiſtimat
Plato ex barbaris quoque eſſe aliquos Philoſophos.Epicurus autem contra exiſti
mat ſolos Græcos poſſe philoſophari.Et in Conuiuio Plato laudans barbaros ve
qui philoſophiam inſigniter exercuerint, verè dicit. Et in multis aliis,& apud
Græcos,& apud barbaros,quorum etiã ſacra iam multa facta ſunt,propter eiuſ-
modi filios.Clarum eſt autem barbaros eximiè ſemper honoraſſe ſuos legumla
Plato in Phædone. tores & præceptores,eos Deos appellantes.Bonas enim animas, vt dicit Plato,ſu
percœleſti loco relicto,ſuſtinuiſſe venire in hunc tartarum,& corpore ſuſcepto,
malorum omnium quæ ſunt in generatione fuiſſe participes exiſtimant , humani
generis curam gerentes,quæ & leges tulerunt,& philoſophiam prędicarunt,quo F
maius bonum ad hominum genus nunquam venit,nec veniet. Atque mihi qui-
dem videntur cum ſenſiſſent magna quæ per ſapientes cõferebantur beneficia , &
eos coluiſſe,& publicè eſſe philoſophati, & Brachmanes vniuerſi, & Odryſę, &
Getæ.

A Getę. Quinetiam genus Aegyptium diligentissimè illos in Deos retulit, & Chaldæi & Arabes qui dicti sunt Felices, & quicunque habitarunt Palęstinam, & non minimam Persici generis partem, & alia pręter hęc genera innumerabilia. Clarum est autem inueniri semper Platonem magni facere barbaros, vt qui meminisset se & Pythagoram plurima eaque præstantissima & nobilissima dogmata didicisse apud Barbaros. Et ideo dixit etiam genera barbarorum, genera philosophorum barbarorum hominum cognoscens. & in Phędro Regem Aegyptium, & Thoyth nobis ostendit sapientiorem, quem quidem nouit esse Mercurium. Quinetiam in Charmide videtur quosdam scire Thraces, qui dicuntur animam facere immortalem. Narratur autem Pythagoras quidem fuisse discipulus Sonchedis Archiprophetę Aegyptii. Plato autem Sechnuphidis Heliopolitani. Eudoxus autem Cnidius Conuphidis qui ipse quoque fuit Aegyptius. In Dialogo autē de anima, rursus videtur Plato agnoscere Prophetiam, introduceens Prophetam Lachesis orationem enunciantem, apud eas quę sortiuntur animas prædicere. Et in Timęo sapientissimum Platonem introducit discentem à Barbaro. Ita autem se habet dictio. O Solon Solon, vos Græci semper estis pueri, senex autem nullus est Gręcus. Disciplinam enim nullam habetis canam. Democritus autem morales libros scripsit Babylonicos. Dicitur enim Acicari, quam est interpretatus columnam, suis scriptis adiunxisse. Et possunt hæc ex ipso obseruari. Hæc autem dicit Democritus, cum de seipso quidē certè scriberet, & de magna sua se iactaret doctrina. Ego ex iis qui meo tempore fuerunt, plures terras peragraui, ea quę procul erant remota inquirens, & aëris & terræ vidi regiones plurimas, & homines doctos audiui plurimos, & in componendis cum demonstratione lineis nemo me adhuc superauit, nec qui Aegyptiorum quidem vocantur Arpedonaptę. Cum his autem postremo octoginta annis fui in terra aliena. Adiit enim Babylonem Persidem & Aegyptum, Magorum & Sacerdotum se præbens discipulum. Zoroastrem autem Magum Persam Pythagoras ostendit. Qui Prodici hæresim persequūtur, gloriantur se arcanos libros huius viri possidere. Alexander autem in libro de Symbolis Pythagoricis, refert Pythagoram fuisse discipulum Nazareti Assyrii. Quidam eū existimant Ezechielem, sed non est, vt ostendetur postea, & vult præterea Pythagoram Gallos audiisse & Brachmanas. Clearchus autem Peripateticus dicit se nosse quendam Iudæum cum quo versatus est Aristoteles. Heraclitus autem non humanitus sed diuinitus potius dicit apparuisse Sibyllam. Aiunt itaque Delphis in curia ostendi petram quandam, super quam dicitur sedisse prima Sibylla, quæ ex Helicone venerat, educata à musis, cum esset filia Lamiæ Sidoniæ. Serapion autē in versibus dicit ne mortuam quidem à diuinandi arte cessasse Sibyllam, & id quidem quod ex ea in aërem recessit post obitum, id esse quod in sortibus diuinat & auguriis, ex eo autem quod in terram mutatum est corpore, exorta, vt consentaneum est, herba, quæcunque eam bestiæ comedissent, cum in eo loco essent, scribit perfectam futuri cognitionem per exta hominibus significasse. Eius autem animam existimat eam esse faciem quæ apparet in Luna. Et hæc quidem de Sibylla. Numa autem Rex Romanorum erat quidem Pythagoreus, ex iis autem quę à Mose tradita sunt adiutus, prohibuit Romanis ne homini aut animali similem Dei facerent imaginem. Cum itaque centum & septuaginta primis annis templa ædificarent, nulla imaginem nec affictam nec depictam fecere. Occultè enim eis indicarat Numa, quòd id quod est optimum, non alia ratione quàm sola mente vlli licet attingere Philosophia ergo, res quædam valde vtilis, olim quidem floruit apud Barbaros, per gentes resplendens, postea autem venit etiam ad Græcos. Ei autem præfuerunt & Aegyptiorum Prophetæ, & Assyriorum Chaldæi, & Gallorum Druidæ, & Semanæi Bactrorum, & Celtarum ii qui philosophati sunt, & Persarum Magi, qui quidem Seruatoris quoq; nostri ortum significauerunt, stella eos præcedente venientes in Iudæam, & Indorum Gymnosophistæ, & alii philosophi Barbari. Est autem duplex eorum genus. Alii enim ex iis vocantur Sarmo-

næ, alii verò Brachmanes. Et ex Sarmanis quidem, ii qui appellantur Allobii, neque vrbes habitant, nec domos aut tecta habent. arborum autem induuntur corticibus, & glandes arborumque baccas comedunt, & aquam bibunt manibus, nō nuptias, non liberorum norunt procreationem, quemadmodum ii qui nunc vocantur Encratitæ, ideſt continentes. Sunt autem etiam ex Indis, qui Buttę parent præceptis, quem propter inſignem virtutem vt Deum honorarũt. Scytha autem erat etiam Anacharſis, qui ſcribitur Græcorum multis antecelluiſſe philoſophis. Hellanicus autem ſcribit Hyperboreos habitaſſe vltra riphæos montes, doceri autem ipſos iuſtitiam, non veſcentes carnibus, ſed arborum fructibus. Ii ſexagenarios extra portas ducentes, tollunt de medio. Sunt autem etiam apud Germanos ſacræ quæ vocantur mulieres, quæ fluuiorum vortices proſpicientes, fluentorumque ſonitus ac circũuolutiones, futura coniiciunt & prædicunt. Eæ non permiſerunt vt ipſi cum Cæſare pugnarent antequam noua Luna illuxiſſet. His omnibus Iudæum genus eſt longè antiquius & eam quæ apud ipſos ſcriptis mandata eſt Philoſophiam cepiſſe ante Græcam, multis verbis oſtendit Philo Pythagoreus. Quin etiam Ariſtobulus quoque Peripateticus, & alii complures, ne in eis nominatim perſequendis immorer. Apertiſſimè autem ſcriptor Megaſthenes, qui vixit cum Seleuco Nicatore, ſcribit in tertio rerum Indicarum. Omnia quidem quæ de natura dicta ſunt à veteribus, dicuntur etiam ab iis qui extra Græciam philoſophantur, partim quidem apud Indos à Brachmanis, partim verò in Syria ab iis qui vocātur Iudæi. Quidam autem fabuloſius ex iis qui Idæi appellantur Dactyli ſapientes quoſdam primos exortos eſſe dicunt, ad quos & Epheſiarum quæ dicuntur literarum, & eorum qui ſunt in muſica numerorum refertur inuentio. Propter quam cauſam ſunt appellati qui ſunt apud muſicos Dactyli. Phryges autem erant & barbari Idæi Dactyli. Herodotus autem refert Herculem, cum fuiſſet vates & Phyſicus, ab Atlante Barbaro Phryge mundi ſuſcepiſſe columnas. Hermippus autem Beryttius vocat Chironem Centaurum ſapientem. De quo etiā dicit qui ſcripſit Titanomachiam, quòd is primus.

σεμνότητα. A B C

Ad iuſtum duxit mortalia ſecula, monſtrans.
Iuſiurandum, & ſacra Deum, cœlique figuras. D

Ab eo inſtituitur Achilles qui ducitur ad Ilium. Hippo autem filia Centauri, cum Aeolo habitans, docuit eum naturæ contemplationem, patriam ſcientiam. De Hippone autem teſtatur quoque ſic Euripides.

Diuina quæ primum quidem præſagiit
Oraculis, atque per ortus ſyderum.

Apud hunc Aeolum, Vlyſſes poſt Troiam captam hoſpitio excipitur. Obſerua mihi tempora ad comparationem ætatis Moſis, & antiquiſſimæ quæ eius tempore fuit philoſophiæ. Non ſolius autem philoſophiæ, ſed etiam omnium ferè artium fuere inuentores Barbari. Primi itaque Aegyptii Aſtrologiam ad homines deduxere. Similiter autem etiā Chaldæi. Aegyptii rurſus & lucernas primi accendere docuerunt, & annum in menſes duodecim diuiſerunt, & in templis cum mulieribus coire prohibuerunt, neque ad ſacra ab vxore illotis adeundum eſſe lege ſanxerunt. Et rurſus inuentores fuere Geometriæ. Sunt autem qui dicunt Cares, eam quæ ex aſtris colligitur, inueniſſe præſcientiam. Auium autem volatus primi Phryges obſeruarunt. Aruſpicinam autem ſeu extiſpicinam perfectè tenuerunt qui fuere vicini Italiæ. Iſauri autem & Arabes auguriis ſtuduere, ſicut Telmiſenſes ei quæ per ſomnia fit diuinationi. Ethruſci tubam, & Phryges tibiam excogitauere. Phryges enim erant Olympus & Marſias. Cadmus autem erat Phœnix, qui fuit Græcis literarum inuentor, vt ait Euphorus. Vnde etiam ſcribit Herodotus literas appellatas fuiſſe Phœnicias. Alii autem dicunt Phœnices & Syros primos excogitaſſe literas. Medicinam autem Apim Aegyptium Indigenam, priuſquam Io veniret in Aegyptum. poſtea autem Aeſculapium dicunt artem amplificaſſe. E F

A casse. Atlas autem Libs, primus nauem est fabricatus, & mare nauigauit. Et rursus Celmis & Damnaneus Idæis Dactylis ferrum primi inuenerunt in Cypro. Alius autem Idæus ferri inuenit temperaturam, vt autem Herodotus, Scytha. Ac Thraces quidem primi eam, quę ἅρπη vocatur inuenerunt, est autem incuruus gladius, & peltis primi vsi sunt in equis. Similiter autem Illyrii quoque peltam inuenerunt. Præterea Canos figulinam excogitasse, & calcem dicit Sanites, is fuit qui primus excogitauit clypeum. Cadmus autem Phœnix primus inuenit Lapicidinā, θυρεόν. in monte Pangæo excogitauit auri metalla. Iam verò aliud quoque genus, Cappa νάβλαν. doces, primi inuenerunt id quod Nablium appellatur, quemadmodū Assyrii quoque Dichordon. Carthaginenses autem primi construxerunt quadriremem. Eam δίχορδον.
B autem ex tempore, & absque vlla præmeditatione, fabricatus est Bosphorus. Medæa auté Aeetę filia, Colchis, prima pilos tingere excogitauit. Quinetiā Noropes. est autem gens Pæoniæ, nunc autem appellatur Norica æs elaborarunt, & primi ferrum purgarūt, & Amycus Rex Bebrycum, Lora pugilum, id est cestus, primus excogitauit, & Olympus Mysius in musica harmoniam Lydiam artificiose inuenit, & qui vocantur Troglodytæ Sambucam instrumentum inuenere Musicum. Aiunt autem obliquam quoque fistulam Satyrum inuenisse Phrygem, κρούματα au κρούματα. tem seu modos Olympum similiter Phrygem, quemadmodum Phrygiam harmoniam ex mixophrygiam & mixolydiam Marsyā, qui erat eiusdem regionis cū iis qui ante dicti sunt, & Doricam Thamyrim Thracem excogitasse. Persas quoque ἀπήνην.
C primos audiuimus currum & lectum & pedum scabellum effecisse, & Sidonios tri τριήρη. remem nauem ędificasse. Siculi quoque qui sunt in Italia primi inuenere Phormin φόρμιγγα. gem, quæ non multum differt à cithara, & inuenere crepitacula quæ dicuntur κρόταλα. Crotala. Quinetiam tempore Semiramidis Regis Aegyptiorum, narrant inuentas fuisse vestes byssinas. Et primam scripsisse epistolas Atossam Persarum Reginā dicit Hellanicus. Scamon quidem Mitylinæus, & Theophrastus Eresius, & Cydippus Mantineus, & præterea Antiphanes, & Aristodemus, & Aristoteles, quinetiam Philosthephanus, & Strato quoque Peripateticus, in libris suis de iis quæ sunt inuenta hæc narrarunt. Ex his autem pauca adieci ad confirmandam inuentricem & vitæ vtilem naturam, quæ fuit apud Barbaros, à quibus, in studiis & rebus exercendis, Græci magnam accepere vtilitatem. Siquis autem vocem reprehendit
D barbaram. Mihi autem, inquit Anacharsis, omnes Gręci Scythę sunt. Is autem erat σκυθίζουσι. qui apud Græcos in admiratione est habitus, qui dixit. Mihi indumentum est læna, cœna, lac & caseus. Vides barbaram philosophiam, quæ facta, non verba profitetur. Apostolus autem sic dicit. ET VOS per linguam, si non rectè significanté 1.Cor.14. vocem dederitis, quomodo cognoscetur quod dicitur. Eritis enim in aërem loquentes. Tot, verbi gratia, genera linguarum sunt in mundo, & nihil est vocis ex- εἰ τύχοι. pers. Si ergo non nouero vim vocis, ero loquenti barbarus, & loquens mihi barbarus, & qui loquitur lingua, oret, vt interpretetur. Vix certè tandem ad Græcos
E accessit componendarum orationum doctrina, & scriptura. Et Alcmæon quidem Perithoi filius, Crotoniata primus librum scripsit de natura. Alii autem Anaxagoram Hegesibuli filium Clazomenium primum librum scriptum edidisse referunt. Modos autem poëmatibus primus adiecit, & Lacedæmoniorum leges numerosis μέλος. versibus scripsit Terpander Antissęus. Dithyrambum autem excogitauit Lassus ἐμελοποίησε. Hermioneus. Hymnū Stesichorus Imeræus. Choream Alcmam Lacedæmonius. Amatoria Anacreon Teius. ὑπόρχημα id est, canticum ad saltādum accommodatū Pindarus Thebanus. Et νόμους quos vocant, primos cecinit in choro & cithara Timotheus Milesius. Iam verò Iambum quidem excogitauit Archilochus Parius. χωλὸν ἴαμβον
F Claudum autem iambum Hipponax Ephesius. Et tragœdiam quidem Thespis A- scazonté puto. theniensis. Comœdiam autem Sisarion Icarieus. Tempora horum tradunt Grammatici. Longum autem fuerit ea accuratè adducere, cū ipse mox ostendatur Dionysius, nempe Bacchus, propter quem celebrantur & Dionysia & spectacula, esse Mose posterior. Aiunt autem & quæ in schola fiunt orationes, & rhetoricas pro-

prietates, inuenisse, & mercede primum iudicialem orationem alteri tradendam A
conscripsisse Antiphontem tribu Rhamnusium, vt dicit Diodorus. Apollodorus autem Cumanus primus Critici nomen suscepit, & appellatus est Grammaticus. Nonnulli autem dicunt Eratosthenem Cyrenæum. Quoniam autem duos edidit libros quos inscripsit Grammaticos, nominatus est grammaticus, sicut nunc nominamus. Primus Praxiphanes Dionysiphanis filius, Mitylinæus, & Zaleucus Locrus primus scribitur leges tulisse. Alii autem dicunt Menotum filium Diosepilyncei. Is fuit post Danaum, decima generatione ab Inacho & Mose, vt paulo inferius ostendemus. Lycurgus autem multis annis post Troiam captam, qui fuit centum & quinquaginta annis ante Olympiades, tulit leges Lacedæmoniis. Solonis verò tempus prius diximus. Dracon autem, qui ipse quoque fuit legislator, inuenitur fuisse circa tricesimam nonam Olympiadem. Antilochus autem qui scripsit B
ἱστορεῖ. de omnibus viris doctis à Pythagoræ ætate vsque ad mortem Epicuri, quæ fuit de
χαμηλιῶνος. cimo mensis Octobris, complectitur omnes annos trecentos duodecim Preterea aiunt Phanotheam Icarii vxorem inuenisse Heroicum hexametrũ, alii verò Themin, vnam ex Titanidibus. Didymus autem in libro de philosophia Pythagorica, refert Theano Crotoniatidem, primam ex mulieribus esse philosophatam, & scripsisse poëmata. Græca itaque philosophia, vt aliqui quidem, casu vtcunque & exiliter veritatem, sed non omnem assequitur, vt alii autem volunt, mota est à diabolo. Nonnulli autem vniuersam Philosophiam inferiores quasdam potestates in- C
spirasse existimant. Sed si non comprehendit quidem Græca Philosophia veritatis magnitudinem, & est adhuc imbecilla ad mandata Domini exequenda, at maximè regali quidem certè doctrinæ viam præparat, vtcunque castigans, & mores prius formans, & ad suscipiendam veritatem confirmans eum qui opinatur pro-
Ioan.10. uidentiam. At, inquiunt, scriptum est, omnes qui fuerunt ante aduentum Domini, sunt fures & latrones. Omnes ergo hi qui in sermone continentur, qui fuerũt ante susceptam à verbo carnem, exaudiuntur generaliter. Sed Prophetæ quidem, vt qui à Domino fuerunt missi & inspirati, non fures sed ministri. Dicit itaq; scri
Prouerb.1. ptura. MISIT sapientia seruos suos conuocans cum alto præconio ad craterem vini. Philosophia autem non missa est à dominio, sed venit, inquit, furto surrepta, D
vel à fure donata. Siue ergo potestas, aut Angelus qui veritatis aliquid didicit, & in ea non mansit, hæc inspirauit, & furto surrepta docuit: hoc fecit, non quòd nescierit Dominus, qui fines eorum quæ futura sunt nouit ante constitutionẽ vniuscuiusque essentię, sed quòd non prohibuerit. Tunc enim aliquam lubuit vtilitatem furtum quod redibat ad homines, non quòd is qui surripuit vtile sibi proponeret, sed prouidentia ad vtile dirigeret audacis cepti euentum. Scio multos in nos assiduè insurgere, & id qnod non prohibet, causam esse dicere. Furti enim causam esse dicunt eum qui non seruauit, vel eum qui non prohibuit, quemadmodũ incendii, eum qui ignem non extinxit incipientem, & naufragii, gubernatorem, qui rudentem non contraxerit. Iam verò puniuntur à lege qui horum causę sunt. E
Nam in cuius potestate erat situm prohibere, in eum eius quod accidit culpa confertur. Ad eos autem dicimus, in faciendo, operando, & agendo causam intelligi.
ἀνείργηθεν. Id autem quod non prohibet, hoc ipso remotum est ab operatione. Præterea causa quidem versatur in operatione, quemadmodum nauis ædificator in eo quòd fiat scapha. Domus autem ædificator, in eo quòd ædes construatur. Id autẽ quòd non prohibet, ab eo quod fit separatum est. Propterea ergo perficitur, quòd id
Græcè est ἐπ αὐτῷ δὲ ἦν sed puto legendum ἐπ' αὐτῷ δὲ οὐκ ἦν vt opponatur ei quod sequitur diabolus autem &c.
quod potest prohibere, non operatur nec prohibet. Quid enim operatur qui non prohibet? Iam verò ad absurdum quoque redit id quod ab eis dicitur, siquidem sauciationis causam esse dicent, non telum, sed clypeum, qui non prohibuit quominus telum penetraret. Neque enim furem, sed eum qui furtum non prohibuit, F
reprehendent. Ergo Græcorum quoque naues non Hectorem dicant combussisse, sed Achillem, quoniam cum prohibere posset Hectorem, non prohibuit. Sed ille quidem propter iram (in eius autem potestate non erat irasci vel non irasci) & ignem

A ignem non prohibuit,& forte adiuuans causa fuit. Diabolus autem cum liberum haberet arbitrium,& duci posset pœnitentia& furari, ipse quoq; furti causa est, non autem Dominus qui non prohibuit. Sed nec noxium erat donum, vt accederet prohibitio. Et si accuratè & subtiliter aduersus eos agendum est, sciant id quidem quod non prohibet, quod in furto factum esse dicimus, nullo modo esse causam: in id autem quod prohibet, causam culpamque conferri. Qui enim clypeo protegit, ei qui protegitur causa est ne saucietur, prohibens ipsum sauciari. Et Socrati dæmonium causa erat, non prohibens, sed adhortans, & si nõ adhortaretur. Sed nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatem & appetendi & aggrediendi, sed sit vitium inuo- B luntarium. Vnde qui prohibuit quidem, causa est. Qui autem non prohibuit liberam animæ electionem, instè iudicat, vt vel maximè quidem Deus nobis non sit causa vitii. Quoniam autem libera electio & appetitio peccata primum inchoat, falsa autem nonnunquam dominatur opinio, à qua, cum sit iustitia & ignorantia, recedere negligimus, iure infliguntur supplicia. Febrire enim est inuoluntarium, sed cum per se & propter suam intemperantiam febrierit, eum reprehendimus, vt pote quod vitium sit inuoluntarium. Nemo enim malum eligit, quatenus malum, sed abductus ab ea quæ inest in ipso voluptate, id bonum ratus, suscipiendum existimat. Quæ cum ita se habeant, & liberari ab ignoratione, & à mala & delectabili electione, & ante omnia nõ assentiri fallacibus illis phantasiis & visis, situm est in C nostra potestate. Latro autem & fur dicitur diabolus, qui Prophetis Pseudoprophetas admiscuit, tanquam frumento zizania. Omnes ergo qui fuerunt ante Dominum, fures & latrones, non absolutè autem omnes homines, sed omnes Pseudo prophetæ, & omnes qui non propriè ab ipso missi sunt. Habuerunt autem Pseudo prophetę quoque furtum, Prophetæ nomen, cum Prophetæ quidem essent, sed eius qui est mendax. Dicit enim Dominus. VOS ex patre vestro diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate nõ stetit, quoniam non est in ipso veritas. Cum locutus fuerit falsum, ex propriis loquitur, quoniam mendax est & pater eius. In falsis autem vera quoque aliqua dicebant Pseudoprophetæ. Et ii re vera prophetabant in extasi, vt Apostatæ, eius, in quam, qui defecerat, ministri. Dicit autem Pastor quoque Angelus pœnitentiæ, D ad Hermetem, de Pseudopropheta. Quædam enim verba vera dicit. Diabolus enim eum implet suo spiritu, si quem possit ex iustis frangere. Omnia ergo à superis in bonum dispensantur, vt per ecclesiam cognoscatur multiplex ac varia Dei sapientia, ex seculorum præscientia, quam fecit in Christo. Deo autem nihil aduersatur, nec est quidquam ei contrarium, vt qui sit Dominus & omnipotens. Quinetiam eorum qui defecerunt consilia & operationes, cum sint singulares, fiunt quidem ex mala affectione, sicut morbi corporis: ab vniuersa autem ac generali prouidentia administrantur ad finem salubrem, etiam si causa sit morbi efficiens. Est itaque maximum diuinæ prouidentiæ argumentum, non sinere vt vitiũ E quod ex voluntaria defectione ortum est, incõducibile maneat & inutile, sed nec sit omnino noxium. Diuinæ enim sapientiæ & virtutis & potentiæ est officium, non solum bona facere (hæc est enim, vt semel dicam, Dei natura, vt ignis calefacere, & lucis illuminare) sed illud quoque maximè, vt id quod per malos aliquos excogitatum est, ad bonum aliquem finem & vtilem deducat, & vtiliter iis quæ videntur mala vtatur, sicut eo quod ex tentatione processit testimonio. Est ergo etiam in philosophia, quę furto surrepta & veluti à Prometheo, parum ignis aptũ ad lumen qui vtiliter excitatur & vestigium aliquod sapientiæ, & motus à Deo. In his autem latrones & fures fuerint, qui sunt apud Græcos Philosophi qui ante F Domini aduentum, à Prophetis Hebræis partes veritatis id minimè agnoscentes sumpserunt, sed sibi tanquam propria dogmata attribuerunt, & alia, quidem adulterarunt, alia autem, superuacanea quadam diligentia, indoctè tanquam sapientes pronuntiarunt, alia autem etiam inuenerunt. Forte enim sensus quoque spiritum

Hinc error Origenis.

ὁρμῆς καὶ ἀφορμῆς.

πρωτεργάτη τῶν ἁμαρτημάτων.

Ioannes. 8.

σοφιζόμενοι.

habuerunt. Assentitur autem scripturæ quoque Aristoteles, qui dixit Sophisticā A
1.Cor.2. esse furem sapientiæ, sicut antè ostendimus. Apostolus autē. QVAE etiā loquimur,
διδακτοῖς. inquit, non in iis quæ doceri possunt humanæ sapientiæ verbis, sed in iis quæ doce
Ioan.1. ri possunt, spiritus. De prophetis enim, OMNES, inquit, de plenitudine eius acce pimus, Christi scilicet. Quare non sunt fures prophetæ. ET doctrina mea, non est
Ioan.7. mea, inquit Dominus, sed eius qui misit me Patris. Et de furibus. QVI autem ex seipso, inquit, loquitur, gloriā propriā quærit. Tales autē sunt qui sibi placent Græci, & sunt arrogantes. Sapientes autem eos dicens scriptura, non reprehendit eos
1.Cor.1. qui sunt verè sapientes, sed eos qui sibi videntur. De his autem dicit. PERDAM sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo. Infert itaque Apostolus. VBI sapiens? vbi scriba? Vbi inquisitor huius seculi? Vt à scribis distingueret, B
huius seculi inquisitores ponens Philosophos ex gentibus. NONNE INFATVAVIT Deus mundi sapientiam quod perinde est ac stultam ostendit, & non veram vt putabant. Et si roges causam cur sibi viderentur sapientes. PROPTER cæcitatem cordis sui, inquiet. Quoniam in sapientia Dei, hoc est, quæ per Prophetas est annuntiata, non cognouit mundus, nempe per sapientiam quæ loquitur per Prophetas, ipsum scilicet Deum, ipsi Deo visum est per prædicationē stultitiæ, quæ
1.Cor.1. Græcis scilicet videtur esse stultitia, saluos facere credentes. QVONIAM Iudæi, inquit, signa petunt ad fidem, Græci autem quærunt sapiētiam, nempe orationes quæ vocantur ἀναγκαστικοί hoc est necessario concludentes, & alios scilicet syllogismos. Nos autem prædicamus Iesum Christum crucifixum. Iudæis quidem scandalum, quòd cum sciant prophetiam, non credant euentui. Græcis autem stultitiam. C
Fabulosum enim esse existimant qui sibi videntur sapientes, & per hominem filiū Dei loqui, & Deum habere filium, & eum esse passum, quo fit vt suæ opinionis anticipatio eis persuadeat vt non credant. Seruatoris enim aduentus, non stultos fecit & duros corde & infideles, sed prudentes, & aptos quibus persuadeatur, & præterea fideles. Ostensi sunt autem, ab eorum qui obedierunt voluntaria inclinatione separati, ii qui noluerunt parere, & imprudentes & infideles & stulti. IPSIS autem vocatis Iudæis & Græcis Christus est Dei virtus, & Dei sapientia. Num ergo, quod est etiam melius, existimandum est esse enuntiatiuum, illud: NON infatuauit Deus sapientiam mundi, perinde ac non stultam fecit, ne eius duritiei cor D
dis à Deo eis facta videatur qui stultam fecit sapientiam. Omnino enim & si sapiētes essent, maiori culpæ fuere obnoxii, qui prædicationi non crediderunt. Voluntaria enim est electio & delectus veritatis. Quin etiam illud PERDAM sapientiam sapientum, eius quæ contemnitur ac despicitur barbaræ philosophiæ oppositione dicit illustrasse, sicut etiam lucerna quæ à Sole illustratur dicitur per ille, eo quòd non æqualem edat operationem. Cum ergo omnes homines vocati sint, qui voluerunt obedire, nominati sunt vocati. Non est enim apud Deum iniustitia. Iam verò qui ex vtroque populo crediderunt, ii sunt populus peculiaris. Et in actis Apostolorum hoc his verbis inueneris. QVI itaque verbum eius susceperunt, baptizati sunt. Qui autem noluerunt parere, seipsos scilicet abduxerunt. Ad eos dicit E
Esa.1. Prophetia. ET SI velitis, & me audieritis, bona terræ comederis, in nobis situm esse arguens & eligere & declinare. Dei autem sapientiam dixit Apostolus doctrinam quæ est ex Domino, vt veram philosophiam ostēdat tradi per Dominū. Quin etiā qui sibi videtur sapiens, habet quasdam admonitiones, quæ iubent apud Apo-
Ephe.4. stolum induere nouum hominem qui secūdum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Quamobrem deponentes mendacium loquimini veritatem. Ne
τῷ λοιπῷ ὑπ-ουσίᾳ. detis locum diabolo. Qui furabatur, non amplius furetur, sed potius labos et operans bonum. Operari autem est adlaborare quærendo veritatem. Nempe cum ea quæ sermone fit beneficentia. VT impertiri positis ei qui opus habet, & seculares F
σαπρὸς. putridum. copias & diuinam sapientiam. Vult enim verbum doceri, & argentum mensis dari, perfectè examinatum, vt detur fœnori. Vnde infert. Turpe verbum ex ore ve-
σαπρός. stro non exeat. Id autem turpe est, quod procedit ex opinione quam de se quis concipit.

A concipit. SED si quod est bonum ad ædificationem vtilitatis, vt det gratiam audientibus. Boni autem Dei bonum sit verbum necesse est. Quomodo autem non est bonum saluum facit? Quòd itaque testimonio comprobetur Græcos vera quę dam habere dogmata, hinc quoque licet considerare. Scribitur in Actis Apostolorum Paulū hæc dicere ad Areopagitas. SVPERSTITIOSIORES vos video. Prę teriens enim & videns simulachra vestra, inueni & aram in qua scriptū erat, ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, eum vobis annuntio. Deus enim qui fecit mundum & omnia quæ in ipso sunt, hic cœli & terræ cum sit Dominus, nō in manufactis templis habitat, nec à manibus humanis colitur indigens aliquo, cū ipse det omnibus vitam & inspirationem & omnia, fecitque ex vno omne genus hominum inhabitare super vniuersam faciem terrę, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, quærere Deum si forte attrectent aut inueniant, quāuis non longè sit ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus & mouemur & sumus, sicut & quidam vestrorum Poëtarum dixerunt. Ipsius enim & genus sumus. Ex quibus clarum est quòd etiam Poëticis vtens exemplis, ex arati Phænomenis approbat quæ apud Græcos rectè dicta sunt, & per ignotum Deum, honorari quidem per circūlocutionem à Gręcis opificem Deum significauit, ex agnitione autem oportere per filium accipere & discere. MISI ergo propterea te ad gentes, aperire, inquit, oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem, & à potestate Satanæ ad Deum, vt ipsi accipiant remissionem peccatorum & hæreditatem in iis qui sunt fide sanctificati in me. Ii ergo sunt qui aperiuntur oculi cæcorum: Patris per filium agnitio, est circūlocutionis Græcè comprehensio, & cōuerti à potestate Satanæ, est mutari à peccato, per quod introducta erat seruitus. Nec tamen absolutè omnem suscipimus Philosophiam, sed illam de qua apud Platonem quoq; dicit Socrates. Sunt enim, vt aiunt, in mysteriis, multi quidem qui gestant ferulam, pauci verò Bacchi: multos quidem esse vocatos, paucos autem electos tacitè significans. Apertè itaque subiungit. Ii autem mea quidem sententia non sunt alii, quàm qui rectè sunt philosophati, à quibus ego quidem, quoad eius à me fieri potuit, in vita nunquam abfui, sed vt ex eis essem omni ratione omnem adhibui diligentiam. An autem rectè adhibuerim, & quid perfecerimus, cum illuc veneri mus apertè sciemus, si Deus velit, paulopost. Annon tibi videtur fidei ex scripturis Hebraicis eam quæ est post mortem iusti spem declarare? Et in Demodoco, si modo est opus Platonis. Nec existimes me dicere philosophari, in artes incumbentem viuere, nec multa discere appetentem. nam ego quidem hoc probrum esse ducebam. Sciebat enim, vt existimo, eum multarum rerum scientem mentem iam habere qui docet, vt est Heracliti sententia. Et in quinto de Republica. Hos ergo, inquit, omnes, & alios quarundam eiusmodi rerum, & nescio quarum artium Mathematicos, ponemus Philosophos? Nequaquam, inquit, sed similes Philosophis. Veros autem, inquit, quos nam dicis? Eos, inquam ego, qui veritatis delectantur contemplatione. Non enim in Geometria quæ postulata habet & positiones est Philosophia. Neque in Musica quæ quidem est coniecturalis, neque in Astronomia, quæ naturalibus & fluentibus & verisimilibus est referta rationibus: sed est ipsius boni per scientiam & veritatem, cum aliæ quidem sint boni vię, sed tanquā ad bonum. Quare nec ipse doctrinæ orbem, quem vocant encyclopediam, dat ad bonum conferre, sed opem ferre ad excitandam & exercendam animam ad ea quę percipiuntur intelligentia. Siue ergo dicunt Græcos diuinæ Philosophiæ esse casu aliquid elocutos: casus est diuinæ œconomiæ. Non enim propter eam quæ nobiscum intercedit contentionē, casum quis in Deos referet. Siue quòd præfixum scopum sint assecuti, ea assecutio nō est expers prouidentiæ. Siue rursus dicat Græcos naturalem habuisse notionem; vnum naturæ cognoscimus opificem, qua ratione esse quoque naturalem diximus iustitiam. Siue mentem habuisse communem: quisnam sit eius pater, & quæ sit in mentis distributione iustitia consideremus. Nam siue quis dixerit προαναφώνησιν hoc est prælocutionem seu prædictionem,

Margin notes: Act.17. σεβάσματα. Act.26. Matth.22. ἐπιγεγῶτα. ἐγκύκλιον. κατὰ περίπτωσιν. ἐκβεβλῆσθαι. κατὰ συντυχίαν. προαναφώνησις.

συνεμφάσεις. & causetur συνεμφάσει id est coniunctam explicationem; dicit species prophetiæ. A
Atque per veritatis quidem apparentem speciem alii dicunt quædam dicta esse à
ἔμφασις. Philosophis. De nobis itaque dicit diuinus Apostolus. VIDEMVS enim nunc tan
1.Cor.13. quam per speculum, per eam quæ est in ipso reflexionem nos ipsos cognoscentes,
& ex ea quæ est in nobis diuinitate efficientem causam, quoad eius potest fieri,
vnà contemplantes. Vidisti enim, inquit fratrem tuum, vidisti Deum tuum Serua
torem puto Deum nunc nobis dictum esse. Post carnem autem depositam, facie
ἔμφασιν καὶ διάφασιν ad faciem, tunc iam definitè & comprehensè, quando cor purum fuerit. Et per ap-
parentem quidem speciem & pellucentem Deum vident, qui apud Græcos exa-
ctè sunt philosophati. Tales enim sunt quæ ex imbecillitate cernuntur phantasiæ B
seu visiones, quemadmodum visio cernitur in aquis, & videmus per perlucida &
Prouerb.11. perspicua corpora. Rectè ergo Solomon. QVI seminat, inquit, iustitiam, opera-
Prouerb.27. tur fidem. Sunt autem qui plura seminant, ii qui plura faciunt. Et rursus. CVRAM
ὡραίων. gere eorum quæ sunt in campo viridia, & tondebis herbam, & collige fœnum ma
turum, vt habeas oues ad vestimentum. Vides quemadmodum externi quoq; in-
tegumenti & custodiæ sit cura gerenda. SCIENTER autem agnoscas animas gre
Rom.1. gis tui. Quando enim gentes quæ legem non habent, natura quæ sunt legis faciũt,
ii nõ habentes legem sibiipsis sunt lex, præputio seruante Legis iustificationes ex
sententia Apostoli, & ante Legem & ante Aduentum. Tanquam comparationem
autem faciens Philosophorum cum iis qui vocantur Hæretici, admodum diluci- C
Prouerb.27. dè. MELIOR est, inquit Verbum, amicus propè, quàm frater longè habitans. Qui
Prouerb.10. autem falsis innititur, is pascit ventos, & persequitur aues pennatas. Non existi-
mo Verbum nunc dicere philosophiam, cum in multis probabiliter argumente-
tur, & probabiliter loquatur philosophia, sed insectatur hæreses. Infert itaque.
RELIQVIT enim vias suæ vineæ, in semitis autem propriæ agriculturæ aberra-
uit. Eæ autem sunt quæ ecclesiam relinquunt ab initio. Iam verò qui cecidit in hæ
resim, transit per solitudinem sine aqua, eo qui verè Deus est relicto, à Deo deser-
tus, aquam quærens sine aqua, inhabitabilem & sitibundam terram peruadens, col
ligens manibus sterilitatem fructuum. Et iis qui carent prudentia. IVBEO, inquit
Prouer.8. sapientia, iis qui versantur in hæresibus dicẽs scilicet. PANES absconsos lubenter D
tangite & aquam furti dulcem, panem & vinum, nõ in aliquibus aliis, quàm in iis
quæ pane & vino, in oblatione, non ex regula ecclesiæ, vtuntur hæresibus, apertè
Hi hæretici vo- ponente scriptura. Sunt enim qui sola aqua vtuntur in Eucharistia. SED resilias,
cantur. ne diu moteris in loco eius, locum synagogam, non autem ecclesiam, æquiuocè ap
ὑδροπαραστάται pellauit. Deinde acclamat. Ita enim traiicies aquam alienam, baptisma hæreticum,
non conuenientem & germanam aquam reputans. Et transmeabis fluuium alie-
num, qui in mare defert & detrahit, in quod emittitur qui diuertit ab ea stabilita
te quæ est in veritate, rursus confluens ad gentiles & inordinatos vitæ fluctus.
Quemadmodum autem multi homines qui nauem trahunt, non dici possunt mul
tæ causæ, sed vna causa ex multis. Non est enim vnusquisque causa vt nauis traha- E
tur, sed cum aliis. Ita etiam Philosophia confert ad comprehendẽdam veritatem,
cum sit inquisitio veritatis, non quòd sit causa comprehensionis, sed causa cum
aliis, & adiuuans, & forte etiam causa adiuuans. Quemadmodum autem cum bea
tum esse vnum sit, eius causæ sunt virtutes q[illegible]unt plures. Et quemadmodum
eius quod est calefieri, & Sol & ignis & bal[illegible]um & vestis: ita cum sit vna veritas,
multa sunt quæ conferunt ad eius inquisitionem, inuẽtio autem est per filium. Et
siquidem rectè consideremus, potestate vna est virtus, accidit autem vt ea cum his
quidem insit rebus, dicatur prudentia, in illis autem, temperantia, in aliis verò
animi magnitudo vel iustitia. Eadem autem ratione cum sit vna quoque veritas, F
ἐπὶ τῆς ἐγχειρή- in Geometria, Geometriæ veritas, in Musica autem, Musicæ, & in recta philoso-
σεως. phia fuerit Græca veritas. Sola autem hæc est præcipua veritas quæ manibus tra-
di non potest, quam docemur à Dei filio. Hoc modo dicimus de vna & eadem dra
chma, si data quidem fuerit nautæ, naulum, si Publicano, vectigal, & ei qui domũ
locat,

A locat, merces conductæ domus, præceptori, operæ merces, & ei qui vendit, arra. Vnaquæque autem siue virtus, siue etiam veritas vniuocè vocetur, causa est solus qui per se est effectus. Per coniunctum autem earum vsum fit beatè viuere. σύγχρωνται. Non enim ex nominibus beati fuerimus, cum rectam viam dicamus beatitudinem, & beatum cui virtute exornata est anima. Quòd si etiam Philosophia opem fert eminus inuentioni veritatis, variis notionibus tendens ad nostram cognitionem quæ proximè attingit veritatem. at ei opem fert qui ex Verbo seu ratione studuerit conari apprehendere cognitionem. ἐπιβολάς. λογικῶς. Et à nostra separatur Græca veritas, etiam si sit idem nomen sortita, & propter magnitudinem cognitionis, & demonstrationem magis principalem, & diuinam virtutem, & quæ sunt similia. A Deo

B enim docti sumus, qui literas verè sacras à filio Dei docemur. Vnde nec similiter mouent animas, sed diuersa doctrina. Quòd si propter eos qui lubenter reprehendunt, oportebit nos distinguere, cum dicamus Philosophiam adiuuantem causam & cooperatricem verę comprehensionis, cū sit inquisitio veritatis; fatebimur eam esse disciplinam quæ præcedit vim cognoscendi, non causam statuentes eam quæ est causa adiuuans, neque continens, id quod adiuuat cooperatur, nec perinde ac τὸ γνωστικόν. non sit veritas absque philosophia. Nam omnes ferè absque disciplinarum orbe & Gręca philosophia; alii autem etiam absque literis, diuina & barbara moti philosophia, potestate eum qui de Deo est per fidem accepimus sermonem, eruditi sapientia quæ per se operatur. Quod autem facit cum alio, cum sit imperfectum vt per se operetur, cooperantem & adiuuantem causam dicimus, vt quod sit nominatum

C causa eo quòd vna venerit cum alio, per se autem non possit præbere verum effectum. Quanquam per se quoque aliquando Græcos iustificabat philosophia, sed non ad vniuersam ac generalem iustitiam, ad quam cooperatrix & adiutrix inuenitur, sicut primus & secundus gradus ei qui ascendit in cœnaculum, & Grammaticus ei qui est Philosophaturus. Non quòd per eius ablationem, vniuerso ac generali verbo desit aliquid, vel perimatur veritas. Nam & visus & auditus & vox confert ad veritatem. Mens autem est quæ eam appositè & naturaliter cognoscit. Sed γραμματικῶς προσφυῶς. ex iis quidem quæ adiuuant & cooperantur, alia quidem maiorem, alia verò mino

D rem vim afferunt. Perspicuitas itaque opem fert ad tradendam veritatem, & dialectica, ne prosternamur ab hæresibus quæ faciunt incursiones. Et est quidem per se σαφήνεια. perfecta, & nullius indiga Seruatoris doctrinæ cum sit Dei virtus & sapientia. Accedens autem Græca philosophia, non veritatem facit potentiorem, sed debilem aduersus eam efficit Sophisticam argumentationem, & propulsans dolosas aduersus veritatem insidias, dicta est vineæ apta sepes & vallus. Et quę est quidem ex fide θριγκός. veritas, tanquam panis necessaria est ad viuendum. Quæ autem præcedit disciplina, est obsonio similis & bellariis. Desinente cœna suauis est placentula, vt ait Pindarus Thebanus. τρωγάλιον. ἄμαξος. Apertè autem dicit scriptura. ASTVTIOR erit simplex intelligens. Sapiens autem suscipiet cognitionem. Et. QVI à seipso quidem accepit, glo

E riam propriam quærit, inquit Dominus. Qui autem quærit gloriam eius qui misit ipsum, verus est, & iniustitia non est in ipso. Contra igitur se iniustè gerit qui sibi vsurpauit ea quę sunt Barbarorum, & tanquam propriam iactans, suam augens gloriam, & ementiens veritatem, Is fur dictus est à scriptura. Dicit itaque. FILI Eccles. 27. ne sis mendax deducit enim mendacium ad furtum. Iam autem fur, id quod habet surreptum, verè habet, etiam si sit aurum, etiam si argētum, etiam si oratio, etiam si decretum. Ex parte ergo ea quæ suffurati sunt, vera quidem sunt, sciunt autem per coniecturam, & rationum moti necessitatibus. Si itaque didicerint. agnoscent comprehendēdo. Et quòd philosophorum quidem dogmata ex Hebræis surrepta καταληπτικῶς. fuerint, tractabimus paulopost. Prius autem, quod erat consequens iam dicendum σκευωρῆσθαι.

F est de tēporibus Mosis, per quæ ostendetur citra vllam cōtrouersiam, Hebræorum philosophiam esse quauis Philosophia longè antiquiorem. Ac de iis quidem accuratè dictum est à Tatiano in oratione aduersus Græcos. Dictum est autem etiam à Casiano in primo Exegeticōn, postulat tamen commentarius, vt nos quoque ea

percurramus quæ in loco dicta sunt. Apion itaque Grammaticus, qui πλειστονίκης id est sæpe victor est cognominatus, in quarto historiarum Aegypti, & si esset infensus Hebræis vtpote genere Aegyptius, adeò vt etiam aduersus Iudæos librum scripserit, Amosis Aegypti Regis mentionem faciens, eius rerum gestarum testem adducit Ptolemæum Mendesium. Eius autem verba sic habent. Effodit autem Amosis Athyriam, qui fuit tempore Inachi Argiui, vt scripsit in temporibus Mendesius Ptolemæus. Hic autem Ptolemæus, fuit quidem Sacerdos. Regum autem Aegypti res gestas tribus libris exponens, dicit tempore Amosis Aegypti Regis Mose duce Iudæos exiisse ex Aegypto. Ex quibus cernitur Mosem floruisse tempore Inachi. Ex rebus autem Græcis, sunt antiquiores Argolicæ, eæ, inquam, quæ ducunt originem ab Inacho, vt docet Dionysius Halicarnasseus in temporibus. His autem, quatuor quidem generationibus sunt res Atticæ recentiores quæ ducunt originem à Cecrope, qui duplici fuit natura, & indigena, vt iisdem verbis dicit Tatianus. Nouem verò, res Arcadicæ à Pelasgo. Dicitur autem hic quoque Indigena. His autem sunt aliæ, quindecim recentiores, nempe Phtioticæ quæ à Deucalione. Ad tempus autem rerum Troianarum, ab Inacho generationes quidem viginti vel plures numerantur. Sunt autem anni, vt semel dicam, quadringenti & vltra. Iam verò res quoque Assyriorũ videbuntur rebus Græcis multis annis antiquiores, ex iis quæ dicit Ctesias. Tricesimo secundo mouit Moses ex Aegypto tempore Amosis Aegyptii & Inachi Argiui. Fuit autem in Græcia, tempore quidem Phoronei qui fuit post Inachum, inundatio quæ fuit tempore Ogygis, & regnum quod fuit Sicyone, primi quidem Aegialei. Deinde Europis. Deinde Telchinis, & regnum Cretis in Creta. Acusilaus enim dicit Phoroneum fuisse primum hominum. Vnde etiam Poëta Phoronidis, dixit eum fuisse patrem mortalium hominum. Hinc Plato in Timæo secutus Acusilaum, scribit. Et cum vellet eos aliquando inducere vt dicerent de rebus antiquis huius ciuitatis, aggreditur dicere quæ sunt antiquissima. De Phoroneo qui dictus est primus, & de Neobe, & quæ fuerunt post diluuium. Tempore autem Phorbantis fuit Actæus, à quo Actæa Attica. Tempore autem Triopæ, Prometheus & Atlas & Epimetheus, & qui duplicem naturam habebat Cecrops, & Ino. Tempore autem Crotopi, quæ Phaëtontis tempore fuit inflammatio, & quæ tempore Deucalionis fuit inundatio. Tempore autem Stheneli, & regnum Amphictyonis, & Danai in Peloponnesum aduentus, & Dardaniç à Dardano ædificatio. A Ioue qui genitus, inquit Homerus nouit qui cogere nubes, & ex Creta in Phoeniciam deductio. Tempore autem Lyncei, Proserpinæ raptus, & extructio templi quod est in Eleusine, & Triptolemi agricultura, & Cadmi Thebas aduentus, & regnum Minois. Tempore autem Prœti, bellum Eumolpi aduersus Athenienses. Tempore autem Acrisii, Pelopis ex Phrygia transitus, & Iouis Athenas aduentus, & secundus Cecrops, & Persei & Bacchi res gestæ, & Orpheus & Musæus. Octauodecimo autem anno regni Agamemnonis captum est Ilium regnantis Demophontis Thesei filii anno primo duodecimo mensis Thargelionis, vt ait Dionysius Argiuus. Aegias autem & Dercylus in tertio, octauo mensis Panemi desinentis. Hellanicus enim dicit duodecimo mense Thargelionis, & nonnulli eorum qui Attica scripserunt, octauo desinentis, postremo anno regnante Menestheo, in plenilunio. Noctis quidem erat medium, inquit is qui paruam fecit Iliadem, & splendebat lucida Luna. Alii autem eotem eodem die Scirrhophorionis. Theseus autem qui erat æmulator Herculis, est Troianis vna generatione antiquior. Tlepolemi itaque qui fuit filius Herculis, meminit Homerus, quòd in Ilium militauerit. Ostenditur ergo Mosem fuisse antequam Bacchus referretur in Deos, annis sexcentis quatuor, siquidem in Deos refertur tricesimo secundo anno regni Persei, vt ait Apollodorus in Chronicis. A Baccho autem ad Herculem, & viros illos fortes qui cum Iasone in Argo nauigarunt, colliguntur anni sexaginta tres, & Aesculapius & Dioscuri

Margin notes:

τεσσαράκοντα Græce est, sed legendum esse, τετρακόσια colligitur ex supputatione.
διφυής.
Græcum habet πεντήκοντα δυοῖν. sed puto legen. πεντεκαίδεκα.

θαργηλιῶνος. λήγοντος.
est autem hæc comparatio more Atheniensiũ, qui post vicesimum Lunæ diẽ ita cõputabant, ὀγδόη φθίνοντος ἑβδόμη φθίνοντος.
Est corruptus numerus, & forte pro sexcentis legendũ est trecentis.

A Dioscuri, id est Castor, & Pollux, cum eis nauigarunt, vt testatur Apollonius Rhodius in Argonauticis. A regno autem Herculis quod fuit Argis, vsque ad ipsius Herculis, & Aesculapii in Deos relationem, colliguntur anni triginta, vt vult Apollodorus chronographus. Hinc autem vsque ad relationem in Deos Castoris, & Pollucis, sunt anni quinquaginta tres. Hoc vtique tempore Troia quoque capta fuit. Quòd si Hesiodo quoque poetæ oportet credere, eum audiamus.

Editus estque Ioui pulchra ex Atlantide Maia Mercurius.
Præco Deum, fuerat cum sacrum ingressa cubile.
Præclarum at peperit natum Cadmæa, coisset
B *Cum furtim Semele, Bacchum valde exhilarantem.*

Cadmus quidem Pater Semeles tempore Lyncei venit Thebas, & fuit inuentor Græcarum literarum. Triopas autem eodem fuit tēpore cum Iside, generatione septima ab Inacho. Isidem autem dicũt eandem fuisse quæ Io, propterea quòd oberrans obierit totam terram. Ister autem in libro de Colonia Aegyptiorum, dicit eam fuisse filiã Promethei. Prometheus autem fuit tempore Triopæ, septima generatione post Mosem. Quare vel ante eam quæ ex Græcorũ sentẽtia fuit hominis generationem, Moses videtur floruisse. Leo autem qui tractauit de Diis qui sunt in Aegypto, dicit Isidẽ à Græcis vocari Cererem, quæ fuit tẽpore Lyn-
C cei, vndecima generatione post Mosem. Apis autem Rex Argorum, ædificat Memphim, vt dicit Aristippus in primo Arcadicorum. Aristeas verò Argiuus dicit eũ nominatum esse Sarapim, & eum esse quem colunt Aegyptii. Nymphodorus autem Amphipolitanus in tertio de legibus Asiæ, dicit Apim taurum mortuum & conditũ, loculo qui σορὸς Grecè dicitur, fuisse repositum in templo dæmonis qui colebatur, & hinc appellatum fuisse Soroapim, & postea quadam eorum qui illic habitabant consuetudine Sarapim. Est autem Apis tertius ab Inacho. Iam verò Latona fuit tempore Tityi. Namque à Latona clara est Iouis incita coniux: Tityus autem fuit eodem tempore cum Tantalo. Meritò ergo scribit etiam Pindarus Bœotius. In tempore autem Apollo fuit genitus. Nec mirum, cum etiam
D Admeto vna cum Hercule inueniatur seruiisse mercede in magnum annum. Zethus autẽ & Amphion inuentores Musicæ, fuerunt circa Cadmi ætatem. Quòd si quis dicat Phemonoem primam Acrisio responsa cecinisse, sciat quòd viginti, & septem annis post Phemonoem fuit Orpheus, & Musæus, & Linus præceptor Herculis. Homerus autẽ & Hesiodus fuere Iliacis multo recentiores, post quos longe fuere recentiores Græcorum legislatores, Lycurgus, & Solon, & septem sapientes, & Syrius Pherecydes, & magnus Pythagoras, qui longè fuerunt inferius circa Olympiadas, vt prius ostendimus. Plurimis ergo qui apud Græcos coluntur, Diis, non solum iis qui dicuntur Sapientes & Poetæ, ostensum est nobis Mosem esse antiquiorem. Neque verò is solus, sed etiam Sibylla dicitur Orpheo χρησμῳδῆσαι.
E antiquior. De eius enim cognomine, & de iis quæ ab ea prolata sunt responsis, multa dicuntur, & cum esset Phrygia, appellatam esse Dianam, & cum ea ad Delphos accessisset, cecinisse.

O Delphi, Phœbi ferientis qui eminus estis
Serui, ueni ad uos Iouis expositura potentis
Mentem, in Germanum cum sim bile percita Phœbum.

Est autẽ alia quoq. quæ vocatur Herophile Erithræa. Harũ meminit Heraclides Ponticus in libro de Oraculis. Mitto Aegyptiam, & Italicam quæ Romæ habitauit Carmentale, cuius fuit filius Euander, qui Romæ templum Panis, quod Lupercal appellatur, condidit. Operæpretium est autem, cum in hunc locum deuenerimus, aliorũ quoque Prophetarum, qui post Mosem fuerunt apud Hebræos, tempora exquirere. Postquã è vita excessit Moses, dux populi succedit Iesus, qui λύκαιον.

bellum quidem gessit LXVI annis, in terra autem illa bona quieuit XXV annis. Vt A
autem continet liber Iesu, Mosi successit uir prædictus annis XXVII. Deinde cum peccassent Hebræi, traduntur Mesopotamiæ Regi Chusachar octo annis, vt refert liber Iudicum. Cum autem postea Deum orassent, ducem accipiunt Gothoniel, fratrem Chaleu iuniorem ex tribu Iuda, qui cum interfecisset Regem Mesopotamiæ, præfuit populo annis deinceps quinquaginta. Et cũ rursus peccassent, traditi sunt Aeglom Regi Moabitarũ annis XXVIII. Cum autẽ rursus rediissent, eorũ dux fuit Aod annis octoginta, vir qui ambabus manibus pro dextra vtebatur, ex tribu Ephraim. Is est qui Aeglom de medio sustulit. Mortuo autẽ Aod cũ rursus peccassent, traditi sunt Iabim Regi Chanaan XX annis. Eius tempore fuit Prophetissa Debbora vxor Labidoth ex tribu Ephraim, erat autem Pont. Ozius
filius Riesu. Cum per eã exercitum duxisset Barac filius Bener ex tribu Nephtha- B
lim, acie congressus cum Sisara principe exercitus Iabim, potitus est victoria. Atque hinc quidem populo præfuit Debbora, eum iudicãs. Ea autem mortua cum rursus peccasset populus, Madianitis traditur annis VII. Post hæc Gedeon ex tribu Manasse, filius Ioæ, cum CCC. in aciem produxisset, & centum & viginti eorũ millia cecidisset, præfuit annis XL. Post quem eius filius Achimelech tribus annis. Ei successit Boleas filius Bedan filii Charran, ex tribu Ephraim. XXIII annis magistratum obtinens. Post quem cum rursus peccasset populus, octodecim annis traditur Ammanitis. Cum autem ducti fuissent pœnitentia, eis præest Iephtæ Galaadites ex tribu Manassæ, & præfuit VI annis. Post quem dux fuit Abatthan, qui

Græcè est τεσσαράκοντα sed lego τέσσαρα

erat ex Bethleem, de tribu Iuda annis VII. Deinde Ebron Zabulonites octo an- C
nis. Deinde Aeglom ex Ephraim octo annis. Nonnulli autem septem annis Abatthan coniungunt quatuor annos Ebrom. Et cum post eum rursus peccasset populus, alienigenis Philisthæis subiicitur quadraginta annis. His autem reuersis, præest Sampson ex tribu Dan, cum in bello vicisset alienigenas. Is fuit dux XX an-

ἀναρχίας ἔτος

nis. Et post eum cum nullus esset qui præesset, populum iudicauit Heli Sacerdos quadraginta annis. Ei succedit Samuel Propheta, cum quo regnauit Saul, qui vigintiseptem annis regnum obtinuit. Is etiam Dauidem vnxit regem. Mortuus est autem Samuel duobus annis ante Saulem, cum esset Pontifex Abimelech. Is Saulem vnxit in Regem, qui primus post Iudices regnauit in Israel. Quorum vniuersus numerus vsque ad Samuelem, anni sunt quadringenti sexagintatres, mẽ- D
ses septem. Deinde vt habetur Regum primo, regnauit renouatus Saul XX annis.

ἐπικαινισθείς.

Post mortem autem Saulis, regnat Dauid secundo in Chebron, filius Iesse, ex tribu Iuda, quadraginta annis, vt continet secundus Regum. Erat autem Pontifex Abiathar, filius Abimelech, ex cognatione Heli. Fuerunt autem Gad & Nathan prophetæ eius tempore. Fiunt ergo à Iesu Naue vsque ad tempus quo Dauid regnum accepit, vt nonnulli quidem volunt, anni quadringenti quinquaginta, vt autem proposita ostendit chronographia, colliguntur anni quingenti XXIII. menses septem, vsq. ad mortem Dauidis. Postea regnauit Solomon filius Dauid annis XL. Eius tempore fuit perpetuo Prophetа Nathan, qui etiam eum adhortatus est vt templum extrueret. Similiter autem Achias quoque prophetauit in Silo. Erãt E
autem ambo quoque Reges, Dauid & Solomon prophetæ. Sadoc autem primus Pontifex sacrificauit in templo quod ædificauit Solomon, qui erat octauus ab Aaron primo Pontifice. Sunt ergo à Mose vsq. ad ætatem Solomonis, vt dicunt quidem aliqui, anni quingenti nonaginta quinque, vt alii autem, quingenti septuaginta sex. Si quis autem, iis qui sunt à Iesu vsque ad Dauid, quadringentis quinquaginta annis, quadraginta annos quibus dux fuit Moses cõnumerauerit, & alios octoginta annos quot natus erat Moses, priusquam exirent ex Aegypto Hebræi, & his adiecerit quadraginta annos regni Dauid, colliget omnes annos sexcentos decem. Accuratius autem ac perfectius procedet nostra chronographia, si quingentis & viginti tribus annis & septem mensibus vsq. ad mortẽ Dauidis, adiecerit quis centum & viginti annos Mosis, & Solomonis XL. Colliget

enim

A enim omnes vsq.ad mortem Solomonis,annos sexcentos octogintatres, septem
menses. Hiramus dat suam filiam Solomoni, quo tempore post Troiam captam
venit Menelaus in Phœniciam, vt ait Menander Pergamenus & Lætus in Phœ-
niciis. Post Solomonem autem regnat Roboam, filius eius, annis septendecim.
Erat autem Pontifex Abimelech filius Sadoc. Eius tempore diuiso regno in Sa-
maria, regnat Hieroboam ex tribu Ephraim, seruus Salomonis. Prophetauit au-
tem Achias quoq. Silonites,& Sameas filius Amame,qui etiam ex Iuda abiit ad
Roboam,& prophetauit super altare. Post eum regnauit Abiu filius eius, annis
xxiii.& similiter eius filius Athaman. Is in senectute laborauit podagra. Prophe-
tauit autem eius tempore Iehu filius Ananiæ. Post eum regnauit Iosaphat eius
B filius,annis v. Eius tempore prophetarunt Helias Thesbites, & Micheas filius
Ieble,& Abdias filius Ananiæ. Tempore autem Micheæ erat autem Pseudopro
pheta Sedecias filius Chanaan. Post eos sequitur regnum Ioran filii Iosaphat ad
viii annos,cuius tempore prophetauit Helias,& post Heliam Helisæus filius Sa-
phat. Eius tempore, ii qui erant in Samaria,comederũt stercus columbæ, & suos
liberos. Tempus autem Iosaphat extenditur ab vltima parte tertii Regum vsque
ad quartum. Tempore autem Ioran assumptus est Helias. Cœpit autem prophe-
tare Eliseus filius Saphat sex annis,cum esset natus annos xl. Deinde Ochozias
regnauit anno vno. Eius tempore adhuc prophetabat Eliseus, & cum eo Abda-
donæus. Post eum mater Oziæ Gotholia regnat octo annis, interfectis filiis sui
C fratris: erat enim ex genere Achab. Soror autem Oziæ Iesabæa suffurata est filiũ
Oziæ, Ioas,& ei postea regnum tribuit. Tempore huius Gotholiæ adhuc pro-
phetabat Helisæus, postquam regnauit, vt dixi antea, Ioas,qui fuit seruatus à Ie-
sabæa vxore Iodeæ Pontificis. Fiũt autem omnes anni xl. Colliguntur ergo à
Solomone vsq.ad mortem Elisæi prophetæ, vt nonnulli quidem dicunt,centum
& quinque, vt alii autem,centum & duo, vt quæ est autem proposita ostendit
chronographia, à regno Solomonis anni centum octoginta vnus. A temporibus
autem Troianis vsque ad ortum Homeri, ex Philochori quidem sententia,fiunt
centum & octoginta anni post Ionicam deductam coloniam. Aristarchus autem
in commentariis Archilochiis,dicit eum fuisse tempore deductionis coloniæ Io
D nicæ,quæ fuit cẽtum & quadraginta annis post Troiana tempora. Apollodorus
autem cẽtum annis post deductam coloniam Ionicam,cum Agesilaus Dorysæus ὥστε ἐπιβαλεῖν
esset Rex Lacedæmoniorum, adeò vt ad eum peruenerit Lycurgus legislator,cũ αὐτῷ.
esset adhuc iuuenis. Euthymenes autem in Chronicis dicit eum floruisse cũ He-
siodo, tempore Acasti, & natum fuisse in Chio circiter annum cc. post Troiam
captam. In hac autem sententia est etiam Archemachus in tertio Eubœicorum.
Quo fit, vt ipse,& Hesiodus sint Helisæo Propheta recentiores. Quòd si quis ve
lit sequi Grammaticum Cratetem,& dicat fuisse Homerum circa reditum He-
raclidarum, octoginta annis post captam Troiam inuenietur rursus Solomone
posterior, cuius tempore fuit Menelai aduentus in Phœniciam, vt ante dictũ est.
E Eratosthenes autem centesimo anno post captam Troiam refert Homeri ætaté. Græcum habet
Quinetiam Theopompus in quadragesimo tertio rerum Philippicarum, refert ἔτι τεσσαράκον
Homerum fuisse quingentis annis post eos qui in Ilio militarunt. Euphorion τα τρία φιλιπ
autem in opere de Aliadibus, dicit eum fuisse tempore Gygis, qui cœpit regna- πικῶν
re octauadecima Olympiade, quem etiam dicit primum nominatum esse tyran- sed puto legen.
num. Sosibius auté Lacon in descriptione temporum, redigit Homerum in viii ἐπὶ τεσσαρακο-
annum regni Charilli Polydecti. Ac regnauit quidem Charillus annis sexaginta στῷ τρίτῳ φι-
quatuor, post quem filius Nicander anni xxxix. In xxxiiii eius anno dicunt fuis- λιππικῶν
se positam primam Olympiadem, adeò vt esset vtique Homerus nonaginta an- aut forte
nis antequam posita essent Olympia. Post Ioam regnum excipit Amasias eius fi- ἐπὶ τεσσαρά-
lius annis xxxix. Ei similiter succedit Ozias eius filius annis quinquaginta duo- κοντα τρία
bus. Is autem mortuus est leprosus. Eius autem tempore prophetarunt Amos & id est in quadraginta tribus. ve qui nõ curet ex
Esaias eius filius,& Oseæ filius Beeri,& Ionas fil. Amathi, qui erat ex Gethcho primere in quo libro.

ber,qui prædicauit Nineuitis,qui ex ventre cœti excesſit.Deinde regnat Ioathã
filius Oziæ annis xvi. Eius tempore adhuc prophetabat Eſaias & Oſee, & Mi- A
chæas Moaraethites,& Ioel filius Bathuel.Ei ſuccedit eius filius Achaz annis ſe-
decim.Eius tempore xv anno abductus eſt Iſrael Babylonem,& Salmanaſar rex
Aſsyriorum tranſmigrare fecit eos qui habitabant in Samaria ad Medos, & Ba-
bylonem.Achaz rurſus ſuccedit Oſeæ annis octo. Deinde Ezechias annis xxix.
Ei propter ſanctitatem,cum ad finem vitæ perueniſſet, largitur Deus per Eſaiã,
vt viueret alios quindecim annos,per regreſſum Solis. Ad eum vſq.peruenerũt
prophetantes Eſaias,& Oſee & Michæas. Hi autem dicuntur fuiſſe poſt ætatem
Lycurgi legislatoris Lacedæmoniorum.Dieuchidas enim in quarto Megarico-
rum,circa ducenteſimum nonageſimum annum ex quo Troia fuit ſecundo ca-
pta,dicit floruiſſe Lycurgum.Eſaias autem à regno Solomonis, cuius tempore B
oſtenſum eſt Menelaum veniſſe in Phœniciam,ducenteſimo anno adhuc prophe
taſſe cernitur,& cum eo Michæas & Oſee & Ioel filius Bathuel. Poſt Ezechiam
autem,filius eius Manaſſes regnat annis quinquaginta quinque. Deinde eius fi-
lius Amos duobus annis. Poſt quem eius filius Ioſias iuſti & æqui obſeruantiſsi-
mus,annis triginta & vno.Is impoſuit membra hominum ſuper membra idolo-
rum,quemadmodum ſcriptum eſt in Leuitico.Eius tempore anno xviii. paſcha
actum eſt,quod à Samuele,neque in eo quod interceſſerat tempore fuerat cele-
κλιτοί. bratum.Tuuc etiam Chelcias ſacerdos, pater Hieremiæ Prophetæ,cum in librũ
legis incidiſſet in templo reconditum,eo tecto vitam finiit.Eius tempore prophe
tauit Olda,& Sophonias,& Hieremias. Tempore autem Hieremiæ fuit Pſeudo C
propheta Ananias filius Ioſiæ. Is cum non audiiſſet Hieremiam prophetam, inte
remptus eſt à Nechao Rege Aegypti in fluuio Euphrate,cum ei occurriſſet pro-
ficiſcenti aduerſus Aegyptios.Ioſiæ ſuccedit Ieconias,& Ioachas eius filius,men
ſibus tribus & decem diebus.Eum Nechao Rex Aegypti vinctũ abduxit in Ae-
gyptum,cum pro eo conſtituiſſet Regem fratrem eius Ioachim,tributarium re
gionis,annis vndecim.Poſt eum Ioachim eiuſdem cum eo nominis,regnauit tri
bus menſibus.Deinde Sedechias annis vndecim,& ad eum vſque peruenit pro-
phetans Hieremias.Prophetarunt autem & Buzi & Vrias filius Samei & cum eo
Abacum.Hic accipiunt finem Hebræi Reges. Fiuut ergo à Moſis quidem ortu
vſq.ad hanc tranſmigrationem,vt nonnulli quidem dicunt, anni noningenti ſe- D
ptuaginta duo,ex accurata autẽ & exacta chronographia,mille octogiuta quin-
que,ſex menſes,decem dies. A reguo autem Dauidis vſq.ad captiuitatem quæ fa
cta eſt à Chaldæis,anni quadringenti quinquaginta duo,menſes ſex. Vt autem
colligit noſtra accurata temporum ſupputatio,quadringẽti anni octogintaduo,
menſes ſex,decem dies. In xii. autem anno regni Sedechiæ, Nabuchodonoſor
ſeptuaginta annis ante principatum Perſarnm, aduerſus Phœnicas, & Iudæos
bellum geſsit,vt dicit Beroſus in hiſtoriis Chaldaicis.Ioabas autem ſcribeus de
Aſſyriis,fatetur ſe à Beroſo ſumpſiſſe hiſtoriam,vera eſſe quæ ab eo dicuntur te
ſtificans.Nabuchodonoſor ergo excæcatum Sedechiam abducit Babylonem, &
totum facit populum tranſmigrare.Fnit autem hæc captinitas lxx aunis,pancis E
exceptis,qui confugerunt in Aegyptum. Prophetarunt autem etiam tempore
Sedechiæ Hieremias adhuc & Abacum.Quinto autem anno eius regni Babylo-
ne prophetauit Ezechiel.Poſt quem Naum Propheta. Deinde Daniel.Rurſus ve
rò poſt eum prophetaruut Aggæus & Zacharias,primi Darii tempore, duobus
Malachias ab Hebræis vocatur Angelus. annis Poſt quem qui fuit in xii Angelus.Poſt Aggæum autem & Zachariam,
Neemias qui fuit princeps pocillatorum Artaxerxis,filius autem Acheli Iſraeli-
tę,ædificauit ciuitatem Hieruſalem,& templum extruxit.In hac captiuitate fuit
Eſther & Mardocheus,cuius habetur liber,ſicut etiam Maccabæorum.In hac ca
ptiuitate cũ ſtatuã adorare noluiſſeut Miſael,Ananias et Azarias,iniecti in forna
cem ignis,ſeruati ſunt apparente Angelo. Tunc per Draconem Daniel iniectus
in lacũ leonũ,ab Abacum diuina prouidentia nutritur, ſeptimo die ſeruatur.Hic
etiam

A ętiam factum eſt ſignum Ionæ, & Tobias per Raphaëlem Angelum Saram ducit
vxorem, cum dęmon ſeptem primos eius procos ſuſtuliſſet, & poſt nuptias Tho-
biæ, pater eius Tobet viſum recipit. Hic Zorobabel cum aduerſarius viciſſet ſapiē
tia, emit à Dario renouationem Hieruſalem, & cum Eſdra rediit in patriam, per
quem facta populi redemptio, & diuinitus inſpiratorum eloquiorum recenſio &
renouatio, & paſcha ſalutare celebratum eſt & ſoluta eſt affinitas quæ Hebræis in
terceſſerat cum alienigenis. Publico autem præconio proclamauerat Darius He-
bręorum reſtitutionem. Cum autem Darii tempore effectum eſſet quod promiſe
at, celebratum feſtum Encæniorum, ſicut etiam Tabernaculorum. Fiunt autem
anni omnes cùm annis captiuitatis vſque ad populi reſtitutionem, ab ortu quidem
Moſis, anni mille centum quinquaginta quinque, mēſes ſex, decem dies. A regno
B autem Dauid, anni, vt nonnulli quidem, trecenti quinquaginta duo, vt autem di-
cam accuratius, quingenti ſeptuaginta duo, menſes ſex, decem dies. Impleta ſunt
ergo à captiuitate quę tempore Hieremiæ Prophetę fuit Babylone, ea quę à Pro Daniel. 9.
pheta Daniele dicta ſunt, quæ ſic habent. Septuaginta hebdomades abbreuiatæ
ſunt ſuper populum tuum, & ſuper ciuitatem ſanctam tuam, vt conſumatur pecca
tum, & vt obſignet peccata, & deleat iniquitates, & vt expiet, & vt agat iuſtitiam
ſempiternam, & obſignet viſionem & Propbetam, & vngat ſanctum ſanctorum.
Et cognoſces & intelliges ab exitu ſermonis. Vt reſpondeas, & ædifices Hie-
ruſalem vſque ad Chriſtum ducem hebdomades ſeptem & hebdomades ſeptua-
ginta duæ erunt, & conuertetur & ędificabitur platea & murus, & inanientur
C tempora, & poſt ſexaginta duas hebdomadas exterminabitur chriſma, & iudi-
cium non eſt ipſi, & ciuitatem & ſanctum deſtruet cum Duce veniente. Excin-
dentur in inundatione, & vſque ad finem belli abbreuiati deletionibus. Et con- διαθήκην
firmabit teſtamentum multum hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis tolle teſtamentum
tur ſacrificium meum & libamen, & in templo abominatio deſolationū, & vſq; pactum.
ad conſummationem temporis, conſummatio dabitur in deſolationem. Et dimi-
dium hebdomadis ceſſare faciet thymiama ſacrificii. Et expanſio deſtructionis
vſq, ad cōſummationem & inſtar deſtructionis libaminis. Quòd itaque in ſeptem
hebdomadibus ædificatum ſit templum, hoc clarum eſt. In Eſdra enim ſcriptum
eſt. Et ſic fuit Chriſtus Rex dux Iudæorum, cum implete eſſent ſeptem hebdoma
D des in Hieruſalem, & in ſexaginta duabus hebdomadis quieuit vniuerſa Iudæa, &
fuit abſque bellis, & Dominus noſter Chriſtus ſanctus ſanctorum cum veniſſet,
& viſionem impleſſet & Prophetam, in carne vnctus eſt patris ſui ſpiritu. In his
ſexaginta duabus hebdomadibus, quēadmodum dixit Propheta, & in vna hebdo-
mada, Dominus. Dimidium hebdomadis tenuit Nero regnans, & in ſancta ciuita
te Hieruſalem ſtatuit abominationem, & in dimidio hebdomadis, & ipſe ſubla-
tus eſt, & Otho & Galba & Vitellius. Veſpaſianus autem & imperium obtinuit,
& Hieruſalem diruit, & ſanctum deſolatum reddidit. Et quòd hæc ita ſe habeant,
ei qui poteſt quidem intelligere, clarum eſt, ſicut dixit Propheta. Cum itaque im-
E pleretur vndecimus annus, in principio ſequentis, regnante Ioachim, facta eſt ca-
ptiuitas Babylonica à Rege Nabuchodonoſor, cum ſeptimo iam anno Rex eſſet
Aſſyriorum. Vafreus autem ſecundo anno eſſet Rex Aegyptiorum, Philippus au
tem magiſtratum ſummum gereret Athenis, primo anno quadrageſimę octauæ ἄρχοντος φι-
Olympiadis. Manſit autem captiuitas annis ſeptuaginta, vt quæ ceſſarit anno ſe- λίππου.
cundo Darii Hyſtaſpis filii, qui fuit Rex Perſarum, Aſſyriorum & Aegyptio-
rum, cuius tempore, vt prius dixi, Aggæus & Zacharias, & qui fuit ex duodecim
Angelus, prophetauere. erat autem Pontifex Ieſus Ioſedec filius. In ſecundo
autem anno regni Darii, quem dicit Herodotus Magorum diſſoluiſſe imperium,
F mittitur Zorobabel filius Salathiel, vt excitet & exornet templum quod erat Hie
roſolymis. Colliguntur autem ſic quoque Perſarum tempora. Cyrus annis trigin
ta. Cambyſes nouemdecim. Darius quadraginta ſex. Xerxes viginti ſex. Artaxer-
xes quadraginta & vnum. Darius octo. Artaxerxes quadraginta duos. Ochus vel

Arses, tres. Colliguntur autem simul anni Regum Persarum, ducenti triginta quinque. Cum hunc itaque Darium sustulisset Alexander Macedo, iis annis qui sunt adiecti regnare incipit. Similiter ergo Macedonum quoque Regum tẽpora, sic colliguntur. Alexander annis decem & octo. Ptolemęus Lagi filius, annis quadraginta. Ptolemęus Philadelphus annis viginti septem. Deinde Euergetes, annis vigintiquinq;. Deinde Philopater, annis septemdecim. Post quẽ Epiphanes annis vigintiquatuor. Ei succedit Philomater, & regnat annis trigintaquinque. Post quem Fuscon annis vigintinouem. Deinde Lathurus, annis trigintasex. Deinde qui fuit cognominatus Dionysius, annis vigintinouem. Postrema regnauit Cleo patra vigintiduobus annis. Postquam fuit regnum Cappadocũ octodecim dierũ. Fiunt ergo simul coniuncta Macedonum tempora, anni trecenti duodecim, dies B octodecim. Ostenditur ergo eos qui tempore Darii Hystaspis filii, secundo anno eius regni prophetauere, nempe Aggeum & Zachariam, & Angelum qui fuit ex duodecim, cum in primo anno quadragesimæ octauæ Olympiadis prophetarint, esse Pythagora antiquiores, qui fertur fuisse sexagesima secunda Olympiade, & Thalete, qui ex Græcorum sapientibus fuit antiquissimus, qui fuit circa quin quagesimam Olympiadem. Qui autem cum Thalete connumerati sunt sapientes fuerunt eodem tempore, vt ait Andron in tripode. Heraclitus enim cum esset Pythagora posterior, eius in suis scriptis meminit. Vnde citra cõtrouersiam, ętate eorum qui prius dicti sunt Prophetarum, simul cum iis etiam qui septem dicun- C tur sapientes, antiquior fuerit prima Olympias, quę etiam ostenditur fuisse Iliacis posterior, quadringentis septem annis. Facile ergo potest perspici, Solomonem qui fuit tempore Menelai, is autem fuit temporibus Troianis, fuisse Gręcorum sapientibus multis annis antiquiorem. Eo autem rursus quot sit annis prior Moses, in iis quæ ante dicta sunt à nobis declaratum est. Alexander autem qui Polyistor, hoc est Multiscius, est cognominatus, in suo opere de Iudæis, aliquas scripsit epistolas, Solomonis quidem & ad Vafrem Regem Aegypti, & ad Regem Phœniciæ Tyriorum, & eorum ad Solomonem, in quibus ostenditur quidem Vafrem octoginta milia virorum Aegyptiorum ei misisse ad templi ędificationem: alterum autem totidem cum Architecto Tyrio, ex matre Iudęa, ex tribu Dauid, vt illic scriptũ est D cui nomen Hyperon. Quinetiam Onomacritus Atheniensis, cuius dicuntur esse poëmata quæ Orpheo adscribuntur, tẽpore principatus Pisistratidarũ, circa quinquagesimam Olympiadem inuenitur. Et Orpheus Musæi discipulus qui vnà cum Hercule nauigauit. Amphion autem duabus generationibus præcedit Iliaca. Demodocus verò & Phemius, post Troiam captam ille quidem apud Phæacas, hic verò apud Procos, propter artem pulsandi cytharam in magna erant existimatione. Iam verò quæ Musæi feruntur esse respõsa, aiunt esse Onomacriti. Cratetem verò Orphei, Zopyri Heracliotæ & descensum ad inferos esse Prodici Chii. Ion autem Chius in trigrammis refert Pythagoram hæc quoque Orpheo tribuere. Epigenes autem in iis quæ scripsit de poësi quæ refertur ad Orpheum, dicit esse Cer- E copis Pythagorei descensum ad inferos, & sacram orationem. peplum autem & physica, Brontim. Porro autem nonnulli quoque Terpandrum inter priscos referunt. Ellanicus certè eum refert fuisse tempore Medæ Phanias autem ponens Leschen Lesbium ante Terpandrum, refert Terpandrum esse Archilocho recentiorem. Leschen autem concertasse cum Arctino & vicisse. Xanthus autem Lydius circa octauam decimam Olympiadem. Vt autem Dionysius, circa quintam decimam Olympiadem Thasum fuisse conditam, vt sit consentaneum iam cognitum fuisse Archilochum post vicesimam Olympiadem. Meminit certè & Magnetum exitii quod paulo antè fuerat. At fertur quidem Simonides fuisse tempore Archilochi. Callinus autem non multo antiquior. Magnetum enim qui perierant F meminit Archilochus. Hic verò, vt quorum essent res secundæ meminit. Eumelus autem Corinthius cum esset antiquior dicitur peruenisse vsque ad Archiam qui condidit Syracusas? Et hæc quidem inductus sum vt dicerem, quòd maximę quidem

A quidem inter vetustissimos, Poëtas ponant Cyclicos. Iam verò inter Græcos quoque dicuntur fuisse multi qui responsa dederunt, sicut Bacides, vnus quidem Bœotius, alter verò Arcas, qui multa multis prædixerunt, Atheniensis autem Amphileti consilio Pisistratus quoq; confirmauit tyrannidem, cum ei inuadendi tempus significasset. Taceatur enim Cometa Cretēsis: Cinyras Cyprius: Admetus Thessalus: Aristęus Cyrenęus: Amphiaraus Atheniensis: Timotheus Corcyreus: Demænetus Phocensis. Epigenes Thespiensis: Nicias Carystius: Aristo Thessalus: Dionysius Carthaginensis: Cleophon Corinthius: Hippo filia Chironis & Bœo, & Manto, & Sibyllarum turba, Samia, Colophonia, Cumana, Erythræa, Phyto, Taraxandra, Macetis, Thessala, Thesprotis, & rursus Calchas & Mopsus

B qui fuere Troianis temporibus. Antiquior autē Mopsus, vt qui nauigaret vnà cū Argonautis. Aiunt autem Battum Cyrenæum composuisse eam quæ Mopsi dicitur diuinationem. Et Dorotheus in primo libro qui inscribitur Pandecta, refert Mopsum audiisse Alcyonem & Coronem. Præscientiæ autem Pythagoras quoq; magnus semper mentem adhibuit, & Abaris Hyperboreus, & Aristæas Proconnesius, & Epimenides Cretēsis qui venit Spartam, & Zoroaster Medus, & Empedocles Agrigentinus, & Phormio Lacon. Quinetiam Polyaratus Thasius, & Empedotimus Syracusanus, & post hos maximè Socrates Atheniensis. Est enim mihi, inquit in Theage, quod ab ineunte ætate diuina sorte accedit, signum dęmonis. Id autem est vox, quę vbi fuerit edita, retinet ne faciam quod sum facturus, hortatur autem nunquam. Et Execestus Phocensium Tyrannus duos gestans incantatos

C annulos, qui inter se inuicem ab eis edebatur sonitu, sciebat tempus rerum gerendarum, mortuus tamen est dolo interfectus, etiam si id ei prius significasset sonitus, vt dicit Aristoteles in opere de Republ. Phocensium. Quinetiam ex iis qui aliquando fuere homines in Aegypto, opinione autem hominum Dii fuerunt, Hermes Thebanus, & Aesculapius Memphitanus, & rursus Tiresias & Manto Thebis, vt dicit Euripides. Iam Helenus & Laocoon & Oenone & Brenns in Ilio. Crenus enim vnus Heraclidarum dicitur insignis vates, & Iacus alius in Elide, à quo Iacidæ, & Polyidus Argis & Megaris, cuius meminit tragœdia. Quid opus est recensere Telemum, qui cum esset vates, Cyclopum, prædixit Polyphemo ea quæ in errore Vlyssis euenerunt, aut eū qui erat Athenis Onomacritum, aut Am-

D phiaraum, qui cum septem qui aduersus Thebas bellum gesserunt, fertur Troia capta vna generatione fuisse posterior, aut Theoclymenū in Cephalenia, aut Telmesum in Caria, aut Galeum in Sicilia? Præter hos autem fuerint etiam alii, Idmon qui fuit cum Argonautis, Phemonoë Delphis, Mopsus Apollinis filius, & Manteus in Pamphylia, & Amphilochus Amphiarai filius in Cilicia. Alcmeon apud Acarnanes, Anias in Delo, Aristander Telmessensis, qui fuit cum Alexandro. Iam verò Philochorus, in primo de diuinatione, refert Orpheum fuisse Vatem. Theopompus autem & Ephorus & Timæus Orthagoram quendam Vatem fuisse scribunt, quemadmodum Pythocles Samius in quarto rerum Italicarum

E Caium Iulium Nepotem. Sed illi quidem fures omnes & latrones, vt dicit scriptura, plurima ex obseruatione & ex verisimilibus prædixerūt, sicut medici & Vates qui coniectant ex regula naturæ, alii autem etiam à dæmonibus incitati, vel per aquas, & suffitus, & aërem aliqua qualitate præditū, perturbati. Apud Hebręos autem Dei virtute & inspiratione, ante legem quidem Adam qui & in muliere & in animantum nominatione futura prædixit, & Noë qui prædicauit pœnitentiam. Abraam, Isaac & Iacob, qui apertè non pauca ex futuris & iis quæ iam instabant præsignificabant. Cum lege autem Moses & Aaron, post quos prophetauere Iesus

F filius Naue, Samuel, Gad, Achias, Amæas, Iehu, Helias, Michæas, Abdiu, Eliseus, Abdadonę, Amos, Esaias, Osee, Ionas, Ioël, Hieremias, Sophonias, Buzi, Ezechiel, Vrias, Abacū, Naum, Daniel, Misaël, qui pręerat rationibus, Aggeus, Zacharias, & qui erat ex duodecim Angelus. Sunt autē omnes prophetæ. xxxv. Ex mulieribus autē (nam eæ quoque prophetabant) Sarra, & Rebecca, & Maria, Debbo-

[Margin notes:]

χρησμολόγοι.

χρηστηρίων

φυσιογνωμονῆσαι. Græcè est, ὁ τοῖς συλλογισμοῖς sed lego ὁ τῶν λογισμῶν qui præerat rationibus. Vel forte stare etiā potest ὁ τοὺς συλλογισμοὺς qui syllogismos supple faciebat, quoniam cū Magis & sapientibus disputans, inuictus discesserit.

ra & Olda. Deinde circa eadem tempora prophetauit Ioannes vſque ad baptiſmũ ſalutarem. Poſt Chriſti autem ortũ, Anna & Symeon. Zacharias enim pater Ioannis, ante filium quoque in Euangeliis dicitur prophetaſſe. Ab alto ergo à Moſe colligamus Græcorum chronographiam. Ab ortu Moſis vſque ad Iudæorum ex Aegypto exitum, anni octoginta, & qui fuerunt vſque ad eius mortem, alii quadraginta. Fuit Hebręorum exitus tempore Inachi ante Sothiacam reuolutionem, egreſſo ex Aegypto Moſe, annis prius quadringentis quadraginta quinq;. A Moſis autem principatu & Inacho vſque ad inundationem Deucalionis, ſecundum, inquam, diluuium, & incendium Phaëtontis, quæ quidem tempore Crotopi acciderunt, enumerantur quatuor generationes. ad centum autem annorum numerũ reducuntur tres generationes. Ab inundatione autem ad Idæ incendium, & ferri inuentionem, & Idæos dactylos, anni ſeptuaginta tres, & ab Idę incendio vſq; ad raptum Ganymedis, anni ſexaginta quinque. Hinc autem ad Perſei expeditionẽ, quando etiam Glaucus Iſthmia ſtatuit propter Melicertam, anni quindecim. A Perſei autem expeditione ad Troiam conditam, anni trigintaquatuor. Hinc ad nauis quæ Argo dicta eſt nauigationem, anni ſexaginta quatuor. Ab eo ad Theſeũ & Minotaurum anni XXXII. Deinde ad eos ſeptem qui Thebas oppugnauere, anni decem. Ad Olympicum autem certamen quod inſtituit Hercules propter Pelopem, anni tres, & Amazonum Athenas expeditionem, & Helenæ raptum à Theſeo, anni nouem. Hinc ad Herculis relationem in Deos, anni vndecim, Deinde ad Helenę raptum ab Alexãdro, anni quatuor. A Troia autem capta ad Aeneę deſcenſum & cõditum Lauinium, anni decem, & ad Aſcanii imperium anni octo, & ad Heraclidarum deſcenſum, anni ſexaginta vnus; & ad Iphiti Olympiadem, anni trecenti triginta octo. Eratoſthenes autem tempora ſic deſcribit. A capta quidem Troia ad Heraclidarum deſcenſum, anni octoginta. Hinc autem ad conditam Ioniam anni ſexaginta. Quæ autem deinceps conſequuntur, ad Lycurgi quidem tutelam, anni centum quinquaginta nouem. Ad annum autem qui prima præcedit Olympia, anni centum octo. A qua Olympiade ad tranſitum Xerxis anni ducenti nonaginta ſeptem, à quo ad principium belli Peloponneſiaci, anni quadraginta octo, & ad cladem quam à Lacedæmoniis accepere Athenienſes, anni viginti ſeptem, & ad pugnam Leutricam anni XXX. Poſt quam ad Philippi mortem, anni XXXV. Poſt hæc autem, ad Alexandri obitum, anni duodecim. Rurſus à prima Olympiade nonnulli dicunt ad Romam cõditam colligi annos XXIIII. Hinc ad Babylonis à Dario euerſionem anni circiter ducenti quadraginta tres. A capta autem Babylone, ad mortem Alexandri, anni cẽtum octoginta ſex. Hinc ad victoriam Auguſti, quando Antonius ſibiipſi mortem conſciuit Alexandrię, anni ducẽti nonaginta quatuor, cum tunc eſſet Auguſtus IIII Conſul. A quo tempore ad certamen quod Romæ exhibuit Domitianus, anni centum quatuordecim. A primo autem certamine, vſque ad mortem Commodi, anni centum vndecim. Sunt autem qui à Cecrope quidem, vſque ad Alexandrum Macedonem colligunt annos mille octingentos viginti octo. A Demophõnte autem, mille ducentos quinquaginta, & à Troia capta ad deſcenſum Heraclidarum, annos centum viginti, vel centum octoginta. Ab eo vſque ad Euænetum Athenis ſummum gerentem Magiſtratum, cuius tempore dicunt Alexandrum traieciſſe in Aſiam, vt Phanias quidẽ, anni ſeptingenti quindecim, vt Ephorus autem, ſeptingenti triginta quinque. Vt autem Timæus & Clitarchus, octingenti viginti. Vt autem Eratoſthenes, ſeptingenti ſeptuaginta tres. Vt autem Duris, à Troia capta ad Alexandri in Aſiam aduẽtum, anni mille. Hinc ad Euænetum qui Athenis ſummum gerebat magiſtratum, cuius tempore obiit Alexander, anni vndecim. Hinc ad imperiũ Germanici Claudii Cæſaris, anni trecenti ſexaginta quinque. A quo tempore manifeſti ſunt anni qui colliguntur vſque ad mortem Commodi. Poſt Græca autem ſunt etiam ex barbarorum ſupputatione, maxima temporum tradenda ſpatia. Ab Adam quidem vſque ad diluuium, colliguntur anni bis mille centum quadraginta octo, dies quatuor.

Margin notes:

Græcum quidẽ habet πρὸ τῆς σωθιακῆς περιόδου id eſt, ante Sothiacam reuolutionem. De ea autem meminit Plutarchus in quæſtionibus cõuiuialibus. Exiſtimo autem ſcripſiſſe Clementẽ πρὸ τῆς ἰλιακῆς ἁλώσεως. id eſt, ante captã Troiam. Ab Inacho enim ad captam Troiã intercessere plus quã quadringẽti anni, vt ipſe prius dixit.

Græcum habet τεσσαράκοντα ſed lego τέσσαρα.

Margin letters: B, C, D, E, F

A tuor. A Sem autem vsque ad Abraam anni mille ducenti quinquaginta. Ab Isaac autem vsque ad terræ diuisionem, anni sexcenti sedecim. Deinde à Iudicibus vsq; κληροδοσίας.
ad Samuelem, anni quadringenti sexaginta tres, menses septem. Et post Iudices, anni regnorum quingenti septuaginta duo, menses sex, dies decem. Post quæ tempora, Persici regni anni ducenti triginta quinque. Deinde Macedonici vsque ad mortem Antonii, anni trecenti duodecim, dies decem & octo. Post quod tempus, regnum Romanorum vsque ad mortem Commodi, anni ducenti vigintiduo. Et rursus à captiuitate septuagenaria, & populi in patriam terram restitutione, ad captiuitatem quæ fuit tempore Vespasiani, colliguntur anni quadringenti decem. Postremo autem à Vespasiano vsque ad mortem Commodi inueniuntur anni cen
B tum viginti vnus, méses sex, dies viginti quatuor. Demetrius autem dicit in libro de Regibus Iudęæ, tribum Iuda, & Beniamin, & Leui, non fuisse abductam in captiuitaté à Senacherib, sed esse ab hac captiuitate vsq; ad vltimá, quam Nabuchodonosor fecit ex Hierosolymis, annos CXXVIII. menses sex. Ex quo auté decem tribus abductæ fuerunt captiuæ ex Samaria, vsque ad Ptolemęum quartum, anni quingenti septuaginta tres, nouem menses. Philo autem scripsit ipse quoq. Reges Iudæorú aliter quam Demetrius. Præterea autem Eupolemus quoq. in simili opere, dicit omnes annos ab Adam vsque ad quintum annú Demetrii XII. anno Ptolemęi in Aegypto regnantis, colligi annos quinquies M. C. XLIX. A quo autem tépore Moses Iudæos eduxit ex Aegypto vsq. ad prædictú tépus, colligi annos bis mil
C le quingentos octoginta. Ab hoc auté tépore vsq. ad Consules Romæ Gaium Domitianú & Casianum, colliguntur anni C XX. Euporus auté & alii multi Historici, & gentes & linguas dicunt septuaginta quinq. cum audiissent vocem Mosis dicétis. Erant autem omnes animæ ex Iacob septuaginta quinq;, quæ descenderunt in Aegyptum. Videntur autem ex vera ratione linguæ seu dialecti, vt vocant, & sermones generales esse septuaginta duæ, vt nostræ tradunt scripturæ. Fiunt autem alię per communionem duarum vel trium vel etiam plurium dialectorum. Est autem dialectus, dictio quę loci proprium ostendit characteré, vel, dictio quæ διάλεκτος.
proprium vel communem gentis characterem ostendit. Dicunt autem Gręci esse
D quinque apud se dialectos, Atticam, Ionicam, Doricam, Aeolicam, & quintam cómunem, quæ autem comprehendi nequeunt voces Barbarorú, non dici dialectos, sed linguas. Plato autem Diis quoque quandam dialectum attribuit, maximè quidem id coniiciens ex somniis & oraculis, alias autem etiam ex dæmoniacis, qui nec sua voce nec dialecto loquuntur, sed dæmonum qui ingrediuntur. Existimat autem rationis quoque expertium esse animantium dialectos, quas exaudiunt quæ sunt eiusdem generis. Cú itaque in cœnú ceciderit Elephas & clamauerit, præsens aliquis alius id contemplatus, reuertitur paulo post, & secum ducit gregem Elephantum, & eum seruat qui ceciderat. Aiunt autem Scorpium quoque in Lybia, si non ei succedat vt hominem feriat, abeuntem reuerti cum pluribus, alterum au
E tem ab altero instar catenæ dependentem, ita moliri insidias, non obscuro nutu bestiis vtentibus, sed nec figura sibi significantibus, sed propria, vt puto, dialecto. Dicunt autem aliqui quoque alii, quòd si quis piscis qui euellitur, rupto laqueo eua- μεῖτε.
serit, non amplius inuenietur eo die piscis eius generis. Primæ autem & generales dialecti, barbaræ quidem, nomina autem habent natura. Nam preces quoque fatentur homines esse potentiores quæ dicuntur voce barbara. Porro autem Plato in Cratylo, cum πῦρ, quod ignem significat, vellet interpretari, dicit esse nomen barbaricum. Testatur itaque Phrygas sic vocantes, paululum quid ab eo declinare. Nihil autem, vt existimo, posthæc offecerit, Romanorum quoque Imperatorum tempora adducere, ad ortum Seruatoris ostendendum. Augustus annis qua
F draginta tribus. Tiberius annis XXII. Caius annis IIII. Claudius annis XIIII. Nero annis XIIII. Galba anno vno. Vespasianus annis X. Titus annis III. Domitianus annis XV. Nerua anno vno. Traianus annis XIX. Adrianus annis XXI. Antoninus annis XXI. Similiter rursus Antoninus & Cómodus annis XXXII. Fiunt

ab Augusto vsque ad Commodum anni omnes, CCXXII. & anni ab Adam vsque A
ad mortem Commodi, MMMMMDCCLXXXIIII. duo menses, duodecim dies. Quidam Romanorum Imperatorum tempora sic describunt. C. Iulius Cæsar annis tribus, quatuor mensibus, quinque diebus. Post quem regnauit Augustus annis XLVI. mensibus quatuor, die vno. Deinde Tiberius annis XXVI. mensibus VI. diebus XIX. Cui succedit C. Cęsar annis tribus, decem mensibus VIII. diebus. Ei Claudius XIII. annis VIII. mensibus XXVIII. diebus. Nero annis XIII. VIII. mensibus XXVIII. diebus. Galba mēsibus septem VI. diebus. Otho V. mensibus, die vno. Vitellius VII. mensibus, die vno. Vespasianus annis XI. mensi-XI. diebus XXII. Titus II. annis, mensibus duobus. Domitianus annis XV. men-
sibus VIII. diebus V. Nerua anno vno, mensibus IIII. diebus X. Traianus XIX. B
annis VI. mensibus XV. diebus. Adrianus annis XX. mensibus X. diebus XXVIII. Antoninus annis XXII. mensibus III. VII. diebus. Marcus Aurelius Antoninus annis XIX. diebus XI. Commodus annis XII. mensibus IX. diebus XIIII. A Iulio ergo Cæsare vsque ad mortem Commodi, sunt anni CCXXXVI. menses VI. Colliguntur autem omnes anni à Romulo qui vrbem condidit, vsque ad mortem Commodi, anni DCCLIII. menses VI. Natus est autē Dominus noster XXVIII. anno, cum primum iusserunt censum descriptionemue fieri tempore Augusti.

Luc.3. Quòd autem hoc verum sit, sic scriptum est in Euangelio secundū Lucam. ANNO autem quintodecimo Tiberii Cæsaris, factum est verbū Domini super Ioannem
Esa.71. Zachariæ filium. Et rursus in eodem. Erat Iesus veniens ad baptisma, quasi XXX. C
annorum. Et quòd anno solo oporteret eum prædicare, hoc quoque sic scriptum est. ANNUM acceptabilem Domini prædicatum misit me. Hoc & Propheta dixit & Euangelium. QVINTODECIMO ergo anno Tiberii, & quintodecimo Augusti, sic implentur XXX. anni vsque ad tempus quo passus est. Ex quo autem passus est vsque ad euersionem Hierusalem, fiunt anni XLII. menses III. Et ab euersione Hierusalem, vsque ad mortem Commodi, anni CXXVIII. menses X. dies III. Fiunt autem ex quo natus est Dominus vsque ad mortem Commodi, anni omnes CLXXXX. mensis vnus. Sunt autem qui curiosius natali Domini non solum annum, sed etiam diem addunt, quē dicunt XXVIII. anni Augusti in XXV.
πάχων.* Basilidis autem sectatores eius quoque baptismi diem celebrant, totam præ D
cedentem noctem in lectionibus transigentes. Dicunt autem eum esse quintumdecimum annum Tiberii, quintumdecimum mensis Tubi†. Aliqui autem eum esse vndecimum eiusdem mensis*. Et de eius passione subtilius differentes, aliqui quidem sextodecimo anno Tiberii Cæsaris, XXV. Phamenoth, alii verò XXV. Pharmuthi, alii autē Pharmuthi XIX. dicunt passum esse Dominum. Quinetiā dicunt ex iis aliqui eum natum esse XXIIII. vel XXV. Pharmuthi. Præterea autē illa quoque sunt referenda ad chronographiam, dies, inquam, quos significat Daniel à desolatione Hierusalem. Vespasiani anni VII. menses VII. Duo etiam anni adiunguntur Othonis & Galbæ & Vitellii XVII. mensibus VIII. diebus, & sic
fiunt anni tres & menses VI. quod est dimidium Hebdomadis, quemadmodum di E
xit Daniel Propheta. Dixit eum bis mille trecentos dies fuisse ex quo stetit abominatio à Nerone in ciuitatem sanctam vsque ad eius euersionem. Sic enim ostendit dictum quod subiicitur QVOVSQVE stabit visio, sacrificium sublatum: peccatum desolationis quod datum est: & potestas & sanctum conculcabitur. Et dixit ei. Vsque ad vesperam dies bis mille trecenti, & tolletur sanctum. Hi ergo bis mille trecenti dies fiunt anni sex, menses quatuor quorum dimidium tenuit Nero Imperium obtinens, & fuit dimidium hebdomadis, dimidium autem Vespasianus cum Othone, Galba, & Vitellio. Et ideo dicit Daniel, BEA-
TVS qui peruenerit ad dies mille trecentos triginta quinque. Ad eos enim F
vsque dies fuit bellum, post hæc autem cessauit. Ostenditur autem hic quoque numerus ex subiecto capite quod sic habet. ET à tempore immutationis perennitatis, & quo data fuerit abominatio desolationis, dies mille ducentos nonaginta.

*πάχων forte nomen mē fis. i. 21. Maij. πεντεκαιδεκάτῃ φαμενὼθ ...
† i. decimā januar. * i. sextā januarij. i. 21. Martij. i. 20. Aprilis. i. 14. Aprilis. † i. 19. vel 20. Apr.

A naginta. Beatus qui sustinuerit & peruenerit ad dies mille trecentos trigintaquinque. Flauius autem Iosephus Iudæus, qui Iudaicas composuit historias, colligens tempora ait à Mose vsque ad Dauid esse annos DLXXXV. A Dauid vsque ad secũdum annũ Vespasiani MCLXXIX. Deinde ab eo vsque ad decimum annum Antonini anni LXXVII. ita vt à Mose vsq; ad decimũ annum Antonini sint omnes anni MDCCCCXXXIII. Alii autẽ numerantes ab Inacho & Mose vsque ad mortẽ Cõmodi, dixerunt esse annos MMDCCCCXLII. Alii vero MMDCCCXXI. In Euangelio autem secundum Matthęum, quæ ab Abraam deducitur genealogia, vsque ad Mariam matrem Domini terminatur. Sunt enim inquit, ab Abraham vsque ad Dauid XIIII generationes, & à Dauid vsque ab transmigrationem Babylo-
B nis generationes XIIII. & à transmigratione Babylonis vsque ad Christum similiter aliæ generationes XIIII. tria mystica interualla, quæ sex complentur hebdomadibus. Et quæ de temporibus quidem variè à multis scripta, & à nobis exposita fuerunt, sic habeant. Versas autem fuisse scripturas & legis & Prophetarum ex Hebræo sermone in linguam Grecam, aiunt tempore Ptolemæi Lagi filii, aut vt dicunt nonnulli, tempore eius qui fuit cognominatus Philadelphus, cum maximam ad eam rem contulisset diligentiam Demetrius Phalereus, & vt verterentur vehementer procurasset. Nam cum adhuc Asiam obtinerent Macedones, Rex magno studio contendens eam quæ Alexandriæ in eius potestate erat bibliothecam omnibus scripturis exornare, voluit vt Hierosolymitani quoque eas quæ
C apud se erant Prophetias in sermonem Grecum interpretaretur. Illi autem vt qui adhuc obedirent Macedonibus ex iis qui apud se erant probatissimi & maximæ existimationis, scripturarũ peritos & Gręcæ linguę scientes septuaginta seniores delectos ad eum miserunt cum libris diuinis. Cũ autem vnusquisque sigillatim ex sua propria interpretatus esset prophetia, conspirarunt omnes simul collatæ interpretationes & sententiis & dictionibus. Dei enim erat voluntas quæ id ad Grecorum aures consulto comparauerat. Neq; verò ab inspiratione Dei erat alienum qui prophetiam dederat, vt interpretationem quoque tanquam Græcam efficeret prophetiam. Nam etiam in captiuitate Regis Nabuchodonosor, cum in-
D teriissent scripturæ tempore Artaxerxis Persarum Regis inspiratus Esdras Leuites qui factus fuerat Sacerdos, prophetauit omnes veteres rursus scripturas renouans.* Aristobulus autem in primo libro ad Philomatrem scribit his verbis. Secutus est autem nostras quoque leges Plato, & satis apertè ostendit se eorum quæ in eis dicuntur fuisse admodum studiosum. Ante Demetrium autem, priusquam rerum potirentur Alexander & Persę versa fuerant & quæ ab Hebræis nostris gesta fuerant in exitu ex Aegypto, & quęcunque eis insignia & facta erant & apparuerant, & regionis per vim quæsita possessio, & omnium quæ latæ sunt legum descriptio, adeò vt clarum sit antè dictum Philosophum multa ex eis sumpsisse. Fuit enim multa doctrina præditus, sicut etiam Pythagoras multa ex nostris transtulit
E in suorum dogmatum traditionem. Numenius autem Philosophus Pythagoreus apertè scribit. Quid enim est Plato, nisi Moses qui loquitur atticè? Hic Moses erat Theologus & Propheta, vt autem nonnulli, sacrarum legum interpres. Genus eius & res gestas & vitam ipsę scripturę quæ sunt fide dignę prædicant, & tamen à nobis quoque dicendum est, quòd Moses cum ex alto petita origine genere esset Chaldæus, natus est in Aegypto, cum maiores eius propter diuturnam famem ex Babylone migrassent in Aegyptum. Septima generatione genitus, & regaliter educatus, tali fortunæ casu vsus est. Cum Hebræi in Aegypto creuissent in magnam multitudinem, veritus Rex regionis, ne eorum qui ex Hebræis nascebantur multitudo, ei pararet insidias, iubet ipsos alere quidem fœminas (est enim res ad
F bellum imbecilla mulier) masculos autem interimere, suspectam habens validam iuuentutem. Cum nobili autẽ loco esset natus puer, tribus deinceps mensibus celãtes, eũ parentes alebant, naturali amore vincente tyrannicam crudelitatem. Postea autem veriti ne vnà cum puero perirent, cum ex papyro quę in iis locis nasci-

ἐν μέρει.

μιμηλιτηρμένοι

πληθύσαντα.

tur vas construxissent, ad palustris stagnantisq; fluuii ripas puerũ impositum exponunt. Obseruabat autem soror quid esset euenturum procul stans à puero. Regis filia, quæ longo tempore non concipiebat, filium autem desiderabat, illo die eò venit ad fluuium vt se lauaret & aspergeret. Cum flentẽ autem puerum audiisset, iussit ad se adduci, eiusque miserta, quęrebat nutricem. Tunc accurrens soror pueri, dixit se habere Hebræam fœminam quę non multo antè peperisset, eamque adducturam si velit. Quæ cum assensa esset & rogasset, adduxit ipsius pueri matrem, tanquam aliquam aliam, mercede constituta nutricem eius futuram. Deinde puero imponit nomen Regina, Moses, apta etymologia, eo quòd eum ex aqua sustulisset. Aquam enim Moy vocant Aegyptii, in qua moriturus fuerat expositus. Moysen enim vocant eum qui ex aqua emersus respirauerit. Clarũ est ergo quod prius circunciso puero, parentes aliquod nomen imposuerunt. Vocabatur autem Ioachim. Habuit autem tertium quoque nomen in cœlo postquam assumptus est, vt dicunt Mystæ, nempe Melchi. Cum autem ætate esset grandior, Arithmeticam & Geometriam, Rythmicam & Harmonicam, & præterea medicinã simul & Musicam doctus est ab iis qui erunt insignes inter Aegyptios, & præterea eam quæ traditur per symbola seu signa philosophiam, quam in literis ostendunt Hieroglyphicis. Alium autem doctrinæ orbem, tanquam puerum regium, Græci eũ docuere in Aegypto, vt dicit Philo in vita Mosis. Didicit autem literas Aegyptiorũ, & rerum cœlestium scientiam à Chaldæis & ab Aegyptiis. Vnde in eius rebus gestis dicitur doctus fuisse in omni sapientia Aegyptiorum. Eupolemus autem in libro de Iudæę regibus, dicit Mosem primum fuisse sapientem, & grammaticam primum tradidisse Iudæis, & Phœnices accepisse à Iudæis. Græcos autem à Phœnicibus. Ad eorum autem deductus naturam, auxit prudentiam, eam quæ erat sui generis & maiorum suorum æmulatus doctrinam adeò vt etiam Aegyptium, qui Hebræum iniustè inuaserat, percutiens interfecerit. Aiunt autem Mystę eum solo verbo occidisse Aegyptiũ, sicut certè postea Petrus in Actibus fertur eos qui pretium agri sibi vsurpauerant & mentiti erant, verbo interfecisse. Artapanus certè in opere de Iudæis, refert Mosem in custodia inclusum à Nechephre Rege Aegyptiorum, eo quòd peteret vt populus liberaretur ex Aegypto, noctu aperto carcere Dei voluntate egressum, cum in regiam accessisset, dormienti Regi adstitisse, & eum excitasse, eum autem eo quod factum fuerat stupefactum, iussisse Mosi vt diceret nomen eius qui miserat, & illum quidem, cum ad aurem se inclinasset, dixisse. Regem autem, cum audiisset, mutum cecidisse, eum eum autem Moses tenuisset, rursus reuixisse. De Mosis autem educatione nobiscum quoque cõsentiet Ezechielus Iudaicarum tragœdiarum Poëta in Actu qui inscribitur ἐξαγωγὴ id est Eductio, sic scribens ex persona Mosis.

Nostrum uideret nam genus cum crescere,
Est machinatus in nos plus satis doli
Rex Pharao, laterum acribus laboribus.
Aedificiorumque opprimens nos molibus
In urbibusque turrium ob se miseros:
Dein publico Hebræis iubet præconio
Proiicere masculos profundum in fluuium,
Quæ pepererat me abscondat ast parens
Mensibus, ut aiebat, tribus, prodiat uidens
Exposuit, ornatu mihi circundato,
Ad fluuii ripas, hispida ubi erat palus.
Maria soror sed nostra spectabat propè.
Dein Nata Regis quæ carebat liberis,
Venit aquis ut limpidis corpus suum

Recreet,

Marginalia: A; B; Exo. 2. C; ἆθλος; Act. 5.; D; δράματι.; E; F

A *Recreet, widens statim me sustulit.* Desunt verba filiæ Pharaonis.
Cognouit Hebræum esse, uerbaque hæc ait.
Maria soror celerem ad eam mouens pedem,
Tibi ex Hebræis uis ne nutricem parem
Puero? puella nata Regis annuit,
Profecta matri dixit, illaque aduenit
Mox mater, ulnis filiumque amplectitur.
At nata Regis dixit, Hunc ô fœmina
Alas, tibi merces tua haud negabitur,
Nomen dedit Moses mihi, quod ab humida
B *Ripa repertum sustulit fluminea,*
Infantiæ, at tempus mihi ubi transiit,
Ad regiam me mater adduxit domum,
Cum cuncta dixisset prius mihi ordine,
Genusque patrium Deique munera.
Dum puerilis nobis itaque ætas fuit,
Et uictus amplus, & doctrina regia
Aequè dabantur ac si essem eius filius.
Plenus dierum sed ubi affuit finis,
C *Egressus ædes regias.*

Deinde cum narrasset pugnam Hebræi & Aegyptii, & sepultum in arena Aegyptium, de alia pugna sic dicit.

Feris cur qui te est imbecillior?
Nobis is autem dixit, Et quis Iudicem
Te huc misit aut Magistratum? Num occidere
Me uis, heri sicut cecidisti uirum?
Timens ego dixi. Qui apertum istud fuit?

D Deinde autem ex Aegypto fugit, & oues pascit, vt qui ad pastoralem principatum prius erudiretur. Ei enim qui mansuetissimo hominum gregi est præfuturus, est præexercitatio ouium pascendarum scientia, sicut iis qui sunt natura bellicosi venatura. Ab ea autem eum ducit Deus, vt esset dux Hebræorum exercitus. Dein de sæpe quidem admonentur Aegyptii, qui sæpe fuere insipientes. Fuerunt autem Hebræi spectatores malorum quæ patiebantur alii, Dei potentiam citra vllum discentes periculum. Quoniam autem Aegyptii potentiæ effecta auditione non accipiebant, propter insipientiam stolidi non credentes, tunc, vt est in Prouerbio, factum stulti cognouerunt, & postea exeuntes Hebræi magna Aegyptiorum præda exportata recesserunt. Non propter auaritiam, vt dicunt accusatores. [ποιμενική] [ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω. ut Heliodus.]

E Neque enim Deus eis aliena persuasit concupiscere, sed primum quidem, earum, quas omni tempore Aegyptiis præbuerunt, operarum ac seruitiorum necessariam mercedem referentes. Deinde etiam se quodammodo vlti sunt, Aegyptiis vt auaris par pari referentes prædę exportatione, sicut illi Hebręis prius molestiam attulerant, redigendo eos in seruitutem. Siue ergo vt in bello quis hoc factum esse dixerit: res hostium victoriæ iure auferre volebant, vt potentiores inferiorum. Belli autem iusta erat causa. Supplices propter famem Hebræi venerunt ad Aegyptios. Illi autem hospites redactos in seruitutem, instar mancipiorum seruire coëgerunt, ne mercedem quidem eis soluentes. Siue vt in pace: mercedem prædam ab inuitis acceperunt, qui longo tempore non soluebant,
F sed ipsos ea priuabant. Est itaque noster Moses Propheticus, legum ferendarum peritus, ordinandæ & instruendæ aciei gnarus, exercitus ducendi artem tenens, politicus & Philosophus. Ac quomodo quidem fuerit Propheticus, post hęc dicetur quando de Prophetia tractabimus. Ordinandæ autem [προφητικός, νομοθετικός, τακτικός, στρατηγικός.]

aciei peritia, fuerit pars artis Imperatoriæ seu ducendi exercitus. Ars autem A
ducendi exercitus, est pars regnandi scientiæ. Et rursus legum ferendarum peritia, regnandi scientiæ pars fuerit, sicut etiam iudicandi facultas. Regnandi autem scientię vna quidem pars fuerit diuina, cuiusmodi est quæ est ex Deo & sancto eius filio, à quibus & quæ ex terra bona sunt, & quæ externa, & perfecta suppeditatur felicitas. PETITE enim inquit, magna & parua vobis adiicientur. Secunda est autē regni species post eam administrationem quæ rationalis pure est ac diuina, ea inquam, quę animosa seu iracunda animæ parte solum in regnando vtitur, per quam speciem, Hercules quidem Argiuorum, Alexander verò rex fuit

τῷ θυμοειδεῖ τῆς ψυχῆς.

Macedonum. Tertia est, quæ vnum solum concupiscit, nempe vt vincat & euertat, vt malo autem vel bono sit victoria curam gerere, ei minimè inest, quo quidem vsi sunt Persæ cum bellum gererent in Gręciam. Iræ enim, vna quidem pars est solum contentiosa, quæ quærit potentiam vt dominatum obtineat, altera vero boni & honesti studiosa, ira vtente anima ad id quod bonum est & honestum. B

φιλόνεικοι. φιλόκαλοι.

Quarta autem regnandi species est omnium pessima, quæ statuitur ex cupiditatibus, vt regnum Sardanapali, & eorum qui hunc finem sibi proponunt, vt plurimum indulgeant suis cupiditatibus. Regnandi autem scientiæ, tam quæ virtute vincit, quàm quæ vi, instrumentum est, aciei ordinandæ scientia. Alia autem in alia natura & materia. In armis quidem & pugnacibus animalibus, per animata & inanimata, anima & mens est id quod ordinat. In animæ autem perturbationibus in quas virtute dominatum obtinemus, ratiocinatio est id quod est ordinandi potestate præditum, vt quæ continentiam, & temperantiam cum sanctitate, & bonam cognitionem cum veritate obsignet, finem ad pietatem Deique cultum referens, sic enim virtute vtentibus prudentia est quæ ordinat. diuina autem, sapientia humana verò, politica, seu regendarum ciuitatum scientia. Omnia autem, scientia regnandi. Rex itaque is est qui imperat ex legibus, qui est præditus scientia imperandi volentibus, cuiusmodi est dominus, qui eos qui in ipsum & per ipsum credunt admittit. OMNIA enim tradidit Deus, & omnia Christo subiecit, Regi nostro, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quòd Dominus Iesus Christus in gloriam Dei Patris. Strategema autem, seu ratio ducendi exercitus, tribus continetur speciebus, cautione, audacia, & quæ ex vtrisque mixta est. Vnaquæque autem earum componitur ex tribus, aut per orationem, aut per facta, aut per vtrunque simul. Hæc autem omnia licebit efficere, vel persuadendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis vlciscendis quibus expedit, vel faciendo id quod iustum est, vel mentiendo vel verà dicēdo, vel etiam simul vtendo aliquibus eorum in eodem tempore. Hæc autem omnia, & quomodo oporteat vti vnoquoque eorum, cum Græci accepissent à Mose, non paruam accepere vtilitatem. Verbi autem gratia, vnius aut alterius, Imperatorii exempli meminero: Moses cum populum eduxisset, suspicatus fore vt persequerentur Aegyptii, breui & compendiosa via relicta, conuersus est in solitudinem, & maxima ex parte iter noctu faciebat. Alia enim erat Oeconomia qua docebantur Hebręi, per multam solitudinem & longum tempus credere vnum solum Deum esse, per moderatam assuefacti tolerantiam. Mosis ergo docet strategema, oportere ante pericula prouidere ea quæ sunt vtilia, & sic aggredi. Et certe euenit id quod suspicatus est. In equis enim & curribus persecuti sunt Aegyptii. Sed citò perierunt, cum mare disruptum esset, & ipsos cum equis & curribus obruisset, adeò vt eorum nullæ remanserint reliquiæ. Posthæc autem sequens columna ignis (eos enim præcedebat) duxit Hebræos per regionem inaccessam, laboribus & itineribus ad robur & fortitudinem eos exercens ac inducens, vt postquam eorum quæ videbantur grauia, periculum fecissent, quàm bona esset appareret regio, ad quam eos ex via inuia transmittebat. Iam verò hostes quoque qui prius regionem insidebant, in fugam versos occidit, cum eos ex solitudine & via aspera (talis enim est virtus Imperatoria) in eos inuasisset. Hoc enim

Phil. 2.

ἀσφαλείᾳ καὶ τῷ παραβόλῳ.

συμπλέκεσθαι.

C D E F

erat

A erat peritiæ & ducendi exercitus ſcientiæ, hoſtium regionem occupaſſe. Hoc cum animaduertiſſet Miltiades Imperator exercitus Athenienſium, qui ea quæ in Marathone fuit pugna vicit Perſas, hoc modo eſt imitatus. Noctu duxit Athenienſes, per loca inuia iter faciens, & eos qui ipſum obſeruabant Barbaros decipiens. Hippias enim qui defecerat ab Athenienſibus, barbaros in Atticam induxerat, & opportuna quæ præoccupauerat loca ſeruabat, propterea quòd erat peritus regionis. Ac difficile quidem erat latere Hippiam. Vnde meritò Miltiades & locis in uiis & nocte vſus, aggreſſus Perſas quibus præerat Datis, in certamine cum iis quorum ipſe dux erat, ſuperior euaſit & rem bene ac feliciter geſſit. Quinetiam Thraſybulo, qui exules ex Phyla reducebat & latere volebat, dux fit columna, &
B Thraſybulo noctu per loca non trita ingredienti, cum nec luceret Luna hibernumque cœlum eſſet & caliginoſum videbatur ignis præcedens, qui cum eos citra vllam deduxiſſet offenſionem, defecit vbi nunc eſt ara τῆς φωσφόρε, id eſt, Luciferæ. Vel ex hoc ergo euadant noſtra Græcis credibilia, nempe quòd facere poteſt Deus Omnipotens vt columna ignis Hebræos noctu præcedat, quæ etiam dux ſit eorum itineris. Porrò autem dicitur etiam in quodam reſponſo.

Exhilarans Bacchus Thebanis eſtque columna.

Ex ea quæ eſt apud Hebræos hiſtoria. Quinetiam Euripides dicit in Antiopa.

Intus Bubulcum aſt in thalamis.

Hedera comantem columnam Euii Dei,

C Significat autem columna, Dei non poſſe effingi imaginem. Illuminata autem columna, præter hoc quod ſignificat non poſſe effingi imaginem, Dei quoque ſtabilitatem ſignificat ac firmitatem, & immutabilem eius lucem quæque non poteſt figurari. Prius itaque quam accuratè perfecteque tenerentur imaginum habitus, veteres columnas erigentes, eas colebant tanquam ſtatuas. Atque idcirco ſic ſcribit qui fecit Phoronidem. ἀφιδρύματα.

Callithoe clauem reginæ geſtat Olympi,

Argiuæ Iunonis, ſertis atque corollis

Reginæ primum eſt à qua exornata columna.

Quinetiam qui fecit Europiam, ſignificat eam quæ eſt in Delphis Apollinis imaginem, eſſe columnam, per hæc.

D *Vt decimamque Deo primos fructuſque dicemus,*

Sedibus ex ſacroſanctis celſaque columna.

Apollo quidem certè, qui myſticè ex priuatione multorum intelligitur, eſt vnus Deus. Quinetiam ignis ille qui columnæ erat ſimilis, & ignis qui ingrediebatur per loca inuia & ad quæ non patebat aditus eſt ſymbolum ac ſignum ſanctę Lucis, quæ tranſit per terram, & in cœlum rurſus recurrit per lignum, per quam etiam datum eſt nobis videre per intelligentiam. Plato autem philoſophus, à Moſe in legibus ferendis adiutus, reprehendit quidem Minois & Lycurgi Reip. admini- ἀπὸ τῶν πολλῶν. ubique multos.
E ſtrandæ rationem, vt quæ ad ſolam animi magnitudinem reſpicerent & fortitudinem, laudauit autem vt honeſtiorem & magis venerandam, eam quæ vnum quid dicit, & ſemper ad vnum dirigitur decretum. Nam & robore & honeſtate & prudentia dicit nos decere magis philoſophari, ſi ad cæli dignitatem reſpicientes, immutabiliter & citra vllam pœnitentiam, eadem ſententia, & de iiſdem vtamur. An non interpretatur ea quæ in lege dicuntur, vt ad vnum Deum reſpiciamus, & ea quæ iuſta ſunt agamus, præcipiens? Politici autem dicit eſſe duas ſpecies, vnam quidem, legitimum: alteram verò, politicum, æquiuocè nominatum. ἀμεταμέλως.
F Et politicum quidem propriè ſignificat opificem in libro eiuſdem nominis, & eos qui ad ipſum reſpiciunt, & rectè operantur & iuſtè viuunt cum contemplatione, ipſos quoque nominat politicos. Quod autem politicum vocatum eſt, æquè ac legitimum, & in mundanam diuidit mentis magnitudinem, & in priuatum ordinem, quem moderationem, & concinnitatem vocauit & temperantiam, quan-

do Magiſtratus quidem cõuenientes fuerint iis quibus imperant,ii autem quibus A
imperatur,paruerint Magiſtratibus.Quod quidem vt fiat,Moſis opus magno ſtu
dio contendit. Præterea legitimum quidem ad generationem, politicum autem
ad amicitiam & concordiam pertinere,dicit adiutus Plato, & legibus quidem eũ
qui eſt in Epinomide philoſophum coniunxit,qui nouit tranſitus omnis genera-
tionis quæ fit per errantia.Philoſophum autem alium Timæum,qui eſt & Aſtro-
nomiæ peritus,& illorum motuum,& eam quæ eſt inter ſe conſenſionem & ſocie
tatem contemplatur,coniungit libris de Republica.Deinde. Finis enim eſt, vt exi
ſtimo,& Politici,& eius qui ex lege viuit,contẽplatio.Neceſſe eſt ergo ciuitatem
rectè adminiſtrare.Optimum eſt autem philoſophari. Qui enim ſapit, omnia ſua
referens ad cognitionem vixerit,vitam quidem ſuam,bonis factis dirigens,quę au B
tem ſunt contraria deſpiciens,& quæ ad veritatẽ conferunt diſciplinas perſequẽs.
Lex autem eſt,non ea quæ lege decernuntur,nam nec ſunt ea quæ videntur viſus,
neque quæuis opinio, non enim ea quoque quæ eſt mala, ſed lex eſt opinio bona,
bona eſt autem quæ eſt vera.Bona eſt autem,quæ id quod eſt inuenit,& id aſſequi
Eſa. 3. tur. QVI EST autem,miſit me,inquit Moſes. Cui conſequenter,bonæ ſcilicet
opinioni,quidam dixerunt legem eſſe rectam rationem,quæ iubet quidem ea quæ
ſunt facienda,prohibet autem quæ non ſunt facienda. Vnde meritò dictum eſt Le
gem datam eſſe per Moſem,vt quæ ſit regula iuſtorum & iniuſtorum,& eum pro-
θεσμὸς etymologia. priè θεσμὸν id eſt ritum, diximus, qui à Deo per Moſem eſt traditus. Habet C
itaque eam quę eſt ad Deum deductionem.Dicit autẽ Paulus quoque. LEX PRO-
Galat. 3. PTER præuaricationes eſt poſita,donec veniret ſemen cui promiſſum eſt. Dein-
de veluti ſenſum explicans ac proſequens,infert. Priuſquam autem veniret fides,
ſub lege cuſtodiebamur, concluſi timore, ex peccatis ſcilicet, in eam fidem quæ
erat reuelanda.Quare Lex Pedagogus noſter fuit in Chriſtum,vt ex fide iuſtifi-
cemur.Eſt autem legis ferendæ peritus, qui id quod conuenit, vnicuique animæ
parti,& eius factis,tribuit. Moſes autem, vt ſemel dicam,erat lex animata,quę ra
tione bona ſeu verbo bono gubernabatur.Subminiſtrauit itaque bonam Reip.ad-
miniſtrandæ rationem.Ea autem eſt bona educatio hominum in ſocietate. Iam ve
rò facultatem tractauit iudiciariam,quę eſt ſcientia peccata propter id quod eſt iu D
ſtum,corrigens. Eiuſdem autem cum ea ordinis, eſt puniens facultas,quæ tenet
ſcientiam moderandarum caſtigationum.Cum ſit autem caſtigatio,eſt animæ cõe
rectio.Verſatur autem,vt ſemel dicam,tota Moſis inſtitutio,& in docẽdis iis qui
poſſunt eſſe boni & honeſti,& in iis venandis qui ſunt eis ſimiles,quę quidem fue
rit ars imperatoria.Quæ autẽ verſatur in rectè vtendo iis quæ ratione ac verbo cã
pta fuerint ea fuerit legum ferendarũ ſapientia. Eius .n. vt quæ ſit maximè regia,
eſt propriũ & acquirere & vti.Solum itaque ſapientem,Philoſophi Regem legiſla
torem,imperatorem,iuſtum,ſanctum, Deo amicum prædicant. Si hæc autem in
Moſe inuenerimus,vt ex ipſis oſtenditur ſcripturis; rectè perſuaſi dixerimus ſapiẽ
Ioan. 1. tem re vera eſſe Moſem. Quemadmodum ergo Paſtoralem artem ouium curam E
gerere dicimus:ita enim Paſtor bonus animam ponit pro ouibus:ita etiam legum
ferendarum artem dicemus, virtutem hominum comparare,humanum bonũ pro
viribus excitantem,vt quæ gregis hominum curam gerat & prouidentiam.Quòd
ſi grex qui à Domino dicitur allegoricè,nihil eſt aliud quàm grex hominum;idem
erit bonus Paſtor & legiſlator. Vnius gregis,nempe earum quæ ipſum audiunt
Luc. 15. ouium,vnus eſt curator,nempe is qui perditam & quærit & inuenit, lege & ratio
ne,ſi quidem lex eſt ſpiritalis,& quæ ad ipſam ducit beatitudinem.Quæ enim ſpi
ritu ſancto facta eſt,eſt ſpiritalis.Is autem eſt re vera legiſlator,qui non ſolum bo
na & honeſta profitetur,ſed ſcit etiam.Huius lex quoque eſt,qui ſcientiam habet
iuſtum ſalutare,vel potius lex eſt iuſſus ſcientię.Potentia enim & ſapientia eſt ra- F
tio ſeu Verbum Dei.Et hic ipſe rurſus eſt legum expoſitor,per quem lex data eſt,
qui eſt primus expoſitor diuinorum præceptorum, qui ſinum patris explicat ac
exponit, filius vnigenitus.Deinde qui legi quidem parent,quòd habeant aliquam
eius

A eius cognitionem, neque possunt non credere, nec ignorare veritatem. Qui autem non credunt, & in factis & operibus minimè esse volunt, ii quoque si vlli alii, se veritatem ignorare fatentur. Quænam est ergo Græcorum incredulitas? num nolle credere veritati quæ dicit Legem per Mosem datam esse diuinitus, cum ipsi ex iis quæ apud se scripta sunt Mosem honorent, & Minoëm referant ad Iouis antrum venientem, nouem annorum spatio Leges à Ioue accepisse, & Lycurgum scribant assiduè Delphos euntem ad Apollinem, leges ab eo didicisse, & Plato & Ephorus, & Chamæleo Heracleotes in opere de ebrietate, & Aristoteles de Republica Locrorū, Zaleucū Locrum leges à Minerua accepisse, literarū monimētis mandarunt. Qui autem Græcorum leges, vt maximè fide dignæ videantur pro viribus efferentes, ad Deos referunt, ad Mosaicæ prophetiæ similitudinem, sunt

B ingrati, vt qui non fateantur veritatem & exemplar, archetypum eorum quæ à se narrantur. Nemo ergo propter supplicia insectetur legem, vt non bonam & honestam. Non enim qui aufert morbum corporis beneficio afficere videbitur: qui autem ab iniustitia animam conatur liberare, non maiorem videbitur curam gerere, quo est anima corpore præstantior. Sed pro sanitate quidem corporis, & secari & vri & medicamenta potare sustinemus, & qui hæc adhibet, & seruator vocatur & medicus, & nec ei inuidet, nec malè vult ægrotus, & vt artis dictat ratio partes quoque aliquas rescindit, ne sanæ partes vna cū eis intereant, nec tamen quis medici artem criminis arguerit. Animæ autem gratia, non similiter tollerabimus aut exilia, aut mulctas, aut vincula, si modo quis ex iniustitia sit restituendus

C iniustitiam? Lex enim eorum qui ei parent curam gerens, ad pietatem in Deum instituit, & dictat ea quæ sunt facienda, & propulsat vnumquodque peccatum, pœnas imponens iis quæ sunt mediocria. Cum autem viderit aliquem ita se habere, vt videatur immedicabilis, vtpote qui ad extremam prouehatur iniustitiam: tunc aliorum iam curam gerens, ne ab ipso corrumpantur, tanquam aliquam partem à toto corpore resecans, sic eum qui est huiusmodi, occidit saluberrimè. IVDICATI autem à Domino, inquit Apostolus, castigamur, ne cum mundo condemnemur. Prædixit enim Propheta. CASTIGANS castigauit me Dominus, morti autē non tradidit me. Vt enim te suam doceret iustitiam, castigauit te, inquit, & tentauit, & fame & siti te affixit in deserto. Vt cognoscerentur omnes iustificationes 1.Cor.11. Psal.117.

D & iudicia eius in corde tuo, quæcunque ego tibi præcipio hodie, & scias in corde tuo, quod vt si quis homo castigabit filium suum, ita castigabit te Dominus Deus noster. Quòd autem exemplum corrigat. IAM malus, inquit, videns malum puniri, ipse vehementer castigatur. Nam generatio sapientiæ est timor Domini. Est autem maximum & perfectissimum bonum, quando à malè faciendo & à re male gerenda, ad virtutem & bonam actionem possit quis aliquem traducere, quod quidem lex facit. Quare etiam quando in immedicabile aliquod malum ceciderit, ab iniustitia & auaritia obsessus aliquis beneficio afficietur si interficiatur. Lex est enim benefica, quæ alios quidem potest iustos ex iniustis fa- κακῶς πράττειν ἁμαρτίας.

E cere, si modo velint audire, alios verò liberat à malis præsentibus. Eos enim qui temperatè & iustè viuere elegerint, immortales satagit reddere. NOSSE autem legem est bonæ mentis. Et rursus, VIRI mali legem non intelligunt. Qui autem quærunt Dominum, intelligent in omni bono. Oportet autem eam quæ administrat prouidentiam, esse & Dominam & bonam. Vtriusque enim vis procurat salutem, illa quidem, supplicio castigans, vt Domina: hæc verò, per beneficentiam commodans, vt benefica. Licet autem non esse filium incredulitatis, sed transire à tenebris ad vitam, & auræ sapientiæ accommodata, esse Dei legitimum, seruum quidem primum: deinde fidelem famulum, timen-

F tem Dominum Deum. Quòd si quis ascenderit, refertur in numerum filiorum. Postquam autem charitas operuerit multitudinem peccatorum, beatæ spei perfectione; licet eum tunc auctum charitate suscipere, relatum in electam filiorum adoptionem quæ Dei vocata est amica, iam votum canentem & dicentem. Sit

mihi Dominus in Deum. Legis autem beneficentiam, per eum locum in quo agit A
Rom.2. cum Iudæis, declarauit Apostolus sic scribens. SI TV autem Iudæus cognomina
ris, & in lege requiescis, & in Deo gloriaris, & cognoscis voluntatem Dei, & pro
bas vtiliora instructus per legem, & confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen
eorum qui sunt in tenebris, eruditorem insipientium, magistrum infantium, ha-
bentem formam scientiæ & veritatis in lege. Hæc enim posse legem certum est &
extra controuersiam etiam si ii qui vitam ex lege non instituunt, se tanquam in le-
Prouerb.3. ge glorientur viuere. BEATVS est autem vir qui inuenit sapientiam, & mortalis
qui vidit prudentiam. Ex ore autem ipsius, sapientię scilicet, iustitia egreditur le
gem autē & misericordiam fert in lingua. Vnius enim est Domini operatio, qui
Ibidem. est Dei virtus & sapientia, Lex & Euangelium, & quem timorem genuit lex, is est B
misericors ad salutem. ELEEMOSYNAE autem fides & veritas ne te deserant, al
liga autem eas collo tuo. Similiter autem ac Paulus, Prophetia exprobrat populo,
quòd legem non intelligat. CONTRITIO & afflictio in viis ipsorum, & viam
pacis non cognouerunt. Non est timor Dei ante oculos ipsorum. Dicentes se esse
1.Thimo.1. sapientes, stulti facti sunt. SCIMVS autē quòd lex bona est si quis ea legitimè vta-
tur. Qui autem volunt esse legis doctores, non intelligunt, inquit Apostolus, nec
quę dicunt, nec de quibus affirmant. Finis autem præcepti est charitas, ex corde
puro, & conscientia bona, & fide non ficta. At Mosaica quidem philosophia qua-
dripertito diuiditur, & in partem historicam, & eam quæ propriè vocatur legiti- C
ma, quę quidem fuerint propriæ morum tractationis, tertiam autem eam quę per
tinet ad sacrificia, quod quidem est naturæ contēplationis, & postremo quartam,
ἐποπτεία. speciem Theologicam, quæ est superna contemplatio, quam dicit Plato esse re ve
ra magnorum mysteriorum. Hanc autem speciem vocat Aristoteles μετὰ τὰ φυσικὰ
hoc est postnaturalia. Et quæ est quidem ex Platonis sententia dialectica seu
ars differendi, vt dicit in Politico, est quædam scientia inuentrix eorum quę sunt
significationis. A viro autem bono & moderato est acquirenda, non vt aliquid di
cat vel faciat eorum quæ dicuntur aut fiunt apud homines, vt faciunt qui nunc
sunt dialectici, qui versantur in rebus Sophisticis, sed vt possint quidem dicere &
facere ea quæ Deo grata sunt, idque vniuersum pro viribus. Cum sit autem vera D
dialectica, philosophia permixta veritate, res considerans, facultatesque & pote-
states examinans, transcendit ad pręstantissimam omnium essentiam, & audet etiā
vltra progredi ad Deum vniuersorum, non rerum mortalium peritiam, sed diui-
narum cœlestiumque scientiam profitens, quam consequitur, etiam in rebus hu-
manis, qui in oratione & rebus agendis versatur, proprius vsus. Meritò ergo scri-
ptura quoque tales nos esse volens dialecticos, sic hortatur. EFFICIAMINI au-
tem probi trapezitę, alia quidem reprobantes, quod autem bonum est tenentes.
Hæc.n.re vera dialectica, est prudentia prædita vi diuidēdi ea que percipiuntur in-
telligentia, & purè ac sincere citraq; omnem mixtionē ostendendi subiectum eo-
rum quæ sunt: aut facultas quæ versatur in rerum generibus diuidendis, descen- E
dens vsque ad ea quæ sunt maximè specialia, prębens vnumquodque eorum quæ
sunt, intuendum quale sit. Quocirca ea sola veluti manu ducit ad veram sapientiā
quę quidem est diuina potestas, quæ ea quæ sunt vt quę sunt cognoscit, habens id
quod est perfectum, libera ab omni animi perturbatione, non sine seruatore, qui à
nostræ animę videndi potestate, à mala cōuersatione infusa in caliginosam ignora
tionem diuino verbo amouit, & reddidit id quod est optimum ac præstantissimū,
θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα. Homeri hemistichium. vt rectè cognoscamus hominemque Deumque. Is est qui re vera ostendit quomo-
do nos ipsos cognoscere oporteat, qui vniuersorum patrem cui vult reuelat, & fa-
cit vt intelligat, quoad fieri potest vt humana natura comprehēdat. Nemo enim
Ioan.10. nouit filium nisi pater: neque Patrem nisi filius, & cui filius reuelauerit. Meritò er- F
Ephe.3. go Apostolus dicit per reuelationem se nosse mysterium. Quemadmodum prius
scripsi in breui, vt possitis legentes intelligere intelligentiam meam in mysterio
Christi. Vt possitis dixit, quoniam sciebat aliquos lac solum accepisse, nondum
autem

A autem cibum,& nec lac quidem solummodo. Tribus autem modis Dei voluntas est nobis accipienda,vel vt signum aperiens,vel vt præceptum confirmans ad rectam institutionem,vel prædicens, vt prophetia.Sat autem scio esse virorum, ea quæ sunt huiusmodi discernere ac dicere.Non enim vna Myconis, vniuersa ad intelligendum scriptura,vt dicunt qui vtuntur prouerbiis. Est autem quàm maximè fieri potest dialecticè ad eam accedendum,consequentiam diuinæ doctrinæ venantibus.Vnde pulcherrimè Sacerdos apud Platonē Aegyptius. O Solon Solon, inquit.Vos Græci,semper estis pueri, nullam penitus in animis per veterem auditionem antiquam habentes opinionem,ex Græcis autem nullus est senex. Senes, B vt arbitror,dicens,qui antiquiora,hoc est nostra,nouerant,vt rursus iuuenes,qui recentiora,& quæ exercebantur à Græcis,quæ heri & nuper facta fuerant,vt vetera & antiqua referebant.Subiunxit itaque.Nec disciplina vlla cana tempore,more quodam barbarico non ficta & planè pura nobis vtetibus metaphora.Qui sunt ergo viri re vera bona mente præditi & cordati,absque vllo artificio accedunt ad totum figmentum interpretationis.De Græcis autem dicit,eorum opinionem parum quid differre à fabulis. Non sunt.n.pueriles audiendæ fabulæ, sed nec ii qui pueris fabulæ facti sunt.Pueros autē dixit ipsas quidem certè fabulas,vtpote quòd parum videant qui se apud Græcos existimant sapientes,per canam disciplinam,tacitè significans antiquissimam quæ est apud barbaros,veritatem.Cui verbo oppo C suit illud,puer fabula, arguens fabulosam recentium tractationem,vt quæ puerorum instar,nihil habeat antiquius,vtrunque cōmuniter,& fabulas eorum, & orationes esse pueriles ostendens.Diuinè ergo potestas illa quæ Hermæ loquitur in reuelatione. VISIONES,inquit,& reuelationes propter eos qui sunt duplici corde, qui disputant in cordibus suis sint ea nec ne.Similiter autē ex redundanti quoque doctrinæ copia validas efficiunt demonstrationes,confirmantque ac fundant rationes demonstratiuas,quatenus eorum tanquam iuuenum mentes pendent sublimes in aëre.Lucerna ergo est præceptum bonum,vt vult scriptura. Lex autem est lumen vitæ.Vias enim vitæ arguit disciplina.Lex rex est omniū mortaliū & immortalium,inquit Pindarus.Ego autem per hęc exaudio eū qui legem tulit,& Hesio- D dium illud dictum esse accipio de Deo vniuersorum,etiam si ex coniectura à Poëta dictum est,non autem ex comprehensione.

Humano generi lex nanque est à Ioue lata,
Pisces atque feræ volucresque per aëra nantes
Sese edunt,cum illis vlla haud sit notio iuris.
Ast hominum generi iustum,est res quæ optima, cessit.

Siue ergo naturalem legem quæ est vnà cum generatione, siue eam dicat quæ rursus data est,sed à Deo; & naturæ & disciplinæ vna est lex,vt etiam Plato in Politico dicit vnum legislatorem,in legibus autem,vnum ea quæ ad musicam pertinent intellecturum,per hæc docens vnam esse rationem & Deum vnum. Moses autem videtur Dominum appellare διαθήκην hoc est pactum seu testamentum. ECCE ego, dicens,pactum meum tecū.Nam prius quoq; dixit pactum ipsum nō esse quærendum in scriptura.Est enim pactum quod Deus statuit qui est auctor vniuersi. Deus autem Græcè θεὸς dictus παρὰ τὴν θέσιν, hoc est, ex positione ordine & administratione.In Petri autem prædicatione inueneris Dominum vocari Legem & Rationem. Sed qui ex vera quidem sumitur philosophia,cognitionis monimentorum primus liber Stromateus hic terminetur.

[Margin notes:]
πλιχῶσ habet Græcum, sed puto legēdū βιχῶσ.
οὐ μία μύκωνος. Non vna Myconis, linea est subaudiendum. Idē autem significat quod vna hirundo nō facit ver.
ὠγυγίμονς.
Βιώτιδος. Hesiodus.
διαθήκη, ἀπὸ τοῦ τιθεῖναι. θεός, ἀπὸ τοῦ τιθεῖναι.

CLEMENTIS ALEXANDRINI, A

STROMATVM LIBER SECVNDVS.

DEINCEPS autem fuerit tractandum, quoniam Barbaræ philosophię fures Scriptura Gręcos esse dixit, quê admodnm hoc paucis ostendatur. Non solum enim, ex iis quæ à nobis narrantur, ea quę sunt admirabilia & prę ter fidem imitantes, scripsisse ostẽdemus: sed etiam pri in cipalia dogmata surripientes, eaque adulterantes, cum nostræ sint, vt demonstrauimus, scripturæ antiquiores, conuincemus, nempe & in decretis de fide, & de sapientia, & spe, & charitate, & de pœnitentia, & cõtinentia, quinetiam de Dei timore. Examen certè virtutum veritatis, & quæcunque postu labit quæ in proposito loco fit adnotatio, comprehendentur, & quòd maximè oc cultum barbaræ philosophię symbolicum hoc & ęnigmaticum genus sunt ęmulati, qui actione & exercitatione priscam sunt sectati philosophiam, quod quidem genus est vtilissimum, atque adeò maximè necessarium cognitioni veritatis. Post hæc existimo esse consequens iis respondere quæ dicunt Græci dum in nos inuehuntur, paucas adducendo scripturas, si forte contingat vt Iudæus quoque paulatim exaudiens, ex iis quæ credidit, possit conuerti ad eum quem nõ credidit. Præclaros autem egregiosque philosophos meritò excipiet, à charitate profecta, cotũ vitæ & inuentionis nouarum dogmatum reprehensio, non vlciscentibus quidẽ no. bis inimicos, multum quidem abest, cum etiam eis bene precari ac benedicere didicerimus qui nos execrantur, etiam si in nos maledictis inuehantur: sed vt illi con uertantur, si forte erubuerint qui omni sunt ex parte sapientes, per barbaram correcti reprehensionem, vt possint tandem perspicere, cuiusmodi sint disciplinę, quarum gratia peregrinando transmarinas obeunt regiones. Quorum enim sunt fures, ea quoque sunt demonstranda, eis nimio sui amore detracto, & maiori quàm par sit de se persuasione quæ autem ipsi quærentes, gloriantur se inuenisse, ea sunt reprehendenda. Consequens autem est, vt disciplinarum qui vocatur orbis ostendamus quàm sit inutilis, & de Astrologia, Mathematica, Magica & arte præstringendi oculos, quæ dicitur γοητεία cursim est à nobis tractandum. De iis enim tanquam maximis scientiis, omnes Græci se iactant, & sibi placent. Qui autem liberè & audacter reprehendit, est pacificus. Sæpe autem diximus, neque nos vt Græci essemus exercuisse, neque in eo studium ponere. Hoc enim sufficit ad multos populari quadam persuasione à veritate abducendos. Quæ verè est autem philosophia, non in lingua sed in mente iuuabit eos qui audierint. Oportet autem, vt opinor, eum qui curam gerit veritatis, non insidiosè captoque consilio accura adhibita dictionem componere: sed conari tantum id quod vult quo modo potest exponere. Eos enim qui hærent dictionibus, & in eis sunt occupati, res ipsæ effugiunt. Atque agricolę quidem est proprium, rosam quæ in spinis nascitur citra noxam carpere, & artificis eam quæ in ostrei carne infossa est margaritam inuenire. Aiunt autẽ gallinas quoque carnem habere suauissimam, quando eis non copioso apposito nutrimento, & ex pedibus fodientes, cum labore alimentum colligunt. Si quis ergo eius quod est simile contẽplandi potestate præditus, cupit in multis probabilibus iisq Græcis id quod verum est persequi: tanquam sub laruis verum vultum studiosè perscrutatus, venabitur. Dicit .n. quæ Hermę in visione apparuit potestas. Quod tibi contingit reuelari reuelabitur. Propter tuam autem ne efferaris sapientiam, dicunt

Marginalia: C (beside "cultum barbaræ… ęmulati"); πραγματικῶς; ἀγαπητικῶς, à charitate profecta, aut si dici posset, charitatiua.; ἀλιαπητικῶς.; φιλαυτίας.; D (beside "uertantur… per barbaram cor-"); εἰρωνικῶς.; E (beside "essemus exercuisse"); ἀποδημαγωγεῖν τῆς ἀληθείας.; F (beside "quod est simile contẽplandi"); μορμολυκείοις

A dicunt prouerbia. In omnibus autem viis cognosce ipsam, vt recto tramite dirigat
vias tuas, pes autem tuus ne offendat. Vult enim per hæc ostendere, oportere ope
ra esse verbo consequentia. Iam verò ostendit nos oportere ex omni doctrina eli-
gendo habere id quod est vtile. Sunt autem viæ Sapientiæ variæ, vt recto tramite ὀρθοτομῇ.
incedamus ad viam veritatis. Via autem est fides. Pes autem tuus non offendat, ait
de aliquibus qui videbantur aduersari vni eique diuinæ quæ prouidet administra
tioni. Vnde subiungit. Ne sis sapiens apud teipsum, per impias rationes, quæ sedi-
tionem agitant aduersus Dei Oeconomiam ac dispensationem. Time autem Deũ
qui solus est potens. Cui est cõsequens, Deo nihil aduersari. Et alioqui apertè quo
que docet inductio, quòd Dei timor est mali declinatio. Dicit enim. Et declina ab
B omni malo. Hæc est disciplina Domini. Quem enim diligit Dominus, castigat, effi
ciens quidem vt doleat, adhoc vt intelligat, restituens autem ad pacem & incorru
ptionem. Barbara itaque quam nos persequimur philosophia, re vera est perfecta Heb.12.
& vera. Dicit itaque in Sapientia. IPSE MIHI dedit non falsam eorum quæ sunt Eccle.15.1.et.2.
cognitionem, vt cognoscam mundi constitutionem, & ea quæ deinceps sequũtur,
vsque ad illud. Et vires radicum. In his omnibus naturalem comprehendit cõtem
plationem, quæ est omnium quæ facta sunt in mundo sensili. Deinceps autem ta
citè quoque de iis significat quæ comprehenduntur intelligentia, per ea quæ sub-
iungit. Et quæcunque sunt occulta & aperta cognoui. Quæ est enim omnium arti
fex, me docuit Sapientia. Paucis habes quid nostra profiteatur Sapientia. Horum
C autem disciplina quæ cum recta vitæ institutione fuerit exercitata, per omnium
artificem sapientiam, erigit ad eum qui est dux & princeps vniuersi, qui est res ap-
prehensu & venatu difficilis, quæ semper recedit & procul abest ab eo qui perse-
quitur. Ipse autem cum procul sit incedit vel propinquissimè, res certè ineffabilis.
DEVS appropinquans ego, inquit Dominus, procul quidem essentia. Quomodo Hierem.23.
enim quod est genitum, appropinquarit ingenito? Proximè autem est potestate,
qua sinu suo omnia complectitur. SI CLANCVLVM quis fecerit, inquit, & nõ
videbo eum? Atqui & vidente, & benefaciente, & docente quæ nos tangit pote-
state, semper adest Dei potentia. Vnde Moses cum persuasum haberet Deum nun
D quam humana cognitum iri sapientia. OSTENDE te mihi, inquit, & in caligi- Exo.33.
nem, vbi erat Dei vox, ingredi cogitur, hoc est, ad arcanas & informes de eo quod
est notiones. Non est enim in caligine Deus, aut in loco, sed supra locum, & tem-
pus, & proprietatem eorum quæ facta sunt. Quare nunquam est in parte, nec vt
continens, nec vt qui contineatur, aut per circumscriptionem, aut per sectionem.
QVAM enim domum ædificabitis mihi, inquit Dominus. Sed nec sibi ędificauit Esa.66.
cum capi non possit. Et quãuis cœlum dicatur eius sedes, ne sic quidem contine-
tur, sed requiescit delectatus opificio. Clarum est ergo occultatam nobis esse ve-
ritatem, & si id iam vno exemplo ostẽsum est, id quoque paulopost monstrabitur
pluribus. Quomodo autem non sunt meritò excipiendi, qui & discere volunt, &
E ex sententia Solomonis possunt nosse sapientiam & disciplinam, & intelligere ra
tiones prudẽtiæ, & suscipere strophas orationum, & veram intelligere iustitiam,
vtpote quòd sit alia, quæ non ex veritate docetur à Græcis legibus & aliis Philo-
sophis. ET iudicia, inquit, dirigere, non iudicialia, sed quod est in nobis iudiciũ, Prouerb.1.
sanum & ab errore alienum oportere nos habere significat. Vt det simplicibus
astutiam puero autem nuper nato sensum & beneuolentiam. Hæc enim cum au- νέῳ
dierit sapiens, qui persuasum habet obedire præceptis, erit per cognitionem sapiẽ
tior. Qui est autem intelligens, acquiret gubernationem, & intelliget parabolam
& obscurum sermonem, & sapientum dicta & ænigmata. Non enim adulterinas
proferunt rationes, qui sunt à Deo inspirati, nec ii qui ab eis mercantur. Sed nec
F laqueos, quibus multi Sophistæ adolescentes implicant, nulli rei quæ vera sit vacã
tes. Sed qui spiritum quidem sanctum possident, profunda Dei scrutantur, hoc est
ii qui ea assequuntur quæ latent in prophetiis. Sanctis autem canes impertire ve-
tatur, donec bestiæ manserint. Non oportet enim inuidiosis & perturbatis & ad-

huc infidelibus & impudentibus moribus, ad latrandum aduersus inquisitionem, A
vnquam temperare diuinum & purum fluentum aquę viuæ. NE EFFVNDANTVR, inquit, aquæ extra fontem tuum, in tuas autē plateas transeant aquæ tuæ. Non enim hæc multi percipiunt qui in ea incidunt. Sed nec cum didicerint cognoscunt, vt ait egregius Heraclitus. An non is quoque tibi videtur eos qui non credunt vituperare? IVSTVS autem meus ex fide viuet, dixit Propheta. Dicit autē alius quoque Propheta. NISI credideritis, non intelligetis. Quomodo enim admirabilem & supernaturalem eorum contemplationem capere potuerit anima, si intus in eis discendis depugnet incredulitas? Fides autem quam Græci calumniantur, existimantes inanem & barbaram, est volūtaria anticipatio, pietatis assensio, rerum quæ sperantur substantia, argumentum earum quæ non videntur, vt est sen- B
tentia diuini Apostoli. Per eam enim maximè testimonium acceperunt antiquiores. SINE fide autem impossibile est Deo placere. Alii autem, rei non apparentis vnientem assensionem tradiderunt esse fidem, sicut certè demonstrationem, rei quæ ignoratur manifestam assensionem. Si itaque voluntaria electio, est alicuius appetens: versatur nunc appetitio in cogitatione. Quoniam autem actionis principium est electio voluntaria: inuenitur fides esse principium actionis, fundamentum prudentis electionis, aliquo ei prius per fidem ostendente demonstrationem. Volentem autem sequi id quod est vtile, est principium prudentiæ. Magnum itaque momentum ad cognitionem affert quæ diuelli non potest voluntaria electio. Iam fidei meditatio, fit scientia quæ stabili ac firmo innixa est fundamento. Scien- C
tiam itaque definiunt Philosophi, habitum qui transmoueri non potest à ratione. Est ergo aliquis alius eiusmodi verus status pietatis ac Dei cultus, cuius sola est magistra ratio. Non ego quidem, sed, vt arbitror, Theophrastus dicit sensum esse fidei principium. Ab eo enim porriguntur principia ad eam quæ est in nobis rationem & cogitationem. Qui diuinis ergo credidit scripturis, firmum habens iudicium, cui contradici nequit, demonstrationem, eius qui scripturas dedit vocem accipit. Non vtique fit ergo fides munita per demonstrationem. Beati itaque qui nō viderunt & crediderunt. Ac Sirenum quidem cantus efficaces, vim plusquam humanam ostēdentes, eos qui in eas inciderant obstupefaciebant, vt ea quę dicebantur exciperent, propemodum inuitos inducentes. Hic fidem esse naturalem exi- D.
stimant Basilidis sectatores, quatenus eam etiam in electione collocant, vt quæ intelligente comprehensione disciplinas inueniat citra demonstrationem. Valentiniani autem cum nobis quidem simplicibus fidem tribuerint, sibi qui natura salui fiunt volunt esse cognitionem ex excellentis abundantia seminis, dicentes eam esse longè magis à fide separatā, quàm spiritale ab animali. Præterea dicunt Basilidei fidem simul & electionem esse propriam in vnoquoque spatio, rursus autem ex consequentia supermundanæ electionis, consequi mundanam totius naturæ fidem, & pro modo spei vniuscuiusque conueniens quoque esse donum fidei. Volūtariæ ergo ac liberæ electionis non est fides vtique officium, si est naturæ commodum, nec iustam consequetur retributionem, nec qui non credidit cuius culpa id E
non euenit, nec is qui credidit, qui causa non fuit. Omnis autem fidei & incredulitatis proprietas & differentia, nec laudi nec vituperationi fuerit obnoxia, rectè considerantibus, cum habeat pręcedentem naturalem necessitatem quæ orta est ab eo qui potest omnia. Quòd si nos, tāquam inanima, naturalibus operationibus veluti funibus trahamur, superuacaneum est inuoluntarium, & appetitio quæ ea præcedit. Nec ego illud vtique esse animal intelligo, cuius vim appetendi, quæ ab externa causa mouetur, sortita est necessitas. Vbi autem est amplius eius qui fuit aliquando incredulus pœnitentia, per quam remissio peccatorum? Quare nec amplius baptismus rationi consentaneus, nec beatum signaculum, nec filius, nec pa- F
ter, sed est eis impia, vt existimo, naturarum distributio, quæ fundamentum salutis non habet fidem voluntariam. Nos autem qui libera & absoluta potestate eligere & vitare à Domino datum esse hominibus, à scripturis accepimus: iudicio

quod

Prouerb. 5.
Heraclitus.
Abacum. 2.
Esa. 6.
Heb. 11.
Fides principiū actionis, fundamentum electionis.
Theophrastus.
Ioan. 20.
pœnitentia.
Baptismus.
Beatum signaculum.

A quod transmoueri & excidere nõ potest,fidei acquiescamus,alacrem & promptũ ostendendo spiritum,quoniam vitam elegimus,& Deo per vocem illius credidimus,& qui verbo credidit,nouit rem esse veram.Verbũ enim est veritas.Qui autem non credidit dicenti,Deo non credidit. FIDE intelligamus aptata esse secula verbo Dei,vt ex inuisibilibus visibilia fierent,inquit Apostolus.Fide maiorem hostiam Abel quàm Cain obtulit,per quã testimonium est consecutus quòd esset iustus,testimonium perhibẽte muneribus eius Deo,& per illam defunctus adhuc loquitur,& quę deinceps sequuntur,vsque ad illud,quam temporalis peccati habere iucunditatem.Hos ergo cum etiam ante legem fides iustificasset, constituit hæredes diuinę promissionis. Quid ergo adhuc fidei ex nostra historia recensens Heb.11.

B adduco testimonia?Deficiet enim me tempus enarrãtem de Gedeon,Barac, Sampson,Iephtæ, Dauid, Samuel & Prophetis,& quæ sequũtur.Cum autem sint quatuor in quibus verum consistit, sensus intelligentia,scientia,opinio, natura quidẽ prima est mens seu intelligentia,nobis autem & ad nos relatus, sensus. Ex sensu autem & intelligentia consistit scientiæ essentia.Intelligentiæ autẽ & sensus cõmune est id quod est euidens.Sed sensus quidẽ est basis scientię. Fides autẽ progressa per sensilia,relinquit opinionẽ,cõtendit autem ad ea quę sunt à falso aliena,& per manet in veritate. Si quis autẽ dicat scientiã demonstrare cũ ratione,audiat,quòd sunt etiã principia quę demonstrari nequeunt. Neq;.n.cognosci possunt arte nec prudentia.Hec.n. versatur in iis quæ cõtingit se aliter habere.Illa autẽ est efficiens ὑπόληψις. ἐπιστήμη.

C & propemodũ contemplans. Fide ergo sola existimant se consequi principium vniuersorum.Quæuis enim scientia doceri potest.Quod autem doceri potest, docetur ex eo quod prius cognoscitur. Non prius autem cognoscebatur à Græcis principium vniuersorum.Neque ergo à Thalete qui aquam sciebat primam causam,neque ab aliis qui deinceps consecuti sunt Physicis. Primus enim Anaxagoras mentem rebus adhibuit. Sed nec ille dignitatem seruauit efficientem nescio quas amentes describens reuolutiones, cum mentis ab agendo cessatione & amentia. Quocirca verbum quoque dicit. NE DIXERITIS vobis magistrum super terram.Quæ est enim scientia, est habitus demonstratiuus. Fides autem, gratia, quæ ex iis quæ Matth. 23. Fides, gratia quæ ex his, quæ demonstrari nequeunt, deducit ad id quod est simplex, generale,& vniuersum.

D demonstrari nequeunt, deducit ad id quod est simplex, generale, & vniuersum; quod neque est cum materia, neque materia, neque sub materia.Increduli autem, vt videtur, ex cœlo & ex eo quod aspectari non potest, omnia trahunt in terram, manibus reuera petras & quercus apprehendentes, vt ait Plato. Omnia enim quæ sunt eiusmodi attingentes , hoc solum esse affirmant, quod habet applicationem & contactum eiusmodi, idem definientes corpus & essentiam. Aduersus eos abalto decertantes,ex eo quod non est aspectabile, alicunde eos pie admodum vlciscuntur, incorporeas quasdam, & quæ intelligentia percipiuntur, formas, vrgentes veram esse essentiam. ECCE facio noua,ait Verbum. Quæ oculus non vidit,nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Nouo oculo, noua aure, nouo Plato. Esa.43. 1.cor.9.

E corde, quæcunque videri & audiri possunt,sunt per fidem & intelligentiam comprehendenda, spiritaliter dicentibus, audientibus, agentibus Domini discipulis. Est enim probus nummus, & alius adulterinus, qui nihilosecius rudes decipit & ignaros,sed non argentarios, qui sciunt cum dedicerint separare & discernere probum à reprobo eoque qui est malæ notæ. Sic argentarius rudi & ignaro solum dicit nummum esse adulterinum . Quomodo autem solus scit argentarii familiaris, & qui in eo est exercitatus. Aristoteles autẽ, id quod consequitur scientiam, iudicium, quod verum sit hoc quidpiam,dicit esse fidem. Est ergo fides scientia præstantior, & eius iudex. Fidem autem imitatur coniectura,quæ est imbecilla opinio, sicut adulator amicum, & lupus canem. Quoniam autem videt faber quòd ἀργυραμοιβοῖς. παρακεχαραγμένον. εἰκασία.

F qui aliqua didicit, fit artifex, & gubernator doctus artem,gubernare poterit, non satis esse reputans fieri bonum & honestum: necesse est eum qui paret, discere: parere autem Verbo,quem magistrum esse diximus, est illi credere, in nulla re repugnando, aut cõtradicendo.Quomodo enim fieri potest vt aduersus Deum aliquid

sciamus; est ergo fidelis cognitio. Potest autem cognosci fides diuina quadam con A
Epicurus. secutione & mutua consequentia. Iam vero Epicurus quoque qui veritati maxi
πρόληψις. mè prætulit voluptatem, cogitationis anticipationem existimat esse fidem. Anti
cipationem autem definit, applicationẽ ad aliquid euidens, & ad euidentem rei in
πρόληψιν. telligentiam neminem autem posse nec quærere, nec dubitare, neque verò opina
κατάληψιν. ri, sed neque probare aut arguere, absque anticipatione. Quomodo autem non ha
bens quis anticipationem eius quod desiderat, didicerit id de quo quærit? Qui au
tem didicit anticipationem iam facit comprehensionem. Si autem is qui discit non
discit absque anticipatione, quæ possit ea quæ dicuntur suscipere; ipse quidem ha
bet aures præditas facultate audiendæ veritatis. Beatus est autem qui dicit in au
res audientium, sicut certè beatus quoque est is qui est obedientiæ. Audire autẽ B
est intelligere. Si ergo fides nihil est aliud quàm anticipatio cogitationis circa ea
quæ dicuntur, & hoc dictum est obediẽtia, & intelligẽtia persuasio; sine fide autẽ
nõ discet aliquis, quoniam nec sine anticipatione, verũ ergo omnino ostenditur,
Esa. 6. quod à Propheta dictum est, NISI credideritis, non intelligetis. Hoc eloquium
Heraclitus. Heraclitus quoque Ephesius circumloquens, dixit. NISI speret, id quod est inspe
Plato. ratum non inueniet, cum sit & inscrutabile, & nullus ad id pateat aditus. Sed Pla
to quoque Philosophus, in legibus, eum qui beatus & fœlix est futurus, dicit opor
tere esse ab initio participem veritatis, vt cum sit verus, plurimo viuat tempore.
Fidelis enim. Infidelis autem est, cui voluntarium placet falsum. Cui autem inuo
luntarium, cum sit amens, non est animal. Neutrum ergo est expetendum. Ingra C
ἄφιλος. tus enim est quisquis est infidelis & ignarus. Nunquid autem in Euthydemo ocul
te hanc esse dicis regalem sapientiam. In Politico quidem certè his verbis. Quare
veri Regis regalis est sapientia, & qui eam possederit, siue princeps, siue priuatus
fuerit, omnino ex hac quidem arte βασιλικὸς id est Regalis, seu regnandi peritus,
rectè appellabitur. Iam qui in Christum crediderunt, Christi, id est vncti, & sunt
& dicuntur, sicut ii qui sunt reuera Regales, Regi curæ sunt. Sicut enim sapientes
νόμῳ νόμιμοι, sunt sapientia sapientes, & qui sunt iusti iure iusti sunt: Ita etiam sunt à Christo Re
ge reges, & qui Christi sunt, sunt Christiani. Deinde inferius apertè subiungit.
Quod rectũ est autẽ fuerit legitimum, & lex cum sit natura, est recta ratio, & non
in scriptis, neque in aliis. Et hospes Eleates virum Regalem & politicum legem ani D
matam pronunciat. Talis autem est qui legem quidem implet, facit autem volun-
tatem Patris, apertè in excelso aliquo ligno inscriptus, diuinæ virtutis exemplar ex
positus iis qui possunt perspicere. Sciunt autem Græci, Ephororum Lacedęmonio
rum scytalas fuisse, lege in lignis inscriptas. Lex autem mea, vt prius dictum est,
est & regia & animata, & recta ratio. Lex quæ est Rex omnium mortalium & im-
Speusippus. mortalium, vt canit Pindarus Bœotius. Speusippus autem in primo aduersus Cleo
phontem, videtur dicere similia Platoni, sic scribens. Si enim regnum res bona est
& sapiens solus est Rex & princeps: lex cum sit recta ratio, bona fuerit, quæ qui-
dem ita se habent. His consequentia statuunt Philosophi Stoici, qui regnum, Sa-
cerdotium, Prophetiã, legis ferendę scientiam, diuitias, verã pulchritudinem, no- E
bilitatem, libertatem, soli sapienti tribuunt. Fatentur autem ipsi quoque eum in-
ueniri difficiliter. Videntur ergo omnia quæ prius dicta sunt dogmata, à magno
Mose Græcis esse tradita. Et omnia quidem esse sapientis per hæc docet, & quo-
niam misertus est mei Deus, mihi sunt omnia. Eum autem Deo esse amicum signi
Exo. 33. ficat, dicens, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Ipse autem inuenitur aper
tè vocatus amicus. Qui autem videt Deum, nomen mutasse ostenditur, & Isaac
tanquam victimam consecratam allegorice sibi delegit, typum futuram salutaris
Oeconomię. Et à Græcis celebratur Rex Minos, qui nouem annis familiariter
cum Ioue est versatus, cum audiuissent quemadmodum Deus cum Mose loqueba F
tur, vt si quis cum suo amico loqueretur. Erat autem Moses quidem sapiens, Rex,
legislator. Seruator autem noster humanam omnem naturam superat. Pulcher qui
dem, vt à nobis solus ametur, qui veram desideramus pulchritudinem, erat enim

A lux vera. Rex autem & à pueris imperitis, & à non credentibus Iudæis & ignoran
tibus vocatus, & ab ipsis Prophetis prædicatus ostenditur. Adeò autem diues vt
omnem terram, & quod super terram, & sub terra est, aurum, quæ ei cum omni
gloria ab aduersario dabantur, despexerit. Quid attinet dicere, quod sit solus Pon
tifex, qui solus Dei cultus tenet scientiã. Rex pacis Melchisedec, qui solus est, vel
omnium aptissimus vt præsit humano generi. Legislator autem, vt qui dat legem
in ore Prophetarum, quæ sunt agenda & quæ non, apertissimè præcipiens & do-
cens. Quis autem eo fuerit nobilior, cuius solus pater est Deus? Age verò osten-
damus Platonem quoque eisdem suffragari dogmatibus. Sapientem in Phædro
quidem dixit esse diuitem, dicens. O dilecte Pan, & quæcunque alii Dii hic ad-
B estis, date mihi vt sim pulcher in iis quæ sunt intrinsecus, extrinsecus autem quæ-
cunque habeo sint mihi amica iis quæ sunt intrinsecus, sapientem autem diuitem
existimem. Hospes autem Atheniensis, eos reprehendens qui existimabant illos
esse diuites qui multas possident pecunias, sic dicit VT AVTEM valde sint diuites
& boni nequit fieri, ii quidem, quos diuites vulgus numerat. Dicit autem eos qui
in paucis hominum maximi precii possessiones possident, quas etiam malus aliquis
possidet. FIDELIS est, totus mundus pecuniarum, ait Solomon, infidelis autem,
ne obulus quidem. Multo ergo magis scripturæ credendum est, quæ dicit fore vt
celerius camelus per foramen acus transeat, quàm vt diues philosophetur. Contra celerius camelus per foramen acus &cæt. Matth.19. Mar.10.
autem pauperes Plato beatos censet, vt intellexit, dicens. Paupertas autem est exi
C stimanda, non facultates diminuere, sed augere insatiabilitatem. Non est enim
paupertas, pecuniæ paucitas, sed insatiabilitas. Quę si recesserit, qui bonus est di-
ues quoque fuerit. Et in Alcibiade rem quidem seruilem dicit vitium, virtutem ve
rò rem liberalem. TOLLITE, inquit, à vobis iugum graue, & sumite leue, ait scri
ptura quemadmodum vocant etiam Poetę iugum seruile. Et illud venundati estis
peccatis vestris, iis quę prius dicta sunt conuenit. Omnis ergo qui facit peccatum, Io.8.
seruus est. Qui est autem seruus, non manet in domo in æternum. Si autem filius
vos liberauerit, liberi eritis, & veritas liberabit vos. Pulchrum autem esse sapien-
tem sic dicit hospes Atheniensis. Quòd si quis affirmet iustos, & si sint deformes
D corpore, quatenus quidem sunt mores iustissimi, ea ratione esse pulchros: prope-
modum nullus sic dicens videri possit male dicere. ET species eius deficiebat prę Esa.53.
ter omnes filios hominum, prædixit Prophetia. Plato autem sapientem dixit
Regem in Politico, vt prius iam dictum est. His autem demonstratis reuertamur
ad susceptam de fide orationem. Iam vero Plato quoque omni ostendit demonstra
tione, quòd vbique fide opus sit. Ex vobis simul pacem. Fidelis enim & sincerus in
seditionibus nunquam fuerit absque omni virtute. Pugnaces autem vel in bello
mori volunt permulti mercenarii, quorum plerique ferè omnes sint audaces & in
iusti, insolentes, & prudentiæ expertes, paucis admodum exceptis. Si hæc autem re
ctè dicuntur, quiuis legislator, qui est alicuius momenti, ad maximã virtutem ma-
E ximè respiciens, feret leges. Ea est autem fidelitas, qua in omni tempore opus habe
mus, & in pace, & in bello, & in alia vniuersa denique vita. Videtur enim alias si-
mul comprehensas continere. Quod optimum est autem, non est bellum, nec
seditio. Iis enim opus habere deprecandum fuerit. Pax autem inter se inuicem &
beneuolentia res est longè optima. Ex his quidem constat maximè esse optandum
pacem habere, ex Platonis sententia, maxima autem mater virtutum est fides. Me
ritò ergo dictum est apud Solomonem. Sapientia est in ore fidelium: Nam Xeno-
crates quoque in libro de Prudentia, sapientiam dicit esse scientiam primarum cau
sarum & essentiæ quæ percipitur intelligentia, existimans esse duplicem pruden-
tiam, vnam quidem quæ versatur in agendo, alteram quæ in contemplando, quam
F quidem esse dicit humanam sapientiam. Quocirca sapientia quidem est pruden-
tia, sed non quæuis prudentia est sapientia. Ostensum est autem principii vniuer
sorum esse eam quę fide habetur sciẽtiam, non autem demonstrationem. Absurdũ
enim fuerit Pythagoræ quidem Samii sectatores, recusatis eorum quę quęreban

tur demonstrationibus, illud ipse dixit fidem facere arbitrari, & ad ea quę audie- A
runt confirmanda hanc vocem satis esse ducere: eos autem qui contemplandæ ve
ritatis tenentur desiderio, fidedigno Magistro Soli Seruatori Deo fidem non ha-
Epicharmus.
bere aggredientes, eorum quæ dicuntur probationes ab eo exigere. Qui autem
ἐπισύφων.
habet aures audiendi, audiat. Et quis is? Dicat Epicharmus. Mens videt, mens au
Heraclitus.
dit, alia autem sunt surda & cæca. Aliquos incredulos arguens Heraclitus, dicit.
Audire nescientes, nec dicere, adiutus vtique à Solomone dicente. Si dilexeris au-
dire, suscipies, & si inclinaueris aurem tuam, eris sapiens. DOMINE quis credi-
dit auditui nostro, inquit Esaias. Fides enim est ex auditu. Auditus autem per Ver
Esa. 53.
Rom. 10.
bum Dei, inquit Apostolus. Quomodo ergo inuocabunt, in quem non credide-
runt? Quomodo autem credent ei quem non audierunt? Quomodo autem au- B
dient sine prædicante. Quomodo autem prædicabunt, nisi missi fuerint? Quemad
modum scriptum est. Quam speciosi pedes euangelizantium bona? Vides quomo
do per auditum, & prædicationem Apostolorum, fidem erigit ad verbum Domi
ni & filium Dei? Nondum intelligimus demonstrationem esse verbum Domini.
Quemadmodum ergo sphęra ludere, non solum dependet ab eo qui mittit sphę-
ram, sed ei etiam eo opus est qui illam numerose excipiat, vt ex sphęræ legibus
peragatur ludi exercitatio: ita etiam vt sit doctrina fidedigna accidit, quando fi-
des eorum qui audiunt, quæ est ars, vt semel dicam, naturalis, confert ad discipli
nam. Adiuuat itaque terra quoque fertilis ad seminum deiectionem. Neque enim
optimæ doctrinæ est aliqua vtilitas, nisi adsit eius qui discit susceptio, neque pro- C
phetiæ, nisi adsit obedientia eorum qui audiunt. Aridæ enim festucæ, quæ sunt
paratæ ad suscipiendam vrendi facultatem, facilius accenduntur, & lapis qui vul
σώχιοι.
go iactatur, ferrum trahit propter cognationem, & lachryma succini attrahit
ἀχυρμιάς.
festucas, & electrum mouet paleas. Eis autem parent quæ trahuntur, qui dici non
potest tracta spiritu, non vt principales causæ, sed vt adiuuantes. Cum sit ergo
duplex vitii genus: vnum quidem, quod cum fraude & clanculum, alterum au-
tem quod cum vi fert & trahit: diuinum Verbum clamauit omnes simul vocans,
eos quidem vel maxime cognoscens qui non erant parituri, & tamen quoniam est
in nostra potestate parere & non parere, vt nulli possint causari prætextum, igno
τὸ κατὰ δύνα-
μιν.
rantiæ, iustā fecit vocationem. Quod autem præstare possunt vniuscuiusque vi- D
res, exigit. Nonnullis enim simul adest & velle & posse, vt iis qui per exercita-
tionem eò peruenerint & purgati sint. Alii autem etsi nondum possint, iam tamē
habent velle. Est autem velle quidem, munus animę. Agere autem, non sine corpo
re, neque verò solus finis res dimetitur, sed eæ etiam vniuscuiusque electione di-
iudicantur, si facile elegit, si peccatorum suorum ductus est pœnitentia, si pro
ἔλαβον σύνεσιν
μετέγνω
κατόρθωμα.
Pœnitentia, est officium & opus fidei.
pter ea in quibus lapsus est eum remordit conscientia, & errorem recognouit,
quod est, postea cognouit. Est enim tarda cognitio pœnitentia. Cognitio au-
tem, est prima à peccato cessatio. Fidei ergo officiū quoque & opus est pœnitētia.
Nisi enim crediderit esse peccatum quo prius tenebatur, non dimouebitur, & nisi
crediderit ei quidem qui delinquit impendere suppliciū: paratam autē esse salutem E
ei qui ex præceptis viuit ne sic quidem mutabitur. Iam autem spes quoque cōsistit
ex fide. Definiunt itaque fidem sectatores Basilidis, animæ assensionem alicui eo
Timor post fidē.
Spes quoque cōsistit ex fide.
Spes est boni acquirendi expectatio.
Mandata diuina nobis traduntur cum executione præceptorum.
ὑπολαμβάνειν.
rum quæ sensum non mouent, propterea quod non adsunt. Spes autem est boni ac
quirendi expectatio. Fidelem autem necesse est esse expectationem. Fidelis au-
tem est qui citra transgressionem ea seruat quæ sunt ei tradita. Nobis autem tra-
duntur quæ de Deo dicuntur, & verba diuina, nempe mandata, cum executione
præceptorum. Hic est seruus fidelis qui laudatur à Domino. Cum autem dixerit
fidelis Deus, cuinam pronuncianti par sit credere significat, & is fuerit Deus fide-
lis. Quomodo ergo si credere est opinari aut existimare: quæ à se dicuntur Philo F
sophi firma esse existimant? Non est enim opinio aut existimatio, ea quæ est volun
taria demonstrationis præcedentis assensio, sed alicui valido ac potenti assensio.
Quis autem Deo fuerit potentior. Infidelitas autem, est eius quod est oppositum
imbecilla

A imbecilla enuntiatiua opinio seu existimatio, quemadmodum credendi difficultas quæ dicitur ἀπιστία est habitus qui fidem difficiliter admittit. Et fides quidem est voluntaria existimatio, & anticipatio prudentis præcomprehensionis. Expectatio autem est opinio futuri. Aliorum autem expectatio, est incerti opinio. Expectatio.
Fiducia autem est firma de aliquo apprehensio. Quare ei credimus in quo fiduciam habuimus in gloriam diuinam & salutem. In solo autem Deo fiduciam habuimus, quem scimus non transgressurum ea quæ sunt pulchrè nobis promissa, & ideo creata, & ab ipso beneuolè nobis data. Est autem beneuolentia, bonorum voluntas, alteri illius ipsius gratia. Ille enim nullius indiget. In nos autem definit bene- Fiducia. Beneuolentia.
B ficentia, & quæ est à Domino benignitas, cum sit diuina beneuolentia, & beneuolentia ad hoc vt bene faciat. Si autem Abrahæ qui credidit reputatum est ad iustitiam: semen autem Abrahæ sumus nos: per auditum quoque nobis est credendum. Israëlitæ enim sumus nos, qui non per signa, sed per auditum credimus. Esa. 54.
Propterea lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama, inquit, quæ non parturis, quoniam multi sunt filii desertè magis quàm eius quæ habet virum. Vixisti in circuitu populi, benedicti sunt filii tui in tabernaculis patrum tuorum. Si autem eædem mansiones à Prophetia & nobis & rursus Patriarchis annunciantur: Ostéditur vnum esse Deum vtriusque testamenti. Subiungit itaque manifestius. Hæreditasti testamentum Israel, dicens ei quæ est ex gentibus vocationi, quæ erat ali- Gal. 4. εἰς δ' περίφραγμα. Testamentū vetus, & præcepta euangelica, vnū sunt.
C quando sterilis huius viri, qui est verbum, quæ prius fuerat deserta à sponso. IVSTVS autem ex fide viuet, quæ est in testamento & præceptis, quoniā hæc duo, nomine & tempore, ętate & profectu, data œconomicè, cum potestate quidem vnum sint, illud quidem nouum, hoc verò vetus, per filium ab vno Deo suppeditantur. Qua ratione dicit etiam Apostolus in epistola ad Romanos. IVSTITIA enim Dei in ipso reuelatur ex fide in fidem vnam, quæ ex Prophetia perficitur in Euangelio per vnum & eundem dominum docens salutem. HOC, inquit, præceptum commendo tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt, quoniam quæ à Deo venit consciē- Declaratur illud Apostoli in epistola ad Rom. Iustitia. n. Dei in ipso reuelatur ex fide, in fidem, &cæt. Item declaratur locus in epistola ad Timotheum. Fides à charitate.
D tiam polluerunt infidelitate. Non est ergo amplius fides merito temere reprehendenda, vt & facilis, & vulgaris, & quæ sit quorumlibet. Si humanum enim esset studium, vt existimabant Græci: etiam extinctum esset. Sin autem augetur: nō est vbi non sit. Dico ergo fidem, siue fundata sit à charitate, siue etiam à timore, vt dicunt accusatores, esse diuinum aliquid, vt quæ neque ab alia mundana amicitia diuellatur, neque à timore præsente dissoluatur. Charitas enim, ea, quæ illi cum fide intercedit, amicitia, facit fideles. Fides autem est basis ac stabilimentum charitatis, vicissim inducens beneficentiam, quando etiam legis Pędagogus timor, propterea quòd credatur, timor quoque esse creditur. Si enim in operando, quod is sit ostenditur. Qui autem facturus est & minatur, non autem operans & præ- Fides à timore. Fideles ex fide, & charitate. Fides basis & stabilimentum charitatis. ἑταιρεία.
E sens, creditur: non ipse fidem procreat, qui esse fide dignus est ab ipsa probatus.
Diuina ergo est tanta mutatio, vt qui ex infidelitate fidelis factus fuerit, spei quoque credat & timori. At prima quidem ad salutem inclinatio nobis fides apparet, postquam timor & spes & pœnitentia, cum cōtinentia & tolerantia proficientes, nos ducunt ad charitatem & ad cognitionem. Meritò ergo Barnabas Apostolus. EX QVA parte, inquit, studui paulatim ad vos mittere, vt cum fide vestra perfectam etiam habeatis cognitionem. Fidei ergo nostræ coadiutores sunt timor & tolerantia, quæ autem nobis opem ferunt, sunt longanimitas & continentia. His ergo, inquit, in iis quæ ad Dominum pertinent castè manentibus, vnà cum eis lætantur sapientia, intelligentia, scientia, cognitio. Cum itaque prius dictæ virtu- γνῶσις. Fides prima est ad salutem, post quam timor, & spes, & pœnitentia, cum continētia & tolerantia ducunt nos ad charitatem, & ad cognitionem.
F tes sint elementa cognitionis, euenit vt fides sit magis elementaris, quæ ei qui est cognoscendi potestate præditus est æque necessaria, ac ei qui in hoc mundo viuit, ad viuendum respiratio. Vt autem absque quatuor elementis non licet viuere: ita nec absque fide licet assequi cognitionem. Hæc est ergo basis veritatis. Qui timo- Ex Fide viuere quomodo intelligatur. κρηπίς.

Timoris contra eos qui legem vituperabát assertio.

rem autem accusant, legem insectantur. Quod si legem: clarum est quod illum quoque qui legem dedit. Hæc enim tria necesse est consistant in subiecto: is qui administrat, administratio, & id quod administratur. Si ergo legem per positionem abstulerint: necesse est vtique vt vnusquisque qui ducitur à cupiditate, voluptati obsequens, id quidem quod rectè hònesteque se habet negligat. Deum autem despiciat, absque metu autem simul sit impius & iniustus, vt qui à veritate exiluerit. At certè, inquiunt, timor est à ratione aliena declinatio & animi perturbatio. Quid tu dicis? & quomodo tibi amplius seruari possit hęc definitio, cum præceptū mihi per rationem seu verbum datum sit: Præceptum aut timorem pronunciat, per disciplinam, eum qui id suscipit, parans vt corrigatur. Non est ergo timor à ratione alienus: Est itaque rationi consentaneus. Quid ni enim, cum adhortetur, Non occides, non mœchaberis, non furaberis, non falsum dices testimonium. Sed si nomina astutè excogitant: εὐλάβειαν id est cautionem, vocent legis timorem Philosophi, quæ est consentanea rationi declinatio. Hos Critolaus Phaselites non inepte vocauit ὀνοματομάχους id est, qui depugnant de nominibus. Pulchrum ergo, atq. adeò pulcherrimum, iis qui nos accusant pręceptum apparuit, excogitata mutatione nominis. Cautio ergo esse rationi consentanea ostenditur, cum sit eius quod lædit declinatio, ex qua exoritur eorum quæ pręcesserunt peccatorum pœnitentia. Principium enim Sapientiæ est timor Domini. Intellectus autem bonus omnibus facientibus eum. Sapientiam vocat effectionem, quæ est timor Domini, deducens ad sapientiam. Si autem lex affert timorem: principium Sapiētiæ est legis cognitio, & non est sapiens absque lege. Insipientes ergo sunt qui legem recusant, cui est cōsequens vt ipsi reputentur ἄθεοι seu impii. Disciplina autem est principium sapientiæ. SAPIENTIAM autem & disciplinam impii nihili pendent, ait scriptura. Videamus autem quænam esse timenda lex annunciet. Si ea quidem quę sunt media inter virtutem & vitium, vt paupertatem, & morbum, & ignominiam, & ignobilitatem, & quę sunt his similia: hæc quidem etiam quæ sunt in ciuitate leges proponentes laudantur, & Peripateticis, qui tria bonorum genera introducunt, & eorum contraria mala esse reputant, ea conuenit opinio. Nobis autem data lex, ea quæ verè mala sunt iubet fugere, adulterium, petulantiam, puerorum amorem, ignorantiam, iniustitiam, morbum animæ mortem, non eam quæ soluit animam à corpore, sed eam quæ animam dissoluit à veritate. Hæc sunt enim grauia & verè timenda vitia, & quæ ex eis proficiscuntur operationes. Verum enimuero iniustè pennatis tendi retia dicunt diuina responsa. Ipsi enim dum sunt sanguinum participes, mala sibi instar thesauri recondunt. Quomodo ergo à nonnullis hæresibus lex adhuc mala dicitur, vociferantibus dicere Apostolum: Per legem enim cognitio peccati. Quibus dicimus. Lex peccatum non fecit, sed ostendit. Cum enim ea quæ sunt facienda iusserit, reprehendit ea quæ non sunt facienda. Boni autem est, id quod salutare quidem est docere, quod exitiale autem ostendere, & illo quidem vti consulere, hoc verò iubere fugere. Iam Apostolus quem non intelligunt, dixit peccati cognitionem per legem esse manifestatam, non autem accepisse substantiam. Quomodo antem non est bona lex, quæ erudit ac castigat & quæ data est Pædagogus ad Christum, vt dum per timorem castigationis ratione dirigimnr, ad eā quæ est per Christum perfectionē conuertamur. NOLO, inquit, mortē peccatoris, sed eius pœnitentiam. Pœnitentiam autem efficit præceptū, quod ea quidem prohibet quę non sunt facienda, benefacta autē profitetur. Mortem autē, vt arbitror, dicit ignorantiam. Et qui est prope Dominum, est plenus flagellis. Qui cognitioni scilicet appropinquat, periculis, timoribus, molestiis, afflictionibus vtitur, propter desiderium veritatis. FILIVS enim castigatus euasit sapiens, & seruatus est ab æstu filius intelligens. Filius autem intelligens suscipiet præcepta. Et Barnabas Apostolus. VAE qui sunt intelligentes apud seipsos, & coram se scientes. Et paulopost subiunxit. Efficiamur spiritales, templum Deo perfectū, quatenus est in nobis, Dei timorem meditemur, & eius pręcepta seruare contendamus,

Præceptū timorem pronūciat.

Critolaus Phaselites.

Psal. 110.

πετηνοῖς τε. Timenda quæ.

ἠμῖν. θησαυρίζουσι. Hæreses aliquæ legem malā esse dicunt.

Apostoli locus in Epistola ad Rom.

παιδευτικῶς

Ezech. 18. Pœnitentia efficitur à præcepto.

πεπαιδευμένος castigatus: eruditus. Barnabæ Apostoli scripta.

A B C D E F

A damus, vt lætemur in eius iustificationibus. Unde sapientię principium timor Dei diuinè dictus est. Hic Basilidis sectatores, hoc dictum exponentes, dicunt ipsum Principem cum exaudiisset dictionem spiritus qui ministrabatur, propter auditionem & spectaculum fuisse obstupefactum, cum ei præter spem annuntiatum esset Euangelium, & eius obstupefactionem appellatam esse timorem qui fuit principium sapientiæ genera diiudicantis, & discernentis, & perficientis, & restituentis. Cum enim non solum mundum, sed etiam electionem discreuisset, eum postremo amandat. Videtur autem Valẽtinus quoque in quadam epistola talia quædam mẽte apprehendisse. His enim verbis scribit. Et sic ex illo figmento terrore affectus,

φάσις. φυλοκρινητικῆς. ἐπὶ πᾶσιν.

B fuit auctor Angelorum, quando maiora elocutus est quàm quæ conuenirent effictioni propter eum qui in ipso inaspectabiliter dederat semen supernæ essentiæ, & libere loquebatur. Ita etiam in mundanorum hominum generationibus, timores fuerunt opera hominum iis qui ea faciebant: quemadmodum statuæ & imagines, & omnium manus efficiunt in nomine Dei. In nomine enim hominis formatus Adam, timorem præbuit eius qui prius erat hominis, vt qui ipse esset in ipso constitutus, & obstupuerunt, & opus citò aboleuerunt. Sed cum sit vnum principium, vt ostendetur paulo post, canoras quasdam nugas & figmenta videbuntur isti homines effingere. Quoniam autem à lege & Prophetis prius erudiri ac castigari vtile esse Deo visum est: principium sapientiæ dictus est timor Domini, qui à Domi-

ὑπῆρξε δὶς ἀγγέλοις.

C no per Mosem datus est iis qui non obediunt & sunt duri corde. Quos enim non expugnat ratio, eos mansuefacit metus. Quod quidem cum ab alto præuidisset Verbum quod erudit ac castigat, vtroque modo apte ac conuenienter expurgans ad pietatem, concinnauit instrumentum. Est igitur obstupefactio, timor ex insueta visione seu phantasia, vel propter inexpectatam visionem, tanquam nuncium. Timor autem est insignis admiratio, tanquam ob id quod vel factum est vel est. Non animaduertunt itaq. se affectionibus ac perturbationibus fecisse obnoxiũ, maximum, & qui ab eis celebratur, Deum, per obstupefactionem, & ante obstupefactionem versatum esse in ignoratione, siquidem ignoratio fuit ante obstupefactionem. Si autem obstupefactio & timor fuit Dei sapiẽtiæ principium: magnũ

Quos nõ expugnat ratio mansuefacit metus.

Obstupefactio quid? ἔκπληξις.

D est periculum, ne & ante Dei sapientiam & totius mundi creationem, quin etiam restitutionem & ipsam electionem quæ erat causa fuerit ignoratio. Vtrum ergo rerum bonarum aut malarum est ignoratio? Sed si rerum quidem bonarũ aliquid cessat obstupefactione: eis & minister cessat, & prædicatio, & baptisma. Sin autem malarum: quomodo est malum causa rerum optimarum? Si enim non prior fuisset ignoratio, nõ descendisset minister. Sed nec obstupefactio cœpisset principem, vt ipsi dicunt: neque sapientiæ principium cœpisset ex timore ad electionem & mundana diiudicanda. Si autẽ metus eius qui prius erat hominis, fecit sui figmenti insidiatores Angelos, vtpote quòd inaspectabile supernæ substãtię semen collocaretur intus in opificio: aut ex inani opinione, quod quidẽest incredibile, æmulatione per

διάκονος.

E citi sunt in Angelos, propter opificiũ, cuius tanquã filii alicuius crediti sunt esse auctores, adeo vt nulla nõ in eos cadat ignorantia aut moti sunt, cum tenerentur pręscientia. Sed non insidiati essent, per id quod aggressi sunt, ei quod præsciuerunt, neq. ob suũ opus obstupefacti essent, cũ ex pręsciẽtia semen supernũ intellexissent, aut postremo freti cognitione ausi essent, quod ipsum quoq. non potest fieri, cũ dicissent id quod est in pleromate homini insidiari. Pręterea & id quod est ad imaginẽ, in quo est etiã exemplar, & id quod cũ reliqua cognitione est ab interitu alienũ, assumpserunt. His ergo ipsis, & aliquibus aliis, maximè autẽ Marcionistis, nõ audientibus clamat scriptura. QVI autem me audit, requiescet in pace confidens, & sine metu cessabit ab omni malo. Quid ergo hi legem esse volũt? Malam quidem

πληρώματι.

F non inquient, sed iustam, bonum à iusto discernentes. Dominus autẽ iubens timere malum, non malũ malo liberat, sed dissoluit contrarium contrario. Bono autẽ malum est contrarium, vt iustũ iniusto. Si ergo malorum dixit principium metus vacuitatem, quã facit Domini timor: timor bonum est, & qui est ex lege metus, nõ

Timor qui ex lege, non solū est iustus, sed etiam bonus.
Prouerb. 7.

ſolum eſt iuſtus, ſed etiam bonus, vt qui auferat vitium. Metu autem inducit A
metus vacuitatem, non animi perturbatione impatibilitatem, diſciplina autem
ingenerat affectionum moderationem. Cum itaque audierimus, honora Domi-
num, & eris fortis, præter ipſum autem ne time alium: timere peccare, ſequi au-
tem quæ à Deo data ſunt præcepta, Dei honorem accipimus. Δέος autem eſt Dei
metus. Sed eſi timor eſt affectio, vt volunt aliqui timorem eſſe affectionem, non
eſt quiuis metus affectio. Superſtitio quidem quæ vocatur δεισιδαιμονία eſt affectio
vt quæ ſit Dęmonum metus, qui affectionibus ſuſque deque feruntur & agitan-

ἐκπαθῶν καὶ ἐμπαθῶν.
Prouerb. 14.
μίγνυται. forte cōſerit manus.
Timor deducit ad pœnitentiā, & ad ſpem.

tur. Rurſus autem Dei impatibilis metus eſt impatibilis. Timet enim quis non
Deum, ſed à Deo excidere. Qui autem hoc veretur, nempe ne in mala incidat, ma
la timet & veretur. Qui autem timet ne cadat, ſe eſſe ab interitu alienum vult & B
impatibilem. Sapiens timens declinauit à malo. Inſipiens autem confidens aggre-
ditur, ait ſcriptura, & rurſus. In timore Domini eſt, inquit, ſpes foritudinis. De
ducit ergo talis metus & ad pœnitentiam & ad ſpem. Spes autem eſt expectatio bo
norum, vel abſentis boni bona ſperatio. Certè caſus quoque vel ad bonam ſpem

ἐμπτωσία.

aſſumitur, quem ad charitatem deducere didicimus. Charitas autem, fuerit con-
ſenſio eorum quæ ſunt in ratione & vita & moribus, aut, vt paucis dicam, vitæ ſo
cietas, vel amicitiæ & beneuolentiæ extenſio cum recta ratione ad vſum amicorū
ac familiarium qui ἑταῖροι vocantur. (Dicitur autem ἑταῖρος quaſi ἕτερος ἐγὼ id
eſt ego alter) qua etiam eos fratres appellamus qui ſunt eodem verbo regenerati. C

φιλοτεχνία.

Adhęret autem charitati, & hoſpitalitas, quæ eſt artificium amicitiæ circa vſum
hoſpitum. Hoſpites autem ſunt, quorum ſunt externa quæ ſunt mundana. Mun-
danos enim eos qui in terram ſperant, & concupiſcentias carnales exaudimus. NO

Ro. 12.

LITE conformari, inquit Apoſtolus, huic ſeculo, ſed transformemini renouatio
ne mentis, ad hoc vt vos probetis quæ ſit voluntas Dei bona. bene placens, & per-
fecta. Verſabitur ergo hoſpitalitas in eo quod eſt vtile hoſpitibus. Hoſpites au-

ἐπίξενοι.
φιλανθρωπία.
φιλοστοργία.

tem ſunt qui etiam dicuntur ἐπίξενοι. ἐπίξενοι autem ſunt amici. Amici autem ſunt
fratres. Frater amice, inquit Homerus, & humanitas, quæ eſt amicus vſus homi-
num, & bona affectio, quæ eſt quoddam amicitiæ artificium in amicorum vel ne-
ceſſariorum dilectiones, comitantur charitatem. Si autem reuera homo qui eſt, D
in nobis, eſt ſpiritalis; humanitas eſt fraternitas iis qui ſunt eiuſdem ſpiritus parti-
cipes. Affectio autem rurſus eſt conſeruatio, beneuolentiæ vel dilectionis. Dile-
ctio autem eſt perfecta & abſoluta demonſtratio, & diligi, quod eſt ἀγαπᾶσθαι, eſt

στέρξις.
ἀγαπᾶν ἀπὸ τὸ ἀγᾶσθαι καὶ ἀπάγεσθαι.
Ro. 12.

placere moribus ducique & abduci. In idem autem ducuntur, quæ eſt ſcientia com
munium bonorum. Conſenſio enim, quæ ὁμογνωμοσύνη, eſt concentus in animis. ET
NON ficta, inquit, charitas ſit nobis, & odio habentes malum, adhæreamus bono
& fraternitati, & quæ ſequuntur vſque ad illud. Si poſſibile eſt, quantum in vobis
eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Deinde. Ne vincaris, inquit, à ma-

Ro. 10.

lo, ſed vince in bono malum. Et idem Apoſtolus fatetur ſe Iudæis ferre teſtimo-
nium, quòd zelum Dei habeant, ſed non ſecundum ſcientiam. Ignorantes enim E
Dei iuſtitiam, & propriam quærentes ſtatuere, Dei iuſtitiæ nō fuere ſubiecti. Nō
enim Dei voluntatem cognouerūt & fecerunt, ſed quod ipſi exiſtimauerunt, hoc
etiam legem velle putarunt. Neque legi tanquam prophetanti crediderunt, ſed ſer
moni ſolùmodo & timori, nō autem affectioni & fidei crediderunt. FINIS enim
legis eſt Chriſtus ad iuſtitiam, qui eſt à lege prædictus, omni credenti. Vnde eis di-

ἀπειθεῖς.
Deut. 32.

ctum eſt à Moſe. Ego æmulatione vos prouocabo in non gente, in populo ſtulto
vos ad iram irritabo. qui fuit ſcilicet paratus ad obediendum. Et per Eſaiam. IN-
VENTVS ſum, inquit, iis qui me non credunt, manifeſtus fui iis qui me non inter
rogant, ante Domini aduentum ſcilicet, poſt quam Iſraëli quoque illa quæ prædi-

Eſa. 65.

cta ſunt conuenienter dicuntur. Expandi manus meas toto die ad populum inobe F
dientem & contradicentem. Vides cauſam vocationis gentium, apertè à Propheta
dictam eſſe, populi inobedientiam & contradictionem. Deinde in his quoque Dei

Rom. 11.

oſtenditur bonitas. Dicit enim Apoſtolus. SED EORVM delicto ſalus gentibus,
ad hoc

A ad hoc vt eos æmulatione prouocarent,& vt vellent ipsi duci pœnitentia. Pastor Pastor.
autem cum solummodo de iis qui dormiissent posuisset dictionem, nouit quosdã
iustos in gentibus & in Iudæis, non solum ante aduentum Domini, sed etiam an-
te legem, ex eo quòd Deo grati acceptique fuerint, vt Abel, vt Noë, vt si quis alius
iustus. Dicit ergo Apostolos & Doctores filii Dei, etiam cum dormiissent, potesta
te & fide prædicasse iis qui prius dormierant. Deinde subiungit. Et ipsi dederunt
ipsis signaculum prædicationis. Descenderunt ergo cum ipsis in aquam, & rursus
ascenderunt. Sed hi viuentes descenderunt, & rursus viuentes ascenderunt. Illi au
tem qui prius dormierant, mortui descenderunt, viui autem ascenderunt. Per hos
B ergo viuificati sunt, & agnouerunt nomen filii Dei. Et ideo vnàquoque cum illis
ascẽderunt, & eos compegerunt in turris ædificationem, & qui in lapides cædi nõ
poterant, coædificati sunt. In iustitia dormierunt, & in magna puritate. Solum au ἐλαθρῶδι.
tem hoc signaculum non habebant. QVANDO enim gentes legem nõ habentes,
natura quæ sunt legis faciunt, ii legem non habentes sibiipsi sunt lex, vt ait Apo- Rom. 2.
stolus. Quòd itaque virtutes se inuicem consequuntur, quid opus est dicere cum
iam ostenderimus quòd fides quidem sperat propter pœnitentiam, pietas autẽ pro εὐλάβεια.
pter fidem, & quæ in iis est perseuerantia & exercitatio, vna cum disciplina termi-
natur in charitate: illa verò perficitur cognitione. Illud autem necessario adnotã
dum est, quòd solus Deus est intelligendus natura esse sapiens. Quare sapientia
C quoque Dei virtus, quę docuit veritatem, hic quoque assumpta est perfectio cogni
tionis. Amat autem & diligit veritatem Philosophus, eo quòd sit verus ac germa
nus famulus, iam propter charitatem existimatus amicus. Eius autem est princi- Plato.
pium, res admirari, vt dicit Plato in Theęteto. Et Matthias adhortans in traditio Matthias.
nibus. Admirare præsentia, eum esse primum gradum statuens vlterioris cognitio
nis. Qua ratione etiam scriptum est in Euangelio secundum Hebræos. Qui admi- Euãgelium secũdum Hebræos.
ratus fuerit, regnabit, & qui regnauit, requiescet. Fieri ergo non potest vt Philo-
sophetur qui est rudis & ignarus, porrò autem non potest fieri vt philosophetur,
is qui sapientiæ notionem non ceperit, cum philosophia sit eius quod verè est ap
petitio, & earum quæ ad id tendunt disciplinarum. Et quàuis in rectè agendo se
D aliqui exercuerint, vt sciatur tamen quomodo sit vtendum, & faciendum est & ad
laborandum, quatenus Deo quoque assimilatur aliquis, Deo inquam Seruatori,
colens Deum Seruatorem per Verbum Põtificem, per quem videntur quæ in veri εὐσέβεια.
tate sunt honesta & iusta. Religio est actio quæ Deum sequitur. Hæc ergo tria no
ster sibi vendicat Philosophus, primum quidem contemplationem: Secundo au-
tem, præceptorum executionem: Tertio verò, bonorum virorum constitutionẽ.
Quæ quidem cum conuenerint, efficiunt virum cognoscendi potestate præditũ. γνωστικόν.
Vnde diuinè dixit scriptura. Et dixit Dominus ad Mosem dicens. LOQVERE fi
liis Israël, & dices illis. Ego Dominus Deus vester. Secundum studia terræ Aegy
pti in qua habitastis in ea, non facietis, & secundum studia terræ Chanaam, in quã
E vos ego illuc introduco non facietis, & in eorum legitimis non incedetis. Iudicia νομίμοις. Leui. 17.
mea facietis, & præcepta mea seruabitis. Ambulate in eis. Ego Dominus Deus ve
ster, & seruabitis omnia præcepta mea, & facietis ea. Qui fecerit ea, viuet in eis.
Ego Dominus Deus vester. An autem mundi & deceptionis, an animi perturba-
tionum & vitiorum sit signum ac symbolum Aegyptus & terra Chanaam, nunc
quidem est prætermittendum. Quænam autem sint exercenda vt diuina & non
mundana, nobis ostendit eloquium. Cum autem dicit. QVI fecerit homo, viuet
in eis: & ipsorum Hebræorum correctionem, & proximorum nostrorum & no-
stram exercitationem & profectum, ipsorum vitam dicit & nostrã. Qui enim sunt
mortui delictis, conuiuificantur Christo per nostrum testamentum. Sæpe autem
F repetens scriptura illud. Ego Deus vester, pudore afficiendo pulcherrime horta-
tur, docens sequi Deum qui dedit præcepta. Admonet autem sensim Deum quæ-
rere, & quoad eius fieri potest, conari cognoscere, quæ quidem fuerit maxima cõ ἐποπτικὴ ἐπι-
templatio, quæ est re vera scientia supernæ speculationis, à qua nunquam separa- στήμη.

tur iusta operatio. Sed eorum quidem qui se sapientes existimant, siue sint barba- A
1. Cor. 8. ræ hæreses, siue Græcorum Philosophi, inflat scientia, ex sententia Apostoli. Fide
lis est autem cognitio, quæ fuerit ex scientia demonstratio eorum quæ tradũtur in
vera philosophia. Dixerimus autem eam esse orationem quæ iis de quibus dubita-
tur, ex iis quæ sunt certa & extra cõtrouersiam, fidem facit. Cum sit autem duplex
fides, vna quidem quæ est ex scientia, altera verò quæ ex opinione: nihil obstat quo
minus duplex nominetur quoque demonstratio, vna ex scientia: ex opinione alte
ra, quandoquidem cognitio quoque & præcognitio duplex dicitur: vna quidem
quæ accuratam & exactam habet suam naturam: altera verò quæ mancam. Nun-
quid autem ea sola quæ est apud nos vera fuerit demonstratio, vt quæ ex diuinis
suppeditetur scripturis quæ sunt sacræ literæ, & ex ea quæ à Deo docetur sapientia B
vt ait Apostolus. Disciplina ergo, & parere præceptis, quod est Deo credere, &
Mat. 4. fides Dei potentia, quæ est vis veritatis, statim dicit. SI habeatis fidem vt granum
Luc. 17. sinapis, montem transferetis. Et rursus, secundum fidem tuam fiat tibi, & vnus
Matth. 9. quidem curatur, suscepta per fidem curatione, mortuus autem resurgit per vim
eius qui crediderat quòd esset resurrecturus. Quæ est autem ex opinione demon-
stratio, est & humana, & fit ex argumentis rhetoricis, vel etiam dialecticis syllogis
mis. Suprema enim demonstratio, quam ex scientia esse demonstrauimus, fidem
inserit per allationem & apertionem scripturarum, animis eorum qui discere cu-
piunt, quæ quidem fuerit cognitio. Si enim quæ assumuntur ad id quod quæritur, C
vera sumuntur vt quæ sunt diuina & Prophetica; clarum est vtique quod quæ etiã
eis infertur conclusio, vera inferetur, & rectè nobis demonstratio fuerit cogni-
Exo. 17. tio. Cum itaque diuini & cœlestis nutrimenti monimentum in vrna aurea conse-
crare iubebatur, Gomor inquit, erat decima trium mensura. In nobis enim ipsis
tres mensuræ tria significantur iudicia: sensus quidem, sensilium: eorum autẽ quæ
dicuntur nominum & verborum, ratio: eorum autem quæ percipiuntur intelligẽ
ὁ γνωστικὸς. tia, mens. Qui est ergo cognoscendi potestate præditus, abstinebit quidem à pecca
tis quæ fiunt & sermone, & cogitatione, & sensu, & opere, cum audierit, quem
Matth. 5. admodum qui vidit ad concupiscendum, mœchatus est, & animo perceperit, quòd
Ibidem. beati sunt qui sunt mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, illud quoque sci D
Cogitatiõe, verbo & opere, fiũt peccata. ens quòd non quæ intrant per os coinquinant hominem, sed illa quæ per os exeunt
Matth. 15. hominem coinquinant. Ex corde enim exeunt cogitationes. Hæc est vt exi-
Mar. 7. stimo, quæ ex Deo est vera & iusta mensura, quæ metitur ea quæ veniunt in di
mensionem, ea quæ hominem continet decas, quam in summa tres prius dictæ
significarunt mensuræ. Fuerit autem corpus & anima, & quinque sensus, & vo
cis edendæ potestas, visque seminaria, & cogitandi seu spiritalis facultas, aut
quocunque alio nomine vis vocare. Oportet autem, vt vno verbo dicam, alia
omnia transcendentes, in mente sistere, sicut certe in mundo quoque, cum nouem
partes transilierimus, primam quidem quæ est per quatuor elementa quæ in vno
sphæræ septem planetarũ; & vna siderum nõ errãtium, supra quã Deus. loco ponuntur propter mutationem, deinde autem septem errantes, & nonam in E
errantem, venire ad perfectum numerum qui est super Deos, nempe decimam par
tem, & vt semel dicam, ad Dei cognitionem post creaturam desiderãdo effectorẽ.
Propterea offerebantur Deo decimæ Oephi & hostiarum, & paschæ dies festus in
cipiebat à decima, quæ est cuiusuis perturbationis & cuiusuis sensilis transitus. Fi-
γνωστικός. de ergo consistit is qui est cognoscendi potestate præditus. Qui se autem existimat
sapientem, ea quæ sunt veritatis non attingit infirmis & instabilibus vtens impul-
Genesis 4. sionibus. Iure ergo scriptum est. Egressus est autem Cain à facie Dei, & habita-
ὁρμαῖς uit in terra Naid, contra Edem. Interpretatio autem Naid est fluctus. Edem au-
σάλος. tem, delitiæ. Fides autem & cognitio & pax sunt delitiæ, quam qui nõ audiit, eiici
tur. Qui se autem existimat sapientem, ne omnino quidem diuina vult audire præ F
cepta, sed tanquam qui per se didicerit, effrenatus fertur in salum fluctuans, de-
scendens ad mortalia & ea quæ sunt generabilia à cognitione ingeniti, aliàs alia
opinans. Quibus autem non inest gubernatio, ii cadunt sicut folia. Ratio, & quæ
est pars

A est pars principalis animę, quæque eam ducit, ac regit, dicta est eius gubernator.
Est enim re vera immutabiliter ad id quod est immutabile deductio. Sic Abraham Genesi 18.
stabat rectus ex aduerso Domini, & appropinquans dixit. Et dicitur Mosi, tu au- Exo.34.
tem sta hic mecum. Simonis autem sectatores, stanti quem colunt volunt assimila
ri moribus. Fides ergo & cognitio veritatis, efficiunt, vt quæ eas acceperit anima,
eodem modo & semper similiter se habeat. Cum falso autem cognatione coniun
cta sunt transitio, declinatio, & defectio, sicut vi cognoscendi tranquillitas, qui-
es & pax. Quemadmodum ergo insectatur philosophiam arrogantia & gloriosa
de se persuasio: ita etiam cognitionem falsa cognitio, & quę appellatur ęquiuoce.
De qua scribens Apostolus, O Timothee, inquit, depositum custodi, deuitans pro 2. Timo. 1.
B phanas vocum nouitates & oppositiones falsi nominis scientię, quam quidam pro
mittentes circa fidem exciderunt. Cum ab hac voce conuincantur Hæretici, episto Epistolæ Pauli ad Timotheum non probabantur ab Hæreticis quòd eis conuincerentur.
las ad Timotheum abrogant. Age ergo si Dominus est veritas, & sapientia, & Dei
virtus, sicut est: ostendatur quòd re vera is est cognoscendi potestate præditus, qui
eum cognouit, & per ipsum, eius patrem. Sentit enim vna cum qui dicit. LABIA
iustorum sciunt excelsa. Cum autem fides sicut etiam tempus sit duplex, inuene- Prouerb. 10.
rimus duas virtutes quæ simul habitant. Tempori enim quod est præteritum, est Fides duplex, præteritorũ, & futurorum.
memoria, ei autem quod futurum est, spes. Credimus enim fuisse præterita, & fo-
re ea quę futura sunt. Et rursus diligimus, sic se pręterita habere fide persuasi, futu
ra spe expectantes. Ei enim qui est cognoscendi potestate præditus omnia persua-
C sit dilectio, vt qui vnum Deum sciuerit. ET ecce omnia quæcunque est archite-
ctatus erant valde bona, & nouit & admiratur. Pietas autem adiicit vitæ longitu- θεοσέβεια
dinem, & timor Domini adiicit dies. Queadmodum ergo dies sunt pars vitæ quæ
pergit ascendere: ita etiam timor est principium dilectionis, qui fit per incremen-
tum fides, deinde dilectio. Sed non sicut feram & timeo & odi, ita etiam patrem
vereor quem timeo & amo. Rursus timens ne castiger, me ipsum diligo, timorem
eligens. Qui timet offendere patrem, seipsum diligit. Beatus ergo qui inuenitur fi
delis, dilectione & timore contemperatus. Fides autem est virtus ad salutem, & po
tentia ad vitam æternam. Rursus Prophetia est præcognitio, cognitio autem, est
D prophetiæ intelligentia. Veluti cognitio illorum quæ illis prius fuere cognita, à
Domino, qui omnia prius manifestat. Cognitio ergo eorum quæ prædicta sunt,
triplicem ostendit euentum, aut eum qui fuit olim, aut eum qui iam est præsens,
aut eum qui est futurus. Deinde extrema quidem sub fidem cadunt, vel eorũ quæ
sunt perfecta, vel eorum quæ sperantur. Ad confirmanda autem ambo extrema,
affert persuasionem præsens operatio. Si enim cum vna sit prophetia, eius quidem
vna pars perficitur, altera verò pars est impleta, hinc fit credibile & id quod spera-
tur, & verum quod præteriit. Prius enim erat præsens, deinde nobis præteriit,
adeo vt sit etiam fides præteritorum, præteriti comprehensio, & spes quidem futu
ra, comprehensio rei futurę. Assensiones autem, non solum Platonici, sed etiam
E Stoici, dicunt esse in nostra potestate. Omnis ergo opinio, & iudicium, & existi-
matio, & disciplina, quibus viuimus, & semper sumus cum humano genere, est as-
sensio. Ea autem nihil fuerit aliud quàm fides. Et incredulitas seu infidelitas, quæ
est fidei interemptio aut destructio, ostẽdit posse esse assensionem aut fidem. Eius ἀποσύστασις
enim quæ esse nõ potuerit, non fuerit priuatio. Et si quis verum consideret, inue ἀνυπαρξία
niet hominem quidem male audire ex eo quod falso assentiatur: multa autem ha- sed lego
bere quæ eum moueant & incitent ad veri fidem. Quæ ergo ecclesiam conti- ἀνυπαρξίας
net, vt Pastor, inquit, virtus, est fides, per quam seruantur electi Dei, ea autem se
viriliter ac fortiter gerens, est continentia. Eas autem consequitur simplicitas, sciẽ
tia, innocentia, honestas, dilectio. Hę autem sunt filię fidei. Et rursus. Præcedit
F quidem fide., timor autem ędificat, perficit autem dilectio. Dicit itaque timendũ
esse Dominum ad ædificationem, sed non diabolum ad euersionem. Cõtra autem Fidei filiæ.
opera quidem Domini, hoc est, præcepta esse diligenda & facienda, opera autem Fides præcedit: timor ædificat,
Diaboli esse timenda & non facienda. Timor enim Dei erudit ac castigat, & in di dilectio perficit.

ff

lectionem restituit. Timor autem operũ diaboli, habet etiam odium cohabitans. A
Idem autem dicit etiam pœnitentiam esse magnam intelligentiam. Qui enim eorũ
βαπτίζων. quæ fecit ducitur pœnitentia, non amplius facit vel dicit. Propterea autem quæ
Remissio peccatorum differt à pœnitentia. peccauit torquens animam, bona facit. Remissio ergo peccatorum differt à pœnitẽtia. Ambo autem ea ostendit in nostra potestate. Eum ergo qui accepit remissionẽ peccatorum, nõ oportet amplius peccare, nempe in prima & sola peccatorum pœnitentia, ea autem fuerit eorum quæ prius fuerunt in gentili & prima vita, ea, in-
Prima pœnitentia ante baptismum. quam, quæ fuit in ignorantia. Iam iis qui vocati sunt proponitur pœnitentia, expurgans locum animæ à peccatis, vt fides fundetur. Cum autem sit Dominus cognitor cordium, & futura præsciat, facilem hominis mutationem & ad reuertendum propensionem, & diaboli calliditatem ab alto vidit à principio, qui B
homini inuidens propter remissionem peccatorum, aliquas peccatorum causas
Secũda pœnitẽtia post baptismum. seruis Dei suggeret, astutè hoc moliens vt ipsi quoque cum eo cadant. Dedit ergo cum sit multę misericordię, iis etiam qui in fide in aliquod peccatum incidunt, secundam pœnitentiam, quam, si quis tentatus fuerit post vocationem, coactus & callide circumuentus, vnam adhuc impœnitẽdam acceperit pœnitentiam. Volun-
Heb. 10. tariè enim peccantibus nobis, postquam accepérimus agnitionem veritatis, nõ amplius relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quædam expectatio iudicii & zelus ignis qui est deuoraturus aduersarios. Continuæ autem, & se vicissim exci-
ἐπάλληλοι. pientes propter peccata pœnitentię, nihil differunt ab iis qui omnino non credide-
Inter eos qui nõ crediderunt, & eos, qui in fide labuntur, differentia. runt, pręterquam in eo solo quòd se peccare senserunt, neque scio vtrum sit deterius, prudentem ne ac scientem peccare, an cum pro iis quę peccauit pœnitentia ductus fuerit, rursus peccare. Eo enim quòd vtrinque arguatur, peccatum apparet. C
illud quidem condemnatum, propterea quòd factum sit ab operario iniquitatis, hoc verò, ab eo qui pręscit id quod est faciendum, aggrediente vt malum. Et ille quidem irę fortasse & voluptati obsequitur, non ignorans quibus gratificetur. Hic autem qui cum ductus sit pœnitentia propterea quòd sit gratificatus, deinde rursus recurrerit ad voluptatem, ei coniungitur qui ab initio peccat voluntariè. Cuius enim ductus est aliquis pœnitentia, hoc rursus faciens, quod à se condemnatum facit, hoc sua sponte peragit. Ille ergo ex gentibus & priore illa vita ad fi-
Peccans post baptismum, & pœnitens, etiã si veniam assequatur nõ lauatur amplius in remissionem peccatorũ. dem incitatus, remissionem peccatorum semel est consecutus. Hic autem qui etiã D
postea peccauit, deinde pœnitentia ducitur: etiam si veniam assequatur, debet erubescere, vt qui non amplius lauetur in remissionem peccatorum. Oportet enim nõ solum idola relinquere quę prius pro diis habebat, sed etiam facta prioris vitę, eum qui non est ex sanguinibus, neque volũtate carnis, sed in spiritu regeneratur,
Non est pœnitentia sæpe petere veniã, de iis, quę sæpe peccamus. quod quidem fuerit, non in idem reuolutum peccatum, duci pœnitentia. Est enim rursus meditatio peccatorum, sępe pœnitere, & ad facilem mutationem aptitudo ex defectu exercitationis. Apparet ergo, sed non est pœnitentia, sæpe petere veniã de iis quę sępe peccamus. IVSTITIA autem munit vias à reprehensione alienas.
Prouerb. 13. Et rursus. Viri innocentis iustitia diriget viam suam. Quinetiam sicut pater misere-
Psal. 102. tur filiorum suorum, misertus est Dominus timentium eum scribit Dauid. Qui se- E
Psal. 125. minant ergo in lachrymis, in exultatione metent, de iis loquens qui confitentur
Psal. 113. in pœnitentia. Beati enim omnes qui timent Dominum. Vides eam quę est in Euã-
Psal. 48. gelio similem beatitudinẽ. Ne timeas, inquit, quando diues fuerit homo, & quando multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam dum ipse moritur, non sumet omnia: neque descendet cum eo gloria eius. Ego autem in misericordia tua introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Domine deduc me in iustitia tua. Atque est quidem timorẽ incutiens, mentis ad aliquid vel ab aliquo impulsio. Affectio autẽ seu perturbatio est nimia impulsio, vel quæ plus quàm par sit extendit mensuras rationis, vel impulsio quæ effertur, & non paret F
rationi. Præter naturam ergo animę motus, ex ea quæ est rationi inobedientia, sunt perturbationes seu animi affectiones. Defectio autẽ & recessus & inobedien-
De libero arbitrio. tia sunt in nostra potestate, sicut etiam est in nostra potestate obedientia. Quo-

circa

A circa iudicantur etiam quæ sunt voluntaria. Iam si quis persequatur vnaquamque animi perturbationem, eas à ratione alienas inuenerit. Nõ iudicatur ergo id quod est inuoluntarium. Id autem est duplex, vnum quidem quod fit ex ignoratione, alterum verò, necessitate. Nam quomodo iudicaueris de iis qui dicūtur peccare modis inuoluntariis? Aut enim quis seipsum ignorauit, vt Cleomenes & Athemas qui erant correpti furore. Aut rem quam facit, vt Aeschylus qui in scena effatus mysteria, in Areopago dicta causa fuit absolutus, cum ostendisset se non esse mysteriis initiatum. Aut ignorans id quod agitur, vt qui emisit adoersarium, & domesticum occidit pro inimico. Aut id in quo agitur, vt qui orbiculatis exercetur lanceis & aliquem interfecit, cum orbem emisisset lancea. Aut ignorans quemad- Inuoluntarium duplex.

B modum esset faciendum, vt qui in stadio occidit aduersarium. Non enim vt occideret, sed vt vinceret, certabatur. Aut id cuius gratia agitur, queadmodum dedit Medicus salubre antidotum, & occidit. Is autem non ea de causa dedit, sed vt eum seruaret. Ac puniebat quidem tūc quoque lex eum qui non sponte interfecit, vt eum qui non sponte laborabat profluuio seminis, sed non æque atque eum qui sponte: Quāquam ille quoque punietur tanquam propter voluntarium, si quis animi perturbationem traduxerit ad veritatem. Reuera enim est puniendus is qui est verbi genitalis incontinens, quod ipsum quoque est animæ affectio aliena à ratione, quæ propè accedit ad futilem loquacitatem. Fidelis autem eligit res celare spiritu. Quæ spōte ergo & ex electione suscipiuntur, puniuntur. Dominus enim scruta-

C tur corda & renes, & iudicatur is qui respexit ad concupiscentiam. Quare etiam dicit, Ne concupiscas. Et hic populus, inquit, honorat me labiis, cor autem ipsorum procul est à me. Deus enim respicit ad animum. Nam vxorem quoque Loth quę sua sponte solum erat conuersa ad mundanum vitium, reliquit insensilem, efficiens eam vt petram salis, & statuens, ne vlterius progrederetur, nō stultam & quę nihil efficeret imaginem: sed quæ condire & confirmare posset eum qui potest perspicere spiritaliter. Voluntarium autem est, vel quod est ex appetitione, vel quod ex instituto ac electione, vel quod ex cogitatione. Iam verò hæc quodammodo inter se propè sita sunt, peccatum, infortunium, scelus seu iniustè factum. Et est pec- Exo.20. Mar.10. Genesi.19. λίθοι ἁλός τινος. ἁμάρτημα.

D catum quidem, verbi gratia, luxuriosè & intemperanter viuere. Infortunium autem, amicum tanquam inimicum inscienter occidere. Scelus autem est, sepulchrorum effossio, aut sacrilegium. Peccare autem constat ex eo quòd nesciat iudicare quidnam facere oporteat, sicut certè in fossam quoque incidit aliquis, vel quòd ignorauerit, vel quòd transilire nō potuerit propter imbecillitatem corporis. Sed in nostra quidem certè est potestate, vt ad nostram deduci disciplinā, & parere præceptis, quoniam nisi voluerimus esse participes, irę & voluptati nos ipsos dedentes, peccabimus, vel potius iniuria nostram afficiemus animam. Laius enim ille dicit in tragœdia. ἀτύχημα. ἀδίκημα.

Quorum monet latuit nihil me penitus.

E *Mihi tamen scienti affert natura uim.*

Hoc est, vt dedat animi perturbationi. Medea quoq. ipsa similiter clamat in scena.

Factura quænam sim satis scio mala.

Consilio meo est ira ast potentior.

Sed nec tacet Aiax, sed sibi manus allaturus vociferatur.

Res ergo mentem est nulla quæ sic liberi

Mordet uiri ac iniqua iniusta infamia.

Affectus ipse sic sum ego, me inuoluens

Condensa labes ex profundo commouet

F *Stimulis furoris concitum peracribus.*

Atque hos quidem ira alios verò innumerabiles cupiditas deducit in tragœdiam, Phædram, Anthiam, Eriphylem.

Quæ sibi dilecti pretiosum acceperat aurum.

Comicum enim Thrasonidem alia scena. Puellula, inquit, vilis me sibi seruum fe- A
cit. Infortunium autem, est peccatum mentis præter rationem. Peccatum autem
est voluntaria iniustitia. Iniustitia autem est vitium voluntarium. Est ergo pec-
catum quidem meum voluntarium. Et ideo dicit. PECCATVM vobis non domi
nabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia, dicens iis qui iam crediderant.
Quoniam eius nos liuore sanati sumus. Infortunium autem est alterius in me a-
ctio inuoluntaria. Iniustitia autem inuenitur solum voluntaria, siue sit mea, siue al
terius. Has autem peccatorum differentias significat Psalmographus, Beatos di-
cens quorum Deus deleuit iniquitates, texit autem peccata, & alia non imputa-
uit, & dimisit reliqua. Scriptum est enim. Beatus cui nõ imputauerit Dominus pec
catum, nec est in spiritu eius dolus. Hæc beatitudo facta est super electos à Deo per B
Iesum Christum Dominum nostrum. Operit enim charitas multitudinem pecca-
torum. Delet autem is qui magis vult pœnitentiam quàm mortem peccatoris. Nõ
imputantur autem quæ non constant ex instituto & libera electione. Qui enim cõ
cupiuit, iam, inquit, mœchatus est. Et remittit peccata Verbum illuminans. Et in
tempore illo, inquit Dominus, quęrent iniustitiam Israël, & non erit, & peccata
Iudæ, & non inuenientur. Quoniam quis sicut egó, & quis stabit contra faciem
meam? Vides vnum Deum annunciari bonum, & qui retribuit pro meritis, & pec
cata remittit. Videtur autem Ioannes quoque in maiore epistola, in his peccatorũ
docere differentias. SI QVIS viderit fratrem suum peccantem peccatum non ad
mortem, petet, & dabit ei vitam. Peccantibus non ad mortem, inquit. Est enim C
peccatum ad mortem. Non de illo dico vt roget quis. Omnis iniustitia est peccatũ.
Et est peccatum non ad mortem. Sed & Dauid, & ante Dauid Moses, per hæc, triũ
dogmatum ostendunt cognitionem. Beatus vir qui non ambulauit in via impio-
rum, sicut pisces ambulant in tenebris in profundo. Qui enim squammas non ha-
bent, quos prohibet Moses tangere, pascuntur in profundo maris. NEQVE in
via peccatorum stetit, sicut ii qui cum Dominum videantur timere, peccant, vt
porcus. Esuriens enim clamat: repletus autem, non agnoscit Dominum. NEQVE
sedit super cathedram pestilentię, sicut volucres paratæ ad rapinam. Suasit autem
Moses non vesci porco, nec aquila, nec accipitre, neque coruo, neque quouis pisce
qui non habet squammas. Hæc quidem Barnabas. Audiui autem ego virum in his D
rebus doctum, dicentem esse quidem gentes cõsilium impiorum. Viam autem pec
catorum, Iudaicam opinionẽ, & pestilentiæ cathedram accipientem hęreses. Alius
autem dicebat magis propriè positã quidem esse primã beatitudinem, in iis qui nõ
sunt sceleratas secuti sententias, quæ à Deo defecerunt. Secundã autem, eorũm qui
in lata via manent, vel eorũ qui nutriti sunt in lege, vel etiã eorum qui ex gentibus
non sunt ducti pœnitentia. Cathedra autẽ pœnitetiæ & theatra fuerint & iudicia,
vbi magis sequuntur improbas & exitiales potestates, & operũ eorum societatem.
SED in lege Domini voluntas eius. Petrus in prædicatione legem & verbum ap-
pellauit Dominum: Videtur autem aliter quoque legislator docere tres modos
quibus accipitur peccatum. Eorum quidem quæ in sermone fiunt, per pisces mu- E
tos. Est enim re vera vbi silentium est sermone præstantius. Est etiam silentii mu-
nus expers periculi. Eorum autem quæ sunt in facto, per aues rapaces & carniuo-
ras. Porcus cœno & stercore delectatur, & oportet ne conscientiam quidem habe
re pollutã. Meritò ergo dicit Propheta. Non sic inquit impii, sed tanquam puluis
quem proiicit ventus à facie terræ. Propterea non resurgent impii in iudicio, qui
iam sunt condemnati: quoniam qui non credit iam iudicatus est. Neque peccato-
res in cõsilio iustorum. Qui iam sunt damnati, ad hoc vt non vniantur iis qui citra
vllum lapsum vixerunt. QVONIAM nouit Dominus viam iustorum, & via pecca-
torum peribit. Rursus Dominus apertè ostendit in nostra esse potestate delicta & F
peccata, ponens modos curationis animi morbis conuenientes, volens nos à Pasto
ribus corrigi per Ezechielem, accusans, opinor eorum aliquos, quòd præcepta nõ
seruauerint. Quod imbecillum fuit non confirmastis, & quæ deinceps consequun
tur

Marginal notes: Peccatum est voluntaria iniustitia. — Ro. 6. — Esa. 53. — 1. Pet. 2. — Psal. 31. — 1. Pet. 4. — Hierem. 50. — Naum. 1. — Io. Apostoli epistolæ plures. — 1. Ioan. 5. — Psal. 1. — Barnabas. — Vixere multi citra vllũ lapsum. — Ezech. 34. — Luc. 15.

A tur, vſque ad illud, & non erat qui requireret, nec auerteret. Magnum eſt enim gaudium apud Patrem, vno peccatore ſeruato, inquit Dominus. Ea ratione magis eſt laudandus Abrabam, qui ambulauit ſicut locutus eſt ei Dominus. Cum hinc hauſiſſet quidam ex Græcorum ſapientibus, illud dictum protulit, Deum ſequere. PII autem, ioquit Eſaias, ea quæ ſunt, ſapientia coosultarunt. Conſilium autem eſt quæſtio, quomodo in præſentibus rebus rectè tranſegerimus. εὐβουλία autem, id eſt bona conſultatio, eſt prudentia in cooſiliis. Quid verò, an non Deus quoque poſt Cain datam veniam, conſequenter nõ multo poſt introducit Enoch qui ductus fuerat pœmtentia, ſignificans ſolere pœnitentiam generare veniam. Conſiſtit autem veoia non ex remiſſione, ſed ex medicatione. Hoc ipſum etiam fit

Antiquum dictũ Deum ſequere, vnde ſumptum.

συγγνώμη.

B apud Aaron in fabricatione vituli. Hinc quidam ex Græcorum ſapientibus, dixit. Venia eſt melior ſupplicio, ſicut certè illud quoque. Sponde, noxa præſto eſt, ex voce Solomonis dicentis. Fili ſi pro amico tuo fideiuſſeris, trades manum inimico. Laqueus enim viro validus labia propria, & capitur verbis oris proprii. Paulo autem iam magis myſticè illinc ſumptum eſt illud. Noſce teipſum: Vidiſti fratrem tuum, vidiſti Deum tuum. Hac vtique ratione diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum ſicut teipſum. In his dicit præceptis totam legem & Prophetas pendere. His illa quoque concinunt Hæc locutus ſum vobis vt gaudium meum impleretur. Hoc autem eſt præceptum meum, vt vos inuicem diligatis ſicut dilexi vos, eſt enim miſericors & miſerator Dominus Chriſtus vniuer

Antiquũ dictũ. Venia eſt melior ſupplicio vnde ſumptum.

Sponde, noxa præſto eſt vnde ſumptum.

Prouerb. 6.

Noſce teipſum, vnde ſumptum.

Matth. 22. & Gal. 5.

10. 15.

C ſis. Apertius autem illud noſce teipſum, præcipiens Moſes, ſæpe dicit. Attende tibi ipſi. Eleemoſynis ergo & fide expurgantur peccata. Timore autem Domini quilibet à malo declinat. Timor autem Domini eſt diſciplina & ſapientia: Hic rurſus exoriuntur accuſatores, gaudium & triſtitiam dicentes eſſe aoimi perturbationes. Gaudium enim definiunt elationem rationi conſentaoeam, & exultare, propter ea quæ ſunt bona lętari, miſericordiam autem, triſtitiam propter eum qui indignè mala patitur, animæ autem eſſe mutationes & motus ea quæ ſunt eiuſmodi. Nos autem, vt videtur, hæc non ceſſamus carnaliter intelligere, & ex noſtris animi affectionibus deducere ſcripturas, & Dei impatibilis voluntatem noſtris motionibus ſimilem accipere.

Eleemoſynis & fide expurgantur peccata.

χαρά.

ἐλεημοσύνη.

D Vt nos autem audire poſſumus, ita in omoipotente habere exiſtimantes, impiè aberramus, ſed vt nos audire poteramus qui carne eramus illigati, ita nobis ſunt locuti Prophetæ, Domino ſe ſalubriter accommodante ac demittente ad homioum imbecillitatem. Quoniam igitur eſt Dei voluntas, vt ſeruetur is qui paret præceptis, & ſuorum peccatorum ducitur pœnitentia, gaudemus autem propter noſtram ſalutem: id quod oobis affert lætitiam, ſibi vt proprium attribuit Dominus qui locutus eſt per Prophetas, quemadmodum humanè dicens in Euangelio. ESVRIVI, & dediſtis mihi manducare. Sitiui, & dediſtis mihi bibere. Quod .n. vni horum minimorũ feciſtis, mihi feciſtis. Queadmodũ ergo nutritur qui nõ nutritur, propterea quòd ſit outritus is quẽ velit: ita nõ mutatus gauiſus eſt, propterea quòd gaudio affectus ſit is qui pœnitẽtia ductus eſt, vt volebat.

Matth. 25.

E Quia autem affatim miſeretur Deus cum ſit bonus, & præcepta dans per legem & Prophetas, & iam propinquius per filii aduentum ſeruans & miſerans eos quos eſt miſeratus; & proprie miſeretur maior minoris. Et homo quidem non fuerit homine maior, quatenus homo natus eſt, eſt autem deus homine maior in omnibus. Si ergo qui eſt maior, miſeretur minoris; ſolus Deus noſtri miſerebitur. Homo enim fit à iuſtitia lubenter communicans, & ea impertit quæ à Deo accepit, & propter naturalem beneuolentiam & habitudinem, & propter præcepta quibus paret. Deus autem oullam habet in nos naturalem habitudinem ſeu relationem, vt volunt hęreſum conditores, nec ſi faciat ex iis quæ non ſunt, nec ſi fabricetur ex materia,

[illegible]

F quandoquidem illud quidem ne omnino quidem eſt, hæc verò eſt à Deo diuerſa in omnibus, niſi quis ipſam eius eſſe partem, & eſſe nos eiuſdem cum Deo eſſentię auſit dicere. Neſcio quomodo quis ita accipiens, Deum noſſe poſſit ſuſtinere, reſpiciens ad noſtram vitam in quod verſemur malis. Sic enim fuerit, quod nefas eſt

dicere, Deus peccans in singulis partibus: siquidem partes sunt totius partes, & to A
tum complent. Sin autem non complent: ne partes quidem fuerint. Verum enim
uero cum natura Deus sit diues misericordia, nostri propter suam bonitatem curã
gerit, qui nec sumus eius partes, nec filii natura. Et est hoc quidem certè maxi-
mum Dei in nos bonitatis indicium, quòd cum sic in ipsum nos geramus, & natu-
ra simus omnino alieni, nostri tamen curam gerat. Ac naturalis quidem est ani-
mantibus in suos fœtus affectio, & quæ ex consuetudine oritur amicitia, iis qui
sunt eiusdem sententiæ. Est autem in nos copiosa Dei misericordia, qui nihil ad
eum attinemus, vel essentia inquam nostra, vel natura, vel propria nostræ essentiæ
facultate, sed eo tantum quòd simus opus eius voluntatis. Atque adeò eum qui
sua sponte cum exercitatione & doctrina cognitionem accepit veritatis, vocat B
adoptionem, quæ est maximus omnium profectus, capiunt autẽ iniquitates, suis
autem peccatorum catenis vnusquisque astringitur, nec eorũ causa Deo est ascri-
Prouerb.5. benda. Et re vera beatus est vir, qui omnia veretur propter pietatem. Quemad-
modum ergo scientia est habitus qui facit sistere, à quo scire euenit: fit autem ei cõ
ἐπιστητικὴ ἕξις prehensio quæ dimoueri non potest à ratione: ita etiam ignoratio est phantasia
seu visio cedens, quæ dimoueri potest à ratione. Quod autem dimouetur, vt id
συγκατατιθέμενον. quod constituitur ac confirmatur à ratione, est in nostra potestate. Scientiæ au
tem est adiuncta, & experientia, & quæ Græcè dicitur εἴδησις & quæ σύνεσις & in-
telligentia, & cognitio. Et fuerit quidem εἴδησις, vniuersorum scientia per spe
ciem. Experientia autem, scientia comprehendens, adeò vt etiam diligenter C
perscrutetur quale sit vnumquodque. Intelligentia autem est scientia eius quod
mente intelligitur. Et σύνεσις est scientia eius quod est comparabile, aut compa-
ratio quæ dimoueri non potest, aut comparatiua facultas eorum quorum est pru-
dentia & scientia, & vniuscuiusque, & omnium quæ in vnam conferuntur ratio-
nem. Cognitio autem est eius ipsius quod est sciẽtia, aut scientia quę iis quæ fiunt
congruit. Veritas autem veri scientia. Habitus autem veritatis, est scientia vero-
rum. Scientia autem consistit per rationem, & alia ratione dimoueri non potest,
πολυπραγμο- & hic de cognitione diligenter inquirit. Quę autem non facimus, ea aut non fa-
νεῖ. cimus propterea quòd non possimus, aut propterea quòd nolimus, aut propter
vtrunque. Non volamus itaque, quoniam nec possumus nec volumus. Non nata D
mus autem modo, verbi gratia, quoniam possumus quidem, sed non volumus. Nõ
sumus autem sicut Dominus, quoniam volumus quidem, sed non possumus. Nul-
lus est enim discipulus super magistrum. Satis est autem si facti fuerimus sicut Do
minus, non essentia. Fieri enim non potest vt id quod est adoptione, sit essentia
æquale ei quod est natura, sed quòd facti simus sempiterni, & contemplationem
ἀπὸ τῆ οἰκείων. eorum quæ sunt cognouerimus, & filii appellati simus, & patrem ex iis quę sont ei
coniuncta solum videamus. Velle ergo omnia antecedit. Rationales enim faculta-
tes sunt eius quod est velle, ministræ. Velis, inquit, & poteris. Eius autem qui est
cognoscendi potestate præditus, & volnntas, & iudicium, & exercitatio est eadẽ.
Si sunt enim eædem propositiones, eadem sunt & dogmata & iudicia, vt ei sint & E
τῇ οἰκείᾳ. verba, & vita, & mores instituto argumento conseqoentes. Cor autem rectum ex
quirit cognitiones, & illas exaudit. Deus docuit me sapiẽtiam, & noui sanctorum
cognitionem. Clarũ est ergo omnes quoqoe alias virtutes quæ scriptæ sunt apud
Mosem, præbuisse Græcis principiũ totius loci moralis, magni, inquã, animi virtu
tẽ, & temperantiã, & prudentiã & iustitiam, fortitudinem & tolerantiã, & honesta
tem, & continentiam, & quæ eas superat religionem. Sed religio quidem est cuili
τὴν ἐπὶ πᾶσι bet manifesta, quę supremam & antiquissimam causam docet colere & honorare.
Eadem qooqoe lex exhibet iustitiam, docens etiam & prudentiam per abstinentiã
à simulachris sensilibus, & ad vnioersorum effectorem & partem euocationem. ex F
qua quidem tanquam ex fonte aliquo, sententia, augetur omnis intelligentia. Sacri
ficia enim iniquorum sunt Domino abominatio. Vota autem eorum qui recta via
incedunt sunt ei accepta. Deo enim magis est accepta iustitia quàm sacrificium.

Talia

A Talia sunt etiam ea quę sunt apud Esaiam. QVID mihi multitudo sacrificiorũ vestrorum,& vniuersa victimarum mactatio?& cætera, quæ sequuntur. Solue omne vinculum iniquitatis. Hoc enim sacrificium est Deo acceptum. Cor contritum & quærens eum qui formauit. Trutinæ dolosæ abominatio coram Domino. Statera autem iusta est Domino accepta. Hinc suadet Pythagoras stateram non transilire. Dolosa autem iustitia dicta est, professio hæresum. ET lingua quidem iniustorum peribit. Os autem iustorum distillat sapientiam, Sed enim sapientes & prudentes, stultos appellant. Longum autem fuerit de his virtutibus testimonia adducere, cum vniuersa eas celebret scriptura. Quoniam autem magni quidem

Esa.1.

Stateram nõ trãsilire Pythagoræ dictum.

Prouerb.11.

Prouerb.10.

φαῦλος.

B animi virtutem definiunt scientiam eorum quæ sunt grauia & non grauia, & eorum quæ sunt intermedia: temperantiam autem habitum, qui eligendo & vitando seruat iudicia prudentiæ: adiungitur magni quidem & excelsi animi virtuti, & tolerantia, quam appellant fortitudinem, scientiam eorum quę sunt sustinenda & quæ non. & celsitudo mentis, scientia eorum quæ accidunt, ea transcẽdens. Quin etiam temperantiæ, cautio, quæ est declinatio cum ratione. Custodia autem præceptorum, cum sit innoxia eorum obseruatio, est securitatis vitæ acquisitio. Nec potest esse quis tollerans absque magni animi virtute, neque continens absque tẽperantia. Se autem inuicem consequuntur virtutes, & apud quem sunt virtutum consequentiæ, apud eum est etiam salus, quæ est eius quod rectè habet cõseruatio.

ὑπεροψία.

μεγαλοψυχία.

C Iure ergo si de his virtutibus adhuc tractauerimus, de omnibus cõsiderauerimus, quoniam qui habet vnam cognoscendo virtutem, omnes per mutuam habet consequentiam. Iam continentia est affectio, quæ non transiluerit ea quæ visa fuerint ex recta ratione. Continens autem est is qui cõtinet eas appetitiones quæ sunt præter rectam rationem, vel qui seipsum continet ne appetitione efferatur præter rectam rationem. Temperantia autem ipsa non est sine magni animi virtute, quãdo quidem ex præceptis oritur, sequens Deum qui ordinauit, & prudentia, & quę diuinum statum imitatur iustitia, per quam cum simus continentes, mundi ad pietatem ac religionem, & quæ Deum consequenter sequitur, actionem tendimus, assimilati Domino, quoad eius fieri potest à nobis caducis & morti obnoxiis. Id autem est, iustum & sanctum fieri cum prudentia. Deus enim nullius rei indiget, & est impatibilis. Vnde nec est propriè continens. In eum enim nulla vnquam cadit affectio aut perturbatio, vt eam superet. Nostra autem natura, quæ est obnoxia affectionibus & animi perturbationibus, opus habet continentia, per quam dum exercetur vt paucis indigeat, conatur habitu ad diuinam naturam accedere. Vir enim bonus paucis indiget, vt qui sit in confinio naturæ mortalis & immortalis, egens quidem & propter corpus & propter ipsam generationem: paucis autem egere doctus, propter susceptam ratione continentiam. Quã nam enim habet rationem, quòd lex viro prohibet, ne vestem induat muliebrem? An non nos vult esse viros, & nec corpore, nec factis, nec mente, nec verbis effœminari? Vult enim

γνωστικός.

D

ἐπικόροις.

Deut.22.

E eum esse masculum qui veritati dat operam in ferẽdis laboribus & perpessionibus, in vita & moribus, & in sermone & exercitatione, noctu & interdiu, & sicubi testimonio seu martyrio opus sit quod procedat per sanguinem. Rursus si quis, inquit, domum à se nuper ædificatam nondum habitauit: aut vitem nuper plantatam operatus, fructus nondum fuit particeps: aut sibi desponsæ virgini nondum nupsit, eos vult humana lex esse immunes à militia, & prudenter vt decuit Imperatorem ne dum auellimur à cupiditatibus, ignauo & deiecto animo demus operam militiæ. Sunt enim liberi ab appetitionibus, qui citra vllam excusationem quæuis grauia pericula adeunt, humanè autem quoniam incertos bellorum casus reputãs, iniquum esse duxit vt hic quidem suis non frueretur laboribus, alter autem citra

Deute.24.

Immunes à militia.

F vllum laborem ea perciperet quæ sunt eorum qui laborarunt. Videtur autem lex quoque indicare animi magnitudinem, statuens oportere eum qui plantauit fructum percipere, & eum qui ædificauit habitare, & eum qui puellam ambiit, vxorẽ ducere. Iis enim qui se exercuerunt spes nõ reddit irritas ex ratione cognitionis.

Nam & mortui & viuentis boni viri spes non perit. EGO eos qui me diligũt amo A
inquit sapientia. Qui autem me quærunt, inueniunt pacem, & ea quæ sequuntur.
Quid verò, an non mulieres Madianitarum, sua pulchritudine bellantes Hebræos,
Num.25. à temperantia per incontinentiam deduxerunt ad impietatem? Meretriciis enim
illecebris à graui & honesta exercitatiõe ad meretricias voluptates forma inescan
tes, ad sacrificia idolorum, & ad externas mulieres veluti quodam furore percitos
deduxerunt. A mulieribus autem simul victi & voluptate, à Deo quidem defece-
runt & à lege, & propemodum vniuersus populus in hostium manus venit ac pote
statem muliebri strategemate, donec ipsos in periculum adductos exemit timor ad
monens. Iam verò ii qui reliqui erant, magno & lubẽter pericula adeunte animo,
pro pietate ac religione certamen suscipientes, euaserunt hostibus superiores. Sa- B
pientiæ ergo principium est religio. Intelligentia autem est rerum sanctarum cu-
ra prouidentia. Nosse autem legem est bonæ mentis. Qui ergo existimarunt legẽ
efficere timorem in quem cadit perturbatio, nec sunt intelligentes, nec legem re
Timor Domini viuificat. vera perceperunt. Timor enim Domini viuificat. Qui autem errat affligetur in la
Barnabas. boribus quos non considerat nec reputat cognitio. Mysticè profectò Barnabas.
ἐπιγνώσει Deus qui est vniuersi mundi Dominus, inquit, det etiam nobis sapientiam & in-
telligentiam, scientiam, cognitionem iustificationum eius, tolerantiam. Efficia-
mini ergo à Deo docti, requirentes quid à vobis quærat Dominus, vt inueniatis
in die iudicii horum insidiatores. Dilectionis & pacis filios appellauit ex cognitio C
Deut.23. Frater quis. ne. De elargitione autem & communicatione cum multa dici possint sufficit hoc
dicere, quod lex prohibet fratri fœnerari, fratrem nominans non eum solum qui
est ex iisdem natus parentibus, sed etiam qui fuerit eiusdem tribus, eiusdemque
sententię, & eiusdem verbi particeps, non æquum censẽs vt ex pecuniis vsuras,
sed laxis manibus & animis gratificari egentibus. Deus enim est talis doni condi-
tor. Iam verò qui lubenter largitur, satis magnas accipit vsuras, ea quæ sunt apud
homines pretiosissima, nempe mansuetudinem, benignitatem, magnificentiam, bo
nam famam laudemque & gloriam. An non hoc tibi videtur esse præceptum hu
manitatis, sicut illud, mercedem pauperis ipso die reddere. Docet oportere sine
mora exoluere mercedem ministris. Remittitur enim vt opinor, ad id quod sequi D
Leui.19. tur faciendum pauperis alacritas, si desit alimentum. Præterea fœnerator, inquit,
ne ingrediatur domum debitoris, vi pignus accepturus, sed ille quidem iubeat ex-
tra proferre qui verò habet, ne recuset, & in messi ea quæ à manipulis excidunt tol
lere prohibet possessores, sicut etiam in metendo iubet aliquid insectum relinque
re, per hoc possessores, valde exercens ad communicationem & magnificentiam,
ex eo quòd ex propriis aliquid dimittant egentibus, pauperibus autem præbens
materiam sibi quærendi victus. Vides quomodo lex Dei simul annunciat iusti-
tiam & bonitatem, qui omnibus alimenta abundè suppeditat, & in ipsis vinde-
miis regredi vt carpant ea que sunt relicta, & vuas quæ exeidunt colligere pro-
hibet. Eadem etiam præcipit iis qui colligunt oleas. Iam verò decimæ quoque E
fructuum & pecorum docebant & pios esse in Deum, & non esse lucro omni-
no deditos, & proximos humanitatis efficere participes. Ex his enim, vt puto,
& primitiis alebantur Sacerdotes. Iam ergo intelligimus nos per legem erudiri
ad pietatem & communicationem & ad iustitiam & humanitatem. An non enim
septimo quoque anno iubet agrum relinqui otiosum, pauperes autem iis qui di
uinitus producti fuerint fructibus secure frui præcepit, agrum colente natura vo
lentibus. Quomodo ergo non est bona lex & magistra iustitiæ? Et rursus quin-
Leuit.25. quagesimo anno iubet eadem facere quæ septimo, præterea reddens vnicuique
proprium, si cui casu aliquo ablatus esset fundus, & eorum cupiditatem qui pos
sidere desiderant dimenso vtendi fruendi tempore circunscribens, & eos qui pro F
pter longam paupertatem pœnas dederunt, nolens perpetuo puniri. Eleemosy
næ autem & fides custodiæ regiæ. Benedictio autem in caput eius qui elargitur,
& qui miseretur mendicorum, beabitur, quoniam charitatem ostendit in sibi
similem

A similem, propter eam quam habet charitatem in opificem humani generis. Habent autem ea quæ prius dicta sunt alias quoque magis naturales expositiones, de quiete & receptione hereditatis, sed non dicta sunt in præsentia. Multis autem modis intelligitur charitas, per mansuetudinem, per benignitatem, per tolerantiam, per inuidiæ & æmulationis vacuitatem, per odii remotionem, per iniuriæ obliuionem. Est eiusmodi in omnibus vt diuidi & discerni non possit, sua lubenter communicans. Rursus si videris, inquit, iumentum necessariorum aut amicorum, aut eorum quos cognoscis hominum errans in solitudine, abduc ipsum & redde, & si procul absfuerit Dominus, postquam seruaueris cum tuis donec redierit, redde, naturalem docet societatem, nempe vt inuentum existimemus depositum, & nec simus memores iniuriæ ab inimico acceptæ. Præceptum Domini, quod est re vera fons vitæ, facit declinare à laqueo mortis. Quid verò an non iubet diligere aduenas, non solum vt amicos & cognatos, sed etiam vt nos ipsos & animo & corpore? Iam verò gentes quoque honorauit, & nec in eos qui male fecerunt infenso est animo. Apertè itaque dicit, non abominaberis Aegyptium, quoniam fuisti aduena in terra Aegypti, vel gentilem, vel quemuis etiam mundanum vocans Aegyptium, & hostes, etiamsi muris immineant, conantes vrbem capere, nondum hostes vult existimare, priusquam missis ad eos legatis ad pacem prouocauerint. Quinetiam ne cum captiua quidem vult insolentem ac contumeliosam esse consuetudinem. Sed cum ei inquit, permiseris triginta diebus vt vult lugere, cum eius postea vestes mutaueris, tanquam cum vxore lege cum ea congredere. Non erit enim amplius contumeliosa consuetudo. Sed nec mercede, tanquam meretricis, sed propter solam liberorum procreationem vult esse consuetudinem. Vides vna cum continentia humanitatem. Domino amanti captiuam, non permittit explere voluptatem. Sed præstituto spatio resecat cupiditatem, & præterea tondet etiam captiuæ pilos, vt probrosum auersetur amorem. Si enim ei suadet ratio vt vxorem ducat, eam retinebit etiam si turpis euaserit. Deinde si quis expleta cupiditate, noluerit amplius cum captiua habere consuetudinem: neque eam ei licere vendere constituit, sed neque amplius habere ancillam, sed vult esse liberam, & liberari à seruitute, ne si alia fuerit ingressa mulier, ei graue aliquid & intolerabile accidat ex zelotypia. Quid verò, Inimicorum quoque iumenta onere pressa alleuare & erigere præcipit, eminus nos docens Dominus non amplecti exultationem in malis, neque inimicorum insultare miseriis eisque lætari, vt in his exercitatos pro inimicis quoque doceat orare. Neque enim inuidere, & propter proximi bona dolore affici conuenit, neque propter mala proximi, gaudii vsuram percipere. Quod si alicuius, inquit, inimici errans iumentum inueneris: contentionis interno relicto incendio, ipsum abduc & redde. Iniuriæ enim obliuionem consequitur vera vitæ probitas, & eam, inimicitiarum dissolutio. Hinc perfectè & integrè deducimur ad concordiam, ea verò nos veluti manu deducit ad beatitudinem. Et si aliquem ex moribus inimicum existimaueris, eum autem vel à cupiditate vel ira citra rationem decipi deprehenderis, conuerte ad vitæ probitatem. Iam ne videtur humana lex & benigna, quæ est Pædagogus ad Christum? & Deus idem bonus cum iustitia, ab initio vsque ad finem vnoquoque genere aptè vsus ad salutem? MISEREMINI, inquit Dominus, vt misericordiam consequamini. Remitte vt remittatur vobis, vt facitis, ita fiet vobis. Vt datis, ita dabitur vobis. Vt iudicatis, ita iudicabimini, vt benigni estis ita vobiscum agetur benignè. Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Præterea eit qui victui seruiunt infamiam omnino irrogari prohibet, & iis qui propter debita redacti sunt in seruitutem, septimo anno dat omnino inducias. Quinetiam prohibet supplices dari ad supplicium. Est ergo verissimum illud eloquium, sicut probatur aurum & argentum in fornace, ita Dominus eligit corda hominum. Et vir quidem misericors est longanimis, & in quolibet qui est solicitus inest sapientia. In virum enim intelligen-

Marginalia: B (beside "nec redierit"); Deut. 14. 18. / Leuit. 19. (beside "Domini, quod est"); Deut. 23. (beside "tes vrbem capere"); C (beside "contumeliosam"); D (beside "bere ancillam"); Exo. 23. (beside "neque propter mala"); E (beside "cordiam"); Mat. 4. (beside "fueritis"); F (beside "no dat omnino")

tem cadet solicitudo, & qui est solicitus, ac curam gerit, vitam quæret, & qui Deum quærit, inueniet cognitionem cum iustitia. Qui eum autem rectè quæsierunt, pacem inuenerunt. Mihi autem videtur etiam Pythagoras suam in animantes rationis expertes mansuetudinem à lege accepisse. Iam iis quæ in ouium & caprarum gregibus boumque armentis nascuntur, protinus vti interdixit, ne prætextu quidem sacrificiorum, patrum & matrum gratia, hominem ad mansuetudinem vel ex infimis à brutis animantibus educens. CONCEDE, inquit, matri fœtum vel septem primis diebus. Si enim nihil fit sine causa: & enixis animantibus lac redundat ad fœtus nutriendos: qui à dispensatione lactis fœtum auellit, naturam afficit contumelia. Erubescant ergo Græci, & si quis est alius, legem insectari, si ea quidem vel in bestias benigna sit: illi autem vel hominum fœtus exponunt, quanquam longè ante & prophetice eorum feritatem lex per hoc præceptum excinderet. Si enim fœtus bestiarum à matre separari prohibet ante lactis effusionem: multo magis in hominibus crudeli & immani menti præparat remedium, vt & si naturam, disciplinam certè non negligant. Hœdis enim & agnis eis impleri permissum est. Et aliqua quidem fortasse fuerit excusatio ei qui fœtum à matre separat. Infantis autem expositionis quænam causa fuerit? Ab initio enim oportebat ne vxorem quidem ducere, ei qui non cupiebat procreare liberos, potius quàm per voluptatis intemperantiam, filii fieri homicidam. Rursus autem benigna lex prohibet eodem die fœtum & matrem sacrificare. Hinc etiam Romani, si qua mulier pregnans fuerit damnata capitis, non prius permittunt vt supplicium subeat quàm pepererit. Apertè itaque quæcunque vterum gerunt animalia, ea lex non prius mactari permittit, quàm pepererint, eminus retardans hominum ad iniuriam faciendam propensionem. Ita vel vsque ad bruta animantia extendit benignitatem, vt cum eam in iis quæ sunt diuersi generis exercuerimus, longè maiori humanitate vtamur in iis quæ sunt eiusdem generis. Qui autem in aliquorum animantium ventres ante partum calces impingunt, vt contemperata lacte carne vescantur, matricem quæ est creata ad generationem, faciunt sepulchrum fœtus qui gestatur in vtero, cum lex apertè iubeat. SED neque coques agnum in lacte matris suæ. Non fiat enim, inquit id quod est viuentis nutrimentum, interempti animalis condimentum: neque quod est vitæ causa, opem ferat ad consumptionem corporis. Eadem autem lex edicit ne alligetur os boui trituranti. Oportet enim operarium dignum censere nutrimento, & prohibet simul in aratro coniungere bouem & asinum, fortasse quidem etiam coniectans quàm nulla sit inter eas animantes conuenientia. Simul autem significans nullum oportere ex diuersis gentibus iniuria afficere, neque iugo subiungere, si nullius alterius rei eos possimus insimulare quàm quòd sint diuersi generis. quod quidem culpa caret, nec fit vitio, nec ex vitio proficiscitur. Mihi autem videtur quoque significare allegoria verbi culturam, non esse ex æquo communicandam mundo & immundo, fideli & infideli, quoniam bos quidem est mundus, in immundis autem reputatus est asinus. Redundanti autem quadam humanitate bona lex vtens, nec quæ sunt domesticæ mitisque materiæ arbores docet esse excindendas, neque segetem ante messem tondendam ad perniciem, sed neque fructum mitem omnino interimendum, neque terræ, neque animæ. Neque enim agros hostium permittit excindere. Iam verò qui sunt etiam studiosi agriculturæ, in his quoque possunt vtilitatem à lege accipere. Iubet enim arbores nuper plantatas tribus annis ordine sequentibus fouere & alere, superfluas quæ adnascuntur excindendo propagines, ne nimis grauatæ opprimantur, & ne alimento minutatim diuiso imbecillæ fiant propter inopiam, arareque & circunfodere, vt nihil propè germinans ac pullulans prohibeat incrementum, & fructum non sinit imperfectum colligi ex imperfectis, sed post triennium cum quarto anno Deo consecrarit primitias, postquam arbor perfecta fuerit. Fuerit autem hæc agriculturæ figura, modus doctrinæ, docens

Marginalia: A; B; Deut. 14.; C; L. pregnãtis.ff. de pœnis.; D; Deut. 25.; E; Leuit. 19.; F

A docens oportere excindere peccatorum propagines, & quæ vna cum genitali fructu pullulant inanes herbas cogitationis, donec perficiatur & firmum fiat germen fidei. Quarto enim anno, quoniam tempore quoque opus est ei qui stabiliter per catechesim instituitur. Quaternio virtutum Deo consecratur, cum tertia iam sola coniungatur cum quarta Domini hypostasi. Sacrificium autem laudis super holocausta. Hic enim, inquit, dat tibi vires faciendi virtutem. Sin autem res tibi illuminatæ fuerint: cum vires acceperis & acquisieris, fac tibi in cognitione virtutem. Per hæc enim ostendit & bona & dona à Deo suppeditari, & oportere nos cum ministri facti simus diuinæ gratię, seminare Dei beneficia, Hinc error Nestorii.

B & eos qui appropinquant, bonos & honestos reddere, vt quàm maximè quidem temperans, continentes, qui est autem magni & excelsi animi, fortes; & sapiens, intelligentes; & iustus, iustos efficiat. Hic est qui ad imaginem & similitudinem est cognoscendi potestate præditus, qui Deum imitatur quoad eius fieri potest, nihil prętermittens eorum quæ faciunt ad eam quæ contingere potest similitudinem, continens, sustinens, iustè viuens, imperans animi perturbationibus, ea quæ habet impertiens, pro viribus benefaciens & verbo & opere. Hic est inquit, maximus in regno, qui fecerit & docuerit, Deum imitans eo quòd gratificetur consimiliter. Sunt enim communiter vtilia Dei bona. Quicunque autem cum superbia aliquid agere aggressus fuerit, Deum, inquit, irritat. Est enim arrogan- Matth. 5

C tia animæ vitium, cuius & aliorum vitiorum iubet duci pœnitentia, iis qui ex inconcinnitate & mala conuenientia concinnantur ad meliorem mutationem, per hæc tria, os, cor, manus. Symbolum autem signumque hæc fuerint, actionis quidem, manus: cor autem, consilii: & os, sermonis. Rectè ergo dictum est de pœnitentibus illud eloquium. Deum elegisti hodie vt esset Deus tuus, & Dominus elegit te hodie, vt esses eius populus. Eum enim qui studium adhibet vt medeatur ei qui est famulus, Deus suum facit familiarem, & si vnus fuerit numero, ęquę ac populus est honoratus. Cum enim sit pars populi, eū adimplet, in eum ex quo erat, restitutus. Vocatur autem ex parte quoque totum. Ipsa autem nobilitas ostenditur in eo quòd quæ sunt pulcherrima honestissimaque eligat ac exerceat. Quid enim Adę profuit talis eius nobilitas, & quòd eius nullus esset pater mortalis? Ipse Leu. 16.

D enim pater hominum qui sunt in generatione, turpia quidem prompto & alacri animo delegit, vxorem sequens, vera autem & honesta neglexit, quo factum est vt vitam immortalem mortali commutaret, sed non in perpetuum. Noë autem qui non sic factus est vt Adam, cura ac prouidentia diuina conseruatur. Se enim Deo obtulit ac dedicauit. Et Abrahæ qui ex tribus vxoribus liberos susceperat, non vt frueretur voluptate, sed quòd speraret, vt puto, in principio genus multiplicare, vnus solus hæres succedit bonis paternis, alii autem diuisi sunt à cognatione. Et cum ex eo nati essent gemini, est hæres iunior qui patri complacuit, & vota suscipit, ei autem seruit is qui erat ętate maior. Malo enim bonum est ma-

E ximum, id quod non est in sua potestate. Hæc autem Oeconomia est & Prophetica & typica. Quod autem sunt omnia sapientis, apertè indicat dicens. QVONIAM Deus mei misertus est, sunt mihi omnia. Vnum enim oportere do cet expetere, per quem facta sunt omnia, ex iis qui digni sunt promissa tribuit. Eum ergo qui bonus fuerit, regni hæredem & ciuem, per diuinam describit Sapientiam, & eorum qui olim fuere iusti, qui & in lege & ante legem iustè vixere, quorum actiones sunt nobis pro legibus. Et sapientem rursus docens esse Regem, eos qui sunt diuersi generis facit ei dicentes. Rex à Deo tu es in nobis, iis qui ab eo reguntur, propter zelum virtutis viro bono sua sponte parentibus. Plato autem Philosophus finem ponens beatitudinis, dicit eam esse Deo assi- Gen. 24.

F milationem, quoad eius fieri potest, siue cum legis decreto quodammodo concurrens. magnæ enim naturæ & liberæ ab animi perturbationibus, nescio quomodo feruntur ad scopum veritatis, vt dicit Philo Pythagoreus Mosis res gestas describens, siue etiam doctus ab aliquibus quæ tunc erant diuinis eloquiis, vt qui

doctrinæ siti semper teneretur. Dicit enim lex. Post Dominum Deum vestrum am- A
bulate, & mandata mea seruate. Assimilationem enim lex nominat consectationem. Talis autē cōsectatio, quoad eius fieri potest, assimilat. ESTOTE, inquit Do-
Luc.6. minus, misericordes, sicut pater vester cœlestis est misericors. Hinc Stoici quoque naturæ consequenter viuere, finem esse statuerunt, eleganter Dei nomine transmutato in naturam, quoniam natura & ad plantas, & ad ea quæ seminantur, & ad arbores & lapides extenditur. Apertè ergo dictum est. VIRI mali legem non in-
περιβάλλουσιν ἑαυτοῖς τείχος telligunt. Qui autem legem diligunt, sibi muri propugnaculum muniunt. Astutorum enim sapientia agnoscet vias suas. Ignorantia autem sapientum erit in er-
Esa.66. rore. SVPER quem enim respiciam, nisi super mitem & mansuetum & trementem verba mea, ait Prophetia. Docemur autem esse triplex genus amicitiæ, & B
eorum primum quidem est, idque optimum ac præstantissimum, id quod est ex virtute. Valida enim est quæ est ex ratione dilectio. Secundum autem ac medium, ex remuneratione. Est autem hoc genus aptum ad societatem ac communicationem, lubenter impertiens & vitæ conducibile. Communis enim est quæ ex gratia amicitia. Vltimum autem ac tertium nos quidem dicimus id quod est ex consuetudine. Illi verò id quod ex voluptate verti ac mutari potest. Ac mihi quidem
Hippodamus. Pythagoreus. pulcherrimè Hippodamus Pythagoreus videtur describere amicitias. Vna quidem est ex scientia Deorum. Altera verò ex hominum suppeditatione. Tertia verò ex voluptate animantium. Est ergo vna quidem Philosophi amicitia: altera ve- C
rò, hominis. Tertia autem animalis. Re vera enim Dei est imago homo benefaciens. Qua in re ipse etiam beneficio afficitur, sicut gubernator simul seruat & seruatur. Et ideo cum quis petens fuerit consecutus, non dicit danti. Rectè dedi-
καλῶς ἔδωκας καλῶς εἴληφας sti, sed rectè accepisti. Ita accipit quidem qui dat, dat autem qui accipit. Iusti autem miserentur. Benigni autem erunt habitatores terræ. Innocentes autem relinquentur in ea. Qui autem inique se gerunt, exterminabuntur ab ea. Ac mihi videtur Homerus fidelem prædiuinans, dixisse. DA amico. Inimico autem ferendum est auxilium, ne maneat inimicus. Auxilio enim vincitur quidem beneuolentia, dissoluuntur verò inimicitiæ. Sed si proponatur quidem promptitu-
2. cor.8 do & animi alacritas: quatenus habet est accepta, non quatenus non habet. NON D
enim vt aliis remissio, vobis autem afflictio, sed ex æqualitate in præsenti tempore,
Psal.111. & quæ sequuntur. DISPERSIT, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, ait scriptura. Quod enim est ad imaginem & similitudinem, sicut etiam prius diximus, non ex corpore significatur. Nefas enim est mortale assimilari immortali, sed mente ac ratione, qua & eam quæ est in benefaciendo, & eam quæ in imperando, obsignat Dominus similitudinem. Non enim principatus corporum qualitatibus, sed iudicio mentis rectè geruntur. Sanctorum enim virorum consiliis ciuitates certè administrantur, & rectè domus. Porrò autem animi fortitudo ipsa quoque reducitur ad diuinam similitudinem, vt quæ im-
εἴκυλα patibilitate fruatur per tolerantiam, si cui audita adhuc resonant ea que nar- E
rantur de Anania, quorum vnus quoque fuit Daniel Propheta, diuina fide plenus. Babylonem habitabat Daniel, sicut Loth quidem Sodoma, Chaldæorum autem terram Abraham, qui paulopost fuit Dei amicus. In antrum feris plenum adduxit Danielem Rex Babyloniorum, ipsum autem eduxit illæsum qui Rex est vniuersorum, qui fidelis Dominus. Hanc possidebit tolerantiam is qui est cognoscendi potestate præditus, quatenus est eiusmodi. Si tentatur: benedicet vt generosi animi Iob. Si deuoretur à Cæte; vt Ionas precabitur: & fides eum restituet prædicentem Nineuitis, & si inclusus fuerit cum leonibus: fe-
μαρτυρικοὶ erit martyr seu testis. ras mansuefaciet, & si in ignem fuerit iniectus: rore recreabitur, non igne exu- F
retur. Noctu erit testis, interdiu testis, in sermone, in vita, in moribus erit testis. Cum Domino cohabitans, eoque familiariter vtens in spiritu permanet, mundus quidem carne, mundus autem corde, sanctificatus sermone. MVNDVS, inquit, ei crucifixus est, & ipse mundo. Is Crucem Domini circumferens,

A rens, Domini sequitur vestigia, tanquam Deus, effectus sanctus sanctorum. Omnis ergo virtutis recordata lex diuina, hominē maxime exercet ad continentiam, eam statuens fundamentum virtutum. atque adeò nos præerudit ad continentiam acquirendam, ex vsu animantium, iis vesci prohibens quę sunt natura pinguia, quem admodum genus suum quod carnis habet plurimum. Delicatis enim ac luxuriosis suppeditatur talis vsus. Dicitur itaque quidam Philosophus suis afferens etymologiam, qui ὗς dicitur, ὗν dixisse quasi θῦν, vt qui ad θύειν, hoc est ad sacrificandum & mactādum aptus esset solummodo. Datam enim esse huic animali ad nihil aliud animam, quàm vt carnes luxuriarent. Et similiter nostras cupiditates reprimens, prohibuit illis vesci piscibus, qui nec pinnas habent nec squammas. Carnium enim

Continētia fundamentum virtutum.

Quæ lex vesci prohibuerit.

B bonitate & pinguedine hi aliis piscibus antecellūt. Hinc existimo mysteria quoq. non solum prohibere aliqua tangere animalia, sed etiam nonnullas eorum quæ sacrificantur eximere vsus partes, propter eas quas Mystæ sciunt causas. Si est itaque venter continendus, & ea quæ sunt subter ventrem: clarū est quòd iam olim à Domino accepimus per legem excindere cupiditatem. Id autem perfectè fiet, si cupiditatis fomitem, voluptatem, inquam, non fictè damnauerimus. Dicunt eius hanc esse notionem, lenem & blandum motum cum aliquo sensu. Ei feruientem Menelaum post Troiam captam, dicunt cùm impetu ferretur ad occidendam Helenam, vt quæ tot & tantorum fuisset causa malorum, id tamen non potuisse efficere, victum pulchritudine, per quam in mentē venit recordatio pristinę voluptatis. Vnde

ἀσωτία.

C ludificantes Tragici, cum probro ac dedecore in eum exclamant.

Mamilla ubi uisa est, reiecto gladio,
Adblandiens cani perditæ, osculum accipis.

Et Rursus.

Ergo hebetantur enses pulchritudine.

Ego vero Antistheni assentior qui dicit, Ego Venerem si acciperē, iaculis confoderem, quod multas nostras pulchras ac bonas vxores corruperit. & naturæ vitiū dicit cupidinem: à quo cùm vincuntur miseri, morbum Deum appellant. Per hæc enim ostenditur vinci imperitiores, propter ignorationem voluptatis, quæ nō est admittenda, etsi Dea dicatur. hoc est, etsi diuinitus data sit ad vsum liberorū pro-

D creationis. Et Xenophon voluptatē aperte vitium dicens, inquit. O misera, Quid vero tu bonum nosti, aut quid sit honestum consideras, quæ ne eorum quidem quæ sunt iucunda expectas cupiditatem, priusquàm esurias quidem comedens: priusquàm autem sitias, bibens: & vt iucundè quidem vescaris, obsoniorum conditores excogitans: vt autem suauiter bibas, sumptuosa vina comparas, & æstate circumcursans niuem quæris. Vt autem iucundè dormias, non solum molles lectos, sed etiam quæ lectis supponantur fulcra paras. Vnde, vt dicebat Aristo, ad totum tetrachordon, voluptatem, inquam, & dolorem, metum & cupiditatem, exercitatione magna & pugna opus est.

Nix æstate ad voluptatē quæsita.

ὑπόβαθρα.

Hi nanque uel per interiora uiscera
E *Vsque meant, hominúmque corda exagitant.*

Eos enim qui magni & excelsi animi existimantur, voluptas facit cereos, ex sententia Platonis, quoniam vnaquæque voluptas & vnusquisque dolor corpori affigit animā, eius qui non se separat ab animi perturbationibus, eásq. cruci affigit. Qui perdiderit animā suam, inquit Dominus, seruabit ipsam aut eam tradens, lubēter adeundo pro Domino pericula aut eam perdens ex ea quę est ei cū hac vita consuetudine. Si enim soluere, abducere, & segregare, (id enim crux significat) animam volueris ab ea quæ est in hac vita voluptate & delectatione, habebis eam, in ea quæ expectatur spe inuentam & conquiescentem. Hoc enim fuerit meditatio mor-

Matth. 16.

Crucem suā tollere quid mortis meditatio.

F tis, si solis iis quæ sunt secundum naturam dimensæ appetitionibus, quæ ea

quæ ſunt ſecundum naturam nihil excedunt, declinando ad id quod exuperat A
vel quod eſt præter naturam, in quo peccandi enaſcitur poteſtas, contenti eſſe
Eph. 6. velimus. Oportet ergo nos Dei induere armaturam, ad hoc vt poſsimus reſiſtere inſidiis Diaboli. quoniam arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed Deo potentia, ad deſtructionem munitionum, cogitationes deſtruentes & omnem altitudinem ſe extollentem aduerſus Dei cognitionem, & captiuantes omnem intellectum ad obediendum fidei, ait diuinus Apoſtolus. Viro vtique opus eſt qui admirabiliter & inconfuſe iis rebus ſit vſurus, à quibus proficiſcuntur animi perturbationes, vtpote diuitiis & paupertate, gloria & ignominia, ſanitate & morbo, vita & morte, labore & voluptate. Vt enim indifferenter vtamur differentibus, magna nobis opus eſt differentia vt qui multa imbe- B
cillitate prius malè affecti ſimus, & in mala educatione & inſtitutione prius verſati cum ignoratione. Simplex ergo ratio noſtræ philoſophiæ, dicit omnes
τυπώματα ἐναποσφραγίσματα. animi perturbationes & vitia, eſſe impreſſiones mollis & cedentis animæ, & veluti obſignationes poteſtatum ſpiritalium, aduerſus quas nobis eſt colluctatio. Maleficarum enim, vt puto, poteſtatum eſt opus, proprii habitus aliquid
Abrenuntiamus diabolum. conari, ſigillatim operari, vt nos qui eas abrenunciauimus, in certamine ſuperent, & ſuos efficiant. Eſt ergo iure conſequens vt aliqui quidem in lucta proſternantur. Quicunque autem certamen magis athletice aggrediuntur, omni contentione decertantes, ad coronam vſque perueniunt. prædictæ autem po-
ἐν πολλῷ τῷ λύθρῳ. teſtates in multo ſudore & cruore tunc deficiunt, victores admirantes. Eorum C
enim quæ mouentur, alia quidem ex appetitione mouentur & viſione, ſicut animalia: alia autem per tranſlationem, ſicut inanimata: ex inanimis autem plantas quoque dicunt moueri tranſeundo ad augmentum, ſi quis eis eſſe plantas inanimas conceſſerit. Et habitum quidem lapides, naturam verò plantæ. & appetitionem & viſionem, & ea rurſus quæ prius dicta ſunt, bruta qnoque participant. Ratiocinandi autem poteſtas, quæ eſt propria humanæ animæ, non debet ſimiliter impelli atque animantia ratione carentia, ſed viſa quæ impellunt diſcernere, & non ab eis abduci. Hæ ergo de quibus diximus poteſtates, pulchritudines & glorias, & adulteria & voluptates, & tales eiuſmodi ineſcantes viſiones, iis quæ facile ſeduci poſſunt, animabus protendunt, D
θαλλός. quemadmodum qui pecora abigunt, eis frondes porrigunt. Deinde cum eos aſtu circumuenerint, qui non poſſunt veram voluptatem à falſa diſcernere, fluxamque ac caducam iniuriæque obnoxiam à ſancta pulchritudine, ducunt redactos in ſeruitutem. Vnaquæque autem deceptio aſsiduè premens animam, in ea imprimit viſionem. & imprudens inſcienſque anima, perturbationis ac vitii circunfert imaginem, cum cauſa oriatur ex ineſcatione & noſtra aſſenſione. Baſilidis autem ſectatores vitia & animi perturbationes conſueuerunt vocare προσαρτήματα, id eſt appendices. & ea eſſe quoſdam in eſſentia ſpiritus appenſos animæ ratione præditæ, per quandam conturbationem & confuſionem principalem. & alias rurſus ſpirituum adulterinas & diuerſi generis natu- E
ras iis adnaſci, vtpote lupi, ſimiæ, leonis, vrſi. quorum proprietates quæ viſione in anima apprehenduntur, animæ cupiditates animantibus dicunt aſsimilare. Quarum enim ferunt proprietates, earum opera factaque imitantur. Et non ſolum cum rationis expertium animantium appetitionibus & viſionibus coniunctionem ineunt & familiaritatem, ſed etiam plantarum æmulantur motus & pulchritudines. propterea quòd plantarum quoque ferant appenſas proprietates. habere autem etiam habitus proprietates, vtpote duritiem adamantis. Sed aduerſus hoc dogma quidem poſtea differemus, quando de anima tractabimus. Nunc autem hoc ſolum adnotandum eſt, quòd Durii equi, vt eſt in poëticis fabulis, imaginem ſeruat homo ex ſententia Baſili- F
dis, vt

A dis: vt qui in vno corpore tot diuersorum spirituum exercitum habeat insinuatum. Ipse itaque filius Basilidis Isidorus, in libro de Adnata anima, cum dogma animaduertisset, scribit his verbis, veluti seipsum accusans. Si enim alicui persuaseris non esse animam vnius partis: vi autem appendicum fieri ea quæ sunt deteriorum vitia ac perturbationes: non leuem prætextum habebunt homines scelerati, dicendi. Coactus sum, abductus sum, coactus feci, non volens operatus sum, cum ipse dux fuerit malorum cupiditatis, & cum appendicum violentia non depugnarit. Oportet autem cum parte ratiocinatiua facti simus superiores, minorem quæ est in nobis creaturam videri superare. Is enim duas quoque in nobis ponit animas, sicut Pythagorei, de quibus postea considera-

Isidorus Basilidis filius.

B bimus. Quinetiam Valentinus scribens ad aliquos, his verbis scribit de appendicibus. Est autem vnus bonus, cuius fiducia est ea quæ fit per filium manifestatio, & per eum solum potest cor fieri mundum, ex corde extruso omni maligno spiritu. Multi enim in eo habitantes spiritus id mundum esse non sinunt. Vnusquisque autem eorum propria efficit opera, sæpe non conuenientibus insultans cupiditatibus. Ac mihi quidem videtur cor non esse absimile diuersorio. Illud enim perforatur & effoditur, & stercore sæpe repletur, cum homines se petulanter gerant, & locum nihil omnino curent vt qui sit alienus. Eodem modo cor quoque, cum quandiu nulla eius cura geritur, sit immundum, & multorum Dæmonum habitaculum. Postquàm autem id inuiserit qui

Valentinus.

C solus est bonus Pater, sanctificatum est, & luce resplendet. & sic qui tali corde est præditus, beatur, quoniam Deum videbit. Quænam est ergo causa, quòd non ab initio talis animæ cura ac prouidentia geratur, dicant nobis. Aut enim non est digna & quomodo sicut ex pœnitentia accedit ad eam prouidentia, vel natura, vt ipse vult, seruatur? & necesse est eam cum ab initio eius cura geratur propter cognationem, immundis spiritibus nullum dare aditum, nisi ei vis afferatur, & imbecilla probetur: Si enim dederit, cùm ea pœnitentia ducta sit, eligere quæ sunt meliora: ille inuitus dicet id quod decernit quæ est apud nos veritas, ex obediente mutatione non autem ex natura esse salutem. Quemadmodum enim exhalationes, quæ & è terra & ex lacunis ac vo- τελμάτων.

D raginibus oriuntur, conflantur in caliginem & nymbosam vertiginem: ita etiam carnalium cupiditatum vapores malam animæ inurunt habitudinem, εἰκαδόσεις. voluptatis spectra animæ repræsentantes, & ante eam effundentes: Intelligenti itaque luci tenebras offundunt, attrahente anima vapores qui oriuntur ex cupiditate, & perpetuitate voluptatum condensante vitiorum vertigines. Aurum è terra non tollitur, gleba. Sed cocta percolatur: Deinde cum munda fuerit, aurum vocatur, vt quæ sit terra mundata. Petite enim, & dabitur vobis, iis qui ex seipsis possunt ea quæ sunt optima eligere, dicitur. Quomodo autem nos Diaboli operationes, & spiritus immundos in peccatoris animam seminare dicamus, non mihi pluribus verbis opus est, si adduxero testem Bar- Barnabas.

E nabam Apostolicum, (erat autem is ex septuaginta, & Pauli adiutor) his verbis sic dicentem. Antequam nos Deo crederemus, erat nostrum cordis habitaculum interitui obnoxium & imbecillum, verè templum manu ædificatum: quia erat quidem plenum cultu idolorum, & erat domus Dæmonum, quod faceret quæcunque Deo sunt contraria. Operationes ergo Dæmonibus conuenientes dicit peccatores efficere, non autem ait ipsos spiritus habitare in anima infidelis. Et ideo subiungit. Attendite vt templum Domini gloriosè ædificetur. Discite vos accepisse remissionem peccatorum, & sperasse in nomen. Efficiamur rursus noui, creati ab initio. Non enim Dæmones à nobis expelluntur, sed peccata, inquit, remittuntur, quæ similiter atque

Remissio peccatorum.

F illi faciebamus priusquàm crederemus. Merito ergo contrà opposuit ea quæ subiunguntur. Quare in nostro habitaculo vere Deus inhabitat. In nobis est quo-

dammodo Verbum eius fidei. vocatio eius promissionis. Sapientia iustificationum. mandata doctrinæ. Scio me in quandam incidisse hæresim. qui autem ei præerat, dicebat se per vsum voluptatis pugnare cum voluptate. per simulatam pugnam ad voluptatem transfugiens præclarus hic gnosticus. Se enim dicebat esse gnosticum, id est cognoscendi potestate præditum. Dicebat enim non esse magnum abstinere à voluptate qui eam non esset expertus, sed eum qui in ea versatus esset non vinci. Vnde propter eam dicebat se in ea exerceri. A

φιληδόνως. Seipsum autem miser imprudens decipiebat arte voluptaria. In eandem ergo, vt patet, venit sententiam Aristippus quoque Cyreneus, in quam sophista qui se iactat tenere veritatem. Cum itaque probro ei daretur, quod cum meretrice Corinthia assiduè versaretur. Habeo, inquiebat, Laidem, sed ab ipsa non habeor. Tales autem sunt etiam qui dicunt se sequi Nicolaum, adducentes eius viri aliquid literarum monimentis mandatum, sed ab eis detortum, nempe Oportere carne vti. Sed ille quidem vir præclarus significabat oportere voluptates arcere & cupiditates, & hac exercitatione marcidas flaccidásque reddere carnis appetitiones & insultus. Qui autem instar hircorum sunt profusi ad voluptatem, veluti corpus contumelia afficientes, suaui fruuntur delectatione, nescientes quod id quidem cùm sit natura fluxum, sentum squallidum pannosúmque redditur: ipsorum autem infossa est anima in cœno vitii, vt qui decretum ipsius voluptatis, non autem viri Apostolici sequantur. Quid hi enim differunt à Sardanapalo, cuius vitam significat epigramma? B

Teneo Laidē: nō teneor à Laide. Aristippi respōsum.

ἀπεμνημονεύμαση. ἐκπαραχζοντες. παραχρῆσθαι καθηδυπαθοῦσι βαρβαρίζεται

Sardanapali Epitaphium. C

Hæc habeo quæ edi, quæque exaturata libido
Hausit, at illa iacent multa & præclara relicta.

Non est omnino necessaria affectio voluptatis, sed accessio quædam & affectatio vsibus quibusdam naturalibus, fami, siti, frigori, matrimonio. Si itaque fieri posset vt absque ea vel biberetur, vel alimentum susciperetur, vel liberi procrearentur: non posset ostendi alius eius vsus. Neque enim operatio, neque affectio, sed neque aliqua pars nostri est voluptas. Sed vicarii ministerii gratia in vitam accessit. quemadmodum dicunt accessisse sales nutrimenti concoquendi causa. Quæ est autem effrenata, & domus administrationem vi sibi vsurpauit, primam generat cupiditatem, quæ est desiderium, & appetitus à ratione alienus, eius qui est ei gratificatus. Ea Epicuro persuasit vt Philosophi finem poneret voluptatem. Diuinam itaque rem is esse statuit, firmam ac stabilem bonam carnis constitutionem, & quod ea ita sit futura spem fide dignam. Quid enim est aliud delitiæ, quàm libidinosa liguritio, & superuacanea redundantia eorum qui sunt dissoluti ad suauem sensum delectationis? Significanter scribit Diogenes in quadam tragœdia. D

ὑπουργίας.

θειάζει. λιχνεία. Lecardia.

Diogenes. ἐκτεθηλυσμένοις

Effœminatis quis mere ac cinædicis,
Cor alligatum est suauibus delitiis,
Qui laborare tantillum haud volunt.

E

Et quæ deinceps sequuntur, quæ turpiter quidem dicta sunt, sed pro meritis eorum qui sunt dediti voluptati. Diuinè itaque mihi videtur lex voluisse vt metus impenderet necessario, vt cautione & attentione hoc sibi pararet & conseruaret philosophus, vt esset minime sollicitus, à lapsu alienus & peccato non affinis in omnibus permanens. Pax enim & libertas non aliter accedit, quàm per perpetuam & indefatigabilem aduersus animi nostri motus repugnantiam. Sunt enim hi aduersarii crassi & Olympici, & vespis, vt vno verbo dicam, acriores. & maximè voluptas, quæ non solum interdiu, sed etiam noctu in ipsis insomniis, nos cum præstigiis inescando, insidiatur & mordet. Quomodo ergo possunt adhuc Græci iure legem insectari, cùm ipsi quoque voluptatem doceant seruire metui? Socrates itaque F

ἀμεριμνίας.

A iubet ea cauere quæ persuadent vt non esurientes comedant, & bibant non sitientes. & pulchros aspectus & oscula, vt quæ scorpiis & araneis grauius venenum naturaliter emittant. Antisthenes autem vult potius insanire quàm voluptate affici. Et Crates Thebanus. Xenoph. in dictis Socratis.

Hæc vincas rectis exultans moribus, atque
Te auro haud addicens cupidis nec amoribus unquam
Seruam. nec mercatores sunt amplius ulli.

Et totum colligit veluti in epilogum.

Mancipat at quem non turpis tangitque uoluptas,
B *Regnum immortale, & libertas huic quoque amatur.*

Hic autem alibi rectè admodum scribit, Rerum venerearum effrenati desiderii cataplasma esse famem. Sin minus autem, laqueum. Zenonis autem Stoici quænam esset doctrina, testantur Comici, licet ei detrahentes, hoc modo.

Vir philosophatur Zeno iste philosophiam
Vanam. docet nam esuriem discipulos.
Panis sit unus, caricaque, & potus aquæ.

Hi omnes vtique non erubescunt aperte confiteri eam quæ ex cautione accipitur vtilitatem. Quæ est autem vera, & non expers rationis, sapientia, non solis verbis
C confidens & decretis, sed tegumētis inuulnerabilibus & mysteriis efficacibus, & in diuinis præceptis meditans & se exercens, vim diuinam per eam quæ ex ipsa inspiratur partem, à verbo seu ratione accipit. Iam vero Poëtici quoque Iouis describunt ægidem.

Terribilem, quæ albo penitus redimita timore est.
Lis quoque inest, & uis urgens, & frigidus horror.
Gorgoneumque caput, monstrum olim quod fuit ingens,
Terribile, horrendum, ostentum Iouis ęgiferentis.

Iis autem qui id quod est salutare rectè possunt perspicere, nescio an quid videbitur amabilius honestate ac grauitate legis, & eius filia, cautione ac religione. εὐλάβεια.
D Verumenimuero quando aliquid nimis intensum, & quod iustum tonum excedat, dicetur canere, sicut etiam Dominus in aliquos, ne aliqui ex iis qui cum æmulantur ac sequuntur, aliquid canant quod à tono fidiumque concentu discrepet: sic audio, non vt quod sit nimis intensum & quod iustum tonum excedat, sed quod sit eiusmodi iis qui diuinum nolunt iugum tollere. Iis enim qui sunt remissi & imbecilli, id quod est moderatum, videtur nimis intensum & tonum excedere, & id quod est æquum, videtur esse summum ius quoscunque enim propterea quòd peccati amore tenentur, subit indulgentia, ii veritatem existimant esse molestiam, & seueritatem sæuitiam, & eum qui non simul peccat
E & vna deorsum trahitur, immisericordem Rectè ergo sic scribit de Plutone tragœdia. ὑπέρτονον. ἔκτονον καὶ ἄχορδον.

Venturus ad quem Dæmonem tu sis rogas?
Qui haud nouit æquum, sed neque ullam gratiam.
Solummodo ast illi placet iustitia.

Etsi enim nondum potestis facere quæ à lege imperantur: attamen considerantes esse nobis proposita pulcherrima exemplaria, libertatis amorem in ipsa nutrire & augere possumus. & ea ratione promptiori & alacriori animo iuuabimur, alia quidem prouocantes, alia verò imitantes, & alia reuerentes. Neque enim veteres illos qui ex lege vixerunt,

F *Annosa aut quercus genuit prææruptaue petra,*

sed eo quòd sincere ac germane vellent philosophari, totos seipsos Deo obtulerūt A
ac dedicarunt, & in fidei rationem relati sunt. Pulchrè de Indis dicebat Zeno se
vnum malle Indum videre qui torreatur, quàm omnes de laboris perpeßione di-
scere probationes. Nobis autem sunt quotidie redundantes Martyrū seu testium
fontes, qui nostris spectantur oculis, qui torrentur, torquentur, & capite truncan
tur. Eos omnes, legis metus, qui veluti pædagogus ad Christum deduxit, exercuit,
vt pietatem vel per sanguinem ostenderent. DEVS stetit in synagoga Deorum:
Psal.81. in medio autē Deos diiudicat. Quosnam? Eos qui sunt voluptate superiores, qui
vincunt animi motus ac perturbationes. qui sciunt vnumquodque eorum quæ fa-
ciunt eos qui sunt Gnostici, id est cognoscendi potestate præditi qui mundo sunt
Ibidem. maiores. Et rursus, EGO dixi, Dii estis, & filii altißimi omnes. Quibusnam dicit B
Dominus? Iis, qui, quoad eius fieri potest, mortalia omnia repudiat. & dicit Apo
1.Cor.11. stolus, VOS autem non amplius estis in carne, sed in spiritu. Et rursus dicit, IN
Rom.8. carne cum simus, non secundum carnem militamus. Caro enim & sanguis re-
gnum Dei non possunt possidere. neque corruptio possidet incorruptionē. Ecce
tanquam homines morimini, nos arguens dixit spiritus. Oportet ergo nos exer-
cere ad ea cauenda quæ sunt obnoxia vitiis, fugiendo, vt ii qui verè sunt Philoso-
phi, eos cibos qui incitant ad libidinem, & eam quæ est in cubili dissolutam remis-
sionem & delectationem, & agendo vt ea quidem quæ in voluptate explenda
fruendisque delitiis accidunt, sint aliis magnum præmium, nobis autem non it-
dem. Est enim donum Dei maximum temperantia. Ipse enim dixit, NON te di- C
mitto, nec te derelinquo, vt qui te dignum iudicauerim propter veram ac germa-
nam electionem. Sic ergo nos pie ac caute accedere conantes excipiet benignum
ac suaue iugum Domini, à fide in fidem, vno auriga, per profectum, vnumquemq;
Hipp.Cous ἀοκνίη πόνων. ἀκορίη τροφῆς Epicuri impiū dictum. nostrum agente ad salutē, vt accedat is quem par est. Fructus beatitudinis. Fit autē
exercitatio, ex sententia Coi Hippocratis, non solum corporis sanitas, sed etiam
animæ. impigra laborum susceptio, & non nimia nutrimenti exaturatio. Epicurus
autem, in non esuriendo, nec sitiendo, nec frigendo ponens beatitudinem, vocem
illam Deo parem exclamauit, impie dicens, se pro his vel cum Ioue patre esse pu-
gnaturum tanquam porcorum stercoribus vescentium, & non ratione præditorū
& philosophorum, beatam decernens victoriam. Ex iis enim qui voluptati parent, D
De fœlicitate di uersæ philoso- phorum senten tiæ. constat esse Cyrenaicos & Epicurum. Eos enim aperte dicere, finem esse iucunde
viuere. Perfectum autem bonum solum esse voluptatem. Epicurus autem doloris
quoque amotionem dicit esse voluptatem. eligendum autem & expetendum esse
dicit, id quod primum à seipso trahit ad seipsum, quod videlicet est omnino in mo
tu. Dinomachus autem & Callipho dixerunt esse finem, quidquid in se est facere
gratia consequendæ & fruendæ voluptatis. Et Hieronymus Peripateticus, finem
quidem esse viuere sine molestia ac perturbatione: extremum autem, seu ad finem
spectans, bonū, esse fœlicitatem. Et Diodorus qui similiter fuit ex eadem hæresi,
finem esse pronunciat citra vllam molestiam & honestè viuere. Atque Epicurus
quidem, & Cyrenaici, id quod est primum naturæ proprium & conueniens, dicūt E
esse voluptatem. Voluptatis enim causa accedens, inquiunt virtus, peperit volupta
tem. Ex Calliphonis autem sentētia, voluptatis quidem causa accesit virtus. pro-
cedente autem tempore cum suam vidisset pulchritudinem, effecit vt principio,
hoc est voluptati, esset honore æqualis. Aristotelei autem finem esse tradunt viue-
re ex virtute. Sed nec fœlicitatē nec finem adesse cuilibet qui habeat virtutem. Sa-
pientem enim qui vexatur, & in varios casus præter voluntatem incidit, & ideo
vult lubenter è vita effugere, nec esse beatum nec fœlicem. Virtuti autem tempo-
re quoque aliquo opus est. Non enim accedit vno die, quæ etiam in perfecto con-
sistit. quandoquidem non est vnquam, vt aiunt, puer beatus. perfectum autē tem-
pus fuerit vita hominis: compleri itaque beatitudinem ex triplici genere bonorū. F
Neque ergo pauper: nec inglorius: sed nec valetudinarius: Sed nec si quis fuerit
seruus,

A seruus, est beatus ex eorum sententia. Rursus autem Zeno quidem Stoicus finem esse putat ex virtute viuere. Cleanthes autem naturæ conuenienter viuere, in bene ratiocinando. ἐν τῷ εὐλογιστεῖν. quod in iis quæ sunt secundum naturam eligendis situm esse statuit. Et Antipater eius familiaris, in iis quidem quæ sunt secundum naturam assidue & absque vlla prolapsione deligendis, iis autem quæ sunt præter naturam reiiciendis, positum esse existimat. Et rursus Archedemus sic finem esse exponebat, in iis quæ sunt secundum naturam maxima & præcipua, deligendis non posse transilire. Præter hos autem Panetius, conuenienter viuere appetitionibus quæ datæ sunt nobis à natura. Postremo autem Posidonius, viuere contemplando vniuersorum veritatem & ordinem, & se, quoad eius fieri potest, ita instituere, vt nulla

B in re ducatur à parte animæ quæ caret ratione. Quidam autem ex recentioribus Stoicis, finem esse tradiderunt, viuere consequenter constitutioni hominis. Quid tibi Aristonem recenseam? Is finem dicebat esse ἀδιαφορίαν, id est indifferentiam. Indifferens autem planè relinquit indifferens. Aut ea quæ ab Herillo dicuntur in medium adducam. Ex scientia viuere ponit Herillus finem. Ex Academia enim recentiores volunt nonnulli finem tradere, firmam ac stabilem à visis abstinētiam. Quinetiam Lycus Peripateticus veram animæ lætitiam dicebat esse finem quemadmodum Leucimus eam quæ ex honestis proficiscitur. Critolaus antem qui ipse quoque fuit Peripateticus, dicebat esse perfectionem vitæ recte fluentis secundum naturam, quæ completur ex tribus generibus, à maioribus per manus traditam si-

C gnificans perfectionē. Neque vero nobis his contentis quiescendum est. sed quàm maxime contendendum est, ea quoque quæ à Physicis de re proposita decernūtur adducere. Anaxagoram enim Clazomenium aiunt dixisse contemplationem esse vitæ finem; & eam quæ ex ea procedit libertatem. Heraclitum autem Ephesium εὐαρέστησιν. Pythagoram autem refert Heraclides Ponticus scientiam perfectionis virtutum animæ tradidisse esse beatitudinem. Quinetiam Abderitani docent esse finem, Democritus quidem in libro de Fine, animi tranquillitatem, quam etiam appellauit Eὐεστὼ. & sæpe exclamat, Delectatio & eius priuatio sunt eorum terminus qui ad ipsum vsque florem peruenerūt: Hecatæus autem sufficientiam. Quinetiam Apollodotus Cyzicenus animi delectationem, quemadmodum Nausiphanes, admirationem vel obstupefactionem. Eam enim dicit à Democrito vocari ἀθαμβίαν. Præter hos autem Diotimus absolutam omnium bonorum perfectionem, quam dicit appellari Eὐεστὼ, finem pronunciauit. Rursus Antisthenes quidem fastus vacuitatem. Qui autem vocantur Annicerei ex successione Cyrenaica, nullū totius vitæ finem terminatum statuerunt: vniuscuiusque autē actiones proprium esse finem, nempe eam quæ ex actione efficitur voluptatem. Hi Cyrenaici, Epicuri voluptatis terminum, hoc est doloris ablationem, infirmant & abrogant, eam constitutionem mortui appellantes. non solum enim nos gaudio affici propter voluptates, sed etiam propter consuetudines, & honores. Epicurus autem existimat omnem effici lætitiam ex carne primo affecta. Metrodorus autem in opere quod

E inscribitur, Maiorem esse causam ad felicitatem eam quæ est ex nobis, ea quæ ex rebus oritur, Animæ, inquit, bonum quid est aliud quàm firma ac stabilis bona carnis constitutio, & spes fide digna quòd ea sic futura sit? At vero Plato philosophus finem dicit esse duplicem. Vnum quidem, id quod est participabile & primum in ipsis formis, quod quidem nominat bonum. Alterum autem id quod est illius particeps, & quæ ab eo proficiscitur accipit similitudinem, quod quidem est in hominibus qui virtutem & veram philosophiam sibi vendicant. Quare Cleāthes quoq. in secundo de voluptate, dicit Socratem vbiq. docere, eundem esse virum iustum & beatum. Et eum execrari qui primus diuisit iustum ab vtili, vt qui rem fecerit impiam. Reuera enim sunt impii, qui vtile à iusto quod est ex lege separant. Ipse au-

F tem Plato dicit beatitudinem, quæ est εὐδαιμονία, esse, bene habere Dæmonem. Dici autem Dæmonem principalem animæ nostræ partem. Beatitudinem autem, esse

εὐαρέστησιν.

εὐεστὼ quid

περιμαχητότατον.

κατάπληξιν

ἀτυφίαν.

perfectißimum bonum & plenißimum. Aliquando autem vocat vitam sibi con- A
sentientem & conuenientem. & nonnunquam id quod est ex virtute perfectißi-
mum. Id autem ponit in scientia boni, & in ea quæ est cum Deo similitudine. simi-
litudinem pronuncians esse iustum & sanctum cum prudentia. An non sic quidem
ex nostris, ad imaginem quidem statim in ortu accepisse hominem, ad similitudi-
nem autem per perfectionem postea esse accepturum intelligunt. Iam verò docens
Plato hanc similitudinem viro bono futuram esse cum humilitate, illud vtique in-
terpretatur, Omnis qui seipsum humiliat, exaltabitur. Dicit itaq. in legibus. Deus
quidem certè, vt vetus est oratio, tenens principium & medium & finem vniuer-
sorum, recta pergit secundum naturam circumiens. Eum autem semper consequi-
tur iustitia, vltrix eorum qui à lege diuina deficiunt. Vides quo modo ipse quoque B
legi diuinæ inducit religionem. Subiungit itaque. Cui qui beatus quidem est futu-
rus, adhærens, sequitur humilis & moderatus. Deinde cum his ea quæ sunt conse-
quentia coniunxisset, & timore adhibito admonuisset, subiungit. Quænam est
ergo actio Deo amica & consentiens? Vna, & quæ vnum quidem verbum habet
vetus, nempe quod simili quidem quod est moderatū, simile fuerit amicum: Quæ
sunt autem immoderata, neque sibi inuicem, neque moderatis. Hac itaque ratio-
ne noster temperans est Deo amicus. est enim similis. Qui non est autē temperans,
similis & diuersus. Hòc autem vetus decretum esse dicēs, eam quæ à lege ad ipsum
peruenit, doctrinam tacite significauit. Et in Theæteto, cum mala circa mortalem
naturam & hunc locum necessario circumcursare dedisset, subiungit. Quare opor C
tet tentare hinc illuc fugere quàm celerrimè. Fuga autem est, Deo quoad eius fieri
potest aßimilatio. Aßimilatio autem, iustum & sanctum fieri cum prudentia. Et
Speusippus Platonis ex sorore filius, dicit beatitudinē esse perfectum habitum in
iis quæ sunt secundum naturam. aut habitum bonorum. quam constitutionem
omnes quidem homines appetere: coniectare autem bonos molestiæ & conturba-
tionis vacuitatem fuerint autem virtutes effectrices fœlicitatis. Xenocrates vero
Chalcedonensis definit beatitudinem, propriæ virtutis poßeßionem, & eius quæ
ei inseruit facultatis. Deinde vt in quo quidem sit, videtur dicere animam vt autē
à quibus, virtutes. Vt autem ex quibus tanquàm partibus, bonas actiones, & ho-
nestos habitus, & affectiones, & motus, & habitudines, vtpote quod non sine his D
sint ea quæ sunt corporis & externa Xenocratis enim familiaris Polemo, videtur
velle beatitudinem esse sufficientiam omnium bonorum, vel plurimorum & ma-
ximorum. Decernit itaque sine virtute quidem non futuram vnquam beatitudi-
nem. absque bonis autem corporis & externis, virtutem esse sufficientem ad bea-
titudinem. Et hæc quidem sic habeant. Quæ autem dicuntur aduersus eas quæ di-
ctæ sunt sententias, dicentur suo tempore. Nobis autem est propositum peruenire
ad finem minimè finiendum, mandata, hoc est Deum, sequentibus, & ex eis, sine
reprehensione, & scienter, per diuinæ voluntatis cognitionem viuentibus. Recte
autem rationi seu vèrbo, quoad eius fieri potest, aßimilatio, est finis, & in perfe-
ctam adoptionem per filium restitutio, Patrem semper glorificans per magnum E
Pontificem. qui nos fratres & cohæredes dignatus est appellare. Et Apostolus qui-
dem breuiter finem describens in epistola ad Romanos, dicit, NVNC autem libe-
rati à peccatis, Deo autem seruientes, habetis fructum vestrum in sanctificationē.
finem autem, vitam æternam. Cùm autem spem nouisset duplicem, vnam quidem
quæ expectatur, alteram vero quæ minis intenditur, iam finem docet fidei restitu-
tionem. PATIENTIA enim, inquit, probationem: probatio verò spem. Spes au-
tem non confundit. quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiri-
tum sanctum, qui datus est nobis. Propter quam charitatem est etiam in spem re-
stitutio, quam requiem dicit alibi nobis esse repositam. Similia etiam inueneris
apud Ezechielem quæ sic habent. Anima peccans ipsa morietur. &, Vir qui fuerit F
iustus, & fecerit iudicium & iustitiam, supra montes non comœdit, & suos oculos

Ad imaginē, & similitudinē Dei esse creatum hominē: quomodo intelligendū sit, Luc. 14. & 18.

Rom. 6.

Rom. 5.

Ezech. 18.

non

A non sustulit ad idola domus Israel; & vxorem proximi sui non polluit. & ad vxorem in tempore immunditiei suæ non accessit. Non vult enim semen hominis probro ac vituperio affici. Et virum, inquit, non male afficiet. pignus debitoris reddet, raptum non rapiet. Panem suum dabit esurienti. & plura habendi cupiditatem non sumet. ab iniquitate auertet manum suam. Verum faciet iudicium inter virum & proximum. in iustificationibus meis ambulabit, & iustificationes meas custodiet. Ad faciendam veritatem est iustus. vita viuet, dicit Adonai Dominus. Et Esaias, eum quidem qui credidit, ad vitæ honestatem, eum autem qui est cognoscendi potestate præditus, ad scientiam adhortans, ostendens non esse eandem hominis & Dei virtutem, sic inquit. QVAERITE Dominum, & in inuenien

πλεονασμός.

Esa.55.

B do ipsum inuocate. Quando autem vobis appropinquauerit, relinquat impius vias suas, & conuertatur ad Dominum, & misericordiam consequetur. Vsque ad, Cogitata vestra à cogitatione mea. Nos ergo ex præclari Apostoli sententia, ex fide spem iustitiæ expectamus. In Christo enim neque circumcisio aliquid valet, neque præputium. sed fides quę per dilectionem operatur. Cupimus autem vnumquemq; vestrum eandem ostendere solicitudinem ad expletionem spei, vsque ad illud, secundum ordinem Melchisedec factus Pontifex in æternum. Paulo quoque similia dicit Sapientia quæ est omni virtute plena. Qui autem me audit, habitabit in spe confidens. Spei enim restitutio. Spes dicta est æquiuocè. Propterea huic dictioni, Habitabit, pulcherrimè adiecit, Confidens, ostendens eum qui est huiusmodi, re-

Gal.6.
Heb.7.

C quieuisse, recepta ea spe quam sperabat. Quare etiam subiungit, Et quiescet securè ab omni malo. Apertè autem dicit Apostolus in priori ad Corinthios. IMITATORES mei estote, sicut & ego Christi. vt illud efficiatur. Si vos mei, ego autem Christi, vos ergo estis Christi imitatores, Christus vero Dei. Deo ergo assimilari, vt quoad eius fieri potest, fiat quis iustus & sanctus cum prudentia, statuit esse scopum fidei. finem autem, eam quæ fit propter fidem promissi restitutionem. Ex his ergo, fontes eorum qui de fine decreuerunt, quos prius diximus, scaturiunt. Sed de his quidem satis est. Quoniam autem voluptas & cupiditas videtur cadere in matrimonium, de his quoque tractandum est. Est ergo matrimonium, prima legitima viri & mulieris coniunctio, ad liberorum procreationem. Menander itaque

1.Cor.11.

Finis Christiano homini quis.

de Matrimonio.

D Comicus, Ad seminandos liberos tibi, inquit, meam trado filiam. Quærimus autem an sit vxor ducenda, quod quidem est ex iis quæ dicta sunt aliquo modo referri ad aliquid. Est enim alicui ducenda vxor. quod quidem est ac si dicas, aliquo modo se habenti. & aliqua vxor ducenda, & quæ aliquo modo se habeat. Neque enim est vxor ducenda cuilibet, neque semper. sed tempus quoque est, in quo conuenit. & persona cui conuenit. & ætas ad certum vsque terminum. Neque ergo est cuilibet vxor ducenda neque semper. Sed neque omnino & impudenter ac temere sed ei qui aliquo modo se habet, & qualis, & quando oportet, & liberorum gratia, & ea quæ est in omnibus similis, & non vi aut necessitate virum amanté diligit. Vnde dicit Abraham, de vxore, vt quæ soror esset, considerans. Mihi soror est ex patre,

Matrimoniũ nõ esse omnibus necessarium.

Gen 2.

E sed non ex matre. fuit autem mihi quoque in vxorem. docens eas quæ ex eadem matre natæ sunt, non esse ducendas vxores. Paucis autem hanc persequemur historiam. Plato ergo matrimonium collocat in bonis externis, astruens nostri generis immortalitatem, & quandam filiorum perpetuitatem, quæ filiis veluti lampas traditur. Democritus autem repudiat matrimonium, & procreationem liberorum, propter multas quæ ex ipsis oriuntur molestias, & quod abstrahant ab iis quæ sunt magis necessaria. Ei autem Epicurus quoque assentitur, & quicunque in voluptate molestiæque & doloris vacuitate bonum collocant. Præterea ex Stoicorum quidem sententia est indifferens, & matrimonium, & liberorum susceptio, ex Peripateticorum verò, bonum. Vt semel autem dicam, dogmata lingua tenus deducentes,

Sara fuit soror Abraham ex patre nõ ex matre.
Sorores ex patre & matre non ducebantur in vxores.
μεταλαμπαδευ ομιλίαν.

F voluptatibus seruierunt, alii quidem pellicibus, alii verò meretricibus, plurimi autem vtentes adolescentulis. Sapiens autem ille quaternio, in orto cum me-

βουζύγιον. retrice, factis voluptatem gloria afficiebat. Non ergo eam quæ est de boue iun- A
Ea est auté quæ dicit, maledictus qui arat in boue & in asino, vt puto. gendo effugerint execrationem, qui cum sibi aliqua non conferre iudicent, alios
ea hortentur facere, vel contrà. Hoc breuiter scriptura significauit, dicens, Quod
odio habes, alii ne feceris. Cæterum qui matrimonium approbant, Nos, inquiunt,
matth. 7. fecit natura aptos ad matrimonium. vt liquet ex compositione corporum masculorum & fœminarum. & frequenter illud acclamant, Crescite & multiplicamini.
Si autem hæc quoque ita se habent: ipsis tamen turpe videtur, quod homo quem
Deus est architectatus, fit animantibus brutis intemperantior, quæ cum multis &
impudenter non congrediuntur, sed cum vno & quod est eiusdem generis. cuiusmodi sunt columbæ, & palumbes, & genus turturum, & quæ sunt his similia. Præterea, inquiunt, qui caret liberis, est ea perfectione defectus quæ est secundum na- B
turam, vt qui suum successorem in suum locum non substituerit. Perfectus enim
est qui ex seipso fecit similem. vel potius quando illum idem fecisse viderit hoc est,
quando in eandem peruenerit naturam filius cuius est qui eum genuit. Est ergo
omnino vxor ducenda, & patriæ causa & liberorum succesionis, & mundi, quantum est in nobis, perfectionis. Nam alicuius etiam matrimonii miserentur poëtæ,
ἀμφιθαλεῖ. quod est semiperfectum & caret liberis. beatum auté ducunt id quod floret & germinat vndiquaque. Morbi autem corporis maximè indicant necessarium esse matrimonium. Vxoris enim cura, & assidua eius perseuerantia, videtur aliorum necessariorum & amicorum tantum superare tolerantiam, quanto ea mutua doloris
συμπαθείᾳ. consensione & misericordia antecellit, & vult omnium maxime lubéter assidere. C
Et reuera ex scripturæ sententia est necessaria adiutrix. Menander itaque Comicus
cum matrimonium esset insectatus, alia etiam vtilia opponens, respondet ei
qui dixerat.

Affectus in rem sum ego
Non bene, sinistre eam nam tu quidem capis.
Deinde subiungit.
Grauia fuerant & molesta quæ tibi
Vides in ipso sed bona non aspicis.

Et quæ deinceps sequuntur. Fert autem opem quoque matrimonium iis qui ætate D
processerunt, vt quod exhibeat vxorem curam gerentem, & alat qui ex ea suscepti
κλάδοις. pti sunt liberos, vt in senectute parétes suos nutriant.
Viro autem gloriæ, Qui fiet in terra, ei fuerint filij.
Vt subera atque imo ex profundo rete, agent,
κλωστῆρα. Et quæ plagas seruant lino, ex Tragici Sophoclis sententia. Non permittunt auté
Legislatores maximos magistratus gerere iis qui vxorem non duxerint. Iam vero
Laconum Legislator, non solum pœnam imposuit ei qui vxorem non duxisset, sed
etiam ei qui vnam tantum, & ei qui duxisset serius, & ei qui solus viueret. Præclarus autem Plato iubet vxoris quoque alimentum publico pendere ærario, eum qui
vxorem non duxisset, & sumptus quos oportet dare magistratibus. Si enim ductis E
vxoribus liberos non susceperint, quod in eis quidem situm est hominum raritatem inuehent, & ciuitates dissoluent, & qui ex eis constat ornatum. Est auté eiusmodi eorum impietas qui diuinam dissoluunt generationem. Iam vero est ignaui
& imbecilli animi fugere conuictum & vitæ consuetudinem cum vxore & liberis. Cuius enim est amisio malum, eius omnino possesio bonum est. Ita autem se
habet etiam in reliquis. Atqui liberorum amisio, inquiunt, est ex supremis malis.
Filiorum ergo possesio, bonum est. Quod si ita est, etiam matrimonium.
Absque genitore (inquit) nunquam fuerit filius.
Nec absque matre filij conceptio.
Patrem, uir ut matrem, efficit coniugium. F
Maximum itaque votum statuit Homerus, virum & familiam, sed non absolutè,
verum

A verum cum bona consensione & concordia. Nam aliorum quidem matrimonium in voluptate consentit & delectatione: Eorum autem qui philosophantur matrimonium, deducit ad eum qui est in Verbo consensum, quod non formam sed mores permittit ornare mulieribus, & præcipit maritis, ne vtantur vxoribus tanquàm iis quæ amantur mulieribus, vnum scopum sibi proponendo vt corpori probrum afferant, sed ad totius vitæ auxilium, & optimam temperantiam, matrimonium vsurpent. Frumenti enim & ordei, vt arbitror, seminibus, quæ conuenientibus deiiciuntur temporibus, præstantior est ac pretiosior homo qui seminatur, cui omnia à natura producuntur. Atque illa quidem semina Agricolæ sobrii deiiciunt. Si quod sit ergo sordidum & spurcum
B studium, id est à matrimonio expurgandum, ne nobis probro dari possit, quod brutorum animantium congressus magis naturæ conueniat quàm humana coniunctio in ipso calore veneris. Nonnulla certe eorum quo tempore iubentur statim recedunt, relinquentia administrationi opificium. A tragicis autem scriptum est Polyxenam, etsi interficeretur, moriendo tamen magnam adhibuisse diligentiam vt honeste caderet Illa tegens mares quæ haud licuit cernere. Fuit autem illi quoque calamitas matrimonium. Succumbere itaque & cedere vitiis & animi perturbationibus est extrema seruitus. Sicut ea certè vincere, sola est libertas. Diuina itaque scriptura, eos qui præcepta transilierunt, dicit esse venundatos alienigenis. hoc est, peccatis quæ naturæ non conueniunt, do-
C nec conuersi agant pœnitentiam. Conseruandum est ergo matrimonium, tanquam sacra aliqua statua, mundum ab iis quæ polluunt, vtpote qui à somno quidem expergiscamur cum Domino, eamus autem dormitum cum gratiarum actione, & oremus.

Cumque cubile tenet, lux & cum fulserit alma.

Tota nostra vita Dominum testantes. Pietatem quidem ac religionem anima possidentes. temperantiam autem etiam vsque ad corpus deducentes. Deo enim re vera gratum est, à lingua ad opera traducere moderationem. Ad impudentiam autem via est turpis sermo. & vtriusque finis est turpium rerum perpe- αἰσχρολογία sed lego. αἰσχροποιία.
D tratio. Quòd autem consulat scriptura vxorem ducere, & nec à coniugio vnquam permittat discedere, legem apertè constituit. Non dimittes vxorem, præterquàm propter fornicationem. Adulterium autem existimat coniungi matrimonio, viuo altero ex separatis. A suspicione autem & criminatione alienam ostendit vxorem, eo quòd non ornetur ac cometur plusquàm sit decorum, assiduè attendendo precibus & orationibus, multos autem domus exitus custodiat: à sui autem aspectu, quoad eius fieri potest, excludens eos qui ad eam non attinent, ducendo domus custodiam intempestiuis nugis conducibiliorem. QVI autem dimissam accipit vxorem, mœchatur, inquit. Si quis enim dimiserit vxorem, mœchatur ipsam, hoc est, cogit eam mœchari. Non solum

Vxorem dimittere non licet, nisi fornicationis causa: quomodo intelligendum.

Marc. 10 Luc. 16.

E autem qui dimisit, est eius causa, sed etiam qui eam suscepit, præbens mulieri peccandi occasionem. Si enim non suscipiat, reuertetur ad virum. Quid verò lex? Ad reprimendam ad vitia propensionem, iubet de medio tolli, eam quæ adulterata, & adulterii fuerit conuicta. Si autem fuerit vxor Sacerdotis, iubet eam igni tradi. Obruitur autem adulter quoque lapidibus, sed non in eodem loco, ne mors quidem sit eis communis. Neque verò lex cum Euangelio pugnat, sed ei consentit. Quidni enim, cùm sit vtriusque vnus suppeditator Dominus. Quæ enim est fornicata, viuit quidem peccato, sed mortua est mandatis. Quæ autem ducta est pœnitentia, vt quæ sit regenerata per vitæ conuersionem, habet vitæ regenerationem. mortua quidem vetere for-
F nicatrice, in vitam autem rursus ingressa ea quæ genita est per pœnitentiam.

Ezech.18. Iis quæ dicta sunt fert ſpiritus teſtimonium dicens per Ezechielem. NOLO A
mortem peccatoris, ſed vt conuertatur. Iam verò obruuntur lapidibus, vt qui propter duritiem cordis ſint legi mortui, cui non paruerunt. Sacerdotis autem vxori augetur ſupplicium, quia cui plus datum eſt, plus ab eo exigetur. Terminetur hic quoque ſecunda quæ στρωματεὺς dicitur oratio, propter prolixitatem capitum & multitudinem. B

SECVNDI LIBRI STROMATVM FINIS.

Clementis

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATEON LIBER TERTIVS.

AC Valentiniani quidem, qui ab alto ex diuinis produ-
ctionibus deduxere coniugationes, acceptum habent
matrimonium. Basilidis autem sectatores, cum interro
B gasſent, inquiunt, Apostolinum sit melius vxorem non
ducere, dicunt respondisse Dominum. NON OMNES ca
piunt verbum hoc. Sunt enim Eunuchi alij quidem ab Matth. 19.
ortu, alii verò à necesſitate. Hoc dictum autem sic inter
pretantur. Quidam ex quo nati sunt naturaliter fœmi-
nam auerſantur, qui quidem hac naturali vtentes con
temperatura, rectè faciunt si vxorem non ducant. Hi, inquiunt, Eunuchi sunt ex
quo nati sunt. Qui autem sunt à necesſitate, ii sunt theatrici exercitatores, qui vt
sibi bonam famam & gloriam attrahant, se continent. Qui autem exci si sunt im
C pellente aliqua necesſitate, Eunuchi facti sunt per necesſitatem.. Qui itaq; Eu-
nuchi fiunt per necesſitatem, non fiunt Eunuchi per verbum seu rationem. Qui
autem regni cœlestis gratia seipsos castrarunt, propter ea, inquiunt, quę ex matri
monio eueniunt, cogitationem hanc suscipiunt, in necessarius rebus cõparandis
veriti negotia. Et illud Melius est nubere quàm vri, aiunt dicere Apostolum. Ne
animã tuam in ignẽ iniicias, noctu & interdiu resistens, & timens ne à cõtinẽtia 1. Cor. 7.
excidas. Nã cum in resistendo occupata fuerit anima, à spe est diuisa. Apprehende
ergo, inquit his verbis Isidorus in Moralibus, robustam mulierem, ne à Dei gra
tia auellaris, & cũ ignem in semine excreueris, cũ bona ores conscientia. Quãdo
autem, inquit, tua gratiarum actio inciderit in petitionẽ, & destiteris deinceps, τὴν ἀνευχαριστίαν.
D non rectè agere, sed nõ errare, duc vxorem. Sed est aliquis iuuenis, vel pauper, vel
ad venerẽ procliuis, & non vult verbo seu rationi cõuenienter vxorẽ ducere, is
à fratre ne separetur dicat. Ingressus in sancta, nihil possum pati. Sed si habeat su- ὑπόνοιαν κατὰ λόγον.
spicionem, dicat, Frater impone mihi manum, vt non peccem, & accipiet auxiliũ
tam quod mente potest percipi quàm sensile. Velit tantum quod bonum est pete
re, & assequetur. Nõnunquam autem ore quidem dicimus. Nolumus peccare,
cogitatio autem nostra defixa est in peccato. Qui est eiusmodi, propter metum
quod vult non facit, ne ei imponatur suppliciũ. Humanitas autẽ habet quędã ne
cessaria & solum naturalia. Quòd indumẽtis egeat, habet & necessariũ & natu
rale, est autẽ res venerea naturalis, sed nõ necessaria. Has voces adduxi ad repre- Res venerea na
E hẽdendum Basilidianos qui nõ rectè viuunt, vel vt qui peccãdi potestatẽ habeãt turalis quidem
propter perfectionẽ, vel omnino quidem natura salui futuri sint, & si peccent, est. sed non ne-
propter innatã electionem, quoniam nec hæc quidẽ eis facere concedunt eorum cessaria.
dogmatis primi parentes. Ne ergo Christi nomen suscipientes, & iis qui sunt in
gentibus intẽperantisſimi incõtinentius viuentes, nomini maledictum inurant.
Qui enim sunt eiusmodi, Pseudapostoli, operarii dolosi, vsq; ad illud. Quorum
finis erit secundum opera eorum. Est ergo continentia, corporis despicientia cõ 2. Cor. 11.
uenienter pactis conuentis cum Deo initis. Nõ solum enim in rebus venereis, sed
etiã in aliis quæ anima perperam concupiscit, non contenta necessariis, versatur Votum castita
continentia. Est autem & in lingua, & in acquirendo, & in vtendo, & in concupi tis.
F scendo continentia. Non docet autem ea solummodo esse temperantes, siquidẽ
præbet nobis temperantiã, vt quæ sit diuina potestas & gratia. Dicendum est er-
go quid nam nostris videatur, de eo quod est propositum. Nos quidẽ castitatem,

& eos quibus hoc à Deo datum est, beatos dicimus; monogamiam autem & quę A
castitas. consistit vno solum matrimonio, honestatē admiramur, dicētes tamen oportere
Monogamia. aliorum misereri, & alterum alterius onera portare, ne quis cum rectè stare vi-
deatur, ipse quoque cadat. De secundis autē nuptiis, Si vraris, inquit Apostolus,
Polygamia. iungere matrimonio. Qui autē à Carpocrate descendunt & Epiphane, censent
oportere vxores esse cōmunes, à quibus in nomē maximum emanauit probrum.
Hic autē Epiphanes, cuius etiā scripta feruntur, filius erat Carpocratis, & matris
Alexādrię nomine, ex patre quidē Alexādrinus, ex matre verò Cephaleneus. Vi-
xit autem solum septemdecim annis, & Samæ, quę est vrbs Cephaleniæ, vt Deus
est honore affectus; quo in loco templum ex ingentibus lapidib. altaria, delubra, B
musæum, ædificatum est & consecratum, & cum est noua Luna, cōuenientes Ce
phalanei, natalem in Deos relationem Epiphani sacrificant, libantq; & cōuiuan
tur, & hymnos canunt. A patre autem didicit & orbem disciplinarum, & Plato-
nis philosophiā. Fuit autē auctor & princeps monadicę cognitionis. A quo etiā
profluxit hæresis eorum qui nunc sunt Carpocratianorum. Is ergo dicit in libro
Carpocrates de Iustitia, iustitiā Dei esse quandam cum ęqualitate cōmunionem. Aequale qui
dem certè cœlum vndiquaque extensum, totam terram cōtinet in orbem, & nox
ex æquo stellas omnes ostendit, & diei auctorem & lucis patrem, Solem, Deus ex
alto æqualem effudit omnibus qui possunt aspicere. Illi autem omnes cōmuniter
respiciunt, quoniam non discernit diuitem vel pauperem vel populi principem, C
insipientes & sapientes, fœminas & masculos: liberos, seruos. Sed neque secus fa
cit in brutis. Cum autem omnibus animantibus æque ipsum cōmunem effuderit
bonis & malis, firmam ac solidam efficit iustitiam, cum nemo possit plus habere,
neque auferre à proximo, vt ipse illius lucem habeat duplicatam. Sol facit omni
bus animantibus cōmunia exoriri nutrimenta, cōmuni iustitia ex æquo data om
nibus, & ad ea quæ sunt huiusmodi similiter fit genus boum, vt boues, & suum,
vt sues, & ouium, vt oues & reliqua omnia. Iustitia enim in iis apparet commu
nitas. Deinde per communitatem omnia similiter seminantur in genere, & cō
mune nutrimentum apertum est humi pascentibus iumentis omnibus, & omni-
bus ex æquo, vt quod nulla lege teneatur, eius autem qui donat iubentis in- D
peditatione, conuenienter iusteque adsit omnibus. Sed neque habent scrip-
tam legem generationis, esset enim abolita. Ex ęquo autem seminant & ge-
nerant, habentia innatam à iustitia communionem. Ex æquo communiter
omnibus, oculum ad videndum, creator & pater omnium, sua iustitia legem
ferens, præbuit, non discernens fœminam à masculo, non id quod est rationis
particeps ab experte rationis, & vt semel dicam, nullum à nullo, æqualitate au-
tem & cōmunitate visum similiter diuidens, vno iussu omnibus est largitus. Le
gens autem inquit, hominum, cum ignorationem castigare non possent, contra
leges facere docuerunt. Legum enim proprietas dissecuit diuinæ legis cōmunio
Rom. 7. nem, & arrodit non intelligens, dictum Apostoli dicentis, PER legem peccatum E
cognoui. Et meum & tuum dicit subiisse per leges, vt quæ non amplius cōmuni-
ter fruantur (sunt enim cōmonia) neque terra, neque possessionibus, sed neque
matrimonio. Fecit enim vites cōmuniter omnibus, quæ neque passerem, neque
furem abnegant, & frumentum similiter, & alios fructus. Violata autem cōmu-
nio, & æqualitas genuit furem pecorum & fructuum. Cum ergo Deus cōmuni-
ter omnia fecisse homini, & fœminam cum masculo cōmuniter coniunxisset, &
omnia similiter animantia conglutinasset, pronuntiauit iustitiam, communio-
nem cum æqualitate. Qui autem sic nati sunt, communionem, quæ eorum cōci-
liat generationem abnegauerunt. Et dicit, si vnam dicens habeat, cum omnium
possint esse participes, sicut reliqua fecit animantia. Hæc cum his verbis dixisset,
subiungit rursus his verbis. Intensam enim & vehementiorem ingenerauit ma- F
sculis cupiditatem ad generis perpetuitatem, quam nec lex, nec mos, nec aliquid
aliud potest abolere. Est enim Dei decretum. Et quomodo amplius hic in nostra
examinetur

A examinetur oratione, cum legē & Euangelium per hæc apertè destruat. Illa enim
dicit, Non mœchaberis, hoc autem dicit: Quicunque respicit ad concupiscentiam Exo.20.
iam mœchatus est. Illud enim, Nō concupisces quod à Lege dicitur, ostendit vnū
esse Deum, qui prædicatur per Legem & Prophetas & Euangelium. Dicit enim, Matth.5.
Non concupisces vxorem proximi tui. Proximus autem nō est Iudæus Iudæo. Fra- Deut.5.
ter enim est, & eundem habet spiritum. Restat ergo vt propinquum dicat eum qui
est alterius gentis. Quomodo autem non propinquus, qui potest spiritus esse parti
ceps? Non solum enim Hebræorum, sed etiam gentium pater est Abraham. Si au-
tem quæ est adulterata, & qui in eam fornicatus est, capite punitur: clarum est vti
que præceptum quod dicit, Non cōcupisces vxorem propinqui tui, loqui de Gen
B tibus, vt cum quis ex Lege & ab vxore proximi & à sorore abstinuerit, apertè au-
diat à Domino, EGO autē dico non concupisces. Additio autem huius particulæ,
Ego, ostendit præcepti operationem esse magis. Quòd autem cum Deo bellum ge
rat Carpocrates & Epiphanes in eo qui vulgo iactatur libro de Iustitia, patet ex eo
quod subiungit his verbis: Hinc vt qui ridiculum dixerit, legislatoris hoc verbum
audiendum est, Non concupisces, & vt magis ridiculè diceret. Res, inquit, proxi
mi tui. Ipse enim qui dedit cupiditatem, vt quæ contineat generationem, iubet eā
auferre, eam à nullo animali auferens. Illud autem, Vxorem proximi tui, com mu
nionem cogens ad proprietatem, dixit adhuc magis ridiculè. Et hæc quidē dogma-
ta constituunt egregii Carpocratiani. Hos dicunt & aliquos alios similium malo-
C rum æmulatores, ad cœnas conuenientes (neque enim dixerim agapen eorum con
gressionem) viros simul & mulieres, postquam satietate venerem excitante exatia
ti fuerint, lumine amoto quod eorum fornicatoriam hanc iustitiam pudore affi-
ciebat, auersa lucerna coire quomodo velint, & cum quibus velint, meditatos au
tem in eiusmodi agape communionem, interdiu iam, à quibus velint mulieribus,
exigere Carpocrateæ (diuinæ enim nefas est dicere) legis obedientiam. Has leges,
vt sentio, ferre oportuit Carpocratem, canum & suum & hircorum libidinibus.
Mihi autem videtur Platonem quoque male audiisse in Republica, dicētem opor
tere esse communes omnium vxores, vt qui diceret eas quidem quæ nondum nu-
D psisserant, esse communes eorum qui essent petituri, quemadmodum theatrum
quoque est commune spectatorum, esse autem vnamquamque vniuscuiusque qui
præoccupasset, & non amplius communem esse eam quę nupsisset. Xanthus autem Xanthus.
in iis quæ inscribuntur Magica, coëunt autem, inquit, Magi cum matribus & fi-
liabus & fas esse coire cum sororibus, & communes esse vxores nō vi & clam, sed
vtrisque consentientibus, cum velit alter ducere vxorem alterius. De his & simili-
bus hæresibus existimo Iudam Propheticè dixisse in epistola: Similiter quidem hi Iudæ Apostoli epistola.
quoque somniantes, non enim re vera ad veritatem se applicant, vsque ad illud. Et
os eorum loquitur superba. Iam verò si & ipse Plato & Pythagorei, sicut etiam
postea Marcionistę, malam existimarunt esse generationem, longè abfuit vt com-
E munes ipse poneret vxores. Sed Marcionistæ quidem dicunt malam esse naturam,
ex mala materia & à iusto factam opifice ac creatore. Qua quidem ratione nolen-
tes implere mundum qui factus est à creatore, volunt abstinere à nuptiis, resisten-
tes suo creatori, & contendentes ad bonum qui vocauit, sed non ad eum qui, vt di
cunt, Deus est alio modo. Vnde cum nihil hic velint relinquere proprium, nō sunt
ex electione & ex instituto continentes, sed propter odium conceptum aduersum
eum qui creauit, nolentes iis vti quæ ab ipso sunt creata. Sed hi quidem qui, pro-
pter impium quod aduersus Deum gerunt bellum, emoti sunt ab iis cogitationi-
bus quæ sunt secundum naturam, Dei longanimitatem contemnentes & benigni
tatem, etsi nolunt vxorem ducere, cibis tamē vtuntur creatis, & aërem respirant
creatoris, vt qui & eius sint opera, & in iis quæ sunt eius permaneant & nouam
F quandam & alienam, vt aiunt, annūciant cognitionem, etiam si hnc nomine, mun
di Domino deberent agere gratias, quòd hic acceperint Euangelium. Sed aduer-
sus eos quidem cum de Principiis tractabimus, accuratissime differemus. Philoso-

phi autem quorum mentionem fecimus, à quibus cum malam esse generationem impie didicissent Marcionistæ, tanquam suo dogmate gloriantur, non eam volunt esse natura malam, sed anima quæ id quod verum est tradidit. Animam enim quæ est diuina, in hunc mundum deducunt tanquam in locum supplicii. Oportet autē animas in corpus immissas expiari ex eorum sententia. Non conuenit autem amplius hoc dogma Marcionistis, sed iis qui censent in corpora intrudi, & iis alligari, & appropinquare animas. Aduersus quos fuerit aliud dicendi tempus, quando de anima tractabimus. Videtur itaque Heraclitus, maledictis insequi generationem. Quoniam autem, inquit, nati volunt viuere, & mortes habere, vel potius quiescere, filios quoque relinquunt vt mortes fiant. Clarum est autem cum eo conuenire Empedoclem quoque dicentem. B

ἐνσωματοῦσθαι
ἐνδεῖσθαι
μεταγγίζεσθαι
μόροι

Defleui & luxi, insolita est cum regio uisa. Et amplius.
Mortuus nam ex uiuis fecit, mutansque uicissim. Et rursus.
Hei mihi quàm infelix hominum genus atque misellum,
Litibus ex quantis prognati & planctibus estis.

Dicit autem Sibylla quoque.

Mortales homines, caro qui tantum, & nihil estis.

Similiter atque Poëta qui scribit.

Haud homine infœlix tellus mage quidquam alit alma.

Quinetiam Theognis malam ostendit esse generationem, dicens hoc modo. C

Optima non nasci res in terrestribus esset,
Nec nitidi Solis luce micante frui.
Ex templo aut natum transferre se ad hostia Ditis.

His autem consequentia scribit quoque Euripides Poëta tragicus.

Nam nos oporteret conuentu in celebri
Deflere natum, ut ueniat qui ad tot mala.
Ast mortuum, cuique à malis data est quies,
Lætos domo lætis efferre canticis. Et rursus.
Quis nouit an uiuere quidem siet mori.
Siet mori autem uiuere? D

Idem quod hi, videtur Herodotus quoque inducere dicētem Solonem. O Crœse, quiuis homo nihil est aliud quàm calamitas. Iā verò de Cleobide & Bitone fabula apertè nihil vult aliud quàm vituperare quidē generationē, laudare autem mortē.

Et qualis folium, est hominum generatio talis

Ait Homerus. Plato autem in Cratylo, Orpheo tribuit id quod dicitur, quòd anima puniatur in corpore. Etenim nonnulli ipsum dicunt esse monimentum animæ, vt quæ in præsentia sit sepulta, & quoniam id significat quę significat anima, ideo rectè appellari σῆμα. Videtur quidem certè Orpheus hoc nomen maximè imposuisse, vt quæ eorum propter quæ luit, luat pœnas. Operæpretium est autem meminisse etiam eorum quæ dicit Philolaus. Sic enim dicit hic Pythagoreus. Testantur autē veteres quoque Theologi & Vates, quòd propter aliqua luenda supplicia anima coniuncta sit corpori, & in eo tanquam in aliquo monimento sit sepulta. Quinetiam Pindarus de iis quæ sunt in Eleusine mysteriis loquens, infert. Beatus, qui cum illa sub terra viderit communia, nouit quidem vitæ finem, nouit autem datum Iouis imperium. Et Plato consequenter in Phædone non veretur hoc modo scribere. Porrò autem hi nobis his constitutis mysteriis, non aliquid aliud etc. vsque ad. Et cum Diis habitatione. Quid verò cum dicit. Donec corpus habuerimus, & confusa nostra fuerit anima: cum eiusmodi malo, illud quod desideramus, nunquam satis possederimus: an non significat generationem esse causam maximorum malorum. Iam verò in Phædone quoque attestatur. Euenit enim vt qui rectè philosophantur, non animaduertantur ab aliis in nullam rem aliam suū studium conferre, quàm vt emoriantur & sint mortui. Et rursus. Ergo hic quoque Philosophi

σῶμα ἀπὸ τοῦ σημαίνειν
a significando.

A Philosophi anima corpus maximè vilipēdit,& ab eo fugit, ipsa autem per se esse quærit. Nunquid autem cōsentit cum diuino Apostolo,qui dicit INFELIX ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius. Nisi forte eorum consensionē qui detrahuntur in vitium, corpus mortis dicit tropicè. Atque coitum quoque qui est principium generationis, vel ante Marcionem videtur Plato auersari in primo de Republica. Infert enim laudans senectutem. Velim scias quòd quo magis flaccescunt aliæ voluptates, eo magis studiorum ac doctrinæ cupiditates crescūt & voluptates. Et cum rei venereæ iniecta esset mentio Bona verba quæso, inquit. Ego verò libenter isthinc tanquam ab insano aliquo & agresti Domino effugi. Rursus dicit in Phædone, generationem maledictis insequens. Quæ ergo B de his in arcanis dicitur, hæc est oratio, quod nos homines sumus in custodia aliqua. Qui autem visi fuerint in vita sanctè agenda excelluisse, ii sunt qui ab iis qui dē quæ sunt in terra locis, tanquā à carcerib. liberantur & soluuntur, ad purā autem sursum veniunt habitationem. Sed tamē quāuis ita se habeat, rectè se gerentē ad ministrationem sentit & prouidentiā, & dicit. Nō oportet autem seipsum soluere & effugere. Et vt paucis dicam, non dedit Marcioni occasionem vt malā existimaret materiā, cum ipse piè de mundo hęc dixerit. Ab eo enim qui cōstruxit, habet omnia bona, à priori autē habitu, quæcunq; in cœlo fiunt grauia & iniusta, ea & ipsum ex illo habet, & efficit in animātibus. Adhuc autem subiungit C manifestius. Eorum autem ei causa est corporea cōtemperatura, quę coalita est cum ea quæ olim fuit natura, quoniam magnæ cōfusionis & perturbationis erat particeps, priusquā veniret in eum qui nunc est mundum. Nihilominus autem in legibus quoq; deflet humanum genus, sic dicens. Dii miserti hominū generis quod fuerat natum laboriosum, vt à laboribus conquiescerent, dierum festorū constituerunt eis vicissitudines. Et in Epinomide sic quoq; persequitur causas cur sint miserti, & sic dicit Ab initio ipsum esse genitum, esse graue cuilibet animanti. Primum quidem esse participem eorum quæ gestantur in vtero. Deinde ipsum nasci: & præterea nutriri & erudiri, per innumerabiles labores vniuersa fiunt, vt omnes dicimus. Quid verò, non Heraclitus generationem quoq; dicit D esse mortem? Pythagoras autē similiter atq; Socrates in Gorgia, cū dicit. Mors est quæcunque experrecti videmus; quæcunque autem dormientes, somnus. Sed de his quidem satis. Quando autem tractabimus de principiis, tunc & has repugnantias quas & tacitè significant Philosophi, & suis dogmatib. decernunt Marcionistæ, considerabimus. Cæterum satis dilucide ostensum esse existimo, externorum alienorumq; dogmatum occasiones, Marcionem ingratè & indoctè accepisse à Platone. Nobis autem procedat sermo de continentia. Dicebamus autem Græcos, cum haberent suspectam in vtendo difficultatem, in filiorum generationem multa dixisse: cum ea autem impiè excepissent Marcionitæ, eos fuisse ingratos in creatorem. Dicit enim tragœdia. *Impie*

E *Non nascier præstat homines quàm nascier,*
Dein filius acerbis cum doloribus
Eniti, enixa at stultos si pepererim,
Affligor improbos videns, cum nil iuuet.
Rursusque, si perdam bonos, salui at fiunt.
Mihi misellum cor timore liquitur,
Quid hoc verò boni? non sufficit unam
Perdere animam, nisi te afflictes amplius?

Et adhuc similiter.

F *Mihi fiet vetusque persuasio,*
Plantare filios nunquam hominem oportuit,
Dum cernit ad quæ illos gignimus mala.

In his autem quæ deinceps ſequuntur, malorum quoque cauſam euidenter redu A
cit ad principia, ſic dicens.

O qui miſer natus maliſque obnoxius
Editus homo es, uitæ tuæque miſeriam
Inde habuiſti, cœpit æther omnibus
Spiramen unde alens tradere mortalibus.
Mortalis ergo cum ſis, ne ſis immemor.

Rurſus autem his ſimilia ſic tradit.

Mortalium omnium beatus non fuit B
Quiſquam, moleſtia & nemo carens fuit.

Et deinde rurſus.

Heu generi humano quot & quanta accidunt,
Quot species malorum, neque finis datur.

Et adhuc ſimiliter.

Inter homines beatus quis perpetuo non eſt.

Hac itaque ratione dicunt etiam Pythagoreos abſtinere à reb. venereis. Mihi autem contra videntur vxores quidem ducere vt liberos ſuſcipiant, velle autem à venerea voluptate ſe continere poſt ſuſceptos liberos. Hac ratione myſticè vti fabis prohibet, nõ quòd ſit legumẽ flatũ excitans & cõcoctu difficile, & ſomnos C
efficiat turbulẽtos, neq; quod hominis capiti ſit aſsimilata, vt vult ille verſiculus.

Idem eſt nam fabam atque caput corrodere patris.

Fabæ, ſteriles reddunt mulieres. Sed potius quod fabæ, ſi comedantur, ſteriles efficiant mulieres. Theophraſtus quidẽ certè in libro de cauſis naturalib. fabarum ſiliquas, ſi ponantur ad radices arborum quæ nuper ſunt plantatæ, refert plantas exiccare. Quinetiã gallinæ domeſticæ quæ eas aſſiduè comedunt, efficiuntur ſteriles. Ex iis autem qui ab hæreſi aguntur, Marcionis quidem Pontici fecimus mentionẽ, propter ab eo ſuſceptã aduerſus Creatorem concertationem, vt qui mundanarum rerum vſum recuſet. Ei autem continentiæ cauſa eſt ſi modo eſt ea dicenda continentia, ipſe creator, cui ſe aduerſari exiſtimans, Gigas iſte cum Deo pugnans, eſt inuitus continens, D
in creaturam & Dei opus inuehens. Qui ſi vſurpent vocẽ Domini qui Dicit Philippo. SINE mortuos ſepelire mortuos ſuos, tu autem ſequere me. At illud cõſiderent quod ſimile carnis figmentum fert quoque Philippus, non habens cadauer infectum. Quomodo ergo cum carnem haberet, nõ habuit mortuum? Quoniã ſurrexit ex monimento Domini, quod vitia morte affecit, dixit autem Chriſto. Meminimus autem nefariæ quoque ex Carpocratis ſententia mulierũ cõmunionis. Cum autẽ de dicto Nicolai loqueremur, illud prætermiſimus. Cũ formoſam inquiunt haberet vxorem, & poſt Seruatoris aſſumptionẽ ei fuiſſet ab Apoſtolis exprobrata zelotypia, in medium adducta muliere, permiſit cui vellet eam nubere. Aiunt enim hanc actionem illi voci conſentaneam, quæ dicit, quòd car E
ne vti oporteat, eiuſque factum & dictum abſolutè & incõſideratè ſequẽtes, qui eius hæreſim perſequuntur, impudenter effuſeque fornicantur. Ego autẽ audio Nicolaum quidem nulla vnquam alia, quàm ea quæ ei nupſerat, vxore vſum eſſe, & ex illis liberis filias quidem conſenuiſſe virgines, filium autem permanſiſſe incorruptum. Quæ cum ita ſe habeant, vitii erat depulſio atque expugatio, in medium Apoſtolorum circumactio vxoris, cuius dicebatur laborare zelotypia, & continentia à voluptatibus quæ magno ſtudio parantur, docebat illud. Vti carne hoc eſt exercere carnem. Neque enim, vt exiſtimo, volebant cõuenienter Domini præcepto, duobus Dominis ſeruire, voluptati & Deo. Dicunt itaque Matthiam quoque ſic docuiſſe. Cum carne quidem pugnare, & ea vti, nihil ei impudicum largiendo ad voluptatem, augere autem animam per fidem & cognitio- F
nem. Sunt autem qui etiam publicam venerem pronunciant myſticam cõmunionem. Dicitur enim facere aliquid mali, operari, ſicut etiam aliquid boni facere, ſi

Matth. 8.

Matth. 6.

Matthiæ documentum.

A militer æquiuoce operari. Similiter autem cõmunio quoque, bonum quidem est
in communicatione pecuniæ, nutrimenti, & vestitus. Illi autem quamlibet rei
venereæ coniunctionem, impie vocauerunt communionem. Dicunt itaq; ex iis
quendam, cum ad nostram virginem vultu formosam accessisset, dixisse. Scriptũ
est. Da omni ad te petenti, illam autem honestè admodum respondisse, vt quæ nõ
intelligeret hominis petulantiam. At tu matrem conueni de matrimonio. O im
pietatem, etiam voces Domini ementiuntur isti intemperantiæ cõmunicatores,
fratresque libidinis, non solum probrum philosophiæ, sed etiam totius vitæ, qui
veritatem, quantum in eis situm est, adulterant ac corrumpunt, vel potius defo-
diunt, qui omnium hominum infelicissimi, carnis & coitus coniunctionem esse
B pronunciant sacram communionem, & eam existimant deducere ad regnũ Dei.
In fornices quidem & prostibula deducit hæc cõmunio, & eius cum eis partici
pes fuerint sues & hirci. In maiori autem spe apud eos fuerint, quæ præsunt lu-
panari meretrices, impudenter quoslibet qui volunt admittentes. Vos autem nõ
sic Christum didicistis, siquidem ipsum audistis, & in eo docti estis, quemadmo-
dum est veritas in Christo Iesu, vt deponatis quæ sunt secundum veterem cõuer Eph. 4.
sationẽ, veterem hominẽ qui corrumpitur secundum desideria deceptionis. Re-
nouamini autẽ spiritu mentis vestræ, & induatis nouum hominem qui creatus
est secundum Deum in iustitia & sanctitate veritatis, ad Dei similitudinem. Effi- Eph. 5.
C cimini ergo Dei imitatores, vt filii dilecti, & ambulate in dilectione, sicut Chri-
stus quoque dilexit nos, & tradidit seipsum pro nobis oblationem & hostiã Deo
in odorem suauitatis. Fornicatio autem, & omnis immunditia, vel auaritia, ne
nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos, & turpitudo & stultiloquium.
Et enim docens Apostolus meditari vel ex voce esse castos, scribit. Hoc enim sci-
tote quòd omnis fornicator, & cętera vsq; ad illud Magis autem arguite. Efflu
xit autem eis dogma ex quodam arcano, atque adeò afferam dictionem, matrẽ eo
rum intemperantiæ, & siue ipsi huius libri scriptionis fuere auctores, vide arro-
gantiam, si quidem de Deo mentiuntur propter intemperantiã, siue cum in alios
incidissent morbo præclari huius dogmatis laborarunt in peruersè audiuere. Ita
D autem se habet dictio. Vnum erant omnia. Postquam autem eius vnitati visum
est non esse solam, exiit ab eo inspiratio, & cum ea coniunctionem iniit & cõmu
nionem, & fecit dilectum. Ex hinc autem egressa est ab ipso inspiratio, cum qua
cum consuetudinem habuisset & coniunctionem, fecit potestates, quæ nec pos-
sunt videri nec audiri, vsque ad illud, vnamquamq; in nomine proprio. Si enim
hi quoque sicut Valentiniani, spiritales posuissent communiones, suscepisset for
te aliquis eorum opinionem. Carnalis autem probri communionem ad sanctam
extollere prophetiam, & eius qui desperat salutem. Talia autem statuunt. Prodi
ci quoq; assectæ, qui seipsos falso nomine vocant Gnosticos, seipsos quidem dicen
tes esse natura filios primi Dei. Nobilitate autem & libertate abutentes, viuunt
vt volunt. Volunt autem libidinose, se nulla re teneri arbitrati, vt Domini sabba
E ti, & qui sint quouis genere superiores, filii regales. Regi autem, inquiunt, lex Videtur tale
scripta non est. Primum quidem, quòd non faciant omnia quæ volunt. Multa. n. quid deesse.
eos prohibebunt etsi cupiant, & conentur. Quinetiã quæ faciunt, nõ faciunt vt Quæ falsa sint
reges, sed vt mastigiæ. Clanculum. n. cõmittunt adulteria, timẽtes ne deprehẽdan quę, dicunt ex
tur, & vitantes ne cõdemnentur & metuentes ne supplicio afficiantur. Quomo- his constat. pri
do autem res est libera intemperantia & turpis sermo? Omnis. n. qui peccat, est mum &c. vel id
seruus, inquit Apostolus. Sed quomodo vitam ex Deo instituit, qui seipsum præ cõsulto præter
buit dedititium cuiuis cõcupiscentiæ, cum dixit Dominus. Ego autem dico. Ne misisse videtur qua
concupiscas. Vult autem quis sua sponte peccare; & fert decretum vt adulteria dam breuitate
committat, voluptatibusq; & delitiis se expleat, & aliorum violet matrimonia? more Thucydi
F Cum aliorum autẽ qui in vitii peccant misereamur, si in externum mundum vene dis.
rint, qui in alieno nõ fuerint fideles, eis fides nõ habebitur. Afficit autẽ hospes ali 2. Pet. 2.
quis ciues contumelia, & eis iniuria facit, non autem vt peregrinus, vtens neces-

sariis,viuit,ciues non offendens? Quomodo autem cum eadem faciant quæ qui A
odio habentur gentibus, propterea quòd non faciant ea quæ edicta sunt legibus, nempe iniqui,& incontinentes,& auari,& adulteri dicunt se solos Deum nosse? Oporteret enim eos etiam cum in alienis adsunt rectè viuere, vt re vera regiam virtutem ostenderent. Iam verò & humanis legislatoribus,& diuinæ legi odio habentur, cum inique & præter leges viuere instituerint. Is certè qui scortatorē cōfodit,à Deo pius esse ostenditur in numeris. Et si dixerimus,inquit Ioannes in epistola,quòd societatem habemus cum eo,nempe Deo, & in tenebris ambu-
Num. 25. lamus,mentimur,& veritatem non facimus. Si autem in luce ambulamus, sicut
1.Ioan.1. & ipse est in luce,societatem habemus cum ipso, & sanguis Iesu filii eius emun- B
dat nos à peccato. Quomodo ergo sunt hi huius mundi seu seculi hominibus meliores,qui vel pessimis huius mundi sunt similes? Sunt enim, vt arbitror,similes natura,qui sunt facti similes. Quibus autem se esse cēsent nobilitate superiores, eos debent etiam superare moribus,vt vitent ne includantur in carcere. Reuera
Matth. 5. enim vt dixit Dominus, NISI abundauerit iustitia vestra plusquā scribarum & Pharisæorum,non intrabitis in regnum Dei. De abstinentia autem à cibis ostenditur à Daniele, Vt semel autem dicā. De obedientia dicit psallens David. In quo dirigit iunior viam suam. Et statim audit. In custodiendo sermones tuos in toto corde. Et dicit Hieremias. Hæc autem dicit Dominus. Per vias gentiū ne am-
Psal. 118. bulaueritis.Hinc moti aliqui alii,pusilli,& nullius pretii, dicunt formatū fuisse C
hominem à diuersis potestatibus, & quæ sunt quidem vsque ad vmbilicum, esse artis diuinioris,quæ autem subter,minoris,qua de causa coitum quoq; appetere. Nō animaduertunt autem,quòd superiores quoq; partes nutrimentū appetunt & quibusdam libidinantur. Aduersantur autem Christo quoque, qui dixit Pharisæis,eundem Deum & internum nostrū & externū fecisse hominem. Quinetiā appetitio nō est corporis,etsi fiat per corpus. Quidam alii quos etiam vocamus, Antitactas,hoc est aduersarios & repugnantes, dicunt quòd Deus quidē, pater vniuersorum,noster est natura & omnia quæcunque fecit bona sunt. Vnus autē quispiam ex iis qui ab ipso facti sunt seminauit zizania,malorum naturam generans,quibus etiam nos omnes implicauit, nos efficiens patri aduersarios. Quare D
nos etiam ipsi huic aduersamur ad patrem vlciscendum, contra secundi voluntatem facientes. Quoniam ergo hic dixit,Non Mœchaberis,nos,inquiunt,mœchamur,vt eius mandatum dissoluamus. Dixerimus autem ad eos quoque, quòd si Pseudoprophetas,& eos qui veritatem simulant,ex operibus cognosci accepimus.male audiunt autem & vituperantur vestra opera; quomodo adhuc dicetis vos veritatem tenere? Aut enim nullum est malum, & non est vtique dignus reprehensione,is quem vos insimulatis,vt qui Deo sit aduersatus:neque fuit alicuius mali affector. Vna enim cum malo arbor quoq; interimitur, aut si est malum ac cōsistit;dicant nobis quid dicant esse ea quæ data sunt præcepta,de iustitia, de cōtinentia,de tolerātia,de patientia,& iis quæ sunt huiusmodi,bona an mala,& E
si fuerit quidem malum præceptum,quod plurima prohibet facere turpia;aduersus seipsum legem ferret vitium,vt seipsum dissoluat, quod quidem non potest fieri. Sin autem bonum:cum bonis aduersentur præceptis, bono aduersari, & mala facere confitentur. Iam verò ipse quoque Seruator, cui soli censent esse parendum, odio habere, & maledictis insequi prohibuit. Et cum aduersario, in-
Matth. 5. quit,vadens,eius amicus conare discedere. Aut ergo Christi quoque negabunt
Luc. 12. suasionem,aduersantes aduersario,aut si sint amici,non eum contra afficient iniuria. Quid verò, an nescitis viri egregii (loquar enim tanquam præsentibus) quod cum præceptis quę se rectè habent pugnantes, propriæ salutis resistitis? Nō
Matth. 5. enim ea quæ sunt vtiliter edicta,sed vos ipsos euertitis. Et Dominus, luceant quidem,inquit, bona vestra opera. Vos autem libidines, & intemperantias vestras manifestas redditis. Et alioqui si vultis legislatoris præcepta dissoluere:qua- F
nam de causa,illud quidem. Non mœchaberis, & hoc, stuprum puero non infe-

res,

A res, & quæcunque ad continentiam conferunt, dissoluere conamini, propter vestram intemperantiam: non dissolutis autem quæ ab ipso fit hyemem, vt media adhuc hyeme æstatem faciatis: neque terram nauigabilem, mare autem quod pedibus obiri possit, facitis, vt qui historias composuerunt, barbarum Xerxem dicunt voluisse facere. Cur verò non omnibus præceptis repugnatis? Nam cum ille dicat, Crescite & multiplicamini, oporteret vos qui aduersamini, nullo modo vti coitu, & cum dixit. Dedi vobis omnia ad vescendum & fruendum, vos nullo frui oportuit. Quinetiam eo dicente oculum pro oculo, non oportuit vos decertationem contraria rependere decertatione. Et cum furem iusserit reddere quadruplum,
B oportuit vos furi aliquid etiam addere. Rursus verò similiter cum præcepto, Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, repugnetis, oportuit nec vniuersorum quidem Deum diligere. Et rursus cum dixerit. Non facies sculptile neque fusile, consequens erat vt etiam sculptilia adoraretis. Quomodo ergo non impiè facitis, qui Creatori quidem, vt dicitis, resistitis, quæ sunt autem meretricibus & adulteris similia sectamini? Quomodo autem non sentitis vos eum maiorem facere, quem vt imbecillum existimatis, siquidem id fit quod vult non autem illud quod voluit bonus. Contra enim ostenditur quodam modo à vobis ipsis, imbecillum esse vestrum patrem vt dicitis. Recensent etiam ex quibusdam locis Propheticis decerptas dictiones, & male consarcinatas, quæ allegoricè dicta sunt, tanquam recto
C ductu & citra figuram dicta sumentes. Dicunt enim scriptum esse, Deo restiterunt, & salui facti sunt. Illi autem & Deo impudenti hoc tribuunt, & hoc eloquium tanquam consilium præceptum accipiunt, & hoc suæ saluti adscribunt, quòd creatori resistant. At impudenti quidem Deo non scriptum est. Si autem sic quoque habeat, eum qui vocatus est diabolus intelligite impudentem, vel vt qui accuset peccatores, vel vt qui defecerit & sit apostata. Populus ergo de quo hoc dictum est, cum castigantur propter sua peccata, ægrè ferentes & gementes, his verbis quæ dicta sunt murmurabant, quod aliæ quidem gentes cum iniquè se gerant non puniantur, ipsi autem in singulis vexentur, adeò vt Hieremias quoque dixerit. Cur via impiorum prosperatur? quod simile est ei quod
D dictum est apud Malachiam, Deo restiterunt, & salui facti sunt. Nam qui dicuntur Prophetæ, non dicunt solum se aliqua à Deo audire, sed ipsi etiam ostenduntur annunciare per ἀνθυποφορὰν ea quæ vulgo iactantur à populo, tanquam quæstiones quasdam quæ fiunt ab hominibus afferentes, ex quibus est etiam dictum propositum. Nunquid autem ad hos verba sua dirigens, scribit Apostolus in epistola ad Romanos. ET NON sicut blasphemamur, & sicut dicunt aliqui nos dicere. Faciamus mala, vt veniant bona, quorum iusta est damnatio. Ii sunt qui in legendo, tono vocis peruertunt scripturas ad proprias voluptates, & aliquorum accentuum & punctorum transpositione, quæ moderatè & vtiliter præcepta sunt, ad suas trahunt delitias. QVI irritatis Deum sermoni
E bus vestris, inquit Malachias. Et dicitis in quo nam eum irritauimus. Dum vos dicitis. Quicunque facit malum, bonus est coram Domino, & ipse in eis complacuit, & vbi est Deus iustitiæ? Ne ergo hunc locum vngue amplius fodicantes, plurium absurdarum hæresum meminerimus: nec rursus dum in singulis aduersus vnamquamque dicere necesse habentes, propterea pudore afficiamur, & nimis prolixos hos faciamus Commentarios: age in duo diuidentes omnes hæreses, eis respondeamus. Aut enim docent indifferenter viuere: aut modum tonumque excedentes, per impietatem & odium profitentur continentiam. Prius autem tractandum est de prima parte. Si omnem vitam licet eligere: eam scilicet etiam licet qui est cum continentia, & si quæuis vita nulli est periculo
F obnoxia: electa scilicet, cum virtute & temperantia multo minus. Ei enim qui est Dominus Sabbati data potestate, si vitæ intemperanter actæ nulla est reddenda ratio: multo magis qui vitam moderatè & temperatè instituit, nulli erit

Malach. 3. — Hier. 12 — ἀνθυποφορά — Rom. 3. — Malach. 2. — συνχίζοντες — ὑπέρβιον

1.Cor.6. rationi reddendæ obnoxius. OMNIA enim licent, ſed non omnia expediunt, A
ait Apoſtolus. Quòd ſi omnia licent; videlicet moderatum quoque eſſe & temperantem. Quemadmodum ergo is eſt laudandus, qui libertate vſus eſt ad viuendum ex virtute: ita multo magis qui dedit nobis liberam & noſtri iuris poteſtatem, & conceſſit nobis viuere vt vellemus, eſt venerandus & adorandus, vt qui non permiſerit vt noſtra electio & vitatio ſeruiret neceſſariò. Si eſt autem vterque æquè ſecurus, & qui incontinentiam, & qui continentiam elegerit; non eſt tamē ex æquo honeſtum & decorum. Qui enim impegit in voluptates, gratificatur corpori.
Gal.5. Temperans autem, animam corporis Dominam liberat à vitiis. Et ſi dicant nos vocatos fuiſſe in libertatem: ſolummodo ne præbeamus libertatem in occaſionem carni, ex ſententia Apoſtoli. Si autem cupiditati eſt obſequendum, & B
quæ probroſa eſt & turpis vita vt indifferens eſt eligenda, vt ipſi dicunt: aut cupiditatibus eſt omnino parendum, & ſi hoc ita eſt: facienda ſunt quæuis impudiciſſima & maximè nefaria; eos ſequendo qui nobis perſuadent aut ſunt aliquę declinandæ cupiditates, & non eſt amplius viuendum indifferenter: neque eſt impudenter ſeruiendum viliſſimis & abiectiſſimis noſtris partibus, ventri & pudendis, propter cupiditatem noſtro blandiendo cadaueri. Nutritur enim & viuificatur cupiditas, dum ei vt optatis fruatur inſeruitur: quemadmodum rurſus ſi arceatur & interturbetur, flaceſcit. Quomodo autem fieri poteſt, vt qui victus eſt à voluptatibus, Domino aſſimiletur, aut Dei habeat cognitio- C
nem? Omnis enim voluptatis principium eſt cupiditas. Cupiditas autem eſt moleſtia & ſolicitudo, quæ propter egeſtatem aliquid appetit. Quare nihil aliud mihi videntur, qui hanc vitæ rationem ſuſcipiunt, quàm quod dicitur.

Vltra ignominiam ſæuos ſentire dolores.

Vt qui attrahendum ad ſe malum nunc & in poſterum eligant. Si ergo omnia licerent, nec timendum eſſet ne à ſpe excideremus propter malas actiones: eſſet fortaſſe eis aliquis prætextus cur malè viueret & miſerabiliter. Quoniam autem vita quædam beata nobis oſtenſa eſt per præcepta; quam oportet omnes ſequentes, nec aliquid eorum quæ dicta ſunt perperam audientes, nec eorum D
quæ conuenit aliquid, & ſi ſit vel minimum, contemnentes, ſequi quo verbum ducit: cum ſi ab eo exciderimus, in malum immortale incidamus neceſſe eſt: ſi Diuinam autem ſcripturam ſecuti fuerimus, per quam ingrediuntur qui crediderunt, vt Domino quoad eius fieri poteſt, aſſimilentur: non eſt viuendum indifferenter, ſed pro viribus mundos eſſe oportet à voluptatibus & cupiditatibus: & cura eſt gerenda animæ. Mens enim quæ eſt munda & ab omni vitio libera, eſt quodammodo apta ad poteſtatem Dei ſuſcipiendam, cum diui-
1.Ioã.3. na in eo aſſurgat imago, & quicunque habet hanc ſpem in Domino, ſeipſum,
clemens legit inquit, mundum caſtumque facit, quatenus ille eſt caſtus. Vt ii autem acci-
ἁγνίζει piant Dei cognitionem qui adhuc ducuntur à vitiis, minimè poteſt fieri. Er- E
noſter interpres go nec vt finem aſſequantur, qui nullam habent Dei cognitionem. Et eum qui-
ἁγιάζει vertit enim ſanctificat. dem qui hunc finem non aſſequitur, accuſare videtur Dei ignoratio. Vt Deus autem ignoretur, efficit vitæ inſtitutio. Omnino enim fieri non poteſt vt quis ſimul ſit & ſcientia præditus, & blandiri corpori non erubeſcat. Neque enim poteſt vnquam conuenire, quòd voluptas ſit bonum, cum eo quod bonum ſit ſolum pulchrum & honeſtum, vel etiam cum eo quòd ſolus ſit pulcher Domi-
Col.2. nus, & ſolus bonus Deus & ſolus amabilis. IN Chriſto autem circumciſi eſtis, circumciſione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, in circumciſione Chriſti. Si ergo cum Chriſto conſurrexiſtis, quæ ſurſum ſunt quærite, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſunt ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vi- F
ta veſtra abſconſa eſt cum Chriſto Deo, non autem ea quam exercens fornicatio. Mortificate ergo membra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam,

A ditiam passionem, desiderium, propter quæ venit ira. Deponant ergo ipsi quo-
que iram, indignationem, vitium, maledictum, turpem sermonẽ ex ore suo, exu-
entes veterum hominem cum concupiscentiis, & induentes nouum qui renoua
tur in agnitionem ad imaginem eius qui creauit ipsum. Vitæ enim institutio
apertè eos arguit qui mandata nouere. Qualis enim sermo, talis est vita. Ar-
bor autem cognoscitur ex fructibus, non ex floribus & foliis ac ramis. Co-
gnitio ergo est ex fructu & vitæ institutione, non ex verbo & flore. Non enim
solum verbum dicimus esse cognitionem, sed aliquam diuinam scientiam, &
lucem illam quæ innata fuerit in anima ex præceptorum obedientia, quæ facit
omnia manifesta quæ sunt in generatione, & hominem instruit vt seipsum
B cognoscat, & docet hominem, vt ad Deum suas cogitationes dirigat. Quod
enim oculus est in corpore, hoc est in mente cognitio. Neque dicant liberta-
tem eam quæ est sub voluptate seruitutem, sicut ii qui bilem dicunt dulcem.
Nos enim didicimus libertatem, qua Dominus noster nos liberat, soluens à vo
luptatibus & à cupiditatibus, & aliis vitiis animique perturbationibus. Qui di- 1.Ioan.2.
cit, Noui Dominum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas
non est, ait Ioannes. Iis autem qui speciosis quibusdam verbis, per conti-
nentiam, sunt impii & in creaturam & sanctum opificem, qui est solus Deus
omnipotens, & dicunt non esse admittendum matrimonium & liberorum pro
C creationem, nec immundum esse inducendos alios infelices futuros, nec sup-
peditandum esse morti nutrimentum, illa sunt dicenda. Primum quidem illud
Ioannis: ET nunc Antichristi multi facti sunt. Vnde scimus quòd nouissima 1.Ioan.2.
hora est. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nomini si fuissent ex no-
bis, permansissent vtique nobiscum. Deinde sunt etiam euertenda & dissol-
uenda quæ ab eis afferuntur, hoc modo. Salomæ interroganti quousque vige-
bit mors, non quasi vita esset mala, & mala creatura, Dominus. Quoad vs-
que, inquit, vos mulieres paritis, sed quasi naturalem docens consequentiam.
Ortum enim omnino sequitur interitus. Vult ergo lex quidem vos à delitiis
omnique probro & dedecore educere, Et hic est eius finis, ab iniustitia ad iu-
D stitiam deducere, honesta ac moderata eligendo matrimonia, & liberorum pro-
creationem, bonamque vitæ institutionem. Dominus autem non venit ad sol-
uendam legem sed ad implendam, ad implendam autem, non vt cui aliquid de-
esset, sed quòd perfectæ fuerint legis prophetiæ in eius aduentu. Nam recta vi-
tæ institutio, iis, etiam qui iustè vixerunt, ante legem per verbum prædica-
batur. Vulgus ergo hominum quod non nouit continentiam, corpore vi-
tam degit, sed non spiritu. Sine spiritu autem corpus est terra & cinis. Iam
adulterium iudicat Dominus ex cogitatione. Quid enim, an non licet etiam
continenter vti matrimonio, & non conari dissoluere quod coniunxit Domi-
nus. Talia enim docent coniugii diuisores, propter quod, nomen probris ac
E maledictis appetitur inter gentes. Sceleratum autem dicentes isti esse coitum,
qui ipsi quoque vt consisterent, ex coitu accepere, quomodo non fuerint sce-
lerati. Eorum autem qui sunt sanctificati, sanctum quoque, vt puto, semen
est. Ac nobis quidem debet esse sanctificatus, non solum spiritus, sed & mo-
res, & vita, & corpus. Nam quanam ratione dicit Paulus Apostolus esse san-
ctificatam mulierem à viro, aut virum à muliere? Quid est autem quod Do- 1.Cor.7.
minus quoque dixit iis qui interrogabant de diuortio, an liceat vxorem di-
mittere, cum Moses id permiserit. AD duritiam cordis vestri, inquit Moses, hæc Matth.19
scripsit. Vos autem non legistis quòd protoplasto Deus dixit. Eritis duo in Mar.10
carne vna. Quare qui dimittit vxorem, præterquam fornicationis causa, facit
F eam mœchari. Sed post resurrectionem, inquit, nec vxores ducunt, nec nu- Luc.20
bunt, etenim de ventre & cibis dictum est. Escæ ventri, & venter escis. Deus 1.Cor.6.
autem & illum & has destruet, hos impetens, qui instar caprorum & hirco-

rum sibi viuendum esse censent ne securè, ac sine timore comessent & coirent. A
ociosa reddet, & cessare faciet Si resurrectionem itaque acceperunt, vt ipsi dicunt, & ideo matrimonium infirmant & abrogant: nec comedant, nec bibant. Ociosum enim esse cessareque ventrem & cibos dicit Apostolus in resurrectione. Quomodo ergo esuriunt, & sitiunt & carnis patiuntur affectiones, & alia quæ non patietur, qui per Christum accepit perfectam, quæ speratur, resurrectionem? Quinetiam
Rom. 14. ii qui colunt idola, à cibis & venere abstinent. NON est autem, inquit, regnum Dei cibos & potos. Certè magis quoque curæ est, qui Angelos colunt & dæmones, simul à vino & animatis & rebus abstinere venereis. Quemadmodum autem humilitas est mansuetudo, non autem afflictio corporis, ita B
etiam continentia est animæ virtus, quæ non est in manifesto, sed in occulto. Sunt autem etiam qui matrimonium apertè dicunt fornicationem, & decernunt id traditum esse à diabolo. Dicunt autem gloriosi isti iactatores se imitari Dominum, qui neque vxorem duxit, neque in mundo aliquid possedit, se magis quàm alii Euangelium intellexisse gloriantes. Eis autem dicit scriptura. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Deinde nesciunt causam cur Dominus vxorem non duxerit. Primum quidem propriam sponsam habuit ecclesiam. Deinde verò nec homo erat communis, vt opus haberet etiam adiutore aliquo secundum carnem. Neque erat ei necesse procreare filios qui manet in æternum, & natus est solus Dei filius. Hic ipse autem Domi- C
Matth. 19 Marc. 10. nus dicit. QVOD Deus coniunxit, homo ne separet. Et rursus. SICVT autem erat in diebus Noè, erant nubentes, & nuptui dantes, ædificantes, &
Matth. 24. plantantes, & sicut erat in diebus Loth ita erit aduentus filii hominis. Et
Luc. 18. quod non dicit ad gentes, subiungit. Num cum venerit filius hominis, inue-
Luc. 21. niet fidem in terra. Et rursus. VAE prægnantibus, & lactantibus in illis diebus. Quamquam hæc quoque dicantur allegoricè. Propterea nec tempora præfiniit quæ pater posuit in sua potestate, vt permaneret mundus per gene-
Matth. 19 rationes. Illud autem. Non omnes capiunt verbum hoc. Sunt enim Eunuchi qui sic nati sunt, & sunt Eunuchi qui castrati sunt ab hominibus, & sunt Eunuchi qui seipsos castrarunt propter regnum cœlorum. Qui potest cape- D
re, capiat, nesciunt quòd postquam de diuortio esset locutus, cum quidam rogassent. Si sic sit causa vxoris, non expedit homini vxorem ducere: tunc dixit Dominus. Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est. Hoc autem qui rogabant, volebant ex eo scire, an vxore damnata & eiecta propter fornicationem, concedat aliam ducere. Aiunt autem Athletas quoque non paucos abstinere à venere, propter exercitationem corporis continentes, quemadmodum Crotoniatem Ascylum, & Crisonem Imeræum. Quinetiam Amœbeus cytharœdus, cum recenter vxorem duxisset, à sponsa abstinuit, & Cyrenæus Aristoteles amantem Laidem solus despexit. Cum meretrici itaque, iurasset se eum esse in patriam abducturum, si ei aduersus decertantes E
aduersarios in aliquibus opem tulisset, postquam id perfecit, lepidè à se scriptum iusiurandum exequens, eius quàm simillimam Cyrenæ statuit imagi-
Ister. nem, vt scribit Ister in libro de Proprietate certaminum. Quare nec casti-
1. Tim. 4. tas est bonum & ex virtute, nisi fiat propter dilectionem in Deum. Iam de iis qui matrimonium abhorrent dicit beatus Paulus. In nouissimis diebus deficient quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum,
Coloss. 2. prohibentium nubere, abstinere à cibis. Et rursus dicit. NEMO vos seducat volens in humilitate & religione & parsimonia corporis. Idem autem illa quo-
1. Cor. 7. que scribit, ALLIGATVS es vxori, ne quæras solutionem. Solutus es ab vxore, ne quæras vxorem. Et rursus. Vnusquisque autem suam vxorem ha- F
beat, ne tentet vos Sathanas. Quid verò, non etiam iusti veteres creaturam cum gratiarum actione participabant? Aliqui autem etiam liberos susceperunt,

A runt, cũ cõtinenter versati essent in matrimonio. Et Heliæ quidem corui alimentum afferebãt, panes & carnes. Quinetiam Samuel Propheta, armũ, quẽ ex iis quę comedebat reliquerat, allatũ, dedit edendum Sauli: Hi autẽ qui se eos dicunt vitæ institutis excellere, cũ illorũ actionibus ne poterũt quidem cõferri. Qui itaq. non comedit, comedentẽ ne spernat. Qui autẽ comedit, eum qui nõ comedit nõ iudicet. Deus enim ipsum accepit. Quinetiam Dominus de seipso dicẽs, Venit, inquit, Ioãnes, nec comedens nec bibens, & dicũt Dæmonium habet. Venit filius hominis comedens & bibẽs, & dicũt. Ecce homo vorax & vini potor, amicus publicanorũ & peccatorũ. An etiã reprobãt Apostolos. Petrus enim & Philippus filios procrearunt. Philippus autẽ filias quoq. suas viris tradidit. Et Paulus quidem certe nõ veretur in quadam epistola suam appellare cõiugem, quam nõ circumferebat, quod nõ magno ei esset opus ministerio. Dicit itaque in quadam epistola. Non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi sicut & reliqui Apostoli? Sed hi quidem, vt erat cõsentaneũ, ministerio quod diuelli nõ poterat, prædicationi scilicet attendentes, non vt vxores, sed vt sorores circũducebant mulieres, quæ vnà ministraturæ essent apud mulieres quæ domos custodiebãt: per quas etiam in gynæceũ, absq. vlla reprehẽsione malaue suspicione, ingredi posset doctrina Domini. Atqui hic ipse exclamauit, NON est regnũ Dei esca & potus. Neq. verò abstinẽtia à vino & carnibus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Quis eorũ ouilla pelle indutus, & zona pellicea accinctus, circuit vt Helias? vel subligaculum tantũ habens lineũ, vt Hieremias. Ioãnis autem vitæ institutũ cognitione præditũ quis imitabitur? Sed sic quoq. viuentes, gratias creatori agebãt beati Prophetæ. Carpocratis autẽ iustitia, & eorũ qui æquè atq. ipse impudicam & intemperantẽ persequuntur cõmunionẽ, hoc modo dissoluitur. Simul enim ac dixerit, A te petenti des, subiungit, Et eum qui velit mutuo accipere ne auerseris, hãc docens cõmunicationẽ, nõ autem illam incestam & impudicã cõiunctionem. Quomodo autẽ fuerit is qui petit & accipit, is qui mutuatur, si nullus sit qui habeat & det mutuo? Quid verò quando dicit Dominus, ESVRII & me pauistis, sitii, & potũ mihi dedistis, hospes eram, & me collegistis, nudus, & me vestiistis. Deinde subiungit, Quatenus fecistis vni horũ minimorum, mihi fecistis: nunquid easdem quoq. tulit leges in veteri testamento? Qui dat mendico, fœneratur Deo, & Ne abstinueris à benefaciendo egeno, inquit. Et rursus, Eleemosynę & fides ne te deficiant, inquit. Paupertas autem virum humiliat, ditant autem manus virorum. Subiungit autem, Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, fit acceptus: &, Pretium redemptionis animæ propriæ iudicantur diuitiæ. An non apertè indicat, quòd sicut mundus componitur ex contrariis, nempe ex calido & frigido humido & sicco, ita etiam ex iis qui dant & ex iis qui accipiunt? Et rursus cùm dixit, Si vis perfectus esse, vende quæ habes & da pauperibus, refellit eum qui gloriatur quòd omnia à iuuentute præcepta seruauerit. Non enim impleuerat illud, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Tunc autem vt qui à Domino perficeretur, docebatur communicare & impertiri per caritatem. Pulchrè ergo non prohibuit esse diuitem, sed esse diuitem iniustè & inexplebiliter. Possessio enim quæ cum iniquitate acceleratur, minor redditur. Sunt enim qui seminantes multiplicant, & qui colligentes minus habent. De quibus scriptum est, Dispersit, dedit pauperibus iustitia eius manet in seculum seculi. Qui enim seminat & plura colligit, is est qui per terrenam & temporalem communicationem ac distributionem, cœlestia acquirit & æterna. Est autem alius qui incassum nemini impertit, & thesauros in terra colligit, Vbi ærugo & tinea destruunt. De quo scriptum est, Qui colligit mercedes, colligit in saccum perforatum. Huius agrum Dominus in Euangelio dicit fuisse fertilem: deinde cum vellet fructus reponere, & esset maiora horrea & apothecas sibi ædificaturus sibi dixisse per prosopopœiam, Habes bona multa reposita tibi in multos annos, ede, bibe, lætare. Stulte ergo, inquit, hac nocte animam tuam à te repetunt: Quæ ergo parasti, cuius erunt? Humana ergo continentia, ea,

Marginal notes: Rom. 14. | Math. 11. | Phil. 4. Et tu germane compar. græce σύζυγε | 1. Cor. 9. | Rom. 14. | Luc. 6. | Matt. 25. | Pro. 19. | Psal. 14. | Psal. 48. | Matth. 19. | Psal. 111. | Agg. 1. | Luc. 12.

(Section letters in left margin: A, B, C, D, E, F)

inquam, quæ est ex sententia Philosophorum Græcorum, profitetur pugnare cum A cupiditate, & in factis ei non inseruire. Quæ est autem ex nostra sententia continentia, non concupiscere: non vt quis concupiscens se fortiter gerat, sed vt etiam à concupiscendo se contineat. Non potest autem ea aliter accipi continentia, nisi gratia Dei. Et ideo dixit: Petite & dabitur vobis. Hanc gratiam Moses quoque accepit qui indigo corpore erat indutus, vt quadraginta diebus neque esuriret neq. sitiret. Quemadmodum autem melius est sanum esse, quàm ægrotantem disserere de sanitate: ita lucem esse, quàm loqui de luce. & quæ est ex veritate continentia, ea quæ docetur à Philosophis. Non enim vbi est lux illic tenebræ. Vbi autem sola insidet cupiditas, etiamsi quiescat ab ea quæ per corpus fit operatione, at memoria quidem certè cum eo quod non est præsens congreditur. In summa autem & gene B raliter nobis procedat oratio, de matrimonio, nutrimento, & aliis, vt nihil faciamus ex cupiditate, velimus autem ea sola quæ sunt necessaria. Non sumus enim filii cupiditatis, sed voluntatis. & eum qui vxorem duxit pro liberorum procreatione, exercere oportet continentiam, vt ne suam quidem concupiscat vxorem, quā debet diligere, honesta & moderata voluntate operam dans liberis. Non enim carnis curam gerere ad concupiscentias didicimus: honestè autē tanquam in die Christo, & dominica lucida vitæ institutione ac conuersatione ambulantes. non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in litibus & contentionibus. Verum enimuero non oportet considerare continentiam in vno solum genere, nempe in rebus venereis, sed etiam in quibuscunque aliis quæ luxu C riosa concupiscit anima, non contenta necessariis, sed solicita de delitiis. Continentia est pecuniam despicere, voluptatem, possessionem, spectaculum magno & excelso animo contemnere, os cōtinere, ratione quæ sunt mala vincere. Iam verò angeli quoq. quidam cū fuissent incōtinentes, victi cupiditate, huc è cœlo descenderūt. Valentinus autē in epistola ad Agathopopodem, Cùm omnia, inquit, sustinuisset, erat cōtinens. diuinitatē operabatur Iesus. edebat & bibebat propriè, non reddens cibos. tanta ei inerat vis cōtinentiæ, vt etiam nutrimentū in eo nō interierit, quoniā ipse non habuit interitū. Nos ergo propter dilectionē in Dominum, & propter ipsum honestum, amplectimur cōtinentiam. templum spiritus sanctificantes. Honestū enim est, propter regnū cœlorū seipsum castrare ab omni cupiditate, D & emūdare cōscientiam à mortuis operibus, ad seruiendum Deo viuēti. Qui autē propter odium aduersus carnē susceptū, à cōiugali cōiunctione, & eorū qui cōueniunt ciborū participatione liberari desiderāt, indocti sunt & impii, & absq. ratione cōtinentes, sicut aliæ gentes plurimæ. Brachmanes quidem certè neq. animatū comedunt, neq. vinū bibūt. Sed aliqui quidē ex iis, quotidie sicut nos cibū capiunt. nōnulli autē ex iis tertio quoq. die, vt ait Alexāder Polyhistor in lib. de Rebus Indicis: mortē autē cōtemnūt, & viuere nihili faciunt. credunt enim esse regenerationē. Aliqui autē colunt Herculem & Panē. Qui autē ex Indis vocātur σεμνοί, hoc est honesti ac venerādi, nudi totā vitā transigūt. Ii veritatē exercēt, & futura prædicunt, & colunt quandā pyramidē, sub qua existimāt alicuius Dei ossa esse reposita. E Neq. verò Gymnosophistæ, nec qui dicūtur σεμνοί, id est venerādi, vtuntur mulieribus. hoc enim præter naturā & iniquū esse existimāt. Qua de causa seipsos castos cōseruāt. Virgines autē sunt etiā mulieres quæ dicūtur σεμναί, hoc est venerandæ. Videntur autē obseruare cœlestia, & per eorū significationē quædā futura prædicere. Quoniā autē qui introducūt indifferētiā, paucas quasdā scripturas detorquētes, titillāti suæ voluptati eas suffragari existimant. quinetiā illam quoque. PECCATVM enim vestri non dominabitur: nō estis enim sub lege, sed sub gratia, & aliquas alias huiusmodi, quarum propter hæc non est rationi consentaneū vt faciam mentionē. nō enim nauem instruo piraticam: age paucis eorum argumentum perfringamus. Ipse enim egregius Apostolus, prædictæ dictioni subiungens, intentati criminis afferet solutionem. QVID ergo, peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Adeò diuinè & propheticè è vestigio dissoluit artem volu- F ptatis

Matth. 7. Luc. 11. Rom. 6.

A ptatis sophisticam. Non intelligunt ergo, vt videtur, quòd omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque per corpus ea quæ fecit, siue bonũ, siue malum: vt quæ per corpus fecit aliquis recipiat. Quare si qua est in Christo noua creatura, ea non est amplius peccatis dedita. Vetera præterierunt. Vitam antiquam exuimus: ecce enim noua facta sunt, castitas ex fornicatione, & continentia ex incontinentia: iustitia ex iniustitia. Quæ est enim participatio iustitiæ & iniustitiæ, aut quæ luci cum tenebris societas? Quæ est autem conuentio Christo cum Belial? Quæ pars est fideli cum infideli? Quæ est autem consensio templo Dei cum idolis? Has ergo habentes promissiones, mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctitatem in timore Dei. Qui au- 2.Cor.5. ἁμαρτημά 2.Cor.6. 1.Cor.7.
B tem Dei creaturæ resistunt per speciosam illam continentiam, illa quoque dicunt quæ ad Salomen dicta sunt, quorum prius meminimus. Habentur autem, vt existimo, in Euangelio secundum Aegyptios. Aiunt enim ipsum dixisse Seruatorem. VENI ad dissoluendum opera fœminæ: fœminæ quidem, cupiditatis: opera autem, generationem & interitum. Quid ergo dixerint, Soluta est hæc administratio? Non dixerit. Manet enim mundus in eadem œconomia. Sed non falsum dixit Dominus. Re vera enim opera dissoluit cupiditatis, auaritiam, contentionem, gloriæ cupiditatem, mulierum insanum amorem, pædicatum, ingluuiem, luxum & profusionem, & quæ sunt his similia. Horum autem ortus, est animæ interitus, siquidem delictis mortui efficimur. Ea verò fœmina est intemperan- Euangelium secundum Aegyptios.
C tia. Ortum autem & interitum, qui est in creatura, principaliter fieri necesse est, vsque ad perfectam & omni ex parte absolutam distinctionem, & electionis restitutionem, per quam, quæ etiam sunt mundo permixtæ & confusæ substantiæ, proprietati suæ restituuntur. Vnde meritò cum de consummatione Verbum significasset, ait Salome, Quousque morientur homines? Hominem autem vocat scriptura dupliciter. & eum qui apparet, & animam: & eum rursus qui seruatur & eum qui non. Mors autem animæ dicitur peccatum. Quare cautè & consideratè respondet Dominus, Quoad vsque pepererint mulieres, hoc est quandiu operabuntur cupiditates. Et ideo quemadmodum per vnum hominem peccatum ingressum est in mundum: per peccatum quoque mors ad omnes homines peruasit: qua- Rom.5.
D tenus omnes peccauerunt. Et regnauit mors ab Adam vsque ad Mosem, inquit Apostolus: naturali autem diuinæ Oeconomiæ necessitate, mors sequitur generationem. & corporis & animæ coniunctionem consequitur eorum dissolutio. Si est autem propter doctrinam & agnitionem generatio: restitutionis autem est dissolutio: Quomodo autem existimatur mulier causa mortis, propterea quòd pariat: ita etiam dicetur dux vitę propter eandem causam. Iam quæ prior inchoauit transgressionem, vita est appellata, propter causam successionis. & eorum qui generantur, tam iustorum quàm iniustorum, mater est, vnoquoque nostrum seipsum iustificante, vel contrà inobedientem seipsum constituente. Vnde non ego quidem arbitror Apostolum abhorrere vitam quæ est in carne, cùm dicit. SED in omni fidu- ἐφ' ᾧ.
E cia, vt semper, nũc quoq. Christus magnificabitur in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Mihi enim viuere Christus, & mori lucrum. Si autem viuere in carne est hoc quoque mihi fructus operis, quid eligam nescio, & coarctor ex duobus, cupiens resolui, & esse cum Christo: multo enim melius: manere autem in carne, est magis necessarium propter vos. Per hæc enim, vt puto, apertè ostendit, exitus quidem corporis perfectionem, esse in Deum dilectionem: eius autem præsentia in carne, ex grato animo profectam tolerantiam, propter eos qui opus habent vt salui fiant. Quid verò, non etiam ea quæ deinceps sequuntur ex iis quæ dicta sunt ad Salomen subiungunt, ii qui quiduis potius quàm quæ est ex veritate Euangelicam regulam sunt secuti? Cùm ea enim dixisset, Rectè ergo feci quæ Phil.1.
F non peperi: vtpote quòd non vt oportet assumeretur generatio, excipit Dominus, dicens. Omni herba vescere, ea autem quæ habet amaritudinem ne vescaris. Per hæc enim significat, esse in nostra potestate, & non esse necessa-

riam ex prohibitione præcepti, vel continentiam, vel etiam matrimonii. & quòd A
συνεργάζεται τῇ κτίσει matrimonium creationi aliquid affert auxilii, præterea explicans. Nemo ergo peccatum existimet matrimonium quod est ex ratione seu per Verbum. nisi existimat κατὰ λόγον esse amaram filiorum educationem. multis enim contrà, carere liberis videtur esse δυσχερέστατον molestissimum. Neque amara videatur alicui liberorum procreatio, à diuinis abstrahens propter ea quæ ad vsum necessaria geruntur negotia. Hic autem non facile ferens vitam solitariam, desiderat matrimonium, quandoquidem id quod cordi est, cum temperantia est innoxium. & habet vnusquisque nostrum potestatem eligendi an velit gignere filios. Considero autem quemadmodum aliqui quidem qui prætextu matrimonii difficultatum ab eo abstinuerunt, non côuenienter μισανθρωπίαν sanctæ cognitioni, ad inhumanitatem & odium hominum defluxerunt: & perit apud B ipsos caritas. Aliqui autem, qui legis concessioni acquiescentes sunt alligati, & titillanti sensuum voluptate perfusi, fuerunt, vt ait Propheta, assimilati iumentis.
Matth.18. Quinam sunt autem illi duo & tres, qui côgregantur in nomine Domini, in quorum medio est Dominus: an non virum & mulierem & filium tres dicit, quoniam mulier cum viro per Deum coniungitur? Sed si accinctus quis esse velit & expeditus, non volens procreare liberos, propter eam quæ est in procreandis liberis ἄγαμος molestiam & occupationem: maneat, inquit Apostolus, cœlebs vt ego. Velle enim 1.Cor.7. dicere Dominum exponunt, cum pluribus quidem esse creatorem, effectorem Deum generationis: cum vno autem, nempe electo, Seruatorem, qui est alterius scilicet Dei, qui bonus est, filius. Hoc autem non ita habet. Sed est quidem etiam C cum iis qui honestè ac moderatè in matrimonio versati sunt, & liberos susceλογικῶς perunt, Deus per filium: Est autem etiam cum eo qui rationi seu verbo conuenienter fuit continens idem Deus similiter. Fuerint autem aliter quoque tres quidem, ira, cupiditas, & ratio: caro autem & anima & spiritus alia ratione. Forte autem & vocationem, & electionem, secundam, & tertium genus quod in primo honore collocatur, tacitè significat trias quæ prius dicta est. cum ἀμερίστως quibus est quæ omnia considerat Dei potestas, absque diuisione cadens in diuisionem. Qui ergo animæ quæ sunt secundum naturam ita vt oportet vtitur operationibus, desiderat quidem ea quæ sunt conuenientia, odio autê habet ea quæ lædût, sicut iubent mandata. BENEDICES enim inquit, benedicenti, & maledices ma- D ledicenti. Quando autem hæc transiliens, iram scilicet & cupiditatem, creaturam re vera amauerit, propter eû qui est Deus & effector omnium, is ex recta viuet cognitione, non laborioso continentiæ habitu acquisito per eam quæ est seruatori assimilationem, vnita cognitione, fide, dilectione: vt qui finis iudicio vnus sit, & verè spiritalis, quæ ex ira & cupiditate procedunt cogitationes omnino nô admittens. qui ad Domini imaginem ab ipso artifice efficitur homo perfectus, dignus iam qui frater à Domino nominetur, is simul est amicus & filius. Sic ergo duo & tres in eodem congregantur. nempe in homine cognitione prædito. Fuerit autem multorum quoq. concordia ex tribus numerata, cum quibus est Dominus, vna ecclesia: vnus homo, genus vnû. An non cum vno quidem Iudæo erat Dominus legê ferens. E Iam autê prophetans, & Hieremiam mittês Babylonê, quinetiam eos qui erât ex gentibus vocâs per prophetiam, côgregauit duos populos. Tertius autem est vnus, qui ex duobus creatur in nouum hominem, quo inambulat & inhabitat in ipsa ecclesia. Et lex simul & Prophetæ, vnà cum Euangelio, in nomine Christi congregantur in vnam cognitionem. Qui ergo propter odium vxorem non ducunt, vel propter concupiscentiam carne indifferenter abutuntur, non sunt in numero illorum qui seruantur, cum quibus est Dominus. His sic ostensis, age quæcunque scripturæ aduersantur iis Sophistis qui sunt ex hæresibus, iam adducamus. declarantes regulam continentiæ quæ rationi seu Verbo conuenienter obseruatur. Vnaquæque autem hæresis scripturam, quæ sibi conuenienter affer- F tur. Qui autem intelligit, opportunè eligens, vtetur ad eos confutandos qui præter præcepta decreta constituunt. Atq. vt ab alto rem repetamus, lex quidem,

sicut

A ſicut prius dixi mus, illud Non concupiſces vxorem proximi tui, prius exclamauit ante propinquam & cohærentem Domini vocem, quæ dicit ex ſua ipſius perſona: AVDIVISTIS legem præcipientem, Non mœchaberis. Ego autem dico non con cupiſces. *Math. 5.* Quòd enim vellet lex viros vti moderatè vxoribus, & propter ſolam liberorum ſuſceptionem, ex eo clarum eſt, quòd prohibet quidem eum qui non habet vxorem, ſtatim cum captiua habere conſuetudinem. Quòd ſi ſemel deſiderauerit, ei cum tonſa fuerit capillos, permittere vt lugeat triginta diebus. Si autem ne ſic quidem emarceſcat cupiditas, tunc liberis operam dare, cum quæ dominatur impulſio, probata ſit præfinito tempore conſentanea rationi appetitio. Vnde nullum ex veteribus ex ſcriptura oſtenderis, qui cum prægnāte rem habuerit. ſed poſt- *ex ſcriptura nō poteſt oſtēdi veteres ſoli tos fuiſſe cognoſcere prægnantes.*
B quàm geſtauit vterum, & poſtquam editum fœtum à lacte depulit, rurſus à viris cognitas fuiſſe vxores. Iam hunc ſcopum & inſtitutum inuenies ſeruantem Moſis patrem, cùm triennium poſt Aaronem editum intermiſiſſet, genuiſſe Moſem. Et *γαλακτοτροφία.* rurſus Leuitica tribus ſeruans hanc naturæ legem à Deo traditam, aliis numero minor ingreſſa eſt in terram promiſſam. Non enim facile multiplicatur genus, cùm viri quidem ſeminant qui legitimum ineunt matrimonium, expectant autem non ſolum vteri geſtationem, ſed etiam à lacte depulſionem. Vnde meritò Moſes quoque Iudæos paulatim prouehens ad continentiam, cùm tribus diebus deinceps conſequentibus à venerea voluptate abſtinuiſſent, iuſſit audire verba Dei. Nos ergo Dei templa ſumus, ſicut dixit Propheta, Inhabitabo in eis, & inam- *Leuit. 26.*
C bulabo: & ero eorum Deus, & ipſi erunt meus populus, ſi ex præceptis vitam inſtituamus, ſiue vnuſquiſque noſtrum, ſiue tota ſimul eccleſia. QVARE egredimini è medio ipſorum, & ſeparemini, dicit Dominus. & immundum ne tangatis. & *2. Cor. 6.* ego vos ſuſcipiam, & ero vobis in Patrem. & vos eritis mihi in filios & filias, dicit *Eſa. 52.* Dominus omnipotens. Non ab iis qui vxores duxerunt, vt aiunt, ſed è gentibus *2. cor. 6.* quæ adhuc viuebant in fornicatione, præterea autem à prius quoque dictis hæreſibus, vt immundis & impiis, prophetice nos iubet ſeparari. Vnde etiam Paulus quoque verba dirigens ad eos, qui erant iis qui dicti ſunt ſimiles, HAS ergo *2. cor. 7.* promiſsiones habete, inquit, dilecti: mūdemus corda noſtra ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctitatem in timore Dei Zelo enim vos Zelo *2. cor. 11.*
D Dei deſpondi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Eccleſia autē alii non iungitur matrimonio, ſponſum poſsidens. Sed vnuſquiſque noſtrum, habet, ſi velit, poteſtatem ducendi legitimam vxorem, in primis, inquam, nuptiis: Vereor autem ne ſicut ſerpens ſeduxit Euam in aſtutia, corrumpantur ſenſus veſtri à ſimplicitate quæ eſt in Chriſto. piè admodum & doctoris inſtar dixit Apoſtolus. Quocirca admirabilis quoque Petrus, CHARISSIMI, inquit, obſecro vos tan- *1. Pet. 2.* quàm aduenas & peregrinos, abſtinere vos à carnalibus deſideriis, quæ militant aduerſus animam, conuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam: quoniam ſic eſt voluntas Dei, vt bene facientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ liber- *ἐργασίας habet græcum clementis.*
E tatem, ſed vt ſerui Dei. Similiter etiā ſcribit Paulus in epiſtola ad Romanos, QVI mortui ſumus peccato, quomodo adhuc viuemus in ipſo? Quoniā vetus homo no- *Rom. 6.* ſter ſimul eſt crucifixus, vt deſtruatur corpus peccati. vſq. ad illud, Neq. exhibete membra veſtra, arma iniuſtitiæ peccato. Atq. adeò cùm in hūc locum deuenerim, videor mihi nō eſſe innotatum prætermiſſurus, quòd eundem Deum per legem & Prophetas & Euangelium prædicet Apoſtolus. Illud enim, Non cōcupiſces, quod *Lex etiam concupiſcentiā prohibebat.* ſcriptum eſt in Euangelio, legi attribuit in epiſtola ad Romanos, ſciens eſſe vnum eum qui prædicauit per legē & Prophetas, & Patrē, qui per ipſum eſt annunciatus. Dicit enim, QVID dicemus? Lex eſt ne peccatū? Abſit. Sed peccatum nō cognoui *Rom. 7.* niſi per legem. Concupiſcētiam enim nō cognouiſſem, niſi lex diceret, Non cōcu-
F piſces. etiamſi ii qui ſunt diuerſæ ſententiæ, repugnantes, exiſtiment Paulum verba ſua dirigentem aduerſus Creatorem, dixiſſe ea quæ deinceps ſequuntur. NOVI enim quòd non habitat in me, hoc eſt in carne mea, bonum. Sed legant ea quæ

prius dicta sunt,& ea quæ consequuntur, Prius enim dixit, SED inhabitans in me A
peccatum. propter quod consentaneum erat dicere illud, NON habitat in carne mea bonum. Consequenter subiunxit, SI autem quod nolo hoc ego facio, non vtique ego id operor, sed quod inhabitat in me peccatum. quod repugnans, inquit, legi Dei & legi mentis meæ, captiuat me in lege peccati quæ est in membris meis. Miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius. Et rursus (nunquam
ἐπιλέγει. enim quouis modo iuuando defatigatur) non veretur veluti concludere. LEX enim spiritus liberauit me à lege peccati & mortis. quoniam per filium Deus condemnauit peccatum in carne: vt iustificatio legis impleatur in nobis, qui nō secundum carnem ambulamus sed secundum spiritum. Præter hæc adhuc declarans ea quæ prius dicta sunt, exclamat, Corpus quidem mortuũ propter peccatum. significans id non esse templum, sed animæ sepulchrum. Quando enim sanctificatum B
fuerit Deo, spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in nobis. Qui viuificabit etiam mortalia vestra corpora, per eius spiritum qui habitat in vobis. Rur
Rom.8. sus itaque voluptarios increpans, illa adijcit. Prudentia enim carnis, mors. quoniã qui ex carne viuunt, ea quæ sunt carnis cogitant. & prudentia carnis est cum Deo gerere inimicitias: Legi enim Dei non subijcitur. Qui autem sunt in carne, non vt quidam decernunt, Deo placere non possunt. sed vt prius diximus. Deinde vt eos distinguat, dicit ecclesiæ. VOS autem non estis in carne sed in spiritu. siquidem spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, is non est eius. Si autem Christus in vobis, corpus quidem est mortuum per peccatum. Spiritus autem viuus per iustitiam. Debitores itaque sumus fratres, non carni vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem viuitis, estis morituri. Si verò spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Et aduersus nobilitatem & aduersus libertatem, quæ execrabiliter ab iis qui sunt diuersæ sententiæ introducitur, qui propter libidinem & intemperantiam gloriantur, subiungit, dicens. Non enim accepistis spiritum seruitutis rursus in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus abba C
1.Cor.7. pater. hoc est, ad hoc accepimus, vt cognoscamus eum quem oramus, qui est verè
Deest aliquid. pater, qui eorum quæ sunt solus est pater, qui ad salutem erudit & castigat vt pater, & timorem minatur. Quod autem ex consensu ad tempus orationi vacat coniugium, doctrina est continentiæ. Adiecit enim illud quidem Ex consensu, ne quis dissolueret matrimonium. Ad tempus autem, ne ex necessitate exercens cõtinentiam is qui vxorem duxerit, aliquando labatur in peccatum, vt qui in id incidat vt suo quidem coniugio parcat, alienum autem concupiscat. Qua ratione eum etiam qui se turpiter & indecore gerere existimat quod virginem alat, rectè eam dicit esse nuptum daturum. Propositum autem vniuscuiusque tam eius qui seipsum castrauit, hoc est qui castitatem delegit, & qui rursus propter liberorum procreationem seipsum coniunxit matrimonio, debet perseuerare, non cedens & acquiescens ei quod est minus ac inferius. Si enim vitę suæ aliquid incrementi poterit adiicere, ipse sibi in Deo maiorem acquiret dignitatem, vt qui purè simul & considerate fuerit continens. Si autem eam quam elegit regulam superauerit, in maiorem deinde ad spem gloriam recidet. Habet enim sicut castitas, ita etiam matrimonium propria munera & ministeria, quæ ad Dominum pertinent, filiorum, inquã, curam gerere & vxoris. Quod enim honestè causatur is qui est in matrimonio perfectus, est coniugii necessitudo, vt qui omnium curam ac prouidentiam in domo D E
1.Tim 3. communi ostenderit. Iam Episcopos, inquit, oportet constitui, qui ex domo propria toti quoque ecclesiæ præesse sint meditati. Vnusquisque ergo in quo vocatus est opere ministerium peragat, vt liber in Christo fiat. Et rursus de lege differens,
Rom.7. vtens allegoria. Nam quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. & quæ sequuntur. Et rursus, Mulier est alligata, quãdiu viuit vir eius. Si autem mortuus F
fuerit, libera est vt nubat, modo in Domino. Beata est autem si sic permanserit mea quidem sententia. Sed in priore quidem particula Mortificati estis, inquit, legi,

non

A non matrimonio. vt efficiamini vos alteri, qui excitatus est ex mortuis, sponsa &
ecclesia, quã castam esse oportet, & ab iis quæ sunt intus cogitationibus, quæ sunt
contrariæ veritati, & ab iis qui tentant extrinsecus, hoc est, ab iis qui sectantur hæ
reses, & persuadent vobis fornicari ab vno viro, nempe omnipotenti Deo. ne sicut
serpens decepit Euam quæ vita, dicitur, nos quoque inducti à callidis hæresum il-
lecebris, transgrediamur mandata. Secunda autem particula statuit monogamiam.
Non enim, vt quidam existimarunt, mulieris cum viro alligationem, carnis cum
interitu connexionem, significari putandum est. Impiorum enim hominum, qui
matrimonii inuentionem Diabolo apertè tribuunt, reprehendit. & in periculum
venit Legislator ne incessatur maledictis. Tatianum arbitror Syrum talia audere Tatianus.
B dogmata decernere. His verbis quidem certè scribit in libro de Perfectione secun
dum seruatorem. Consensum quidem coniungit orationi. Communio autem seu
coniunctio interitus, soluit interpellationem. Admodum certè circunspectè arcet
per concessionem. Nam cùm rursus permisit simul conuenire propter Satanam &
intemperantiam, pronunciauit eum qui est pariturus, seruiturum duobus Domi-
nis. per consensum quidem, Deo: per dissensionem autem, intemperantiæ & forni- ἀσυμφωνίας.
cationi & Diabolo. Hæc autem dicit, Apostolum exponens. Sophisticè autem elu
dit veritatem, per verum falsum confirmans. Intemperantiam enim & fornicatio-
nem Diabolica esse vitia & affectiones nos quoque confitemur. Moderati autem
matrimonii intercedit consensio, & ad precationem continenter deducens, & ad
C procreandos liberos cum honestate concilians. Cognitio quidem certè à scriptura
dictum est tempus liberorum procreationis, cùm dixit. COGNOVIT autẽ Adam
Euam vxorẽ suam, & concepit, & peperit filium, & nominauit nomen eius Seth.
Suscitauit enim mihi Deus aliud semen pro Abel. Vides quemnam maledictis in-
cessant, qui honestam ac moderatam incessunt seminationem, & Diabolo attri-
buunt generationẽ. Non enim Deum absolutè dixit, qui articuli adiectione, nẽpe
ὁ θεὸς dicens, significauit eum qui est omnipotens. Quod ab Apostolo autem sub-
iungitur, Et rursus, simul conuenire, propter Satanam, illud prius rescindit, ne
vnquam ad alias declinent cupiditates. Non enim perfectè repellit naturæ appeti-
tiones, qui à verecundia motus fit ad tempus consensus. per quem rursus inducit
D coniugationem matrimonii, non ad intemperantiam & fornicationẽ & opus Dia-
boli. sed ne subiungetur intemperantiæ fornicationi & Diabolo. Separat autem
veterem quoque hominem & nouum Tatianus, sed non vt nos dicimus. Ve-
terem quidem virum, legem, nouum autem Euangelium, ei assentimur, nos
quoque dicentes, sed non eo modo quo vult ille, dissoluens legem vt alterius Dei.
Sed idem vir & Dominus vetera renouans, non amplius concedit polygamiam.
Tunc enim id exigebat Deus, quando oportebat augeri & multiplicari. Monoga-
miam autem introducit propter liberorum procreationem, & domus curam ge-
rendam, ad quam data est mulier adiutrix. & si cui Apostolus, propter intemperan
tiam & vstionem, ex venia secundum concedit matrimonium. Nam hic quoq. non
E peccat quidem ex testamento: Non est enim à lege prohibitus: non implet autem
summam illam vitæ perfectionem quæ agitur ex Euangelio. Gloriam autem sibi
acquirit cœlestem, qui apud se manserit, eam quæ est morte dissoluta impollutam
seruans coniunctionem, & grato ac lubenti animo paret Oeconomiæ, per quam
effectum est vt diuelli non possit à Domini ministerio. Sed nec eum qui ex coniu-
gali surgit cubili, similiter vt olim, tingi nunc quoque iubet diuina per Dominum
prouidentia. Non enim necessariò à liberorum abducit procreatione, qui creden- ἀνευτῶς.
tes per vnum baptismum, ad consuetudinem omni ex parte perfectam abluit Do-
minus, qui etiam multa Mosis baptismata per vnum comprehendit baptismum.
Olim itaque lex, per carnalem generationem, nostram prædicens regenerationẽ,
F propter generantem seminis facultatem adhibebat baptismum. non abhorrens ho
minis generationem. Qnod enim apparet homo generatus, hoc potest seminis de-
iectio. Non sunt ergo multi coitus genitales, sed matricis susceptio profitetur ge-

nerationem, in naturæ officina femine formato in fœtum. Quomodo autem vetus **A**
quidem est solum matrimonium & legis inuectum alienum autem est quod est ex
Domino matrimonium, cùm idem Deus seruetur à nobis? Non enim quod Deus
coniunxit, homo iure dissoluerit. Multo autem magis quæ insit Pater seruabit
Legislator & Euãgelii auctor idem. quoque filius. Si autem idem simul est & Legislator & Euangelistæ, nunquam ipse
secum pugnat. Viuit enim lex cùm sit spiritalis, & intelligatur ex cognitione. Nos
Rom.7. autem mortui sumus legi per corpus Christi, vt gigneremur alteri qui resurrexit
γνωστικῶς. ex mortuis, qui prędictus fuit à lege, vt Deo fructificaremus. Quare lex quidem est
sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Mortui ergo sumus legi, hoc
est, peccato quod à lege significatur. quod ostendit, nõ autem generat lex, per iussionem eorum quæ sunt facienda, & prohibitionem eorum quæ non facienda reprehendens subiectum peccatum, vt appareat peccatum. Si autem peccatũ est matrimonium quod est ex lege, nescio quomodo quis dicet se Deum nosse, dicens **B**
Dei iussum esse peccatum. Quòd si lex sancta est, sanctum est matrimonium. Sacramentum ergo hoc ad Christum & ecclesiam ducit Apostolus. Quẽadmodum quod
ex carne generatur, caro est: ita quod ex spiritu, spiritus. nõ solum in pariendo, sed
τοῦ διὰ εὐχαριστίας. etiam in discendo. Iam sancti sunt filii, Deo gratæ oblectationes verborum Dominicorum, quæ desponderunt animam. Sunt ergo separata fornicatio & matrimonium, quoniam à Deo lõgè abest diabolus. Et vos ergo mortui estis legi per corpus Christi, vt vos gigneremini alteri, qui surrexit à mortuis. Simul autem proximè exauditur, si fuerimus obedientes, quandoquidem etiam ex veritate legis, eidem domino obedimus qui præcipit eminus. Nunquid autem de eiusmodi homi- **C**
1.Tim.4. πλάνοις. planis deceptoribus nibus meritò apertè dicit spiritus, in posterioribus temporibus deficient quidam
à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi falsiloquorum, cauteriatam habentium conscientiam, & prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad participationem cum gratiarum actione, fidelibus, & qui agnouerunt veritatem, quòd omnis creatura Dei bona est, & nihil est
reiiciendum quod sumitur cum gratiarum actione. Sanctificatur enim per verbũ
Dei & orationem. Necessario ergo non est prohibendum iungi matrimonio, neq.
Rom.14. 1.Cor.7. carnibus vesci, aut vinum bibere. Scriptum est enim, Bonum est carnem non comedere, nec vinum bibere, si comedat per offendiculum. Et, Bonum est manere, **D**
sicut ego. sed & qui vtitur, cum gratiarum actione, & qui rursus non vtitur, ipse
quoque cum gratiarum actione, & cum moderata ac temperanti viuat perceptione, rationi conuenienter. Et vt in summa dicã, omnes Apostoli epistolæ, quæ moderationem docent & continentiam, cum & de matrimonio & de liberorũ procreatione, & de domus administratione innumerabilia præcepta contineant, nusquam honestum moderatúmque matrimonium prohibuerũt aut abrogarunt. sed
legis cum Euangelio seruantes conuenientiam, vtrunque admittunt: & eum, qui
Deo agendo gratias, moderatè vtitur matrimonio, & eum qui, vt vult Dominus, viuit in castitate quemadmodum vocatus est vnusquisque inoffensè & perfectè eligens. Et erat terra Iacob laudata supra omnem terram, inquit Propheta, ipse vas **E**
spiritus gloria afficiens. Insectatur autem aliquis generationem, in eam dicens interitum cadere eámque perire. & vim affert ac detorquet aliquis, dicens de filio-
Marc.6. Luc.12. rum procreatione dixisse Seruatorem, Non oportere in terra thesauros recondere, vbi tinea & ærugo demolitur. nec erubescit his addere ea quæ dicit Propheta,
Omnes vos sicut vestimentum veterascetis, & tinea vos exedet. Sed neq. nos contradicimus scripturę, in nostra corpora cadere interitum, eáque esse fluxa. Fortasse
autem iis cum quibus disseruit vtpote peccatoribus prædicit interitum. Seruator
autem non dixit de liberorum procreatione, sed ad impertiendum ac communicandum eos adhortans, qui solum opibus abundare, egẽtibus autem nolunt opem
Ioan.6. Matth.22. Luc.20. ferre. Quamobrem dicit, Operamini non cibum qui perit, sed eum qui manet in **F**
vitam æternam. Similiter autem afferunt etiam illud dictum de resurrectione mortuorum. Filii illius seculi nec nubunt nec nubuntur. Sed hanc interrogationẽ,

&eos

A & eos qui interrogant, si quis ruminauerit, inueniet Dominum nō reprobare ma
trimonium, sed remedium afferre expectationi carnalis cupiditatis in resurrectio-
ne. Illud autem, Filii huius seculi, non dixit ad distinctionem alicuius alius seculi.
sed perinde ac si diceret, Qui in hoc nati sunt seculo, cum propter generationem
sint filii, & gignunt & gignuntur: quoniam non absque generatione hanc quis vi-
tam prætergredietur. Sed hæc generatio similem suscipiens interitum, non am-
plius expectat eum qui ab hac vita est separatus. Vnus est ergo pater noster qui est
in cœlis. Sed is ipse quoque pater est omnium per creationem. NE vocaueritis er- Math.23.
go, inquit, vobis patrem super terram. Quasi diceret, Ne existimetis eum qui car
nali vos seuit satu, auctorem & causam vestræ essentiæ, sed adiuuantem causam ge
B nerationis, vel ministrum potius. Sic ergo nos rursus conuersos vult effici vt pue-
ros, eum qui verè pater est agnoscentes, vt qui simus regenerati per aquam, cum
hæc sit alia satio in creatione. At, inquit, qui est cœlebs curat quæ sunt Domini.
Qui autem duxit vxorem, quomodo placebit vxori. Quid vero, an non licet etiam 1.Cor.7.
eis qui ex Deo placent vxori, nec gratias agere? An non permittitur etiam ei qui
vxorem duxit, vnà cum coniugio, etiam esse solicitum de iis quæ sunt Domini? Sed
quemadmodum quæ non nupsit solicita est de iis quę sunt Domini: vt sit sancta cor
pore & spiritu: Ita etiam quæ nupsit, & de iis quæ sunt mariti, & de iis quæ sunt
Domini, est in Domino solicita vt sit sancta & corpore & spiritu. Ambæ enim sunt
sanctæ in Domino, hęc quidem vt vxor: illa vero vt virgo. Ad eos autem pudore af-
C ficiendos & reprimendos qui sunt procliues ad secundas nuptias, aptè Apostolus
alto quodam tono eloquitur. Iam, inquit, OMNE peccatū est extra corpus. Qui 1.Cor.6.
autem fornicatur, in proprium corpus peccat. Si quis autem matrimonium audet
dicere fornicationem, rursus legem & Dominum insectans, maledictis impetit.
Quemadmodum enim auaritia & plura habendi cupiditas dicitur fornicatio, vt
quæ aduersetur sufficientiæ: & vt Idololatria est ex vno in multos Dei attributio:
Ita fornicatio est ab vno matrimonio ad plura prolapsio. Tribus enim modis, vt
diximus, fornicatio & adulterium sumitur apud Apostolum. ne his dicit Prophe-
ta, Peccatis vestris vænundati estis. Et rursus, POLLVTVS es in terra aliena. con
iunctionem sceleratam existimans, quæ cum alieno corpore facta est, & non cum
D eo quod datur in coniugio ad liberorum procreationem. Vnde etiam Apostolus. 1.Tim.5.
Volo, inquit, iuniores nubere, filios procreare, domui præesse nullam dare occa-
sionem aduersario maledicti gratia. Iam enim quædā diuerterunt post Satanā. Iam
verò vnius quoque vxoris virū vtiq. admittit, seu sit Presbyter, seu Diaconus, seu 1.Tim.3.
Laicus, vtens matrimonio citra reprehensionem. Seruabitur autem per filiorum 1.Tim.2.
procreationem. Et rursus Seruator dicens Iudæos generationem prauam & adul- Matt.12.
teram, docet eos legem non cognouisse, vt lex vult. Sed seniorum traditionem &
hominum præcepta sequentes, adulterare legem, non vt quæ data sit vir & domi-
nus eorum virginitatis. Fortasse autem eos quoque nouit alienis mancipatos cu-
piditatibus propter quas assiduè quoque seruientes peccatis, vendebantur alieni-
E genis. Nam apud Iudæos non erant admissæ communes mulieres. quinetiam pro-
hibitum erat adulterium. Qui autem dicit, Vxorem duxi, non possum venire ad Luc.14.
diuinam cœnam, est quidem exemplum ad eos arguendos qui propter voluptates
abstinent à diuino mandato. Nam hac ratione nec qui iusti fuere ante aduentum,
nec qui post aduentum vxores duxerunt, seruabuntur, etiamsi sint Apostoli. Quòd
si illud attulerint quod Propheta quoque dicit, INVETERAVI inter omnes ini
micos meos, inimicos peccata audiant. Vnum quoddam autem est peccatum, non
matrimonium, sed fornicatio. Non sic quoque dicant peccatum generationem, &
creatorem generationis. Talibus argumentis vtitur quoque Iulius Cassianus qui τῆς δοκήσεως
fuit princeps visionis seu Phantasiæ: In opere certè de Cōtinentia, vel de castitate, id est secte Doci
F his verbis dicit. Nec dicat aliquis quòd quoniā tales habemus partes, vt sic sit qui- tarum qui dice-
dem figurata fœmina, sic verò masculus, illa quidem ad suscipiendum, hic verò ad bant Dominum
seminandum, concessam esse à Deo consuetudinem. Si enim à Deo ad quem tendi- corpus sumpsis-
se phantasticū.

nius esset hæc constitutio, non beatos dixisset esse Eunuchos, neque Propheta dixisset eos nón esse arborem infrugiferam: transferens ab arbore ad hominem qui sua sponte & ex instituto se castrat tali cogitatione. Et pro impia opinione adhuc decertans, subiungit. Quomodo autem non iure quis reprehenderit Seruatorē, si nos transformauit, & ab errore liberauit, & à coniunctione partium & additamentorum & pudendorum in hoc eadem decernēs cum Tatiano. Hic autem prodiit ex schola Valentini. Propterea dicit Cassianus, Cum interrogaret Salome, quando cognoscentur ea de quibus interrogabat, ait Dominus, Quando pudoris indumentum conculcaueritis, & quando duo facta fuerint vnum, & masculum cū fœmina, nec masculum nec fœmininū. Primum quidem in nobis traditis quatuor Euangeliis non habemus hoc dictum, sed in eo quod est secundum Aegyptios. B Deinde mihi videtur ignorare, quòd iram quidem masculam appetitionem, fœminam verò significat cupiditatem. Quæ cum operata fuerint, pœnitentia & pudor consequitur. Cùm quis ergo neque iræ neque cupiditati obsequens, quæ quidem & ex consuetudine & ex mala aucta educatione, obumbrant & contegunt rationem, sed quæ ex iis proficiscitur exuens caliginem, & pudore affectus ex pœnitentia, spiritum & animam vnierit in obedientia rationis: tunc, vt ait Paulus, nō inest in nobis nec masculus nec fœmina. Recedens enim anima ab ea figura qua discernitur masculus & fœmina, traducitur ad vnionē, cùm neutrum sit. Existimat autē hic vir præclarus plus quàm par sit Platonicè, animam quæ est ab initio diuina, cupiditate effœminatam, huc venire ad generationem & interitum. Iam verò vel C inuitum cogit Paulum dicere, generationem ex errore constare, cum dicit, VE-

2.cor.11. REOR autem ne sicut serpens Euam decepit, corrupti sint sensus vestri à simplicitate quæ est in Christo. Sed certum est Dominum quoque venisse ad ea quæ aberrauerant. Aberrauerant autem non ab alto repetita origine in ea quæ hic est generatione. Est enim generatio creatura omnipotentis, qui nunquam ex melioribus ad deteriora deduxerit animam. Sed ad eos qui sensibus seu cogitationibus aberrauerant, ad nos inquam venit Seruator: quæ quidem ex nostra in præceptis inobedientia corrupta sunt, dum nimis auide voluptatem persequeremur, cùm vtique protoplastus noster tempus præuenisset, & non in tempore, matrimonii gratiam appetiisset, & aberrasset: quoniam quicunque aspicit mulierem ad concupiscen- D dum eam, iam mœchatus est in corde suo, vt qui voluntatis tempus non expectauerit. Is ipse ergo erat Dominus, qui tūc quoque damnabat cupiditatem quæ præ-

Eph.4. uenit matrimonium. Cùm ergo dixit Apostolus, Induite nouum hominem qui secundum Deum creatur, nobis dicit, qui ab omnipotentis voluntate effecti sumus, sicut sumus effecti. Veterem autem dixit, non respiciens ad generationem & regenerationem, sed ad vitam quæ est in inobedientia, & obedientia. Pelliceas autem tunicas existimat Cassianus esse corpora: de quibus postea & eum & qui idem cum eo sentiunt aberrasse ostendemus, cùm de ortu hominis, iis consequēter quę prius dicenda sunt, aggredimur expositionem. Quoniam, inquit, qui à terrenis regnuntur, & generant & generantur: nostra autem habitatio est in cœlo, ex quo etiam E Saluatorem expectamus. Rectè ergo nos hæc quoque dicta esse scimus, quoniam vt hospites & aduenæ peregrinantes debemus vitam instituere, Qui vxorem habēt, vt non habentes, qui possident, vt non possidentes. Qui liberos procreant, vt mortales gignentes, vt relicturi possessiones, vt etiam sine vxore victuri, si opus fit. nō cum affectione possessione vtentes, sed cum gratiarum actione, & magna quędam

1.cor.7. ac præclara animo agitantes. Et rursus cùm dicit, BONVM est homini vxorē non tangere, sed propter fornicationes vnusquisque suam vxorem habeat. id veluti exponens rursus dicit, Ne vos tentet Satanas. Non enim iis qui continenter vtuntur matrimonio propter solam liberorum procreationem, dicit, Propter intemperantiam, sed iis qui etiam finem liberorum procreationis cupiunt transilire: ne cùm nimium anuerit noster aduersarius, excitet appetitionem ad alienas voluptates. Fortasse autem quoniam iis qui iustè viuunt resistit propter æmulationem, & ad-

A uersus eos contendit, volens eos ad suos ordines traducere: per laboriosam continentiam eis vult præbere occasionem. Meritò ergo dicit, Melius est matrimonio iungi quàm vri. vt vir reddat debitum vxori, & vxor viro. & ne se frustrentur inuicem hoc diuino ad generationem dato auxilio. QVI autem, inquiunt, non oderit patrem, vel matrem, vel vxorem, vel filios, nō potest meus esse discipulus. Non iubet odisse genus. Honora enim, inquit, patrem & matrem, vt tibi bene sit. Sed ne abducaris, inquit, ab à ratione alienis appetitionibus: sed neque cum ciuilibus moribus coniungaris. Domus enim constat ex genere, ciuitates autē ex domibus, quemadmodum Paulus quoque eos qui occupantur in matrimonio, mundo dixit placere. Rursus dicit Dominus, qui vxorem duxit, ne expellat: & qui non duxit, ne B ducat. Qui ex proposito castitatis, professus est vxorem non ducere, maneat cœlebs. Vtrisque ergo idem Dominus per Prophetam Esaiam conuenientes dat promissiones, sic dicens. NE dicat Eunuchus, sum lignum aridum. Hæc autem dicit Dominus Eunuchis. Si custodieritis sabbata mea, & feceritis quæcunque pręcipio, dabo vobis locum meliorem filiis & filiabus. Non sola enim iustificat castitas, sed nec sabbatum Eunuchi, nisi fecerit mandata. Infert autem iis qui vxorem duxerūt, & dicit, Electi mei non laborabunt in vanum, neque procreabunt filios in execrationem, quia semen est benedictum à Domino. Ei autem qui verbo seu rationi cōuenienter filios procreauit & educauit & erudiuit in Domino, sicut etiam ei qui genuit per veram catechesim & institutionem, merces quędam est proposita, sicut C etiam electo semini. Alii autem execrationem accipiunt liberorum procreationē, & non intelligūt aduersus illos ipsos dicere scripturam. Qui enim sunt re vera electi Domini, non dogmata decernunt, nec filios progignunt qui sunt ad execrationem, vt hæreses. Eunuchus ergo non qui per vim excisas habet partes, sed nec qui cœlebs est, dictus est, sed qui non gignit. Veritatis lignum hic prius erat aridum. Si autem verbo obedierit, & sabbata custodierit per abstinentiam à peccatis, & fecerit mandata, erit honorabilior iis, qui absq. recta vitæ institutione solo verbo erudiuntur. FILIOLI modicum adhuc sum vobiscum, inquit Magister. Quare Paulus quoq. scribens ad Galatas, dicit, FILIOLI mei quos iterū parturio, donec formetur in vobis Christus. Si enim decies mille Pædagogos, inquit, habeatis in Chri D sto, sed non multos patres. In Christo enim per Euangelium ego vos genui. Propterea non ingredietur Eunuchus in ecclesiam Dei, qui est sterilis, & non fert fructum, nec vitæ institutione, nec sermone. Sed qui se quidem castrarunt ab omni peccato propter regnū cœlorum, ii sunt beati qui à mundo ieiunant. EXECRANDA autem dies in qua natus sum, & non sit optanda, inquit Hieremias. non absolutè execrandam dicens generationem, sed populi peccata ægrè ferens & inobedientiam. Subiungit itaque. Cur enim natus sum vt viderem labores & dolores, & in perpetuo probro fuerunt dies mei? Iam omnes qui prædicabant veritatem, propter eorum qui audiebant inobedientiam, quærebantur ad pœnam, & veniebant in periculum. CVR enim nō fuit vterus matris meæ sepulchrum, ne viderem af- E flictionem Iacob, & laborem generis Israël, ait Esdras Propheta. NVLLVS est à sorde mundus, ait Iob, nec si sit quidem vna dies vitæ eius. Dicant ergo nobis vbi fornicatus est infans natus. Vel quomodo sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est operatus? Restat ergo eis, vt videtur, consequenter, vt dicat malam esse generationem, nō solum eam quæ est corporis, sed etiam quæ est animæ, propter quam etiam corpus. Ea quando dixit Dauid, IN peccatis conceptus sum, & in iniquitatibus concepit me mater mea. Dicit Prophetice quidem matrem Euam, sed Eua fuit mater viuentium, etsi in peccatis fuit conceptus, sed non ipse in peccato neq. verò ipse peccatum. Si autem quicunque etiam à peccato ad fidem conuertitur, à peccatoris consuetudine tanquam à matre conuertitur ad vitam, feret mihi testi- F monium vnus ex duodecim Prophetis, qui dixit. VIDEAM primogenita pro impietate fructum ventris mei, pro peccatis animæ meæ. Non accuset eum qui dixit, CRESCITE & multiplicamini: sed primas impulsiones & motus ex generatione,

Marginal notes: Luc.14. — Exo.20. — 1.cor.7. — Votum castitatis. — Esa.56. — Ioan.13. — Gal.4. — Hier.20. — Iob.14. — Psal.50. Peccatum originis non satis fuit cognitum à clemente.

per quos Deum non cognoſcimus, dicit impietates. Si quis autem ea ratione dicit malam generationem: illa etiam ratione dicat bonam, quatenus in ipſo veritatem cognoſcimus. Abluamini iuſtè, & ne peccetis. Ignorationem enim Dei quidam habent, videlicet qui peccant. Quoniam nobis eſt colluctatio non aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus ſpiritalia. Poſſunt autem tentare principes tenebrarum huius mundi, & ideo datur venia. Et ideo Paulus quoque, Corpus meum, inquit, caſtigo, & in ſeruitutem redigo. Quoniam qui certat, in omnibus abſtinet, hoc eſt, eſt ad omnia continens, non ab omnibus abſtinens, ſed continenter vtens iis quæ vtenda iudicauit. ILLI quidem vt corruptibilem coronam accipiant: nos autem vt incorruptibilem. in lucta vincentes, non autem ſine puluere coronam accipientes. Iam nonnulli quoque præferunt viduam virgini incontinenti, vt quæ quam experta eſt voluptatem magno & excelſo animo contempſerit. Sin autem malum eſt generatio: in malo dicant fuiſſe Dominum qui fuit particeps generationis: in malo virginē quæ genuit. Hei mihi quot & quanta mala. Dei voluntatem maledictis inceſſunt & myſterium creationis, dum inue huntur in generationem. Et ideo viſio ſeu phantaſia Caſſiano. Ideo etiam Marcioni, & Valentino quoque corpus animale: quoniam homo, inquiunt, aſſimilatus eſt iumentis, veniens ad coitum. Sed quando aliena inire cubilia, vera inſania percitus, voluerit, tunc re vera qui talis eſt efferatur. EQVI in fœminas furentes facti ſunt, vnuſquiſq. hinniebat ad vxorem proximi ſui. Et ſi cùm ex brutis animantibus inſidioſi conſilii rationem cepiſſet ſerpens, & perſuaſiſſet, dicat Adam aſſenſum eſſe cum Eua coniunctioni, nempe quòd hac natura aliàs vſi non eſſent Protoplaſti, vt nonnulli exiſtimant: rurſus maledictis inceſſitur creatio, vt quæ rationis expertium animantium natura homines fecerit imbecilliores: quas conſecuti ſunt qui à Deo primi formati fuere. Sin autem natura quidem eos ſicut bruta deduxit ad filiorum procreationem: moti autem ſunt citius quàm oportuit, fraude inducti cùm adhuc eſſent iuuenes, iuſtum quidem eſt Dei iudicium in eos qui non expectarunt voluntatem: ſancta eſt autem generatio, per quam mundus conſtitit, per quam eſſentiæ, per quam naturæ, per quam Angeli: per quam poteſtates, per quam animæ, per quam præcepta, per quam Lex, per quam Euangelium, per quam Dei cognitio. Et omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos fœni, & fœnum quidem exiccatur, flos autem decidit. Sed verbum Domini manet, quod vnxit animam & vniit ſpiritui. quomodo autem quæ eſt in eccleſia apud nos Oeconomia, accepiſſet finem abſque corpore, cùm etiam ipſe qui eſt caput eccleſiæ, in carne quidem informis & ſpecie carens tranſiit, docens nos reſpicere ad id quod eſt diuinæ cauſæ informe & incorporeum. ARBOR enim vitæ, inquit Propheta, eſt in bono deſiderio, docens bona & munda deſideria quæ ſunt in Domino viuenti. Iam verò volunt viri cum vxore in matrimonio conſuetudinem, quæ dicta eſt cognitio, eſſe peccatum, eam enim ſignificari ex eſu ligni boni & mali, per ſignificationem huius vocabuli Cognouit, ſignificantem mandati tranſgreſsionem. Si autem hoc ita eſt: veritatis quoque cognitio, eſt eſus ligni vitæ. Poteſt ergo honeſtum ac moderatum matrimonium illius quoque ligni eſſe particeps. Nobis autem prius dictum eſt, quòd licet benè & malè vti matrimonio. Et hoc eſt lignum cognitionis, ſi non tranſgrediamur leges matrimonii. quid verò num Seruator noſter, ſicut animam, ita etiam corpus curauit ab affectionibus? Neque verò ſi eſſet caro inimica animæ, inimicam aduerſus ipſam muniiſſet, per ſanitatem inſtruēs. HOC autem dico fratres, quòd caro & ſanguis regnum Dei non poſſunt poſsidere, neq. corruptio poſsidet incorruptionem. Peccatum enim cùm ſit corruptio, nō poteſt habere ſocietatem cum incorruptione, quæ eſt iuſtitia. Adeò ſtulti, inquit, eſtis: cum ſpiritu cœperitis nunc carne conſummamini. Iuſtitiam ergo & ſalutaris harmoniam, quæ eſt veneranda firmáque ac ſtabilis, alii quidem, vt oſtendimus, nimium intenderunt, blaſphemè ac maledicè cum quauis impietate ſuſcipientes continentiam, cùm liceret ex ſana regula caſtitatem eligere cum pietate. gratias quidem

Margin notes: 1. Cor. 9. — οἴμοι τῶν κακῶν — δοκηταὶ Δοκῖται autem dicti ſunt Hæretici qui dicebāt Chriſtum habuiſſe corpus phantaſticum. — Hier. 5. — Eſa. 40. — 1. Cor. 15. — Græcum habet ἐπιστώσατο ſed puto leg. ἐπιστώσατο inſtruens. — Gal. 3. — Section letters: A, B, C, D, E.

A dem agendo propter datam gratiam, non habendo autem odio creaturam, neque eos aspernando qui iuncti sunt matrimonio. Est enim creatus mundus, creata est etiam castitas. Ambo autem agant gratias in iis in quibus sunt collocati, si modo ea quoque norunt in quibus sunt collocati. Alii autem effrenati se petulanter & insolenter gesserunt, re vera effecti equi in fœminas insanientes, & ad proximo rum suorum vxores hinnientes, vt qui & ipsi contineri non possint, & proximis suis persuadeant vt dent operam voluptati, infeliciter illas audientes scripturas. Quæ tibi obtigit partem pone nobiscum, crumenam autem vnam possideamus cō munem, & vnum fiat nobis marsupium. Propter eos idem Propheta dicit nobis cō Prouerb. 1.
B sulens. Ne ambulaueris in via cum ipsis, declina pedem tuum à semitis eorum. Non enim iniustè tenduntur retia pēnatis. Ipsi enim cum sint sanguinum participes, thesauros malorum sibi recondunt, hoc est sibi vendicantes immunditiam, & proximos similia docentes, bellatores, percussores caudis suis vt ait Propheta, quas qui dem Græci κέρκους appellant. Fuerint autem ii quos significat Prophetia, ad malum procliues, intemperantes, qui sunt caudis suis pugnaces, tenebrarum iræque filii, manus sibi afferentes, & homicidæ propinquorum. EXPVRGATE ergo vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, nobis exclamat Apostolus. Et rursus pro 1. Cor. 5.
pter quosdā eiusmodi homines indignans, præcipit ne conuersari quidē, si quis frater nominetur vel fornicator, vel auarus, vel idololatra, vel maledicus, vel ebrio
C sus, vel raptor, cum eo qui est talis ne vna quidem comedere. Ego enim per legem Gal. 2.
legi mortuus sum, inquit, vt Deo viuam, cum Christo sum crucifixus. Viuo autē non amplius ego, vt viuebam per cupiditates, viuit autem in me Christus castè & Obedientia præceptorum.
beatè per obedientiam præceptorum. Quare tunc quidem viuebam carnaliter. Quòd autem nunc viuo in carne, in fide viuo filii Dei. In viam gentium ne abieritis, & ne ingrediamini in vrbem Samaritanorum, à contraria vitæ institutione nos Matth. 10.
dehortans dicit Dominus, quoniam iniquorum virorum mala est conuersatio. Et hæ sunt viæ omnium qui ea quæ sunt iniqua efficiunt. VÆ homini illi, inquit Do Matth. 18.
minus, bonum esset ei si non natus esset, quàm vt vnum ex electis meis scandalizaret. Melius esset vt ei mola imponeretur, & in mari demergeretur, quàm vt vnum Mar. 9.
D ex meis electis peruerteret. Nomen enim Dei blasphematur propter ipsos. Vnde præclarè Apostolus, scripsi, inquit, vobis in epistola, non conuersari cum fornicatoribus, vsque ad illud. Corpus autem non fornicationi sed Domino, & Domi- 1. Cor. 6
nus corpori. Et quòd matrimonium non dicat fornicationem, subiungit. An nescitis quòd qui adhæret meretrici, vnum est corpus, aut meretricem quis dicet virginem priusquam nubat. ET ne fraudetis, inquit, vos inuicem, nisi ex consensu ad tempus. Per dictionem fraudetis, ostendens matrimonii debitum esse liberorū procreationem, quòd quidem in iis quæ præcedunt ostendit, dicens. Mulieri vir debitum reddat. Similiter autem mulier quoque viro, postquam exolutionem, in domo custodienda, & in ea quæ est in Christo fide, adiutrix. Et si quid apertius di
E cens iis qui sunt iuncti matrimonio, præcipio, inquit, non ego, sed Dominus, vxorem a viro non separari. Sin autē separata fuerit, maneat innupta, vel viro reconcilietur. Et virū vxorē non dimittere. Reliquis autē dico ego, nō Dominus. Si quis autem frater, vsque ad illud, nunc autem sancta est. Quid autem ad hæc dicūt qui in legem inuehuntur, & in matrimonium, vt quod sit solum à lege concessum, non autem etiam in nouo testamento? Quid ad has leges latas possunt dicere, qui sationem abhorrent & generationem, cum Episcopum quoque qui domui rectè præsit, ecclesiæ ducem constituat. Domum autem dominicam vnius mulieris con stituit coniugium. Omnia ergo dicit esse munda mundis. Pollutis autem & infide Tit. 1.
libus nihil est mundum, sed polluta est eorum & mens & conscientia. De ea autem
F voluptate quæ est præter regulā. Ne erretis, inquit, nec fornicatores, nec idolola 1. Cor. 6.
træ, nec adulteri, nec molles, nec masculorum concubitores, neque fures, neque ebriosi, neque maledici, nec raptores regnum Dei possidebunt. Et nos quidem abluti sumus qui in his eramus. Qui autem in hanc tingunt intemperantiam, ex tem

kk

perantia in fornicationem baptizant, voluptatibus & vitiis esse indulgendum decernentes, incontinentes ex moderatis esse docentes, & spem suam membrorum suorum impudentiæ attribuentes, vt à regno Dei abdicentur, non autem vt inscribantur qui ad eos ventitant efficientes, falsò nominatæ cognitionis appellatione, eam quæ ad exteriores ducit tenebras viam ingredientes. QVOD reliquum est fratres, quæcunque vera, quæcunque honesta, quæcunque iusta, quæcunque casta, quæcunque bonæ famæ; si qua virtus, & si qua laus, ea considerate quæ & didicistis, quæ etiam accepistis & audiistis & vidistis in me, ea facite, & Deus pacis erit vobiscum. Et Petrus similia dicit in epistola. VT fides vestra & spes sit in Deum, cum animas vestras castas effeceritis in obedientia veritatis. Quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus desideriis quæ fuerunt in ignorantia, sed secundum eum qui vocauit vos sanctum, & ipsi sancti sitis in omni conuersatione. Quoniam scriptum est, sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Sed enim quę aduersus eos qui cognitionem falso nomine simulant, necessario suscepta est à nobis disputatio, nos longius quàm par sit abduxit, & orationem effecit prolixiorem. Vnde tertius quoque liber Stromateus, eorum quæ sunt in vera philosophia cognitionis monimentorum, hunc finem habeat.

Phil. 4. 1.Pet.1.

Stromatei tertii finis.

A CLEMENTIS ALEXANDRINI, STROMATEON LIBER QVARTVS.

CONSEQVENS autem deinceps esse existimo, vt de mar
B tyrio tractemus, & quisnam sit perfectus. Quibus com
prehendentur ea quæ consequuntur ex eo quòd exigunt
illa quæ sunt dicenda, & quòd ęquè sit philosophandum
& seruo & libero, siue sit vir sexu, siue fœmina, & cum
quæ deinceps sequuntur, & de fide & de inquirendo ab-
soluerimus, genus symbolicum adducemus, vt cùm con
cluserimus orationem quæ ad mores pertinet, summa-
tim ostendamus vtilitatem quę allata est Græcis à barba
ra philosophia. Quam quidem postquam oculis subiecero, & aduersus Græcos &
aduersus Iudæos tradetur compendiosa scripturarum expositio, & quæcunque in
libris præcedentibus, cum in procemii ingressu, vno Commentario statuissemus
C perficere, rerum autem multitudini necessario seruierimus, non licuit compreben
dere. Post hæc à nobis, quoad eius fieri potest rerum propositarum impleta decla-
ratione, quæ de naturalibus principiis, & à Græcis & ab aliis barbaris, prout ad
nos peruenerunt opiniones, tradita sunt oportet recensere, & aduersus præcipua
eorum quæ sunt excogitata à Philosophis argumentari. Quibus fuerit consequēs,
vt postquam Theologiam cursim percurrerimus, ea quæ in prophetiis tradita sunt
tractemus, vt cum etiam scripturas quibus credidimus, validas ac ratas esse omni-
potenti auctoritate ostenderimus, serie possimus per ipsas progredi, & hinc omni
bus hęresibus vnum Deum ostendere, & Dominum omnipotentem, qui per legē
D & Prophetas & beatum etiam Euangelium fuit sincerè ac germanè prædicatus.
Multa autem sequuntur dicenda aduersus eos qui sunt diuersæ opinionis, cum co-
namur ea dissoluere quæ in scriptis ab ipsis afferuntur, & vel inuitis persuadere,
per ipsas conuincendo scripturas. perfecto itaque nobis vniuerso proposito, iis qui
bus voluerit spiritus, commentariis, ad vsum instantem adiuti (quædam enim ante
veritatem omnino præfari necesse est) tunc reuera gnosticam, id est homini co-
gnoscendi potestate prædito conuenientem, naturæ aggredimur contemplatio-
nem, paruis ante magna initiati mysteria, vt verè diuinæ sacrorum interpretatio- ἱεροφαντίας.
ni nihil sit impedimento, prius expurgatis atque informatis iis quæ oportet ante
sciri & tradi. Quæ est ergo ex veritatis regula gnosticæ traditionis naturæ contē- φυσιολογία
platio, vel potius superna quædam speculatio, dependet ex ea oratione quæ tradi μᾶλλον δ' ἐπο-
E tur de ortu mundi, hinc ad formam ascendens theologicam, seu quæ in diuinita- πτεία.
tis consistit contemplatione. Vnde ab eo ortu qui prophetice est literis mandatus, πεφρακυί-
nempe à Genesi, in parte principium ducemus traditionis, & quæ ab iis qui diuer- ης.
sa sentiunt, dicuntur adducentes, & quoad eius à nobis fieri poterit, dissoluentes.
Sed hoc quidem mox scribetur, si Deus velit & nos inspirauerit. Nunc autem ag-
grediendum est id quod est propositum, & absoluenda est ea quę ad mores perti-
net oratio. Sint autem nostra, vt sępe diximus, Commentaria, propter eos qui im
pudenter ac imperitè ad ea legenda sunt accessuri, varia, & vt ipsum nomen indi-
cat, contexta, ab vno ad aliud continens transeuntia, & per verborum quidem se
riem ac contextum aliud significantia, aliud verò indicantia. Qui enim aurum, in
F quit Heraclitus, quærunt, multum terræ fodiunt, & parum inueniunt. Qui autē
id quod verè aurei generis cognatum est scrutantur, multum in pauco inuenient.
Inueniet enim scriptura vnum qui sit eam intellecturus. Iuuant ergo & ad reuocā-

dum in memoriam,& ad veritatem apertè declarandam,el qui potest querere cum ratione, Stromata Commentariorum. Oportet autem nos quoque adlaborare,& his alia adinuenire, quoniam iis qui ea via abeunt quam nesciunt, sufficit eam quæ ducit solummodo indicare, postea autem iam est ingrediendum, & reliquum viæ inueniendum. Quemadmodum dicunt, Seruo quoque aliquando sciscitanti, quidnam agens, Domino sit placiturus, respondisse Pythiam, inuenies si quæsieris. Et est quidem re vera, vt videtur, difficile, pulchrum & honestum quod latet inuenire, quoniam sudor ante virtutem est positus. A

Via longa est atque acclinis ad ipsam.

Hesiodus. *Ardua namque prius, sed cum ad fastigia uentum,*

Fit facilis, quæ difficilis ualde ante clueret. B

Matth. 7. Matth. 11. Est enim re vera arcta & angusta via Domini,& regnum Dei est violentorum. Vnde quære, inquit,& inuenies, tenens viam verè regiam,& non prætercurrens. Est ergo in exiguo quidē spatio multa genitalis copia seminum dogmatum quæ comprehenduntur in hoc opere, tanquam ager omnibus herbis plenus, ait scriptura Aut etiam propriam habent inscriptionem Stromata Commentariorum, re vera multum similem illi veteri floridæ oblationi, de qua scribit Sophocles. (margin: πυρβόλοι τῶ ἀγρῶ.)

Quis enim erat uellus, eratque uitium

Libamen, uuaque & probè recondita.

Eratque fructus mixtus omnis generis, C

Pinguèque oliuum uariumque maximè

Flaue quod apis munere fit cereum.

Iam Stromata nostra, vt inquit agricola Timoclis Comici, ficus, oleum, caricas, mel reddunt, tanquam ex agro feracissimo, propter quam feracitatem subiungit.

εἰρεσιώνη. *Iresionem, non agrum cultum refers.*

Consueurant enim acclamare Athenienses.

κοτύλη *Fert ficus, pingues, & panes Iresione*

Mella quoque in catino, atque oleum quo te ungere possis.

πλοκάμοις. Sæpe ergo oportet tanquam ex variè contextis capillis multa eaque confusa semina excutiendo ac iaciendo, frumentum legere. Multi autem habent affectionē non absimilem constitutioni hyemis, instabilem & incōsyderabilem. Multa incredulitas fecit bona, fides mala. Et Epicharmus. Non crede, sunt articuli hi præcordium. Iam non credere quidem veritati affert mortem, sicut credere vitam. Contra autem, falso credere, non credere autem veritati, trahit in exitium. Eadem est ratio de continentia & incontinentia. Si continere quidem est bonum opus, malum autem opus non continere, ab iniustitia autem abstinere est principium salutis. Ac mihi quidem videtur Sabbatum per abstinentiam à malis significare continentiam. Et quidnam est in quo differt homo à bestiis, & eo rursus Dei angeli sapientiores? MINVISTI eum, inquit, paulo minus ab Angelis. De Domino enim non accipiunt scripturam, quāquam ille quoque carnem ferebat, sed de eo qui est perfectus & gnosticus seu cognoscendi potestate præditus, qui & tempore & indumento diminutus est ab Angelis. Sapientiam ergo nihil aliud dico quàm scientiā, quoniam vita non differt à vita. Naturæ enim humanæ, hoc est homini, cum eo quod dignum habitum est immortalitate, commune est, viuere, & habitus contemplationis & continentiæ, cum sit alterum præstantius. Ac mihi quidem certè videtur Pythagoras solum Deum sapientem esse dicere. Nam Apostolus quoque scribit in epistola ad Romanos. AD OBEDIENTIAM fidei in omnes gentes, cogniti soli sapienti Deo per Iesum Christum. Propter eam autem quæ illi cum Deo intercedebat amicitiam, vocabat se philosophum. Loquebatur itaque cum Mose, inquit, Deus, vt amicus cum amico. Itaque verum, quod Deo est manifestum, generat veritatē Gnosticus autem, seu qui est cognitionis potestate præditus, amat veritatem. VADE, inquit, ad formicam ò piger, & apis efficere discipulus, ait Solomon.

(margin notes, in order: μὴ πιστεύειν — ἄρθρα τῶν φρενῶν. In non credendo summa sita est prudentia. — Psal. 8. — Rom. 16. — Exo. 33. — Prouerb. 6.; section letters D, E, F in right margin)

A Solomon. Si enim vniuscuiusque propriæ naturæ vnum est munus, & bouis simili ter & equi & canis; quodnam dicemus esse proprium munus hominis. Videtur autem, vt opinor, esse similis cétauro, figmento Thessalico, vt qui sit compositus ex rationis participe & experte rationis, anima & corpore. Sed corpus quidem & terram operatur, & tendit ad terram, anima autem ad Deum extollitur, quæ quidem per veram erudita philosophiam, contendit ad suos qui supra sunt cognatos, auersa à corporis cupiditatibus, & præterea à labore & metu. Quáquam bono esse & tolerantiam & metum ostendimus. Si enim per legém est agnitio peccati, vt dicút qui legem insectantur, & vsque ad legem peccatum fuit in mundo. Sed sine lege Rom. 3. Rom. 5.
B mortuum est peccatum, nos eis contra occinamus. Si enim timori, causam peccatum abstuleris, aufer etiam timorem. Multo autem magis supplicium, cum id abfuerit cui innatum est vt concupiscat. Iusto enim, scriptura inquit, lex non est posita. Pulchre ergo Heraclitus. Iustitiæ, inquit, nomen non alligassent, si hæc non essent. Socrates autem dicit Legem non fuisse factam propter bonos. Sed neque hoc cognouerunt accusatores quomodo dicit Apostolus, quòd qui propinquum suum diligit, malum nó operatur. Illud enim, Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, & si quod sit aliud præceptum, in hoc solo sermone in vnam veluti summam redigitur. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Hac vtique ratione diliges, inquit, Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo: & diliges proximum tuú 1. Tim. 1. Rom. 13. Matth. 22.
C sicut teipsum, si quidem qui proximum diligit, malum non agit, & omne præceptum in hoc veluti in summam redigitur, in diligendo proximum. Quæ autem præcepta efficiunt vt metus impendeat, ea dilectionem pariunt, non odium. Vitium ergo non est lex quæ timorem procreat. Quare lex est sancta & re vera spiritalis ex sententia Apostoli. Oportet autem, vt est consentaneum, cum & corporis natură & animæ essentiam diligenter inquisierimus, vtriusque finem comprehendere, & non mortem malum esse putare. QVANDO enim serui eratis peccati, inquit Apostolus, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum tunc habuistis ex iis propter quæ nunc erubescitis? Finis enim illorum est mors. Nunc autem liberati à peccato, Deo autem serui effecti, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem autem, vitam æternam. Stipendium enim peccati mors est. Gratia autem Dei, vi- Rom. 7. Rom. 6.
D ta æterna in Christo Iesu Domino nostro. Res itaque eo videtur esse deducta, vt ostensum sit mortem quidem esse eam in corpore animæ coniunctionem, quæ est dedita peccato. Vitam autem à peccato separationem. Multi autem nos impediunt valli & fossæ cupiditatis, iræque & excandescentiæ voragines, quas transilire necesse est, & omnem insidiarum effugere molitionem, eum qui non est amplius per speculum visurus Dei cognitionem.

Altitonansque uiro uirtutis Iuppiter aufert
Dimidium, quem alii miserè seruire necesse est.

Seruos autem eos qui sunt sub peccato, & qui peccatis sunt venúdati, qui volupta
E ti & libidini sunt dediti, & tenentur amore corporis, nouit scriptura, & bestias potius quàm homines eos qui sunt assimilati iumentis, equos in fœminas insanientes, ad proximorum vxores hinnientes. Est asinus insolens is qui est intemperans, efferatus lupus, auarus & serpens, is qui est impostor & fraudulentus. Corporis ergo ab anima separatio, quam toto vitæ tempore meditatur Philosophus, quandam cognitione præditam parit animi alacritatem, vt possit facile ferre mortem naturæ, quæ est solutio vinculorum animæ à corpore. MIHI enim crucifixus est mundus, & ego mundo, inquit. Viuo autem iam eum sim in carne, vt si in cœlo versarer. Vnde merito qui Gnosticus vocatur facile exaudit, & ei qui corporeum quid petit donat offerens, & huius carunculæ affectiones prius exuens, tentatorem nó iniuria afficiens, sed simul docens & arguens. Hier. 4. Gal. 6.
F *Ex quantis opibus quàm magno & lapsus honore.*

Vt ait Empedocles, hic deinceps versetur cum mortalibus. Is verè feret testimonium, sibi quidem, quòd sit in Deum sincerus & germanus fidelis, tentatori au-

tem, quod frustra sit æmulatione percitus in eum qui est fidelis per dilectionem. A
Domino autem, quòd à Deo sit inspirata doctrinæ persuasio, à qua non deficiet
metu mortis. Quinetiam facto confirmat veritatem prædicationis, potentem eum
esse ostendens ad quem contendit. Mireris eius dilectionem quam docet euiden
ter, ei quod est cognatum & vnius generis grato animo vnitus, quinetiam pretio
so sanguine infideles pudore afficiens. Is ergo metu propter præceptum declinat
Christum negare, vt metu fiat testis. Sed neque propter spem donorum paratorũ
fidem vendens: sed propter suam in Dominum dilectionem, lubentissimè ab hac
vita liberabitur habens fortasse gratiam, & ei qui causam præbuit vt hinc exiret,
& ei qui molitus est insidias, honesta accepta occasione, quam ipse non præbuit, se
ipsum ostendendi quisnam sit, illi quidem per tolerantiam, Domino verò, per cha B
ritatem, per quam ostendebatur Domino, qui etiam antequam nascatur nouit in-
stitutum & liberam animi voluntatem eius qui tulit testimonium. Bono itaque
animo venit ad amicum Dominum, pro quo & corpus atque etiam animam,
vt iudices expectabaot, tradidit, & à Seruatore nostro, ò frater dilecte, vt di-
cam poëticè, compellatur. Iam consummationem vocamus martyrium, non quod
τελείωσιν
vitæ finem homo acceperit, vt reliqui, sed quòd perfectum opus ostenderit cha-
ritatis. Porrò autem Græci quoque veteres, laudant finem eorum qui mortui
sunt in bello, non mortem violentam consulentes, sed quòd qui in bello, vitam
finit, mortem non timens recessit, amputatus à corpore, cum nec prius animo la
borasset, nec emolitus esset, cuiusmodi solent in morbis accidere hominibus, re- C
cedunt enim effœminati & viuere cupientes, & ideo neque puram emittunt ani-
mam, sed quę, veluti notas plumbeas, secum effert cupiditates, nisi fuerint eorum
aliqui docti & ex virtute considerati, sunt etiam qui moriuntur in bello cum cu-
piditatibus, quod perinde est ac si morbo cõtabuerint, si itaque quæ est apud deum
confeßio est testimonium, quæcunque anima se purè & sincerè gessit cum Dei
agnitione, & quæ præceptis paruit, & vita & sermone est testis, quomodocun-
que liberetur à corpore, fidem, tanquam sanguinem, per totam vitam, & etiam in
exitu profundens. Iam dicit Dominus in Euangelio, qui reliquerit patrem vel ma
Matth. 10.
trem vel fratres, & quæ deinceps sequuntur, propter euangelium & nomen meũ,
is est beatus, non quoduis significans testimonium, sed quod est ex cognitio- D
ne, vt qui ex regula Euangelii vitam egerit propter dilectionem in Dominum. Co
goitionem enim significat perceptio nominis & intelligentia Euangelii, sed non
nudam ac simplicem appellationem, relinquere quidem genus mundanum, relin-
quere autem facultates & omnem possessionem, propterea quòd viuat citra vllam
ad ea affectionem. Dicitur quidem certè patria mater & nutrix allegoricè, patres
autem leges ciuiles, quæ quidem grato animo sunt contemnenda viro iusto qui est
νόμος lex græcè est masculini generis.
magni & excelsi animi, vt Deo fiat amicus, & consequatur dexteras partes sancti-
ficationis, sicut etiam fecerunt Apostoli. Deinde dicit quidem Heraclitus, Marte
cæsos Dii honorant & homines, & scribit Plato in quinto de Republica. Eorum
ἀρηιφάτους
autem qui io bello mortui fuerint, qui pręclarè se gerens obierit, an non primum E
quidem dicemus eum esse aurei generis? Omnium maximè. Aureum autem genus
per Deos est ex iis qui sunt in cœlo & in sphæra inerrante, qui maximè principatum
obtinent in homines prouidentiæ. Quidam autem ex hęreticis, cum malè Domi-
num audiissent, impiè simul & timidè vitæ tenentur cupiditate, dicentes verum
esse testimonium, eius qui verè est Deus cognitionem, quod quidem nos quoque
fatemur, eum autem esse sui occisorem & sibi mortem consciscere, qui per mortem
fuerit confessus, & alia eiusmodi sophismata callidaque commenta timiditatis in
medium afferunt. Aduersus quos dicetur cum tempus postulauerit, dissident enim
à nobis in principiis. Dicimus autem nos quoque eos qui de industria mortem quæ F
runt (sunt enim quidam non nostri, sed tantum nominis participes, qui quidem se
ipsos magno studio contendunt tradere, propter odium in Creatorem miseri mor
tem cupientes) eos, inquam, dicimus seipsos producere absque vllo martyrio ac te
stificatione,

A stificatione, etsi publicè puniantur. Fidelis enim testimonii non seruant characterem, qui eum qui verè Deus est non cognouere. Vanę autem morti seipsos tradūt, sicut se temere in ignem coniiciunt Indorū Gymnosophistæ. Quoniā autem isti qui falsum sibi nomen sumpserunt, in corpus inuehuntur, discant quòd bona corporis compages & recta compositio animo confert ad ingenii solertiam. Quare in tertio de Republica Plato, (quem maxime citant testem ad vituperādam generationem, dixit oportere curam gerere corporis propter harmoniam animæ, per quod licet & viuere & rectè viuere ei qui annunciat prædicationem veritatis. Per vitam enim & sanitatem ingredientes, ediscimus cognitionem. Cui enim nihil penitus B licet in altum progredi absq. eo quòd sit in necessariis, & per ea facere omnia, quæ tendunt ad cognitionem, ei rectè viuere quomodo non est eligendum. In viuendo ergo, bene viuere rectè se gerit; & ad æternitatis habitum transmittitur, qui per corpus ad bene viuendum se exercuit. Aequum est autem Stoicos quoque admirari, qui dicunt animam nihil affici à corpore, neque ad vitium à morbo, neque ad virtutem à sanitate, sed vtraq. hæc dicunt esse indifferentia. Quanquam Iob quoque propter insignem continentiam & fidem eximiam, vt qui pauper quidem ex diuite, ex illustri abiectus, ex pulchro deformis, ex sano morbidus factus sit, est nobis præclarum exemplar propositus, pudore afficiens eum qui tentauerat, benedicens ei qui formauerat, secunda ita ferens vt prima, rectè docens Peripateticos, Iob.11 C eum qui est cognitione præditus rectè posse vti omnibus. Et quòd quæ à veteribus rectè & ex virtute gesta sunt, ad nostras bonas actiones, propositæ sint imagines, ostēdens Apostolus. VT mea, inquit, vincula fuerint in Christo manifesta in omni prætorio & reliquis, & plures fratres in Domino, confisi meis vinculis, auderent abundantius absque metu loqui verbū Dei, quandoquidē martyria quoq. sunt exēplaria conuersionis, gloriosè sanctificata. QVAECVNQVE enim, inquit, scripta sunt, ad nostrā doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationē scripturarum spem habeamus consolationis. Videtur autem si adsit dolor, anima quodam modo ab ipso declinare, & magnifacere à præsenti liberari molestia. Illo certè tempore quiescit etiam à disciplinis, quando aliæ quoque contemptæ sunt virtutes. Phil.11 Rom.15

D Non autem vtique dicimus ipsam pati virtutem, nam nec ægrotat virtus. Qui est autem vtriusque particeps & virtutis & morbi, ab eo quod vrget premitur, & si non fuerit magni & excelsi animi qui nondum continentiæ habitum acquisiüt, loco pellitur, & instar fugæ inuenitur non tolerare. Eadem est autem etiam ratio de paupertate. Nam ipsa quoque à necessariis, contemplatione inquam, & pura peccati amotione cessare cogit animam, vt quæ versandi in acquirendo necessitatem afferat ei qui non se totum Deo dedicauerit. Sicut rursus sanitas & rerum necessariarū copia, liberam custodit animam, & quæ nullum habeat impedimentum, & sciat rectè vti rebus præsentibus. TRIBVLATIONEM enim carni habebunt, inquit, Apostolus, qui sunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Volo enim vos esse 1. Cor. 7. E non solicitos ad hoc vt decore & honeste Domino indiuulsè assideatis. Hæc sunt ergo retinenda non propter se, sed propter corpus. Habetur autem cura corporis propter animam ad quam fit relatio. Necesse est enim eum, qui vitam instituit ex cognitione, in ea discere ea quæ conuenit. Nam bonum quidem non esse voluptatem, patet ex eo quòd malæ sint quædam voluptates. Hac ratione apparet bonum esse malum, & malum bonum. Prçterea autem si aliquas quidem expetimus voluptates, aliquas verò fugimus, non est quæuis voluptas malum. Similiter autem eadem quoque est ratio in doloribus, quorum alios quidem toleramus, alios verò fugimus. Fit autem electio & fuga ex scientia, adeò vt bonum sit scientia non voluptas, propter quam, voluptatem quoque aliquam nonnūquam eligimus. Iam Mar- F tyr, idest testis, eam quę propter spem capitur voluptatem, eligit atque expetit per præsentem dolorem. Si autem in siti quidem dolor intelligitur, in potu autem voluptas: dolor qui præcessit fuerit efficiens voluptatis. Boni autem malum non fuerit efficiens. Neutrum ergo est malum. Ac Simonides quidem, sicut etiam Aristo- Simonides Aristoteles.

teles,scribit homini quidem esse optimum,sanum esse. Secundum autem, ad bo- A
num & honestum natura & ingenio esse aptum. Tertium autem, absque dolo &
fraude esse diuitem,& Theognis Megarensis.

Pauperiem ut fugias piscosi & in æquora ponti,
Te & Cyrne aerijs deijcito ex scopulis.

Contra autem Antiphanes Comicus.Plutus,inquit, idest diuitiæ, cum plus aliis
videntes acceperit aliquos, cœcos facit. Iam à Poëtis prædicatur ab ortu esse cœ-
ἑλίκωρα cus.Et ei genuit natum qui Solem non vidit,ait Euphorion Chalcidensis.

Virtus docetur permalè à diuitijs,
Et quæ uiris modum superant delitijs. B

Dixit de Alexandro Euripides.Dictum certè est Paupertati obtigit Sapientia pro
pter cognationem,amor autem pecuniæ non solum Spartam,sed etiam quáuis vr-
bem ceperit.Non est ergo hic solum nũmus, album argentum vel aurum, sed etiã
virtus mortalibus,vt ait Sophocles.Seruator autem noster ille sanctus,& in spiri-
talibus & in sensilibus,collocauit paupertatem & diuitias, & quæ sunt his simi-
Matth. 5. lia.Cum enim dixit.Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiã, nos aper
tè docet in omni casu quærere martyrem,qui si fuerit pauper propter iustitiam,te
statur esse bonum quam dilexit iustitiam.Et si esuriat & sitiat propter iustitiam,iu
stitiam assequi testatur esse optimum.Similiter auté qui flet quoque & luget pro- C
pter iustitiam,testatur optimam legem esse pulchram & honestam.Quemadmodũ
ergo eos qui persecutionem patiuntur,ita etiam qui esuriunt & sitiunt propter iu-
stitiam,beatos dicit,qui sincerum ac germanũ suscipit desiderium, quod ne fames
quidem potuit perfringere,& si ipsam sitiant iustitiam,beati.Beati sunt autem pau
peres quoque,siue spiritu,siue facultatibus,propter iustitiam videlicet. Num er-
go non absolutè pauperes, sed eos qui propter iustitiam voluerint fieri pauperes,
eos beatos esse dicit,qui eos qui hic sunt honores contempserunt vt bonum acqui
rerent.Similiter autem eos quoque qui pulchris moribus & corpore fuere propter
castitatem,clarosque & illustres,qui propter iustitiam prouecti sunt ad filiorum
Ioan. 1. adoptionem,& ideo acceperunt potestatem vt filii Dei fierent, & super serpen- D
tes & scorpios ambularent,& in dæmones & in aduersarii copias dominatum ob-
tinerent.Et vt in summa dicam,Dominica exercitatio gratè ac lubenter animam
Matth. 10. abducit à corpore,si quidem ipsa quoque seipsam transferendo auellit. Qui enim
Mar. 8. amat animam suam,perdet illam,& qui perdidit,inueniet ipsam,si modo nostram
Luc. 9 fragilitatem applicemus ad Dei incorruptionem.Dei autem volũtas, est Dei agni
Ioan. 12. tio,quæ est cõmunicatio incorruptionis.Qui ergo per pœnitentiæ rationem pec-
catricem agnoscit animam,perdet ipsam à peccato à quo est auulsa, perditam autẽ
inueniet per obedientiam,vt quæ fidei quidem vixerit,mortua autem sit peccato.
Hoc est ergo inuenire animam,nosce seipsum. Eam autem quæ fit ad diuina con-
uersionem, Stoici quidem dicunt factam esse ex mutatione,mutata anima in Sapiẽ E
tiam:Plato autem,animæ ad meliora circumactionem,quæ etiam accepit conuer-
sionem ex nocturno quodam die. Iam etiam viro bono permittunt Philosophi vt
liceat animam iusta de causa educere,si quis ab agendo adeò fuerit remotus, vt nul
la ei spes amplius reliqua sit actionis.Iudex autem qui vim intulit vt negaretur di
lectus,videtur probare quisnam sit Deo amicus,& quis non.Hic autem ne compa
ratio quidẽ relinquitur,quid quisnam magis elegerit,minasne hominum an Dei
dilectionem.Et abstinentia à malis actionibus,inuenitur quodammodo diminu-
tio & extinctio malorum,dum eorum tollitur operatio per cessationem ab agen-
Matth. 19. do.Et hoc est,Vende omnia quæ habes,& da pauperibus,& veni & sequere me,
Mar. 10. hoc est,sequere ea quæ dicuntur à Domino.Et cum Grecè sit ὑπάρχοντα quod & ea F
quæ sunt,& facultates quas habemus significat, nonnulli dicunt eum dixisse ea
quæ sunt aliena in anima & quomodo ea distribuit pauperibus minimè possunt di-
cere.Sed enim Deus omnia omnibus distribuit pro meritis,cum iusta sit dispensa
tio &

A tio & œconomia. Facultatibus ergo, inquit, contemptis, quas Deus distribuit propter tuam magnificentiam, sequere ea quæ à me dicuntur, contende ad ascensum spiritus, non solum iustificatus per abstinentiam à malis, sed etiam Dominica consummatus beneficentia. Iam vero eum qui gloriabatur se legis præcepta perfectè adimplesse refellit, vt qui non dilexisset proximū. Beneficentiam autem profitetur charitas, quæ dominatur Sabbato per ascensum cognitionis. Existimo autem oportere, neque propter metum supplicii, neque propter aliquam doni promissionem, sed propter ipsum bonum accedere ad verbum salutare. Qui autem tales sunt, stant à dextris sanctuarii. Qui autem pro donatione eorum in quæ cadit corruptio ἐγίασμα.
B & interitus, existimant se vicissim accepturos incorruptionem, in duorum fratrū parabola vocati sunt mercenarii. Et nunquid hic quoque, illud, ad similitudinem Luc. 15.
& imaginem reducitur? vt illi quidem ex ea quæ est cum Seruatore similitudine simul cum eo versentur. Qui autem stant à sinistris, ad imaginem. Tria ergo sunt, cum à veritate ambobus sit vna subiecta radix, non sit autem æqualis electio, vel potius non sit æqualis quæ est ex electione differentia. Differt autem, vt existimo, elegisse ex imitatione, ab eo quod elegit ex cognitione, vt id quod est ignitum & id quod illuminatū. Lumen ergo eius quæ est ex scriptura similitudinis, est Israël, Luc. 19.
alius autem, imago. Quid autem sibi vult Lazari parabola, ostendens Domino similitudinem diuitis & pauperis? Quid verò. Nemo potest duobus Dominis serui Matth. 6.
C re, Deo & mammonę, cum pecuniæ amorem sic vocasset Dominus. Iam qui suarum Luc. 4.
possessionum amore tenebantur, ad cœnam vocati non veninnt, nō quòd possiderent, sed quòd possiderent cum affectione. VVLPES itaque foueas habent, eos qui in effodiendis & infodiendis versantur diuitiis, homines prauos & planè Matth. 8. Luc. 9.
terrę filios, vulpes appellauit. Similiter etiam de Herode. ABITE, dicite huic vulpi, ecce dæmonia eiicio, & curationes efficio hodie & cras, & tertio consummor.
VOLVCRES enim cœli, eos qui cœlo ab aliis auibus sunt distincti, qui re vera sunt Matth. 13.
mundi, qui ad cœlestis verbi cognitionem euolare possunt, vocauit. Non solum.n. diuitiarum, gloriæ, & matrimonii, sed etiam paupertatis, ei qui nō fert, innumerabiles sunt solicitudines. Atque has quidē curas significauit in parabola seminis quadripartiti, dicens semen verbi quod cecidit in spinas & sepes, fuisse ab eis suffoca-
D tum, & fructum nequiuisse producere. Discere ergo necesse est quomodo vnoquoque eorum quæ accidunt vtendum sit, vt per bonam vitam ex cognitione agendā, Matth. 13. Luc. 8.
ad habitum vitæ æternæ exerceamur. VIDI enim inquit, impium qui superexaltabatur & efferebatur super cedros libani, & transii, inquit scriptura, & ecce non Psal. 36.
erat, & quæsiui ipsum, & non est inuentus locus eius. Custodi innocentiam, & vide rectitudinem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Is autem fuerit qui non simulatè credit ex toto corde, & toto est animo tranquillus. Alius enim populus Esa. 29.
me labiis honorat, cor verò eius longe abest à Domino, ore suo benedicunt, corde Mar. 7.
vero suo execrantur. Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor Psal. 77. Psal. 30.
E autem eorum non erat rectum cum ipso, neque fideles fuerunt in testamento suo. Et ideo muta fiant labia dolosa, & linguam magniloquam, qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, Labia nostra à nobis sunt. Quis est noster Dominus. Ab afflictione inopum, & eiulatu pauperum nunc exurgam, dicit Dominus, ponam in Psal. 11.
salutari, libere agam cum ipso. Est enim Christus eorum qui humiliter se gerunt, non eorum qui eriguntur in gregem suum. Ne thesaurizate ergo vobis thesauros Mat. 6.
in terra, vbi tinea & erugo demolitur, & fures effodiunt & suffurantur, fortasse quidem eos insectans qui tenentur amore possessionum, id dicit Dominus, fortasse autem eos etiam qui sunt absolute soliciti & curis affecti. Iam verò eos quoque qui tenentur amore corporis. Amores enim & morbi, & malæ cogitationes,
F rationem & totum hominem perfodiunt. Est autem re vera noster thesaurus, vbi est mentis cognatio, quandoquidem communicantem ac distribuentem vim tradit iustitiæ, indicans oportere reddere consuetudini veteris conuersationis, ea quę ab ipsa sunt nobis acquisita, & ad Deum recurrere, petentes misericordiam. Is est

Exo. 33. re vera crumena quæ non veterascit, viaticum vitæ æternæ, thesaurus in cœlo non A
Rom. 9. deficiens. Quoniam miserens miserebor cuius miserebor, ait Dominus. Dicunt autem hæc iis quoque qui volunt esse pauperes propter iustitiã. Audierunt enim
Matth. 7. per mandatum, latam & spaciosam esse viam quæ ducit ad interitum, & multi qui per eam transeunt, de nullo alio loquuntur, quàm de luxu, & amore mulierum,
Luc. 12. gloriæ cupiditate & ambitione, & similibus animi vitiis & perturbationibus. Stulte enim, sic inquit, hac nocte animam tuam repetunt. Quæ autem ei parasti, cuius erunt? Et mandatum quidem his verbis & hoc modo se habet. CAVETE ergo ab omni auaritia & plura habendi cupiditate, quoniam non in eo quòd alicui abundent facultates, vita eius. Quid enim prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum faciat? aut quod dabit homo pretium pro anima B
Matth. 6. sua? Et ideo dicit. Ne soliciti sitis animæ vestræ quid comedatis, neq. corpori quid induamini. Anima enim est plus quàm cibus, & corpus quàm indumentum. Et rursus. Scit enim pater vester quòd his omnibus opus habetis. Quærite autem primũ regnum cœlorum & iustitiam, ea enim magna sunt, parua autem & quæ ad victum pertinent, ea adiicientur vobis. An non apertè nos iubet persequi vitam quæ ex cognitione instituitur, & verbo & facto hortatur quærere veritatem? Diuitem ergo non ex donatione, sed ex instituto ac volũtate docet Christus animam instituens.
Luc. 19. Zacchæum ergo, alii autem dicunt Matthiam publicanorum principem, cum audiisset Dominum qui dignatus fuerat esse apud ipsum, dixisse, Domine dimidium C bonorũ meorum do eleemosynã, & si alicuius aliquid habui per calumniam, reddo quadruplũ. De quo etiam dixit Seruator. Filius hominis cũ venisset hodie, inuenit quod perierat. Et rursus cũ vidisset in gazophylacium iecisse quidẽ diuitem conue-
Luc. 21. nienter suis facultatibus, viduam autẽ duos nũmos, dixit viduam iecisse plus quàm omnes. Ille. n. ex abundantia, hæc verò ex egestate cõtulit. Quoniã autem omnia reduxit ad animæ institutionẽ. BEATI, inquit, mites, quoniã ipsi possidebunt terrã. Mites autẽ sunt qui infidam quæ est in anima pugnã sedauerunt, iræ & cupiditatis,
Matth. 5. & eorũ quæ sub eas cadunt. Mites autẽ laudat, eos qui tales sunt sponte & ex animi instituto, nõ autẽ eos qui ex necessitate. Sunt. n. apud Dominũ cõplures mercedes
Matth. 10. & mansiones, ex vitæ eorum proportione. Qui. n. inquit, Prophetam in nomine D Prophetæ susceperit, mercedem Prophetæ accipiet, & qui iustum in nomine iusti, mercedẽ iusti accipiet, & qui susceperit vnum ex paruis his discipulis, non amittit mercedẽ. Et rursus virtutis pro meritis differentias, & præclaras remunerationes,
Matth. 20. per horas numero non æquales. Præterea autem & vnicuique operariorum æqualis red litę mercedis, hoc est salutis, quam significat denarius, æquum ius significauit, per eos qui operati sunt horis inter se minimè conuenientibus. Operabuntur ergo conuenienter mansionibus quæ proportione respondent iis quibus dignati sunt præmiis, ineffabilis œconomiæ & muneris adiutores. QVI autem, inquit Plato, visi fuerint insigniter euocati ad hoc vt sanctè viuant, ii sunt qui ab iis quæ sunt in terra, tanquam à carceribus, liberantur & soluuntur, sursum autem ad su- E pernam veniunt habitationem. Et rursus apertius idem dicit. Ex iis autem ipsis, qui in Philosophia satis sunt expurgati, & sine corporibus omnino viuunt in vniuersum tempus. Quanquam figuras quasdam illis adiicit, aliis quidem ex ipsis, aëreas, alii verò, etiam igneas. Subiungit præterea. Et veniunt in habitationes adhuc his pulchriores, quæ nec sunt explicatu faciles, nec tempus ad id sufficit in præsen-
Matth. 5. tia. Vnde meritò dicit, BEATI qui lugent, quoniam ipsi consolationẽ accipient. Qui enim malè actę vitæ ducti sunt pœnitentia, aderunt ad vocationem. Hoc. n. sibi vult παρακλῆναι quod & consolationem accipere significat, & euocatum esse. Duo autem sunt modi eius qui ducitur pœnitentia, vnus quidem communior timor propter ea quæ facta sunt. Alter autem magis proprius, animæ apud seipsam F verecundia ex conscientia. Siue ergo hic, siue etiam alibi, quoniam nullus locus vacat Dei misericordia. Rursus dicit, BEATI misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Misericordia autem non est, vt quidam existimarunt Philosophi,

A sophi, molestia propter alienas calamitates, sed est potius quid diuinum, vt dicunt prophetæ. Misericordiam, inquit, volo, & non sacrificium. Misericordes autem esse vult, nõ solum qui faciunt misericordiam, sed etiam qui misereri volunt, etsi non possint, quibus adest vt sponte & libera voluntate operentur. Nonnunquam enim volumus, vel dando pecuniam, vel corpoream dando operam, facere misericordiam, vtpote egenti opem ferre, vel ægrotanti inseruire, vel ei adesse qui est in aliqua calamitate, nec possumus, vel propter paupertatem, vel morbum, vel senectutem (nam ea quoque morbus est naturalis) exequi institutum, ea quę cupimus, & ad quæ interno animi motu ferimur, non potentes efficere. Eundem autem ho-
B norem consequentur ii qui voluerunt cum iis qui potuerunt, quorum est voluntas æqualis, etsi alii superent facultatibus. Quoniam autem eorum quæ ad salutis ducunt perfectionem duæ viæ inueniuntur, opera & cognitio, beatos dixit eos qui sunt mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et si re vera verum consideremus, cognitio est principalis animę partis purgatio, & est bona operatio. Ac bona quidem sunt alia quidem ipsa per se: alia autem, vt quæ bona participent, vt bonas dicimus actiones. Absque iis autem quæ intercedunt, quæ quidem obtinent locum materiæ, neque bonæ neque malę constant actiones, vtpote verbi gratia, vita & sanitate, & aliis quę vel sunt necessaria, vel circumstantia. Corporeis ergo cupiditatibus & sanctis cogitationibus vult esse mũdos eos qui veniunt ad Dei
C agnitionem, quando animæ facultas principalis, nihil habet adulterinum quod se ei obiiciat & eam impediat. Quando ergo versatus & immoratus fuerit in contéplatione, cum Deo puram habens consuetudinem, qui est ex cognitione sanctę qualitatis particeps, propinquius accedit ad habitum impatibilis identitatis, vt nõ habeat amplius scientiam & possideat cognitionem, sed sit scientia & cognitio. Beati ergo pacifici, qui legem mentis nostrę sententię repugnantem, irę minas, & cupiditatis escas, & alias affectiones quę rationem oppugnant, mansuefecerunt, quietasque reddiderunt, qui cum scientia bonorum operum & verę rationis vixerint, restituentur in amiciorem & gratiorem filiorum adoptionem. Fuerit autem perfecta pacificatio, quę in quocunque casu pacificum seruat immutabilem, san-
D ctamque & honestam dicens administrationem, posita in rerum diuinarum & humanarum scientia, per quam eas quę sunt in mundo repugnãtias, creaturę pulcherrimam existimat harmoniam ac concordiam. Pacificant autem eos quoque qui hic oppugnantur à belli duce peccato, eos docentes vt ad fidem pacemque transeant, totius autẽ virtutis summa, est vt existimo, Dominus docens oportere ex cognitione, propter charitatem in Deum, nos mortem contemnere. Beati, inquit, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur, vel, vt nonnulli ex iis qui Euangelia transponunt. Beati, inquit, quos persequitur iustitia, quoniam ipsi erunt perfecti, & beati qui persecutionem patiuntur propter me, quoniam locum habebunt ad quem non perueniet persecutio, & Bea-
E ti eritis, quando vos homines odio habuerint, quando exterminauerint, quando nomen vestrum vt sceleratum expunxerint, propter filium hominis. Si eos videlicet qui non persequũtur non abominemur, & sustineamus quæ ab eis infliguntur supplicia, nequaquam eos odio habẽtes, cogitantes nos esse tentatos tardius quàm expectauimus. Sed illud quoque scientes martyrii occasionem esse quamuis tentationem. Deinde qui mentitus quidem est, & seipsum ostendit infidelem, & ad diaboli transfugit exercitum, in quanto eum malo versari credimus. Mentitur itaque Domino, vel potius spei suæ mentitur, eamque frustratur, qui Deo non credit. Non credit autem qui non facit ea quæ mandauerat. Quid verò, an nõn seipsum negat, qui negat Dominum. Domino enim non aufert dominum, qui se ea quæ
F cum illo intercedit priuat necessitudine. Qui negat ergo Seruatorem, negat vitã: quoniam lux erat vita. Eos quidem non dicit esse modicæ fidei, sed infideles & hypocritas, qui nominis quidem suscipiunt inscriptionem, fideles autem esse abnegant. Fidelis autem dictus est & seruus & amicus. Quare si quis seipsum diligit,

ἀστεῖον Græcè, id est vrbanum, sed lege θεῖον. diuinum.
Osee.6.
Matth.9.
περιστατικῶν.
ταυτότητος.

diligit Dominum, & confitetur salutem, vt suam seruet animam. Atqui si vel pro A
proximo moriaris propter charitatem, existimes Seruatorem nostrum esse propinquum. Deus enim appropinquans dictus est, is qui seruat, et qui seruatur, mortem eligens propter vitam, & propter teipsum potius quàm propter illum patiens. Et nunquid propterea dictus est frater, qui passus propter suam in Deum dilectionē, passus propter propriam salutem, & qui rursus moritur propter propriam salutē, sustinet propter dilectionem Domini? Etenim ipse cum esset vita, propter nos pati voluit, vt eius passione viueremus. Quid mihi dicitis, inquit, Domine Domine, & non facitis quæ dico? Qui enim labiis diligit populus, cor autem longè habet à Domino, est alius alio persuasus & ei se sua sponte vendidit. Quicunque autem Seruatoris mandata exequuntur, in vnaquaque actione sunt martyres, id est B
testes, facientes quidem quod vult, consequenter autem nominantes Dominum, & reipsa testantes ei cui credunt esse carnem, cum eam cruci affixerint cum vitiis & concupiscentiis. Si spiritu viuimus, inquit, spiritu ambulemus. Qui seminat in suam carnem, ex carne metet corruptionem. Qui autē seminat in spiritum, ex spiritu metet vitam æternam. Miseris autem hominibus, quod præbetur per sanguinem de Domino testimonium, videtur esse mors violentissima, nescientibus hāc mortis ianuam, esse veræ vitæ principium. Et nec honores post mortem eorum qui sanctè vixerunt, nec supplicia eorum qui iniustè & libidinosè se gesserunt, volunt intelligere, non ex nostris solum dico scripturis, hæc enim omnia fere manda C
ta significant, sed nec suorum scriptis volunt aures præbere. Scribit enim Theano Pythagorica. Esset enim re vera pulchris vita conuiuium, iis qui se sceleratè gesserunt, deinde moriuntur, si non esset anima immortalis, mors esset lucrum. Et Plato in Phædone. Si esset enim mors à toto liberatio, & quæ deinceps sequuntur. Non est ergo cogitandum ex sententia Telephi apud Aeschylum, simplicem ac vnicam viam ferre ad inferos. Sunt enim viæ multę, & multa quę abducunt peccata. Errabūdos hos, vt est verisimile, infideles comicè ludificans Aristophanes. Agite, inquit, obscurę vitæ homines, generationi foliorum similes, imbecilli, ceræ figmenta folia instar vmbrę reddentia, euanidi, inuolucres, vnius tantum diei vitam habentes. Et Epicharmus. Ipsa, inquit, hominum vita sunt vtres inflati. Nobis autem dixit Seruator. Spiritus promptus, caro infirma, quoniam prudentia car D
nis est Deo inimica, vt exponit Apostolus: Legi enim Dei non subiicitur, neque enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Et id amplius explicans, subiungit, ne quis ingrato animo, vt Marcion, esse malam accipiat creaturam. Si autem Christus est in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus autem viuit propter iustitiam. Et rursus. Si enim secundum carnem viuitis, estis morituri. Considero enim quod non sunt condignæ passionis huius mundi ad gloriam quæ reuelanda est in nobis, si quidem compatimur, vt & cōglorificemur, vt cohæredes Christi. Scimus autem quòd diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui vocati sunt secundum propositum. Quoniam quos E
præsciuit, eos & prædestinauit conformes imagini filii Dei, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, eos & vocauit. Quos autem vocauit, eos & iustificauit. Quos autem iustificauit, eos & glorificauit. Vides per dilectionem doceri martyrium. Quòd si velis martyr esse & testimoniū ferre propter bonorum remunerationem, rursus audies. SPE enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Sed etsi patimur propter iustitiam, inquit Petrus, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, neque conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris. Parati autē sem per ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe, sed F
cum modestia & timore conscientiam habentes bonam, vt in quo detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conuersationem. Melius est enim benefacientes, si voluntas Dei velit, pati quàm malefacientes. Et

si quis

Marginal notes: Matth. 7. — Matth. 15. — Gal. 6. — Matth. 26. — Rom. 8. — 1. Pet. 3.

A si quis altercans dicat. Et quomodo fieri potest vt caro imbecilla resistat potestatibus & spiritibus Dominationum? illud sciat quòd omnipotenti & Domino freti in eoque habentes fiduciam, aduersamur potestatibus tenebrorum & morti. Adhuc te loquente, inquit, dicet. Ecce adsum. Vides adiutorem inuictum qui nos defendit. Ne vobis noua & aliena, inquit Petrus, videatur quę ad tentationem vobis fit per ignem probatio, sed quatenus communicatis Christi passionibus, gaudete vt etiam in reuelatione eius gloriæ gaudeatis exultantes si in nomine Christi probris afficimini, beati, quòd glorię & Dei spiritus super vos requiescit. Sicut scriptum est, propter te mortificamur tota die: reputati sumus vt oues occisionis. Sed B in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit. Esa. 51. 1. Pet. 1. Psal. 43. Rom. 8.

Ex mente sed mea quæ uis refciscere,
Non audies, nec si cremes: ferras graues
Nec capite summo si ad pedes meos liges,
Duras nec omnibus si uinclis uncias.

Vt dicit in Tragœdia fœmina se gerens viriliter, & Antigone Creontis edictum despiciens dicit audacter.

Non Iuppiter namque mihi hæc edixerat.

Sed Deus nobis edicit & prædicat, eique est parendum. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Dicit itaque scriptura. Omnis C qui credit in eum pudore non afficietur. Meritò ergo scribit Simonides. Fertur virtus habitare in rupibus aditu difficilibus, nunc autem eam celerem castum locum tenere, & quæ nec aspici possit omnium mortalium ciliis, sed ab eo demum ad quem sudor venerit qui medetur iracundiæ, & processerit ad summam animi magnitudinem. Et Pindarus. Iuuenum autem curæ quæ versantur cum laboribus, gloriam inueniunt. Tempore autem resplendent facta in ęthere illustrata. Hanc cum apprehendisset sententiam Aeschylus, dicit, Rom. 10.

Laborem qui perpetitur,
Debetur huic laboris natus, gloria

D Maiori enim morti maiores partes obtingunt, ex sententia Heracliti.

Qui mortis est seruus, timore is haud uacat.

Non enim dedit nobis Deus spiritum seruitutis rursus in timorem, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis. Ne ergo te pudeat mei qui sum eius vinctus; scribit ad Timotheum. Fuerit autem huiusmodi qui bono adhęret ex sententia Apostoli, odio habens malum, habens charitatem non fictam. Qui enim alterum diligit, legem impleuit. Si est autem Deus spei, is cuius testes sumus, sicut est, spem nostram confitemur, ad spem cōtendentes, & quòd est bonitatis maximum impleti, inquit, omni cognitione. Indorum Philosophi dicunt Alexandro Macedonum: Traduces quidem corpora de loco ad locum, animas autem nostras non coges facere quę nolumus. Ignis est hominibus maximus cruciatus, eum nos contemnimus. Hinc E Heraclitus vnam gloriam omnibus præposuit, profitetur autem se vulgo cedere, vt se expleant tanquam pecora. 2. Tim. 1.

Multi labores gratia sunt corporis.
Propter id & fortes domos inuenimus
Effodere argentum, & agros colere
Aliaque quæ nos nominus nominibus.

Vulgo ergo inanis hic labor videtur expetendus. Nobis autē minime, inquit Apostolus. Hoc autem scimus, quod vetus noster homo simul est crucifixus, vt aboleatur corpus peccati, vt non amplius seruiamus peccato. An non illa quoque apertè F subiungit Apostolus ostendens quàm sit fides apud multos verecūda. PVTO enim quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos. Quia spectaculum facti sumus mundo, & Angelis & hominibus. Vsque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & Rom. 6. 1. Cor. 4.

laboramus operantes manibus nostris, maledicimur & benedicimus, persecutionem patimur, & sustinemus. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus. Talia sunt ea etiā quæ dicit Plato in Republica, etiamsi torqueatur iustus, etiamsi ei effodiantur oculi, eum futurum esse beatum. Is ergo qui est cognitione præditus, nunquam finem habebit positum in anima, sed in eo quòd sit semper fœlix & beatus, & regius Dei amicus, & licet quis ei inurat ignominiam, eumque & exilio & publicatione facultatum, & postremò morte afficiat, nunquam auelletur à libertate, & præcipua in Deū charitate. Omnia sustinet, & omnia suffert charitas, quòd ei sit persuasum diuinam prouidētiam omnia rectè administrare. Rogo ergo vos, inquit, imitatores mei estote. Primus ergo gradus corporis, est doctrina cum timore, per quam abstinemus ab iniuria. Secūdus autem est spes, per quam desideramus quæ sunt optima, perficit autem, vt est cōsentaneum, charitas, quæ iam docet per viam cognitionis. Gentiles enim, nescio quomodo, cum necessitati quæ caret ratione, ea quæ eueniant tribuerint, inuiti se parere confitentur. Dicit certe Euripides.

1.Cor.13. 1.Cor.4. (margin)

Quæ tibi suadeo mulier ea accipe.
Qui non laboret nullus est mortalium.
Humet natos, nouos & dein serat,
Atque obeat mortem. Hæc ægrè homines ferunt. Deinde subiungit.
Oportet hæc Natura quæ vult perpeti. Ast eò decet
Migrare, nil ubi necessarium graue est.

Iis autem qui tendunt ad perfectionem est proposita cognitio rationalis, cuius fundamentum est sancta Trinitas, fides, spes, charitas, maior autem horum charitas. Omnia quidē certè licent, sed nō omnia expediunt. Omnia licent, sed non omnia ædificant, inquit Apōstolus, &c. Nemo quærat quod est suum solummodo, sed etiā quod alterius, vt possit simul & facere & docere, ędificans & superædificans. Quòd enim Domini sit terra, & plenitudo eius certum est & extra controuersiā. Sed infirmi sustinetur conscientia. Conscientiam autem dico, non suam, sed alterius. Cur enim libertas mea iudicatur ab alia conscientia? Si ego gratia participo, cur vituperor propter id propter quod gratias ago? Siue ergo comeditis, siue bibitis, siue aliquid facitis, omnia ad gloriam Dei facite. In carne enim ambulantes, nō secundum carnem militamus. Arma enim militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munimentorum, cogitationes destruentes, & omnē altitudinem se extollentem aduersus cognitionem Domini. His armis munitus is qui est cognitione præditus, O Domine, inquit, da casum & afflictionem, & accipe ostensionem, accedat hoc graue & formidabile. Pericula ego despicio propter meam in te dilectionem.

1.Cor.10. 1.Cor.10. (margin)

Nam sola uirtus, rebus in mortalium,
Non præmia ex clypeis capit militiæ,
Sed ipsa seipsam habet laborum præmium.

Induite ergo, sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiarum, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, lenitatem. Super omnia autem hęc, charitatē, quæ est vinculum perfectionis, & pax Christi regnet in cordibus vestris, in qua etiam vocati estis in vno corpore, & grati estote, qui adhuc estis in corpore, sicut veteres iusti, percipientes animæ impatibilitatem & vacuitatem perturbationis. Nam non solum Asopii & Macedones & Lacones dum torquentur fortiter tolerant, vt ait Eratosthenes in iis quæ scribit de bonis & malis. Sed Zeno quoque Eleates dum cogeretur arcanum aliquid enunciare, restitit tormentis nihil confitens, qui etiam postremo linguam erodens, eam expuit in tyrannum, quē alii quidem Nearchum: alii verò Demylum appellant. Similiter autem facit etiam Theodotus Pythagoreus: & Paulus Lacydis familiaris, vt dicit Timotheus Pergamenus in libro de Magnitudine animi Philosophorum, & Achaicus in Moralibus.

Quinetiam

A Quinetiam Posthumus Romanus captus à Peucetione, non modo nihil ex iis quæ erant occulta aperuit, sed cum etiam manum in ignem, tanquam in æs, immisisset, constitit vultu firmo & planè immutabili. Taceo Anaxarchum exclamantem, tun de Anaxarchi capsam; Anaxarchum enim non tundis, cum pistillis ferreis tunderetur à tyranno. Neque ergo spes fœlicitatis, neque in Deum charitas, ægrè fert ea quæ accidunt. Manet autem libera, etiamsi in bestias incidat immanissimas, & in ignem voracissimum, & licet tyrannicis conficiatur tormentis, à diuinis pendens amicitiis, minimè redacta in seruitutem, superas obit regiones, corpore iis tradito qui id solum possunt tenere. Dicitur autem gens barbara non aliena à gu-
B stu Philosophiæ, quotannis eligere legatum ad Zamolxim Heroëm, erat autē Zamolxis vnus ex familiaribus Pythagorę. Mactatur ergo is qui fuerit iudicatus probatissimus, iis qui sunt philosophati quidem, sed nō electi, mœrentibus vt qui sint repulsi à beato ministerio. Plena est ergo tota ecclesia iis qui per omnē vitam sunt meditati mortem, quæ excitat ad Christum, sicut virorum, ita etiam mulierum tēperantium. Licet enim ei qui ex more nostro vitam instituit, etiam absque literis philosophari, seu sit barbarus, seu Gręcus, seu seruus, seu senex seu puellus, seu mulier. Est enim temperantia communis omnium hominum qui eam seu arbitrio delegerint. Est autem apud nos extra controuersiam, eandem naturam in vno quoque genere eandem etiam habere virtutem. Non aliam ergo habet naturam mu-
C lier, quod attinet ad humanitatem, aliam verò videtur vir habere, sed eandem. Quare etiam virtutem. Si autem viri vtique virtus est temperantia & iustitia, & quæcunque eas consequi existimantur: soli viro conuenit esse virtute præditum, intemperantem autem & iniustam mulierem, sed turpe est hoc vel dicere. Temperantiæ ergo & iustitiæ, & cuiuslibet alterius virtutis, similiter quidem virum & mulierem, liberum & seruum, curam oportet gerere, quoniam accidit vt sit vna & eadem virtus eiusdem naturæ. Atque quòd sit quidem eadem natura fœminę quæ viri, quatenus est fœmina, non dicimus. Omnino enim conuenit vtrique eorum esse aliquam differentiam, per quam vnum quidem eorum fœmina, alterum verò factum est masculinum. Vterum ergo gestare & parere fœminæ adesse dici-
D mus, quatenus est fœmina, non quatenus est homo. Si autem viri & fœminæ nulla esset differentia, vtrunque eorum eadem ageret & pateretur. Quatenus ergo est idem, eo quòd sit eadem anima, veniet ad eandem virtutem. Quatenus autem diuersum per proprietatem corporis, ad vtero gestandos fœtus, & seruandam domum. VOLO enim, inquit Apostolus, vos scire, quòd cuiuslibet viri caput est Christus, caput autem mulieris vir. Non est enim vir ex muliere, sed mulier ex viro. Sed neque mulier est separata à viro, neque vir separatus à muliere in Domino. Sicut enim virum temperantem, & vincere voluptates oportere dicimus, ita etiam censuerimus mulierem esse oportere temperantem, & in pugna aduersus voluptates exercitatam. Dico autem, spiritu ambulate, & desideriū carnis non feceritis, præ 1.Cor. 11. Gal. 5.
E ceptum consulit Apostolicum. Caro enim concupiscit aduersus spiritum. Spiritus autem aduersus carnem. Hæc ergo opponuntur non vt malum bono, sed vt quæ pugnant vtiliter. Subiungit itaque. Vt non quæ volueritis ea faciatis. Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum cultus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, quòd qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, continentia, bonitas, fides, mansuetudo. Carnem, vt existimo, peccatores, vt spiritum iustos dixit. Iam verò assumenda est fortitudo & magni animi virtus, pro animi fiducia & pro tolerantia, vt ei qui pul-
F sat maxillam porrigatur alia, & ei qui aufert pallium, cedatur etiam tunica, iram coërcendo fortiter. Non enim Amazones aliquas ad bellicam virtutem exercemus fœminas, cum etiam homines velimus esse pacificos. Audio autem mulieres quoque Sauromatidas non minus belligerari quàm viros, & alias Sacides quę

à tergo sagittant simulantes fugere ęquè atque viri. Scio etiam fœminas Iberię propinquas, & factis & laboribus virilibus vtentes, etiamsi vterum gestent & iam parturiant, nihil de iis quæ sunt agenda remittere, sed sæpe in ipsa laborum contentione, mulier quæ peperit, infantem sublatum domum portat. Iam ergo mulieres, non minus quàm masculi, & domum custodiunt, & venantur, & greges pascunt. A

Acriter & cerui uestigia Cressa secuta est.

Est ergo philosophandum mulieribus similiter ac viris, etiamsi præstantiores masculi primas in omnibus partes ferant, nisi euaserint molles & effœminati. Vniuerso ergo hominum generi necessaria est disciplina & virtus, si quidem tendant ad fœlicitatem. Quomodo autem nô temere variè scribit Euripides, aliquãdo quidem, Est quæuis viro coniux deterior, etiamsi optimus ducat probatissimam: aliquando autem. Quæuis pudica mulier est viri serua. Quæ autem non est pudica, eum qui vnà versatur superat amentia. B

Nam melius nec præstantius ullum est,

Concordes quàm cum in tecto uersantur eodem

Vir simul & mulier.

Caput ergo est id quod est principale, & quod principatum obtinet. Si est autem Dominus viri caput: mulieris autem vir, vir est Dominus vxoris, vt qui sit imago & gloria Dei. Quocirca dicit etiam in epistola ad Ephesios, subiecti inuicem
Ephe.5. in timore Dei. Mulieres suis viris subiectæ sint, sicut Domino, quoniam vir est caput mulieris, vt etiam Christus caput ecclesiæ, ipse Saluator corporis: sed sicut ecclesia subiecta est Christo: ita etiam mulieres propriis viris in omnibus. Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit ecclesiam. Ita etiam viri debent diligere suas vxores, vt sua corpora. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim carnem suam vnquam odio habuit. Iam verò in epistola quoque ad Colossenses inquit, Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino. Viri diligite vxores C
Col.3. & nolite esse amari in illas. Filii obedite parentibus per omnia, hoc enim beneplacitum est in Domino. Patres, nolite ad indignationem prouocare filios vestros: vt non pusillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, nô ad oculum seruientes, tanquam hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Dominum. Et quodcunque facitis ex animo operamini, sicut Domino seruientes & non hominibus. Scientes quòd à Domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino enim Christo seruitis. Qui.n. iniuriã facit, recipiet id quod iniquè gessit, & non est personarum acceptio apud Deum. Domini, quod iustum est & D
Col.4. æquum seruis præstate: scientes quòd & vos Dominum habetis in cœlo. Vbi non est Græcus nec Iudęus, circumcisio & præputium, nec Barbarus nec Scytha, nec seruus nec liber, sed omnia & in omnibus Christus. Cœlestis autem ecclesiæ imago est terrestris. Quocirca precamur etiam in terra fieri voluntatem Dei sicut in
Col.3. cœlo, induentes viscera miserationis, benignitatem, humilitatem, mansuetudinem, lenitatem, sustinentes nos inuicem, & condonantes nobis inuicem, si quis aduersus aliquem habeat querelam, sicut Christus condonauit nobis, ita & nos. E
Super hæc autem omnia charitas, quod est vinculum perfectionis, & pax Christi regat in cordibus nostris, ad quam etiam vocati estis in vno corpore, & grati estote. Nihil enim vetat quo minus sæpe eadem adducatur scriptura, vt pudeat Marcionem, si qua forte ratione persuasus mutetur, sciens oportere fidelem esse gratum in opificem qui nos vocauit, & nobis Euangelium annunciauit in corpore. Ex his ergo nobis est aperta quæ est ex fide vnitas, & ostensum est quis sit perfectus. Quare vel inuitis aliquibus & valde resistentibus, etiamsi à marito vel à Domino impendeant supplicia, philosophabitur seruus & mulier. Quinetiam liber quoque, etiamsi Tyrannus ei mortem minitetur, etiamsi ducatur ad iudicia, & trahatur ad F
vltima supplicia, & de facultatibus ac fortunis suis omnibus veniat in periculum, nullo modo abstinebit à pietate & verò Dei cultu, neque vnquam ab eo dissentiet, mulier quidem quæ cum malo marito habitat, filius autem si malum habeat patrẽ

vel

A vel improbum Dominum seruus, forti ac generoso animo virtutem persequentes. Sed vt viro pulchrum & honestum & pro virtute, & pro libertate, & pro se ipso mori: ita etiam mulieri. Non est enim hoc proprium masculorum naturæ, sed bonorum. Et senex ergo & iuuenis, & mulier & seruus mandatis obediens fideliter viuet, & si opus fuerit, morietur, quod quidem fuerit per mortem viuificari. Scimus quidem certè & filios & mulieres & seruos sæpe inuitis parentibus & maritis & Dominis euasisse optimos. Non minus ergo prompto & alacri animo eos esse oportet qui piè vitam sunt acturi, cum visi fuerint aliqui eos arcere: sed multo magis conuenit contendere & egregie decertare, ne victi excidant ab optimis

B & maximè necessariis consiliis Neque enim existimo vllam admittere comparationem, vtrum sit melius adscribi in consortium omnipotentis, an dæmonum tenebras eligere Quæ enim à nobis aguntur propter alios, ea semper egerimus, ad illos conantes respicere propter quos videntur fieri, mensuram esse ducentes id quod est illis gratum. Quæ autē propter nos ipsos potius quàm propter alios aguntur, æquali studio à nobis fiant, siue videantur aliquibus placere, siue non videantur. Quòd si nonnulla ex iis quæ sunt indifferentia, tantum honorem sunt assecuta, vt etiam aliquibus inuitis videantur esse expetenda ac eligenda, multo magis existimādum est esse pro virtute decertandum, non aliquid aliud respiciendo quàm id quod rectè honesteque geri potest, siue id aliquibus aliis videatur, siue non. Pulchrè ergo

C Epicurus quoque dicit, scribens ad Menœceum. Nec si sit aliquis iuuenis, differat philosophari: neque si sit senex, defatigetur philosophando. Nā nec est aliquis immaturus, neque nimis prouectę & exhaustæ ætatis, ad adipiscendam animi sanitatem. Qui autem dicit nōdum esse vel præteriisse tempus philosophandi, similis est ei qui dicit ad beatitudinem vel nondum adesse tempus, vel tempus præteriisse. Quare & iuniori philosophandum est & seni. Huic quidem, vt senescens iuuenescat bonis, per gratiam eorum quæ facta fuerint. Illi autem, vt sit simul iuuenis & senex, per futurorum metus vacuitatem. De martyrio autem seu testimonio apertè dixit Dominus, ea autem simul coniungemus quæ diuersis in locis scripta sunt. Matth.10.
DICO autem vobis, quicunque in me confessus fuerit coram hominibus, filius

D etiam hominis confitebitur in eo coram Angelis Dei. Qui autem me negauerit coram hominibus, negabo ipsum coram Angelis. Quem enim mei vel meorum Mar. 8.
verborum puduerit in hac generatione adultera & peccatrice, filium quoque hominis eius pudebit, quando venerit in gloriam patris sui cum Angelis suis. Quicunque ergo in me confessus fuerit coram hominibus, ego quoque in eo confitebor coram patre meo qui est in cœlis. Cum autem induxerint vos in synagogas, & ad magistratus & potestates ne prius soliciti sitis quomodo respondeatis, aut quid loquamini. Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid loquamini. Hunc locum exponens Heracleon, cuius in schola Valentini fuit maxima existimatio, his verbis dicit, confessionem quidem vnam esse fide & vitæ institutione, alteram ve

E rò voce. Atque quæ fit quidem voce confessio, fit etiam apud potestates, quam solam, inquit, multi non rectè confessionem esse existimant. Possunt autem hac confessione vti etiam hypocritę. Sed nec hęc oratio inuenietur dicta esse vniuersè ac generaliter. Non enim omnes qui salui fiunt, ea confessione quæ voce fit vsi sunt, & excessere, ex quibus est Mattęhus, Philippus, Thomas, Leuis, & alii multi: & est quæ voce fit confessio, non vniuersa ac generalis, sed singularis. Vniuersam autem ac generalem nunc dicit eam quæ fit factis & operibus, ei quæ est in ipsum fidei congruentibus. Hanc autem confessionem sequitur etiam singularis quæ fit apud potestates, si opus fuerit, & ratio impulerit. Nam is voce quoq. rectè cōfitebitur, cum affectione prius rectè fuerit confessus. Pulchre autem in iis qui confitentur

F quidem. In me dixit. In iis autem qui negant, adiecit illud, me. Nam ii etsi ipsum voce confessi fuerint, ipsum negant, actione minimè confitentes. Ii autem soli in ipso confitentur, qui in ea quæ est in ipsum confessione & actione viuunt: vtpote quòd & ipse iis implicetur quæ confitetur, & ab iis teneatur. Quo circa nunquam

potest seipsum negare. Eum autem negant qui non sunt in ipso. Non enim dixit. A
Qui negauerit in me, sed me. Nullus enim vnquam qui est in ipso, ipsum negat.
Illud autem, coram hominibus, & iis qui salui fiunt, & etiam gentilibus similiter.
apud alios quidem vitæ institutione: apud alios verò etiam voce. Quamobrem nũ
quam possunt ipsi negare: cum autem negant qui non sunt in ipso. Hęc quidem He
racleon, & in aliis quidem videtur nobiscum sentire in hac parte. Illud autem non
aduertit, quòd etsi non actione aliqua & vita confessi sunt Christum coram homi
nibus, eo tamen quòd voce confiteantur in iudiciis, & vsque ad mortem cruciati
non negent, ex affectione credidisse cernuntur. Confitens autem affectio, & maxi
mè quæ ne morte quidem mutatur, omnia vitia, quæ gignebantur per cupiditatem
corporis omnino rescindit. Est enim, vt semel dicam, repente accumulata per actio B
nem pœnitentia, & vera in Christum confessio, voce testificante. Si autem spiritus
patris in nobis testificatur: quomodo sumus adhuc hypocritę, quos dixit sola voce
testari? Dabitur autem aliquibus si expediat respõdere ac defendere, vt & per testi-
monium & per confessionẽ omnes iuuentur, dum confirmãtur quidem qui sunt in
ecclesia, admirantur autẽ & ad fidem deducuntur, qui ex gentibus salutem curiosè
quæsierint, reliqui autem stupore afficiuntur. Quamobrem oportet omnino con-
fiteri. Id. n. situm est in nostra potestate. Respondere autem & defendere, nõ omni
Matth. 24. no. Non est. n. hoc quoque situm in nostra potestate. Qui autẽ sustinuerit in finẽ, is
saluus erit. Nã quis ex iis qui sapiunt, nõ potius elegerit in Deo regnare quàm ser-
Tit. 1. uire? Deũ ergo cõfitentur quidã nosse, vt dicit Apostolus, factis autem negant, cũ C
sint abominandi, increduli, & ad omne opus bonũ reprobi. Illi autem etsi hoc solũ
cõfessi fuerint, aliquod vnum bonũ effecerint in fine. Videtur ergo Martyriũ esse
expurgatio peccatorum cum gloria. Iam verò dicit Pastor. Effugietis operationẽ
feræ agrestis, si cor vestrum fuerit mũdum & ab omni reprehensione alienũ. Quin
Luc. 22. etiam ipse Dominus. Expetiuit, inquit, vos Satanas vt cribraret, ego autem roga
ui. Solus ergo Dominus propter eorum qui ei insidiabantur hominum, & infideli
um expurgationem, bibit calicem. Quem imitantes Apostoli, vt qui re vera essent
cognitione præditi & perfecti, pro ecclesiis quas fundarunt passi sunt. Sic ergo ii
qui sunt cognitione præditi, vestigiis insistentes Apostolicis, debent ita se gerere
vt in eos non cadat peccatum, & propter dilectionem in Dominum, diligant etiã D
proximum, vt si casus aliquis pro ecclesia euocet, citra offensionem patientes affli-
ctiones, bibant calicem. Quicunque autem factis quidem in vita, verbis autem in
iudicio ferunt testimonium, & spem expectantes, & timorem reformidantes, ii
sunt meliores iis qui ore solum confitentur salutem. Quòd si quis etiam transierit
ad charitatem, is reuera est beatus & germanus testis, vt qui sit perfectè confessus,
& præceptis & Deo, per Dominum, quem diligens significauit esse fratrem, to-
tum seipsum tradiderit, propter Deum, tanquam depositum, gratè & amanter red
Matth. 10. dens hominem qui exigitur. Cum autem rursus dixerit, Quando vos persecuti fue
rint in hac ciuitate, fugite in aliam: non suadet fugere, tanquam malum sit pati per
secutionem: nec vt mortem extimescentes, iubet nos eam fuga declinare. Vult au E
tem nos nulli esse auctores, neque alicuius mali causæ adiutores, nec nobis ipsis,
nec ei qui persequitur, nec ei qui interimit. Denunciat enim quodammodo vt ca-
ueat. Qui autem non obedit, est audax & temerarius, & inconsultè se in manifesta
pericula coniiciens. Si autem qui hominem Dei interimit, in Deum peccat: is quo
que eius cædis reus tenetur qui se offert iudicio. Is autem fuerit qui non vitat per
secutionem, se capiendum præbens per audaciam. Is est, qui quantum in se est, ad-
iuuat improbitatem eius qui persequitur. Quòd si etiam ipse causam præbens, fe-
ram planè irritet, similiter etiam si præbeat aliquam pugnæ causam, vel damni, vel
iudicii vel inimicitiarum, is occasionem peperit persecutionis. Et ideo iussi sumus F
nihil retinere ex iis quæ ad hanc vitam pertinent: sed ei qui tollit pallium, pręte-
rea etiam dare tunicam: non solum vt permaneamus obnoxii nullis animi pertur
bationibus, sed ne ea vendicantes, eos qui in iudicio contendunt, in nos, redda-
mus

A mus efferatos, & per nos eos commoueamus vt nomen maledictis appetant. At inquiunt, si Deus vestri curam gerit, cur patimini persecutionem, & morte affici mini? an ipse vos eis tradit? Nos autem non sic existimamus velle Dominum vt in casus incidamus, sed propheticè prædixisse ea quæ essent euentura, fore scilicet vt propter nomen eius pateremur persecutioné, vt occideremur, & vt suspenderemur. Quamobrem noluit nos pati persecutionem, sed ea quæ passuri sumus prius significauit, per eam quòd sint euentura prædictionem, exercens ad tollerantiam, cui promisit hęreditatem. Quanquam non soli sed cum multis supplicio afficimur. At illi inquiunt, cum sint malefici, iure luunt pœnas. Ergo vel inuiti nobis iustitiam
B suo testimonio tribuunt, qui iniustè propter iustitiam punimur. Sed neque iniuria iudicis attingit Dei prouidentiam. Oportet enim Iudicem in sua potestate habere sui animi sententiam, non qui instar animatorum quodãmodo trahatur funibus, vt qui ab externa fortasse solum causa capiat occasiones. Examinatur ergo & probatur ipse sicut nos, in eo quod iudicat, & per eorum quæ sunt eligenda electionem, & per patientiam. Quãuis autem non faciamus iniuriam, tanquam tamẽ iniuriam facientes, nos intnetur Iudex. Neque enim nostra nouit, neque vult scire, quodam autem inani præoccupato abripitur præiudicio. Quocirca etiam iudicatur. Nos ergo persequuntur, non vt qui nos esse iniustos deprehẽderint, sed quòd nos vitæ humanæ iniuriam facere existiment, eo quòd simus Christiani, & ipsos
C inquam qui sic vitam instituimus, & alios quos adhortamur vt vitam degant similem. Cur autem, inquiunt, cum vos persequútur, nihil vobis affertur auxilii? Quid enim, quod ad nos quidem attinet, nobis fit iniuriæ, cum morte dissoluamur ituri ad Dominum, & veluti ætatis, vitę sustinentes mutationem. Si autem sapuerimus, iis gratias habebimus qui nobis præbuerint occasionem celeris migrationis, si testimonium feramus propter dilectionem. Si autem mali quidam homines nos multis esse visi sumus, si ipsi quoque nouissent veritaté, omnes quidé in viam insiliissent, non fuisset autem electio. Sed enim nostra fides, cum sit lux mundi, arguit infidelitatem. Nam me Anytus quidem & Melitus interfecerint, nullo autem modo me læserit quispiam. Neque enim fas esse existimo vt id qnod est melius, lædatur ab eo
D quod est deterius, adeò vt vnusquisque ex nobis securè dicat & confidenter. Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Iustorum enim animæ in manu Dei sunt, & non tanget eas tormentum. Basilides autem in vicesimo tertio Exegeticõn, de iis qui in martyrio puniuntur, his verbis hæc dicit. Dico enim, qui cunque incidunt in eas quæ dicuntur afflictiones, siue cum imprudentes peccauerint in aliis lapsibus, ad hoc bonum deducũtur, benignitate eius qui adducit, cum re vera alia ex aliis crimina intententur, ne patiantur ob ea quæ mala esse certum est & extra omnem controuersiam, neque maledictis appetiti vt adulter vel occisor, sed accusati quòd sint Christiani, quòd quidem eos consolabitur, vt ne videantur quidem pati. si quis, qui omnino nõ peccauerit, accesserit ad patiendum, rarum
E id quidem, ne is quidem aliquid patietur ex paratis à potestate insidiis, sed patietur vt passus est infans qui videbatur nil peccasse. Deinde paulo inferius subiungit. Sicut ergo infans qui prius non peccauit, aut actu quidem in se nihil peccauit, sed quòd habeat id quod peccanit, postquam coniectus fuerit ad patiendum, afficitur beneficio, vt qui lucretur multa quæ sunt difficilia: ita etiam si perfectus quoq. qui actu, nihil peccauerit, patiatur & passus fuerit, passus est similiter atque infans. In se quidem habens peccandi potestatem, non accepta autem occasione ad peccandum non peccauit. Quare non est sibi imputandum quòd non peccauerit. Quomodo enim qui vult adulterium admittere, est adulter, etiamsi nõ consequatur effectus: & qui vult cędem facere, est homicida, etiamsi non possit occidere:
F ita etiam eum quem dico non peccasse si videro patientem, etiamsi nihil mali fecerit, malum dicam eo quòd velit peccare. Quiduis enim dicam potius quàm malũ id quod prouidet. Deinde inferius, apertè quoque de Domino dicit tanquam de homine. Sin autem his omnibus prętermissis orationibus accesseris ad hoc vt mihi

Psal. 117. Sap. 3.

adducta aliquarum personarum reuerentia dicas, verbi causa. Hic ergo peccauit: A
hic enim est passus: si permittas quidem, dicam, Non peccauit quidem, sed erat similis infanti qui patiebatur. Sed si vehementius vrgeas, dicam quemcunque hominem nominaueris, eum esse hominem: iustum autem Deum. Nullus enim est mundus, vt dixit quispiam à sorde. Sed Basilidis fundamentum dicit animam quæ prius peccauerat in alia vita, hic pati supplicium, electam quidem, vt puniatur, aliam autem, vt quæ suo purgetur supplicio. Quomodo autem hoc verum est, cum in nostra potestate situm sit confiteri & puniri, aut non? In eo enim qui est negaturus, soluitur ea quæ est ex Basilidis sententia prouidentia. Rogabo ergo eú in eo qui tenetur confessore, vtrum feret testimonium, & punietur ex prouidentia, an non.
Nam si neget, non punietur. Sin autem & exitus, & quòd non oporteat eum puniri, dicet esse interitum eorum qui sunt negaturi, ex prouidentia: inuitus feret testimonium. Quomodo autem adhuc in cœlis reponetur gloriosissima merces ei qui testimonium tulerit, propterea quòd fuerit testis? Sin autem eum qui erat peccandi potestate præditus, non fiuit prouidentia venire ad peccandum: in vtroque est iniusta, & quod eum non liberet qui propter iustitiam trahitur ad supplicium, & quod eum qui volebat iniuriam facere liberauerit, cum ille quidem fecerit propterea quod voluit, hæc verò opus prohibuerit, & non iure ei faueat qui est peccandi potestate præditus. Quomodo autem non est verè impius & à Deo alienus, qui diabolum quidem in Deos referat, hominem autem peccandi potestate præditum ausus est dicere Dominum? Est enim tentator diabolus, sciens quidem quod sumus, nesciens autem an tolerabimus, sed nos volens à fide excutere, ad se etiam conatur adducere, quod quidem est ei solum permissum, & propterea quòd nos quòd ex nobis ipsis saluos esse oporteat occasiones ex præceptis accepimus: & propter eius probrum ac ignominiam qui tentauit, & non est assecutus: & propter eorum confirmationem qui sunt in ecclesia, & propter eorum conscientiam qui sunt admirati tolerantiam. Si autem martyrium est retributio per supplicium: & fides quoque & doctrina, per quas est martyrium. Sunt ergo hæ quoque adiutrices supplicii, quo quidnam aliud possit esse absurdius? Sed ad illa quidem dogmata, an à corporibus in corpora migret anima, & de diabolo, dicetur suo tempore. Nunc autē iis quæ dicta sunt hęc quoq. adiiciamus. Vbi est adhuc fides, si pro luendis pœnis eorum quæ prius peccata sunt subeatur martyrium? Vbi est autem charitas in Deum, quæ propter veritatem persecutionem patitur & sustinet? Vbi est autem laus eius qui confessus est, & vituperatio eius qui abnegauit? Ad quid autem est adhuc vtilis recta vitæ institutio, morte afficere cupiditates, & nullam odisse creaturam? Si autem, vt ipse dicit Basilides, vnam partem ex Dei quæ dicitur voluntate, existimamus omnia diligere, quòd omnia rationem ac proportionem conseruent ad vniuersum, alteram autem, nihil concupiscere: & tertiam nihil odisse, voluntate Dei erunt etiam supplicia, quod quidem impium est cogitare. Neque enim Dominus passus est voluntate Patris, nec qui patiuntur persecutionem, eam Dei voluntate patiuntur. Nam ex duobus alterum, aut bonum quid & honestum erit persecutio propter Dei voluntatem, aut erunt insontes qui eos afficiunt & affligunt. Sed nihil fit sine volūtate Domini vniuersorum. Restat itaque, vt breuiter dicamus, ea quæ sunt huiusmodi, euenire, Deo non prohibente. Hoc enim solum seruat & prouidentiam, & Dei bonitatem. Non est ergo existimandum eum operando exercere afflictiones, neque enim hoc cogitare licuerit, sed non prohibere eos qui eas exercent persuasum habere conuenit, & ad bonum
Esa. 4. vti audacibus ceptis aduersariorum. Destruam, inquit, murum, & erit in conculcationem, cum eiusmodi ars erudiens sit ipsa prouidentia, in aliis quidem propter
1. Thess. 5. sua vniuscuiusque peccata. in Domino autem & Apostolis, propter nostra. Iam
verò diuinus Apostolus, HAEC enim est inquit, Dei voluntas, sanctificatio vestra, vt vos abstineatis à fornicatione, & sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in affectione cupiditatis sicut gentes quę nō

norunt

A norunt Dominum,& non exuperet & per auaritiam circumscribat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut etiam vobis prædiximus, & testificati sumus. Non enim vocauit nos Deus propter immunditiam sed in sanctificatione. Itaque qui spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit nobis spiritum suum sanctum. Propter hanc ergo sanctificationem nostram nõ prohibitus fuit pati Dominus. Si quis autem ex eis respondens, dicat puniri quidẽ Martyrem, propter peccata quæ sunt admissa ante hanc in corpus migrationem, fructum autem rursus esse percepturum vitæ quæ hic acta fuerit: sic enim constitutam esse administrationẽ: eum rogabimus an remuneratio fiat ex prouidentia. Nã
B siquidem non fuerit diuinæ administrationis: perit consilium & dispensatio expiationis: & eis suum excidit argumentum & fundamentum eorum opinionis. Si autem à prouidentia sunt expiationes: sunt punitiones quoque ex prouidentia. Prouidentia autem, etsi à Principe, vt ita dicam, moueri incipit, immixta tamen est & insita in substantiis, cum eo quòd etiam facta est substantiarum à Deo vniuersorũ. Quæ cum ita habeant, necesse est vt ipsi fateantur vel non esse iniustam punitionem, & rectè iusteque se gerunt qui condemnant & persequuntur Martyres: aut ex Dei voluntate exerceri persecutiones. Non vtique ergo labor & metus rebus accidit vt ipsi dicunt tanquam rubigo ferro, sed ex propriâ volũtate accedit ad animam. Sed de his quidem multa reseruantur dicenda, quod ad eorum quæ quidem
C postea fiet attinet considerationem, eam in tempore tractantibus. Valentinus autem in quadam Homilia scribit his verbis. Ab initio estis immortales, & filii estis vitæ çternæ, & mortem voluistis inter vos ipsos dispertiri, vt eam consumeretis, & mors in vobis moreretur, & per vos. Quando enim mundum quidem soluitis, vos autem non dissoluimini, estis Domini creaturæ & cuiusuis interitus. Natura enim fieri saluum genus ponit ipse quoque similiter atque Basilides, ad nos autem desuper huc venire hoc diuersum genus, ad mortem de medio tollendam, mortis autem ortum, esse opus eius qui creauit mundum. Quamobrem sic etiam accipit illam scripturã. Nemo videbit faciem Dei, & viuet, vt qui sit auctor & causa mortis. De hoc Deo illa tacitè innuit, scribens his verbis. Quo est minor imago viua facie, eo est minor mundus, viuo æone. Quęnam est ergo causa imaginis? Faciei maiestas, quæ pictori exhibuit figuram, vt per eius nomen honoraretur. Non enim ex Gen.33. Al. æuum seculum.
D se & sua auctoritate fuit forma inuenta, sed impleuit nomen quod erat defectum in latitudine. Adiuuat autem quod Dei quoque est inaspectabile, ad fidẽ eius quod effictum est. Creatorem enim, vt qui Deus & pater sit vocatus, veri Dei imaginem & Prophetam appellauit. Pictorem autem, sapientiam, cuius figmẽtum est imago, ad gloriam eius qui est inaspectabilis. Nam quæcunque procedunt ex coniugatione, ea sunt pleromata, id est implementa. Quæcunque autem ab vno, imagines. Quoniam autem nõ est id quod eius apparet: quæ est ex dimidio anima venit, nempe id quod est differens, & hoc est insufflatio differentis spiritus, & in summa id quod inspiratur in animam imaginem spiritus. Et vt in summa dicam. Quæ dicun-
E tur de Creatore qui factus est ad imaginem, ea in imagine sensili in generatione dicunt fuisse prædicta de generatione hominis. Quinetiam ad seipsos quoque transferunt similitudinem, eius quis differt spiritus interiectionem Creatori fuisse ignotam tradentes. Atque quando quòd sit quidem vnus Deus, qui prædicatur per legem & Prophetas & Euangelium, tractabimus, aduersus hoc quoque differemus, est enim oratio principalis. Ei autem quod vrget est occurrendum. Si ad dissoluendam mortem venit genus differens. Christus mortem non aboleuit, nisi ipse quoque dicatur eiusdem cum eis essentiæ. Si autem vnus eam aboleuit, ita vt genus nõ attingeret differens: non isti mortem abolent qui sunt æmuli Creatoris, qui eius
F quæ est ex dimidio animæ suæ inspirant imagini vitam supernam, conuenienter ei quod à se susceptum est dogmati, etiamsi hoc dicant euenire per matrẽ. Sed etsi dicant vna cum Christo aduersus mortem belligerari: occultũ confiteantur decretum, quòd audeant Creatoris diuinam insectari potentiam, corrigentes eius crea-

turam, tanquam potentioris, quam ipse non potuit liberare ab interitu. Fuerit autem Dominus quoque Deo creatore melior ac præstantior. Nũquam enim filius cum patre contenderit, idque inter Deos. Quòd autem hic sit pater filii, Creator vniuersorum, Dominus omnipotens, ad illam differamus cõtemplationem, in qua aduersus hæreses differere promisimus, ostendentes eum esse solum qui est ab ipso prædicatus. Sed nobis quidem scribens Apostolus ad tolerantiam afflictionem. Et hoc, inquit, ex Deo quod vobis donatum est pro Christo, vt non solum in ipsum credatis, sed etiam pro eo patiamini, idem habẽtes certamen, quale vidistis in me, & nunc auditis in me. Si qua est ergo consolatio in Christo: si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera & miserationes, implete meum gaudiũ, vt idem sentiatis eandem habentes charitatem, vnanimes, idem sentientes. Si autẽ immolatur super sacrificio & ministerio fidei gaudens & cõgratulans, eos ad quos loquitur Apostolus, Philippenses, vocans gratiæ consortes & socios, quomodo ipsos dicit vnanimes & animales? Similiter etiam de Timotheo quoque scribens & seipso. Neminem enim inquit, habeo tam vnanimem, qui germane de vobis futurus sit sollicitus. Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Ne ii ergo qui prius dicti sunt, probri instar nos animales dicant. Quinetiam Phryges, iam enim ii quoque illos qui nouam non attendunt Prophetiam, animales appellant, aduersus quos differemus cum agemus de Prophetia. Eum ergo qui est perfectus oportet exercere charitatem, & hinc ad diuinam tendere amicitiam, per charitatem exequendo mandata. Diligere autem inimicos, non dicit malum amare, neque impietatem, vel adulterium, vel furtum: sed furem, & impium, & adulterum, non quatenus peccat, & aliqua actione inquinat hominis appellationem: sed quatenus est homo, & opus Dei. Peccare certè inter actiones ponitur, non inter substantias. Quamobrem nec Dei est opus. Dei autem inimici dicti sunt peccatores, qui sunt inimici mandatorum quibus non obediunt, sicut amici qui audiunt. Hi quidem, propter coniunctionem, illi verò, propter alienationem ex libero animi arbitrio profectam, appellati. Nihil.n. sunt inimicitiæ, neque peccatum, absque inimico & peccatore, & nihil concupiscere, non tanquam sint aliena quæ sunt desiderabilia, docet non affici desiderio, vt existimarunt qui Creatorem alium esse à primo Deo decernunt, neque tanquam sit execranda & mala generatio. Eæ enim sunt impiæ opiniones. Quæ autem sunt mundi, aliena dicimus, non vt quæ sint absurda, nec vt quæ non sunt Dei Domini vniuersorum; sed quoniam per totum seculum non in eis permanemus, vt quæ possessione sint aliena, & successorum; vsu verò sint vniuscuiusque nostrum propria, propter quos etiam facta sunt, sed tamẽ eatenus quatenus vna cum eis esse nobis necesse est. Igitur conuenienter naturali appetitioni, rectè vtendum est iis quę sunt prohibita, cauendo ne quouis modo nimium dilabamur, & supra modum in ea afficiamur. Porrò autem quanta est etiam benignitas? Diligite, inquit, inimicos vestros. Benedicite iis qui vos execrantur, & orate pro eis qui vos afficiunt contumeliis, & similia. Quibus adiicit. Vt sitis similes patris vestri qui est in cœlis, significans eam quæ Deo sit assimilationem. Rursus autem, inquit. Sis cito beneuolus aduersario tuo, donec es in via cum ipso. Aduersarius autem, non est corpus, vt quidam volunt, sed diabolus, & qui ei assimilantur, qui vna nobiscum in via ingreditur, per homines qui eius facta imitantur in hac vita terrena. Fieri ergo non potest vt non patiantur inimicissima, qui se Christi quidem esse confitentur in Diaboli autem versantur operibus. Scriptum est enim. Ne forte te tradat Iudici. Iudex autem ministro imperii diaboli. Persuasum enim habeo, quòd neque mors, quam afferunt ii qui persequuntur, neque vita quæ hic agitur, neque Angeli qui defecerunt: Neque principatus. Satanæ autem principatus est vita quam eligit. Tales enim sunt qui sunt ex eo principatus, & potestates tenebrarum. Neque præsentia, in quibus sumus tempore huius vitæ, vt spes quidem militis, lucrum verò mercatoris. Neque altitudo, neque profunditas. Neque aliqua alia creatura, quæ per propriam homini operationem

Marginal notes: Philip. 1. — Philip. 2. — Luc. 6. — Matth. 5. — Matth. 5. — Rom. 8.

A ni operationem resistit fidei eius qui suo eligit arbitrio. Creatura autẽ dicitur vniuocè operatio, vt quæ sit nostrum opus. Non poterit nos separare à charitate Dei quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Habes summam Martyris cognitione prędíti. Scimus autem quòd omnes habemus cognitionem quæ est in communibus, & quòd vnus sit Deus. Scribebat enim ad fideles, vnde infert. Sed non est in omnibus cognitio, quæ traditur in paucis. Sunt autem qui dicunt eam quæ est de iis quæ simulachris immolata sunt cognitionem non ferre in omnibus. Ne forte potestas nostra fiat offendiculum infirmis. Perit.n. infirmus tua cognitione. Quòd si dicát oportere emere quidquid venditur in macello, per interrogationem subiungentes 1.Cor. 8.
B illud nihil interrogantes, ęque ac interrogantes, ridiculã afferant interpretationẽ, dicit enim Apostolus, omnia alia ex macello emite, nihil interrogantes, cõuenienter exceptioni eorũ quę ostendũtur in generali omnium Apostolorũ epistola, quæ quòd ita visum sit spiritui sancto, scripta quidem est in Actis Apostolorum, lata autem fuit ad fideles per ipsum Paulum qui ministrabat, significarunt enim oportere necessariò abstinere ab immolatis, & sanguine, & suffocatis, & fornicatione à quibus se conseruantes, rectè esse facturos. aliud ergo est quod dictum est ab Apostolo. Nunquid non habemus potestatem comedendi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circũducendi? vt etiam reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas. Sed non vsi sumus, inquit hac potestate, sed omnia Act.15. 1.Cor.9
C sustinemus, ne demus offensionem Euangelio Christi, aut onera circumferentes, cum oporteat esse expeditos ad omnia, aut effecti exemplum iis qui volunt continere, vt qui non ita instructi simus, vt quæ nobis apponuntur non libenter comedamus, & temere cum muliere habeamus consuetudinem. Maximè autem eos qui bus est credita tanta dispensatio, conuenit esse purum & nulla labe pollutum exemplar discentibus. Nam cum liber inquit, essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt omnes lucrifacerem. Omnis autem qui in certamine contendit, est continẽs in omnibus. Sed Domini est terra & plenitudo eius. Propter conscientiam ergo abstinendum est ab iis à quibus est abstinendum. Conscientiam autem dico, non suã, est enim cognitione prædita: sed alterius, ne malè ędificetur per ignorationẽ imitando id quod non cognoscit, & pro magni & excelsi animi viro fiat contemptor.
D Cur enim mea libertas iudicatur ab alia conscientia? Si ego cum gratia participo; cur maledictis appetor pro eo pro quo gratias ago? Omnia ergo quæ facitis, in gloriam Dei facite, quæ scilicet à regula fidei permissum est facere. Corde quidem creditur ad iustitiam. Ore autẽ fit confessio ad salutem. Dicit itaque scriptura. Quisquis credit in ipsum, pudore nõ afficietur. Hoc est verbum fidei quod prędicamus, quòd si confessus fueris verbum in ore tuo, quòd Dominus Iesus, & credideris in corde tuo, quòd Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris, euidenter perfectam describit iustitiam, & opere impletam & contemplatione. Benedicere ergo oportet iis qui persequuntur. Benedicite, & nolite execrari. Gloriatio enim nostra hęc Rom.10. 2.Cor.1.
E est testimonium conscientiæ nostræ quòd in sanctitate & sinceritate Deum cognouimus, per hanc paruam occasionem, opus ostendentes charitatis, quòd non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in mundo. Hæc Apostolus quidem de cognitione, cõmunem autem fidei doctrinam, dixit odorem cognitionis, in secunda epistola ad Corinthios. Nam in hodiernum vsque diem, idem velum multis in lectione veteris testamenti manet, vt quod non sit apertum per conuersionem ad Dominum. Propterea ostendit etiam resurrectionem, iis qui possunt perspicere eam quæ est adhuc in carne, vitæ serpentis super ventrem. Vnde etiam eos qui sunt eiusmodi vocauit fœtus viperarum, libidinosos, ac voluptarios, ventrique & peni seruientes, & propter mundanas cupiditates sua inuicem capita ab- 2.Cor.2. 2.Cor.3
F scindentes. Filioli, ne diligamus sermone, nec lingua, ait Ioannes, perfectos esse docens, sed opere & veritate. In hoc cognoscemus quòd ex veritate sumus. Si autem Deus est charitas: charitas quoque est pietas ac Dei cultus. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas extra mittit timorem. Hæc est charitas Dei, vt eius præ- 1.Ioh.3.

cepta seruemus. Et rursus ei qui cupit fieri cognitione præditus, scriptum est. Sed A
1. Tit. 4. sis forma fidelium, in sermone, in conuersatione, in charitate, in fide & castitate.
Fidei enim, vt arbitror, perfectio distinguitur à communi fide. Porrò autem diui-
nus quoq. Apostolus per hæc tradit regulam eius qui est præditus cognitione, sic
Phil. 4. scribens. Ego enim didici in iis in quibus sum esse contentus. Scio & esse humilis,
Scio & abundare. Vbiq. & in omnibus sum institutus, & satiari, & esurire, & abun
dare, & penuriam pati. Omnia possum in eo qui mihi dat vires. Iam verò cũ aliis
Heb. 10 quoque differens, vt eos arguat & admoneat, non veretur dicere. Recordemini
autem priorum dierum, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passio
num: partim quidem opprobriis & afflictionibus facti spectaculum, partim autem
socii taliter conuersantium effecti. Nam & vincula mea commiserati estis, & rapi- B
nam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere melio
res & manentes facultates. Nolite itaque amittere confidentiam vestram quæ ma-
gnam habet remunerationem. Opus enim habetis patientia, vt cum Dei volunta-
tem feceritis, reportetis promissionem. Adhuc enim parumper. Qui venit veniet,
& non tardabit. Iustus autem meus ex fide viuet. Quòd si subtraxerit se, non place
bit animæ meæ. Nos autem non sumus subtractionis ad perditionem, sed fidei ad
acquisitionem animæ. Deinde adducit tibi examen exemplorum diuinorum. An
non inquit, fide se rectè gesserunt, qui ludibria & flagella, & vincula præterea &
carcerem experti sunt? Lapidati fuerunt, tentati sunt, in cæde gladii mortui sunt, C
Heb. 11. circuierunt in ouinis & caprinis pellibus, egentes, afflicti, vexati. Quibus dignus
non erat mundus: in solitudinibus errantes, & montibus, & speluncis, & forami-
nibus terræ. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt promissionem.
Restat intelligendum quod per παρασιώπησιν id est reticentiam dictum est, soli.
Subiungit itaq. Cum de nobis melius aliquid Deus præuidisset: Bonus enim erat.
Vt non sine nobis consummarentur. Itaque cum & nos circa nos habeamus tan-
tam nubem sanctam & pellucidam testium, deponẽtes omne pondus, & nos facile
circunstans peccatum, per patientiam curramus ad nobis propositum certamen,
respicientes ad fidei auctorem & consummatorem Iesum. Et quòd vnam quidem
dicit salutem in Christo, & iustorũ, & nostram, prius quidem dixit apertè: nihilo D
tamen secius de Mose quoque dicens, subiũgit. Maiores existimans diuitias quàm
thesauros Aegypti, Christi improperium. Respiciebat enim remunerationem. Fi-
de reliquit Aegyptum, non veritus iram Regis. Inuisibilem enim tanquam qui vi-
Sap. 3. deret, sustinuit. Diuina sapientia dicit de Martyribus. Visi sunt in oculis insipien-
tium mori, & reputata est vexatio eorum exitus, & à nobis discessus, contritio: illi
verò sunt in pace. Etenim si in oculis hominum suppliciis affecti fuerint, spes eorũ
plena est immortalitatis. Deinde subiungit, gloriosam expurgationem docens esse
martyrium. Et in paucis castigati, magnis afficientur beneficiis, quoniã Deus ten-
tauit eos, hoc est, ad eorum probationem, & vt pudore afficiatur tentator, fuit
eos tentati. Et inuenit eos se dignos, vt scilicet vocentur filii. Tanquam aurum in E
fornace probauit eos, & tanquam solidam sacrificii oblationem excepit eos, & in
tempore inspectionis eorum fulgebunt, & tanquam scintillę in stipula percurrent.
Iudicabunt gentes, & dominabuntur populis, & Rex eorum erit Dominus in secu-
la. Porrò autem Clemens quoque Apostolus in epistola ad Corinthios, ipse quoq.
nobis quandam formam eius qui est præditus cognitione describens, dicit. Quis
enim apud vos versatus, omni virtute perfectam, firmamque ac stabilem fidem ve-
stram non probauit? temperatamque ac moderatam vestram in Christo pietatem
non est admiratus? & vestri in hospites amoris magnificos vestros mores non præ-
dicauit? & perfectam firmamque ac stabilem cognitionem non beatam esse cen-
suit? Nam citra personarum acceptionem omnia fecistis & in Dei legitimis ambu F
lastis. Deinde apertius. Fixis ergo oculis eos intueamur qui magnificæ eius gloriæ
perfectè seruierunt. Accipiamus Enoch, qui in obedientia iustus inuentus, fuit
translatus: & Noë, qui cum credidisset, fuit seruatus: & Abraham, qui propter
fidem,

A fidem,& hospitalitatem,Dei amicus,pater autem Isaac est appellatus. Propter ho
spitalitatem veramq. religionem,Loth fuit seruatus ex Sodomis. Propter fidem,
& hospitalitatem,seruata est Raab meretrix.Propter patientiam & fidem,in pelli-
bus caprinis & ouinis,& ex camelorum pilis contextis vestibus ambularunt, præ-
dicantes regnum Christi.Dicimus autem Eliam & Elisæum, Ezechielem & Ioan-
nem,Prophetas.Qui enim Dei amicus,propter fidem liberam, vocatus est Abra-
ham,non fuit gloria elatus : sed magna vtens modestia,dixit.Ego autem sum ter- Gen.18.
ra & cinis.Et de Iob sic scriptum est. Iob autem erat iustus, & reprehensioni non Iob.1.
obnoxius, Deum ritè colens,abstinens ab omni malo. Is qui sua patientia supera-
B uit tentatorem,& simul fuit testis,& à Deo accepit testimonium,humilitatem am
plectitur,& dicit.Nullus est mundus à sorde,ne si sit quidem vnius diei vita eius. Iob.14.
Moses,fidelis seruus in tota domo eius,dixit ad eum qui ex rubo dabat responsa. Exo.3.
Quis ego sum,quòd me mittis? Ego autem sum & voce tenui & lingua tardiori,vt
Domini vocem ministrem per linguam humanam.Et rursus. Ego autem sum va- Iacob.4
por ex olla. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Iam verò
Dauid quoque,de quo testimonium ferens,dicit Dominus, inueni hominem se-
cundum cor meum,Dauid Iesse filium,in oleo sancto vnxi eum,sed ipse quoque di
cit ad Deum.Miserere mei deus secũdum magnam misericordiam tuam. Et secun Psal.50.
dum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.Amplius laua
C me ab iniquitate mea,& à peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam
ego cognosco & peccatum meum in cõspectu meo est semper.Deinde tacitè signi-
ficans peccatum quod legi non subiicitur,scite suam ostendens modestiam,subiun
git.Tibi soli peccaui,& malum coram te feci Dicit enim alicubi scriptura. Spiri-
tus Domini,lucerna,scrutans ventris penetralia.Et quo quis se iustè gerens, eua-
dit maiori cognitione præditus,eo est ei propinquior spiritus lucidus.Sic iustis ap
propinquat Dominus, & nihil eum latet ex nostris cogitationibus, & quas faci-
mus disputationibus.Dominum Iesum dico,qui omnipotenti sua voluntate cor-
da nostra intuetur,cuius sanguis fuit pro nobis sanctificatus. Obseruemus ergo
eos qui nobis præsunt,& reuereamur seniores,honoremus iuuenes. Dei docea-
D mus disciplinam.Beatus enim qui docuerit & fecerit quæ sunt Domini,pro digni-
tate.Est autem præclaræ magnificæque notionis & contemplantis veritatis. Vxo
res nostras ad id quod bonum est corrigamus. Amabiles, inquit,mores castitatis
ostendant,puram & sinceram suæ mansuetudinis demonstrent voluntatem. Lin-
guæ suæ moderationem silentio efficiant manifestam. Charitatem suam non per
prouocationes,sed omnibus qui timent Dominum,sanctè præbeant æqualem.
Filii nostri sint disciplinæ Domini participes. Discant quid valeat apud Deum hu-
militas,quid possit casta apud Deum dilectio, quomodo timor Domini bonus &
magnus,seruans omnes qui in ipso sanctè versantur in puro corde.Est enim scruta
tor cogitationum & mentis consiliorum, cuius spiritus est in nobis,& cum volue
E rit,eum aufert.Hæc autem omnia confirmat fides quæ est in Christo. Adeste filii,
audite me, ait Dominus, timorem Domini docebo vos. Quis est homo qui vult Psal.33.
vitam,diligit dies videre bonos? Deinde hebdomadis & ogdoadis, septenarii, in-
quam,& octonarii numeri subiungit mysterium quod inducit cognitionem. Co-
hibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.Declina à malo, &
fac bonum. Quære pacem,& persequere eam.Per hæc enim significat cognitionẽ,
cum abstinentia à malis,& cum operatione bonorũ,docens perfici & opere & ser-
mone.Oculi Domini super iustos,& aures eius ad preces eorum. Vultus autẽ Do-
mini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Clamauit autem
Dominus,& exaudiit,& ex omnibus afflictionibus liberauit eum. Nam multa qui
F dem flagella peccatorum: sperantes autem in Domino misericordia circundabit. Psal.31.
A multitudine misericordiæ contineri dicit eũ qui germanè & sincerè sperat, quo
niam scriptum est in epistola ad Corinthios. Per Iesum Christum incipiens & ob-
scurata mens nostra in lucem pullulat. Per eum voluit Dominus nos immortalem

mm

gustare cognitionem. Vnde etiam euidentius ostendens proprietatem cognitio- A
nis, subiunxit. Cum hæc ergo sint nobis manifesta, vel procumbentes in profun-
dum diuinæ cognitionis, debemus omnia ritè & ordine facere, quæ nos iussit Do-
minus peragere, ordinatis temporibus. Sapiens ergo suam ostendat sapientiam, nõ
verbis solum, sed in bonis operibus. Humilis ferat testimonium, non sibi, sed in eo
quòd ipse testimonium accipiat ab alio. Qui est carne castus, non insolescat, sciens
esse alium qui ei suppeditat continentiam. Videte fratres, quo maiori cognitione
digni sumus habiti, eo maius subimus periculum. Venerabilis ergo & casta institu-
tio nostræ benignitatis, ex sententia Clementis, quærit id quod est communiter
vtile, siue testimonium præbeat, siue doceat opere & sermone: eoque duplici, & nõ
scripto, & scripto. Hæc est charitas, diligere Deum & proximũ. Ea extollit in alti- B
tudinem quę non potest explicari. Charitas operit multitudinem peccatorũ. Chari
tas omnia sustinet, in omnibus est patiens. Charitas nos Deo cõglutinat. Omnia fa
cit in cõcordia. In charitate cõsummati sunt omnes electi Dei. Absque charitate
nihil est gratũ Deo. Eius perfectionis non est, inquit, explicatio. Quis est idoneus
1.Cor.13. vt in ipsa inueniatur, nisi quos ipse Deus dignos esse cẽsuerit. Iam verò Apostolus
Paulus. Si corpus meũ, inquit, tradidero, charitatem autẽ non habeam, sum ęs reso
nans, & cymbalum tinniens. Si non ex affectione electa, inquit, per charitatem co
gnitione præditam, tulero testimonium, propter metum autem fortè & eam quæ
expectatur mercedem, labra mouens ad testimonium, fuero confessus Dominum;
sum homo communis, Dominum resonans, non cognoscens. Est enim & populus C
qui diligit labiis. Est etiam alius qui tradit corpus vt comburatur. Etsi distribuero
omnes facultates meas ad alendos pauperes, inquit, non ex ratione communicatio
nis quæ proficiscitur à charitate, sed ratione remunerationis quæ vel ab ipso qui
beneficio afficitur, vel à Domino qui promisit, expectatur. Etsi habeam omnem
fidem, vt montes transferam, & vitia quæ tenebras offundunt abiiciam, non fue
ro autem fidelis Domino propter charitatem; nihil sum, vt qui si conferatur cum
eo qui ex cognitione in vulgus fert testimonium, nihil reputer egregium. Omnes
autem generationes ab Adam in hodiernum vsque diem præterierunt. Sed qui per
Dei gratiã consummati sunt in charitate, habent locum piorum, qui manifestabũ
tur in visitatione regni Christi. Charitas non finit peccare. Quòd si etiam inuitus D
in aliquem talem casum inciderit per suggestiones aduersarii, Dauid imitans psal-
Psal.68. let. Confitebor Domino, & placebit ipsi super vitulum nouellum cornua produ-
centem & vngulas. Videant pauperes, & lætentur. Dicit enim, Sacrifica Deo sacri
Psal.166. ficium laudis: & redde Domino vota tua, & inuoca me in die afflictionis tuæ: &
Psal.80 liberabo te, & glorificabis me. Sacrificium enim Deo spiritus contritus. Charitas
ergo etiam Deus dicitur cum sit bonus: cuius charitas proximo malum non ope-
Psal.50. ratur, neque iniuriam faciens, nec referens, omnibus autem, vt semel dicam, bene
Ioan.4. faciens, ad Dei imaginem. Plenitudo ergo legis est charitas, sicut Christus, hoc est
Rom.13. præsentia Domini qui nos diligit, & quę est nostra ex Christo doctrina charitatis,
& vitæ institutio. Charitas ergo perficit non mœchandi pręceptum, & præceptum E
vxorem proximi non concupiscendi, quod prius metu fuerat prohibitum. Idem
ergo factum refert, an factum sit per metum, an perfectum per charitatem, & an
per fidem, an etiam ex cognitione exerceatur. Meritò ergo conuenienter eorum
differentiæ ei quidem qui est præditus cognitione, parata sunt quæ nec oculus vi-
dit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Ei autem qui nudè & solum
modo credidit, concedit suo testimonio centũ partibus plura quàm ea essent quæ
reliquit, quam promissionem contingit cadere in hominum intelligentiam. Hoc
in loco mihi venit in mentem cuiusdam qui se dicebat esse gnosticum, id est cogni
tione prẹditum. Exponens enim illud, Ego autem dico, qui aspexit mulierem ad F
concupiscentiam, iam mœchatus est, non censebat nudam iudicari cupiditatem.
Sed si per cupiditatem, quod ex ea fit opus, procedens vltra cupiditatem, in ipsa
peragatur. Aut enim in somnis simul visione vtitur aut etiam corpore. Atque qui

historias

A historias quidem conscripsere, iusti Bonchoridis tale referunt iudicium. Adole-
scens captus amore meretricis, persuadet certa quadam mercede constituta, vt po-
stridie puella ad eum veniat. Cum autẽ eũ in somnis præuenisset cupiditas, præter
spem expleta libidine, puellam quam amabat ad se venientem, vt constitutum fue-
rat, arcet aditu. Illa autem cum id quod euenerat didicisset, exigebat mercedem,
dicens se ea ratione amatoris explesse cupiditatem. Venerunt ergo ad Iudicem. Is,
iusso adolescente crumenam in qua erat merces, in sole extendere, iussit meretri-
cem vmbram apprehendere, lepide imperans, vt simulachrum mercedis redderet,
pro simulachro complexus: Atque somniat quidem aliquis visioni assentiente ani-
B ma. Vere autem somniat, qui aspicit ad cõcupiscentiam, non solum vt ille dicebat
gnosticus, si simulatque viderit, cum muliere consuetudinem animo comprehen
dat, hoc enim iam est cupiditatis opus, vt cupiditatis: Sed si corporis respexerit
pulchritudinem, ait verbum, & ei ex libidine ac cupiditate caro pulchra visa fue-
rit, cum carnaliter & propenso animo ad peccandum viderit, propter ea quòd eam
sit admiratus condemnatur. Contrà autem, qui per castam aspicit dilectionem, nõ
carnem, sed animam pulchram esse existimat, corpus, mea quidem sententia, admi
rans tanquam statuã per quam pulchritudinem, ipse quoque seipsum transmittit
ad artificem, & id quòd est verè pulchrum, sanctum signum, lucidum iustitiæ cha-
racterem ostendens Angelis qui præsunt ascensui vnctionem dico bene compositę
C & quæ Deo placet mẽtis, qualitatem affectionis inditam animæ quæ gestit & exul
tat propter inhabitationem sancti Spiritus. Hanc gloriam quæ in Mosis facie re-
fulserat, non poterat populus intueri, & ideo gloriæ velamen assumebat apud eos
qui intuebantur carnaliter. Eos enim qui aliqua inducunt ex rebus mundanis, ii de
tinent qui vectigal exigunt ab iis qui suis grauantur vitiis & animi perturbationi-
bus: cum autem qui nudus quidẽ est ab iis in quæ cadit vectigal, est autem plenus
cognitione & ea quæ est ex operibus iustitia, simul precantes virum trãsmittunt,
eum cum opere beatum pronuntiantes. Et eius folium non defluet, ligni inquam, Psal. 1.
vitalis quod est nutritum secus decursus aquarum. Comparatur autem iustus arbo
ribus frugiferis, non iis solis quæ sublime feruntur sacrificiis. Erant autem in sacri
D ficiorum quoque oblationibus, penes legem qui hostiarum vitia considerabant.
Appetitionem itaque discernunt à cupiditate, qui sunt in his rebus cognoscendis
pulchre exercitati, & hanc quidem voluptati tribuunt & intemperantiæ, appeti-
tionem autem esse statuunt in iis quæ sunt secũdum naturam, vt qui sit motus qui
est ex ratione. Huius perfectionis potest & vir & mulier æquè esse particeps.
Iam verò non solus Moses qui audiuit à Deo, locutus sum ad te semel & bis, di
cens. Vidi populum hunc, & ecce est dura ceruice. Sine me eos perdere, & de- Exo. 32.
lebo nomen eorum sub cœlo, & faciam te in gentem magnam & admirabilem, &
longè magis quàm hanc, respondet rogans, non id quod suum erat spectans, sed cõ
munem salutem. Nequaquam Domine, mitte peccatum huic populo: aut dele me
etiam de libro Viuentium, tanta fuit eius perfectio vt maluerit vna mori cum po-
E pulo, quam solus esse saluus: sed etiam Iudith quæ consummata fuit in mulieribus,
cum esset vrbs circumsessa, precata seniores, ingreditur quidem in castra alienige
narum, omne periculum contemnens pro patria, seipsam tradens hostibus in fide
Dei: præmia autem fidei mox accipit, cum mulier in hostem fidei se præclare gesse
rit, & potita sit capite Holophernis. Et rursus perfecta illa in fide Esther, Israelem
à tyrannica potestate liberans, & à crudelitate Satrapæ, sola mulier afflicta ieiu-
niis, restitit armatis copiis innumerabilibus, tyrannicum per fidem soluens decre
tum, & tyrannum quidem mitigauit, Aman verò repressit, & Israëlem perfecta ad
Deum oratione illæsum conseruauit. Taceo enim Susannam & Mosis sororem,
F quòd hæc quidem vna duxit exercitum cum Propheta, princeps omnium mulierũ
quæ apud Hebræos erant insignes sapientia, illa verò per summam honestatem vel
ad mortem vsque procedens, cum ab intemperantibus condemnaretur amatori-
bus, perstitit firma & constans testis pudicitiæ. Dion certè Philosophus refert

quandam mulierem Lysidisam, propter insignem pudorem, se lauasse cum ipsa tunica. Philoteram autē, cum esset ingressura solium, paulatim contraxisse tunicam, quantum quæ nuda erant tegebantur ab aqua. Deinde rursus paulatim ascendentem induisse. An nō enim tormenta quoque tulit fortiter Leæna Attica, quæ cum esset conscia insidiarum quæ ab Armodio & Aristogitone parabantur in Hipparchum, nihil omnino est elocuta, etsi valde cruciaretur. Aiunt autem Argolicas quoque, Telesilla poëtria duce, Spartanos qui magna erant virtute in rebus bellicis, cum primum se eis ostendisset, fugasse, & effecisse vt illæ mortem nihil extimescerent. De filiabus quoque Danai dicit similia is qui fecit Danaidem. A

Tuncque cito Danai sumpserunt arma puellæ,

In ripis pulchro labentis flumine Nili. Et quæ sequuntur. B

Canunt autem reliqui Poëtæ velocitatem Atalantæ in venatione, & egregiam Anticleæ amicitiam, & Alcedistis in maritum amorem, & Macariæ & Hyacinthidum magnum & excelsum animum. Quid verò non Theano quidem Pythagorica eo processit philosophiæ, vt ei qui ipsam curiosè aspexerat, & dixerat, pulcher cubitus, responderit. At non publicus. Eiusdem grauitatis fertur illud quoque dictum. Rogata enim Postea mulier à quo viro descenderit in Thesmophorium. A proprio quidem, inquit, & statim subiunxit. Nunquam autem ab alieno. Quin etiam Themisto quoque Zoili filia, Lampsacena, vxor Leontiei Lampsaceni, dabat operam philosophiæ Epicureæ, sicut Myia Theanus filia, Pythagoreæ, & Arginete quæ scripsit res gestas Dionysii. Filiæ autem Diodori, cui fuit cognomen Saturnus, fuerunt omnes dialecticæ vt ait Philo dialecticus in Menexeno, quarum hæc feruntur esse nomina. Menexene, Argia, Theognis, Artemesia, Pantaclea. Memini autem etiam Cynicæ cuiusdam. Hipparchia autē vocabatur Maronitis, vxor Cratetis, propter quam in Poëcile quoque celebrata fuere Cynogamia. Arete autē Aristippi Cyrenaica, erudiit Aristippū qui μητροδίδακτος id est, à matre doctus, fuit cognominatus. Apud Platonem etiam philosophabantur Lasthenia Arcadia, & Axiothea Phliasia. Aspasia autem Milesia, de qua multa quoque conscribunt Comici, vsus quidem est Socrates, ad Philosophiam. Pericles autem, ad rhetoricam. Prætermitto alias, ne sit prolixior oratio, neque recensens Poëtrias, Corynnam & Telesillam, Myiam & Sappho, aut pictrices, vt Irenem Cratini filiam, & Anaxandram Nealcis, vt dicit Dydimus in Symposiacis, Cleobuli autem sapientis & Lyndiorum Monarchæ filiam, non pudebat lauare pedes paternorum hospitum. Nam Abrahæ quoque vxor beata Sarra, parauit ipsa Angelis panes subcinericios, & puellæ regiæ pascebant oues apud Hebræos. Vnde etiam quæ est apud Homerum Nausicaa, ierat ad pannos lauandos: velit ergo pudica mulier, primum quidē si fieri possit marito persuadere, vt sit ei socius eorum quæ ferunt ad beatitudinem. Si id autem non possit efficere, sola contendat ad virtutem marito quidem parens in omnibus, vt inuito illo nihil vnquam faciat, præter ea quæ censentur pertinere ad virtutem & salutem. Sed et si quis citra vllā pergentem simulationem, aut vxorem, aut etiam ancillam, arceat à tali affectione, nihil aliud videtur is tunc facere, quàm à iustitia quidē & temperantia statuisse abducere; iniustam autem simul & intemperātem voluisse domū suam efficere. Fieri ergo non potest vt nec vir, nec mulier, sit in vlla re doctus, qui non fuerit vsus disciplina, meditatione que, & exercitatione. Virtutem autem non in aliquibus aliis sed vel in nobis maximè sitam esse dicimus. Itaque alia quidem potest quis arcere bellum gerens. Quod autem in nostra situm est potestate, nequaquam nec si maxime quidem instite rit. Est enim donum datum diuinitus & quod nō alicui alii subsicitur. Vnde intemperantia quidem non videri potuerit esse alicuius malum, quàm eius qui se gerit intemperanter. Temperantia autem rursus eius bonum qui potest se tēperare. Mulierem autem quæ cum honestate amat maritum describit Euripides, sic monens. C D E F

Bonisque verbis prosequi,

Videri

A *Videri oportet si quid coniux dixerit.*
Si haud dixerit, laborare, ut ad gratiam
Dicat mariti. Et his rursus vtique similia.
Dulce estque coniugem, mali
Si euenerit quid, cum uiro tristarier,
Doloris esse gaudii participem.

Sic morum mansuetudinem ostendens & beneuolentiā esse vel in calamitatibus. Deinde subiungit.

Aegrotus & si sis, agra simul feram
B *Tuaque patiar mala. & certe mihi.*
Non quidquam acerbi, una cum amicis nam decet
Fieri beatos, quid nisi hoc amicitia est?

Sanctificatur itaque etiam quod per Verbum perficitur matrimonium, si coniugium se Deo submittat, & cum vero corde administretur in fidei certitudine, sanctificatorum corda à mala conscientia, & ablutorum corpus aqua munda, & habētium confessionem fidei. Fidelis enim est qui promisit. Oportet autem fœlix matrimonium, neque vnquam diuitiis, nec pulchritudine censeri, sed virtute. Nulli quidem, ait tragœdia.

Coniugi in maritum pulchra forma profuit.

C Multis autem virtus profuit. Quæuis enim bona mulier, quæ viro adhæret, scit esse temperans. Deinde veluti dans admonitiones, ait.

Hoc primum adest, nam deformis maritus si siet,
Formosum ei quæ sapit decet uiderier.
Non oculus, sed mens ea est quæ indicant.

Et quæ consequuntur. Valde autem propriè dixit scriptura mulierem datam esse à Deo adiutricem. Clarum est ergo quòd vnicuiq. ex iis quæ à marito eueniunt molestiis, ratione cum persuasione mederi apud se constituet. Sin autem nō obediat, tunc iam conabitur, quoad eius fieri potest ab humana natura, vitam nulli pecca-
D to affinem transigere, & seu cum Verbo mori oporteat, seu viuere, talis actionis adiutorem & socium Deum esse existimans, qui re vera & adest & est Seruator & in præsentia & in futuro, illumque ducem & principem cuiusuis actionis constituens, temperantiam quidem & iustitiam suum esse munus existimans, religionē autem & in Deum pietatem & amorem finem suum esse statuens. Eleganter itaq. Apostolus in epistola ad Titum, dicit anus debere esse in habitu sancto, non calumniatrices, non vino multo feruienres, vt erudiant adolescentes vt sint virorū suo rum amantes, & filios suos diligant, prudentes, castæ & sobriæ, domus curam ha bentes, benignæ, subditæ viris suis, ne Verbum Dei blasphemetur. Potius autem, inquit, pacem persequimini cum omnibus & sanctificationem, sine quo nemo vi
E debit Dominum: attendentes ne quis fornicator aut prophanus, vt Esau, qui pro cibo vno vendidit sua primogenita: ne qua radix amaritudinis sursum nascens mo lestiam afferat, & per eam inquinentur multi. Deinde veluti colophonē imponens quæstioni de matrimonio, subiungit. Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus. Fornicatores autem & adulteros iudicabit Deus. Cum vnus vti que scopus & vnus finis & viro & mulieri sit ostensus, de eo qui est perfectus dicit Petrus in epistola. Modicum nunc si oportet tristitia affecti in variis tentationibus vt probatio vestræ fidei multo pretiosior auro quod perit, & per ignem est probatum, inueniatur, in laudem & gloriam in reuelatione Iesu Christi, quem cum nō videritis, diligitis, in quem nunc cum non videatis, credatis autem, exultatis læ-
F titia, inenarrabili & glorificata, reportantes finem fidei, salutem animarum. Quā obrem Paulus quoque gloriatur se propter Christum fuisse in laboribus abundantius in plagis supra modum, in mortibus frequenter. Hic inuenio perfectum mul tis modis accipi prout is est qui in vnaquaque virtute se rectè gerit. Perficitur ita-

Marginalia: Tit. 2. — Heb. 12. — Ibidem. — Heb. 13. — 1. Pet. 1. — 2. Cor. 11.

que & cõſummatur aliquis, & vt pius ac religioſus, & vt tollerans, & vt continẽs A
& vt operarius, & vt Martyr, & vt cognitione præditus. In omnibus autem ſimul
perfectus neſcio an vllus ſit qui eſt adhuc homo, niſi ſolũ is qui propter nos induit
hominem. Quanquam ex nuda lege fuerit quis vtique perfectus, qui profitetur ab
ſtinentiam à malis. Ea autem eſt via ad Euangelium, & ad benefaciendum. Sed le
gis quidem ex cognitione perfectio, eſt aſſumptio Euangelii, vt fiat is qui eſt ex le
ge perfectus. Ita enim prædixit is qui eſt ex lege Moſes eſſe audiendum vt accipia-
mus ex Apoſtoli ſententia, Chriſtum legis plenitudinem. In Euangelio autem iam
proficit is qui eſt cognitione præditus, non ſolum vtens lege tanquam gradu, ſed
eam percipiens & mente intelligens, vt tradidit Apoſtolis qui dedit teſtimenta Do B
minus. Quòd ſi etiam rectè vitam inſtituerit, ſicut certè fieri non poteſt vt in bene
operando difficultatẽ conſequatur cognitio, & præterea rectiſſimè cõfeſſus, Mar
tyr ſeu teſtis fiat, maximam, vt inter homines dignitatem meritumque accipiens,
ne ſic quidem eò perueniet vt vocetur in carne perfectus, quoniam hanc appellatio
nem præoccupauit vitæ finis, cum qui eſt teſtis ex cognitione, iam eo peruenerit vt
perfectum opus oſtenderet & propriè produceret, ſanguine per charitatem ex co
gnitione profectam benignè donato emittens ſpiritum, beatus autem hinc fuerit
& iure perfectus vocetur, vt ſublimitas poteſtatis ſit Dei, & non ex nobis, vt dicit
Apoſtolus. Solum conſeruemus liberum eligendi arbitrium & charitatem in quo-
2.Cor 4. libet afflicti, ſed non redacti in anguſtias egentes, ſed non oppreſſi egeſtate, perſe-
cutionem patientes, ſed non derelicti, deiecti, ſed non perditi. Oportet enim eos C
qui ex ſententia Apoſtoli contendunt ad conſummationem, nullam in nulla re da
re offenſionem, ſed in re qualibet commendare ſeipſos non hominibus, ſed Deo.
2.Cor. 10. Sit autem acceſſio & additamentum parere etiam hominibus, etenim his etiam pa
rere eſt conſentaneum, propter ea quæ inſectantur maledicta. Commendatio au-
2.Cor 6 tem in tolerantia multa in afflictionibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis,
in carceribus in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in caſtitate, in co
gnitione, in patiẽtia, in benignitate, in ſancto ſpiritu, in charitate non ficta, in ver
bo veritatis, in virtute Dei, vt ſimus templa Dei emundata ab omni inquinamẽto
carnis & ſpiritus. Et ego, inquit, vos accipiam: & ero vobis in patrem: & vos eritis
2.Cor.7 mihi in filios, & filias, ait Dominus omnipotens. Perficiamus ergo, inquit, ſancti D
tatẽ in timore Dei. Nam etſi triſtitiã timor generat, gaudeo, inquã, non quod tri
ſtitia affecti eſtis: ſed quod triſtitia affecti eſtis ad pœnitentiam. Triſtitia enim affe
cti eſtis ſecundum Deum, vt in nullo detrimentum à nobis accipiatis. Nam quæ
eſt ſecundum Deum triſtitia, pœnitentiam ad ſalutem operatur impœnitendam.
Triſtitia autem mundi mortem operatur. Etenim hoc ipſum quòd triſtitia affecti
eſtis ſecundum Deum, quantum in vobis operatur ſtudium, ſed defenſionem,
ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed vindictã.
In omni exhibuiſtis vos eſſe caſtos negotio. Hæc ſunt exercitationis quæ ex cogni
tione proficiſcitur præexercitamenta. Quoniam autem Deus ipſe omnipotens de- E
Ephe.4. dit alios quidem Apoſtolos, alios vero Prophetas, alios autem Euangeliſtas, alios
autem paſtores & doctores ad perfectionem ſanctorum, ad opus miniſterii, ad ædi
ficationem corporis Chriſti: donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agni-
tionis Dei filii Dei in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti:
ſtudendum eſt viri euadere ex cognitione, & quam maximè perfici adhuc in carne
manentes, ex perfecta hic concordia & conſenſione, meditantes cum Dei volun-
tate concurrere, ad reſtitutionem eius quæ verè eſt perfecta nobilitatis & cogna-
tionis, in plenitudinem Chriſti quæ ex perfectione perfecta eſt abſolutè. Iam cer-
nimus quanam ratione & quomodo & quando perfectum dicit diuinus Apoſto-
lus, & vt perfectorum oſtendit differentias. Et rurſus, Vnicuique datur manifeſta F
1.Cor.12. tio ſpiritus ad vtilitatem. Alii quidem datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ. Alii au
tem ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum. Alteri fides in eodem ſpiritu. Alii
autem gratiæ ſanitatum in eodem ſpiritu. Alii vero operationes virtutum. Alii
prophetia.

A prophetia. Alii discretio spirituum. Alii genera linguarum. Alii autem interpretatio linguarum. Omnia autem hæc operatur vnus & idem spiritus, diuidens seorsum vnicuique prout vult. Quæ cum ita se habeant, Prophetæ quidem perfecti sunt in prophetia, iusti autem in iustitia, & Martyres in confessione. Alii autem in prædicatione, non expertes quidem virtutum communium, sed rectè se gerentes in iis in quibus sunt ordinati. Quis enim sanæ mentis dixerit Prophetam non esse iustum? Quid enim, non iusti quoque sicut Abraham, prophetarunt?

Bellica namque Deus dedit huic ut munera obiret, Hom.
Illi ut saltaret, cithara cantu ue sonaret.

B Ait Homerus. Sed vnusquisque habet proprium donum à Deo hic quidem sic, ille verò sic. Apostoli autem fuere pleni in omnibus. Inuenies itaque, si volueris, ex eorum rebus gestis & scriptis, eorum cognitionem, vitam, prædicationem, iustitiam, castitatem, prophetiam. Sciendum est autem quod etsi Paulus sit tempore recentior, vt qui statim floruerit post Domini assumptionem: eius tamen scriptura dependet ex veteri testamento illinc & spirans & loquens. Quæ est enim in Christu fides, & Euangelii cognitio, est expositio, & legis adimpletio, & ideo dictum est Hebræis. Nisi credideritis, non intelligetis. Hoc est: Nisi ei credideritis qui per legē est prædictus, & à legis oraculo est significatus, non intelligetis vetus testamentum, quod ipse per propriam exposuit præsentiam. Quocirca intelligens & perspicax quoq. Esa. 7.
C est hic qui est cognitione præditus. Est autem eius opus non à malis abstinentia, ea est enim basis maximi profectus, sed nec aliquid boni facere vel propter metum. Scriptum est enim: Quo fugiam, & vbi abscondar à facie tua? Si ascendero in cœlū, tu illic es. Si abiero ad extrema maris, illic est dextera tua. Si descendero in abyssos, illic spiritus tuus. Sed neque propter spem promissi honoris. Dictum est enim. Ecce Dominus, & merces eius à facie eius, vt reddat vnicuique secundum opera sua. Quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus iis qui ipsum diligunt. Sola autem quæ propter charitatem fit beneficentia, propter ipsum honestum est expetenda ei qui est cognitione præditus. Iam verò ex persona Dei Domino dictum est. PETE à me, & dabo tibi gen- Psal. 136. Apoc. 22. 1. Cor. 2.
D tes hæreditatem tuam. Petitio maximè regia, quæ docet hominum salutem peti sine mercede. Vt nos simus hæredes & possideamus Dominum. Contra enim alicuius vsus gratia, népe vt hoc fiat, vel illud non fiat, eam quæ circa Deū versatur desiderare scientiam, nō est proprium eius qui est cognitione præditus. Causa autem contēplationis ei sufficit, ipsa cognitio. Ausim.n. dicere. Non eo quòd velis saluus esse, eliget cognitionē, qui persequitur cognitionē propter ipsam diuinā scientiā. Intelligētia.n. semper versare, extēditur ad id quod est semper versare intelligētia, Illud autē semper versare intelligētia eum per tēperationē nullis interuallis disiunctā facta fuerit eius qui cognoscit essentia, & perpetua contēplatio manet viua substantia. Si quis ergo pet positionē ei qui est cognitione præditus proposuerit, vtrū Psal. 2.
E malit Dei cognitionem, an salutē æternam: sint autem ea separata, cū sint omnino eadem, nihil penitus dubitans elegerit Dei cognitionem, propter se iudicans esse expetendam eam quæ fidem transcendit per charitatem ad cognitionem proprietatem. Hæc est ergo prima eius qui est perfectus beneficentia, quando non fit propter aliquem vsum eorum quæ ad se pertinent. Cum autem iudicauerit pulchrum esse & honestum id quod bonum est facere, vehementer incitata operatio bene se gerit in omni actione, non in aliqua quidem rectè, in aliqua verò non, sed in bene faciendi habitu constituta, neque præterea propter gloriā, aut vt philosophi dicūt, ευκλειαν idest, famam illustrem, neque ptopter mercedem aut ab hominibus, aut à Deo, ad imaginem & similitudinem Domini vitam peregerit. Et si aliqua ratio-
F ne ei bonum operanti aliquid contrarium occurrerit, talionem parisque pari relationem vt bonam, citra vllam acceptæ iniuriæ recordationem, proiiciet, vt qui erga iustos, & iniustos existat iustus & bonus. Eis qui sunt eiusmodi dicit Dominus. Estote sicut pater vester perfectus. Ei caro est mortua, viuit autem ipse solus, vt Matth. 5.

qui ſepulchrum in ſanctum templum Domino conſecrauerit, veterem peccatis ob A
noxiam animam ad Deum conuertens. Is non eſt amplius continens, ſed peruenit
ad habitum impatibilitatis, vt diuinam figuram induat expectans. Si eleemoſynã,
Matth. 6. inquit, feceris, nemo ſciat, & ſi ieiunaueris, vngere, vt Deus ſolus cognoſcat, nullus autẽ homo. Sed neque ipſe qui miſeretur, debet ſcire ſe miſereri. Sic. n. erit aliquando quidẽ miſericors, aliquãdo verò non. Cum autẽ ex habitu fecerit id quod eſt beneficum, naturã boni imitabitur. Affectio autem & natura erit & exercitatio. Non oportet autem elatos transmoueri, ſed ingredientes peruenire quo oportet. Hoc eſt enim trahi à patre, dignum effici vt gratiæ virtutum à Deo accipiat, & currat citra impedimentum, & ſi electum odio habeant aliqui, is nouit eorum inſcitiam, animi eorum miſerens ignorationis. Meritò ergo ipſa diligit cognitio, B
& eos qui ignorant docet & erudit omnem Dei omnipotenteñtis honorare creaturam, ſiquidem Deum didicit diligere. Is non ita habebit virtutem vt ea vel vigilando poſſit amitti, vel in ſomniis; vel vlla viſione, quoniam nec à ſeipſo vnquam excedit habitus ab eo quod eſt eſſe habitum excidens. Siue ergo cognitio dicatur eſſe habitus vel affectio, eo quòd nunquam ſubeant diuerſæ notiones, principalis pars animæ manens non alterabilis, non aſſumit aliquam viſorum diuerſitatem, quæ ex diurnis motibus fiunt ſimulachra ſomnians. Propterea certè Dominus quoque præcipit vigilare, vt nec noſtra quidem in ſomnis vnquam moueatur anima animi perturbationibus, ſed noctis quoq. vitæ inſtitutionem, tanquã quæ interdiu C
operetur, puram & immaculatam imperat cuſtodire. Hæc eſt enim quæ fit quoad eius fieri poteſt, Deo aſſimilatio, mentem conſeruare in ea habitudine ac relatione

εὐφρόνη nox dicitur à bene prudẽdo. quæ fit in iis quæ ſunt eadem, hæc eſt autem mentis habitudo, tanquam mentis. Varia autem affectio fit per eam quæ eſt erga res materiales affectionem. Qua quidem ratione mihi videntur noctem vocaſſe εὐφρόνην quoniam anima tunc ceſſans à ſenſibus, conuertitur ad ſeipſam, & eſt magis prudentiæ particeps. Propterea ergo ſacra quoque myſteria maximè noctu fiunt, ſignificantia eam quæ noctu fit, animæ à corpore contractionem. Ne dormiamus igitur vt reliqui, ſed vigilemus & ſobrii ſimus. Qui enim dormiunt, noctu dormiunt, & qui inebriantur, noctu inebri-

1. Theſſ. 5. antur. Nos autem cum ſimus diei, ſobrii ſimus, induentes loricam fidei & charita D
tis, & galeam ſpem ſalutis, quæcunque autem dicunt de ſomno, eadem etiam oportet exaudire de morte. Vtrunque enim ſignificat abceſſum animæ, mors quidẽ magis, ſomnus verò minus, quod quidem poteſt etiam accipi ab Heraclito. Homo in lætitia tangit lucem, ſibi mortuus, extinctus, viuus autem tangit mortuum, dormiens, extinctus oculos. Vigilans tangit dormientem. Beati enim qui viderunt Dominum ex ſententia Apoſtoli. Quoniam tempus eſt iam nos ex ſomno ſurgere, nũc enim eſt propius noſtra ſalus, quam quando credidimus. Nox proceſſit, dies appropinquauit. Deponamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Diem autem allegoricè dicit filium & lucem, & rurſus præcepta arma lucis metaphoricè. Hac ratione dicunt oportere nos ablutos, ad ſacrificia & preces ire mundos & ſplẽ E
didos, & hoc quidem fieri ſymboli ſignive gratia, eſſe ſcilicet extrinſecus ornatũ & emundatum. Emundatio autem eſt, ea quæ ſunt ſancta animo agitare & ſentire. Quinetiam imago quoque fuerit baptiſmatis quæ etiam à Moſe poëtis tradita fuit hoc modo.

Cum hauſit aquam, mundas geſtans in corpore veſtes
Penelope venit ad preces, Telemachus autem
Ablutuſque manus pelago, edit vota Mineruæ.

Hic erat mos Iudeorum, vt etiam ſæpe in lecto tingerentur. Bene ergo illud quoq. dictum eſt. Non lauacro mundus eſto, ſed animo. Eſt. n. perfecta, vt ſentio, munditie, quæ eſt mentis & operum & cogitationum, & præterea ſermonis quoque F
ſynceritas, & vltima, peccati in inſomniis vacuitas. Eſt autem ſufficiens, vt ego quidem opinor, homini purgatio, perfecta firmaque ac ſtabilis pœnitentia, ſi cum de præcedentibus nos damnauerimus actionibus, anterius procedamus, poſt ea intelligentes,

A intelligentes,& mentē immersam sustollētes, tam ab iis quæ per sensum delectant, quā in prioribus delictis. Si itaq. scientię quæ dicitur ἐπιστήμη danda est etymologia; ex statione & quiete quæ dicitur στάσιν eius sumenda est explicatio, quoniam nostram in rebus sistit mentem, quæ prius alias aliter ferebatur. Similiter fidei quoq. πίστιν inquam, danda est etymologia, animæ nostræ περὶ τὸ ὂν στάσιν idest circa id quod est statio & quies. Nos autē eum qui semper & in omnibus est iustus scire cupimus, qui nec timens supplicia quæ à lege statuuntur, nec eorū cum quibus versatur, & qui peccata persequuntur, odium vitans in improbos, nec quod ex ipsis sceleribus & flagitiis impendet periculum reformidans, iustus permanet. Qui enim
B propter hæc abstinet à faciendo aliquid ex iis quę sunt iniusta, non est sua sponte, sed metu bonus. Atque Epicurus quidem ait eum qui est ex eius sententia sapiens, velle propter aliquod lucrum facere iniuriam. Non posse enim sibi persuadere fore vt lateat. Quare si sciuerit fore vt lateat, faciet iniuriam, vt est eius sententia. Et hęc quidem sunt tenebricosa dogmata. Si autem ab iniuria facienda abstinuerit propter spem remunerationis à Deo consequendæ ob ea quæ iustè fecerit, ne sic quidem sua sponte est bonus. Sicut enim illum metus, sic hunc quoque merces iustum facit, vel potius efficit vt videatur iustus. Eam autem spem quæ est post mortem, non solum sciunt qui barbaram persequūtur philosophiam, bonis quidem bonam, malis autem contrariam: sed etiam Pythagorei: nam illi quoque spem in fi-
C ne denunciabant iis qui philosophabantur, cum etiā Socrates dicat in Phædone bonas animas hinc cum bona spe excedere, & rursus malos vituperans, ei opponit. Viuunt enim cum mala spe, dicens. Ei videtur etiam consentire Heraclitus, per ea quæ dicit disserens de hominibus. Homines mortuos manent quæ non sperant, nec expectant. Diuinè ergo Paulus apertè scribit ad Romanos. Afflictio patientiam operatur. Patientia verò probationē. Probatio autem spem. Spes verò pudore non afficit. Propter spem enim futuram est patientia. Spes autem est etiam ęquiuocè spei redditio & restitutio, quæ etiam pudore nō afficit, vt quę probris & contumeliis non amplius afficiatur. Qui autem nudæ vocationi, quatenus vocatus est, obedit, is neque propter timorem, neque propter voluptates, tendit Rom.5.
D ad cognitionem. Non enim considerat an aliquod vtile lucrum vel delectatio aliqua extrinsecus cōsequatur, sed tractus à dilectione eius qui verè est amatoris, & ad id quod fieri oportet adductus, pius est Dei cultor. Vnde nec si per positionem à Deo acceperit potestatem faciendi ea quæ sunt prohibita, citra vllam pœnam, neque si propterea beatorum bona accepturum eum esse ei promissum fuerit: sed nec si persuasum habuerit fore vt Deum lateant ea quæ gerit, quod quidem fieri non potest: in animum vnquam esse inducturum vt aliquid agat præter rectam rationem, cum id quod vere est honestum, & ex seipso eligendum, & ea ratione expetēdum amandumque, semel elegerit. Non enim in esca ventris esse quod bonum est 1.Cor.8.
accepimus. Audiuit autem ille quòd cibus nos non commendabit, neque matrimo
E nium, sed neque abstinētia à matrimonio in ignoratione: sed opus ex virtute quod fit per cognitionem. Nam canis quoque qui est animal expers rationis, sic dicatur esse continens, dum eum timet qui tollit baculum, & ideo à cibo abstinet. Horum ergo scias quòd ablata quæ facta est promissio, & circumscriptus is cuius minæ intentatę sunt metus, & separatum quod impendet periculum arguit propositum. Non enim ipsi rei naturæ se propriè coniungunt accomodant, vt re vera comprehendant per cognitionem, esse quidem bona omnia quæ creata sunt ad vsum nostrum, vt matrimonium, verbi gratia, & liberorum procreationem si adsumptæ sint cum temperantia, bono autem esse melius, per eam quæ est Deo assimilationē, euadere impatibilem & virtute præditum. Sed ex iis quæ extrinsecus adducuntur
F bonis vel malis, ab aliis quidem abstinent; ab aliis verò minimè. Quinetiam ea à quibus abstinent abhorrentes, creaturam & opificem cernuntur accusare, & licet ipsa specie versentur fideliter, habent tamen impium iudicium. Illud autem. Non concupisces, neque necessitate eget quæ est ex timore, quæ cogit abstinere à suaui

tibus,neque mercede quæ per promissionem persuadet, reprimere appetitiones. A
Neque obedientiam propter mandatum, sed propter promissionem eligunt, qui Deo propter promissa obediunt,à voluptate inescati.Sed neque auersatio à rebus sensilibus,effecerit consequenter coniunctionem cum iis quæ percipiuntur intelligentia.Contra autem,cum iis quæ intelligentia percipiuntur coniunctio, ei qui est cognitione præditus,secundum naturā deducitur à rebus sensilibus, vt qui per eorum quæ sunt pulchra electionem,bonum scientet elegerit, & admiretur quidem generationem,& sanctificet Creatorem, sanctificet autem eam quæ fit Deo assimilationem.Sed ego me liberabo,dixerit,à cupiditate. O Domine,vt mihi tecum intercedat coniunctio.Pulchra enim est quæ vtique creata est dispensatio, & omnia rectè administrantur,& nihil fit sine causa.In tuis me esse oportet.O omni B
potens,& licet hic fuero,sum apud te.Volo autem expers esse metus,vt ad te possim appropinquare,meditans vt tua paucis contenta sit electio,quæ iusta est, eorum quæ sunt bonę ex similibus.Mysticè admodum & sanctissimè nos docens Apostolus eam quæ verè grata est electionem,non quòd alia tanquam mala reprobet, sed quod bonis censat esse meliora,significauit,dicens. QVARE & qui matrimo
1.Cor.7 nio iungit virginem suam benefacit,& qui non iungit,melius facit,ad id quod honestum est,& facultatem prębeat indiuulse Domino assidedi.Scimus autē ea quæ difficiliter quidem,parari possunt,non esse necessaria,quæ autem sunt necessaria, paratu facilia benignè facta esse à Deo. Quàobrem bene dicit Democritus naturā C
& doctrinam rem esse persimilem.Causam autē breuiter reddimus. Natura enim hominem concinnat & componit.Concinnans autem ac componens, naturam ei tribuit,neque interest an fuerit natura effectus talis, an tēpore & disciplina transformatus.Vtrunque autem præbuit Dominus,illud quidem per creationem: hoc verò per recreationem & renouationem quæ fit ex testamento.Quod autem conducit ei quod est magis principale,idest magis eligendum,est autem omnium maxime principale,mens,sic ergo videntur re vera honesta esse iucundissima, & ex se
Prouerb.1 præbere eum quem desiderant fructum,nempe animæ tanquillitatem. Qui autem me audit,inquit,requiescet in pace confidens: & sine metu conquiescet ab omni
Psal.8. malo.Confide in toto corde tuo & mente tua in Deo. Hoc modo fieri potest vt D
Ioan.10. qui est cognitione præditus,iam Deus euaserit.Ego dixi Dii estis,& filii altissimi. Dicit autem Empedocles quoque sapientum animas Deos fieri,hoc modo scribēs.

Postremo uates, & qui hymnos carmine cantant,
Et medici in seclis hominum terrestribus insunt.
Hinc existunt Dii, sunt quorum maxima honores.

Atque homo quidem qui est in genere, fingitur ex idea spiritus qui est congenitus. Neque enim informis & figuræ expers creatur in officina naturæ,vbi hominis generatio mysticè perficitur, cum sit communis & ars & essentia. Homo autem hic quispiam,seu homo singularis,characterem suscipit ex forma animæ insita eorum quæ elegerit. Qua ratione Adam quoque dicimus fuisse perfectum, quod attinet ad formationem.Nihil enim ei defuit ex iis quę homini formæ & speciei characterem tribuunt.Ille autem dum fieret accepit perfectionem, & iustificatus est per obedientiam. Hoc erat quod in virum crescebat, nempe id quod in eius potestate erat situm, seu liberum arbitrium. Quòd autem elegerit, atque adeò id quòd erat vetitum elegerit, non est culpa in Deum conferenda.Duplex enim est generatio, vna quidem eorum quæ gignuntur, altera verò eorum quæ fiunt, & hominis quidem magni & fortis animi virtus, cum fit, vt aiunt, sua essentia perturbationibus ac motibus animi obnoxius, reddit metus expertem & insuperabilem eum qui est eius particeps, & est ira mentis satelles in patientia, & tolerantia, & iis quæ sunt similia. Sub cupiditate autem collocatur etiam temperantia; & salutaris prudentia. Deus autem est impatibilis, iræque expers & cupiditatis, & non per eam est metus expers, aut ea declinat quę sunt molesta & grauia. Sed neque est temperans aut impetat cupiditatibus.Neque enim in graue aliquod

aut

A aut molestum Dei natura inciderit. Neque fugit Deus timorem, sicut nec concupiscet, vt etiam imperet cupiditati. Mysticè ergo apud nos quoque dictum est illud Pythagoreum. Oportere hominem quoque fieri vnum. Nam ipse quoque Pontifex est vnus, cum sit vnus Deus per immutabilem huius habitum, quod bona scilicet semper currat. Iam verè Seruator per cupiditatem vnà etiam sustulit iram quę est vindictæ cupiditas. In summa enim patibilitas est per quoduis genus cupiditatis. Qui autem ad impatibilitatem deductus homo, Deus efficitur citra vllum inquinamentum, fit vnicus. Quomodo ergo qui in mari ab ancora stabiliuntur, trahunt quidem ancoram: non illam autem attrahunt, sed seipsos ad ancoram; ita qui

(θεὸς Deus, ἀπὸ τοῦ θεῖν quod est currere.)

B per vitam quę proficiscitur à cognitione, Deum attrahunt, imprudentes, & non aduertentes, seipsos ad Deum adducunt. Qui enim Deum colit, seipsum colit. In vita ergo quæ versatur in contemplatione, sui quis curam gerit, dum Deum veneratur, & per suam synceram purgationem Deũ sanctum sanctè contemplatur. Quę enim assistit temperantia, seipsam assidue considerans & contemplans, Deo, quo ad eius fieri potest, assimilatur. Iam verò id est in nostra potestate, cuius ex æquo sumus Domini, & eius quod ei aduersatur, vt philosophari, vel nõ: & credere, aut non credere. Per hoc ergo quòd sumus ęquè participes vtriusque eorum quæ inter se aduersantur, inuenitur fieri posse id quod est in nostra potestate. Quinetiam pręcepta sunt eiusmodi vt à nobis possint fieri & non fieri, quæ consentaneum est vt

C consequatur laus & vituperatio: & qui rursus puniuntur propter ea quæ ab ipsis admissa sunt peccata, propter ipsa sola puniũtur. Præterierunt.n. ea quæ facta sunt neque fieri potest vt sit vnquã infectum quod factũ est. Dimittuntur ergo quæ facta sunt ante fidem, non vt non facta sint, sed tanquam non facta sint. Sed ne omnia quidem dicit Basilides, sed sola dimitti inuoluntaria, & quæ fiunt per ignorationem, perinde ac si homo aliquis non Deus tam magnum præberet donum. Huic dicit scriptura. EXSSTIMASTI ò impie quòd ero tui similis? Sed etsi punimur propter voluntaria, non vt non facta fuerint, sed quòd facta sint punimur. Punitio autem non iuuat eum qui peccauit ad hoc vt non fecerit, sed ad hoc vt nõ peccet amplius, neque vllus alius incidat in similia. Hic ergo bonus Deus castigat propter

(Psal. 49)

D has tres causas, primum quidem, vt is qui castigatur, seipso melior euadat. Deinde vt ii qui possunt salui fieri per exempla, præparentur admoniti, & tertio ne is qui iniuria afficitur, contemptui habeatur, & aptus sit ad iniuriam accipiendam. Sunt autem duo quoque modi correctionis, vnus quidem, docendo, alter verò, corrigẽdo, quem etiam castigantem diximus. Sciendum est autem eos qui post lauacrum in peccata incidunt, eos esse qui castigantur. Quæ enim prius facta sunt, dimissa sunt. Quæ autem postea fiunt, expurgantur. De incredulis dictum est, eos esse reputatos tanquam puluerem quem proiicit ventus à facie terræ, & guttam quæ à cado excidit. Beatus est qui habet scientiæ disciplinam, & neque ad damna ciuiũ, neque ad iniustas impellitur actiones, sed immortalis naturæ senii expertem intuetur or

(Psal. 1. Esa. 40.)

E natum, quanam ratione, & quo pacto quoue modo constiterit. Iis autem qui sunt eiusmodi, nunquam turpium factorum insidet meditatio. Meritò ergo Plato quoque eum qui ideas contemplatur, dicit victurum esse Deum inter homines, mens autem est locus idearum, mens verò est Deus. Eum qui Deum in quem non cadit aspectus contemplatur, dixit Deum viuentem inter homines. Porrò autem in Sophista quoque Eleatem hospitem qui erat dialecticus, Socrates Deum nominauit, quales sunt Diis externis hospitibus similes, qui in vrbes ventitant. Quando enim anima quæ transcendit generationem, per se fuerit, & cum formis seu ideis versatur, qualis est qui est dux chori in Thæteto, is factus tanquam Angelus, erit cum Christo, vt qui versetur in contemplatione, semper Dei voluntatem considerans,

(Hesiodus.)

F re vera, hic solus prudens, isti volitant velut vmbræ. Mortui enim sepeliunt mortuos suos. Vnde dicit Hieremias. Implebo ipsam mortuis terra genitis, quos percussit ira mea. Atque Deus quidem cum demonstrari nequeat, non efficit scientiã. filius autem est & sapientia, & scientia, & veritas, & quæcunque cum his vllam ha

(Matth. 8.)

bent cognationem. Quinetiam habet demonstrationem, & vim ratiocinandi. Omnes autem spiritus potestates, cũ simul res vna factæ fuerint, ad idem conferunt, nempe ad filium. Est autem indefinitus vnaquaque suarum potestatum notione. Quãquam non sit verè vnum vt vnum, neque multa vt partes filius, sed vt omnia vnum vnde etiam omnia. Est enim idem circulus omnium potestatum, quę in vnũ circũuoluuntur & vniuntur. Et ideo verbum dictum est Alpha & ω, cuius solius finis fit principium, & rursus definit in id quod est desuper principium, nusquam distantiam accipiens & dimensionem. Quamobrem & in ipsum & per ipsum credere est vnicum, fieri scilicet in ipso indiuulse vnitum. Non credere autem, est dubitare, spatioq. ac interuallo disiungi & diuidi. Propterea hęc dicit Dominus. OMNIS filius alienigena, est incircuncisus corde, & incircuncisus carne, hoc est immundus & corpore & spiritu. Non ingredietur in sancta ex alienigenis in medio domus Israël, præterquam Leuitæ. Alienigenas autem dixit eos qui noluerunt credere, sed volunt esse increduli. Soli ergo ii qui puram agunt vitam, verè sunt Dei sacerdotes. Ea de causa cum omnes tribus circuncidrentur reputatæ sunt sanctiores quæ vngebant in Pontifices & Reges & Prophetas. Vnde eis præcipit ne tangere quidem mortuos, nec ingredi ad obeuntes, non quòd sit sceleratum corpus, sed quòd peccatum & inobedientia sit carnalis, & in corpore versetur, sitque mortua, & ideo abominanda. Ad solum ergo patrem & matrem filiumque & filiã mortuam permissum est ingredi sacerdoti, quoniam hi soli sunt cognati carnis & seminis, à quibus proximam & continentem causam ingressus in vitam accepit quoque sacerdos. Mundantur autem hi quoque septem diebus, per quot dies perficitur generatio. Septimo enim quies celebratur. Octauo autem offert propitiationem, vt scriptum est in Ezechiele, per quam propitiationem potest accipi promissio. Perfecta est autem, vt existimo, purgatio ac emundatio, quæ per legem & Prophetas est propitia fides in Euangelium, & quæ est per omnem obedientiam puritas, cum rerum quoque mundanarum depositione, vsque ad gratã tabernaculi redditionem à iucundo vsu animæ. Siue ergo fuerit tempus quod per septem quæ enumerantur periodos in summam redit quietem. Siue septem cœli quos quidam per ascensum numerant. Siue etiam inerrans regio, quæ appropinquat mundo qui percipitur intelligentia, dicatur Octaua, dicit tamen oportere eum qui est præditus cognitione, ex generatione emergere & ex peccato. Septem itaque diebus sacrificantur hostię pro peccatis. Cautio enim mutationis adhuc tangit septimum ambitum. Iob autem iustus. Ipse, inquit, nudus sum egressus ex vtero matris meæ, & nudus illuc reuertar, non nudus à possessionibus, hoc enim est & paruum & commune, sed vt iustus recedit nudus à vitio & peccato, & ab informi simulachro quod eos consequitur qui iniustè vixerunt. Hoc enim fuit quod dictum est. Nisi conuersi effecti fueritis vt puelli, mundi quidem carne, sancti verò anima, per abstinentiam à malis operibus, ostendens quòd nos tales esse vult, quales etiam genuit ex matrice aquæ. Generatio.n. excipiens generationẽ, vult immortales reddere per profectum. Impiorum autem lucerna extinguetur. Porrò autem castitatem in corpore & anima quã is persequitur qui est cognitione præditus, sapientissimus Moses pulchre epanalepsi seu repetitione vsus, significauit, corporis & animæ incorruptionem describens in Rebecca hoc modo. VIRGO autem erat pulchra, vir non cognouit ipsum. Rebecca autem exponitur Dei gloria. Dei autẽ gloria est incorruptio. Hæc est quæ verè est iustitia, nolle rei alterius plus quàm par sit habere, sed totum esse templum Domini sanctificatum. Iustitia ergo est pax vitæ & stabilitas ac tranquillitas, ad quam Dominus amandauit dicens. Abi in pacem. Salem enim pax exponitur, cuius noster Seruator Rex describitur, quem dicit Moses, Melchisedech, Rex Salem, Sacerdos Dei altissimi, qui vinum & panem sanctificatum dedit nutrimentum, in typum Eucharistię. Quinetiam Melchisedec exponitur Rex iustus. Vniuoca autem sunt iustitia & pax. Basilides autem qui defecit, iustitiam, & eius filiam pacem, existimat manere collocatas in Octaua. Transeundum

Marginalia: A (beside line 1); Ezech. 44. (beside "re, spatioq."); B (beside "filius alienigena"); C (beside "tuam permissum"); D (beside "ascensum numerant"); Iob. 1. (beside "ambitum"); Math. 18. (beside "chro quod"); E (beside "nuit ex matrice"); Gen. 24. (beside "mæ incorruptionem"); F (beside "catum dedit").

A secundum est autem à naturalioribus ad moralia quę sunt apertiora. Quę enim de illis habetur oratio, sequetur post eam quæ est in manibus tractationem. Verè ergo Seruator noster nos mysteriis initiat, conuenienter iis quæ dicit tragœdia.

Videns uidentes, donat & ipse Orgia.

Quòd si roges, hæc orgia quamnam tibi habeant speciem, rursus audies.

Arcana non bacchantibus scire haud licet.

Quòd si quis rursus curiosè scrutetur cuiusmodi ea sint, rursus audiat.

Te scire nefas, sed scire operæpretium est.

Qui est impius, sunt huic Dei infesta Orgia.

B Deus autem est expers principii, perfectum & omni ex parte absolutum vniuersorum principium, principii efficiens, & quatenus quidem est essentia, est principium loci efficientis, quatenus autem est bonum, moralis: Quatenus autem rursus est mens ratiocinantis loci & iudicantis. Vnde & iam solus est magister, qui est solus altissimi casti Patris, qui erudit hominem. Non ergo rectè faciunt, qui figmentum insectantur, & corpus vituperant, non considerantes corporis constitutionem rectam factam esse ad cœlum contemplandum. & instrumentorum sensuum effectionem tendere ad cognitionem, & membra & partes aptè esse compositas ad honestum, non ad voluptatem. Vnde suscipit hoc habitaculum animam Deo pretiosissimā: & spiritu sancto dignum censetur per animæ &

C corporis sanctificationem, vt quod perfectione Seruatoris perficiatur. Quinetiā mutua triū virtutum consequentia inuenitur in homine cognitione prædito, qui moraliter, naturaliter & logicè circa Deum versatur. Sapientia enim est scientia rerum diuinarum & humanarum. Iustitia autem est concentus partium animæ. Sanctitas autem est Dei cultus. Si quis autē dicat se accusare carnem, & propter ipsam generationem, adducens Esaiam qui dicit. Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis tanquam flos fœni. Exiccatum est fœnum, & flos cecidit. Verbum autem Domini manet in æternum: audiat spiritum per Hieremiam interpretantem id quod quæritur. Et dispersi ipsos tanquam paleas quæ à vento agitatæ volant in solitudinem. Hæc est sors & pars vestræ incredulitatis dicit Dominus. Sicut oblitus Esa.40.

D es mei, & sperasti in falsis, ego quoque reuelabo posteriora tua super faciem tuam & videbitur ignominia tua, adulterium tuum, & hinnitus tuus, & quæ deinceps consequuntur. Hic est enim flos fœni, & secundum carnem ambulare, & carnales esse ex Apostoli sentētia, eos qui sunt in peccatis. Prestantiorē quidem hominis partem esse animam est extra controuersiam, corpus autem deteriorem. Sed neque anima bonum est natura: neque rursus malum natura corpus. Neque verò quod non est bonum, hoc est protinus malum. Sunt enim quædam quæ medium locum obtinent, & in mediis sunt præposita & reiecta. Oportebat ergo hominis compositionem quæ est in sensilibus consistere ex diuersis sed non ex contrariis, corpore & anima. Semper ergo bonæ actiones, vt meliores, attribuuntur ei quod est præstātius,

E nempe spiritui principali: voluptuariæ autem & peccantes, ei quod est deterius, nē pe peccanti spiritui. Iam verò sapientis anima, & eius qui est cognitione præditus, vt quæ in corpore peregrinetur, eo seuerè & austerè vtitur, non in ipsum nimiā affectionem ostendens aut indulgentiam, vt quæ sit e uestigio relictura tabernaculum, si excedēdi & migrandi tempus eam vocauerit. Aduena, inquit, sum in terra, & peregrinus sum ego vobiscum. Et hinc externam mundi electionem Basilides eam dicit accepisse, vt quæ sit natura supramundana. Hoc autem non ita se habet. Vnius enim Dei sunt omnia, & non fuerit aliquis natura mūdi hospes, cum sit vna quidem essentia, vnus autem Deus. Sed electus vitam agit tanquam hospes, sciens omnia quæ sunt acquirenda & quæ reiicienda: quæcunque autē bona triplicia esse

F volunt Peripatetici, eis vtitur: quinetiam corpore, sicut aliquis qui procul peregre proficiscitur, diuersoriis & habitaculis quæ ei in via occurrunt, curam quidem gerens etiam rerum mundanarum loci in quo diuersatur, habitationem autem & possessionem, sicut etiam vsum, relinquens, nulla motus affectione: prompto &

προηγμένα καὶ ἀποπροηγμένα sunt Stoicorum vocabula. De quibus Cicero tertio de finibus

alacri animo eum sequens qui è vita abducit: nulla occasione se vnquam retro conuertens, de incolatu quidem agens gratias, benedicens autem propter exitum: cœlestem amplectens mansionem. SCIMVS enim quòd si terrena nostra habitatio tabernaculi dissoluta fuerit, ædificium à Deo habemus, Domum non manu factam æternam in cœlis. Etenim in hoc ingemiscimus, habitaculum nostrum quod est ex cœlo superindui cupientes, siquidem etiam induti non nudi inueniemur. Per fidē enim ambulamus, non per speciem, vt ait Apostolus. Magis autem volumus peregrinari à corpore, & apud Deum versari. Magis autem est in comparatione. Comparatio autem est in iis quæ cadunt in similitudinem vt fortior fortibus fortior: fortium autem fortissimus. Vnde subiunxit, quamobrem contendimus, siue perigrināntes, siue apud eum versantes ei placere. vni scilicet Deo, cuius omnia sunt opus & creatura, & mundus, & supermundana. Admiror Epicharmum qui apertè dicit. Si fueris mente pius, nihil mali patieris mortuus. Superius manet in cœlo spiritus, & Poëtam lyricum canentem. Impiorum autem animæ sub cœlo volant in cruentis doloribus, sub malorum iugis ineuitabilibus: Piorum autem, in cœlis habitant, cantibus beatum, magnum canentes in hymnis. Non ergo huc de cœlis anima ad ea quæ sunt deteriora demittitur. Deus enim facit omnia ad ea quæ sunt meliora, sed ea quæ vitam elegit optimam ex Deo & iustitia, cœlum terra commutat. Meritò ergo Iob qui peruenit ad cognitionem. Nunc inquit, scio quòd omnia potes, nihil est autem quod tu non possis. Quis enim annunciat mihi quæ non noueram, magna & abmirabilia quæ nesciebam. Ego autem meipsum vilipendi, existimans meipsum esse terram & cinerem. Nam qui est in ignoratione, est peccato obnoxius & terra & cinis. Qui consistit autem in cognitione, Deo quantum potest assimilatus, iam est spiritalis, & ideo electus. Quòd autē amentes & inobedientes terram vocet scriptura, planum faciet Hieremias Propheta de Ioachim, & eius fratribus, dicens. Terra, terra, audi verbum Domini, scribe virum hunc hominem abdicatum. Alius autem rursus Propheta dicit. Audi cœlum, & ausculta terra, auditum appellans intelligentiam: & cœlum animam eius qui est præditus cognitione, qui cœli & rerum diuinarum suscepit contemplationem, & ea ratione factus est Israëlita. Contra.n. eum qui elegerat inscitiam & cordis duritiem, terram dixit, & illud: Ausculta, appellauit ab auribus quæ sunt instrumenta auditus, carnalia attribuens iis qui rebus attendunt sensilibus. Hi sunt de quibus dicit Micheas Propheta. Audite populi verbum Domini, qui cohabitatis simul cum doloribus. Et Abraham. Nequaquam dixit Dominus qui iudicat terram. Nam qui non credidit, conuenienter salutari voci iam iudicatus est. Scriptum est autem in libris quoque Regum iudicium & sententia Domini, quæ sic habet. Iustos exaudit Deus, impios autem non seruat, eo quòd ipsi nolint nosse Deum. Absurda enim non faciet omnipotens. Quid ad hanc vocem adhuc dicunt hæreses, cum omnipotentem bonum Deum prædicet scriptura, & vitii & iniustitiæ minimè esse auctorem, siquidem ignorantia quidem propterea oritur quòd non cognoscat: Deus autē nihil facit absurdum. Hic est enim, inquit, Deus noster, & non est præter eum qui seruet. Non est enim apud Deum iniustitia ex sententia Apostoli. Apertè autem adhuc Propheta Dei consilium, & cognitionis profectum per hæc docet. Et nunc Israël, quid Dominus Deus tuus à te petit, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius. Vt & eum diligas, & illi soli seruias, petitur à te qui habes potestatem eligendæ salutis. Quid ergo sibi volentes Pythagorei, iubent cum voce precari? Non quòd, vt mihi quidem videtur, existimarent Deum non posse exaudire eos qui tacitè loquuntur: sed quòd iustas vellent esse preces, quas non vereretur quis fundere multis eas scientibus. Nos autem deprecatione quidem, procedente oratione, in tempore tractabimus. Debemus autem habere opera clamantia, tanquam in die ambulantes. Luceant enim opera tua. Et ecce homo & opera eius ante faciem eius. Ecce enim Deus, & opera eius. Deum oportet imitari,

Marginal notes: 2 Cor.5. Iob.42. Hiere.22. Esa.1. Miche.3 Gen.18. Ioan.3. Esa.45. Rom.9 Deut.10. Rom.13. Matth.5.
Margin letters: A B C D E F

A imitari, quoad eius fieri potest ab eo qui est cognitione præditus. Mihi autẽ vidẽtur Poëtæ quoque electos, appellare θεοειδέας id est Dei formes, & δίους id est diuos, & ἀντιθέους hoc est, Deo æquales, & Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον hoc est, consilio Ioui pares, & θεοῖσιν ἐναλίγκια μήδε' ἔχοντα hoc est. Est quorum similis prudentia diuis, & θεοεικέλους id est Deo similis, corrodentes illud ad imaginem & similitudinem. Euripides itaque. In meo, inquit, tergo sunt pennæ aureæ: & aptantur grata Sirenum talaria. Iboque in immensum sublatus æthera, Iouem conuenturus. Ego autem Christi spiritum orauerim, vt me in meam sustollat Hierusalem. Dicunt enim Stoici quoque, cœlum quidem propriè esse ciuitatem, quæ antem sunt hic in terra, non vtique ciuitates, dici enim, sed non esse. Res enim bona est ci-
B uitas, & populus, honestus aliquis cœtus, & multitudo hominum, quæ regitur lege, sicut verbo ecclesia, ciuitas quæ non potest circumsideri, nec opprimi tyrannide. In terra diuina voluntas, in terra sicut in cœlo. Huius autem ciuitatis imagines Poëtæ quoque condunt, scribentes. Hiperboreæ enim & Arimaspiæ ciuitates, & campi Elysii, sunt reipublicæ & ciuitatis iustorum instituta. Scimus autem Platonis quoque rempublicam esse positam in cœlo vt exemplar.

Finis quarti libri.

CLEMENTIS ALEXANDRINI, STROMATVM LIBER QVINTVS.

De eo quidem qui est cognitione præditus, hæc quodam modo cursim sumus persecuti: iam autem pergamus ad ea quæ deinceps consequuntur. Atque fides quidem rursus est consideranda. Sunt enim qui fidem quidẽ nostram esse de filio, cognitionem autem de spiritu, distinguant.
B Non animaduerterunt autem quòd verè quidem credere oportet filio, & quòd filius, & quòd venerit, & quomodo, & propter quid, & de passione: nosse autem necesse est quis sit filius Dei. Iam verò neque est cognitio sine fide, neque fides sine cognitione. Sed neque pater est sine filio. Simul enim cum eo quod est pater: est filii pater. Filius autem verus est de patre magister. Et vt credat quis filio, oportet nosse patrem, ad quem refertur etiam filius. Et rursus vt patrem prius cognoscamus, oportet credere filio, quoniam docet Dei filius. Ex fide enim ad cognitionem per filium pater. Cognitio autem filii & patris, quæ est
C ex cognoscendi regula, quæ verè est regula cognitionis, est aggressio & tractatio veritatis per veritatem. Nos ergo sumus qui sumus fideles in eo quòd non creditur, & qui sumus cognitione præditi in eo quod non cognoscitur, hoc est, in eo quod ignoratur & non creditur ab omnibus, cognitione autẽ prędit, in eo quòd

à paucis creditur, & cognoscitur. Cognitione autem prædịti, non oratione opera A describentes, sed ipsa contemplatione. Beatus qui dicit in aures audientium. Fides autem, sunt aures animæ. Hanc autem fidem tacitè innuit Dominus, dicens. QVI
Luc. 8. haber aures audiendi, audiat vt cum crediderit, intelligat ea quæ dicit, vt dicit. Cęterum Homerus quoque poëtarum antiquissimus, pro eo quod est sentire, verbo audire, specie pro genere vsus scribit. Cum audibant maximè & ipsi. In summa enim, concentus & consensio fidei amborum, in vno fine versatur, nempe salute.
Rom. 1. Verus autem nobis testis est Apostolus, dicens. DESIDERO enim videre vos, vt aliquod vobis donum impertiar spiritale, vt vos confirmemini. Hoc autem est, vt simul consolationem in vobis accipiatis per eam quæ est inter nos inuicem fidem, vestram & meam. Et rursus paulo inferius subiungit. IVSTITIA autem Dei in B ipso reuelatur ex fide in fidem. Videtur ergo Apostolus duplicem fidem annunciare, vel potius vnam, quæ augmentum suscipit & perfectionem. Nam cōmunis quidem fides subiicitur tanquam fundamentum. Iis quidem certè qui cupiebant curari, vt qui fideliter mouerentur, dicebat, fides tua te saluum fecit. Quæ autem eximiè superædificatur, fideli consummatur, & rursus perficitur per eam quę accedit ex doctrina, & ratione peragendi mandata quales erant Apostoli, de quibus dictum est fidem montes transmouere, & arbores trāsplantare. Vnde cum intelligerent magnitudinē potestatis, rogabant vt adderetur eis fides, quæ vt granū sinapis morderet vtiliter animā, & in ipsa adeò cresceret, vt in ipsa requiescerent de rebus sub limibus rationes. Si quis. n. Deū scit natura, vt existimat Basilides, intelligentiam C eximiā fidē simul & regnū vocans, & creaturā essentia dignā, prope eum qui fecit ipsam esse interpretans essentiā, sed non potestatē: & naturā, & substantiā, & creaturæ quæ superari nō potest indefinitā pulchritudinē, nō autē libero arbitrio vtentis rationalē assensionē dicit fidē: sunt ergo superuacanea præcepta tam in veteri quàm in nouo Testamento, cū natura saluus fiat aliquis, vt vult Valentinus, & sit natura fidelis & electus, vt putat Basilides, fieri autē poterat vt absq; aduentu Seruatoris aliquo tandem tempore posset natura resplendescere. Sin autem necessariū dixerint aduētum Domini: eis euanescunt naturæ proprietates, cum doctrina & purgatione & bonorum operum effectione, non autem natura, seruetur electio.
Abraham itaque qui per auditum credidit voci, quæ sub quercu quæ erat in Mam D
Gen. 13. bre, est pollicita. Do tibi terram hanc & semini tuo, electus ne erat, an non? Sed si non erat quidem: quomodo statim credidit tanquā naturaliter. Sin autem erat electus solutū est eorum fundamentū, cum inueniatur atque etiā salua fiat electio an-
Gen. 15. te aduentum Domini. Reputatum est enim ei ad iustitiam. Si quis enim ausit dicere, sequens Marcionem, Creatorem seruare eum qui in ipsum credidit etiam ante aduentū Domini, cum propria eius salute seruetur etiā electio, plus quàm par sit ab eo cōmendabitur boni potestas, vt quę sero, & post eū qui ab eis iactatur, Creatorē, ipsa quoq; salutē dare aggrediatur, vel doctrina, vel etiā eius imitatione. Sed etiam si ita se habens, det salutem bonus, ex eorum sententia: neque suos, neque eum eius voluntate qui fecit creaturam aggreditur dare salutem, sed vi, vel dolo. E
Et quomodo erit vtique bonus qui sic facit, & est posterior? Si autem differt locus & mansio omnipotentis remota est à mansione boni: ad eius qui dat salutem voluntas non est remota à bono, vt quæ prior cœperit. Ex iis ergo quæ peregrinus, in fideles esse amentes ostenditur. SEMITAE enim eorum sunt peruersæ, & nesciunt pacem, inquit Propheta. Stultas autem & ineruditas quæstiones vitare diuinus
2. Tim. 2. suasit Paulus, quoniam generant pugnas, & clamat Aeschylus.

Ne in iis labores temere quæ nihil iuuant.

Nam eam quidem quæ vnà cum fide conuenit quæstionem, quæ supra fundamentum fidei superędificat, splendidam ac magnificam veritatis cognitionem, optimā F esse scimus. Scimus autem quòd neque ea vtique quæruntur quæ sunt manifesta, vt exempli causa, An sit dies, cum sit dies. Neque ea quæ sunt incerta, & nunquam futura sunt manifesta, vt illud, sint ne stellæ pares an impares. Sed neque quæ conuertun tur

A uertuntur autem quæ etiam ab iis qui aduersantur, in disserendo, ex æquo dici pos sunt, vt illud. An sit animal quod est in vtero, an non animal. Quartus modus est, quando ex alterutra horum parte producitur argumentum contra quod dici, & quod solui non potest. Si ergo quærendi causa omnibus modis de medio tollitur, fides firmatur ac stabilitur. Eis ergo illud producimus contra quod dici non potest, quod Deus est qui dicit, & de vnoquoque eorum de quibus quæro traditum adducit in scriptis. Quis est ergo adeo impius & à Deo alienus, vt Deo non credat & probationes à Deo postulet tanquam ab hominibus? Rursus ex quæstionibus, aliæ quidem sensu indigent, vt si quis quærat an ignis sit calidus, aut nix alba. Ali-
B quæ verò admonitione & increpatione vt ait Aristoteles, vt illa interrogatio. An oporteat honorare parentes. Sunt etiam quædam dignæ quæ puniantur, cuiusmodi est, quærere probationes an sit prouidentia. Cum sit ergo prouidentia, non ex prouidentia factam fuisse & prophetiam, & eam quæ in Seruatorem facta est œconomiam diuinamque dispensationem, putare, est nefarium. Et fortasse ne conari quidem oportet hæc probare, cum sit manifesta diuina prouidentia ex aspectu omnium quæ videntur effectorum quæ arte constat & sapientia, quorum alia quidem fiunt ordine: alia vero ordine manifestantur. Qui nos autem essentia & vita impertiit, dedit etiam verbum seu rationem, nos simul conuenienter rationi volens & bene viuere. Verbum enim patris vniuersorum, non est hoc quod profertur, sed
C sapientia, & Dei bonitas manifestissima, & rursus omnipotens potestas & verè diuina, quæ non est eiusmodi vt intelligentia comprehendi non possit vel ab iis qui non confitentur, voluntas quę omnia continet sua omnipotentia. Quoniam autem partim quidem infideles, partim verò contentiosi, non omnes assequuntur boni perfectionem. Nam neque fieri potest vt sine libero animi nostri arbitrio & instituto consequamur: neque vniuersum est positum in nostra voluntate, quale sit quod est euenturum: gratia enim seruamur, sed non absque bonis operibus: sed oportet quidem cum natura aptissimus ad bonum ad id aliquod adhibere studium, Oportet autē mentē quoq; habere sanam, & quæ nulla retardetur pœnitentia à boni venatione, ad quod quidē maximè diuina opus habemus gratia, rectaque doctri-
D na, castaque & munda animi affectione, & patris ad ipsum attractione. Terreno enim corpori illigati, sensilia quidem per corpus apprehendimus, quæ intelligentia autem percipiuntur, per ipsam vim rationis. Si quis autem expectauerit fore vt omnia sensiliter comprehendat, longè à veritate excidit. Spiritaliter quidem certè scribit Apostolus de Dei cognitione. VIDAMVS enim nunc tanquam per speculum, tunc autem facie ad faciem. Paucis enim datum est spectaculum veritatis. Dicit itaque Plato quoque in Epinomide. Nō dico fieri posse vt omnes homines sint beati & fœlices, præterquam pauci. Donec vixero, hoc definio. Bona autem spes est fore vt postquam excessero omnia consequar. Eadem sibi volunt quę dicuntur apud Mosem, Nemo videbit faciem meam, & viuet. Clarum est enim neminem 1.Cor. 13.
E vnquam vitę tempore posse Deum euidenter comprehendere. Qui sunt autem mundi corde Deum videbunt, postquam ad extremam peruenerint perfectionem. Cum enim ad ea quę sunt comprehendenda imbecillis esset anima, & diuino Magistro egeremus, deorsum mittitur Seruator, boni possessionis & doctor & suppeditator, arcanum magnæ prouidentię, sanctumque signum & indicium. Vbi est ergo scriba? Vbi inquisitor huius seculi. Non infatuauit, inquit, Deus stultitiam huius mundi. Et rursus. Perdam sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentium reprobabo, horum scilicet qui sibi videntur sapientes, & sunt contentiosi. Pulcherrimè itaque dicit Hieremias. HAEC dicit Dominus. State in viis, & interrogate semitas ęternas quęnam sit via bona, & in ea ambulate, & inuenietis ex- 1.Cor. 1. Hiere. 6.
F piationem animabus vestris. Interrogate, inquit, & audite ab iis qui norunt, citra contentionem & decertationem. Cum didicerimus autem viam veritatis recta ingrediamur minimè nos retro conuertentes, donec consecuti simus id quod desideratur. Meritò ergo Rex quidem Romanorum, Numa erat ei nomen, cum esset Py

thagoreus, primus ex omnibus hominibus, posuit templum fidei & pacis. Abrahæ autem qui credidit reputata fuit iustitia. Is cum sublimem eorum quæ in aëre eueniunt, & excelsam eorum quę in cœlo mouetur persequeretur Philosophiam, vocabatur Abram, quod exponitur Pater sublimis. Postea autem cum in cœlum suspexisset, siue viso in spiritu filio, vt quidam exponunt, siue glorioso Angelo, siue etiam alias cognito Deo creatura præstantiore, & quolibet qui est in ipsa ordine, assumit alpha, nempe cognitionem vnius & solius Dei, & dicitur Abraam, vt qui pro naturæ indagatore, sapiens, piusque in Deum & eius amicus factus est. Exponitur enim pater electus sonitus. Verbum enim factum sonat. Huius autem pater, est mens, eius autem qui est virtute præditus est mens electa. Mihi autem venit in mentem Agrigentinum Poëtam laudare, qui fidem laudibus sic celebrat. B

Dilecti, scio quòd uerum sermonibus insit
Quos dico, res difficilis sed & ardua ualde,
Aegrè hominum est subiens fidei est impulsio, mentes.

1.Cor.2. Propterea hortatur quoque Apostolus, vt fides nostra non sit in sapientia hominum, qui profitentur persuadere, sed in Dei virtute, quæ sola, & absq. demonstrationibus per solam fidem potest dare salutem. Eorum enim qui sunt probati probatissimus nouit seruare. Quinetiam falsorum quoque architectos & testes comprehendet iustitia, inquit Ephesius. Nam hic quoque nouit, vt qui ex barbara didicerit philosophia, eam quæ fit per ignem expurgationem eorum qui male vixerunt, quam ἐκπύρωσιν hoc est, exustionem seu inflammationem postea vocarunt Stoici, qua ratione eum etiam qui est proprie certa præditus qualitate statuunt futurũ vt resurgat, eo ipso tuentes resurrectionem. Plato autem terram quibusdam temporibus dicit per ignem & aquam expurgari, hoc modo. Multi sæpe fuerunt hominum interitus, & erunt igne quidem & aqua maximi. Quinetiam aliis quoque innumerabilibus alii breuiores. Et paulo post subiungit. Re vera autem est eorum quæ terram & cœlum obeunt immutatio, & qui post longa temporum interualla, eorum quę sunt in terra multo igne fit interitus. Deinde subiungit de diluuio. Quando autem rursus Dii terram aquis expurgantes inundant, qui sunt quidem in montibus bubulci & pastores, conseruantur. Qui autẽ sunt in iis quę sunt apud nos vrbibus, in mare feruntur à fluuiis. Ostendimus autẽ in primo Stromate Græcorum philosophos dici fures, qui à Mose & Prophetis præcipua dogmata nõ grate acceperunt. Quibus illud quoque adiiciemus, quod Angeli illi quibus superna sors obtigerat, delapsi ad voluptates, enunciarunt arcana mulieribus, & quæcunq. ad eorum venerunt cognitionem, cum alii celarent Angeli, vel potius reseruarent in aduentum Domini. Illinc profluxit doctrina prouidentiæ, & sublimium rerum reuelatio. Cum autem Prophetia iam Græcis esset tradita, tractatio de dogmatibus suscepta est à Philosophis, alicubi quidem vera rectè, alicubi verò falsa & quæ aberrabant coniectantibus eùm quod allegoria occultaretur prophetica minime intelligerent, quod etiam paucis propositum est adnotare, ea quæ vrgent persequentibus. Fidem ergo non otiosam & solam, sed cum inquisitione ostendere oportere dicimus. Non hoc enim dico, non oportere omnino quærere. Quære

Luc. 11. enim, inquit, & inuenies.

Quod autem quæritur.
Capi potest quod negligitur uerò effugit. vt ait Sophocles.

Similia autem dicit etiam Menander Comicus. Quæcunque autem quæruntur, studio & solicitudine opus habere dicunt qui sunt sapientissimi, sed perspicientem quidem animæ facultatem ad inuentionem oportet dirigere, & quæ impedimentum afferunt expurgare, & rursus contentionem, inuidiam, & ipsam litem pessime perdendam abiicere. Pulcherrime enim scribit Timon Phliasius.

Pernicies hominum resonans lis uenit inane.
Cui soror & socia est faciens contentio cædes.

Cunctas

A *Cunctas res alias quæ circumuoluntur. at dein*
Ceruicem offirmans, hominem ad spes trudit inanes.

Deinde paulo inferius subiungit.

Quis pugnaturos lite hos commisit acerba?
Concurrens cum Echo turba indignata, silentes
Vlta uiros morbum immisit, multique cadebant.

De oratione falsa negante, & ceratine & latente, & crocodiline, & sorite præterea, & de ea quæ est detecta, & de ambiguitatibus & sophismatibus. De Deo ergo quærere, si non ad litem, sed ad inuentionem tendat, est salutare. Scriptum est enim in Dauid. COMEDENT pauperes, & implebuntur, & laudabunt Dominum qui quærunt ipsum, viuet cor ipsorum in seculum seculi. Qui enim quærunt vera inquisitione, laudantes Dominum, implebuntur dono quod à Deo proficiscitur, hoc est cognitione, & viuet anima eorum. Anima enim per allegoriam dicitur cor, quæ vitam suppeditauit, quoniam pater per filium cognoscitur. Sed nec omnibus qui impudenter & temere dicunt & scribunt, oportet aures præbere. Nam calices quoque qui à multis sumuntur per aures, hoc est ansas aures quidem amittunt, præterea autem etiam ipsi excidentes confringuntur. Eodem modo ii quoque qui multis nugis, fidei castam incestarint auditionem ad veritatem iam tandem obsurdescentes, & inutiles fiunt, & in terram decidunt.

κερατίνη. διαλανθάνουσα. ἀποκεκαλυμμένη. ἐγκεκαλυμμένος. Psal. 22.

B (margin letter beside "Scriptum est enim in Dauid")

C Non ergo temere pueris præcipimus, auribus eos apprehendentes, vt osculentur eos qui ad ipsos attinent, hoc vtique tacitè significantes, ingenerari per auditum sensum dilectionis. Deus autē est dilectio, qui cognosci potest ab iis qui diligunt, sicut Deus est fidelis qui fidelibus traditur per disciplinam, & oportet nos ei effici coniunctos ac familiares per diuinam dilectionem, vt simile simili contemplemur, purè & citra fraudem verbum audientes veritatis, instar puerorum qui nobis obediunt. Hoc autem erat quod tacitè significabat, quicunque is fuerit qui inscripsit in aditu templi in Epidauro.

Esse decet castum sancti qui limina templi. *Ingreditur.*

Castitas autem est, sancta cogitare. Quod si non facti inquit, fueritis vt hi pueli, D nō intrabitis in regnū cœlorum. Hic. n. Dei templū tribus cernitur fundatū fundamentis, fide, spe, charitate. Atque de fide quidem satis testimoniorum adduximus earum quæ sunt apud Græcos scripturarum. Ne autem sit nostra prolixior progressio, si de spe & charitate plurima conemur colligere, sufficiet hæc sola dicere, quòd Socrates in Critone, benè viuere & mori vitæ præponens, aliquam spem alterius vitæ se post mortem habere existimat. Etenim in Phedro quoque dicens ipsam animam cum per se fuerit, solam posse veræ sapientiæ, & quæ vires humanas superat, esse participem, & quando ipsam qui hinc sumitur amor in cœlum sustulerit, per philosophicam charitatem ad spei finem peruenientem, dicit accipere pretium alterius vitæ æternæ. In Cōuiuio autem dicit omnibus quidem esse immixtum natu- Matth. 18
E ralem amorem generandi simile & hominibus quidem solum homines, viro autem bono, similem. hoc autē nō potest vir bonus efficere, qui nō perfectas habeat virtutes, per quas sit eruditurus iuuenes, qui ad eum ventitant, & vt dicit in Theæteto, generabit, & homines efficiet. Alios enim procreare quidem corpore: alios vero anima. Nam apud barbaros quoque Philosophos per auditum instituere & illuminare, dicitur regenerare. Et ego genui vos in Christo Iesu, dicit alicubi præclarus Apostolus. Empedocles autem in principiis connumerat etiam amicitiam, intelligens quandam charitatem quæ cogit ac conciliat. Gal. 4.

Quam mente aspicias, oculis nec cernere cures.

A Quinetiam Parmenides in suo poëmate de spe tacite significans, hæc dicit.

Attamen & quæ absunt cum iis quæ sunt mente uideto
Firma nanque quod est ab eo nunquam resecabit.
Vbique nec toto quod dispergebatur in orbe. *Nec quod consistat.*

Nam is qui ſperat, ſicut etiam qui credit, mente videt ea quę perſpiciuntur intelligentia, & ea quę ſunt futura. Si ergo dicimus aliquid eſſe iuſtum: dicimus autem etiam eſſe pulchrum & honeſtum: quinetiam veritatem aliquid eſſe dicimus: ex his autem nihil oculis vnquam vidimus, pręterquam ſola mente. Verbum autem Dei. Ego ſum, inquit, veritas: Eſt ergo verbum mente conſiderandum. Veros autem, inquit, Philoſophos quoſnam dicis? Eos, dixi ego, qui ſunt ſtudioſi contemplandæ veritatis. In Phædro autem Plato veritatem declarauit eſſe ideam. Idea autem eſt Dei intelligentia, ſeu quod à mente diuina intelligitur, quod quidem Barbari dixerunt λόγον θεοῦ id eſt, Dei verbum ſeu rationem. Eius autem ſic habet dictio. Audendum enim eſt verum dicere, maximè cum dicatur de veritate. Quæ.n. eſt coloris & figuræ expers, & non tactilis, & quę verè eſt animæ eſſentia, à ſolo gu- B
bernatore Deo poteſt aſpici. Progreſſum autem verbũ opificii cauſa eſt & creationis. Deinde etiam ſeipſum generat quando verbum caro factum fuerit vt etiam cadat ſub aſpectum. Iuſtus ergo quæret inuentionem quæ oritur ex charitate, ad quam contendens, efficitur fortunatus. Pulſanti enim, inquit, aperietur. Petite, dabitur vobis. Qui enim regnum rapiunt, ſunt violenti, non contentioſis orationibus, ſed rectæ vitæ aſſiduitate, & orationibus quæ fiunt ſine intermiſſione dicti ſunt vim afferre, vt qui ex prioribus peccatis contractas abſtulerint maculas.

Ioan. 1. ἀκατάπτωτοι. Luc. 11. Math. 11.

Turmatim uitium certe uel pendere poſſis.

Deus laboranti nam fert auxilium. C

Non enim expugnatu difficilia muſarum dona in medio ſita ſunt, à quolibet auferenda. Ignorationis itaque animaduerſio eſt prima diſciplina ei qui verbo ſeu rationi cōuenienter ambulat. Cum ignoraſſet quiſpiam, quæſiuit, & cum quæſiſſet, inuenit magiſtrum, & cum inueniſſet, credidit, & cum credidiſſet, ſperauit, & cum hinc dilexiſſet, dilecto ſimilis efficitur, hoc eſſe ſtudens quod prius dilexit. Hanc viam & rationem Socrates indicat Alcibiadi, ſic roganti. Non aliter exiſtimas me de iis quæ ſunt iuſta cognoſcere? Certe, ſi quidem inueneris. Sed nō putas me poſſe inuenire? Et maximè quidem, ſi quæſieris. Deinde exiſtimas me non poſſe quærere? Ego quidem exiſtimo, ſi putaris te non noſſe. Hac ratione ſunt etiam prudentum virginum lampades, quæ noctu ſunt accenſæ in denſis tenebris caſtitatis, D
quas eſſe noctem tacitè ſignificauit ſcriptura. Prudentes animę mundæ vt virgines, cum intelligant ſe eſſe ſitas in mundana inſcitia, lumen accendunt, & mentem excitant: & tenebras illuminant: & ignorationem expellunt, & quærunt veritatē: & expectant aduentum præceptoris. Fieri ergo non poteſt, inquam ego, vt ſit vulgus philoſophum.

Thyrſigeri multi, pauci ſunt re quoque Bacchi.

Ex Platonis ſententia. Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi. ET non eſt in omnibus, inquit Apoſtolus, cognitio. Orate autem vt liberemur à prauis & peruerſis hominibus. Non eſt enim omnium fides. Quinetiam Cleanthis quoque Stoici Philoſophi Poëtica, hoc modo ſcribit ſimilia. E

Matth. 20. 2. Theſſ. 3.

Ne ſpectes famam, dum uis ſophos eſſe repente.
Terreat amentis nec te ſententia uulgi.
Iudicium ſapiens & iuſtum non habet ullum
Vulgus, & in paucis uix hoc reperire licebit.

Magis autem ſententioſe & breuiter Comicus.

Pulchra in tumultu iudicare non decet.

Audierunt enim, vt exiſtimo, pulchram illam quæ nobis dicit ſapientiam. In medio inſipientum obſerua occaſionem. In medio autem cogitantium verſare perpetuo. Et rurſus. Sapientes occultabunt ſapientiam. Pignus enim veritatis exigit vulgus probationem, non contenti nuda quæ ex fide ſalute.

In prauis ſed qui uincunt non credere ualde eſt,
Præcipit at noſtra tibi ſic perſuaſio muſa.

Diſſecto

A *Diffecto nostras intra tua uiscera uerbo.*
Prauis enim, inquit Empedocles, hoc est familiare, velle quæ sunt vera vincere ex
eo quòd non credant. Quòd autem nostra sint probabilia, & digna quæ credātur,
cognoscent Græci si verbum magis examinetur, per ea quæ consequuntur. Simili
enim edocemur simile. Dicit enim Solomon. Responde stulto secundum stultitiā Prouer. 26.
suam. Quocirca iis quoque qui petunt eam quæ est apud ipsos sapientiam, ea sunt
exhibenda quæ eis conueniunt & sunt familiaria, vt facillime per propria veniant,
vt est consentaneum, ad fidem veritatis. Omnis enim omnia factus sum, inquit, vt 1.Cor. 8.
omnes lucrifaciam. Nam imber quoque diuinæ gratiæ super iustos & iniustos di- Matth. 5.
B mittitur. Num Iudæorum solum est Deus, non etiam gentium? Certe etiam gen
tium, si quidem vnus est Deus, egregius clamauit Apostolus. Sed quoniam nec bo- Rom. 3.
no iuste, nec cognitione ad salutem volunt credere: nos ipsi ea quę sunt illorū pro-
pria existimantes, quoniam Dei sunt omnia, quoniam quæ sunt pulchra & honesta
à nobis ad Græcos peruenerunt, ea aggrediamur prout ipsi apti sunt ad audiendū.
Sapientiam enim vel iustitiam, non ex veritate, sed ex iis quibus delectatur, maxi-
ma pars vulgi metitur. Delectatur autem non magis aliis quàm iis quæ sunt ei simi
lia. Quicquid enim est adhuc surdum & cæcum, & nec habet intelligētiam, neque
animæ contemplandi cupidæ interitum & perspicacem aspectum, quem solus præ
bet Seruator, sicut in mysteriis prophanum, vel in choreis musicæ imperitum, non
C dum mundum, nec casta veritate dignum, inconcinnumque & inordinatum & ad-
huc materiale, stare oportet extra chorum diuinum. Spiritalibus enim spiritalia
comparamus. Propterea certè per modum occultationis qui est verè diuinus, & ma 1.Cor. 2.
ximè nobis necessarius, in adyto veritatis repositum verbum re vera sacrum, Ae-
gyptii quidem per ea quæ apud ipsos vocantur adyta. Hebræi autem per velum si-
gnificarunt licere solis iis adire qui erant ex ipsis consecrati, hoc est Deo dedica-
ti, quibus erant circuncisæ vitiorum cupiditates, per suam in solum Deum chari-
tatem. Non mundo enim mundum tangere, Platoni quoque videbatur esse nepha
rium. Hinc Prophetiæ & responsa dantur per ęnigmata. Nec ostenduntur myste-
ria iis qui temere & impudenter accedunt, sed cum quibusdam expiationibus &
prædictionibus. Musa enim non erat tunc quæstuosa, neque operaria, neque
D dulcia venduntur mellisona, à Terpsichore vultu deargentata, mollia carmina.
Iam verò qui docentur ab Aegyptiis, primum quidem docent Aegyptiarum lite-
rarum viam ac rationem quæ vocatur ἐπιστολογραφικὴν, hoc est, apta ad scribendas
epistolas. Secundam autem Sacedotalem, qua vtuntur ἱερογραμματέων, id est qui
de rebus sacris scribunt. Vltimam autem ἱερογλυφικὴν, id est, sacram quę insculpitur scripturam, cuius vnam quidem est per prima elementa κυριολογικὴ, id est,
propriè loquens, altera verò symbolica, id est, per signa significans. Symbolicæ aūt
vna quidem proprie loquitur per imitationem, alia verò scribitur veluti tropicè,
alia verò apertè sumitur allegoricè per quædam ænigmata. Qui solem itaque vo-
lunt scribere, faciunt circulum: lunā autem, figuram lunæ cornuum formam præ
E se ferentem conuenienter ei formæ quæ propriè dicitur. Tropicè autem, per con-
uenientiam traducentes & transferentes, & alia quidem immutantes, alia verò
multis modis transfigurantes, imprimunt. Regum itaque laudes fabulis per quas
in Deos referuntur mandantes, insculptis inscribunt notis. Tertii autem gene-
ris quod fit per ænigmata, hoc sit indicium. Alia quidem astra propter obliquam
conuersionem, assimilabant corporibus serpentum. Solem verò, Scarabei, quo
niam cum rotundam ex bubulo stercore effinxit figuram, eam vultu aduerso con-
uoluit. Aiunt autem hoc quoque animal sex quidem mensibus sub terra: alteram
verò partem anni vitam degere super terram & semen in globum emittere, & gi-
F gnere, & non nasci fœminam scarabeum. Omnes ergo vt semel dicam, qui de re-
bus diuinis tractarunt, tam barbari quàm Græci rerum quidem principia occulta-
uerunt, veritatem autem ænigmatibus, signisque ac symbolis, & allegoriis rursus
& metaphoris, & quibusdā talibus tropis modisque tradiderunt, cuiusmodi sunt

etiam apud Græcos oracula, & Apollo quidem Pythius dicitur λοξίας id eſt, obli A
quus. Quinetiam dicta eorum qui apud Græcos vocantur ſapientes, paucis dictio
nibus rem maiorem ſignificant, cuiuſmodi certè eſt illud, Parce tempori: aut quo-
niam vita eſt breuis, & non eſt hoc tempus temere conſumendum, aut contra par-
cendum eſt priuatis ſumptibus, vt etſi, inquit, multos annos vixeris, nõ deſint tibi
neceſſaria. Similiter etiam illud noſce teipſum, multa indicat, & quòd ſis mortalis,
& quòd homo natus es, & quòd ſi fiat collatio aliorum quæ ſunt in vita præſtantiſ
ſima & excellentiſſima, nullam eſſe tui putes habendam rationẽ, ſi dicas te gloria
inſignem vel diuitem, vel contra, quòd cum ſis diues & gloria inſignis, nõ de ſolis
commodis quibus alios ſuperas te iactare oporteat, & ad quid natus ſis, inquit, co-
gnoſce, & cuius ſis imago, & quænam ſit tua eſſentia, & quod opificium: & quæ- B
nam cũ Deo coniunctio & affinitas, & quæ ſunt his ſimilia. Dicit autẽ per Eſaiam
Esa. 45 quoque Prophetam ſpiritus. DABO tibi theſauros tenebroſos, occultos. Dei au
tem theſauri, & quæ non deficiunt diuitiæ, eſt quæ eſt venatu difficilis ſapientia.
Quinetiam Poëtę qui à Prophetis didicere Theologiam, per arcana ſenſa multa
philoſophantur. Orpheus, inquam, Linus, Muſæus, Homerus & Heſiodus, & qui
ea ſunt ratione ſapientes. Velum autem eis apud vulgus eſt poëtica delectatio, ſo-
mniaq. & ſymbola, quæ ſunt omnia hominibus obſcuriora, non propter inuidiã.
Nephas enim eſt Deum intelligere patibilem: ſed vt ænigmatũ notionem ſubiens
inquiſitio, ad inueniendam recurrat veritatem. Ea ratione dicit vtique Sophocles C
Poëta tragicus.

Eiuſmodique ego cognoui eſſe Deum.
Diuina ſemper exhibet ſapientibus.
Prauis malus ſed eſt, magiſterque breuis.

Malum ponens pro ſimplici. Aperte itaque de tota noſtra ſcriptura, in Pſalmis ſcri
Psal. 77 ptum eſt, vt quæ dicta ſit in parabola. AVDITE populus meus legem meam, incli
nate aurem veſtram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar pro
poſitiones ab initio. Præclarus quoque Apoſtolus ſic dicit quodammodo ſimilia.
1. Cor. 2 Loquimur autem ſapientiam inter perfectos. Sapientiam autem non huius ſeculi,
neque principum huius mundi qui deſtruuntur: ſed loquimur Dei ſapientiam in D
myſterio abſconſam, quam præfiniit Deus ante ſecula in gloriam noſtram, quam
nullus ex principibus huius ſeculi cognouit. Si enim cognouiſſent, Dominum glo
riæ non crucifixiſſent. Philoſophi autem non laborarunt vt aduẽtum Domini affi
cerent ignominia. Reſtat ergo vt impugnet & inuehatur Apoſtolus in vanam per-
ſuaſionem eorum qui erant ſapientes apud Iudæos. Et ideo ſubiungit. Sed prædi-
camus, inquit, vt ſcriptum eſt, quę oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor
hominis non aſcẽderunt quæ præparauit Deus iis qui ipſum diligunt. Nobis enim
reuelauit Deus per ſpiritum. Spiritus enim omnia ſcrutatur etiam profunda Dei.
Spiritalem .n. & cognitione prędítum nouit ſancti ſpiritus diſcipulum qui à Deo
ſuppeditatur, qui eſt Chriſti intelligentia, animalis autem homo non ſuſcipit ea E
quæ ſunt ſpiritus. Eſt enim ei ſtultitia. Iam vero Apoſtolus ad diſtinctionem perfe
ctionis quę exiſtit ex cognitione, communem fidem alicubi quidem dicit funda-
mentum: alicubi verò lac. Scribens hoc modo. FRATRES, non potui loqui vobis
1. Cor. 3 tanquam ſpiritalibus, ſed tanquam carnalibus, tanquam infantibus in Chriſto lac
vobis potum dedi, non cibum, nondum enim poteratis, ſed neque adhuc nunc po-
teſtis. Adhuc enim carnales eſtis. Vbi enim inter vos eſt æmulatio & contentio,
nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Quę quidem eliguntur &
ſponte ſuſcipiuntur ab hominibus peccatoribus. Qui autem ab eis abſtinuerunt,
quæ ſunt diuina cogitant, & cognitionis cibi ſunt participes. SECVNDVM gra-
tiam, inquit, mihi datam, vt ſapiens architectus poſui fundamentum. Alius autem F
ſuperędificat aurum, & argentum lapides pretioſos. Hęc ſunt ędificia cognitionis,
quę ponũtur ſuper fundamentũ fidei quę eſt in Chriſto Ieſu. Stipula autẽ ſunt quę
offerũtur & dedicantur ab Hęreſibus, & ligna & fœnũ. QVAE autẽ ſit vnicuiuſq.
opus

A opus ignis probabit. Cognitionis ædificium in epistola quoque ad Romanos tacite significans inquit. DESIDERO enim videre vos, vt aliquod vobis donum impertiar spiritale, vt vos confirmemini. Non poterant aperte literis scribi eiusmodi dona. Iam verò à barbara philosophia admodum occulte dependent symbola Pythagorica. Suadet itaque Samius domi non habere hirundinem, hoc est loquacem & susurronem & effrenatę linguæ hominem, qui non potest continere, nec capere ea quę illi fuerint communicata. Hirundo enim & turtur passeres agri nouerunt tempora suorum ingressuum, inquit scriptura, nec oportet vnquam simul habitare cũ nugis. Iam verò turtur murmurans, querelę ingratam ostendens maledicentiam, ædibus meritò expellitur. Rom. 1. Hier. 8.

B *Edat is uarios mihi ne hinc illincque susurros.*

Hirundo autem quæ tacite innuit fabulam Pandionis, deprecanda sunt & expianda quæ propter illam vulgo iactantur accidisse: ex quibus Tereum alia quidem esse passum, alia verò etiam fecisse accepimus. Persequitur autem cicadas quoque musicas. Vnde merito expellitur qui verbum persequitur. Per eam quæ Olympum despicit sceptriferam Iunonem. Est mihi in lingua fidele penarium, ait poëtica & Aeschylus.

Mihi quoque in lingua est clauis custodiens.

Rursus Pythagoras olla ab igne sublata, præcepit non relinquere figuram in cinere sed eam confundere: & qui surgunt è cubili, conturbare stragula. Tacitè enim
C significabat non solum esse delendam fastum & superbiam, sed ne irę quidem esse relinquendum vestigium. Cum autem ebullire cessauerit, eam esse componẽdam, & omnem esse delendam iniuriæ memoriam. SOL autem vobis ne occidat super iracundiam vestram, inquit scriptura. Et qui dixit, Non cõcupisces, sustulit omnẽ acceptæ iniuriæ recordationem. Ira enim inuenitur, impulsio cupiditatis mansuetæ animæ, vltionem citra rationem supra modum desiderans. Similiter etiam suadetur vt cubile quoque conturbetur, vt nec alicuius somni nec insomnii interdiu, sed nec alicuius quæ fuit in nocte, voluptatis meminerimus. Forte autem caliginosam quoque phantasiam significabat oportere luce veritatis confundere. IRASCIMINI, & nolite peccare, inquit Dauid: non assentiri viso, neque factum indu Eph. 4. Psal. 4.
D cere, iram confirmando, oportere docens. Rursus super terram non esse nauigandum est symbolum Pythagoricum. Significat autem vectigalia, & similes conductiones, quæ sunt turbulentæ & instabiles, esse recusandas. Propterea dicit Verbũ Publicanos difficiliter salutem assecuturos. Rursus autem non esse gestandos annulos, neque Deorum imagines esse eis insculpendas præcipit Pythagoras, sicut Moses multis ante seculis apertè legem sanxit, nullam oportere sculptilem vel fusilem vel fictã vel pictam imaginem simulachrumue facere, vt sensilia minimè attenderemus, sed ad ea transiremus quæ percipiuntur intelligentia. Vt Dei enim maiestas vilis & contempta reddatur efficit, quæ est in promptu videndi cõsuetudo, & quæ intelligentia percipitur essentiam colere per materiam, est eam per sensum vi Exo. 20.
E lipendere. Quocirca Aegyptiorum quoque Sacerdotum sapientissimi, Mineruę ædem sub dio esse constituerunt, vt Hebræi qui templum posuerunt absque imagine. Sunt autem qui Deum colentes, facta hominis effigie quæ astra continet, eum adorant, cum nostra quidem certe dicat scriptura. FACIAMVS hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Operępretium autem existimo Eurysi quoque Pythagorei vocem adducere, quæ sic habet. Qui cum in opere de fortuna dixisset opificem seipso exemplari vtentem fecisse hominem, subiunxit. Tabernaculum autem est reliquis simile, vt quod factum fuerit ex eadem materia: à præstantissimo autem effectum artifice, qui ipsum est fabricatus seipso vsus archetypo. Et in Græcũ exẽplar habet ὄρανῷ id est cœli, sed credo legendũ esse ὠϊδράντῳ id est hominis alio qui aut nullus aut frigidus est sensus.
F summa Pythagoras, & qui sunt ex eo cognominati, vna etiam cum Platone maxime aliorum philosophorum, vsi sunt legislatore, vt conici potest ex ipsis dogmatibus: & cum per rectè coniectantem famam diuinationis, non absque instinctu diuino concurrissent, in quibusdam vocibus propheticis, veritatem per partes & spe

ciestractatam, non obscuris appellationibus, nec extra rerum declarationem ingredientibus, honorarunt, cum accepissent manifestationem coniunctionis quæ intercedit cum veritate. Vnde Græca quidem philosophia est similis illuminationi quæ fit ex scirpo, quem homines accendunt, lucem artificiosè à sole suffurantes. Verbo autem prædicato, vniuersa illa sancta lux eluxit. Deinde furtum quidem noctu vtile est in ædibus, interdiu autem illustratur ignis, & vniuersa nox illuminatur tanto sole lucis quæ percipitur intelligentia. Iam verò eorum quæ à Mose dicta sunt de iustitia compendium fecit Pythagoras, dicens stateram non esse transiliendam, hoc est non prætergrediendam esse æqualitatem quæ versatur in distributionibus, honorando iustitiam.

Amicis semper colligat,
Simul que amicos, atque etiam oppida oppidis.
Ac socios socijs, ius est æqualitas.
Hominibus infestum est et quod amplius,
Minus, odioque hostili ipsum persequutur. Vt habet venustas poëtica.

Matth. 11. Propterea Dominus TOLLITE, inquit, iugum meum, quoniam benignum est & leue, & iis qui de primatu contendunt familiaribus, cum implicitate ii præcipit
Math. 19. Gal. 6. æqualitatem, dicens. Oportere eos fieri vt puellos. Similiter etiam Apostolus scribit nullum esse in Christo seruum vel liberum, vel Græcum vel Iudæum. Noua est enim creatura quæ est in Christo, contentione & auaritia vacua, & iusta æqualitas. Stat enim inuidia extra chorum diuinum, & æmulatio, & tristitia. Qua ratione Mystę quoque prohibent vesci corde, docentes non oportere animum mordere & exedere socordia & dolore, propter ea quæ præter consilium & opinionē eueniunt. Miser ergo ille est, quem Homerus quoque dicit solum errantem, suum animum exedere. Rursus verò cum duas vias ponat Euangelium & Apostoli si-
Matth. 7. militer atque omnes Prophetę: & vnam quidem vocent arctam & angustam, vt quę contracta sit in pręceptis & prohibitionibus: alteram verò contrariam, latam
Psal. 1. & spatiosam & cui nihil obsistit: & dicant, Beatus vir qui non ambulauit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit: hinc & Prodici Chii proficiscitur fabula de virtute & vitio, & Pythagoras iubens ingredi via regia, non veretur prohibere sequi vulgi sententiam quę caret iudicio, & non est sine controuersia. Aristocritus autem in primo libro eorum quę sentit contra Heracleodorum, meminit cuiusdam epistolę quæ sic habet. Rex Scytharū Atœas populo Byzantino. Nolite afferre detrimentum meis vectigalibus, ne mei equi aquam vestram bibant. Symbolice enim bellum quod eis erat allaturus significauit barbarus. Similiter Euphorion quoque Poëta inducit dicentem Nestorem.

Mouimus à fluuio nondum Simoente caballos.

Et ideo Aegyptii quoque in sacris ponunt Sphingas, vtpote quòd de Deo oratio sit ænigmatica & obscura. Forte autem quòd Deum oporteat amare & timere: amare quidem, vt sanctis benignum & propitium: timere autem, vt qui sit impiis iustus inexorabiliter. Ferę enim simul & hominis imaginem Sphinx significat. Longum autem fuerit omnia persequi Prophetica & legalia, ea afferendo quę dicta sunt per ęnigmata. Ferè enim vniuersa hoc modo loquitur diuina scriptura. Ei autem qui est sanę mentis, ad ostendendum id quod est propositum, sufficiunt, vt existimo, pauca quędam exempla exposita. Iam enim confitetur occultationem, quæ in veteri templo narratur septem ambituū quæ ad aliquid spectabat apud Hebræos relatio, & quæ erat in talari per varia symbola compositio, quæ referuntur ad ea quæ apparent, significans compositionem quæ à cœlo ad terram vsque per-
Exo. 25. et. 26. tingit. Et operimentum & velum hyacintho & purpura & cocco & bysso erat variatum. Significabat autem quòd natura elemētorum obtinet Dei reuelationem. Purpura enim est ex aqua, & byssus ex terra: & hyacinthus assimilatus est aëri cum sit ater & obscurus, sicut coccus igni. In medio autem operimenti & veli, quo licebat

A bat ingredi Sacerdotibus, erat situm thuribulum, symbolum terræ quę est sita in hoc mundo medio, ex qua oriuntur exhalationes. Ille quoque locus medius qui est intra velum, in quem soli permissum erat Pontifici ingredi statis diebus, & exterius atrium quod patebat omnibus Hebræis, dicunt esse medium cœli & terræ. Alii autem dicunt esse symbolum mundi qui intelligentia percipitur, & sensilis. Operculum ergo quo arcebatur populi infidelitas, expansum erat ante quinque columnas, arcens eos qui erant in ambitu. Ea ratione valde mysticè franguntur quinque panes à Seruatore, & multiplicantur eorum qui audiunt multitudini. Ioan.6.
Multi enim solis attēdunt sensilibus, vt quæ sola sint. Vide autem circumspiciens,
B inquit Plato, ne quis exaudiat ex iis qui non sunt mysteriis initiati. Sunt autem ii qui nihil aliud esse putant, nisi id quod possint manibus tenaciter apprehendere, actiones autem, & generationes, & quicquid non est aspectabile, non admittentes in ordinem substantiæ. Tales enim sunt qui attendunt solum sensuum quinarium. Auditus autem, & quæ sunt eius generis, adire non possunt Dei intelligentiam. Hinc facies patris dictus est filius, sensuum quinario effectus carnem gestans verbum, qui & index paternæ proprietatis. Si autem spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Per fidem ambulamus, non per speciem, egregius dicit Apostolus. Igitur intra operimentum abditum fuit Sacerdotale ministerium, & eos qui in ipso laborant, longè arcet ab iis qui sunt extrinsecus. Rursus velum aditus ad sancta sancto- Gal.5. 2.Cor.5
C rum, quatuor illic columnæ declarant sanctum quaternionem veterum testamentorum. Quinetiam mysticum illud nomen tetragrammatum, quod iis solis imponebatur qui poterant ingredi adytum, dicitur autem Iehoua, quod exponitur qui est & qui est futurus. Quinetiam apud Græcos nomen θεὸς id est Deus, literarum continet quaternionem. Cum autem in mundo qui percipitur intelligentia solus fuisset Dominus, ingreditur perpessiones, subiens cognitionem eius quod est ineffabile, exuperans omne nomen quod voce cognoscitur. Iam verò candelabrum Exo.25.et.26
quoq. erat situm in australibus partibus thuribuli, per quod declarati sunt motus septem luminarium, quæ australes faciunt conuersiones. Ex vtraque enim parte candelabri tres inserti sunt rami, & in ipsis lucernæ, quoniam Sol quoque tanquā
D candelabrum collocatus in medio aliarum errantium, & iis qui sunt super ipsum, & iis qui sunt sub ipso, diuina quadam musica lucem indit. Habet autē aliud quoque ænigma, aureum candelabrum, signi Christi, non figura sola, sed eo etiā quòd lucem immittat multifariam multisque modis in eos qui in ipsum credunt, sperāt, & respiciunt, per ministerium eorum quæ sunt primo creata. Dicunt autem esse septem oculos Domini, septem spiritus, requiescentes in virga quæ floret ex radice Iesse. Ad Boreales autē partes thuribuli, sita erat mensa super quam panum erat propositio, quoniam ex spiritibus maximè nutriunt Boreales. Fuerint autem quędam mansiones ecclesiarum quæ conspirant in vnū corpus & vnum cœtum. Quæ autem de sancta arca narrantur, significant mundum qui percipitur intelligentia, Esa.11.
E qui est occultus & vulgo occlusus. Porrò autem aureæ quoq. illæ imagines, vtraq. sex habens alas, aut duas vrsas, vt quidam volunt, significat, aut quod magis quadrat, duo hemisphæria. Vult autem nomen Cherubim significare multam cognitionem. Sed habent ambo duodecim alas, & per circulum Zodiacum, & tempus quod in ipso fertur, significant mundum sensilem. De his, vt existimo, dicit etiam tragœdia loquens naturaliter. Et indefessum tempus perenni fluento plenum circuit, ipsum seipsum pariens. Et geminæ vrsæ perniciter errantibus alarum motionibus Atlanticum seruant polum. Atlas autem qui non patitur, potest quidem esse polus, & inerrans sphæra. Melius est autem fortasse intelligi æuum immobile. Me-
F lius autem existimo arcam quæ ex Hebraico nomine appellatur Thebotha, aliquid aliud significare. Exponitur autem vnum pro vno ex omnibus locis. An ergo ogdoas, id est, octonarius, & mundus qui percipitur intelligentia, an etiam qui omnia comprehendit, estque figuræ expers, & non cadit sub aspectum, Deus signi

ficetur, in præsentia dicere differatur. Cæterum significat quietem quę eſt cum ſpi- A
ritibus glorificantibus, quos significant Cherubim. Nunquam enim qui ne ſcul-
ptile quidem fabricari ſuaſit ſimulachrum, ipſe ſanctorum effinxiſſet imaginem.
Neque eſt omnino compoſitum & ſenſile aliquod in cœlo animal quòd ita ſe ha-
beat. Eſt autem facies quidem ſymbolum animæ præditæ ratione. Alæ autem ſunt
miniſteria & operationes ſublimes dexterarum ſimul & ſiniſtrarum poteſtatum.
Vox autem, eſt gratæ mentis gloria, in contemplatione quæ nō poteſt ceſſare. Suf-
ficit myſticam interpretationem huc vſque procedere. Pontificis autem veſtis tala
ris eſt ſignum mundi ſenſilis. Septem quidem errantium, quinque gemmæ, & duo
carbunculi, propter Saturnum & Lunam. Ille enim eſt meridionalis quidem, & hu
midus, & terreſtris, & grauis, hæc verò aërea. Vnde à nōnullis dicta eſt ἄεργμα quaſi B
ἀεροτόμος hoc eſt, ſecans aërem, eſt autem aër obſcurus. Eos autem qui conferunt
ad eorum quæ hic ſunt generationem, eos, inquam, qui præſunt ſtellis errantibus,
diuina prouidentia & in pectore & in humeris meritò deſcribit fuiſſe poſitos, per
quos actio effectrix generationis eſt primus ſeptenarius. Pectus autem eſt habitacu
lum cordis & animæ. Fuerint autem alias quoque gemmæ varii modi ſalutis, aliæ
quidem in ſupereminētibus, aliæ verò in inferioribus partibus poſitæ cuiuſuis cor
poris quod ſalutem aſſequitur. Trecenta autem ſexaginta ſex tintinabula quæ pen
dent à veſte talari, eſt tempus annuum. Annus inquam, Domini acceptus, prædicās
& reſonans maximum aduentum Seruatoris. Quinetiam pileus aureus qui eſt ex-
tenſus, ſignificat regalem Domini poteſtatem, ſiquidem caput eccleſiæ eſt Serua- C
tor. Signum certè principalis imperii eſt pileus capiti impoſitus & alioqui audiui-
1.Cor.11. mus. Et Chriſti caput eſt Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti. Iam verò Pe-
ctorale quidem conſtat & ex ſuperhumerali, quod eſt ſymbolum operis, & ex ratio
nali, hoc autem ſignificat rationem, & eſt imago cœli quod ratione ſeu verbo fa-
ctum eſt, & ſubiicitur omnium capiti Chriſto, vt quod ſimiliter & eodem modo
mouetur. Lucidę verò ſmaragdi gemmæ, quæ ſunt ſuper ſuperhumerale, ſignifi-
cant Solem & Lunam, qui ſunt adiutores naturæ. Manus autem, vt opinor, princi
pium eſt humerus. Duodecim autem illæ quæ ſunt in quatuor ordinibus locatæ ſu-
per pectus, deſcribunt nobis circulum zodiacum, conuenienter quatuor anni con
uerſionibus. Et alioqui oportebat capiti Dominico legem quidem ſubiici & Pro-
phetas, propterea quòd iuſti ſignificantur in vtriſque teſtamentis. Prophetas enim D
ſimul & iuſtos dicentes eſſe Apoſtolos, rectè dixerimus, cum vnus & idem ſanctus
ſpiritus operetur per omnes. Quomodo autem Dominus eſt ſupra mundum vni-
uerſum, atque adeò vltra mundum qui percipitur intelligentia: ita etiam nomen
quod inſcriptum eſt in lamina, dignum fuit habitum quod eſſet ſuper omnem prin
cipatum & poteſtatem. Inſcriptum eſt autem & propter præcepta mandata literis,
& propter ſenſilem præſentiam. Dictum eſt autem nomē Dei, quoniam ſicut filius
aſpicit bonitatem Patris, operatur Deus Seruator vocatus, qui eſt vniuerſorum
principium, quod ex Deo quidem quod non cadit ſub aſpectum, imago effectum
eſt primum, & ante ſecula. Figurauit autem omnia quæ poſt ſe facta ſunt. Iam ve- E
rò rationale, Prophetiam quæ per verbum clamat & prædicat, & futurum iudi-
cium ſignificat. Nam idem eſt verbum quod ſimul prædicit, & iudicat, & ſingula
diſcernit. Aiunt autem indumentum, veſtem, inquam, talarem, prędicere carnis ſu
ſceptæ diſpenſationem, per quam in mundo viſus eſt propinquius. Ea certe ratio-
ne ſanctificatam exuens Pontifex tunicam, mundus autem, & quæ eſt in mundo
creatura, ſanctificata eſt ab eo qui quæ facta ſunt bona ſimul compoſuit, lauatur,
& induitur aliam ſanctam ſancti, vt ita dicam, tunicam, quæ vna cum eo ingredi-
tur in adyta, oſtendens, vt mihi videtur, leuitam, & cognitione præditum, vt qui
ſit princeps aliorum Sacerdotum, cum illi quidem aqua ſint abluti, & ſola fide in- F
duti, & propriam expectant manſionem, ipſum cum ea quæ percipiuntur intelli-
gentia diſcreuerit ſenſilibus, ſuperatis aliis Sacerdotibus, cōtendentem ad perua-
dendum

A dēdum id quod percipitur intelligētia, ab iis quæ hic sunt elui, non amplius aqua
emundatum, vt prius, cum in tribus Leuiticę referretur ordinē. Sed cū iam verbo
cognitionis toto quidē corde sit mundus, valde autem se rectè gesserit, & vitę insti
tutionem in extremis à Sacerdote datam in maius auxerit, re vera & verbo & vita
sanctificatus, indutus exultatione gloriæ, spiritalis illius & perfecti viri arcana ac-
cepta hæreditate, quam oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis
non ascendit, effectus filius & amicus, facie iam ad faciem impletur contemplatio-
nę quæ nō potest satiari. Sed nihil melius fuerit quàm ipsum audire verbum quod
per scripturam, maiorem affert intelligentiam. Sic enim dicit. ET exuet vestem li
B neā, quam induerat cū ingrederetur in sancta, & eam illic deponet, & lauabit cor-
pus suū aqua in loco sancto & induet vestē suam. Aliter autē, vt opinor, Dominus
exuit & induit, descēdens ad sensum. Aliter autē qui per ipsum credidit, exuit & in
duit, vt etiā significauit Apostolus, vestem sanctificatam. Hinc ad imaginē Domini
eligebantur Pontifices qui erant probatissimi ex tribu sanctificata, & qui ad regnū,
& qui ad Prophetiam erant electi, vngebantur. Vnde etiam Aegyptii nō quibusli-
bet ea quæ erant apud ipsos committebant mysteria: neque rerum diuinarum co-
gnitionem deferebant ad prophanos: sed ad eos solos qui erant ad regnum peruen
turi, & ex Sacerdotibus iis qui iudicati fuerant probatissimi, & educatione, & do-
ctrina, & genere. Ergo quod attinet ad occultationem, sunt Hebraicis similia Ae-
C gyptiorum ænigmata. Ex Aegyptiis alii quidem in nauigio, alii verò in Crocodi-
lo Solem ostendunt. Significant autem quòd Sol per aerem dulcem & humidum
ingrediens, gignit tempus, quod ænigmaticè significat Crocodilus per quendam
aliam Sacerdotalem historiam. Porrò autem Diospoli quoque, quæ est vrbs Aegy
gypti, in æde sacra quæ vocatur Pylon, figuratus quidem est puellus, signum gene
rationis: senex verò, interitus, & rursus Dei symbolum, accipiter, vt piscis symbo
lum odii. Et in alio rursus significato, Crocodilus est signum impudentiæ. Vide-
tur ergo vniuersum hoc symbolum simul positum hoc significare. O qui nascimi-
ni & interitis, Deus odio habet impudentiam. Et aures & oculos fabricantes ex
materia pretiosa, consecrant, Diis dedicantes, hoc vtique tacitè significantes quòd
D Deus omnia videt & audit. His accedit quòd roboris quidē & fortitudinis signū
est eis Leo, sicut certè & ipsius terræ, & agriculturę, & alimenti, & bos: magniq.
animi virtutis & libertatis, equus, roboris autē rursus cū ingenii solertia, sphinx,
quæ totum quidem corpus habet Leonis, faciem autem hominis. His quoque si-
militer, ingenii solertiam & mentem & vires potentiamque & artem homo signi
ficans, ab eis in sacris insculpitur. Iam verò in iis quoq. quæ ab ipsis vocantur Deo
rum *κωμασίαι* aureas imagines, duos quidem canes, vnum autem accipitrem, & *κωμασίαι θεῶν*
Ibim vnam circumferunt. & quatuor imaginum simulachra, vocant quatuor lite
ras. Atque duo quidem canes sunt symbola duorum hemisphæriorum, vt quæ cir-
cumeant & custodiant. Accipiter verò, Solis: est enim igneus, & qui vim habet in
E termendi, pestilentes itaque morbos Soli attribuunt. Ibis autem, Lunę, vmbrosa
quidem, nigro: lucida autem, albo, plumis referentibus. Sunt autem qui volunt
quidem tropicos significari à canibus, qui custodiunt, & instar ianitorum obser-
uant, accessum Solis ad Austrum & Septentrionem, æquinoctialem autem, qui
est altus & perustus, significat accipiter, sicut Ibis obliquum seu signiferum. Nu-
meri enim inuentionis & mensuræ, maximè ex animalibus, Ibis videtur principiū
præbuisse Aegyptiis; sicut ex circulis obliquus. Sed enim nō solum qui ex Ægyptiis
vi ratiocinandi plurimum valuere: sed ex aliis quoque barbaris ii qui erant dediti
studio philosophiæ, symbolicum genus sunt consectati. Aiunt quidem certe Idan-
thuram quoque Scytharum Regem, vt refert Pherecydes Syrius, Dario qui Istrū
F traiecerat bellum minantem, symbolum misisse pro literis, murem, ranam, auem,
iaculum, aratrum. Cum autem de his, vt erat consentaneum, exorta esset dubita-
tio, Orontopagas quidem Tribunus militum, dicebat eos tradituros imperium,
coniectans ex mure quidem, habitationes: ex rana autē, aquas: ex aue verò, aërem:

ex iaculo autem, arma: ex aratro verò regionem. Xiphodres autem contra est interpretatus. Dicebat enim, Nisi tanquam aues euolauerimus, aut tanquam mures terram, vel tanquam ranæ aquam subierimus, illorum tela non effugerimus. Non sumus enim Domini regionis. Anacharsim quoque Scytham dicit dormientem sinistra quidem continuisse pudenda, os autem dextera, significantem oportere quidem vtrunque, sed maius esse, linguam cohibere, quàm voluptatē. Et quid opus est vt in barbaris referendis immorer, cum liceat ostendere ipsos Græcos valde esse vsos occultatione? Androcides certè Pythagoricus literas quę vocantur Ephesię in vulgus autem fuere valde iactatæ, dicit locū tenere symbolorum. Significare autem ἄσκιον quidem tenebras, eas enim non habere vmbras. κατάσκιον autem, lucem: quoniam illustrat vmbrā. Λὶξ autem prisca appellatione est terra, & τετρὰς hoc est quaternio, annus, propter horas. δαμναμενεὺς autem Sol qui domat, & αἴσια, vox vera. Significat autem symbolum, rerum diuinarum eum esse ornatum, qui est tenebrarum si conferatur cum luce, & Sol cum anno, & terra cum omnis generis naturæ generatione. Quinetiam Dionysius Thrax Grammaticus in libro de declaratione symboli de rotulis, dicit his verbis. Significabant autē non per verba solum, sed etiam per symbola, nonnulli actiones. Per verba quidem, vt se habent quæ dicuntur præcepta Delphica. Nihil nimis, & Nosce teipsum, & quæ sunt his similia. Per symbola autem, vt & rota quæ vertitur in Deorum templis, quæ tracta est ab Aegyptiis, & rami qui dantur iis qui adorant. Dicit enim Orpheus Thracius, C

Ramorum, ast quis sunt hominum terrestria curæ,
Non uno stant fata loco in mente, omnia circum
Voluuntur, nec fas una est consistere parte
Vt cœpit cursus uerum est pars cuilibet æqua.

Rami autem, aut sunt symbolum primi nutrimenti, aut vt sciat vulgus fructus quidem omnino germinare & augeri, longissimo tempore permanentes: se autem accepisse exiguum vitæ tempus, ea de causa volunt dari ramos. Fortasse autem etiā vt sciant quod sicut ii rursus vruntur, ita illos quoque hanc vitam citò esse relicturos, & ignis opus futuros. Genus ergo symbolicę interpretationis est ad multa vtilissimum, vt quod & ad rectam conferat Theologiam, & pietatem, & ad iudicandam ingenii solertiam, & breuitatis exercitationem, & ad ostendendam sapientiā. D Sapientis enim esse vti dictione symbolica, appositè dicit Didymus Grammaticus, & declarare id quod per eam significatur. Iam puerorum quoque doctrina quæ versatur in elementis, complectitur interpretationem quatuor elementorum. Dicit enim Phrygas aquam vocare Bedy sicut etiam Orpheus.

Nympharumque Bedy promanat limpida lympha.

Quinetiam Dion Thytes, est sacrificator, videtur scribere similiter. Et acceptum Bedy effunde manibus, & conuertere ad aruspicinam. Contra autem Comicus Philydeus Bedy aërem, qui vitam suppeditat, per hæc intelligit.

Traham ut Bedy salutare deprecor. E
Quod sanitatis est pars uel potissima.

Vt traham, inquit, aërem purum, non perturbatum. Huic opinioni consentit etiā Neaothes Cyzicenus, scribēs Sacerdotes Macedonum in precibus inuocare Bedy vt sit eis propitius & filiis, quod quidem interpretantur, aërem. Zaps autem alii quidem indoctè acceperunt ignem, à verbo ζέω quod significat ebullitionem. Sic autem vocatur mare vt Euphorion in iis quæ scripsit aduersus Theoridam.

Nauibus exitio fuerat, quem cantibus urget *Zaps.*
Et Zaps insano nunc plangit in æquore salsus

Similiter autem Cratinus iunior Comicus, F

Producit & squillas Zaps & pisciculos Et Simmias Rhodius,
Ex amasignetis Cabrisque enatus amarus, *Est Zaps,*

χθὼν

A χθὼν autem est terra quæ est effusa in magnitudinem. Et πλῆκτρον id est plectrũ, alii quidem polum: alii verò aërem, qui omnia pulsat & mouet ad naturam & augmentum: aut qui omnia implet. Non legerunt autem isti Cleanthem, Philosophum qui Solem apertè vocat πλῆκτρον. In oriente enim iubar fulciens, mundum veluti pulsans, in concinnum aptumque cursum lucem deducit. Ex Sole autem reliqua quoque astra significat. Sphinx autem non est intelligentia vniuersorum, & ex Poetæ Arati sententia, mundi conuersio: sed forte fuerit quidem spiritalis tenor qui peruadit, & mundum continet: melius autem fuerit accipere æthera, qui omnia continet & constringit, sicut etiam dicit Empedocles. σφὶγξ ἀπὸ τοῦ σφίγγω.

B *Principium Solis tibi nunc age carmine dicam,*
Atque orta unde fient quæ à nobis cuncta uidentur,
Tellus, atque mare excundans, atque humidus aer.
Titan, atque æther qui cuncta astringit in orbem.

Apollodorus autẽ Corcyræus dicit hos versus fuisse prolatos à Brancho vate, Milesios expiante à fame. Ille enim multitudinem ramis lauri aspergens hymnum dicendo præiuit hoc modo. ἑκάεργος καὶ ἑκάεργα epitheta Apollinis, & Dianæ, ita dicta quòd operentur eminus.

Canetis pueri heus Hecaërgon atque Hecaërgam.

Ita autem acclamauit populus vt diceret, Bedy, Zaphs, Chton, plectrum, Sphinx, Cnachzbi. Chtyptes, Phlegmo. Drops. Meminit autẽ historiæ Callimachus quoq. C in Iambis. Cnaachzbi autẽ per deriuationẽ est morbus, ex eo quod est κναίειν id est angere & dolore afficere, & διαφέρειν quod est differre, ac dispergere, & φλέγειν quod est fulmine cõburere. Thespis autẽ Tragicus per hęc dicit aliquid aliud significari, scribens hoc modo. Ecce tibi libo cnachzbi cãdidũ, quod ex Cnecis expressi lacten tibus. Ecce cũ tibi chtyptẽ caseum, rubro melle miscuerim, Pandiorũ tempore in tuis sanctis id pono altaribus. Ecce tibi Bromii candẽs fulgur libo. Significat autẽ, vt existimo, primũ lacteum nutrimentum quod est ex xxiiii. elementis animæ, post quod cibus iam est lac concretum. Postremũ autem sanguis vitis verbi, docet candens vinum, nempe perficiẽtem lętitiam educationis. Drops autem est verbũ efficax, quod ex prima catechesi, hoc est quæ per auditum fit institutione, ad viri in- κνηκῶν. πανδιωνίους.
D crementum, in mensuram ætatis, hominem accendit & illuminat. Fertur etiam tertia puerilis in hũc modum descriptio μάρπτε σφίγξ, κναξ ζβυχ θηδών. Significat autẽ, vt opinor, per elementorum & mundi administrationem, oportere nós progredi ad perfectiorum cognitionem, vi & labore æterna superata salute. μάρπτε enim significat comprehendere. Sphinx autem mundi compagem. ζβυχθηδών autem difficultatem, & κναξ latentem Domini cognitionem simul & diem significat. Quid verò, an non Epigenes quoque in libro de poësi Orphei, ea quæ apud Orpheum sunt eius propria exponens, dicit κερκίσι καμπυλοχρόοις id est, radiis incurui corporis aratra significari στημόσι autem, hoc est staminibus, sulcos. μίτον autem, hoc est filum, dici allegoricè semen, & Iouis lachrymas significare pluuiam. μοίρας
E autem, quod est parcas, rursus partes Lunæ, tricesimam, quintamdecimam, & nouam Lunam. Quocirca dicit etiam Orpheum eas vocare λευκοσόλους id est candidatas, vt quæ sint partes lucis. Rursus ἄνθος quidem, id est floridum, ver significare propter naturam. Noctem autem ἀργίαν propter quietem, & Lunam γοργόνιον propter eam quæ est in ipsa faciem. Et ἀφροδίτην, id est venerem, apud Theologum dici tempus quo seminare oporteat. Huiusmodi etiã ænigmatibus vtebantur Pythagorei, Proserpinæ quidem canes, stellas errantes: Saturni autem lachrymam, mare dicentes allegoricè. Et innumerabilia inuenerimus tam apud Philosophos quàm apud Poëtas dicta ænigmaticè, cum etiam toti libri indicent abditam scripto ἀργός id est otiosus. ἀφροδίτη ἀπὸ τοῦ ἀφροῦ. id est a spuma.
F ris voluntatem, cuiusmodi est liber Heracliti de natura, qui etiam propterea appellatus est σκοτεινός, id est obscurus ac tenebricosus. Huic libro est similis Pherecydis quoque Syri Theologia. Euphorion enim Poëta, & Callimachi Causę, & Lycophronis Alexandra, & quæ sunt his similia, sunt instar gymnasii proposita ad explicandum, omnibus Grammaticis. Talia ergo Moses quoque præcipit, vt hæc cõ

munia. Non vesci porco, neque aquila, neque accipitre, neque coruo. Nam porcus quidem quod est animal voluptati deditum & immundum, ciborum cupiditatem, & salacem in re venerea libidinem, & inquinatam significat intemperantiam, materialemque & in luto iacentem, & quæ ad cædem pingue scit & interitum. Rursus autem permittit vesci iis, quæ habent fissam vngulam & quæ ruminant, significans, inquit, Barnabas, oportere adhærere iis qui timent Dominum, & in corde meditantur eam quam acceperunt verbi distinctionem: iis qui loquuntur & seruant Domini iustificationes: iis qui sciunt quòd meditatio est opus lætitiæ, & qui verbum Domini ruminant. Quid verò est quod fissas & duplices habet vngulas? Quòd iustus & in hoc mundo ambulat, & sanctum expectat seculum. Deinde subiungit. Videte quàm pulchrè legem Moses tulerit. Sed vndenam illis in mentē venerit vt hæc cogitarent, nos iure præcepta intelligentes, loquimur vt Deus voluit. Propterea aures nostras & corda circumcidit, vt hæc intelligamus. Quando certe dixit. Non vesceris aquila, accipitre, & miluio, & coruo. Non adhærebis, inquit, neque assimilaberis his hominibus, qui labore & sudore nesciunt sibi parare victum, sed in rapina viuunt & in iniquitate. Aquila enim rapinam: Accipiter autem iniustitiam, & Coruus auaritiam, & plura habendi cupiditatem significat. Scriptum est autem. Cum viro innocente eris innocens, & cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris. Sanctis ergo conuenit adhærere: quoniam ii qui eis adhærent sanctificabuntur. Hinc scribit Theognis.

Psal. 17.

Te bona namque boni, si una ueꝭsere, docebunt.
Praui sed perimeni quod fuit ingenium.

Exo. 15. Et rursus quando dicit in cantico. Gloriosè enim magnificatus est equum & ascensorem deiecit in mare: Multiplex, & beluinum, & quòd appetitioni impetu fertur vitiū, vnà cum Auriga qui ascenderat, & habenas laxarat voluptatibus, in mare proiecit, in mundi deiiciens tumultus & perturbationes. Ita etiam Plato in libro de Anima, & Aurigam & equum qui defecerat, partem expertem rationis, quæ biperto diuiditur, nempe in iram & cupiditatem, dicit cadere. Qua ratione Phaethontem quoque propter incontinentiam fabula è curru excidisse significat. Ita etiam se habet de Ioseph. Cum ei adolescenti fratres inuidissent, vt qui amplius aliquid præuideret in cognitione, eum varia exuerunt tunica, & acceptum in lacum proiecerunt (lacus autem inanis non habuit aquam) vt qui variam viri boni cognitionem ex diligenti studio comparatam amandassent & valere iussissent, aut nuda quæ est ex lege fide vtentes, proiecerunt in lacum aqua vacuum, vt qui vendidissent in Aegyptum, diuino verbo defectum. Vacuus autem scientia lacus, in quem proiectus, cum exuisset cognitionem, videbatur similis fratribus, est nudus cognitione qui delituerat sapiens. Alio autem significato fuerit cupiditas varium indumentum, quæ in vastum barathrum est proiecta. Si quis autem, inquit, lacum aperuerit, vel ędificauerit, & ipsum nō texerit, vitulus autem vel asinus in eum inciderit, lacus Dominus soluet pecuniam, & dabit proximo, quod autem fuerit mortuum, eius erit. Hic mihi illam subiunge prophetiam. COGNOVIT bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israël autem me non intellexit. Ne quis ergo ex iis cum inciderit in eam quæ à te docetur cognitionem, nec possit continere veritatem, non obediat & excidat, sis cautus in vsu verbi, & apud eos quidē qui accedūt citra rationem, occlude fontem qui viuit in profundo, potum autem præbe iis qui sitierint veritatem. Apud eos ergo qui non possunt accipere profunditatem cognitionis, tege lacum. Dominus ergo lacus, ipse inquam, qui est cognitione præditus, multabitur, inquit, vt in quem culpa conferatur quòd is fuerit offensus, & deuoratus verbi magnitudine, cum tantas opes verbi minime caperet, aut quòd eum qui operabatur traduxerit ad contemplationem, & à rudi & illaborata fide abduxerit per occasionem. Pecuniam autem dabit voluntati omnipotenti, sui facti reddens rationem. Hic est ergo typus & figura legis & prophetarum, quę fuit vsque ad Ioannem. Ille autem etiam si sit locutus apertius, vt qui non amplius vt

Gen. 37.

Exo. 21.

Esa. 1.

propheta

A propheta prædiceret, sed iam præsentem ostéderet qui ab initio symbolicè annun-
tiabatur. Non sum tamen, inquit, dignus qui soluam corrigiam eius calcei. Fate- Ioan.1.
tur enim se non esse dignum qui tantam baptizet potestatem. Oportet enim eos
qui mundos faciunt, animam exoluere à corpore & eius peccatis, tãquam pedem
à vinculo. Fortasse autem postremam quoque Seruatoris in nos operationem, pro
ximam inquam, & continentem, quæ Prophetiæ ęnigmate occultabatur per præ
sentiam, is qui per ipsum ostendit aspectum, eum qui prędicebatur, eam quæ pro
cul in apertum veniebat significando præsentiam, re vera soluit finem eloquiorũ
carnis dispensationis, detecta notione symbolorum. Et quæ à Romanis fiunt in te
B stamentis, locum obtinuerunt, nempe libræ illæ, & asses propter iustitiam: fru-
ctuumque perceptiones, & aurium cõtrectationem. Illa quidem, vt iuste quidem καρπισμοί.
fiant: hæc autem, ad honoris diuisionem. Tertium verò, vt qui incidisset, cum ei
onus imponeretur, stans audiret, & teneret locum intercessoris. Sed, vt videtur,
nimio quodam demonstrandi studio, plus quàm par sit sum progressus. Me enim
vita deficiet adducentem eorum multitudinem qui symbolicè philosophantur.
Memoriæ ergo causa, & breuitatis, & quòd se extendant ad veritatem, tales sunt
scripturæ barbaricæ philosophiæ. Eorum enim qui sæpe ad eas accedunt, & dede-
runt sui experientiam, & in fide, & in vita vniuersa, solum esse volunt eam quę
verè est Philosophiam, & veram Theologiam. Iam verò nos quoque volunt opus
C habere aliquo interprete & duce. Sic enim fore vt maius in eam studium confera-
tur, & minimè decipiantur cũ accipiant ab iis qui norunt, & prosint iis qui se sunt
digni, existimarunt. Et alioqui omnia quę ostenduntur per aliquod velamẽtum,
maiorem & præclariorem ostendunt veritatem, sicut res quæ in aqua pellucent, & ὥραι.
formæ quæ per tegumenta concedunt aliquam sui euidentiam. Arguunt enim splẽ
dores, præter id quòd quæ sunt manifesta, vno modo intelligantur. Cum ergo li-
ceat pluribus modis accipere, sicut certè accipimus in iis quæ dicta sunt cum occul
tatione, ea cum ita se habeant, fallitur quidem indoctus & imperitus: comprehen
dit autem qui est cognitione præditus. Iam ergo nec quibuslibet volunt omnia
exponi temere. nec communicari bona sapientiæ, iis qui ne in somnis quidem sunt
D anima expurgati: Neque enim fas est quibuslibet obuiis ea expetere quæ pa-
rata fuere cum tot certaminibus: Neque prophanis verbi narrare mysteria.
Aiunt certè Hipparchum Pythagoreum accusatum quòd apertè scripsisset decre
ta Pythagoræ, expulsum fuisse è schola, & propter ipsum, tanquam propter mor
tuum, factam esse columnam. Quocirca etiam in barbara philosophia vocant
mortuos, eos qui exciderunt à dogmatibus, & mentem subiecerunt animæ pertur
bationibus. QVAE est enim participatio iustitiæ & iniustitiæ, vt ait diuinus Apo
stolus, aut quæ societas luci cum tenebris? Quę autem est conuentio Christo 2.Cor.6.
cum Belial, aut quæ pars est fideli cum infideli? Olympiorum enim & mortuo-
rum sunt separati honores. Quocirca egredimini è medio ipsorum, & separe-
E mini, dicit Dominus, & immundum ne tangatis, & ego suscipiam vos, & ero vo-
bis in Patrem: & vos eritis mihi in filios & filias. Non soli autem Epicurei & Pla-
to multa occultabant: sed etiam Epicurei dicunt quædam esse apud se arcana, &
non permittere omnibus vt ea scripta legant. Quinetiam Stoici dicunt à Zenone
primo quædam fuisse conscripta, quę nõ facile permittunt legere Discipulis, quo-
rum nõ prius fuerit factum ab ipsis periculom an germanè & syncerè philosophen
tur. Aristotelei quoque dicunt, ex suis scriptis alia quidem esse ἐσωτερικὰ id est, in-
terna: alia verò communia & ἐξωτερικὰ hoc est, externa. Quinetiam ii qui fece-
re mysteria, cum essent Philosophi, sua dogmata obscurauerunt fabulis, vt non
essent manifesta omnibus. Deinde illi quidem humanas celantes opiniones, ar-
F cebant indoctos ne ad eas adirent: eorum autem quæ verè sunt sanctam & bea-
tam contemplationem, non multo magis celári cõferebat? Sed neque ea quæ sunt
barbarę philosophię, neque fabulæ Pythagoricæ, neque quę apud Platonem in Rẽ.
publica ab Armenio, & in Gorgia ab Aeaco & Rhadamantho, & in Phædone fa-

bula, Tartari, & in Protagora Promethei & Epimethei, & præterea fabula belli A
gesti inter Atlantinos & Athenienses in Atlantico, non sunt in omnibus nomini-
bus exponendæ allegoricè: sed quæcunque vniuersam ac generalem significant sen
tentiam. Atque hæc certe inuenerimus significari per symbola sub velo allegoriæ.
Quinetiam cum Pythagora consuetudo, & quæ cum familiaribus erat duplex con
iunctio, vocans quosdam ἀκουσματικούς id est, Auscultatores, quosdam verò Ma-
thematicos, qui syncerè ac germane attingebant philosophiam, significabat aliud
quidem dictum fuisse, aliud verò fuisse à multis occultatum. Fortassis autem illud
quoq. duplex orationis genus Peripateticorum, nempe & quod opinabile & quod
δόξα. ἐπιστημονικόν, id est, scientiam constituens vocatur, nõmultum abest quin diuidat opi
ἀλήθεια. nionem ac famam à vera gloria, quæ dicitur ἀλήθεια, & à veritate. B

Mortale à seclo flores decerpere honorum.
Te minime subiget, pia possis quo mage fari.

Musæ certè Ionicæ dicunt dilucide vulgus quidem hominũ, & eos ex populis qui
sibi videntur sapientes, sequi poetas, & vti legibus vt qui sciant multos esse ma-
los: eos autem qui sunt optimi, gloriam persequi. Eligunt enim, inquit, Optimi
omnium contraria, perennem gloriam mortalium. Multi autem se explent & exa
turant, tanquam pecora, ventre & pudendis, & rebus ex iis quæ sunt in nobis tur
pissimis, metientes beatitudinem. Magnus quoque ille Parmenides Eleates, in-
troducit duarum viarum doctrinam, sic scribens. C

Vna quidem ueri est, bene quam cor credere constans
Possit, opinio sed nimium leuis altera uulgi,
Cui non certa fides, nec inest persuasio uera.

Eph. 3. Meritò ergo dicit diuinus Apostolus. Per reuelationem, notum mihi factum est sa
cramentum, sicut prius scripsi paucis, prout potestis legentes intelligere pruden-
tiam meam in mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitum filiis
hominum, sicut nũc reuelatũ est sanctis eius Apostolis & Prophetis. Est enim ali
Coloss. 1. qua quoque perfectorum doctrina, de qua dicit scribens ad Colossenses. Non ces
samus pro vobis orare & petere, vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni D
sapientia & intellectu spirituali, vt ambuletis dignè Deo, per omnia placentes, in
omni opere bono fructificantes & crescentes in cognitione Dei, omni virtute cõ-
firmati, secundum potentiam gloriæ eius. Et rursus. Secundum dispensationem
Dei quæ data est mihi, inquit, in vobis, vt impleam verbum Dei, mysterium quod
fuit absconditum à seculis & à generationibus, quod nunc manifestatum est san-
ctis eius, quibus voluit Deus notum facere, quæ sint diuitiæ gloriæ mysterii huius
in gentibus. Quocirca alia quidem sunt mysteria quæ fuerunt abscons à vsque ad
Apostolos, & tradita sunt ab ipsis, vt à Domino acceperunt, abscõsa autem in vete
ri testamento, quæ nunc manifestata sunt sanctis. Aliud verò est quod est diuitiæ
gloriæ mysterii, quod est in gentibus, quod est fides & spes in Christum, quem ali E
bi dixit fundamentum. Et rursus veluti cupiens manifestare cognitionem, sic scri-
Ibidem. 1. bit. ADMONENTES omnem hominem in omni sapientia, vt exhibeamus omnẽ
hominem perfectum in Christo. Non omnem hominem absolutè, quoniam nul-
lus esset infidelis, sed nec omnem qui credit, perfectum in Christo, sed omnem di
cit hominem perinde ac si diceret. Totum hominem, vtpote sanctificatum corpo
re & anima. Quòd enim non sit omnium cognitio, subiungit aperte: Constructi
in charitate, & in omnes diuitias certitudinis intelligentiæ, in agnitionem myste
Col. 4. rii Dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.
Orationi instate, vigilantes in ea cum gratiarum actione. Gratiarum autem a-
ctio, non solum fit in anima & bonis spiritalibus, sed etiam in corpore & bonis F
corporis. Adhuc quoque apertius ostendit, cognitionem non esse omnium, sub-
iungens. Orantes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium ad loquendũ
mysterium Christi, propter quod etiam vinctus sum, vt manifestem ipsum ita vt
oportet

A oportet me loqui. Iam enim erant quædam quę tradebantur Hebræis sine scriptis. Etenim cum deberetis, inquit, esse doctores, propter tempus, vt qui in testamento veteri consenueritis, rursus opus haberis vt vos doceam quæ nam sint elementa initii eloquiorum Dei, & facti estis quibus lacte sit opus, nō solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, est imperitus sermonis iustitiæ, est enim paruulus, vt cui sint primæ creditæ disciplinæ. Perfectorum autem est solidus cibus, qui propter habitum habent sensus exercitatos ad discretionem boni ac mali. Quocirca dimittentes initii Christi sermonē, ad perfectionem feramur. Quinetiam Barnabas, qui ipse quoque prędicauit verbum vna cū Apostolo, Simplicius, inquit, vobis
B scribo, vt intelligatis. Deinde paulo inferius, iam adducens manifestius vestigium traditionis quæ est ex cognitione, dicit. Quid ei, dicit alius Propheta Moses? Ecce hæc dicit Dominus Deus. Intrate in terram bonam, quam iurauit Dominus Deus. Deus Abrahæ, & Isaac, & Iacob, & possidete eam terram fluentem lacte & melle. Quid dicat cognitio, discite. Sperate, inquit, in eum qui in carne est vobis manifestandus Iesus Christus. Homo enim est terra patiens. Ex facie enim terræ fuit Adæ formatio. Quid ergo dicit in terram bonam fluentem lacte & melle? Benedictus Dominus noster O fratres, qui sapientiam & intelligentiam posuit in nobis occultorum suorum. Dicit enim Propheta parabolam Domini quis intelliget, nisi sapiens, & sciens, & diligens Dominum suum? Paucorum est hæc capere. Non enim
C inuidens, inquit, præcepit Dominus in aliquo Euangelio. Mysterium meum mihi, & filiis domus meæ, in tuto & extra solitudinem statuens electionem, vt cum ea acceperit quæ sunt coniuncta & conuenientia iis quæ elegerit, sit zelo superior. Qui enim non habet boni cognitionem, est malus, quoniam vnus est bonus, pater, patrem autem ignorare est mors, vt nosse, vita ęterna, per participationem potestatis in quam non cadit interitus. Et non interire quidem, est esse participem diuinitatis. Interitum autem affert recessus à Dei cognitione. Rursus Propheta. Et dabo tibi thesauros absconditos, obscuros, inuisibiles, vt cognoscant quòd ego Dominus Deus. His conuenienter Dauid quoque psallit. Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Diem diei eructat verbum,
D vt apertè scriptum est, & nox nocti annuntiat scientiam quæ est abdita mysticè. Et non sunt loquelæ neque sermones quorum non audiantur voces eorum. Deo qui dixit, faciet quis clanculum, & non videbo ipsum. Propterea disciplina dicta est illuminatio, vt quæ manifestauerit ea quæ erant occulta, cum magister solum aperuit arcę operculum, contra quam Poëtæ dicunt Iouem bonorum quidem dolium obturasse, malorum autem aperuisse. SCIO quod veniens ad vos, inquit Apostolus, veniam in plenitudine benedictionis Christi. Spiritale donum, & traditionem quæ est ex cognitione, eis præsentibus præsens cupit impertire. Neque enim ea poterant significari per epistolam. Plenitudinem Christi vocans per reuelationem mysterii quod æternis temporibus fuerat tacitum, nunc autem fuit ma-
E nifestatum per scripturas Propheticas, secundum mandatum æterni Dei, ad obedientiam fidei in omnes gentes cogniti, hoc est, in eos qui ex gentibus eum esse credebant. Paucis autem ex his ostenditur quænam sunt ea quæ sunt in mysterio. Meritò ergo Plato quoque de Deo tractans in epistolis. Dicendum est, inquit, tibi per ænigmata, vt si tabulæ vel in mari vel in terra aliquid acciderit, qui legit non intelligat. Deus enim vniuersorum, qui omnem vocem, omnem cogitationem, & omnem superat notionem ac intelligentiam, nunquam mādari possit literis, cum sit potestate sua eiusmodi vt verbis non possit exprimi, quod ipsum quoque Plato significauit, dicens. Hæc ergo considerans, caue ne te aliquando pœniteat eorum quæ nunc indignè exciderunt. Maxima autem cautio est non scribere, sed discere.
F Non potest enim, non potest fieri, vt quæ scripta sunt non excidant. His germana dicit sanctus quoque Apostolus Paulus, Propheticam & verè antiquam cōseruans occultationem, à qua quæ Græcis fuerunt pulchra profluxere dogmata. Sapientiā autem loquimur inter perfectos, sapientiam autem non huius seculi, neque prin-

Marginal notes: Heb.5. — Heb.6. — Esa.45. — Psal.50. — Psal.18. — Num.24. — Rom.15. — 1.Cor.2

1.Cor.3. cipum huius seculi qui destruuntur: sed loquitur Dei sapientiam in mysterio ab- A
sconditam. Deinde paulo inferius cautionem ne sermones in vulgus exeant, do-
cet hoc modo. Et ego fratres, non potui loqui vobis tanquam spiritalibus, sed tan
quam carnalibus. Tanquam infantibus in Christo lac vobis potum dedi, non cibũ,
nondum.n. poteratis, sed neq. nunc potestis, adhuc enim carnales estis. Si ergo lac
quidem est infantium: cibus autem, perfectorum nutrimentum, dictus est ab Apo.
stolis, lac quidem intelligetur catechesis, veluti primum nutrimentum animæ. Ci
bus autem, suspiciens contemplatio, quæ sunt ipsæ carnes & sanguis verbi: hoc est
comprehensio diuinæ potentiæ & essentiæ. Gustate & videte, inquit, quod Chri-
stus est Dominus. Sic enim seipsum impertit iis qui sunt talis cibi spiritalius parti-
cipes quãdo anima ipsa seipsam nutrit ex sententia Platonis. Cibus enim & potus B
verbi diuini est cognitio diuinæ essentiæ. Quamobrem Plato quoque dicit in secũ
do de Republica, cum sacrificauerimus, non porcum, sed magnum aliquod & du
1.Cor.5. bium sacrificium, ita demum oportere de Deo quærere. Apostolus autem, Et pa-
scha, inquit, nostrum immolatus est Christus, re vera dubium & inexplicabile sa
crificium, filius Dei qui pro nobis sanctificatur. Sacrificium autem Deo acceptum,
est, corporis & eius affectionum ac vitiorum separatio. Is est verus re vera Dei cul
tus. Num autem propterea meritò dicta est à Socrate philosophia mortis medita-
tio. Qui enim neque visum adducit in cogitando, neque aliquem trahit ex aliis
sensibus, sed ipsa pura mente se rebus applicat, is veram persequitur philosophiam. C
Hoc sibi vult etiam Pythagoræ quinque annorum silentium, quod præcepit disci
pulis, vt scilicet auersi à rebus sensilibus, nuda mente Deum contẽplarentur. Hæc
ergo à Mose accepta sunt philosophati Græcorum præstantissimi. Præcipit enim
vt holocausta cum ea excoriauerint, membratim diuidant, quoniam cognoscen-
tem animàm cum nuda fuerit à pelle materiali, absque nugis corporis & omnibus
vitiis, quæ sibi vendicant inanes & falsæ opiniones, carnalibus exutam cupiditati-
bus, luci consecrari necesse est. Plurimi autem homines, idquod est mortale tan-
quam cochleæ, induentes, & circa suas ipsarum libidines & intemperantias, non
secus ac Istrices, instar globi circumacti, de beato Deo, & in quem non cadit inte-
ritus, talia qualia de se opinantur. Nõ animaduertunt autem etsi sint nobis propin D
qui, Deum dedisse nobis innumerabilia quorum ipse non est particeps, generatio-
nem quidem, cum ipse sit ingenitus, nutrimentum autem, cum ipse eo non egeat,
& augmentum, cum sit in æqualitate: senectutis & mortis potestatem, cum ipse sit
senii & mortis expers. Quocirca & manus, & pedes, & os, & oculos, & ingres-
sus, & egressus, & iras & minas, nemo aliquo modo existimet dici Dei affectio-
nes apud Hebræos. Sanctius est autem & magis pium, quædam ex his nomini-
bus dici allegoricè, quæ quidem procedente tempore suo loco aperiemus. Ex
omnibus medicamentis est maximè salutaris sapientia. Callimachus scribit in
Epigrammatibus. Alius autem ex alio sapiens. Et olim & nunc, inquit Bacchylides
in Pæanibus. Neque enim obscurorum versuum fores facile est inuenire. Pulchre E
itaque Isocrates in Panathenaico, cum prius posuisset. Quosnam ergo voco sapien
tes, subiungit. Primum quidem, eos qui rectè vtuntur iis rebus quæ quotidie acci-
dunt, & quorum est eiusmodi opinio vt temporum opportunitates facile assequa
tur, & magna ex parte coniectet id quod est vtile. Deinde eos qui honestè & iustè
semper versantur cum eis quorum vtuntur consuetudine, & quæ ab aliis quidem
afferuntur molestias & indignitates toleranter & facile ferunt, seipsos autẽ quàm
fieri potest minimè graues, & quàm moderatissimos exhibent iis qui ois vtuntur.
Præterea autem eos qui voluptatibus quidem imperant & sunt eis superiores, nõ
vincuntur autem à rebus aduersis, sed in eis se strenue gerunt, & pro dignitate na
turæ cuius sunt participes. Quartum, quod quidem est maximum, eos quos non F
corrumpunt res secundæ, nec ab eis ad immoderationem traducuntur & insolen-
tiam, sed permanent in ordine eorum qui sunt modesti & rectè sapiunt. Deinde
colophonem addit orationi. Eos autem qui non solum ad vnum ex his, sed ad hæc
omnia

A omnia habent animæ habitum bene compositum, eos dico esse & prudentes & per
fectos viros, & omnes habere virtutes. Vides quomodo vitam quæ ex cognitione
agitur, Græci quoque, etsi nesciant quomodo scire oporteat, diuinis laudibus ce-
lebrent, quænam sit autem cognitio ne in somnis quidam norunt. Si ergo inter nos
conuenit cognitionem esse cibum rationalem, re vera sunt beati qui couenienter
diuinæ scripturæ esuriunt & sitiunt veritatem, quoniam implebuntur alimento
æterno. Valde autem admirabiliter qui est in scena Philosophus Euripides, inue-
nitur iis quæ dicta sunt consentire per hæc, patrem & filium simul nescio quomo-
do tacitè significans. TIBI omnium Regi libamen & molam offerens, Iupiter,
B siue mauis Dis vocari. Tu autem mihi sacrificium dubium omnis fructuum obla-
tionis accipe, plenum, profusum. Perfecta enim & omni ex parte absoluta oblatio,
dubiumque, & qood exitum inuenire non potest, pro nobis Christus est sacrificiū.
Et quòd Seruatorem ipsum nesciens dicat, planum faciet, subiungens. Tu enim &
in cœlestibus sceptrum Iouis tractans, terrestrium autem ô Dis es imperii parti-
ceps. Deinde dicit apertè. Mitte quidem lucem, animę virorum scire volentium
certamina vnde non germinauerint: quænam radix malorum: & quemnam ex bea
tis cum exposuerint, inueniri possit quies laborū. Nō abs re ergo in mysteriis quo-
que quæ fiunt apud Græcos, primum locum tenent expiationes & lustrationes si-
cut etiam apud Barbaros lauacrum. Post hæc autem sunt parua mysteria, quæ ha-
C bent aliquod fundamētum doctrinæ & præparationis futurorum. In magnis autē
de vniuersis non restat amplius discere: sed contemplari & mente comprehendere
& naturam & res ipsas. Accepérimus autem expiandi quidem & expurgandi mo-
dum, confessione, contemplandi aotem resolutione, procedentes ad primam intel-
ligentiam per resolutionem, ex iis quæ sunt ei subiecta ducentes initium, auferen
tes quidem à corpore qualitates naturales, circumcidentes autem eam quæ est in
profundum dimēsionem, deinde eam quæ est in latitudinem, & post hęc, eam quæ
est in longitudinem. Quod enim restat signum, est vnitas, quæ, vt ita dicam, habet
posituram. Si ergo ablatis omnibus quæ adsunt corporibus, & iis quę dicuntur in-
corporea, nos ipsos proiecerimus ad Christi magnitudinē: & deinde invastitatem
D immensitatemque sanctitate processerimus, ad intelligentiā omnipotentis vtcun-
que processerimus, non quod est, sed quod non est cognoscentes. Figura autem &
motus vel status, vel sedes, vel locus, vel dextera, vel sinistra, de patre vniuersorū
ne sunt quidem cogitanda. Atqui hæc quoque scripta sunt. Sed quid velit signifi-
care vnumquodque eorum, ostendetur suo loco. Non est ergo prima causa in loco,
sed supra locum & tempus & nomen & intelligentiam. Propterea Moses quoque
dicit. Ostende mihi teipsum euidentissime, tacitè innuens Deum non posse doce- Exo.33.
ri, nec verbis exprimi ab hominibus, sed sola ea quæ ab ipso proficiscitur posse pote
state cognosci. Inquisitio enim est informis, & quæ non cadit sub aspectum, gratia
autem cognitionis est ab ipso per filium. Apertissime autem Solomon nobis fe-
E ret testimonium, dicens hoc modo: Prudentia hominis non est in me. Deus au-
tem dat mihi sapientiam, scio autem sancta. Iam vero diuinam prouidentiam al-
legorice Moses nominauit lignum vitę quod plantatum fuit in paradiso. Qui qui-
dem paradisus potest etiam esse mundus, in quo orta sunt omnia quæ processere Prouerb.30.
ex creatione. In eo & verbum floruit & fructum tulit caro factum, & eos qui eius
benignitatem gustarant viuificauit, quoniam nec absque ligno nobis venit in co-
gnitionem. Suspēsa enim est vita nostra ad fidem nostram. Porro autem Solomon
quoque rursus dicit. Arbor est immortalitatis iis qui ipsam apprehendunt. Et ideo Sap.15. Eccl.15.
dicit. Ecce do ante faciem tuam vitam & mortem, diligere Dominum Deum, Deut.30
& ambulare in viis eius, & audire vocem eius, & credere vitæ. Sin autem transgres
F gressi fueritis iustificationes & iudicia quæ dedi vobis, perditione perdemini. Hoc
enim est vita & longitudo dierum tuorum, diligere Dominum Deum tuū. Rursus
Abraham cum venisset in locum quem dixit ei Deus tertio die, suspiciens videt lo- Gen.22.
cum eminus. Nam primus quidem dies est qui fit per aspectum rerum pulchrarum

& honestarum. Secundus est optimæ animæ desiderium. Tertio verò mens perspi A
cit spiritalia, apertis oculis à Magistro qui die tertio resurrexit. Fuerint autem tres quoque dies mysterium signaculi, per quod, is qui verè est Deus, creditur. Eminus ergo consequenter videt locum, est enim Dei regio captu difficilis, quem appellauit Plato χώραν ἰδεῶν hoc est, idearum regionem seu campum ac receptaculum, cum à Mose eum accepisset esse locum, vt qui omnia & vniuersa contineat. Meritò autem eminus videtur ab Abraham, propterea quòd sit in generatione, & per Angelum continenter ac proximè mysteriis initiatur. Hinc Apostolus. VIDEMVS
1.Cor.13. nunc, inquit, tanquam per speculum: tunc autem facie ad faciem, per solas illas puras & incorporeas mentis applicationes. Fieri autem potest vt quis in differēdo de Deo diuinet, si aggrediatur absque omnibus sensibus, contendere ad id quod est B
vnumquodque, & ab iis quæ sunt non prius discedere quàm transcendens ea quæ id supereminent, id quod est bonum, ipsa apprehenderit intelligentia, versans in ipso fine eius quod potest apprehendi intelligentia, ex Platonis sententia. Rursus Moses non permittens aras & delubra multis in locis construi, vno Dei templo extructo, & vnigenitum esse mundum, vt ait Basilides, & vnum, vt non amplius videtur Basilidi, Deum annuntiauit, & quoniam eum qui comprehendi non potest loco non comprehendit Moses qui est præditus cognitione, in templo nullum posuit colendum simulachrum, Deum sub aspectum non cadere, & circumscribi non posse significans, ad Dei autem notitiam Hebræos vtcunque adducens, per hono- C
rem eius quod est in templo nominis. Quinetiam verbum prohibens & fanorum constructiones, & omnia sacrificia, omnipotentem non esse in aliquo tacitè significat, per ea quæ dicit. QVAM domum ædificabitis mihi, inquit Dominus? Cœlum
Esa.66. mihi est sedes, & quæ deinceps consequuntur. Et de sacrificiis similiter. SANGVI-
Psal.49 NEM taurorum, & adipem agnorum nolo, & quæ post hęc per Prophetā prohibet spiritus Domini. Pulcherrimè igitur his quoque Euripides adstipulatur, scribens.

Constructa ab Architectis quæ queat domus,
Corpus Dei plexu cohibere mœnium? Et de sacrificiis similiter.
Namque indiget Deus, Deus si rectè sit.

Poëtarum sunt hæc verba infelicia. Deus enim non fecit mundum, quòd ei opus D
esset, & honores scilicet ab hominibus, & ab aliis Diis & Dæmonibus, inquit Plato, perciperet, veluti quoddam vectigal accipiens à generatione, à nobis quidem fumos, à Diis autem & dæmonibus propria eorum munera ac ministeria. Appositissimè ergo & efficacissimè ad docendum Paulus in Actis Apostolorum.
Act.17. DEVS, inquit, qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, is cum sit Dominus cœli & terræ, nōn in manu factis templis habitat, neque ab humanis manibus colitur aliquo indigens, cum ipse det omnibus spiritum & vitam & omnia. Dicit autem Zeno quoque auctor sectę Stoicę, in libro de Republica, neque oportere templa facere, nec imagines. Nihil enim quod sit compositum, esse diis dignum. Nec veritus est hęc his verbis scribere. Neq. opus erit fana ędificare. Fanum enim quod E
non sit magni pretii & sanctum nihil est existimandum. Nullum autem magni pretii & sanctum est ędificatorum opus & illiberalium opificum. Meritò ergo Plato quoque sciens mundum esse Dei templum, ciuibus ostendit vnum locum ciuitatis, vbi eis essent reponenda simulachra. Priuatim autem prohibuit vt nemo haberet Deorum imagines. Nemo ergo alius inquit, Diis sacra consecret. Nam aurum quidem & argentum & in aliis ciuitatibus priuatim, & in sacris, res est inuidiosa. Ebur autem corporis quod amisit animam, est nefarium donarium. Ferrum autem & ęs sunt instrumenta bellorum. Ex ligno autem, quod ex vno est ligno compactum quodcunque voluerit offerat. Similiter etiam ex lapide quoque ad sacra communia. Meritò ergo in magna epistola. Verbis enim, inquit, nequaquā F
potest explicari vt alię disciplinę. Sed cum in re ipsa diuturnus fuerit vsus & longa vitę consuetudo, repente tanquam ex igne qui exiliit lux accensa in anima, ipsa seipsam iam alit. An non hæc sunt similia iis quæ dicta sunt à Propheta Sophonia?

ET

A ET ASSVMPSIT me spiritus, & sustulit in quintum cœlum; & contemplabar Angelos qui Domini vocabantur, & diadema eorum impositum in sancto spiritu, & erat sedes vniuscuiusque eorum septuplo maior luce Solis orientis, habitantes in templis salutis, & laudantes Deum ineffabilem, altissimum. Patrem enim effectorem huius vniuersi & inuenire est difficile, & cum inueneris, vt apud omnes eloquaris, nequit fieri. Verbis enim minimè explicari potest, vt aliæ disciplinæ, veri amicus dicit Plato. Pulchrè enim audierat quòd sapientissimus Moses montem adscendens per sanctam contemplationem, ad fastigium eorum quæ percipiuntur intelligentia, necessario discernens prohibet ne totus populus secum ascendat. Et
B quando dicit scriptura. INGRESSVS est autem Moses in caliginem vbi erat Deus, hoc significat iis qui possunt intelligere, Deū nec esse aspectabilem, nec verbis posse enuntiari. Caligo autem re vera, nempe multorum incredulitas & ignoratio, obiicitur splendori veritatis. Et rursus Orpheus Theologus cum ex eo adiutus dixisset.

Vnus perfectus per se, ex uno omnia facta,
Ant, *Nata*. nam sic quoque scribitur, subiungit. *Nullus & ipsum*
Mortalis cernit, uerum omnes aspicit ipse. Apertius autem subiungit.
Non uideo hunc, solidus positus nam nymbus in orbem est.
Namque pupillæ oculis hominum mortalibus in unt
C *Parua & mortales, iis insunt nam caro & ossa.*

Iis quæ dicta suut feret testimonium Apostolus, dicens. Noui hominem in Christo raptum vsque ad tertium cœlum, & illinc in paradisum, qui audiuit verba arcana quæ non licet homini loqui, sic tacitè significans, Deum verbis non posse explicari, non lege & metu alicuius præcepti, illud non licet, adiiciens: sed sancta potestate Deum verbis enuntiari non posse significans. Siquidem super tertium cœlum loqui incipit, vt fas est iis qui illic sunt electas animas initiare sacris. Scio autem apud Platonem (multa enim exempla quę sunt ex barbara philosophia, nunc mihi suggerit scriptura, conuenienter primis promissis, tempus expectans) multos cœ- 1.Cor.12
D los intelligi. Cum certè dubitasset in Timęo, an oporteat plures mundos, an hunc vnum existimare, indifferenter vtitur nominibus, citra vllum discrimen nominis, mundum & cœlum appellans. Dictio autem sic habet. Vtrum ergo rectè diximus vnum cœlum an multos & infinitos. Rectius fuerit vnum dicere, siquidem effectus est ad exemplar. Quinetiam in epistola Romanorum ad Corinthios scriptum est. Oceanus infinitus, & qui sunt post ipsum mundi. His ergo consequenter exclamat diuinus Apostolus. O altitudo diuitiarum & sapientiæ & cognitionis Dei. Rom. 11.
Nunquid ergo hoc erat quod tacite significabat Propheta, iubens subcinericios, qui ἐγκρύφιαι id est oculti dicuntur, facere azymos, significans verè sacrū de ingenito & potestatibus eius verbum mysticum oportere celari. Hæc confirmans in episto- 1.Cor. 2.
E la ad Corinthios apertè dixit Apostolus. SAPIENTIAM autem loquimur inter perfectos. Sapientiam autem non huius seculi, neque principum huius mundi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam. Et rursus alibi dicit. Ad agnitionem mysterii Dei in Christo, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hæc obsignat ipse Seruator noster sic dicens. Vobis datnm est nosse mysterium regni cœlorum. Et rursus Euangelium dicit Seruatorem nostrum dixisse Apostolis sermonem in mysterio. Dicit enim de eo prophetia. Aperiet in parabolis os suum, & eructabit quæ sunt abscondita à constitutione mundi. Iam verò per parabolam quoque de fermento significat Dominus occultationē. Dicit enim. Simile est regnum cœlorum fermento, quod cum accepisset mulier, ab- Col. 2. Math. 13. Psal. 77. Matth. 13.
F scondit in farinæ satis tribus, donec totum fuit fermentatum. Aut enim tripertita per obedientiam salua fit anima per spiritalem potestatem in, ea absconsam per fidem, aut quòd vis verbi quæ data est nobis, cum sit & valida & compendiosa, quemlibet qui eam exceperit, & intra se possederit, occultè & latenter ad se trahit, &

PP

omnem eius coactam multitudinem colligit ad vnitatem. Hæc ergo à Solone sa A
pientissimè scripta sunt de Deo.

γνωμοσύνης μέτρον mensuram cognitionis.

Mensura haud facile est obscuram mente uidere,
Extrema ex rebus quæ omnia sola tenet.

De Deo enim dicit Poëta Agrigentinus.

Illum non oculis nostris apprendere fas est,
Aut manibus, uia quæ re uera est maxima, mentes
Vt credant hominum quæ mox deducere possit.

Ioan. 1.

Et Ioannes Apostolus, Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus Deus qui est in si-
nu patris, ille exposuit. Cum autem inaspectabilem & ineffabilem Dei sinum no- B
minasset, hinc quidam eum profundum vocauerunt, vt qui omnia comprebende-
rit & veluti sinu complexus sit, nec possit quis eum assequi, & sit infinitus. Est qui
dem certè hæc de Deo oratio tractatu difficillima. Quoniam enim cuiusuis rei prin
cipium est inuentu longè difficillimum: est certè omnino primum & antiquissimũ
principium difficillimum ad demonstrandum, quod quidem est etiam aliis omni-
bus causa vt fiant & facta sint. Quemadmodum enim dici potuerit, quod neque
est genus, neque differentia, neque species, neque indiuiduum, neque numerus:
Sed neque accidens aliquod, neque cui aliquid accidit? Neque verò eum totum re
ctè dixerit quispiam. In magnitudine enim totum ponitur, & est pater vniuerso-
rum. Sed neque dicendum est esse aliquas eius partes. In vnum enim non cadit diui
sio, & ideo est etiam infinitum, non quòd eiusmodi mente cogitetur vt peruadi C
non possit, sed quatenus nullam distantiam suscipit ac dimensionem & finem non
habet: & ideo est figuræ expers, & quod nominari non potest. Et si aliquando eum
nominemus, non propriè vocantes, aut vnum, aut bonum, aut mentem, aut ipsum
id quod est, aut patrem, aut Deum, aut creatorem, aut Dominum, non id dicimus
tanquam nomen eius proferentes: sed propter eius potestatem pulchris vtimur no
minibus, vt in aliis non aberrans, his inniti possit cogitatio. Non enim vnumquod
que ex his Deum significat, sed omnia simul omnipotẽtis indicant potentiam. Quæ
enim dicuntur ex iis quæ ipsis adsunt, aut ex ea quæ est inter se inuicem habitudi-
ne ac relatione. Horum autem nihil potest de Deo accipi. Sed neque scientia acci-
pitur demonstratiua, ea enim ex prioribus constat & ex notioribus. Nihil est au- D
tem ante ingenitum. Restat vtique vt diuina gratia, & solo quod ab eo proficisci-
tur verbo, id quod est ignotum intelligamus. Quomodo Paulus quoque in Acti-
bus Apostolorum Paulum dicere commemorat. Viri Athenienses, per omnia tan

Act. 17.

quam superstitiosiores vos video. Præteriens enim & contemplans quæ colitis si-
mulachra vestra, inueni etiam aram in qua inscriptum erat Ignoto Deo. Quem er
go ignorantes colitis, eum ego vobis annuntio. Quidquid ergo cadit sub nomen,
est genitum, velint an non. Siue ergo Pater ipse ad se trahit quemlibet qui pure vi
xerit, & processerit ad notionem beatæ naturæ, & in quam non cadit interitus: si-
ue liberum quod est in nobis arbitrium, veniens ad boni cognitionem, septa transi-
lit, vt dicitur in gymnasiis: non tamen absque eximia gratia erigitur & exurgit ani E
ma, & extollitur supra ea quæ supereminent, quicquid graue est deponens, & red-
dens ei quod est cognatum. Dicit autem Plato quoque in Menone virtutem esse
datam diuinitus, vt hæc eius verba ostendunt. Ex hac ergo consideratione ò Me-
non videtur nobis virtus diuina sorte accedere quibus accedit. An non tibi vide-
tur eum qui ad omnes venit cognoscendi habitum, diuinam sortem tacite signifi-
casse? Apertius autem subiungit. Sin autem nos nunc in hac tota rectè quæsiuimus
oratione, virtus nec fuerit natura, nec eiusmodi vt doceri possit. sed diuina sorte
accedere, non absque mente, iis ad quos accesserit. Ergo diuinitus data sapientia, F
quæ est virtus patris, adhortatur quidem nostrum liberum arbitrium, excipit autẽ
fidem, curamque & attentionem remuneratur electionis suprema communicatio
ne Porro autem ipsum quoque tibi adducam Platonem, apertè volentem vt creda
tur

A tur Dei filiis. Nam cum de Diis qui sub aspectum non cadunt & sunt geniti verba
fecisset in Timæo, de aliis dicere dęmonibus, & eorum ortum scire, dicit nostras
vires superare: credendum autem esse iis qui prius dixerunt, qui à Diis quidem, vt
dixerunt, genus duxere, aperte autem suos parentes cognouere. Fieri ergo non po
test vt Deorum filiis fides nõ habeatur, etiamsi absque probabilibus & necessariis
dicant demonstrationibus. Non arbitror à Græcis posse manifestius ferri testimo-
nium, Seruatorem nostrum, & eos qui vncti sunt in Prophetiam, hos quidem Dei
filios esse appellatos, Dominum autem cum sit verus & germanus filius, veros esse
testes rerum diuinarum. Et ideo adiecit oportere eis credere, cum sint inspirati di
B uinitus, etiam siquis paulo magis tragice dixerit non credere.

Nam non erat Iupiter hæc qui prædicauerat. Soph.in Antig.

Sed sciat ipsum Deum per filium prædicasse scripturas. Fide dignus autem est is
qui sua annuntiat, quoniam. Nemo, inquit Dominus, nouit patrem, nisi filius: & Matth.11
cui filius reuelauerit. Est ergo hoc credendum ex Platonis quoque sententia, etiã si
absque probabilibus & necessariis demonstrationibus, per vetus & per nouum te-
stamentum prædicetur & dicatur. Si enim non credideritis, inquit Dominus, in
peccatis vestris moriemini. Contra autem. Qui credit habet vitam æternam. Beati Ioan.8. Ioan.3.
ergo sunt omnes qui confidunt in ipso. Fiduciam autẽ habere est quid fide amplius. Psal.2.
Quando enim sciuerit quispiam magistrum nostrum esse Dei filium, concepit fi-
C duciam quod eius doctrina sit vera. Quomodo autem doctrina, ex sententia
Empedoclis, auget præcordia: ita in Dominum fiducia auget fidem. Atque eorum
quidem esse dicimus, philosophiam quidem vituperare, fidem autem insectari, &
laudare iniustitiam, & beatam vitam esse ducere quæ agitur ex cupiditate & libi-
dine. Iam verò fides, etsi est voluntaria animæ assensio, est tamen bonorum opera-
trix, & iustę fundamentum actionis. Quòd si artificiose disputet Aristoteles, face- ποιεῖν
re quidem docens poni & in bestiis & in inanimis, agere autem esse hominum tan πράττειν
tum, eos corrigat qui dicunt Deum esse factorem vniuersorum. Quod autem agi
tur, est vel bonum, inquit, vel necessarium. Iniuriam ergo facere non est bonum.
Nemo enim facit iniuriam nisi propter aliquid aliud. Ex iis autem quæ sunt neces
D saria nihil est voluntarium. Iniuriam ergo facere est voluntarium: Quare nec est
necessarium. Boni autem à malis maximè differunt institutis & electionibus & bo-
nis desideriis. Quæuis enim animæ nequitia fit cum intemperantia, & qui agit per
affectionem, per intemperantiam agit & nequitiam. Mihi itaque succurrit in sin-
gulis admirari diuinam illam vocem. AMEN amen dico vobis, qui nõ ingreditur Ioan.10.
per ostium in ouile, sed aliunde ascendens, ille est fur & latro. Qui autem ingredi
tur per ostium, est pastor ouium, ei ianitor aperit. Deinde rem prosequẽs dicit Do
minus. Ego sum ostium ouium. Oportet ergo eos qui per Christum didicerunt ve
ritatem fieri saluos, etiam si fuerint Græcam philosophati philosophiam. Nunc.n.
aperte est ostensum. Quod aliis generationibus notum non euaserat, nunc homi-
E num filiis est reuelatum. Nam Dei quidem manifestatio erat vnius omnipotentis,
apud omnes qui rectè sapiunt omnino naturalis, & æternum ex diuina prouiden-
tia beneficium apprehẽderunt plurimi, qui non planè omnem exuerunt pudorem
aduersus veritatem. Atque vt summatim quidem dicam, Xenocrates Carthaginen
sis non spem omnem abiicit quin etiam in rationis expertibus animantibus sit Dei
notitia. Democritus autem, etsi nolit, confitebitur per dogmatum consequẽtiam.
Fecit enim easdem imagines in homines incurrentes & in animantes rationis ex-
pertes, ex diuina essentia. Longe certe abest vt sit homo expers diuinæ notionis,
quem etiam scriptum est participem fuisse inspirationis in generatione, vt qui fue
rit purioris essentiæ particeps quàm alia animantia. Hinc Pythagoras dicit mentẽ
F diuina sorte venire ad homines, sicut fatentur Plato & Aristoteles. Sed nos quidẽ
dicimus spiritum sanctum inspirari ei qui credidit. Platonici autem, mentem qui-
dem, quæ est à diuina sorte effluxio, in anima inhabitantem: animam autem in cor
pore constituunt. Apertè enim dictum est per Ioël qui erat vnus ex duodecim Pro-

Iohel 2 phetis. ET erit poſt hæc, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & filii A
veſtri & filiæ veſtræ prophetabunt. Sed non vt pars Dei, eſt ſpiritus in vnoquoque
noſtrum. Sed quomodo fiat hæc diuiſio, & quidnam ſit ſpiritus ſanctus, oſtende-
tur a nobis in libris de Prophetia, & in libris de Anima. Sed ad cognoſcendas quidẽ
cognitionis profunditates bona eſt incredulitas ex ſententia Heracliti. Nõ cogno
ſci enim ſuum habet refugium ad incredulitatem. Quod autem deinceps conſequi
tur eſt tradendum: & Græcorum furtum ex barbara ſumptum philoſophia iam
eſt clarius oſtendendum. Aiunt Stoici Deum eſſe corpus & ſpiritum eſſentia, ſicut
certe etiam animam. Hęc omnia apertè inuenies in ſcripturis. Ne mihi enim in prę
ſentia earum allegorias animo cogitaueris, vt quæ ex cognitione habetur tradit
veritas, num aliquid aliud indicent, ſicut ſapientes luctatores aliud eas oſtendere B
ſignificant. Sed illi quidem dicunt Deum vniuerſam peruadere eſſentiam. Nos au-
tem eum ſolum dicimus effectorem, & verbo effectorem. Induxit autem eos quod
Sap. 7. dictum eſt in ſapiẽtiam. Tranſit autem & peruadit omnia propter puritatem, quo
niam non intellexerunt hæc dici de ſapientia quæ fuit primo à Deo creata. Ne, in-
quiunt, ſed materiam ponunt Philoſophi, & Stoici, & Pythagoras, quinetiam Ari
ſtoteles Peripateticus: non autem vnum principium. Sciant ergo eam quæ voca-
tur materiam, quæ ab ipſis dicitur expers qualitatis & figuræ, audacius quoque à
Platone dictam eſſe id quod non eſt. Num autem vel in primis myſticè cum ſciret
eſſe vnum quod verè eſt principium, in Timæo dicit his verbis. Nunc autem ſic no
ſtra ſe habeat oratio. De vniuerſorum quidem ſiue principio, ſiue principiis, ſiue C
quomodocũque de his videatur, nunc non eſt dicendum, nõ propter aliquid aliud
quàm quòd ſit difficile præſenti modo pertractationis ea quę videantur declarare.
Et alioqui dictio illa prophetica. Terra autem erat inaſpectabilis & incompoſita,
Gen. 1. præbuit eis occaſionem materialis tradendæ ſubſtantiæ. Iam verò hinc Epicuri
quidem mentem ſubiit caſus, cum hoc dictum non intellexiſſet. Vanitas vanitatũ
Eccl. 1. & omnia vanitas. Ariſtoteli autem venit in mentem vſque ad lunam deducere pro
Pſal. 35. uidentiam, ex hoc Pſalmo. Domine in cœlo miſericordia tua, & veritas tua vſque
ad nubes. Nondum enim reuelata fuerat Propheticorum myſteriorum declaratio
vſque ad aduentum Domini. Et rurſus ſupplicia poſt mortem, & pœnas quæ igne
luuntur, à barbara philoſophia, & vniuerſa muſa Poëtica, & Gręca etiam ſurri- D
puit philoſophia. Plato certè in vltimo de Republica, dicit his verbis. Hic viri agre
ſtes aſpectu ignito cum aſtitiſſent, ſermonem intelligentes, alios quidem ſeorſum
aſſumptos ducebant. Aridæum autem & alios cum colligaſſent, manuſque & pe-
des & caput deieciſſent, atque ab eis pellem detraxiſſent, extra viam non longe tra
hentes, aſpalathis lacerabant. Viri enim illi igniti ei volunt ſignificare Angelos,
Pſal. 103. quæ aſſumptos iniuſto puniunt, QVI facit, inquit, Angelos ſuos ſpiritus, & mini
ſtros ſuos ignem ardentem. His autem eſt conſequens, animam eſſe immortalem.
Quod enim punitur vel caſtigatur, cum ſit ſenſu præditum, viuit, etiam ſi dicatur
pati. Quid verò non nouit Plato & fluuios ignis & terræ altitudinem eam quæ à
barbaris gehenna vocatur, tartarum nominans Propheticè: Cocytumque & Ache E
rontem & Pyriphlegethontem, & quędam huiuſmodi, quæ ad caſtigationem di-
ſciplinamque inducunt, loca ſuppliciorum. Paruorum autem, conuenienter ſcri-
pturæ, & minimorum Angelos Deum videntes, quinetiam noſtri curationem &
viſitationem quæ ad nos venit per Angelos qui nobis præſunt, indicans, non vere-
tur ſcribere, poſtquam omnes animæ vitam elegiſſent, ita vt ſortitę erant, ordine
accedere ad Lacheſim, illam autem eum quem vnuſquiſque elegit dæmonem, cum
eo mittere vitæ cuſtodem, & vt adimpleat ea quæ elegerit. Fortaſſe autem Socra
ti quoque dæmonium tale quid ſignificabat. Iam verò genitum eſſe mundum, cum
id à Moſe accepiſſent, decreuerunt Philoſophi. Quinetiam Plato quoque dixit a- F
pertè. Vtrum fuit nullum habens ortus principium, an ortus eſt. Ortus eſt, vt qui
cœperit ab aliquo principio. Nam & cum ſit aſpectabilis, eſt tractabilis, & cum ſit
tractabilis, eſt corporeus. Et rurſus quando dixit. Atque effectorem quidem & pa
trem

A trem huius vniuersi inuenire est difficile, non solum mundum ostendit esse genitum, sed etiam ex ipso significat esse genitum, tanquam filium, patrem autem eius esse vocatum, vt qui ex solo sit genitus, & ex eo qui non esset constiterit. Genitum autem mundum ponunt etiam Stoici, & qui in barbara philosophia est frequens, diabolum principem inquam dæmonum, maleficam esse animam dicit Plato in libro de Legibus decimo, his verbis. Animam quæ ea administrat quæ vndique mouentur, cœlum etiam necesse est administrare? Dixisse. Quid verò, vnam an plures. Plures ego pro vobis respondebo. Non minus vtique quàm duas esse cisse posuerimus, nempe eam quæ est benefica, & eam quæ potest efficere contraria. Similiter B autem hæc quoque scribit in Phedro. Atque sunt quidem alia quoque mala. Sed dæmon quidem aliquis plurimis in præsentia admiscuit vel voluptatem. Quinetiã in decimo de Legibus, aperte ostendit illud Apostolicum. Nõ est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus spiritalia eorum quæ sunt in cœlis. Scribens hoc modo. Quoniam enim eis concessimus, nobis quidem esse cœlum multis bonis plenum, esse autem etiam cõtrariis, pluribus autem qui non sunt eiusmodi, est inquimus, pugna eiusmodi immortalis, & quæ magna cautione indiget. Et rursus vnum quidem mundum nouit barbara philosophia qui percipitur intelligentia, alterum verò, sensilem, illũ quidem archetypum: hunc verò imaginem eius qui exemplar dicitur, & illum quidem C attribuit vnitati, vt qui percipiatur intelligentia: hunc verò, nempe sensilem, senario. Coniugium enim apud Pythagoreos vocatur senarius, vt qui sit genitalis numerus. Et in vnitate quidem constituit cœlum non aspectabile, & terram sanctam, & lucem quæ percipitur intelligentia. IN principio enim, inquit, fecit Deus cœlum & terram. Terra autem erat inuisibilis. Deinde subiungit. Et dixit Deus. Fiat lux, & facta est lux. In ortu autem mundi sensilis cœlum fabricatur solidum. Quod est autem solidum, est sensile, & terram aspectabilem, & lucem quæ videtur. An non tibi hinc videtur Plato animantium ideas relinquere in mundo qui percipitur intelligentia, & formas sensiles, & quæ intelligentia percipiuntur fabricari genera? Meritò ergo ex terra quidem corpus dicit formari Moses, quod dicit terrenum D Plato tabernaculum, animam autem ratione præditam desuper inspiratam fuisse in faciem. Hic enim dicunt esse collocatam principalem animæ facultatem, ingressum animæ in Protoplastum, per accessionem sensuum, interpretantes, & ideo factum esse hominem ad imaginem & similitudinem. Dei enim imago est verbum diuinum & regium, homo impatibilis, imago autem imaginis, mens humana. Si alio autem nomine velis assumere assimilationẽ, inueneris apud Mosem diuinam quæ nominatur consequentiam. Dicit enim. Post Dominum Deum vestrum ambulate, & eius præcepta custodite. Sunt autem, vt opinor, Dei assectatores & cultores, omnes qui sunt virtute præditi. Hinc Stoici quidem dixerunt esse finem Philosophiæ, secundum naturam viuere: Plato autem Deo assimilationem, vt ostendimus E in secundo Stromate, & Zeno Stoicus qui id accepit à Platone. Is autem Plato ex barbara id sumens Philosophia, dicit omnes bonos esse inter se amicos. Dicit enim Socrates in Phedro, non consequi ac euenire quòd malum sit malo amicum, neque vt bonum bono non amicum. Quod quidem satis quoque probauit in Lysia, quod in iniustitia & improbitate nunquam seruari potuerit amicitia. Et hospes Atheniensis similiter dicit actionem esse charam & Deo consequentem, & quæ habet vnam antiquam rationem, quando simile quidem simili, quod est moderatum, sit simile: Immoderata autem, nec immoderatis, nec moderatis sunt amica. Deus autem fuerit nobis rerum omnium mensura. Deinde rursus subiungit inferius. Qui-F uis enim bonus est bono similis. Ea autem ratione & qui est Deo similis, cuius bono est amicus, & Deo. Cum in hoc sum loco, illius quoque sum recordatus. Dicit enim in fine Timæi, oportere id quod intelligit assimilare ei quod intelligentia apprehenditur conuenienter antiquæ naturæ. Cum autem assimilauerit, habere finem vitæ optimæ, quæ à Diis proposita est homini, & in tempus præsens & in fu

Ephe. 6

turum. Illa enim eandem vim habent quam hęc. Non cessabit qui quærit donec inuenerit. Cum autem inuenerit admirabitur, admirans autem, regnabit, regnans autem requiescet. Quid verò, non illa quoque Thaletis quæ ex his sumpta sunt, in secula seculorum Deum gloria affici, & cordis cognitorem à nobis dici aperte interpretatur. Rogatus enim Thales quid sit Deus. Id, inquit, quod neq. habet principium nec finem. Cum autem rogasset alius, an Deum lateat homo aliquid agens. Et quomodo, inquit, qui ne cogitans quidem? Porrò solum esse bonum id quod est honestum nouit barbara philosophia, & virtutem sufficere ad felicitatem, cum dixit. Ecce dedi ante oculos tuos bonum & malum, vitam & mortem, elige vitam. Nam quod bonum est vitam appellat, & honestum eius electionem, malum autè, electionem contrarii. Boni autem & vitæ vnus est finis, esse pium ac religiosum. Hæc est enim vita tua & dierum longitudo, id diligere quod pertinet ad veritatē. Illa autem se habent manifestius. Seruator enim cum Deum diligere iussisset & proximum, dicit in his duobus mandatis totam legem pendere & prophetas. Hæc dogmata vulgo iactant Stoici, & ante eos in Phædro precans Socrates. O Pan & Dii alii, date mihi vt intus sim pulcher & honestus. In Theæteto autem aperte dicit. Qui enim pulchrè dicit & honestè, is pulcher est bonusque & honestus. Et in Protagora fatetur Protagoræ familiaribus se eum conuenisse qui esset pulchrior Alcibiade, siquidem est pulcherrimum id quod est sapientissimum. Dicebat enim virtutem esse animæ pulchritudinem, cōtra autem, vitium animæ turpitudinem. Atque Antipater quidem Stoicus tribus quos scripsit libris, quod ex sententia Platonis quod solum honestum est bonum, probat etiam quòd ex eius sententia sit sufficiens virtus ad beatitudinem, & complura alia adducit dogmata quæ conueniunt cum Stoicis, ab Aristobulo autem qui fuit tempore Ptolemæi Philadelphi, cuius meminit is qui composuit epitomen rerum gestarum à Machabęis, multos fuisse libros per quos probat, Philosophiam peripateticam, ex lege Mosaica, & aliis dependisse prophetis. Et hæc quidem ita se habeant. Fratres autem esse nos tanquam vnius Dei & vnius magistri, videtur vtique nos Plato quoque vocare hoc modo. Nam estis quidem omnino, qui estis in ciuitate, fratres, vt ad eos dicemus narrantes fabulas. Sed Deus dum fingeret, quicunque quidem ex vobis erant apti ad imperandum, aurum eis cōmiscuit in generatione, & ideo sunt præstantissimi & maximi pretii. Quicunque autem erant auxiliatores, argentum, ferrum autem & ęs agricolis & aliis opificibus. Vnde dicit fuisse necesse vt amplecterētur & amarent; ii quidem ea propter quæ est cognitio, illos autem ea propter quæ est gloria. Fortasse autem diuinat electam hanc naturam quæ desiderat cognitionem, nisi forte tres aliquas ponens naturas, describit tres formas reipublicę, vt quidam existimarunt, & Iudæorum quidem, argenteam. Græcorum autem, tertiam. Christianorum autem, quibus aurum regale est admixtum, nempe sanctus spiritus, & vitam Christianam ostendens, his verbis scribit in Theæteto. Dicamus verò de iis qui sunt summi & præcipui. Quid enim dixerit quispiam eos qui malè versantur in philosophia? ii autem nec viam norunt in forum, nec vbi sit prætorium aut curia, aut aliquis alius communis conuentus ciuitatis. Leges autem & scripta decreta neque vident neque audiunt. Sodalium autem studia & congressiones, & quæ cū tibicinis fiunt comessationes ne in somnis quidem eis venit in mentem exercere. Bene autem an male factum quid sit in ciuitate, aut quodnam est malum quod factum est à maioribus, magis eos latuit quàm qui maris dicuntur choes & hæc ne sciunt quidem se nescire, sed re vera iacet quidem humi eius corpus & cum populo versatur. Ipse autem, vt ait Pindarus, & terram & cœlum superuolat, astrorum motus quærens, & vniuersam naturam omni ex parte indagans. Rursus ipsi dicto Domini. Sermo vester sit ita, ita, & non non, illud est assimilandum. Sed mihi & falsum concedere, & verum de medio tollere non est fas. Et iurandi prohibitioni congruit hæc dictio quæ est in decimo de Legibus. Laus autem & iusiurandū absit de re qualibet. Et in summa Pythagoras & Socrates & Plato, dicentes se audire vocē

Dei,

Margin notes: Deut. 30 (beside "dixit. Ecce dedi..."); Matth. 22 (beside "Illa autem se habent..."); Matth. 5 (beside "Bene autem an male..."). Section letters in right margin: A, B, C, D, A, B.

A Dei, considerantes vniuersorum constructionem quæ à Deo accuratè & perfectè facta est & ab eo perpetuo continetur, audiuerunt Mosem dicentem. Dixit, & facta sunt, describente verbum Dei esse opus. Et cum constituissent in formatione hominis quæ facta est ex puluere, terrenum quidem esse corpus Philosophi sigillatim pronunciant. Homerus autem non veretur ponere loco execrationis.

Omnes in terram sed uos redeatis & undam.

Sicut Esaias dicens. Et conculcate ipsos tãquam lutum. Callimachus autem scribit dilucidè. Erat ille annus, quo aliquando volucris, & quod est in mari, & quadrupes ei loquebatur. vt lutum Promethei. Et rursus idē. Si te, inquit, finxit Prometheus,

B & non ex alio luto factus es, & Hesiodus dicit de Pandora.

Vulcanum insignem iussit mox puluere lympham
Miscere, una hominisque illi præbere loquelam. *Et mentem.*

Ignem ergo artificiosum via euntem in generationem, naturam definiunt Stoici. Ignis autem & lux allegoricè dicitur Deus, & verbum eius, à scriptura. Quid vero, non Homerus quoque describens per paraphrasim aquę à terra separationem, & manifestam aridæ detectionem, dicit de Tethide & Oceano?

Tempore nam longo cessauit inire cubile *Alter in alterius.*

Rursus Deo potentiam in omnibus tribuunt, etiam qui apud Gręcos sunt eruditissimi. Epicharmus quidem, erat autem Pythagoreus, dicens. Deum nihil effugit,

C hoc te oportet scire. Ipse nostri est inspector, nihil est autē quod non possit Deus. Vates autem Lyricus. Potest autem Deus ex nigra nocte lucem emittere intemeratam, atris autem tenebris tegere purum diei iubar. Qui solus, inquit, potest, cum est dies, noctem facere, is est Deus. Et Aratus in iis quæ inscribuntur Phænomena.

A Ioue principium, assiduis quem laudibus omnes
Concelebrant homines, fora sunt Iouis omnia plena,
Compita cum pagis, omnes & cum æquore portus.
Omnibus atque utimur Ioue nos ex partibus omnes. Deinde infert.
Nam genus illius sumus Nempe creatione *Isque & numine dexter.*

D *Dextera significat, pigrasque ad munia gentes*
Excitat, in cœlis namque ipse hæc signa locauit,
Astra & distinguens, claris annumque coronans
Stellis, queis homini certissima signa darentur
Horarum, ut stabili procedant omnia cursu.
Atque illum semper primum extremumque precantur
Salue mire Pater qui ingentia commoda præbes.

Quinetiam ante eum Homerus in clypeo quem fabricatus est Vulcanus mundi creationem scribens ex Mosis sententia.

E *Terras atque mare & cœlum fabricatus in illo est,*
Omnia resplendens & cœlum quæ astra coronant.

Qui enim & poëtarum versibus, & iis quæ soluta scripta sunt oratione, canitur Iupiter, in Deum refert cogitationem. Iam verò, vt semel dicam, Democritus scribit paucos esse sub luce homines, qui hic manus extendunt, quem nunc aërem Græci vocamus. Dicitur in fabulis omnia Iupiter, isque omnia nouit, & donat, & aufert, & est is Rex omnium. Magis autem mysticè Pindarus quidem Bœotus, vt qui esset Pythagoreus, Vnum virorum, dicens diuinitus afflatorum est genus, ex vna autem matre spiramus ambo, tradi materiam, & vnum eius opificem, quem ἀριστοτέχνην vocat, id est, pręclarum ac optimum artificem, qui etiam pro meritis pro-

F gressionem præbuit ad diuinitatem. Taceo enim Platonem. Is apertè in epistola ad Erastum & Coriscum, videtur nescio quomodo patrem & filium ostendere ex scripturis Hebraicis. Cum ita eos hortatur, iurantes, studio adhibito à musis non alie-

no,& ſtudii ſorore diſciplina,Deum ipſum omnium rerum cauſam & ducis & cau A
ſæ patrem Dominum iuretis,quem ſi recte philoſophati fueritis,intelligetis. Et
quæ eſt in Timæo concio,patrem vocat opificem,ſic dicens.Dei Deorum quorum
ego ſum pater & opifex operum.Quare quando etiam dicit. Circa omnium Regem ſunt omnia,& illius cauſa omnia,illum quoque omnium cauſam appellans,
Secundum autem circa ſecunda,& tertium circa tertia, non aliter ego exaudio,
quàm ſanctam ſignificari trinitatem.Nam tertium quidem eſſe ſanctum ſpiritum,
filium autem ſecundum,per quem facta ſunt omnia ex voluntate patris. Idem autem in decimo libro de Republica meminit.Heri Armenii,genere Pãphyli qui eſt
Zoroaſter.Ipſe quidem certe Zoroaſter hæc ſcribit.Conſcripſit Zoroaſter Armenii filius,genere Pamphylus.In bello.mortuus,cum eſſem apud inferos,à Diis didici.Hunc Zoroaſtrem,cum duodecimo die poſt mortem in rogo fuiſſet poſitus. B
Plato dicit reuixiſſe.Ac fortaſſe quidem reſurrectionem,fortaſſe autem illa tacitè
ſignificat,nempe quod per duodecim ſigna animæ viam capeſſunt ad aſſumptionẽ.
Ipſe autem ad generationem quoque dicit eundem eſſe deſcenſum.Ea ratione exiſtimandum eſt Herculis quoque fuiſſe duodecim certamina, poſt quæ,à toto mundo liberationem conſequitur anima.Admitto etiam Empedoclem,qui admodũ,
naturaliter vniuerſorum meminit inſtaurationis, quod ſcilicet aliquando futura
ſit mutatio in ignis eſſentiam.Heraclitus Epheſius eſt maniſeſtiſſimè in hac ſententia, cum vnum quidem mundum cenſuiſſet eſſe æternum, alterum verò nouiſſet C
interire,cum ſcilicet qui conſiſtit per variam & multiplicem & exornationem,vt
qui non ſit alius ab illo qui aliquo modo ſe habet. Cæterum quòd æternum quidem nouerat mundum qui ex vniuerſa eſſentia eſt æternè qualis,planum facit, ſic
dicens.Mũdum eundem vniuerſorum neque Deorum vllus fecit, nec hominum.
Sed fuit ſemper,& eſt,& erit ignis ſemper viuens, menſuras accendens, & extinguens menſuras.Quod autem eum & ortum eſſe,& in eum cadere interitum,putaret,ſignificant ea quæ ſubiunguntur.Ignis conuerſiones,primum mare. Maris
autem dimidium quidem terra,dimidium verò fulmen.Virtute enim ac poteſtate dicit,quòd ab adminiſtrante verbo & Deo,ignis,nempe omnia per aërem conuertuntur in humidum,quod eſt veluti ſemen mũdi diſpoſitionis,quod vocat ma- D
re.Ex eo autem rurſus gignitur terra & cœlum,& quæ in eis continentur. Quomodo autem rurſus in priſtinum ſtatum redeat & igneſcat,per hæc aperte oſtedit.
Mare diffunditur,& menſionem accipit eadem ratione quæ prius erat antequam
mare fieret.Similiter eadem quoque de aliis elementis. Ei cõſimilia decreta ferunt
etiam Stoicorum doctiſſimi,tractantes & de conflagratione,& mundi adminiſtratione,& de mundo qui eſt æternè qualis & de homine,& de animarum noſtrarum
permanſione.Rurſus autem Plato quoq. in ſeptimo de Republica,eum qui eſt hic
diem,nocturnum appellauit,propter mundi principes,vt ſentio, harum tenebrarum.Somnum autem & mortem,animæ deſcenſum in corpus,eo modo quo Heraclitus.Nunquid autem de Seruatore hoc prædixit ſpiritus,dicens per Dauid.Ego E

Pſal. 3. dormiui & ſoporatus ſum,excitatus ſum quoniam Dominus me ſuſcipiet.Non ſolam enim Chriſti reſurrectionem ex ſomno excitationem, ſed etiam Domini in
carnem deſcenſum,ſomnum vocat allegoricè.Iam verò idem Seruator præcipit,

Math. 25. vigilate,perinde acſi diceret.Meditemini viuere,& tentetis ſeparare animã à corpore.Diem quoque dominicum,in decimo de Republica Plato per hæc diuinat.
Poſtquã autem iis qui fuerint in prato ſeptem dies tranſierint,ſurgentes hinc oportet octauo proficiſci,& quarto die venire. Atque pratum quidem oportet audire
ſphæram inerrantem,vtpote locum mitem,placidum & benignum,piorumque &
ſanctorum locum.Septem autem dies,vnumquemque motum ſeptem errantium,
& omnem operandi artem quæ tendit ad finem quietis. Iter autem quod fit poſt F
errantes,deducit ad cœlum,hoc eſt,octauum motum & diem.Quarto autem die
dicit abire animas,ſignificans iter quod fit per quatuor elementa.Quinetiam ſeptimum diem ſacrum,non ſolum ſciunt Hebræi, verum etiam Græci, per quem vniuerſus

A uersus mundus circumagitur eorum quæ viua gignuntur,& omnium quæ producuntur à natura. Hesiodus quidem sic de eo dicit.

Prima dies sacra est,tum quarta & septima sacra. Et rursus.
Septimo erat rursus lux uel clarissima Solis. Homerus autem.
Sacra dies uerò post hæc tum septima uenit
Et septima sacra fuit. Et rursus.
Septenusque dies fuit, in quo cuncta peracta. Et rursus.
Luceque septena ex ripis Acherontis abimus.

Quinetiam Callimachus quoque Poëta scribit.

B *Omnia septenaque die perfecta fuere.* Et rursus.
Septimus inque bonis, natalis septimus illi est. Et
Septimus in primis, perfectus septimus extat. Et
Sydereo in cœlo septem perfecta fuere
Orbibus, omnia quæ apparent uoluentibus annis.

Quinetiam Solonis elegiæ septenarium numerum valde celebrant. Quid verò, an non similiter scripturæ quæ dicit, Tollamus iustum à nobis, quoniam est nobis inutilis, Plato propemodum propheticè prædicens salutarem dispensationem, sic dicit in secundo de Republica? Qui autem sic est affectus iustus, flagris cædetur, torquebitur, vincietur, ei oculi effodientur,& postremo omnia mala perpessus, suspē C detur. Et Antisthenes Socraticus vocem illam propheticam circumlocutione exprimens quę dicit. Cui me assimilauistis, dicit Dominus, ait eum nulli esse similem, Esa.40. quoniam nemo potest eum discere ex similitudine & imagine. Xenophon quoque Atheniensis similia dicit his verbis. Qui ergo omnia concutit & facit quiescere, manifestus quidem est, vt qui sit magnus & potens: quali autem sit forma præditus non apparet. Neque verò Sol qui videtur luce illustrare omnia, ipse quoque videtur permittere vt videatur. Sed si quis eum impudenter fuerit contemplatus, is priuatur oculis.

Quæ caro namque oculis cœlestem cernere possit
Verum, immortalemque Deum, cui in uertice cœli est
D *Sedes. Sed Solis radios nec cernere fixis*
Luminibus poterit quisquam mortalis ab ortu. Vt prædixit Sibylla.

Rectè ergo Xenophanes quoque Colophonius docens vnum esse Deum & incorporeum, subiungit.

Maximus in genere est diuum atque hominum Deus unus,
Qui nec corpore nec mente est mortalibus ullis Assimilis. Et rursus.
Verum uidentur progignere homines Deos.
Horumque ueste uoceque & corpore utier. Et rursus.
Si instrumenta manus bubus atque leonibus essent,
E *Pingere quis possent, hominumque operarier artes,*
Depingenda ab eis esset si forma Deorum,
Tales hi formas facerent & corpora eorum
Talia, quale sibi corpus natura dedisset.

Rursus igitur audiamus Lyricum Bacchylidem de diuina natura dicentem. Sunt hi quidem à morbis vel valde indomiti,& nulli crimini affines, hominibus nulla in re similes,& Cleanthem Stoicum, qui in quodam poëmate de Deo hæc scribit.

Sit quale nam bonum rogas, à me audies,
Quod ordinatum est, religiosumque ac pium.
Iustum, sui potens, decorum ac utile.
F *Quod est seuerum, graue, semper conducibile.*
Expers metus, doloris, & molestiæ,
Iuuans, placens, pulchrè sibi consentiens.

Clarum nec insolens, modestum & uehemens. A

Quod permanet, potest nec quis imitarier.

Idem autem tacitè reprehendens vulgi idololatriam, subiungit.

Seruilis est qui opinionem respicit,

Vt consecuturus aliquid per hanc boni.

Non est ergo de Deo sentiendum conuenienter vulgi opinioni.

Nam clanculum haud existimo

Viri scelesti amictum illum imitarier.

Atque ut hominem, suum cubile ingredier.

Ait Amphion Antiopæ. Sophocles autem directè dicit ac dilucide.

Congressus est eius cum matre Iupiter, B

Non aureus forma, aut amictus cygneis

Plumis, puellam olim uelut Pleuroniam

Ingrauidauit, sed homo uel planissimè.

Deinde verò persequens, hæc quoque subiunxit.

Sponsæ uelox adulter mox scandit gradus

Et deinde narrat apertius incontinentiam Iouis de quo narrantur hæ fabulæ.

Is nec cibum tetigit, aqua nec se abluit.

Cubile init sed corde qui esset saucius. C

Et nocte tota operam uoluptati dedit.

Atque hæc quidem dimittantur theatrorum ignorantiæ. Apertè autem dicit quidem Heraclitus. Eius quod oportet orationem homines semper minimè intelligunt, & priusquam audierint, & cum primum audierint: Lyricus autem Melanippides canens, dicit. Audi me ò pater miraculum mortalium, qui regis animam semper viuentem. Magnus autem Parmenides, vt Plato dicit in Sophista, de Deo hoc modo scribit.

Est is & ingenitus, nec in hunc unquam cadit ullus

Interitus, totusque, unigena, firmus, & ortus. Expers. Et Hesiodus.

Cunctorum quæ morte carent rex es dominusque. D

De imperio poterit nec quis contendere tecum.

Iam verò tragœdia quoque abducens à simulachris, docet in cœlum suspicere. Sophocles quidem, vt ait Hecatæus qui composuit historias, vbi agit de Abrahamo & de Aegyptiis, in scena apertè exclamat.

In ueritate est unus est unus Deus.

Cœlumque terramque spatiosam is condidit,

Ponti trucesque fluctus, uimque fluminum.

Sed corde multi aberrantes mortalium,

Nos posuimus malorum pro solatio,

Imagines Deum factas ex lapidibus, E

Ex ære uel auro, uel ex ebore typos.

Iisque immolantes, & celebrantes dies

Festos, pios, pieque agere nos credimus.

Euripides autem tragicè canens in eadem scena.

Altum, inquit, uides & infinitum hunc æthera,

Suo humido terram qui complexu tenet.

Puta Iouem hunc, eumque credito Deum.

In actu autem qui inscribitur Pirithus, hæc quoque canit tragicè. Te qui per te ortus es, qui in imbre æthereo omnium naturam implicasti, circum quem lux quidē & furua nox, variorumque colorum, & quæ discerni non potest astrorum multitudo assiduè ducit choreas. Hic enim eum qui per se est ortus, mentem dixit opificem. Quæ autem deinceps consequuntur pro mundo ponuntur, in quo est repugnantia F

gnantia

A gnantia lucis & tenebrarũ,& Euphorion & Aeschylus de Deo dicit grauissime.

Iupiter est æther,est terra Iupiter
Cœlumque & omnia Iupiter,& si quid supra.

Scio ego Platonem quoque Heraclito adstipulari qui scribit. Vnum quod est sapiens,solum dici non vult,& vult,nomen Iouis. Et rursus. Lex est & consilium vnī parere.Quod si velis illud dictũ ad sensum deducere anagogicum. Qui habet aures audiendi,audiat, id inueneris sic declarari ab Ephesio.Qui nõ intelligentes audierunt, sunt surdis similes.Quod vulgo dicitur,testatur eos abesse præsentes. Sed vnũ quoq.principium ex Græcis audire desideras? Timęus Locrus in opere de

B Natura his verbis mihi feret testimonium.Vnum principium omnium est ingenitum. Si enim esset genitum,non esset vtique amplius principium, sed illa ex quibus genitum esset principium.Ex illo enim vera profluxit opinio,nempe.Audi,inquit,Israël,Dominus Deus tuus vnus est,& ei soli seruies.

Omnibus en patet is, clarusque & apertus, inerrans.

Vt ait Sibylla. Iam verò videtur Homerus quoque dicere patrem & filium, per aptam,vt contigit,horum diuinationem.

Certè cum solus sis uim tibi si afferat Vtis,
Nec ratione queat fugier morbus Iouis ulla;
Namque Iouem ægiferum nihilum curare Cyclopes. *Suerunt.*

Et ante eum Iupiter loquens de eo quod est propositum,dixit.

Nate Iouis magni,pater & Iouis ægiferentis.

Xenocrates autem Chalcedonius,vnum quidem vocans supremum Iouem, alterum vero vltimum,relinquit patris & filii expressionem. Et quod est admirabile & pręter opinionem,videtur Homerus quoque Deum cognoscere, qui inducit Deos obnoxios humanis motibus & affectionibus,quem ne sic quidem reueretur Epicurus,sic certè dicit.

Insequeris cur me pedibus pernicibus, ipse
Mortalis Pelide immortalem, an tibi notus
Non ego sum Deus.

D Deum enim à mortali non posse capi,nec pedibus,nec manibus,nec oculis, nec denique toto corpore comprehẽdi,significauit.Cuinam assimilastis Dominum, aut cui nam similitudini ipsum assimilastis,inquit scriptura. Num faber fecit imaginem,aut aurifex fuso auro eum inaurauit?& quæ sequuntur.Et Comicus Epicharmus de verbo sic apertè dicit in Republica.Vita hominum ratiocinatione & numero valde indiget.Viuimus autem numero & ratiocinatione.Hęc enim conseruant homines.Deinde subiungit apertè.Ratio regit homines,& ritè seruat. Deinde si est homini ratiocinatio,diuina quoque præterea ratio inest homini in iis quæ ad victum pertinent & alimenta.Artes autem omnes diuina consequitur ratio, quæ ipsi semper eos edocet quidnam vtile facere oporteat.Non enim homo inuenit ar

E tem,sed eam affert Deus.Hominis autem ratio orta est ex diuina ratione. Iam vero cum spiritus clamauerit per Esaiam.Quid mihi multitudinem sacrificiorum,in quit Dominus.Plenus sum holocaustis arietum.Adipem agnorum,& sanguinem taurorum nolo,& paulopost subiungat.Lauamini,mundi estotė,auferte iniquitates ab animabus vestris,& quæ deinceps consequuntur,Menander Comicus scribit iisdem verbis.

Esa.40.

λόγος. verbũ & ratio.

Esa.1.

Sacrificium at si quis offerens, ò Pamphile,
Taurorum aut hædorum aliquam multitudinem,
Aut aliorum eiusmodi,uel quidpiam
Quod arte sit laboratum,utpote aureas
F *Purpureas uel quas confecit chlamydas,*
Eburnea aut smaragdina animalcula,
Propitium futurum sibi putat Deum,

 A

Et fallitur, nimisque is est mente leui,
Namque probus frugique oportet uir siet
Nec uirgines uitiet, adulter nec siet
Nec quid furetur is, cædem nec perpetret.
Ne acum quidem implicatum cupias Pamphile.
Namque aspicit propinquus qui est tibi Deus.

Hier.23 Deus appropinquans, inquit, ego sum, & non Deus procul. Aut quid faciet homo in occultis, & non videbo ipsum, inquit per Hieremiam. Et rursus Menander scripturam illam circumloquendo proferens. Sacrificate sacrificium iustitiæ & sperate in Domino, sic scribit. B

Neque acum charissime.
Desideres unquam alienam, nam Deo
Facta haud iniqua sed quæ iusta sunt placent.
Sinit laborantem sed augere rem suam.
Terram colentem noctuque & interdiu.
Iustus Deo autem assiduè sacrifica.
Non uestibus uitidis sed corde splendidus.
Si audieris tonitru, ne fugito, conscius
Si nil tibi sis penitus here, nam Deus
Te respicit præsens propè. C

Esa.52. Adhuc te loquente, inquit scriptura, dicam. Ecce adsum. Diphilus rursus Comicus quædam huiusmodi differit de iudicio.

Tu ne mortuos putas heus Nicerate,
Qui se omnibus repleuere uoluptatibus,
Ac si Deum latuissent, penitus esse liberos?
Iustitiæ est oculus tuetur qui omnia.
Namque in inferis duas putamus semitas,
Vnam bonorum, sed malorum esse alteram D
Viam, licet duas tellus simul tegat
Agedum furare alacriter omni tempore,
Prædare, diripe, spolia, at ne erraueris.
Iudicium est, faciet quidem quod in inferis
Qui est omnium Dominus Deus, cui nomen est
Terribile, ego quod neque nominauerim.
Mortalium si quis putat sed indies
Dum agit mali quidquam, latere illud Deos
Male is putat, falsique dein conuincitur.
In otio & quiete dum degit iustitia, E
Videte quicunque haud Deum esse creditis.
Est, est enim Deus, si quis facit sed improbè
Cum sit malus, tempus ille contemperet.
Nam tempore ille postero pœnas dabit.

Conuenit autem his quoque per hæc tragœdia.

Erit næ, erit nouum nam tempus seculi.
Quand ignis effundet refertas copias
Auratus æther, flamma quæ pasta & fuit,
Terrena cuncta, cunctaque & sublimia F
Vret furens. Et rursus subiungit paulo post.
Sed uniuersum ubi defecerit,
Totum profundum tunc peribit fluctuum.

Tellus

A *Tellus manebit & deserta, non enim*
Pennata producet folia igne torrida.
Seruabit at deinde cuncta quæ perdiderat.

His similia inuenimus etiam in Orphicis scripta hoc modo.

Nam quos celerat, iucunda ad lumina cunctos
Rursus solicitus sacro de corde remisit.

Quòd si sanctè & iustè vixerimus, beati hic quidem, sed post excessum è vita beatiores, nō qui aliquo tēpore simus felices, sed qui possimus in æuum quiescere.

Vna cum superis habitantes, mensa in eadem
Qua fortes Danai, communi & sorte fruentes.

B Ait philosophica Empedoclis Poetica. Nō erit aliquis adeo magnus, vel ex Græcorum sententia, vt superet iustitiam, neque adeò paruus, vt lateat. Idem autem Orpheus hæc quoque dicit.

At uerbum aspiciens diuinum, totus in illo
Persiste, atque tuæ præcordia corrige mentis.
Ingrediens recta & solum cosi aspice Regem Immortalem.

Et rursus de Deo, dicens, eum non cadere sub aspectum, ait eum fuisse cognitum vni soli genere Chaldæo, siue eum dicens Abraham, vel eius filium, his verbis.

Vnus præterquam, cui deriuatur origo
C *Chaldæus ex genere, is noscebat sydera cœli*
Illorumque uias, & qui moueatur in orbem
Sphæra, & tellurem circumuertatur in axe.
Spiritus & regat hanc & in aëre & æquore fuso.

Deinde illud subiungit Cœlum mihi est sedes, terra autē scabellum pedum meorum.

Ipse autem in magno constans & firmus olympo est.
Aureus huic thronus est, pedibus subiectaque terra.
Oceani ad fines illæ portenditur ingens
Dextera, montanas atque intus concutit illi
D *Ira bases, motum nec possunt ferre ualentes.*
Ipse est in cœlis, & terram amplectitur omnem.
Principium medijs extremisque ipse paratum est,
Non alter fas est te dicere, membra tremiscunt Cogito dum summum.

Et quæ deinceps sequuntur. Per hæc .n. significauit omnia illa prophetica. Si aperueris cœlum, tremor ex te apprehendet montes: & liquescent sicut à facie ignis liquescit cera, & per Esaiā Quis mēsus est celum palmo, & terrā pugillo. Rursus (quādo dixit. Esa. 40

Aetheris atque erebi ponti terræque tyrannus.
Terribili tonitru quassasque palatia cœli.
Dæmones & quem horrent, timet & quem turba Deorum,
Cui parent parcæ, quamuis nil mitiget illas.
Exitij expers Matripater, uoluuntur ab ira
Cui omnia, qui uentosque moues, atque omnia nymbis
Contegis, atque secas latum æthera fulmine. In astris
Perpetuus tuus est ordo, præcepta sequendo.
Candentique tuæ sedi per multa laborans
Adstant Angelicus populus, quis maxima cura
Mandata est hominum. Producit uer tibi flores
Purpureos ueniens. A te quoque tempus hibernum est,
Nubibus aduentans gelidis, quas diuidit unus.

Deinde subiungit, apertè Deum appellans omnipotentem.

Exitij expertem, immortalem, dicere solum
Quem possunt, quibus est innatum morte carere.

Fato', ἀνάγκῃ id est necessitate [illegible]

Maxime diuorum fato comitatus adesto,
Magnus, & expers interitus, qui es ab æthere cinctus.

Per illud quidem Matripater, nō solum significauit generationem, sed etiam dedit occasionem iis qui introducunt productionem, vt Dei quoque coniugem excogitarent. Paraphrasticè autem scripturas illas exponit Propheticas, nempe & eam quæ dicitur per Esaiam. Ego solidans tonitru, & creans spiritum, cuius manus exercitum cœli fundauerunt, & eā quæ per Mosem. Videte, videte quòd ego sum, & non est alius Deus præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & medebor, non est qui de manibus meis eripiat.

Deu. 33

Ipse malum exque malo plantat mortalibus, atque B
Erumnas tristes, deindè & lachrimabile bellum.

Ex Orphei sententia. Talia etiam Archilochus Parius. O Iupiter, tuum quidem est cœli imperium. Vides autem opera quæ populum ad cœlos dirigunt, & quæ fas est fieri. Canat rursus nobis Orpheus.

Oceani ad fines expensa est & manus illi
Vndique dextera, sub pedibus subiectaque terra est.

Hæc illinc apertè sumpta sunt, nēpe Dominus seruabit ciuitates quæ habitantur: & totum orbē terræ manu cōprehendet, tanquā nidum, Dominus qui fecit terrā in fortitudine sua, vt ait Hieremias, & erexit orbē terræ in sua sapientia. Præterea C autem Phocylides angelos vocans dæmones, alios quidem ex his esse bonos, alios verò esse malos per hæc ostendit. Nā nos quoque accepimus aliquos qui defecerunt.

Dæmonibus non una uiris natura nocendi est
Sunt etenim longè uenientia qui mala pellunt.

Rectè verò Philemon quoq; Comicus simulachrorum cultum per hæc excindit.

Fortuna non est nobis ulla usquam Dea.
Non est, sed unicuique quod euenerit,
Casuque fit, fortuna nobis dicitur.

Sophocles autem Tragicus.

Ipsis non ueniunt certe Dijs omnia sponte
Excepto Ioue, principium nam & finis in illo est.

Et Orpheus. D

Imperium unum est, unus dæmon, lumine replens
Cælum, facta in eo sunt in quo & cuncta mouentur,
Ignis aqua & tellus.

Et quæ deinceps consequuntur.

Et Pindarus Lyricus, veluti quodam bacchico furore corripitur, & aperte, dixit quid sit Deus, nempe quòd vniuersum. Cum autem dixerit. Exiguam sapientiam sperat homo habere ab homine. Deorum autem consilia mortali mente scrutari est difficile, mortali autem natus est matre, ex illo deduxit sententiam; nempe.

Esa. 40 Quis nouit mentem Domini, aut quis eius fuit consiliarius? Quinetiam Hesiodus per ea quæ scribit his consonat.

Non uates inter terrestres ullus habetur,
Qui Iouis ægiferi possit cognoscere mentem.

Meritò ergo Solon Atheniensis qui ipse quoque secutus est Hesiodum scribit.

Omnibus atque uiris mens est obscura Deorum

Rursus cum Moses prædixerit mulierem in labore & dolore esse parituram, pro-

Gen. 3. pter præuaricationem, scribit quidam poeta non ignobilis.

Nunquam noctuque diuque
A tristi ærumna cessabunt atque labore,
Horum dijque graues mittent in pectore curas.

Præterea Homerus quidem, cum dixit.

Ex auro uerum trutinas pater ipse librabat.

Deum iustum significat. Menander autem Comicus Deum bonum interpretans dicit.

Adest uiro cuilibet dæmon bonus,

Cum

A *Cum natus est statim,ut ad uitam instituat.*
Nam dæmonem malum non par est credere
Esse, ut bonam lædat uitam, Deinde subiungit.

Sed bonum in omnibus Deum,aut omnem Deum dicens esse bonum,aut quod potius dicendum est, Deum esse bonum in omnibus. Rursus Aeschylus quidem Tragicus, Dei exponens potentiam, non veretur ipsum appellare etiam altißimum, per hæc. πάντα ἀγαθὸν est anceps potest enim significa- re oēm bonum aut bonū in omnibus.

Mortalium à rebus Deum se iungito.
Neque similem unquam eum tibi esse credito.
Nescis eum quandoque ignem uideri?
B *Potentia est magna,nunc aqua est,nunc tenebræ.*
Et similis ipse fit quandoque bestijs,
Ventoque, nubique fulguri,atque pluuiæ.
Inseruiunt ei mare, altique scopuli,
Fons omnis,undaque est collecta simul.
Montes tremiscunt, terraque,& uasti maris
Ingens profundum,& montium cacumina,
Cum uiderint Domini oculos terribiles
Cuncta,potens nam gloria est altissimi.

C An non tibi videtur explicare per paraphrasim illud. A facie domini tremit terra. Psal. 113
Hic accedit quod Apollo diuinandi peritißimus, Dei gloriæ ferens testimoniom, cogitur dicere de Minerua, quando Medi bellum gerebant in Græciam, quod rogabat & Ioui supplicabat pro Attica. Sic autem habet oraculum.

Casta Iouem haud potis est summum placare Minerua,
Permultis uerbis prudenti & pectore supplex,
Igni at multa dabit uehementi templa Deorum,
Quæ sudore hic stant nunc promanantia multo,
Et concussu metu. Et quæ sequuntur.

Theatrides autem scribit in libro de natura. Vnum est autem eorū quæ sunt principium quidem vnum verò verum. Illud enim est in principio vnum & solum.

D *Sed non est alius quisquam magno sine Rege.*

Inquit Orpheus. Cui credens Comicus Diphilus sententiosissime. Eum, inquit, qui est pater omnium,solum honora perpetuo.

Qui tot bonorum inuentor est & conditor.

Merito ergo Plato quoque assuefacit optima ingenia, vt veniant ad disciplinam, quam prius diximus esse maximam,& vt videant bonū, & illa adscendant adscensione. Hoc autem,vt videtur,non fuerit testæ conuersio,sed animę circumactio à nocturno quodam die ad verum eius quod verè est reditum quem quidem dicemus esse philosophiam,& eos qui sunt eius participes,aurei generis esse iudicent,dicē-
E do. Estis quidem omnes fratres:quinam autem sint aurei generis, accuratißime & omnino iudicent. Patrem ergo & vniuersorum effectorem naturaliter & citra doctrinam omnia ex omnibus apprehendunt, inanima quidem, quæ naturalem quandam habent consensionem & conuenientiam cum animali,ex animatis autem,alia quidem iam immortalia quæ per diem operantur. Ex iis autem quæ sunt adhuc mortalia, alia quidem in metu, & quæ per matrem adhuc vehuntur in vtero. Alia autem quæ libera & quæ est in eorum potestate vtuntur ratiocinatione, vt ex hominibus omnes Græci & barbari. Nullum autem vsquam genus,neque agricolarum,neque pastorum,neque eorum qui versantur in ciuitatibus, potest viuere, nisi eius quod est præstantius ac melius fide præoccupatum præuentumque fuerit. Quamobrem vniuersa quidem gens Orientalium, & vniuersa quæ pertinet
F ad occidentem, septentrionem & austrum, vnam habet & eandem anticipatam notionem de principatu eius qui constituit, siquidem quæ sunt vniuersæ & maxi-

mè generales eius operationes, omnes ex æquo peruaserunt. Longè autem magis A qui apud Græcos fuerre curiosi Philosophi, à barbara moti philosophia, ei qui nó cadit sub aspectum, & est solus, & potentissimus, & artifex maximus, & eorum quæ sunt pulcherrima auctor præcipuus, dedere prouidentiam, verum quæ sunt his con sequētia, nisi à nobis instituti fuerint, nescientes. sed neque quomodo natura sit in situm vt Deus mente cogitetur, sed solum, vt iam sæpe diximus, per eius apparentē veram ostensionem. Meritò ergo Apostolus. At iudæorum, inquit, solum est Deus non etiam Græcorum, non solum dicens prophetice, eos qui ex Græcis credunt Græcos Deum esse cognituros, sed illud quoque significans, quod potestate quidē fuerit Dominus, & Deus omnium, & re vera omnipotens, cognitione autem non omnium. Neque enim id quod est, neque quomodo Dominus & pater & creator, B neque aliam veritatis norunt œconomiam ac dispensationem, nisi ab ipsa didicerint. Similiter etiam Prophetica habent eandem vim cum dicto Apostolico. Nam Esaias quidem dicit. Si autem dicitis. In Domino Deo nostro confidimus, nunc misceamini cum Domino meo Rege Assyriorum & subiungit. Et nunc non sine Domino ascendimus in hanc regionem vt in eam bellaremus. Ionas autē ipse quoque propheta idem tacitè significat, cum dicit. Et accessit ad ipsum is qui prorā gubernabat, & dixit ei. Cur tu stertis? Surge, inuoca Dominum Deū tuum, vt seruet nos, & non pereamus. Nam illud quidem Deus tuus, dicens ei qui norat per agnitionem, hoc autem, vt seruet nos Deus, significauit consensionem gentium quæ applicarāt mentem ad omnipotentem, & nondum crediderant. Et rursus idem. Et dixit ad ipsos. Seruus Domini ego sum, & Dominum Deum cœli ego timeo. Et rursus idem. Et dixerunt. Nequaquam Domine, ne pereamus propter animam hominis huius. Malachias autem propheta aperte ostendit Deum dicentem. SACRIFICIUM non accipiam ex manibus vestris, quoniam ab ortu Solis vsque ad occasum, nomen meum glorificatum est in gentibus: & in omni loco mihi offertur sacrificium. Et rursus. Quoniam Rex magnus ego sum, ait Dominus omnipotens, & nomen meum clarum est in gentibus. Cuiusmodi nomen? In iis quidem qui crediderunt, filius patrem significans. In Græcis autem, Deus creator. Liberum autem arbitrium Plato per hæc ostendit. Virtus autē non paret alterius Dominio, quam prout vnusquisque vel honorauit vel despexerit, erit eius particeps. Eius qui elegerit, culpæ non potest in Deum causa conferri. Deus enim nunquam est causa malorū. O Troieni bellicosi, inquit Lyricus, Iupiter regnator superum qui omnia aspicit, non est mortalibus causa malorum. Sed omnibus hominibus in medio est propositum vt apprehendant iustitiam castam & sanctam Eunomiæ comitem & prudentis Themidis. Beatorum ò pueri qui nunc inuenistis sociam vna habitantem. Pindarus autem apertè inducit Seruatorem vnà habitantem cum Themide. Regem Seruatorem iustum hoc modo interpretans. Primum quidem bono consilio præditam Themin cœlestem, aureis equis, propter Oceani rupem parcæ ad venerabiles Olympi scalas, in viam duxere præpinguem vt esset vetus Seruatoris coniunx. Ea verò, frænis aureis, & præclarum fructum ferentes, peperit bona Seruatores. Qui ergo non credit veritati, humana autem est doctrina inflatus, miserque est & infelix, & qui, vt ait Euripides, hæc videns, Deum mentem non cogitat, de sublimibus autem rebus disputationis, procul tortuosas iacit fallacias, quas indomita temere iaculatur lingua, de iis quæ non videntur; nullius certè particeps sententiæ, accedens, inquam, ad veram qui vult disciplinam, audiat quidē Parmenidem Eleatem promittentem.

Aethereamque scies naturam & in athere cuncta,
Signa & sacrati clarissima lumina Solis,
Quæ res obscura est valde, undeque nata fuere.
Magnaque Cyclopis facta in plantaria Lunæ, F
Naturamque scies, cælum & quod circuit orbem.
Effugit namque hinc, illud durum vtque necessum

Vinxit

Margin notes: Rom. 3 — Ioan. 1. — Mal. 1. — Necessum ἀνάγκη, necessitas.

A *Vinxit, ut astrorum fines teneat.*

Et Metrodorum, qui etsi fuerit Epicureus, hæc diuinè dixit. Memento Menestrate, quoniam es mortalis, & vitam accepisti terminatam, anima ascendere, donec se culum, & rerum videris infinitatem, tam quæ futuræ sunt quàm quę fuerũt: quando cum beato choro, ex Platonis sententia, felicem visionem spectaculumque contemplabimur, nos quidem cum Ioue sequentes, alii autem cum Diis aliis, & beatissima, si fas est dicere, mysteria peragemus ac celebrabimus, ipsi quidem integri & nulli malorum perpessioni obnoxii, quæ in posteriori tempore nos manserunt: integra autem & quieta visa aspicientes & cõtemplantes in luce pura, puri, & nequa
B quam hoc obsignati, quod nunc corpus circũferentes nominamus, eo instar ostreę alligati. Pythagorei autem cœlum appellant ἀντίχθονα hoc est, terram ex aduerso sitam. In qua terra, inquit per Hieremiam, collocabo te in filios, & dabo tibi terram electam hæreditatem Dei omnipotentis, cuius qui fuerunt hæredes, erunt re ges terræ. Affluunt mihi innumerabilia alia adiicienda, sed vt sit dicendi modus, finem imponam orationi: ne id nobis quoq. eueniat quod dicit Agatho Tragicus.

Id quod obiter dicitur, ut id de quo agitur,

Existimantes, & persequentes gnauiter.

Cum ergo apertè, vt arbitror, ostensum sit, quomodo fures à Domino dictum esse Græcos, sit audiendum, lubens prætermitto dogmata Philosophorum. Nam si eo
C rum quoque dictiones persequeremur, mox Commentariorum innumerabilẽ col legerimus multitudinem, ostendentes omnem quæ est apud Græcos sapientiam, esse à barbara sumptam philosophia. Quam contemplationem nihilo secius necessario attingemus, quando colligemus opiniones Græcorum quæ feruntur de principiis. Sed hoc quoque nobis ex iis quæ dicta sunt licet tacitè considerare, quemadmodum sint legendi libri Græcorum, & qui scit tranare eorum fluctus.

Diuinæ mentis possedit qui bona, felix,

Vt videtur ex sententia Empedoclis.

Sed miser est tenebrosa Deum cui opinio curæ.

Cognitionem & ignorationem, felicitatis & infelicitatis esse fines diuinè signifi-
D cauit. Oportet enim multarum rerum esse gnaros viros philosophos, ex Heracliti sententia, & re vera necesse est.

Esse bonum hunc hominem, qui quærens multa pererrat.

Ex iis ergo quæ prius dicta sunt iam est nobis perspicuum, esse æternam Dei beneficentiam, & verè æqualem naturalem iustitiam, à principii experte principio, pro vniuscuiusque generis dignitate, ad omnes processisse, cum nunquam cœpisset. Neque enim huius quod est esse Dominum & bonum principium accepit Deus, qui est semper id quod est. Sed neque cessabit vnquam benefacere, etiam si singula ad finem perduxerit. Est autem vnusquisque nostrum beneficentiæ particeps
E ad id quod vult. Differentiam enim fecit anima quæ euasit digna electione, voluntariumque institutum & exercitatio. Sic ergo quintus quoq. liber Commentariorum cognitionis qui sunt in vera philosophia, qui nominatur Stromateus, finiatur.

Finis libri Quinti.

F

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM LIBER SEXTVS. A

Hic autem sextus simul & septimus liber, eorum, qui ex vera sunt philosophia, Commẽtariorum, cognitionem informãtium, qui dicitur Stromateus, cum moralem ra- B
tionem quę in iis traditur, quàm maximè fieri potuerit, descripserit, & ostenderit quonam sit vitæ instituto is qui est cognitione præditus, procedit, Philosophis ostensurus eum minimè esse impium & à Dei religione alienum, vt existimauerunt, solum autem verè pium, & qui in Deo colendo ritè versatur, eius qui est cognitione prę ditus religionis modum summatim exponens, quod attinet ad eam, quæ admonet & in memoriam reuocat, scripturam citra periculum imprimẽdam. Operari enim
Ioan. 5. cibum qui in æuum permanet nos iussit Dominus. Et alicubi dicit Propheta: Bea-
Esa. 32. tus qui seminat super omnem aquam, quam cõculcat vitulus & asinus, nempe qui C
ex lege & gentibus in vnam fidem cõgregatur populus. Qui autem est imbecillus,
Rom. 14. olera comedit, vt ait præclarus Apostolus. Prius autem Pædagogus, qui à nobis diuiditur in tribus libris, ostendit educationem & institutionem quæ datur à pueritia, hoc est, quæ ex catechesi, seu ex auditione tradita doctrina, fide simul augetur, vitæ informationem, & iis qui in numerum virorum adscribuntur, præparat animam virtute præditam, ad scientiam quæ cognitionem præbet accipiendam. Cum ergo ex iis quæ per hæc à nobis dicenda sunt, Græci euidenter didicerint, quòd cũ eum qui est pius & verus Dei cultor nefariè persequantur, ipsi se impiè gerant: tũc iam procedentibus conuenienter Stromatum stylo & formæ Commentariis, soluendæ sunt quæ & à Græcis & à barbaris in nos mouentur dubitationes de aduen D
tu Domini. Atque in prato quidem qui variè florent flores, & in orto arborum plantatio, non est separata per vnamquámque speciem eorum quæ sunt alterius generis, etiamsi quidam, eruditis variè decerptis collectionibus, prata & Heliconas & fauos & peplos conscripserint: sed iis quæ vt cõtigit mihi venerunt in mentem, & neque ordine neque dictione sunt expurgata, sunt autem de industria dispersa, permixtim nobis instar prati variata est Stromatum descriptio. Quæ cum ita habeant, & mihi erunt ad me excitandum Commentarii: & ei qui est aptus ad cognitionem, si forte in ea inciderit, eius quod est vtile ac conducibile cum sudore fiet inquisitio. Non solum enim cibum, sed multo magis etiam cognitionem, labor prę cedat æquum est, iis qui per arctam & angustam verè viam Dominicam, ad æter- E
nam & beatam trãsmittuntur salutem. Nostra autem cognitio, & ortus spiritalis, est ipse noster Seruator, in quem implantamur, transpositi & transformati in terram bonam ex vita veteri. Mutatio autem plantationis, confert ad fertilitatem & bonitatem fructuum. Lux est autem Dominus & vera cognitio, in quem sumus transpositi. Dicitur autem alioqui duplex etiam cognitio, vna quidem communiter, quæ est in omnibus hominibus similiter intelligentia & apprehensio, quæ vulgo & publicè vbique ex eo apparet, quòd norit vnumquodque eorũ quę sunt subiecta: quam non solum habent potestates quæ sunt ratione præditæ, sed etiam quę ea carent, quam ego nunquam nominauerim cognitionem, vt cui sit à natura ingene F
ratum vt cognoscat per sensus. Quæ autem excellenter & præcipuè nominatur cognitio, ex mente & ratione formam accipit & characterem, per quam solæ potestates rationis participes fiunt cognitiones, quæ iis quæ apprehenduntur intelligẽtia,

A tia,per nudam animæ operationem purè ac ſyncere applicantur. Bonus eſt vir, ioquit Dauid,qui miſeretur eorum qui errore pereunt, & commodat impertiendo verbum veritatis,non temere & vt contigit,ſed ſi penſabit ſermones ſuos in iudicio,profunda ſupputatione ac ratiocinatiõe.Is diſperſit,dedit pauperibus.Prius quàm autem aggrediamur id quod eſt propoſitum fini quinti libri Stromatũ ſunt inſtar procemii reddenda ea quæ deſunt.Quoniam enim oſtendimus ſymbolicum genus eſſe antiquum:eo autem eſſe vſos non ſolum Prophetas qui ſunt apud nos, ſed etiam ex priſcis Græcis permultos,& non paucos ex aliis barbaris qui ſunt in gentibus,oportebat eorum quoque qui initiantur perſequi myſteria. Hæc autem B declarare diſtuli in eum locum,quo ea quæ à Græcis dicta ſunt de principiis perſequentes,confutabimus: nam huius quoque contemplationis oſtendemus fore myſteria.Cum autem oſtẽderimus Græcorum cogitatorum eum qui apparet ſenſum, ex veritate quæ nobis fuit tradita per ſcripturas,fuiſſe illuſtratum,in quo ſignificato fructum veritatis ad ipſos perueniſſe poſtea,ſi non ſit graue dictu, monſtrauimus:age ipſos Grecos furti in ſeipſos admiſſi teſtes adducamus.Qui enim quę ſunt eorum propria tam euidenter à ſe inuicem ſuffurantur,ſe quidem fures eſſe confirmant:vel inuiti autem oſtenduntur à nobis acceptã vſurpaſſe veritatem & eis qui erant ſui generis clanculum tradidiſſe.Qui enim ne à ſeipſis quidem abſtinent,à noſtris vix abſtinebunt.Atque tacebo quidem eorum dogmata in philoſophia, cum C ſcriptis fateantur ii qui in ſectas diſtribuuntur,ne ingrati animi crimine conuincentur, ſe decreta præcipua accepiſſe à Socrate.Cum autem viſus fuero paucis teſtimoniis eorum qui ſermonibus celebrantur & in magna exiſtimatione habentur apud Græcos,& eorum furandi genus in diuerſis temporibus conuicero,cõuertar ad ea quæ deinceps ſequuntur. Nam cum feciſſet Orpheus.

Deterius peiuſque aliud quàm fœmina nil eſt. Homerus apertè dicit.
Deterius grauiuſque aliud quàm fœmina nil eſt.

Et cum ſcripſiſſet Muſæus.

Melior longeque eſt robore ſemper ars. Dicit Homerus.
Non alio qui ligna ſecat niſi robore uincit?

D Et rurſus cum feciſſet Muſæus.

In lucem utque uides almam folia edere terram.
Atque perire alia in ramis,ac rurſus oriri
Altera,ſic hominum ſeclum generatio uoluit. Tranſcribit Homerus.
Ventus fundit humi folia altera, ſyluaque rurſus
Altera producit uiridantia tempore uerno.
Naſcitur humanum ſic ſeclum,ſicque recedit.

Et rurſus cum dixiſſet Homerus.

De fato functis minimè s'extollere fas eſt.

Scribunt Archilochus & Cratinus.Ille quidem.Nõ belle habet, propter mortuos E maledictis perſequi.Cratinus autẽ in Laconibus. Terribile eſt hominibus de mortuis iuuenibus ſe valde iactare. Et rurſus Archilochus illud trãsferens Homericũ.

Sum læſus, nec ego pro multis ferre recuſo.

Hoc modo ſcribit.Erraui,& aliquem vtique alium deprehendit calamitas. Sicut certè illum quoque verſum.

Communis perimit Mars & qui occiderat antè.

Ipſe tranſmutans ſic protulit.Faciam,re vera enim Mars eſt cõmunis hominibus. Præterea illud quoque transferens.

Omnis in arbitrio uictoria poſta Deorum eſt.

F Per hunc Iambum iuuenibus etiam apertè addit animum.

Victoria aſt ſita eſt Deum in arbitrio.

Rurſus cum dixiſſet Homerus.

Illotis plantis in humo duraque cubantes.

Pſal. 112

Scribit Euripides in Erechtheo. A

In solo minime strato dormiunt.

Fontibus autem minime lauant pedes.

Et cum similiter dixisset Archilochus.

Cor alii de alio mouetur gaudio,

Conuenient et illi Homerico.

De factis aliis alius nam gaudia sumit.

Dicit Euripides in Oeneo.

Namque aliis alius magis lætatur moribus.

Audiui autem Aeschylum quidem dicentem.

Est qui beatus, is maneat domi decet B

Rem qui gerit malè, is bene est ut maneat,

Euripide similiter in scena clamante.

Felix is est, beatus qui cum sit, domi manet.

Cum sic dicat etiam Menander in Comœdia.

Domi manere oportet, & esse liberum,

Aut non beatum illum esse uere dicier.

Rursus cum Theognis quidem dicat.

Qui exulat, est illi non ullus fidus amicus, Fecit Euripides. C

Procul fugit quiuis amicus pauperem.

Locus corruptus. Et cum dixisset Epicharmus. O filia, hei mihi, cum quanam fortuna me facis habitare, & subiungat. Nam is quidem aliam sumit adolescetulam, alia autem alium quærit quempiam, scribit Euripides.

Dare iuueni iuuenem mala est res coniugem.

Namque is cupit cubile inire alterius.

Sed machinatur ipsa egens illi malum.

Præterea cum Euripides quidem dixisset in Medea.

Etenim mali munus uiri haud est utile.

Sophocles in Aiace flagellifero dicit illud Iambicum. D

Dona hostium non dona sunt, nec utilia.

Cum autem fecisset Solon.

Nascitur ex nimiis opibus petulantia multa,

Aperte scribit Theognis.

Nascitur ex nimiis opibus petulantia prauis.

Vnde etiam Thucydides in historiis. Solent autem, inquit, permulti homines, qui bus maximè res secundæ aliquantisper euenerint, fieri insolentes. Philistus quoque similiter eadem imitatur, sic dicens. Multa autem quę conuenienter rationi feliciter succedunt hominibus, sunt & ad famam & ad rerum aduersarum cautionẽ tutiora. Quibus enim præter spem & expectationem res secundæ accidunt, solent E euadere insolentes. Rursus cum fecisset Euripides.

Ex patre matreque uitam egere qui asperam

Et laboriosam, meliores filij.

Scribit Critias. Incipio autem ab ortu hominum, quemadmodum fuerit corpore præstantissimus & fortissimus, si is qui serit exerceatur & strenuè comedat, & corpus vexet laboribus, & mater futuri infantis & sit robusto corpore, & se exerceat. Rursus cum Homerus dixisset de clypeo qnod fabricatus erat Vulcanus.

Tellurem mareque & cœlum fabricatus in illo est

Oceani magnam & uim fluminis indidit illi.

Dicit Pherecydes Syrus, Zas facit magnum pulchrumque pallium, & variè in eo F describit terram & Ogenum & domos Ogeni. Et cum dixisset Homerus,

Qui pudor ipse hominem multum læditque iuuatque.

Euripides scribit in Erechtheo.

Quid

A *Quid de pudore dicam haud facile iudicem.*
Eo est opus certè, nec est malum graue.
Ex mutua autem comparatione furti loca sumpseris, & ex iis qui simul floruerunt & in iisdem inter se concertarunt. Ex Euripide quidem in Oreste.
Illecebræ soporis, & mali remedium.
Et Sophocle ex Eriphile.
Abi ad soporem huius mali qui est medicus.
Et Euripide quidem ex Antigone.
Nothum dedit probosum natura nomine.
Sophocles autem ex Aleuadibus.
B *Quicquid bonum est, naturam habet consimilem.*
Rursus Euripide quidem in Crimeno.
Etenim laboranti Deus dat auxilium.
Sophocle autem in Minoe.
Qui nil agunt, iis non fortuna fert opem.
Quin etiam Euripide quidem ex Alexandro
Ostendet autem tempus, ex quo indicio,
Aut te probum uel improbum cognouerim.
Sophocle autem ex Hippono.
C *Ad hæc nil celes, quod omnia enim uidet,*
Et audit omnia, illud tempus explicat.
Sed illa quoque similiter persequamur. Nam cum Eumulus fecerit.
Mnemosyne atque Ioue est soboles prognata nouena,
Solon sic incipit elegiam.
Natæ ex Mnemosyne & Ioue qui est regnator Olympi.
Rursus Euripides illud Homericum paraphrastice circumloquens.
Quis tu homo es, & tibi quænam est patria, quique parentes?
His Iambis vtitur in Aegeo.
Dicemus à qua te abiisse patria
D *Multa peragrantem loca, & quænam tua*
Terra est, tuum quemnam asseris dici patrem.
Quid verò, non cum dixisset Theognis
Potetur nimium si uinum, est res mala. Sed si
Vtatur bene quis, res bona, non mala res. Scribit Penyases.
A superis homini præclarum munus habetur,
Vinum quod modicum est, immodicum at res pessima uinum,
Quin etiam cum dicat Hesiodus.
Nam tibi pro igne malum reddam quod recreet omnes.
Facit Euripides. Pro igne enim alius maior & expugnatu difficilior, germinarunt
E fœminæ. Ad hæc cum dicat Homerus,
Perdendus uenter nulla ratione repleri,
Quit, mala plurima qui miseris mortalibus affert,
Scribit Euripides.
Vincit quidem usus, uenterque male perditus
Ex quo quidem certè omnia profluunt mala.
Præterea scribente Callia Comico, Insanientibus aiunt oportere omnes insanire, similiter Menander in Comedia quę inscribitur πωλούμενοι.
Adesse semper non decet prudentiam.
F *Etiam euenire aliqua oportet.* Et cum dixisset Antimachus Teius.
Ex donis hominum generi mala fiunt, Fecit Augias.
Namque hominum mentes cum factis munera fallunt.

Cum autem dixisset Hesiodus. A

Namque homini melior fuerit possessio nulla

Coniux quàm bona, nil scelerata at peius habetur,

Dixit Simonides. Vxore autem bona vir nullam rem posidet meliorem, neque mala, deteriorem. Rursus cum dixisset Epicharmus. Tanquam longo tempore victurus, & tanquam breui, ita animo agites scribit Euripides.

Cum cursus in rebus secundis haud fiet

Certus molestias cur non repellimus?

Similiter cum dixisset Comicus Diphilus. Vita est hominum mutabilis, ait Posidippus.

Expers molestiæ acta nemini fuit B

Vita, beatus nec finem usque adultimum Permansit.

Et alioqui id dicit tibi Plato, scribens de homine qui est animal mutabile. Rursus cum dixisset Euripides, ò laboriosa vita mortalium, quàm es omnino lubtica, & hæc quidem auges, illa verò minuis, nec est vllus terminus constitutus ad quẽ oporteat peruenire mortales, nisi quando venerit gelidus à Ioue missus mortis finis scribit Diphilus.

Non ulla uita quæ omnino caret malis,

Curis, doloribus, & ægritudinibus.

Cum apparuit sed mors, eorum ut medicus.

Dat requiem ijs quibus malè est, hos sopiens. C

Præterea cum dixisset Euripides dæmoniorum multæ sunt species. Præter spem autem Dii multa efficiunt. Tragicus similiter Theodectes scribit esse instabiles fortunas mortalium. Et cum dixisset Bacchylides. Apud quos autem mortalium, dæmoni visum est vt toto tempore vitam agens mediocrem, in tempore ad canam perueniat senectam, prinsquam incidant infortunia, scribit Moschion Comicus.

Verè beatissimus ille est omnium

Perpetuo uitam qui egit æquabilem.

Inueneris autem cum dixisset etiam Theognides.

Non iuuenis uetulo coniux est apta marito.

Quæ cymba ut clauo, haud audiet imperio. D

Aristophanem Comicum scribentem.

Non fœminæ iuueni maritus conuenit Senex.

Cum autem fecisset Anacreon. Amorem enim cano delicatum, florentibus scatentem matricibus. Is & suam in Deos exercet potentiam, atque homines domat, scribit Euripides.

Non adortitur uiros amor tantummodo

Et fœminas, sed ipsorum etiam Deum

Turbat animos, ipsum mare atque ingreditur.

Sed ne nostra longius procedat oratio, dum contendimus ostendere quàm sint Græci procliues ad furtum, & in orationibus & in dogmatibus, age adducamus Hippiam Sophistam Eleum nobis apertè ferentem testimonium, qui id tractabat quod ad considerandum est nobis propositum. Sic autem dicit. Ex his fortasse dicta sunt alia quidem ab Orpheo, alia verò à Musæo breuiter, alia alibi. Alia autem ab Hesiodo, alia verò ab Homero, alia verò ab aliis Poetis, alia verò in iis quæ scripta sunt soluta oratione, alia quidem à Græcis, alia verò à barbaris. Ego autem cum ex his omnibus ea quæ sunt maxima & eiusdem generis composuero hanc nouam & multiformam conficiam orationem. Vt autem & philosophiam, & historiam, & etiã dicendi facultatem seu rhetoricam ostendamus non esse immunem ab hac reprehensione, consentaneum est vt ex his quoque pauca adducamus. Nam cum diceret Alcmæon Crotoniata. Inimicum facilius est cauere quàm amicum, Sophocles quidem fecit in Antigone. E F

Quod

A *Quod maius ulcus quàm amicus fiet malus?*

Xenophon autem dixit. Non aliter inimicos læserit quispiam quàm si videatur esse amicus. Quinetiam cum in Telepho dixisset Euripides.

Græci sumus, dein seruiemus barbaris?

Thralymachus, in oratione pro Larissæis dicit. Archelao seruiemus, cum simus Græci, barbaro? Cum autem fecisset Orpheus.

Lympha anima est, sed mors est commutatio lymphis.
Ex lympha tellus, lympha ex tellure reuertit.
Ex illo autem anima est integrum quæ aëra mutat.

Heraclitus, ex his, ea quæ ab ipso dicta sunt componens, scribit. Animis mors est,
B aquam fieri. Aquæ autem mors est, fieri terram. Ex terra autem fit aqua, ex aqua verò anima. Iam verò cum dixisset Athamas Pythagoricus. Sic oriebatur vniuersi principium, & sunt radices quattuor, ignis, aqua aer, terra, ex his enim gignuntur eà quæ gignuntur, Agrigentinus fecit Empedocles.

Cunctarum rerum radices quattuor extant.
Ignem primum & aquam & terram, deinde æthera summum
Audi, hinc præterita, & præsentia, quæque futura.

Et cum diceret quidem Plato. Propterea Dii quoque qui norunt homines, quos
C plurimi faciunt, eos à vita celerius liberant: Menandes fecit.

Dei quem amant, excedit is uita iuuenis.

Cum auté in Oenomao scriberet Euripides. Ex præsentibus futura coniicimus: In Phœnice autem. Obscura indiciis deprehenduntur verisimiliter, dicit Hyperides. Quæ auté sunt obscura, necesse est eos qui docent inquirere signis & iis quę sunt probabilia. Et cum rursus dixisset Hocrates. Coniectanda autem sunt futura ex iis quæ prius facta sunt, Andocides non veretur dicere. Oportet enim iis quæ prius facta sunt, vti tanquam signis futurorum. Præterea cum fecisset Theognis

Argentum reprobum atque aurum falsatæ monetæ,
Non ægrè sapiens uir reperire queat.
D *Mentem autem chari num pectore fallat amici,*
Callidus, atque intus corda dolosa tegat,
Qua non à superis res est mage reproba, nossa
Inter res omnes est mage difficile

Euripides quidem.

O Iupiter, cur adulterinum quod fiet
Aurum, dedisti signa aperta inter homines.
Sed quo queat signo malus cognoscier,
Est insitus nullus character corpori?

Hyperides autem ipse quoque dicit. Nullus character animi est in vultu hominibus. Rursus cum fecisset Stasinus.
E *Stultus qui patrem occidit gnatisque relinquit.*

Dicit Xenophon. Mihi enim videor similiter nunc fecisse, atque si siquis pater occiso, eius filiis pepercerit. Et cum Sophocles fecisset in Antigone.

Nam mater & pater cui sunt in inferis,
Fieri nequit frater ut illi germinet.

Dicit Herodotus. Nam cum mater & pater non sint amplius, fratrem non habebo. Adhæc cum dixisset Theopompus, Bis pueri senes recta ratione, & ante cum Sophocles in Peleo.

Gnatum Aeaci Pelea ego sola in ædibus
F *Similiter erudito, nutrio, atque instituo.*
Rursus puer namque est quisquis consenuit.

Dicit orator Antipho. Senis. n. educatio, est similis educationi pueri. Quinetiã

Philosophus quoque Plato. Senex ergo, vt videtur, bis fuerit puer. Porrò autem cum dicat Thucydides. Et soli Marathone periculum adiisse, dixit Demosthenes. Per eos qui Marathone periculum adierunt. Sed nec illa omittã, quòd cum Cratinus dixisset in Pœtine. Apparatum quidé fortasse cognoscitis: dicit Orator Andocides. Apparatum quidem ò Iudices, vehemensq; animi studium & cõtẽtionem aduersariorum meorum omnes propemodum scitis Similiter etiã Nicias in oratione de deposito, aduersus Lysiam. Apparatum quidem aduersariorum & animi studium & cõtentionem videtis Iudices. Et post eum dicit Aeschines. Apparatum quidem videtis ò viri Athenienses, & veluti instructam aciem. Rursus cum dixisset Demosthenes. Quantum quidem ò Athenienses, fuerit in hac causa studium, & quã sollicita postulatio ac prehensatio, existimo vos omnes propemodum sensisse. Et Philinus similiter. Quantum quidem fuerit ò Iudices studium, & qualis veluti aciei instructio & adornatio in hac causa dicenda, nemi nem vestrum ignorare existimo. Rursus cum dixisset Isocrates. Perinde ac si esset pecuniæ cognatus, nõ illius: Lysias dicit in Orphicis. Et planum factum est eum nõ esse cognatum corporum, sed pecuniæ. Nã cum Homerus quoque fecisset.

Cum uitata esset si hæc nobis alea belli,
Essemus senij expertes mortisque futuri,
Non inter primos uellem hancce capessere pugnam.
Prelia sed nec ego te nunc præclara iuberem
Ingredier, uerum innumeras cum seua pararunt
Mortis fata uias quæ impendent, posse caueri
Nec datur, insignis nobis age fama paretur
Pugna aut ex nobis alij ingens gloria detur.

Scribit Theopompus. Nam si cum præsens quidem vitassemus periculum, liceret reliquum tempus securè transigere, non esset mirandum si vitæ essemus cupidi. Nunc auté vitę nostræ tot sunt ingenerata imminentq; pericula fatalia, vt mortẽ in prælio oppetere videatur esse magis optandum. Quid verò, an nõ cum Chilo quoq; Sophista dictum illud enunciasset, Sponde, noxa præsto est, Epicharmus eandem sententiam alio nomine protulit, dicens. Sponsio est noxę filia. Sponsio verò multæ. Quinetiã cum medicus scripsisset Hippocrates Respicere oportet & tempus, & regionem, & ætatem, & morbos, dicit Euripides in hexametro.

Quicunque rectè autem sciunt mederier,
Hos rationem uictus cum respexerint,
Et regionem ciuium, morbos discernere Decet.

Rursus cum dixerit Homerus.

Dico nulli homini mortem uitare licere,

Dicit Archinus, deberi quidem mortem omnibus hominibus, aut prius, aut posterius. Et Demosthenes. Nam omnibus quidem hominibus vitæ finis est mors, etiam si quis seipsum seruet inclusum in domuncula. Et cum dixisset Herodotus vbi agebat de Glauco Spartano, Pythiam dixisse. In Deo perinde esse dicere ac facere, dixit Aristophanes, tantum valet mente agitare atque agere, & ante eum Eleates Parmenides. Idem est enim & intelligentia percipere & esse. An nõ etiã cum Plato dixisset. Nos autem hoc fortè ostendemus nõ absurdè, quod visus quidem est amoris principium: affectionem autem spes minuit: alit verò memoria: conseruat autem consuetudo: scribit Philemon Comicus.

Primum uident omnes. Dein subit admiratio,
Deinde contemplantur, & dein spes uenit.

Ita fit ex his amor. Quinetiam cum dixisset Demosthenes. Mors enim debetur omnibus, & quæ deinde consequuntur scribit Phanocles in libro qui inscribitur Amores seu Pulchra.

Sed nec cauerì ullo modo parcæ queunt,

Alma

A *Alma à quibuscunque terra depascitur.*

Porro autem inuenies quoque, quòd cum Plato dixisset. Cuiusuis enim plantæ primum quòd rectę ortum est germen, ad suæ naturæ virtutem est præcipuum: appositum finem imposuerit Historicus scribens. Quinetiam nulli plantæ agresti est à natura insitum vt mansuescat, vbi teneriorem ætatem præterierint. Et illud Empedoclis.

Ipse ego namque fui puer olim, deinde puella,
Arbustum, & volucris, mutus quoque in æquore piscis,

Euripides transcribit in Chrysippo. Ex iis quæ gignuntur nihil moritur: sed dum
B vnum ab alio discernitur, aliam formam ostendit. Et cum Plato in libris de Republica dixisset mulieres esse communes, Euripides scribit in Protesilao.

Ergo esse communem & torum fœmineum.

Quinetiam cum scriberet Euripides:

Quæ satis sunt enim sufficiunt sapientibus.

Epicurus dicit apertè, sufficientia res est omnium ditissima. Et rursus cum scribat Aristophanes.

Si iustus es, uitam habebis stabilem.
Viues bene expers & tumultus & metus.

C Dicit Epicurus. Iustitiæ fructus maximus, est vacuitas perturbationis. Atque furti quidem Græcorum, quod attinet ad sententiam, species cum sint eiusmodi, sufficiant ad exemplum euidens ei qui potest perspicere. Iam verò non sententias solũ & dictiones suffurati esse & per paraphrasim enunciasse sunt deprehensi, vt ostendetur, sed etiam furta integra habere apertè arguentur. Nam cũm quæ erant aliorum, tota omnino surripuissent, enunciarunt tanquam propria, vt Eugamen Cyrenęus, ex Musęo librum integrum de Thesprotis, & Pisander Camireus Pisini Lydii Heracleã, & Panyasis Halicarnasseus à Cleophylo Samio Oechalię captiuitatem. Inueneris autem Homerum quoque magnum illum poëtam, illos versus.

Atque ut uir nutrit ramum uiridantis oliuæ,

D Et quę deinceps consequuntur, ad verbum transtulisse ex Orpheo de Deleto Dionyso. Et quæ ab Orpheo in Theogonio facta sunt de Saturno.

Atque is transuersa crassa ceruice iacebat.
Illum cuncta domans & somnus ceperat,

Ea Homerus transtulit ad Cyclopem. Hesiodus autem facit de Melampode.

Facta autem à superis quæ sunt parere lubenter
Par homines, praui atque mali clarissima sunt hæc Signa.

Et quæ deinceps consequuntur, quæ ad verbum accepit à Musæo Poëta. Aristophanes autem in primis Thesmophoriazusis, versus transtulit ex Comœdia Cra-
E tini cui nomen Empipirameni, id est, exusti. Plato autem Comicus & Aristophanes in Dædalo à se inuicem surripiunt. Cocalũ autem qui aptè factus fuerat à Poëta Aristophane, Comicus Philemon, cum eum paululum immutasset, egit in Comœdia quæ ὑποβολιμαῖος inscribitur, id est, suppositus. Hesiodi autem carmina cum in solutam transmutassent orationem, ediderunt tanquam sua, Eumelus & Acusilaus historiographi. A Melesagora autem est suffuratus Gorgias Leontinus, & Eudemus Naxius historici, & prætereaBion Proconnesius, qui etiam veteris Cadmi res gestas trãscripsit, eas in summam redigens, & Amphilochus & Aristocles, & Leandrius, & Anaximenes, & Hellanicus, & Hecatæus, & Androtion, & Philochorus. Dieuchidas autem Megaricus, orationis principium traduxit ex Hellanici
F Deucalionia. Taceo Heraclitum Ephesium qui plurima accepit ab Orpheo. A Pythagora autem, immortalem esse animam auulsit Plato. Illi verò ab Aegyptiis. Multi quoque Platonici scripta literis mandauere, quibus ostendunt, vt in principio diximus, & Stoicos, & Aristotelem plurima & præcipua dogmata sumpsisse à

Platone. Quinetiam Epicurus à Democrito principalia decreta surripuit. Atque A
hæc quidem ita se habeant. Vita enim me deficiet si velim sigillatim persequi Græ
corum furta quæ à nimio sui amore profecta, & quemadmodum pulcherrimorum
quæ sunt apud ipsos decretorum sibi vendicant inuentionem quam à nobis acce-
perunt. Iam verò non solum conuincuntur à barbaris dogmata surripere, sed ea
etiam imitari quæ apud nos, diuina virtute, ab iis qui sanctè vixerunt dum nostri
curam gerunt, fiebant admirabiliter & præter opinionem, ea tanquam Græcas fa
bulas prodigiosè narrantes. Atque eos quidem rogabimus vera ne ea quæ scribũt
esse dicant an falsa. Sed falsa quidem non dicent. Non enim seipsos sua quidem spon
te maximæ damnabunt stultitiæ quod falsa scribant. Sed vera esse confitebuntur.
Et quomodo eis adhuc videntur incredibilia, quæ per Mosem & alios prophetas, B
facta sunt miracula? Omnium enim hominum curam gerens Deus omnipotens,
alios quidem præceptis, alios verò minis, & nonnullos quidem signis prodigiosis,
aliquos verò benignis promissis conuertit ad salutem. Verumenimuero cum diu-
turna siccitas Græciam aliquando affligeret, & fructuum esset maxima sterilitas,
qui remãserant, inquiunt, propter famem Delphos supplices venientes, rogarunt
Pythiam quomodo liberarentur à tam graui calamitate. Ea respondit, calamitatis
vnum esse remedium si vterêtur precibus Aeaci. Eis ergo morem gerens Aeacus,
cum in Græcum montem ascendisset, mundis in cœlum extensis manibus, commu
nem Deum inuocans precatus est vt afflictæ misereretur Græciæ. Simulac autem
cœpit precari, felix statim tonitru insonuit, & totus aër circumcirca fuit obductus C
nubibus. Vehementes autem & continui imbres erumpentes totam impleuere re
1.Reg.12. gionem. Hinc efficitur abundans & copiosa fructuum feracitas, Aeaci, quæ agri-
culturæ instar fuere, impetrata precibus. ET inuocanit, inquit, Samuel Domi-
num, & dedit Dominus voces, & pluuiam in die messis. Vides vnum esse Deum
qui per subiectas potestates pluit super iustos & iniustos. Plena est autẽ nostra scri-
ptura Dei exaudientis, & vnamquamque efficientis petitionem, per iustorum ora
tiones. Rursus narrant Græci quòd cum Etesiæ venti aliquando deficerent, Ari-
stæus in Cæo sacrificarit Ioui Isthmio, maxima enim erat calamitas. Qui cum ar-
dore omnia conflagrarent, & venti non spirarent qui solebant fructus refrigera
re, eos facile reuocauit. Delphi autem, cum Xerxes bello inuasisset Græciam, di- D
xisset autem Pythia.

Placate ò Delphi uentos, meliusque se habebit.

Altari posito, & facto ventis sacrificio, eos habuere adiutores. Nam cum circa Se-
piadem promontorium spirassent vehementer, Persicæ classis vniuersum appara-
tum cõtriuere. Empedocles quoque Agrigentinus κωλυσανέμας id est, venti prohi-
bitor, fuit cognominatus. Dicitur certè quòd cum ex monte Agrigenti grauis qui
dam aliquando spiraret ventus, qui non solum morbos importabat incolis, sed eo-
rum etiam vxoribus erat causa sterilitatis, fecisse vt is cessaret. Quocirca ipse quo
que scribit in versibus.

Indefessorum uentorum flamina tolles, E
Qui spirando hominum perdentes arua fatigant. Et rursus.
Cumque uoles, eadem tu rursus flamina pones.

Dicebatque aliquos quidem eum sequi qui opus habebant diuinationibus, alios
verò qui granibus morbis diu cruciati fuerant. Atq. iustos quidem & curationes
& signa & miracula efficere, ex nostris credidere scripturis. Si enim aliquæ virtu-
tes seu potestates mouent ventos, & imbres distribuunt, audiant Psalmographũ.
Psal.83. Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum. Is est virtutum & principa-
Deut.10. tuum & potestatum Dominus. De quo dicit Moses, Vt cum eo simus, & circum-
cidite durum cor vestrum: & ceruicem vestrã nõ amplius indurabitis. Dominus.n. F
Dominorũ. & Deus Deorũ. Deus magnus & fortis, & quæ deinceps cõsequuntur.
Et Esaias. Tollite, inquit, in altum oculos vestros, & videte quis hæc omnia fece
rit

A rit. Porrò autem dicunt aliqui, pestilentias, & grandines, & procellas, & quæ sunt
his similia, non fieri ex sola materiali egestate ordinis, sed solere etiam fieri per ali
quam iram dæmonum vel Angelorum non bonorum. Iam verò aiunt Magos qui
sunt Cleonis, obseruãtes sublimia nubium quæ erant grandines, eiaculaturæ can
ticis & sacrificiis irã depellere. Quod si fortè eis quandoque defuerit animal, suo
cruentato digito sacrificant. Mantinica quoque Diotima Atheniensibus qui sacri
ficauerant ante pestilentiam, effecit vt morbus differretur decem annis. Sicut etiã
Epimenidis Cretẽsis sacrificia, ipsis Atheniensibus in tantum tempus Persicum bel
lum distulerunt. Existimant autem nihil referre an has animas Deos dicamus an
B Angelos. Iam verò qui sunt eorum doctrinæ periti, in multis templis tanquã Deo-
rum statuas, omnes ferè mortuorum loculos posuere, dæmones quidem vocantes
eorum animas: docentes eas coli ab hominibus, vt quæ diuina prouidentia propter
vitæ puritatem potestatem acceperint, vt ad hominum ministerium obirent locũ
qui est circa terram. Sciebant.n. aliquas animas ex natura teneri corpore. Sed de
his quidem, cum agetur de Angelis, procedente scriptura suo tempore disseremus.
Democritus autem ex cœli & sublimium rerum obseruatione multa prædicens, co
gnominatus fuit sapientia. Cum itaque eum benignè accepisset frater Damasus,
ex quibusdam stellis capta coniectura, prædixit futuram multam pluuiam. Atque
illi quidem ei credentes, fructus collegerunt. Nam cum esset ęstas, adhuc erant in
C areis. Alii autem omnia amiserunt, cum maxima & inopinata ingruisset pluuia.
Quomodo autem sunt Græci adhuc nõ credituri apparuisse Deum in monte Sina, Exo. 19.
quo tempore ardebat quidem ignis nihil consumens ex iis quæ nascebantur in mõ-
te: & tubarum ferebatur sonitus, qui absque vllis inspirabatur instrumentis? Ille
enim Dei in montem descensus, est aduentus diuinæ potestatis quæ peruadit o-
mnem mundum, & prædicat lucẽ ad quam non datur aditus. Talis enim est allego
ria quæ est scripturæ conueniens. Cæterum visus est ignis vt dicit Aristobulus, cũ
totus populus, qui erat non minus quàm centum myriadum, præter pueros & ęta-
te minores, circa montem esset congregatus, esset autem montis ambitus non mi-
nor quàm quinque dierum. Per totum ergo locum visionis, eis omnibus in orbem,
D vtpote castrametantibus, visus est ignis ardens circumcirca. Quo fit vt descensus
minimè fuerit loco terminatus. Deus enim est vbique. Dicunt autem ii quoque qui
conscripserunt historias, in Britannia insula esse quandam speluncam monti sub-
iectam: in fastigio autem hiatum. Cum autem vẽtus incidit in spelũcam, & in fossæ
sinu alliditur, audiri sonum cymbalorum quæ numerose pulsantur. Sæpe autem
cum in syluis quoque mouentur folia, per repentinum & densum spiritus impetũ,
editur sonus auium cantui similis. Cæterũ ii qui composuere Persica, in locis quæ
in Magorum regione sunt eminentiora, referunt tres montes in longo campo de-
inceps esse positos, eos autem qui locum transmittunt, cũ ad primum quidem mon
tem peruenerint, audire vocem confusam, veluti clamantium non paucorum mil-
E lium hominum, perinde acsi essent in acie: ad medium autem cum venerint, maio-
rem simul & euidentiorem strepitum apprehendere, tandem autem audire in fine
canẽtes pæana, perinde ac qui vicissent. Cuius suis autem soni causa est, vt existimo,
& locorum leuitas & concauitas. Reiectus itaque qui ingressus est spiritus, in eun
dem locum procedens, sonat vehementius. Et hæc quidem ita se habent. Deus au-
tem omnipotens, etsi nihil sit ei subiectum, potest vocem & visionem auditu inge-
nerare, suam indicans maiestatem præter ea quæ solita sunt naturalem habere cõse
quentiam, ad conuertendã eam quæ nondum credit animam, & ad accipiendum id
quod datur præceptũ. Cum autẽ esset nubes & mons altus, quomodo non poterat
diuersus exaudiri sonitus, dum per operantem causam moueretur spiritus? Quam
F obrem dicit etiam propheta. Vocem verborum vos audiistis, & similitudinem non Deut. 5.
vidistis. Vides queadmodum vox Dominica, Verbum expers figurę, Verbi virtus,
verbum Domini lucidum, veritas quæ de cœlo venit desuper ad congregationem
ecclesiæ, operabatur per lucidum continens ministerium. Inuenerimus autẽ aliud

quoque teſtimonium,ad confirmandum,quòd cum præſtantiſſimi Philoſophi pul A
cherrima ex iis quæ ſunt apud nos dogmata ſibi vendicauerint,iis ſe veluti iactent
& glorientur:nempe quod ex aliis quoque barbaris quædam decerpſerint quæ cō
ferunt ad vnamquamque ſectam,maximè autem ex Aegyptiis,cum alia,tum dog-
ma de migratione animæ in corpora. Aegyptii enim quandam ſuam perſequūtur
philoſophiam.Hoc autem maximè oſtenduntſacræ eorum ceremoniæ. Primus.n.
procedit Cantor,vnum aliquod afferens ex ſymbolis muſicæ.Eum dicunt oporte
re accipere duos libros ex libris Mercurii,ex quibus vnus quidē continet hymnos
Deorum,alter verò rationes vitæ regiæ. Poſt cantorem verò procedit horoſco-
pus,qui in manu habet horologium & palmam,ſymbola & ſigna Aſtrologiæ.Eum
libros Mercurii qui tractant de Aſtrologia,qui quidē ſunt quatuor numero,opor B
tet ſemper habere in ore.Ex quibus vnus quidem eſt de ordine inerrantium quę vi
dentur aſtrorum,alius verò de coitu & illuminatione Solis & Lunæ,reliqui de eo-
rum ortu.Deinceps autem progreditur ἱερογραμματεὺς id eſt ſcriba ſacrorum, pen
nas habens in capite,& librum in manibus & regulam,in qua eſt & atramentū ad
ſcribendum,& iuncus quo ſcribunt.Hunc oportet ſcire & ea quæ vocantur hiero
glyphica,& mundi deſcriptionem,& geographiam,& ordinem Solis & Lunæ, &
quinque errantium,Aegyptique chorographiam & Nili deſcriptionem: & deſcri
ptionem inſtrumentorum,ornamentorumque ſacrorum,& locorum eis conſecra
torum:menſuraſque,& ea quæ ſunt in ſacris vtilia.Deinde poſt eos qui prius dicti
ſunt,ſequitur,qui dicitur στολιστὴς id eſt ornator, qui habet & iuſtitiæ cubitum, & C
calicem ad libandum.Is ſcit omnia quæ vocantur παιδευτικὰ id eſt,ad diſciplinam &
inſtitutionē pertinētia,& μοσχοσφραγιστικὰ hoc eſt,pertinentia ad ritum mactandorū
vitulorum. Sunt autem decem quæ pertinent ad honorē eorum qui ſunt apud eos
Deorum,& Aegyptiam continent religionem,nempe ſacrificia,primitiæ,hymni,
preces,pompę,dies feſti,& quæ ſunt his ſimilia.Poſt omnes exit Propheta,qui in
ſinu apertè geſtat hydriam,quem ſequuntur qui emiſſos panes portant.Is,vt qui ſit
ſacrorū præfectus,ediſcit libros decem qui vocantur Sacerdotales.Continent autē
de legibus & Diis,& vniuerſa Sacerdotum diſciplina. Propheta enim apud Aegy-
ptios pręeſt etiam diſtributioni vectigalium.Sunt ergo quadraginta duo libri Mer
curii valde neceſſarii,ex quibus triginta quidem & ſex,qui continent omnē Aegy D
ptiorum philoſophiam,ediſcunt ii qui ante dicti ſunt.Reliquos autem ſex παστοφό-
ροι id eſt qui geſtant pallium,vt qui pertineant ad medicinam,nēpe de conſtructio
ne corporis,& de morbis,& de inſtrumentis,& medicamentis,& de oculis,& po
ſtremo de muliebribus.Et res quidem Aegyptiorū,vt paucis dicam,ſunt eiuſmo-
di.Indorum autem philoſophia fuit ipſa quoque valde celebrata.Alexander quidē
certe Macedo,cum Indorum decem cepiſſet Gymnoſophiſtas qui videbantur eſſe
optimi & præſtantiſſimi ſermoniſque breuitate cæteris antecellere, quæſtiones
eis propoſuit,eum qui non aptè reſpōderet ſe eſſe de medio ſublaturum minatus.
Et cum ex iis quidem maiorem natu reſpondere iuſſiſſet,is quidem primus exami-
natus vtros exiſtimet eſſe plures, viuos ne an mortuos,viuos dixit , non eſſe enim E
mortuos. Secundus autem, Terra ne an mare maiores aleret beluas. Terra, inquit,
nam eius quoque pars eſt mare. Tertius autem, quod nam eſt animantium callidiſ-
ſimum,quod huc vſque non fuit cognitum.Homo inquit. Quartus autem, roga-
tus,quanam ratione moti,Sabba,qui erat eorum princeps impuliſſent ad defectio
nem,reſpondit. Volentes eum vel honeſtè viuere,vel malè mori. Quintus autem
rogatus vtrum exiſtimet fuiſſe priorem,diem an noctem,vno die,inquit.Dubiarū
enim quæſtionum neceſſe eſt etiam eſſe dubias dubitationes. Sextus autem roga-
tus quanam ratione fieri poſſet vt quis maximè diligeretur.Si cum ſit,inquit, po-
tentiſſimus,non fuerit terribilis. Septimus autem rogatus quomodo ex homini- F
bus fieret Deus aliquis.Si ea,inquit,fecerit quæ fieri non poteſt vt homo faciat.
Octauus autem interrogatus quid ſit fortius, vita an mors,vita, inquit, quæ tam
multa mala ferat.Nonus autem examinatus,quouſq. bene ſit homini viuere,quo-

A vſque, inquit, non exiſti met melius eſſe mori quàm viuere. Cum autem iuſſiſſet Alexander vt decimus quoq; diceret aliquid, erat enim Iudex. Alius, inquit, alio dixit deterius. Cum autem dixiſſet Alexander. Ergo tu quoq; morieris primus, qui hæc iudicas. Et quomodo, inquit, ô Rex, verus fueris, qui dixiſti te primum eum eſſe interfecturum qui peſſimè reſpondiſſet. Et quòd totius quidem ſcripturæ Græci dicti ſint fures, ſatis, vt opinor, plurib. oſtenſum eſt indiciis. Quòd autẽ Deum norunt nõ per agnitionem, ſed per qualemcunq; eius manifeſtationem, Græcorum præſtantiſsimi, dicit Petrus in prædicatione. Cognoſcite ergo vnùm eſſe Deũ qui fecit omnium principium: & finis habet poteſtatem: & qui nõ cadit ſub aſpectum: qui omnia videt, qui cum capi non poſsit, omnia capit, nullus indi-
B gens, cuius indigent omnia, & per quem ſunt omnia, qui comprehẽdi nõ poteſt, æternus: ab interitu alienus, non factus. Qui omnia fecit verbo virtutis ſuæ, ſcripturæ inquam, cognoſcentis, hoc eſt, filii. Deinde ſubiungit. Hunc Deum colite, nõ vt Græci, vtpotè quòd eundem quẽ nos, colunt Deũ qui ſunt viri probi apud Græcos, ſed non perfecta & abſoluta agnitione, vt qui à filio datã non dedicerint traditionẽ. Non ergo dixit. Ne colatis Deum quem Græci, ſed nõ colatis vt Græci. Dei cultus modum mutans, non autem alium annuncians. Quid autem ſit. Nõ colatis vt Græci, ipſe Petrus explanabit, ſubiungens. Quoniã dum feruntur ignorantia, & Deum neſciunt vt nos perfecta cognitione cũ poteſtate quam dedit eis ad vſum, formaſſent ligna & lapides, æs & ferrum, aurum & argentum ex ipſorũ
C materia & vſu, & quæ ſubſtantiæ ſerua ſunt excitaſſent ea colunt, & quæ eis dedit Deus in cibũ, volucres aëris, & maris natatilia, & terræ ſerpentes & feras, cũ agri pecorib. quadrupedibus, muſtelaſq; & mures, feles & canes & ſimias, & proprios cibos hominibus ſacrificant, & mortua mortuis offerentes tanquam Diis, in Deũ ſunt ingrati, per hæc ipſum eſſe negãtes. Et quòd ita feratur, vtpotè quòd nos ipſi & Græci eundẽ Deum nouerimus, ſed nõ ſimiliter, ſicrurſus inferet hoc modo. Neq; colite vt Iudæi. Et enim illi ſoli ſe Deum noſſe putantes, neſciunt ſe adorare Angelos & Archangelos menſem & Lunã, & niſi Luna apparuerit, nõ agunt ſabbatum quod dicitur primum, neq; agunt neomeniã, neq; azyma, neque feſtũ, neque magnum diẽ. Deinde eius quod quæritur infert colophonẽ. Quare
D vos quoq; ſanctè & iuſtè quæ vobis tradimus diſcentes, ſeruate, nouè Deum per Chriſtũm colentes. Inuenimus. n. in ſcripturis, ſicut dicit Dominus, Ecce facio vobis teſtamẽtum nouum, nõ vt feci patrib. veſtris in mõte Choreb. Nouum dedit nobis teſtamentum. Quæ. n. ſunt Iudæorum & Græcorum, ſunt vetera. Nos autem qui nouè ipſum tertio genere colimus, ſumus Chriſtiani. Apertè. n. vt arbitror oſtendit vnum & ſolum Deum, à Græcis quidem gentiliter: à Iudæis autem Iudaicè, nooè autem à nobis cognoſci & ſpiritaliter. Præterea autem oſtendit quod idem Deus ſuppeditauit vtrunq; teſtamentum, qui etiam Græcis dedit Græcam philoſophiã, per quã omnipotens à Græcis gloria afficitur. Eſt autẽ hinc quoq; manifeſtum. Ex græca quidẽ certè diſciplina & ex Regali, in vnum genus
E populi cui ſalus datur, cõgregantur qui fidẽ admittunt, nõ tempore diuiſis trib. populi, ne quis triplices exiſtimet naturas, ſed diuerſis eruditis teſtamẽtis, cũ ſint vnius Domini, vnius Domini verbo. Nã quod quomodo Iudæos Deus ſaluos eſſe voluit, dans eis Prophetas: ita etiã Græcorum ſpectatiſsimos propriæ ſuæ linguæ prophetas excitatos, prout poterant capere Dei beneficentiam, à vulgo ſecreuit, præter Petri Prædicationẽ, declarabit Paulus Apoſtolus dicens. Libros quoq; Græcos ſumite, agnoſcite Sibillam, quomodo vnum Deum ſignificet, & ea quæ ſunt futura, & Hyſtaſpem ſumite & legite: & inuenietis Dei filium multo clarius, & apertius eſſe ſcriptum, & quemadmodum aduerſus Chriſtum multi Reges inſtruent aciem, qui eum habent odio, & eos qui nomen eius geſtant, & eius fideles, &
F eius tolerantiam & aduentum. Deinde vno verbo nos interrogat. Totus autem mundus, & quæ ſunt in mundo, & cuius ſunt, nonne Dei? Propterea dicit Petrus Dominum dixiſſe Apoſtolis. Si quis ergo velit ex Iſrael duci pœnitentia, & pro-

pter nomen meum credere in Deum: remittuntur ei peccata post duodecim an- A
nos. Egredimini in mundum: Ne quis dicat, Non audiuimus. Sed vt in tempore
nunc venit prædicatio, ita in tempore data quidem est lex & prophetæ barbaris:
philosophia autem Græcis, aures assuefaciens ad prædicationem. Dicit itaq; Do
Esa. 49 minus qui saluum fecit Israel. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis tibi
dedi auxilium, dedi te in testamentum gentium, vt inhabitares terram, & possi-
deres hæreditaté, dicens iis qui sunt in vinculis. Egredimini, & vt reuelaretis iis
qui sunt in tenebris. Si enim vincti quidem sunt Iudei, quib. etiam dixit Domi-
nus, Egredimini ex vinculis qui vultis, dicens eos qui sua spôte sunt vincti, & qui
onera, inquit, toleratu difficilia in se per humanam susceperunt impositioné: cla- B
rum est quod qui sunt in tenebris, ii sunt qui habent principalem animæ partem
defossam in cultu simulachrorum. Nam iis quidé qui erant iusti ex lege, fides de-
erat. Et ideo cum eos curaret Dominus, dicebat, fides tua te saluum fecit. Iis auté
qui erant iusti ex philosophia, non solum opus erat fide in Dominum, sed etiá vt
discederent á cultu simulachrorum. Iam verò reuelata eis veritate, ipsi quoq; pœ
nitentia ducti sunt propterea quæ fecerant. Quáobrem prædicauit Dominus iis
Iob 28 quoque qui erant apud inferos. Dicit quidem certè scriptura. Dicit infernus per
ditioni: Eius quidem speciem non vidimus, eius autem vocé audiuimus. Non lo-
cus vtiq; voce accepta, dicit ea quæ prius dicta sunt, sed ii qui sunt collocati apud
inferos, & seipsos tradiderunt ad exitium, tanquam ex naue aliqua se sua sponte C
in mari proiicientes. Ipsi ergo sunt qui diuiná audierunt virtutem & vocem. Ná
quis sanæ mentis, & iustorum & peccatorum animas esse existimauerit in vna có
demnatione iniustitiæ maculá infundens prouidentiæ? Quid verò, an non signifi
cant Dominum annunciasse Euangelium, & iis qui perierant in diluuio, vel po-
tius vincti fuerant, & iis qui in præsidio continebantur & custodia? Ostensum
est autem in secundo quoq; Stromate, Apostolos consequéter Domino, iis quo
que qui erant apud inferos annunciasse Euangelium. Oportebat enim, vt existi
mo, sicut hic, ita illic quoq; optimos ac præstátissimos discipulos esse magistri imi
tatores. vt vnus quidé, eos qui erant ex Hebræis, alii verò gentes deducerent ad
conuersionem, hoc est, eos qui iniustitia quæ est ex lege & ex philosophia vixerát D
quidem, sed nó perfectè, sed cum errore & prolapsione vitam transegerant. Hoc
[illegible] enim diuinum decebat consilium & prouidentiam, vt qui in iustitia maiorem ha
buere dignitatem & merita, & præ cæteris egregie vixerunt, & eorum quæ pec-
carant ducti sunt pœnitentia, etiamsi sint in alio loco, cum extra controuersiam
sint in eorum numero qui sunt Dei omnipotentis, salui fierent per propriá vniu
cuiusque cognitionem. Operatur autem, vt existimo, Seruator, quandoquidé
eius est opus seruare & saluum facere, quod quidem certè fecit, vt qui eos qui in
ipsum voluerint credere per prædicationem, vbicunque essent, traxerit ad saluté.
Si ergo Dominus nulla alia de causa descendit ad inferos quàm vt annunciaret
Euangelium, sicut descendit, aut descendit vt annunciaret omnibus, aut solis He E
bræis. Atque si omnibus quidem, salui erunt omnes qui crediderint, etiamsi sint
ex gentibus, cum iam illic confessi fuerint. Sunt enim salutares, & quæ erudiunt,
Dei castigationes, adducentes ad conuersionem, & potius pœnitentiam eligen-
tes quàm mortem, idque cum possint animæ purius perspicere, quæ sunt libere à
corporibus, etiamsi obscurentur vitiis & perturbationibus, eo quòd non se am-
plius eis opponat, & eas impediat caruncula. Sin autem Iudæis solùm annuncia-
uit Euangelium, quib. defuit ea quæ est per Seruatorem agnitio & fides: clarum
est vtique quòd cum apud Deum nullus sit personarum respectus, Apostoli quo
que sicut hic, ita etiá illic, annunciarunt Euangelium iis qui ex gentib. erant apti
ad cóuersionem, & rectè dictum est à pastore. Descenderunt ergo eorum in aquá,
sed hi quidem descenderunt viuentes, & viuentes ascenderunt. Illi autem qui F
prius dormierant, mortui descenderunt, viui autem ascenderunt. Iam verò dicit
etiam Euangelium surrexisse multa corpora eorum qui dormierant, vt qui vide-

licet translati essent ad meliorem locum. Fuit ergo generalit quidam motus &
A translatio per Seruatoris dispensationem. Iustus ergo non differt à iusto, quatenus est iustus, siue is fuerit ex lege, siue Græcus. Non.n. Iudæorum solũ, sed etiam omnium hominum est Deus Dominus, propinquius autem pater eorum qui cognouerunt. Si.n. honestè viuere est etiam legitimè viuere, & vitam agere rationi consentaneam, est viuere ex lege: qui autem rectè vixerunt ante legem, in fidẽ sunt reputati, & iusti sunt iudicati; clarum est quòd ii etiã qui cum extra legem essent, rectè vixerunt per vocis proprietatem, etiamsi in inferis essent & in custodia, exaudita voce Domini, vel ipsa per se, vel etiam quæ operabatur per apostolos, mox cõuersi fuerint & crediderint. Meminimus Dominũ esse Dei virtutẽ,
B & fieri nó posse vt virtus vnquã fuerit imbecilla. Sic existimo ostendi bonũ quidem esse Deum potentem vero Dominnm salutẽ dare cum iustitia. & æqualitate in eos qui conuertuntur, siue hic, siue etiam alibi. Nó huc.n. solum peruenit virtus operatrix, sed est vbique, & semper operatur. Iá verò in Petri prædicatione dicit Dominus ad discipulos post resurrectionẽ. Elegi vos duodecim discipulos, iudicans esse me dignos, quos voluit Dominus, & fideles ratus esse Apostolos mittens in mundum ad annunciãdum Euangeliũ hominib. qui sunt in orbe terrarum, vt cognoscant vnum esse Deum, per meam Christi fidem futura significantes; vt qui audierint & crediderint, salui fiant. Qui autem non crediderint,
C cum audiuerint ferant testimonium, vt qui non possint se excusare dicendo, non audiuimus. Quid ergo, non etiã apud inferos, fuit eadem œconomia ac dispensatio; vt illic quoq; omnes animæ, audita prædicatione, aut ostendant pœnitentiã, aut propterea quòd nó crediderunt, iustam fateantur esse supplicium? Esset autem nõ læuis iniquitatis, eos qui ante aduentum Domini excessissent, cum nec eis fuisset annunciatum Euangelium, nec in credendo vel non credendo vlla posset in eos culpa conferri, vel salutem assequi, vel puniri. Neq; enim fas est illos quidem indicta causa fuisse cõdemnatos: solis autem eis qui fuerunt post eius aduentum, frui diuina lituisse iustitia. Omnibus autem animis ratione prȩditis desuper dictum est. Quæcunq; vestrum fecit aliquis in ignoratione, Deum apertè nó co-
D gnoscens, si ea agnoscens ductus fuerit pœnitentia ei omnia peccata remittentur.
Ecce enim inquit posui ante faciem vestram mortem & vitam, vt eligatis vitam Deut. 30.
ad comparationem electionis dicens Deus posuisse, nó ambo fecisse. Et in alia di Esa. 1.
cit scriptura. Si me audieritis & volueritis, bona terræ comedetis. Sin autem me nó audieritis, neque volueritis, gladius comedet vos. Os enim Domini hæc locutum est. Rursus autem apertè Dauid, vel potius Dominus ex persona sancti, est autem is vnus à mundo condito, quicunq; diuersis temporib. per fiddm fuit & erit
saluus. Lætatum est cor meum & exultauit lingua mea. Præterea autem caro quo Psal. 15.
que mea in spe habitabit, inquit. Quoniam non derelinques animã meã in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas fecistis mihi vias vitæ. Implebis me lætitia cum vultu tuo. Quomodo ergo pretiosus est populus Do-
E mino: ita populus sanctus omnis est cum Iudæo etiam is qui ex gentib. conuerti-
tur qui prædicabatur proselytus. Merito ergo dicit scriptura bouem & vrsam si- Esa. 11.
mul futuros. Nam bos quidem dictus est Iudæus, ex animali quod à lege sub iugo iudicatum est mundum: quandoquidem bos & fissam habet vngulam, & ruminat. Gentilis autem significatur per vrsam quæ est animal immundum & agreste. Parit autem animal carnem informem, quã lingua sola effingit in similitudinem animalis. Verbo. n. formatur ad hoc vt ex vita ferina mansuescat, qui conuerti-
tur ex gentib Iam autem mansuefactus, ipse quoq; vt bos sanctificatur. Iam vero Esa. 43
dicit propheta. Sirenes me benedicent & filiæ passerum, & omnes bestiæ agri.
Ab immundis animantib. bestiæ agri cognoscuntur, hoc est mundi, quoniã eos
F qui in fidem sunt agrestes, & vita sordidi, nec ea quæ est ex lege iustitia purgati, appellat feras. Mutati autem ex eo quod est esse feras, per fidem Dominicã fiunt hoies Dei, ex eo quod velint mutari, primũ ad hoc quòd fiant proficientes. Alios

enim adhortatur Dominus, aliis verò qui iam sunt aggressi, & manum præbet & A
Sap.6 & trahit. Non enim personā respicit & reueretur qui est omnium Dominus: neq; curabit magnitudinem, quoniam ipse fecit magnum & paruum, & similiter omnib. prouidet & omnium curam gerit. Dauid quoq; dicit. Sin autem infixæ sunt
Psal.9 etiam gentes in interitu quem fecerunt. In hoc laqueo quem absconderunt comprehensus est pes eorum. Sed fuit Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitate & in afflictione. Opportunè ergo annunciatum est Euangelium iis qui sunt in afflictione: Et ideo dicit. Annunciate in gentibus studia eius, ne iniustè iudicentur. Si ergo iis qui erant in carne, propterea annunciauit Euangelium, ne
Psal.10 iniustè condemnentur: quomodo non iis etiam qui excesserunt ante eius aduentum, propter eandem causam annunciauit? Iustus enim Dominus, & iustitiam dilexit, rectitudinem vidit vultus eius. Qui autem diligit Iustitiam, odio habet animā suā. Si ergo in diluuio periit omnis caro peccatrix, eis castigatione redeunte in disciplinā, primum quidem voluntatem Dei quæ vim habet erudiendi & operādi, credendum est dare salutem iis qui conuertuntur. Deinde etiam anima quæ est res lōgè subtilior, minimè potuerit affici ab aqua quæ est crassior, vt quæ propter subtilitatem & simplicitatem minimè superetur, quæ etiā appellatur incorporea. Quod autem crassum, à peccato fuerit incrassatum, hoc vna cum spiritu carnali abiicitur qui concupiscit aduersus animā. Iam verò eorum quoq; qui cōmunionem inducunt & cōmendant princeps Valentinus, in ea quæ est de amicis Homilia, scribit aduerbum. Multa ex iis quæ scripta sunt in libris publicis, inueniuntur C scripta in Dei ecclesia. Hæc.n. sunt inania verba quę à corde proficiscuntur. Lex quę scripta est in corde, ea est populus dilecti, qui diligitur, & ipsum diligit. Libros autē cōmones, dicit vel scripturas Iudaicas, vel scripturas philosophorum. Cōmunem autem facit veritatem. Isidorus quoque Basilidis simul filius & discipulus, in primo libro expositionum Prophetæ Parchor, ipse quoq; scribit his verbis. Dicunt autem Attici quædā fuisse significata Socrati, dæmone eum cōsequēte. Dicit etiā Aristoteles omnes homines vti dæmonib. qui eos sequuntur eo tempore quo migrant in corpus, propheticam hanc accipiens doctrinā, & eā ponens in suis libris, nō confitens vnde hanc sumpsisset orationem. Et rursus in secundo eiusdem operis sic scribit. Nec existimet aliquis, quod dicimus esse proprium ele D ctorum, hoc fuisse prædictum ab aliquib. Philosophis. Non est enim hoc eorum inuentum, sed cum sumpsissent à Prophetis, id tribuerunt ei qui est sapiens ex eorum sententia. Et rursus in eodem. Mihi enim videtur eos qui sibi Philosophiā vendicent, vt discant quid sit quercus alata, & varium quod in ea est pallium, quæcunq. Pherecydes allegoricè dixit in Theologia, sumens ex prophetia Cham Fundamentum autem, vt olim adnotauimus, non dicimus eā quæ in vnaquaque hæresi suscipitur vitæ institutionē, sed id quod verè est Philosophia, rectè artificiosam sapientiam, quę præbet experientiam eorum quæ sunt in vita. Sapientiā autem, solidam rerum diuinarum & humanarum cognitionem, firmā quandam & stabilem, & quæ nō potest excidere, comprehensionem, & quæ comprehendit E ea quæ sunt, & præterita, & futura, quam nos docuit per suam præsentiam & per Prophetas Dominus, estque eiusmodi vt nō possit excidere, vt quæ à verbo sit tradita. Ea quoq; omnino vera est voluntate, vt quæ sit cognita per filium, & partim quidem est æterna, partim autem tempori vtilis, & partim quidem vna est & eadem, partim autem multæ & indifferentes, & partim quidem est absq; vllo motu patibili, partim autē cum patibili appetitione, & partim quidem perfecta, partim verò indigens. Hanc ergo sapientiam concupiscit philosophia animæ & verbi rectitudinis, & vitæ puritatis, quæ est beneuole affecta in sapientiam, & omnia facit vt eam consequatur. Philosophi autem apud nos quidē dicuntur qui amāt sapientiā, quæ est omnium opifex & magistra, hoc est, filii Dei cognitionē. Apud F Græcos autē dicuntur Philosophi, qui disputationes de virtute suscipiunt. Fuerit autem philosophia, quæ in vnaquaque hæresi, de iis loquor quæ sunt in philo

A sophia ea quæ reprehendi non possunt sunt decreta, cum vita cōgruente in vnam
coacta electionem, quæ ipsa quoque à barbara diuinitus data surrepta gratia, Græ
ca ornata sunt eloquentia. Nam alia quidem sunt suffurati, alia verò male audie-
runt. In aliis autem, aliqua quidem dixerunt, imitantes, sed ea non reddidere perfe
cta, aliqua autem humana coniectura & ratiocinatione, in quibus etiam labuntur.
Arbitrantur autem se isti quidem assequi veritatem perfectè, vt nos autem ipsos
comprehendimus, aliqua ex parte. Nihil certè amplius norunt quàm hunc mundū.
Quanquam versatur Geometria in mensuris magnitudinibus & figuris per eam
quę fit in planis descriptionem, & pictura totum locum opticum, quē vocant per-
spectiuum, videtur assumere in iis quæ adumbrantur. Hæc autem falso describit vi
B sum artificiosè vtens signis quæ fiunt per applicationem linearum visus. Hinc con
seruantur ἐμφάσεις id est eminentes visiones, & hypotheses, hoc est visiones infe-
riores, & φάσεις hoc est visa. Et videntur quidem alia eminere, alia verò subsidere:
aliqua vero aliquo alio modo visione apprehendi in loco leui & æquabili. Ita autē
Philosophi quoque instar picturæ imitantur veritatem. φιλαυτία autem, hoc est
nimius amor sui, est semper quibuslibet causa peccatorum omnium. Quocirca nō
oportet eligendo & expetendo gloriam ab hominibus esse nimium sui amantem,
sed Deum diligendo esse sanctum cum prudentia. Si quis ergo vtatur quidem sin-
gularibus, tāquam vniuersis ac generalibus, & id quod seruit habeat pro eo quod
dominatur, à veritate excidit, non intelligens id quod à Dauid dictum est per con
C fessionem. Terram seu cinerem tanquam panem manducabam. Nimius autem sui Psal.101
amor, & vana opinio ac persuasio, est ei terra, & error. Quod si ita est, est ex disci-
plina cognitio & scientia. Si est autem disciplina necesse est quærere magistrum.
Nam Cleanthes quidem sibi magistrum adscribit Zenonem, & Thophrastus Ari-
stotelem: & Metrodorus Epicurum, & Plato Socratem. Sed etsi venero ad Pytha-
goram, & Pherecydem, & Thaletem, & primos sapientes, consisto quærens eorū
magistrum. Et seu dixeris Aegyptios, seu Indos, seu Babylonios, seu Magos ipsos,
non cessabo eorum doctorem requirere. Porro autem te quoque deduco ad pri-
mum ortum hominum, & illinc incipio quærere quis fuerit magister, nullus qui-
dem ex hominibus, nondum enim didicerant. Sed nec aliquis ex Angelis. Neque
D enim quomodo significant Angeli quatenus Angeli: ita audiunt homines. Neque
enim quomodo sunt nobis aures: ita est illis lingua, neque instrumenta vocis quis
dederit Angelis, labra, inquam, & quæ propter ea sita sunt, & guttur, & arte-
riam, & viscera, & spiritum, & aërem qui pulsatur. Multum autem abest vt Deus
insonet sanctitate quæ adiri non potest, qui ipse quoque separatus est ab Archange
lis. Iam verò Angelos quoque accepimus didicisse veritatē, & qui eis subsunt prin
cipatus. Ortum enim habuere. Restat ergo vt nos quoque ascendentes, eorum do-
ctorem desideremus. Quoniam autem vnum est ingenitum, nempe Deus omnipo-
tens, vnum est etiam prægenitum, per quod omnia facta sunt, & sine ipso factum
est nihil. Vnus enim est re vera Deus, qui fecit principium vniuersorum, significās Ioan.1.
E primogenitum filium, vt scribit Petrus, præclarè intelligens illud. In principio fe- Gen.1.
cit Deus cœlum & terram. Is autem dictus est sapientia ab omnibus Prophetis. Is Heb.1.
est magister omnium quæ orta sunt, Dei consiliarius qui pręsciuit omnia. Is autem
ab alto à prima mundi constitutione, multifariam multisq. modis & docuit & per-
ficit. Vnde merito dictum est. Ne dixeritis vobis magistrum super terram. Vides Matth.23
vndenam ansas acceperit vera philosophia, etiam si lex sit imago & vmbra verita-
tis. Sed Græcorum nimius amor sui, quosdam homines prædicat doctores. Quo-
modo ergo ad Deum creatorem omnis recurrit paternitas, ita etiam ad Dominū,
eorum quę bona sunt & honesta doctrina, & quæ iustificat, & quæ ad hoc deducit
F & fert opem. Si qui autem ex aliqua affectione semina veritatis quomodocunque
accepta non enutrierunt sed terræ sterili & aridæ mādantes, ea herbis suffocarunt
agrestibus, quomodo Pharisæi à lege declinarunt, doctrinas humanas inducentes:
non est eorum causa magister, sed qui perperam audire voluerunt. Qui autem ex

cis crediderunt & Domini aduentui,& scripturarum declarationi,ii versantur in A
cognitione legis,sicut etiam Philosophi, per doctrinam Domini, perducuntur ad
Psal 11. agnitionem verę philosophię. Eloquia enim Domini eloquia casta, argentum igni
tum probatum terræ, purgatum septuplum, aut quòd vt argentum sæpe purgatū
probatur iustus, Domini nummus effectus, & qui regalem accepit characterem:
aut quoniam Salomon quoque dicit linguam iusti esse argentum ignitum, proba
tam autem & sapientem doctrinam, esse laudabilem & admittendam significans,
quando sæpe terra fuerit expurgata,hoc est,quādo anima cognitione prędita fue-
rit multis modis sanctificata,per abstinentiam à terrenis inflammationibus. Sancti
ficatur autem corpus quoque in quo habitat,cum vt proprium dedicatur in sancti
templi puritatem & sinceritatem. Quæ est autem in corpore primæ animæ prima B
purgatio,ea est abstinentia à malis,quam quidam existimant perfectionem ac con-
summationem,eaque est,vt semel dicam,perfectio cōmunis Iudæi fidelis & Græ-
ci. Eius autem qui est cognitione præditus,post eam quæ aliis lege decernitur per-
fectionem,iustitia procedit ad operationem beneficentiæ, & cui iustitiæ augmen-
tum creuit ad beneficentiam,ei perfectio permanet in immutabili habitu benefi-
centiæ ad Dei similitudinem. Nam qui sunt quidem semen Abrahę & serui Dei, ii
sunt vocati. Filii autem Iacob,eius electi,qui supplantauerunt vitii operationem.
Si ergo & ipsum Christum dicimus sapientiā,& eius operationem,eam quæ fit per
Prophetas,per quam edisci potest traditio quę est ex cognitione,vt ipse per pręsen C
tiam sanctos docuit Apostolos. sapientia fuerit cognitio,vt quæ sit scientia & cō-
prehensio eorum quæ sunt & futura sunt & præterita,stabilis & firma,vt quæ à fi-
lio Dei sit tradita & reuelata. Atque si est quidem sapientis finis, contemplatio: ea
quidem contemplatio quæ est adhuc philosophorum, diuinam appetit scientiam:
nondum autem assequitur,nisi per disciplinam acceperit vocem propheticam sibi
declaratam,per quam accipit quomodo se habent, habuerunt, & habitura sint,
quę sunt,quæ futura sunt, & prius fuerunt. Cognitio autem ipsa est,quæ per suc-
cessionem ad paucos ex Apostolis absq. scriptis tradita peruenit. Hinc ergo cogni-
tio seu sapientia exerceatur oportet ad contemplationis habitum æternum, & in
quem non cadit alteratio. Nam Paulus quoque in Epistolis non videtur reprehen D
dere philosophiam: sed eum qui est particeps altitudinis cognitionis,non vult am
plius recurrere ad Græcam philosophiam, eam allegoricè vocans mundi elemen-
ta,vt quæ elementa quodammodo doceat,& sit veluti disciplina præcedens verita
tem. Quocirca ad Hebræos quoque scribens qui à fide ad legem reflectebātur. An
Heb. 5. rursus,inquit, opus habetis vt vos doceam quænam sunt elementa initii eloquio-
rum Dei: & facti estis opus habentes lacte & non solido cibo. Similiter autem ad
Col. 2. Colossenses quoque qui conuertuntur ex Græcis: Videte ne quis vos deprædetur
per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, se-
cundum elementa huius mundi, & non secundum Christum,significans elemen-
* Significās, Grę cū habet ἀλλάζων inescās sed lego δηλῶν id est, significans. talem doctrinam reuerti ad philosophiam. Quòd si quis dicat per hominum intelli E
gentiam fuisse inuētam à Græcis philosophiam,atqui inuenio scripturas dicentes
intelligentiam esse à Deo missam. Psalmographus quidem certè maximum esse do
num existimat intelligentiam, & petit dicens. SERVVS tuus ego sum, fac vt sim
Psal. 118 intelligens. Nunquid autem multiplicē petens cognitionē scribit Dauid, bonitatē
& disciplinam & cognitionē doce me, quoniā mādatis tuis credidi. Testamēta esse
principalia & maximę auctoritatis, est extra cōtrouersiam, & dari pręstantioribus.
Psal. 147. Dicit quidem certè Psalmus de Deo. Nulli genti sic fecit, & iudicia sua non mani
festauit eis. Illud autem. Non sic fecit, fecisse quidem significat, sed non sic. Il-
lud ergo sic, positum est, vt fiat comparatio cum nostra excellentia. Poterat au-
tem vtique Propheta dicere absolutè, Non fecit absque additamento huius Sic. F
Act. 10. Quinetiam Petrus quoque in Actibus. In veritate comprehendo, inquit, quòd
Dominus non acceptor personarum: sed in omni gente qui timet ipsum & opera-
tur iustitiam, est ei acceptus. Non tempore ergo perfectum est vt Deus personas
non

A non respiceret, sed id fuit ab æterno. Neque verò cepit vnquam eius beneficentia. Sed neque circunscribitur locis vel vllis hominibus. Neque enim singularis eius beneficentia. Aperite mihi, inquit, portas iustitię, in ipsas ingressus, confitebor Domino. Prophetæ autem dictum exponens Barnabas, infert. Cum multæ portæ sint apertæ, quæ est in iustitia, ea est in Christo, in quam beati sunt omnes qui sunt ingressi. Eidem sententię adhæret illud quoque Propheticum, Dominus super aquas multas, vtpote quòd non solum testamenta diuersa, sed etiam diuersi modi doctrinæ sint ii qui inter Græcos adducunt ad iustitiã, & qui inter barbaros. Iam verò apertè quoque psallit Dauid, veritati ferens testimonium. Auertantur peccatores in infernum. Omnes gentes quæ obliuiscuntur Dei. Obliuiscuntur scilicet eius cuius prius meminerant, & quem cognoscebant priusquam obliuiscerentur, cum iubent valere & amandant. Erat ergo quædam obscura Dei cognitio etiam apud gentes. Et hæc quidem ita se habeant. Oportet autẽ eũ qui est cognitione præditus multa didicisse. Et quoniam dicunt Græci, cum prior cœpisset Protagoras, paratam esse orationem quæ cuiuis orationi aduersetur, dici cõuenit etiam aduersus tales orationes. Dicit enim scriptura. Qui multa dicit, vicissim quoque audiet. Parabolam autem Domini quis intelliget, nisi sapiens & sciens & qui diligit Dominum suum? Sit ergo qui talis est fidelis. Sit eiusmodi vt possit explicare cognitionem. Sit sapiens in verbis discernendis. Sit in factis admirabilis. Sit castus & mundus, eo enim debet esse magis humilis quo videtur esse maior. Dicit Clemens in epistola ad Corinthios. Talis vt qui possit parere præcepto, & aliquos quidem ex igne rapite: miseremini autem eorum qui discernuntur. Falx quidem certè facta est vt rami amputentur, sed implexos quoque palmites in ea distinguimus: & spinas quæ vitibus cohærescunt excindimus, ad quas non potest accedi facile. Hæc autem omnia referuntur ad putandas vites. Rursus homo factus est principaliter ad Dei cognitionem, sed & est Geometra, & agricola, & philosophatur, ex quibus vnum quidem factum est ad viuendum: alterum verò ad bene viuendum; tertium ad ea meditanda quę demonstrant. Porrò autem illi qui dicunt philosophiam esse profectam à Diabolo, illud quoque sciant, quòd scriptura dicit Diabolum transfigurari in Angelum lucis. Quid agentem? Prophetantem scilicet. Si autem prophetat vt Angelus lucis, vera dicit scilicet. Si angelica & lucida prophetat, tũc etiam prophetat vtilia quando transfiguratur ad similitudinem operationis, etiam si sit alius, quatenus est subiectum defectionis. Nam quomodo deceperit quempiam, si nõ studiosum per vera adducat ad coniunctionem & familiaritatem, & ita postea ad verum attrahat, & alioqui inuenietur scire veritatem, etsi non ita vt comprehendat, ita tamen vt non sit eius ignarus. Non est ergo falsa philosophia, etiam si qui est fur & mendax, per transfigurationem operationis vera dicat. Neq. verò propter eum qui dicit, sunt imperitè ea prius damnanda quæ dicuntur. Quod in iis quoque qui nunc prophetare dicuntur est obseruandum: sed sunt consideranda quæ dicuntur an veritati cohæreant. Iam verò si vniuersa quoque ac generali oratione, quæcunque sunt necessaria & vitæ vtilia, diuinitus ad nos venire dicamus, minimè errabimus, vel potius si dicamus ipsam quoque philosophiam Græcis veluti proprium datam esse testamentum, vt quę sit fundamentum Christianæ philosophię, etiam si qui ex Græcis philosophantur, ad veritatem sua spõte obsurdescant, barbarorum vocem vilipendentes, aut etiam reformidantes mortis periculum quod impendet fideli à legibus ciuilibus. Quomodo autem in barbara philosophia: ita etiam in Græca seminata sunt zizania ab ipso verò agricola zizaniorum. Vnde etiam & quę sunt apud nos, exortæ sunt hæreses in bono & genitali tritico: & qui Epicuri impietatem, & voluptatem, & quæcunque alia sata sunt præter rectam rationem, diuinitus datæ agriculturæ sunt Græcis fructus adulterini. Hanc dicit Apostolus sapientiam huius seculi, quæ est scilicet voluptaria, & nimio tenetur sui amore, vt quæ doceat quæ sunt huius mundi, & quæ sunt circa ipsum solum, & consequẽter, quod ad præfecturam attinet, est subiecta iis qui hîc sunt principibus. Quamobrẽ

Psal. 117. — Psal. 28. — Psal. 9. — 2. Cor. 11. — 1. Cor. 2.

(Margin section letters: B at "tores in infernum"; C at "epistola ad Corinthios"; D at "Angelus lucis"; E at "que sunt necessaria"; F at "uinitus datæ".)

ſingularis hæc philoſophia quodammodo tradit elementa eius quæ verè perfecta A
eſt ſcientiæ, quę verſatur circa ea quæ percipiuntur intelligentia, & his adhuc ma-
1.Cor.2. gis ſpiritalia, quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis aſcen
derunt, prius quàm quod de iis eſt verbum, magiſter noſter, nobis aperiat ſancta
ſanctorum, & his præterea ſanctiora per aſcēſum reuelet iis qui germanè ſincereq.
& non adulterinè ſunt hæredes Dominicę adoptionis. Iam enim audemus dicere
(hic enim eſt fides cognitionis) eum omnia ſcire, & firma comprehenſione com-
prehēdere, ea etiam quæ ſunt nobis dubia & inexplicabilia, qui verè eſt cognitione
præditus, cuiuſmodi fuit Iacobus, Petrus, Ioannes, Paulus, & reliqui Apoſtoli. Eſt
enim prophetia cognitione plena, vt quæ data ſit à Domino, & rurſus per Domi-
num declarata Apoſtolis? Nunquid autem cognitio eſt proprietas animæ ratione B
præditę quæ ad hoc exercetur, vt per cognitionē inſcribatur ad immortalitatem.
Sunt enim ambæ animæ poteſtates, cognitio inquam & appetitio ſeu impulſio. In-
ὁρμὴ impulſio ad aliquid agendum. uenitur autem appetitio motus quidam qui eſt poſt aliquam aſcenſionem. Qui.n.
ad aliquam impellitur actionem, ante actionem ſumit cognitionem. Secundo au-
tem appetitionem ſeu impulſionem. Præterea in hoc quoque conſideremus. Quo-
niam enim diſcere eſt antiquius quàm agere. Nā naturaliter qui agit, id quod vult
agere prius diſcit. Et cognitio quidem eſt ex eo quòd didicerit. Egiſſe autem, ex eo
quòd appetierit ſeu incitatus ſit: & ex quod diſcatur, eſt cognitio: ſcientiam autem
ſequitur appetitio, poſt quam actio: omnis actionis quæ ratione ſuſcipitur princi- C
pium & opifex, fuerit cognitio. Quare rurſus meritò ex ea ſola formā & characte-
rem ſuſcipit proprietas animæ ratione præditę. Re vera enim appetitio quidem, ſi-
cut etiam cognitio, mouetur in iis quę ſunt. Cognitio autem eo ipſo, eſt quædam
animę cōſummata contemplatio eòrum quę ſunt, aut alicuius, aut aliquorum, aut
omnium ſimul. Quanquam dicunt aliqui ſapientem hominem perſuaſum habere
eſſe quædam quę comprehendi nequeant, adeo vt de iis aliquam cōprehendat com
prehenſionem, nempe quòd comprehendi nequeant quę ſunt incomprehenſibilia,
quod quidem eſt commune, & eorum qui parum poſſunt proſpicere. Nam qui eſt
eiuſmodi, confirmat eſſe aliqua quæ comprehendi nequeant. Ille autem cognitio-
ne præditus de quo loquor, ipſe ea comprehendit quæ videntur ab aliis non poſſe D
comprehendi, vt qui credat Dei filio nihil eſſe incomprehenſibile, vnde nec eſſe
eiuſmodi vt doceri non poſſit. Qui enim propter ſuam in nos charitatem paſſus
eſt, nihil omiſerit quod faciat ad doctrinam cognitionis. Fit ergo ipſa fides, firma
& ſtabilis conſtanſque demonſtratio in iis quę tradita ſunt à Deo, quam ſequitur
Sap.8. veritas. Quòd ſi quis etiam deſiderat multarum rerum experientiam, nouit anti-
qua, & coniectat futura: ſcit ſtrophas orationum, & ſolutiones ęnigmatum. Prę-
ſcit ſigna & prodigia: & temporum euentus, diſcipulus ſapientię. Talis enim eſt is
qui eſt cognitione pręditus, vt in eum ex ſolæ cadant affectiones quæ oriuntur vt
corpus maneat, nempe fames, ſitis, & ſimilia. Sed in Seruatore quidem corpus, vt
corpus, neceſſaria poſtulare miniſteria vt permaneat, fuerit ridiculum. Comede- E
bat enim, non propter corpus quod ſancta virtute continebatur: ſed ne eis qui vna
cum eo verſabantur, in mentem veniret de eo aliter ſentire, ſicut certè poſtea qui
dam exiſtimarunt eum apparuiſſe viſione & phantaſmate. Ipſe autem, vt ſemel di-
cam, erat impatibilis, quem nullus ſubit motus affectionis, neque voluptas, nec do
lor. Apoſtoli autem cum iram & metum & cupiditatem, per Dominicam doctri-
nam, ex vberiori quadam cognitione ſuperaſſent, ne ea quidem quæ videntur bo-
na ex patibilibus motionibus, vtpote confidentiam, æmulationem, gaudium, cupi
ditatem ſuſceperunt, vt qui propter firmum quendam & ſtabilem ſtatum mentis,
nihil penitus mutarentur, ſed in exercitationis habitu ſemper manentes alieni ab
alteratione, poſt Domini quidem certè reſurrectionem. Nam & ſi ea quæ prius di F
cta ſunt, ſi cum ratione fiant, aliquis bona eſſe accipiat: at in perfecto quidem cer-
tę minimè ſunt admittenda, qui neque habet confidentiam, neque enim verſatur
in rebus grauibus & moleſtis, cum ex iis quæ ſunt in vita, nihil graue moleſtumue
exiſtimet,

A existimet,neque poteſt eum aliquid abducere à Dei charitate, neque tranquillita-
te animi opus habet,neque enim in dolorem incidit animiue angorem,cum perſua
ſum habeat omnia rectè fieri,neque iraſcitur,nihil eſt enim quod eum ad iram mo
ueat,cum ſemper Deum diligat,& ad hoc ſolum totus ſit cõuerſus,& ideo ex Dei
creaturis nullam habet odio.Sed neque æmulatur: nihil enim ei deeſt ad aſſimila-
tionem quo ſit bonus & honeſtus·Sed neque amat aliquem cõmuni hac amicitia:
ſed creatorem diligit per creaturas,neque ergo in cupiditatem aliquam incidit aut
appetitionem,neque in anima indiget aliquo ex aliis,cum iam per charitatem ver
ſetur cum dilecto,cui quidem iam eſt familiariter cõiunctus per electionem: & per
B habitum qui procedit ex exercitatione,ei appropinquat continentius,& eſt beatus
ptopter bonorum abundantiam.Quamobrem his de cauſis maxima vi contendit
aſſimilari Domino in impatibilitate. Eſt enim verbum ſeu ratio Dei intelligens,
per quam mentis imago & aſſimilatio in ſolo homine cernitur, vel etiam Deifor
mis & Deo ſimilis fit per animam vir bonus, & rurſus Deus eſt hominis formæ
ſimilis,forma enim vniuſcuiuſque eſt mens,ex qua characterem ſuſcipimus . Quò
fit vt qui peccant in hominem,ſint impii & execrandi.Eſt enim nugatorium dice-
re,eum qui eſt cognitione præditus & perfectus,non oportere eximere iram & cõ
fidentiam,vtpote quod abſque his neque ſit aduerſus ea quæ ingruerint excitan-
dus,neque quæ ſunt grauia toleraturus.Sed ſi etiam cupiditatem ab eo abſtuleri-
C mus,fore vt ab omnibus rebus moleſtis & aſperis cõturbetur & obruatur, & ideo
à vita peſſimè excedat,ſi non ſit eius particeps,aut,vt quibuſdam videtur, nõ eum
capiat earum rerum deſiderium quas capit viros bonos & honeſtos. Si ergo omnis
coniunctio & conciliatio quæ cum iis quæ ſunt bona & honeſta initur,fit cum ap-
petitione:quomodo manet,inquit,impatibilis is qui ea quæ ſunt honeſta expetit.
Sed hi,vt videtur, neſciunt diuinitatem charitatis. Non eſt enim vtique charitas
eius qui diligit appetitio,ſed eſt beneuola & firma coniunctio,in vnitatem fidei re
ſtituens eum qui eſt cognitione præditus , loco & tempore minimè indigentem.
Qui antem per charitatem iam fuerit in iis in quibus eſt futurus,vt qui ſpem præ-
ceperit per cognitionẽ, nihil expetit, vt qui,quo ad eius fieri poteſt, habeat quod
D eſt expetendum. Meritò ergo manet in vno immutabili habitu,diligens ex cogni-
tione. Neque ergo vehementi ardebit ſtudio vt aſſimiletur bonis,cum habeat per
charitatem id quod eſt bonum & honeſtum.Cõfidentia autem & cupiditate quid
ei adhuc eſt opus, cum impatibili Deo coniunctionem & familiaritatem acceperit
per charitatem,& per eam ſe in eius amicorum numerum adſcripſerit . Is ergo qui
eſt cognitione præditus & perfectus , eximendus eſt à quauis animæ affectione ac
perturbatione.Cognitio.n.efficit exercitationẽ, exercitatio autẽ habitum vel affe
ctionem.Eiuſmodi autẽ conſtitutio efficit impatibilitatem,non autẽ animi motuũ
moderationẽ.Fruitur autẽ impatibilitate perfecta & abſoluta amputatio cupidita
tis.Sed nec eorũ quæ vulgo iactantur bonorum,hoc eſt,patibilium bonorũ quę ad
E iunguntur animi perturbationibus,eſt particeps is qui eſt cognitione præditus,vt
exempli cauſa, lętitiæ,quæ adiuncta eſt voluptati. & mœſtitię. ipſa.n.adiuncta eſt
dolori.& cautionis:Subiicitur.n.metui.Sed nec excandeſcentię,collocata eſt enim
propter iram,etiamſi quidã dicãt ea iam nõ eſſe amplius mala, ſed bona. Fieri.n.nõ
poteſt vt qui iam ſemel eſt cõſummatus per charitatem, & inexplebilẽ contẽplatio
nis delectationẽ æternè & inſatiabiliter percipit,eaque fruitur paruis & humilibus
quibuſdã & abiectis delectetur.Quæ enim iuſta es amplius reſtat cauſa cur ad bona
mundana reuertatur,qui eam acceperit lucẽ ad quam non patet aditus,etſi nõdum
tẽpore,& loco,at illa quidẽ certe cognitione prædita charitate, propter quã ſequi-
tur hæreditas,perfectaq. & abſoluta reſtitutio:per opera cõfirmante eo qui reddit
F mercedẽ, quod quia elegit per cognitionẽ, præuenit per charitatẽ accipiens is qui
eſt cognitione præditus.An non enim peregrinans ad Dominum propter ſuam in
eum charitatem,etiamſi in terra cernatur eius tabernaculum, ſeipſum quidem à vi-
ta non educit,nõ eſt enim ei permiſſum, ſed animam abducit à motibus & affectio

ſſ

nibus,eſt enim ei conceſſum,& rurſus viuit morte affectis cupiditatibus,& corpo- A
re non amplius vtitur,ſed ſolum ei permittit vti neceſſariis, ne ei præbeat cauſam
diſſolutionis.Quemadmodum ergo eſt ei amplius opus magni animi virtute, qui
in malis non verſetur,vt qui ne ſit quidem præſens,ſed totus ſit cum eo quem dili-
git.Quis verò eſt etiam vſus temperantiæ,cum ea non egeat? Tales enim habere cu
piditates,vt temperantia opus ſit ad eas continendas ac coërcendas, nondum eſt
mundi,ſed eius qui adhuc mouetur animi perturbationibus.Magni autem & ex-
celſi animi virtus aſſumitur propter metum & timiditatem. Non eſt enim vtique
decorum vt Dei amicus,quem Deus prædeſtinauit ante mundi conſtitutionem vt
referatur in ſummam filiorum adoptionem,voluptatibus ſubiiciatur vel timori-
bus, & occupetur in comprimendis animi perturbationibus. Audacter enim dixe B
rim,quemadmodum eſt prædeſtinatus per ea quæ aget & id quod conſequetur:ita
ipſe quoque cum prædeſtinauerit,propter eum quem cognouit,habet quem dile-
xit nec habet futurum coniectu difficile,ſicut multi viuunt cõiectantes:ſed per fi-
dem cognitione præditam,accepit id quod eſt incertum & obſcurum aliis,& pro-
pter charitatem,iam eſt ei præſens id quod eſt futurum. Credidit enim,& propter
prophetiam, & propter præſentiam,Deo qui non mentitur, & habet id quod cre
didit,& obtinet promiſſionem,veritas autem eſt qui promiſit, & finem promiſſio
nis,propterea quòd fide dignus ſit is qui promiſit,firmiter ac ſtabiliter accepit per
ſcientiam.Is autem qui per eum in quibus eſt ſtatum,nouit firmam ac ſtabilem fu-
turorum comprehẽſionem,futuro occurrit per charitatem.Iam verò nec optabit C
quidem conſequi ea quæ hic ſunt,cui perſuaſum eſt fore vt conſequatur ea quæ ve
rè bona ſunt,ſed ſemper optabit rectam & rectè ſe gerentem tenere fidem, & præ-
terea quàm plurimos fieri ſibi ſimiles ad Dei gloriam,qua perficitur & conſumma
tur per cognitionem. Eſt enim ſalutaris,qui Seruatori aſſimilatur,quatenus huma
næ naturæ fas eſt ad eius peruenire imaginem,in exequendis præceptis,ea minimè
transgrediendo,rectè ſe gerens. Hoc autem eſt Deum colere,per eam quæ verè eſt
iuſtitiam factorum & cognitionis. Huius vocem in precatione nõ expectat Domi-
nus,pete,inquiens,& faciam,animo cogita,& dabo. In ſumma enim, in eo quod
vertitur ac mutatur,fieri non poteſt vt id quod eſt immutabile,concreſcat & con
cilietur.Cum autem in continua mutatione,& ideo inſtabili,verſatur facultas ani D
mæ principalis,non conſeruatur vis habitus. Quomodo enim qui ab iis quę ex-
trinſecus ingrediuntur & incurrunt ſemper mutatur, habitum & affectionem te-
nere,& vt ſemel dicam,ſcientiam poſſidere potuerit. Quanquam Philoſophi quo
que virtutes habitus & affectiones & ſcientias exiſtimant. Quomodo autem non
ſimul generatur cum hominibus,ſed eſt mixta ſcientia: & vt diſcatur quidẽ in prin
cipio opus eſt attentione educationeque & incremento:deinde ex aſſidua, & quæ
non intermittitur,meditatione peruenit ad habitum:ita etiam perfecta & conſum
mata in habitu myſtico, propter charitatem manet talis vt non poſſit excidere.
Non ſolum enim primam cauſam,& eam quæ ab ea eſt genita cauſam comprehen
dit,& in his eſt firmus ac ſtabilis, ſtabiliter ſtabiles,& quæ excidere & dimoueri ne E
queunt,rationes poſſidens.Quinetiam de bonis & malis,& de vniuerſo rerum or
tu ac generatione, & vt ſemel dicam, de iis quæ locutus eſt Dominus, accuratiſſi-
mam & exactiſſimam à mundi conſtitutione ad finem vſque veritatem,ab ipſa ve
ritate didicit,non ſiquid viſum fuerit probabile, aut ex Græca oratione neceſſa-
rium,ipſi veritati præponens.Quæ autem à Domino dicta ſunt,pro apertis & ma-
nifeſtis ſumẽs,etiamſi aliis obſcura fuerint,iam de omnibus accepit cognitionem.
Quæ ſunt autem apud nos eloquia,& de iis quę ſunt,vt ſunt,reſpondent: & de fu
turis,vt erunt:& de iis quę facta ſunt,vt fuerunt.In iis ſolis quæ ſcientiam conſti-
tuunt, cum ſit ſcientia prę́ditus, ſe prę́clare geret,& de bono tractandam ſuſcipiet F
orationem,iis quę intelligentia percipiuntur ſemper adhęrens:ab illis ſupernis ar-
chetypis exemplaribus ſuam rerum humanarum deſcribens adminiſtrationẽ,quo-
modo qui nauigant,nauem ad aſtrum dirigunt:ad omnem bonam actionem ſem-

A per pręsto & paratus, omnia grauia & molesta solitus despicere, quando aliquid sustinere oportuerit, nihil temerarium, neque quod sibi & Reipublicæ non conueniat, vnquam peragens, prouidus ac prospiciens, & qui minimè flectitur voluptatibus, tam iis quæ verè sunt, quàm iis quæ noctu accidunt. Tenui enim diętæ, quæ vt paucis sit contentus efficit, assuefactus, est temperans, & moderatus cum grauitate & honestate, paucis ad vitam necessariis indigens: nihil quærens quod sit superuacaneum, sed nec hæc vt principalia, sed ex vitæ consuetudine, vt peregrinationi carnis necessaria, quantum necesse est admittens. Præcipua enim est ei cognitio. Per consequentiam ergo iis quoq. attendit quæ exercent ad cognitionem, sumens
B ex vnaquaque disciplina id quod cõfert ad veritatem. Ex musica ergo persequens proportionem quæ est in iis quę sunt coniuncta & composita. In Arithmetica autem adnotans augmenta & decrementa numerorum, & eas quæ sunt inter se inuicem relationes, & quòd plurima cadunt in proportionem numerorum: & Geometricam ipsam substantiam in seipsa contemplans & assuefaciens, aliquod continuũ intelligẽtia percipit spatium, & immutabilem essentiam quę est alia à corporibus. Et rursus ab Astronomia à terra eleuatus, vnà cum cœlo mente in altum extolletur, & simul cum eorum conuersione circumagetur, semper considerans diuina, & eam quę est inter se inuicem consensionem & conuenientiam, à quibus adductus Abraham adscendit ad cognitionẽ eius qui creauerat. Quinetiam dialectica vtetur
C is qui est cognitione præditus, eligens diuisionem generum in species: & adducet eorum quæ sunt distinctionem, donec attigerit prima & simplicia. Multi autem non secus ac pueri laruas, timent Græcam Philosophiam, dum verentur ne eos abducat. Sed si talis est apud eos fides, non dixerim enim cognitionem, vt probabilitate orationis per eos dissoluatur: fateantur se non esse habituros veritatem. Veritas enim, vt aiunt, est insuperabilis. Dissoluitur autem falsa opinio. Iam enim eligimus purpuram per comparationem alterius purpuræ. Quare si quis fatetur se non habere cor rectè informatum, & explicatum, is non habet mensam argentariorũ, sed neque rationem quæ habet vim iudicandi. Et quemadmodum erit adhuc trapezita, qui non potest probare & discernere probum nummum à falso & adulteri
D no? Clamauit autem Dauid. In ęternum non commouebitur iustus. Neque ergo fallaci oratione, neque falsa voluptate. Vnde neque mouebitur à sua hæreditate. Psal.114
Ab auditione ergo mala non timebit. Neque ergo ab inani calumnia, sed nec à falsa opinione quæ eum circumsistat. Sed neque astutas & callidas pertimescet orationes, qui eas potest discernere ad interrogandum & rectè respondendum. Est enim dialectica veluti vallus quidam, ne veritas conculcetur à Sophistis. Oportet enim eos qui laudantur in sancto nomine Domini, vt vult Propheta, lætari corde quærentes Dominum. Quærite ergo eum, & confirmemini. Quærite faciem eius perpetuo modis omnibus. Nam cum multifariam & multis modis sit locutus, non absolutè cognoscitur. Non his ergo tanquam virtutibus vtens, is qui est cognitione Psal.68
E præditus, habebit disciplinarum multarum cognitionem, sed vtens tanquam adiutricibus in cõmunibus & propriis discernendis admittet ad veritatem. Est enim omnis erroris & omnis falsæ opinionis causa, non posse discernere qua nam ratione inter se conueniant ea quæ sunt, & quanam ratione differant. Sin autem nõ persequatur quis orationem, quatenus ea sunt diuisa, non animaduertet se confundere cõmunia & propria. Hoc autem si fiat, necesse est vt via amittatur & incidatur in errores. Nominum autem & rerum distinctio, in ipsis quoque scripturis magnã lucem affert animis. Necesse est enim exaudire & dictiones plura significantes, & plures, quando quid vnum significant. Vnde etiam fit vt rectè respondeatur. Vitandus est autem multus eius & planè inutilis abusus, qui consumitur in iis in qui-
F bus non oportet, eo qui est cognitione prędito, vtente disciplinis tãquam præexercitationibus, quę adiuuantium causarum instar habeant, & ad accuratam veritatis traditionem, quatenus id potest assequi, nec ab eo potest diuelli, & ad propulsandas artificiosas rationes quæ improbe moliuntur excindere veritatẽ. Non relin

quet ergo ea quæ promouent ad eas quæ sunt in orbe disciplinas, & Græcam philosophiam: sed non principali ratione, sed ea quæ est necessaria, & secũda, & quæ deriuatur ex circunstantiis. Quibus enim improbe & malitiose vtuntur ii qui suam operam ponunt in hæresibus, iis rectè vtetur is qui est cognitione præditus. Cum sit ergo singularis veritas quæ in Græca apparet philosophia, quæ verè quidem est veritas quomodo Sol illuminans colores, & album & nigrum, ostendit qualis sit vnusquisque eorum sic ipsa quoque refellit omnem sermonis probabilitatem. Merito ergo à Græcis quoque acclamatum est. Principium magnæ virtutis est regina veritas. Quemadmodum ergo in Astronomia habemus exemplum Abraham: ita etiam in Arithmetica eũdem Abraham. Cum.n. audiisset abductum fuisse Loth captiuum, trecentis vernaculis suis numeratis, hostes aggressus vincit maximum eorum numerum. Dicunt ergo Dominici quidem signi typum, quod ad figuram attinet, esse elementum, quod significat trecentos. ἰῶτα autem & ἦτα significare nomen salutare. Significari ergo eos esse Abrahæ domesticos & ei coniunctos, quod ad salutem attinet, qui ad signum & nomen Domini confugerunt, & superasse eos qui ipsos abducebant in captiuitatem, & plurimas gentes infideles quæ eos sequebantur. Iam verò numerus quidem trecentenarius est ternarius in centenario. Decimus autem citra vllam controuersiam est vndiquaque perfectus. Octo autem qui est primus cubus, est æqualitas in omnibus dimensionibus longitudinis, latitudinis, & altitudinis. Dies hominum, inquit, erunt centum & viginti anni. Est autẽ numerus ab vnitate per compositionem quintus decimus. Luna autem quintadecima est plena. Est autem alias quoque centum viginti numerus triangulus, & constat ex paritate quidem numeri. 64. Quorũ quæ fit per partem compositio, gignit quadratos. 1. 3. 5. 7. 9. 11. 13. 15. Ex imparitate autẽ numeri. 56. nempe septem paribus à binario, qui generant eos qui sunt altera parte longiores. 2. 4. 6. 8. 10. 12. 14. In alio rursus significato constat. 120. numerus ex quatuor, vno quidem triangulo, nempe. 15. altero verò quadrato, nempe. 25. tertio autem pentagono, nempe. 35. quarto autem hexagono, nempe. 45. Eadem enim proportione sumptum est. 5. in vnaquaque specie. Triangulorum enim ab vnitate. 5. quidem est. 15. Quadratorum verò. 25. & eorum qui deinceps sequũtur, per proportionem. Iam verò numerus. 25. qui est. 5. ab vnitate dicitur esse symbolum tribus Leuiticę. Numerus autem. 35. ipse quoque habetur ex ea quæ fit ex duplis descriptione, Arithmetica, Geometrica, & Harmonica, nempe. 6. 8. 9. 12. Quorum compositio generat numerum. 35. In his diebus dicunt Iudæi formari fœtus septem mensium. Numerus autem. 45. constat ex descriptione quę fit ex triplis, nempe. 6. 9. 12. 18. quorum compositio procreat. 45. Et in his similiter diebus dicunt formari fœtus nouem mensium. Et est hoc quidem forma exempli Arithmetici. Geometrię autem testimonium sit tabernaculum quod cõstruitur, & arca quę fabricatur, quę quibusdam proportionibus, quæ cum summa ratione procedunt, diuinis construuntur inuentionibus, per donum intelligẽtiæ, quæ à sensilibus ad ea quæ percipiuntur intelligentia, vel potius ab iis ad sancta, & sancta sanctorum nos traducit. Ligna enim quadrata, significant quadratam figuram quoquo versus peruasisse, securitatem & stabilitatem efficientem rectis angulis. Et ædificii quidem longitudo erat trecentorum cubitorum. Latitudo verò quinquaginta, altitudo autem triginta, & supernè in cubitum, qui ex lata base acuitur instar pyramidis desinit arca, eorum qui per ignem purgantur & probantur symbolum. Hæc Geometrica præbetur proportio ad sanctas illas transmittendum mansiones, quarum differentias subiectorum numerorum ostendunt differentiæ. Qui autem inferuntur numeri, sunt secupli, vt trecenta ad quinquaginta, & decupla, vt trecenta sunt decupla ad. 30. & ἐπιδιμερεῖς hoc est superbipartientes. Quinquaginta enim sunt ad. 30. superbipartientia. Sunt autem qui trecentos cubitos dicunt esse symbolum signi Domini. Quinquaginta autem, spei & remissionis quæ datur in pentecoste. Et triginta, aut, vt est in nonnullis, duodecim, dicunt significare prædicationem, quoniam tricesimo quidem anno prædicauit Dominus, duodecim

A (beside line 1: "quet ergo ea quæ promouent…")

B (beside line 11: "captiuum, trecentis vernaculis…")

C (beside line 21: "numerus ab vnitate per compositionem…")

D (beside line 30: "ab vnitate dicitur esse symbolum…")

E (beside line 40: "cta, & sancta sanctorum…")

F (beside line 49: "quaginta enim sunt ad. 30…")

Marginal notes:

T. litera est typus crucis, quæ litera significat etiam trecẽtos. I H. verò & Iesum significat, & octodecim.

Gen. 6.

Post. 64. videntur hæc verba deesse. Nempe octo, imparibus ab vnitate. Vbi autẽ est, Gignit quadratos, videtur legendũ gignit triangulos.

Illud Aut vt est in nõnullis, duodecim, videtur esse omnino tollendum vt superfluum.

A cim autem fuerunt Apostoli. Et in cubitum consummatum fuisse ædificium, iusti
profectu desinente in monadem, & in vnitatem fidei. Mensa autem in templo erat
sex cubitorum, & eius pedes quatuor erant circiter vnius cubiti & dimidii. Colli-
gunt ergo omnes cubitos duodecim, conuenienter duodecim mensium conuersio
ni quæ fit per circulum anni, quibus terra omnia producit & perficit, cũ quatuor
temporibus anni inita consuetudine. Terræ autem, vt arbitror, imaginem mensa
significat, quæ quatuor fulcitur pedibus, æstate, autumno, vere, hyeme, per quos
annus ingreditur. Quocirca dicit etiam mensam habere vndulas inflexas ac torti-
les, aut quòd temporum conuersionibus omnia circumagantur, aut fortasse signi-
B ficauit terram quam circumfluit Oceanus. Præterea exemplum musicæ simul psal-
leos & prophetaos ponatur Dauid, Deum concinne & numerose laudans. Doricæ
autem harmoniæ maximè conuenit genus ἐναρμόνιον id est, concinnum, & Phrygiæ
διάτονον quod est vehemens aut acutum, vt ait Aristoxenus. Barbari itaque Psalte
rii harmonia, modorum ostendens honestatem & grauitatem, cum sit antiquissi-
ma, maximè fuit exemplum Terpandro ad Doricam harmoniam, Iouem laudanti
hoc modo. Iupiter omnium principium, Dux omnium hochymnorum principium
ad te mitto Iupiter. Potuerit autem à Psalmographo allegoricè accipi cithara, in
primo quidem significato, Dominus. In secundo autem ii qui proximè ac cõtinen-
ter pulsant animas, canticum præeunte Domino. Populus quoq. qui fit saluus, dici
C potuerit cithara per Dei inspirationem. Et qui per Dei cognitionem musicè glori
ficat, exauditur, verbo pulsans ad fidem. Aliter quoq. acceperis musicam cõsonan-
tiam, nempe ecclesiasticam, legis & Prophetarum simul & Apostolorum, vna cum
Euangelio, & concentum qui in vnoquoq. propheta est positus, dum ab vna perso
na ad aliam transilitur. Sed plurimi, vt videtur, ex iis qui nomine sunt inscripti, nõ
secus ac socii Vlyssis, rusticè aggrediuntur doctrinam, nõ Sirenes, sed numeros &
modos prætereuntes, obstruentes ora propter inscitiam, quoniam sciunt, si Græcis
disciplinis aurem semel præbuerint, futurum vt nũquam possint reuerti postea. Ei
autem qui decerpit id quod est conducibile ad vsum Catechumenorũ, & maximè
eorum qui sunt Græci, Domini autem est terra & plenitudo eius, non est abstinen
D dum à studio doctrinæ, instar brutorum animantium. Sunt autem plurima iis qui au
diunt, quoad eius fieri potest, suppeditãda auxilia. Sed nequaquam est in his immo
randum, præterquam ad id quod ex iis accipi potest commodi, vt cum id acceptum
possederimus, possimus domum reuerti ad veram philosophiam, quæ est firmũ ani
mæ refugium quod ab omnibus præbet securitatem. Est ergo attingenda musica
ad mores ornandos & componendos. Certè etiam in conuiuio nobis inuicem psal
lendo propinamus, nostram incantantes cupiditatem, & Deum glorificantes pro-
pter copiosam donationem eorum quibus vtuntur & fruuntur homines, & quòd
perpetuo suppeditata fuerint nutrimenta ad augmentum corporis & animæ. Est
autem superuacanea respuenda musica, quę frangit animos & variè afficit, vt
E quæ sit aliquando quidem lugubris, aliquando verò impudica & incitans ad li-
bidinem, aliquando autem limphata & insana. Eadem ratio est etiam de Astro-
nomia. Ea enim cum rerum sublimium cognitione, de figura vniuersi, & cœ-
li conuersione, & astrorum motione, ad creantem virtutem proprius addu-
cens animam, docet nos facile sentire tempora anniuersaria, mutationem aë-
ris, ortusque & occasus syderum. Nam ars quoque nauigandi & agricultura
referta est vsu qui ex ea redundat: sicut Geometria Architectura & ars ædifi-
candi. Efficit autem hæc quoque disciplina vt anima maximè assequatur, &
verum perspiciat, & falsum arguat, certasque assensiones inueniat & propor-
tiones, adeò vt venetur simile in dissimilibus, inducitque nos vt inueniamus
F longitudinem absque latitudine, & superficiem quæ caret altitudine, & signum
quod nullas habet partes, & à sensilibus nos traducit ad ea quæ percipiuntur in-
telligentia. Philosophiam ergo adiuuant disciplinæ, & ipsa philosophia ad tra
ctandum de veritate. Ecce enim chlamys primum fuit vellus, deinde carptum

fuit, & subtegmen stamenque factum est. Deinde fuit contextum. Oportet A
ergo animam prius esse præparatam, & variè elaboratam, si sit constituenda
optima & præstantissima. Nam veritatis alia quidem est pars quę versatur in cogni
tione, alia verò in actione. Profluxit autem à contemplatione. Magna autem exer-
citatione opus est & experientia. Quinetiam cõtemplationis, alia quidem pars est
vt aduersus proximos: alia verò vt aduersus seipsum. Quamobrem sic quoque eru
ditionem oportet esse comparatam vt vtrisque conueniat. Ei ergo qui sufficien-
ter didicerit illa quæ continent ea quæ deducunt ad cognitionem, licet deinceps
manere quietum, actiones dirigendo ad contemplationem. Cum autem propter
proximorum vtilitatem, alii quidem se conferant ad scribendum, alii verò ad Ver-
bum tradendum se comparent, cum alia doctrina est vtilis, tum scripturarum Do- B
mini lectio est necessaria ad eorum quæ dicuntur demonstrationem, & maximè si
ii qui audiunt accedunt ex Græcorum doctrina. Quandam talem ecclesiam descri
Psal.44 bit Dauid. Astitit Regina à dexteris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate.
Græcis, inquam, & superfluis aureis fimbreis circundata & variata. Veritas autem
Sap.9. per Dominum. Consilium enim tuum, inquit, quis nouit, si non tu dederis sapien-
tiam, & miseris sanctum tuum spiritum ab altissimis, & ita correctæ fuerint viæ eo
rum qui sunt super terram, & didicerint homines ea quæ tibi placent, & salui fue-
rint sapientia. Nam qui est cognitione præditus, per scripturam nouit antiqua, &
Sap.8. coniicit futura. Scit strophas orationum, & ænigmatum solutiones: præscit signa
& prodigia, & euentus temporum, vt prius diximus. Vides fontem disciplinarum C
manare à sapientia. Iis autem qui obiiciunt, Quid enim iuuat nosse causas, exempli
causa: Quomodo Sol moueatur, & reliqua astra, aut Geometrica speculatũ esse
theoremata, aut dialectica, & vnamquamque ex aliis disciplinis: ad ea enim quæ
oportet tradenda eas nihil conferre, & humanam esse intelligentiam Græcam phi
losophiam: minime enim doceri à veritate, illa sunt dicẽda, primum quidem, quòd
ii falluntur in iis quæ sunt ex iis quæ sunt maxima, nempe in mentis & intelligen-
tiæ voluntaria electione. Qui enim sancta, inquit, sancte seruant, sanctificabũtur,
& qui ea didicerunt, inuenient responsionem. Qui enim est cognitione præditus,
merito omnia sanctè faciet quæ sunt facienda, vt didicit per doctrinam Domini,
Sap.7. etiamsi acceperit per homines. Et rursus licet audire. In manu.n. eius, hoc est, virtu D
te & sapientia, & nos, & verba nostra, & omnis prudentia, & operum scientia.
Ibidem.7. Nihil enim diligit Deus nisi eum qui cohabitat cum sapientia. Præterea autem
non legerunt quod dictum est à Salomone. Nam cum de templi constructione tra-
ctasset, apertè dicit. Artifex autem constrnxit sapientia, tua autem pater gubernat
prouidentia. Et quomodo non est à ratione alienum, arte fabrili & arte ædifican-
dorum nauium deteriorem existimare philosophiam? Fortasse autem Dominus
quoque illam eorum qui in herba decubuerunt multitudinem ex aduerso Tiberia
dis piscibus duobus, & hordeaceis quinq. aluit panibus, tacitè significans priorem
Iudæorum & Græcorum eruditionem quæ præcedit diuinum frumentum nutri- 1
menti quod per legem colitur. Est enim hordeum frumento citius in tempore æsta E
tis. Quæ autem per vndas gentiles gignitur & fertur Græcam philosophiam, pisces
significabant ad profusam vitæ conuersationem dati iis qui humi iacebant, qui nõ
ita quidem dabant augmentum sicut fragmenta panum: sed cum benedictionis Do
mini facti essent participes, habuerunt inspiratam diuinitatis resurrectionem per
σωιάλογοι Verbi potentiam. Sed etsi es nimis curiosus, accipe vnum ex piscibus eam quæ est
puto legendum in orbe disciplinam, reliquum verò significare ipsam quę transcendit philosophiã,
συναιάλογοι quæ scilicet cum ipsius Domini verbo comparatur. Mutorum autem piscium cho-
Ioan.3. rus affluxerit, dixit alicubi musa tragica. Me quoque oportet minui, augeri autem
solum iam deinceps Verbum Domini, in quo lex finitur, dixit Propheta Ioannes. F
Iam mihi intellige mysterium veritatis, veniam tribuens si ad id pertractandum
Ioan.1. vereor progredi vlterius, hoc solum prædicans. Omnia per ipsum facta sunt, & si-
ne ipso factum est nihil. Dictus certe est lapis angularis, in quo omnis ædificatio
coagmentata

A coagmentata augetur in sanctum Dei templum, vt ait diuinus Apostolus. Taceo in præsentia parabolam quę est in Euangelio, dicentem. Simile est regnum cœlorū homini qui sagenam iecit in mare, & ex multitudine captorum piscium meliores eligit. Iam verò quatuor quoque virtutes apertè quæ est apud nos sapientia sic prædicat, vt earum quoque fontes Gręcis dati sint ab Hebræis. Ex his autem sciri potest. Et si quis diligit iustitiam, labores eius sunt virtutes. Temperātia enim & prudentia docet iustitiam & magni excelsique animi virtutem, quibus nihil est in vita hominibus vtilius. Postremò illud quoq. illos scire oportebat, quòd natura quidē apti nati sumus ad virtutem, sed non quòd eam habeamus ab ortu, sed simus apti ad eam acquirendam. Qua ratione soluitur ea dubitatio quæ ab Hæreticis aduersus nos mouetur. Vtrum perfectus formatus sit Adam, an imperfectus. Sed si imperfectus quidē, quomodo perfecti Dei imperfectum est opus, & maximè homo? Sin autem perfectus, quomodo transgreditur præcepta? Audient enim etiam à nobis, quòd perfectus quidem non fuit factus in constitutione, sed aptus ad suscipiendam virtutem. Multum enim refert factum esse aptum ad eam acquirendam. Vult autem nos ex nobis ipsis saluos fieri. Hæc est ergo natura animæ, à seipsa impelli & incitari. Deinde cum simus ratione prædıti, ratione autem constet Philosophia, habemus quandam cum ipsa cognationem. Aptitudo autem est quidem motus ad virtutem, non autem virtus. Atque omnes quidem, vt dixi, apti sunt natura ad acquirendam virtutem, sed alius quidem magis, alius verò minus accedit ad disciplinam & exercitationem. Quocirca alii quidem vsque ad perfectam peruenere virtutem, alii verò vsque ad aliquam. Neglecti autem rursus aliqui, etiamsi alioqui bonum haberent ingenium, auersi sunt in contrarium. Multo autem magis quæ magnitudine & veritate præstat omnibus disciplinis cognitio, est & ad acquirendum difficillima, & multo labore superatur. Sed, vt videtur, Dei non nouere mysteria, quòd scilicet Deus creauit hominem ob immortalitatē, & fecit eum imaginem suę proprietatis, per quam proprietatem eius qui nouit omnia, is qui est cognitione præditus & iustus & sanctus, cum prudentia contendit peruenire ad mensuram perfectę ætatis. Quòd autem non solum actiones & cogitationes, sed etiam verba, sint munda ei qui est cognitione præditus. Probasti cor meum, visitasti me noctu, inquit, in flammasti me, & non est inuenta in me iniquitas. Ne loquatur os meum opera hominum. Et quid dico opera hominum? Ipsum cognoscit peccatum, non id quod est adductum ad pœnitentiam, est enim hoc commune aliorum quoque fidelium, sed quod est peccatum. Neque enim hoc quidpiam condemnat, sed vt semel dicā, omne peccatum, neque quod quis malè fecit, sed quòd non sit faciendum, adducit. Vnde est etiam duplex pœnitentia. Vna quidem est communis, propterea quòd peccauerit. Altera verò, cum peccati naturam didicerit, persuadet ab ipso desistere peccato per principalem rationem. Cui est consequens vt nō peccet. Ne ergo dicant, quòd qui facit iniuriam, & peccat, delinquit per dæmonum operationē. Sic enim nulli esset culpæ affinis. Cum autem in peccando eadem eligat quæ dæmones, instabilis & leuis & mutabilis in cupiditatibus vt dæmon, fit homo dæmoniacus. Iam qui est natura quidem malus, cum propter vitium factus sit peccator, redditus est improbus, id habens quod elegit: Contra autem vir bonus se rectè gerit. Quocirca non solum virtutes, sed etiam actiones honestas, bona vocamus. Ex bonis autē, scimus alia quidem per se esse eligenda & expetenda, vt cognitionem: Nihil enim aliud ex ipsa venamur cum affuerit, nisi solummodo vt ea adsit, & in perpetua simus contemplatione, & ad ipsam & propter ipsam decertemus. Alia autem, propter alia, vt fidem, & propter euitationem supplicii quæ ex ea proficiscitur, & vtilitatem quæ capitur ex remuneratione. Timor enim est multis causa ne peccent. F Promissio autem est occasio persequendi obedientiam, per quam salus. Perfectissimum ergo bonum est cognitio, quæ est per se expetenda. Per consequentiam autem, bona quoque quæ per eam consequuntur. Et supplicium, ei quidem qui punitur, est causa correctionis, iis autem qui possunt eminus perspicere, fit exemplum,

Eph. 2. Matth. 13. Sap. 8. Sap. 2.

B C D E

per quod cauent ne amplius cadant in similia. Suscipiamus ergo cognitionem, non ea quæ eueniunt cupientes, sed propter hoc ipsum solum, nempe vt cognoscamus, eam amplectentes. Prima enim vtilitas est habitus cognitionis, innoxias præbens voluptates per exultationem, & nunc & in posterum. Exultationem autem dicunt esse lętitiam, quæ est reputatio virtutis ex veritate, per quandam exhilarationem & diffusionem animi. Facta autem quæ participant cognitionem, sunt bonæ & honestæ actiones. Nam verę quidem diuitiæ, est abundantia in iis quæ sunt ex virtute actionibus. Paupertas autem est inopia in moderatis actionibus. Possessiones enim & vsus rerum necessariarum, non habent qualitatem noxiam, sed eam quæ est præter modum quantitatem. Quocirca circumscribit cupiditates is qui est cognitione præditus, & in possessione & in vsu, non transiliens terminum eorum quę sunt necessaria. Hic ergo viuere necessarium existimans ad augendam scientiam & parandam cognitionem, non viuere, sed bene viuere faciet plurimi. Neque filios, neque rursus matrimonium, aut parentes præferens charitati in Deum & ei quæ est in vita iustitiæ. Vxor autem ei soror post liberorum susceptionem, iudicatur, tanquam quæ sit eodem patre nata, tunc solum viri recordans, quãdo filios aspexerit, vt quæ sit re vera futura soror post carnis depositionem, quæ diuidit & distinguit cognitionem spiritalium, proprietate sexuum. Ipsę enim per se ex æquo sunt animæ, animæ neutræ, nec masculę, nec fœminæ quandoquidem neq. vxores ducunt, nec nubunt. Nunquid autem sic in virum transmutatur mulier non effœminata, quæ æquè fit virilis & perfecta. Hoc ergo fuit Sarræ risus, cui pueri ortus fuit annũciatus, non quæ, vt arbitror, Angelo fidem non habuisset, sed quam rursus puderet congressionis per quam futura erat mater filii. Et nunquid ab eo tempore, quo apud Regem Aegypti propter Sarrę pulchritudinẽ vocatus est in periculum, eam propriè Abraham appellauit sororem, sed nondum eadem matre & eodem patre natam. Atque iis quidem qui peccatorum ducti sunt pœnitentia, & non solidè crediderunt, per preces præbet Deus petitiones. Iis autem qui viuunt citra peccatum & ex cognitione, concedit si vel solummodo cogitarint. Ecce enim Annæ quę solummodo cogitauerat de puero, data est Samuelis conceptio. PETE, inquit scriptura, & faciam, animo cogita, & dabo. Deum enim accepimus cognitorem cordium, non qui coniicitur ex motu animæ, sicut nos homines. Sed neque ex euentu, ridiculum enim esset sic cogitare. Neque vt Architectus laudauit, opus factum est, sic quoque Deus cum fecisset lucem, deinde eam vidisset, dixit bonam. Ille autem etiam priusquam fecisset, sciens qualis esset futura, eam laudauit quæ facta est, vt qui potestate ab alto bonum faceret per principio carens propositum, id quod actu futurum erat bonum, & quod futurum erat, iam prædixit esse bonum, dictione hyperbato celante veritatem. Orat ergo is qui est cognitione præditus, etiam cogitatione, omni hora per charitatem Deo coniunctus, & familiaris effectus. Et primũ quidem petet remissionem peccatorum. Postea non amplius peccare. Deinde posse benefacere, & omnem quæ facta est per Dominum creationem & dispensationem intelligere, vt mundo corde effectus per agnitionem quæ est per filium Dei, facie ad faciem in beati spectaculi mysterio initietur, exaudiens scripturam quæ dicit. Bonum est ieiunium cum oratione. Ieiunia autem significant omnẽ generaliter abstinentiam ab omnibus malis, tam quæ actu fiunt quàm quę verbis, & ipsa cogitatione. Est ergo, vt videtur, iustitia quadrata, omni ex parte æqualis & similis, in verbo, in facto, in abstinentia à malis, in beneficentia, in perfectione cognitionis, nusquam vllo modo claudicans, ne videatur iniustus & in æqualis. Quatenus ergo est aliquis iustus, est omnino is quoque fidelis. Quatenus autem est fidelis, nõdum est etiam iustus. Iustitiam dico quæ fit per profectum & consummationem, per quam is qui est cognitione præditus, iustus dicitur. Iam verò Abrahæ qui factus fuerat fidelis, reputatum est ad iustitiam, vt qui processerat ad id quod est fidei maximum & perfectissimum. Non enim qui abstinet solum à mala actione, est iustus, nisi præterea perfecerit vt & benefaciat, & cognoscat propter quam causam abstinendum

Margin notes: ἰσάγγελοι. (beside "voluptates"); σχήματος (beside "cognitionem spiritalium"); Gen. 18. (beside "quæ æquè fit virilis"); Gen. 20 (beside "apud Regem Aegypti"); Thobiæ. 12. (beside "dicit. Bonum est ieiunium"); Gen. 15. (beside "per quam is qui est"). Section letters in right margin: A, B, C, D, E, F.

A abstinendum quidem sit ab his, illa verò sint agenda. Per arma iustitiæ dextera & sinistra, dicit Apostolus iustum transmitti ad summam hęreditatem, ab his quidem munitum, illis verò, etiam agentem. Non enim solum armaturæ tegumentum, & abstinentia à peccatis, sufficit ad perfectionem, nisi assumpserit etiam opus iustitiæ, eam quæ ad benefaciendum est operationem. Tunc autem ambabus vtens manibus is qui est cognitione præditus, in iustitia reuelatur, iam ex hoc quoque non secus ac Moses, facie animæ glorificatus, quam quidem prius diximus corpus quod formam & characterem tribuit iustæ animæ. Quomodo.n. lanæ quæ indita mansit tinctura, in reliquas quoque lanas proprietatem transmittit & mutationem: ita B etiam in anima, transit quidem labor, manet autem quod est bonum & honestum, & quod iucundum quidem est, relinquitur, quod turpe autem est, abstergitur. Hæ sunt enim qualitates, quæ vtrique animæ formam & characterem tribuunt, ex quibus vna quidem cognoscitur glorificata, altera verò cōdemnata. Certè sicut Mosi, ex iusta operatione, & ex ea quæ continenter ei intercedebat cum Deo loquente consuetudine, vultui insidebat glorificata quædam coloris species: ita etiam iustæ animæ diuina quædam vis bonitatis inhęrens per inspectionem, prophetiam, & ad ministrantem operationem, quasi intelligentis illuminationis perinde atque caloris solaris, imprimit quoddam apertum iustitiæ signaculum, lucem animæ vnitam per charitatem quæ nullo spatio disiungitur, quæ Deo afflat & Deo afflatur. Hinc C quæ Seruatori Deo fit assimilatio, exoritur ei qui est cognitione præditus, qui quidem euasit perfectus, quantum licet humanæ naturæ. Sicut pater, inquit, qui est in cœlis. Ipse est qui dixit. Filioli adhuc parum sum vobiscum. Nam Deus quoque, nō quatenus est natura bonus, ea ratione manet beatus & ab interitu alienus: neque habens negotii aliquid, neque alii exhibens. Propriè autem bona faciens, cum verò sit Deus & pater bonus, & versetur in continua beneficentia, in eadem bonitate ita permanet vt nunquam ab ea digrediatur. Quis est enim boni vsus, quod neq. operatur, neque bono afficit? Qui ergo primum suis moderatus est animi motibus, & vt impatibilis euadat est meditatus, & creuit ad beneficentiam cognitione præditę perfectionis, est hic quidem ęqualis Angelis, iam autem lucidus, & tanquā Sol resplendens per beneficentiam, contendit iusta cognitione per Dei dilectio- D nem, ad sanctam mansionem, sicut Apostoli, non quòd fuerint electi Apostoli ex quadam eximia naturæ proprietate, nam Iudas quoque fuerat cum eis electus, sed poterant fieri Apostoli, electi ab eo qui etiam fines præuidet. Qui itaque non vnà cum eis fuit electus Matthias, cum se præbuisset dignum vt fieret Apostolus, suffi citur in locum Iudæ. Licet ergo nunc eis quoque qui se in Dominicis exercuere mandatis, & perfectè vixere conuenienter Euangelio, ex cognitione quoque adscribi in numerum Apostolorum. Hic est reuera Presbyter ecclesię, & verus Diaconus, id est, minister, Dei voluntatis, si faciat & doceat quæ sunt Domini, non vt qui ordinetur ab hominibus, neque quòd iustus censeatur presbyter, sed quòd E iustus referatur in presbyteratum. Et licet hic in terris non fuerit prima sede honoratus, sedebit in quatuor et viginti thronis populum iudicans, vt dicit Ioannes in Apocalypsi. Nam vnum quidem est re vera salutare testamentum, quod à constitutione mundi ad nos peruenit per generationes diuersas & tempora, etiamsi datione existimatum fuerit esse diuersum. Consequens enim est esse vnam immutabilem salutis dationem, ab vno Deo per vnum Dominum, quæ multis modis prodest. Propter quam causam tollitur materia, quæ diuidebat Græcum à Iudęo ad hoc vt esset populus peculiaris. Et sic ambo perueniunt ad vnam fidei vnitatem, & ex ambobus vna est electio. Et electis, inquit, sunt magis electi, qui ex perfecta cognitione, & ab ipsa ecclesia sunt decerpti, & magnificentissima gloria honorati, F Iudices & administratores, ex æquo & ex Iudæis & ex Græcis quatuor & viginti duplicata gratia. Nam hic quoque in ecclesia progressiones Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, sunt, vt arbitror, imitationes gloriæ Angelicæ, & illius œconomiæ ac dispensationis, quam dicunt scripturæ illos expectare, qui insisten-

[Margin notes: 2. Cor. 6 (line 1); Matth. 5., Ioan. 13 (at "Sicut pater… Filioli"); Apo 4. (at "in Apocalypsi"); Eph. 2 (at "deest. Propter quam causam")]

tes vestigiis Apostolorum, vixerunt in perfectione iustitię conuenienter Euangelio. Hos sublatos in nubibus scribit Apostolus primum quidem Diaconos futuros Deinde cooptandos esse in presbyteratum per profectum gloriæ. Gloria enim differt à gloria, donec creuerint in virum perfectum. Qui sunt tales, vt ait beatus David, requiescent in monte sancto Dei, suprema ecclesia, in qua congregantur Dei Philosophi, qui verè sunt Israelitę, mundi corde, in quibus nullus est dolus, qui nó permanserunt in septenario quietis, sed bonorum operum effectione diuinæ assimilationis, ad octonarii beneficentię hęreditatem sublati sunt, insatiabilis contéplationis purę ac sinceræ speculationi attendétes. Sunt autem aliæ quoque, inquit Dominus, oues, quæ non sunt ex hoc ouili, quæ alio ouili & mansione pro proportione fidei sunt dignatæ. Meæ autem oues meam vocé audiunt, ex cognitione mea mandata intelligentes. Hoc autem licet magnificè & pro dignitate meritisque accipere, cum operum remuneratione, & mutua consequentia. Quare quando audierimus. Fides tua te saluam fecit, non accipimus eum dicere absolutè eos salnos futuros qui qnomodocunque crediderint, nisi facta quoque fuerint consecuta. Iam verò Iudæis solis hanc dicebat vocem qui legem tenebant & vixerant absque reprehésione, quibus sola fides restabat in Dominum. Non ergo fuerit fidelis cum intemperantia, sed & si à carne exierit, necesse est vt vitia quoque deponat, vt possit ad propriam peruenire mansionem. Plus est autem cognoscere quàm credere sicut etiam quàm saluum esse, maius est postquam saluus factus es supremo honore dignum esse habitum: Cum ergo per multam disciplinam vitia exuerit qui est nobis fidelis, transit ad maximum supplicium quod est melius priori mansione, inferens proprietatem pœnitentiæ eorum peccatorum quæ admisit post baptismum. Cruciatur ergo adhuc amplius, cum vel nódum, vel ne omnino quidem ea assequatur quorum videt alios esse participes. Præterea autem pudore afficitur ob ea quæ deliquit, quæ quidem sunt fideli maxima supplicia. Bona est enim Dei iustitia, & iusta est eius bonitas. Quòd si forte cessauerint cruciatus in implendis quas luunt pœnis, & expiandis quæ admissa sunt ab vnoquoq. delictis, habent tamen maximum permanentem dolorem, quòd cum sint inuenti digni alio ouili, non vna sint eum iis qui sunt gloria affecti propter iustitiam. Iam verò Salomon sapientem vocans eum qui est præditus cognitione, hæc dicit de iis qui mirantur dignitaté eius mansionis. Videbunt enim mortem sapientis: & non intelligent quid de eo decreuerit, & ad quid eum stabilierit Dominus, & dicent de eius gloria. Is est quem aliquando habuimus in derisum, & in parabolam opprobrii, insipientes. Vitam eius existimauimus insaniam: & mortem eius ignominiosam. Quomodo est enumeratus inter filios Dei, & in sanctis est sors eius? Non solum ergo fidelis, sed etiam gentilis, iustissimè iudicatur. Quoniam enim sciebat Deus, vt qui habeat præscientiam, eum non esse crediturum, nihilo secius vt suam acciperet perfectionem, ei qnidem philosophiam dedit, sed ante fidem. Dedit autem Solem & Lunam & astra ad religionem, quæ Deus fecit gentibus, inquit lex, ne si omnino essent impii & plane à Deo alieni, omnino etiam interirent. Illi autem etsi in hoc nati essent mandato, ingrati, sculptilibus attenderunt imaginibus. Quòd si non fuerint ducti pœnitentia, iudicátur. Aliqui quidem quòd cum possent, noluerunt Deo credere. Alii verò, quòd etiam cum vellent, non elaborauerunt vt fierent fideles. Quinetiam illi quoque, qui à cultu astrorum non recurrerunt ad eorum creatorem. Hęc enim via data fuit gentibus, vt per astrorum cultum Deum suspicerent. Qui autem ne in iis quidem quæ eis data sunt astris voluerunt permanere, sed etiam ab eis ad ligna & lapides procidére, reputati sunt, inquit, vt pulnis terræ, & vt gutta ex cado, superuacanei ad salutem, qui eiicinntur à corpore. Quomodo ergo absolute qnidem saluum facere, est ex iis quę sunt media, rectè autem & vt decet, perfectum est officium, ita etiam omnis actio, eius quidem qui est cognitione præditus, rectum & perfectum est officium, eius autem qui est solummodo fidelis, media dici possit actio, vt quę ex verbo seu ratione nondum efficiatur, neque rectè geratur ex scientia. Contra autem

Marginalia: A; Psal. 14; Ioan. 1.; Ioan. 10; B; C; D; Sap. 5.; Deut. 4.; E; F

A autem cuiusuis gentilis peccat actio. Non enim absolutè bene agere, sed scopum quendam spectantes actiones facere,& ex verbo seu ratione operari oportere ostẽdunt scripturę. Quomodo ergo lyram pulsandi imperitis non est lyra tangenda, ita nec sunt attingenda negotia iis qui non acceperunt cognitionem,& nesciunt quomodo iis vti oporteat ex verbo vitę. Atque non solum quidem in bellis suscipitur à bellatoribus certamen pro libertate, sed etiam in conuiuiis, & in cubili,& in iudiciis ii qui verbo sunt vncti, erubescentes serui fieri voluptatis. Iniusto lucro nunquam virtutem permutauero. Lucrum autem euidenter iniustum est voluptas & dolor, labor & metus,& vt semel dicam, vitia & motus animę, quorũ id quod est

B in præsentia iucundum, affert postea molestiam. QVID enim prodest si totum mundum lucreris, inquit, perdas autem animam? Clarum est ergo quòd qui bonas non faciunt actiones, nec ea quidem norunt quæ sunt sibi vtilia. Quòd si ita est, ne ii quidem Deum precari possunt vt ab eo bona accipiant, cum quæ sint verè bona ignorent, neque si acceperint, donum senserint, neque pro dignitate eo vsi fuerint quod non norunt,& propter imperitiam rectè vtendi iis quæ data sunt,& propter nimiam inscitiam, ne quomodo diuinis quidem donis vtendum sit scientes. Inscitia autem est causa ignorationis. Atque iactabundæ quidem, sed bene sibi consciæ animæ est gloriatio, aduersus eos casus qui eueniunt eloqui. Aduersus hęc oportet se cautè & prudẽter gerere. Nam quod bene fit,& est iustum, mihi feret auxilium, Matth.16.

C neque vnquam malè facere deprehendar. Hæc autem bona conscientia, & sanctitatem erga Deos,& iustitiam erga homines conseruat, mundam custodiens animam honestis cogitationibus,& verbis castis,& iustis operibus. Sic vim Domini cum acceperit anima, meditatur esse Deus, putans nullum aliud esse malum præter quàm ignorationis,& operationis quæ non fit ex recta ratione. Semper autem pro pteromnia Deo agens gratias, per iustam auditionem, & diuinam lectionem, per veram inquisitionem, per sanctam oblationem, per beatam orationem, laudans, canens, benedicens, psallens. A Deo nullo vnquam tempore talis diuiditur anima. Meritò ergo dictum est. Et qui in ipso confidunt, intelligent veritatem, & fideles in dilectione in ipso permanebunt. Vides quænam differat sapientia de iis qui sunt præditi cognitione. Proportione ergo habita & conuenientia sunt variæ quidem Sap 3.

D mansiones, pro dignitate & meritis eorum qui crediderunt. Ecce enim Salomon. Dabitur enim ei, inquit, fidei gratia electa,& sors in templo Domini iucundior. Comparatiuum enim ea quidem ostendit quæ sunt inferiora in templo Dei, quod est vniuersa ecclesia: relinquit autem superlatiuum quoque cogitandum, in quo est Dominus. HIS tres electas mansiones significant numeri qui sunt in Euangelio, triginta,& sexaginta,& centum. Et perfecta quidem hæreditas est eorũ qui euadunt in virum perfectum ad imaginem Domini. Similitudo autem non est, vt quidam existimant, in figura humana. Est enim impia hæc consideratio. Sed nec quæ in virtute primæ causæ traditur assimilatio. Est enim hæc quoque impia traditio eorum

E qui expectarunt eandem esse virtutem hominis & Dei omnipotentis. Existimasti, inquit, inique, quòd ero tibi similis. Sufficit enim discipulo si fiat vt magister, inquit magister. Ad Dei ergo fit similitudinem, qui est in filium adoptatus,& in numerum amicorum cooptatus, ex eo quod est cohæres Dominorum & Deorum, si quemadmodum ipse docuit Dominus, per Euangelium fuerit consummatus. Qui est ergo cognitione præditus, magis propinquam & magis cohærentem exprimit similitudinem, nempe magistri mentem, quam cum ille haberet, præcepit & consuluit sapientibus & temperantibus. Exprimit, inquam, hanc intelligens vt voluit qui docuit,& magnifico sensu accepto, pro dignitate quidem docens super tecta, eos qui altè volunt ędificari, prius autem incipiens facto exequi ea quæ dicuntur, Psal. 49. Ioan.13.

F conuenienter exemplo vitæ institutionis, ea enim præcepit quæ fieri poterant. Et reuera oportet eum qui est regalis & Christianus principatum posse obtinere & præesse. Neque enim solum constitutum est vt dominaremur iis solis quæ sunt foris bestiis, sed etiam agrestibus quę sunt in nobis ipsis animi perturbationibus. Per

scientiam ergo, vt videtur bonæ & malæ vitæ, saluus fit is qui est cognitione præditus, plus intelligens & operans quam scribæ & Pharisæi. Intende, bene prospera A
Psal.44 re, & regna, scribit Dauid. Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua, hoc est, Dominus. Quis ergo sapiens, & intelli
Psal.106. get hæc, intelligens, & cognoscet hæc? Quoniam rectæ viæ Domini, inquit Propheta, significans eum solum qui est præditus cognitione posse ea intelligere quæ abditè dicta sunt à spiritu. Et qui intelligit, in tempore illo silebit, inquit scriptura, in enúciando scilicet ad indignos. Quoniam, inquit Dominus, qui habet aures au-
Psal. 18. diendi audiat, dicens non esse quorumuis audire & intelligere. Iam verò Dauid dicit. Tenebrosa aqua in nubibus aëris. A fulgore coram ipso nubes tráfierunt, grando & carbones ignis, abditos esse docens sanctos sermones, & iis quidem qui sunt B cognitione præditi, claras & perspicuas, tanquam grandinem innoxiam, significat demitti diuinitus, vulgo autem obscuros, tanquam qui ex igne extincti sunt carbones, quos nisi quis accenderit & suscitarit, non ardebunt, neque illuminabútur.
Esa.50. Dominus ergo, inquit, dat mihi linguam disciplinæ, vt sciam in tempore quando oporteat loqui sermonem, non solum inferendo testimonio, sed etiam in interrogando & respondendo. Et disciplina Domini aperit os meum. Est ergo eius qui est cognitione præditus, scire vti sermone & quando, & quomodo, & apud quos opor
Col.2. tet. Iam verò Apostolus quoque dicens. Secundum elementa mundi, & non secundum Christum, tradit doctrinam quidem Græcam esse instar elementorum: Christi autem doctrinam esse perfectam, sicut iam prius significauimus. Iam verò olea- C
Rom.11. ster inseritur in pinguedine oleæ. Quinetiam nascitur eadem specie qua oleæ satiuę. Nam id quod est insitum, pro terra vtitur arbore in qua inseritur. Omnes auté plantæ simul iussu diuino germinarunt. Quocirca etiamsi sit oleaster agrestis, eos tamen coronat qui in Olympicis vincunt certaminibus, & vlmus vitem in altum extollens, eam docet esse fertilem. Videmus autem plus nutrimenti attrahere agrestes arbores, propterea quòd non possint concoquere. Quæ sunt ergo agrestia, minus concoquunt quam satiua, & causa cur ea sint agrestia, est priuatio facultatis concoctricis. Plus ergo nutrimenti accipit inserta olea, propterea quòd sit plantata in agresti. Assuefit autem veluti concoquere nutrimentum, dum assimilatur pinguedini satiuæ. Sic etiam Philosophus qui agresti oleę assimilatur, cum multa habeat non concocta, propterea quòd & lubenter inquirat, & facile assequatur, & pinguedinem appetat veritatis, si per fidem, diuinam acceperit virtutem, in bonam & mitem insertus cognitionem, tanquam oleaster insitus in sermonem verè pulchrum & misericordem, & quòd traditur nutrimentum concoquit, & fit bona & satiua olea. Insitio enim eas quæ erant inutiles facit generosas: & quæ erant steriles, cogit esse fertiles, arte agriculturæ, & scientia quæ est ex cognitione. Aiunt autem insitionem fieri quatuor modis, vno quidem, quo inter lignum & corticem oportet eum adaptare qui inserit, quo quidem modo Catechumini suscipiunt, qui sunt ex gentibus Idiotę, qui verbú accipiunt in superficie. Altero autem, quando ligno fisso, in ipsum plantam generosam immiserint, quod quidem accidit in iis qui sunt philosophati. Eis enim dissectis dogmatibus, ingeneratur agnitio veritatis. Sic autem Iudęis quoque aperta veteri scriptura, noua & generosa planta oleę D
ἐγκεντρίζων. inseritur. Tertia autem insitio agrestes tangit & hæreticos, qui vi trahuntur ad ve
ἐπισφίγγον. ritatem. Nam cum vtrunque surculum falce acuta deraserint, donec medullam quidem nudauerint, sed non vlcerauerint, eas inter se vinciunt. Quartus autem modus insitionis, est qui dicitur inoculatio. A generoso enim trunco circúciditur oculus, ei quoque cortice vna in orbem circumscripto, vnius palmi magnitudine. Deinde eraditur truncus oculo ęquali circumscriptione, & sic immittitur circumligatus, & luto circumlitus, integro seruato & illeso oculo & minimè inquinato. Hoc est genus doctrinæ quæ oritur ex cognitione, quę res potest perspicere. Hoc quidem certè genus est maximè vtile in arboribus satiuis. Potest auté quæ ab Apostolo dicitur insitio, in bonam oleam fieri, nempe in ipsum Christum, agrestis & infidelis

A delis naturæ quæ implantatur in Christum, hoc est, eorum qui credunt in Christũ. Melius est autem vniuscuiusque fidem in ipsa inseri anima. Sanctus enim spiritus per eam quodammodo distributus transplantatur, prout est vniuscuiusque circumscriptio, incircumscriptè. De cognitione autem disserens Salomon, hæc dicit. Clara est, & quæ non marcescit sapientia, & facile cernitur ab iis qui ipsam diligunt, eos qui cupiunt præuenit vt præcognoscatur. Qui manè surrexerit ad ipsam, non laborabit. De ipsa enim cogitare est perfectio prudentiæ. Et qui propter ipsam vigilauerit, cito erit cura vacuus, quoniam eos qui in ipsa digni sunt ipsa quærens circuit. Non est enim omnium cognitio. Et in semitis ab ipsis beneuolè visione appre Sap.6.

B henditur. Semitæ autem sunt vitæ traducendæ ratio, & quæ est ex testamentis multiformis varietas. Mox subiungit. Et in omni cogitatione occurrit ipsis, vt quæ variè consideretur, per omnem scilicet doctrinam. Deinde infert, perficientem adducens charitatem, per rationem syllogisticam, & veras propositiones, maximè demonstratiuam veram sic inducens illationem. Eius enim principium verissimum, est desiderium disciplinæ, hoc est, cognitionis. Cura autem disciplinæ est dilectio. Dilectio autem est obseruatio legum eius. Attentio autem est legum confirmatio. Confirmatio verò legum est vacuitas interitus. Vacuitas autem interitus facit vt ad Deum prope accedatur. Sapientiæ ergo desiderium attollit ad regnum. Docet enim, vt arbitror, quòd vera disciplina, est quoddam desiderium cognitionis Et di

C lectio quidem est obseruatio mandatorum quæ deducunt ad cognitionem. Obseruatio autem ipsorum est confirmatio pręceptorum, propter quam contingit vacuitas interitus. Vacuitas autem interitus, efficit vt prope Deum simus. Si ergo dilectio cognitionis facit alienum ab interitu, & eum qui est regalis prope Deum extollit: Oportet ergo cognitionem quærere ad inuentionem. Est autem inquisitio quidem, incitatio & impulsio ad comprehendendum, quæ per quædam signa inuenit id quod est subiectum. Inuentio autem est finis & requies inquisitionis quę peruenit ad comprehensionem, quod quidem est cognitio, & ipsa propriè inuentio est cognitio, vt quæ sit comprehensio inquisitionis. Signũ autem dicunt esse id quod præcedit, aut quod est vna, aut quod sequitur, quod quidem est comprehensio.

D Eius ergo quæ est de Deo inquisitionis, inuentio quidem est doctrina quæ est per filium. Signum autem quòd sit Seruator noster ille ipse filius Dei, sunt & quæ eius aduentum præcedunt prophetiæ, quæ ipsum prædicant: & quæ cum eius ortu sensili fuerunt de ipso testimonia: & quæ præterea post eius assumptionem prædicantur & apertè ostenduntur, virtutes. Quòd ergo sit apud nos veritas, est indicium, quòd ipse docuerit Dei filius. Si enim in omni quæstione hæc generalia inueniuntur, res & persona, quæ verè est veritas apud nos esse ostenditur. Nam veritatis quidem quæ ostenditur persona est filius Dei. Res verò, virtus fidei, quæ quodcunque ei aduersatur, & vel ipsum totum mundum repugnantem superat. Sed quoniam hoc iam est certum & extra cõtrouersiam confirmatum esse in æternis factis & ser

E monibus, & visus est dignus qui supplicio afficiatur, non contra quem dicatur, quicũque existimat non esse prouidentiam, & re vera impius, nobis autem est propositum, quid agentes, & quomodo viuentes, peruenerimus ad omnipotentis Dei cognitionem, & quemadmodum Deum honorantes, efficiamur nobis causa salutis: cum non à Sophistis, sed ab ipso Deo cognouerimus & didicerimus, quod ei est gratum iustum & sanctum facere aggredimur. Nos autem esse saluos, quod quidem est ei gratum, & salus, accedit per bonam operationem & cognitionem, quorum amborum est magister Dominus. Si ergo vel ex Platonis sententia, aut à Deo aut ab iis qui à Diis duxere originem, verum solum disci potest; meritò à diuinis eloquiis eligentes testimonia, tractamus nos veritatem discere per filium Dei, quæ

F fuerunt quidem primum prædicta, deinde declarata. Quæ autem ad veritatem inueniendam adiuuant, ne sunt ipsa quidem reproba. Ipsa certè philosophia, quæ annunciat prouidentiam, & beatæ quidem vitæ remunerationem, miserę autem punitionem comprehensim tractat Theologicè. Quæ autem accuratè & exactè tra-

tt

duntur,& quæ sigillatim habentur,ea vtique non seruat. Neq. enim de filio Dei, a
neque de ea quæ est per prouidentiam œconomiam tractat,vt nos.Non enim diuinam nouerat religionem.Quamobrem hæreses quoque quæ sunt in barbara philosophia,etiamsi vnum Deum dicant,etiamsi Christum celebrent, id ex comprehensione dicunt,non ex veritate.Nam & alium Deum adinueniunt,& Christum non excipiunt sicut tradunt Prophetiæ.Verum enimuero quæ sunt apud eos falsa dogmata, quamdiu aduersantur vitæ quę agitur ex veritate,sunt cōtra nos.Iam enim
Act.16. Paulus Timotheum circūcidit propter eos qui credebāt ex Iudæis,ne eo dissoluente ea quæ à lege carnalius prius sumpta fuerant,à fide deficerent qui erant ex lege Catechumeni,etsi rectè sciret quòd non iustificat circuncisio. Omnibus enim omnia fieri profitebatur,dum se demitteret & variè eis accommodaret, ea conser- B
κατὰ συμπεριφοράν. Daniel 5. uans quæ erant principalia dogmata, vt omnes lucrifaceret. Daniel autē torquem gestauit,cum non neglexisset quòd afflictus esset populus à Rege Persarum. Mendaces ergo sunt re vera,non ii qui se demittunt & se accommodant propter œconomiam salutis:neque qui labuntur in aliquibus ex iis quæ sunt singularia,sed qui concidunt in iis quæ sunt vel maxime principalia,& Dominū quidem, quoad eius fieri ab eis potest,infirmant & abrogant: auferunt autem veram Domini doctri-
λῃστοῦντες. nam, qui non pro dignitate Dei & Domini scripturas disserunt & tradunt. Depositum enim quod Deo redditur,est conuenienter Domini doctrinæ, per eius Apo-
Matth.10. stolorum piam traditionem,intelligentia & exercitatio. Quod autem auditis in aurem,abditè scilicet & in mysterio:nam quę sunt eiusmodi, dicuntur in aurem dici allegoricè:super domos,inquit,prædicate,cum ea præclarè ac magnificè accepissent,sublimique & excelso dicendi genere traderent,& ex regula veritatis scripturas explanarent.Neque enim prophetia.Neque ipse Seruator adeò crasse & generaliter elocutus est diuina mysteria,vt ea facile capi possent à quibuslibet:sed disse- C
Mar.4. ruit in parabolis.De Domino quidem certè dicunt Apostoli,quòd omnia locutus est in parabolis,& nihil loquebatur eis sine parabola.Si autem omnia per ipsum facta sunt,& sine ipso factum est nihil:ergo Prophetia quoque & lex per ipsum factę sunt,& per ipsum dictæ sunt in parabolis.Cæterum recta sunt omnia, inquit scriptura,coram iis qui intelligunt,hoc est,iis qui ab ipso declaratam scripturarum expositionem,ex ecclesiastica regula accipientes,conseruant. Regula autem ecclesiastica est concentus & consensio legis & Prophetarum , conuenienter testamento D
quod traditur per Domini aduentum.Atque cognitionem quidem sequitur prudentia,prudentiam autem temperantia.Dicatur enim prudentiam quidem esse diuinam cognitionem,& in iis qui Dii fiunt.Temperantiam autem philosophantur esse mortalem,& in hominibus nondum sapientibus.Iam verò si virtus est diuina, & seu ipsius cognitio:temperantia autem est veluti imperfecta prudentia,prudentiam quidem desiderans,laboriosè autem operans,& non contemplans, sicut certè iustitia quæ est humana,vt quid commune subiicitur sanctitati,cum sit diuina iustitia. Ei enim qui est perfectus,non in ciuilibus contractibus,neque in prohibitione legis,sed ex propria actione ei dilectione in Deum est iustitia. Propter multas er- E
go causas occultant scripturæ sententiam.Primum quidem,vt diligenter inquiramus,& semper vigilemus in inueniēdis salutaribus orationibus.Prætere ne omnibus quidem conueniebat hominibus intelligere,ne læderentur aliter accipientes ea quæ à sancto Spiritu dicta sunt salutariter.Quocirca iis qui sunt electi ex hominibus,& iis qui ex fide cooptati sunt ad cognitionem,quæ seruantur sancta mysteria Prophetiarum,teguntur parabolis.Scripturarum enim stylus est parabolicus. Quocirca Dominus quoque cum non esset mundanus,tanquam mundanus venit ad homines.Portauit enim omnem virtutem.& hominem qui erat in mundo enutritus,ad ea quæ percipiuntur intelligentia & sunt principalia,à mundo in mundū F
erat sublaturus.Quocirca scriptura quoque vtitur metaphora . Est enim parabola res eiusmodi , oratio ab aliquo non proprio quidem, sed quod est simile proprio, ad id quod est verum & proprium deducens eum qui intelligit . Aut vt dicunt aliqui.

A qui: Dictio quæ per alia, ea quæ propriè dicuntur ostendit cum efficacia. Iam verò vniuersa quoque œconomia quæ prædicta est à Prophetis de Domino, videtur verè parabola iis qui veritatem non norunt, quando filium Dei qui fecit omnia, carnem suscepisse, & in vtero virginis conceptum esse, quatenus fuit genita sensilis eius caruncula, consequenter autem quatenus fuit genita, passam esse & resurrexisse, vnus quidem dicit, alii verò audiunt. Iudæis quidem scandalum, Græcis autem stultitiam, vt dicit Apostolus. Apertè autem scripturæ & iis qui aures habent verum ostendentes, illud ipsum quod passa est caro quam suscepit Dominus, Dei virtutem & sapientiam annunciant. Postremo parabolicum scripturæ genus, cum

B sit, vt ostendimus, antiquissimum, meritò apud Prophetas maximè abundauit, vt etiam Philosophos, qui erant apud Græcos, & eos qui erant apud alios barbaros sapientes, ostendat sanctus spiritus ignorasse futurum Domini aduentum, & mysticam quæ ab ipso tradenda fuit doctrinam. Meritò ergo quæ Dominum prædicat Prophetia, ne præter multorum dicens opiniones aliquibus videretur blasphemare, ea quæ significantur figurauit vocibus, quæ possint etiam ducere ad alias mentis conceptiones. Iam verò Prophetæ omnes qui Domini aduentum prædixerunt, & sancta quæ erant cum ipso mysteria, persecutionem passi sunt, occisi sunt, sicut ipse quoque Dominus qui eis explanauit scripturas. Eius quoque familiares, qui verbum prædicauerunt, postquam ipse excessit è vita, vsi sunt parabolis. Vnde etiā

C Petrus in prædicatione loquens de Apostolis, dicit. Nos autem cum euoluissemus libros quos habuimus Prophetarum, qui partim quidem per parabolas, partim autem per ænigmata, partim verò expressa sua auctoritate & ipsis verbis Christum Iesum nominant. Inuenimus eius aduentum, & mortem, & crucem, & reliqua omnia supplicia quibus eum affecerunt Iudæi, & resurrectionem, & in cœlos assumptionem, priusquam conderentur Hierosolyma. Sicut scriptum est. Hæc omnia quæ oportebat ipsum pati, & post ipsum ea quæ erunt. Hæc ergo cum agnouissemus, Deo credidimus per ea quæ de ipso scripta sunt. Et paulo post rursus infert diuina prouidentia factas esse scripturas, sic referens. Sciebamus enim Deum hæc verè iussisse: & absque scriptura nihil dicimus. Habet autem alias quoque quasdā pro-

D prietates sermo Hebræus, sicut etiam vnusquisque ex reliquis, continens quandam orationem quæ gentis ostendit stylum & figuram. Definiunt itaque sermonem, dictionem quę gentis stylo ac figura conficitur. Sed non illis sermonibus nota est Prophetia. Græcis enim, quę troporum vocantur mutationes, de industria celant, deductæ ad similitudinem earum quæ sunt apud nos prophetiarum, verum ostenditur tropus esse voluntariæ à recto declinationis, quæ fit vel versu vel soluta dictione. Est quidem certè tropus, dictio transcripta à proprio ad non proprium, compositionis causa, & propter rectum vsum dictionis quæ est in oratione. Prophetia autem minimè vtitur figuris in dictionibus, propter ornatum orationis. Eo autem quòd non sit omnium, multis modis occultat veritatem, iis solis qui sunt initiati [διάλεκτος]

E ad cognitionem, qui veritatem quærunt propter charitatem, lucem faciens exoriri. Dicitur autem prophetię species prouerbium à barbara Philosophia. Dicitur aliqua quoque parabola, & deinde ænigma. Quinetiam dicitur sapientia, & vt ab ea diuersum quid, disciplina, & rursus sermones prudentiæ, & strophæ verborum, & vera iustitia, & rursus doctrina dirigendi iudicium, & astutia quæ simplicibus accidit ex disciplina, & sensus & intelligentia, quæ ei inditur qui est recenter imbutus catechesi. Qui hos, inquit, audiuit Prophetas, sapiens erit sapientior, gubernationem autem possidebit intelligens, & intelliget parabolam & obscuram orationem, & sapientum dicta & ænigmata. Si autem ab Hellene Iouis filio qui fuit cognominatus Deucalion, contigit Hellenicas, id est Græcas, appellari linguas, ex tempori- Prouerb. 1.

F bus quæ prius diximus facile perspici potest, quot generationibus sint Hebræa voce posteriores linguæ quę sunt apud Gręcos. Procedente autem scriptura, cum qui prædicti sunt à Propheta tropos in vnaquaque parte adnotauerimus, adducemus viuendi rationem ex cognitione, per regulam veritatis, eam sedulo & artificiosè

ostendentes. An non enim quæ Hermæ quoque in visione apparuit potestas in typo ecclesiæ, dedit librum legendum quem voluit annunciari electis. Eum autem, inquit, transcripsit ad literam, cum non inueniret quomodo finiret syllabas. Significabat autem vtique literam esse omnibus claram, si in nuda lectione accipiatur, & hanc esse fidem quæ obtinet locum elementorum. Quocirca quæ est ad literam lectio, suscipit etiam allegoriam. Scripturarum autem ex cognitioně explicationem, fide iam proficiente assimilari ei quæ fit per syllabas lectioni accipimus. Quinetiā iubetur Esaias propheta, nouo libro accepto in eo scribere sanctam quandam postea futuram cognitionem per scripturarum expositionem, prophetice prædicendo spiritu eam quæ illo tempore erat adhuc non scripta, propterea quod nondum cognosceretur. Dictum enim fuerat ab initio iis solis qui intelligunt. Iam verò B
cum Apostolos docuerit Seruator, scriptæ non scripta iam quoque nobis traditur traditio. Ea ratione qui apud Græcos sunt eruditissimi, Mercurio, quē dicunt esse orationem, consecrant propter interpretationem, fructum mali punici. Habet .n. multas latebras oratio. Meritò ergo Mosem quoque qui assumebatur, duplicem vidit Iesus filius Naue, & vnum quidem cum Angelis. Alterum autem supra montes, qui dignus erat cui in conuallibus iusta fierent. Vidit autem Iesus hoc spectaculum inferius, sublatus spiritu, vna cum Chaleb. Sed non vident ambo similirer. Sed hic quidem descēdit citius, vt qui multum quod grauabat inferret. Ille autem cum descendisset, postea narrauit gloriam quam erat contemplatus, vt qui magis quàm alter posset perspicere, vt qui esset purior, significante, vt arbitror, historia C
non omnium esse cognitionem. Nam alii quidem corpus literatum, nempe dictiones & nomina, perinde ac corpus Mosis accipiunt. Alii verò sententias, & quę à nominibus significantur peruident, eum qui est cum Angelis Mosem curiose inquirētes. Certe etiam ex iis qui ipsum Dominum inuocabant, multi quidem dicebant, Fili Dauid misere mei: pauci autem cognoscebant filium Dei, sicut Petrus. Quem etiam beatum pronunciauit, quoniam ei caro & sanguis non reuelauit veritatem, sed pater eius qui est in cœlis, significans eum qui est cognitione præditus, non per eius carnem quæ fuit gestata in vtero, sed per ipsam paternam potentiam cognoscere filium omnipotentis. Non solum autem iis qui tantummodo incidunt, est adeò difficilis acquisitio veritatis: sed eorum etiam quorum est propria scientia, ne his quidem totam simul aceruatim dari contemplationem, docet Mosis historia, donec sicut Hebræi gloriam Mosis aduersis oculis aspicere soliti, & sancti Israël Angelorum visiones: ita nos quoque obiectum veritatis splendorem possimus intueri. Nobis autem cursim exponatur indicium ad declarandam cognitionem, Decalogus. Et quod sacer quidem sit Denarius, superuacaneum est nunc dicere. Sin autem tabulæ scriptæ, opus Dei, inuenientur naturale ostendere opificium. Digitus autem Dei intelligitur Dei potentia, per quam efficitur creatio cœli & terrę. Quorum amborum intelligentur tabulę esse signa. Nam Dei quidem scriptura & formatio in subiecta tabula, est mundi creatio. Decalogus autem, in imagine quidem cœlesti continet Solem & Lunam, astra, nubes, lucem, spiritum, aquam, E
aërem, tenebras, ignem. Hic est cœli naturalis decalogus. Terræ autem imago continet homines, pecora, reptilia, bestias, & ex aquatilibus pisces & cete. & rursus similiter ex volucribus, & quæ sunt carniuoræ, & quæ miti ac mansueto vtuntur cibo: & ex plantis similiter, & quæ sunt fertiles, & quæ steriles. Hic est terræ naturalis decalogus. Porrò autem arca quæ hæc continebat, fuerit rerum diuinarum & humanarum cognitio & sapientia. Fortasse autem fuerint hæ duæ tabulæ, Prophetia duorum testamentorum. Mysticè autem sunt renouatæ, cum simul abundaret ignoratio & peccatum. Dupliciter autem, vt videtur, scribuntur præcepta duplicibus spiritibus, nempe & principali, & eo qui subiicitur, quoniam caro concupiscit F
aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Est autem in ipso quoque homine quidam denarius, quinque sensus, & vocis edendę facultas, & vis seminaria & hic quoque octauus qui fuit in formatione spiritus, nona est facultas animę quæ tenet principatum,

Matth. 15.
Ibidem. 16
Gal. 5.

A principatum, quæ etiam dicitur principalis, & decima est ſancti Spiritus quæ per fi
dem accedit, formam & characterem tribuens proprietas. His accedit, quòd de-
cem quibuſdam humanis partibus videtur lex imperare, viſui, & auditui, & odora
tui, tactui, & guſtui, & instrumentis eorum administris, quæ ſunt duplicia, nempe
manibus & pedibus. Hæc eſt .n. formatio hominis. Ingreditur autẽ anima, & etiã
prius ingreditur principalis facultas qua ratiocinamur, quæ non generatur per de-
iectionem ſeminis, vt etiam abſque ea numerus decimus colligatur, per quæ vni-
uerſa actio hominis perficitur ordine. Nam cum primum eſt homo genitus, acci-
pit initium vitę à patibilibus. Ratiocinandi ergo facultatem & eam quæ eſt ꝓinci
B palis, dicimus eſſe animali cauſam conſtitutionis. Quinetiam hanc partem exper-
tem rationis, & fieri animatam & eſſe eius partem. Iam vitalem quidem facultatẽ,
qua continetur vis nutriendi & augendi, & vt in ſummadicam, mouendi, ſortitus
eſt ſpiritus carnalis, qui & motu eſt facillimus, & quoquo verſus per ſenſus & reli
quum corpus procedit, & per corpus primum patitur. Principalis autem animæ fa
cultas habet liberam eligendi facultatem, in qua exiſtit inquiſitio, diſciplina, & co
gnitio. Verumenimuero ordinata eſt vniuerſorum relatio ad vnam principalem fa
cultatem, & propter illam & viuit homo, & certo modo viuit. Per corporeum ita-
que ſpiritum homo ſentit, concupiſcit, lætatur, iraſcitur, alitur, augetur, quinetiã
per eum ad actiones aggreditur, conuenienter ei quod mens cogitarit & concepe
C rit. Poſtquam autem vicerit cupiditates, regnat principalis facultas. Illud ergo, Nõ Exo. 20.
concupiſces. Non ſeruies, inquit, carnali ſpiritui, ſed ei imperabis, quoniam caro Gal. 5.
concupiſcit aduerſus ſpiritum, & inſurgit vt ſe turpiter & indecore gerat præter
naturam, & ſpiritus aduerſus carnem obtinet imperium, ad hoc vt homo vitam
tranſigat ſecundum naturam. Num ergo meritò dictus eſt homo factus eſſe ad Dei
imaginem, non quod attinet ad figuram constructionis, ſed quoniam Deus quidẽ
ratione omnia architectatur: homo autem qui euaſerit cognitione præditus, ratio Hic locus eſt corruptus.
cinandi facultate bonas & honeſtas peragit actiones. Meritò ergo duæ tabulæ duo
bus ſpiritibus data præcepta, & ei qui eſt formatus, & ei qui eſt principalis, quæ an
te legem tradita fuerunt, dictę ſunt ſignificare, & ſenſuum motus exprimunt per
D cogitationem, & manifeſtant per eam quę eſt ex corpore operationem. Eſt enim
ex ambobus comprehenſio Ea rurſus vt ſe habet ſenſus ad ſenſile: ita intelligentia
ad id quod ea comprehenditur. Sunt autem duplices quoque actiones, aliæ quidem
per mentis agitationem ac conceptionem, aliæ verò per operationem. Et primum
quidem præceptum decalogi oſtendit vnum ſolum eſſe Deum omnipotentem, qui
populum tranſtulit ex Aegypto per ſolitudinem in terram patriam, vt per diuinas
quidem operationes comprehenderent vt poterant eius potentiam: ab eorum au-
tem quæ ſunt genita abſtinerent idololatria, omnem ſpem habentes in Deo qui eſt
ex veritate. Secunda autem oratio ſignificabat non oportere aſſumere neque infer
re magnam & omni veneratione dignam eius potentiam, quæ quidem eſt nomen
E (huius enim ſolummodo diſcendi multi ſunt adhuc capaces) neque transferre eius
nuncupationem ad res genitas & inanes, quas quidem fecere homines artifices: in
his autem is qui eſt non ponitur. In identitate enim ingenita, qui eſt, eſt ipſe ſolus.
Tertia autem eſt oratio quæ ſignificat mundum à Deo eſſe factum: & dediſſe nobis
ſeptimum diem ad quieſcendum, propter eam quæ eſt in vita afflictionem & malo
rum perpeſſionem. Deus enim eſt indefeſſus, & impatibilis, & qui nullius indiget.
Quiete autem indigemus nos qui carnem geſtamus. Septimus ergo dies prędicatur
quies, abſtinenria à malis, præparans illum primarium & ex quo cuncta orta ſunt
diem, qui eſt verè noſtra quies, qui quidem prima quoque eſt re vera lucis genera-
tio, in qua omnia ſimul & cernuntur & poſſidentur. Ex hoc die prima ſapientia &
F cognitio nos illuminat. Lux enim veritatis, lux vera, vmbræ expers, qui citra diui-
ſionem diuiditur, ſpiritus Domini in eos qui ſunt per fidem ſanctificati, qui eſt in-
ſtar luminaris ad eorum quæ ſunt agnitionem. Eum ergo ſequentes, per totam vi
tam reddimur impatibiles. Id autem eſt quieſcere. Quocirca Salomon quoque

ante cœlum & terram & omnia quæ ſunt, omnipotenti dicit genitam fuiſſe ſapientiam, cuius participatio quæ eſt per virtutem, non dico per eſſentiam, docet eos qui hic fuerint, rerum diuinarum & humanarum habere ſcientiam via comprehenſionis. Hæc quoque ſunt obiter reuocanda in memoriam, quoniam de ſeptenario, & octonario ingreſſa eſt oratio. Qui eſt enim octonarius, videtur eſſe omnino propriè ſeptenarius: ſeptenarius autem apertè ſenarius, & hic quidem propriè eſſe Sabbatũ. Septenarius autem operarius. Nam & mundi ortus finitur in ſex diebus, & motus Solis qui fit à conuerſionibus ad conuerſiones, ſeu ab vno tropico ad alterum, perficitur in ſex menſibus, per quem partim quidem caduot folia, partim verò plantæ pullulant, & ſeminum fiunt perfectiones. Aiunt autem fœtum quoque perfectè abſolui menſe ſexto, hoc eſt, centum & octoginta duobus diebus & dimidio, vt ſcribit Polybus quidem medicus in libro de octomeſtribus. Ariſtoteles autem Philoſophus in libro de Natura, & Pythagorei, hinc, vt arbitror, ex mundi ortu ex ſententia Prophetæ, numerum ſenarium perfectum exiſtimant, & eum appellant μεσίδιον & γάμον: μεσίδιον quidem, id eſt medirectum, quòd ſit medium recti, hoc eſt, decem & duorum. Videtur enim ex æquo abeſſe ab ambobus, γάμον autem, id eſt coniugium. Nam vt cõiugium generat ex maſculo & fœmina, ita ſex ex impari quidem ternario, qui dicitur maſculus, ex pari autem, nempe binario, qui fœmina exiſtimatur, gignitur. Bis enim tria fiuot ſex. Tot rurſus ſunt motus maximè generales, per quos fertur omnis generatio, ſurſum, deorſum, dextrorſum, ſiniſtrorſum, antè, ponè. Meritò ergo numerum ſeptenarium exiſtimant eſſe ſine matre & ſine prole, Sabbatum interpretantes, & ſpeciem quietis dicentes allegoricè. in qua nec vxores ducunt, nec nupium dantur amplius. Neque enim ex numero aliquo ad aliquem ſumentibus fit ſeptenarius, neque ad aliquem ſumptus facit alium ex iis qui ſunt intra duodenarium. Octonarium autem cubum appellant, cum ſeptem errantibus inerrantem ſphęram connumerantes, per quas fit magnus annus, veluti quædam periodus remunerationis eorum quæ ſunt promiſſa. Ea ratione cũ Dominus quartus in montem adſcendiſſet, fit ſextus, & ſpiritali luce illuminatur, nudata quæ à ſe proficiſcitur virtute, quantum videri poterat ab iis qui electi fuerant vt viderent, per ſeptimam vocem prædicatus filius Dei, vt illi quidem quieſcerent qui de ipſo erant perſuaſi, ipſe verò per generationem quam ſignificauit ſenarius, cum eſſet inſignis octonarius, appareret Deus in carnocula, oſtendens potentiam, qui numerabatur quidem vt homo: celabatur autem quiſnam eſſet. Nam in numerorum quoque ordinem refertur ſenarius. Elementorum autem conſequentia id inſigne facit quod non ſcribitur. Hic in ipſis quidem numeris ſeruatur ordine vnaquæque vnitas vſque ad ſeptenarium & octonarium. In ordine autem elementorum fit ζῆτα ſextum, & • ſeptimum. Surrepto autem neſcio quomodo eo quod eſt inſigne ad ſcribendum, ſi ſic quidem ſequamur, fit ſeptenarius quidem ſextus, octonarius verò ſeptimus. Quocirca etiam ſexto dicitur homo fuiſſe factus, qui fuit fidelis ei qui eſt inſignis, vt Dominicæ hæreditatis quietem protinus acciperet. Tale quid oſtendit etiam hora ſexta ſalutaris œconomiæ, qua homo fuit cooſummatus. Iam verò ipſorum quidem octo media fiunt ſeptem. Septem autem videntur habere ſex ſpatia. Alia eſt enim illa ratio quando ſeptenarius glorificauerit octonarium, & cœli cœlis enarrant gloriam Dei. Figuræ autem eorum ſenſiles, ſunt elementa quæ ſuot apud nos vocalia. Sic etiam ipſe Dominus dictus eſt A & ω, principium & finis, per quem omnia facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Non ergo ſicut quidam Dei quietem exiſtimant, ceſſauit Deus facere. Nam cum ſit bonus, ſi ceſſarit vnquam benefacere, Deus quoque eſſe ceſſabit, quod nefas quidem eſt dicere. Quieuiſſe ergo, eſt ordinaſſe vt ſeruaretur citra vllam tranſgreſſionem in omne tempus ordo eorum quæ facta ſunt: & feciſſe vt vnaquæque creatura ceſſaret à veteri confuſione. Quæ enim diuerſis diebus fuerunt creationes, maximæ acceptæ ſunt conſequentia, vtpote quòd omnia quæ facta ſunt, quę ſimul creata ſunt cum cogitatione, honorem ſint habitura ex eo quod eſt antiquius, nec

ſit

A sit futura par eorum æstimatio, neq. voce fuisset declaratus vniuscuiusque ortus, si aceruatim & simul omnia fecisse dicta esset creatio. Oportebat enim aliquid pri mum quoque nominasse. Propterea ergo prima prophetice dicta sunt, cum omnia simul potestate facta sint ex vna essentia. Est enim vna, vt opinor, Dei voluntas in vna identitate. Quomodo autem in tempore facta fuerit creatio, cum si vna cum iis quę sunt tempus quoq. factum fuerit? Iam verò etiam in septenariis totus mundus circumagitur omnium quæ & viua gignuntur & quę nascuntur. Septem quidem sunt quorum est maxima potentia, primogeniti Angelorum principes. Porrò autem Mathematici quoque dicunt esse septem stellas errantes quæ terram admini

B strant, à quibus Chaldęi existimant omnia per consensum quæ ad mortalem vitam pertinent fieri. Quo fit vt etiam de futuris quędã promittant dicere. Ex inerrantibus autem septem quidem sunt Pleiades. Vrsæ autẽ constant ex septem stellis, per quas & agricultura exercetur & nauigatur. Luna verò septimo quoque die mutat figuram. Et in prima quidem hebdomada, est dimidia sui parte cęsa. In secunda est plena. Tertia autem, ab occasu rursus est dimidia sui parte cęsa, & quarta, non apparet. Quinetiam ipsa quoque sicut tradit Seleucus Mathematicus, mutat figuram septies. Ex obscura enim & non apparente fit cornuta lunula. Deinde dimidia sui parte cęsa. Deinde ἀμφίκυρτον id est concaua ac gibbosa, & plena. Et rursus occidendo concaua ac gibbosa, & similiter sui dimidia parte cæsa, & cornuta lunula.

C *Septem nostra tonis pulchros lyra personet hymnos*

Scribit quidam Poëta non ignobilis, docens veterem Lyram habuisse septem sonos. Sunt etiam in nostra facie septem instrumenta sensuum. Duo quidem oculorum. Duo autem meatuum auditus. Duo autem narium, & oris septimum. Aetatum quoq. mutationes fieri per septenarium elegiæ Solonis significant hoc modo.

Infans septenos postquam compleuerit annos,
Producti dentes ullus ut oris erunt.
Postquam septem alios Deus huic concesserit annos,
Fit pubes, semenque huic genitale datur.
Verum septem aliis postquam annis creuerit ætas.
D *Densa seges barbæ contegit orta genas.*
Additus est illi cum septenarius alter,
Vir tum uirtutis fortia signa dabit.
Sed monet aduenіens uxorem ducere quintus,
Posteritatis & hunc tum meminisse suæ.
Solers ingenium, firma & prudentia sexto est.
Stulta nec hunc deinceps facta uidere iuuat.
Septimus accessit cum septenarius, atque
Octauus, lingua pollet & ingenio.
E *Nono aliquid possunt, sed iam minuuntur in illo*
Vires quis peragunt fortia facta uiri.
Sed decimus cum alios septem perfecerit annos,
Maturam mortem tristia fata dabunt.

Rursus in morbis dies criticus, id est, ferens iudicium, est septimus & quartusdecimus, in quibus decertat natura aduersus causas morbi efficientes. Alia eiusmodi innumerabilia adducit Hermippus Berytius in libro de septenario. Aperte autem mysticam de septenario & octonario rationem, iis qui cognoscunt, tradit beatus Dauid sic psallens. Anni nostri sicut aranea meditabuntur. Dies annorum nostro-

F rum in ipsis, septuaginta anni. Sin autem in potentatibus octoginta anni. Id autem fuerit nos regnare. Vt ergo discamus mundum esse genitum, non in tempore autem facere Deum existimemus, subiunxit Prophetia. Hic est liber generationis, & eorum quæ sunt in ipsis, quando facta sunt, quo die fecit Deus cœlum & terrã. Psal. 89 Gen 2.

Illud enim quando facta sunt, enunciationem significat indefinitam & expertem temporis. Hoc autem. Quo die fecit Deus, in quo & per quē fecit omnia, & sine quo factum est nihil, significat eam quæ per filium fit operationem, quem dicit Dauid Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus, & letemur in ea, hoc est. Per eam quæ per ipsum tradita est cognitionem, diuinis fruamur epulis. Dies enim dictum est verbum quod occulta illuminat, & per quod in lucem & ad generationem accessit vnaquæque creatura. Et in summa decalogus, per elementum ἰῶτα significat nomen beatum, Iesum qui est verbum, ostendens. Quinta autem deinceps sequitur oratio, de honore patris & matris. Deum autem apertè dicit patrem & Dominum. Quocirca eos etiam qui ipsum agnouerunt, appellat filios & Deos. Dominus ergo & pater est qui est Creator omnium. Mater autem, non vt quidam existimant, est substantia ex qua sumus geniti, neque, vt aliqui exposuerunt, ecclesia, sed diuina cognitio & sapientia, vt dicit Salomon, iustorum matrem appellans sapientiam, & est propter se eligenda. Et rursus quidquid est bonum & honestum, à Deo per filium cognoscitur. Eam consequitur oratio de adulterio. Est autem adulterium, si quis relicta ecclesiastica & vera cognitione, & de Deo persuasione, accedat ad falsam quæ non conuenit opinionem, aut in Deos referens aliquid ex iis quæ sunt genita, & alicuius ex iis quæ non sunt simulachrū aliquod constituens, ad transiliendum cognitionem, vel potius ab ea desiliendum. Ab eo autem qui est cognitione præditus aliena est falsa opinio, sicut vera est ei coniuncta & familiaris. Quocirca præclarus quoque Apostolus vnam fornicationis speciem vocat Idololatriam consequenter Prophetæ qui dicit. Mœchatus est cum ligno, & lapide. Ligno dixit, Pater meus es tu, & lapidi, tu me genuisti. Deinde quæ est de cæde consequitur oratio. Est autem cædes firma ac constans ablatio. Veram ergo de Deo & eius æternitate orationem qui vult auferre, vt falsum inserat, dicens vel vniuersum nulla regi prouidentia, vel mundum esse ingenitum, vel negans aliquid ex iis quæ sunt firma ac stabilia in vera doctrina, is est perniciosissimus. Post hanc autem est oratio de furto. Quomodo ergo qui aliena furatur, cum magnam faciat iniuriam, in ea quæ meretur mala meritò incidit, ita qui diuina opera sibi vendicat per fingendi vel pingendi artem, & dicens se esse effectorem animantium & plantarum. Et similiter qui veram imitantur philosophiam, sunt fures. Siue fuerit quis agricola, siue pater filii, est minister delectionis seminum. Deus autem præbens omnium augmentum & perfectionem, adducit ea quæ gignuntur ad id quod est secundum naturam. Plurimi autem, vna cum Philosophis, augmenta & mutationes tribuunt astris principaliter, quod in se est, vniuersorum patrem priuantes sua indefessa & inexhausta potentia. Elementa autem & astra, hoc est, potestates quę administrant, iussa sunt ea exequi quæ pertinent ad diuinam œconomiam, eaque parent, & aguntur ab iis quæ sunt eis imperata, quo ea duxerit verbū Domini, quandoquidem diuinæ inest potentiæ vt omnia occultè operetur. Qui ergo dixerit se aliquid excogitasse vel fecisse ex iis quæ pertinent ad creationem, impii & nefarii incepti dabit pœnas. Doctrina autem oratio est de omnibus cupiditatibus. Quomodo ergo qui concupiscit ea quæ non decet, cogitur reddere rationem: eodem modo non permittitur res falsas concupiscere, neque existimare, ex iis quæ sunt in generatione, animata quidem per se posse, inanima autem omnino non posse salutem dare vel lædere. Et si quis dicat antidotum non posse mederi, & cicutam interimere, latenter callido decipit sophismate. Nihil enim ex iis operatur absque eo qui herba & medicamēto vtitur, sicut nec securis absque eo qui scindit, neque serra absque eo qui secat. Quomodo autem per se quidem non operantur, habent autem aliquas qualitates naturales, quæ artificis operatione propriū opus efficiunt: ita generali & vniuersa Dei prouidentia, per ea quæ mouentur propinquius, per submissionem transmittitur ad singularia, efficax operatio. Sed vt videtur, Græci Philosophi Deum nominantes, non cognoscunt, quoniam Deum nequaquam colunt vt Deum. Quæ enim ipsi philosophantur, vt ait Empedocles, vt quæ per vulgi

Margin notes: Psal. 117. — Decē scribitur per ἰῶτα quæ est prima litera nominis Iesu. — Hiere. 3.

Margin letters: A, B, C, D, E, F

A vulgi linguam temere transierint, effusâ sunt, cum ora parum nouerint vniuersi. Nam vt ars viam excogitat, qua lux quæ à Sole procedit, per vas vitreum aqua plenum ignescat: ita etiam Philosophia, cum ex diuina scriptura veluti quādam ignis scintillam acceperit, in paucis visione apprehendit. Certè quomodo eūdem aërem spirant omnia anima, sed alia aliter, & ad diuersum quidpiam: ita etiam plurimi accedunt ad veritatem, vel potius ad id quod de veritate dicitur. Non enim de Deo dicunt aliquid, sed suas affectiones Deo attribuentes exponunt. Agitur enim ab eis vita, quærentibus id quod est probabile, non autem id quod verum. Ex imitatione autem non docetur veritas, sed ex disciplina. Nō enim vt videamur esse Christum
B credimus: quomodo nec ad Solem, vt in Sole tātum esse videamur, accedimus. Sed hic quidem, vt calefcamus: illic autem, vt viri boni & honesti simus, vt simus Christiani vim facimus. Regnum enim est eorum qui sunt maximè violenti: qui ex inquisitione disciplina & perfecta exercitatione hoc percipiunt fructus, quòd Reges fiant. Qui ergo imitatur opinionem, ostendit etiam anticipatam notionem. Quando autem quispiam accepta rei scintilla, eam intus in anima accenderit desiderio & doctrina, omnia mouet postea vt cognoscat. Quod quis enim non apprehendit, neque ipsum desiderat, neque suscipit eam quæ ex ipso capitur vtilitatem. Posterius ergo is qui est cognitione præditus, propter finem eorum quæ rectè & ex virtute geruntur, imitatur Dominum, quoad eius fieri potest ab hominibus, quadam Matth.11.
C Dominica accepta qualitate, ad Dei assimilationem. Qui autem nesciunt cognitionem, nec certa possunt regula inquirere veritatem. Fieri ergo non potest vt simus participes contemplationum quæ ducuntur ex cognitione, nisi nos exinaniamus prioribus cogitationibus. Sic enim absolutè dicitur communiter veritas de quolibet quod intelligentia percipitur & de sensili. Iam verò licet etiam videre veritatem picturæ distinctam à vulgari, & musicæ honestatem seiunctam ab impudica. Ergo philosophiæ quoque est aliqua veritas separata ab aliis philosophis, & vera pulchritudo præter adulterinam. Non eæ ergo quæ sunt in parte veritates, de quibus prædicatur veritas, sed ipsa veritas est magna cura & studio indaganda, non quærendo scire nomina. Quod enim de Deo dicitur, non est res vna, sed innumerabiles. Refert autem an Deum dicas, an quę sunt de Deo. In summa autem cum de
D vnaquaque re dicitur, à substantia distinguenda sunt ea quę accidunt. Ac mihi sufficit dicere Deum esse eum qui est Dominus vniuersorum. Per se autem perfectè & absolutè dico Dominum vniuersorum, nullo reliquo quod excipiatur. Quoniam ergo duæ sunt ideæ seu species veritatis, nempe nomina & res, alii quidem dicunt nomina, qui in ornatu & elegantia versantur orationis, cuiusmodi sunt apud Gręcos Philosophi. Res autem sunt apud nos barbaros. Iam verò Dominus non frustra voluit vti vili & humili forma corporis: ne quis speciem laudans, & admirans pulchritudinem, absistat ab iis quæ dicuntur, & attēdens iis quæ relinquuntur, abducatur ab iis quæ percipit intelligentia. Non est ergo versandum in dictione, sed
E in iis quæ significantur. Atque iis quidem quæ apprehendi possunt, & non mota sunt ad cognitionem, verbum minimè creditur. Nam corui quoque voces imitantur humanas, cum eius rei quam dicunt nullam habeant notitiam. Intelligens autem apprehensio fidem proximè consequitur. Ita etiam dixit Homerus. Hominum pater atque Deorum, nesciens quisnam sit pater, & quomodo pater. Quomodo autem ei qui habet manus sumere est secundum naturam: & ei qui oculos sanos, lucem videre: ita ei qui fidem acceperit, proprium est esse participem cognitionis, si iacto fundamento aurum, argentum, lapides pretiosos elaborare, & ei superædificare voluerit. Non ergo pollicetur se velle esse participem, sed imperare, neque se futurum, sed esse regalem, & lucidum, & cognitione præditum. Neque nomine,
F sed re ipsa res velle attingere cōuenit. Nam cum sit bonus Deus, propter principalem vniuersæ creaturæ partem, cum eam vellet esse saluam, ad reliqua quoque facienda est cōuersus, hoc eis primum præbens beneficium ab initio, vt fierent. Esse enim melius esse quàm non esse quiuis confitebitur. Deinde prout erat capax

A vniuscuiusque natura, factum est & fit vnumquodq. ad ipsum quod est melius proficiens. Quamobrem non est absurdum datam quoque esse philosophiam à diuina prouidentia, prius erudientem ad eam quæ est per Christum perfectionem, si non erubescat à barbara cognitione discere philosophia profectum ad veritatem. Sed sunt pili quidem numerati & viles motiones. Philosophia autem quomodo non est in Verbo? Atqui Sampsoni quoque data est vis in pilis, vt etiam reiectitiæ artes eorum quæ sunt in vita, quę iacent & humi manent post excessum animæ, cogitari non possint absque diuina potestate. Iam verò diuina prouidentia, desuper ex iis quæ sunt principalia, tanquam ex capite, peruadit ad omnes. Sicut vnguentum, inquit, quod descendit in barbam Aaron, & in oram vestimenti eius, hoc est, magni Sacerdotis, per quem omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil non in mūdum B corporis. Extrinsecus autem philosophia populi, est tanquam vestis. Philosophi ergo qui ad proprium sensum sunt spiritali sensu exercitati, postquam non partem philosophiæ, sed eam quæ est per se perfectè & absolutè philosophia, curiosè indagauerint, & cum quodam amore veritatis & citra vllam arrogantiam veritati ferentes testimonium, ex iis quę apud eos qui sunt diuersę opinionis rectè dicta sunt profecerint ad intelligentiam, per diuinam administrationem & ineffabilem bonitatem, quæ semper, quantum fieri potest, ad id quod est melius adducit eorum quę sunt naturā: Deinde non solum cū Græcis, sed etiam cum barbaris habuerint cōsuetudinem, à communi ad suam intelligentiam exercitatione ducūtur ad fidem: Tan C quam fundamento autem suscepta vi veritatis, assumunt etiam vlteriorem progressionem ad inquirendum, & ex hinc eis quidem gratum est discere, cupientes autem cognitionem, magno studio contendunt ad salutem. Ea ratione dicit scriptura spiritum sensus datum esse à Deo artificibus. Is autem nihil est aliud quàm prudentia, vis animæ quæ contemplatur ea quæ sunt, discernitque & comparat id quod est consequens, simile & dissimile, præcipitque & prohibet, & futura coniectat. Pertinet autem non ad artes solum, sed etiam ad ipsam philosophiam. Cur nam ergo serpens quoque dictus est prudens? Quoniam in maleficiis quoque potest inueniri consequentia aliqua & discretio, & compositio, & coniectura futurorum, & ideo latent plurima scelera, quoniam mali sibi omni ratione prouident vt D possint vitare supplicia. Cum sit autem multiplex prudentia quæ extensa est per totum mundum, & per omnia humana, in vnoquoque eorum mutat appellationem. Et cum primis quidem causis se applicauerit appellatur intelligentia. Quando autem eam demonstratiua ratione confirmauerit, nominatur cognitio, sapientia, & scientia. Quando autem versatur in iis quæ tendunt ad pietatem, & à principio deductam absque contemplatione acceperit rationem, per operationis quę est in ipsa obseruationem, fides dicitur. Et si in rebus sensilibus id quod videtur constituerit, tanquam in his verissimum, recta opinio. Et in iis rursus quæ admotis manibus fiunt actionibus, ars. Cum autem absque primarum causarum contemplatione, similium obseruatione & traductione ad aliquid agendum impulsionem cœperit, & E aliquid constituerit, appellatur experientia. Eius est proprius ille re vera principalis sanctus Spiritus, quam post firmam ac stabilem fidem, postremo per inspectionem ac curationem assumit is qui credidit. Cum sensum ergo excellentiorem participarit Philosophia, vt ostensum est ex iis quæ prius dicta sunt: quæ de iis quidem quæ percepta fuerint intelligentia, ratione fit pertractatio, cum electione & assensione, dicitur dialectica, quæ ea quidem quæ dicuntur de veritate, confirmat per demonstrationem: eas autem quæ inferuntur dissoluit dubitationes. Qui ergo dicunt Philosophiam non venire huc à Deo, videntur omnino dicere fieri non posse vt Deus videat omnia singularia: neque eum esse causam bonorum omnium, cum vnumquodque eorum sit ex singularibus. Nihil autem ex iis quæ sunt omnino F constiterit, si Deus nolit. Quòd si eo volente est à Deo Philosophia, ea est cum talem esse qualis est esse voluerit, propter eos qui non alia ratione abstinerent à malis. Deus enim nouit omnia non solum ea quæ sunt, sed etiam quę futura sunt, & vt erit

Psal. 132.

Deest aliquid, vt sit, nō in mundum corporis, sed animæ, vel aliquid eiusmodi.

A erit vnumquodque, & eos qui sunt singulares motus præuidens, intuetur omnia, & omnia exaudit, & nudam animam aspiciens intrinsecus, vniuscuiusque etiam ex singularibus æternam habet intelligentiam, & quod fit in theatris, & in partibus vniuscuiusque, inspiciendo, circumspiciendo, & conspiciendo: hoc in Deo simul fit & aceruatim. Omnia enim & singula intuetur vna applicatione, non tamen omnia per principale institutum. Iam enim multa quidem ex iis quæ sunt in vita, per humanam quoque rationem ortum accipiunt, cum diuinitus acceperint illuminationem. Ecce enim sanitas, per medicinam: & bona corporis habitudo, per alipticam, id est vngendi artem, & diuitiæ per negotiationem & rei faciendę
B artem oriuntur & adsunt, per diuinam quidem prouidentiam, per humanam autem opem & operam. A Deo autem est etiam intelligentia. Atque diuinæ quidem voluntati maximè obedit bonorum virorum liberum eligendi arbitrium, quoniam bonorum quidem & malorum hominum multa sunt commoda communia, fiunt tamen vt ha solis bonis & probis, quorum causa Deus hæc fecit. Ad vsum enim bonorum virorum, enata est vis eorum quæ data sunt diuinitus. Quinetiam cogitata eorum qui sunt virtute præditi, per diuinam fiunt inspirationem, cum anima aliquo modo afficitur, & diuina voluntas in humanas animas transmittitur, dum qui sunt singulares diuini administri, ad talia opem ferant ministeria. Nam per gentes & ciuitates sunt distributæ Angelorum præfecturæ: fortasse au-
C tem etiam ex iis sunt deputati singulis. Pastor itaque & singularum ouium curam gerit: eos maximè prouidendi & visendi tenet studium, qui sunt & præclaro ingenio, & populo multum possunt prodesse. Ii autem sunt qui & ad regendum & docendum sunt apti, per quos prouidentiæ euidentia apertè ostenditur, quando vel per doctrinam, vel per magistratum aliquem, & administrationem vult Deus benefacere hominibus. Vult autem semper. Et ideo mouet eos qui sunt apti ad ea vtiliter efficienda quæ pertinent ad pacem & virtutem & beneficentiā. Quidquid autem est ex virtute, & à virtute oritur, & refertur ad virtutem, & aut ad hoc datur vt sint boni, aut ad hoc vt ii qui sunt boni, vtantur iis commodis quę sunt secundum naturam. Adiuuat enim & in vniuersis, & in singularibus. Quem admodum ergo non est absurdum vt qui diabolo insolentiam tribuunt & iniusti-
D tiam, eum rei bonæ & quæ est ex virtute, nempe philosophiæ, datorem constituant? Contra autem existimo legis esse proprium & rectæ rationis, reddere quod vnicuique conuenit, & quod est eius proprium, & quod ad eum pertinet. Nam vt lyra est solius cytharœdi, & tibia tibicinis: ita commoda bonorum virorum sunt possessiones: vt eius qui est beneficus natura est benefacere: vt ignis est calefacere, & lucis illuminare. Malum autem non faciet bonus: vt neque lux tenebras, aut ignis frigefaciet. Ita contra vitium non fecerit aliquid quod sit ex virtute, est enim eius operatio malè facere, vt tenebrarum, oculos confundere. Non est ergo vitii opus Philosophia, quæ facit homines virtute præditos. Restat itaque vt sit Dei, cuius solum opus est benefacere, & quæcunque à Deo dantur, rectè & dan-
E tur & accipiuntur. Porrò autem si vsus Philosophiæ non est malorum, sed datus est Græcorum optimis & præstantissimis, hinc quoque clarum à quo data sit, à prouidentia scilicet, quæ vnicuique distribuit pro meritis ea quæ conueniunt. Meritò ergo Iudæis quidem lex: Græcis autem data est philosophia vsque ad aduentum. Hinc autem est vniuersa ac generalis vocatio ad peculiarem populum iustitiæ, per eam quæ est ex fide doctrinam, per vnum cogente Dominum, eo qui est vnus solus Deus amborum, Græcorum scilicet & barbarorum, vel potius totius humani generis. Philosophiam autem sæpe diximus id quod per philosophiam assequitur veritatem, etiamsi sit singulare. Iam verò ea etiam quæ bona sunt
F in artibus, vt in artibus, habent principium diuinitus. Vt autem artificiosè aliquid facere continetur in artis contemplationibus: ita prudenter facere locatur sub prudentia. Prudentia autem est virtus: & proprium est eius & alia cognoscere, & ea maximè quæ ad ipsam pertinent. Et sapientia quæ est facultas, nihil est aliud

quàm scientia diuinorum & humanorum bonorum. Dei autem est terra & eius A plenitudo, bona diuinitus venire ad homines docens dixit scriptura, per diuinam virtutem ac potestatem, perueniente distributione ad humanum auxilium. Iam verò sunt tres modi omnis vtilitatis qua alius alium impertitur, vnus quidem per affectationem, vt Pædotriba qui effingit puerum. Alius autem per assimilationem, vt qui alterum vt crescat hortatur, eo quòd ipse prior creuerit. Et ille quidem adiuuat eum qui discit. Hic autem simul prodest ei qui accipit. Tertius autem modus est qui fit iussu quando Pædotriba non amplius informans eum qui discit, nec per se luctam ostendens puero ad imitationem, sed tanquam iam satis exercitato nominatim imperat vt luctetur. Is ergo qui est cognitione præditus, cùm à Deo potestatem iuuandi acceperit, alios quidem iuuat, effingens affectatione: alios verò adhortans assimilatione: alios verò præceptione docens & erudiens. B Certè ipse quoque pari ratione adiutus est à Domino. Sic ergo cognoscitur vtilitas quæ à Deo peruenit ad homines, simul adhortantibus Angelis. Etenim diuina virtus præbet bona per Angelos. Siue videantur, siue non videantur. Talis etiam fuit modus in aduentu Domini, quando & per hominum cogitationes & ratiocinationes virtus aliquid inspirat, & in mentes vim immittit & sensum perfectiorem, promptitudinis & animi alacritatis vehementiam præbens & ad quæstiones & ad implenda opera. Exponuntur autem nobis quoque nihilo secius ad imitationem & assimilationem, verè admirabilia & sancta virtutis exempla per res gestas C quæ scriptæ sunt. Porrò autem genus quoque actionis est manifestissimum & per testamenta Domini, & per leges quæ sunt apud Græcos, quinetiam per ea quæ sunt præcepta in philosophia. Et vt semel dicam, omnis vtilitas quæ ad vitam pertinet, suprema quidem ratione, à Deo omnipotente, qui præest omnibus patre, perficitur per filium, qui etiam propterea est Seruator omnium, inquit Apostolus, maxime antem fidelium. Proximè autem aliis quæ sunt proxima singulis, per iussum & præceptionem eius qui est propinquus primæ causæ, nempe Domino. Qui est autem apud nos cognitione præditus, semper versatur in iis quæ sunt præcipua. Sed si quando est ei otium, & tempus relaxandi animi ab iis quæ sunt præcipua, loco alterius recreationis, Græcam quoque attingit philosophiam, vt qui D sit bellarium ad cœnam illaturus, non vt qui neglexerit ea quæ sunt præstantiora, sed vt qui acceperit quantum decet, idque propter eas quas dixi causas. Qui autem in Philosophia appetunt ea quæ non sunt necessaria, sed superuacanea, & solum contentiosis vacant sophismatibus, discedunt ab iis quæ sunt necessaria & præcipua, rationum vmbras verè persequentes. Ac bonum quidem est scire omnia. Cui autem imbecillus est animus ad multarum disciplinarum suscipiendam peritiam, ea sola eliget quæ sunt præcipua & meliora. Nam quæ est re vera scientia, quam dicimus solum habere eum qui est præditus cognitione, est firma ac stabilis comprehensio: per constantes ac stabiles rationes deducens ad causæ cognitionem. Qui habet autem scientiam eius quod verum est in re aliqua quæcunque ea sit, in eadem habet etiam eius quod verum est scientiam. Illa ergo oratio E mihi videtur rectè se habere, an sit philosophandum. Eam enim hoc ipsum consequitur. Sed et si non sit philosophandum, non enim aliquid condemnarit quispiam, si non prius nouerit. Est ergo philosophandum. Hæc cum ita se habeant, oportet Græcos discere per legem & prophetas, colere vnum Deum qui est verè omnipotens. Deinde doceri per Apostolum. Nobis autem nullum est simulachrum in mundo, quoniam in rebus genitis nihil potest Dei referre imaginem. Præterea doceri quòd nec eorum quos colunt simulachra sunt imagines. Neque enim figura tale est genus animarum, cuiusmodi fingunt Græci statuas. Non cadunt enim animæ sub aspectum, non solum quæ sunt compotes rationis, sed etiam F animæ aliorum animantium. Corpora autem ipsarum, nunquam fiunt partes ipsarum animarum, sed instrumenta vt quibus aliæ quidem insideant, aliarum verò ea sunt vehicula, aliarum verò alio modo possessiones. Sed nec fieri potest vt instrumentorum

Marginal notes: 1. Tim. 4 (beside "tur per filium..."); 1 Cor. 8 (beside "rè omnipotens...").

A mentorum expresse imitentur imagines. Fingat enim Solem, vt videtur, aliquis & Iridis imaginem repræsentet coloribus. Postquam autem simulachra reliquerint, tunc audient scripturam. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm scribarum & Pharisæorum, qui iustificantur per abstinentiam à malis, cum eo quòd cum ea quæ est in his perfectione, proximum quoque possitis diligere & ei benefacere, non eritis regales. Augmentum enim eius, quæ est ex lege iustitiæ, ostendit eum qui est præditus cognitione. Sic cum fuerit aliquis collocatus in capite quod suum regit corpus, cum peruenerit ad summum fidei, ipsam, inquam, cognitionem circa quam sunt omnes sensus: assequetur similiter summam hæredi- Matth.5.

B tatem. Cognitionem autem obtinere principatum, apertè ostendit Apostolus iis qui possunt perspicere, hoc modo scribens Græcis illis Corinthiis. Spem autem 2.Cor.10
habentes augescente fide vestra fore vt magnificemur secundum regulam nostram in abundantia, vt in iis quę sunt supra vos euangelizem. Non dicens extensionem prædicationis quæ fuit in loco, quoniam fidem quoque dicit abundasse in Achaia. Fertur autem in Actibus quoque Apostolorum, Verbum prædicasse Athenis, sed docet cognitionem, quæ est perfectio fidei, abundare vltra catechesim, conuenienter maiestati doctrinæ Domini, & regulæ ecclesiasticæ. Quo circa paulo etiam inferius subiungit. Si autem sum imperitus sermone, sed non cognitione. Cæterum qui ex Græcis gloriantur quòd ab eis comprehensa fue- Act.17.

C rit veritas, dicant nobis a quo nam glorientur se didicisse. A Deo quidem non, dixerint. Ab hominibus autem confitentur. Et si hoc ita est, aut cum à seipsis serò didicerint, sicut certè ex ipsis quoque quidam insolenter gloriantur: aut ab aliis similibus. Sed non sunt fide digni de Deo dicentes homines, quatenus homines. Neque enim qui homo est, potest pro dignitate de Deo vera dicere, imbecillus & morti obnoxius, de ingenito & eo in quem non cadit interitus, & opus de eo qui fecit. Deinde qui non potest de seipso vera dicere, an non multo magis ne de Deo quidem ei credendum est? Quantum enim abest homo à Dei potestate, tantum est etiam eius oratio imbecilla, etiamsi non Deum, sed de Deo dicat, & Verbo diuino. Est enim imbecilla natura humana oratio, & quæ non pos-

D sit Deum dicere, non dico nomen, est enim hoc commune non solum Philosophis, sed etiam Poëtis nominare, neque essentiam, neque enim potest fieri, sed Dei vim & opera. Quanquam qui Deum sibi adscribunt magistrum, vix perueniunt ad Dei notitiam, opem eis ferente gratia ad quantulamcunque cognitionē, vtpote voluntate voluntatem, & sancto Spiritu sanctum Spiritum contemplari assuefacientes, quoniam spiritus scrutatur Dei profunda. Animalis autem homo non capit ea quæ sunt Spiritus. Sola ergo est à Deo tradita, quæ est apud nos doctrina, à qua dependent omnes fontes sapientiæ, quicunque ad veritatem tanquam ad scopum feruntur. Venientis certe ad homines Domini qui nos erat docturus, innumerabiles fuere significatores, annunciatores, præparatores, præcur- 1.Cor.2.

E sores ab alto ex mundi constitutione, per opera, per verba præsignificantes, prædicentes esse venturum, & quomodo, & quando, & quænam signa. Eminus certè lex præmeditatur & prophetia. Deinde præcursor ostendit præsentem, post quem prædicatores docentes aduentus virtutem significant. Philosophi Græcis solis, neque iis omnibus placuere. Sed Platoni quidem Socrates, & Xenocrati Plato, Aristoteles Theophrasto, & Cleanthi Zeno, qui suis solis persuaserunt asseclis. Magistri autem nostri Verbum non mansit in sola Iudæa, sicut Philosophia in Græcia, sed diffusum est per totum orbem terræ, Græcorum simul & Barbarorum gentibus & vicis & totis vrbibus persuadens, totas domos & seorsum vnumquemque ex iis qui audierunt, & ex ipsis etiam Philosophis non paucos iam Adieci duo vocabula quæ in Græco videbantur deesse, népe philosophi Græcis.

F traducens ad veritatem. Et Græcam quidem philosophiam si quiuis magistratus prohibuerit, ea statim perit. Nostram autem doctrinam à prima vsque prędicatione prohibent simul Reges & Tyranni, & singuli Duces & magistratus cum vniuersis satellitibus, & innumerabilibus etiam hominibus, in nos belligerantes, &

uu

nos pro viribus excindere conantes. Illa autem magis etiam floret. Non enim emo A
ritur vt doctrina humana, neque flaccescit vt donum imbecillum. Nullum enim Dei donum est imbecillum, manet autem eiusmodi vt prohiberi nequeat, cum prædictum tamen sit fore vt ea patiatur persecutionem. Deinde de Poëtica quidem dicit Plato, res quædam leuis & sacra est Poëta, nec potest versus facere priusquam fuerit Deo afflatus & mente excesserit. Democritus quoque similiter. Poëta autem quæcunque quidem scripserit cum Dei afflatu & sacro spiritu, sunt valde pulchra. Scimus autem qualia dicunt Poëtæ. Omnipotentis autem Dei prophetas, qui instrumenta fuere diuinæ vocis, nemo stupuerit. Eius ergo qui est cognitione præditus veluti statuam effingentes, iam quidem ostendimus, quænam sit eius morum magnitudo & pulchritudo, velu- B
ti describentes. Qualis autem sit in contemplatione rerum naturalium, postea ostendetur, cum de ortu mundi tractare cœperimus.

Finis libri Sexti.

CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM LIBER SEPTIMVS. C

IAM verò tempus est vt Græcis ostendamus, solum esse verè pium ac religiosum, eum qui est cognitione præditus, vt cum didicerint Philosophi qualis sit is qui verè D
est Christianus, suam damnent inscitiam, vt qui temere quidem & inconsideratè nomen persequantur: nullo autem iudicio eos impios & à Deo alienos vocent, qui norunt eum qui verè est Deus. Oportet autem ad philosophos euidentioribus vti rationibus, vt ex sua ipsorum doctrina exercitati iam possint exaudire, etiam si seipsos nondum dignos præbuerint, vt essent facultatis credendi participes. Dictionum autem Propheticarum non meminerimus in præsentia, tempore opportuno postea vsuri scripturis. Quæ autem ab eis significantur indicabimus, Christianismum summatim describentes: ne interrumpamus orationis continuationem, si vnà com- E
plectamur scripturas, idque iis qui nondum intelligunt earum dictiones. Postquam autem ostenderimus ea quæ significantur, tunc eis cum crediderint, ex redundanti copia aperientur scripturæ. Quòd si ea quæ à nobis dicuntur, videantur aliquibus ex vulgo diuersa à scripturis Domini: sciendum est ea illinc & spirare & viuere, & cum ex eis argumentum habeant, se sententiam solam non dictionem profiteri adducere. Nimia enim pertractatio quæ non fit in tempore, meritò videri potuerit esse superuacanea, & non cõsiderare omnino id quod instat & vrget, nimiæ fuerit socordiæ & egestatis. Verè autem beati sunt qui scrutantur testimonia Do-
Psal. 118 mini. In toto corde exquirent ipsum. De Domino autem testimonium ferunt Lex F
& Prophetæ. Est ergo nobis propositum ostendere eum solum qui est cognitione præditus, esse sanctum, & ritè eum qui est verè Deus colere, prout eius decet maiestatem. Eum autem qui Deum colit vt eius maiestatem decet colere, consequitur Dei

A Dei amor & in Deum pietas. Quidquid ergo est excellens & superius, existim. e esse honorabile pro dignitate, & in rebus quidem sensilibus, esse honorandos magistratus & parentes, & omnem presbyterum. In iis autem quæ docentur, antiquissimam philosophiam, & vetustissimam prophetiam. In his autem quæ intelligentia percipiuntur, id quod est vetustius. In generatione, tempore & principio carens principium, & eorum quæ sunt primitias, filium, à quo discere eam quæ omnia superat causam, nempe patrem vniuersorum, quæ quidem est vetustissima, & omniũ beneficentissima, & voce non vtique traditur, sed cultu & silentio cum sancta admiratione est colenda & veneranda, & per quam propriè quidem dicitur à Domi-
B no, quantum possunt audire ii qui discunt, intelligitur autem ab iis qui à Domino electi sunt ad cognitionem, est eorum qui sunt, vt ait Apostolus, exercitati sensibus. Dei ergo cultus, est continua animæ cura ei qui est præditus cognitione, & eius perpetua in Deo occupatio per charitatem quæ nunquam intermittitur. Eius enim cultus qui versatur circa res hominum, vnus quidem est qui reddit meliores: alius verò, qui seruit. Medicina quidem corpus, philosophia verò animam reddit meliorem. Ac parentibus quidem à filiis, magistratibus autem ac principibus ab iis qui parent eorum ditioni, seruiens accedit vtilitas. Similiter autem etiam in ecclesia, eam quidem quæ facit meliores, Presbyteri seruant in ecclesia, eam autem quæ seruit, Diaconi. Ambobus his ministeriis Angeli Deo seruiunt in dispensatione &
C œconomia rerum terrenarum: & ipse qui est cognitione præditus, qui Deo quidem inseruit: hominibus autem ostendit eam quæ meliores facit contemplationẽ: quomodocunque ad erudiendum fuerit constitutus, ad hominum correctionem. Ille enim solus est pius ac religiosus, qui pulchrè ac citra vllam reprehensionem in rebus humanis Deo seruit. Quomodo enim plantarum cultura est optima, per quam nascuntur & importantur fructus, scientia & agriculturę experientia hominibus vtilitatẽ afferens: ita eius qui est cognitione præditus, pius ac religiosus Dei cultus, eorum hominum fructus qui per ipsum crediderunt in se accipiens, cum plures ad agnitionem veniant & per ipsam salui fiant, optimum importat prouentum per experientiam. θεοπρέπεια autem, ita enim vocatur cultus Dei maiestati conue-
D niens, est habitus qui id conseruat quod Deum decet. θεοπρεπὴς id est, qui conuenienter Dei maiestati Deum colit, solus fuerit Dei amicus. Is autem fuerit qui nouit quid deceat & scientia & vita, qua sit viuendum ei qui est futurus, & iam Deo assimilatur. Ea ergo ratione fuerit primum & Dei amans. Nam vt qui patrem honorat, amat patrem: ita qui Deum honorat, Deum amat. Qua quidem ratione mihi quoque videntur esse tria effecta cognoscendi potestatis. Res nosse. Secundum, id efficere quod Verbum seu ratio dictauerit. & tertium, posse tradere, prout Dei conuenit maiestati, ea quæ occulta fuerant apud veritatem. Is ergo cui persuasum fuerit Deum esse omnipotentem, & diuina mysteria didicerit à filio eius vnigenito, quamadmodum fuerit is ἄθεος id est impius. Nam ἄθεος quidem est qui non putat esse Deum δεισιδαίμων autem, hoc est superstitiosus, qui timet dæmonia:
E qui omnia refert in Deos, & lignum, & lapidem, & spiritum, & hominem qui viuit è ratione redactum in seruitutem. Fides ergo est nosse Deum, quæ est prima post fiduciam doctrinæ Seruatoris, nullo modo iniusta facere, existimare hoc decere Dei agnitionem. Ea re in terra quidem res est præstantissima homo qui est maxima in Deum pietate. In cœlo autem res est præstantissima, Angelus, qui loco propius & iam purius est æternæ & beatæ vitæ particeps. Perfectissima autem & sanctissima, & maximè principalis, & quæ maximè pręest & est maximè Regia, & longè beneficentissima, est natura filii, quæ est soli omnipotenti propinquissima: ipsa maxima excellentia, quæ omnia ordinat ex voluntate patris, & optimè gu-
F bernat vniuersum, indefessa & inexhausta potestate cuncta operans, propterea quòd agit, arcanas & abditas respiciens notiones. Nunquam enim à sua excedit specula Dei filius, vt qui non diuidatur, non dissecetur, non transeat à loco ad locum, sit autem semper vbique, & nequaquam contineatur, tota mens, tota lux pater-

na, totus oculus, qui omnia videt, omnia audit, scit omnia, potestate scrutatur potestates. Ei subiecta est vniuersa militia Angelorũ & Deorũ, Verbo paterno quod sanctam suscepit œconomiam ac dispensationẽ, propter eũ qui subiecit. Per quæ sunt etiã omnes eius homines. Sed alii quidem, per agnitionem, alii verò, nondum, & alii quidem, vt amici, alii verò, vt serui fideles, alii verò, vt absolutè serui. Hic est magister, qui mysteriis quidem erudit eum qui est præditus cognitione: & spe bona eum qui est fidelis: & corrigente disciplina per sentientem operationem, eum qui est duro corde. Hinc est prouidentia priuatim, publicè, & vbique. Dei autem esse filiũ, & eum esse Seruatorem & Dominũ quem nos dicimus, apertè diuinę ostẽdunt Prophetiæ. Hac ratione qui est omnium Græcorum & barbarorũ Dominus, persuadet iis qui volunt. Neminem .n. cogit ab ipso salutem accipere, propterea quòd possit eligere, & omnia à se implere ad spem accipiẽdam. Hic est qui dat Græcis sapientiam per inferiores Angelos. Sunt enim iussu diuino & antiquo per gentes distributi Angeli. Sed pars Domini est opinio credentium. Aut enim omnium hominum curam non gerit Dominus, idque ei acciderit, aut quòd non possit, quod quidem est nefarium, est enim signum imbecillitatis, aut quòd nolit cum possit, non est autem boni affectio. Non est ergo socors ob delitias, qui propter nos carnem accepit patibilem. Aut curam gerit vniuersorum, quod quidem pertinet etiam ad eum qui est Dominus vniuersorum. Seruator enim est, non horum quidem Seruator, illorum verò non. Pro ea autem quam habet vnusquisque aptitudine, suum diuisit beneficium & Græcis & barbaris, & iis qui ex eis prædestinati quidem fuerant, suo autem tempore sunt vocati, fideles & electi. Neque ergo vnquam aliquibus inuiderit qui omnes quidem ex ęquo vocauit, iis autem qui eximiæ crediderunt, honores tribuit eximios. Neque ab alio prohibitus vnquam fuerit, qui est omnium Dominus, & maximè boni & omnipotentis patris voluntati seruiens. Sed neque Dominum impatibilem, qui sine principio est genitus, vnquã tangit inuidia. Sed nec res hominum ita habent, vt eis possit inuidere Dominus. Alius autem est qui inuidet, quem etiam tetigit affectio. Sed nec dici potest Dominum nolle dare salutem humano generi propter ignorationem, quòd nesciat quomodo sit gerenda cura vniuscuiusque. Ignoratio enim Deum non tangit, qui ante mundi constitutionem fuit patris consiliarius. Hæc erat enim sapientia qua Deus delectabatur omnipotens. Dei enim virtus siue potestas est filius, vtpote ante omnia quæ sunt genita Verbum Patris maximè principiale, & eius sapientia, propriè etiam dici potuerit magister eorum qui per ipsum sunt formati. Sed neque ab aliqua voluptate abstractus relinquit vnquam hominum curationem, qui cum suscepisset carnem quæ natura genita fuerat patibilis, ad impatibilitatis habitũ eam erudiit. Quomodo autem est Seruator & Dominus, si non est omnium Seruator & Dominus? Sed est quidem Seruator eorum qui crediderunt, propterea quòd scire voluerint. Eorum autem qui non crediderunt est Dominus, si cum potuerint cõfiteri, propriam & eis conuenientem acceperint beneficentiam. Omnis autem Domini operatio, relationem habet ad omnipotentem, & est filius paterna quædam vt ita dicam, operatio. Nunquam ergo seruator habet odio homines, qui etiã propter suam excellentem benignitatem & in homines charitatem, non despecta carnis humanæ imbecillitate, sed ea indutus, ad communem venit hominum salutem. Est enim communis fides eorum qui elegerunt. Sed neque proprium opus vnquã neglexerit, quòd soli ex aliis animalibus homini notio & mentis perceptio indita sit à creatione, neque alia melior & conuenientior hominum administratio Deo fuerit quàm quæ est ordinata. Semper ergo conuenit ei quod est secundum naturam melius ac præstantius, vt præsit ei quod est deterius, & eius quod non potest aliquid rectè regere, ei detur administratio. Est autem id quod verè regit & pręest, diuinum Verbum & eius prouidentia, quæ omnia quidem respicit, nullius autem ex iis qui ad eam pertinent despicit curationem. Ii autem qui ad ipsum pertinere & ei esse coniuncti elegerunt, fuerint, qui per fidem initiantur. Hic omnium bonorum,

Margin letters: A (line 1), B (line 13), C (line 24), D (line 39), E (line 48), F (line 57).

A norum voluntate patris omnipotentis, auctor & causa filius, est primus effector
motus, potestas quæ sensu non potest comprehendi. Non enim id quod erat, visus
est, iis qui non poterant capere propter imbecillitatem carnis. Cum ergo carnem
accepisset sensilem, venit ostensurus hominib. sufficientes esse eorum vires, vt pos-
sint obedire mandatis. Cum sit ergo virtus paterna, facile superat ea quæ voluerit,
ne minimum quidem relinquens cuius curam non gerat eius administratio. Neque
enim totum ab eo vtique rectè esset effectum. Maximæ autem, vt arbitror, potesta
tis est omnium partium etiam vsque ad minimam, accurata examinatio, peruadens
ad primum vniuersorum administratorem, qui ex voluntate patris gubernat om-
nium salutem, aliis ordinatis qui ad alios perfectos respiciunt, donec perueniatur
B ad magnum pontificem. Ab vno enim desuper principio, quod conuenienter vo
luntati operatur, dependent prima, secunda, & tertia. Deinde in summo fine eius
quod apparet, beati positi sunt Angeli, atque adeò vsque ad nos ipsos alii sub aliis
sunt collocati, qui ex vno & per vnum & seruantur & seruanr. Quomodo ergo
vel minima pars ferri vna mouetur spiritu lapidis magnetis, extensa per multos an
nulos ferreos: ita etiam qui sunt virtute præditi, diuino spiritu attracti, cum prima
mansione coniunguntur. Deinceps autem alii vsque ad postremam. Qui autem
sunt mali ex imbecillitate, cum propter iniustam imbecillitatem in malũ habitum
inciderint, vt qui nec teneant nec teneantur, circumfluunt circumacti animi per-
C turbationibus, humique decidunt. Lex enim hæc ab alto data est, vt qui velit eli-
gat virtutem. Quocirca præcepta quoque, quæ & in lege, & ante legem erant, nõ
legibus (iusto enim non est lex lata) statuerunt vt qui elegisset quidem, æternam
vitam & beatum præmium acciperet, qui autem rursus vitio esset delectatus, con-
cessere vt versaretur cũ iis quos elegerat, & rursus vt anima quæ assiduè euadit me
lior ad acquirendum virtutem & parandam iustitiam, meliorem locum accipiat in
vniuerso, vt quæ per vnumquemque profectum extendatur ad habitum impatibi-
litatis, donec peruenerit ad virum perfectum, nempe ad cognitionis simul & hære
ditatis excellentiam. Salutares hæ conuersiones, pro hordine mutationis, diuidun-
tur & temporibus, & locis, & honoribus, & cognitionibus, & hæreditatibus, & mi
D nisteriis, vsque ad eam quę transcendit contemplationem, & est proxima Domino
in æternitate. Quod est autem amabile, adducit ad sui contemplationem, quem-
libet qui se totum applicauit ad cognitionem per dilectionrm cognitionis. Quo-
circa præcepta dedit & priora, & posteriora, ex vno fonte hauriens Dominus, nec
eos qui erant ante Legem sine lege esse nihilipendens, nec eos qui non audiebant
barbaram philosophiam, ferri effrenatos permittens. Nam cum illis quidem præ
cepta, his verò præbuisset philosophiam, incredulitatem conclusit ad aduentum
quo tempore est inexcusabilis quisquis non crediderit. Ab alio enim & Græco &
barbaro profectu, deducit ad eam quæ est per fidem perfectionem. Si quis autem
ex Græcis, transgressus id quod præcedit Græcæ philosophiæ, protinus ad veram
aggressus est doctrinam, is etsi sit planè rudis, longo superauit interuallo, cum sa-
E lutis compendium per fidem elegerit ad perfectionem. Quæcunque ergo nihil im-
pediebant quominus esset homini liberum eligendi arbitrium, effecit vt ea ad vir-
tutem opem ferrent, vt aliqua quidem ratione iis etiam qui possunt obscurè & exi
liter despicere, is qui re vera est solus vnus omnipotens, bonus appareat Deus, à se-
culo in seculum dans salutem per filium. Is rursus nulla ratione fuit auctor & causa
mali. Ad vniuersi enim salutem, ab eo qui est vniuersorum dominus, omnia sunt
ordinata, & vniuersè & sigillatim. Est ergo officium iustitiæ salutaris, vnum quod
que semper deducere ad id quod est melius, prout contingit & conceditur. Ad sa-
lutem enim & permansionem eius quod est præstantius, cõuenienter suornm mo-
F rum proportioni, administrantur etiam quæ sunt minora. Ecce enim quidquid est
virtute præditum, mutatur in melius, habens propriam causam mutationis, electio
nem cognitionis, quam habebat anima in sua potestate. Castigationes autem, quæ
sunt necessariæ bonitati magni qui intuetur iudicis, & per propinquos Angelos,

& per varia præiudicia,& per perfectum & omni ex parte absolutum iudicium, cogunt eos qui doloris sensum paulo amplius exuerunt, duci pœnitentia. Alia autem taceo, Dominum glorificans. Cæterum dico illas animas cognitione prædictas, quæ magnificentiæ contemplationis, vniuscuiusque sancti ordinis vitæ institutum superant, cum in quibus beatæ Deorum definitæ habitationes sunt distributæ, sanctæ in sanctis fuerint reputatæ, & totæ ex totis transportatæ in melioribus locis meliora loca venerint, non in speculis aut per specula diuinam amplectentes contemplationem, quam maximè autem euidenti & verè puro, ac syncero diuinæ contemplationis sempiternæ, sempiterno exceptas conuiuio, quo satiari non possunt quæ supra modum amant animæ, & inexplebili fruentes lætitia in secula nunquam terminanda, permanere, honoratas, vt ita dicam, identitate vniuersæ excellentiæ. B Hæc est contemplatio quæ comprehendi potest ab iis qui sunt mundo corde. Hæc est ergo operatio eius qui est consumatus in cognitione, cum Deo habere consuetudinem per magnum pontificem, pro viribus Domino assimilatum per omnem in Deum pietatem & religionem: quæ tendit ad hominum salutem per curam exercendæ in nos beneficentiæ, & rursus per sacra ministeria, & per doctrinam, & per bonorum operum affectionem. Iam verò seipsum quoque creat & fabricatur. Quinetiam eos qui ipsum audiunt exornat is qui ex cognitione præditus, ei quod natura possidet impatibilitatem, id quod ex exercitatione eam habet, quoad eius fieri potest, maximè assimilans, idque cum à Domini consuetudine & conuersatione minimè possit auelli. Mansuetudo autem, vt ego quidem opinor, & benignitas, C magnificusque & maiestate plenus Dei cultus, sunt regulæ assimilationis quæ oritur ex cognitione. Has ego dico virtutes esse sacrificium Deo gratum & acceptum corà superbia & fastu alienum cum recta scientia, dicente scriptura esse Dei holocaustum, cum quisquis ex hominibus assumptus est ad sanctitatem, illuminetur ad eam quæ discerni non potest vnionem. Nam seipsos redigere in captiuitatem, & seipsos interimere, veterem hominem qui per cupiditates corrumpitur interficientes, & nouum suscitantes à veteri mortis conuersione, & Euangelium iubet & Apostolus, depositis quidem animi perturbationibus, à peccato autem effectos omnino alienos. Hoc erat quod lex quoque tacitè significabat iubens peccatorem tolli de medio, & à morte ad vitam eraduci eam quæ est ex fide impatibilitatem. Quod D cum non intelligerent ii qui leges docebant, legem autem accepissent vt quæ delectaretur rixis, & contentionibus, dederunt occasionem iis qui eam temere volunt calumniari. Propter quam causam meritò Deo non sacrificamus qui nullius indiget, & omnia præbuit hominibus, sed eum glorificamus qui est pro nobis sacrificatus, nos ipsos sacrificantes, ad id quod est nullius indigee, ex eo quod nullius indiget, & ab impatibili ad id quod est impatibile. Deus .n. sola nostra salute delectatur. Meritò ergo ei non offerimus sacrificium, qui non vincitur à voluptatibus, cum inferius, & nec vsque ad crassissimas nubes, & longè etiam ab iis perueniat quæ fit per fumum exhalatio, si modo perueniat. Nullius ergo indiget Deus, nec capitur voluptate, nec est aut lucri, aut pecuniæ cupidus, cum sit plenus, & cuilibet E quod ortum est & indiget omnia præbeat. Neque sacrificiis, sed neque donariis, neque rursus gloria & honore Deus inuocatur, neque aliquibus eiusmodi allicitur. Sed solis viris bonis & honestis apparet, qui iustum nunquam prodiderint vel propter metum intentatum, vel propter promissa magnifica. Qui autem non perspexere humanæ animæ libertatem, & quæ quod ad vitæ attinet electionem, non potest redigi in seruitutem, quæ ab ineruditis fiunt iniustitia ægre ferentes, Deum non esse existimant. His consimili opinione, qui in voluptatum intemperantiam, & vehementes dolores & in infortunia præter expectationem incidunt, & casus lamentantur, dicunt non esse Deum: vel si sit, non omnia intueri. Alii autem sunt quibus est persuasum eos qui Dii existimantur, sacrificiis & donis posse placari, assentientes & fauentes eorum libidinibus, & neque volunt credere solum esse eum qui F est verè Deus, qui est in veræ iustitiæ identitate. Pios ergo est ac religiosus is qui

A est cognitione præditus, qui primum quidem sui curam gerit. Deinde proximorũ, vt fiant quàm optimi. Etenim filius bono patri gratificatur, seipsum præbens bonum & patri similem, & principi ac magistratui is qui eius subiungitur imperio. Nam credere quidem & parere est in nostra potestate. Malorum autem causam si quis putauerit & materiæ imbecillitatem, & non voluntate adductos ignorationis impetus, & rationis expertes propter inscitiam necessitates, cum eos perinde ac bestias aliquas per disciplinam longè superauerit qui est cognitione præditus, diuinũ imitans institutum, bene facit pro viribus hominibus qui voluerint. Et si quando fuerit in magistratu constitutus, non secus ac Moses, præerit ad salutem eorum in quos obtinebit imperium: & mansuefaciet id quod est agreste & infidele honore
B quidem eorum qui sunt optimi ac præstantissimi, supplicio autem improborum, quod conuenienter rationi adscriptum est ad disciplinam. Imago enim valde diuina & Deo similis, est viri iusti anima, in qua per præceptorum obedientiam ædificatur & collocatur, dux mortaliũ, & immortalium omnium, Rexq; & genitor omnium, bonorum re vera lex & præscriptum, & verbum æternum, qui & priuatim singulis & communiter omnibus est vnus Seruator. Hic est re vera vnigenitus, & omnium Regis omnipotentis patris gloriæ figura quæ ei qui est cognitione præditus imprimit perfectam contemplationem ad suam imaginem, vt sit iam tertia diuina imago, quæ quoad eius fieri potest assimilatur causæ secundæ, ei quæ est re vera vita, per quam, veram vitam viuimus, veluti nobis describentes eum qui est co-
C gnitione preditus, qui versatur in iis quæ sunt firma ac stabilia, & nec mutari possunt, & alterari. Sibi ergo & suis imperans, firmam ac stabilem possidens comprehensionem diuinæ scientiæ, germane ac syncere accedit ad veritatem. Eorum enim quæ intelligentie percipiuntur cognitio & comprehensio, iure dicatur firma ac stabilis scientia. Cuius ea quidem pars quæ versatur in rebus diuinis, hoc habet munus vt consideret quidẽ quæ sit quidem prima causa, quid verò sit per quod facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil: & quæ nam sunt ea quæ sunt vt peruadentia, quę autem vt continentia, & quæ sunt quidem coniuncta, quæ verè vt disiuncta, & quemnam habeat ordinem vnumquodque eorum, & quas vires & quod ministerium affer at vnumquodque. Et rursus in rebus humanis, quid sit ip-
D se homo, & quid sit ei secundum & præter naturam: & quemadmodum rursus agere vel pati oporteat: & quæ nam sint eius virtutes & quæ nam vitia, & de bonis & malis & mediis & quæcunque tractantur de magni & excelsi animi virtute, de prudentia, & temperantia, & de ea quæ est post omnes omni ex parte perfecta & absoluta, virtute iustitia. Sed prudentia quidem & iustitia vtitur ad parandam sapientiam. Magni autem animi virtute, non solum in ferendis casibus, sed etiam in eo quod resistat voluptati, & cupiditati, dolorique, & iræ, & in summa cuiuis rei quæ nos vel vi vel fraude aliqua illicit. Non enim oportet vitia & honesta sustinere, sed persuaderi & ea sustinere, quæ sunt terribilia. Inuenitur autẽ dolor quoque vtilis, & in medicina, & ad erudiendum, & castigandum: & per eum corriguntur mo-
E res ad vtilitatem hominum. Magni autem & excelsi autem virtutis species sunt tolerantia ingens spiritus, magnitudo animi, liberalitas, magnificentia. Propter quã causam, nec reprehensionem, nec vulgi malam famam apprehendit is qui est cognitione præditus. Neque gloriis subiicitur, neque assentationibus, & in sustinendis laboribus simul aliquid agens eorum quæ oportet, & casus omnes magno & forti animo sperans, re vera vir apparet inter alios homines. Et rursus conseruans prudentiam & moderatus ac temperans in quiete animæ, ea quæ percipiuntur excipiens tanquam quæ sibi conueniant. Ea vero quæ sunt turpia vt aliena auersans, mundanus, & supermundanus ornatè, & decorè se gerens, & nullo modo delinquens. Maxime quidem dines, ex eo quòd nihil concupiscat, vt qui paucis egeat, &
F cuiusuis boni magnis abundet copiis propter boni cognitionem. Eius enim iustitiæ est primum munus, amore complecti eos qui sunt eiusdem generis, & cum eis agere & versari, & in terra & in cœlo. Ea ratione lubenter quoq; impertit & com-

municat si possideat, & cum sit comis ac benignus, summo odio habet malos, quod uis maleficium perfectè abhorrens & auersans. Oportet ergo discere esse fidelem & sibi & proximi, & parere præceptis. Hic est enim Dei seruus, qui sua sponte se subiicit præceptis. Qui autem non iam propter præcepta, sed propter ipsam cognitionē est mundus corde, is est Dei amicus. Neque.n. nascimur natura virtute præditi, neq; ea natis, vt aliquę aliæ partes corporis, accedit postea naturaliter. Nam sic nō esset voluntarium, nec laudabile. Sed nec ex eorum qui conuenerunt accedente vsu, & consuetudine, quomodo sermo, virtus perficitur. Vitium enim propemodum hoc modo ingeneratur. Sed nec ex arte aliqua, siue ex iis quæ proponunt sibi quæstum, siue ex iis quæ pertinent ad curam corporis, accedit cognitio. Sed nec ex iis quæ sunt in orbe disciplinis, bene enim cum eis ageretur. si tantum possent præparare animam & ei ministrare. Nam leges ciuiles malas actiones forte possunt reprimere. Sed neque ad persuadendum comparatæ orationes, cum versentur in superficie, præbuerint permansionem veritatis quæ constituit scientiam. Philosophia autem Græca veluti præpurgat, & præparat animam ad fidem accipiendam, super quam veritas ædificat cognitionem. Hic est hic est verus Athleta, qui in magno stadio, nempe pulchro hoc mundo, coronatur veram assecutus victoriam aduersus omnes animi perturbationes. Nā & Agonotheta est omnipotens Deus: & qui brauia seu præmia distribuit est vnigenitus Dei filius. Spectatores autem sunt Angeli, & Dii: variumque & ex omni genere pugnæ constans certamen, non est aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritales potestates quæ per carnes operantur vehementes vitiorum & affectionum motus. His magnis superatis certaminibus, & veluti prostrato imminente tentatore, potitus est immortalitate. Falli enim non potest Dei sententia in iustissimo iudicio. Ac vocatum quidem est theatrum ad certamen. In stadio autem decertant athletæ. Et ex his vtique superat qui aliptæ paruerit. Omnibus enim omnia à Deo proposita sunt æqualia: & est ipse alienus à reprehensione: misericordiam autem consequitur is qui potest: A potens est is qui voluerit. Hac ratione mentem quoque accepimus, vt sciamus quod agimus, & illud Nosce teipsum, hic est scire propter quid orti sumus. Orti autem sumus vt eligeremus obedire præceptis ad hoc vt vellemus esse salui. Hic est Nemesis, per quam Deum non licet effugere. Est ergo officium hominis, Deo parere, qui variam annunciauit salutem per præcepta. Grati autem animi significatio est confessio. Benefactor enim prior incipit benefacere. Qui autem cum iis cum quibus par est considerationibus prompto & alacri animo acceperit, & mādata custodierit, is est fidelis. Qui autem pro accepto beneficio pro viribus refert gratias per charitatem, is iam est amicus. Vna est autem ab hominibus præcipua gratiæ relatio, ea facere quæ Deo sunt optima. Nam tanquam proprii fœtus, & in aliquo cognati effectus, magister & seruator accipit vtilitates & correctiones hominum ad propriam gratiam & honorem, sicut etiā damna & offensiones quas accipiunt ii qui ipsi crediderunt, tanquam ingrati animi in se admissa crimina propriaque probra & dedecora existimat. Quod enim aliud probrum ac dedecus Deum attigerit? Quocirca nec possunt omnino referri gratiæ pro dignitate salutis, si cōferantur cum vtilitate quæ à Domino proficiscitur. Quomodo autem qui vexant possessiones, Dominos iniuria afficiunt: & qui milites, eorum Imperatorem: ita Domini est contemptio, eorum qui sunt illi dedicati vexatio. Quomodo enim Sol non solum cœlum & totum mundum illuminat, super terram & mare resplendens, sed etiam per fenestrā & paruum foramen, vel in intima penetralia domorum lucem emittit, ita Verbum vndiquaque effusum, vel minima respicit ex iis quæ in vita geruntur. Græci autem sicut hominibus forma similes, ita iisdem quoque quibus ipsi animi perturbationibus, Deos ponunt obnoxios, & quomodo eorum formas sibi similes singuli describunt, vt ait Xenophanes: Aethiopes quidem, nigros & simos. Thraces autem fuluos, & cœruleos: ita etiam animos quoque assimilant iis qui eos effingunt. Barbari quidem agrestes & efferatis moribus. Græci autem mansuetiores,

A B C D E F

Ἀδράστεια nemesis ex τοῦ dicta quod effugi non possit, [illegible].

A tiores,sed in quos tamen cadunt motus & perturbationes. Quocirca necesse est quidem vt improbi malas de Deo suscipiant cogitationes,probi autem optimas. Quamobrem qui est animo verè regio & cognitione prẹditus,is cum & piè Deum colat & sit alienus à superstitione,persuasum habet eum solum qui est solus Deus, esse honorandnm,venerandum,magnificum,beneficẽtia omnes complectentem, principem & auctorem bonorum,malorum autem non esse causam.Atque de Græcorum quidem falsa religione satis,vt arbitror,ostẽdimus in libro qui dicitur Protrepticos,abundè vtentes iis quæ ad id faciebant historiis.Non sunt ergo repetenda ea quæ apertè dicta sunt.Quòd ad notandum autem attinet cum ad hunc locum
B peruenerimus, satis est pauca ex multis adducere ad ostendendum eos esse impios qui Deum pessimis hominibus assimilant. Aut enim eis Dii lẹduntur ab hominibus:& qui lẹduntur ab hominibus,ostenduntur esse iis inferiores. Aut si nõ lẹduntur:quemadmodum cum non lædantur,perinde ac iracunda anicula ad iram incitata,indignantur,vt dicunt Dianam propter Oeneum iratam fuisse Aetolis. Quemadmodum enim cum Dea esset non cogitauit, quod non contemnens Oeneus,sed vel cum esset oblitus,vel cum sacrificasset,neglexit?Bene autem ipsa quoque causam suam defendens apud Mineruam,propterea quòd ei succenseret quòd in templo pepe risset,dicit.

Cruenta quidem spolia gaudes
C *Cernens detracta ex mortuis.*
Nec hæc sunt tibi execranda.
Si autem ego peperi, graue ducis.

Quanquam cẹtera quoque animalia quæ in templis pariunt,eis nullam faciunt iniuriam.Meritò ergo superstitiosi,cum tam procliues ad iram pertimescant,omnia quẹ eueniunt,existimant esse signa & causas malorum.Si mus aram quæ erat è luto constructa perfoderit,& cum nihil aliud haberet, lecythum corroserit. Si gallus qui alitur vespere cecinerit,hoc alicuius signum esse statuentes. Talem quendam ludificatur Menander in Comœdia quæ inscribitur δεισιδαίμων id est,superstitiosus.

Quidnam boni mihi accidat o boni Dei?
D *Nam dexteri alligans calcei corrigeam Rupi.*

Meritò ò Nugator,erat enim putrida. Tu autem es parcus & sordidus,qui nolis nouos emere. Lepidum est illud Antiphontis. Nã cum quidam malè præsagiret ex eo quòd sus porcellos deuorasset,isque eam vidisset ob sordes eius qui ipsam alebat fame valde attenuatam.De signo,inquit,lætare,quòd cum sic esuriret,filios tuos nõ comederit.Quid mirum,inquit Bion,si mus calathum arroserit,cum non inueniret quod comederet.Hoc enim fuisset mirum,si vt ludens argutabatur Arcesilaus, murem calatbus comedisset.Rectè certè Diogenes quoque ad eum qui admirabatur quod inuenisset pistillum à serpente in gyrum circundatum. Ne mireris,inquit,esset enim illud mirabilius,si vidisses rectum serpentem esse à pistillo circun-
E datum. Oportet enim animantia rationis expertia currere,pugnare,parere, & mori,quæ cum illis sint secundum naturam,præter naturam nobis nunquam fuerint.

Et uolucres multæ ueniunt sub lumina Solis.

Philemon quoque Comicus talia ridet in Comœdia. Cum videro, inquit, obseruantem quis sternutarit,vel quis sit locutus,aut respicientem quis sit qui pullo procedat, statim in foro sternutat vnusqnisque nostrum, is secum ingreditur & loquitur,dicens ciuibus res non euenire vt earum fert natura. Deinde sobrii quidem petunt sanitatem : se autem implentes, & in ebrietatibus festis diebus volutantes, morbos ad se attrahunt.Multi autem suspensas quoque timent scriptu-
F ras. Lepidè admodum Diogenes , cum inuenisset scriptum super domum cuiusdam improbi. Insignis victoria Hercules hic habitat : nihil mali ingrediatur. Et quomodo ingredietur , inquit, Dominus ædium? Ii autem ipsi omne lignum & omnem lapidem pinguem,vt dicitur,adorantes,lanas flauas,& frustra sa

lis, & faces, & scillam, & sulfur timent, incantati à præstigiatoribus per quasdam immundas expiationes. Deus autem qui re vera est Deus, sanctos solos nouit. Iusti mores, sicut iniustos, impuros & sceleratos. Videre quidem certe licet oua ab his quæ purgátur si fota fuerint, viuificari, atqui hoc nequaquam fieret. Si eius ipsius, quod purgatur, mala participarent. Eleganter certè Comicus quoq. Diphilns per hęc ridet præstigiatores. Puellas expians Prœtidas, & patrem ipsarum Prœtū Abantiadem, & anum quintam inter eos. Face vna, & scilla vna quot hominum corpora, & sulphure & bitumine maris magnum edentis strepitum, ex quieto sed profundo fluente Oceano. Sed beate aër mitte per nubes Anticyram, vt ex cimice fucum efficiam. Certè rectè quoque Menander. Si aliquod quidem verum malum haberes, hos tibi verum medicamentum adhibere oporteret. Nunc autem non habes. Inane medicamentum inueni ad inane. Existima autem id te aliquid iuuare. Abstergant te circumcirca mulieres, & ex tribus fontibus aquam afferant vt te aspergant, salemque & lentem inijcient. Quilibet est mnndus qui nullius est sibi mali conscius. Iam verò dicit Tragœdia, Oreste, quis te perdit morbus? conscientia ipsa quoniam sum mihi conscius me perpetrasse grauia. Re vera enim non est alia puritas quàm abstinere à peccatis. Pulchrè ergo dicit etiam Epicharmus. Mundam si mentem habeas, es mundus toto corpore. Porro autem animas quoque dicimus oportere prius purgare à malis & improbis dogmatibus per rectam rationem, & tunc sic conuerti ad commemoranda præcipua capita: nam ante mysteriorum quoque seu sacramentorum traditionem, exhiberi oportere quasdam expiationes iis qui sunt initiandi mysteriis, vtpote quòd oporteat impia deposita opinione ad veram conuerti traditionem. Num enim rectè & verè aliquo loco non circumscribimus eum qui non potest circnmscribi, neque in templis manu factis concludimus eum qui omnia continet. Aedificatorum autem & lapicidarum sordidæque & illiberalis artis quodnam fuerit sanctum opus? Non sunt iis meliores qui aërem & id quod continet, vel potius totum mundum & vniuersum, existimarunt esse dignū Dei excellentia? Ridiculum enim fuerit, vt ipsi dicunt Philosophi, hominem qui est ludus Deorum, Deum efficere, & ex ludicra arte Deum fieri, quoniam id quod fit, fit idem & simile ei ex quo fit, vt quod fit ex ebore eburneum, & quod ex anro aureum. Quæ autem à vilibus & sordidis hominibus conficiuntur imagines & templa fiunt ex vana & inutili materia. Quare ipsa quoque fuerint vana, inutilia, materialia, & profana, & vt artem perfeceris, sordes semper participant & illiberalitatem. Non sunt ergo vtique sacra & diuina artis opera. Quidnam verò poni & collocari potuerit, cum nihil sit quod non sit positum & collocatum, quoniam omnia sunt in loco. Iam verò quod ponitur & collocatur, ponitur & collocatur, cū prius positum & collocatum non esset. Si ergo Deus ponitur & collocatur ab hominibus, fuit aliquando non positus & non locatus, & nec omnino quidem erat. Id.n. erat non locatum & positum quod non erat, qnandoquidem quicqnid non est, ponitur & collocatur. Quod autem est, non poni & collocari potuerit ab eo quod nō est, sed nec ab vllo alio. Nam ipsum quoque verè est. Restat itaque vt à seipso. Et quomodo aliquid ipsum seipsum generabit: aut quomodo ipsum quod est, seipsum esse ponet & collocabit? Vtrum cum prius non esset positum & collocatum, prius seipsum posuit & collocauit? Sed ne sic quidem fuisset, quoniam id quod non est poni & collocari non potest. Et quod existimatū est esse positum & collocatū, quo modo id quod est quod prius habuit, hoc seipsum postea fecerit? Cuius autem sunt ea quę sunt, quomodo hoc aliquo adhuc opus habuerit? Sed etsi Deus est homini forma similis, perinde ac homo opus habebit nutrimēto & tegumēto & domo, & aliis quę consequenter accidnnt? Nam qui eandē habent formam & easdem affectiones, eodem quoque victu egebunt. Si autem sacrum accipitur duobus modis: nempe & Deus ipse, & id quod est constructum in eius honorem: quomodo non propriè eam quæ in Dei honorem per sanctam agnitionem facta est ecclesiam, Dei sacrum dixerimus, quod est magni pretii, & non sordida & illiberali arte constructum?

A ctum: sed neque manu prẹstigiatoris ornatum: sed voluntate Dei templum effectũ.
Non enim nunc locum, sed electorum congregationem, appello ecclesiam. Melius
est hoc templum ad accipiẽdam Dei dignitatis magnitudinem. Animal enim quod
est magni pretii, ei qui est omni pretio dignus, imò cuius pretio nihil omnino re-
spondet, consecratum est propter insignem sanctitatem. Fuerit autem magni pre-
tii is qui est cognitione prædītus, qui est in honore & pretio apud Deum, in quo
Deus est collocatus, hoc est, de Deo consecrata est cognitio. Hic diuinam inuene-
rimus effigiem & sanctam imaginem in iusta anima, quando ea quidem fuerit bea
ta, vt quæ est præpurgata, beata autem efficiat opera. Hic est & quod collocari po
B test, & quod est collocatum, hoc quidem in iis qui iam sunt assecuti cognitionem.
Illud autem in iis qui possunt fieri, etiamsi nondum sint digni Dei scientiam acci-
pere. Nam quidquid est crediturum, iam fidelis Deo, & posita in honorem imago
virtute prẹdita, Deo est dedicata. Quomodo ergo Deus loco non circumscribitur,
neque animalis figurẹ vnquam assimilatur: ita nec in eum similes cadunt affectio-
nes, neque alicuius indiget, sicut quẹ sunt natiua, vt sacrificium instar alimenti pro
pter famem concupiscat. Quæ tangit affectio, in ea omnia cadit interitus, & ei qui
non nutritur, cibum præbere est stultitia. Porro autem Comicus quoq. ille Phere-
crates lepidè in comœdia quæ inscribitur Fugitiui, fecit Deos cum hominibus ex
postulare de sacris, quòd cum Diis sacrificarent, primum secerneretur id quod eo-
C rum dedecori assignaretur, dicendo. Non cum fœmora ad inguinem vsque valde
circumlinxeritis, & lumbo valde tenues, ipsam deinceps spinam tanquam limatam
distribuistis nobis tanquam canibus: Deinde cum vos vestri inuicem pudeat, mul-
tis molis contegitis. Eubulus autem qui est ipse quoque Comicus, hoc modo ipse ὀλίμμα
quoque scribit de sacrificiis. Caudam solam & fœmur sacrificatis, tanquam Pædi-
conibus. Et in comœdia Semele introductum Dionysium facit disceptantem. Pri
mum quidem quòd mihi sacrificant quidem sanguinem & vesicam, cordis autem
ne superficiem quidem. Ego enim neque dulci vescor victima nec fœmoribus. Scri
psit autem Menander. Cum summos lumbos, bilem, & quæ comedi non possunt
ossa Diis imposuerint, ipsi consumunt alia. An nõ enim à nidore sacrificiorum vel
D bestiis est abstinendum? Sin autem re vera nidor est munus Deorum qui sunt apud
Græcos, cur non prius quoque coquos in Deos retulerint qui æquali dignantur
beatitudine, & non ipsum adorant caminum qui est huic venerabili nidori propin
quior? Quinetiam Hesiodus dicit Iouem deceptum à Prometheo in diuisione car
nium, accepisse.

Arte mala ossa bouis nitida pinguedine tecta. Hes. in Theog.
Hinc fit ut ossa uiri sacras adolere per aras
Assueti, ueteris imitantur originis usum.

Sed nequaquam dixerint, quæ ex indigentia oritur cupiditate vexatum Deum nu
triri. Eum itaque efficient plantæ similem, vt qui nutriatur absque appetitione, &
E bestiis quæ latent in cauernis. Eas quidem certè dicunt, aut ab ea quæ est in aëre
crassitudine, aut etiam ab ipsa proprii corporis exhalatione nutriri & citra offen-
sionem augeri. Atqui si citra vllam egestatem eis Deus nutritur: quid est opus nu-
trimento ei qui non indiget? Sin autem gaudet honorari, cum natura nullius indi-
geat: non abs re nos Deum precibus honoramus, & hoc sacrificium optimum &
sanctissimum cum iustitia emittimus, iustissimo verbo eum honorantes, per quem
accipimus cognitionem, ea quæ didicimus per eum glorificantes. Est ergo quod
est hic apud nos altare, terrestris congregatio eorum qui sunt dedicati orationi-
bus, qui veluti vnam vocem habent communem & vnam mentem. Quæ per odora
tum autẽ accipiuntur nutrimenta, etsi sint diuiniora iis quæ per corpus, significant
F tamen respirationem. Quid ergo de Deo dicunt, vtrum perspirat sicut genus dæ-
monum: an inspirat solum, vt aquatilia per branchiorum dilatationem: an circum-
spirat, vt insecta per compressionem pennarum incisionis? Sed nulli ex his si sapiant
Deum assimilauerint. Quæ autem respirant per pulmonis ad thoracem obiectam

dilatationem, ea attrahunt aërem. Deinde si Deo dederint viscera & arterias, & venas, & neruos, & partes, inducent eum nihil differentem. Conspiratio autem propriè dicitur in ecclesia. Est enim ecclesiæ sacrificium, Verbum quod à sanctis exhalatur animis, cum sacrificium simul aperiatur & tota mens Deo. Sed antiquissimam quidem aram in Delo sanctam vulgo iactarunt. Ad hanc autem solam dicunt etiã accessisse Pythagoram, cæde & morte minimè inquinatam: Aram autem verè sanctam iustam animam, & qui ab ea emittitur suffitum nobis sanctam dicentibus orationem, non credent? Esus autem carnium, vt arbitror, prætextu, excogitata sunt hominibus sacrificia. Licebat autem alioqui absque tali cultu simulachrorum, eis qui vellet vesci carnibus. Quæ enim ex lege fiunt sacrificia, allegoricè nostram significant religionem, vt turtur & columba quæ offeruntur pro peccatis, emundationem partis animæ quæ caret ratione, Deo esse acceptam significant. Si quis autem ex iustis esu carnium animam non onerat, satis consentanea vtitur ratione, non qua Pythagoras & eius asseclæ, somniantes animæ transmigrationem. Videtur autem Xenocrates seorsum tractans de nutrimẽto ex animalibus, & Polemon in Opere de Vita secundum naturam, apertè dicere esse inutile quod fit per carnes nutrimentum, iam confectum & assimilatum animis bestiarum. Ea ratione Iudęi quoque maximè abstinent à carne suilla, vtpote quod hoc animal sit maximè scelera tum & execrandum, quoniam maximè ex aliis fructus effodit & corrumpit. Sin autem dicant hominibus data esse animantia: nos quoque id confitemur, sed non omnino ad comedendum. Sed neque omnia, sed quæcunque non laborant. Quocirca non malè Plato Comicus in Comœdia quæ inscribitur Festa, dicit. Ex quadrupedibus autem nullum deinceps oporteret nos occidere, præter sues. Carnes enim habent suauissimas, & nihil ad nos redit ex sue, præterquam setæ & lutum & clamor. Vnde etiam dicebat Esopus, non rectè clamare sues, cum quando trahuntur, maximè intelligant se ad nihil aliud esse vtiles quàm ad sacrificium. Quocirca Cleanthes quoque dicebat eos pro sale habere animam, ne carnes putrescerent. Alii ergo eo non vescuntur vt qui sit inutilis. Alii verò, vt qui fructus perimat, & alii eo non vescuntur quòd sit animal procliue ad coitum. Ea ratione neque hircũ lex sacrificat, præterquam propter solam malorum amandationem, quandoquidem voluptas est vitii metropolis. Iam verò hircinarum quoque carnium esum dicunt conferre ad morbum comitialem. Dicunt autem maximum augmentum fieri ex carnibus porcinis. Quocirca iis quidem qui corpus exercent est vtilis, iis autẽ qui ipsam conantur augere animam, propter eam quæ ex esu carnium ingeneratur hebetudinem, non vtique. Fortasse autem ex iis qui sunt præditi cognitione, exercitationis quoque gratia abstinuerit à carnibus aliquis, & ne caro nimis luxuriet & nimio impetu feratur ad rem veneream. Vinum enim, inquit Androcydes, & carnis ingurgitationes, corpus quidem robustum efficiunt, animam verò debiliorem. Est ergo impium & à religione alienum hoc nutrimentum ad perfectam intelligẽtiam. Quocirca Aegyptii quoque in iis quæ eorum ritu fiunt sanctificationibus, non permittunt Sacerdotibus vesci carnibus: & auiculis vtuntur quàm leuissimis: & pisces non tangunt, cum propter alias quasdam fabulas, tum maximè quòd eiusmodi cibus carnem reddat humidam. Iam verò animantia quidem terrestria & volucria, eundem quem nostræ animæ, aërem inspirantia, nutriuntur, vt qui eiusdem generis aëre habeant animam. Pisces autem ne hũc quidem dicunt inspirare aërem, sed illum qui cum aqua fuit contemperatus statim in primo mũdi ortu, sicut etiam cum reliquis elementis, quod etiam est indicium materialis permansionis. Oportet ergo Deo offerre sacrificia, non sumptuosa ac splendida, sed quæ sunt pia & ei accepta, & suffitum illum in lege compositum, qui cõstat ex multis linguis & vocibus in oratione, vel potius qui ex diuersis gẽtibus & sexibus per donum testamentorum construitur in vnitatem fidei: & in laudibus congregatur, mente quidẽ pura, iusta autem & recta vitę institutione, ex sanctis operibus & iusta oratione. Nam quis adeò stultus, vt ait lepor poeticus, & tam ignaui est animi.

Tam

A *Tam credulus uir est quisquam, ut speret Deos,*
Quæ non habent carnem ossibus, tosta & bile,
Quæ esurientes neque ipsi ederent canes,
Lætarier, munus sibique hoc poscere,

Et iis qui hæc faciunt gratiam reddere, seu sint piratæ, seu latrones, seu tyranni?
Nos autem dicimus ignem sanctificare, non carnes, sed animas peccatricrs, ignem
dicentes non illum edacem & omnia consumentem & planè sordidum & illibera-
lem: sed prudentem, qui peruadit animam per ignem transeuntem. Iubemur au-
tem colere & honorare eundem quem & Verbum esse & Seruatorem & ducem
B habemus persuasum: & per ipsum, patrem, non selectis diebus, vt aliqui alii, sed cō
tinenter per totam vitam hoc agentes, & modis omnibus. Certè genus electum,
per præceptum iustificatum. Septies, inquit, laudem dixi tibi. Vnde nec in defini-
to loco, neque in templo selecto, neque diebus aliquibus festis & præstitutis, sed
per totam vitam is qui est præditus cognitione, in omni loco, etiam si per se sit so
lus, & si habuerit aliquos qui similiter crediderunt, Deum honorat: hoc est, agit
gratias propter rectæ vitæ cognitionem. Si autem alicuius boni viri præsentia, pro-
pter obseruantiam & reuerentiam eius quod est præstantius, eum qui conuersatur
sempr r format & effingit: quemadmodum is qui cum Deo semper est præsens, per
cognitionem & vitam & gratiarum actionem, non iure se melior semper euadat
C in omnibus & factis & verbis & affectionibus? Talis est is cui est persuasum Deum
vbique adesse, non autem arbitratu eum certis ac definitis locis esse conclusum: vt
cum se absque eo rsse aliquando existimauerit, noctu & interdiu intemperantiæ se
dedat & libidini. Per totam ergo vitam diem festum agentes, vbiq. & omni ex par-
te Deum adesse persuasi, laudantes agros colimus, laudātes nauigamus, & in omni
alio vitæ instituto vt decet ex arte versamur. Propius autem Deo iungitur & fami
liaris efficitur is qui est cognitione præditus, vt qui simul quidem grauitatem &
hilaritatē ostendat in omnibus. Grauitatem quidem, propterea quòd ad Deum cō
uertatur. Hilaritatem autem, propterea quòd humana bona reputet quæ dedit no
bis Deus. Videtur autem cognitionis excellentiam Propheta sic ostendere. Beni-
D gnitatem & disciplinam & cognitionē doce me, per adiectum amplificans id quod
est principale perfectionis. Hic ergo homo qui est verè regalis, Sacerdos, sanctus
Dei, quod quidem nunc quoque seruatur apud eos qui sunt doctissimi ex barbaris,
genus Sacerdotale ad regnum prouehentes. Hic ergo nequaquam se tradit confusę
turbæ dominæ theatrorum. Quæ autem dicuntur & fiunt & videntur voluptatis
illicientis gratia, ne in somnis quidem admittit. Neque has ergo quæ visu percipiū
tur voluptates, nec eas quæ in aliis fruendis capiuntur varietates: vt sumptuosos &
& magnificos suffitus qui odoratum alliciunt, aut condimenta ciborum, & quæ
ex variis vinis sentiuntur delitias gustum inescantes: neque odoriferas ex variis flo
ribus contexturas, quæ per sensum animam effœminant, sed honestum rerum o-
nium vsum ad Deum semper referens, & cibi, & potus, & vnctionis, vniuersorum
E datori offert primitias, gratias agens & per donum & vnctionem, & per Verbum
ei datum, ad conuiuiales epulas rarò veniens, nisi quòd amicitiam concordiamque
& consensionem profitetur conuiuium, vt veniat ei persuaserit. Est enim ei persua
sum Deum omnia scire & audire, nec vocem solùm, sed etiam cogitationem. Nam
auditus quoque qui fit in nobis per meatus corporeos, nō apprehendit per vim cor
poream, sed per quendam sensum animalem, & intelligentiam quę discernit voces
aliquid significantes. Non est ergo Deus humana forma prędıtus, vt audiat, neque
ei sensibus est opus, vt placuit Stoicis, maximè auditu & visu, non posse enim vn-
quam aliter apprehendere. Sed & aëris ad patiendum facilitas, & acerrimus Ange-
F lorum consensus, & vis quæ animæ attingit conscientiam, inexplicabili potestate
etiam absque sensili auditione simul cum cogitato cognoscit omnia. Quòd si quis
dicat vocem quæ inferius circa aërem voluitur, ad Deum non peruenire, at cogita
ta sanctorum secant non solum aërem, sed etiam totum mundum. Occupat autem

vis diuina perinde ac lux, totam animam perſpicere. Quid verò, non etiam vota & A
inſtituta ad Deum perueniunt, ſuam vocem emittentia: an non ea etiam tranſmit-
tuntur à conſcientia? Quam nam vocem expectauerit, qui ſecundum propoſitum
electum etiam ante ortum, & id quod futurum eſt tanquam quod ſit cognouit? An
non profundum cuiuſuis animæ eluceſcere facit lux poteſtatis, cum penetralia, vt
ait ſcriptura, ſcrutetur lux poteſtatis. Totus auditus & totus oculus, eſt, vt his no
minibus vtar, Deus. Nullam ergo religionem, nec vllum Dei cultum ſeruat, neque
in hymnis, neque in ſermonibus: ſed neque in ſcripturis aut dogmatibus, quæ non
conuenit de Deo opinio, ad humiles & indecoras deflectens notiones & cogitatio
nes. Quo fit vt multorũ laudatio nihil differat à maledicto, propter veritatis igno-
rationem. Atq. quorum quidem ſunt appetitiones, cupiditates, & vt ſemel dicam, B
animi impulſiones, eorum ſunt etiam precationes. Quamobrẽ nemo potum deſide
rat, ſed bibere potũ, ſed nec hæreditatem, verum eſſe hęredem. Ita autem neque co
gnitionem, ſed noſſe. Neque enim rectam rempublicam, ſed rempublicam gerere.
Eorum ergo ſunt precationes, quorum petitiones, & eorum ſunt petitiones, quo-
rum ſunt cupiditates. Precari autem & appetere fiunt inter ſe inuicem, ad haben-
dum bona & ea quæ adiuncta ſunt cõmoda. Is itaque qui eſt cognitione pręditus,
creaturæ & petit & precatur ea quæ ſunt verè bona, nempe bona animæ, ipſe quo-
que adiuuans vt perueniat ad habitum bonitatis, vt non amplius habeat bona tan-
quam aliquas adiunctas diſciplinas, ſit autem bonus. Quocirca eos maximè decet
precari qui Deum norunt vt oportet, & ei rei habent virtutem appoſitam & con- C
ſentaneam, qui ſciunt quænam ſint verè bona, & quæ ſint petenda, & quando, &
quomodo ſingula. Eſt autem extrema inſcitia ab iis qui non ſunt Dii tanquam à
Diis petere: aut quæ non ſunt conducibilia petere, petendo ſibi mala quæ viſione
bona eſſe apprehendunt. Vnde merito cum ſit vnus bonus Deus, ab ipſo ex bonis
alia quidem dari, alia verò permanere precamur nos & Angeli. Sed non ſimiliter.
Nõ eſt enim idem, petere vt donum permaneat, aut ab initio vt id accipiamus con-
tendere. Quinetiam auerſio & depulſio malorum, eſt ſpecies precationis. Sed ea
precatione nunquam eſt vtendum ad damnum hominum, niſi iuſtitiæ curam ge-
rens hoc moliatur is qui eſt cognitione præditus, & diſpenſet hanc petitionem iis
qui mali ſenſum exuerunt. Eſt ergo, vt audacius dicam, precatio, cum Deo con- D
uerſatio, & collocutio. Licet ergo ſuſurrantes, & nec labra quidem aperientes taci
tè loquamur, intus clamauimus. Omnem enim intrinſecus paratam collocutionẽ
Deus exaudit perpetuò. Ea caput & manus in cœlum extendimus, & pedes excita-
mus in vltima acclamatione orationis, promptitudine & alacritate ſpiritus aſſe-
quentes eſſentiam quæ apprehenditur intelligentia: & vnà cum verbo corpus à ter
ra abducere conantes, erectam & eleuatam animam deſiderio meliorum, cogimus
in ſancta progredi, magno animo carnis vinculum deſpicientes. Scimus enim opti-
mè eum qui eſt præditus cognitione, totum mũdum lubenter tranſmittere, vt cer
tè Iudæi Aegyptum, apertè oſtendendo ſe Deo quàm proximum eſſe futurum.
Quòd ſi nonnulli certas ac definitas horas conſtituunt orationi, vt verbi cauſa, ter E
tiam, ſextam, nonam: at is qui eſt cognitione præditus, per totam orat vitam, per
preces quidem cum Deo ſtudens verſari. Reliquit autem, vt ſemel dicam, omnia
quæ non ſunt vtilia, cum eo iam peruenerit, vt iam hinc acceperit conſummatio-
nem eius qui agit ex charitate. Iam verò triplicem horarum diuiſionem, quæ toti-
dem ſunt honoratæ precibus, ſciunt qui norunt beatam ſanctarum manſionum tri
nitatem. Hic mihi venit in mentem quorundam qui diuerſa ſentiunt, nempe Pro-
dici hæreſis ſectatorum, dogmatum, quæ inducunt non eſſe orandum. Ne ergo de
hac impia ſua ſapientia, tanquam noua & aliena hæreſi ſe efferant: ſciant eam fuiſſe
quidem prius acceptam à Philoſophis, qui dicuntur Cyrenaici. Suo autem tempore
aduerſus impiam execrandorum iſtorum dicetur cognitionem, ne ſi huic Commẽ F
tario insereretur cõtra eos diſputatio, quæ de iis prolixa futura eſſet pertractatio,
interrumperet cœptam orationem, cum nos ſolum oſtendamus verè pium ac reli-

giosum

A giosum Dei esse cultorem, qui ex regula ecclesiastica verè est cognitione prȩditus, cui soli, cum ex Dei volũtate dispertiat ac distribuat, fit petitio cum petiuerit atq. adeò cogitauerit. Quomodo enim quidquid vult potest Deus, ita quidquid petierit is qui est cognitione præditus, id accipit. Omnino enim nouit Deus eos qui bo-
uæ singulis conueniunt. Quamobrem indi
Dabit autem scilicet iis qui suut digni. Non
1a dentur absque oratione. Iam & gratiarũ
d cõuersionem proximorum, est opus eius
n ratione orauit quoque Dominus, gratias
gans autem quamplurimos esse in cognitio
xagnitione Deus glorificetur: & qui est so
um ex seculo in seculum agnoscatur. Quan
:ipiat, est species orationis quæ est reposita
oratio fit occasio cum Deo conuersationis,
la occasio. Eius certè qui est præditus cogni
ouidentia, per spontaneam confessionem,
st enim veluti quædam mutuo respondens
præditus cognitione, & quæ conuertitur
)eus inuitus est bonus, quomodo ignis est
luntaria bonorum impertitio, etiam si anti-
aluus erit is qui fit saluus. Non est enim in-
ro animi arbitrio contendet ad salutem.
:pit, vt qui ex se moueri & incitari possit ad
fugienda. Non facit ergo Deus bona ex ne
:iis qui ex se conuertuntur. Non est enim
quam à deterioribus ad meliores procedẽs,
træ imbecillitatis, exercentur quȩ sunt pro
1sationes. Sicut etiam pastores ouium curã
imperio, & nos paremus prȩfectis nostris,
ordine qui fuit eis traditus. Dei ergo sunt
: maximè regalem cultum exhibent, qui fit
iitionem. Est ergo omnis quoque locus ve-
rè sacer, in quo Dei accipimus notionem & cogitationem, & tempus. Quando autem is cuius est bona mens & bonum animi institutũ & qui est gratus, petit per orationem, nonnullam aliqua ex parte fert opem, lubenter per ea quæ flagitat precibus, accipiens id quod desiderat. Quando enim nostram bonam animi propensionem acceperit is qui est dator bonorum, eius conceptionem omnia simul bona cõsequuntur. Certè per orationẽ examinatur modus quomodo se habeat ad id quod oportet. Si autem vox & dictio nobis data est causa intelligentiæ: quemadmodum
B non ipsam animam & mentem Deus exaudit, cum iam certè anima animam, & mens mentem exaudiat. Vnde quȩ multas edunt voces Deus linguas non expectat, vt hominum interpretes, sed cognoscit omnium, vt semel dicam, mentes, & quod nobis vox significat, hoc Deo nostra loquitur cogitatio, quam etiam ante creationem sciebat esse venturam in mentem. Licet ergo ne voce quidem emittere orationem, sed solum quidquid est intrinsecus spiritale, intendere in vocem quæ mente percipitur, per indiuulsam ad Deum conuersionem. Quoniam autem diei natalis imago est Oriens, illinc quoque lux augetur quȩ primum illuxit ex tenebris, sed etiam iis qui volutantur in ignoratione, exortus est dies cognitionis veritatis, ea ratione qua Sol in Oriente matutino, nempe orationes. Vnde etiam quæ erant ex
C templis antiquissima, respiciebant ad Occidentem, vt qui stant vultu conuerso ad imagines, doceantur verti ad Orientem. Dirigatur oratio mea tanquam incensum in conspectu tuo. Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum, aiunt Psal. 140.
Psalmi. Sceleratis ergo hominibus oratio, non solum in alios, sed etiam in seipsos

est perniciosissima, si quidē etiāsi quę fausta & prospera dicunt, petita acceperint, lędunt eos qui acceperunt, vt qui sint vsus eorū nescii. Qui n. orant vt possideant ea bona quæ non habent, eā quæ videntur bona, non ea quæ sunt petunt. Qui autē est cognitione præditus, eorū quidem quæ possidet permansionē, ad ea autē quæ est superaturus aptitudinem, eorū autem quæ non est accepturus, petet æternitatē. Quæ autem verè sunt bona quæ versantur in animo, ea & sibi esse, & ei permanere precatur: neque aliquid ex iis quæ absunt desiderat, contentus præsentibus. Neq. enim est propriis bonis defectus, cum satis iam sibi sit ex diuina gratia & cognitione. Sed cum suis quidem sit contentus, aliis autem non egeat, omnipotentem autem cognoscat voluntatem, & simul habeat & precetur, maximæ autem proximè adhæreścat potentiæ, studens esse spiritalis, per indefinitam charitatē est vnitus Spiritui. Sic magni est & excelsi animi, qui id quod est omnium pręstantissimum, quod omnium optimum, possidet per scientiam, & facile quidem mouetur & applicatur ad contemplationem, eorum autem quæ cadunt in contemplationem, in anima vim habet permanentem, hoc est, perspicacem scientiæ acrimoniam. Hanc autem vt possideat potestatem quàm maxima vi contendit, se abstinens ab iis quæ menti aduersantur, & in contemplatione quidem perpetuò residens, & in ea se exercens exercitatione quæ ab iis quæ sunt iucunda se abstinet, & ea quæ sunt facienda rectè gerit, & magna præterea vtens experientia, tam in doctrina, quàm in iis quę ad vitam pertinent, habet dicendi libertatem, non vim effrenatæ linguæ, sed vim & facultatem simplici oratione vtentem, quæ nihil eorum quæ conuenienti tempore dici possunt, & de quibus maximè dicendum est pro dignitate, celat, neque propter gratiam, neque propter timorem. Qui ergo quæ Dei sunt accepit à choro mystico ipsius veritatis, vtitur oratione adhortatoria, quæ magnitudinem virtutis, ipsam, inquam, & quæ ab ea oriuntur, pro dignitate indicat, cum diuina orationis eleuatione, iis quæ percipiuntur intelligentia, & quæ sunt spiritalia, quàm maximè fieri potest, ex cognitione se reddens familiarē. Quo fit vt sit semper benignus, mansuetus, aditu facilis, affabilis, patiens, gratus, bona præditus conscientia. Is est non solùm rigidus & austerus ad hoc vt non corrumpatur, sed etiam ad hoc vt non tentetur. Præbet enim animum, qui neque voluptati neque dolori cedit, aut ab eis expugnatur. Iudex, si vocet ratio, immobilis, animi motibus nihil penitus largiens, immutabiliter quà iustum iubet proficisci, ingrediens, persuasum habēs omnia pulcherrimè administrari, & animas semper in melius proficere, donec ad ipsum bonū venerint, vt quæ in vestibulis, vt semel dicā, patris, magno, pontifici propinquę eua serint. Hic cognitione præditus, qui est fidelis, & cui est persuasum quæ sunt in mundo optimè administrari, æquo certè fert animo omnia quæ eueniunt. Meritò ergo nihil requirit ex iis quæ ad vitam pertinent ad vsum necessarium, vt cui sit planè persuasum, quod qui omnia nouit Deus, id quod est vtile suppeditat bonis etiam non petentibus. Sicut enim artifici artificiosè, & gentili gentiliter, ita etiam ei qui est cognitione præditus, ex cognitione præbet singula. Et qui ex gentibus quidem conuertitur, fidem: qui autem adscendit ad cognitionem, charitatis petet perfectionem. Qui autem summum iam attigit cognitione præditus, precatur vt contemplatio augeatur & permaneat: sicut qui est homo communis, vt sit perpetuò sanus. Iam verò petet etiam vt à virtute nunquam excidat, maximè adiuuans & dans operam vt perpetuò maneat eiusmodi vt non possit excidere. Nouit enim aliquos quoque ex Angelis, qui propter socordiam humi lapsi fuerant, nondum perfectè ad vnum illum habitum, ab ea quæ est ad duplicitatem aptitudine seipsos expressisse. Is qui hic ad summum cognitionis & excellentem viri perfecti altitudinem se exercuit, & ita viuere vt nullo loco nec tempore labatur elegit, & in eo se exercet per mentis vndique exæquatam & vnius planè tenoris stabilitatem.

μονῶσιν. Quibus autē grauis aliquis adhuc relinquitur angulus deorsum vergens, vna quoque detrahitur id quod per fidem sustollitur. Ei ergo qui exercitatione profecta ex cognitione parauerit virtutem quæ non potest amitti, efficitur naturalis habitus.

Et

A Et quomodo lapidi grauitas, ita huius scientia euadit huiusmodi vt amitti nō possit, non inuoluntariè, sed volūtariè, vi rationis & cognitionis atque prouidentiæ. Quoniam autem amissum, non esse per cautionem fit eiusmodi vt non possit amitti: cautionem quidem ad hoc vt non peccet, bonam autem cōsiderationem, ad hoc vt virtus non amittatur, retinebit. Cognitio autem videtur bonam præbere considerationē, docens perspicere ea quæ possunt adiuuare ad hoc vt virtus permaneat. Res est ergo maxima Dei cognitio. Quocirca ea quoque ita conseruatur virtus vt amitti nequeat. Qui autem Deum nouit, est sanctus & pius. Qui est ergo cognitione præditus, ostensum est enim solum esse pium & religiosum. Is gaudet quidem de

B bonis præsentibus. Lętatur autem propter ea quæ sunt promissa, tanquam iam præsentia. Neque enim eum latent tanquam adhuc absentia, propterea quòd qualia sint iam antè cognouerit. Cognitione ergo persuasus quomodo sit vnumquodque ex futuris, hoc possidet. Quod enim est mancum ac defectum metiendum est ex eo quod ad ipsum pertinet. Si ergo possidet sapientiam, & est res diuina sapientia: qui est particeps eius quod non indiget, non fuerit indigens. Non enim sapientiæ communicatio fit dum se inuicem mouent & retinent operatio & id quod participat: neque dum aliquid aufertur, aut fit alicuius indigens. Ostenditur ergo minui non posse operationem per ipsam communicationem. Sic ergo nobis habet omnia bona is qui est cognitione præditus, potestate: sed nondum etiam numero, nam alioqui dimoueri non posset, quod attinet ad diuinos qui debentur profectus & admi

C nistrationes. Hunc quoque Deus adiuuat, propinquiore honorans curatione. An non enim bonorum virorum gratia, & vt ea possiderent & illis vsui, vel potius saluti essent omnia facta sunt? Nō ergo eis abstulerit ea quæ sunt propter virtutem, propter quos sunt quæ facta sunt. Clarum est enim quòd bonam ipsorum naturam & sanctum institutum honorans, iis qui bene viuere constituerunt, vires inspirat ad reliquam salutem, aliοι quidem solum adhortans: aliis verò qui ex se digni euaserunt opem ferens. Est enim omne bonum eiusmodi vt adnascatur ei qui est præditus cognitione, siquidem ei est finis scire & facere scienter vnumquodque. Quo modo autem medicus præbet sanitatem iis qui ei opem ferunt ad sanitatem: ita etiam Deus æternam salutem iis qui opem illi ferunt & cum eo cooperantur ad co

D gnitionem, & ad bonas actiones. Cum autē simul cum eo quod facimus, in nostra sint potestate ea quæ præcepta imperant. perficitur quoque promissio. Ac mihi videtur illud quoque rectè dici apud Græcos. Athleta quidem non ignobilis nec pusilli animi inter veteres, cum longo tempore corpusculum exercuisset ad fortitudinem, adscēdens ad Olympia, cum Pisani Iouis aspexisset statuam. Si omnia, inquit, O Iupiter, mihi rectè parata sunt ad certamen, iustè mihi redde victoriā. Sic enim cum is quoq. qui est cognitione præditus, citra reprehensionem & cum bona consciētia, quod ad se attinet, omnia impleuerit, & ad doctrinā, & ad exercitationem, & ad bonorum operum effectionem, & ad hoc vt Deo sit gratus & acceptus, id vniuersum salutem deducit ad perfectionem. Hæc ergo à nobis exiguntur quę sita

E sunt in nostra potestate, & eorum quæ ad nos pertinent tam præsentium quàm absentium electio & desiderium & possessio & vsus & permansio. Quocirca verè puram & immaculatam oportet habere animam, eum qui cum Deo conuersatur, seipsum bonum perfectè efficientem. Sin minus, proficientem ad cognitionē, & eam desiderantem, à vitii autem operibus omnino esse auulsum. Quinetiam decet eum omnes orationes, & probè facere, & cum probis. Est enim lubricum ac periculosum vna adscribi cum peccatis aliorum. Vna ergo cū iis qui recentius crediderunt, is qui est cognitione præditus, de iis precabitur de quibus vna etiam agere conuenit. Vniuersa autem eius vita, est quidam celebris ac sanctus dies festus. Atque ei

F quidem sacrificia, sunt ipsæ preces & laudes, & quæ ante cibum fiunt scripturarū lectiones. Psalmi autem & hymni, dum cibus sumitur. Antequam eatur cubitum, quinetiam noctu rursus orationes. Per eas seipsum vnit choro diuino, ex memoria continua, in memoriæ semper mandanda positus contemplatione. Quid verò, non

aliud quoque sacrificium, nempe dogmatum & pecuniarum in egenos largitionẽ, cognoscit? Maximè. Sed nec ea quæ fit ore vtitur verbosa precatione, vt qui quæ pe tere à Domino oporteat didicerit. In omni ergo loco orabit, sed non vt apertè populo appareat. Is verò dum & ambulatione vtitur & sermone & quiete & lectione, & iis quæ fiunt ex ratione, omni modo precatur, & si in ipsius animæ penetrali bus solum cogitauerit, etiam inenarrabilibus gemitibus patrem inuocauerit. Ille autem propè adest eo adhuc loquente. Cum sint autem tres fines cuiusuis actionis, propter id quidem quod est bonum & vtile omnia operatur: voluptatis autem causa aliquid agere, his relinquit, qui vulgarem vitam sequuntur. Longè autem abest vt qui in tali pietate probatur & diiudicatur, sit ad mentiẽdum propensus & ad iurandum. Est enim iusiurandum quidem confessio definitiua cum diuina assumptione. Qui est autem semel fidelis, quemadmodum seipsum infidelem præbuerit, vt etiam opus habeat iureiurando, & non ita vitam gesserit vt ea sit firmum ac definitum iusiurandum, & fidem confessionis ostenderit in constanti stabilique vita & sermone? Si autem in iudicio eius qui facit & loquitur positum est facere iniuriam, non in perpessione eius qui patitur persecutionem: neque mentietur, neque peierabit, vt qui Deum afficeret iniuria, cum eum sciat natura esse huiusmodi vt minimè lędi possit. Sed neq. propter proximum mentietur, vel aliquid transgredietur, quem didicit diligere, etiamsi non sit familiaris. Propter seipsum autem multo magis neque mentietur, neque peierabit, siquidem nunquam sua sponte in seipsum iniustus inuenietur. Sed neque iurat, vt qui in affirmatione quidem, Nę vel Est. in negatione autem, Non, ponere constituerit. Iurare enim est iusiurandum, vel tanquam iusiurandum mente cóceptum proferre affirmatiue. Sufficit ergo ei vel affirmationi vel negationi addere illud, verè dico, ad comprobandum iis qui non perspiciunt stabilitatem eius responsionis. Oportet enim eum habere, vt ego quidem existimo, apud externos quidem vitam fide dignam, vt ne postuletur quidem ab eo iusiurandum: in seipsum autem & eos qui conuersantur, animi ęquitatem, quæ est iustitia voluntaria. Iam verò rectè & verè iurans, non autem procliuis ad iurandũ, est is qui est præditus cognitione, qui raro quidem accedit ad iurandum, sed ita vt diximus. Quanquam verum esse in iureiurando, fit cum ea quæ est in vero consensione. Contingit ergo hoc euenire, quatenus quis se rectè gerit in officiis. Vbi nam ergo est amplius opus iureiurãdo, ei qui ita viuit vt qui peruenerit ad summum veritatis. Qui ergo ne iurat quidem, multum abest vt sit peieraturus. Qui autẽ nihil transgreditur ex iis quæ pacta & conuenta sunt, is nunquam iurauerit, cum transgressionis & perfectæ obseruationis in factis sit obseruatio, sicut certè mentiri & peierare, in dicendo & iurando præter officium. Qui autem iustè viuit, nihil ex iis quæ decet fieri transiliens, vbi examinatur iudicium veritatis, is factis verè & sanctè iurat. Est ergo ei superfluum linguæ testimonium. Cum ergo sit ei semper persuasum Deum esse vbique, & erubescat non verum dicere, & falsum dicere cognoscat se esse indignum, diuina & sua ipsius contentus est conscientia, & ideo non mentitur: neque præter pacta conuenta facit aliquid. Ea ratione neque iurat, si fuerit rogatus, neque vnquam negat, ne falsum dicat, etiamsi moriatur in tormentis. Eius autem qui est præditus cognitione dignitatem, maximè auget & amplificat, qui aliorum docendorum suscepit præfecturam, vt qui maximi quod est in terris boni dispensationem & verbo & facto acceperit, per quam intercedit vt fiat cum Deo coniunctio & societas. Quomodo autem qui res terrenas colunt ac venerantur, precantur imagines perinde ac si audiant, firma ac stabilia ducentes pacta conuenta quæ eis fiunt auctoribus: ita auctoribus ac ducibus animatis imaginibus, scilicet hominibus, vera verbi magnificẽtia à fide digno magistro accipitur: & quod in eos confertur beneficium refertur ad ipsum Dominum, ad cuius imaginem docens is qui re vera est homo, fabricatur & componit, ad salutem renouans, hominem Catechumenum. Quomodo enim ferrum Martem Græci appellant, & vinũ Bacchum per aliquam relationem: ita is qui est præditus cognitione, proximorum

vtilitatem

A vtilitatem propriam salutem existimans, merito dicatur Domini imago animata, non quoad formę proprietatem, sed quoad symbolum signumue potestatis, & similitudinem prædicationis. Quidquid habet in mente, id etiam fert in lingua, apud eos qui digni sunt audire, ex assensione & certa sententia simul dicens & viuens. Vera enim simul sentit & dicit, nisi si quando loco medicinæ, vt medicus ad ægrotantes, ad eorum qui laborant salutem, mentietur, aut falsum dicet, vt aiunt Sophistæ. Ecce enim Timotheum præclarus circũcidit Apostolus, cum vociferaretur & scriberet circũcisionem manu factam nihil prodesse: sed ne repente & aceruatim à lege auellens, ad eam quæ est ex fide cordis circũcisionẽ, adhuc reluctantes eos qui Act.6. Gal.5.6

B audiebant Hebræos, à synagoga cogeret abrumpere, se Iudæis accõmmodans, factus est Iudæus, vt omnes lucrifaceret. Qui ergo propter proximorum salutem quibus se accommodat, se ad solam demittit accommodationem, is nullius simulationis omnino cogitur esse particeps, propter periculum quod imminet iustis ab iis qui eis inuident. Propter solam autem propinquorum vtilitatem, faciet quædã quæ non principaliter ab eo fierent, si non faceret propter illos. Is seipsum tradit pro ecclesia, pro familiaribus quos ipse in fide genuit, in exemplum iis qui possunt suscipere summam œconomiã, benigni & pii doctoris, ad ostendendam verborum veritatem, ad operationem charitatis in Dominum. Is est eiusmodi vt à timore nõ redigatur in seruitutem: verus in sermone: tolerans in labore: nec in ea quæ profer

C tur oratione volens vnquam mentiri, & in ea se semper ita gerens vt non peccet, quandoquidem ipsum mendacium, vt quod cum aliquo dolo dictum sit, non est sermo otiosus, sed exercetur ad vitium. Vndique ergo veritati testimonium fert is solus qui est cognitione præditus, & facto & oratione. Semper enim in omnibus omnino se rectè gerit, & in sermone, & in actione, & in ipsa cogitatione. Hæc ergo est, vt cursim persequendo dixerim, Christiani pietas & religio. Si hæc facit vt dicit, & conuenienter rectæ rationi piè facit & iustè. Si hæc autem ita se habent, solus re vera fuerit pius, iustus, religiosusque ac verus Dei cultor, is qui est cognitione præditus. Non est ergo Christianus impius. Hoc enim fuerat propositum ostenre Philosophis. Quare nullum malum vel turpe, quod est iniustum, nullo modo

D vnquam operabitur. Consequenter ergo nec se gerit impiè, sed vel solus piè ac sanctè Deũ colit, eum, inquam, qui verè est Deus, princeps & Rex omnium & omnipotens, ex vera religione purè & castè colens. Est enim, vt semel dicam, cognitio, quædam hominis tanquam hominis perfectio, quæ completur per rerum diuinarum scientiam, & modo & vita & sermone congruens & consentiens sibi & verbo diuino. Per hanc enim fides perficitur, vtpote quòd per eam solummodo fidelis efficiatur perfectus. Est ergo fides aliquod bonum intrinsecus positum, & quæ absque eo quòd Deum quærat Deum esse confitetur, & vt qui sit glorificat. Vnde oportet ab hac fide eductum, & in ea auctum, gratia Dei, quoad eius fieri potest, eius accipere cognitionẽ. Dicimus autem cognitionem differre à sapientia quæ est

E per doctrinam. Nam quatenus quidem est aliquid cognitio, hoc omnino est etiam sapientia. Quatenus autem est aliquid sapientia, non est omnino cognitio. In sola enim sermonis qui profertur cognitione, nomen sapientiæ visione apprehenditur. Verumenimuero de Deo non dubitare, sed credere, est fundamentum cognitionis. Est autem vtrunque Christus, fundamentum, inquam, & ædificium, per quem est & principium & finis. Et extrema quidem non docentur, nempe principium & finis, fides, inquam, & charitas. Cognitio autem quæ datur ex traditione per Dei gratiam, veluti quoddam depositum committitur iis qui seipsos doctrina dignos exhibuerint, ex qua elucescit charitatis dignitas, ex luce in lucem. Dictum est enim, habenti dabitur. Fidei quidem, cognitio: cognitioni autem, charitas: Matth. 25

F Charitati autem, hæreditas. Hoc autem fit quando quis pependerit à Domino per fidem, cognitionem, & charitatem, & vnà cum eo adscẽderit, vbi est fidei nostræ & charitatis Deus & custos. Vnde in fine traditur cognitio iis qui ad hoc sunt apti & selecti, eo quòd maiori præparatione opus sit & præexercitatione, & ad ea Luc. 14.

audienda quę dicuntur, & ad vitam componendam, & ad considerate progrediendum ad id quod est vltra eam quæ est ex lege iustitiam. Ea nos deducit ad finem interminatum & perfectum, prius docens eam quæ nobis est futura, Deo conuenientem cum Diis viuendi rationem, cum ab omni pœna & supplicio fuerimus liberati, quæ sustinemus ex peccatis ad salutarem disciplinam. Post quam redemptionē, prœmium & honores dantur consummatis, cum cessauerint quidem à purgatione, cessauerint autem etiam ab alio ministerio, etsi sit sanctum, & inter sanctos. Deinde iis qui fuerint mundo corde, per proximam Domino adhæsionem, perpetuę cōtemplationi permanet restitutio, & Dii vocati sunt appellatione, qui in iisdem sedibus sunt collocati, in quibus alii Dii qui sunt primi à Seruatore constituti. Est ergo cognitio velox ad purgationem, & apta ad mutationem facile suscipiendam in melius. Vnde etiam facile traducit ad id quod est animæ cognatum ac diuinum & sanctum, & per cuiusdam proprii luminis mysticos profectus transmittit hominē, donec in supremum quietis locum restituerit eum qui est mundo corde, docens Deum scienter & per comprehensionem cōtemplari facie ad faciem. Hic est enim vtique animæ cognoscentis perfectio, vt cum omnem purgationem & ministeriū superauerit, sit cum Domino, vbi est proximè & ei cohærendo subiecta. Fides ergo, vt semel dicam, est breuis & compendiosa eorum quæ vrgent cognitio. Cognitio autem est firma ac stabilis demonstratio eorum quæ assumpta sunt per fidem, quæ per doctrinam Domini super fidem ædificatur, quæ transmittit ad id quod non potest excidere & mutari, & potest comprehendi scientia. Ac mihi quidem videtur esse prima quædam salutaris mutatio, quæ fit à gentibus ad fidem, vt prius dixi. Secunda autem, quæ est à fide in cognitionem. Illa verò traiiciens ad charitatem, hinc iam reddit amicum amico, id quod cognoscit, ei quod cognoscitur. Et fortasse qui est eiusmodi, ex hinc iam anticipauit vt sit similis Angelis. Post eam ergo postremam quæ est in carne excellentiam, semper prout conuenit mutatus ad id quod est melius, ad paternam aulam, ad verè Dominicam per sanctam hebdomadē contendit mansionem, futurus, vt ita dicam, lumen stans & manens propriè, quod est omni ex parte & omnino immutabile, qui est primus modus Dominicę operationis, eius quæ dicta est à nobis remunerationis, conuenienter pietati & verę religioni. Ex multis autem quæ sunt testimoniis, vnum summatim

Psal. 23. exemplum adducam, quod sic dictum est à Dauid propheta. QVIS ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius. Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam: neque iurauit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo Seruatore suo. Hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Iacob. Breuiter, vt arbitror, nobis significauit Propheta eum qui est præditus cognitione, cursimque & obiter, vt videtur, nobis demonstrauit Dauid, Seruatorem esse Deum, dicens eum esse faciem Dei Iacob, qui annunciauit & docuit de spiritu. Quocirca Apostolus quoque appellauit filium characterem seu typum gloriæ patris, qui veritatem de Deo docuerit, & expresserit quòd Deus & pater vnus est & solus omnipotēs, quem nemo nouit nisi filius, & cui filius reuelauerit. Vnum autem esse Deum, per eos qui quærunt faciem Dei Iacob, meminit, quem solum esse Deum patrem bonum exprimit Seruator noster & Deus. Generatio autem quærentium eum, est genus electum, quod est vi inquirendi præditum ad cognitionem. Et

1. Cor. 14. ideo Apostolus quoque dicit. Nihil vobis prodero, nisi vobis locutus fuero aut in reuelatione, aut in cognitione, aut in Prophetia aut in doctrina. Quanquam non nulla quoque rectè fiunt ab iis qui non sunt præditi cognitione: sed nō ex ratione: sicut est in magni animi virtute. Nonnulli enim cum sint natura iracundi, & deinde id absque ratione aluerint, ad multa citra rationem quodam feruntur impetu, & faciunt similia iis qui sunt magni & excelsi animi, adeò vt sordidi & illiberales opifices eadem nonnunquam rectè gerunt, quod attinet ad tolerantiam. Sed neque ex eadem causa ex qua qui est præditus cognitione, neque idem sibi proponentes, nec si

A nec si totum corpus tradant. Charitatem enim non habent, vt ait Apostolus, quæ
generatur per cognitionem. Quæcunque ergo fit actio à sciente, ea est recta actio.
Quæcunque autem ab insciente, mala est, etiamsi maximè instet & vrgeat, quoniā
non fit fortis ex consideratione, neque dirigit actionem ad aliquid vtile ex iis quæ
conuertunt ad virtutem & procedunt à virtute. Eadem autem ratio est etiam in
aliis virtutibus. Quare etiam iis conuenienter in Dei cultu & religione. Non ergo
in sanctitate solùm talis est nobis is qui est cognitione præditus. Religioni autem
ac Dei cultui qui fit ex scientia, sunt etiam consequentia præcepta de alia eius vitæ
institutione. Vitam enim eius qui est cognitione præditus nunc est nobis proposi-
B tum describere, non autem adducere dogmatum contemplationem, quam conue-
nienti tempore postea exponemus, simul etiam seruantes consequentiam. De vni-
uersis ergo verè & magnificè disseruit, vt qui diuinam cōceperit doctrinam. Cum
ergo initium duxisset à creaturæ admiratione, quòd possit accipi cognitio domo
argumentum afferens, fit alacer & promptus Domini discipulus. Cum primum au
tem audiuisset Deum & prouidentiam, credidit ex iis quæ est admiratus. Hinc im-
pulsus, omnibus modis dat operam disciplinæ, omnia illa faciens, per quæ poterit
accipere cognitionem eorum quæ desiderat. Desiderium autem per profectum fi-
dei, consistit contemperatum simul cum inquisitione. Id autem est fieri dignum ta
li & tanta contemplatione. Sic Dei gustabit voluntatem is qui est præditus cogni-
C tione. Non aures enim præbet, sed animum, rebus quæ significantur ab iis quæ di-
cuntur. Cum ergo essentias & res ipsas acceperit per Verba, meritò animam quoq.
deducit ad ea quæ oportet, illud, Non mœchaberis, Non occides, propriè accipiēs,
vt dictum est ei qui est præditus cognitione, non vt existimatum est ab aliis. Acce-
dit ergo se exercens contemplatione quæ effecit scientiam, vt certamen ineat cum
iis quæ magis vniuersè & magnificentius dicta sunt, rectè sciens quòd qui docet
hominem scientiam, vt ait Propheta, est Dominus, per os hominis Dominus ope-
rans. Ea ratione carnem quoque accepit. Meritò ergo nunquam iucundum præfert
vtili, nec si casu aliquo eum præuentum meretricie vim afferens prouocet formo-
sa mulier, quoniam nec Ioseph quidem ab instituto abducere potuit vxor Domini.
D Ei autem se exuit per vim tenēti tunicam, vt qui à peccato quidem fuerit nudatus,
honestatis autem & temperantiæ ornamentum induerit. Nam etsi oculi Domini,
Aegyptii, inquam, Ioseph non videbant: at omnipotentis quidem certè inspicie-
bant. Nam nos vocem quidem audimus, & corpora contemplamur: Deus autem
rem examinat, à qua fertur vocem edere & aspicere. His consequenter, si vel mor-
bus vel casus aliquis eum inuaserit qui est præditus cognitione, atque adeò mors
quæ est omnium terribilissima, manet animo interritus, sciens quæcunque sunt hu
iusmodi, esse naturæ necessitatem: sed sic quoque Dei virtute ea effici medicamen
tum salutis, vt quæ per disciplinam eos beneficio afficiant qui sunt incompositio-
res, & à sancta pro meritis verè dispertiantur prouidētia. Vtens autem rebus crea-
E tis, quando dicet & quantum dicet Verbum, ei qui creauit agendo gratias, vsus ea
rum fit Dominus. Nunquam acceptæ est memor iniuriæ, nulli indignatur aut in eū
acerbè inuehitur, etiam si sit odio dignus propter ea quæ facit. Colit enim creato-
rem, diligit autem vitę socium, eius miserens, & pro eo orans propter eius ignorā
tiam. In corpus quoque suum per consensionem afficitur, cui quidem natura pati-
bili est alligatus, sed non in ipsum primam suscipit affectionem. In inuoluntariis
quidem certè casibus, à doloribus seipsum deducens ad ea quæ sunt eius propria,
non abducitur ab iis quę sunt eius aliena, iis autem cedit & se accōmodat quæ sunt
eius solum necessaria, quatenus illæsa conseruatur anima. Non enim opinione aut
existimatione solùm vult videri esse fidelis, sed cognitione & veritate, hoc & fir-
F mo & stabili facto, & sermone efficaci. Non solum ergo laudat bona & honesta,
sed ipse etiam cogitur esse bonus & honestus, à bono & fideli seruo transiens ad
amicum per charitatem propter perfectionem habitus, quam ex vera disciplina &
multa exercitatione acquisiit. Vt qui ergo magna vi contendat vt perueniat ad sum

mum cognitionis,moribus ornatus,habitu compositus,habens omnia illa cōmo- A
da eius qui est verè cognitione præditus,pulchras respiciens imagines,multos qui-
dem qui rectè & ex virtute se antea gesserunt,Patriarchas,plurimos autem Prophe
tas,& innumerabiles Angelos,& postremo Dominum qui nos docuit & ostēdit
fieri posse vt summam illam vitam assequamur,propterea omnia mundi bona quę
sunt in promptu & ad manum non diligit,ne humi remaneat, sed ea quæ speran-
tur,vel potius quæ iam sunt cognita,sperantur autem esse comprehendenda. Hac
ergo ratione labores & tormenta & afflictiones sustinet, non vt qui sunt fortes
apud Philosophos,propter spem quòd pręsentes quidem sint cessaturi dolores,sint
autem rursus iucundorum futuri participes,sed cognitio ei persuasionem in gene
rauit firmissimam futurorum spei recipiendæ. Quocirca non solum quæ hic sunt B
supplicia,sed etiam iucunda contemnit omnia. Aiunt certè beatum Petrum, cum
vidisset vxorem suam duci ad mortem,lætatum quidem esse propter vocationem,
& quòd domum reuerteretur,valde autem exhortādo & consolando, proprio no
mine eam compellantem dixisse,heus tu memento Domini. Tale erat beatorū ma
trimonium,& vsque ad amicissima perfecta affectio. Ea ratione Apostolus quoq.
qui vxorem ducit,tanquam qui non ducat,inquit,volens matrimonium minimè
moueri affectione,& nequaquam diuelli à charitate in Dominum,quam tenere ad
Dominum peregrinanti vxori suasit qui vere erat vir. An non est ergo eis manife-
sta fides spei post mortem, qui etiam in ipso tempore tormentorum Deo agunt C
gratias. Firmam enim & constantem, vt opinor, fidem possidebant, quam fideles
quoque consequebantur operationes. Est ergo in quouis casu fortis ac valida ani
ma eius qui est cognitione præditus,quæ veluti corpus Athletæ, & optima est ha-
bitudine,& maximas habet vires. Est enim optimi quidem consilii in iis quæ ad ho
mines pertinent,quid sit iusto faciendum sententiam exponens,nempe quæ super
nè à Deo procedunt principia,& ad Dei assimilationem,voluptatum & molestia-
rum corporis acquirit moderationem. Audacter autem insurgit aduersus metus,in
Deo habens fiduciam. Re vera ergo terrestris diuinæ virtutis imago est anima co-
gnitione prædita,perfecta virtute exornata ex his omnibus simul,natura, exercita
tione,& quæ simul creuit ratione. Hæc pulchritudo animæ fit templum sancti Spi D
ritus,quando affectionem Euangelio consentientem per totam vitam habuerit.
Qui est eiusmodi,insurgit aduersus omnem metum, omne periculū, & quicquid
est formidabile,non solum mortem, sed etiam paupertatem & morbum,& igno-
miniam,& quæcunque sunt huius generis, vt qui & à voluptate vinci nequeat, &
rationis expertibus dominetur cupiditatibus. Bene enim nouit quę sint agenda,&
quæ non,vt qui strenuè nouerit quænam sint re vera grauia ac pertimescenda,&
quæ non. Vnde scienter ea sustinet quæ oportet,& quæ decere ei dictat ratio,sciē
ter distinguens ea de quibus habēda est fiducia,hoc est,ea quę sunt bona,ab iis quæ
videntur,& terribilia ab iis quæ apparent,vtpote morte, morbo, & paupertate,
quæ quidem sunt opinionis potius quàm veritatis. Hic est qui est re vera vir bo- E
nus,qui per habitum vel affectionē animæ virtute præditæ remotus ab animi per-
turbationibus,vniuersam vitam superauit affectionibus obnoxiam. Huius omnia
à seipso dependent ad finem acquirendum. Nam quæ fortunæ dicuntur incommo-
da,ea viro bono non sunt formidabilia,quoniam non sunt mala. Quæ autem verè
sunt grauia, ea sunt à Christiano aliena qui est præditus cognitione,vtpote quæ ex
diametro pugnant cum bonis, quoniam ea sunt mala,nec fieri potest vt eidem eo
dem tempore simul insint contraria. Qui citra vllam ergo reprehensionem agit a-
ctum vitæ,quem ei Deus agendum præbuerit, quæ sunt agenda & quæ sustinenda
cognoscit. Nunquid ergo si propter eorum quæ sunt grauia aut non grauia igno-
rationem,consistit pusilli & abiecti animi vitium: solus is qui est præditus cogni- F
tione,audenti fidentique est animo,vt qui norit bona quæ sunt,& futura sunt. Cū
his autem,vt dixi,vnà sciens ea quæ non sunt re vera grauia, vt qui sciat solum vi-
tium esse inimicum & exitium afferens iis qui proficiunt ad cognitionem, armis
Domini

A Domini munitus, aduersus id bellum gerit. Non enim si quid constat propter imprudentiam, & diaboli operationem, vel potius cooperationem, hoc protinus fuerit imprudentia aut Diabolus, quoniam nulla operatio est prudentia. Prudentia enim est habitus. Nulla autem operatio est habitus. Non ergo neque quæ propter ignorationem cõsistit actio, iam est ignoratio. Sed vitium quidem est propter ignorationem, non tamen ignoratio. Neque enim animi motus, neque peccata, sunt vitia, etsi procedant à vitio. Nullus ergo citra rationem fortis, est cognitione præditus, nam pueros quoque sic dixerit aliquis fortes, qui quæ sunt formidabilia sustinent, propter eorum quæ sunt grauia ignorationem: ignem quidem certè sic tangunt, & feras quæ in hastas incurrunt, cum sint fortes citra rationem, vocauerint
B ratione præditas. Fortasse autem hi quoque fortes dicent præstigiatores se in gladios rotantes, qui ex quadam experientia propter vilem mercedem malam artem exercent. Qui est autem re vera fortis, cum propter multorum inuidiam & æmulationem, manifestum videat periculum, quod accedit confidenter accipit, hac ratione separatus ab aliis qui dicuntur Martyres, quòd alii quidem sibipsis præbeant occasionem, & se nescio quomodo in ipsa pericula iniiciant, bonis enim verbis vti par est: hi verò se ex recta ratione componẽtes, deinde cum Deus vocauerit prompto & alacri animo se tradentes, & confirmant vocationem ex eo quòd nihil temerè & præcipitanter de se constituerint, & virum præbent examinandum in ea quæ
C est ex veritate rationali fortitudine. Neque ergo metu maiorum minora tolerant vt reliqui, neque timentes ne vituperentur ab iis qui sunt eiusdem loci & sententię, in confessione persistunt vocationis, sed propter suam in Deum charitatem lubentes parent vocationi, nullum alium sibi scopum proponentes, nisi vt Deo placeant, non autem propter præmia laborum. Nam alii quidem propter gloriæ cupiditatem: alii verò quòd vitent aliud grauius supplicium: alii verò propter quasdam lætitias & voluptates post mortem futuras, patiuntur: pueri in fide, beati quidem, sed qui nondum sunt viri in ea quæ est erga Deum charitate, vt is qui est cognitione præditus. Sunt enim, sunt quomodo in gymnicis certaminibus, ita etiam in ecclesia coronæ virorum & puerorum. Charitas autem ipsa propter se est eligenda &
D expetenda, non propter aliquid aliud. Ei ergo qui est cognitione præditus, vna cũ cognitione augetur perfectio fortitudinis, ex vitæ exercitatione, quæ semper est meditata vincere motus animi. Metu ergo & formidine vacuum, & in Domino confidentem, reddit suum Athletam, inungens & exercens charitas: quomodo ei tribuit iustitia vt per totam vitam verum dicat. Est enim iustitiæ compendium dicere. Erit vestrum, Nę nę, & non non. Eadem ratio est etiam in temperantia. Neq. enim propter honoris cupiditatẽ, quomodo Athletę propter coronas & gloriam, neque rursus propter pecuniæ cupiditatem, vt nonnulli, præ se ferunt esse temperãtes ac moderati, graui motu ac perturbatione animi bonum persequentes. Sed neque qui propter rusticitatem est continens, & non gustat voluptates, est vllus verè temperans. Certè cum voluptates gustauerint qui in faciendo opere vitam te-
E runt, continentiæ inflexam duritiem infringunt ad voluptates. Tales autem sunt ii quoque qui lege & metu prohibentur. Nam si acceperint occasionem, furtim legem transgrediuntur, ea quæ sunt honesta fugientes. Quæ est autem propter seipsam expetenda temperantia, vt quæ per cognitionem perficiatur & semper maneat, virum efficit Dominum, & qui sua auctoritate imperet, vt sit temperans is qui est cognitione præditus, & nec afficiatur à voluptatibus, nec liquetur doloribus, vt aiunt adamantem igne minimè liquescere. Horum ergo causa est sanctissima & totius scientiæ præcipua charitas. Per cultum enim eius qui est optimus & excellentissimus, qui ex vno characterem accipit, amicum simul & filium efficit eũ
F qui est præditus cognitione, perfectum re vera virum, vt qui creuerit in mensurã ætatis. Quinetiam quę est circa eandem rem concordia ac consensio, est assensio. Quod autem idem est, vnum est. Amicitia autem perficitur per similitudinem cõmunitatis quæ sita est in vno. Qui est ergo cognitione præditus, cum diligat eum

qui verè est vnus Deus,& fit vir verè perfectus & Dei amicus,in filiū locū coopta- A
tus(hæc enim sunt nomina nobilitatis & cognitionis & perfectionis,per Dei con templationem, quam summum profectum cognoscens capit anima, munda planè effecta,& facie,inquit,ad faciem Deum omnipotentem æternè videre dignata,tota enim effecta spiritalis,cum ad id quod est cognatum processerit in ecclesia spiritali,manet ad Dei requiem,atque hæc quidem ita sint.) Cum autem ita se habeat is qui est cognitione præditus, & quod ad corpus attinet, & quod ad animam,& quod ad propinquos,seu fuerit seruus,seu hostis lege factus,seu qualiscunque, inuenitur æqualis & similis.Non enim conuenienter legi diuinę despicit fratrem eodem patre & eadem matre natum.Eum certè qui affligitur alleuat, consolationibus,adhortationibus, iis quę sunt ad vitam necessaria succurrens: dans omnibus B
egentibus,sed non similiter,sed iustè & pro meritis: quinetiam ei qui persequitur & odio habet,si eo indigeat,parum curans eos qui dicunt propter metum ei dedisse,si non hoc fecerit propter metum,sed vt ei opem ferret. Qui enim vt inimicis subueniant non parcunt pecuniæ,& odio habent improbos, quemadmodum non fuerit in suos maior eorum charitas? Qui talis est,ex hoc progreditur ad perfectè sciendum,& cui nam maximè,& quantum,& quando,& quomodo sit daturus. Quis autem eius viri iure fuerit inimicus,qui nullam inimicitiarum causam præbet omnino. Nunquid autem sicut de Deo dicimus Deum nulli aduersari,nec esse alicuius inimicum, est enim creator omnium,& nihil est ex iis quę constiterunt C
quod nolit. Dicimus autem ei esse inimicos eos qui non parent,& ex eius prę ceptis non ambulant,vt qui in eius testamentum gerant inimicitias: eodem modo inuenerimus etiam in eo qui est prędītus cognitione. Ipse enim nulli vnquam vllo modo fuerit inimicus: eius autem inimici intelligi potuerint qui in viam ei contrariam conuertuntur. Et alioqui is qui est in nobis distribuendi habitus, dicitur iustitia: quinetiam habitus discernendi pro meritis aut magis aut minus, in quibus id oportet fieri ex scientia, est species summæ iustitiæ. Ac sunt quidem quædam quæ vulgi more rectè geruntur ab aliquibus, vt continentia à voluptatibus. Quomodo enim inter gentes,& ex eo quòd non possit consequi quod videt aliquis, & ex eo quòd timeat homines: sunt autem etiam qui propter maiores voluptates ab- D
stinent ab iis quæ sunt iucūda in præsentia, ita etiam in fide, aut propter promissionem, aut propter Dei metum se nonnulli continent. Sed est quidem fundamētum cognitionis talis continentia,& quædam deductio ad id quod est melius, & ad id quod est perfectum in citatio. Initium enim sapientiæ, inquit, est timor Domini. Qui est autem perfectus, propter charitatem omnia suffert, omnia sustinet, non vt homini placens, sed Deo. Quanquam eum quoque laus sequitur per consequentiam, non ad suam vtilitatem, sed ad imitationem & vsum eorum qui laudant. Dicitur autem in alio quoque significato continens, non solum is qui comprimit animi perturbatione, sed etiam is qui bona continuit, & firmiter ac stabiliter acquisiit scientiæ magnitudinem, ex qua producit eas quæ ex virtute fiunt operationes. E
Ea facit vt si quis casus euenerit, à proprio habitu nunquam excedat is qui est præditus cognitione. Est enim solida & immutabilis boni quæ scientiam constituit possessio, vt quæ sit scientia diuinarum rerum & humanarum. Cognitio ergo nunquam fit ignoratio, neque bonum mutatur in malum. Quocirca & comedit, & bibit, & vxorem ducit, non principaliter, sed necessario. Vxorem autem ducere, dico, si verbum dixerit, & vt conuenit. Qui enim fuerit perfectus, exempla habet Apostolos, & re vera vir ostenditur, non in eo quòd vitam elegerit monasticam: sed ille viros vincit, qui in matrimonio, & liberorum procreatione, & domus cura ac prouidentia, citra voluptatem & dolorem se exercet, & cum domus curatione est indiuulsus à Dei charitate, & insurgit aduersus omnem tentationem quæ affer- F
tur per filios, vxorem, & famulos, & possessiones. Ei autem qui domum non habet magna ex parte euenit vt non tentetur. Qui ergo sui solummodo curam gerit, vincitur ab eo qui cum sit inferior quidem in iis quæ pertinent ad suam salutem, superior

A perior autem in iis quæ ad vitæ spectant dispensationē, exiguam re vera conseruat imaginem, veritatis prouidentia. Sed nobis quidē quàm fieri potest maximè prius variè exercenda est anima, vt ad suscipiendam cognitionem sit operatu facilis. Nō videtis quemadmodum mollitur cera & purgatur æs, vt accedentem accipiat characterem? Iam verò vt mors est animæ separatio à corpore: ita cognitio est veluti mors rationalis, abducens & separans animam à motibus & perturbationibus, & deducens ad vitam beneficentiæ & bonarum operationum, vt tunc Deo dicat libere, viuo sicut vis. Nam cuius est institutum vt placeat hominibus, is Deo placere non potest, quoniam non quæ conferunt sed quæ delectant multi eligunt. Qui au
B tem Deo placet, bonis hominibus per consequentiam fit gratus & acceptus. Quomodo ergo cibus & potus & venus ei amplius fuerit delectabilis, cum etiam sermonem qui aliquam affert voluptatem, motumque cogitationis & operationē iucundam habeat suspectam? Nemo enim potest duobus Dominis seruire, Deo & Mammonæ. Matth.6.
Non pecuniam dicens sic nudè dicit: sed suppeditationem quæ fit à pecunia in varias voluptates. Re vera non potest fieri vt qui Deum cognouit magnificè & verè, eis quæ aduersantur seruiat voluptatibus. Est ergo vnus quidem solus ab omni cupiditate alienus ab initio, benignus & clemens Dominus, qui propter nos quoque est homo. Quicunque autem student assimilari characteri qui ab ipso datus est, vt fiant expertes cupiditatis magna vi contendunt ex exercitatione. Qui
C enim cōcupiuit, & seipsum continuit, vt vidua quæ est rursus virgo per temperantiam, is eam cognitionis mercedē seruatori & magistro reddidit, quam ipse petiit, nempe abstinentiam à malis, & bonarum actionum operationem, per quas accedit salus. Quomodo ergo qui artes didicerunt, per ea quæ docti sunt, alimenta acquirant, ita is qui est cognitione prædítus, per ea quæ scit, vitam acquirens, fit saluus. Qui enim noluerit perturbationem animæ excindere, seipsum occidit. Sed, vt videtur, alimenti quidem defectus est ignoratio animæ, nutrimentum verò, cognitio. Matth.25.
Hæ autem sunt cognoscentes animæ, quas assimilauit Euangelium virginibus sanctificatis, quæ Dominum expectant. Nam virgines quidem sunt vt quæ à malis abstinuerint, expectant autem Dominum propter charitatem: & suum lumen accen-
D dunt ad rerum contemplationem, prudentes virgines, dicentes. O Domine, iam tandem desideramus te recipere. Consequenter iis quæ tu mandasti viximus, nihil prætermittentes eorum quæ præcepisti. Quamobrem promissa quoque petimus. Precamur autem quæ sunt vtilia, vtpotè quod non conueniat à te petere quę sunt pulcherrima, & accipiemus omnia ad vtilitatem, etiamsi videantur esse mala quæ accedunt exercitia, quę quidem nobis tua præbet œconomia, ad stabilitatem exercendam & constantiam. Atque qui est quidem cognitione prædítus, propter insignem sanctitatem, est paratior si petat non assequi, quàm si non petat assequi. Precatio quidem est ei vniuersa vita, & cum Deo conuersatio. Quòd si sit mundus à peccatis, omnino quod vult assequetur. Iusto enim dicit Deus. Pete & dabo tibi:
E cogita & faciam. Si sunt ergo vtilia, accipiet protinus, inutilia autem nunquam petet: & ideo nō accipiet. Sic erit id quod vult. Quòd si quis dicat nobis quosdam etiam peccatores impetrare petitiones: hoc quidem raro fit propter iustam Dei bonitatem. Datur autem iis etiam qui possunt aliis benefacere. Vnde non fit donatio propter eum qui petiit, sed œconomia præuidens eum qui per ipsum est saluus futurus, rursus iustam facit donationem. Iis autem qui sunt digni, ea etiam quæ verè sunt bona dantur etiā non petentibus. Quando ergo non necessitate vel metu vel spe fuerit iustus aliquis, sed ex libero animi instituto, hæc dicitur via regia, quam ingreditur regale genus. Sunt autem lubricę & pręcipites aliæ ab ea declinationes. Si quis ergo metum & honorē abstulerit, nescio an adhuc sustinuerint afflictiones
F præclari qui liberè loquuntur Philosophi. Cupiditates ergo & alia peccata dicta sunt tribuli & valli. Operatur ergo is qui est pręditus cognitione, in vinea Domini, plantans, putans, irrigans, verè diuinus agricola eorum qui sunt plantati in fide. Et qui malum quidem non fecerunt, æquum censent vt otii mercedem accipiant.

Qui autem bona fecit ex nudo ac puro animi instituto, exigit mercedem vt bonus operarius. Duplam certè is accepisset, & propter ea quę non fecit, & propter ea quę bene fecit. Hic qui est cognoscendi potestate prȩditus, à nemine tentatur, nisi Deus permiserit, idque propter eorum qui cum eo versantur vtilitatem. Cófirmat certè ad fidem per virilem adhortans tolerantiam. Et profectò propterea beati Apostoli, ad confirmandas & stabiliendas ecclesias, ad experientiam & testimoniú ducti sunt perfectionis. Cum ergo habeat is qui est cognitione prȩditus, vocem in auribus resonantem quę dicit. Quem ego percussero, tu eius miserere, petit vt ii etiam qui odio habent, ducantur pœnitentia. Nam quod de maleficis in stadiis sumitur supplicium, est etiam puerorum non contemplari. Non potest enim fieri vt ab iisdem vnquam doceatur vel delectetur is qui est prȩditus cognitione, qui ex libero animi instituto vt bonus esset & honestus se exercuit. Et ideo qui voluptatibus minimè est liquefactus, nec in peccata vnquam incidit alienorum malorú exemplis non castigatur. Multum autem abest vt terrenis voluptatibus & spectaculis delectetur, qui múdanas, & si sint diuinę contempsit promissiones. Non omnis ergo qui dicit, Domine, Domine, ingredietur in regnum Dei, sed qui facit voluntatem Dei. Is autem fuerit qui est cognitione præditus operarius, qui mundanas quidem vincit cupiditates, licet sit adhuc in carne. De iis autem quæ cognouit futuris, & quæ adhuc sub visum non cadunt, tam certam habet persuasionem, vt ea magis adesse putet quàm quæ sunt præsentia. Hic est aptus & opportunus operarius, qui iis quidem quæ nouit lætatur, quòd autem in huius vitæ necessitatibus volutetur, animo contrahitur, nondum dignatus efficace eorum quæ nouit participatione. Hac ratione hac vita vtitur tanquam aliena, quantum requirit necessitas. Nouit ipse ieiunii quoque ęnigmata horum dierum, quarti, inquam, & sexti. Dicitur autem ille quidem Mercurii, hic verò Veneris. Ecce enim ieiunat in vita & ab auaritia & à libidine, ex quibus omnia oriuntur vitia. Fornicationis enim iam tres supremas ex Apostoli sententia posuimus differentias, libidinem, auaritiam, idololatriam, Ieiunat ergo etiam ex lege à malis actionibus, & ex Euangelii perfectione à malis cogitationibus. Ei exhibentur etiam tentationes, non ad expiationem, sed ad propinquorum, vt diximus, vtilitatem, si laborum & dolorum periculo facto, eos côtempserit & amandarit. Eadem est etiam ratio de voluptate, est enim res maxima, cum quis eam expertus fuerit, deinde abstinuisse. Quid enim magnum, si quis se contineat ab iis quæ non nouit? Is cum executus sit præceptum quod est ex Euangelio, facit illum diem Dominicum, quando malam abiecerit cogitationem, & acceperit eam quæ est ex cognitione, eam quæ est in ipso, Domini glorificans resurrectionem. Quinetiam cum theorematis quod est ex scientia acceperit comprehensioné, se Dominum videre existimat, visum suum deducens ad ea quæ cadunt sub aspectum, etsi videatur videre ea quæ non vult videre, castigans videndi facultatem, cum senserit se voluptate affici ex applicatione visus. Nam hoc solum vult videre & audire quod ad se pertinet. Iam vero fratrum animas cósiderans, carnis quoque pulchritudinem ipsa adspicit anima, quæ solum id quod est honestum cósueuit intueri absque voluptate carnali. Fratres autem sunt qui re vera per electam creationem, & morum consensionem, & operum substantiam, eadem faciunt & cogitant & loquuntur opera sancta & honesta, quæ Dominus voluit ipsos, cum sint electi, sentire. Ná fides quidem est in eo quòd eadem eligant. Cognitio auté, in eo quòd eadem didicerint & sentiant. Spes autem, in eo quòd eadem faciant. Quòd si propter vitæ necessitatem in se nutriendo cósumat aliquid temporis, se debitum fraudare existimat, vt qui à suo auellatur negotio. Hinc fit re vera ne somnium quidé videat, quod non electo conueniat. Nam re vera is est totus hospes & peregrinus in tota vita, qui ciuitatem habitans, contemnit ea quæ sunt in ciuitate, quæ apud alios habentur in admiratione, & viuit in ciuitate tanquam in solitudine, vt nó locus eum cogat, sed liberum eligendi arbitrium eum iustum ostendat. Hic qui est cognitione prȩditus, vt semel dicam, Apostolicá adimplet absentiam, rectè viuens, accuratè

Matth. 7.

A accuratè cognoſcens, ſuos iuuans neceſſarios, montes propinquorum transmoués, & inæqualitates ipſorum animæ abiiciens. Quanquam vnuſquiſque noſtrum ſui eſt & vitæ operarius. Qui autem etiam quę ſunt optima agens vult latere homines, Domino ſimul & ſibi ipſi perſuadens quòd viuat ex præceptis, ea præferens ex eo quòd eſſe credidit. Vbi enim, inquit, eſt mens alicuius, illic eſt etiam eius theſaurus Matth. 6 ipſe ſeipſum diminuit, ad hoc nunquam contemnat fratrem qui fuerit in afflictio ne, propter eam quæ eſt in charitate perfectionem, ſi ſe ſciuerit facilius laturum egeſtatem quàm frater. Exiſtimat certè illius dolorem eſſe dolorem proprium, & ſi ex ſua præbens inopia, propter beneficentiam aliquo afficiatur incommodo, id non ægre fert, ſed adhuc magis auget beneficium. Habet enim puram & ſynceram
B fidem, eam quæ eſt de rebus, per opera & contemplationem laudans Euangelium. Atqui non laudem ab hominibus accipit, ſed à Deo, peragens ea quę docuit Dominus. Hic cum attrahatur à ſpe propria, non guſtat ea quæ ſunt in mundo pulchra, omnia quæ hic ſunt magno animo deſpiciens, miſerens eorum qui poſt mortem caſtigantur, per ſupplicium inuiti confitentes, bonam ſemper habens conſcientiam & ſemper paratus ad exitum, vt peregrinus & hoſpes earum quæ hic ſunt hæreditatum, memor tantum propriorum, quæ autem hic ſunt omnia aliena exiſtimans, nõ ſolum Domini mandata admirans, ſed, vt ſemel dicam, per ipſam cognitionem particeps diuinæ voluntatis, verè familiaris Domini, & mandatorum electus vt iuſtus regendi autem & regnãdi poteſtate præditus, vt cognitione præditus, omne qui-
C dem aurum quod eſt ſuper terram & ſub terra, & regnum quod eſt à finibus ad fines Oceani deſpiciens, vt ſolum Domini cultum teneat. Quocirca & comedens, & bibens, & vxorem ducens ſi dicat verbum, quinetiam ſomnia aſpiciens, ſancta facit & cogitat, ea ratione ſemper mundus ad orationem. Is verò etiam precatur cum Angelis, vt qui iam ſit etiam æqualis Angelis, neq; eſt vnquam extra ſanctam cuſtodiam, & licet oret ſolus, habet chorum Angelorum vna aſſiſtentem. Duplicẽ is nouit, & eius qui credidit operationem, & eius quod creditur, eam quæ eſt pro digna excellentia. Nam iuſtitia quoq; eſt duplex, vna quidem propter charitatem, Pſal. 18 altera verò propter metum. Dictum quidem certè eſt, timor Domini caſtus, permanens in ſeculum ſeculi. Qui enim conuertuntur à timore ad fidem & iuſtitiã, permanent in ſeculum. Iam verò abſtinentiam à malis operatur iis qui timet. Adhor-
D tatur autem benefacere charitas ædificans ſuper voluntarium, vt quis audiat à Domino. Non vos amplius dico ſeruos, ſed amicos. Et iam cum fiducia accedit ad preces. Genus autem ipſum orationis eſt gratiarum actio propter præterita, præſentia, & futura, vt quæ ſint per fidem iam præſentia. Id autem præcepit, accepiſſe cognitionem. Quinetiam ſic quoque petit vt viuat vitam in carne definitam, vt cognoſcendi poteſtate præditus, vt expers carnis, & conſequatur quidem quę ſunt optima, Ioan. 15 fugiat autem quæ ſunt deteriora. Petit autem alleuationem quoque eorum quæ nos peccauimus, & conuerſionem ad agnitionem, tam acriter ſequens eum qui vocat in exceſſu, quàm ille vocat, vt ita dicam, producens, propter bonam conſcientiam feſtinans ad agendas gratias, & vt cum illic fuerit cum Chriſto, vt qui ſeipſum
E dignum præbuerit propter puritatem, per contemperaturam habeat Dei virtutẽ quæ ſuppeditatur per Chriſtum. Non enim caloris participatione calidus, neque ignis, lucidus: ſed vult totus eſſe lux. Is accurate nouit id quod dictũ eſt. Niſi odio habueritis patrem & matrem, & præterea propriam quoque animam, & niſi ſignũ Lucæ. 14 portaueritis. Nam & carnales affectiones, quæ voluptatis maximas habent illecebras, & magno animo deſpicit omnia quæ ſunt accomodata ad creationem & nutritionem carnis: ſed etiam inſurgit aduerſus animam corpoream, imperium detrectanti ſpiritui experti rationis frenum iniiciens, quoniam caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Signum autem portare, eſt mortem circũferre, adhuc viuum renunciantem omnibus, quoniam non eſt æqualis charitas eius qui ſeminauit carnem, &
F eius qui animam creauit ad ſcientiam. Hic cum ad benefaciendi habitum peruenerit, dicto citius beneficio afficit, orans vt fratrum quidem peccatorum ſit particeps

ad confessionem & cognatorum conuersionem: ad propria autem bona amicissimis communicanda paratissimus: Ipsi autem sic ei sunt amici. Augens autem quæ apud ipsum deponuntur semina, ea quam mandauit Dominus agricultura, manet quidem nulli peccato affinis. fit autem continens, & degit cum iis qui sunt simili spiritu in choris sanctorum, etiam si adhuc in terris detineatur. Hic toto die & nocte dicens & faciens iussa Domini, supra modum lætatur, nó solum cum mane surgit & in meridie: sed etiam cum deambulat & dormit & vestes induit & exuit, & docet filium, si sit genere filius. Inseparabilis à mãdato & à spe. Deo semper agens gratias, sicut animalia glorificantia, quę allegoricè dicũtur per Esaiam. Tolerans cuiusuis tentationis. Dominus, inquit, dedit Dominus abstulit. Talis erat Iob quoque qui propter in dominum charitatem omnia sibi externa vnà cum sanitate auferenda deposuit. Erat enim, inquit, iustus, sanctus, abstinens ab omni improbitate. Sanctum autẽ significat ea iura quæ ad Deum pertinent & omnem œconomiam, quæ quidem sciens, erat præditus cognitione. Oportet enim neque si sint bona, eis esse nimium deditum, neque rursus si mala, nimium ęgre ferre: sed vtrisque esse superiorem, hæc quidem conculcantem, illa verò ad ægenos transmittentem. In dispensando autem & se demittendo, & accomodando est admodum cautus is qui est præditus cautione, ne forte non intelligatur, aut pro constitutione habeatur dispensatio. Nunquam meminit eorum quæ in se peccata sunt, sed ea remittit. Quocirca iustè etiam orat, dicens. Dimitte nobis, nam nos quoque dimittimus. Nam hoc quoque vnum est ex iis quæ vult Deus, nihil concupiscere, nullũ habere odio. Est enim opus vnius voluntatis omnes homines. Nunquid autem eum qui est cognitione præditus, perfectum esse volens Seruator noster, sicut patrem cœlestem, hoc est seipsum, dicens. Venite filii, audite à me timorem Domini, non vult nos amplius opus habere auxilio quod dator per Angelos, sed à seipso cum dignus eua serit accipere, & à seipso habere præsidium per obedientiam. Qui talis est, exigit à Domino, non autem petit, & egentibus fratribus non petet is qui est cognitione præditus, pecuniæ copias ad eis impertiendum, sed optabit illis suppeditari ea quibus indigent. Nam sic dat etiam preces iis qui indigent, is qui est præditus cognitione, & non per preces inscienter simul prębet & simpliciter. Sæpe ergo paupertas & morbus, & tales tentationes, præbentur ad admonitionem & correctionem præteritorum, & ad curam futurorum. Qui est eiusmodi, his petens alleuationẽ, vt qui habeat id quod est eximium cognitionis, non propter vanam gloriam, sed propter hoc ipsum quod sit cognitione præditus, exercet ipse beneficentiam, vt qui factus sit instrumentum Dei bonitatis. Dicunt autem Matthiam Apostolum inter cætera dixisse. Si electi vicinus peccauerit, peccauit electus. Nam si se ita gessisset vt iubet Verbum seu ratio, eius vitam ita esset reoeritus vicinus vt non peccasset. Quid ergo dicemus de eo qui est præditus cognitione? An nescitis, inquit Apostolus, quod templum Dei estis? Diuino ergo est is qui est præditus cognitione, & iam sanctus, qui Deo afflat & afflatur. Iam verò ostendens scriptura eum esse alienum à peccato, eum quidem qui offendisset vendit alienigenis. Ne aspiciat autem ad concupiscentiam mulierem alienam, dicens, apertè dicit peccatum esse alienum, & præter naturam templi Dei. Templum autem, vnum quidem est magnum vt ecclesia, alterum verò paruum, vt homo qui seruat semen Abrahæ. Non concupiscet ergo aliquid aliud, qui habet Deum qui requiscit. Iam verò relictis omnibus quæ sont impedimento, & despecta tota quę eum abstrahit materia, cœlum secat per scientiam & spiritalibus transmissis essentiis, & omoi principatu & potestate, tangit supremos thronos, ad illud solum tendens, propter quod solum cognoscebat. Serpente ergo commixto cum columba, simul perfectè vtuit, & cum bona conscientia, spem fide commiscens ad expectationem futuri. Sentit enim donum quod accepit, vt qui dignus sit habitus qui consequeretur, & translatus sit à seruitute in filiorum adoptionem, consequenter scientiæ: & neque non Deum cognouerit, vel potius sit ab ipso cognitus propter finem, & pro gratiæ meritis ostendat operationes

Marginalia: A; Iob. 1; B; C; Esai. 33; D; 1. Cor. 3; E (right margin letters and references)

A operationes. Opera enim sequuntur cognitionem, nõ secus ac vmbra corpus. Merito ergo nihil eum conturbat ex iis quæ accidunt, neque quidquam veretur ex iis quæ diuino consilio fiunt propter vtile, neq; erubescit mori, vt qui bonam habeat conscientiam, vt ostendatur potestatibus, ab omnibus, vt semel dicam, animæ maculis emundatus, & qui sciat post excessum ex hac vita fore vt secum agatur melius. Vnde iucundum & vtile nunquam præfert œconomiæ & diuino consilio, per mandata seipsum exercens vt euadat Domino gratus & acceptus in omnibus, & apud mundum laudabilis, quandoquidem dependent omnia ab vno Deo omnipotente. IN propria, inquit, venit filius Dei, & sui eum non receperunt. Quamobrem etiam in vsu rerum mundanarum, non solum agit gratias & admiratur creaturam, B sed etiam vtens vt oportet laudatur, quoniam ei finis definit in contemplationem per operationem ex cognitione profectam, quæ fit conuenienter mandatis. Hinc iam per scientiam colligens viaticum contemplationis, postquam magnificè accepit magnitudinem contemplationis, procedit ad translationis sanctam remunerationem. Audiuit.n. Psalmum dicentem. Circundate Sion, & comprehendite eam, narrate in turribus eius. Significat enim, vt arbitror, eos qui verbum altè susceperunt, futuros altos vt turres, & firmiter & stabiliter staturos in fide & cognitione. Et hæc quidem quàm fieri potest breuissimè dicta sint Græcis instar seminis, de eo qui est præditus cognitione. Sciendum est autem, quod si vnum vel alterum ex his fidelis rectè gesserit, non tamen geret omnia, neque cum summa illa C scientia cum qua is qui est præditus cognitione. Atque illius quidem, vt ita dicam, impatibilitatis quæ nobis est in eo qui est præditus cognitione, per quam perfectio eius qui est fidelis, per charitatem in virum perfectum procedens ad mẽsuram peruenit ætatis, Deo assimilata, vt quæ verè facta sit æqualis Angelis, succurrunt multa alia, quæ ex scriptura adduci possunt, testimonia. Satius autẽ existimo hanc laudem propter orationis prolixitatem iis relinquere qui volunt laborare, permittentes vt vna etiam elaborent dogmata per allegationem scripturam. Vnius autem breuissimè meminero, ne locum prætermittam non adnotatum. Dicit enim diuinus Apostolus in priori epistola ad Corinthios Audet aliquis vestrum habens negotium, cum alio, iudicio contendere apud iniustos, & non apud sanctos? An nescitis D quod sancti mundum iudicabunt, & quæ sequuntur. Cum sit autem ea pars maxima, opportunis dictorũ Apostolicorum vtentes dictionibus, paucissimis persequentes, & dictionem enuntiantes veluti metaphrasticè, ostẽdemus sententiam dicti Apostolici, per quam describit perfectionem eius qui est præditus cognitione. Non constituit enim eum qui est præditus cognitione, ex hoc solum quod magis iniuria afficiatur, quàm afficiat: sed eum docet etiam obliuisci acceptæ iniuriæ, nec permittens malè precari ei qui fecit iniuriam. Scit enim Dominum quoq; aperte iussisse orare pro inimicis. Dicere enim eum qui & affectus iniuria iudicio contendere apud iniustos, nihil est aliud quàm velle videri vicem reddere, & velle iniuriam referre, quod quidem est ipsum quoque similiter facere iniuriam. Dicere E autem aliquos velle apud sanctos iudicio contendere, ostendit eos qui petunt precibus vt iis qui fecerunt iniuriam par pari referatur. & esse quidem prioribus secũdos meliores, sed nondum planè obedientes, nisi iniuriæ perfectè obliuiscentes ex doctrina Domini precentur etiam pro inimicis. Pulchrum est ergo quod bonam mentem ex ea quæ est ad fidem pœnitentia acceperint. Nam etsi veritas eos videatur habere inimicos qui inuident & æmulantur, ipsa tamen nulli est inimica. Nam & Deus facit Solem suum oriri super iustos & iniustos. Quinetiam ipsum Dominnm mi sit ad iustos & iniustos, qui contendit Deo assimilari, per maximam iniuriæ acceptæ obliuionem, remittens septuagesies septies, vtpote per totam vitam & vniuersam mundi conuersionem quæ hebdomadibus quæ numerantur significatur, F est benignus, & clemens in quemlibet, etiamsi quis hoc vniuersum in vita viuens tempus, iniuria afficit eum qui est præditus cognitione. Non solam enim possessionem vult virum bonum aliis permittere ex iis qui ipsum affecere iniuria: sed

Ioan. 1

Psal. 47

1. Cor. 6

etiam vult iustum ab illis iudicibus petere remissionem peccatorũ iis qui in ipsum peccarunt. Et meritò, si quidem in eo solum quod est externum, & in eo quod pertinet ad corpus, si vel ad mortem vsque procedatur, detrimento afficiunt ii qui conantur facere iniuriam, ex quibus nihil est quod sit proprium eius qui est præditus cognitione. Quemadmodum autem angelos qui defecerunt iudicabit quispiam, qui ipse defecerit ab illa lenitate, & acceptæ iniuriæ obliuione, quam præscribit Euangelium? Cur non ergo potius, inquit, iniuria afficimini? Cur non potius fraudamini? Sed vos iniuriam facitis & fraudatis, eis scilicet male precantes qui peccãt per ignorantiam: & fraudatis Dei clementia & bonitate, quantum est in vobis, eos quibus malè precamini, fratres dicens non eos solos qui sunt in fide sed etiam proselytos. An enim is qui nunc est inimicus sit postea crediturus, nos nondum scimus. Ex quibus apertè colligitur, etsi non esse omnes, at nobis quidem ipsis videri esse fratres. Iam verò omnes quoque homines qui sunt vnius Dei opus & vna imago, vna circundati substantia, etiam si sint alii aliis magis obscurati, solus cognoscit is qui scit etiam per creaturas operationem, per quam rursus Dei adoras voluntatẽ. An nescitis quod iniusti regnum Dei non possidebunt. Iniuriam ergo facit qui refert iniuriam, seu facto seu verbo, siue etiam volendi cogitatione, quam post legis pædagogiam circumscribit Euangelium. ET hæc quidem eratis. Tales scilicet, quales adhuc sunt quibus ipsi non ignoscitis. SED abluti estis. Non absolutè vt reliqui, sed cum per cognitionem abiecistis animæ affectiones, vt pro viribus assimilaremini bonitati Dei prouidentiæ, & per tolerantiam, & per acceptæ iniuriæ obliuionem. Super iustos, & iniustos, Verbi & operum benignitatis lucem, sicut Sol, emittentes, siue hoc animi magnitudine, hoc sibi vendicabit is qui est præditus cognitione: siue imitatione eius quod est melius. Tertia est autem causa, Remitte, & remittetur tibi, veluti cogente mandato ad salutem propter insignem bonitatem. SED sanctificati estis. Ei enim qui ad hunc venit habitum, sanctum esse conuenit, nullo modo cadendo in nullam animi perturbationem, sed perinde ac si carne careat, & absque hac terra sanctus euaserit. Quamobrem iustificati estis, inquit, nomine domini. Facti estis, vt ita dicam, ab ipso, vt iusti essetis sicut ipse, & spiritui sancto, quoad eius fieri potuit, commixti & contemperati estis. Num enim omnia mihi licent? Sed non in potestatem redigat, inquit, vt aliquid faciam vel cogitem, vel loquar præter Euangelium. Escę autem ventri, & venter escis. Quas Deus destruet. Hoc est, eos qui sic cogitant & viuunt, tanquam nati sint vt comedant, non autem comedunt vt viuant quidem per consequentiam, cognitioni autem attendant principaliter. Et nunquid eos esse dicit veluti carnes sancti corporis? Corpus autem allegoricè dicitur Domini ecclesia, spiritalis & sanctus chorus, ex quibus ii qui vocantur solum nomine, viuunt autem non ex ratione, sunt carnes. Hoc autem corpus spiritale, hoc est, sancta ecclesia, non fornicationi, nec ab Euangelio defectioni. Quæ nullo modo oportet inire consuetudinem, & familiaritatem cum vita gentilium. Fornicatur enim in Ecclesiam eius quoque corpus, is qui gentiliter viuit in ecclesia, siue in facto, siue in verbo, siue etiam in ipsa cogitatione. Qui huic adhæret meretrici, ei inquam quæ est præter testamentum operationi, fit aliud corpus non sanctum in carnem vnam, & vitam gentilem, & spem aliam. Qui autem adhæret Domino in spiritu, corpus spiritale, diuersum genus congressionis. Filius hic totus, homo sanctus, impatibilis, cognitione præditus, perfectus, formatus doctrina, Domini vt cum facto & verbo & ipso spiritu Domino adhæserit, recipiat illam mansionem quæ debetur ei qui sic vir euasit. Sufficit hoc specimen eis qui habent aures. Non est enim euoluendum mysterium, sed tantum est ostendendum quantum sufficit ad reuocandum in memoriam iis qui sunt participes cognitionis, qui etiam intelligent quemadmodum dictum sit à Domino. Estote vt pater vester perfecti, perfectè peccata remittentes, & acceptæ iniuriæ obliuiscentes, & viuentes in habitu impatibilitatis. Quomodo enim perfectum dicimus Medicum, & perfectum Philosophum: ita, vt opinor, per

A fectè cognitione præditum. Sed nihil ex his, et si sit maximum, assumitur ad Dei similitudinem. Non enim, vt Stoici valde impiè, hominis & Dei eandem virtutem esse dicimus. Nunquid ergo debemus esse perfecti, vt vult pater. Nequaquā enim fieri potest vt sit aliquis perfectus vt est Deus. Vult autem Pater nos ita viuentes, vt obediamus Euangelio, perfectos fieri citra reprehensionem. Si ergo dicti quod ita prolatum est vt ei aliquid desit, id quod deficit subaudierimus, ad locum implendum iis qui possunt intelligere: & voluntatem Dei cognoscemus; & pro dignitate mandati simul piè & magnificè viuemus. Quoniam autem est consequens respondere iis quæ à Græcis & Iudæis nobis obiiciuntur: in nonnullis autem dubitationibus similiter atque prædicti nos reprehendunt quæ aliam sequuntur doctrinam hæ

B reses, bene habuerint vt prius expurgatis iis quæ sunt impedimento, parati ad soluendas dubitationes, progrediamur ad sequens Stroma. Primum ergo hoc aduersus nos adducunt, dicentes non oportere credere propter dissensionem hæresum. Retardatur enim ac differtur veritas dum alii alia dogmata constituunt. Ad quos dicimus, quod & apud vos Iudæos, & apud eos qui inter Græcos fuere in maxima existimatione, Philosophos, fuere plurimæ hæreses: neque tamen ideo dubitandū esse dicitis philosophari, aut se Iudaicæ tradere disciplinæ, propter eam quæ est inter se vestrarum sectarum dissensionem. Præterea autem fore vt in veritate seminentur hæreses, vt in frumēto zizania, prophetice dictum est à Domino, & fieri nō potest vt non fiat id quod prædictum est esse futurum. Huius autem causa est, quod

C quidquid est pulchrum sequitur Momus. Num ergo si quis pacta conuenta non obseruauerit, & transgressus fuerit eam quæ fit apud nos confessionem, propter eum qui non stetit suæ professioni, abstinebimus nos quoque à veritate? Sed vt oportet virum probum minime esse mendacem, & nihil infirmare eorum quæ est pollicitus, etiamsi aliqui alii pacta conuenta trāsiliant, ita nos quoque nullo modo conuenit transilire regulam ecclesiasticam, & maximè eam quæ fit de rebus maximis professionem, nos quidem obseruamus: illi verò transiliunt. Est ergo credendum iis quæ firmiter adhærent veritati. Iam verò nobis vt largè vtentibus ac defensione licet ad eos dicere, quod medici quoque quorum conuenienter suis sectis diuersæ sunt sententiæ, ex æquo reipsa curant. Num ergo quispiam ægrotans, & vt cure-

D tur opus habens, non admittit medicum propter eas quę sunt in medicina hæreses? Neque ergo qui anima ægrotat, & est plenus simulachris, pro sanitate & ad Deum conuersione prætexat vnquam hæreses. Certè propter probatos, inquit, sunt hæreses. Probatos autem dicit, vel eos qui venientes ad fidem, maiori electione accedunt ad doctrinam dominicam, tanquam probos argentarios qui nummum Domini adulterinum discernunt ex falsa impressione: aut eos qui in ipsa fide iam probi euaserunt, & in vita, & in cognitione. Propterea ergo maiori cura opus est & prouidentia, vt examinetur quomodo sit exactè & perfectè viuendum, & quænam sit vera pietas & rectus Dei cultus. Clarum est enim quòd cum veritas sit ardua & difficilis, propterea certè fuerunt quæstiones, ex quibus quæ nimio sui amore labo-

E rant, & sunt ambitiosæ, & gloriæ cupidæ, sunt hæreses eorum qui non didicerunt quidem, neque verè acceperunt, sed sibi cognitionis sumpsere persuasionem. Est ergo nobis maiore studio & cura perscrutanda ea quæ verè est veritas, quæ sola versatur circa eum qui verè est Deus. Laborem autem consequitur dulcis inuentio, & memoria. Est ergo labor inueniendi subeundus propter hæreses: sed non est omnino deficiendum. Neque enim si appositus sit fructus, vnus quidem verus, & maturus: alius verò factus ex cera quàm maximè similis: propter similitudinem est abstinendum ab vtroque. Simul autem discernendum est comprehendente contemplatione, & principali consideratione, verum ab eo quod apparet. Et quomodo si vna quidem sit via regia, & multæ etiam aliæ, ex quibus aliquæ ferunt in præcipitium,

F aliquæ verò ad fluuium rapidè fluentem, aut ad mare profundum, non dubitauerit quispiam viam ingredi propter dissensionem, sed vtetur via regia & trita & seiuncta à periculo. Ita cum alii alia dicant de veritate, non est discedendum, sed est exa

ctius,& diligentius in quirẽda eius exactisſima & accuratisſima cognitio. Nã cu m A oleribus hortenſibus vnà eriam naſcuntur herbæ. Num ergo abſtineot agricolæ à cultura hortorum? Cũ ergo habeamus à natura multa quæ nos incitant & dant oc caſionem ad ea quæ dicuntur examinanda: debemus etiam veritatis inuenire conſe quentiam. Quocirca meritò etiam condemnamur, non aſſentientes iis quibus oportet parere, non diſcernentes id quod repugnat & indeorum & præter naturam & falſum, à vero & conſentaneo, & decoro & eo quod eſt ſecundum naturam quibus quidem vtendum eſt vt quæ iocitent, & ſint occaſio agnoſcendæ eius quæ verè eſt veritatis. Græcis ergo eſt inanis hic prætextus. Voleotibus enim licebit inuenire veritatem. Iis autem qui cauſas adducunt quæ carent ratione, eſt iudicium quod nullam haber excuſationem. Vtrum enim perimunt, an aſſentiuntur eſſe de B monſtrationem? Exiſtimo omnes eſſe confeſſuros præter eos qui ſenſus perimunt. Cum ſit autem demonſtratio, neceſſe eſt deſcendere ad quæſtiones, & per ipſas ſcri pturas diſcere demonſtratiue, quemadmodum lapſæ quidem ſunt hæreſes: quemad mudum autem in ſola veritate & antiqua eccleſia ſit perfectiſſima cognitio, & ea quæ eſt re vera optima hæreſis, id eſt, electio. Ex iis autem qui declinant à veritate, alii quidem ſeipſos ſolos, alii vero propioquos quoque conantur fallere. Atque ii quidem qui appellantur δοξόσοφοι hoc eſt, opioione ſapientes, qui ſe veritatem inue niſſe exiſtimanr, nullam habentes veram demonſtrationem, ii ſeipſos decipiunt, ſe acquieuiſſe exiſtimantes, quorum oon parua eſt multitudo, & quæſtiones declinãtium propter confutationes, & doctrioam vitantium propter condemnationem. C Qui autem eos qui accedunt decipiunt, ſunt valde callidi & aſtuti, qui etiam ſi ſatis aſſequantur ſe nihil ſcire, probabilibus tamen argumentis obſcurant veritatem. Alia eſt autem, vt opioor, natura probabilium argumentorum, & alia verorum. Et quod neceſſe ſit nomen hæreſum ita dici vt veritati opponatur & ab ea diſtinguatur, cognoſcimus. A qua cum quædam ad hominum peroiciem auulſerint Sophiſtæ, humaois à ſe inueotis ea infodientes artibus, gloriantur ſe præeſſe diatribæ ſeu ſcholæ potius quàm eccleſiæ. Sed qui in rebus pulcherrimis laborem impeodere ſunt parati, non potius deſiſtent quærere veritatem, quàm ex ipſis ſcripturis acceperint demonſtrationem. Ac ſuot quidem communes hominum iudices, vtpote ſenſus. alii autem, eorum qui conſultarunt & exercuerunt ea quæ vera ſunt D nempe quæ ſunt verarum & falſarum orationum artes per mentem, & ratiocinationem. Maximum eſt autem deponere opioionem, cõſiſteodo in medio accuratæ perfectæq; ſcientiæ, & temerariæ ſapientiæ opinionis, & noſſe quod qui æternam ſperat quietem, cognoſcit etiam eius ingreſſum qui eſt laborioſus & arctus. Et qui ſemel admiſit Euangelium, & ſalutare, inquit, quando cognouerit, ne ad ea quæ ſunt retro conuertatur ſicut vxor Loth, neque ad priorem vitam quæ dat operam rebus renſilibus. Sed neque recurrat ad hæreſes. Aſſuefaciunt enim neſcio quomodo eum qui non eſt noſſe Deum. Qui enim diligit patrem vel matrem plus quàm me, qui ſum verè pater & magiſter veritatis, qui regenero, & recreo, foueoque & alo electam animam, non eſt me dignus, vt ſit, inquit, Dei filius, & Dei Diſcipulus, E

Lucæ.9 & ſimul etiam amicus & cognatus. Nemo enim ad ea quæ ſunt retro reſpiciens, & manum ſuam mittens ad ararrum, eſt aptus regoo Dei. Sed, vt videtur, multis in ho diernum diem videtur Maria eſſe puerpera propter hortum filii, cum nõ ſit puerpera. Et enim dicunt aliqui eam poſtquam peperiſſet, inſpectam ab obſtetrice, inuentam fuiſſe virginem. Tales autem ſunt nobis ſcripturæ Dominicæ, veritatem parientes, & maneotes virgines cum occultatione myſteriorum. peperit, & oon peperit, inquit ſcriptura, vt quæ ex ſe, oon ex cooiunctione conceperit. Quamobrem iis qui ſunt cognitione præditi cooceperunt ſcripturæ. Hæreſes autem, vt quæ nõ intellexerint, amaodant tanquam quæ noo conceperint. Cum autem omnes homines idem habeaot iudicium, alii quidem verbum quod dictat ſequentes, faciunt ar F gumenta; Alii autem cum ſeipſos dediderint voluptatibus, ſcripturam torquent ad ſuas cupiditates. Opus eſt autem, vt opinor, amatori veritatis robore animi. Ne

ceſſe

A cesse est enim labi in maximis, eos qui res maximas aggrediuntur, nisi regulam veritatis ab ipsa veritate acceptam tenuerint. Qui autem sunt eiusmodi, vt qui à recta via exciderint, meritò etiam falluntur in plurimis singularib. propterea quod non habeant verorum & falsorum iudicium planè exercitatum in iis quæ oportet eligere. Si enim haberent, parerent scripturis diuinis. Quomodo ergo si quis fiat bestia ex homine, similiter atque ii qui fuerant infecti venenis Circes: ita homo Dei esse, & Domino fidelis esse perdidit, qui aduersus ecclesiasticam recalcitrauit traditionem, & in humanarum hæresum desiluit opiniones. Qui autem ex errore reuersus, obediit scripturis, & vitam suam permisit veritati, Deus quodam modo ex homine efficitur. Principium enim doctrinæ habemus Dominum, qui & per Ioan.1
B Prophetas, & per Euangelium, & per beatos Apostolos, multifariam multisque modis à principio ad finem deducit cognitionis. Principium autē si quis alio opus habere existimauerit, non vtique verè potuerit conseruari principium. Qui est ergo ex seipso fidelis, Dominica scriptura & voce est fide dignus, quæ per Dominum excercetur ad hominum beneficium. Ipsa autem iudice vtimur ad res inueniēdas. Psal.47
Quidquid autem iudicatur, non creditur priusquam fuerit iudicatum. Quare nec est principium id quod opus habet iudicio. Meritò ergo cum fide comprehenderimus principium indemonstrabile, & ex redundanti quadam copia demonstrationes ab ipso principio sumpserimus de principio, voce Domini erudimur ad agnitionem veritatis. Non. n. absolutè enuntiantibus hominibus fidem habuerimus,
C quibus licet etiam enuntiare contrarium. Si autem non satis est solum absolutè dicere quod visum est, sed oportet etiam probare quod dictum est, non expectamus testimonium quod datur ab hominibus, sed voce Domini probamus quod quæritur, quæ est magis fide digna quàm quæuis demonstrationes, vel potius quæ est sola demonstratio per quam scientiam, qui solum quidem gustauere scripturas, sunt fideles. Qui autem etiam vlterius processerunt, sunt perfecti gnomones veritatis. ii scilicet qui sunt cognitione præditi, quādoquidem etiam in iis quæ ad vitam pertinent, eos qui sunt rudes superant artifices, & per cōmunes notiones exprimunt id quod est melius. Sic ergo nos quoque ex ipsis de ipsis scripturis perfectè demonstrantes, ex fide persuademus demonstratiue. Quod si propheticis quoque scriptu-
D ris vti ausi fuerint qui persequuntur hæreses: primum quidam non omnibus. Dein de non perfectis, neque vt dictat corpus & contextura prophetiæ, sed eligentes eā quæ dicta sunt ambiguè, traducunt ad proprias opiniones, paucas voces sparsim carpentes, non id considerantes quod ex ipsis significatur, sed ipsa nuda dictione vtentes. Nam in omnibus ferè dictis quæ adducunt, inueneris ipsos sola nomina attendentes, vt qui mutent significata, neq; quemadmodum dicantur cognoscant neque iis quas afferunt allegationibus ita vt earum natura postulat vtantur. Veritas autem non inuenitur in eo quod transferat significata Sic enim omnem verām euertent veritatem: sed in eo quod considerent quid domino & omnipotenti deo perfectè conueniat & eum deceat, & in eo quod confirment vnumquodque ex iis
E quæ demonstrantur per scripturas, ex ipsis rursus similibus scripturis. Neque ergo volunt conuerti ad veritatem, vt quos pudeat deponere commodum sui in seipsos amoris, neque sciunt qua ratione possint suas stabilire opiniones, scripturis vim afferentes. Cum autem ad falsa in vulgus proferendum dogmata processerint, cum omnibus ferè scripturis euidenter pugnantes, & semper à nobis qui contra eos dicimus confutati, quod reliquum est, nunc adhuc quoque sustinent: partim quidem ex propheticis aliqua non admittere: partim autem nos, tanquam qui simus alterius naturæ, non posse quæ sunt illorum propria intelligere calumniantur. Nonnunquam autem etiam cum conuincuntur, sua negant dogmata, apertè confiteri erubescentes quæ se seorsum sic docere gloriantur. Sic enim in omnibus hæresibus
F videre licet, persequendo ipsorum dogmatum nequitias. Nam postquam à nobis euersi fuerint, ostendentibus ipsos apertè aduersari scripturis, duorum alterum videre licet fieri ab iis qui præsunt dogmati. Aut enim suorum dogmatum cōsequen

tiam, aut ipsam Prophetiam, vel potius suam ipsorum spem despiciunt. Semper.n. A
sibi sumunt id quod eis visum fuerit esse euidentius, quam quòd dictum est à Do-
mino per Prophetas, & ab Euangelio, & etiam Apostolorum testimonio compro
batum & confirmatum: Cum viderent ergo sibi imminere periculum, non de vno
dogmate, non conseruanda hæresi, non veritatem inuenire (nam cum quæ sunt
in medio posita & in promptu sunt apud nos legissent, ea vt vilia contempserunt)
sed quod est commune fidei superare contendentes, excesserunt à veritate. Nam
cum ecclesiasticæ cognitionis non didicissent mysteria, neq; veritatis percipissent
magnitudinem, vt qui in perscrutãdo rerum profundo fuissent socordes, & super
ficie tenus legissent, scripturas valere iusserunt. Inani ergo sapientiæ opinioni ela-
ti, perpetuo litigant, apertè ostendentes se magis curare vt videantur quam vt phi B
losophentur. Iam verò cum non necessariis rerum nitantur principiis, & humanis
moti opinionibus, vt finis deinde eis necessariò sequatur comparant, sauciantur ar
gumentis eorum qui vero tractant philosophiam, & quiduis potius tolerant, &
omnem, vt aiunt, rudentem mouent, etiamsi futuri sint impii, propterea quod nõ
credant scripturis, quàm à sectæ sibi grato honore traducantur, & à vulgo iactata
in eorum ecclesiis prima sede, propter quam, illam quoq; cõuiuialem, per eam quæ
falso nomine appellatur charitatem, primum accubitum amplectuntur. Quæ est au
tem apud nos agnitio veritatis, vt ex iis quæ iam sunt credibilia, iis quę nondum
sunt, fides habeatur efficit, quæ quidem est essentia, vt ita dicam, demonstrationis.
Sed omnis, vt videtur, hæresis ab initio habet aures quæ non audiunt id quod est C
vtile, sed solum patent iis quæ dicuntur ad voluptatem. Nam curatus vtique esset
eorum aliquis, si tantum voluisset parere veritati. Est autem triplex ratio curandæ
opinionis, sicut etiam cuiuslibet affectionis, causæ cognitio, & quomodo ea possit
auferri, & tertium, animæ exercitatio, & assuefactio vt possit sequi ea quæ rectè iu
dicata fuerint. Quomodo enim turbatus oculus, ita etiam anima conturbata iis
dogmatibus quæ sunt præter naturam, non potest veritatis lucem perfectè videre,
quinetiam ea quæ sunt præ pedibus ægre intuetur. Dicunt itaque anguillas quoq;
excæcatas capi in aqua turbida. Et sicut improbi pueri excludunt pædagogum: ita
etiam hi arcent Prophetias à sua ecclesia, suspectas eas habentes propter reprehen-
sionem & admonitionem. Quamplurima certè consarcinnt mendacia & figmenta D
vt iure videantur non admittere scripturas. Hac ergo ratione non sunt pii, vt qui
diuinis præceptis non acquiescant, hoc est, sancto Spiritui. Quomodo autem dicun
tur inanes amygdalæ, non in quibus nihil inest, sed in quibus id quod inest est inuti
le: ita etiam hæreticos dicimus qui sunt inanes Dei consiliorum & Christi traditio
num, & amarescunt non secus ac agrestis amygdala, & sunt principes auctoresque
dogmatum, nisi si quæ propter veri euidentiam deponere & occultare non potue
runt. Quomodo ergo in bello non est ordo deserendus quem dedit Imperator mi
liti: ita nec deserendus est ordo quem dedit nobis Verbum, quem accepimus prin-
cipem ac Ducem cognitionis & vitæ. Vulgus autem ne hoc quidem examinauit,
an sit sequendus aliquis, & quisnam hic, & quemadmodum. Quale enim est Ver E
bum, talem quoque vitam esse conuenit fideli, vt possit sequi Deum qui ab initio
omnia recta via dirigit. Postquam autem trangressus fuerit Verbum quispiam, &
per id, Deum, si imbecillus quidem fuit propterea quod aliqua repentina se obtu-
lerit visio, efficiendum est vt sint prompta visa quæ sunt ex ratione Sin autem mo-
re qui prius inualuit, victus fuerit, vt ait scriptura, is qui est ex vulgo, curãdum est
vt mos conquiescat in eo quod est perfectum & omni ex parte absolutum, & vt
contra eum dicat exercenda est anima. Si autem pugnantia quoque aliqua dogma-
ta videtur attrahere, ea sunt subducenda, & eundem est ad eos qui quieta dogma-
ta efficiunt, & diuinis scripturis eos incantant qui sunt rudes & imperiti, & strepi-
tum pertimescunt, per testamentorum consequentiam eis veritatem explanantes. F
Sed vt videtur, magis declinamus ad ea quæ sunt opinabilia, etiamsi sint contraria,
quàm ad veritatem, est enim austera grauisque ac seuera. Atque cum sint quidem
tres

A tres animæ affectiones, ignoratio, opinio, sciẽtia. Qui in ignoratione quidem ver
santur, sunt gentes. Qui autẽ in scientia, vera ecclesia. Qui vero in opinione, ii qui
sectantur hæreses. Nihilo ergo apertius videre licet affirmantes eos qui sciunt de
iis quę sciunt, quàm hos de iis quæ opinãtur, quod attinet ad affirmãdum absq. de-
monstratione. Se itaque inuicẽ despiciunt & irrident, & accidit vt eadem intelligẽ
tia ab aliis quidem in maximo honore habeatur, ab aliis autẽ damnetur amentiæ.
Atqui didicimus aliud quidem esse voluptatem, quæ est attribuẽda gentibus: aliud
autem, litem ac contentionem quæ præponenda est in hæresibus, aliud gaudium, εὐφροσύνη
quod vt proprium est ecclesiæ assignandum: aliud autem, lætitiam, quę danda est ei Lætitia coniun
B qui est ex veritate præditus cognitione. Quemadmodum autem si quis in Ischoma cta prudentiæ.
cho studium posuerit, eũ faciet agricolam: & si Lampidi, nautam: & Charidemo,
Imperatorem: & Simoni, equitandi gnarum: & Perdici, cauponẽ: & Crobylo, opso
niorum conditorem: & Archelao, saltatorem: & Homero, Poëtam: & Pyrrhoni,
contentiosum: & Demostheni, oratorem: & Chrysippo, dialecticum: & Aristote-
li, Physicum: & Platoni, Philosophum: ita qui paret Domino, & per eum datam se
quitur Prophetiam, efficitur ad magistri imaginem Deus qui in carne versatur.
Hanc ergo altitudinem minimè assequuntur, qui non sequuntur Deum eos ducen
tem. Ducit autem per scripturas diuinitus inspiratas. Atque cum ea quidem sint
innumerabilia quæ fiunt ab hominibus, sunt vtiq. duo cuiusuis peccati principia,
C ignoratio & imbecillitas. Est autem vtrunque in nostra potestate, cũ nec velimus
discere, nec cupiditatem continere. Ex his autem, vnum quidem est par quod non
rectè iudicant, alterum verò, per quod non possunt exequi quę rectè sunt iudicata.
Neque enim si quis fuerit deceptus in sententia, rectè agere potuerit, etiam si sit sa
tis potens vt agat ea quę fuerint cognita, neque qui potest id quod oportet iudica-
re, se ab omni reprehensione alienum præbuerit, si sit ad res gerendas impotens.
Consequenter ergo duæ quoque genere disciplinę traduntur vtrique peccato vti-
les. Illi quidem, cognitio, & ex scripturarum testimonio euidens demonstratio,
huic verò, quæ est ex Verbo exercitatio, quæ à fide & timore tanquam Pædagogis
docetur: crescunt autem ambo in perfectam charitatem. Eius enim qui est prædi-
D tus cognitione, est hic quidem, vt arbitror, duplex finis. In aliquibus quidem, con
templatio ex scientia: In aliis verò, actio. Ac fieri quidem potuerit vt hi hęretici di
scentes ex his Commentariis, corrigantur & conuertantur ad Deum omnipoten-
tem. Sin autem tanquam surdi serpentes, quod nouẽ quidem dicitur, est autem anti
quissimum, non exaudiant canticum, à Deo certè castigentur, paternas admonitio
nes quæ ante iudicium fiunt patienter sustinentes, donec pudore affecti ducantur
pœnitentia: non autem per immanem inobedientiam seipsos iniiciant in perfectũ
iudicium. Fiunt enim singulares quoque quædam disciplinę, quas vocant castiga-
tiones, in quas multi ex nostris qui in delicto fuerunt, ex populo Dominico dila-
bentes incidunt, sed sicut à magistro vel patre pueri, ita nos castigamur à prouiden
E tia. Deus autem non punit, est enim punitio mali redditio. Castigat autem & com
muniter & priuatim ad vtilitatem eorum qui puniuntur. Hæc quidem adduxi, vo
lens adhortari studiosos ne facile prolabantur in hęreses: alios autem vt ab hac quę
consistit in superficie, siue inscitia, siue stultitia, siue mala habitudine, siue quocun-
que alio nomine eam vocare oporteat, desistant efficere cupiens: cõtrà autem per-
suasos conans adducere ad veritatem eos qui nõ sunt omnino immedicabiles, vsus
sum his sermonibus. Sunt enim qui nec omnino quidem in animum inducunt vt
audiant eos qui hortantur ad veritatem. Quinetiam nugari aggrediũtur, verba in
veritatem maledica effundentes, sibi arrogantes quòd quæ sunt ex rebus maxima
cognouerint, cum nec didicerint, nec quæsierint, nec laborarint, nec inuenerint
F consequentiam, quorum miserebitur potius aliquis, quàm odio habebit, propter
talem vitę eorum rationem. Si quis est autem medicabilis, qui tanquam ignem vel
ferrum ferrè possit libertatem veritatis, secantem & vrentem falsas eorum opinio
nes, præbeat aures animę. Hoc autem fiet, si non otium & socordiam amplectentes

extrudant veritatem, aut gloriam desiderantes, res nouas magna vi persequantur. A
Sunt enim socordes, qui, cum liceat ex ipsis scripturis diuinis scripturis conuenientes colligere demonstrationes, id omnino non faciunt, sed quod eorum voluptatibus suffragatur eligunt. Gloriæ autem tenentur desiderio, qui ea quæ ex sua natura conueniunt sermonibus diuinitus inspiratis, tradita à beatis Apostolis & magistris; sua sponte fallaci Sapientiæ simulatione corrumpunt per alias tractationes, humanis doctrinis resistentes diuinæ traditioni, vt hæresim constituant. Nam inter eos viros qui tanti erant in ecclesiastica cognitione quid restabat dicendum à Marcione, verbi gratia, aut Prodico, & similibus, qui non sunt ingressi recta via? Neque enim eos qui præcesserunt superare potuerunt sapientia, vt aliquid adinuenirent iis quæ ab illis verè dicta sunt. Sed bene cum eis actum esset, si scire potuissent ea quæ prius sunt tradita. B Is ergo nobis solus qui est cognitione præditus, cû in ipsis scripturis cõsenuerit, Apostolicam & ecclesiasticam seruans dogmatum rectitudinem, rectissimè viuit conuenienter Euangelio: & demonstrationes ita vt quærit inuenit, vt qui emittatur à Domino, à lege & à Prophetis. Nam vita, vt opinor, eius qui est præditus cognitione, nihil est aliud quàm facta & verba quæ consequuntur traditionem Domini. Sed nõ est omnium cognitio. Nolo.n. vos ignorare fratres, inquit Apostolus, quòd omnes sub nube erant, & spiritalis cibi & potus erant participes, apertè confirmans non omnes qui Verbum audiunt, facto & verbo cepisse magnitudinem cognitionis. Vnde etiam subiunxit. Sed non in eis omnibus est complacitum. C Cuinam? Ei qui dixit. Quid mihi dicitis, Domine, & non facitis voluntatem patris mei, hoc est, doctrinam Seruatoris, quæ est nobis cibus spiritalis, & potus qui nescit sitim, aqua vitæ cognitione præditæ. At, inquiunt, dicta est inflare cognitio. Ad quos dicimus. Fortasse quidem quæ videtur cognitio inflare dicitur, si quis existimet dictionem idem sibi velle quod tumefacere & insolentem reddere. Sin autem quod magis dicendum est, magnificè & verè sentire significat vox Apostoli, solutum quidem est id de quo dubitatur. Sequentes autem scripturas, confirmemus quod dictum est. Sapientia, inquit Salomon, inflauit suos filios. Non enim iis quæ sunt in doctrina singularia, fastum & arrogantiam ingenerauit Dominus, sed in veritate habere fiduciam, & esse magnificum in cognitione D quæ traditur per scripturas, efficit contemptorem eorum quæ trahunt ad peccatũ, quod significat dictio inflauit, quæ docet magnificentiam sapientiæ, quæ implantatur iis qui sunt per doctrinam filiis. Iam verò, inquit Apostolus. Et cognoscam non sermonem eorum qui sunt inflati, sed virtutem, an magnificè, quod quidem est, verè, veritate autem nihil est maius, scripturas intelligatis. In hoc enim est virtus inflatorum filiorum Sapientiæ. Quasi dicat: Sciam an de vestra cognitione iure vos magnificè sentiatis. Notus enim est, vt ait Dauid, in Iudæa Deus, hoc est, Israëlitis qui sunt per cognitionem. Iudæa enim exponitur confessio. Meritò ergo dictũ est ab Apostolo illud, Non mœchaberis, Nõ furaberis, Non cõcupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc Verbo in summam redigitur, nempe. Diliges proximũ E tuum sicut teipsum. Non oportet enim vnquam, vt faciunt qui hæreses persequuntur, adulterare veritatem, neque furari regulam ecclesiæ, propriç cupiditati & gloriæ inseruiendo in fraudem propinquorum, quos omnino diligentes veritatẽ, decet docere eam complecti. Apertè ergo dictum est. Annunciate inter gentes studia eius, vt non iudicentur, sed conuertantur qui prius audierint. Quicunque autem linguis suis dolosè agunt, scriptis pœnis puniũtur. Qui impios ergo attingunt sermones, neque verbis diuinis rectè sed peruersè vtuntur, neque ipsi in regnum cœlorum ingrediuntur: neque eos quos deceperunt sinunt assequi veritatem. Sed nec ipsi ingressus clauem habentes, sed falsam quandam, &, vt dicit consuetudo, ἀντικλεῖδα id est, aduersam clauem, per quam, non relaxato velo, vt nos ingredimur per Domini traditionem, sed exciso ostio, & muro ecclesiæ clam perfosso, F veritatem transgredientes, efficiuntur principes ac duces mysteriorum animæ impiorum. Quòd enim catholica ecclesia posteriora sua fecerint conciliabula, non opus

Marginal notes: 1.Cor.10. — Luc.6. — 1.Cor.4 — Eccl.4. — Psal.75. — Ro.13. — Psal.9.

A opus est multis verbis. Nam Domini quæ fuit in aduentu doctrina, cum cœpisset ab Augusto, medio tempore Tiberii, consummatur: Apostolorum autem eius doctrina, vsque ad Pauli ministerium, Neronis tempore consummatur. Inferius autem circa tempora Adriani Imperatoris fuerunt qui hæreses excogitarunt, & peruenerunt vsque ad ætatem Antonini natu maioris, vt Basilides, etiamsi Glauciam sibi adscribat magistrum, vt ipsi gloriantur, qui fuit Petri interpres. Similiter autem Valentinum quoque dicunt audiuisse Theodadi. Is autem fuit Pauli familiaris. Marcion enim cum natus esset eadem qua ipsi ætate, versabatur vt senex cum iunioribus. Post quem, Simon Petrum audiit paululum prædicantem. Quæ cum
B ita habeant, clarum est ex antiquissima & verissima ecclesia, has recentiores, & quæ his sunt adhuc inferiores, tēpore fuisse innouatas, adulterinę notę hæreses. Ex iis quæ dicta sunt manifestum esse existimo, vnam esse verā ecclesiam, eam quæ verè est antiqua, in cuius catalogum referuntur ii qui sunt iusti secundū propositum. Nam cum vnus sit Deus & vnus Dominus, propterea id etiam quod est summè venerabile, laudatur ex vnione & ex eo quòd sit solum, vt quod sit imitatio principii quod est vnum. In vnius ergo naturæ sortem cooptatur ecclesia quæ est vna, quam conantur hæreses in multas discindere. Et substantia ergo & cogitatione & principio & excellentia, solam esse dicimus, quam etiam antiquam & catholicam ecclesiam, in vnitatem vnius fidei quæ est ex propriis testamentis, vel potius ex te-
C stamento quod est vnum diuersis temporibus, in quibus Dei voluntate per vnum Dominum congregat eos qui iam sunt ordinati, quos prædestinauit Deus, cum eos iustos cognouisset ante mundi constitutionem. Cæterum ecclesię quoque eminentia, sicut principiū constructionis, est ex vnitate, omnia alia superans, & nihil habens sibi simile vel æquale. Atque de iis quidem dicetur postea. Ex hæresibus autem aliæ quidem appellantur ex nomine, vt quæ appellatæ sunt ex Valentino & Marcione & Basilide, etiamsi glorientur se Matthiæ opinionem adducere. Fuit enim vna omnium Apostolorum sicut doctrina, ita etiam traditio. Aliæ autem ex loco, vt Peratici. Aliæ autem ex gente, vt Phrygum hæresis. Aliæ autem ex operatione, vt Encratitarum. Aliæ autem ex propriis dogmatibus, vt Docitarum & Hæmatitarum. Alii autem, ex positionibus & iis quæ ipsæ honorarunt, vt
D qui appellantur Caianistæ & Ophiani. Aliæ verò, ex iis quæ nefariè ausæ sunt & perpetrarunt, vt qui ex Simonianis vocantur Entychitæ. Cum autem iis qui ex ecclesia spectandi tenentur desiderio, ex lege de sacrificiis, tum de Iudæis vulgaribus, tum de hæresibus quæ mysticè discernuntur, tanquam immundæ, ex diuina mundorum & immundorum animalium distinctione paruum quoddam foramen ostenderimus, finiemus orationem. Quæ enim sunt fissis vngulis & ruminant, hostias esse mundas & Deo acceptas tradit scriptura, vtpote quòd iusti per fidem iter ingrediantur ad patrem & filium. Hæc est enim stabilitas eorum quorum fissæ sunt vngulæ, qui Dei eloquia diu noctuque meditantur & ruminant in animę receptaculo disciplinarum, quam etiam cognitione prędita m exercitationem,
E mundi animalis ruminationem dicit lex allegoricè. Quæ autem neque vtrunque, neque ex iis habent alterum, secernit vt immunda. Ac quæ ruminant quidem, bifidam autem non habent vngulam, vulgus Iudæorum tacitè significant, qui eloquia quidem Dei habent in ore, fidem autem & basim non habent, quæ transmittit ad patrem per filium & innititur veritati. Vna etiam eiusmodi genus animantium satis facile prolabitur, vt quorum pedes minimè sunt bifidi, neque duplicitate fidei innitantur. Nemo enim, inquit, cognoscit patrem nisi filius, & cui Luc.10 filius reuelauerit. Rursus autem illa quoque contra sunt similiter immunda, quæ bifidas quidem habent vngulas, minimè autem ruminant. Hæc enim indicant Hæ-
F reticos, qui ingrediuntur quidem in nomine Patris & filii, accuratam autem eloquiorum declarationem subtiliter exprimere & in tenues partes comminuere nequeunt, & iustitię opera paulo crassius non autem accuratius & subtilius obeant, si modo obeunt. Iis qui sunt tales dicit Dominus. Cur mihi dicitis, Domine Do-

Luc. 6. mine, & non facitis quæ dico? Sunt autem omnino immundi, qui non bifidas habent vngulas, neque ruminant. Vos autem Megarenses, inquit Theognis, neque tertiũ, neque quarti, neque duodecimi estis, neque in ratione, nec numero. Sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ, & tanquam stilla à cado. His à nobis prætractatis, & loco morali nobis summatim sparsimque descripto vt sumus polliciti, & quæ ad veram excitant cognitionem, ita hic & illic disseminatis dogmatibus, vt à quolibet ex iis qui mysteriis non sunt initiati, non facile possint inueniri sanctę traditiones aggrediamur quod sumus polliciti. Sunt autem libri Stromatum vtique similes, non illis elaboratis ortis in quibus sunt arbores & plantatæ & in certum ordinem digestæ ad delectandos oculos: sed alicui potius spisso & vmbroso monti, in quo simul sunt plantatæ cupressi & platani, laurus & hædera, mali & oleæ & ficus, de industria commistis plantis arborum fertilium simul & infertilium, propter eos qui quæ sunt pulchra ac matura surripiunt & suffurantur, latere volente scriptura. Ex quibus cum viui radices sumpserit & alibi inseruerit agricola, pulchrum ortum efficiet & nemus amœnum. Neque ergo ordinem, neque dictionem spectant libri Stromatum, cum etiam Græci de industria nolint adesse ornatum dictionis, & latenter dogmata inferant & non vt rei habet veritas, hoc agentes vt si qui eorum scripta legant, sint laboriosi & acres ad inueniendum. Sunt enim multæ & variæ escæ propter multas piscium differentias. Atque adeo post hunc septimum librum Stromatum, de iis quę deinceps sequuntur tractemus, aliud sumentes exordium.

Psal. 1.

Finis Septimi libri.

A CLEMENTIS ALEXANDRINI STROMATVM LIBER OCTAVVS.

SED neque antiquissimi Philosophi ad contendendum fe
B rebantur & ad dubitandum, nedum nos qui amplecti-
mur eam quæ verè est philosophiam, quos apertè causa
inuentionis ad perscrutandum quærere iubet scriptura.
Recentiores autem Græcorum Philosophi, inani laudis
cupiditate commoti, refellendo simul & contendendo,
ad nugas deducŭtur inutiles. Contra autem barbara phi
losophia omnem expellens contentionem, Quęrite, in- Lucæ 11
quit, & inuenietis, pulsate & aperietur. Petite, & dabi-
tur vobis. Atque pulsat quidem per inquisitionem, quæ per interrogationem & re
sponsionem habetur oratio, veritatis fores, per id quod apparet. Aperte autem
C perscrutationem eo quod est impedimento, ingeneratur contemplatio quæ est ex
scientia. Iis qui sic pulsant aperitur, vt opinor, id quod quæritur. Et iis qui sic pe-
tunt interrogationes per scripturas, ad quod quidem à Deo contendunt, fit dona-
tio diuinitus datæ cognitionis comprehendendo per rationalem quæ verè elucet
inquisitionem. Non enim fieri quidem potest vt inueniat, non autē quęrat, neque
vt quærat quidem, non autem perscrutetur, & explicet & aperiat per interrogatio
nem, ad euidentiam deducens id quod quæritur, neque vt rursus procedens per o-
mnem examinationem, non deinceps accipiat præmium, videlicet scientiam eius
quod quæritur. Sed potest quidem inuenire qui quæsierit, quærere autem, si prius
existimauerit se nescire. Hinc autem ductus desiderio ad id quod bonum est & ho-
D nestum inueniendum, benigne quærit, citra contentionem & citra gloriæ cupidi-
tatem, interrogando & respondendo, & ea etiam quæ dicuntur considerando.
Oportet enim non solum eos qui ad diuinas se applicant scripturas, sed eos etiam
qui communes insequuntur notiones, ita proponere quæstiones vt desinat inuen
tio in finem aliquem vtilem. Turbulentos enim homines, & forenses inuentio-
nes, alius excipit locus & alia turba. Eum autem qui veritatis simul est amator &
familiaris, decet esse pacificum, & in inquisitionibus, per demonstrationem quę fit
ex scientia, non nimio sui amore laborantem, sed veritatis amantem, accedere ad
eam quæ comprehendit cognitionem. Quænam ergo fuerit alia melior aut eui-
dentior methodus ad principium talis doctrinæ, quàm nomen propositum tam
apertè oratione persequi, vt id assequantur quicunque eadē voce vtuntur? Est ne
E demonstrationis ergo nomen einsmodi, cuiusmodi est Blityri, vox solum nihil si-
gnificans? Et quomodo neque Philosophus, neque Orator, sed neque Iudex, tan-
quam nomen nihil significans profert demonstrationē, neque aliquis ex iis qui iu-
dicio contendunt, ignorat esse significatum. Iam vero Philosophi excogitant de-
monstrationem, vt quæ consistat, alius aliter. De quauis ergo re quæsita si quis re-
ctè tractet, non ad aliud principium quod si certum & extra controuersiam potius
deducet orationem, quàm ad id quod quicŭque sunt eiusdem gentis & sermonis,
ex appellatione fatentur significari. Deinde ab eo progrediendo, necesse est quære
re existat necne id quod oratione significatur. Deinde si esse ostensum fuerit, accu
F ratè quærendum est qualis sit eius natura, & num ordinem datum superet. Si autē
non sufficit id solum quod visum est, absolutè dicere de eo quod quæritur; licet
enim ei qui aduersatur, ex æquo contra quod velit pronunciare. Sed oportet confir
mare id quod dictum est. Et si eius quidem referatur iudicium ad id de quo, simili-

ter dubitatur,& illins rursus, ad alterum de quo dubitatur similiter:procedet in infinitum,& non poterit demonstrari. Si autem eius quod est certum & extra cootrouersiam,referatur fides ad id quod omnes confitentur, illud est coostituendum doctrinæ principium. Omne ergo nomen propositum est sumendum ad orationem quæ est certa & extra controuersiam, & manifesta iis qui sunt participes considerationis, futurum quidem doctrinæ principium, expositurum autem inuentionem eorum quæ quæruntur. Age ergo propositum sit nomen Sol. Dicunt itaque Stoici eum esse, intelligens vinculum ex aquis marinis. An oon est ergo oratio seu definitio, ipso nomine obscurior, quæ alia demonstratiooe indiget an sit vera. Melius est ergo dicere, communi & aperta oratiooe Solem nominari id quod est splendidissimum eorum quæ cœlum obeunt. Est enim vt opinor, fide dignior,& apertior, & quam omnes similiter confitentur homines, hæc oratio. Similiter autem demonstrationem quoque omnes homines confessi fuerint rationi esse consentaneam, quæ iis de quibus dubitatur,ex iis quæ sunt certa & extra controuersiam, facit fidem. Noo solùm autem demonstratio & fides & cognitio, sed etiam præscientia seu præcognitio dicitur duobus modis, vna quidem quę est ex scientia, firma ac stabilis. Alia autem solùm ex spe. Ac propriè quidem dicitur demonstratio, quæ fidem ex scientia indit animis eorum qui discunt. Altera autem est ex opinione. Sicut etiam homo, vnus quidem verè est homo qui communem habet prudentiam: alter verò agrestis & beluinus. Sic etiam dixit Comicus. Charies est homo, dooec fuerit homo. De boue quoque equo & cane eadem est ratio, prout fuerit virtus vel vitium animalis. Respicientes enim ad perfectionem generis, venimus ad ea quæ sunt præcipua ex significatis. Ecce enim medicum intelligimus cui nihil deest medicę facultatis. Cognitione autem præditum, eum cui nihil deficit cognitionis quæ est ex scientia. A syllogismo autem differt indicatio quateous id quidem quod indicat, vnum significat, cum sit vnum, vt vterum gerere dicimus esse indicium quòd non sit amplius virgo. Quod autem in syllogismo sumitur, cum sit voum, plura consequitur, vt quòd Pytho proderet Byzantinos, verbi causa, non vnum sed plura sumuntur quæ id significent. Et concludere quidem ex iis quæ quis confitetur, est ratiocinari sen syllogismum conficere. Ex veris autem aliquid concludere, est demonstrare, adeò vt sit quædam composita vtilitas demonstrationis, nempe & ex eo quòd quæ sumuntur vera sumat ad ea quæ quæruntur:& ex eo quòd inferatur consequens conclusio. Quòd si oon sit prius, vel id oon consequatur secundum, non demonstrauit quidem, sed est ratiocioatus, sen effecit syllogismum. Assumptis enim propositionibus conuenientem inferre conclusionem, solum est ratiocinari. Ex assumptis autem propositionibus esse etiam vnamquamque veram, noo solum est ratiocinari, sed etiam demonstrare. Concludere autem, quod est περαίνειν, vt etiam patet ex nomine, est ad finem deducere. Est autem in vnaquaque oratione finis id quod quæritur, quod etiam vocatur conclusio. Nulla autem simplex & prima oratio vocatur syllogismus, etiamsi sit vera, sed est ad minimum composita ex tribus huiusmodi, duabus quidem, vt quæ sumuntur propositionibus, vna antem, vt conclusione. Aut autem omnia egent demonstratione: aut etiam quædam ex iis sunt credibilia. Sed si prius quidem verum est: vniuscuiusque demoostrationis petentes demonstrationem, procedemus in infinitum, & sic euertetur demonstratio. Sin autem secuodum, ea ipsa qnæ suot ex se credibilia, erunt principia demonstrationum. Iam verò Philosophi fatentnr esse indemonstrabilia principia vniuersorum. Quamobrem si est demonstratio, omnino necesse est prius esse aliquid ex se credibile, quod quidem dicitur primum & indemonstrabile. Ad fidem ergo indémonstrabilem reducitur omnis demonstratio. Fuerint autem alia quoque principia demonstrationum post eum fontem qui est ex fide, nempe ea quæ euidenter apparent ex sensn & intelligeotia. Nam ea quidem quæ ex sensu eueneront, sunt simplicia & eiusmodi vt solui nequeant. Quæ autem ex intelligeotia,

A tia, simplicia, rationalia, & prima. Quæ autem ex his gignuntur, sunt quidem com-
posita, sed nihilo secius euidentia & credibilia, & primis magis rationalia. Quam
ergo propriam orationis facultatẽ habemus omnes natura insita, ea est ex eo quod
consequens & eo quod repugnat. Si qua ergo fuerit eiusmodi inuenta oratio, vt
ex iis quæ iam sunt credibilia, iis quæ nondum sunt probabilia, possit fidem face-
re, eam ipsam dicemus esse essentiam demonstrationis. Dictum est autem fidei
quoque & demonstrationis genus esse duplex. Vnum quidem, quod solam affert
persuasionem animis auditorum. Alterum verò, quod efficit scientiam. Si quis er
go inceperit ex iis quæ sunt euidentia sensu & intelligentia, & deinde conuenien
B tem intulerit conclusionem, verè demonstrat. Sin autem ex opinabilibus solum,
sed non primis, hoc est, neque sensu euidentibus nec intelligentia, si conuenien
tem quidem inferat conclusionem, ratiocinabitur quidem, sed non quæ scientiam
constituat efficiet demonstrationem. Sin autem non conuenientem: ne omnino
quidem ratiocinabitur. Differt autem demonstratio à resolutione. Vnumquod-
que enim ex iis quæ demonstrantur, demonstratur per quædam quæ demonstran
tur, illis quoque prius demonstratis ab aliis, donec recurrerimus ad ea quæ sunt
per se credibilia, aut ad ea quæ sunt euidentia sensu & intelligentia, quod quidem
nominatur resolutio. Demonstratio autem est, quando à primis venit id quod
quæritur, per omnia quæ sunt intermedia. Oportet ergo virum qui est prædi-
C tus facultate demonstrandi, veritatis quidem propositionum multam curam ge
rere, nomina autem non curare, siue quis pronunciata, siue propositiones, siue
assumptiones quis malit eas vocare. Similiter autem magna quoque cura est ge-
renda quorum nam subiectorum quid concludat, an autem concludentem oratio
nem, an syllogisticam quis velit appellare, non curare. Dico enim eum qui de-
monstrat oportere hæc duo obseruare in omnibus, nempe vt veras quidem assu
mat propositiones, eis autem consequentem inferat conclusionem, quam qui-
dem nonnulli etiam appellant ἐπιφορὰν hoc est, illationem, id scilicet quod in
vnaquaque quæstione infertur propositionibus, de eo quod quæritur. Atque di
uersis quidem opus est propositionibus. Ei autem quod est propositum, id quoque
D quod est ei propositum ad orationem, conueniens assumere necesse est, & hanc
orationem oportet esse apud omnes certam & extra omnem controuersiam. Si su
mantur autem propositiones quæ quæstioni propositæ non conueniant, non con
tingit eum aliquid rectè inuenire, cum ignoretur tota quæstio proposita, quæ
etiam quæstio naturæ appellatur. In omnibus ergo quæ quæruntur, est aliquid
quod prius quæritur, quod cum sit omnino ex seipso credibile, creditur absque
demonstratione, à quo quidem est procedendum ad eorum inquisitionem, sta-
tuendumque est id esse iudicem eorum quæ videntur esse inuenta. Omnis enim
quæstio inuenitur ex ea quæ prius consistit cognitione: esse autem cognitionem
quæ prius constiterit ante quamcunque rem quæ quæritur, aliquando quidem
E solummodo essentiæ, cum eius ignorentur munera & officia, vt, verbi causâ, la-
pidum, & omnium animantium, quorum ignoramus operationes aut affectio-
num, aut facultatum, aut, vt semel dicam, eorum quę insunt in iis quæ sunt. Non
nunquam autem cognosci quidem aliquid ex his facultatibus, vel affectionibus,
vel aliqua ex his, vt animæ cupiditates & affectiones: ignorari autem & quæri
essentiam. In multis autem cum ipsa nostra intelligentia sit sibi ipsi subiecta, hęc
omnia in quęstione versari cui nam ex substantiis sic insint. Nam cum vtrorũque,
essentię scilicet & operationis, notiones cogitatione conceperimus, ita quęstio
nem aggredimur. Sunt autem etiam aliqua, quorum cum sciamus operationes
simul cum essentiis, ignoramus affectiones. Est ergo inuentionis ratio & metho
F dus eiusmodi. Incipiendum enim est à cognitione earum quę proponuntur quę-
stionum. Sępe enim decipit figura dictionis, & confundit ac perturbat cogitatio
nem, vt non facile inueniat ex qua sit differentia. Vt, exempli causâ. An non sit
animal fœtus qui gestatur in vtero. Nam cum & animalis & fœtus qui in vte-

rogestatur aliquam habeamus notionem, quærimus an fœtui qui in vtero gesta A tur insit esse animal. Hoc autem est, an substantiæ quæ gestatur in vtero insit vt tunc possit moueri, & præterea sentire. Quamobrem operationum & affectionum inquisitio est in essentia quę prius cognoscitur. Statim ergo is qui proponit prius est interrogandus quidnam vocet animal. Hoc enim est maximè faciendum, quando viderimus nomen duci ad diuersos vsus. Et perscrutandum est an de significato dubitetur ex appellatione, an sit apud omnes extra controuersiam. Si enim dixerit se vocare animal, quidquid augetur & alitur: rursus eum rogabimus an plantas quoque existimet animalia. Deinde cum sic quidem dixerit, iam oportet ostendere quid sit quod vtero gestatur & alitur. Plato enim plantas quoque vocat animalia, vt quæ solam tertiam animæ speciem, nempe eam quę B concupiscit, participent. Aristoteles autem censet plantas & naturalis & nutrientis animæ esse participes: animantia autem non censet esse vocanda. Quod enim alterius animę, nempe sentientis, est particeps, id solum vult vocari animal. Stoici autem naturalem seu vegetantem facultatem non nominant animam. Quòd si is qui proposuit negauerit plantas esse animalia, ostendemus eum secum pugnantia dicere. Nam cum definierit animal ex eo quod alatur & augeatur, & plantam non esse animal pronuntiarit, nihil aliud visus est dicere, quàm quod id quod alitur & augetur, est & animal, & non animal. Dicat ergo quid velit discere. Nam an augeatur & nutriatur fœtus qui est in vtero, aut an sit particeps sensus alicuius, an etiam motus qui est ex appetitione. Nam ex sententia quidem Pla C tonis, planta est animata & animal. Ex sententia verò Aristotelis, nondum quidem est animal: deest enim ei vis sentiendi, sed iam animata. Est ergo, vt ipse vult, animal, essentia animata sentiendi potestate prædita. Ex Stoicorum autem sententia, neque animatum, neque animal est planta. Est enim animal animata essentia. Si ergo animal est animatum: anima autem est natura vi sentiendi prædita: clarum est quòd iam animatum est sentiendi potestate præditum. Si ergo is qui quæsiuit vicissim fuerit interrogatus, an animal quod est in vtero adhuc vocet animal, quòd alatur & augeatur, habet responsionem. Sin autem dicat esse id quod quærit, vtrum fœtus qui gestatur in vtero sit iam sentiendi vi præditus, an etiam per aliquam appetitionem sit se mouendi potestate præditus, sit iam apertè rei per- D scrutatio, non manente amplius deceptione nominis. Si autem non respondeat ad id quod fuit vicissim rogatus, neque velit dicere quidnam intelligat, aut cuinam rei tribuens nomen animalis, fecerit propositionem, iubeat autem nos diuidere, potuerit cognosci eum esse contentiosum. Si autem cum sint duo modi, vnus quidem qui fit per interrogationem & responsionem, alter autem persequendo & explicando latius, negauit alterum: audiat nos omnia persequentes quæ pertinent ad quæstionem propositam. Deinde postquam perfecerimus, tunc licebit ei vicissim tractare de vnoquoque. Si autem conetur interrogando interrumpere examinationem, planum est eum nihil velle audire. Sed si malit quidem respondere, primum omnium est rogandus cuinam rei tribuat nomen animalis. Et vbi hoc responderit, rursus est rogandus, quidnam ei significet fœtus qui gestatur in vtero, an quæ sunt iam formata & animalia, an etiam semen deiectum vult significare id quod est in vtero, an ea quæ iam sunt membris effecta & expressa, quæ appellantur ἔμβρυα. Cum autem ad hoc quoque responderit, oportet deinceps id quod est propositum concludere & docere. Si autem ipse nos velit dicere non respondens, audiat. Quoniam tu non vis dicere de quonam significato dicas id quod proposuisti: Sic enim fieret vt ego non verba facerem de significatis, sed iam de rebus ipsis considerarem: Scias te perinde fecisse ac si proposuisses an canis sit animal, meritò enim dixissem. De quo cane. Ego enim & de terre- E stri & marino, & de astro cœlesti, quinetiam de Diogene, & de aliis deinceps loquor canibus. Non enim diuinauerim vtrum de omnibus interrogas, an de aliquo. Quod ergo postea es facturus, hoc cum iam didiceris, dic apertè de quo-

rum

A nam quæras. Sin autem in excutiendis nominibus lubens verseris: clarum est quod ipsum nomen fœtus, neque est animal, neque planta, sed nomen, & vox, & corpus, & id quod est, & aliquid, & quiduis potius quàm animal. Et si hoc proposuisti, habes responsionem. Sed neque quod significatur ex nomine fœtus, est animal. Sed illud quidem est & incorporeum, & dicendum est id esse & rem & cogitatum, & quiduis potius quàm animal. Fuerit autem quædam alia natura animalis. Apertè enim ostensum est, à re ipsa de qua quæritur, natura, inquam, fœtus qui est in vtero, cuiusmodi ea sit, alia est quæ proponitur quæstio de significatis huius nominis animal. Dico ergo, si hoc dicis animal quod potest sentire
B & moueri ex appetitione, est animal non absolutè, id quod ex appetitione & mouetur & sentit. Nam potest etiam dormire, aut si non adsint sensilia, non sentire. Quod autem potest vel impelli appetitione, vel etiam sentire, est à natura datum signum quo animal cognoscitur. Tale quid enim ex his significatur. Primum quidem an fœtus qui in vtero gestatur, ex appetitione non sentire aut moueri possit, quod quidem proponitur considerandum. Alterum autem. An fœtus qui gestatur in vtero, aliquando sentire aut moueri potest ex appetitione. In quo significato nullus quærit, cum sit euidens. Quæsitum autem fuerat vtrum fœtus iam sit animal, an adhuc planta. Deinde nomen animalis traductum est ad definitionem, vt esset manifestum, cum sensu & motu qui proficiscitur ex appetitione, in-
C uenissemus ipsum differre à non animali. Id rursus distinximus à rebus ei adiunctis, dicentes aliud quidem esse id quod potestate est tale, quod nondum quidem sentit & mouetur, erit autem aliquando tale: Alterum autem, quod actu iam est tale. Huius autem est aliud quidem quod iam agit, aliud autem, quod agere quidem potest, quiescit autem vel dormit. Hoc est autem id quod quæritur. Non enim ex eo quòd alatur fœtus, dicendum est esse animal, quod quidem est eorum qui recedunt ab essentia, iis autem quæ alioqui accidunt mentem adhibent. In omnibus autem quæ dicuntur inueniri posita est demonstratio, quę quidem est oratio quæ probat aliud ex aliis. Ea autem ex quibus probatur id quod quæritur, oportet eum qui discit confiteri & cognoscere. Horum autem omnium
D est principium, id quod est euidens sensu & intelligentia. Atque prima quidem demonstratio constat ex his omnibus. Quæ autem ex iis quę per hanc prius fuere demonstrata, rursus aliquid aliud concludit, & quidem non minus credibilis quàm prior: non potest tamen prima quoque nominari, quoniam neque ex primis concluditur propositionibus. Prima ergo species differentiæ eorum quæ quęruntur, cum tres sint, est ostensa. Dico autem cum cognoscatur essentia, ignorari aliquam eius actionem vel affectionem. Secunda autem erat differentia earum quę proponuntur quæstionum, in qua actiones quidem & affectiones omnes cognoscimus, ignoramus autem essentiam, vt, exempli causa, in qua nam parte corporis sita sit pars animæ principalis. Eadem autem demonstrationis pertracta-
E tio est etiam in hac quæstione. Dicunt aliqui non contingere esse plura principia vnius animalis. Atque vnius quidem generis principia non contingit esse plura vnius animalis: generibus autem diuersa, non est absurdum. Apud Pyrrhonios, inquiunt, est ἐποχὴ hoc est assensionis sustentatio, quæ vult nihil esse firmum ac stabile. Ea si à seipsa inceperit, clarum est quòd primum seipsam infirmabit. Aut ergo dat aliquid esse verum: & non est de omnibus sustinenda assensio. Aut persistit dicens nihil esse veri: & clarum est quòd nec ipsa prius verum dicet. Aut enim ipsa verum dicit, aut non. Sed si verum quidem dicit: concedit vel inuita esse aliquid veri. Sin autem non verum dicit: vera ea relinquit quæ volebat tollere de medio. Nam quatenus falsa ostenditur quæ perimit Epoche, seu assensionis su-
F stentatio, eatenus verà esse ostenduntur ea quę perimuntur, quomodo somnium quod dicit omnia somnia esse falsa. Nam cum seipsam perimat, confirmat alia. Et in summa si est vera, ducet à seipsa principium, cum non sit alicuius alterius sustentatio assensionis, sed primum suiipsius. Deinde si comprehendit quòd sit homo,

vel quòd sustinet assensionem: clarum est eum non sustinere assensionem. Quo A modo autem respondit etiam ad rogatum. Nàm clarum est eum de hoc non sustinere assensionem. Atqui se sustinere assensionem pronunciat, quod sequendo si oporteat nos de rebus omnibus sustinere assensionem, de ipsa assensionis sustentatione assensionem primum sustinebimus, sit ne ei credendum an non. Præterea si hoc ipsum verum est, eum verum nescire: neque omnino veri quidquam ab illo datur. Si autem hoc quoque dicet dubitabile verum ignorare: eo ipso dat verum cognosci posse, quòd suam de ipso assensionis sustentationem videatur non confirmare. Quòd si hæresis est dogmatum inclinatio, aut, vt quidam dicunt, inclinatio quæ multis dogmatibus præbet consequentiam inter se & ea quæ videntur, tendens ad rectè viuendum: & dogma quidem est quędam quę B sit ratione comprehensio: comprehensio autem est habitus & assensio animi: non solum Ephectici, sed etiam quilibet dogmaticus, id est qui tradit dogmata in nonnullis solet sustinere assensionem, aut propter mentis imbecillitatem, aut rerum obscuritatem, aut vires æquales rationum. Ante definitiones autem, demonstrationes, & diuisiones, prius ponendum est quot modis dicatur id quod quæritur: & tractanda sunt homonyma, & synonyma sunt aptè & distinctè ponenda in sua significatione. Deinde quęrendum est an ex iis quæ considerantur relata ad alia, sit id quod proponitur, an per seipsum sumatur. Posthęc. An sit. Quid sit. Quid ei accidat. Aut sic etiam. An sit. Quid sit. Propter quid sit. C Ad hæc autem contemplanda confert singulorum cognitio & vniuersorum, & ea quæ sunt priora, & differentiæ, & earum diuisiones. Atque inductio quidem affert id quod est vniuersum & definitionem. Diuisiones autem species, & quid sit, & indiuiduum. Contemplatio autem qua consideratur, quot modis dicatur, affert assumptionem eius quod est proprium. Dubitationes autem, eas quæ sunt in ipsis differentias & demonstrationes. Et alioqui augent contemplationem ea quæ ipsam consequuntur. Ex omnibus autem ostenditur scientia & veritas. Rursus id quod in summam redigitur ex diuisione, appellatur definitio. Sumitur enim prior diuisionis & posterior distinctio. Prior quidem, quando concessum vel propositum fuerit. Posterior autem, quando demonstratum. Porrò autem per sensum, ex eo quod est singulare, in summam colligitur id quod est vni- D uersum ac generale. Inductionis enim principium est sensus: finis autem, id quod est vniuersum ac generale. Atque inductio quidem non ostendit quid sit, sed quòd sit vel non sit. Diuisio autem quòd sit, & distinctio similiter atque diuisio, essentiam docet & quid sit, non autem an sit. Demonstratio autem tria, nempe an sit, & quid sit, & propter quid sit aperit. Sunt autem nonnullæ quoque definitiones quę causam continent. Quoniam autem scire est quando causam viderimus, sunt autem causæ quatuor, materia, id quod monet, forma, finis: erit quatuor modis distinctio. Primum ergo sumendum est genus in quo sunt ea quæ sunt proxima iis quæ sunt suprema. Postea propinqua ac contineos differentia. Differentiarum E autem continuatio quę scinditur & diuiditur, implet quid sit esse, seu rei essentiam ac definitionem. Non necesse est autem dicere omnes vniuseniusque differentias, sed eas quæ formam tribuunt. Geometrica resolutio & compositio est diuisioni dialecticæ & definitioni similis. Et à diuisione quidem recurrimus ad ea quæ sunt simpliciora & magis principalia. Atque genus quidem rei quæ quæritur diuidimus in eas quæ ei insunt species. Vt exempli causa, in homine animal quod est genus, diuidimus in eas quę in ipso apparent species, nempe mortale & immortale. Et sic semper genera quæ videntur esse composita, secantes in species simpliciores, accedimus ad id quod non quęritur, & non amplius suscipit diuisionem. Cum enim animal diuiserimus in mortale & immortale. Deinde verò mortale in F terrestre & aquatile: & rursus terrestre in volucre & pedestre: & sic propinquam ei quod quęritur speciem quæ etiam comprehendit id quod quęritur diuiserimus: secando deuenimus ad simplicissimam speciem, quæ nihil quidem aliud, sed id

solum

A solum quod quæritur comprehendit. Rursus enim pedestre diuidimus in ratio-
nis particeps & expers rationis. Deinde ex iis speciebus quę sumuntur ex diuisio-
ne, eligentes ea quæ sunt magis propinqua homini, cum ea in vnam composueri-
mus orationem, efficimus hominis definitionem, quæ est, animal mortale, terre-
stre, pedestre, rationis particeps. Quo fit vt materiæ quidem locum obtineat
diuisio, definitioni quærens simplicitatem nominis. Artificis autem & opificis,
definitio quæ componit & construit, & eius quod est ostendit cognitionem. Non
harum autem rerum, nec idearum sunt definitiones, sed rerum quarum habemus
vniuersas & generales in animo notiones. Harum notionum dicimus esse oratio-
B nes quæ eas interpretantur. Harum enim notionum fiunt etiam diuisiones. Ex
diuisionibus autem, vna quidem diuidit id quod diuiditur, in species, vt genus.
Altera autem in partes, vt totum. Alia verò in ea quæ accidunt. Atque totius qui
dem in partes diuisio, vt plurimum consideratur in magnitudine. Quæ fit autem
in ea quæ accidunt, nunquam potest tota accipi, siquidem oportet vnicuique etiã
omnino inesse eorum quæ sunt essentiam. Vnde etiam reprobantur ambæ hæ di-
uisiones: sola autem probatur diuisio generis in species, à qua formam chara&cte-
remque accipit quæ est in genere identitas, & diuersitas quæ est in differentiis spe
cialibus. Species semper in aliqua parte consideratur. Non tamen contra si quid
est pars alicuius, hoc erit etiam species. Manus enim est pars quidem hominis, non
C est autem species. Et genus quidem inest in speciebus: animal enim inest in homi-
ne & boue. Totum autem non inest in partibus. Homo enim non inest in pedi-
bus. Quocirca species est parte magis principalis. Et quæcunque de genere præ-
dicantur, ea etiam omnia prædicantur de specie. Atque optimum quidem fuerit
contemplari genus in duabus speciebus. Sin minus autem: in tribus. Species ergo
diuisæ quidem generalius, characterem accipiunt ex eodem & altero. Deinde ve
rò diuisæ, per ea quę generaliter significantur characterem accipiunt. Vnaquęque
enim species, aut est essentia, vt cum dicimus. Ex iis quæ sunt, alia quidem sunt cor
pora: alia verò incorporea: aut quantum: aut quod refertur ad aliquid: aut vbi: aut
quando: aut agere: aut pati. Cuiuscunque ergo rei habet aliquis scientiam, eius
D etiam dabit definitionem: quemadmodum qui non potest oratione comprehende
re & definire quodlibet, eius rei nunquam habuerit scientiam. Ex ignoratione
autem definitionis, accidit vt multæ dubitationes oriãtur & deceptiones. Si enim
qui rem nouit, habet in animo eius cognitionem: potest autem etiam oratione ex-
plicare id quod habet in animo: eius autem quod animo cogitatur explicatio est
definitio: necesse vt qui rem norit, possit eius etiam dare definitionem. Assumitur
autem in definitionibus etiam differentia, quę signi locum obtinet in definitione.
Hominis itaque definitioni adiectum, vi ridendi præditum facit totum, animal ra-
tionis particeps, mortale, terrestre, pedestre, vi ridendi præditum. Quæ enim per
differentiam adhibetur definitioni, sunt signa rerum propriarum: ipsarum autem
E rerum naturam non indicant. Iam verò dicunt differentiam esse proprii redditio-
nem, & quatenus differt ab aliis id quod habet differentiam, quod soli inest & de
re mutuò prædicatur: necesse est in definitionibus primum genus assumere vt prin
cipiale, & quod possit consistere. Et in longioribus quidem definitionibus, multi-
tudo specierum quę inueniuntur per decem prædicamenta: in minimis autem, quę
ex propinquis & continentibus speciebus sumptæ fuerint principales, rei essen-
tiam & naturam significant. Quæ est autem minima, constat ex tribus, ex genere,
& duabus speciebus maximè necessariis. Hoc autem fit propter breuitatem. Dici-
mus ergo. Homo est animal vi ridendi præditum. Tunc assumendum est id quod
F præcipue accidit ei quod definitur, aut propria eius virtus, aut proprium eius mu-
nus ac officium, aut aliquid aliud eiusmodi. Quare definitio quæ rei exponit essen
tiam, non potest quidem rei naturam accuratè comprehendere: per præcipuas au-
tem species declarat essentiam. Habet autem definitio propemodum essentiam in
qualitate. Quæ efficiunt vt sustineatur assensio, causæ sunt duæ supremæ. Vna qui-

dem, mens humana quæ est multiplex & instabilis, cui quidem natura est insitum A
vt generet dissensionem aut eorum inter se, aut sui ipsorum à seipsis. Secunda au-
tem, ea quæ est in rebus discrepantia, quę etiam maximè efficit vt sustineatur assen
sio. Nam cum neque omnibus visis possimus credere propter repugnantiam: neque
omnibus fidem non habere, quòd id quod dicit omnia esse incredibilia, cum sit ex
omnibus, in numerum etiam omnium adscribatur: neque aliquibus quidem crede-
re, aliquibus verò non credere, propter æqualitatem, eo deducti sumus vt sustine-
remus assensionem. Harum autem principalium causarum assensionis sustentatio-
nis, cogitationis quidem instabilitas, generat dissensionē. Dissensio autem est pro-
pinqua causa sustentationis assensionis. Vnde plena quidem est vita iudiciis & cu-
riis, & in summa, eorum quæ dicuntur bona & mala, electione, quæ quidem du B
biæ mentis & ad oppositarum rerum infirmitatem claudicantis, sunt argumenta.
Sunt itaque libris plenæ bibliothecę, classesque & commentationes iis qui in dog-
matibus inter se dissentiunt, & sibi persuaserunt se in rebus tenere veritatem. In
voce tria versantur, nempe & nomina quæ sunt signa eorum quæ animo cogitan-
tur, principaliter: per consequentiam autem, etiam subiectorum secundo autem
cogitata, quæ res subiectas referunt & exprimunt. Vnde sunt omnibus eadem co-
gitata, propterea quòd ex rebus subiectis eadem forma & typus ingeneretur omni
bus: non itidem etiam nomina, propter diuersos sermones. Tertium autem, sunt
res subiectę, ex quibus nobis imprimuntur cogitata. Atque nomina quidem redu C
cit Grammatica in viginti quatuor vniuersa ac generalia elementa. Oportet enim
esse elementa definita, eorum enim quæ sunt singularia, cum sint infinita, non est
scientia. Est autem proprium scientię, vniuersis ac generalibus theorematibus niti
& definitis. Vnde singularia reducuntur ad vniuersa ac generalia. Philosophorum
autem indagatio versatur & in iis quæ animo cogitantur, & in rebus subiectis.
Quoniam autem singularia horum sunt infinita, horum quoque sunt quędam in-
uenta elementa, ad quæ reducitur quidquid quæritur. Et si videatur quidem subi-
re vnum aliquod vel etiam plura ex elementis, id esse pronunciamus. Quòd si o-
mnia effugerit, nequaquam esse. Ex iis quæ dicuntur, alia quidē dicuntur absque
connexione, vt homo, & vt currit, & quæcunque orationem minimè perficiunt, D
quæ habet verum vel falsum. Alia verò cum connexione. Ex iis autem quæ dicun-
tur absque connexione· alia quidem significant essentiam: alia autem quale: alia
verò quantum: alia autem, quæ referuntur ad aliquid: alia autem vbi: alia verò
quando: alia autem situm esse: alia autem habere:: alia verò agere: alia autem pati.
Quæ etiam dicimus esse elementa eorum quæ sunt, quæ sunt in materia & post
principia. Considerari enim possunt hæc ratione. Quæ carent autem materia, so-
la mente possunt apprehēdi per primam applicationem. Ex iis autem quę collocan
tur sub decem prædicamenta: alia quidem per se dicuntur, vt nouem prędicamen
ta. Alia autem relata ad aliquid. Et rursus ex iis quę sunt sub his decem prędica-
mentis, alia quidem sunt synonyma, quorum & nomen est ambobus commune, E
vt animal, & ratio eadem, hoc est definitio, hoc est, essentia animata. Heteronyma
autem sunt, quæ circa idem subiectum sunt in diuersis nominibus, vt adscensus &
descensus. Est enim eadem via, siue sursum, siue deorsum. Est autem alia species he
teronymorum, vtpote equus, & niger, quę & nomen & rationem habent alterum
ab altero diuersam, & neque habent idem subiectum. Sunt ea autem dicenda alte-
ra, non heteronyma. Polyonyma autem sunt quę eandem quidem habent ratio-
nem, nomen autem diuersum, vt ensis, spatha, gladius. Denominatiua autem sunt,
quę ex aliquo altero sunt nominata, vt à fortitudine fortis. Homonyma autē sunt,
quę vtuntur eodem nomine, non habent autem eandem rationem, vt homo, &
qui est animal, & homo pictus. Ex homonymis autem, alia quidem habent idem F
nomen ex fortuna, vt Aiax Locrus, & Aiax Salaminius. Alia autē ex cogitatione.
Et ex his, alia quidem per similitudinem, vt homo, & qui est animal, & qui pictus:
Alia autem per proportionem ac conuenientiam: vt pedes Idę, & nostri pedes,
propterea

A propterea quòd ſint inferius. Alia autem ex operatione, vt pes nauis per quem na-
uis nauigat, & pes noſter, per quem mouemur. Dicuntur etiam homonyma ab eo-
dem & ad idem, vt à medico liber & ſcalpellum medica, & ex medico qui vtitur, &
ad ratione͂ medicam. Ex cauſis, aliæ quidem ſunt quæ dicuntur procatarcticę, alię προκαταρκτικαὶ primordiales, συνεκτικαὶ contingentes.
verò ſynecticę, aliæ autem adiuuantes, aliæ, ſine quibus non. Procatarcticæ, quæ
primo dant occaſionem ad hoc vt aliquid fiat, quemadmodum pulchritudo dat in
cõtinentibus occaſionem amoris. Eis enim viſa ſolùm ingenerat affectionem ama
toriam, nec tamen neceſſario. Synecticæ, quæ etiam per ſynonymiam ſeu vniuocè
vocantur per ſe perfectę, quandoquidem per ſe eſt efficiens effectus. Deinceps au
B tem ſunt omnes cauſæ oſtendendæ in eo qui dicit. Pater quidem eſt cauſa proca-
tarctica, ſeu primordialis, diſciplinæ. Magiſter autem, ſynectica, id eſt continens.
Eius autem qui dicit ingenium, eſt cauſa adiuuans. Tempus autem obtinet ratio-
nem cauſarum ſine quibus non. Cauſa autem propriè dicitur, id quod agendo eſt
aliquid præbens ſeu prębendi poteſtate præditum. Sicut etiam ferrum dicimus eſſe
τμητικὸν hoc eſt ſecandi poteſtate præditum, non ſolum in ſecando, ſed etiam in
non ſecando. Sic ergo παρεκτικὸν quoque, id eſt, præbendi poteſtate præditum; am
bo ſignificat, & id quod iam operatur: & quod nondum quide͂ operatur, ſed vim
habet operandi. Porrò autem alii quidem dicunt cauſas eſſe ex corporibus: alii ve
rò ex incorporeis. Alii autem dicunt corpus quidem eſſe propriè cauſam: incorpo
C reum autem per abuſionem & veluti cauſaliter. Alii autem conuertunt ecõtrario,
res incorporeas quidem propriè dicentes eſſe cauſas: per abuſionem autem corpo
ra, vt, verbi cauſa, ſectionem, quæ eſt operatio, eſſe incorpoream: & eſſe cauſam ſe-
candi, cum ſit operatio & incorporea, & quòd ſecetur ſimiliter gladio & eo qui ſe
cat, quæ ſunt corpora. Aliquorum autem cauſa dicitur tribus modis, vna quidem
quæ eſt cauſa vt ſtatuarius. Alia autem, cuius cauſa eſt vt fiat ſtatua. Alia verò cui
eſt cauſa, vt materia. Aeri.n. cauſa eſt vt fiat ſtatua. Fieri ergo & ſcindi, quę ſunt
cauſæ cuius ſunt, cum ſint operationes, ſunt incorporea. Qua ratione, categorema
tum, vel, vt nonnulli dicunt dictorum, categoremata enim λεκτὰ hoc eſt dicta, vo
cant Cleanthes & Archedemus, ſunt cauſæ, vel quod potius dicendum eſt, alię qui
D dem dicentur cauſæ categorematum, vt huius ſcinditur, cuius caſus eſt ſcindi. Alię
verò, pronunciatorum, vt huius, nauis fit. Cuius rurſus caſus eſt, nauem fieri.
Ariſtoteles autem vocat appellationem, nempe eorum quæ ſunt huiuſmodi. Do-
mus: nauis: vſtionis: ſectionis. Eſt autem extra controuerſiam caſum eſſe incorpo
reum. Quocirca illud quoque Sophiſma ſic ſoluitur. Quod tu dicis tranſit per os
tuum, quod quidem eſt verum. Domum autem dicis. Domus ergo tranſit per os
tuum, quod quidem eſt verum. Neque enim domum dicimus quæ eſt corpus, ſed
caſum qui eſt incorporeus, quem habet domus. Et ædificatorem dicimus ædifica-
re per eam relationem quę fit ad id quod futurum eſt. Sic dicimus texi chlamydem.
Id enim quod facit, ſignificat operationem. Non eſt autem alterius quidem, id
E quod facit: alterius vero, cauſa, ſed eiuſdem & chlamydis & domus. Quatenus.n.
cauſa eſt vt fiat, ea ratione eſt etiam efficiens quòd fiat. Eadem autem eſt cauſa &
efficiens & propter quod. Et ſi aliquid quidem eſt cauſa & efficiens, hoc quoque
eſt omnino propter quod. Si quid autem eſt propter quod, non eſt id omnino
quoque cauſa. Multa quidem certè concurrunt ad vnum effectum, propter quæ fit
finis. Sed non ſunt omnia cauſæ. Filios enim non occidiſſet Medea, niſi fuiſſet ira-
ta, neque fuiſſet irata, niſi laboraſſet zelotypia: neque fuiſſet zelotypa, niſi amaſ-
ſet. Neque amaſſet, niſi Iaſon Colchos nauigaſſet. Neque Colchos nauigaſſet, niſi
Argo fuiſſet ædificata, neque Argo fuiſſet ædificata, niſi ligna fuiſſent ſciſſa ex Pe-
lio. In his enim omnibus cum ſit propter quod, non ſunt omnia cauſæ cædis filio-
F rum: ſed ſola Medea. Quamobrem id quod non prohibet, non operatur. Quocir-
ca non eſt cauſa id quod non prohibet, ſed id quod prohibet. In aliquid enim agen
do & operãdo cauſa intelligitur. Prętereа quod non prohibet, ſeparatum eſt ab eo
quod fit. Cauſa autem refertur ad id quod fit. Non fuerit ergo cauſa id quod non

prohibet. Propterea quidem certè perficitur, quòd non adsit id quod potest prohi A
bere. Quatuor autem modis dicitur causa: efficiens, vt statuarius. & materia, vt æs: & forma, vt character: & finis, vt honor gymnasiarchæ. Eorum ergo sine quibus non, rationem æs tenet, ad hoc vt fiat statua. Et est similiter causa. Nam quidquid est sine quo non contingit fieri effectum, causa est necessario. Causa autem non absolutè. Non est enim synectica seu continens causa, id sine quo non, sed adiuuans. Quidquid autem operatur, effectum reddit cum eius quod patitur aptitudine. Nam afficit quidem causa. Patitur autem vnumquodque prout ei fuerit aliquid à natura insitum, cum sit ea quæ id præbet aptitudo, & eorum sine quibus non, ratio nem obtineat. Est ergo causa inefficax absque aptitudine. Non est autem causa, sed causa adiuuans. Omnis enim causa consideratur in agendo. Seipsam autem non fe- B
cerit terra. Quare nec fuerit causa sui ipsius. Ridiculum est autè dicere, non ignem esse causam vstionis, sed ligna: neque gladium, sectionis, sed carnem: neque quòd victus sit Athleta, vires aduersarii, sed suam imbecillitatem. Causa continens nō opus habet tempore. Nam cauterium simul ac carni fuerit applicatum, præbet dolorem. Ex procatarcticis, aliæ quidem tempore opus habent, donec ad finem perductus fuerit effectus: aliæ autem non indigent, vt casus in fractura. Num ergo hæc non dicuntur expertia temporis per eius priuationem, sed per diminutionem, vt etiam repente, quod nec ipsum quidem factum est absque tempore? Omnis causa, quæ tanquam causa comprehendi potest cogitatione, est alicuius, & versatur C
in aliquo. Alicuius quidem effectus, vt gladius secandi. In aliquo autem versatur, nempe in eo quod est aptum & accommodatum, quemadmodum ignis in ligno, non vret enim adamantem. Causa est ex iis quæ referuntur ad aliquid. Mente enim concipitur per eam quæ est ad alterum habitudinem & relationem. Quo fit vt duobus sibi inuicem applicatis causam vt causam intelligamus. Eadem autem est ratio opificis, effectoris, & patris. Non est aliquid, ipsum suiipsius causa, neque est aliquis pater suus. Nam sic primum futurum esset secundum. Causa quidem certè agit & afficit. Quod à causa factum est, patitur & afficitur. Non potest autem idem à seipso sumptum operari simul & affici, neque esse filius & pater. Et alioqui id quod est causa eius quod fit ab ipsa, est prius tempore quo ad essen D
tiam, vt gladius incisionis. Non potest autem idem simul & tempore esse prius quo ad materiam, quatenus est causa, & tempore esse posterius, quatenus est opus causæ. Et differt esse ab eo quod est factum esse. Sic etiam causa quidem eius quod fit: Pater verò filii. Non contingit enim per idem & esse simul & fieri. Nihil est ergo sua ipsius causa. Causæ non sunt altera alterius inuicem, sed altera alteri. Spleniaca enim quæ prius existit affectio, non est causa febris, sed vt fiat febris, & quæ præcedit febris, non splenis causa est, sed vt augeatur affectio. Sic etiam virtutes sunt sibi inuicem causæ ne separentur, propter mutuam consequentiam, & qui sunt in fornice lapides, sunt sibi inuicem causæ manendi, non sunt autem sui inuicem causæ. Magister quoque & discipulus sunt sibi inuicem causæ proficiendi. Di- E
cuntur autem alteri alterius inter se causæ, aliquando quidem eorundem, vt mercator & caupo sunt sibi inuicem causæ vt proficiant, aliquando autem alterius & alterius, quemadmodum ensis & caro. Ille quidem carni, vt scindatur. Caro autem gladio, vt scindat. Oculum pro oculo, & animam pro anima. Qui enim alicui vulnus inflixit lethale, is ei causa est mortis, aut vt ei mors accidat. Qui autem ab ipso est vicissim lethaliter sauciatus, eum vicissim causam habuit: non quatenus ei fuit causa, sed per aliud. Ipsi enim fit causa mortis: non autem mors mortale ipsi vulnus vicissim intulit, sed ipse sauciatus. Quare ipse quidem fuit alterius causa, aliam autem causam habuit. Et qui alii fecit iniuriam, causa quidem est alterius, nempe eius cui facta est iniuria. Lex autem quæ contra iubet eum supplicio affici, non iniuriæ ac maleficii, sed alteri quidem vindictæ, alteri verò disciplinæ causa est. Quam F
obrem non sunt sui inuicem causæ vt causæ si causæ sunt. Præterea quæritur an multa fiant multæ causæ vnius per congressum. Congressum. Coniuncti enim homines

mines causa sunt vt nauis attrahatur, sed cum aliis, nisi sit etiam aliqua causa adiuuans, quæ concausa dicitur. Alii autem dicunt, si multæ causæ fiunt seorsum vna vnius causa; eius quidem quod est esse beatum, quod vnum est, causæ sunt virtutes quæ sunt multæ: & eius quod est calefieri & dolere multę sunt causę similiter. Num quid ergo multæ virtutes sunt vna potestate; & quæ calefaciunt, & dolore afficiunt: & multitudo virtutum quæ est vnum genere, fit causa vnius, nempe eius quod est esse beatum. Reuera autem procatarcticæ quidem causæ sunt vnius plures & genere & specie. Et genere quidem, vt cuiuslibet morbi, exempli gratia, algor, resolutio, labor, incōcoctio, ebrietas: specie autem, febris. Continentes autem, causæ genere solum, non itidem etiam specie. Eius enim quod est bene olere, quod est vnū genere, multæ sunt causæ specie, vtpote thus, rosa, crocus, styrax, myrrha, vnguentum. Rosa enim non fuerit adeo odorifera, vt myrrha. Idem autem fit causa contrariorum, aliquando quidem ob causæ tum vim tū magnitudinē, aliquando autem ob eius quod patitur aptitudinem. Ob certam quidem vim nempe eadem chorda ob intensionem, aut remissionem, acutum aut grauem edit sonum. Ob aptitudinem autem eorum quę patiuntur, mel quidem sanos dulcedine afficit, amarore autem eos qui febre laborant, & unum & idem uinum alios quidem ciet ad iram, alios uerò exhilarat, & idem Sol ceram quidem liquefacit: lutum autem exiccat. Porrò autem ex causis alię quidem sunt apertę, alię uerò obscurę, & alię quidem consideratione comprehenduntur, alię ratiocinatione. Ex obscuris autem, alię quidem sunt obscurę ad tempus, vt quę aliquo quidem tempore abditę fuerint, aliquando autem rursus apertè videantur. Alię autem obscurę natura, quę nullo tempore possunt esse apertę. Et ex his quidem quę sunt natura, aliæ quidem possunt comprehendi, quas quidem vocabant non obscuras, quæ per signa sumuntur reputando ac ratiocinando, quemadmodum symmetria dubiarum orationum quæ cadunt in contemplationem. Aliæ autem quæ comprehendi nequeunt, quæ nullo modo possunt cadere sub comprehensionem, quæ etiam omnino dicuntur obscuræ. Et aliæ quidem sunt procatarcticæ, seu primordiales, aliæ verò synecticæ, id est, continentes, aliæ autem concausæ: alię verò adiuuantes. Et aliæ quidem, eius quod est secundum naturam, aliæ verò, eius quod est præter naturam. Aliæ autem morbi, & per accidens, aliæ quidem affectionum, aliæ verò earum magnitudinis. Aliæ autem temporum & occasionum. Atque si tollantur quidem causæ primordiales, manet tamen effectus. Continens autem causa est, quæ si adsit, manet effectus: & si tollatur, tollitur. Continētem per synonymiam appellant, etiam per se perfectam, quandoquidem est sufficienter per se efficiens effectus. Si autem causa per se perfectam significat operationem; adiuuans causa significat ministeriū, & munus quod obit cum alio. Atque si nihil quidem præbetur, ne dicetur quidem adiuuans. Sin autem præbetur; eius fit omnino causa cuius etiam præbetur: hoc est, eius quod fit per ipsam. Est ergo causa adiuuans, quæ cum adest, fit effectus, aperta quidem apertæ, obscura autem obscuræ. Porro autem concausa quoque est ex genere causarū, quemadmodum commilito est miles, & coëphebus est ephebus. Atque adiuuans quidem causa, fert opem causæ continenti, ad intensionem eius quod ab ipsa fit. Concausa autem non ita mente concipitur. Potest enim esse concausa, & si non sit aliqua causa continens. Intelligitur enim concausa cum alio, quod nec ipsum per se potest effectum efficere, vt quæ sit causa cum causa. Differt autem adiuuans causa à concausa, quod concausa quidem ei quod seorsum non efficit præbeat effectum: Adiuuans autem, in eo quod seorsum quidem non efficiat, alteri autem accedens quæ seorsum efficit, ei ferat opem ad hoc vt fit effectus vehementissimus. Maximè autem ex primordiali causa factam esse causam adiuuantem, ad vim causæ intendendam adducit.

FINIS.

SENTENTIAE DECLARATAE EX SACRIS LITERIS ET CITATAE IN ORATIONE ADHORTATORIA ADVERSUS GENTES.

Exodi.

Leuitici.

Deuteronomii.

Psalmorum.

Prouerb.

Ecclesiastici.

A

Esaiae.

Hieremiae.

Oseae.

Zachariae.

SENTENTIAE EX NOVO TESTAM.

Matthaei.

Ioannis.

bras quàm lucem. Ioan. 3. 37.d.
Ego sum ostium. Ioan. 11. 8.f

Ad Romanos.

Qui cum Deum cognouissent nō ut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam Dei in similitudinem carnis corruptibilis hominis, & seruierunt creaturæ potius quam creatori. Ro. 1. 32.b

1. Corinth.

Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. 1. Corinth. 2. 35.e

Ad Ephesios.

Princeps potestatis aëris, qui nunc operatur in filios diffidentiæ Ephes. 2. 7.d
Eramus nos quoque aliquando filij iræ, sicut etiam reliqui: Deus autem cum diues esset in misericordia, per multam suā dilectionem quā dilexit nos, cum iam essemus mortui delictis, cum Christo uiuificauit. Ephes. 2. 13.a
Eratis alieni à testamentis promissionis; spem non habentes et sine Deo in mundo Ephes. 2. 12.a
Testor in domino ne amplius ambuletis sicut gentes ambulant in uanitate mentis suæ obscurati cogitatione & alienati à uita Dei, propter ignorantiam quæ est in ipsis, propter cæcitatem cordis ipsorum. Qui quidem seipsos tradiderunt inderati impudicitiæ ad operationem omnis immunditiæ & auaritiæ. Ephes. 4. 32.e
Expergiscere qui dormis & exurge à mortuis & illuminabit te Christus dominus. Ephes. 5. 32.f.

Ad Philippenses.

Appropinquauit Dominus: cauete ne uacui deprehendamur. Philipp. 4. 33.e
Qui cum in forma Dei esset non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo. Philip. 2. 8.b

2. Timoth.

Tu autem Timothee ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem in Christum 2. Timoth. 3. 33.d.

Ad Titum.

Gratia Dei salutaris omnib. hominib. apparuit; docens nos ut abnegantes impietatem. Tit. 2. 7.e

2. Petri.

Nos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta populus peculiaris. 2. Pet. 2. 25.a.

Ad Hebræos.

Ne amplius fili mi negligas disciplinam Domini, neque defatigeris cum ab eo corriperis Heb. 12. 32.e.

INDEX RERVM ET VERBORVM IN PROTREPTICO.

A

Marti

Verbum

LOCI SACRAE SCRIPTVRAE A CLEMENTE IN PAEDAGOGO vel explicati, vel citati.

Genesis.

Exodi

Leuitici

Numerorum

Deuteronomii

Iudicum

Psalmorum

Prouerbiorum

Ecclesiast.

Sapientiæ

Esaiæ

Hieremiæ

Ezechielis

Danielis

Oseæ

Amos

Micheæ

Zachariæ

NOVI TESTAMENTI

Matthæi

Marci

Lucæ

Ioannis

Actuum

ad Romanos

ad Corinthios

ad Galatas

ad Ephesios

ad Phillippenses

ad Colossenses

ad Thessalonicenses

Petri

RERVM AC VERBORVM INDEX IN Pædagogo.

Agrico

B

C

Daphnus

Italum

N

O

Otiosum

Q

R

S

LOCA VETERIS TESTAMENTI EX STROMATIS.

Genesis.

In principio fecit Deus cælum & terram, Genes.1. 201.e
Hic est liber generationis & eorum quæ in ipsis sunt quando facta sunt, quo die fecit Deus cælum & terram Genes.2 223.f
Egressus est Cain à facie Domini & habitauit in terra Naid contra Edem. Genes.4 60.e.
Virgo erat pulchra, uir non cognouit ipsam. Gen.24. 244.e

Exodi.

Qui est, misit me. Exod.3 44.b
Si quis lacum aperuerit uel ædificauerit, & ipsum non texerit, uitulus autem uel asinus in eum ceciderit lacus Dominus soluet pecuniam & dabit proximo. Quod autem fuerit mortuum eius erit. Exod.21 162.d.
Ecce uocaui Beselíel filium Vri filij Or de tribu Iuda & impleui eum diuino Spiritu sapientiæ, ut in omni opere excogitet & architectetur, operetur aurum & argentum & æs & hyacinthum & purpuram & coccinum & cæt. Exod.31 7.d

Leuitici.

Loquere filijs Israel & dices illis: Ego dominus deus uester: Secundum studia terræ Aegypti in qua habitastis in ea non facietis, & secundum studia terræ Chanaam in quã uos ego illuc introduco non facietis &c. Leuit.18. 59.d

Deuteronomii.

Non ingredietur in sancta merces meretricis. Deut.23 3.d
Ecce dedi ante oculos tuos bonum & malum, uitam & mortem, elige uitam. Deut.30. 174.a
Ecce posui ante faciem uestram mortem & uitam ut elegatis uitam. Deut.30 199.d
Ego æmulatione uos prouocabo in non gente, in populo stulto uos ad iram irritabo Deut.32 58.e
Videte uidete quod ego sum & non est alius Deus præter me: Ego occidam & ego uiuere faciam: percutiam & ego medebor, non est qui de manibus meis eripiat Deut. 33 182.a

Regum.

Et inuocauit Samuel dominum, & dedit dominus uoces et pluuiam in die messis.1.Reg.12. 194.e.

Iob.

Ipse nudus egressus sum ex utero matris meæ & nudus illuc reuertar. Iob.1 244.d
Dominus dedit Dominus abstulit. Iob.1 256.a

Psalmorum.

Beatus uir qui non ambulauit in consilio impiorum & in uia peccatorum non stetit. Psal.1. 156.d
Pete a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Psal.2 139.e.d.
Ego dormiui & soporatus sum excitatus sum, quoniam dominus me suscepit. Psal.3. 176.e
Minuisti eum paulo minus ab angelis. Psal.8. 112.d
Auertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliuiscuntur

Prouerbiorum.

Ecclesiast.

Sapientiæ.

E saiæ.

Hieremiæ

Ezechielis

Oseæ

Ionæ

Abacuc

Malachiæ

Noui Testamenti loca ex Stromatibus.

Matthæi

Marci

Lucæ

Ioannis

Actuum

Romanor.

Corinthiorum

Iudicati

ad Galatas

Ephesiorum

ad Philippenses

ad Colossenses

Thessalonicens.

Ad Timotheum

Ad Titum

Ad Hebraeos

Petri

Ioannis epist.

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM in Stromatis index.

A

Aetatum

Consilium

Diuitiæ

Ignorantia

N

Virtus non

FINIS

Excudebat Florentiæ Laurentius Torrentinus Mense Octobri M D L I.
Cum Priuilegio Summi Pontificis Iulii I I I. Caroli V. Imper.
Henrici I I. regis Gallorum, & Cosmi Medicis
Florentinorum Ducis ad annos decem.